JOANNIS DE LASCO

LIBER BENEFICIORU

ARCHIDIOECESIS GNESNENSIS

TOMUS II.

JANA ŁASKIEGO

LIBER BENEFICIORU

ARCHIDYECEZYI GNIEŹNIEŃSKIEJ

TOM II.

JOANNIS DE LASCO

LIBER BENEFICIORUM.

JANA ŁASKIEGO

LIBER BENEFICIORUM.

JOANNIS DE LASCO

LIBER BENEFICIORUM.

JANA ŁASKIEGO

LIBER BENEFICIORUM.

JOANNIS DE LASCO

S. E. GNESNENSIS ARCHIEPISCOPI, PRIMATIS, LEGATIQUE NATI

LIBER BENEFICIORUM

ARCHIDIOECESIS GNESNENSIS

SOCIETATE LITTERARIA POSNANIENSI

AUSPICE

E CODICIBUS AUTOGRAPHIS

GNESNENSIS ET CALISSIENSIS ARCHIVI

EDIDIT

JOANNES ŁUKOWSKI,

U. J. D. Seminarii Archidioecesani Professor, Consistorii Generalis Archivarius.

NOTIS VERO

HISTORICIS, TOPOGRAPHICIS, HERALDICIS etc.

AC

JOANNIS LASCII VITA AMPLIORI

HOC OPUS ADORNAVIT

JOANNES KORYTKOWSKI,

S. Theol. Lic., Canonicus Ecclesiae Metrop. Gnesnensis, Consistorii Generalis Consiliarius, Capituli Gnesn. Bibliothecarius, Societatis Litterariae Posnaniensis Socius.

TOMUS II.

CONTINENS ARCHIDIACONATUS: CALISSIENSEM, WIELUNENSEM, LOVICENSEM ET LANCICIENSEM. — ACCEDIT CHARTA ARCHIDIOECESIS GNESNENSIS.

GNESNAE.

SUMPTIBUS ET TYPIS J. B. LANGE.

1881.

JANA ŁASKIEGO

ARCYBISKUPA GNIEŹNIEŃSKIEGO, PRYMASA, LEGATA URODZONEGO

LIBER BENEFICIORUM

ARCHIDYECEZYI GNIEŹNIEŃSKIEJ

Z PORĘKI

TOWARZYSTWA PRZYJACIÓŁ NAUK POZNAŃSKIEGO

PODŁUG

KODEKSÓW RĘKOPIŚMIENNYCH ARCHIWUM GNIEŹNIEŃSKIEGO I KALISKIEGO

WYDAŁ

Ks. JAN ŁUKOWSKI,

O Pr. Dr. Seminaryum Archidyecezalnego Profesor, Archiwaryusz konsystorza Gnieźnieńskiego,

UWAGAMI ZAŚ

HISTORYCZNEMI, TOPOGRAFICZNEMI, HERALDYCZNEMI i t. d.

ORAZ OBSZERNYM

ŁASKIEGO ŻYWOTEM

DZIEŁO TO OZDOBIŁ

Ks. JAN KORYTKOWSKI,

Lic. Ś. Teol., Kanonik Metropolitalny Gnieźnieński, Radzca Konsystorza Jeneralnego, Bibliotekarz kapituły, Towarzystwa Przyjaciół Nauk Poznańskiego Członek.

TOM II.

OBEJMUJĄCY ARCHIDYAKONATY: KALISKI, WIELUŃSKI, ŁOWICKI I ŁĘCZYCKI. DOŁĄCZA SIĘ MAPA ARCHIDYECEZYI GNIEŹNIEŃSKIEJ.

GNIEZNO.

NAKŁADEM I DRUKIEM J. B. LANGIEGO.

1881.

PRZEDMOWA.

Rok minął od pojawienia się w druku tomu I, dziś tom II i ostatni staje się własnością ogółu. Księga Łaskiego w szczęśliwej snadź epoce się ukazała, bo wiele pism krajowych i zagranicznych na ważność jej zwracało uwagę, a nawet uczeni członkowie wydziału historycznego Akademii Umiejętności w Krakowie na jednem ze swych posiedzeń dzieło to przychylną zaszczycili uwagą. Zasługą to nie pomnika samego, lecz społeczeństwa rozbudzonego, które przesycone karmią jednodniową, sięga skwapliwie do rzeczy poważnych. *Exercitium lectionum scientiae reperit margaritam.*

W obszernej recenzyi *(Dziennik Poznański 1880 Nr. 81, 82, 83)* radził ks. kan. *Polkowski*, aby wydawca w tomie II skreślił dzieje księgi w zupełności, a nie odsyłał do roczników i pism, nie każdemu dostępnych. Słusznej tej uwadze stało się zadosyć obecnie, tak że czytelnik ma w ręku to, co miał prawo bez mozołu posiadać. Byłoby się to stało już w tomie I, lecz znakomita jego objętość radziła odłożyć szersze opisy do chwili obecnej. W *Uwagach* nad *Łaskiego Liber Beneficiorum* podniósłem ważność księgi pod wielu względami, mówię o *monetach, miarach* i *wagach*, oraz o donioslości księgi jako źródła *ekonomiczno-statystycznego.* Niedostatki tej pracy widzę, a jednak nią się dzielę z czytelnikiem, niech ją przyjąć raczy łaskawie, albowiem czem chata bogata tem rada.

Mapę dołączoną ułożył niezmordowany i tyle zasłużony około całej księgi JWKs. kan. *Korytkowski*, również jego pracą jest *indeks osób, miejscowości* i *rzeczy.*

Dalsze losy ukończonej księgi poruczam Bogu i ludziom dobrej woli.

Gniezno, dnia 24 maja 1881.

X. Dr. Łukowski.

UWAGI

NAD

ŁASKIEGO LIBER BENEFICIORUM

NAPISAŁ

X. Dr. ŁUKOWSKI.

GNIEZNO.
NAKŁADEM I DRUKIEM J. B. LANGIEGO.
1881.

UWAGI

NAD

ŁASKIEGO LIBER BENEFICIORUM.

CZĘŚĆ I, HISTORYCZNA.

Treść: Początek księgi. Czas pisania 1511—1523. Kto opisywał? Koleje kontrybucyi. Znaczenie prawne księgi. Rozproszenie rękopisu. Ważność dziejowa Libri: erekcye, szkoły, oświata, słudzy kościelni, wikaryusze, mansyonarze, altaryści, proboszcze, szpitale, bractwa, wielość beneficyów, księgi naukowe, liturgiczne: mszały, agendy, brewiarze. Naczynia kościelne, szaty, przybory. Obyczaje. Polskie wyrazy w Łaskim — nie zachodzą w Liber Długosza — niektórych nie ma w Lindem. Sposób opisywania. Ważność pod względem geografii kościelnej.

JAN ŁASKI pacholęciem będąc słyszał niechybnie opowiadania o świetnych potyczkach Kazimierza Jagiellończyka z Krzyżakami. Oręż polski za owego króla dzielnie i pomyślnie staczał długoletnie z nimi boje. Ofiarne serce całej Polski we wszystkich stanach stało wtedy otworem. Hejnały atoli zwycięzkie mięszały się z głośnem dopominaniem się żołdu ze strony żołnierzy zaciężnych. W chwilach wysoko nastrojonego ducha wzniosłe się rodzą pomysły. Na żołd przeznaczył król Jegomość połowicę dochodów swoich, rycerstwo przykład ten naśladowało; dyecezye gnieźnieńska, kujawska i poznańska składają nawet srebra kościelne w ofierze, biskup krakowski Strzępiński w zamian za kosztowności katedry pożycza 5000 zł. i ¾ swych dochodów do skarbu przeznacza. Nawet mieszczanie i chłopi groszyki składają. Szczęśliwe wieści z pola bitwy całą Polskę radowały. Aliści padał cień na radość powszechną. Pomimo wielkich wysiłków wojsko zaciężne nieraz bez wypłaty żołdu się znajdujące, rzucało się na wsie i osady duchowne a nawet kościoły. Kazimierz

Jagielończyk tej niesforności nie umiejąc powściągnąć, słuchał tylko „z żalem i bojaźnią kary boskiej skarg duchownych, łzami zalanych, opisujących szkody w dobrach kościelnych przez żołnierzy poczynionych.“ (Vol. leg. I, 226.) Na czele łupiezców wsi i kościołów stał r. 1465 Jasiński i Mikołaj Bukowski. Załogą stojąc w Łabiszynie i żołdu nieodbierając postanowili złupić kościół gnieźnieński i klasztor trzemeszeński wziąść w posiadanie. Dopiero oględne postępowanie biskupa Andrzeja Bnińskiego burzę odwróciło [1]). Sam król w dokumencie wyznaje, że „przykładu nie było, aby kiedykolwiek tyle najazdów na klasztory i świętokradztw popełniano, jak wtedy“ (Vol. leg. I, 191).

Gdy Jan Łaski już był kanonikiem i dojrzałym mężem, znowu patrzał na oburzające zachowanie się żołnierzy zaciężnych. Ciągnąc z Prus cały klucz kamiński arcybiskupi prócz 3 wsi zniszczyli, około Żnina i Gniezna wsi kilka spustoszyli. Piechota na leżach rozłożona w kluczu opatowskim, pod Turkiem wsi kilka ze wszystkiego ogołociła. Ci, którzy ze Ślązka przez Wieluń ciągnęli, w drodze prawie wszystkie wsie arcybiskupa złupili a większą część wsi kapitulnych ze szczętem zniszczyli. We wsi kapitulnej Górce 16letnią córkę sołtysa zabrawszy do obozu, shańbili i wydać niechcieli choć ojciec we łzach tonący 20 zł. dawał na wykup. Pod Śremem dobra stołowe biskupa poznańskiego zniszczono, to samo pod Pakością się stało z wsiami biskupa kujawskiego. Opaci z Koronowa i Lędu wszystko stracili. W Śremie niewiastę rodzącą zgwałcili publicznie na śmierć, a dziecię nowonarodzone zgładzili [2]).

W dwadzieścia lat po powyższych wypadkach za panowania Zygmunta I, Jan Łaski z kanclerza koronnego zostaje arcybiskupem gnieźnieńskim. Znów skarb próżny a kraj w niepokojach z Moskwą i Glińskim, Turkami, Tatarami, a nawet Krzyżacy głowę podnoszą. Królewskie dobra Sambor z przyległościami zastawione, żołd wojska ogromne pochłania sumy. Aleksander król wyprosił dla skarbu krajowego świętopietrze zebrane w Polsce od papieża Juliusza II na lat 10 r. 1505 (Theiner. Mon. II, 303), Zygmunt wykołatał część także dochodów jubileuszowych od papieża (Bielski kronika r. 1510 t. II, 959). Wszystko to jednakże nie wystarczało. Kościoły katedralne skarbów już nieposiadały, aby skutecznie potrzebie zaradzić, a choć się znów przez kilkadziesiąt lat o nowe kosztowne naczynia dla służby bożej postarano, może nie bez słuszności pomyślano, któż i kiedy wróci wartość artystyczną wyrobów stopionych na kruszec? Stratę pieniędzy przeboleć można, nigdy zaś nie wrócą zniszczone kosztowności kościelne. Umysł Łaskiego rozpatrzywszy bystrem okiem mistrza położenie kraju, wzbogacony nadto doświadczenie lat ubiegłych, doszedł do przekonania, że powinno duchowieństwo złożyć ofiarę na cele wojenne. Rozważał tylko Łaski z naczelnikami duchowieństwa, czy wesprzeć jednorazowo, czy stały przyjąć

[1]) *Kronika Trzemeszeńska* Ms. str. 239. Stipendiarii milites ductoribus Joanne Jasiński, Nicolao Bukowski et aliis pluribus in Łabiszyn oppido consistentes ob non persolutum stipendium Gnesnensem ecclesiam et monasterium Tremesnense in suum sequestrum occupare machinantur. Quo rumore volante vasa et clenodia ecclesiae Gnesnensis in castrum Unieioviense asportata sunt. Praelati et canonici ab ecclesia diffugerunt Sed Andreas episcopus Posnaniensis incendium commune extincturus, conventum apud Gnesnam cum consiliariis Maioris Poloniae habito, praefatos stipendiarios blandius tractavit. enumeratis mille florenis ad quorum summam ducentos de proprio largitus est, conatus illorum ad felicem ex Lithuania regis (reditum) retardans. [2]) Wszystkie szczegóły podał *Dr. Pawiński* z metryki koronnéj wydawcom (*Sokołowski*, *Szujski*): *Codex Epistolaris* saeculi XV. Tamże r. 1490, 1491, str. 306, 307.

podatek, jak żądały stany. Pierwszemu nie sprzeciwiał się kanon żaden, drugi winien był zyskać zatwierdzenie w Rzymie. Rzecz nasuwała wiele trudności. Stawiano sobie pytania, czy jednorazowo przyczyniając się datkiem, zasłonią się od niechęci rycerstwa i żołnierzy, czy ich dobra nie będą wystawione na łupieztwa, a z drugiej strony czy stały podatek będą w możności opłacić w razie zniszczenia dóbr[1]), jak np. za Kazimierza Jagielończyka, a wreszcie lękano się czy stolica apostolska taki rodzaj alienacyi zatwierdzi. Niewiadomo z czyjej głowy wypłynął pomysł wykupienia zastawionych dóbr królewskich groszem duchowieństwa. Bez wątpienia była to myśl najszczęśliwsza. Mieściła bowiem w sobie w razie uskutecznienia nie tylko pomoc na rok jeden, zakreślała finansowości skarbowej stałe koryto, nie miała pozoru podatku przymusowego dla duchowieństwa, a doniosłość tej sprawy niechybnie w Rzymie mogła znaleść ucho przychylne. Chętniebyśmy pomysł ten Łaskiemu przypisali, gdy na to jednak dowodu niedostaje, trzeba się zadowolnić jego energicznem pomysłu wykonaniem.

Początek księgi. Obliczono, że do wykupienia donośnych dóbr królewskich Samborskich i innych potrzeba pokaźnej sumy 40000 zł. Łaski składa synod w Piotrkowie 1510 na Ś. Michał (w listopadzie), na którym, obok kościelnych wyłącznie spraw, rzecz o kontrybucyi przyszła pod obrady. Uchwała wszelako żadna nie zapadła zapewne dla oporu uczestników synodu. Łaski zamyka synod dekretem, zapowiadającym[2]) ciąg dalszy synodu po świętach Trzech Królów r. 1511. Zjazd rzeczywiście nastąpił. Z Gniezna wysyła kapituła na dokończenie synodu oficyała swego Łagiewnickiego z honoraryum 5 marek, jak świadczy dekret kapituły zapisany w aktach (Tom IV, 45) dnia 29 grudnia 1510 r. [3]). Dnia następnego kapituła dołącza do towarzystwa oficyałowi Jana Latalskiego proboszcza kapituły „ad continuandum proposita per pontifices in synodo pro festo S. Martini proxime preterita (1510)“ [4]). Kapituła obstawać chciała za uchyleniem się od kontrybucyi. Nic innego bowiem nie dowodzą posłane przez nią 3 przywileje kościoła gnieźnieńskiego Janowi Łaskiemu za pośrednictwem oficyała Wincentego Łagiewnickiego: Domini ad sinodum in Pyotrkow miserunt tria privilegia ecclesiae per ven. d. Vincentium officialem Rmo d. Archiepiscopo deferenda (*Acta Capit.* IV, 45[b]). Na ważną dodatkową sesyą synodalną r. 1511 zjechali z biskupów prócz Łaskiego, arcybiskup lwowski Bernard Wilczek, bis. pozn. Jan Lubrański, pod koniec przyjechał Erazm Ciołek, biskup płocki, nadto prokuratorowie reprezentujący biskupa krakowskiego, wrocławskiego, wileńskiego, miednickiego (żmudzkiego), i wielu innych prałatów i opatów. Wiadomość o nich i dekreta znajdują się w Wrocławskiem wydaniu synodów Höltzla z r. 1512 [5]). Dnia 12 lutego zakończono obrady i rozesłano do biskupów nieobecnych dekreta

[1]) P. Responsio sinodalis d. regi w *Codex epistol.* XV, p. 309. [2]) Dekret brzmi: Et propter alia negotia quae non sunt determinata ex *certis causis* et ex consensu unanimi omnium eiusdem synodi Peterkoviensis cum potestate et auctoritate hinc ad feriam 3 post festum *Trium Regum* proxime venturum prorogatur et continuatur: omnia et singula per eos qui protunc erunt praesentes definienda, declaranda pariter et concludenda. *Montbach*: Statuta, Wrocław 1855. Porów. *Warta* Rok III nr. 132, art. *Drobny przyczynek do historyi synodów prow. za Łaskiego.* [3]) Łagiewnicki mittitur ad conventionem Pyotrkoviensem et ad terminandam Sinodum prov. [4]) Acta Capit. IV, 45[b]. [5]) Synod Piotrkowski z r. 1510 jest także oddrukowany na str. 15—19 w dość rzadkim zbiorze z r. 1585 p. n.: „Cathedralis ecclesiae Wratislaviensis Statuta synodalia antiqua, item acta et constitutiones synodi diocesanae a. D. 1580 mensis septembris Wratislaviae habitae et celebratae.

*

pod pieczęcią; do Gniezna przywiózł je sam Łaski w miesiącu maju r. 1511. Czytamy w *aktach kapitulnych* [1]), że uchwały tak z r. 1510 jak 1511 razem spisane pod pieczęcią Łaskiego na kapitule przedłożone zostały. Zastanawia, że w drukowanych synodach Łaskiego, ani w uchwałach posłanych do Wrocławia nie ma słówka o kontrybucyi, a jednak z pewnością wszelką kontrybucya w Piotrkowie na synodzie uchwaloną została. Jaka była tego przyczyna? Raz niepewność czy stolica apostolska zatwierdzi długoletnie stałe obciążenie beneficyów, to znów protestacye duchowieństwa oparte na prawie kanonicznem i krajowem, wpłynęły niezawodnie na Łaskiego, że usiłował najpierw rzecz w kraju praktycznie załatwić, a już dokonaną stolicy apostolskiej przedłożyć [2]) do zatwierdzenia.

Podług świadectwa *akt kapitulnych* [3]) rozporządził arcybiskup właśnie w skutek uchwały synodu Piotrkowskiego (*innitendo* decreto sinodi provincialis) oszacowanie beneficyów ze względu na kontrybucyą i świętopietrze (beneficia diminutta in proventibus suis taxentur de novo, quoad solucionem *contribucionis et denarii S. Petri*). Dnia 28 października przybywa profesor gnieźnieński i dr. teologii Jan Leźnicki z modłą piśmienną do kapituły, podług której ma nastąpić opis beneficyów wszystkich bądź parafialnych, bądź katedralnych w całej dyecezyi [4]).

Czas rzeczywistego spisania. Na karcie tytułowej kodeksu gnieźnieńskiego ręka starożytna wypisała „conscriptus a. MDXIII,“ który dopisek prof. dr. Smolka widział i uznał za spółczesny [5]); dalej na początku opisu archidyakonatu kurzelowskiego MS. fol. (205) ręką spółczesną wypisany jest r. 1511. Przy kaliskim archidyakonacie podany jest w tytule 14 września r. 1521 jako dzień zaczynający opis, (Lib. Ł. t. II, 5), na karcie XXIX rękopisu stoi na załamku po lewej stronie „1521 d. 14 mens. Dec.“ Ziemi wieluńskiej opis zaczął się r. 1522 dnia 12 listopada (Lib. Ł. t. II, 92). Przywileje kolegiaty łowickiej oznaczone rokiem 1523 dnia 22 lipca. Podług tych wskazówek przypada zatem czas spisania ogłoszonej księgi między lata 1511 a 1523. Treść księgi i osoby wymienione stwierdzają rzetelność tego oznaczenia [6]).

W poprzek tu stawa przez wieki ustalone mniemanie, jakoby księga Łaskiego spisaną była r. 1521. W aktach parafialnych kościołów są odpisy z księgi tej zawsze oznaczone rokiem 1521. Poszło to ztąd, że kapituła wystawiając odpis wierzytelny w późniejszych wiekach zawsze kładła r. 1521, nie wchodząc w jakim czasie odpisany ustęp był pierwotnie sporządzony. Spowodował zaś kapitułę do tego zapewne napis na czele księgi z XVII wieku treści następującej: Anno Domini 1521 ex mandato Illustrissimi Joannis de Lasko Arch. conscriptus hic Liber, *ut ex alterius* Libri Erectionum *principio* (tj. archidyakonatu Kaliskiego) *patet*, qui ambo sub uno Archiepi-

[1]) *Acta Capit.* 1511. Ibidem Rmus Dominus noster archiepiscopus produxit et exhibuit decreta synodalia, quae facta sunt et instituta in synodo provinciali Pyotrkoviae pro festo S. Martini a. 1510 et successive pro festo Epiphaniae Domini anno sequenti videlicet 1511 per pontifices provinciae celebrata sub titulo et sigillo suae Rmae paternitatis, quae ibidem reliquit in capitulo. Tom IV, 56. [2]) Dopiero r. 1515 zezwolił Leon X na złożenie 40,000 fl. celem wykupna dóbr królewskich. *Thein. Mon.* II, 361. [3]) R. 1511 t. IV. f. 56. [4]) *Acta Cap.* Tom IV, 64 a. 1511. Informatio pro inventariis. Ibidem ven. et egregius vir d. Joh. de Leschnycza s. theol. dr. ac prof. canonicus Gnesnensis portavit a Rmo d. nostro archiepiscopo Gnesnensi informationem in scriptis pro scribendis inventariis omnium beneficiorum tam in ipsa ecclesia Gnesnensi, quam etiam parochialium in dioecesi *tota Gnesnensi* tam beneficiorum curatorum, quam non curatorum. Cfr. *Liber Lask.* II, 530. [5]) *Archiwa W. X. Pozn.* Rozprawy Akad. Umiej. 1875 t. IV, 278. [6]) Zob. *Rocznik Tow. Przyj. Nauk P.* Tom X, 26, 27.

scopo sunt conscripti. Et sic in Capitulo imperatum est sub hoc anno et Illmo Archiepiscopo extradere erectiones Beneficiorum. Pod dekretem nie ma daty, ani bliższego odwołania się do akt kapitulnych. Jakkolwiek tego dekretu odszukać nam się nie udało w aktach kapituły, chętnie przyzwalamy, że z kapituły wyszedł. Przygotował zaś do uchwały materyał ktoś, co nie zajrzał szczegółowo w księgę, tylko się zadowolnił tytułem archidyakonatu kaliskiego, gdzie istotnie r. 1521 stoi. Dekret opiera się na prawdzie cząstkowej tj. że archidyakonat kaliski r. 1521 jest pisany, ale wniosek ztąd fałszywy, że dla tego całą księgę tego roku pod tym arcybiskupem wykończono. A particulari ad universale non valet conclusio. Po tem wyjaśnieniu dekret ów nie będzie już przeszkadzał do ustanowienia czasu księgi między r. 1511—1523.

Kto opisywał beneficya? Księgi Długoszowej wydawca przypuszcza, że kilku pomocników miał Długosz (unum pluresve amanuenses adscitos fuisse). Czy stał Łaski w takim stosunku jak Długosz do swych pisarzy, czy Łaski był redaktorem, a inni przepisywali? Bynajmniej. Łaski był sprężyną nałożonej kontrybucyi, rozporządził oszacowanie beneficyów, aby sumiennie podług dochodów składkowano, dał plan opisu, sprawy dojrzał, a wykonaną została przez zdolnych ludzi, i tu jego zasługa. Księga nosi jego imie, bo ją moralnym swym wpływem wywołał, tak jak Statut imieniem Łaskiego jest oznaczony, choć inny prawnik go układał. Łacniej było Statut ułożyć, niż Lib. ben. spisać. Praca ta wymagała długoletnich podróży, przesłuchiwania świadków na miejscu, obok świadectw i podań księży proboszczów. Długosz *kościoły parafialne* snadź tylko na podstawie przysłanych sobie przez proboszczów materyałów opisał, ztąd liczne tam niedostatki, kropkowania, a z tego względu jego podania budzą podejrzenie. Między r. 1511—1523 Łaski za nadto był sprawami publicznemi i kościelnemi zajęty, by mógł osobiście spisaniem księgi się zajmować. Ztąd zlał tę sprawę na swych pełnomocników.

Bużeński [1]), a za nim Zeissberg [2]) twierdzili, jakoby Łaski w pierwszym roku arcybiskupstwa był polecił spisać Liber Beneficiorum niejakiemu archidyakonowi *Maciejowi Skotnickiemu.* Tymczasem ani archidyakona, ani kanonika tego imienia i nazwiska nie było wcale za rządów Łaskiego, na co szczegółowe złożyłem z akt kapitulnych dowody r. 1878 [3]). Najprawdopodobniej powstał ów *Maciej Skotnicki* archidyakon z błędnego przeczytania *Macieja Śliwnickiego*, archidyakona kaliskiego, który rzeczywiście swój archidyakonat r. 1521 opisał.

Archidyakonat *gnieźnieński* miał polecenie pierwotnie opisać archidyakon Jan Łukowski, wraz z prebendami katedry *Acta. Cap.* (t. IV, 64), ale zadania tego nie dopełnił, czy innemi sprawami odciągnięty, czy śmiercią zaskoczony († 1514 *Acta Cap.* t. IV, 118). Dopiero kanonik Kijowski r. 1517 do wykonania dzieła się zabrał [4]), wszelako opisem prebend katedralnych wcale się nie zajmował.

Nie ma w aktach kapitulnych dowodu kto archidyakonat *uniejowski* i *kurzelowski* opisał. Może dwaj archidyakoni, których nazwiska odsłania nam *Liber benef.*

[1]) *Żywoty arcybiskupów* str. 201. [2]) *Joh. Łaski u. sein Testament* str. 88. Wien 1874; nadto: *Dziejopisarstwo polskie* tł. Pawińskiego t. II, 121. [3]) *Rocznik Tow. Przyj. Nauk Pozn.* str. 31—35. [4]) *Acta Capit.* a. 1517 t IV, 154 b. Kanonik Kijowski odbiera polecenie „ad faciendum inventarium super proventibus omnium beneficiorum in archidiaconatu Gnesnensi, quem faciet iuxta informationem quae sibi dabitur per suam Rmam paternitatem.

t. I, 345, 549 tj. *Jan z Poznania* i *Andrzej Gora* dr. i kan. krakowski, nauczyciel Łaskiego [1]).

Maciej Śliwnicki, jak się wyżej rzekło, opisał *kaliski* archidyakonat. Byłto mąż światły, w prawie biegły, najserdeczniejszy Łaskiego przyjaciel [2]). *Wieluńską* ziemię opisał Jan ze Sleszyna Trojan, kapelan Łaskiego, dr. proboszcz w Iwanowicach, a później pierwszy proboszcz-infułat w łaskiej kolegiacie (Lib. Ł. t. II, 92). Czynny nader kolektor kontrybucyi (już r. 1512) *Felix Naropiński*, archidyakon łęczycki niezawodnie archidyakonat *łęczycki* opracował [3]), a może i *łowicki*. Wyraźnych przecież na to dowodów nie posiadamy. *Kamieński* archidyakonat, ile wiem, nie istnieje w rękopisie, ani w aktach ani w archiwach gnieźnieńskich, pelplińskiem, brunsberskiem, kaliskiem nie ma o nim śladu [4]).

Koleje kontrybucyi zbieranej przez długi szereg lat są dostatecznie uwydatnione w wstępnej rozprawie Libri Ł. t. I, str. X—XIV. Podnoszę tylko z synodu Łęczyckiego z r. 1512 końcową uchwałę: „Przewielebni biskupi od Jego królewskiej Mości postarają się o listy poręczające, że po spłacie 40000 dukatów, już więcej duchowieństwo przez świeckich do kontrybucyi pociąganem nie będzie i że w pochodzie na wyprawę nie będą czynili szkody w dobrach duchownych tak samo, jak nie czynią w majątkach szlacheckich.“ Jeszcze nie zdołali złożyć duchowi jak na owe czasy wielkiej sumy 40000 zł., a sejm Piotrkowski r. 1513 wkłada na ich barki utrzymanie 300 jeźdźców 300 koni i 400 pieszych, co wynosiło rocznie do 2000 zł. Obowiązek trwać miał przez 5 lat [5]). Jan Lubrański, biskup poznański, zastępujący Łaskiego obecnego w Rzymie, prezydując na kapitule w Gnieźnie r. 1514 [6]) z kanonikami tę sprawę roztrząsa.

Po latach sześciu tj. r. 1520 miał się Łaski przekonać, że żołnierz nawet za Zygmunta I nie oszczędzał włości duchownych. Kmiotkowie z Braciszewa wsi kapitulnej pod Gnieznem prosili kanoników o darowanie połowy czynszu, ponieważ przez pochód wojska straty ponieśli (habito respectu damnorum, quae perpessi sunt per hanc expeditionem bellicam. *Acta Capit.* a 1520 f. 221). Kanonik Rybieński odebrał polecenie opisać szkody po szczególe (articulatim), a sama kapituła wysłała listy z użaleniem do Łaskiego [7]) przekładając, że wsie nareście całkiem stracą wartość, jeźli złemu się nie zaradzi.

Kmieci ze *Świątnik* (pod Gnieznem) do tego stopnia złupiono, że nie mieli z czego żyć [8]). Wstawia się kapituła za nimi do prymasa o jaki zasiłek.

[1]) Zeissberg *Test.* str. 5, 143. [2]) Zeissberg l. c. str. 177, 191 [3]) Zob. *Rocznik* X str. 1, 36; *O księgach uposażeń rozprawka* str. XII dopiski Liber Benef. t. I; nadto *Acta Capit.* a. 1513 t. IV, 101. DD. decreverunt quod distributiones quotidianae, quae concernunt dominum *Naropiński* interim quo vadit disponendo negotia et extradendo *contributionem* depositariis per regiam Maiestatem deputatis Cracoviae, dabuntur sibi per d. collectorem contributionis de pecuniis contributionis, attento eo, quod reipublicae et utilitati totius regni deservit et nihilominus panes dabuntur sibi tanquam praesenti ratione servitiorum capituli. [4]) Korespondowałem w tej sprawie z ks. dr. *Kujotem* z Pelplina, dr. *Woelky* z Brunsbergu. Czy czasem w Łowiczu nie spoczywa w archiwum? [5]) *Acta Tomic.* t. III, 47. [6]) *Acta Capit.* t. IV, 114. [7]) *Acta Capit.* a. 1520 f. 221. Domini mandaverunt scribere litteras ad Rmum d. Joannem Archiepiscopum occasione damnorum in bonis ecclesiae per terrigenas in bellum proficiscentes illatorum, ut sua paternitas Rma tantis malis obviare dignaretur, ne finaliter bona ipsa annihilarentur. [8]) *ibidem.* Mandaverunt significare Rmo de Sanctuariis qui per terrigenas in bellum proficiscentes in bonis in tantum spoliati sunt ita, quod non habent, quo vivant existentes in servitiis ecclesiae.

W październiku (20) nie odbyła się wcale kapituła w dzień Przeniesienia zwłok Ś. Wojciecha z powodu srożenia się żołnierzy i napadu Niemców w ziemie polskie [1]). Król Zygmunt skoro stanął w Wągrówcu wysłała do niego kapituła kanoników Łagiewnickiego i Kijewskiego [2]). Król przyrzekł po powrocie z wojny gwałcicieli ukarać (ad felicem reditum de bello moderno promittens iustitiam facere cum huiusmodi violatoribus et ad satisfactionem compelli), a ustnie Łukaszowi Górce, kasztelanowi poznańskiemu i wojewodzie wielkopolskiemu zalecił sądownie winowajców ścigać [3]). Niejakiś szlachcic Wacławek stawał do przysięgi (*Acta Cap.* a. 1520 f. 228), sekretarz królewski Zakrzewski dopomagał kapitule w ściganiu Starkowieckiego [4]). Energiczne dochodzenie krzywd ze strony stróżów prawa, jakkolwiek było pewnem zadosyćuczynieniem, jednak nie wydźwignęło z ruiny podupadłych włości. Kanonicy tedy piszą do arcybiskupa, aby wyjednał jaką ulgę od króla w nowo uchwalonej taksie, przynajmniej po 1 fl. niżej tak ze wsi stołowych kapitulnych jak z parafii [5]). Dnia 9 grudnia t. r. znów jeneralną kapitułę odkładają kanonicy z dnia Ś. Agnieszki aż do uroczystości Ś. Wojciecha, czyniąc to z powodu zamieszek wojennych i niebezpieczeństw i napadów wojska ze strony Marchii [6]).

Stany nową znów na duchowieństwo nałożyły kontrybucyą. Szkody w dobrach stołu kapitulnego były tak znaczne, że osobnego kapituła mianuje prokuratora w osobie Stanisława Soczewki penitencyarza w Gnieźnie, który przeciw szlachcie miał wnosić skargi za szkody wyrządzone (*Acta Capit.* r. 1521 fol. 233). Nie lepiej pono było w dobrach kapituły Krakowskiej. Za listy od niej odebrane oraz za stanowczość i przyrzeczone poparcie na przyszłym synodzie panowie gn. dziękują, (quod tam firme et constanter ipsum capitulum se in futura synodo provinciali pro iniuriis et illibertatibus ecclesiae opponere promittit l. c. f. 232). W styczniu roku 1521 są przeciwni kanonicy gnieźnieńscy uchwalonej nowej kontrybucyi [7]) i piszą do Łaskiego bawiącego w Łowiczu, by nie zezwalał na przeciążanie duchowieństwa tylu poborami, uchwalonemi przez świeckich [8]). Gdy arcybiskup nie

[1]) *ibid.* f. 222 odłożona kapitula na Ś. Agnieszkę „ob calamitates per terrigenas.. et propter incursus Almannorum in terras Poloniae. [2]) *Acta Capit.* 1520 f. 222 b. Relatio dominorum. Ven. d. de Lagyewniki archidiaconus et Mathias Kijowski canonicus Gnesnensis, qui a domino Rmo, quam etiam a capitulo Gnesnensi ad maiestatem regiam in *Vangrowyecs* missi fuerant super certis iniuriis et oppressionibus per terrigenas in bellum proficiscentes in bonis. [3]) *Acta Capit.* a 1520 fol 220 b. Eadem maiestas regia... oretenus magnifico d. Lucae de Gorka castellano Posnaniensi et Capitaneo M. P. gen. committere et mandare dignata est, ut pro omnibus iniuriis ecclesiasticis cum quibuscunque personis in iure suo castrensi iudicet et ad satisfactionem compellat, quod facere dictus d. Posnaniensis pollicitus est. [4]) *Acta Capit.* a. 1520 f. 228. Item mandaverunt scribere litteras ad gener. Andream Zakrzewski mai. reg. aulicum, ut super dominum *Starkowyeczskj* citationem maiestas regia expediret pro damnis in villis ecclesiae metropolitanae Gnesn. peractis, quum Vaczlavek sponsione fidei obligatum se adscribit de parendo iuri coram maiestate regia et de satisfactione ecclesiae Gnesnensi pro damnis per eum cum suis complicibus illatis. [5]) *Acta Capit.* a. 1520 f. 231. DD. decreverunt scribere ad Rmum, ut a regia maiestate aliquam gratiam obtinere possit, super modernam taxam novissime laudatam, ut illis propter destructionem bonorum mensae archiep. et totius sui capituli ad minus per 1 flor. tam a villis quam a parochiis dimittere dignaretur. [6]) Propter motionem bellicam et insecuritates, quae apparent per invasionem militiarum in terras ex partibus Marchiae. [7]) *Acta Capit.* a. 1521 f. 232. DD. decreverunt, ut clerus ad ipsam exactionem per laicos laudatam non consentiat, etiam si duplam contributionem iuxta antiquam consuetudinem tribuere deberat. [8]) *ibid.* decreverunt scribere ad Rmum (Łaski), ut clerum sibi subditum ad tantas talias per laicos laudatas et in tantam servitutem contra libertatem ecclesiasticam pervenire finaliter non permittat.

wiele co wskórał znów wprost stosują listy do króla Jegomości, aby ze względu na wsie spustoszone przez żołnierzy raczył w jaki sposób ulżyć chłopom przy kontrybucyi w Bydgoszczy uchwalonej [1]). Kończyło się bowiem na tem, że kapituła czynszu od chłopów nie odbierała, na pobudowanie zapomogę dawała, a w końcu i owę kontrybucyą na chłopów nałożoną zakładać była zniewoloną. Na sejmie w Bydgoszczy uchwalono osobistą kontrybucyą, rodzaj pogłównego, a mianowicie arcybiskup gnieźnieński winien był złożyć 300 zł., lwowski 100 zł., biskupi inni po 150 zł. sufragani po 10 zł., każdy z prałatów gnieźnieńskich po 10 zł., opaci infułaci 50 zł., opaci baculati 25 zł., kanonik 5 zł., dziekani 3 zł. (Przyłuskiego *Statuta* r. 1553 str. 956). Ówczesnemu duchowieństwu więc taksacya beneficyów nie wiele pomogła, wszelako dla nas owoc tej pracy jest nieoceniony. Czy tylko mamy pewność, że ta sama księga doszła do naszych czasów; czy księga Łaskiego należy do tych którym kostytucya 1635 roku przyznaje siłę dowodu? Te pytania zaprzątać nas będą.

Znaczenie prawne Libri Beneficiorum. Czacki (*O lit. pr.* I, 241), Ostrowski (*Pr. cyw. narodu polskiego* I, 282), Lipski (*Quaest. public. decas* str. 22), zgodnie księgom beneficyów przypisują zdolność dowodzenia w obec sądu przynależności dziesięcin. Gdyby treścią ksiąg beneficyalnych było to co mówi Czacki „dyecezyów rządzcy uczynili spisy czyli rejestra beneficyów,“ natenczas konstytucya z r. 1635 byłaby zatwierdzeniem aktu jednostronnego, dopomagałaby do krzywdy. Tylko taka księga mogła dowodzić, przy której spisaniu używano sposobu uwzględniającego wszystkich interesentów. Ostrowski tę stronę lepiej objaśnia, aczkolwiek czas powstania ksiąg beneficyalnych nieco za późno (tj. 1527) naznacza. „Gdy stany, mówi, nawet na beneficya [2]) za zezwoleniem biskupów nałożyły pobór, naówczas komisya przez tychże biskupów wysadzona wraz z taksatorami wojewodzkimi, kazała uczynić popis wszystkich plebanii. Ten znajomszy dziś pod imieniem *Librorum Beneficiorum* et *Retaxationum* uczy nas jakie którego kościoła pod ów czas znaleziono fundusze, a przytem jaka gdzie dziesięcina płaconą była i na tej to lustracyi zwyczaj opłacania dziesięcin w snopie lub pieniędzmi, ile gdzie autentycznej kompozyty nie masz, funduje się.“

Łacno zrozumieć, że księga z taką ostrożnością i sprawiedliwością spisana, za dowód służyła. Na czem opierała się powaga prawna księgi Łaskiego, czy spisana była w sposób nakreślony przez Czackiego, czy Ostrowskiego? Pierwszy sposób spisania ma znaczenie wizyty, drugi jest dowodem zupełnym.

Księgę Łaskiego nazywali i nazywają podziśdzień *wizytą de Lasco*; wszakże nazwa ta jest błędną i znaczeniu księgi uwłaczającą. Wizytacyjne bowiem księgi ani w świeckich ani w duchownych sądach nigdy nie były uważane za dokumenta dowodne. Wizyty mają li znaczenie historyczne i różnią się od księgi Łaskiego tem, że ostatnia jest księgą *erekcyonalną*, czyli że wypis z tej księgi miał moc dokumentu erekcyjnego i stanowił dowód w sporach o uposażenie probostwa.

[1]) *Acta Capit.* a. 1551 fol. 237. Gratia pro cmethonibus. DD. decreverunt scribere litteras ad regiam maiestatem, ut cmethonibus et subditis capituli propter eorum damna, quae per terrigenas in bellum proficiscentes perpessi sunt, ut aliquam gratiam seu moderationem facere dignaretur in moderna exactione Bidgostiae laudata. [2]) *Vol. leg.* fol. 419 t. Taxatio.

Prymas *Raczyński* widział potrzebę przypomnienia tej walnej różnicy i w okólniku z *Ciążenia* tak się odzywa:

„Czytając opisy kościołów i beneficyów na wizytę od nas naznaczoną, przez beneficyatów sporządzoną i w czasie wizyty przez wizytatorów na miejscu weryfikowane, a znalazłszy w niektórych opisach w sumaryuszu praw i dokumentów wypis z księgi Beneficyów nazwany: *Wizytą Jana Łaskiego* — zapobiegając szkodliwym z tak mylnego nazwiska na całość funduszów wynikającym, — przestrzegamy: aby ksiąg Beneficyów w Archiwum Prześwietnej kapituły metropolitalnej gnieźnieńskiej znajdujących się, — jako też wypisów z tychże ksiąg pod pieczęcią Prześwietnej kapituły wydanych, — nie mięszać, *ani brać za jedno z wizytami*, które w swojem znaczeniu wiele różnią się od wizyt. Księgi wizyt kościołów, niejednokrotnie tylko i prywatnie przez wizytatorów pisane, w samych nawet duchownych sądach i urzędach były i są uważane za dokumenta prywatne i przy innych tylko dowodach znaczące. A zatem nazwisko *wizyty*, dane wypisom z ksiąg Beneficyów archidyecezyi, jest mylne, znaczeniu tejże księgi uwłacza i extraktów z niej moc osłabia" (*Archiw. konsyst. Acta Postcurialia* 10 kwietnia 1813).

Dla duchowieństwa ogólna taka arcypasterska wskazówka wystarczała, badacz atoli radby zgłębić przyczynę, dla której prymas Raczyński księgę beneficyów za erekcyonalną uznawał. Księga Łaskiego miała siłę dowodu z następujących przyczyn:

Sejmy za Zygmunta I r. 1510—11 i następne, żądając kontrybucyi na cele wojenne od duchowieństwa, poleciły ściąganie podług normy wiarogodnie spisanych łanów, czyli po 6 gr. od łanu [1]). Nadto synody odbywające się po każdym sejmie uchwaliły dobrowolny [2]) pobór i zakreśliły sposób sprawiedliwy szacowania dochodów beneficyalnych. Wola zatem najwyższa krajowa i kościelna wywołała taksacyą beneficyów.

Wola nawet najwyższa, pod względem początku niczby nie stanowiła, gdyby nie było dowodów *jak* spełniano tę wolę. Ważną jest wiedzieć, czy przy opisywaniach dochodów używano takich środków ostrożności, że opis już nie prywatnej pracy, ale publicznego dokumentu przybiera charakter. Owóż przy taksacyi beneficyów nie słowa proboszcza znaczyły, ale zeznanie *pod przysięgą* świadków interesowanych. Przy archidyakonacie kaliskim przed całym szeregiem pytań zadawanych świadkom stoi:

Imprimis sequuntur articuli, super quibus *testes* tanquam ad perpetuam rei memoriam super singulis beneficiis sunt examinati et ex *depositione* **iuratorum** *testium inventarii procedit descriptio* sic, ut infra per omnia. (Lib. Ł. t. II, 5).

Przepis pociągania do przysięgi istniał nie tylko na papierze, bo w ciągu opisów w samej księdze się przekonujemy, że go w życie wprowadzono. Oto na dowód stoi: przy kościele *Kayewo* (archidyakonat kaliski): „Item hon. Jacobus de *Calisch* et laboriosi Jacobus *Jakych* cmetho et vitricus et Blasius, scultetus de Kayewo *iurati* dixerunt. etc. (l. c. II 48).

Chorzewo: . . . nobilis Joannis *Thaczanowskj* . . . et laboriosus Martinus *Kyelyan*, cmetho de Chorzewo *iurati* . . . dixerunt. (l. c. II, 46).

[1]) *Acta Tomic.* II, 116, 142. [2]) *Acta Tomic.* l. c. mówią w instrukcyi Zygmunta I na synod Łęczycki z r. 1512 nie o sejmowej uchwale, lecz o dobrowolnem przyrzeczeniu biskupów: quod paternitates suae obtulerunt et *promiserunt*, collecturos se esse ex contributione cleri sui XL milia florenorum.

W Skalmierzycach szlachcic Gniazdowski i chłopi przysięgają (II, 7), w *Wieluńskiem* znów mowa o zaprzysiężeniu przesłuchanych świadków [1]).

Względnie najsłabsza część ogłoszonej księgi z taką ostrożnością się spisywała. Jest zatem pewność, że z większą jeszcze starannością opisywano archidyakonaty: gnieźnieński, uniejowski, kurzelowski, łęczycki. *Sposób zatem opisywania* przyczyniał się obok innych przyczyn do nadania księdze Łaskiego powagi dokumentu publicznego.

Miejsce, w którem księgę przechowywano, również za szczególną jej wartością przemawia. Po dokończeniu opisów znajdowała się stale pod ścisłą strażą *w archiwum kapituły gnieźnieńskiej.*

Stróżem archiwum kapitulnego był zawsze notaryusz publiczny, reprezentujący wiarogodny urząd, a przez kapitułę przysięgą do wierności zobowiązany. Nie mogę zataić, że r. 1828, kiedy toczyły się żywe rozprawy o autentyczności tej księgi w obec sądów pruskich, przeciwnicy usiłowali argument ostatni osłabić. Twierdzili bowiem, że archiwum samo w sobie nie przemawia za powagą księgi, że napady Szwedów, pożary katedry, może dawno zniszczyły orginalną księgę Łaskiego, a obecnie okazywany kodeks nie może uchodzić za oryginał, ponieważ nie ma na nim podpisu Łaskiego i tylko słaba i niepewna tradycya mówi, iż własnie ów kodeks jest mniemaną księgą Łaskiego. Obrońcy zaś księgi nie umieją, powiadali, przytoczyć przekonywających dowodów na to, jak księga powstała, czy jest oryginalną, czy we wszystkich wiekach ten właśnie pokazywany kodeks uważany był za Liber Beneficyorum Łaskiego i czy konstytucya z r. 1635 za Władysława IV odnosi się do księgi dzisiejszej w Gnieźnie.

Na te i inne drobniejsze zarzuty odpowiedział w trafnym wywodzie ówczesny oficyał ks. sufragan *Siemieński* [2]). W odpowiedzi atoli nieuwydatnił, że zupełna *pewność dziejowa* po wszystkie wieki stwierdzała tożsamość księgi ongiś Łaskiego, a dziś przechowywanej w archiwum gnieźnieńskiem.

Oryginalna księga Łaskiego była w archiwum kapitulnem w Gnieźnie przed i aż do r. 1635.

Spór toczył się tylko o autentyczność opisu owych trzech archidyakonatów, które zawarte są w księdze dzisiejszej gnieźnieńskiej, a mianowicie o archidyakonaty gnieźnieński, uniejowski, kurzelowski. O reszcie Libri nigdy kwestyi nie podnoszono, niezawodnie dla tego, że sądy pruskie nie miały sposobności rozstrzygać sporów w tych częściach Polski, których opisy w drugich częściach się znajdują, a może i dla tego, że w epoce kiedy sądy pruskie badały wszechstronnie Liber Łaskiego, tj. r. 1828, już archiwum całej księgi nie posiadało, z powodu wydania znakomitej części do archiwum kaliskiego. Potrzeba nam zatem udowodnić, że trzy główne archidyakonaty dawnej archidyecezyi, które krytyka prawników ostro zaczepiła, z wszelką dziejową

[1]) Articuli super quibus testes recepti et singillatim *medio iuramento* examinati II, 92. [2]) *Warta* r. 3 r. 1874.

pewnością aż do konstytucyi Władysława IV w archiwum się przechowywały. Przystępujemy do dowodów.

W jakie trzydzieści i siedm lat po śmierci Łaskiego poświadcza kapituła, że posiada Liber Beneficiorum tych trzech archidyakonatów. Pisał bowiem prymas *Uchański* do kapituły, żądając wyjaśnienia, jakie w archiwum się znajdują wykazy obowiązków i beneficyów duchownych i królewskich, a w odpowiedzi zapisane jest w aktach, że ma kapituła księgę:

„in quo continentur beneficia trium archidiaconatuum Gnesnensis, Unieioviensis et Curzeloviensis scripta."

Było to r. 1568 na sesyi kapitulnej fer. 5 post Pascha, 22 kwietnia [1]).

Dziesięć lat potem znowu czytamy uchwałę kapituły, odnoszącą się do Liber Beneficiorum. Janowi *Kokalewskiemu*, archidyakonowi śremskiemu, kanonikowi gnieźnieńskiemu, polecają kanonicy ułożenie indeksu odpowiedniego do Liber Beneficiorum na koszt kapituły [2]). Polecenia albo nie dopełnił Kokalewski, albo indeks gdzieś zaginął, ponieważ przy księdze samej znajduje się inny, pisany ręką zupełnie nowożytną.

Również r. 1578 czytamy w aktach o księdze Łaskiego następujące ważne szczegóły. Kapituła przeglądając księgę beneficyów, gdzie uposażenia i erekcye kościołów prowincyi gnieźnieńskiej są opisane, spostrzegła, że cenna księga na początku się zniszczyła i to tak, że litery i tekst był nieczytelny. Dalej dekret kapitulny nam poświadcza, że księga tam, gdzie nie jest podarta, ma siłę dowodzącą. Notaryusz przeto publiczny miał na koszt kapituły najbardziej nadwerężone części przepisać i z urzędu odnowić [3]). Kapituła zaś, wydając ów rozkaz, zdawała się służyć dobru ogólnemu kościoła (decori ecclesiae subvenire) i uważała księgę za dowodzącą (ad probationes in futura tempora). Osobnego zapisku w aktach nie ma, czy i o ile częściowe owo dopełnienie księgi przez notaryusza nastąpiło. Księga dzisiejsza dowodzi, że istotnie na początku fol. 1, nie jest pismo takie, jak fol. 3b, a mianowicie erekcya kościoła św. Trójcy w Gnieźnie, później jest wpisana, może właśnie wskutek tej uchwały. Również przy końcu księgi erekcya kościoła w Więcborgu, kościoła Kwieciszewa i dotacya Niestronna, inną niż oryginał, zdradza rękę. Przy końcu ostatniej jest dodatek *Vincentius* notarius capituli scripsit. Że początek księgi musiał być bardzo zniszczony tam, gdzie dotacya kościoła św. Trójcy była opisana, dowodzi najlepiej fragment do dziś fol. 2 zachowany, który od razu wpada w środek zdania . . . . in eadem moratur i t. d., a potem opisuje

[1]) *Acta Cap.* VII, 331. [2]) *Acta Cap.* a. 1578 VIII, 190 stoi: *Librum Beneficiorum* nuncupatum huius ecclesiae Gnesnensis, ut reverendus dominus Joannes *Cokalewskj* archidiaconus Srzemensis, canonicus Gnesnensis, competenti indice augeat, est illi per dominos capitulares demandatum, sumptus vero in eam rem prout necessitas exposcet, per procuratorem capituli illi subministrari debent. [3]) *Acta Cap.* a. 1578 VIII, 176. „Supernominati domini, quorum semper est cordi cultum ecclesiasticum augere decorique ecclesiae subvenire, revolventes Librum Beneficiorum, quo dotationes et erectiones parochialium ecclesiarum huius provinciae Gnesnensis sunt congregatae et redactae (viderunt) ab *exordio* esse laceratum, litteraeque et textus vetustate consumptus (ita) deleta sunt, ut vix legi possint, ad probationesque in futura tempora nullius momenti esse videantur, constituerunt unanimiter, ut ipsum librum per aliquem publicum notarium ad eum punctum, ad quem necessitas deposcat, innovandum, transsumendum et transscribendum, impensis eorum per procuratorem solvendis.

uposażenie wikaryuszów i altarzystów przy kościele św. Trójcy w Gnieźnie. Opis kościoła św. Wawrzyńca w Gnieźnie fol. 3 i dalsze, są oryginalnym, pierwotnym charakterem pisane i nie widać żadnych uzupełniań, chociaż z początku karty są podarte i tekst często nieczytelny, szczególniej w archidyakonacie gnieźnieńskim.

Na początku wieku XVII, czyli 24 października r. 1608 ustanawia kapituła całkowite przepisanie archidyakonatów gnieźnieńskiego, uniejowskiego, kurzelowskiego, gdyż częste do księgi zaglądania i kwerendy oryginalną księgę coraz bardziej niszczyły. Odpis miał nastąpić jak najprędzej staraniem Wincentego de *Seve* archidyakona i Tomasza *Josycyusza*, kanonika gnieźnieńskiego [1]). A gdy praca postąpiła, wyznaczeni zostali komisarze r. 1617 t. j. Wojciech Wysocki, Stanisław Groth dr. obojga praw i Piotr Odorowiusz, celem porównania odpisu z dawną księgą Łaskiego. Przedsięwzięcie przypadło na czasy arcybiskupa Baranowskiego [2]), nie zostało jednak za jego życia (1608—1615) ukończone. Z uchwały z roku 1617 dwa ważne wnioski da się wyciągnąć:

1. Księga oryginalna Łaskiego jeszcze podówczas istniała, (qui in archivo capituli asservatur).
2. Kopia trzech archidyakonatów r. 1608 nakazana, dopiero teraz t. j. 1617 tak postąpiła, że osobna komisya zajmowała się kolacyonowaniem.

Znamy kopią przechowywaną w archiwum konsystorskiem w Gnieźnie. Na kopii tej pod tytułem wyrażono, że kopia pisana była przez Marcina *Kociorowskiego*, staraniem Piotra *Grochowickiego* [3]) podług starego oryginału (ex antiquo originali), nakładem kapituły metropolitalnej gnieźnieńskiej [4]), z dodatkiem r. 1646.

Trudno przyjąć, żeby kapituła dwie kopie kazała sporządzić r. 1617 i r. 1646. Przeciw temu przemawiają i znaczne koszta i to, że jedną kopią cel oszczędzenia księgi oryginalnej był osięgnięty, a co najważniejsza, że archiwum nie znało i nie zna innej kopii księgi Łaskiego, jak tę, która się znajdowała w dawniejszym konsystorzu arcybiskupim z daru kapituły. W kopii widzimy jedno pismo w całej księdze, z wyjątkiem opisu kościołów: Żuń, Gołańcza, Chojna, Jaktorowo, Smogulec, Panigrodz, Kcynia. Rzecz niedocieczona, dla czego ani Seve ani Josycyusz odpisu nie wygotowali. Na tytule odpisu zaszczyt ten przypisany Grochowickiemu archidyakonowi, którego pomocnikiem był Marcin Kociorowski. Komisya roku 1617 wyznaczona do porównywania z oryginałem spełniła swoje zadanie, bo na kopii co

[1]) Acta cap. a. 1608, 147. „Rndi domini librum Beneficiorum trium archidiaconatuum *Gnesn. Unieov. Curzelov.*, qui in archivo eclesiae istius asservatur, vetustate et usu quotidiano dilaceratum advertentes, eumque quam primum fieri potest sumptibus Venerabilis capituli ecclesiae istius vigore praesentis capituli, describendum decreverunt, idque negotium curae et industriae Reverendissimorum Vincentii de Seve archidiaconi et Thomae Jossicii U. J. Dr. canonici Gnesnensis eodem vigore commiserunt, praesentibusque committunt.“ [2]) *Acta Cap.* a. 1617 X, 467 b. „Ad concordandum fideliterque collationandum Librum Beneficiorum, tempore archiepiscopatus p. m. Illustrissimi domini Alberti Baranowski, archiepiscopi Gnesnensis descriptum cum libro eodem antiquo beneficiorum, qui in archivo capituli asservatur... qui reverendi domini deputati ad collationem eandem libri descripti cum antiquo facere tenebuntur et erunt adstricti.“ [3]) Grochowicki został archidyakonem r. 1611 (Acta cap. X, 218), umarł zaś r. 1631 (Acta cap. XI, 254). [4]) Liber etc. per olim Rev. Martinum Kociorowski cura perillustris et rev. domini Petri Grochowicki, archidiaconi Gnesnensis S. R. M. ex antiquo originali descriptus sumptu V. capituli almae ecclesiae metropolitanae Gnesnensis a. D. 1646.

kilka kart na boku jest dopisek ausc. (auscultatum), czyli do tego punktu *wysłuchano* głośnego czytania oryginału z odniesieniem się do kopii. Szkoda wielka, że nie dopisywali komisarze daty. Byłoby to najlepszym dowodem, w jakim czasie porównywanie przyszło do skutku. Rok 1646, wypisany w tytule kopii umieszczony obok archidyakonatu Grochowickiego, okazuje się błędny, bo Grochowicki umarł roku 1631 (Acta cap. X, 254).

Albo więc rok 1646 *przez pomyłkę* napisany jest zamiast *1616*, albo rok (a. D. 1646) dopiero odrębnie później dopisano, kiedy się kolacyowanie skończyło, czyli po śmierci Grochowickiego. Pierwsze przypuszczenie ma więcej prawdopodobieństwa za sobą. Stawiając się bowiem w drugiem przypuszczeniu, należy przyjąć, że odpis był „za archidyakonatu Grochowickiego" spełniony, a więc najpóźniej roku 1631; na kolacyonowanie zaś pozostałoby czasu lat piętnaście, co trochę jest za wiele.

Rok 1616, jako rok ukończenia kopii, stoi w zupełnej harmonii z dekretami kapituły, bo w rok potem (1617) wyznaczeni są komisarze do kolacyonowania z oryginałem, a nadto r. 1616 uchyla bezpodstawny domysł, że *dwie kopie* kapituła swoim nakładem sporządziła. Kopia jest dosyć niedbała, zmieniła pisownią ogólnie, zaprowadziła dyftongi, nie wolna od opuszczeń i przestawiań, jednakże z oryginałem się zgadza w rzeczach esencyonalnych.

Z umysłu tak szczegółowo nad sprawą kopiowania Libri się rozszerzyłem, ponieważ kopiowanie dowodzi *istnienia* pierwotnej księgi w archiwum gnieźnieńskiem. Skoro przyjmiemy rok 1646 jako rok ukończenia porównywań, natenczas istnienie Libri Łaskiego w czasie ogłoszenia konstytucyi roku 1635 samo z siebie wynika.

Przechylając się do roku 1616, jako do roku ukończenia odpisu, a do r. 1617, jako do roku porównywania, będziemy mieli dowód co najmniej, że w roku 1617 istniała oryginalna księga Łaskiego w archiwum. Powyższe przedstawienie okazało księgę Łaskiego w ciągłej łączności z dziejami kapituły, a nadto wskazawszy na dokonaną kopią autentyczną, daje nam do rąk środek skontrolowania, czy księga, dziś pokazywana jako Liber Beneficiorum Łaskiego, istotnie nią była przed i w czasie konstytucyi Władysława IV.

Stwierdza się, że księga dziś w archiwum pokazywana, a owa przed rokiem 1635 strzeżona, jest ta sama.

Na nic się nie zda dowodzenie, że przed r. 1635 erekcyonalna księga w archiwum była, jeźli nie zdołamy przekonać, iż ta sama księga dziś istnieje. Zaczepiający bowiem powagę prawną księgi mają na pogotowiu Szwedów, którzy „niechybnie" księgę zabrali lub zniszczyli. Charakter pisma u nich nie stanowi nic, bo ileż fałszerstw paleograficznych się już wydało?

Dalej na paleograficzne dowody z księgi samej i pisowni wywiedzione, podnoszą, że dzisiejsza księga, pokazywana jako Liber Łaskiego *nie jest oryginałem*, ale prawdopodobnie *kopią* „a kto wie czy wierzytelną". Oryginał już roku 1578 i 1608 (Acta cap.) tak mocno był nadwątlony, iż przed 300 laty musiano dla ocalenia całości kopiować, ztąd wnoszą, że do dziś szczątku po niej nie ma.

Fakt istnienia księgi oryginalnej obali wszelkie domysły o Szwedach i o prawdopodobnem zniszczeniu, albowiem contra factum non valet argumentum. Mogli Szwedzi zabrać a nie zabrali, — mogła się zniszczyć, ale istnieje. Twierdzenie nasze opieramy na następujących argumentach, pomijając inne z dziedziny paleografii.

Najprzód wiemy, jaki był układ Libri Erectionum Łaskiego r. 1608. a ten zgadza się zupełnie z księgą dzisiejszą.

W roku 1608 opisał archidyakon de Seve kościoły w całym gnieźnieńskim archidyakonacie. Przy końcu grubej swej księgi dołączył rozdział z napisem: *Proventus ecclesiarum.* De Seve przy każdym kościele odnosi się do Liber beneficiorum i zapisuje nawet, na jakiej karcie erekcya kościoła jest wymieniona. Podawanie foliów z księgi Łaskiego jest o tyle dla nas ważne, że możemy się przekonać, iż *księga, którą miał de Seve pod ręką, była rzeczywiście dzisiejszą księgą.* Zgodność tu stronnic i uposażeń wymienionych zupełna. Skoro zaś za czasów Sevego jeszcze żadna nie istniała kopia Libri, skoro Seve mógł znać i znał tylko oryginał i to taki, jak dziś jest — upada przeto przypuszczenie o rzekomej dziś tylko istniejącej, kopii. Kilka przywiodę przykładów.

De Seve np. pisze f. 352 swojej księgi:		W dzisiejszej księdze Łaskiego:	
Ecclesia parochialis SS. Trinitatis in civitate Gnesnensi habet erectionem proventuum annotatam et descriptam in Libro Erectionum	f. 1.	Zgadza się fol.	1.
Ecclesia *S. Laurentii* habet erectionem proventuum annotatam et descriptam in Libro Beneficiorum	f. 3.	Zgadza się fol.	3.
Żydowo	f. 18.	dto.	18.
Łubowo	f. 19.	dto.	19.
Budzysław	f. 72.	dto.	72.
Graboszewo	f. 124.	dto.	124.
Staw	f. 127.	dto.	127.
Mielżyno	f 129.	dto.	129.
Odrowąż	f. 129.	dto.	129.

Ta próba z początku, ze środka i z końca archidyakonatu gnieźnieńskiego, pokazuje zupełną zgodność paginacyi pierwotnej [1]) w dawniejszej i dzisiejszej księdze.

***Powtóre** notaryusz publiczny dwa lata po Sevem, czyli r. 1610, zaświadczył z urzędu, że dziś istniejąca księga jest oryginalną.*

Na samym końcu kodeksu gnieźnieńskiego spostrzedz można dopisek, w którym notaryusz publiczny Łukasz Gajetiusz nazywa księgę, do dziś przechowaną, ***księgą***

[1]) Jest jeszcze druga paginacya dokonana roku 1610 przez Gajetiusza, notaryusza publicznego Do tej się oczywiście *de Seve* r. 1608 nie stosował, ale do starej, która była błędną.

erekcyi, a nie kopią, poświadcza z urzędu, ile kart obejmuje księga. Dopisek ten nie był z oryginalnej księgi tutaj wlepiony, ponieważ ilość foliów 256 zgadza się rzeczywiście z foliami księgi gnieźnieńskiej [1]). Paginacya Gajetiusza w dwóch miejscach sprostowała błędną pierwotną paginacyą. Urzędowe poświadczenie, na księdze do obecnej chwili zachowane, ma wartość nie tylko spółczesną, ale i na czasy późniejsze. Niezamącona niczem paginacya Gajetiusza [2]) trwa jeszcze i dowodzi, że ta sama księga erekcyjna Łaskiego nie uległa fałszerstwom, wydzieraniom ani zmianom. Miejsce zatem, w którem przechowywano pierwotną księgę, czyli archiwum gnieźnieńskie kapitulne, przyczyniło się niepospolicie do przekonania nas o powadze prawnej Libri Beneficiorum.

Zewnętrzne zatwierdzenie Libri przez władzę prawodawczą w Polsce podnosi znaczenie księgi.

Na sejmie bowiem r. 1635 wydał król Władysław IV konstytucyą, mocą której przyznaje księgom beneficyów prawną siłę dowodu w sprawie „*dziesięcin poświątnych*.“ Słowa konstytucyi są:

Libris beneficiorum dowodzić na dobra szlacheckie nie będą duchowni krom poświątnych dziesięcin [3]).

Ustęp ten znaczy:

księgi beneficyów nie dowodzą w żadnych innych rzeczach przeciw posiadłościom szlacheckim, chyba że idzie o dziesięcinę poświątną, wtedy Libri beneficiorum dowodzą. W owym zastrzeżeniu ‚krom poświętnych dziesięcin‘ przyznaje konstytucya przedmiot, w którego obrębie księga beneficyów rozstrzyga. W warszawskiem wydaniu woluminów XX Pijarów stał między *poświątnych* a *dziesięcin* łącznik „y,“ tak że dowód z Libri wyciągnięty służyłby w dwóch sprawach, funduszu (dos), poświątnej ziemi i dziesięcin. Trębickiego wydanie opuściło owo *i*. Czacki (l. c. I, 342) poświadcza, że bez „i“ jest w orginale: „tak jest napisano w oryginale któren widziałem, równie tak jest w dawnej i spółczesnej edycyi.“

Gdyby przed r. 1635 była oryginalna księga Łaskiego zaginęła i w chwili ogłoszenia konstytucyi kościół gnieźnieński nie posiadał Librum Beneficiorum, wtedy ustają wszelkie spory. Naodwrót konstytucya niczby nie pomogła gdyby, księga oryginalna po r. 1635 zaginęła i nie zachowała się aż do naszych czasów.

Pokazaliśmy, jak bardzo ją strzeżono i ceniono w wieku XVI, XVII, nadto że oryginał nie tylko był w archiwum r. 1635, ale znajduje się do dnia dzisiejszego bez wszelkich zmian i podrabiań.

[1]) Lucas Gaetius Actorum Ven. Capituli almae ecclesiae metropolitanae Gnesnensis notarius publicus. Extant in *libro erectionum praesenti* folia numero 256 a. 1610 die 23 Octobri. [2]) Łukasz *Gajetiusz* był w owym czasie rzeczywiście notaryuszem kapituły. W wizycie *de Seve* pisanej r. 1608 f. 19[b] czytamy: „Sextus vicarius (collegiatae S. Georgii). Lucas *Gajetius* poenitentiarius Gnesnensis et *notarius venerabilis capituli Gnesnensis*.“ Gajetiusz należał także do psalterzystów katedralnych i został nim zamianowany dokumentem wydanym r. 1600 dnia 19 stycznia przez Wojciecha *Łubińskiego* kan. i prokuratora kapituły; Penitencyarzem zaś był od od roku 1602 dnia 18 czerwca, jak dowodzi dokument Adama notaryusza, wzmiankowany w wizycie *de Seve* f. 15. [3]) Vol. leg. III a. 1635 f. 859,

Za czasów Królestwa polskiego stosowały się są sądy referendarskie, asesorskie, sejmy relacyjne do treści księgi Łaskiego i zawsze moc dokumentu publicznego jej przyznawały, oczywiście w skutek konstytucyi z roku 1635. Przed wydaniem konstytucyi Władysława IV mówi o doniosłości ksiąg Beneficyalnych sławny z wielu dzieł uczonych mąż *Andrzej Lipski*. Wydał on dzieło roku 1626 w Poznaniu p. n. *Quaestionum publicarum decas*. Świadectwo jego nie małej jest wagi, gdyż był kanclerzem wielko-koronnym. Blisko będąc króla mógł wiedzieć i wiedział jaką powagę zwyczaj i prawo publiczne nadawało księgom Beneficyów. Rozprawiając w zmiankowanem dziele o różnych punktach prawa publicznego w Polsce w ustępie *de decimis* [1]) miał sposobność objawić swe zdanie o znaczeniu Libri Beneficiorum.

Oto dosłowny wyjątek nas zajmujący:

In omnibus cathedralibus ecclesiis codices vetustissimi iique omni exceptione maiores reperiuntur, qui vulgo *Libri Beneficiorum* appellari solent, in quibus omnium et singularum praebendarum, canonicatuum, parochialium et aliorum beneficiorum, dotes atque redditus tam in decimis quam in censibus seu praediis, villis provenientes, egregio ordine *optimaque et indubitata fide* connotati reperiuntur.

Po podziale Polski jeszcze księga Łaskiego zachowała swe znaczenie. Poświadcza to list naczelnika księcia Zajączka wystosowany do naczelnego prezesa W. X. Poznańskiego dnia 23 marca 1821, w którym jest zwrot o sile dowodzącej księgi [2]).

W Królestwie polskiem więc po podziale uważano Liber za księgę erekcyjną. Do najnowszych czasów w sporach o dziesięciny prokuratorye w Królestwie polskiem wzywały konsystorz gnieźnieński o wierzytelne kopie opisanych kościołów w dawnym archidyakonacie kaliskim. Do Królestwa z dawnej archidyecezyi odpadły archidyakonaty łęczycki, łowicki, wieluński, uniejowski i część kaliskiego i kurzelowski, dziś do sandomirskiej dyecezyi wcielony.

Prusy zajęły z dawnej archidyecezyi gnieźnieńskiej archidyakonat gnieźnieński, najobszerniejszy ze wszystkich, część większą kaliskiego i archidyakonat kamieński. Jedynie ostatni, zdaje się, nie był za Łaskiego opisany, do innych z upływem czasu musiały sądy swoje zakreślić stanowisko. Ponieważ za Prus południowych w tych częściach archidyecezyi ogłoszone pruskie *nie znosiło* praw polskich, przeto znaczenie Libri na prawie polskiem ufundowane nie mogło się zachwiać. Wyroki też sądowe pruskie wypadły z początku tego wieku na korzyść Łaskiego. Na zapytanie regencyi bydgoskiej r. 1822, czy sądy pruskie w wyrokach swych uznawały Liber Beneficiorum za dokument dowodny, przesłał oficyał ówczesny ks. kanonik Siemieński pięć korzystnych wyroków z pomiędzy wielu. Między niemi znajdował się:

1. Wyrok regencyi poznańskiej z r. 1800, tudzież sądu odzewnego z r. 1802 w sprawie spornej o dziesięciny między proboszczem św. Wawrzyńca w Gnieźnie, a dziedzicem Gurowa.

2. Wyrok tej samej treści regencyi poznańskiej z r. 1799 i odzewny z r. 1801 między tymże proboszczem, a mieszczanami Kłecka o płacę 40 flor.

3. Wyrok wydany w Gnieźnie r. 1820 dnia 15 maja w sprawie między proboszczem Szczepanowiczem, a kuratorem dóbr Krzekotowo o dziesięcinę.

[1]) § 17 g. 1 p. 22. [2]) „ont dans le Royaume de Pologne une force de preuve égale à celles des erections des églises." zob. niżej str. XXIII.

4. **Wyrok** z r. 1795 o meszne sporne między proboszczem, a obywatelami z Kiszkowa. (Arch. konsyst. r. 1822 d. 8 listop.)

Dopiero r. 1828 znalazł się przy sądzie gnieźnieńskim prawnik, niestety Polak S., który pierwszy powstał przeciw autentyczności i znaczeniu księgi Łaskiego. Spór wszczął się między dominium Ułanowo, a kościołami Kłecko i Sokolniki o dziesięcinę. S. broniąc klientów niesłychanie śmiało podkopał powagę wiekowej Łaskiego księgi. Jego argumenta zręczne może, ale nie gruntowne, olśniły blichtrem sędziów niemieckich, nieznających dziejów i prawa polskiego i wywołały wyrok niekorzystny, w najwyższym sądzie apelacyjnym.

Inteligentniejsi sędziowie pruscy, pisma prawu szczegółowo poświęcone, pomimo tego wyroku, *za powagą* księgi Łaskiego przemawiali jeszcze roku 1839. Do bezstronnych sędziów, a z przeszłością prawa polskiego obznajmionych, zaliczyć wypada *Jäckla*, dyrektora sądu powiatowego w Gnieźnie, a obecnie radzcę pozasłużbowego w Głogowie. Do pism mało u nas znanych, które w obronie Libri Beneficiorum stanęły, należy znakomita: *Juristische Wochenschrift* für die Preussischen Staaten. Mit Genehmigung Ihrer Exellenzien des Herrn Justizministers Nr. 15 und 16 den 23 Februar 1839 [1]).

Obrona Libri przez pruskich prawników. Skoro wyroki trybunału są tylko dyrektywą dla sędziego w niższych instancyach, a nie zobowiązującem prawem, przytoczona poniżej obrona *Libri* przez pruskich prawników przyczynić się może do zrehabilitowania jej autentyczności. Obrona znajdująca się w *Juristische Wochenschrift* r. 1839 zdolna jest przekonać każdego sędziego, jak dalece wyrok obalający autentyczność księgi, jest nieuzasadniony. Z radością odczytaliśmy owe wywody, a tem są dla nas cenniejsze, że przez obcych napisane. Rozprawę rzeczoną napisał redaktor podług przesłanej sobie korrelacyi, jak w uwadze nadmienia. Materyały zaś najniewątpliwiej posłał mu ówczesny dyrektor *Jäckel*. Przytoczenie dosłowne najważniejszych ustępów tej rozprawy uważam za korzystne dla tego, że w szerszych kołach ściśle jurystyczne pojęcie rozpowszechni. Na wstępie powiedziano, że sądy niższe apelacyjne długi czas Łaskiego księgę uważały za erekcyonalną, dopiero gdy w ostatnich czasach (tj. 1828) powstały wątpliwości, a nawet drugi senat najwyższego sądu apelacyjnego pierwotne swe korzystne zdanie zmienił, redaktor za stosowną rzecz uznał podać powody, które skłaniały sądy do wyrokowania za *autentycznością*.

Napis jest następujący:

Geistlicher Zehnt — Liber Beneficiorum.

1. *Wird das Recht zur Erhebung geistlicher Zehnten in Grossherzogthum Posen durch die sogenannten Libri Beneficiorum der Kirchen erwiesen?* [2])

Die in der Ueberschrift aufgestellten Fragen sind für die Provinz Posen von erheblicher Wichtigkeit. Veranlassung zu ihrer gegenwärtigen Prüfung

[1]) Fünfter Jahrgang. Berlin. Jonas Buchandlung 1839. [2]) *Constitution* Wladislaw's vom Jahre 1635. *Declaration* dds Edikts vom 28 März 1794 wegen der in Südpreussen geltenden Gesetze und Rechte vom 30 April 1797 § 10 (Rabe, Samml. Bd. S. 110) (Laube, Ges.-Sammlung des vormaligen Herzogthums Warschau Bd. II, S. 53). *Patent* wegen Einführug der Preuss. Gesetze in das Grossherzogthum Posen, vom 9 Nov. 1816. § 2 (Ges.-Samml. S. 225).

giebt eine Rechtsfall, in welchem eine zur erzbischöflichen Dioecese Gnesen gehörige Kirche von den Vorwerksländereien eines adlichen Guts den Naturalzehnten verlangt hatte. Die Klage wurde auf einen Extrakt aus dem *Liber Beneficiorum* de Lasco vom Jahre 1521 gegründet.
Der verklagte Gutsbesitzer bestritt die Beweiskraft dieser Urkunde.
So viel nun
1. die Frage betrifft:
ob das Recht zur Erhebung geistlicher Zehnten im Grossherzogthum Posen durch die Libri Beneficiorum erwiesen wird,
so hat das vormalige *Landgericht in Gnesen* den Inhalt des Liber Beneficiorum des Erzbischofs de Lasco vom Jahre 1521, von welchen schon in vielen Processen die Rede gewesen, seit einer Reihe von 10 Jahren *stets für beweisend* erachtet und das Buch desshalb den Entscheidungen der Zehntstreitigkeit zu Grunde gelegt. Diese Entscheidungen waren auch in den folgenden Instanzen in der Regel bestätigt worden. Namentlich hatte der 2te Senat des Königl. Ober-Appellationsgerichts zu Posen dem gedachten Buche ebenfalls Beweiskraft beigelegt und daher, wenn etwa in zweiter Instanz eine abändernde Entscheidung erfolgt war, in dritter Instanz die Erkenntnisse des vormaligen Landgerichts in der Regel wiederhergestellt.

Następuje obszerny opis księgi samej pod względem zewnętrznym. Dowiadujemy się z tego, że sąd gnieźnieński osobnego wydelegował deputowanego, celem obejrzenia i gruntownego opisania księgi. Opis zgadza się w głównych rzeczach z naszym opisem (wyżej), ale tylko się zajmuje trzema archidyakonatami t. j. tą księgą, w której pomieszczone kościoły archidyakonatów: gnieźnieńskiego, uniejowskiego, kurzelowskiego. Dalej pisze:

Das vormalige Landgericht in Gnesen hat nun bei Entscheidung der Zehntprocesse dem Liber Beneficiorum den Werth einer *authentischen* und vollständigen Beweis begründenden Urkunde vorzüglich um desswillen beigelegt, weil
1. der Ort seiner Aufbewahrung für die Echtheit desselben spreche und
2. eine Constitution vom Jahre 1635 unter König Wladislaw IV (Trębicki, Sammlung poln. Gesetze beim Wort: Dziesięcina Nr. 14 Thl. I. Seite 219) in den Worten:

Liber Beneficiorum dowodzić na Dobra Szlacheckie nie będą Duchowni, krom samych poświątnych Dziesięcin (Vol. III, 859)

ausdrüklich verordnen, dass die Libri Beneficiorum mit Ausnahme der Poświętnych Dziesięcin gegen adlige nichts beweisen sollen; aus der in diesem Gesetze enthaltenen Ausnahme aber gefolgert werden müsse, dass den Libris Beneficiorum in Zehntsachen, Beweiskraft beizulegen sei.

Tu przytacza *zarzuty* czynione księdze Łaskiego, na które dosadnie w dalszym ciągu opowiada:

Zur Unterstützung der Meinung, dass der Liber Beneficiorum den Gutsbesitzern gegenüber nicht beweise, wird dagegen angeführt:
1. dass derselbe von Niemand unterschrieben sei, auch nicht konstire, worauf sich die darin enthaltenen Nachrichten gründen und ob bei deren Sammlung die betheiligten Gutsbesitzer zugezogen worden [1]).

[1]) Na ten zarzut niema w niemieckiej rozprawie odpowiedzi. *Ks. Siemieński* dobrze zbił objekcyą co do podpisu (*Warta* 1874 Nr. 3), słusznie przytaczając *Statut* jako przykład, pod którym nie ma ani królewskiego ani Łaskiego podpisu, a jednak zobowięzywał. Jako interesowani właściciciele pod *przysięgą* brali udział w spisywaniu Libri Beneficiorum, wyżej się okazało str. IX.

2. dass die Constitution vom Jahre 1635 den Libris Beneficiorum rücksichtlich der Zehnten nicht unbedingt Beweiskraft beilege, sondern man erst durch die Schlussfolge dahin gelange, dies anzunehmen; übrigens aber auch der Nachweis fehle, dass das in dem Archiv des Domkapitels zu Gnesen befindliche Beneficienbuch zu den in der Constitution erwähnten Libris Beneficiorum gehöre, weil sich die Constitution selbst nich darüber auslasse, was sie unter den Libris Beneficiorum verstehe und es nicht geglückt sei, in der Polnischen Gesetzgebung sonst eine Nachricht hierüber aufzufinden. Einige suchen sogar auszufüren dass
3. der wahre Liber Beneficiorum nach der Auskunft, welche Ostrowski, Civilrecht der Polen (S. 303) hierüber giebt, nicht in Gnesen, sondern in Krakau [1]) sich befinde, auch die Constitution vom Jahre 1635 nicht allen Zehnten, sondern bloss solchen Zehnten das Wort rede, welche von ursprünglich geistlichen Gütern entrichtet wurden, indem der Ausdruck: „Poświątna dziesięcina" soviel bedeutet als eine Decima de fundis ecclesiae dotatis.

W końcu podług przeciwników księga Łaskiego nie nosi na sobie znamion dokumentu publicznego, ani prywatnego w myśl §§ 127 ff. 133 Tyt. 10 cz. I Allg. Gerichtsordn.

Obrońcy księgi zaś nie chcieli, aby ją oceniano podług nowej ordynacyi sądowej, ale podług konstytucyi z r. 1635, a podług niej jest erekcyonalną w sprawie dziesięcin. Autor tedy rozprawy trzy ważne stawia sobie pytanie i rozwięzuje je znakomicie. Oto dosłownie:

Es fragt sich hiernach:

1, ob die Constitution vom 1635 bei Beurtheilung der Beweisfähigkeit der Beneficienbücher *jetzt* noch Anwendung findet:
2. ob und wie weit hiernach den Libris Beneficiorum Beweiskraft beigelegt werden kann, und *was diese sind* und endlich,
3. ob das in dem Archive des Domkapitels zu Gnesen befindliche Beneficienbuch zu den in der angeführten Constitution erwähnten Libris Beneficiorum gehört?

Na pytanie pierwsze prawami pruskiemi dowodzi, że w części do Prus odpadłej prawo polskie zachowało swą moc pod względem dziesięcin i danin kościelnych.

In dem § 10 der Deklaration des Edikts vom 28 März 1794 wegen der in Südpreussen geltenden Gesetze und Rechte vom 30 April 1797 (Rabe, Bd. IV. S. 110) ist rücksichtlich der geistlichen Zinsen und Zehnten ausdrücklich festgesetzt worden, dass in Ansehung dieser Materie die *bisherigen Polnischen Gesetze vor der Hand zur Anwendung* kommen sollen.

Die *spätere* Gesetzgebung hat in dieser Hinsicht *nichts geändert.*

Bei Einführung des Code Napoléon in das Herzogthum Warschau (cfr. Transitorisches Ges. vom 10 October 1809); (Laube, Ges-Samml. Bd. II, 52) sind zwar alle älterem Gesetze aufgehoben und hierbei ist es auch bei Wiedereinführung der Preussischen Gesetze in das Gross-

[1]) W Krakowie tylko Liber Beneficiorum Długosza się znajdował, Liber Łaskiego stale w archiwum gnieźnieńskiem pozostawał. *Ostrowski*, nie na stronie 303 ale I, 282 o Liber Benef. mówi. W tem miejscu zaś bynajmniej nie twierdzi, że tylko w Krakowie jest prawdziwy Liber, owszem podług znamion charakterystycznych Libri tamże podanych, większą ma wagę gnieźnieńska księga niż krakowska. Brzmienie konstytucyi in *plurali* „Libris Beneficiorum dowodzić i t. d." wskazuje, że się odnosi nie do jednej, ale do znanych w Polsce ksiąg beneficyalnych i retaxacyjnych.

herzogthum Posen ausdrücklich belassen worden § 2 des Patents vom 6 November 1816 (Ges-Samml. 225).

Mann kann aber nicht annehmen, dass diese Aufhebung auch diejenigen Gesetze und Verordnungen umfasst, welche auf der Verfassung beruhen und Verhältnisse betreffen, die in dem Code Napoléon mit gänzlichen Stillschweigen übergangen werden. Zu diesen letzteren gohören namentlich die Lehren von den Zehnten, vom Patronatrechte, von dem Verhältuisse der Gutherrn zu den Gutseinsassen u. s. w., aller dieser Materien geschieht in dem Code Napoléon mit keiner Silbe Erwähnung. Es muss deshalb nach den Regeln der Billigkeit und nach den §§ 4 und 5 des oben allegirten transitorischen Gesetzes vom Jahre 1809 angenommen werden, das der Code Napoléon rücksichtlich dieser Verhältnisse, welche überdies mehr dem öffentlichen als dem Privatrecht angehören, die bisherige Verfassung und Gesetzgebung in Kraft gelassen habe.

Die erste Frage ist hiermit dahin zu beantworten, *dass die Constitution vom Jahre 1635 in Zehntsachen allerdings noch anzuwenden sei.*

Mamy przeto ważne orzeczenie, że pomimo ogłoszonych praw pruskich i chwilowego panowania kodeksu Napoleońskiego konstytucya Władysława IV z roku 1635 swą moc zachowała. Autor niemiecki z kolei przechodzi do drugiego równie ważnego pytania, *czy w konstytucyi* tej jest mowa, że w ogóle Libri Beneficiorum uważają się za dowód w sprawie dziesięcin?

I na to pytanie odpowiada twierdząco:

Anlangend die 2 Frage:

ob und wie weit nach der gedachten Constitution den Libris Beneficiorum rücksichtlich der Zehnten Beweiskraft beizulegen sei,
so ist zuvörderst zu bemerken, dass sich die Constitution selbst nicht darüber auslässt, was *sie unter den Libris Beneficiorum versteht*, und auch anderweit in der polnischen Gesetzgebung eine Nachricht hierüber aufzufinden nicht geglückt ist. Man muss daher zu anderen Hilfsmitteln seine Zuflucht nehmen.

Pojęcie Libri Beneficiorum wyciąga ze znanego, a wyżej przytoczonego, ustępu z dzieła Andrzeja Lipskiego. Całkiem zwycięzko byłby ten punkt uzasadnił, gdyby mu znana była przyczyna założenia księgi, tak jak dziś ją znamy. Autor już tem się tem zadowalnia, co Lipski przed ogłoszeniem konstytucyi powiedział o znaczeniu (p. wyżej str. XVI) Libri Beneficiorum w ogóle. Mówi bowiem:

Es genügt hier, dass in seinem wenige Jahre vor der Constitution vom Jahre 1635 edirten Werke die Antwort auf die Frage zu finden ist, was unter Libris Beneficiorum zu verstehen ist.

Dalej rozprawia o znaczeniu wyrazów: Poświątna dziesięcina.

In der gedachten Constitution heisst es:

Libris Beneficiorum dowodzić na Dobra Szlacheckie, nie będą Duchowni krom samych Poświątnych Dziesięcin.

Die Bedeutung der Worte: „Poświątna dziesięcina ist streitig.

Einige meinen, dass die obige Lesart unrichtig sei, und zwischen die Worte: Poświątnych und dziesięcin noch das Wörtchen *y* (und) gesetzt werden müsse. Da nun Poświątna so viel heisst als: fundus ecclesiae adjacens, oder fundus ecclesiae dotatus, so würden die oben angeführten Worte: krom Poświątnych y Dziesięcin (Vol. leg. I, pag. 578 und Vol. III, pag. 797) so viel bedeuten, als: mit Ausnahme der geistlichen Pfründe und Zehnten. Diese Ansicht scheint auch die richtige zu sein, weil das Wort Poświątnych mit einem grossen Anfangsbuchstaben geschrieben ist, was nach der Polnischen Ortogra-

phie nicht richtig [1]) sein würde, wenn es ein blosses Adjektivum von Dziesięcina wäre. Ausserdem bezeugt *Thaddaeus Czacki*, einer der gelehrtesten Polnischen Juristen in seiner Dissertacya o Dziesięcinach, (Rozdział VII, pag. 49, not. 95) ausdrücklich, dass ihm in dem *Grodarchive* zu Krakau ein beglaubigtes Exemplar jener Constitution vorgelegt worden und er in diesem das Wörtchen „y" gefunden habe; mithin sein früheres, diesem entgegengesetztes Zeugniss wiederrufen müsse.

Andererseits wird nun zwar behauptet, dass die Worte: Poświątnych Dziesięcin, so viel bedeuten, als eine Decima de fundis ecclesiae dotatis. Allein diese Meinung lässt sich auch dann nicht rechtfertigen, wenn man das „y" zwischen beiden Worten wegdenkt, weil in der allegirten Gesetzstelle von adligen Gütern und einem gegen diese zu beweisenden Zehntrecht die Rede ist; die fundi ecclesiae dotati aber nicht adliche Güter genannt werden können.

Man darf daher bei Weglassung des „y" nur annehmen, dass die Constitution unter Poświątna Dziesięcina den geistlichen Zehnten, im Gegensatz von den Laienzehnten verstanden habe; vergl. Boehmer, Principia Juris Can. § 647.

Hieraus folgt, *dass den Libris Beneficiorum in Zehntsachen auch gegen adliche Güter Glauben und Beweiskraft beizulegen* und die oben zu 2 aufgestellte Frage bejahend zu beantworten ist.

Następnie odpowiada na 3 pytanie: Czy księga beneficyów gnieźnieńska należy do owych Libri Beneficiorum w konstytucyi wzmiankowanych. Odpowiedź wypada pomyślnie; wywód atoli poprzedza wstępem, który w obec najnowszych badań okaże się tu i owdzie niedokładny. Oto co pisze:

Es ist die Bemerkung voranzuschicken, das die Veranlassung zur Anfertigung dieses Buchs nicht mit Sicherheit bekannt ist [2]); es vielmehr bloss auf Traditionen beruht, dass dasselbe auf Anordnung des Erzbischofs de Lasko unter Sigismund I zu dem Zweck gefertigt worden, um die Einkünfte der Geistlichkeit behufs deren Besteuerung zu ermitteln und festzustellen. Die Richtigkeit dieser Thatsache mag dahingestellt bleiben, es kann hier bloss darauf ankommen, ob der in Rede stehende Liber Beneficiorum bereits *vor* der Constitution von 1635 *existirt habe* und desshalb darauf anzuwenden sei.

Dies dürfte aber *nicht zu bezweifeln* sein, weil Andreas Lipski in seinem oben allegirten, neun Jahre vor der Constitution edirten Werke ausdrücklich bezeugt, dass sich bei allen bischöflichen Kirchen Polens alte Bücher unter dem Namen Libri Beneficiorum befinden und dieses Zeugniss rücksichtlich der Gnesener Dioeces um so mehr Glauben verdient, als Lipski zugleich Domherr von Gnesen war und derselbe daher wohl wissen konnte, dass die Gnesener Dioeces ein ähnliches Buch als die Krakauer habe.

Ausserdem spricht für die Echtheit des Buchs nicht bloss der Ort seiner Aufbewahrung und der auf der letzten Seite desselben befindliche Vermerk des Lucas Gajetius vom Jahre 1610, sondern auch die Anzeige des Weihbischofs von Siemieński, dass dieser Gajetius nach der Auskunft, welche die Akten aus damaliger Zeit ergeben, bei dem Domkapitel angestellt war, und dass in den Jahren 1608 bis 1617 behufs Konservation des Orginals, eine mit diesem völlig übereinstimmende und noch gegenwärtig verhandene Abschrift von dem Liber Beneficiorum gefertigt worden sei.

[1]) Ortografia dawniejsza dozwala pisania przymiotników wielką głoską. Ustęp nawet przytoczony z konstytucyi tego dowodzi n. p. Dobra Szlacheckie. [2]) Sądzę, że dziś już pewność mamy.

Es kann nicht vermuthet werden, das der Liber Beneficiorum in der späteren Zeit irgend eine Veränderung erlitten hat [1]; sondern es ist anzunehmen, dass er die Form in welcher er jetzt vorgelegt wird schon vor 200 und 300 Jahren gehabt habe.

Nach allem diesem muss es daher bei dem von dem vormaligen Landgerichte zu Gnesen festgehaltenen Grundsatze verbleiben,

dass der in dem Archive des dortigen Domkapitels befindliche Liber Beneficiorum des Erzbischofs de Lasko eine authentische, gegen adliche Güter die Zehntpflichtigkeit beweisende Urkunde sei.

Wyborny wywód niemiecki o księdze zasługuje na uznanie. Lubo po r. 1828 kilka wyroków zapadło w sądach pruskich odmawiających autentyczności księdze Łaskiego, — pamiętajmy, że pomieniona rozprawa jeszcze r. 1839 tak energicznie jej broni w piśmie bardzo przez prawników poważanem. Główne zarzuty zamknął w swej rozprawie autor niemieckiego artykułu i podał na nie zwycięzką odpowiedź. Zaznajomienie się zatem z tą ważną rozprawą w orginalnym języku, mniemam, nie będzie bez korzyści dla jej dziejów, tem bardziej, że *Juristische Wochenschrift* z r. 1839 jest dziś rzadkością.

Rozproszenie rękopisu Łaskiego. Aż do początku wieku bieżącego znajdowała się cała księga Łaskiego w archiwum kapituły gnieźnieńskiej. Rękopis obejmował w tomie pierwszym opis archidyakonatów gnieźnieńskiego, uniejowskiego, kurzelowskiego, w tomie drugim były archidyakonat kaliski, wieluński, łęczycki, łowicki. Po roku 1818 myślały rządy zastosować dyecezye do granic politycznych. Książęta prymasi Krasicki i Raczyński dawniej pod obydwoma zaborami rządzili archidyecezyą, lubo arcybiskupstwo warszawskie nowo urządzone zajęło już było część archidyecezyi gnieźnieńskiej niemałą. Po rozdziale dyecezyi, podział także dokumentów miał nastąpić. Tym końcem naczelny prezes W. X. Poznańskiego Zerboni di Sposetti wysłał dnia 3 stycznia 1820 pismo do kapituły gnieźnieńskiej następujące: Kiedy przedział tej części dyecezyi gnieźnieńskiej, która do Polski na zawsze odpadła, na zawsze zadecydowany został, wzywa naczelny prezes w skutek reklamacyi rządu polskiego, aby akta należycie odsobniwszy do wydania kwalifikujące się, kapituła wraz z wykazem w przeciągu 2 miesięcy nadesłać raczyła [2].

Prezesowi piśmiennie kapituła odpowiada (27 stycznia), że są „księgi, w których wpisane są akta interesujące część archidyecezyi w królestwie polskiem pozostałą, lecz gdy tam umieszczono zarazem akta należące do tutejszych kościołów... przeto bez krzywdy swego kościoła, pozostałej tu części archidyecezyi wydać ksiąg kapituła nie może.“

Tą wymijającą odpowiedzią niezadowolniony naczelny prezes zapytuje (29 lutego), czy księgi tak ułożone, iż mające się wydać papiery(?) bez nadwerężenia wyprute być mogą, lub czyli czynności tak są połączone, że to rozłączenie staje się niepodobne. W pierwszym razie wyprucie nastąpić musi, powiada prezes, gdyż wedle obowiązku traktatem przyjętego, akta właściwe rządowi polskiemu wydać musimy, w ostatnim razie musianoby przystąpić do nader mozolnego przepisywania.

[1]) Paginacya Gajetiusza do dziś zachowana dowodzi, że zmianie esencyonalnej Liber nie uległ.
[2]) Archiwum kapituły *Akta w sprawie wydania dokumentów* r. 1820—21.

Dnia 20 marca w wykazie „aktów do wyprucia się kwalifikujących" umieściła kapituła: „Ex Libro Erectionum, Erekcye kościołów archidyakonatu łowickiego, łęczyckiego cum territorio Wielunensi."

Książe Zajączek z Warszawy (23 marca) w osobnej nocie [1]) domaga się wydania Łaskiego, a naczelny prezes poznański zapytuje, w jaki sposób żądana „wizyta Łaskiego" wydana być może.

Ks. Siemieński (d. 16 kwietnia) odpowiada: Co do żądanego wydania księgi beneficiorum Łaskiego, mającego moc dowodu erekcyjnego, takowa księga zawsze w archiwum kapituły zachowana, i kapituła o to rekwirowana wypruje i wydanie zaleci. Rzeczywiście na sesyi (obecni byli Siemieński, Komorowski, Loga, Kołdowski, Cedrowicz, Trzebiałkowski) dnia 18 kwietnia uchwala wydanie i o tem zawiadamia naczelnego prezesa w słowach: „Gdy teraz JW. naczelny preses żąda jeszcze, ażeby dokumenta erekcyonalne Jana Łaskiego arcybiskupa gnieźn. z ksiąg wyprute zostały, kapituła, doniosłszy już o takowych już dnia 20 marca 1820, oświadcza gotowość ich wydania, skoro Jks. Brodzki na ten koniec do Gniezna przybędzie." Jednakże już 2 maja z bióra prezydyalnego nadchodzi nakaz wstrzymania się z wydaniem Łaskiego, dopóki kapituła dalszych w tej mierze nie odbierze rozporządzeń i dopóki wpierw nie wyjaśni, czy w ogóle ta księga do wydania się kwalifikuje. Przecież kapituła, są słowa znów odpowiedzi (z 23 maja), nie pospieszyła się z wydaniem Libri Łaskiego — *niewłaściwie wizytą nazwanej*, tem mniej mogłaby wydać akta, które w mniejszej części kościoły polskie, a we większej tutejsze obchodzą, i te stosownie do woli JW. naczelnego prezesa zatrzyma. Prezes rejencyjny Colomb pochwala zachowanie się kapituły w słowach (6 czerwca): Co do powodów wytkniętych przeciw extradycyi wizyt Jana de Lasco komisarzowi polskiemu ks. Brodzkiemu nic nadmienić się nie da i dla tego postępowanie kapituły się zatwierdza.

Ks. Brodzki dwukrotnie przyjeżdżał i zabierał akta różne z Gniezna. Gdy po raz trzeci się przedstawił, aby wreszcie i Liber Beneficiorum zabrać, nie wskórał nic, albowiem Siemieński sufragan i administrator wzbraniał się wydać, aż konsystorz włocławski nie spełni także swoich zobowiązań. Zdaje się, że te żądane dokumenta z Włocławka nadesłano, bo znajdujemy w aktach kwit z dnia 7 października 1822, podług którego na dniu tym księga Łaskiego dostała się w ręce X. Brodzkiego.

Oto wykaz:	I	Erectiones	ecclesiarum	Archidiac.	*Lovicensis.*
		dto.	dto.	dto.	*Lanciciensis.*
		dto.	dto.	*Terrae*	*Wielunensis.*
	II	Visitationes	a. 1766	decanatus	*Koninensis.*
		dto.	dto.	dto.	*Sampolnensis.*

[1]) M. le Président! Ayant été instruit par le ministre des cultes etc., que le Consistoire de Gnesen a refusé à l'abbé Brodzki, délégué pour récevoir les actes ecclésiastiques, l'extradition des pièces concernant les visites de l'archevêque *Jean de Lasco*, les quelles ont dans le Royaume de Pologne une force de preuve égale à celles des érections des églises, qu'il a motivé son refus sur la raison, que le gouvernement ne l' a point autorisé à cette extradition, — considérant que celles des pièces susmentionnées, qui regardent le Royaume peuvent commodément être separées des autres; je l'honneur de prier qu'elles soient delivrées au dit abbé Brodzki. *Varsovie* 23 mars 1821.

III Visitationes a. 1781 decan. *Stawiszynensis.*
dto. dto. dto. *Stawensis.*

Podług powyższego wykazu specyfikowane dokumenta odebrałem; niniejszem zaświadczam

w Gnieźnie, 7 października 1822

podp. *X. Brodzki*
Prob. Ciąż. kom. delegowany mpp.

Ks. Brodzki miał upoważnienie do odebrania dokumentów dla dyecezyi warszawskiej i kujawsko-kaliskiej, a ponieważ wydana część Libri dotyczyła kościołów przydzielonych dyecezyi kujawsko-kaliskiej, przeto zawiózł ją do Kalisza, gdzie dotychczas się przechowuje w archiwum. Archidyakonatu kaliskiego nie wydano, bo większa część kościołów opisanych pozostała z tego archidyakonatu przy dawnej swej metropolii.

Ważność księgi pod względem historycznym. Ozdobą księgi beneficyów Długoszowej jest opis prebend katedry krakowskiej i zakonów, o wiele niżej wypadła część poświęcona kościołom parafialnym w t. II. Jakieś niedocieczone przyczyny sprawiły, że w księdze Łaskiego nie ma opisu beneficyów katedralnych, chociaż miały wnijść w skład księgi. Archidyakon Jan Łukowski odebrał dnia 20 października r. 1511 od Łaskiego do tego wyraźne polecenie [1]), o zakonnych zaś nie wiemy, czy w ogóle miały być opisane. Podstawę porównania Libri Ł. z Długoszowym mamy zatem tylko w parafialnych kościołach. Tom II Długosza księgi (ecclesiae parochiales) ustępuje księdze Łaskiego pod względem *podawania erekcyi* i dokumentów z dawnych wieków. Tom I Łaskiego ma erekcyą kościoła w *Więcborgu* r. 1515 (str. 330); *Niestronna* r. 1385 (str. 331); *Szczerczowa* r. 1367 (str. 456); *Rychłocic* r. 1455 (str. 472). Tom II, nie licząc wyjątków erekcyjnych z podaniem wyraźnym roku, posiada w całości erekcye następujące: *Łaznów* r. 1431 (str. 234); *Łowicz* kościół Ś. Ducha r. 1444 (str. 255); *Kampina* r. 1445 (str. 263); *Kampina* przywilej arcyb. gnieźnieńskiego (str. 266); *Makow* r. 1446 (str. 278); *Czerniewice* r. 1413 (str. 299); *Ujazd* (1422—1436) (str. 321); *Mąkolice* r. 1444 (str. 406); *Pieczew* r. 1387 (str. 438); Do kolegiaty *Łowickiej* odnoszą się dokumenta z r. 1433; 1467; 1465; 1492; 1445; 1478; 1519; 1440; 1462; 1449; 1472; 1446; transs. r. 1339; 1406; 1419; 1456; 1478; 1446; 1506; 1502. (II, 507—552). W Długoszowej księdze (t. II) są tylko erekcye: *Mirmice* r. 1439 (str. 87); Ugoda Wojciecha biskupa krak. r. 1416 (str. 92); Piotra Wysza r. 1411 (str. 94); Zbigniewa kardynała r. 1444 (str. 297); *Gawłuszowice* r. 1215 (str. 396); Zbigniewa Oleśnickiego z r. 1447 (str. 397), razem 6 dokumentów, a w Łaskiego 33.

Do dziejów *oświaty* księga Łaskiego więcej przynosi, niż Długoszowa, ma bowiem ostatnia *o szkołach* tylko trzy wzmianki przy parafialnych kościołach [2]); w części zaś opisującej zakony i katedrę są cztery zapiski o szkole [3]). W XV stuleciu było niewątpliwie szkół więcej w dyecezyi krakowskiej. Już przecież Bodzanta

[1]) *Acta Capit.* IV, 64. Ibidem oblatae sunt litterae a Rmo d. nostro Archiepiscopo Gnesnensi ad visitandos dominos praelatos et canonicos ac totum clerum circa ipsam ecclesiam commorantem, in personam ven. d. Johannis Lukowskj archidiaconi Gnesn. Item aliae de inventario conscribendo.
[2]) *Lib. Benef.* Długosz II, 64, 64, 67, [3]) III, 19, 174, 222, 239 patrz index w. *schola*.

biskup krakowski w w. XIV rozporządził nadawanie parafii wikaryuszom, lub dyrektorom *szkoły* [1]). Na początku XV (1420) w synodzie Mikołaja Trąby jest nakaz, aby proboszczowie, ustanawiający nauczycieli po parafiach, uważali na ich prawowierność [2]). W drugiej połowie XV wieku w Wielkopolsce po wsiach tyle było uczniów, że im żywności niedostawało i karność ustawała. Jan Sprowski arcybiskup z tego powodu wydaje na synodzie gnieźnieńskim odpowiednie rozporządzenia [3]). Niewątpliwie miała więcej Małopolska szkół w XV w. niż 7; ale Długoszowi nie zależało na ich zapisywaniu.

Księgę Długosza przedziela tylko lat 31 od czasu, w którym opisywać zaczęto beneficya za Łaskiego, a jak ogromny plon do dziejów oświaty w naszej księdze. Przy zestawianiu wzmianek o szkole, nauczycielach, postępuję surowo, uważam wyraz *minister*, jako nauczyciela, tylko wtedy, gdy wyraźnie wypisano minister scholae. W wielu miejscach wyrażenie (np. *Konin* I, 240) ministrum *seu* scholae rectorem, lub (Kawnice I, 290) pro ministro *seu* pro domo scholae uprawniałoby do mniemania, że *minister* bez dodatku w księdze Łaskiego (np. *Wągrowiec* I, 112) już oznacza nauczyciela. W *Słupczy* np. był *minister*, quem consules salariant (I, 305). Radni miasta nie opłacaliby kościelnego. Jest więc wielkie prawdopodobieństwo, że tu minister znaczy nauczyciel, tem większe, gdy nam *Seve* r. 1608 (patrz dopisek t. I, 312) donosi o 150 uczniach w tamecznej szkole. Dla ostrożności wszelako pomijam wszystkie podobne wyrażenia, bo minister znaczyć może sługa kościelny. Poniższe zatem wzmianki, o szkole i nauczycielach się znachodzące, są wyraźne.

Uposażenie nauczyciela zasadzało się na mesznem (I, 29), na cząstce oferty i kwesty kościelnej, najczęściej był kęs roli dla niego (area pro schola), albo z posagu probostwa wydzielony, albo osobno przez dziedzica legowany, za co proboszcz przejmował pewne msze i nabożeństwa (np. *Wronczyn* I, 64). Po miastach składali mieszkańcy niekiedy mały pieniężny podatek na cele szkolne, jak w *Kazimierzu* (I, 234). Gdzieindziej znów wytyczną brał nauczyciel dziesięcinę z pewnych miejscowości np. w *Kurzelowie* (I, 547), w wartości 3 - 4 marek, dzielił się z wikaryuszami ofiarą kościelną, dzwonnem i pogrzebowem. W *Węgleszynie* (I. 575) płacił proboszcz kopę groszy, to znów 1 markę (I, 576) i część mu oddawał kolendy (I, 577). W *Małogoszczy* (I, 582) i *Chęcinach* (I, 585) żaków szkólnych miał nauczyciel powinność posyłać, ilekroć kapłan udawał się do chorego z wiatykiem. Klerycy postępowali z chorągwiami i śpiewami. Nauczyciel w Małogoszczy miał za to łąkę, przynoszącą dochodu 1 wiardunek i co piątek 5 chlebów, z dziesięciny 1 markę, z kolendy po mieście 9 wiardunków. W Chęcinach za ową procesyą miał nauczyciel 3 ogrody, przynoszące zysku po ½ m., nadto obok pogrzebowego dochodu dostawał od zarządu miejskiego kopę groszy w zamian za opłatę stołowego. W *Końskiem* (I, 703) była prebenda, którą posiadał kapłan „scholasticus“. Do dotacyi należała rola pod uprawę i dla szkoły, za co mszę św. odprawiał (I, 704). W *Łowiczu* także kapłani (wikaryusze) mieli obowiązek uczenia (II, 250), a nauczyciel musiał być doktorem, a co najmniej bakałarzem (II, 247, 509 „qui trivio scholates pauperes gratis doceat“). Co tydzień pobierał 2 wozy drzewa (II, 509).

[1]) Statuta summaria Capituli Crac. r. 1356 w dziele: *Statuta Sinodalia dr. Heysmann* r. 1875 str. 161. [2]) Dr. *Heysmann* l. c. str. 241. [3]) *Wiadomość o nieznanym synodzie dyecezalnym Jana Odrowąża Sprowskiego, arcybiskupa w Gnieźnie* r. 1456. Rocznik Tow. Przyj. Nauk Pozn. Tom IX, 67.

W księdze Łaskiego (II, 451, 516, 541), wspomniano sławnego *Sędziwoja z Czechla*, którego osobistość łączy się z dziejami szkoły tumskiej w Gnieźnie. Był bowiem jej rektorem r. 1414 [1]). Z tej szkoły dawniej wyniósł początki nauki bł. arcybiskup Bogumił, św. Stanisław, biskup krakowski, sława jej trwała jeszcze w czasie, gdy Liber Beneficiorum powstał. Urodzonym naczelnikiem szkoły był kanonik scholastyk (II, 538, 541). Urząd ten spoczywał za Łaskiego czasów w ręku Jana Salomona. Ściągnąwszy dziesięciny swej prebendy miał obowiązek godzić mistrzów, naprawiać domy szkolne, płacić pensye profesorom i radzić o uczniach ubogich. Prawo nadzoru posiadała na szczęście kapituła, mówię na szczęście, bo bez jej energicznego wkraczania i czynnej opieki szkoła tumska na początku XVI wieku byłaby może upadła. Roku 1514 kapituła rozkazuje w nieobecności scholastyka, jego zastępcy Feliksowi Naropińskiemu, aby rektora Franciszka zwolnił z rektoratu szkoły, a w jego miejsce przyjął doktora J. Corwsa penitencyarza gnieźnieńskiego [2]). W rok potem posyłają kanonicy scholastykowi braterskie upomnienie, aby ustanowił prokuratorem swym kanonika z łona kapituły i naprawić kazał szkołę i łaźnią [3]). Roku 1504 był bowiem rządzcą scholastryi ojciec scholastyka Salomon z Krakowa „civis Cracoviensis“, a gdy ten się niedbałym okazał, kapituła go bez ogródki karami kościelnymi obłożyła [4]). Dwunastu młodzieńcom ze swej bularni rozkazała kapituła wydawać co tydzień po 10 chlebów (*Acta Capit.* 1515 f. 132). Było to wynagrodzenie za śpiew w chórze i przed grobem Ś. Wojciecha w czasie morowego powietrza dla pozostających w Gnieźnie, gdy szkołę na czas jakiś rozpuszczono. Do szkoły tumskiej uczęszczali widocznie dojrzalsi młodzieńcy, skoro w aktach czytamy, że do studentów (a. 1487 f. 285) posyła kapituła 2 kanoników, aby weszli w układy z nimi, czy zechcą podczas morowego powietrza śpiewać w kościele. Scholastycy szkoły tumskiej najoczywiściej dziećmi nie byli, skoro dwóch widzimy podpisanych przy akcie notaryalnym w sprawie Jana Tarnowskiego z Pyzdr przeciw Koźmińskiemu o małdraty. Między obecnymi zapisani są *Jakób z Klecka* i *Stanisław z Szadka*, klerycy i uczniowie gnieźnieńscy [5]).

Nauczyciel Jan Corws złożył urząd swój r. 1521 [6]), sam Łaski napierał na Salomona scholastyka, by ustanowił nowego rektora [7]), lecz bezskutecznie. Cierpliwość kapituły się skończyła. Wysławszy napomnienie jedno, które przy czytaniu śmiał wydrzeć Salomon z rąk prezbytera przez kapitułę posłanego (*Acta Cap.* 1521 f. 266),

[1]) „Mgr. Santco rector scole Gneznensis“ *Metrica vetus Tremesn.* str. 100. [2]) *Acta Capit.* ad a. 1514 f. 119. DD. commiserunt ven. d. Felici Naropiński can. Gn. factori Gn. scholastriae magistrum Franciscum rectorem scholae licenciare de scholis et loco ipsius magistrum Jo. *Corvs* poenitentiarium ecclesiae Gnesnensis. Roku 1500 był Jan z Szadka rektorem szkoły; r. 1499 Jan z Szamotuł; r. 1495 Mikołaj Chudziński; r. 1414—1456 Sędziwój z Czechla. Do dziejów szkoły tumskiej należy dokument z r. 1459 (*Thein. Mon.* II, 135), Jarosława arcyb. z r. 1354 (*Kodex dypl. wielkop.* III, 31) i cały szereg scholastyków od roku 1213—1400 zachodzący w dokumentach *Kodeksu wielkop.* nadto w dra Piekosińskiego *kodeksie katedry krakowskiej* (Klemens 1322, 7. 1330, 3; Kelczo 1357). [3]) *Acta Capit.* a. 1515 f. 125 Monitorium contra ven. Jo. Salomonis scholasticum Gnesn., ut procuratorem in loco habeat circa ecclesiam de gremio dominorum et quod scholam et balneum reficiat. [4]) *Acta Capit.* a. 1504 f. 396 Excommunicatus „ob non reformationem scholae, balnei et domus magistri.“ [5]) *Acta Cap.* a. 1508 f, 441 b. *Jacobo de Cleczko* et *Stanislao de Szadek* clericis et scholaribus Gnesnensibus testibus ad praemissa vocatis et rogatis. [6]) *Acta Capit.* a. 1521 f. 237. Mgr. Joh. poenitentiarius et rector scholae Gnesnensis retulit quia a quartuali proxime futuro non vult esse in regimine scholae. [7]) l. c. f. 254 arcyb. Łaski donosi przez kan. Kijewskiego, że zniewoli scholastyka, aby obsadził miejsce magistra.

wyprawia drugie z zawezwaniem na sąd po oktawie Trzech królów, przestrzega dalej, by nic przyjmował ze stron dalekich scholastyków do Gniezna[1]) z powodu zaraźliwego powietrza. Wreszcie dochody scholastyka aresztując, nakazuje kapituła użyć ich na budowlę szkoły i łaźni, a scholastyka Salomona ekskomunikuje. Rektorów szkoły przyjmuje w przyszłości kapituła na zalecenie scholastyka. Marcin z Rawy za czasów Łaskiego w ten sposób został rektorem gnieźnieńskiej szkoły[2]). Działalność kapituły zbawienna w sprawie oświecenia nie ograniczała się na szkole tumskiej. W aktach kapitulnych są dowody[3]), że pieczołowitość jej sięgała do parafii odległych, skoro tylko miejscowość należała do stołu kapitulnego. R. 1526 przyjmuje kapituła na nauczyciela do Kcyni Macieja ze Żnina, bardzo poleconego przez burgrabiego ziemi Kcyńskiej i rajców miasta, jako uzdolnionego do kierowania szkołą (ad regimen scholae *nostrae* Kczynensis). Obok głównej uczelni w Gnieźnie liczyła archidyecezya w XVI w. dużo szkół parafialnych. Podług księgi Łaskiego w samym archidyakonacie *gnieźnieńskim* było szkół 81, a mianowicie: *Gniezno* Ś. Wawrzyniec (I, 11); *Niechanowo* (21); *Jarząbkowo* (25); *Września* (29); *Czerniejewo* (35); *Pawłowo* (38); *Żydowo* (40); *Łubowo* (42); *Dziekanowice* (44); *Imielno* (45); *Węglewo* (56); *Pobiedziska* (60); *Wronczyn* (64); *Dąbrówka* (67); *Kiszkowo* (70); *Łagiewniki* (71); *Podlesie* (78); *Mieścisko* (80); *Janówiec* (82); *Kołdrąb* (84); *Kłecko* (90); *Modliszewo* (96); *Ostrowite* (100); *Jankowo* (102); *Strzyżewo* (104); *Łekno* (106); *Tarnowa* 110; *Grylewo* (114); *Chojna* (119); *Kcynia* (125); *Samoklęski* (129); *Szubin* (132); *Srebrnagórka* (239); *Chomętowo* (135); *Brzeskorzystew* (155); *Żerniki* (162); *Izdebno* (163); *Rogowo* (164); *Lubcza* (167); *Niestronno* (171); *Parlin* (173); *Gąsawa* (175); *Ostroszcze* (179); *Szczepanowo* (182); *Sławoszewo* (184); *Pakość* (186); *Wielatowo* (187); *Palędzie* (171); *Kleczew* (192); *Złotkowo* (194); *Budzisław* (195); *Orchowo* (196); *Rękawczyn* (197); *Wilczyn* (201); *Siedlimowo* (204); *Lisewo* (206); *Lubstowo* (210); *Mąkolno* (213); *Dęby* (215); *Lubstowek* (225); *Licheń* (226); *Kazimierz* (234); *Kozarzewo* (236); *Konin* (240); *Krzymow* (244); *Białków* (245); *Koło* (249); *Brudzewo* (253); *Janiszew* (257); *Turek* (262); *Wyszyna* (269); *Tuliszkowo* (271); *Grochowy* (277); *Grodziec* (279); *Zagorowo* (283); *Kawnice* (290); *Wola* (295); *Kowalewo* (296); *Jaroszyn* (297); *Cienno* (297); *Odrowąż* (328).

W *uniejowskim* archidyakonacie stosunkowo mniej szkół, bo na 99 parafii tylko 20, a mianowicie: *Pabianice*, *Kwiatkowice*, *Zadzim*, *Męka*, *Warta*, *Wróblów*, *Chartłupia*, *Dąbrowa*, *Unkow*, *Stolec*, *Sieradz*, *Kamionacz*, *Szadek*, *Łask*, *Brzeźnica*, *Wiewiec*, *Lgota*, *Dminin*, *Żytno*, *Kłomnice* (*Lib. Ł.* I, 380—519).

W *kurzelowskim* jest stosunek pomyślniejszy, czyli na 73 parafii jest szkół wspomnianych w Liber 30, a mianowicie: *Kurzelow*, *Chrząstow*, *Secemin*, *Czarnca*, *Węgleszyn*, *Ciernia*, *Małogoszcz*, *Chęciny*, *Radoszyce*, *Lipa*, *Czermno*, *Kozłów*, *Januszewice*, *Przedborz*, *Skórkowice*, *Żarnow*, *Opoczno*, *Nieznamirowice*, *Klwów*, *Potworów*, *Wyśmierzyce*, *Goryń*, *Jankowice*, *Wrzos*, *Smogoszew*, *Gowarczów*, *Odrowąż*, *Końskie*, *Białaczow*, *Gielnów*. (Lib. Ł. I, 547—712).

[1]) „propter insecuritatem aurae infectae, quae iam in multis partibus viget d. 26 octobř. 1521 f. 268. [2]) *Acta Capit.* a. 1526 f. 72b. Receptus in rectorem mgr. de Rawa, quem d. scholasticus commendavit. [3]) *Acta Capit.* a. 1526 f. 72b.

W kaliskim archidyakonacie w tomie II, Libri na 87 opisanych kościołów, jest 57 wzmianek o szkole, a mianowicie: *Rajsko* (II, 8), *Droszewo* (11), *Gorzno* (12), *Baszków* (16), *Kobylin* (17), *Wyganów* (18), *Koryta* (20), *Kowalewo* (22), *Szymanowice* (24), *Żegocin* (26), *Kotlin* (27), *Chocz* (29), *Broniszewice* (29), *Grodzisk* (30), *Pleszew* (32), *Lenartowice* (33), *Brzezie* (35), *Turek* (36), *Magnuszewice* (38), *Kucharki* (39), *Dobrzec* (42), *Gostyczyna* (43), *Giżyce* (44), *Lewkow* (44), *Szczury* (45), *Jedlec* (47), *Sobótka* (49), *Rososzyca* (50), *Ołobok* (50), *Ociąż* (51), *Biskupice* (52), *Opatówko* (53), *Chełmce* (54), *Godziesze* (54), *Wójków* (55), *Gruszczyce* (57), *Goszczanów* (61), *Liszków* (62), *Koźminek* (63), *Gać* (64), *Tłokinia* (66), *Kamień* (67), *Tokary* (68), *Głuchowo* (68), *Przespolewo* (69), *Malanów* (70), *Kosmowo* (71), *Złotniki* (72), *Zbiersk* (74), *Lipe* (74), *Piątek* (75), *Blizanow* (76), *Brudzew* (77), *Rychnowo* (78), *Pamięcin* (80), *Tykadłowo* (81), *Borkowo* (84).

W Wieluńskiej ziemi wspomniana tylko szkoła w parafii: *Wieluń* (102), *Praszka* (124), *Skomlin* (141).

W łęczyckim i *łowickim* archidyakonacie na 141 kościołów jest szkół 34, a mianowicie: *Wolborz* (176), *Chełm* (200, 204, 205), *Piotrków* (222), *Łowicz* (238, 247, 250, 251, 509, 513, 549), *Łowicz* przy kościele *Ś. Ducha* (255), *Nieborów* (270), *Bolimów* (272), *Stara Rawa* (293), *Inowłodz* (316), *Jeżów* (333), *Łęczyca*, scholasterya 171, 180, 184, 132, i gdzieindziej, szkoła tamże (350), bakałarz w Łęczycy pobiera dziesięcinę wytyczną *Gałkowa* i *Gałkówka* (400), wsi należących do parafii *Brzezin* (gub. Piotrkowska), *Parzęczew* (357), *Poddębice* (371), *Bełdów* (377), *Zgierz* (387), *Szczawin* (390), *Koźle* (391), *Skoszewy* (397), *Brzeziny* (Brezin) (399), *Piątek* (418, 419), *Goraj* (435), *Bierzwienna* (450), *Chodów* (458), *Mazow* (464), *Krośniewice* (471), *Kutno* (479), *Łąkoszyn* (483), *Kaszewo* (484), *Łęki* (489), *Orlów* (491), *Bedlno* (492), *Żychlin* (496), *Sobota* (503), *Zduny* (505).

Akademia *krakowska* pobiera dziesięcinę z *Lubochni* (319), w *Rzeczycy* (314). Suma ogólna szkół wymienionych, wynosi w całej archidyecezyi 205. Ta liczba podaje się jako minimalna, ponieważ wykluczyliśmy z obrachunku miejscowości znaczne, gdzie niezawodnie były szkoły (np. Skierniewice, Wągrowiec, Słupcza itp.) bo w księdze jest mowa tam tylko ogólnie o *ministrze*; nadto niewliczony stan szkół z archidyakonatu *kamińskiego*, a może też przeoczyliśmy jaką wzmiankę.

Do dziejów *prawa kościelnego* pozostanie Liber Łaskiego zawsze bogatą kopalnią. Mamy tu skreślone uposażenie (II, 277) owego klechy dawnego w ciemnej bekieszy, czyniącego posługi [1]) kościelne, kolendującego, opłatki roznoszącego, który najczęściej łączył w swej osobie godność nauczyciela, organisty (II, 249) i karczmarza (I, 711). Ileż materyału się znajdzie do charakterystyki posad niższych duchownych, wikaryuszów, mansyonarzy, kaznodziejów, lektorów, bractw (II, 347) gracyalistów (II, 293), altarzystów. Wikaryuszów parafialnych proboszcz godził i odprawiał ztąd nazwa „manuales" (I, 558); wynagrodzenie brał wikary w ziarnie jak Wrześni, Witkowie, lub *zgodzony* na pieniądze jak w Gnieźnie. na 2 marki (I, 19) lub w Chęcinach („ordinatus est anno praesenti de duabus marcis") lub brał co dwa lata kożuch lisi i płótna kawał (I, 587). Pieniądz albo szedł z kieszeni proboszcza, albo z prowizyi od sum umieszczonych na dobrach, łaźniach (jak

[1]) Roku 1331 Nankier biskup krak. na kościelnych zaleca „clericos coniugatos," wolni bowiem „hinc inde vagantes" grabili kielichy, ornaty, księgi, dr. Heyzmann: *Statuta* str. 38.

w Pleszewie II, 32), albo z dzierzaw domków, roli, z cła, z karczmy, zawsze miał wikary domek z ogródkiem, niekiedy odbierał dziesięcinę wytyczną w zamian za pensyą obok kolendy. Trzech proboszczów w Chełmie (II, 204) ma jednego wikarego. Wikary ma się lepiej, gdy w zamku kapelanuje; np. w Łowiczu (II, 345), lub gdy równocześnie sprawuje urząd rektora szkoły, jak w Łowiczu (II, 250) i pobiera dochody z altaryi i cząstkę z akcydensów parafialnych (od wywodów brano pieniądze II, 250), od kolendy po mieście (II, 251), z roli, z domków, obok stałego funduszu ze wspólnego stołu wikaryuszowskiego. Wikaryusze w Brzezinach (II, 401) rocznie z ratusza miejskiego pobierają czynszu 10 m. od sumy legowanej przez Lasockiego. *Mansyonarzy* fundacye kilkakrotnie (I, 231, 255, 272, 412, II, 105) są opisywane, było ich w Gosławicach 3, Brudzewie, Tuliszkowie, Warcie po 4, w Wieleniu 6.

Altarzysta w par. *Zgierzu*, ma wieś swoję (II, 389), inny w par. *Tur* posiada roli 4 łany, kmieć na jednym osiadły płaci mu rocznie kopę groszy, prócz danin i robocizny, z młyna co tydzień korzec mąki, z gościńców od waru piwa ma altarzysta piwa za ½ gr. (II, 368). Nadto służył jemu i jego kmieciom wręb i połów ryb wolny (tamże). Miał się lepiej niż niejeden proboszcz.

Nad posagiem proboszczów będą uwagi w części ekonomicznej. Ważny historyczno-kanoniczny przyczynek stanowi opis parafii Chełm (II, 200), gdzie było *3 proboszczów*, którzy in solidum duszpasterstwo sprawowali. Za święconkę w wielką sobotę dawniej w Kłecku dawano proboszczowi strucel w wsi Kamieniec, co w XVI wieku na pieniądz zamieniono (I, 91 per 1. gr. et 5 denarios loco tortae), po groszu z domu pobierał proboszcz z *Samoklęsk* (I, 129) za święcenie w wsi Gorzeń. W tejże parafii za spowiadanie w poście, połączone zapewnie z podróżą (quando vadit ad audiendam confessionem) dawali kmiecie z łanu *rzeszetnik* (corus) żyta i owsa (I, 130).

Szpitale jako przytułki dla ubogich są tylko w większych miastach np. *Września* (I, 33), *Pobiedziska* (62), *Kłecko* (93), *Konin* (242), *Koło* (250), *Słupcza* 2 szpitale (311, 312), *Uniejów* (359), *Sieradz* (434), *Chęciny* (587), *Opoczno* (641). Czy nosili ubodzy znaki przepisane konstytucyą Olbrachta, nie ma w księdze dowodu [1]).

Bractwa kościelne zachodzą: rzeźników w *Gnieźnie* (I, 10), szewskie w *Słupczy* (306), płocienników (307), łuczników (309), radzców miasta (309), bractwo pobożności (spiritualium) (310), piwowarów (311), bractwo ubogich w *Wieruszewie* (II, 148).

Wielość beneficyów na początku XVI była w powszechnem używaniu, aczkolwiek polskie prawo na synodzie w Wrocławiu 1248 [2]) w konstytucyach Jarosława arcybiskupa [3]) i innych, zasadniczo jedność beneficyów nakazywało. W Polsce się przyjąć nie chciała zbawienna zasada o rezydencyi przy swem beneficyum, a do podkopania jej przyczyniali się sami biskupi. Liczne dyspensy wyjednywali z Rzymu biskupi dla siebie nawet po soborze Trydenckim [4]), a w XIV w., co Jarosław zbudował na synodzie kaliskim 1357, obala Jan Suchywilk arcybiskup na kapitule gnieźnień-

[1]) Statut z r. 1496 brzmiał: Quibusvis in locis, civitatibus et oppido, consulatus pro tempore existentes, in villis vero plebani,... et locorum domini *signa* imponant, ad designandum numerum eorum, quos duxerint mendicaturos... absque signis... decernimus ad servitia capiendos (Buliński Hist. II, 338). [2]) Helcel, *Starodawne prawa p. pomniki* t. I, 353. [3]) Tamże I, 408 i *Kodeks dyplom. wielkop*. t. III, 31. [4]) Theiner *Mon. Pol.* II, 731.

skiej r. 1375 [1]). W księdze Łaskiego mamy z XV w. dokument arcyb. Gruszczyńskiego, w którym fundując w Łowiczu mansyonarzy znosi prawo ogólne kościoła o jedności beneficyów (monoculitas) i obowiązku rezydencyi [2]). Kapituła Łowicka czuła dobrze nieprawność tego dokumentu, dla tego na początku XVI wieku wnosi o sanacyą i zatwierdzenie erekcyi Gruszczyńskiego w Rzymie. Papież Juliusz II r. 1506 z uwagi, że od dawna są kanonicy Łowiccy „in pacifica possessione" zatwierdził treść całą dokumentu Gruszczyńskiego. (Lib. Ł. II, 546).

Niedziw że w epoce spisywania księgi Łaskiego posiadanie kilka beneficyów należało do rzeczy zupełnie zwyczajnych. Nie tylko wyższe duchowieństwo, ale także parafialne nie gardziło dochodami z kilku beneficyów. Nawet świątobliwy [3]) Paweł *Chodakowski* nie wahał się obok kanonikatu gnieźnieńskiego dzierzyć probostwo w Kołdrąbiu (I, 84).

W Liber beneficiorum dowodów na wielość beneficyów jest mnóstwo, jedne odnoszą się do wieku XIV, XV (w erekcyach i dawniejszych dokumentach), drugie odzwierciadlają ówczesne XVI wieku stosunki. Do pierwszych np. zaliczyć można *Uriela Górkę*, który jest proboszczem kapituły gnieźnieńskiej i zarazem poznańskiej, obok kanclerstwa koronnego (II, 543) *Jan Furman* jest kustoszem gnieźnieńskim, dziekanem łęczyckim i kanonikiem łowickim (II, 537). *Crasnicki* równocześnie kanonik gnieźnieński, krakowski, łowicki (II, 549). *Roszkowski* kan. pozn. jest proboszczem w Czerniejewie (I, 35); oficyał i kan. gnieźnieński *Łagiewnicki* posiada oraz probostwo w Wrześni (I, 29). *Załuski* ma dwa kanonikaty i dwa probostwa (Strzyżewo i Ś. Michał w Gnieźnie I, 13). Nazwisko Mikołaja *Czepela* przy dużo beneficyach wspomniane, a zważmy, że posiadał inne jeszcze w dyecezyach dalszych (Lib. Ł. I, 547 praepositus Wratislaviensis *etc.*).

Z duchowieństwa parafialnego jest równocześnie proboszczem 2 kościołów (Dębnicy, Pobiedzisk) Winc. *Imieliński* (I, 48, 59), człowiek w prawie świeckiem biegły. Znajomość prawa sprawiła, że kapituła go zamianowała prokuratorem swym *in iure seculari* [4]). Proboszczami bywali klerycy w mniejszych święceniach np. Łukasz z Poznania w Mieścisku (I, 79), którego Zygmunt I na to probostwo prezentował. Minorzysta był proboszczem w Łeknie (I, 106), Cerekwicy (I, 160) itd. Nie jest dalej obojętną odpowiedź na pytanie, jakie księgi naukowe w rękach duchownych się znajdowały na pocz. XVI w., jakie liturgiczne, czy pisane czy drukowane, jakie bywały przybory kościelne, ornaty, klejnoty, jaki był w ogóle stan moralny ludności, jaki stosunek plebanii do dworu.

W jedynym archidyakonacie wieluńskim o książkach naukowych w bibliotece parafialnej są zapiski. Jaka szkoda, że tego obrazu nie mamy w większych

[1]) *Kod. dypl. wielkop.* t. III, 433, 435. Bielowski *Mon. Pol. Janko z Czarnkowa* II, 715. [2]) *Lib. Ł.* t. II, 517 „*monoculitatem* ac continuam residentiam ab eis et praelatis dictae ecclesiae Lovicensis relaxantes." [3]) *Chodakowski* wstąpił w Trzemesznie do klasztoru, gdzie um. r. 1518, w *Kronice Trzemesz.* Ms. str. 333 czytamy: 1518. Fr. Paulus *Chodakowski* olim canonicus Gnesnensis ... obdormivit in Domino. Vir multorum annorum, pulcher, et semper laetus, staturae mediocris, crines crispos et canissimos habens, *omnibus acceptus et charus* fuit, quem Joannes archiepiscopus Gnesn. multum dilexit. [4]) *Acta Capit.* 1512 f. 89 Constituitur procurator in iure seculari. DD. elegerunt dnum Vinc. *Iemyelienskj* plebanum in Pobyedziska, qui loco salarii singulis annis habebit 4 marcas pecuniae a dno procuratore capituli.

rozmiarach. W Rudzie była *Lombardica historia*, *Sermones discipuli* (II, 110), ostatnie także w Parzymiechach (II, 114) i Biblia drukowana (tamże), 4 tomy *Sermonum communium* (tamże). W Dankowie były: *Sermones Ruperti*, *Sermones de tempore scripti*, *Sermones breves*, *Raymundus cum legendis* (II, 116); w Wieruszewie kazania: *Sermones Jacobini* (II, 147); w Mokrsku: *Postilla impressa* (II, 139).

Co do dzieł liturgicznych, rozproszone są wiadomości w całej księdze. Opisujący od niechcenia potrącał o te przedmioty, co się znalazło, daje jednak obraz niejaki, o ile druk nie wyparł był jeszcze *mszałów*, *agend* pergaminowych rękopiśmiennych [1]), nadto które druki się najwcześniej rozpowszechniły. Kwestya najdawniejszych ksiąg kościelnych u bibliografów jeszcze nie zamknięta. Wynurzają się nieznane bibliografom wydania (Encykl. kośc. II, 594). Dla bibliografów śledzących za wskazówkami co do wydań pierwszych mszałów, brewiarzy, agend, potrzebne jest ostrzeżenie, aby uważali na rok opisania kościoła. Mszał np. gnieźnieński drukowany (Żnin, I, 148), będzie innego wydania jak gnieźnieński mszał (II, 128) wspomniany. Żnin w archidyakonacie gn. był opisany przed r. 1518, a Wieluńskie r. 1522. Podług akt kapitulnych mszał gnieźn. już r. 1506 poprawiony przez Klemensa Piotrkowskiego podjął się drukować Jan Haller w Krakowie [2]). Mszał w Żninie spotkany wyszedł przed r. 1518, a że przed tym rokiem nie wyszedł żaden gn. inny jak Hallerowski r. 1506, przeto tytuł jego będzie: *Missale Gneznen. diocesis (Jocher* III, n. 6435). Mszał zaś „*nowy*" w Pątnowie był wydany roku 1523 [3]). Nie ma tu sprzeczności chronologicznej, bo chociaż ziemi wieluńskiej opis zaczął się przy końcu

[1]) Na dowód kilka miejsc: Września ma mszał *papierowy* (I, 32), bez wszelkiego dodatku; w Żninie (147) jest mszał *pergaminowy*, papierowy *drukowany* (148) i *pergaminowy* drugi pisany. W Grzegorzewie altarzysta ma mszał *papierowy* (I, 220); w Słupcy (307) *pergaminowy pisany*, inny altarzysta (308) tak samo *pergaminowy*, inny (310) ma *pisany na papierze*, znów inny posiada w skarbcu swej altaryi (311) i *pergaminowy* pisany i papierowy *drukowany*. W Rudzie 2 mszaly *pisane* (II, 110); w Mierzycach jeden *drukowany* i jeden *pisany* (II, 113); w Parzymiechach 2 *pergaminowe* mszały, trzeci *drukowany Gnieźnieński* (114); w Dankowie (116) jest Graduał *c. missali mixtum*, mszał Gnieźnieński, Wrocławski (drukowany); w Krzepicach 5 mszałów *pergaminowych*, a szósty drukowany Krakowski (118): w Żytniowie (122) jeden *pisany*, jeden *drukowany*; w Praszce (124) mszał *drukowany* i *pisany*; w Pątnowie (128) Missale *novum* Gnesnense impressum, a drugi *pergaminowy*; w Łaszowie (II, 129) 2 mszaly *pisane pergaminowe*; *Missale Cracov. dioecesis impressum*; w Osiakowie (143) jest *drukowany* Gnieźnieński, *druk*. Krakowski, trzeci *pergaminowy* i t. d. *Rytualne* księgi zachodzą: w Wieluniu (II, 110) *Agenda* Gnesn. alia Vratislaviensis *drukowane*; Parzymiechy (IX, 114) duo *viatici scripti*; w Dankowie: Rationale divinorum (116); w Krzepicach: *Agenda* Gnieźnieńska i *Viaticus* scriptus (118); w Rudnikach *Agenda* pisana (121); w Strojcu Agenda pisana (IX, 123); w Praszce i Łaszowie jest Agenda *Krakowska* drukowana (124, 129); w Pątnowie: Agenda pisana (128), tak samo (130); w Osiakowie jest Agenda *Gnieźnieńska* i *Wrocławska* (143) pewnie drukowana; w Rudlicach Agenda *Gnieźnieńska* drukowana (135), tak samo w Czastarach (150). Zachodzą *antyfonarze*, *psałterze*, pergaminowe (II, 116, 118, 121, 130) drukowany *Psałterz* (II, 116), *Antyfonarz* pisany na papierze (II, 134), *antyfonarz z mszałem* w jednym tomie pisany (II, 150); *Graduał* nowy i stary pergaminowy był w Krzepicach (II, 118), w Bolesławcu (145) z antyfonarzem i psałterzem dobrym. [2]) *Acta Capit.* a. 1506 f. 410[b] *Missale*. Reviso exemplari Missalis per ven. et egregium virum d. *Clementem de Pyotrkow* decretorum doctorem ex commissione speciali dominorum emendato et correcto, illud honesto d. Joh. *Haller* civi Cracoviensi tradiderunt ad imprimendum, avisantes eundem, quod faceret bonam diligentiam, ut correcte et bona littera non caduca imprimeretur, qui se obtulit ad praemissa paratum. [3]) *Missale Gnesn. dioc.* Jest w Gnieźnie i Poznaniu egz. — *Impressum in officina famati ac providi d. Joannis Haller civis et consulis Cracovien. et ipsius impensis non modicis*, A. D. 1523.

r. 1522 (22 października), to opis Pątnowa mógł już przypaść w r. 1523, jako z rzędu 16go kościoła, a jeżeli Haller kładł w drukach, jak dzisiejsi drukarze, rok następujący na książce odbitej w końcu roku, wtedy opis Pątnowa dokonany nawet w r. 1522 może wspominać mszał nowy z roku 1523. Wzmiankowany w Dankowie (II, 116) mszał, drukowany wrocławski, mógł być tylko z roku 1505 (Jocher III, n. 6434). Drukowanych krakowskich mszałów na początku XVI wieku wyszło 8 (Jocher l. c.), a z wydanych przed r. 1523, był Hallerowski z r. 1515 najnowszym.

Co do *agend* pisanych przed wynalezieniem druku, będą one układu Mikołaja Trąby, drukowane zaś wspomniane są jako: gnieźnieńskie, wrocławskie, krakowskie. Dla dyecezyi gnieźnieńskiej wyszła agenda dwukrotnie r. 1503, raz w Krakowie, potem w Lipsku, trzecia r. 1514 u Hallera w Krakowie [1]. O wrocławskiej agendzie Jocher nie wie z tego czasu, a zatem wzmianka (II, 110) tem ważniejsza. *Viatici scripti* może i oznaczać wyjątek z rytuału, Vademecum ad infirmos, lub też brewiarz zwany w Łaskiego wydaniu *Viaticum* [2].

Antyfonarze zachodzą tylko pisane i nie dziw, bo pierwszy drukowany w Polsce wyszedł po r. 1628. W Gnieźnie są do dziś 3 antyfonarze na pergaminie pisane. Pierwszy w katalogu ks. Korytkowskiego (Ms. 94) jest 4 vol., 2 stopy długi, z czasów Jarosława Skotnickiego. Dwa inne perg. (Ms. 195 i 170) są podług oznaczeń ks. kan. Korytkowskiego z I połowy XVI wieku. Mszałów perg. pisanych jest w Gnieźnie 13. Ms. 149 zalicza ks. kan. Korytkowski do XI w., bo jest msza na Ś. Wojciech, a nie ma uroczystości świętych w XII w. kanonizowanych. Ms. 93 z XIII w.; Ms. 150, 194 z XIV w. Brewiarzy perg. pisanych jest 3 z XV i XVI w. W Poznaniu jest brewiarz perg. pisany (bez pocz. i końca).

Kielichy są srebrne, niekiedy mowa o pozłocie w środku (Koło, Wieluń), w XIV w. były ołowiane (l. c. *dr. Heyzm.* 25), monstrancye są także wyjątkowo srebrne, z reguły kuprowe (II, 110, 4, 8, 139; 142, 3, 5, 9; 150, 3), tak samo kuprowe były puszki w tabernaculum (pixis de cupro II, 122, 3, 7; 134; 150, 2, 3) i tak zwane portatilia (II, 127, 147, srebrne 124) czyli naczynia, w które wkładał kapłan Najświętszy Sakrament idąc do chorego. Sposób odwiedzania chorego z wiatykiem był dwojaki tj. uroczysty, z procesyą, jak w Małogoszczy i Chęcinach i prostszy cum portatili, mianowicie gdy na wsie wyjeżdżano [3]. Pacyfikały srebrne, czasem złocone (II, 147) były w używaniu. Ornaty zachodzą codzienne (feriales) i na uroczystości (de solemni). Materya znana de *arrasio* (II, 147) *de postawyecz* (I, 148), *atlas*, *axamit* (I, 147), *koftir* (II, 110), *koftir błękitny* (II, 118), *tawta* (II, 152). Były też ornaty z cwylichu (I, 310), adamaszkowe (311) z kamchy, kamletu, tabinu. W Kole (I, 150) i Wieruszewie (II, 147) *złotogłowowy* znajdował się ornat, w Słupczy (I, 307) z kitajki brunatnej. Groby pańskie miewały w XVI w. kosztowne przybory np. w Wieruszewie, pokrywa grobu była jedwabna, złotem szyta (II, 147), antypedya były z „*czyndalyn*“ [4])

[1]) *Enc. kośc.* I, 71. [2]) *Breviarum seu Viaticum* almae Ecclesiae metropolitanae Gnesnensis. Impensis Jodoci Lud. Decii Lugduni per Jacobum Sacco 1519. Decyusz już w roku 1518 uzyskał przywilej królewski zezwalający drukować brewiarz gnieźnieński. Hirschberg: *O życiu i pismach J. L. Decyusza* str. 19. Pod nap. *Viaticum* drukował Haller r. 1510 brewiarz: *Viaticus* ukazał się r. 1508 (zob. *Jocher* III, n. 6481). [3]) Equus habetur in *Kczynya* ad ecclesiam propter administrationem sacramentorum parochianis. *Acta Capit.* a. 1512 f. 93 b. To samo było w Dobrcu na Kujawach. *Lib. Cruśv.* f. 100. [4]) *Cyndal* = *Santalum*, drogie drzewo, używane do sztukateryi razem z mahoniem, p. *Linde* i Rej: *Wizerunek*.

(II, 135). Wieluń ma ornat i humerał perłami nasadzany (gemmis) (II, 108). Koftir i kamcha był wyrób turecki jedwabny, drogi; arras (rasa) od miasta *Arras*, oznaczał materyą lekką wełnianą. Kitajka, tafta (z włoskiego taffetta) i tabin, jest jedwab; czamlet camelotto, wyrób z włosów kozy azyatyckiej. W jedwabiach nie wolno było się nosić za Łaskiego chyba kanonikom [1]).

Cmentarz grzebalny w wsi *Kowale* tak zaniedbany, że nierogacizna po nim robi spustoszenia (II, 124) a w Kalinowie ludzie źli i zatwardziali ani się spowiadają, ani komunikują, a wielu wyklętych (II, 83). Zaremba wbrew woli rzeczywistych patronów na probostwo w Błaszkach narzucił syna swego i gwałtem go na niem utrzymał (II, 58, 9). Dużo jest wzmianek charakteryzujących ówczesną moralność stanu szlacheckiego, wdzierstwo w prawa, w granice, w role, nie rzadkie wspomnienia o sporach sądowych.

Do dziejów języka Liber przynosi niejeden przyczynek. Wykaz na końcu poda wszystkie wyrazy polskie w księdze zachodzące. Nam teraz nie o ich wielość, jedno jakość idzie. Pomijam wszystkie wyrazy zarówno w księdze Długosza jak Łaskiego zachodzące, zwracam jedynie uwagę na wyrażenia niezwykłe, których wcale w Długoszu się nie spotyka np. *czyosny* (I, 667), *brodnya seu klonya* (I, 576), *z dzieniami* (I, 208), *rzeszethnyk alias corus* (I, 180), *spady* (I, 685, II, 388), *spandy* (I, 441), *wodomycz* (decursus aquae) (I, 667) *wodomierz* (gurges) (I, 712), *mrzeza* (rete) (I, 178, 230), *szlampnycza*, *lancznycza* (I, 178, 196), *vyersche* (I, 230), *vathon* (I, 230), *vathy* (II, 245), *potrzasnycza* (I, 230), *klyep* (I, 231), *schanek* (I, 681), *przecolky* (I, 708), *rączek myodu* (II, 95), *szyrzynka* (II, 109, 116, 119), *drgubica* (II, 544), *manuale-pubanyek* (II, 285), *stawne* (II, 445), *vyeczne* (II, 548), *naczyosy* (I, 315).

Najlepsze [2]) wydanie *Lindego* nie zna z wymienionych wyrazów następujących: 1. *rzeszetnik*, 2. *szlampnycza*, 3. *lancznycza*, 4. *vathon*, 5. *vathy*, 6. *potrzasnycza*, 7. *klyep*, 8. *schanek*, 9. *przecolky*, 10. *rączek*, 11. *szyrzynka*, 12. *pubanyek*, 13. *stawne*, 14, *wieczne*.

Rzeszetnik użyty w księdze Łaskiego w miejsce korca. Wyrazy 2—7 są oznaczeniami sieci, *szanek* w Łaskim jest miarą płynu, zachodzi tylko w Czackim jako miara Podlaska [3]), *przecolky* od przecze, przeczółki; *rączek* jest miarą miodu, a *półbaniek* piwa; *stawne* oznacza dań karczmarza od kłody piwa, zachodzi często w księdze poznańskiej z r. 1564 [4]); *wieczne*, opłata sołtysa ze względu na odbywające się *wiece* [5]).

[1]) Vestes sericeas praeter tabin, hatlas, kamlet deferre non audeant, et istas nonnisi praelati et canonici... alii vero... solo harasio et panno sint contenti. *Syn. Joan. de Lasco* a. 1523. [2]) Lwów r. 1854 staraniem *Zakładu narodowego imienia Ossolińskich*. [3]) *O litewskich i polskich prawach*, wyd Turowskiego 1861 t. I, 311. [4]) *Inventarium generale* „*stawne* per denarios 4 a qualibet tunna cervisiae“ Jabczyński. Dolsk str. 89, 90. [5]) l. c. sculteti ratione prandii *wiecznego* dant gr. 12. Wyraz ten spotyka się w aktach kapitulnych gnieźnieńskich r. 1480 (t. III, f. 3), gdzie z powodu pogorzeli w Złotkowie zwalnia kapituła kmieci „ab omnibus censibus, laboribus, avena, gallis, *wyeczne*, ac aliis“ w *listach chłopskich* z XVI wieku (Arch. kap.). r. 1564 „prosimy, aby to *wieczne* nie było tak bardzo drapieżne;“ r. 1569: „*wieczne* też na nas uczynili nieznośne“ (Kwieciszewo).

Nie znalazłszy wyrazu *szyrzynka* w najpoważniejszym słowniku, długo dopytując się znawców języka ludowego, czy żyje w której części Polski to wyrażenie, odebrałem odpowiedź ze strony literackiej poważnej, że to po prostu źle przezemnie odczytana „*skrzynka*“, ze strony zaś żyjącego języka, że w *Krobskiem* zwie się *szerzynka* ozdobna pokrywa na kazalnicę.

Domniemana „skrzynka“ przecięłaby węzeł od razu, gdyby nie następujące okoliczności. Dwie osoby kolacyonujące i trzecia osobno uproszona, równie biegła w odczytywaniu pism starych, zgodnie *szyrzynkę* odcyfrowały. Powtóre Zeissberg w innem źródle spółczesnem Łaskiego [1]) trzykrotnie bez objaśnienia wspomina: *schyrzynka* cum aliis rebus detur pro ecclesia Gneznesi, — scatulam margaritarum et lapillorum reformatam ecclesie Gneznensi benefactrici sue et s. Adalberto legavit *cum schyrzynka*, — *szyrzynki* tres una pulcherrima ecclesie Lancic., aliam Lovic. et tertiam ad Lasko legavit.

W aktach kapitulnych [2]) dwukrotnie ten wyraz się znachodzi, a raz nawet w towarzystwie skrzynki cyprysowej, jako to:

> 1500 a venerabili et egregio viro d. Joh. Baruchowski, archidiacono Cracoviensi et canonico Gnesnensi res et clenodia ecclesiae Gn. donata per ipsum — praesentant: ornatum, *scatulam* ciprinam cum duobus corporalibus et *schirzinka*.
>
> II. 1507. D. *Kyowsky*, executor testamenti olim domini Clementis, donavit ecclesiae . . . . . duas *schirzinkj*.

W Łaskiego księdze dwa razy ma dodatek: *cum serico*. W inwentarzu Modlnicy pod Krakowem z r. 1582 [3]) powiedziano; *szyrzynki* trzy: jedna ze złotem i różnym jedwabiem uszyta, a dwoje z samego pstrego jedwabiu, na innem miejscu: *szyrzynki* na kazalnice duże, jedna powszednia, a druga na święta.

W starej księdze metrycznej i zapiskach kościoła Ś. Piotra w Gnieźnie z r. 1689 [4]) przy opisie inwentarza kościelnego stoi:

> *Szerzenki* czerwone jedwabne w kratkę do stołyszków na wielki ołtarz, przeplatane blaszką num. 4. (razem 4). *Szerzenki* lazurowe, z nici prostych, do stołyszków na wielki ołtarz w kratkę zrobione. (num. 2).

Z tego wszystkiego pokazuje się, że *szerzynka* jest staropolski wyraz, używany w złotym wieku w Wielkopolsce i Małopolsce, — oznacza zaś nie samą tylko pokrywę na kazalnicę, ale w ogóle każde drogie przykrycie na obraz, na ołtarz „do stołyszków“ (lichtarzowych) itp.

Pomówić o znaczeniu wyrazów księgi Łaskiego, o których wspomina Długosz i słownik Lindego, nadarzy się sposobność w dziale ekonomicznym pracy niniejszej.

Sposób opisywania jest w księdze jednolity, prócz archidyakonatu kaliskiego i wieluńskiego, które odstępują od całości i między sobą znowu się różnią; świadczą o tem t. zw. articuli (II, 5, 92), a jeszcze lepiej same opisy. Szkieletu przesłanego przez Łaskiego do opisu archidyakonatów gnieźnieńskiego, uniejowskiego,

[1]) *Joh. Łaski u. sein Testament* str. 192, 196, 198. [2]) *Acta Capit.* 1500 f. 323 i 424 b. [3]) *Materyały do dziejów rolnictwa z XVI i XVII wieku*. Wł. Chomętowski. Warszawa 1873 str. 192, 193. [4]) W archiwum parafialnym Ś. Trójcy w Gnieźnie księga ta się znajduje.

kurzelowskiego, łęczyckiego, łowickiego, nie posiadamy wprawdzie, wszelako drogą analizy go odtworzyć, nie trudno. Porządek opisu najzwyczajniejszy jest taki:

1. Miejscowość — miasto czy wieś? — Kościół murowany czy drewniany — tytuł kościoła — prawo patronatu, czy podzielne, czy całe, czy alternata, — nazwisko patrona lub patronów, — nazwisko proboszcza.
2. Wsie do parafii należące, — wikaryusz(e), kościelny, nauczyciel, kto ich opłaca, w jaki sposób.
3. Uposażenie probostwa (dos.), — role mniejsze (wikarych, szkoły, kościelnego), większe, ilość łanów i położenie geograficzne, — łąki, jeziora, lasy.
4. Dochody z innych źródeł: czynsz, cła, itd.
5. Dziesięcina wytyczna, meszne, kolenda, z jakich wsi — najprzód parafialnych, potem pozaparafialnych.
6. Inne kościoły filialne, kaplice; altarye wraz z uposażeniem.
7. Szpitale — uposażenie — zarząd.
8. Ogólna taksacya i kontrybucya.

Kontrybucyi wysokość stosowała się do sumy świętopietrza od dawna pobieranego. Stałej zasady i proporcyi między oszacowaniem ogólnem kościoła, a wysokością poboru trudno się rzeczywiście dopatrzyć. Kodrąb np. (I, 506) oszacowany na 5 marek, a świętopietrze płaci 2 skojce, gdy znów Dmenin płaci 3 skojce, chociaż tylko na 2 marki taksacya kościoła wypadła (I, 507). Przy jednych kościołach dodano „ex antiquo" taki a taki pobór, u drugich opuszczono, przy jednych osobno zapisano opłatę grosza: *pro quittantia*, *quietatione*, *pro nota*, za kwit „spisne", przy drugich nie ma tej wzmianki, niektóre kościoły wcale nieoszacowane, a znów gdzieniegdzie nawet altarye mają taksę (np. I, 179). W Kurzelowskiem zaraz po napisie kościoła na załamku stoi: taxata ad unam (3, 5) marcas argenti, a przy końcu podana jest wysokość świętopietrza ogólnie i szczegółowo od osoby: a qualibet persona denarium S. Petri per unum denarium et contribuit collectori tres scotos et 1 gr. pro quittantia (np. I, 597 et passim). Bez oznaczenia poboru są kościoły kaliskie i wieluńskie. W *Kościelnej wsi* jednakowoż proboszcz narzeka na wysokość (10 m.) nałożonej [1]) kontrybucyi: queritur d. praepositus taxam *contributionis* gravem, dudum praepositurae impositam adhuc manere, licet proventus . . . extenuatus est, vix enim efficit 30 marcas annuatim (II, 41). W Kaliskiem dochód ogólny z probostwa z reguły obliczony na marki i w tekscie podanym. Skalmierzyce 20—30 m. Droszewo 20 m. Krotoszyn 6 m. Wyganowo 20 m.

Ogólnie sądząc, opisy kaliskiego i wieluńskiego archidyakonatu są najchudsze, choć znów odsłaniają cenne właściwości, których nie znajdujemy w archidyakonatach lepiej opracowanych.

Zakrój zwyczajny opisu beneficyów lepiej opracowanych nie jest tendencyjnie historyczny. Pisarz nie śledzi za rokiem erekcyi kościelnej, nie streszcza dziejów kościoła minionych, lecz mając cel wyraźnie zakreślony, po drabince swego szematu dążył do końca. Oczywista, że przedmiot sam mu nasunął wzmianki iście dziejowe, które od niechcenia rzucone iskrzą się światłem i nęcą zarazem. Pomimo jedności celu i jednej wytkniętej drogi, dostrzeże baczny czytelnik

[1]) Nihilominus taxa contributionis eadem manet videlicet *decem* marcarum II, 41.

w opisach archidyakonatów pewne odmianki w tonie i zwrotach. Stało się to dla tego, że kilku wyręczycieli Łaskiego złożyło całość. Łatwa do wytłomaczenia monotonność i suchość pracy, gdzieniegdzie się ożywia, dzięki indywidualności innego autora.

Wyłupywać wszystkie ziarna historyczne z księgi nie może być moim zamiarem. Każda niemal stronnica przynosi zdobycz jakiejś gałęzi umiejętności [1]). Dopiski ks. kan. Korytkowskiego są ciągłym drogoskazem, gdzie szukać w księdze historycznych wiadomości, a mapa przez niego ułożona unaocznia, jak ważną jest księga Łaskiego pod względem *geografii kościelnej*. Kościoły opisane są *najwcześniejszym ze znanych urzędowych wykazów kościołów* w dawnej archidyecezyi gnieźnieńskiej. Dotychczas znaliśmy tylko poczet kościołów w archidyecezyi gnieźnieńskiej spisany w wieku XVII [1]) i XVIII [2]). Łaskiego księga zaś przynosi nie tylko wykaz parafialnych kościołów, ale filialnych i wsi do parafii należących za czasów Zygmuntowskich. Geograf świecki jakżeż obszerne ma tu przed sobą pole, aby na podstawie księgi Łaskiego ułożyć wielkich rozmiarów krajobraz, nakreślić na całym obszarze fizyonomią wsi, osad, folwarków, młynów, z których niektóre przetrwały do dziś, a inne przemknęły i zniknęły, zaznaczywszy w księdze dla naszej przestrogi w nazwisku swoim wymowne słowo: Fuimus et non sumus.

[1]) Dokument np. Juliusza II papieża z r. 1506 (Lib. Ł. II, 546) nie jest ogłoszony nawet w *Theinerze* (Mon. Pol). [2]) Z r. 1643 przy synodzie dyecezalnym w Uniejowie oddrukowany. [3]) Z r. 1720 na synodzie Łowickim przedłożony i drukowany. Patrz: Fabisz: *Wiadomość o synodach*. Dodatek III.

CZĘŚĆ II.

MONETY, WAGI, MIARY.

Treść: Grzywna i jej przedziały; stosunek dawnej monety do siebie. Ewaluacya na stopę dzisiejszą. — Waga: centnar, kamień, funt, łut. — Miara ciał sypkich: spąły, małdry, ćwiertnie, korzec, ćwierć, wiertel, rzeszetnik, korzeczek, miara. Miara płynów. — Przyrodzone miary w gospodarstwie. — Miara długości, szerokości, nazwy gospodarskie — ich stosunek. Łany i włoki.

Stosunek monety wspominanej w księdze Łaskiego, można na podstawie pomnika samego, źródeł jemu spółczesnych i autorów o monecie piszących, dostatecznie wyjaśnić. Zachodzi najpierw:

Marca: = grzywna; *media marca* = pół grzywny. *Grzywna* była pierwotnie wagą drogich kruszców (złożona z 8 uncyi = 18 łutów mniej więcej), czyli grzywną *szczerego kruszcu*. Rozróżniano marca *auri*, grzywnę złota i marca *argenti*, grzywnę srebra, stosunek srebra do złota był w różnych czasach różny, zależało to od napływu złota. Monetę złotą zwano *czerwoną*, srebrną *białą*. Grzywna więc szczerego kruszcu zawiera srebro lub złoto *bez wszelkiej przymieszki*. Grzywna ta, marca argenti puri, pojawia się u nas w XIV i XV wieku nader często, grzywna złota (m. auri) nader rzadko [1]).

Grzywna druga była *myncerska*; w niej jest kruszec szlachetny, lecz z pewną przysadą miedzi. Ordynacya Zygmunta r. 1507 przepisywała, ile w mennicy brać miano łutów miedzi do 15 łutów szczerego srebra, przy wybijaniu półgroszków koronnych [2]). Do srebrnej monety brano więcej srebra w grzywnie, do drobnej znów przysadzano więcej miedzi. Dr. Piekosiński udowodnił (l. c. str. 14, 15), że nie dopiero król Zygmunt I zaprowadził stopę mennniczą grzywny koronnej, lecz już od r. 1477 była ta sama, co za Zygmunta I. Waga w grzywnie myncerskiej i grzywnie szczerego kruszcu jest równa, różnią się jedynie co do jakości kruszcu tj. ziarna.

Grzywna *pieniędzy* (m. monetae, pecuniae), jest trzecim rodzajem grzywny. Iloczyn monety wybitej z myncerskiej grzywny daje grzywnę pieniężną. Tu nie zawsze waga grzywny pieniężnej równa się grzywnie myncerskiej. Grzywna najdrobniejszej monety (denarowa) oczywiście więcej ważyła z powodu wielkiej przymieszki miedzi, niż grzywna myncerska, a nadto psowano także za Olbrachta

[1]) *O monecie i stopie menniczej w Polsce* w XIV i XV w. dr. Piekosiński, Odbicie z t. IX Rozpraw wydź. hist.-filozof. Akademii umiej. w Krakowie str. 17. [2]) Zagórski: *Monety dawnej Polski*. Warszawa 1847 str. 106.

i Aleksandra wagę grzywny pieniężnej półgr. tak, że zamiast 18 łutów ważyła 8 łutów grzywny myncerskiej.

Marca, *grossus*, *gr. lati*, *dimidius gr. quartensis*, *ternarius*, *denarius*, *ferto*, *scotus*.

Grzywna pieniędzy czyli *liczalna* zawierała 48 gr. [1]); zowie się grz. rachuby polskiej (numeri et monetae Polonicalis), lub grz. *krakowską* (I, 557). W księdze Łaskiego wspomniano w dokumencie z XV wieku grz. *toruńską*, wartości tylko 20 gr. [2]), stwierdza się więc, co Czacki tylko jako domysł o stopie grz. toruńskiej napisał [3]).

Grossus = grosz oznaczał *srebrną* monetę w Niemczech i Czechach. Groszy za Wacława II bitych t. zw. pragskich szło pospolicie 60 na grzywnę pragską, w Polsce bito tylko groszy 48 z grzywny. Stosunek więc grosza koronnego do pragskiego był jak 4 : 5. Podobno grosz pragski „około r. 1440 znika z targu pieniężnego" (Piekosiński l. c. str. 24), a jednak jeszcze w wieku XVI obrachunek na pragskie w życiu się utrzymał [4]).

Grosz *szeroki* (gr. latus) oznacza grosz, co dopiero nadmieniony. Nazwa ta służyła dla odróżnienia go od małych groszy czeskich (grossi parvi), których szło 12 na grosz szeroki. W księdze naszej są wzmianki o groszach szerokich np. II, 512, 265.

Półgrosz (dimidius gr.) w rachubie polskiej jest 96ą częścią grzywny, czyli na grzywnę idzie sztuk półgr. 96, a jest połową grosza szerokiego. Rachuba półgrosza często zachodzi np. I, 10, 273; II, 307, 368, 394, 400, 435 et alibi.

Kwartnik = *ćwierćgrosz* (quartensis, quadrans), 4 razy wzięty stanowił grosz; w grzywnie z początku więc było sztuk 4 × 48 = 192. Władysław Jagiełło r. 1396 postanowił [5]), iż 6 kwartników ma iść na grosz, a zatem grzywna polska miała 6 × 48 czyli 288 kwartników, zwanych odtąd

ternarami, bo odpowiadał kwartnik trzem denarom. Kwartniki bił tylko Kazimierz i Wł. Jagiełło, i dopiero je wznowił Zygmunt I r. 1526, a więc w epoce, gdy księga Łaskiego była dawno spisaną. Pomimo tego na początku XVI wieku liczono tak dobrze na kwartniki jak na ternary. W jednym obrachunku kapituły obydwa te sposoby zachodzą [6]). Stosunek ternaru do denaru uwydatniony w księdze (II, 435). Gęste są wzmianki o ternarach (np. II, 97, 119, 120, 261, 289, 313, 338, 347, 364).

Denar jest 18tą częścią grosza; w grzywnie więc będzie 48 × 18 czyli 864 denarów.

Tabliczka Piekosińskiego, sięgająca latami w wiek XIV aż do XVI, na powtórzenie tutaj zasługuje, ponieważ w księdze dokumenta z dawniejszych wieków zawierają pieniężne wskazówki.

[1]) *Lib. Ł.* II, 272, 372 „in quamlibet marcam 48 gr. computando." [2]) *Lib. Ł.* II, 537 „2as marcas *Thorunensis* monetae valentes... 40 gr. monetae Polonicalis: stopa więc *toruńskiej* grz. równała się grzywnie ówczesnej pruskiej (p. Piekosiński, l. c. str. 207), a w wieku XIV „80 marcae *Thorunensis* faciunt 50 marcas gr." (*Kodeks dypl. wielkop.* III, 31). [3]) *O lit. i polsk. pr.* str. 166 i *Kod. dypl. wielkop.* II, 40. [4]) *Lib Ł.* II, 242 „sedecim gr. alias valorem fertonis grossorum *bohemicalium*; ferto *bohemicalium*" l. c II, 510. [5]) Piekosiński str. 20. [6]) *Acta Capit.* a. 1501 f. 354b. Summa defalcatorum 198 marcae, tredecim grossi, unus *quadrans*. — Summa distributorum 235 m. cum media, 10½ gr., duo *ternarii*.

Grzywna liczy	groszy	półgroszy	kwartników	denarów
około r. 1326	48	96	—	576
po r. 1326 do 1396	„	96	192	768
od r. 1396 do 1398	„	96	288	768
od r. 1398 do 1506	„	96	288	864

Ferton, wiardunek (ferto) równa się 12 groszom, jest czwartą częścią grzywny.

Skojec, (scotus) równa się 2 groszom i jest 24 częścią grzywny.

Sexagena, *florenus*, *ducatus*, *aureus*, *talar*.

Kopa groszy (60 gr.) zwie się *sexagena*; *pół kopy* (gr. 30) = *media sexagena*.

Floren, *złoty*, jak z nazwy wypływa był bity pierwotnie w złocie i najprzód w Florencyi, ztąd florenus. Do r. 1505 był czerwonym złotym, od tego czasu, gdy liczbę groszy w florenie coraz bardziej pomnażano, a w Niemczech ze złota bity floren stał się srebrną monetą, u nas *złoty był zbiorem 30 groszy*. (Czacki l. c. I, 167).

Dukat (Lib. Ł. I, 547), ducatus powszechnie brany za czerwony złoty, była atoli w ówczas pewna różnica, bo od chwili spodlenia florenów, zaczęto bić z czystego złota floreny i te niespodlone zwano *ducatus*. Przypisują Rogierowi królowi sycylijskiemu pierwsze wybijanie florenów złotych w księstwie Apulii z napisem: *ducatus Apuliae*, ztąd nazwa dukatów. (Czacki l. c. 175).

Aureus [1]) jest *złoty* = floren = 30 gr.

Talar [2]) to samo co floren = 30 gr., pojawia za granicą w XV w. w Polsce bił Zygmunt I talary r. 1528, którą noszą wyraźnie XXX gr.

Solidus, *obolus*. Sold, szeląg = 6 denarom; obolus = denarowi. Zieliński w rozbiorze księgi Długosza dotknął tego przedmiotu, ale nie wyświecił stosunku soldów i obolów. Mówi bowiem z odwołaniem się do dzieła Cibrario „*solidy* (soldi, sous, szelągi) były częścią ilorazową funta (libra, lira, livre); denary częścią ilorazową solida" [3]). To oczywiście nie zadowalnia. Tablica pieniężna dodana do księgi Długosza przez (T. Ż.) kończy obrachunek drobniejszej monety na groszu, o solidach, obolach nie ma wzmianki. Piekosiński o solidach szczegółowo nie pisze, tylko w przypisku (str. 22) oświadcza: „w rachunkach miasta Krakowa z r. 1390 wiardunek często zwany jest *solidem*" a w roczniku numizmatycznym (str. 203) w wieku XV solid zrównany fertonowi. Obrachunek (*numeri* solidorum) na solidy nie tylko zachodzi w księdze naszej (I, 133), ale nadto był już równouprawniony z obrachunkiem na półgrosze, kwartniki, ternary w XV stuleciu [4]). Czy solid w XIV w. r. 1390 w Krakowie równał się fertonowi

[1]) *Acta Capit.* a. 1503 f. 376 „50 flor. *in auro;*" *Aureos 3* robotnego. Inventarium generale omnium redituum Episcopatus Posnaniensis. patrz Jabczyński *Dolsk* str. 103; *Lib. Ł.* II, 352 „110 flor. in *auro.*" [2]) *Talari 2* robotnego, *Jabczyński* str. 102, 103. W Krakowskiem w XVI w. zwano „talerze" Chomętowski: *Materyały* str. 187. [3]) *Bibl. Warsz.* r. 1871 str. 357. [4]) *Acta Capit.* a. 1494 f. 227 „XI fertones pecuniae *in solidis*" l. c. f. 245 b, „quittavit de 2 sexagenis pec. in *solidis*; a. 1496 f. 284 b „per marcam de manso pro censu in *solidis*."

mniej nas chwilowo obchodzi [1]), śmiemy wszelako zauważyć, że solid w XV i XVI wieku tak w Krakowie, jak w Wielkopolsce nie równał się wiardunkowi. Oto dowody. W *księdze listów* wydanej przez Akademią Umiejętności w Krakowie jest pod r. 1477 memoryał podatkowy, wyjęty z teki Naruszewicza. Tam czytamy ustęp: „videtur ut a quolibet grosso census, solvatur unus denarius, *et venient a marca grossi duo, solidi duo*" [2]). Od każdego więc grosza 1 denar dany, przyniósł od grzywny (48 gr.) ogółem 48 denarów, te 48 denarów zamienia statysta w memoryale na 2 gr. i 2 soldy. Zróbmy próbę: 18 denarów daje grosz 1., 36 den. = 2 gr. co odciągnięte od 48 denarów daje resztę 12 denarów równych 2 soldom. Azatem *1 sold równa się 6 denarom.* Kładąc za solid ferton, mielibyśmy w powyższym obrachunku, że 2 fertony = 12 denarom, co jest nonsensem. Gdyby sold był fertonem wyrażenia: „fertones XI pecunia *in solidis*," czyli fertony we fertonach byłoby niezwykłe i mylne, bo ferton jest liczalną, solidus zaś wyraźnie kursującą monetą, co stwierdza znów sama księga Łaskiego: „per 6 grossos *numeri solidorum*" (I, 133). Sześć groszy w wiardunkach znów nie byłoby zrozumiałe, bo brzmi to jak dzisiejsze „6 trojaków w dwuzłotówkach," a jest jasne, gdy solid = 6 denarom. Z ordynacyi z r. 1526 (Vol. leg. I, 469) wynika, że na grosz szło 18 denarów, obolami zwanych [3]), nadto, że 3 soldy szły na grosz, a *na sold 6 obolów, czyli denarów.* Kromer w dziele Polonia poświadcza, że jeszcze w najdrobniejszej denarowej (oboli) monecie było nieco srebra [4]). Stosunek solida (szeląga) do kwartnika (ternarius) ma się jak 1 : ½, czyli połowa szeląga równa całemu kwartnikowi, czyli 1 szeląg = 2 kwartnikom [5]). W księdze Łaskiego zachodzi obok denarów dosyć często obolus np. świętopietrza od każdej osoby „per *1 obolum*" (I, 612), mieszczanie Kłecka od domu po półgroszu stołowego, a mieszkańcy (dzierzawcy, inquilini per *6 obolos* (I, 91).

Mając przed oczyma powyższe rozróżnienie, łatwo oznaczyć stosunek monet zachodzących w księdze, przy pomocy małego obrachunku. Czytamy np. II, 435 „w miejsce kolendy i mesznego dają po 7 ternarów tj. na kolendę półgrosz, a 4 tenary za meszne." To miejsce wykazuje, że półgrosz równał się 3 ternarom = 9 denarom, jak rzeczywiście było. Zestawiając dalej dwa miejsca różne pieniężne z jedną i tą samą stopą rzeczową, mamy porównane obydwa te różne sposoby rachunku pieniężnego. Na przykład powiedziano „płacą 3 denary *albo 3 chleby*" a zaraz w drugim ustępie „po 1 ternarze *albo 3 chleby.*" Dwie ilości równe tej samej trzeciej są między sobą równe, azatem 3 denary równe 1 ternarowi podług księgi (II, 338), co się z prawdą zgadza.

Marka *denarów* w obiegu rozróżniana była od marki groszy, lub półgroszy. Jeźli wypłata miała nastąpić w grubszej (co do ziarna lepszej) monecie, wtedy potrącano adżio. Floren np. w groszowej monecie mieści skojców (scotos) 15, a liczono po 16 skojców, gdy w drobnej monecie odbierano, np. 38 florenos in moneta polo-

[1]) Dr. Piekosiński uzasadnia swe zdanie wypisem z obrachunków krakowskich. Są one wydane p. n. *Najstarsze Rachunki miasta Krakowa* przez pp. Piekosińskiego i Szujskiego. IV *Regestra perceptorum* a. 1390 str. 227... [2]) *Codex Epistolaris* s. XV, II, 276; tamże str. 278 jest obrachunek na obole. [3]) Tres solidi grossum et sex oboli solidum. [4]) Czacki l. c. „*obolus decima octava pars* grossi, atque hi quidem aerei sunt *dealbati.*" [5]) 3 solidi = gr.; od r. 1396 idzie 6 kwartników (zwanych ternarami) na 1 gr. a więc 3 szelągi = 6 kwartnikom, a 1 szeląg = *2 kwartnikom.* Albo inaczej: 1 kwartnik odpowiada 3 denarom (ztąd ternarem zwany), a sold 6 obolom, ztąd wynika, że sold jeszcze raz tak wielki jak kwartnik lub ternar.

nicali per 16 scotos florenum quemlibet computando *(Acta Capit.* a. 1502 f. 361 b), lub „7 florenos per XVI scotos, qui redacti in pecunias faciunt [1]) $4\frac{1}{2}$ marcam et 8 grossos“. *(Acta Capit.* a. 1508 f. 437). W wieku XV liczono floren na XIV skojców [2]).

Skorowidz*)

Moneta najdrobniejsza (minuta)	średnia rzeczywista lub liczalna	najgrubsza rzeczywista lub liczalna
obolus = denar *denar* = obolus = $\frac{1}{18}$ gr. 3 denary = 1 ternar. = quartensis *ternar.* = kwartnikowi. = $\frac{1}{6}$ gr. 6 ternar. = 6 kwartnikom = 1 gr. *solidus* = 6 denarom = $\frac{1}{3}$ gr. solidus = 2 ternarom = 2 kwartnikom. 3 solidy = 1 gr. *medius* gr. = 9 denarom = 9 obolom	*grossus* = 18 denarom = 18 obolom = 2 półgroszkom = 3 solidom = 6 ternarom = 6 kwartnikom *scotus* = 2 gr. = $\frac{1}{24}$ grzywny *ferto* = 12 gr. = $\frac{1}{4}$ grzywny	*floren.* = 30 gr. = 15 skojcom *aureus* = 30 gr. ducatus = 30 gr. talar = 30 gr. *media sexagena* = 30 gr. *sexagena* = 60 gr. *marca* = 48 gr. = 24 skojcom = 12 wiardunkom.

Wartość dzisiejsza monety dawnej.

Trudność niemała zachodzi w obliczaniu ówczesnej monety na stopę dzisiejszą. Narzekał na niejasność w tej sprawie Ostrowski i mówiąc (II, 241) o ewaluacyi powołał się na książkę, nad którą „nic pewniejszego i pilniej sporządzonego nie mamy“ tj. na *Sumaryusz umiarkowania monety starej*, Kraków r. 1755. Czacki podał tablicę ewaluacyjną monet, która przejrzystością się nie odznacza, a nadto wyraża wartość przestarzałej monety, bo „podług stopy 1766 r.“ T. L(ubomirski) w artykule: *Monety* [3]) dołączył tablicę z obliczeniem na stopę z r. 1830. *Sumaryusz* porównany z tabelą Czackiego i Encyklopedii daje wynik następujący:

[1]) 7 flor. à 32 gr. = 224 gr., co podzielone przez 48, daje istotnie grzywien $4\frac{1}{2}$ i 8 gr. [2]) *Codex epistol.* II, 278 „suburbani 1200, qui si dabunt unusquisque per gr. 18, obolos 12, colligent in summa flor. *per 14 scotos* — 8000“.

*) Po pracach Lelewela, Czackiego i wyżej już powołanych w kwestyi monet, zasługują na uwagę prace: ks. Stupnickiego: *Denary koronne XIV i XV w.* tudzież tego autora: *O monetach halicko-ruskich*, Teofila Żebrawskiego: *Wiadomości numizmatyczne* w dodatku do Czasu r. 1857.

[3]) *Encyklopedya rolnictwa* wyd. przez Lubomirskiego, Stawiskiego, Przystańskiego. Warszawa r. 1877 t. IV, 316.

Tabelka różniczkowa.

Rodzaj monety z r. 1505	znaczy	w Sumaryuszu zł.	gr.	Czackim zł.	gr.	Encyklopedii zł.	gr.	Monety niemieckiej M.	fen.
grosz szer.			25		15		15		25
skojec		1	18	1	—	1	—		50
ferton		6	22	6	—	6	—	3	
floren, półkopek		16	26	15	—	16		8	
grzywna		27	—	24	—	24	19	12	32
kopa gr.		33	22½	30	—	30	24	15	44

Kładziemy przeto tabelę Encyklopedii, jako już na stopę XIX w. wygotowaną, nie biorąc za nią żadnej odpowiedzialności:

Tablica monet polskich z wyrażeniem wartości na stopę 1830 roku.

Rok, w którym moneta rachowana.	Czerwony złoty. Wiele ówczesnych groszy w czerwonym złotym.			Grosz	Skojec (2 gr.)		Wiardunek czyli Ferton (6 skojc.)		Grzywna 6 ferton.		Kopa polska 60 gr.	
		Wartość podług stopy z roku 1830.										
		zł.	gr.	grosze	zł.	gr.	zł.	gr.	zł.	gr.	zł.	gr.
1300	12	—	—	41	—	82	16	13	65	22	82	16
1307—1346	13	—	—	38	—	76	15	5	60	20	75	25
1350—1378	14	—	—	35	—	70	14	3	56	10	70	13
1378—1418	16	—	—	31	—	62	12	10	49	9	61	18
1419—1444	18	—	—	27	—	55	10	29	43	25	54	23
1470	22	—	—	22	—	44	8	29	33	25	44	24
1476	24	—	—	20	—	41	8	6	32	26	41	2
1487	28	—	—	18	—	35	7	1	28	5	35	6
1496	30	—	—	16	—	33	6	17	26	8	32	25
1505	32	—	—	15	—	30	6	5	24	19	30	24
					Złoty		Talar					
1505	32	16	13	15	15	12	—	—	24	29	30	24
1523	38	16	13	13	12	29	—	—	20	23	25	28
1528	45	16	13	11	10	28	10	28	17	16	21	27
1545—1561	• 51	16	13	10	9	19	9	29	15	14	19	8
1590	56	16	13	9	8	24	—	—	14	2	17	18
1611	70	16	13	7	7	1	9	25	11	8	14	2
1620	120	16	13	4	4	3	—	—	6	27	8	6
1629	164	16	13	3	3	—	—	—	4	24	6	—
1650—1662	180	17	3	28	2	25	8	16	4	16	5	21
1676	360	17	3	14	1	13	8	16	2	8	2	25
1766—1787	502	18	4	1	1	2	—	—	1	22	2	5
1787—1794	540	18	4	1	1	1	—	—	1	20	2	2
1795—1810	—	—	nie	było	mo	ne	ty		pol	skiej		
1810—1815	—	—	—	1	—	—	—	—	1	17	2	—
1816—1831	—	—	—	1	—	—	—	—	1	18	2	—

Od roku 1505 do 1716 czerwony złoty szedł 16 złotych = 8 marek.

W księdze beneficyów kruświckiej znalazła się później wpisana ewaluacya z ksiąg konsystorskich wyjęta i na dekrecie króla i sejmu z r. 1641 się opierająca. Tam znaczy *grzywna* = 22 zł.; *kopa* = 28, a *wiardunek* = 5 złotym [1]).

Waga. Liber Długosza wspominał (II, 164) *centnar* soli, *kamień* łoju, wosku i wagę nazwaną *talenta* cerae (II, 239), o ostatniej wadze dodał Zieliński te słowa: „tyle może co kamienie" (*Bibl. warsz.* l. c. str. 357). Liber Łaskiego objaśnia wątpliwość co do wyrazu *talentum*, albowiem dodaje wyraz polski ku pomocy: thalentum piperis alias *funth*" w Pakości (I, 186). Połową funta była *marca*, libra, *grzywna* (8—12 łutowa). Zachodzi w Łaskim kilkakrotnie waga znana *kamień*, *lapis* cerae II, 419, 510, wosku kamień „*szmalcowanego*" (II, 534), 7 kamieni łoju (sepi) z jatki (II, 352), 5 kamieni łoju na świece (II, 535).

Centenarius centnar, (Helcel, I, 220, 221, „centenarius ferri," I, 225 „medius centenarius qui dicitur *przykładek*") za granicą ważył 100 funtów 24 łutowych. W Polsce za Zygmunta I miał centnar 126 funtów, a to poszło ztąd, że porównywano grzywny nierówne (których 2 szły na funt) pragskie z polskiemi. Urzędową wagę zaprowadziła dopiero konstytucya r. 1565 [2]), mocą której *centnar* = 5 kamieniom, *kamień* = 32 funtom, *funt* = 32 łutom, *łut* = 48 skojcom. Dwa łuty *szafranu* brał biskup poznański r. 1564. (Jabczyński l. c. str. 103).

Miara objętości. Dla ciał *sypkich* jednostką jest *corus* korzec. U Długosza największą miarą jest *modius* równy 12 korcom (Lib. Dł. I, 347, III, 421), w Łaskim także modius zachodzi (I, 104; II, 388, 334), jest atoli częścią większej miary zwanej *spądy* (I, 441, 685; II, 334, 388). W dwóch miejscach *spądy* równe są 5 modiis, w jednem 3 modiis, w jednem 30 modiis. Wyraz ten *spądy* zachodzi w XV wieku w statucie Ziemowita IV z r. 1421: „agrum ubi 30 modii possint seminari alias *spądy* [3]). Najniezawodniej owi „*spudownicy*, narocznicy, których znaczenia dotąd nie wyjaśniono" [4]), stoją w związku ze spądami, zwłaszcza że w dyplomacie z r. 1249 Wacława czeskiego zachodzi zbliżony wyraz *swode seu* narok, oznaczający serwitut [5]), zkąd spudownicy, narocznicy. Modius alias *wiertel* zachodzi r. 1612. (Notatki p. Lekszyckiego).

Mensura w Długoszu (III, 138) jest wyrażeniem prawnem: 4 mensuras znaczy cztery wymiary w ziarnie trojakiem. Sam Długosz wytłomaczył to, pisząc zamiast 4 mensuras (III, 130) *per 12 coros.* Mensura zatem oznacza sypkę maldrową. Dawano 3 razy tyle, gdy w jednym ziarnie oddano sypkę. Dokument Kazimierzowski z r. 1335 dobrze ten wymiar wyjaśnia: maldratam triplicis frumenti, 4 vide-

[1]) Ex libro Beneficiorum *Cruśvicensi.* Reductio antiquae monetae per decreta episcopatus Cracoviensis. Prima de anno D. 1646, secunda de a. D. 1676 die 3 Jan. oblata ad acta Consistorii Varsaviensis die veneris 16 Octobr. a. D. 1716: *Marca* una lata facit flor. polonicales 28. Sexagena una lata florenos polonicales 28. Ferto unus 5 iuxta primum in fundamento praeiudicato decretum S. R. Maj. in comitiis generalibus a. D. 1641 fer. V ante f. s. Matthaei latum. [2]) *Vol. leg.* I, 686. [3]) Helcel, *Starodawne pomniki* I, 280. [4]) Hube: *Prawo polskie* str. 41. [5]) *Du-Cange v. swode*, vox bohemica, servitutis species. Vencesl. reg. Boh. doc. 1249. „Homines liberi tam ab his quae dicuntur vulgariter *narok* seu *swode*, quam ab his quae vocantur *nares*;" *Kod. dypl. wielkop.* narocznikones (n. 168, 173, 156, 200).

licet *mensuras* tritici, 4 siliginis et 4 avenae [1]). Ogółem 12 korcy. Zieliński przełożył mensurę na *miarę*, lecz mylnie. Wyjątkowo mensura znaczy korzec w Łaskim (I, 9,10), z reguły znaczy normalną miarę zwaną *ćwiertnia*, która równa się *metrecie*. (Lib. Ł. „mensuram alias po *czwyrthny*" I, 22.) Czacki powiada: „metretes, pod tem imieniem szła *ćwiertnia*". Notatki p. *Lekszyckiego* z archiwum poznańskiego także nazywają: *metreta* alias *ćwiertnia* r. 1596 i 1612, nadto przytaczają ważny dekret, objaśniający, że mensura, przy mesznem używana, równała się ćwiertni, a ćwiertnia = 4 modiis czyli wiertelom, Wypis brzmi dosłownie: *Mensura* antiquitus pro missalibus usitata iuxta plurima praeiudicata idem significat, quod metreta et licet frumenta quaevis per *modios* seu wierteliones metiantur, ad metretas tamen redigantur, ita ut ex 4 *modiis* seu *wiertelionibus* una coalescat metreta. Decretum, *Śnieciska*.

Takich *ćwiertni*, *metret*, *mensur*, szło 12 na jeden *maldr.* [2]). *Ćwiertnia* miała wierteli 4 [3]). W Łaskim (I, 333, coros alias *wiertelie)* zrównane korce z wiertelami, to znów (I, 130) *rzeszetnik* alias *corus* zachodzi, albo *quarta* alias *czwyercz* (I, 604), *coretus* (korczyk I, 16, 22). Ostatnia nazwa będzie owym „*korzeczkim*, z których wchodzi 3 w wiertel" (Chomętowski l. c. 305).

Wiertel czyli *firtel* (ztąd quarta = ćwierć) sandecki równie jak poznański zawierał garncy 18; *ćwiertnia* więc miała 72 garncy [3]). Korzec poznański w XVIII w. miał garncy 20. (Not. p. Lekszyckiego).

Coretus pewnie mniejszy był od wiertela, bo *gościnny* składa owsa korzeczek, i koń ze stajni królewskiej dostawał unum coretum avenae, pewnie 6 garncy owsa (Helcel, *Starodawne pomn.* I, 220).

W księdze Beneficiorum kruświckiej stoi: „2 czwierci żyta i 2 owsa alias czwiertnię", czyli 4 ćwierci zboża czynią ćwiertnię, azatem ćwierć równałaby się wiertelowi. *Grzębski* w swej geometryi zaświadcza, że maldr paryzki czyni 12 czwerteń jako i w Polsce, a ćwiertnia paryzka jest tylko jako w Krakowie kazimierska, albo w Wielkopolsce kaliska, bo także 4 korce czyni [4]).

W kaliskiem i wieluńskiem nazwana jest: *mensura* alias *czwyerthnya* (II, 97, 111, 115) *corus* = *wiertelowi* (II, 97, 101, 112, 113, 119); *miara* nazwana *metreta* (II, 97) to znów „*5 quartas* alias *myarš*" (II, 97); tria *quartalia* alias *wyertelye* (II, 125), dimidium *quartale* alias *wyertel* (II, 101), unum *quartale* alias *wyertel* (II, 115; *mensuras* alias *wyertelye* (II, 115), których stosunek do siebie nie da się na podstawie księgi oznaczyć dokładnie. Przywiedzione zaś miejsca naprowadzają na domysł, że w wieluńskiem *ćwiertnią* zwano rzeczywiście wyjątkowo *miarą* (mensura, metreta), *wiertel* zwano korcem (corus), a tłomaczono na łacinę wiertel *quartale* (ćwierć). W *Kod. dypl. wielkop.* (n. 2011) tak samo wiertel nazwany: *quartale* [5]).

Najmiejszą miarą ciał sypkich jest t. zw. *amphora* (II, 209), pewnie *rączek*, jako wymiar dani konopnej lub maku w ziarnie. Zachodzą jeszcze *miarki* mączne

[1]) *Kod. dypl. wielkop.* I, 479. [2]) Jabczyński l. c. 85. „Ex isto molendino dantur qualibet septimana silig. *czwertni* 2, facit per annum *maldr.* 8, *czwertni* 8;" tygodni 52 po 2 ćwiertnie czyni 104, co podzielone przez 12 daje rzeczywiście 8 *maldrów* i 8 *ćwiertni*. Również w lustracyi dóbr starostwa Oświecimskiego z r. 1569 maldr = 12 ćwiertniom „Owsa maldrów 6, facit metretas 72." Chomętowski: *Materyały* l. c. str. 345. [3]) Tamże „a metreta continent wiertelli 4." [4]) *Lustracya* z r. 1569 l. c. [5]) *Linde* v. ćwiertnia.

(II, 334, 382), wielkości nieznanej i *cassula* [1]) de frumento (I, 577, 653), do objaśnienia służy dodatek, że 6 cassulae uważano za mały dochód (parum provenit).

Miary płynów są: *tunna* (beczka) piwa (I, 216), miodu [2]) (I, 560). W Lindem beczka ma garncy warszawskich 72, półbeczek 36 garnców, ćwierćbeczek antał garn. 18. *Achtel* = jachtel (ośmina, osmak) ⅛ beczki, *kwarta* ¼ czyli ćwierć, równe garncowi = 2 półgarncom, lub 4 kwartom, albo 16 kwaterkom. Cztery kwarty czynią garniec. *Herb. Stat.* 179. W Łaskim mamy poddziały beczki np. *octuale* (achtel) I, 583, 681; II, 223, 285 piwa, *quartale* mellis (I, 563) miodu, *Jabczyński* (l. c. str. 97) ma „ćwierć miodu alias *quarta*". W Łaskim jest *schanek* (I 681) naczynie dawane od każdego piwa achtla (a quolibet vase seu octuali). Wyraz ani w Długoszu ani Lindem niespotkany. W Długoszu dań piwna jest *pokow*, tudzież zachodzi jako *poków* miodu (I, 277, 287) w Łaskim jest urna mellis alias *pokowy* (I, 670), a *pokowne* od waru (II, 419, 510), *amphora* cervisiae od waru piwa (II, 439). Szanek, poków, wreszcie *pubanyek* (II, 285), manuale, i amphora są naczyniami, dzbanami bańkami, półbańkami, nieokreślonej wielkości. Drobną miarą miodu jest t zw. *rączek* (II, 95), pięknie tłómaczący nazwę manuale. W *kodeksie wielkop.* zachodzi *urna* mellis (n. 66. 344, 455, 739) i *ciffus* miodu (n. 535, 577), *rozmar* (r. 1293 n. 711). W wieku XVI mierzono miód na *wiadra*, na miednice i *półmiednice* (Chom. *Materyały* l. c. str. 205). *Spądy* do zamku Rawskiego dawane przez mieszczan (Lib. Ł. II 334), obok danin bednarskich tw. *czoschy* (ciosy), *cisy*, (*kod. Małop.* I, 48) służyły zarówno do ciał sypkich jak płynnych.

Calidar II, 439 jest raczej naczynie, niż miara, *kadź*, *kocieł* (tabernator habet calidar plebani, a quo per 1. amphoram cervisiae). Naczynia kościelne są *ollae*, lagena (dzban) stannea sive cantharus (II, 109), gdy był wielki mieścił w sobie 7 ollas vini (tamże).

Miary czyli oznaczenia wzięte z przyrody: *manipulus* snop [3]); *cassulla* siliginis (II, 111) kopa w snopach; *geruga* seu *ligatura* canapi (I 583, wytłomaczona innem miejscem = *kytha* (kita, kić) alias ligatura (II, 335); także znana *kić*, wieniec, (ligatura seu *crinile* cepae) *cebuli* (II, 479. Siano rachowano na *wozy* 10 currus de foeno II, 379), *stogi* acervus (I, 576, 582), *cumulus* alias *stożek* (I. 582), lub *stóg*, *kopa*, (ztąd siano kopić) zwana *cassulla* — 6 *cassulae* [5]) de foeno I, 578 —, rybną daninę rachowano na pręty: 4 *virgas* piscium (II, 443): jaj obliczenie zwyczajne zwało się: *capetiae*. (mędel ovorum [6]) II, 282).

[1]) Decima manip. 18 *cassularum* cuius valor 1 marcam I, 638; 12 *cassulae* frumentorum I, 653, ex quarta casula I, 36. *Du-Cange* v. *cassula* nazywa mensura frumentaria = capsula, obok tego zwie się *casula* (tak samo przez 2 s) fascis stóg dla oznaczenia siana. [2]) *Jabcz.* l. str. 95 „beczka miodu z boru biskupiego." [3]) *Lib. Ł.* II, 474 „unus unam cassulam alter alteram usque ad manipulos inter se dividunt." [4]) *Casula* i *cassula* słusznie Zieliński nie rozróżniał ze względu na pisownią (l. c. 342). Indeks do Liber Długosza rozróżnia, *cassula* ma być snopek, a *casula* stóg. *Du-Cange* przywodzi z praw polskich 1523 wyjątek (I, 424), gdzie *cassula* przez *s* podwójne znaczy stóg. „Quia tu recepisti sibi violenter 10 cassulas foeni in prato ipsius haereditario." Wyżej wskazaliśmy, że cassula jest miarą także dla ziarna, dla snopków jest kopą. Casula = kopa r. 1578 i 1666, jak mi łaskawie podał p. *Lekszycki* w zapiskach [5]) Chomętowski: *Materyały do rolnictwa* z r. 1557 str. 205, 375. [6]) *Du-Cange Capeta* tritici Stat. Wład. Jagiełły r. 1433 (I, 113); *capetiae* Hungaris, dicuntur *quindenae* alias acervuli manipularum.

Z XVI wieku jest nazwa *mus* masła tyle co kwarta, pół solanki żyta, lnu *desiatok*.

Miara długości — powierzchni. W informacyi Piotra Wydżgi (*Lib. Dł.* III, 355) mamy rachubę: *stopa* („na trzy stopy") i *łokiec* „*cubitus* alias *lokyecz*".

W Łaskim zachodzi: *stajisko* (II, 29), *staje*, stadium bardzo często, *virga* = *pręt* (I, 231, 196 hortus na *dzeszyaczy prathow) luska*. Łąka dł. 65 virgarum alias *prathy* (I, 230). Miara szerokości najczęściej po gospodarsku wyrażona, jako to: *zagon* = *sulcus* II, 264; *skład* = *bissulcus* II, 371, lub *compositus* II, 467 [1]). Las mierzono na staja (II, 326).

Łan, *włoka*, *laneus*, *mansus*, *arvus*, jest obszar powierzchni w księdze różnie opisywany, tak co do postaci, jak objętości. Jakkolwiek rola była kiedyś pomierzona (certis signis distincta et limitata II, 430) łan nie zawsze był nazwą geometryczną, często rolniczą.

Łan w księdze dzieli się na *ploszy* alias particulae I, 23, *działy* arvus, sors II, 328, 330, tu 3 działy szły na łan; *półdziałki*, pars agri I, 616; *niwy*, argula II, 305, wzdłuż 3 staja; *morgi* alias iugera I, 39, 114, 231, *jutrzyny* [2]) I, 433, a nadto *kliny*, *trzykliny*, *nowiny*, *przydziałki*, *przymiarki* sive *przecze*, *przydatki*, *kopaniny*, zdradzające w nazwie swe gospodarskie pochodzenie, czasem wyraźnie w księdze jeszcze zapisano: de mericis alias *niwy* noviter exstirpatis I, 492.

Stosunek miar; *łany* i *włoki*. Przyznał już Ostrowski, że przy obliczaniu dawnych korcy, beczek, funta i łokcia są niepewności, różne bowiem ziemie różnych używały miar normalnych. Prawo dopiero pod koniec XVI wieku (r. 1565) odwołuje się do krakowskiego łokcia, który miał cali 24. Do rozwikłania tej ważnej rzeczy, nadawałaby się praca nowa na tle historycznem, na dokumentach księgach beneficyów, rejestrach gospodarskich, listach chłopów, zapiskach archiwalnych oparta. Nowsi autorowie albo starannie omijają tę sprawę, albo odmawiają przodkom naszym znajomości miar gruntowych, albo powołują się na podania Solskiego, Haura, Zaborowskiego, Czackiego i innych. Aliści nie podobna odmówić rzetelności słowom Kolberga W.: „Zebrawszy wszystko co pisali o miarach gruntowych Solski, Czacki, Zaborowski i inni, przekonać się można, że podane wiadomości nie są dostateczne i znaczenia różnych miar nie wyjaśniają, a nawet ścisłością i formą matematyczną praktycznego pożytku nie przynoszą. Jeden tylko uczony Czacki rzecz dobrze zrozumiał, stosunki i przywileje dawne, oraz powinności gruntowe zbadał, lecz poszukiwań swych do miejscowości i nowszych czasów nie zastosował, mylne podania Solskiego [3]) za prawidło przyjął i przedmiotu nie rozwinął [4])".

Księga Łaskiego, jako pomnik źródłowy z XVI wieku, posłuży badaczowi w tym kierunku. Stwierdza ona, że przodkowie nasi znali dobrze normalne miary, jednakowoż oblicze ornej ziemi się zmieniało, przez niepłodność, silną wegetacyą, przymiarki kęsów roli, zdobytej przez karczowanie lasów. Cierpiała na tym syme-

[1]) In 6 compositis alias na *składziech*, lub gdzieindziej *duplatae* sulcorum, składy nazwano. [2]) Helcel: *Starod. pomn.* t. II nr. 4072 „zagroda cum *juthrzina*" i nr. 2522 „*jutrzinas agri*." [3]) Czacki przeważnie się opiera na materyałach zebranych mozolnie przez Łojka. Na str. 237 *O litewskich i polskich pr.* mówi bowiem: „przykład Feliksa Łojka dał tablicę, którą przyłączam." [4]) *O łanach i włokach*, wstęp do dzieła znajdującego się w rękopisie (Bibl. Warsz. 1870 t. IV, 429). W. Kolberg umarł i dzieło jego nie ujrzało światła dziennego.

trya, postać łanu się zmienia, czasem szerokość zakrawa na długość i na odwrót, łan niekiedy policzony na stajania okazuje się zbyt mały, sprzęt atoli na niekorzyść rolnika nie wypadał. Po wymiarze łanu dodawano do łanów owe przydatki [1]), trzykliny, niwy, kopaniny, w nagrodę za obszary ziemi niepłodnej, którą rolnik opuszczał. W księdze Łaskiego na wielu kartach ten szczegół się powtarza. Łan więc w księdze własnie dla swej niestałości, i braku matematycznej ścisłości, zasługuje na tem większe studyum w ziemiach poszczególnych, ponieważ jest odbiciem wiernem ówczesnego rolnictwa.

Badacz księgi Łaskiego i w tem przyzna słuszność W. Kolbergowi, że rolnik bez laski mierniczej znał wielkość gruntu swego. Kładąc skiby na staju od rana do wieczora, wiedział ile w jednym dniu zorać można, wiedział,.jak zmierzyć łan ziarnem wysianem. Mają więc w księdze takie szczegóły dla dziejów rolnictwa znaczenie niepoślednie [2])

Nadto rozmaitość łanów pochodziła ze stosunku prawnego. Wsie na prawie polskiem osadzone, miały włóki chełmińskie, lub łany polskie kmiece; na niemieckiem zaś prawie lokowane, miewały łany frankońskie. Sposób gospodarowania podług prawa np. polskiego wyciskał na stosunkach piętno odrębne, tak samo na lokacyach podług prawa niemieckiego. Pan wsi zamieniał sposób lokacyi, zmieniło się prawo, ale pozostały dawne pojęcia, ludzie, nazwy, podziały, sposoby pomiarów. Nie dziw więc, że wychylają się z pod osłony prawa niemieckiego znamiona osady polskiej i na odwrót.

Na to wszystko bacząc, nie zrazimy się czytając w księdze, że łan (II, 290) bywa przeszło 20 staj długi, a szerokość jego trojaka w jednem miejscu 30 zagonów, w drugiem 40, a w trzeciem 20; albo że są 2 łany, które rozpadają się w wszystkich trzech polach na 10 działów (II, 184), albo: „campus sufficiens pro triplici aratura“ (I, 21) *ugorowe*, *osymye* et *gyare*, albo że każdy łan w jednem polu dzieli się na trzy argulas alias działy (II, 337), albo w końcu, że niwa w szerz liczy 3 łany, a wzdłuż liczy się trojako tj. przy końcu 4 staja, w środku 3, przy drugim końcu 1 staje (I, 570). Za tę fotografię będą bardzo wdzięczni historycy rolnictwa. Za rychło stawiać dziś syntezę o łanach. Wielki znawca stosunków rolniczych w dawnej Polsce, T. Lubomirski, wspomina [3]) o 30 rodzajach łanów w r. 1598 w dobrach biskupa kujawskiego: długości 3—20 staj i szerokości 5—24 zagonów. O włókach arcybiskupów gnieźnieńskich sięga wiadomość dopiero z r. 1685. O ile więc wcześniejsze i cenniejsze są wskazówki w księdze Łaskiego? Tenże autor mówi, że „grunta w *Czerskiem* dzielono na działy, na płosy, w Sieradzkiem na źrebia, w Poznańskiem na ślady“. Liber Łaskiego odsłania, że *płosy* w Witkowie pod Gnieznem, jak w Grzymiszewie p. m. Turek znane były, a działy zachodzą w różnych dzielnicach archidyecezyi. W listach chłopskich pisanych po polsku w XVI wieku do kapituły gnieźnieńskiej są *ślady* i *poślady* (r. 1563) Mnichowo p. Gnieznem, Czerleino p. Kostrzynem, o *włokach* piszą z Gruczna r. 1565, *zrzebie* [4]), jako łan zowią Radu-

[1]) „Unum mansum in quolibet campo cum *przydatkj*“ I, 104. [2]) „Habet agrum, in quo possunt seminari 12 cori siliginis, in longitudine duorum stadiorum in latitudine vero 60 sulcorum.“ I, 603. [3]) *Encyklop. roln.* t. IV, 310. [4]) *źrebie*, *zrzeb*, wyraz używany dawniej zarówno w krakowskiej ziemi (*Kodeks Malop.* str. 95, 396), jak w Wielkopolsce w Trzemesznie, *Metrica vetus* p. 16 a. 1349, cfr. *Kodeks dypl. wielkop.* t. II, 620, „unam sortem que *Srzep* nuncupatur,“ tu wśliznął się błąd do kodeksu, zamiast *p* stoi *n* (srzen).

czanie r. 1566, takoż kmiecie w Grębieniu. *Zrzebie*, źrzeb w znaczeniu łan, nie tylko w sieradzkiem, jak już Zaborowski twierdził, ale w różnych częściach Polski zachodzi. Prawo polskie stawia źrzeb, ślad i włokę na równi [1]) W XIII w. liczono w Wielkopolsce na pługi *aratrum* [2]); w XV zachodzi sors = *dzelnycza* [3]).

Niewczesna jest rzecz pytać autorów piszących w w. XVIII o znaczenie łanu w w. XVI. Droga rekonstrukcyjna do źródeł sięgająca, wytknięta przez Kolberga, jedynie celowi odpowiada. Czekać na pracę taką długo jeszcze wypadnie, tymczasem materyały zbierajmy. Pouczające Czackiego tablice i porównania z liniami paryzkiemi, któżby nie darował za prosty odpis z metryki koronnej, objaśniający, jak w XVI wieku łan mierzono? Czacki miał metrykę w ręku, zapisał nawet rok, w którym opis łanu był przez podskarbiego koronnego Młodziejewskiego oblatowany, a jednak go nie powtórzył (O lit. i pol. pr. Tur. I, 236). Odpis wierzytelny tej informacyi znalazłem w archiwum trzemeszeńskiem [4]). Brzmi zaś jak następuje:

I. *Pomiar łanu* przy starostwach, wójtostwach i innych dóbr K. J. M. zachowany z ksiąg skarbowych wypisany.

Każdy *łan* ma mieć na długość morgów 30, a na szerzą ma mieć mórg jeden. *Mórg* jeden ma sznurów w sobie 3; a *sznur* jeden ma mieć prętów 10; *pręt* jeden ma łokci 7½. Ma być tedy całego łanu długość łokci 6750, a na szerzą łokci 225, co sznurem według łokci zmierzonym masz próbować.

Extractum ex Actis Revisorum Thesauri Regni.

Datum Varsaviae 24 septembris 1596.

(L. S.) *Joannes Młodziejewski*
Thesaur. Curiae Regni mp.

Informacya.

Wymierzyć sznur na łokci 225, który rozciągnąwszy na kołcach dwu na końcu roli na szerz i tak już jest szerokość łana; tymże sznurem wymierz 30 kroć wzdłuż, aliści cały łan.

II. Drugi ważny pomiar przeróżnych łanów znalazł się w księdze [5]), pochodzącej z klasztoru Benedyktynów w Lubiniu. Powtarzam go tutaj dosłownie dołączając tylko polskie nazwy w nawiasie i obrachunek:

1. *Mansus*, continet in se 12 iugera (morgi) longitudinis et quodlibet iugerum [6]) 460 pedes (stóp) longitudinis. Ingerum autem est, quod duobus bobus uno

[1]) Po *6 gr.* od każdego źrzebia, śladu, włoki *Vol. leg.* II, 662, 672. [2]) *Kod. dypl. wielkop.* a. 1284 t. I, 495. [3]) Pod r. 1455 t. II n. 80. *Akta archiw. Bernard.* we Lwowie r. 1865. [4]) *Metrica vetus*, czyli kopiarynsz przywilejów kanoników Lateraneńskich w Trzemesznie, opisany w wstępie *Kod. dypl. wielkopolskiego* str. XVII jako: *Liber privilegium.* [5]) *Liber Viridis* III, str. 35, Monasterii Lubinensis znajduje się w bibliotece seminaryum duchownego w Gnieźnie. Część I księgi zaczęta w XV, mieści niektóre kopie przywilejów z XIV w., przeważnie zaś z XV i XVI. Opis powyższy łanów pisany ręką z XVII w. [6]) Podług Solskiego: *Geometrya Polski*, Kraków 1683 i Haura: *Oekonomika ziemiańska* 1757 miary stosowane do łokcia krakowskiego są: *cal* = 12 ziarnom jęczmiennym, albo równy palcowi; *dłoń* = 4 calom; *piędź* = 3 dłoniom, albo półłokciowi krakowskiemu; *stopa* geometryczna = 16 calom, a 3 stopy czynią łokci krak. 2 (więc dawny łokieć miewał zawsze 1½ stopy, — dopiero później 2); *krok* = 5 stopom albo 3 łokciom, 8 calom. *Pręt* = 7½ łokcia; — *laska* = 2 prętom = 15 łokci; *miara* = 14½ łokcia; *sznur* = 45 ł. (w łanie chełm. 75 ł.); *staje* = 84 łokci, czasem 100, lub 217½ łokcia stosownie do rodzaju łanu; *mórg* = 3 sznurom = 30 prętom = 225 łokciom; *pole* = 12 stajom = 100 łokciom.

die arari pootest; — latitudinis continet mansus 10 virgas (pręt), et virga continet 7½ ulnas (łokci) et facit duos sulcos (zagony). Azatem szerokość 75 łokci, długość 3680 łokci (licząc 3 stopy = 2 łokciom).

2. ***Mensura veri lanei Franconici*** — Laneus fr. continet in se ulnas (łokci) 15, quae ulnae faciunt virgam alias *pręt* ieden. Tres virgae faciunt cordam (sznur) unam, in qua ulnae 45. Qnatuor cordae ad latitudinem laneum constituunt. Ad longitudinem debent esse cordae 90 et sic integer laneus.

Brevius sic describitur. Laneus continet in se virgas 12, quaelibet virga cubitorum (łokci) debet esse 15, et ita laneus unus ad latitudinem habet ulnas 80 (**tak stoi w księdze, zapewne przez pomyłkę przepisywacza, ma być 15 × 12 = 180**), quaelibet zona (sznur) debet esse cubitorum 45. Ad longitudinem debet esse cubitorum 4050. Czacki ten sam łan zna, ale nazywa go ***teutońskim***, czyli ***niemieckim***.

3. ***Mensura Culmensium mansorum alias Włók.*** Mansus alias *włoka* ad longitudinem continet in se 30 iugera vulgariter morgi. Quaelibet zona virgas 10; quaelibet virga ulnas 7. — Włoka *morgowa* na łokieć litewskiej miary a minori ad maius ulnae 12 in virgam, virgae 10 in zonam, zonae 3 in iugerum. — ***Alio pacto***; in virga sunt ulnae 7, in zona ulnae 75, in iugero ulnae 225; in manso ulnae 6750 (Cfr. n. 7 i I). Virga debet in se continere 14 ulnas et palmam (dłoń = 4 calom) unum. Quarum virgarum huiusmodi in laneo debent esse ad longitudinem 260 mensurae (miara), ad latitudinem 12 mensurae; in eodem manso debent esse 6 stadia (staje) et quodlibet stadium debet in se continere 15 mensuras. Wypada dł. 3685 ł. szerokość 170 ł.; zbliżony więc do *frankońskiego mniejszego* rachuby Czackiego.

4 ***Laneus Culmensis.*** Virgam unam faciunt 7½ ulnae. Virgae 10 faciunt unam cordam. Cordae 30 in longitudinem et una in latitudine faciunt laneum. Ejusmodi mensura debet esse divisa in tres campos. W dłuż 2250 ł. w szerz 75; takiego łanu w ogóle nie zna Czacki.

5. ***Mensura veri lanei Franconici.*** Mansus debet esse longus, vel quodlibet stadium ulnas 84. Et huiusmodi stadia debent esse in laneum ad longitudinem 12, ad latitudinem vero laneus debet esse ulnas 120. Wypada więc 1008 łokci wzdłuż, a 120 w szerz, jest to łan u Czackiego nazwany ***kmiecym większym***.

6. ***Alius laneus***, ***de quo cmethones laborant*** suis dominis diem in septimana, debet esse divisus in tres partes, hoc est in tres campos. In quolibet campo debent esse stadia 4, et quodlibet stadium ad longitudinem debet esse plantarum alias ***stóp*** 140, ad latitudinem vero debet esse laneus sulcis alias ***zagony*** 24, et quilibet sulcus ad 6 plantas (stóp) debet esse latus. Jedno zatem pole dł. 600 stóp = 400 łokci, a szer. 144 stóp = 96 łokci, w kwadrat = 38, 400, ł. □. Łan w 3 polach = 115, 200 ł. □. Łan ten znany Zaborowskiemu, Haurowi, Jakubowskiemu jako ***kmiecy mniejszy***: Czacki go nazywa ***drugi łan polski***.

7. ***Quilibet laneus*** debet habere in longitudine iugera 30, in latitudine unum iugerum alias ***mórg***. Ingerus unus habet in se 3 zonas alias ***sznury***, debet in se habere virgas 10; quaelibet virga debet in se continere 7 ulnas cum media.

Debet igitur cuiuslibet lanei longitudo esse ulnarum 6750, latitudo 225. Quod zona seu fune secundum ulnas emensurato probandum est [1]).

Łan ten ostatni jest dosłownem niejako tłomaczeniem pomiaru wyjętego z księgi *trzemeszeńskiej*, nadto zgadza się z tem co wyżej nazwano pod n. 3. łanem chełmińskim. Jabczyński znalazł w kapitule poznańskiej ten sam pomiar łanu (*Dolsk* str. 85); Solski i Haur, podając obszar łanu chełmińskiego 1518, 750 łokci □, stwierdzają rzetelność powyższych zapisków, bo szerokość 225 ł. pomnożona przez długość 6750 daje właśnie 1518,750 ł. □. Czacki nie zna tego rodzaju łanu chełmińskiego.

Uważałem za powinność ogłosić sposób pomiaru powyższy, ponieważ z życia jest wzięty. Porównawszy wszystko z tablicą Czackiego i opisami naszych geometrów, dochodzę do wniosku, że nie można polegać zawsze na ich podaniach, a rozróżnianie łanów utarte i powtarzane przez nich, dozna niejednego rozszerzenia, przy bliższem roztrząsaniu źródeł. Zgasły śp. Kolberg W., który to samo dostrzegł przed r. 1870, rozczytując się w aktach sądów referendarskich, lustracyach starostw królewskich, dawnych inwentarzach i mapach wsi rządowych, (*Bibl. Warsz.* r. 1870 t. IV. 432), powinien zachęcić którego z badaczy do odszukania, pomnożenia materyałów przez niego zebranych i do krytycznego ich opracowania.

Tenże Kolberg jako współpracownik Encyklopedii rolnictwa [2]) obliczył łany dawne na stopę morgów koronnych i nowych. Podług jego obliczenia łan *frankoński większy* miał 50,46 morg. kor. a 54,00 nowych; *frankoński mniejszy* 40,57 kor., a 43,40 morg. nowych; *niemiecki* 43,20 morg kor., a 46,22 nowych; *kmiecy większy* 21,15 mor. kor., a 22,63 now.; *kmiecy mniejszy* 6,88 mr. kor., a 7,36 nowych; *włoka koronna*, *zwana chełmińską* (na Mazowsze r. 1576 przyjęta) = 30,00 mor. kor., czyli 32,07 nowych.; *włoka chełm.* stara = 28,08 mor. k. = 30,02 nowym mor.; *włoka chełmińska* nowa 28,97 mor. kor., czyli 30,96 mor. nowych; *włoka magdeburska* 30 morgów po 180 prętów □ reńskich = 12,78 mor. kor. czyli 13,68 nowych. Na Litwie *włoka* 30 morgów równa 35,70 morgom kor. czyli 38,16 nowym.

[1]) *Kodeks dypl. wielkop.* wspomina łan dwojaki *Flamingski, zwyczajny* (n. 1393); *mały* (n. 212, 294, 608, 720, 721, 755); lub krótko łany *wielkie* (n. 648, 941) i łany *małe* (n. 682, 935); łany *feodalne* (n. 212, 218, 2026, 483) co się równało łanom *rycerskim* (n. 1234, 1235). Pomiar łanu *frankońskiego* podany jest w kodeksie w jedynym dokumencie z r. 1290 na „8 virgae" (n. 663). Czacki znał ten dokument, ale 9 prętowy łan zowie „łanem *III frankońskim* najmniejszym, który raz tylko r. 1292 (pod Wachową) jest użyty." Z tej przyczyny tego łanu w tablicy nie umieścił (l. c. 1, 237). W Łaskim jest w erekcyi *Kampina* łan „10 prętowy" w XV wieku (II, 264). Jabym sądził, że w tych dokumentach tylko *szerokość* podawano, „novem, decem virgae" rozumieć należy na szerzą. Dziesięć prętów = 75 łokci, właśnie tyle, ile łan pod n. 4, pomiaru Łubińskiego. [2]) *Miary*, t. IV, 310.

CZĘŚĆ III, EKONOMICZNA.

Treść: Liber Łaskiego jest pomnikiem z w. XVI, najmniej zbadanego pod względem rolniczym, — wyzierają z niego lepsze czasy dla kmiecia — Stół arcybiskupa. Prawodawstwo ekonomiczne i kanoniczne polskie. Stół kapituły, proboszcza. Possessio, plenum ius — Praedium. Zastaw (pignus), locatio, conductio, dzierzawa, kopczyzna, jutrzyny, widerkaf. Prawo niemieckie, sołtys, kmieć, robocizna, zagrodnik, rataj. Przemysł, rzemiosła: rybacy, bartnicy. młynarze, karczmarze i i. Dziesięcina w gonitwę. Meszne, kolenda, stołowe. Szlachta.

Na Liber Łaskiego przedewszystkiem spoglągać należy z punktu statystyki i gospodarstwa krajowego. Tę jego zaletę podniósł hr. Raczyński, iście znawca rzetelny w słowach: „Lib. Benef. niezmiernie ważny dla zaznajomienia się ze statystyką krajową“ [1]). Tem okiem objęta całość, jak każda stronnica, ani suchą ani nudną się nie wyda. Pamiętajmy, że księga Łaskiego jest zabytkiem wieku XVI, tego wieku, w którym na widnokręgu swobody kmiecia czarne zawisły chmury, a w urządzeniach rolniczych nastał przełom wielki. Wiek XVI złotym zwany, żelaznym stał się dla doli kmiecia. Jeźli znamienite prace Lelewela, Czackiego, Bandtkiego, Helcla, Maciejowskiego, Stadnickiego, Hubego, Lubomirskiego, Smolki i innych wyświeciły polityczno-ekonomiczne stanowisko kmiecia w ustroju państwowym przed i w czasie statutów Wiślickiego i przez cały wiek XV, — jeźli Łukaszewicz [2]) w badaniach swoich przeważnie ograniczał się na źródłach późniejszych, niż w. XVI, to rzec można bez uwłaczania prawdzie, że to najciekawsze stulecie, pomimo opracowań księcia Lubomirskiego [3]) i materyałów [4]) w latach ostatnich wydanych, jest najmniej znane. A Jove principium mawiali starzy Rzymianie, od źródeł więc zacząć powinniśmy, aby dosadnio zgłębić i zawyrokować o wieku XVI. Liber Łaskiego, będąc źródłowym pomnikiem z owego czasu, zajmie bez pochyby uwagę badaczów. Stanął on jako śpiżowa kolumna w środku epoki, rodzącej się w skutek ustawy z r. 1496, ochrzconej konstytucyą z r. 1520, a dojrzałej do smętnej pełności w końcu wieku XVI. A Jove principium, — tych rozmiarów źródła są

[1]) *Wspomnienia Wielkopolski*; *Przyjaciel Ludu* r. X str. 27. [2]) *Hist. — stat. opis miast i wsi w pow. krotoszyńskim*. Poznań 1869. Do wieku XVII piękny stanowi przyczynek: *Rejestr poborowy województwa kaliskiego* z r. 1618—1620 p. Parczewskiego w *Analektach wielkopl.* Warszawa 1879. [3]) *Rolnicza ludność w Polsce* od XVI—XVII w., *Juryzdykcya patrymonialna* (szereg uczonych artykułów w Bibliotece Warsz. od r. 1857 str. 827 do r. 1862). Do w. XVI należy dodatek do dzieła tegoż autora: *Ziemia Czerska*, Warszawa p. n. Ex regestro contributionum a. 1540, oraz bezimienny art. *Włościanie Polski* od 1436 do 1573 w Przegl. Pozn. r. 1864 poszyt II. [4]) *Materyały do rolnictwa* w XVI i XVII w. Chomętowski. Nakładem Świdzińskich, Warszawa 1876; Jabczyński: Inventarium gen. episcop. Posnan. a. 1564 w dziele: *Rys hist. m. Dolska*.

ważniejsze, niż zachowane w woluminach ustawy. Źródło bowiem wskaże, czy zwyczaje ziem wyprzedziły prawo, lub czy prawo martwą zostało literą w obec potęgi zdrowego rozumu społeczeństwa, tłumiącego naturalną sprawiedliwością, surowość pisanego prawa. W porównaniu do stosunków rolniczych w końcu w. XVI, jest Liber źwierciadłem, świadczącem o dobrej stosunkowo doli rolniczej ludności. Tu się narysował stosunek kmiecia do potęg ówczesnych społecznych, jak: arcybiskup, kapituła, proboszcz, szlachcic, tu odsłania się źródło ich dochodów, sposób gospodarowania, tysiące szczegółów żywcem pochwyconych splata się w całość, wielkich rozmiarów i dziwnej barwności. To rzekłszy, pióro złożyć powinienem i pozostawić rozbiór księgi pod względem ekonomicznym osobom kompetentniejszym. Gdy jednak zważę, iż uwagi poniższe nikogo ze specyalistów nie zobowiązują, a może innym będą pożądaną wskazówką, w przekonaniu dalej, że „najlepsze prace" są wrogami dobrych usiłowań, dzielę się żwawo z wrażeniami odniesionemi z rozczytania się w księdze. Plon podany nie miał być i nie jest zupełnie wyczerpnięty, zostawia więc badaczom całkowitą swobodę do nowych uwag, sprostowań.

* * *

Stół arcybiskupi, *prawo kanoniczno-ekonomiczne polskie.* Powiał duch niechęci po pracach niektórych polskich pisarzy. Patrząc jakoby przez szkła Przyłuskiego statutów na przeszłość naszę, zrozumieć jej nie mogą. Uderzają przeto na duchowieństwo dawne z zarzutem, jako gospodarstwo rzekomo nie odpowiadało szczytnemu duchownego zadaniu, prawią o mitycznych bogactwach duchownego stanu, o przywilejach, wyłącznościach, o niestosowności dziesięcin, o konieczności zamiany na pieniądz w uposażeniu beneficyów. Umysły wyższe, z źródłami obeznane, widzą po prawdzie stosunki i podług tego je oceniają. Skoro cały dochód, nie tylko duchowieństwa, zasadzał się wówczas na roli i plonach z niej wydobytych, nie mógł też duchowny zaniedbywać źródła swego utrzymania. „Jak tylko są dziesięciny funduszem duchownych, a ich utrzymanie nie może być obojętne dla religii, rządu i parafian, przekonać się łatwo można, że kompozyty prosto na pieniądze robione niszczą plebanów. Pieniądz zawsze będzie jeden, ale rzeczy potrzebne do kupna plebanowi, zawsze podwyższony mają szacunek. Otwórzmy *Librum beneficiorum* Długosza, otwórzmy akta szkoły głównej krakowskiej: fundusze pieniężne zniknęły, bo od 3 wieków podniosła się niezmiernie w części Polski, a w południowych krajach stworzyła się prawie cena, — *fundusze zaś w dziesięcinach i w ziemi zawsze są jednakowe*" [1]). W Oksforcie upadły fundusze pieniężne, a zawsze są równe fundusze akademii w naturze. Otwórzmy Liber Łaskiego, akta kapituły, zajrzyjmy mytom prosto w oczy.

Umysł Lelewela, zaciekający się za ogniście w dawne wieki, w przywilejach nadawanych kościołowi, ujrzał znikczemnienie państwa i ruinę narodowego prawa. Te przywilejne nadania wszelako pod względem prawnym i ekonomicznym krajowi się opłacały. Sądownictwo duchowne, podług zdania kompetentnego księcia Lubomirskiego, oddało „kmieciowi rzeczywistą i dotykalną przysługę." Helcel, nieodżałowanej pamięci, nie wtoruje Lelewelowi, ale w te odzywa się słowa: „Przywilejne

[1]) Czacki, *O lit. i pol. prawach* I, 343.

nadania, bynajmniej dla kraju zgubnemi nie były, jak autor sądzi. *Uprzywilejowania* kościołów i duchowieństwa w średnich wiekach, w gruncie *były hołdem składanym przez siłę materyalną, potędze ducha*; *były uznaniem, iż jeszcze pewne wyższe stosunki ludzkości uznaje*... a kto wie z dziejów, do czego się dzikość pięści w średnich wiekach posuwała, ten zaprawdę śladów religijności i powagi Chrystusowego kościoła, za nieszczęście poczytywać nie będzie" [1]). Na tych właśnie przywilejach zasadzone gospodarstwo stołu arcybiskupa i duchownych, wychyla się z księgi Łaskiego na wielu kartach w pięknem udoskonaleniu. Już w XIV wieku skrzętność duchownych około uprawy roli znalazła pochwałę w dziele Szajnochy: „We wszystkich gałęziach przemysłu ziemiańskiego panowała pod ręką gospodarzy duchownych trudna do opisania skrzętność i pracowitość... Bez uwłaczania różnym innym dochodom płynęło bardzo wiele gotowizny z samegoż gospodarstwa." [2]). Rzeczywiście odznaczał się Skotnicki arcybiskup zmysłem gospodarskim, o czem świadczy nie tylko *Janko z Czarnkowa* i *Katalog* [3]) gnieźnieński, ale głównie przegląd dokumentów w *Kodeksie dypl. wielkopolskim.* W XV wieku Kurowski arcybiskup aż do Holandyi wysyłał produkta z dóbr swoich [4]). Wspominają także o Sprowskim, Jastrzębcu, Jakóbie z Sienny, i innych arcybiskupach, którzy groble bili, sadzawki urządzali, zamki warowne stawiali, winnice sadzili.

Rzecz jasna, że nie każdy arcybiskup umiał zabiegać około rzeczy doczesnych, a byli i tacy, co umieli, ale oplątani rodziną, krzywdę stołowi arcybiskupów czynili. Doświadczenie jest matką wynalazków. Stało się jeszcze w epoce przed napisaniem księgi Łaskiego, że stół arcybiskupi stał z prawa pod nadzorem kapituły, a kapitulny pod arcybiskupim. Po prostu obmyśliło prawodastwo kościelne hamulec na ludzi krewkich, wychodząc ze zdrowej zasady, że ani arcybiskup, ani kapituła nie ma prawa w widokach nepotyzmu, długów lub względów prywaty, rozpraszać całości dóbr stołowych. Jan Suchywilk arcybiskup r. 1382 na łożu śmiertelnem, idąc za krwi pobudką, krewnym i powinowatym oddał zarząd stołu arcybiskupiego, aby nawet po jego śmierci, z krzywdą następcy, dobra posiadali [5]). Książe Mazowiecki zbrojnie zajął Łowicz, jedynie dla tego, że Suchywilk nasłał Dzierzykraja, którego książe nienawidził, a byłby spokojny, gdyby kapituła dobrami zarządzała [6]). Czy szkody i zamieszania nie radziły obmyślić środków, zapierających drogę do podobnych jak Suchegowilka wybryków, oraz szukać sposobów, wyrabiających w osobach zdolności gospodarskie? Na synodzie więc sławnym Mikołaja Trąby r. 1420 dla całej polskiej prowincyi nałożono biskupom przysięgę w ręce kapituł, tej osnowy, że praw i posiadłości kościoła krzywdzić nie będą [7]). Na pierwszy rzut oka razi to, że przełożony wiąże się przysięgą w obec podwładnych, aliści kapituła jest tu wykonawczynią dekretu synodalnego prowincyonalnego, przed którym ugiąć się winien nawet majestat arcybiskupi. Prawodawstwo ekonomiczne rozwija się dalej. Arcybiskup Sprowski r. 1459 wydaje konstytucyą, warującą całość stołu arcybiskupiego po śmierci każdorazowego arcybiskupa. Po zgonie arcybiskupa wybiera się administrator, zanim jednak kanonicy

[1]) *Starod. pomn.* I. CXIII. [2]) *Jadwiga i Jagiełło* II, 110, 111. [3]) *Mon. Pol.* III, 396. [4]) *Bużeński* t. II, 21. [5]) *Janko z Czarnkowa* Mon. Pol. II, 715. [6]) Quod castrum si quispiam de capitulo tenuisset, ipsum impugnare noluisset (Janko z Czarnkowa l. c. 716). [7]) *Forma iuramenti* arcybiskupa znajduje się w statutach kapituły w XV w. *Liber niger* Ms.; również drukowana w synodzie z r. 1420 u dr. Heyzmann *Starodawne prawa pomn.* t. IV, 204; Wężyk: *Constitutiones* str. 125.

do jego wyboru i do podziału wsi stołu arcybiskupiego przystąpią, zaprzysięgną, że przy wyborze li dobro kościoła na oku mieć będą. Wsie arcybiskupie szły pod zarząd kanoników, nie najstarszych wiekiem, ale najzdolniejszych. Nie wolno rejentowi klucza arcybiskupiego poddzierzawiać. Rejent nie zapisuje dochodów i rozchodów, ale przysięgły notaryusz; na obce cele w czasie sediswakacyi nie wolno rozporządzać dochodami biskupa. Rejent ma małą pensyą z dochodów odciągniętą, a z reszty zda w przeciągu 3 miesięcy sprawę, najprzód w łonie kapituły, a na żądanie nowego biskupa jemu osobno [1]). Rządzcy i starostowie zamków arcybiskupich przysięgali, że dóbr nie wydadzą w niczyje, chyba administratora ręce, jeźli kapituła dekretem rozkaże [2]). W aktach kapituły jest z XV wieku Jana Oleśnickiego w tej myśli [3]) poręczenie. Powyższe zatem rozporządzenia umykały szkody, mogące wyniknąć po śmierci arcybiskupa, — ale rozum doradzał zapobiegać nadużyciom za żywota arcybiskupa jeszcze.

Biskup za dawnych czasów przy najlepszej woli i rzeczy znajomości nie był zdolen dojrzeć dokładnie administracyi dóbr swoich stołowych. Niedozór mógł sprowadzić opustoszenie, a zatem trzeba było kogoś w rodzaju ministra finansów, mającego najwyższą administracyjną władzę w ręku. Kapituła była osobą zbiorową, zdatną do kontroli, ale nie odpowiednią do zarządu całości Stworzono więc urząd starosty arcybiskupstwa = *Oeconomus archiepiscopatus* (Lib. Ł. II, 249). Z buli Leona X, potwierdzającego urząd ekonoma r. 1513 zadanie jego się pokazuje: „Jan arcybiskup gnieźnieński, z uwagi, że nie tylko podczas osierocenia stolicy, lecz także, gdy stolica nie jest opróżniona, wiele dóbr się zagrabia i rozprasza, przez niedbalstwo prałatów, nie starających się często zwiedzać dóbr i posiadłości kościoła.. urząd ekonoma czyli wizytatora.. ustanowił“ [5]). Szczególniej wyliczają się jego obowiązki w dekrecie synodalnym, który zaprowadza ekonoma biskupiego do wszystkich dyecezyi (Wężyk ks. V c. 11). Corocznie zwiedzić miał posiadłości stołu, szkody naprawiać, granic strzedz, budynki opatrywać, a zamków prędzej nie oddawać w ręce podstarościch (gubernator castri), póki nie złożą przysięgi, jako po śmierci biskupa, lub jego zrzeczeniu się zamek oddadzą tylko kapitule (str. 356). Niezależnie od ekonoma zwiedza kapituła wsie i zamki stołu arcybiskupiego co 3 lata przez 2 kanoników z grona swego [6]). Ekonom generalny ustanowiony został przez Łaskiego r. 1511 [7]). Lustracyą dóbr arcybiskupich odprawił t. r. Kijowski. Prócz ekonoma wspomniany w testamencie (24ª) Łaskiego t. zw. „factor generalis“ Rybieński, pieczę nad kluczami miał mieć t. zw. „clavista“ [8]). Ekonom zatem arcybiskupstwa był potęgą, osobą mile widzianą przez arcybiskupa, a biczem na wszelakie nieporządki rządzców w kluczach zamkowych, zbieraczy dziesięcin (factor decimarum), groźny, bo do boku przydany mu miecz klątwy oficyała łowickiego, na wszystkich, którzyby się ważyli zalegać z daninami (II, 265). Piotr Pacanowski

[1]) *Wężyk* str. 36, 38. Tę konstytucyą odnowił arcyb. Wężyk r. 1628 na syn. Piotrkowskim w dekrecie: *de sede vacante.* [2]) *Najstarsze statuta kapituły gnieźnieńskiej.* Odbitka z Tomu X rocznika Tow. Przyj. Nauk Pozn. str. 25. [3]) A. 1492 f. 177ᵇ. Littera *fidelitatis* castri Lovicensis ex parte Joh. de Oleschnycza capitanei, nepotis archiepiscopi, quod castrum Lovicz et clavem diligenter detinebit. [4]) *Testament Łaskiego* str. 149. [5]) Wężyk, *Constitutiones* str. 53; Thein. II, 345. [6]) Synod Piotrkowski z r. 1557 cfr. Wężyk: *Constitutiones* str. 100. [7]) *Acta Capit.* a. 1511 f. 51. [8]) Ks. kan. Korytkowski: *Jan Łaski* str. 30.

i Grzegorz Sarnowski (II, 241, 2) podług księgi na zamku łowickim byli rządzcami. Zdaje się, że pełnomocnik administracyjny biskupa krakowskiego, nazwany „*wladarius*“ (Lib. Ł. I, 555) podobne miał zadanie. Ten stosunek prawem prowincyonalnem nakreślony, żeniący arcybiskupa z kapitułą pod względem administracyi, wydał zbawienne owoce, niejednemu błędowi zapobiegł, dóbr wiele ocalił. Sprawdziło się przysłowie, że gromada to wielki człowiek, a rozum zbiorowy więcej waży, niż chęci dobre najwyższego dostojnika. Cały szereg dowodów, jak się przyczyniała kapituła do utrzymania całości stołu arcybiskupiego, przytoczył w pracy swej ks. kan. Korytkowski [1]); koroną działania jej była sprawa dzierzawy klucza skierniewickiego i przemowa Łagiewnickiego [2]), oddalenie sprzedaży Smogorzewa, sprzeciwienie się w sprawie połączenia kanonii łęczyckiej z probostwem w Łasku.

Nie można Łaskiemu pomimo tego zarzucić samochwalstwa, gdy o sobie mówi: „Nie mało łożyłem dla dobra *stołu arcybiskupiego*, zamki, budynki stawiając, sadzawki i młyny urządzając, niektóre dobra skupując — prócz innych — że tylko wspomnę włożoną sumę przezemnie na skupienie dziesięcin zastawionych kapitule sandomirskiej w kluczu łęgonickim [3]). Wszystko to prawdą [4]). Złożył na ten cel nie tylko 1500 zł., ale nadto wiele innych dla stołu swego czyniąc przysług, mógł jeszcze dziesięcinami swemi uposażać instytucye dobroczynne i kościoły. Dziesięcinę stołową przekazuje z wsi Czatolin kościołowi w Domaniewicach [5]); nadto dogodził dobrą zamianą kanonikom ławickim i kmieciom z wsi Wici, trapionym i wyklinanym [6]).

Stołowych arcybiskupich miejscowości i parafialnych zarazem, jest w księdze 61, o nieparafialnych najczęstsze są zmianki w łowickiem i łęczyckiem. Nie sądzę jednak, by w ogólności dało się wyliczyć 198 miejscowości stołowych, jak za Kazimierza Wielkiego [7]). Wojny inkorporacye widać ilość wsi uszczupliły. Podział dóbr na klucze spotykamy w aktach kapituły po śmierci Jakóba Siennińskiego († 1480). Wyliczone są klucze: Łowicz, Uniejów, Opatów, Żnin, Łęczyca, Kurzelów, Grzegorzew, Sędziejew, Łęgonice, Wieluń, Kamień, które kanonicy natychmiast podług taksacyi wzięli w zarząd. Łowicz szacowany 50 grzywien — Kurzelow 10. Po śmierci arcyb. Zbig. Oleśnickiego sam król pisze do kapituły aby „dobrego prałata obrali na administratora, którybym o kościół i dobra jego miał pieczę; nadto aby zabezpieczono zamki od napadów nieprzyjacielskich, a kanonicy biorący w zarząd klucze, niech obsieją folwarki [8])“. Dochód z klucza łowickiego w r. 1494 wynosił 309 grzywien i ½ (*Acta Cap.* III, 232); z klucza uniejowskiego, którym r. 1494 zarządzał Jan Łaski, było dochodu ogółem brutto przeszło 115 grzywien; Żnin 55 grz. i 3 gr.; Kurzelów 67 grz. 1 wiardunek; Grzegorzew 35 grz. 2 wiard.; Opatów 104 grzyw. (l. c. 234). Po śmierci Fryderyka Jagielończyka r. 1502 znów rozdane są klucze w zarząd kanonikom, oprócz powyższych kluczów wymieniono jeszcze: Piątek, Kościół, Kluki. Za Ła-

[1]) *Jan Łaski* str. 72—73. [2]) Tamże str. 41. [3]) Zeissberg: *Test.* str. 188. [4]) Thein. II, 358. [5]) Lib. Ł. II, 345: „ex *concessione*... Joannis de Lasko... exstirpatus est certus campus pro praedio de quo datur decima manipularis pro.. ecclesia in Domaniewice.“ [6]) II, 530. [7]) *Kod. dypl. wielkop.* III, 68. [8]) *Acta Capit.* a. 1492 f. 184 b *Litterae a regia maiestate* dominis sunt praesentatae, ubi sua mai. hortatur, ut eligerent administratorem aliquem praelatum bonum, qui provideret de ecclesia et bonis eiusdem. Item ut *castra* providerentur ab incursu hostili, et quod domini, qui tenutas habebunt, consemiasarevit allodia.

skiego dochody wzrosły. Klucz kamieński r. 1512 przyniósł czystego dochodu 400 zł., Żniński 300 zł. przeszło, gnieźnieński 300 zł. Temi 3ma kluczami zarządzał Paweł Chodakowski [1]). R. 1514 klucz skierniewicki przyniósł 600 zł., 1515 tylko 300 zł. Dobrami Rytwiany zawiadywał chorąży Grzymułtowski i wszystkie prawie dochody zużył na naprawę sadzawki (lutoriae) i zamku. Łaski przez 3 lata w Rzymie odebrał tylko z Rytwian 90 grz., które dał Kozłowskiemu na naprawę zamku, nadto nie mało wydał na prawników i komisarzy w celu obrony granic. Za zgodą stolicy apostolskiej wypuścił na 6 lat Łaski klucze: Skierniewice i Łęgonice. Przyniosły co r. 2000 zł. Roku 1517 nie odebrał Łaski dzierzawy z Łowicza w większej części; klucz piątkowski nie całe 1000 zł. przynosił, wziął go w dzierzawę dr. Błonia; klucz skierniewicki i łęgonicki po śmierci Andrzeja z Radziejowic, wojewody płockiego i starosty skierniewickiego, umówionego dzierzawcy, oddał r. 1516 Łaski Mikołajowi Kościeleckiemu biskupowi chełmińskiemu i siostrzeńcowi swemu Janowi (Bononiensi scolari) za sumę 2000 zł.; klucz kamieński powierza St. Grzymułtowskiemu z Turka za dług 700 zł. Dochód roczny wynosił 500 zł., wieluński blisko 1000 zł. Kluki i Sędziejowice, co przyniosły wbudowano w kościół w Łasku i dwór wystawiono w Piekłoniu. Suma niewiadoma. Żniński klucz r. 1517 przyniósł 100 zł. Łaski oddał na wieżę kościelną resztę 100 zł. z r. 1516 ofiarował na kielich. W Chroślinie miał stadninę (equiream) z 30 sztuk. R. 1518 po śmierci Kościeleckiego dzierzawi Skierniewicze i Łęgonice Jan Łaski bratanek i kapituła gnieźnieńska. W r. 1523 czynsz z młynów w kluczu żnińskim = 300 zł.; Grzegorzew 300 zł. Dobra Goszczanów wziął w zastaw Piotr Opaliński za 1000 zł. Wykłady na zakrystyą katedralną szły z dóbr żnińskich. Nie ma wzmianki w testamencie o dochodach z kluczów Uniejowa, Opatowa, Łęczycy, Kurzelowa, Wielunia. Krótko przed śmiercią oddał kapitule klucz kamieński w zarząd, aby z niego wybierała roczne składki [2]).

Postać zewnętrzna wsi arcybiskupiej nie wiele pono różniła się od wsi szlacheckich; opis dwóch wsi stołowych z klucza grzegorzowskiego (cfr. Lib. Ł. II, 459) tak nam ich fizyonomią r. 1527 maluje: „Rudułtów, wieś arcybiskupa, w niej jest zagroda (curia), dom biały z kominem starym i zniszczonym, dach zły w zagrodzie jest także spichlerz, w którym dwojakie zboże się chowa i kilka stogów siana tj. 3. W tej wsi kmieci osiadłych 9; wszyscy prawie „odardj[3])" czynszu dawają po 16 skojców r. 2 kokosze, 2 sery, jaj 30. Do dworu pracują, gdy każą. Pustych kmiecych łanów 8. W tej wsi jest folwark (praedium) dosyć obszerny, nadto kościół pod zarządem zakonników kłodawskich; lasów, krzewin i ryb nie dostaje; graniczy ze szlachetnym Chodowskim, który wieś uciska i łąki zagrabia, granice wytknąć trzeba i zagrodę oprawić."

„Tudzież wieś *Koczewa*, która robotuje na folwarku Rudułtowskim (spectat ad labores praedii R.), wieś osadzona, ma łanów osiadłych 18, pracuje każdy raz co każą na folwarku w Rudułtowie; płaci czynszu 16 skojców rocznie, 30 jaj i 2 kokosze.

„Ma także sołtys, który dworowi (servit curiae) czyni posługi; od Chodowskiego szlachcica w granicach ma wieś wielkie uciemiężenie. Niema ktoby jej bronił, a dzierzawcy, którzy ją wzięli w dzierzawę dla miłej z sąsiadami zgody, patrzą

[1]) Te i następujące szczegóły o dochodach z kluczów wyjęte z testamentu Łaskiego, wydanego raz *Zeissberga* str. 142—188. [2]) *Acta Capit.* a. 1530 f. 234. [3]) „omnes fere „*odardj*."(?)

przez szpary (subterfugiunt odia vicinorum). Niema drzew, krzewów ni borów, ani stawów, ani miejsc, gdzieby można sadzawki urządzić, tylko uprawę roli ma bardzo dobrą [1]) (dumtaxat culturam habet optimam)." Wizytatorowie nieraz dobre dla stołu arcybiskupiego zamiany przeprowadzali. W Liber (II, 275) nie ma proboszcz w Skierniewicach 20 kmieci, bo już r. 1519 wziął dziesięcinę z miasta i z wsi Pamiątny, a arcyb. wziął w zamian dziesięcinę z folwarku skierniewickiego i owych 20 przedmiejskich kmieci [2]). Koszta podróży, podejmowanych w sprawie stołu arcybiskupiego przez kanoników, winien opłacać arcybiskup, podług statutu Wojciecha Jastrzębca [3]).

Stół kapitulny (mensa capituli), oznacza zbiór dochodów z rzeczy ruchomych i nieruchomych, mający służyć do przyzwoitego utrzymania kanoników gnieźnieńskich. Do stołu należały wsie z całym użytkiem, — lub dziesięcina z wsi obcej dziedzicznej, — lub czynsz pieniężny prosty lub zakupny. R. 1357 było 60 wsi stołowych kapituły.

W XV wieku rejestr wykazuje wsi czynszowych kapitulnych [2]) 45, oraz sumę czynszu 454 grzywien. W XVI wieku, a więc w opoce księgi Łaskiego suma czynszu 472 grzywny 7 gr. *(Acta Capit.* 1513 f. 107), w r. 1518 (l. c. f. 181[b]) 473 grz. 17 gr.; r. 1519 (f. 209) 472 grz. 7 gr.; r. 1520 (f. 226[b]) 470 grz. 7 gr.; w r. 1534 z 39 wsi czynsz wynosił 282½ grzywny 3 gr. tylko.

Obok czynszu były dochody z dziesięcin wytycznych, pieniężnych, małdrat, tak że dochód ogólny w r. 1513 wynosił 572½ grz. 20½ gr. Rozchód zaś na nakłady gospodarskie, darowizny czynszu z powodu pożaru, nieszczęścia (suma defalcatorum) wynosił 246½ grz. 15 gr.; do podziału między obecnych „distributiones, refectiones" kanoników podczas nabożeństw szło 284½ grz. 12 gr., na kościół katedralny 26 grz. 19 gr. W r. 1516 dochód czynszowy i inny ogółem = 766 grz. 20 gr., rozchód 661½ grz.; w r. 1518 ogólny dochód 697½ grz. gr. 11. — Do podziału mieli prawo kanonicy, których było na początku XIV wieku 33, w r. 1354 było 7 prałatów i 23 kanoników, ta liczba przetrwała przez w. XVI i późniejsze [5]).

Wsie dzieliły się na czynszowe, chlebowe (mączne) i prestymonialne. ***Praestimonium*** = podarek = beneficyum, stanowiła wieś, nadana kanonikowi osobiście.

[1]) *Acta Capit.* a. 1527 f. 118. Revisio villarum d. Reverendissimi *Rudulthow* et *Coczawy* producta. [2]) Decima *Pamiętna* et *Skierniewice* mensae archiepiscop. DD. consenserunt ad permutationem decimarum Rmi dni Arch. Gn. in oppido Skierniewice et villa Pamiątna pro decima praedii in Skierniewice, quam tollit d. praepositus Skiernievicensis et pro subditis *viginti* cmethonibus, quas praepositus habet in suburbio Skierniewice et maxime ex eo, quia dni visitatores asseruerunt fore meliorem et utiliorem conditionem mensae archiepiscopalis et ipsius praepositi in ipsa permutatione et similiter in sigillationem literar. et privilegii consenserunt. [3]) De dominis mittendis str. 18. *Najstarsze statuta kapituły gn.* Odbitka z t. X roczn. Tow. P. N. P. 1878. [4]) *Acta Capit.* a. 1416 f. 61. *Taxa census.* Biskupice 16 m., Braciszewo 3, Parczewo 2, Szczawino 1, Pyszczyn 14, Waliszewo 15, Popkowice 6, Złotkowo 22, Ostrow 5, Wojczyce 5, Kajewo 16, Żydowo 16, Kąpiel 5, Pawłowe utraque 12, Sulowo 4, Lubrza 10, Niestronno, Drebno młyn, Belki razem 16, Marzenin 20, Czerlejnek 12, Czerlin 14, Polanowo 10, Markwacz 12, Baranowo 7, Budzisław 6, Książno 6, Parlinek i Berlin = 12, Wojcin 18, Szczepanowo uterque 40, Ostrowite 16, Opatowo 7, Jezierce 3½, Gościeszyn 16, Śnieciska 16, Włostowo 6, Przykuti 2½, Oldrzychow i Korytkowo 8, Gorka 17, Sławomirz 7, Parlino większe 30. Z łanu licząc po 16 skojców = 32 gr. czynszu otrzymamy ilość łanów 693½. [5]) *Kod. dypl. wielk.* III, 30 i *Sewe* z r. 1608.

Sam nią zarządzał, a zysk nie wchodził do masy ogólnej stołu kapituły. Te osobno per senium posiadali. Jeżeli kanonik brał opróżnione praestimonia w zarząd, płacił „pensyą“[1]) i zdawał rachunki, szło więc do masy ogólnej. Wsie czynszowe puszczano w dzierżawę; który z kanoników chciał taką wieś dzierżawić, składał czynsz w ręce prokuratora podług taksy kapitulnej. Wsie zaś chlebowe wydzierżawiano z góry na lat 10, z obowiązkiem dostawiania do „bularni“ gnieźnieńskiej 400 do 450 ćwiertni mąki rocznie. W r. 1519 wziął wsie chlebowe (villae panum), Niestronno, Parlino, Parlinek, Berlinko, w dzierżawę Feliks Naropiński. Archidyakon Łagiewnicki w r. 1518 dostawił 587 ćwiertni (mensuras) korcy 3, panes 3.

W gospodarstwie kapituły był ład rzadki i wzorowy. Osobne wyrobiło się prawodawstwo, zobowiązujące członków kapituły[2]). Przywileje sołectw wpisywał zaraz notaryusz kapituły w osobną księgę. Opisano nadto, w jakich warunkach może kanonik porzucić wieś prestymonialną, aby sięgnąć po drugą opuszczoną przez rezygnacyą lub śmierć. Po miesiącu od dnia zrzeczenia się wsi dopiero się wieś nadaje lub od dnia śmierci prałata, chyba że wciągu miesiąca przypada kapituła generalna. Ma być rewizya wsi, z ścisłą bacznością, ażali kanonik wieś prestymonialną zmienić pragnący, swej nie spustoszył przez niedbalstwo. Nakładają kanonicy karę za udowodnione niedbalstwo, za nieulepszanie i niezabezpieczanie wsi w budynkach i granicach. Kanonicy mający wsie stołowe, płacą czynsz, do połowy w adwencie, resztę na Oczyszczenie N. M. P.

Dwóch z grona kapituły zwiedza co 3 lata wszystkie wsie i dogląda pod względem lasów, gajów, granic, budynków dworskich i służebnych. Budynki wystawniejsze w wsiach prestymonialnych przez kanonika posiadacza zbudowane, szacowały się na korzyść spadkobierców, lub zrzekającego się kanonika, następca w prestymonium spłacał odpowiednią nadwyżkę. Wsiami *chlebowemi* zawiadywał jeden z kanoników przez lat 10. Lasy, puszcze roztropnej ulegały ochronie[3]). Kmieć żałobę na kanonika wznieść może, sprawę sądzi cała kapituła, z wykluczeniem obżałowanego członka[4]). Ulgi, darowizny dla kmieci, z powodu nieurodzajów, klęsk, pożarów, kapituła uchwala, nie sam kanonik rejent. Dowóz mąki w racie pierwszej

[1]) *Acta Capit.* a. 1514 f. 122b. Pensiones solvuntur. DD. attendentes difficultates non modicas propter differentias dnorum, regentium villas praestimoniales, qui ut saepius pensiones negligunt solvere usque ad capitulum generale S. Adalberti, nec aliqui rationem curant facere ex dictis praestimoniis, statuerunt sub poena in statuto contenta, quod omnes dni facerent de praestimoniis sufficientem totalem et integram rationem ante festum Natalis S. Adalberti, nec aliquae differentiae ad capitulum reserventur nec eisdem differentiis Capit. occupare praesumant sub poena. [2]) *Liber niger* Ms., w nim jest synod Mikołaja Trąby z r. 1420, *statuta kapituły*, odmienne od ogłoszonych już w t. X. *Rocznika* Tow. Przyj. N. P., a w końcu synod gniezn. dyecezalny Sprowskiego z r. 1456. [3]) *De silvis, nemoribus custodiendis et conservandis.* Item statuimus, quod nullus regentium silvas et nemora in villis mensae capituli in damnum mensae nostrae excidat, aut vendat robora, vel donet et ligna haereditatis seu tenutae suae salvo usu suo, tamen moderato, et quod taliter, ut tempore suae provisionis recepit, conservet, nulla damna inferendo... in quo repertus fuerit deliquisse, solvet damnum. Podobną pieczołowitość o lasy okazywała kapituła krakowska cfr. dr. Heyzmann *Statuta* str. 148. [4]) *Acta Capit.* a. 1517 p. 162. DD. venerabili *Cosmynskj*, custodi Gn., regenti Markwacz iniunxerunt, quod laborioso Joanni *Cansy* cmethoni de Markwacz, qui propter tyrannidem factorum suorum mansum cum medio desertavit, — seminata unius integri mansi per ipsum recepta daret et censum qui eodem anno ex eisdem frumentis capitulo cedere debuit, quem pro se recepit, pro subsidio daret, et aedificia restauraret, cui dni a censu et a laboribus per annum de manso cum medio libertatem dederunt. Item mandarunt, quod pecuniae ipsi Cansy per factorem dni custodis receptae restituantur.

ma być na Ś. Jadwigę, drugiej na Ś. Marcin, trzeciej na Ś. Wojciech, czwartej na Ś. Jan Chrzciciel, dostawa ostatnia na Ś. Wawrzyniec. Duszą zarządu był t. zw. procurator capituli, kanonik, wybierany na kapitule generalnej z pensyą 4 grzywien rocznie. Prokuratorów mogło być kilku. Składanie rachunków przepisane w dzień przeniesienia zwłok Ś. Wojciecha na początku kapituły generalnej, pod karą 10 grzywien, w razie oporu następowało wyzucie z beneficyów. Była nawet kara na kanoników niechcących słuchać sprawozdania rachunkowego [1]). Na kapituły zjeżdżali się wszyscy kanonicy i zwykle arcybiskup przewodniczył. Arcybiskup wtedy odbywał kontrolę ze swojej strony.

Beneficyum, proboszcz. Beneficya powstały ze szczodrobliwości książąt prałatów duchownych i szlachty. Dochód z beneficyum stanowił stół proboszcza, ztąd częste wyrażenie „quos salariat ex proventibus *mensae suae*". Fundator kościoła uposażał zwykle beneficyum duchowne albo zupełnie, albo łącznie z naczelnikiem dyecezyi. Wzór szlacheckiej fundacyi mamy w Liber [2]), a dodatek „prout originaliter exhibuit" tem pożądańszą daje rękojmię. Szlachcic Mieczysław ojciec i Andrzej Rzeszotko z synami taką czynią pobożną fundacyą dla kościoła w Czerniewiach, (w Rawskiem): dają rolę na dworek (curia) plebański z ogrodami odpowiedniemi do urządzenia sadu (pomerium) i podwórza, dalej dwa kęsy roli (duas areas) dla 2 kmieci, jednego zagrodnika (hortulanus), 2 karczmarzy (taberna) z ogrodami, nadto znowu duas areas, jednę dla wikarego, drugą dla kościelnego. Wszystko to są tylko zaokrąglenia właściwego uposażenia. Dos, fundus, rolę, jak gdzieindziej nazywa Liber, *poświętną* [3]), ma stanowić 5 łanów, 3 w Czerniewicach, wsi dziedzicznej Rzeszotków, a 2 w Woli czerniewskiej większej. Pobierane cło, mostowe na owych działach ma przejść także na proboszcza; aby znów miał czem rolę uprawiać, zaraz dwóch kmieci z rolą, ogrodami, łąkami odstępują plebanowi, którzy odtąd będąc kmieciami plebańskimi *wolni są od pańskich ciężarów*, a dziedzice, wszelakie swe prawo do ról i danin zlewają na plebana. Nie przestaje na tej podstawie dotacyi z dóbr nieruchomych; ale jeszcze waruje proboszczowi powinności z łanów kmieci swoich w postaci sypki. Każdy kmieć z Czerniewic i z Woli czerniewskiej ma dawać zamiast dziedzicowi odtąd proboszczowi z łanu po 1 ćwiertni żyta „similis mensurae prout *haeredi* dare et solvere ex eisdem villis solent tempore seminationis." Do tego wszystkiego dokłada Mikołaj Trąba dziesięciny stołu arcybiskupiego, snopowe należące mu się z ról szlacheckich i kmiecych i w ten sposób powstało beneficyum.

Podobnie Sędziwój, pan na Więcborku, daje 4 łany kościołowi, oraz „et 4 censuales," 4 czynszowych kmieci z wolnem rybołóstwem (I, 330) i w. i. W podobnych miejscach zachował Liber erekcye w całej uroczystej postaci, — zwyczajnie jednak przy opisie każdego kościoła tylko głównie jej jądro się uwydatnia. Jakkolwiek na synodzie łęczyckim arcybiskup Jakób (r. 1285) rozporządził, by zachowywano na piśmie i pod pieczęcią biskupa i patrona erekcyą [4]), jednakże najczęściej ginęły. Archidyakon Śliwnicki i dr. Trojan wyraźnie za erekcyą śledzili (numquid ecclesia habeat erectionem II, 5, 92), a doświadczenie pokazuje, jak mało się w zupełności

[1]) De poena nolentibus audire rationem. *Najst. statuta kap. gn.* l. c. str. 12. [2]) II, 298 a. 1413. [3]) II, 473. [4]) *Kodeks dypl. wielk.* I, 513.

przechowało fundacyi oryginalnych. Na szczęście zachował nam Liber ogół cały beneficyów w rdzennej treści. Pogląd na dochody probostwa mieć można, gdyż zwykle potrzebne wskazówki się znajdują. Liczba łanów albo wyraźnie albo opisowo: podana np. „duos mansos (I, 23), in quolibet campo per unum mansum" (I, 40), albo „ma osobne pole na *folwark wystarczające* do trojakiej kultury (3polowego gospodarstwa) z lasami i łąkami [1])." Na 47 kościołów pierwszych w archidyakonacie gnieźnieńskim, podano w 30 wyraźnie ilość łanów każdego probostwa. Najczęściej ma kościół 2 łany, w Gądczu i Kocanowie po 6. Z upływem czasu wzrastało uposażenie przez zapis jakiego sołectwa lub wsi całej. Tak w Kocanowie król nadał 2 łany, z sołectwa były 4 łany. Darowaną wieś kościołowi łatwo poznać po dodatku: *cum omni iure*, *dominio*, *proprietate*, *redditibus et universis obventionibus censibus*, lub po prostu *cum proprietate et dominio*, z opuszczeniem cum omni iure. Do Szubina przyszła wieś 16 łanowa Wieszki (I, 132), z czynszem, daninami, dziesięciną; Rzeczków, wieś pod parafią Biała w dyecezyi poznańskiej, przeszła z 7 łanami osiadłemi do kościoła w Rawie (II, 293) w skutek przywileju Ziemowita, księcia mazowieckiego. Takich wsi jest dużo w księdze, z tą tylko odmianą, że niekiedy dziesięcina wytyczna się też liczy do stołu proboszcza wsią opatrzonego, gdzieindziej znów np. keyński proboszcz, dziedzic z wsi Krzepiszyn (I, 125), dziesięcinę oddawał proboszczowi w Szaradowie, tak samo rawski proboszcz z Rzeczkowa. Proboszcz w Rawie ma prócz Rzeczkowa kapelanią w Rawie, której posagiem była Orlagóra, wieś 12 łanowa (II, 295). Podług wskazówek księgi sprobujemy obliczyć dochód proboszcza rawskiego. Po odstąpieniu ról przeznaczonych dla wikarego, szkoły i gracyalistów, miał jeszcze 7 kęsów roli „dla zagrodników," a że każdy z nich rocznie płacił 5 gr. ogółem więc miał z nich 35 gr. czynszu. Z ogrodu przy „Kotce" 5 gr.; meszne podane jest ogółem na 130 korcy żyta i 130 korcy owsa. Licząc za korzec żyta po 10 gr., a owsa po 4 gr. (jak ma lustracya z r. 1564, Chomętowski str. 307) wypadnie 37 grz. 44 gr. Kolenda z domu po 1 gr. od dzierzawców po ½ (przypuszczam 50 domów, a 20 dzierzawców), ogółem wyniesie 60 gr. Wieś Rzeczków ma 7 łanów kmiecych, z ł. po 18 gr. = 2 grz. 28 gr.; karczmarzy dwóch, każdy po 1½ gr. czynszu, razem 3 gr. Role folwarczne i młyn z wymiarem, lekko rachując, przynoszą 5 grz. Wieś Orlagóra, folwark rocznie przynajmniej 5 grz., 12 łanów kmiecych osiadłych, czynszu każdy z ł. „per 3 fertones," czyni 9 grz. Dwa sołectwa nic nie płacą. Ma więc ogółem bez obliczenia dziesięciny i robocizny 63 grz. 7 gr. Były jednak probostwa, które jak Kretkowo (II, 25) ledwo 2½ grzywny rocznego dochodu miały.

Possessio, pacifica vel quasi. Przy wyliczaniu ról i dochodów proboszczowskich znachodzimy bardzo często dodatek: et parochus eorum est in possessione, albo z dodatkiem: pacifica, albo z trzecią odmianą „vel quasi" (II, 408, 427, 546). Possessionatus w Polsce był szlachcic, kmieć i proboszcz. W statucie Jagiełły z r. 1433 znaczy terrigena possessionatus, szlachcic posiedziciel z wszelkiemi prawami spadkowemi i politycznemi; kmieć osiadły (I, 27) był przeciwieństwem ogołoconego, hołoty, odartego tj. takiego, który na łanie nie siedział, inwentarza nie posiadał. Ta possessio nie nadawała kmieciowi ze względu na grunt w XVI w. prawa spadkowego. Pro-

[1]) Lib. B. I, 40.

boszcza possessio mieściła w swem pojęciu nie tylko dobra nieruchome, ale znaczyła possessio posiadanie spokojne, niezakłócone jakiejkolwiek nieruchomości, ziemi, rzeczy i prawa [1]). Possessio określa fakt tylko, jednak posiadanie od niepamiętnych czasów służyło kościołowi jak erekcya. Proboszczowi służył z posessyi użytek tylko, kościół zaś był rzeczywistym właścicielem. Dla tego dodawano uwagi o posesyi dochodów, ponieważ nie zawsze prawo w fundacyi opisane pozostawało w spokoju. Już w Długoszu zachodzą „campi Zagmancze" (I, 64) zaimane przez dziedzica, tak że czasem szły w przedawnienie. W Gielnowie (Lib. Ł. I, 712), jak erekcya opiewa, ma proboszcz jeszcze inny łan między kmieciemi rolami, z prawem karczowania dąbrowy i zakładania barci, jednakże napisano jest: quorum modernus plebanus *non est in possessione*, sed haeres, faktycznie posiada dziedzic, nie pleban. Sędzia Mikołaj Bedliński dopiero na łożu śmiertelnem sadzawkę Krzetulę oddaje kościołowi i plebanowi (I, 706), którą zaimał we wsi Malków, należącej „pleno iure" (I, 705) do kościoła. Nie zawsze ze złej woli grabiono, często długoletnie opróżnienie probostwa, lub opieszałość proboszcza samego zamącenie w posesyi sprowadzało. W Gowarczowie w sandomirskiem w ten sposób bór plebański dziedzic zagarnął [2]). Niekiedy względy krwi zmieniały posesyą posagu np. pleban z Sobotki obrany jest na proboszcza w Błaszkach przez 4 patronów, piąty „deberet esse ultimus et cosentiens tantum patronis," tymczasem ów ultimus ma syna księdzem, a że jest potężnym, więc „plebanatum filio suo contulit" a probostwo sam „vi possidet" (Lib. Ł. II, 58, 9). — Dać *posiadanie na wieki* „perpetuo possidendam" zachodzi często w dawnych przywilejach [3]) w znaczeniu; dać na własność. Widzimy więc, że w księdze possessio a własność nie zawsze znaczy to samo [4]). Borkowo, wieś królewska, a więc własność korony, jest w ręku posiedziciela „possessoris" Sytkowskiego (II, 84).

Plenum ius oznacza w księdze prawo własności z wszystkiemi zewnętrznemi kształtami, jako to: prawem do czynszu, patronatu, dochodów, łąk, gajów, borów, barci, polowania, sadzawek, rybołówstwa, wód, spadów (I, 705). Zlanie takiego prawa miało swe formy np. „per manus nostrae capiti suo impositionem investivimus" (II, 408).

Proprietas et verum dominium, *cum omni iure* (I, 145. II, 303, 341 et alibi) określa bliżej owo plenum ius. Nie są to czcze dodatki, ale proprietas słusznie rozróżnia Zieliński od dominium i haereditas. *Proprietas* oznacza własność jako prawo rzeczowe, prawo do przychodów, do ciągnienia zysków z własności; *dominium* jest własność uważana ze strony prawa zwierzchności nad ludnością [5]) na gruncie, prawo patrymonialne, *haereditas* jest własnością uważaną ze względu na jej trwanie wieczyste, *possessio* określa tylko faktyczne dzierzenie. W Łaskim stoi zwyczajnie proprietas et dominium bez dodatku haereditas, ilekroć mowa o wsi plebańskiej.

[1]) *Du-Cange* v. possessio, interdum nude pro eo, qui in alicuius rei possessione est. [2]) Habet... borram, quamvis haeredes negligentia et absentia plebani se de facto ad eandem borram plebanalem occupandam intromittunt et sibi appropriant (Lib. Ł. I, 696). [3]) *Kod. dypl. wielkpl.* I, 133. [4]) *Possessores...* solvere tenentur unam sexagenam II, 432. [5]) „Quodque ipsi molendinatores... et alii homines plebanales de omnibus iniuriis cuilibet querulanti dumtaxat ipso *domino* Petro, plebano in Makovo et suis successoribus respondebunt ac poenas omnes per eos quoquo modo contractas eidem solvent" z erekcyi 1446 Lib. Ł. II, 280.

Haereditas w Łaskim (I, 60) oznacza własność z wolnem prawem zbycia: „oppidani agros habent in *haereditatem* et vendunt cum censu unus alteri.“ A mowa tu o łanach plebańskich czynszowych w Pobiedziskach. Proboszcz był właścicielem czynszu na tej dzielnicy, nie gruntu, haeres był mieszczanin. Zachodzi także wójt w Łowiczu dziedziczny „haereditarius“ (II, 254).

Praedium, allodium, situs. Praedium oznacza folwark i zachodzi jako folwark proboszczowski praedium ecclesiae (II, 7), — pański (p. domini), plebański (II, 254), biskupi (II, 35), królewski (II, 350). Są przykłady zamiany ról folwarcznych na kmiecie. Dwa łany np. „quondam praediales“ (II, 351) mają kmiecie. W Kornicy nie ma folwarku plebańskiego, tylko kmiecie mają po połłanka sobie rozdzielone (I, 701, 2). W Sokolnikach (I, 94) 3 łany soleckie wcielone i uprawiane są przez 2 dwory „pro augmentatione agrorum *praedialium*“ zachodzi (II, 269), folwark „in nova radice“ tj. z ról świeżo wykarczowanych. Zamiast praedium stoi czasem allodium. Allodia vocantur, cuiscunque propria bona absque recognitione alterius dominii [1]), jest więc również folwark. Situs oznacza obszar ziemi mniejszy przeznaczony albo pro curia, na dom plebański, albo wikaryuszowski, szkoły, lub też pod sad (pomerium), ogród (hortus), na sadzawkę (situs pro piscina II, 344).

Zastaw. Probostwo z przyrodzenia swojego kanonicznego nie mogło ulegać zastawom. O wsiach stołowych duchownych, jak królewskich zastawionych jest mowa w księdze. Zastaw był w dawnych czasach poniekąd jednym ze sposobów uprawiania roli i ciągnienia dochodów z realności. Właściciel odbierał na razie pewną sumę pieniędzy w gotówce, jako prowizyą od sumy wziętej dawał dochody wsi zastawionej. Oczywista, że biorący w zastaw będzie usiłował przemysłem gospodarskim wartość wsi podnieść, nie z miłości do zastawiającego, ale z miłości własnej. Akt zastawu orzeka, że skoro tylko sumę zastawową spłaci właściciel, natenczas wraca wieś do niego. Mamy przykład, w jak krótkim czasie, wieś wzrosła we wartości, śledząc koleje jednej i tej samej wsi *Miślkowice.* Arcybiskup Kurowski zastawia ją r. 1406 za 50 grzywien (II, 538). W 17 lat potem Mikołaj Trąba zastawia Miślkowice szlachcicowi, który nie tylko daje 50 grzywien zastawowych, ale nadto 40 grzywien arcybiskupowi (l. c. 539). W r. 1456 arcybiskup Sprowski zwraca za pieniądze kapituły łowickiej owe 90 grzywien szlachcicowi Borszy, wieś odbiera, nadaje kapitule łowickiej, w nadziei, że ona „felicia incrementa“ mieć będzie, pomimo tak znacznej wyłożonej sumy. Królewskie posiadłości często są wspominane jako będące w zastawie np. Zduny „impignoratum nobili Jutrowska“ (II, 19), Tłokinią, Blizanów i Zborowo trzyma w zastawie Kobyliński, Russowo Anna z Tęczyńskich, księżniczka raciborska, dziedziczka Pleszewa. Prawo patronatu powinno było pozostać przy właścicielu, a nie spadało na possessorów zastawu [2]). To zapisano przy Zdunach: patronum unum esse regem, acz Zduny trzymała Jutrowska, a znów wbrew temu patronem nazwany possessor II, 77, 80.

Locatio conductio, arenda, dzierżawa. Proboszcz chwytał się sposobu dzierżawy, gdy nie posiadał zasobów dosyć i ludzi, aby rolę uprawić. Nie było wolno dzierżawić proboszczowi sąsiadowi beneficyum przyległego w dyecezyi krakowskiej. Tomasz

[1]) Minocki: *Terminor. iuris can. civ. interpretatio.* Poznań 1773. Lib. III *de pignor*, dr. Heyzmann str. 214.

Strzępiński wydał statut zakazujący, dla tego, że „przez to obydwa kościoły tracą swoich proboszczów i obydwa nie bez pewnego zaniedbania idą w opuszczenie“. Między pobudkami zakazu był przywiedziony wzgląd rezydencyi osobistej, a brzmienie statutu pozwala się domyślać, że wydzierzawiono nie tylko beneficyum, ale nadto i kościoły [1]). Nic słuszniejszego nad taki zakaz, zwłaszcza, gdy się rozważy zwyczaj dzierzenia kilka beneficyów w Polsce. Wolność wydzierzawienia kościoła i beneficyum sąsiadom, zwalniałaby posiadaczy ówczesnych od utrzymywania wikarego na miejscu. Sąsiad w dzierzawie brał rzekomo obowiązki kościelne na siebie, wszelako na miejscu nie będąc, dwa gospodarstwa opatrując, mógłby chyba po macoszemu potrzebom „wydzierzawionych“ parafian odpowiedzieć. W księdze Łaskiego przynajmniej to zapisano, że nie rezydujący beneficyat utrzymywał dla potrzeb parafialnych osobnego wikaryusza. W zbiorze Karnkowskiego [2]) synodów, Drzewicki z r. 1520(?), zakazuje dzierzawić probostwa osobom świeckim (str. 70 b). Role dzierzawił proboszcz osobom niekiedy zamiejscowym (II, 496). Zdarzało się, że probostwo na poły szło w dzierzawę, na poły pod pług plebański. Tak w Czerniejewie rola zwana *popostwo* czyli *plebaństwo* w części była folwarkiem „pro praedio“, w części różnym ludziom w dzierzawę oddawaną „solet locare diversis hominibus ... agri *partem.*“ Podobnie [3]) proboszcz w Pobiedziskach pole pewne „per partem solet locare“. Dzierzawcę nazywał język zygmuntowski tak samo, lub „najemnikiem dziedziny.“ Dzierzawcy włości należących do stołu arcybiskupiego, lub kapituły, zwykle pogarszały dolę ludności rolniczej. Poczciwi kmiecie z Marzenina piszą rzewny list do kapituły, by ich nieoddawała w dzierzawę niejakiemuś Zbyskiemu. „Miłościwi panowie. My ubodzy poddani W. M. naszych uciekamy się do W. M. My to usłyszeli, iż się Zbyski do nas zasię w *dzierzawę* drze, przez któregośmy przez ten wszytek czas, jakochmy go jedno poznali dosyć szkód, upadku, nędze nabyli. Nie tylko od niego, ale i od innych granicznikόw za jego dzierzenia dosyć szkód, krzywd, z domu wywłóczenia, na drogach w mieściech hamowania, dosyć cierpieli .... jeźlibychmy jeszcze tego mieli doczekać, wolałby każdy z nas z Marzeninem się rozstać.... Prosimy dla Pana Boga, aby nas W. M. w tę niewolę niewdawali [3])“. Oczywiście dzierzawca dla wybicia dzierzawy i zbogacenia siebie obciążał niepomniernie kmieci. Owego Zbyskiego oskarżyła także przed kapitułą gmina Mnichowo pod Gnieznem w liście zatytułowanym: Żałoba, dolegliwość ubogich ludzi Mnichowa, żeby była pilno chowana i Ichmościom ks. ks. opowiedziana r. 1563. Nazywają go „niepobożnym“ arendatorem, bo pobrał każdemu po czworgo staji i w święto każe jeździć do Poznania „albo z żytem, albo ze drwy, albo z sianem albo sieczką“. Widać jednocześnie wydzierzawił Marzenin i Mnichowo a wszędzie po swojemu postępował. Kmiecie bowiem z Marzenina tegoż r. 1563 piszą „Jako ludzie utrapieni przez tegoż najemnika dziedziny W. P. M. (uciekamy się). Drogami nas bardzo trapi ... do Poznania ... każą brać to czego nasze konie nie mogą zwieść, ani wózki zdzierzeć, bo za dawnych czasów tylko po dwu czwercień bralim (sic) do młyna, ale poznańskiej drogi, tej u nas nigdy nie było. Prosimy by nie była. — Też z panną i z panią prosimy, żebym niejeździli, bo on każe prędko jechać ...

[1]) De non conductione seu arendatione ecclesiarum et fructuum ipsarum dr. Heyzmann: *Statuta synodalia* str. 110. [2]) R. 1520 był Łaski arcybiskupem jeszcze. [3]) Lib. Ł. I, 36, 60.[3]) *Listy chłopskie* XVI w. (arch. kap.) Petitio laicorum de Marzenino 1566. Ortografią tu i w następnych przytoczeniach zmieniłem, bo nie o pisownią, ale o rzecz idzie.

uciąwszy dębiec bije bydło bez żadnej litości . . . jednemu konia w pół boru, gdy ustał, zbił, że mu mało nie zdechł. Koni każe sobie pożyczać, a konie uchromił". — Robotą obciąża, wiece wyzyskuje, odłogi, pastwiska dla kmieci przydatne, zorał dla siebie, stróżkę zaprowadził nocną, tak że z głębi serca wołają: „Prosimy dla Pana Boga aby W. M. raczyli nas bronić od wielkich krzywd, które cierpimy od *najemników*, a raczcie już Wasza Miłość *sami rządzić*, boć nas potępili i na koniec potępią (wytępią), że się musiem *rozbieżeć*." Wyjątki powyższe wymownie świadczą jak kmieć wolał być pod rządem duchownych, oraz jak dzierzawca pomimo prawa patrymonialnego kapituły pozwalał sobie wielkich nadużyć. Skargi Marzenińskie osobiście przez chłopów doręczone „per homines porrecta" tyle skutkowały, że w r. 1566 już był oddalony Zbyski, a dany inny, o którym piszą: „krzywdy za tego pana nie mamy, i owszem obronę i pomoc... znamy, bo nas zakłada żytem na chleb, na nasienie itd."

De tertia, quarta casula, — kopczyzna. Kopczyzna jest właściwie dzierzawą w odmiennym nieco kształcie. Dzierzawca nie pieniędzmi, ale w naturze oddaje plon z najętej roli. Oddawał co trzecią, albo co 4 kopę, ztąd trzecizna, czwarcizna, lub ogólnie kopczyzna. „Item ex antiquo agri per partes de eodem campo plebanali solent *locari* et *conduci* de *quarta* casula frumentorum, quas quidem segetes ex huiusmodi locatione provenientes conductores conducere consueverunt et tenentur in horreum plebani et componere in acervos" (I, 36). Dzierzawcy więc dawali co czwartę kopę zwożąc do stodoły plebańskiej. „Frumentorum" nie znaczy w ziarnie, tylko ze ziarnem, czyli nie słomę, lepiej to objaśnia zakończenie „componere in acervos."

W zarządzie dóbr stołowych kapituły dzierzawienie sposobem kopczyzny było w używaniu. Mamy w aktach kapituły spółczesne tłomaczenie owego „de quarta vel tertia (sc. casula), bo w nagłówku dekretu zapisano po polsku kopczyzna [1]). Sposób ten nadawał się mianowicie w puściznach (dziedzinach opuszczonych, nieosiadłych), lub rolach świeżo kopanych (rudowanych). Kmieć chętnie przystawał, nawet prosił o kopczyznę: „Tylko prosim najbardziej o *kopczyznę* [2])". Jan Grot kanonik gnieźnieński składa na kapitule 2 grzywny z wsi Pawłowa za „kopczyznę [3])". Wojciech Załuski oświadcza, że niektórzy kmiecie w Gościeszynie przechodzą z ról, które uprawiali „de copczyzna" — na role, z których płacić będą dziesięcinę wytyczną [4]). W inwentarzu poznańskim puścizny (agri deserti) w kopczyznę oddawano „coluntur a cmethonibus z *kopczyzny* alias z trzeciej kopy" (str. 110). Jeszcze w XVII wieku kopczyzna była ulubionym sposobem dzierzawy, jak dowodzą metryczne zapiski kościoła Ś. Piotra w Gnieźnie: „Pleban Ś. Piotra ma (w Żernikach, wsi PP. Klarysek) tu roli włokę, którą albo sam sobie każe zasiać, albo na *trzeciznę* chłopu któremu daje [5])".

[1]) *Acta Capit.* a. 1514 f. 121 b. Statutum de agris desertis et *Copczyzna*. DD. decreverunt domini regentes villas praestimoniales et panum, in quibuscunque agris de *censibus* aut de quarta vel tertia vel quocunque modo alio vel colore appretiantur, excoluntur, tam integri mansi quam etiam certae quantitates ipsorum agrorum, de talibus agris tali modo cultis ipsi regentes tenebuntur singulis annis ven. capitulo eccl. Gnes. aut procuratori eorum de *medietate* proventuum ex eisdem agris desertis proveniente sub conscientiis suis respondere tam de pecuniis quam de frumentis. Quod si aliquis ex dominis regentibus frumenta, quae capitulo cedere deberet reemere voluerit, extunc pro qualibet *casula* silig. et avene *per 3 gr.* similiter et alior. frumentorum pro tritico pro 4 gr. solvent. [2]) *Listy chłopskie* (arch. kap.) Szczepankowo maior. [3]) *Acta Capit.* 1521 f. 237. [4]) *Acta Capit.* 1521 f. 255 b. [5]) Z r. 1695 księgi, dziś są w arch. par. Ś. Trójcy w Gnieźnie.

Jutrzyny, wywodzi Maciejowski [1]) od starosłowiańskiego *jug*, *jutro*, z powinowaconego z łacińskiemi, *iugum*, *iugerum*. *Jutrza*, *jutrzyny* przełożyli Niemcy na *Morgen* i ten wyraz się upowszechnił nie tylko u nich, ale wyparł u nas dawno używane jutrzyny. W Długoszu zachodzą jutrzyny często, tak samo w Łaskim. Jutrzyna oznacza dział roli, który kmiecie uprawiali, obsiewali, (ziarnem pana) i plon z niego zwozili. Jutrzyny albo wyraźnie po polsku są nazwane (I, 433), albo z opisu poznać je można. Zieliński jutrzyny zalicza do powinności prawnych, jak zaczas, powab, urok, planta, digeria, jednakowoż sądziłbym, że w jutrzynach przeważa charakter umowy. Kmieć zobowięzywał się pewną część folwarku plebańskiego, pańskiego, uprawić, oczywiście nie bez wynagrodzenia dla siebie. Ulga następowała za umową, albo pan zmniejszał za jutrzyny robociznę zwykłą, albo stopę czynszu obniżał. Forma jutrzyn była lżejsza, niż robocizna tygodniowa. Kmieć miał obowiązek zlokalizowany na pewien obręb, pracował wedle swojej wygody i nie zależał od humorów podstarościego. Ten obyczaj dla kmiecia dogodny przechował się w pierwotnym kształcie gdzieniegdzie w Wielkopolsce, aż do okupacyi pruskiej, która zastała włościan niektórych *nie* na *dni* pracujących, ale na pewną miarę roli np. „jedne i te same morgi na zawsze wyznaczone uprawiali, sprzątali, wywozili mierzwę z obory lub owczarni, sprzątali pewne morgi łąk, odprawiali podróże i inne, ale zawsze wymierne powinności [2])". Otóż to jutrzyny in optima forma. Książe Lubomirski (Rolnicza ludność) nazwy jutrzyny między robociznami nie przytacza. Zieliński, wyborny znawca księgi Długosza, zanotował, że istnieją *jutrzyny* obok *tygodniowej jednodziennej robocizny* w Długoszu, że odkup za obowiązek jutrzyn wynosił od łanu 8 gr., za zaciąg jednego dnia w tygodniu odkup wynosił 1 grzywnę więcej, niż zwykły czynsz, czyli zamiast 2 grz. czynszu dawali 3 grzywny, aby się zwolnić od 1 dnia tygodniowej robocizny (III, 48). Wszystko razem wzięte przekonać powinno, że jutrzyn żadną miarą nie wolno liczyć do robocizn obowiązkowych, lecz do urządzeń, płynących z dobrej woli, ugody zobopólnej. Za Długosza stosunki rolnicze tak się jeszcze nie wyrobiły, by kmieć z obowiązku miał 1 dzień tygodniowo robocizny *oraz* jutrzyny. Z Łaskiego się okazuje, że kmieć biorąc jutrzyny w uprawę, odbierał w nagrodę zwolnienie albo zupełne, albo częściowe w pracy, uświęconej zwyczajem lub prawem. Zupełnie prawie wolny od robocizny z powodu jutrzyn jest kmieć w Lubochni (II, 318): Habet (plebanus) speciales areas, cum hortis, tres, pro cmethonibus, necnon . . . agros . . speciales ad dictas areas cmethonales ex antiquo spectantes; et solvit quilibet pro censu a. per 30 gr. *et quilibet eorum obligatur pro curia plebanali excolere 1 stadium cum medio agri pro frumentis hiemalibus et tantundem pro aestivalibus et frumentis plebani seminare;* item et sata frumenta metere, colligere in dotem plebanalem inducere et acervos pro frumentis eisdem parare, item et per *unam diem* foenum falcastrare et falcastratum rastrare et conducere et *non ad plura obligantur*, praeter ad vecturam fimi e domo plebanali. Czynsz 30 gr. płaci kmieć z dwojakich ról osiadłych kmiecych, z tych które ex antiquo były kmiece i z tych co dołożył pleban, może dołożył z powodu jutrzyn. Każdy kmieć na więc proboszczowskiej roli miał powinność zorać i obsiać po 3 staja (1½ oziminy 1½ staja jarzyny) ziarnem proboszcza. Koszenie, zwożenie, układanie

[1]) *Historya włościan* str. 48. [2]) *Włościanie i ich regulacya* art. Michalskiego, komisarza ekonom. pruskiego, Bibl. Warsz. 1844 t. IV, 606).

w stogi, nie odnosi się ogólnie do całego folwarku, ale do uprawionej dzielnicy „item et *sata* frumenta metere" etc. Zrobiwszy to, *wolny był od wszystkiej robocizny:* „non ad plura obligantur" prócz 1 dnia sianożęcia i wywózki mierzwy. Zaprawdę obowiązki wcale znośne na wiek XVI.

Charakter umowy korzystnej dla kmiecia ma inne miejsce mówiące o jutrzynach: Ocin, villa sub parochiali in Wroblow, cuius proprietas cum omni iure, dominio et proprietate spectat ad canonicos (Siradienses). Cuius incolae seu cmethones solvunt de quolibet manso per 1 marcam pro censu; in qua villa . . . sunt agri praediales, quorum partem cmethones colere alias *jutrzyny* tenentur et *propriis frumentis alias szepy* superseminare et easdem segetes colligere et conducere, residuum vero praedii sumptibus dominorum canonicorum, *et non obligantur ad aliquos alios labores* [1]). Tu ziarnem własnem obsiewali „propriis frumentis" kmiecie jutrzyny, ale w zamian za to zwolnieni są od wszelkiej innej robocizny. W Malkowie za obrabianie jutrzyn każdy ze czterech kmieci siedzi na więcej niż 1½ łanie „et aliis agris non mensuratis" i tylko płaci każdy czynszu po 16 gr., 2 kury i 30 jaj. *Robocizny tygodniowej nie ma,* prócz sianożęcia i wywozu mierzwy [2]). Jutrzyna zaś określona bliżej wysiewem na rolach Malkowa lub Bedlna „tantum, quantum tribus coris siliginis et 3 avenae plenius . . . . . superseminari potest". Zachodzą jutrzyny w Sieradzu na roli poświątnej. Kmieć uprawia i *własnem ziarnem obsiewa* tylko tyle roli „ile 2 korcami oziminy i 2 jarzyny obsiać można". Za to czynsz wynosi z jego roli po ½ grzywny, 1 koguta, 15 jaj, robocizny tylko zwózka drzewa i grodzenie na folwarku [3]). Proboszcz w Pszczonowie w łowickiem miał na roli tylko zagrodników bezczynszowych i tylko po 1 dniu tygodniowo pracujących. Zostawia ich na jednym łanie, a resztę roli plebańskiej osadza kmiećmi „loco hortulanorum cmethones posuit." Oczywista, że się z nimi układał. Zobaczymy jakie wyróżniające mają warunki: każdy da czynszu z łanu, włącznie z jakąkolwiek dziesięciną z tego łanu powinną, kopę groszy, *nec ad aliquos labores obligantur*, żadnej nie mają robocizny. Czemu to? przecież kmiecie wszędzie u sąsiadów proboszczów np. II, 293, 299, 301 i t. d. już z reguły per *unam* diem in septimana laborant? Wyjaśniają to jutrzyny niezwykłe, bo odnoszące się do opracowania łąki, nie roli. Liber tak opiewa: „żadnych robocizn nie ma obowiązkowych, tylko łąkę zwaną Grocz, skosić, zgrabić, skopić, zwieść powinni, a po zasiewach zimowych aż do siewów latowych „alternatis septimanis" (kolejno więc, gdy na którego tydzień przypadnie, nie co tydzień) wytnie we wskazanym lesie i zwiezie każdy drzewa „per unum currum." Do tego rocznie każdy 2 kapłony, 13 kurcząt lub kogutów i 2 mędele jaj ma oddawać [4]). Ten stosunek kmiecia do proboszcza świeżo zawarty, przyjęty obustronnie, był o wiele łagodniejszy, niż robocizna co tydzień po dniu jednym z łanu [5]).

Wyderkaf, reemptio, jest zakupem intraty, czynszu z dóbr za pewną sumę. Gdy w średnich wiekach pobieranie procentu od gotówki danej, prawem kanonicznem było zakazane, obmyślił obyczaj ludzki środek zakupna dóbr całych do umówionego czasu i to zwało się oppignoratio, zastaw, lub intraty, renty, czynszu z dóbr, co się wyderkafem, summa reemptionalis zwało. Istniała długo niepewność co do godzi-

[1]) Lib. Ł. I, 433. [2]) Lib. Ł. I, 705. [3]) Lib. Ł. I, 429. [4]) Lib. Ł. II, 282. [5]) Znachodzimy II, 303 jutrzyny obok robocizny dnia jednego w tygodniu w Bierzwiennie pod Rawą, czynsz natomiast wynosi z ½ łanu tylko 30 gr.

wości umowy o czynszokupnie. Za Nankiera biskupa krakowskiego (r. 1320) wolno było brać w zastaw tylko nieruchome dobra na czas pewien, pod warunkiem, że dochody z zastawu obliczały się w sumie zastawowej, a nadto, że zastawnik miał każdego czasu „praefinitionis tempore non obstante,“ prawo skupienia dóbr z rąk posiedziciela. Zjawiającą się zaś formę widerkafu w XIV w. nazywa „novum genus usurarum,“ umową szkodliwą i lichwiarską, z tej przyczyny, że dający pieniądz ma czynsz „ultra sortem“ obok sumy [1]). W Helclu [2]) pod r. 1442 jest pierwsza wzmianka o czynszokupnie, gdzie jeszcze dano wyraz owej chwiejności, albowiem powiedziano „casu quo per s. consilium Basileense... reprobetur.“ Sobór z Pawii przenosił się do Syenny, ztąd do Bazylei, rozpoczął się r. 1431 a skończył 1443. Tam więc się spodziewano wyroku o godziwości czynszokupna i jego różnicy od lichwy. W naszych synodalnych pomnikach godziwość czynszokupu wcześnie już orzeczona tj. na synodzie r. 1420 za Mikołaja Trąby: „Declaramus quod reemptionis contractus censeri debeat *licitus*: dum et quando sicut in emptione ita et in reemptione emptae *rei pretium adaequatur*, vel modicum plus ascendet, dummodo census constitutus *sit in re fructifera*, utputa, domo, agro, villa, silva, lacu... et periculo subiaceat emptoris, *potestasque reemendi remaneat libera apud primum venditorem* et non emptorem [3]).“ Uwagi godne, że w tym samym roku papież Marcin V prawość takich kontraktów zatwierdza i w swej konstytucyi o zjawianiu się formy tej najpierw w Polsce i w dyecezyi wrocławskiej nadmienia [4]). Rzecz badał kardynał Guilelmus i oświadczył, że te kontrakty są „juridici‘ i „liciti.“ Czacki się nie spostrzegł [5]), że przywiedzione „brewe“ Marcina V, wyjęte z dzieła Sorbera: De censu constitutivo, sive mutuo palliato, jest właśnie w mowie będącą konstytucyą, którą miał w Corpus juris. Porównane te dwa dekreta ze sobą przekonywają, że Mikołaj Trąba nie powtarza bynajmniej słów papiezkich, ale jest oryginalny i dodaje zastrzeżenia czyli warunki w jakich czynszokupno jest godziwe, czego w konstytucyi papiezkiej nie ma. Dla poznania stosunków ekonomicznych kraju jest nader zajmujący fakt czynszokupna, dalej stopa, czyli stosunek czynszu zakupionego do ceny jego nabycia. W Liber całe pasmo takich umów znachodzimy, co dowodzi, jak bardzo czynszokupno było w używaniu. Uderzy niezawodnie każdego, gdy w aktach kapituły gnieźnieńskiej znajdzie między punktami przesłanemi przez Łaskiego: *item de prohibitione vederkoff* [6]). Na co kapituła nieco później arcybiskupowi odpowiada: De prohibitione *vederkoff* domini sunt contenti et quod sit statutum in synodo provinciali proxime celebranda, de dictis *viderkuffi*, ut prohiberentur [7])“. Powtóre zastanawia, że synod Mik. Trąby wydany za Łaskiego r. 1527 i 1528, jest okęszony, właśnie w ustępie, gdzie godziwość widerkofu określona [8]). Zakazu w synodach Łaskiego nie ma, tylko w Karnkowskiego zbiorze [9]) jest ograniczenie stopy czynszu z r. 1527, przypisane wprawdzie Drzewickiemu lecz mylnie, bo r. 1527 żył jeszcze Łaski [10]).

[1]) *Statuta* dr. Heyzmann str. 24. [2]) *Starodawn. pr. pomn.* II, 508 n. 3084. [3]) Lib. III *de empt. et venditione* dr. Heyzmann str. 213. [4]) Extravag. com. Cap. 1 de emptione et vend. III, 5. [5]) l. c. II, 173. [6]) *Acta Capit.* 1519 f. 196. [7]) *Acta Cap.* 1519 f. 200b. [8]) Edycye syn. z r. 1527 i 1528 opuściły ustęp od „Licet contra“ aż do „moderandum.“ Cfr. Heyzmann l. c. str. 213. [9]) *Constitutiones Synodorum.* Cracoviae 1579 str. 70. [10]) *Mathiae Drzevicii Lanciciae a. D. 1527(?)*: Decrevit synodus, ut census in vim reemptionis alias na *widerkoff*, pro ampliandis antiquis beneficiis, inposterum non pluris emantur, quam marcae 4 census annui pro 100 m., salvo super omnia statuto novo sub titulo de censibus etc.

*

Może więc korespondencya z kapitułą zamierzała zakazać tylko dowolną nadmierną stopę, nie dotykała wszakże godziwości samego czynszokupna po cenie zwyczajowej. Cena umów o kupno czynszu odpowiada w Liber Długosza stopie 6—7 od sta. W Łaskim najwyższa 8½, najniższa 4. Stopę trzeba sobie obliczyć. Np. dla wikaryuszy w Łęczycy jest czynsz zakupny 2 marek za sumę 32½ m., od sta więc przeszło 6 m. (II, 351); kanonik kupuje czynsz z młyna 13 kóp za sumę 250 kóp gr. (II, 547), czyli trochę więcej niż 5 od sta; powiedziano znów „8 marcas census annui ex censibus ipsarum villarum pro 300 florenis... emptas...“ (II, 209) 8 grzyw. = 12 flor. 24 gr., które się mają do 300 fl. jak 4 fl. 8 gr.: 100 fl.; stopa więc przeszło 4. Znów mamy 8 grzyw. czynszu za 120 grz. (II, 252); 9 grz. za 135 grz. (II. 253); 9 grz. za 180 (II, 254); po 8½ „17 m. pro summa 200 m. venditas na widerkaw“ (II, 372). Pan Grudziński, dziedzic na Międzylesiu co rok czynsz zakupny na tej wsi spłaca: 4 grzywny, za sumę 58 grzywien nabyty dla kościoła w Jaktorowie, a więc niespełna 8 od sta (I. 120). Dziesięć od sta, podług konstytucyi Marcina V, wyżej powołanej, wolno było brać: „ad rationem quod pro *qualibet marca* annui census, X. XI, XIII, XIV marcae, aut plus vel minus.... solvi consueverunt... Czacki rozpatrzywszy się w metrycc koronnej, kładzie przeciętną stopę odkupczych czynszów 3—5 od sta w XV i XVI w. (l. c. II, 176). Wyraźnie jego stopa za nizko wzięta. Zygmunt I do Łaskiego pisal, że do prawności czynszokupna potrzebne zatwierdzenie królewskie i nic nowego nie zaprowadzał, bo w XV w. Jan Długosz „consensu *regio*“ taki czynsz zakupił [1]) u Spytka z Mielsztyna. W Liber Łaskiego z rzadka dodano, jak II, 209 „ex speciali consensu regiae maiestatis“. Pomimo opuszczenia w opisie więcej niż pewna, że do tego się stosowali, albowiem zatwierdzenie królewskie, ubezpieczało sumy wyłożone i nadawało nowy tytuł windykacyi czynszu w razie odmowy lub zalegania. Przy zakupnie czynszu... uważano, jakby dziś przy hipotecznej pożyczce, ażali dobra są wolne od innych wcześniejszych czynszów, czy są donośne i czy właściciel dóbr postarał się o zezwolenie króla. Wszystkie te względy zamykają się w dekrecie kapituły następującym: Domini consenserunt in dandum 100 marcas pecuniae hospitalis S. Annae in vim *naviderkow* nobili *Boguslao Cruchowskj* (był burgrabią żnińskim), statuentes, quod habeat *bona sua purgata*, et non onerata *prioribus* censibus et quod reformet in omnibus bonis suis habitis et habendis, et quod expediat consensum regiae maiestatis, aut capitanei Maioris Poloniae [2])“. Widocznie Kruchowskiego hipoteka kruchą się okazała, bo te same 100 grzywien bierze kasztelan Lędzki Sokolowski. Oto dekret: Magnificus *Jar. Sokolowski* de Wrzancza, castellanus Landensis et capitaneus Colensis recognovit se vendidisse 7 marcas — pro 100 marcis n. et m. pol. *de consensu* regiae maiestatis in bonis *Nagorna wieś* et *Bliżna wieś* reg. mai. ad castrum Colense pertinentibus, *naviderkow* [3]). Ważna także w dalszym ciągu tego samego dekretu notatka, że kapituła żądała jeszcze zezwolenia na czynszokupno żony jego Maryi w prawnej formie, w obec starosty wielkopolskiego [4]), ponieważ „ratione dotalitii“ miała „priorem obligationem“. — Na jedną właściwość w wyrażaniu zwra-

[1]) Lib. Benef. Długosza III. 115. [2]) *Acta Cap.* 1513 f. 97. [3]) *Acta Cap.* 1513 f. 105. *Census hospitalis S. Annae Gnesnae.* [4]) „Infra 3 menses cum coniuge Maria resignabit venditionem praefati census 7 marcarum coram capitaneo Maioris Poloniae.

cam uwagę, tj. że w księdze Łaskiego najczęściej do wyrazu census dodano „in perpetuum“ np. I, 71, 73, 74, co nie jest ścisłem ze względu na charakter prawny widerkofu. Nie był wieczystym czynszem; właściciel dóbr mógł skupić każdej chwili czynsz na nich z tego tytułu ciążący. Tę nieścisłość prawną, chyba tem wytłomaczymy, że pisarz Libri miał na myśli, raczej niewypowiedzialność ze strony kupującego czynsz, bo synod Mikołaja Trąby, jak wyżej się rzekło, zabraniał mu początkować w wycofaniu sumy. Ztąd Paweł Kowalik mieszczanin gnieźnieński z własnej pobudki dziesięciu grzywnami, odkupuje czynsz „XVII scotorum“ czyli 34 gr., ciążący na domku jego własnym, położonym za dworkiem opata trzemeszeńskiego w Gnieźnie [1]). Stopa czynszu tutaj miała się jak 34 gr.: 10 grz. (480 gr.), czyli mniej więcej 7 od sta.

Prawo niemieckie. Przedmieście miasta Łekna zowie się „*Polskye prawo*“ (I, 106), czy ta nazwa przypadkową tylko, czy w związku z lokacyą prawną stała, dojść trudno. O prawie niemieckiem, pospolicie *średzkiem* (od *Środy* = Neumarkt, Novum forum, na Ślązku) więcej wyraźnych jest wzmianek. Proboszcz w Dzwonowie miał w Dąbrowie (dziś Dąbrówka) i Niedźwiadach po dwa łany, takiej objętości, „jak prawo i zwyczaj średzki opisują [2])“. Arcybiskup dawszy Geraszowi obywatelowi z Łowicza dąbrowę do wytrzebienia i lokacyi i założenia młyna zezwala na prawo niemieckie: Do molendino et domo tenetur coram nobis *iure theutonico* de se querulantibus, suum vero molendinarium vel alium, quem locavit ibidem vel locaverit in futurum eodem iure Gerassius iudicabit et tertium denarium de poena percipiet iudicati... iuramentum totum tollet pro se [3]). Wincenty Kot, arcybiskup (1446), łącznie z kapitułą „sub iure *Sredensi* [4])“ sołtysa osadzając, prawa i obowiązki jemu i kmieciom przepisują, w końcu jednakże przyznają, że prawa średzkiego nie znają: Et quia iura *Srzedensia* nobis sunt incognita, idcirco singula iura quae commodum, utilitatem et honorem dominorum concernunt, salva nobis.... reservamus.

W dawnych dyplomatach z w. XIII nie rzadko zwrot ten zachodzi [5]), tu w wieku XV ta przyznana nieznajomość nie uchodzi. Jakkolwiek w nadmienionym dokumencie podane są znamiona główne prawa średzkiego, obala przecież wszystko dodatek orzekający trwałość wszystkich ciężarów i robocizn podług dawnego (polskiego) zwyczaju; „labores et onera ferre (tenebuntur) iuxta antiquam consuetudinem“ (II, 545). Zarówno się myli ten, co osadnictwo na prawie niemieckiem, uważa za nieszczęście, jak ten co z lokacyi w Polsce przyjętej, o niemczeniu kraju wnioski stawia. Nieuprzedzone badania pierwiastków prawa polskiego i niemieckiego dowodzą, że wziętość niesłychana lokacyi na niemieckiem prawie miała swe głębokie przyczyny. „Znane są wielorakie uciążenia i obowiązki książęcego prawa (ius ducale) w dawnej Bolesławowskiej Polsce. Wytężały one wszelkie materyalne siły ludności i kraju ku jednemu celowi tj. ku utrzymaniu książęcej drużyny i wojska, ku możności prowadzenia dalekich wypraw lub obronie przeciw nieprzyjacielowi. To prawo nie mogło licować z ekonomicznym

[1]) *Acta Cap.* 1529 f. 185. Eximitur census hospitalis S. Annae ... Paulus Kowalyk civis Gn. 10 marcis reemit censum XVII scotorum de domo sua in postico domus et curiae d. abbatis Trzemesznensis. [2]) Lib. Ł. I, 69 „mensuram consuotudinis iuris *Szredensis* tenentes.“ [3]) Lib. Ł. II, 537 erekcya z r. 1341. [4]) Lib. Ł. II, 544. [5]) *Kod. dypl. wielkp.* II, 99 „quoniam iura praedictae civitatis de Sroda *sunt nobis incognita*.“

dobrobytem, z rozwojem rolnictwa, handlu, przemysłu [1])". Niemieckie prawo zwalnia z pod uciążeń praw książęcych, nadaje samorząd i krzepkość gminie. Popularności jego, szukać należy nie gdzieindziej, jak w przeświadczeniu i doświadczeniu, że ludzie osobiście wolni, sami siebie rządzący i sądzący, obowiązani do czynszu w gotówce, przyniosą osadzającemu księciu, biskupowi, panu, większy dochód, niż ci, na których ciążą wielostronne prawa książęcego obowiązki [2])." Sepy, przewody, stróże, poradlne, podwody, podworzowe, wieprzowe, podymne, szosy, mostne, gajowe, opolne, pozewne i t. d. stanowiły daniny prawa polskiego. Sądownictwo kasztelańskie, sędziów, podsędków, zagarnięcie wreszcie sądownictwa nad ludem w siołach nie-magdeburskich przez szlachtę, spędzanie kmieci z ról kmiecych, tworzenie folwarków [3]), nie mogło zalecać prawa polskiego. Bolesław, syn Władysława księcia polskiego, zezwalając na osadzenie Zdun i Dziadkowa na prawie niemieckiem, wyraźnie orzeka: Excepimus ipsas.. ab omnibus servitutibus, quae consuetae sunt *fieri iure Polonico*, sc. a prevod et povoz et stroza, et a potestate castellanorum et a camerariorum et a iudiciis eorundem et *ab aliis servitutibus*, quae possent videri contrariae iuri Theutonico; *salvo iure ducali* (in causis sanguinis [4])). Zastrzeżenie więc ciężarów dawnych obok prawa niemieckiego jest contradictio in adjecto. Prawo niemieckie w Liber, acz nie wymienione, włada wszędzie, gdzie są małdraty, sołtysi, wójci, *wieczne, obyedne*, prandialia. Tych miejscowości jest wiele i wyłącznie polskich. „Sławetny Andrzej *Wasil*, wójt *dziedziczny* (haereditarius) w Parlinku sprzedaje wójtostwo kapitule za 20 grzywien. Dla większej pewności rozporządzili panowie (kanonicy), aby z rzeczonego wójtostwa zrzekł się podług prawa *średzkiego* w obec ławników tej wsi, oraz Wasil ma stawić porękę o wieczystem bezpieczeństwie i spokoju w posiadaniu tego wójtostwa. Rękojemstwo złożył Andrzej *Napora*, kmieć z Parlinka [5])". Ani Wasil ani Napora na Niemców nie wyglądają [6]).

Sołtys, wójt, advocatus, scultetus. Sołtys we wsi, na prawie polskiem osadzonej, ma w łacinie oznaczenie *scultetus*, ale zachodzi także *volodarius, vladarius*, co Lelewel *na włodarz* przetłomaczył. Z pomników w tomie II Helcla zestawić można starostów, włodarzy, szafarzy, komorników. Zachodzi w Łaskim włodarz biskupa krakowskiego (I, 555), który oznaczał urzędnika wyższego, niż zwykłego sołtysa. W księdze Łaskiego nie można odnosić scultetus do sołtysa polskiego, a advocatus do wójta na prawie niemieckiem, lub naczelnika gminy w mieście, owszem obydwa wyrazy oznaczają sołtysa na prawie niemieckiem. We *wsi* Lipce (Lib. Ł. II, 338) jest wyrażenie: advocatiae *seu* scultetiae, świadczące, że bez względu czy do wsi czy do miasta, zwyczaj i jedno i drugie nazwisko stosował. Podobnie mamy

[1]) *Najstarsze księgi miasta Krakowa.* Wstęp p. Szujskiego str. LXI. [2]) *Tamże* str. LX. [3]) Szajnocha: *Jadwiga i Jag.* II, 103. [4]) *Kod. dypl. wielkpl.* I, 566. Przemysław II zwalnia od „*exactione* quilibet Polonica sive sit poradlne sive quoquo nomine alio designetur" nadając prawo teutońskie r. 1294 kod. II, 55. [5]) *Acta Cap.* 1514 f. 119 b. [6]) Pisali o prawie niem. w Polsce: Roepell: *Ueber die Verbreitung des Magdeburger Stadtrechts*, Breslau 1857 i Stenzel. Może pożądana wiadomość, że istnieje w bibliotece kapituły gniezn. pergaminowy pięknie pisany kodeks prawa magdeburskiego z XIV wieku. Tytuł brzmi: Incipit ius provinciale (antiquum *Theutonicum* alias *Saxonicum* et *Magdeburgense*) ex lingua theutonica in linguam latinam translatum ac conscriptum a. 1359 per Conradum Notarium ad instantiam Nicolai de Pacanow, utrumque civem Sandomiriensem. — *Per manus Nicolai de Jassyn.*

przy trzech wsiach: „sculteti *seu* advocati" (Lib. Ł. II, 344). Sołtys z ławnikami (scabini) kierowali sprawami policyi, skarbu, ekonomii i sądu. Zwykle sołectwo wynosi 3—4 łanów, zachodzi jednak i 8 łanowe, a nawet do nich cztery łany, „ze szczególniejszej łaski króla" dołączono (Lib. Ł. II, 433) z łanów kmiecych. *Dziedziczność* sołectw jest wyraźnie nadmieniona (Lib. Ł. II, 254, 400). Gdzie było osadzenie wsi w środku karczującego się lasu, dawał pan t. zw. *wolę* czyli od danin z prawa teutońskiego swobodę przez lat kilka. Ztąd owo mnóstwo wsi Wola, lub z dodatkiem Wola np. w par. Kodrąb jest wieś Wola, obok niej Kodrąbska Wola i „Kyemlyna Wola", a owa Ruda w tejże parafii także z woli powstała (Lib. Ł. I, 504). Obowiązki sołtysa opisywał dany mu przywilej: „scultetus obligatur ad servitia iuxta descriptionem sui privilegii et nihil solvit" (Lib. Ł. I, 145). Te przywileje kapituła w osobną księgę wpisywała [2]). „Co do zewnętrznego widoku ciągnęła się wieś teutońska długim rzędem budynków. W pośrodku sterczał wysoki pal, w który przy zakładaniu kolonii wbijano tyleż kołków ile lat „woli" otrzymali nowi mieszkańcy. Tamże stała zagroda sołtysa, który po wpływie każdego roku, w obecności całej gromady, jeden kołek wybijał z palu. Gdy już wszystkie wyjęto, stawał się sołtys poborcą pańskich i kościelnych dochodów [3])". Sołtys z ławnikami osądza sprawy sporne miejscowe i administracyjne. Sołtysowi przysługuje ⅓ opłat sądowych (tertium denarium rei iudicatae Lib. Ł. II, 545), a ⅔ brał pan, dwór, arcybiskup; sołtys brał „totum iuramentum", jeszcze mógł polować, ryby łowić, jazy stawiać. „*Wiecznego*" dawał 12 gr. sołtys, a kmiecie tej wsi 24 gr. Danina ta zwie się u Długosza *obyedne*, prandium. Trzy razy rocznie zjeżdżano na sądy gajone czyli *wiece*, dla roztrzygnięcia spraw lub odwołań od sądu sołeckiego do kapituły, arcybiskupa. Wtedy przewodniczył kanonik iustitiarius, lub pan; opłata na podejmowanie tego urzędnika zwała się *wiecnem*, *obiednem* na Ślązku: „machen ein Essen" (Czarnowąs r. 1565). Kmiecie dawali 2 obiady, sołtys jeden; ta proporcya też zachowana w dokumencie II, 545. Szlachcice bywali także sołtysami, jak nobilis Borsza (Lib. Ł. II, 559), sołtys z Chruśliua; lub „*nobilis* Dobeslaus *Strzewski*, scultetus de Welma [4])". „Vyeczne" przed r. 1514 snadź nie wszędzie się płaciło, bo kanonicy „uchwalili r. 1514, aby sołtysi we wszystkich wsiach kapituły płacili „*wyeczne*" i inne obowiązki prawa *średzkiego* podejmowali [5])". Związek teutońskiego prawa z polskiem znajdujemy w przywileju sołeckim opactwa trzemeszeńskiego z r. 1348. Sołectwo 3 łanowe, osadzone na prawie średzkiem z prawem urządzenia piekarni, huty itd., mieści ten ciekawy ustęp: „si suus cmetho pro suo egressu secundum *statutum terrae* a suo iure, *ad ius polonicum* tractus fuerit et iudicatus et in poenam laberetur, extunc III^a^ pars poenae ad scultetum et duae partes ad nos (sc. abbatem) pertinebunt [6])".

Kazimierz W. zezwolił arcybiskupowi i kapitule nie tylko na swobodę w osadzaniu wsi i miast na prawie niemieckiem, ale nadto na ustanowienie osobnego syndyka [7]). Sprawiedliwość wymierzana przez wójtów podlegała jego nadzorowi lub komisarzy na wiece zesłanych. List obywateli miasteczka arcybiskupiego Gro-

[1]) Jadwiga i Jag II, 100 [2]) *Acta Cap* 1512 f 89b. „Privilegia sultetorum regestrentur in unum librum per notarium capituli" [3]) *Szajnocha* l. c. 104. [4]) *Acta Cap*. 1513 f. 101. [5]) *Acta Cap* 1514 f 115. „Sculteti *vyeczne* solvunt." [6]) A. 1348 *Metrica vetus* Tremesn f. 119. [7]) Justitiariorum, qui *opravee* vulgariter dicuntur" dok. z r. 1537 *Kod. dypl. wielkop*. III, 71.

cholice wspominający o „konvysarzach“ i twardości wójta, daje nam obraz, godzien powtórzenia: „Jako my ubodzy ludzie niektórzy mieliśmy na zastawach na wójtostwie kilkanaście grzywien, które nas nauczył nasz Miłościwy Xiądz Arcybiskup, iżbychmy je aresztowali. My ubodzy aresztowaliśmy je, gdy ksiądz Jego Miłość zesłał „convyszarze“ (komisarzy) na to wójtostwo, nakazował ksiądz Jego Miłość temu to wójtowi nąm płacić, które pieniądze przy nim ostały. A ten to pan Wojnoski w „czyni“ (w tem) nam czyni przedłużenie, nie wiemy dla czego, a tak prosim o przyczynę do księdza Jego Miłości, iżby nam nieraczył mu dać przedłużenia czynić w naszej dziś przygodzie od Pana Boga nawiedzonej i potrzebach naszych, które nam dolegają [1]).“ Przygodą wspominaną było pogorzenie, arcybiskupem był wtedy Uchański. W drugiej połowie XVI wieku znaczenie sołtysów i wójtów znacznie upadło, a w żałobach do kapituły „o starych prawach“ przywilejach, jak o Troji zburzonej wspominają. „Suplika od wójtów Stanisława i Marcina z Makowisk (z XVI w. bez daty)“ do kapituły wystosowana skarzy się: „W. M. oznajmiamy my ubodzy ludzie, że nam kopy rozssypano i bór nam tępią z strony królewskiej, że J. M. pan chorąży Radoszewski od Wisuki kopy i węgielnik rozsypał i gwałtem wszystka wieś jeździ i sługi przy poddanych i tępią, rąbią bór, a my ubodzy ludzie nie możemy temu dać rady, pomocy nie mamy od pana Lipskiego. Skarżym się na J. M. pana Lipskiego, my wójtowie; — pobór za p. Lipskiego zakładamy, nie chce nam pomagać, a dziesięcinę bierze. Nie dzieje się nam wedle *przywileju*, że nam nie wolno piwa warzyć sobie. Na sól niepowinniśmy dawać jeno po złotemu, a teraz podbił nas, że po grzywnie“. Jak wielce odmienne położenie wójta podług Liber, a w drugiej połowie XVI wieku poucza zbiorowa 12 wójtów z klucza wieluńskiego odezwa, do rąk kapituły: „in vigilia S. Adalberti XXII aprilis r. 1566“ przesłana, a więc w przeddzień kapituły generalnej. Po zwykłym wstępie proszą: „abychmy byli wedle praw zachowani, iżbychmy też teraz *koniem jednym służyli tak jako przodkowie nasi*, a iżbychmy nie zaprzągali jako dziś ustanawiają na nas jechać zaprzedać miód, który jest tam w wieluńskim kluczu, kiedy go nie wieziemy, tedy musimy dać od każdej beczki po talarze, jako teraźniejszego roku, jako ks. Gałczyński kazał wieść ludziom aż tam ku Lowiczu. M. księża my wójtowie z kluczu wieluńskiego pokornie prosim, abyście W. M. nie raczyli zostawiać tego płaczu na sie, od nas i od potomków naszych, albowiemci między nami wójtami jest ubóstwa dosyć. Także też i o wino, którego 4 fasy kazano wieść, co nasze wozy ani konie niestrzymają. A co o posługi nasze, jako wedle praw z tych się nie wymawiamy i chcemy służyć“. Wymyślono więc na wójtów podwody z Wielunia aż do Łowicza, Wrocławia, gdy był zwyczaj służenia konno, z listem [2]). Na początku XVI w. nie dalej jeździł konno jak 7 mil. „Scultetus in Markwacz tenebitur equitare in negotio domini regentis in distantia 4—5, 6 vel 7 miliarium, non tamen nimis frequenter [3])“. Sołtys majątkiem dziedzicznie rozporządzał, acz w obecności kapituły: „Scultetus de Pawłowo. Constituta ad acta honesta Catharina, consors Marci piscatoris de Posnania recognovit, se recepisse ab honesto Joh. *Stampek*

[1]) *List oryginalny* z r. 1565. [2]) „Scultetus servire tenetur cum *uno* equo de tribus marcis.“ Jałowęsy. Liber Lubuski, patrz: *O księgach uposażeń beneficyalnych*, rozprawa w tomie I Łaskiego str. V.; „*Scholcz ... dient mit einem Klepper, so gut er Ihnn holt*“ Czarnowąs r. 1565 lustracya archiw. prowinc. rządowe w Wroclawiu. [3]) *Acta Cap.* a. 1504 f. 396 b.

sculteto de Pawlowo 3½ marcas pec. ratione propinquitatis, quam habuit ad ipsam scultetiam in Pawłowo post mortem et obitum Mathiae *Mathica*, de quibus pecuniis eundem quittat[1]).“ Prawo skupna sołectwa kapituła[2]) zostawiła sobie r. 1511 w Marzeninie. Przeciw wójtom występowano czasem ściśle podług prawa ziemskiego i statutu „de inutili sculteto“[3]). Kapituła radzi Łaskiemu zachować w posesyi wójtów, albo jeźli wypadnie skupić którego na to, by tylko jeden pozostał, radzi oszacować wartość podług statutu i zwyczaju poszczególnej ziemi[4]). W synodzie Mikołaja Trąby (1420) jest uchwała, by jeden był wójt w dobrach kościelnych, a gdy więcej ma synów „potior filius ad regendam scultetiam eligatur.“ Braci miał spłacić podług taksy przez pana wsi ustanowionej (De emptione et vend.). Jarosław Bogorya Skotnicki skupuje w Kamieniu wójtostwo 10łanowe za 160 grzywien toruńskich (*Kod. dypl. wielkop.* III, 351). Wójt w r. 1350 w czasie wojny wyruszał do obrony kraju „cum uno homine“ (*tamże* III, 7).

Kmieć = *cmetho*, rataj = *colonus*; zagrodnik = *hortulanus*. Wyraz *cmetho* w najdawniejszym kronikarzu Gallusie wcale nie zachodzi, jest jednak dyplomatycznie stwierdzony na Mazowszu już r. 1241 (Ryszczewski t. II), w Wielkopolsce mowa o „duo *cmethones*“ w wątpliwym[5]) dokumencie z r. 1252 (*Kod. dypl. wielkop.* I, 274) a w r. 1284 zachodzi „*cmetho* noster et *miles* strennus“ (*tamże* I, 500), na Śląsku po raz pierwszy się zjawia r. 1292 (Stenzel *Urkundens.* str. 57) w *Kodeksie katedry krak.* r. 1252 (t. I, 43). Etymologicznie wywodzi Lelewel kmiecia od *um*, *ku-um*; miano to, podług jego zdania, oznaczać miało najwyższe dostojeństwo. Linde wywodzi od greckiego κομήτης, κόμη, villa, po czesku: kmet, *senecio*. Maciejowski wywodzi od κάμνο, κάμο przyozdabiam włosy, ztąd κμήτος, oznaczało u Geto-Daków dygnitarza ludowego, gdy nosił długie włosy obyczajem Greków. Mniejsza o trafność owych wywodów, dość, że kmieć już zachodzi w pieśni *Boga rodzica* i w Biblii sztaroszpatackiej („*stary kmyecz wele* (według) *lat)*, oznaczał on pewnie osobę poważną, podeszłą w latach. Zjawiając się w XIII wieku „oznacza włościan lokowanych na prawie niemieckiem“[6]). Uczeni nie zgadzają się, jakie za dawnych czasów zajmował stanowisko w ustroju społecznym. Podług jednych kmieć był właścicielem dziedzicznym gruntu posiadanego, podług drugich był dzierżawcą; jedni mniemają, że kmiecie na siedliskach osiadli (po rozbiciu opola) są przodkami dzisiejszej szlachty, inni przeczą, by posiadali kiedykolwiek pełność praw osobistych i politycznych; jedni przyznawają kmieciom w dawnych czasach możność uszlachcenia się przez posiadłość ziemi, inni przez rycerskie rzemiosło. Kwestya kmieciów jeszcze w najnowszym czasie na posiedzeniach akademii Umiejętności w Krakowie[7]) żywo zajmowała umysły. W statucie Wiślickim Kazimierza zachodzi *villanus seu cmetho*; w księdze Łaskiego zazwyczaj

[1]) *Acta Cap.* 1505 f. 404b. [2]) „Quando voluerit exemere scultetiam dabit ei 20 m.“ *Acta Cap.* 1511 f 66 [3]) *Acta Cap.* 1512 f. 71. [4]) *Acta Cap.* 1512 f. 24. Advocatiae in Stachlow. Visum est dnis respondere Rmae paternitati, ut det privilegium advocatis et in possessione eos conservet, et si placet *redimere* ab eis advocatiam vel facere, ut *unus sit advocatus* et esset controversia super valore advocatiae consuleret d. a. Rma dnos terrae illius in terminis aliquibus, qualiter ista advocatia taxari deberet *secundum statutum regni et consuetudinem* terrae illius et similiter visum est dnis, ut sic de omnibus aliis advocatiis fiat. [5]) *Łukaszewicz* l. c. str. 277. [6]) Smolka: Obraz historyczny. Bibl. Warsz. r. 1880 str. 180. [7]) Na posiedzeniu akademii umiej. w Krakowie miał d. 10 stycznia 1881 prof. dr. Bobrzyński rozprawę: „Kwestya kmieciów w Polsce“, do której dr. Piekosiński i prof. Smolka zapowiedzieli piśmienne referaty. — W. Przyborowski ogłosił świeżo dzieło: *Włościanie u nas i gdzieindziej*.

jest cmetho. Incolae plebei, villani, rustici także zachodzą w miejsce cmethones. „Laicus, *noviter locatus* (I, 20) oznacza kmiecia osiadłego (siodłak); to samo potwierdzają akta kapituły: „polecili kanonicy Pawłowi Chodakowskiemu osadzić Stefana „laicum“ w Pyszczynie kapitulnem, któremu ma dać 4 woły.“ *Colonus* księga sama wykłada jako *rataj* (I, 208), który nie był najemnikiem do wołów jak dzisiaj. W statucie Ziemowita IV z r. 1421 nazwany: agricola alias *rataj (Helzel,* I, 289). W w. XVII dużo jest wsi ratajskich [2]); „villae rathaicales“ są także w *Kodeksie wielkopolskim* (n. 645). Stenzel (l. c. str. 254) ich znaczenia odgadnąć nie umie. *Rataje* pod Poznaniem i Pyzdrami nazwę swą niechybnie od owej ludności średniowiecznej wywodzą. Czy można bliżej podać znamiona, wyróżniające rataja od kmiecia, zagrodnika? Mamy rataja dworskiego w Braciszewie (I, 18), który nic nie płaci; w puściznie Wielkiepole byli rataje i zagrodnicy na gruntach ongiś folwarcznych (I, 208). Tu ich wyraźnie rozróżnia tekst od zagrodników co do nazwy, — w daninie zaś równo płacą. Akta kapituły wyjaśniają nam, jako ratajem stawał się kmieć zubożały: „DD. attendentes *inopiam*, ad quam devenit Bricius cmetho de Parlino, mutuaverunt eundem ven. domino *Lagyewnyczskj*, canonico et regenti in *colonum*, et possit venire ad meliorem conditionem. Interim tamen, quo erit colonus non solvet censum capitulo“ [3]). Stan więc ratajstwa miał mu dopomódz do podźwignięcia się z nędzy, a zatem musiał mieć ulgi znaczne. Pierwsze ułatwienie napomyka wyżej przywiedziony ustęp, dopóki będzie ratajem wolny będzie od czynszu „non solvet censum.“ Rataja zwalniano nadto od robocizny, dawano mu całkowity posag gospodarski. Rataj więc jest kmieć *in fieri*, osadzony na gruntach pańskich. Dla stwierdzenia tego przytaczam: „Locatio *rathai* in Włostowo. Łagiewnicki zdaje sprawę, że osadził w Włostowie na jednym łanie rataja, który mieć będzie wolę przez 3 lata od *czynszu* i *robocizny*; jemu dał 4 konie, 2 krowy, świnię, wieprza, 6 ćwiertni żyta, 6 owsa, ćwiertnię jęczmienia, korzec (pisi) grochu, korzec śrotu (scruti), 6 groszy na żelaziwo płużne i wóz“ [4]). W ten sposób zasilony rolnik, osadzony na dziedzinie pańskiej, zwał się ratajem, na kmiecej kmieciem. Kmieć zubożały schodził z łanu, spadając między zagrodniki, lub najemniki, jego miejsce zajmował wzbogacony zagrodnik nie wyciągający tyle posagu od pana. Kmieć „hołota“ i zwykły zagrodnik uważali ratajstwo jako polepszenie doli i szczebel do kmieciostwa. Pan wsi mający dworską rolę znów chętnie ratajów przyjmował, bo do uprawy folwarku nie zawsze wystarczała pomoc kmieciów wiejskich, wynosząca zwykle dzień 1 w tygodniu od łanu kmiecego. Rataj pono wysiedziawszy lata woli długo nie popasał, szedł sobie szukać polepszenia, wtedy nieraz znaglano nieprawnie kmieci, by ubytek ratajów nadzwyczajną robocizną uzupełniali [5]).

Zagrodnik = hortulanus; jego znaczenie podaje dokładnie księga. Kard. Zbigniew Oleśnicki nazwał go „colonus partiarius [6])“ czyli ratajem cząstkowym. Cząstkę bowiem ziemi, ogród pański, plebański, brał pod uprawę zagrodnik. Ogród

[1]) *Acta Cap.* 1495 f. 248 b; 1509 f. 18. [2]) *Analekta*, Parczewski „rataj alias colono“ str. 206, 275, 290, 293; także zachodzi Jabczyński l. c. str. 25; Helcel II, 2998 „ortulanus alias rataj“, „colonus alias ratay.“ [3]) *Acta Cap.* 1507 f. 423. [4]) 1513 f. 94 b. [5]) *Acta Cap.* 1526 f. 48 b. *Rataje* Venientes omnes cmethones de v. *Janczewo* lamentabiliter coram dominis exponentes, quomodo per capitaneum d. Zakrzewski ad angarias intolerabiles astringantur, *ubi antehac habebantur Rataye*, illic hodie labores dicti cmethones peragunt. Domini decreverunt, ut ipsos cmethones *in eorum libertate* conservaret. [6]) Dr Heyzmann l. c. str. 100.

różnej był wielkości, raz nawet pół łanu wynosił I, 589, 610. Zagrodnik z roli płacił czynsz np. po 1 wiardunku i robił dzień jeden plebanowi I, 589, II, 328, lub bez czynszu tylko dzień „pedester“ pieszy I, 441, I, 600, 692; II, 301 niekiedy bezpłatnie, „leves labores“ I, 76 odrabia. Zagrodnik bez roli czynił posługi w domu, plebanowi II, 503. Jeżeli zagrodnik miał na gruncie karczmę, zwała się jego posiadłość karczmarstwem „taberna *sive* hortulania“ I, 698, II, 305. Z gruntu tu czynszu nie dawał, tylko 1 wiardunek w pieniędzach odkładał. Zagrodnikiem nie wstydał się być „człek kunsztu kołodziejskiego“ I, 687. Gospodarnemu zagrodnikowi udawało się czasem wynieść do znaczenia kmiecia plebańskiego przez to, że proboszcz „jego rolce dołożył ze swego folwarku więcej gruntu“ II, 296, oczywiście dając czynsz odpowiedni, 1 dzień tygodniowo, jak inni kmiecie, robotował. Dla tego raz zachodzi hortulania *seu* cmetho II, 309. Księga nazywa zagrodników „possessionati“ (II, 272), stosunek ich do proboszcza polega na umowie, zwykle nie dają czynszu i w dniu tygodniowym ręczną pracę mają, „lecz gdy pleban któremu role wydzierzawia, płaci czynsz iuxta locationis contractum“. Role dworskie folwarczne między zagrodników czasem także dzielono II, 306.

Karczmarz** = **tabernator, bywał bez roli, a częściej z rolą, należy zatem więcej do rolniczej ludności wiejskiej, niż do przemysłu. Często zagrodnik jest zarazem karczmarzem. Domyślał się Maciejowski (Bibl. Warsz. 1864 t. III, 107), że taberna w Długoszu nie zawsze oznaczała karczmę. W Łaskim (II, 275) znajdujemy w Skierniewicach, 14 karczmarzy (zagrodników), o których żadnej nie ma wątpliwości, że piwo warzyli, chleb piekli, sprzedawali, na rzeź bili. We wsi Rzeczyca II, 314 było 3, w Głównie II, 344 jest 6 karczmary. Domysł Maciejowskiego potwierdza jedno miejsce księgi: tabernatores ex privilegio regio habent libertatem res *vendibiles* et *emptibiles* tenere et eadem libertate gaudere, prout oppidani oppidi Dąbrowice“ II, 457. Taberna więc z rzymska oznaczać może *chałupę*, w której *skład*, *kram* rzeczy pokupnej się znajduje [1]), a że do tych należały wyroby rękodzielnictwa, przeto „ex antiquo“ w tabernach rzemieślnicy się osadzali, nie gardząc obok tego propinacyą piwa [2]) dla siebie i drugich. Liber Łaskiego zupełnie domysłowi uczonego Maciejowskiego słuszność oddaje. W ten sposób się tłomaczy owa mnogość rzekomych karczmarzy, o których Szajnocha na prawdę opowiada, że „ich bywało niekiedy bardzo bardzo wiele, czasem po 20—30 w jedynej wsi [3])“. Karczmarzowi czynszowemu dozwolona była zmiana i pójście na inne miejsce, zwało się to: surgere, wprzód jednak winien był dług zapłacić i ogrody uprawić [4]). Role karczmarza bywały także cząstkami ról folwarcznych dworskich, jak w Szubsku większem II, 474. Tabernator przedstawia się często jako piwowar.

Piwowarstwo. Słynne piwo Piątkowskie warzono po domach mieszczan, dom taki zwał się taberna np. „de qualibet taberna alias *ubi* cervisia braxatur“ II, 419. Nie tylko w takim Uniejowie mieście są „*myelczuchy*“ I, 359, ale we wsi szlacheckiej Strzegocin (Łęczyckie) „ex antiquo habebant libertatem cervisias braxandi, in domibus eorum propinandi et ex aliunde ad propinandum adducere (sic)“ II, 486. Karczmarz miał czasem kadź „calidar“ proboszcza II, 439. Daniny nie były równe, zawsze to zależało od

[1]) W lustracyi Modlnicy p. Krakowem z r. 1582 po polsku spisanej wszyscy chałupnicy są rzemieślnikami: „Szczęsny, *Kuśmirz*, Szczęsny *Tkacz*, Wojciech *Cieśla*.“ Materyały l. c. 172. [2]) Habent libertatem cervisias in dominibus braxandi ... *et artas mechanicas exercendi*, Lib. Ł. II, 462. [3]) *Jadwiga i Jag.* II, 99. [4]) *Helcel* I, 288.

wielkości gruntu i ilości waru, lub sprzedaży. Karczmarz uiszczał się pieniędzmi, co się *pokownem* zwało II, 419, 510, albo *sławne* II, 445 dawał, czyli: a propinatione vel adductione cervisiae od każdej ośminy, (achtla, octuali) oddawał w naturze piwa półbaniek (amphoram) II, 285, 301, 439 lub szanek I, 681; w Sobótce znów słód przygotowywał proboszczowski bezpłatnie, tudzież piwo dla probostwa warzył II, 462. Robocizna karczmarzy nigdy nie była sprzężajną, równala się z robocizną zagrodników. Ztąd księga zwie robociznę servitia exilia, lub unam diem „pyeschy", lub „manualia", czyli krom sprząży, odręcz.

Przemysł wiejski przerabiał surowe płody, lub z jezior, rzek, borów osobliwą zaradnością i nakładem osobnym wydobywał dochody. Zależało na tem, by ściągnąć do siebie rzemieślnika, to też taki mistrz osiadłszy jako zagrodnik nie tylko nie robotował, ale dając 6 gr. „habet *usum oppidi*, si artifex est aliquis II, 358. Był pod prawem miejskiem, acz za miastem na zagrodzie osiadły. Miasto Parzęczew należy do pana Gledzianowskiego, a ów zagrodnik artifex plebański warzy piwo, bo ma usum oppidi, a że propinacya jest dojną krową, więc się o propinacyą u mistrza sławetnego obydwaj dobijają, a sprawa się nie roztrzygnęła (controversia pendet indecisa l. c.) w czasie pisania księgi. Prócz obfitych wzmianek o piwowarach, mielcuchach, chmielnikach I. 586, są w księdze kołodzieje: artis carpentariae I, 687, currifex, mechanik II, 479, stelmachy II, 224, rzeźnicy, piekarze, szewcy, płóciennicy [1]), łucznicy, krawcy (sartor) bednarze i t. d. Kamienie młyńskie „lapides molares" wyrabiają w łomach między Radoszycami a Chęcinami I, 596. w tej samej okolicy jest huta żelaza, kuźnica: minera *Łączeń* I, 597; w wieluńskiem we wsi Rudniki trzech „mineratores" należy do parafii, snadź nazwa poszła od rudy żelaznej I, 121, nadto kuźnia żelazna zwinięta wspomina się II, 293.

Wiatraki (molendinum), młyny wodne molendinum aquaticum II, 381, 421, końskie, słodowe II, 197, 226, 280, folusze I, 180 zakładano. W Łodzi samej 5 młynów wodnych: proboszczowskie dwa, wójtowski, biskupa włocławskiego dwa II, 381. Młynarz dawał czynsz, mełł bez miarki panu swojemu, naprawiał cum securi stoły plebanowi II, 282. Czasem układ późniejszy zmieniał pierwotną ordynacyą. Zamiast dawać co piątek korzec mąki ex compositione amicabili od razu na Ś. Marcin 9 korców (II, 411, 412) składał.

Rybaków wykształcało gospodarstwo wodne. W rzekach a czasem w jeziorach stawiano *jazy* obstacula I, 178. 231, 331, 457, urządzano *„szyedze"* I, 252. Tekst sam wyjaśnia różnicę jazu od siedzy. Siedza jest wielkich rozmiarów jaz, zakładany „in magno fluvio seu in matrice fluvii" I, 252. Są ślady w księdze, że stawowe gospodarstwo zupełnie racyonalnie prowadzili w Polsce w XVI wieku.

Piscinam stawek starał się mieć w ogrodzie każdy niemal proboszcz, w okolicach pomyślniejszych bywał szereg stawów ze sobą strumieniem połączonych. Najwyższa część pierwszego stawu zwała się *wierzchowiskiem* I, 579. 596, 604, 670. Borne [2]), i Encyklopedya rolnictwa aż do Chin odnoszą początek sztucznego i racyonalnego „rybictwa". Tymczasem nieco późniejsze od Liber Łaskiego lustracye z XVI wieku zaświadczają, że w Polsce były stawy na *odrośliska*, *tarliska*, nazwy lepsze, niż nowomodne stawy odrostowe, wycierowe. O. Duhalde pisał historyą Chin

[1]) Pannum Ostrodomiense, Colense. [2]) *Die Fischzucht* von Max von dem Borne, Berlin 187 str. 15—19.

r. 1735, a jeżli o zarybianiu mówi za pomocą ikry u Chińczyków, zaprawdę większem prawem ten sposób polskim zwać się może, gdyż o cały wiek przed dziełem Duchalda u nas znany. Zarybiają „kroczkiem“ „kloczkiem“. Np. „*Odroślisko* ... Staw stary na odroślisko wsadzają weń *kroczków* kop 30. Staw karpiowy. Sadzają weń piątników kop 10, na utratę kop 2, zostawa kop 8 per fl. 4 a szczuk (szczupaków) kopa 1 per fl. 10 facit fl. 42 [1])“. Szczupak wstrzymywał karpie od tarcia, przez to pomagał karpiom do narostu; w terliskach nie było nigdy szczupaków. „Są w boru 4 stawki na potoku na odrośliska, na piątniki albo na kloczki“, *(tamże* str. 331).

W rewizyi r. 1564 czytamy: Staw Borowy, dobry, wielki wsadzono weń a. 1562 piątników kop 112, przyszedłby spust na przyszłą wiosnę (więc co 3 lata). — Staw Szydłowicki nad nim dobry, tak rok na jesień narybiony, wsadzono weń kop 50. Miałby jeszcze stać dwie lecie. Staw nowy nad nim narybiony teraz w jesieni, w nim piątników kop 24. Będzie stał 3 lata. *(tamże* str. 316).

Łowienie ryb dzieje się narzędziami zwanemi: *Niewod* I, 195, 331, jest to największa sieć rybacka „maior sagena“, składała się z matni workowatej i dwóch skrzydeł, idących od otworu matni.

Wiersza, vyersche I, 230, w połączeniu z więcierzem wspominane jako sieci: „ad obstacula alias *jazy* pertinentia“. Wiersze wyglądają, jak figura 1. przedstawia [2]) walcowato, zowią się też bębenki. Robią się z prącia wierzbowego cienkiego, sitowia wielkiego, lub sznurków na obręczach. Z takich rózg robi się serce lejkowate, rózgi łatwo się uginają, ale przy końcu są ostro zastrugane, tak że ryba raz wszedłszy w wiersze, marnie przepada. Ustawienie w poprzek rzeki płotu z takich wierszy zmusi każdą rybę drobną do złapania się.
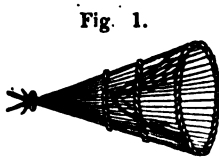
Fig. 1.

Wiersza.

Drygubica albo *mrzeża*, mrzezna, są nazwy sieci jednej i tej samej; dwie wzmianki o nich zachodzą: „drgubica“ II, 544, mrzeza I, 230. Używa się tam gdzie niewodem rabiać nie mogą. Za Leśniewskim nazywa Encyklopedya l. c. sieć tę trzypołem, bo się składa z 3 pół, jedna na drugiej położonych i razem na około szpagatem powiązanych. Dwie zewnętrzne poły są równe, oka tak duże, iż ryby przechodzą, środkowa zaś, będąca między niemi, dwa razy jest szersza i dłuższa i nierównie gęstsza. Najprzód przywięzują sieć rzadką do palików (patrz fig. 2), na nią kładą sieć gęstą, a że jest większą, więc się ją fałduje i brzegami z pierwszą szpagatem zwięzuje. Wkładają na tę trzecią, rzadką, zewnętrzną i wiążą z drugiemi po bokach i w środku. Środkowa sieć ma się trzymać po ustawieniu równolegle. Brzegi górne obsadza się pławami, dolne grzęzami. Kiedy drygubica jak płot ustawiona w wodzie, płoszy się i napędza ryby,
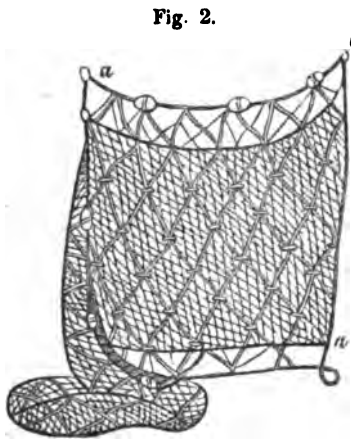
Fig. 2.

Drygubica.

[1]) *Materyały*, Chomętowski str. 328. [2]) *Encyklop. rol.* t. IV, z artykułu wybornego o rybach wyjęte figury i w znacznej części opisy sieci; niestety niema w nim opisu niektórych sieci starych w księdze Łaskiego zachodzących.

które były przemykają się przez wielkie oka, rozumiejąc że uszły zaguby, aliści giną w fałdach sieci środkowej.

Włok alias tractura I, 98, 141, 199, 231. Są to niewody tylko wielkością się różniące. W dwóch pierwszych miejscach wykluczona wolność robienia włokiem, z czego wynikałoby, że to największa sieć, w trzeciem miejscu *włok* nazwany minor tractura, w porównaniu do niewodu, w czwartem miejscu włok aut *klyep* nazwany. Klep, *klepy* zachodzi I, 331, liczy się do sieci mniejszych rethe minus. Ani Linde, ani specyalne artykuły o rybackich narzędziach sieci tej nie objaśniają.

Brodnia I. 109, 576, 676, *zabrodnia* I, 99, 141, 189. Brodnie także są niewody z małą matnią lub bez niej, czworoboczne, podłużne, przytwierdzone do dwóch lasek. Dwóch ludzi chwyciwszy za laski, brodząc po wodzie, lub z czołna prowadzą kraj brodni po dnie, gdy zadrgnie siatka, znak że jest ryba, wtedy zbliżają boki siatki do góry. Brodni, zabrodni używano koło lądu. W Łaskim „minor tractura" czyli małym włokiem brodnia się nazywa.

Klonia, kłomia, kłomla I, 109, 161, 576, 676, jest to siatka workowata przy otworze obszerna, dalej coraz węższa, na parę łokci długa, osadzona na pałąku kulistym, przytwierdzonym do listwy (fig. 3). Używała się do wybierania ryb z niewodu, lub ją się zastawia pod wysokimi brzegami naprzeciwko nor, z których wystrasza się ryby i kłomlę szybko otworem do góry podnosi. Księga rozróżnia retia *manualia* od *navalia* II, 269. „*Szlampnycza*" rete parvum I, 178, 196, 230, „*Jancznycza*" I, 196, *potrząśnica* I, 230, *vathon* I, 230, rete minus *vathi* absque navibus II, 513, zachodzą oprócz znanego więcierza I, 196, 230.

Fig. 3

Kłomia.

Lasy i z niego pożytki. Gallus sławi lesistą Polskę z całą obfitością chleba, mięsa, miodu. Z lasów był opał i budulec II, 314, 387, zwierzyna, pastwisko, ściołka, żołądź na paszę dla trzody chlewnej. Zbiór drzew rosnących przy zagrodzie zwano hortus, pomerium, dziko rosnące są: gaj, bora, silva (las) nemus, (puszcza) merica (dąbrowa), kąty, excrescentiae (zarośla). Spotykamy olsze „alna" II, 176, 330, modrzew „therebinthus" I, 620, dęby, świerki, I, 593, 606, silva quercina et pinatica II, 187, buki I, 620 silva *boczynyecz.* Bujna nader była roślinność podówczas, bo na wielu miejscach las sam się posiał i wyrósł. Tu łąka: nemoribus silvaticis occupata II, 389, tam sadzawka spuszczona w lasek olszowy się przekształca II, 399, to znów na obszarach nieuprawionych „propter incolturam," las się usadowił II, 356, 383.

Bartnictwo leśne kwitło w najlepsze. Proboszczowie zakładali: *mellificia, alvearia, dzienie* [1], *barcie.* W Zgierzu np. ma „certam partem borae ... et in eadem habet libertatem mellificia erigendi faciendi et utifruendi erectis et factis" II, 387. We wsi Stronice proboszcz ma prawo zakładać barcie w lesie książąt

[1]) Accusatus de furto ... *mellificiorum* tłomaczy Świętosław z Wojcieszyna „obwiniony o złodziejstwo ... miodu w *dzieniach.*" Statut Kazim. Helcel I, 12.

mazowieckich, sprawę wygrał pomimo procesu z panem Jedleńskim dziedzicem Zawad I, 670. Książęta bowiem mazowieccy niekiedy we własnych lasach nadawali barcie księżom i szlachcie, z obowiązkiem pewnej dla siebie daniny. Jedleński nie pierwszy spory toczył o barcie w lasach. Nadużycia były liczne, ztąd Zygmunt I, po ostatecznem wcieleniu Mazowsza do korony, dla miłej zgody zrzekł się danin z barci sobie rezerwowanych. Lud także znał się na bartnictwie, bo w Zalesiu większem II, 95 chłopi nie płacą pieniędzmi, ale razem „manu coniuncta" dawają proboszczowi *4 rączki* miodu. Czterech kmieci daje *2 pokowy* miodu I, 670. Na Ślązku w XVI stuleciu miejscami bartnictwo upada, bo dań miodową na pieniądz zmieniają: *Haben für alder 40 schaff Honig gegeben*, *daffur iczundt der Czins* 16 m. 24 gr. [1]). Bartnictwo miało swą osobną ciekawą organizacyą. Oprócz przepisów statutu wiślickiego (Helcel I, 324) odnośnie do szkodników barci na puszczach, albo w imieniu innego pana przez kmieci trzymanych, przechowały się opisy sądów bartniczych t. zw. prawo *obelne* [2]). Prof. Kryński w Warszawie doniósł akademii umiejętności w Krakowie, że posiada rękopis str. 94 p. n. *Porządek prawa bartnego wedle starożytnego zwyczaju i dawnych ustaw* przez St. Skrodzkiego z r. 1616.

Dziesięcina w gonitwę. Kiedy się drukował Liber beneficiorum Długosza T. Ż(ebrawski) wystosował w *Czasie* (n. 48 r. 1863) zapytanie: Co znaczy wyraz Długoszowy in gonitvam? Uczony Helcel odpowiadając w Bibliotece warszawskiej na to pytanie, zamyka rzecz swoję uwagą, że w XVI i XVIIwieku tak dziesięcina swobodna, jak w gonitwę straciła swą praktyczność. „Zapomniano tedy, rzecze, zwolna.. czem decima in gonitvam solvenda." Liber Łaskiego temu zaprzecza i podaje jako fakt, że w w. XVI tak samo jak w XV, praktycznie znano dziesięcinę w gonitwę. Przybywa więc nowe źródło o wiek cały posuwające roztrząsania prawników. Co wiemy o niej dotychczas? Czacki, Miączyński, Lubomirski (Rolnicza ludność) pominęli ją w swych pracach. Zalaszowski [3]), Gładyszewicz [4]) i Duński od dziesięcin kościelnych przeznaczonych na wygnanie Tatarów z Litwy i Polski początek jej z XIV w. wywodzą. W. A. Maciejowski (*Pam. relig.-mor.* XIV, 334) powiedział, że w gonitwę znaczy *pod natychmiastową eksekucyą*, a w *Historyi włościan* (str. 67) *pod osobistą odpowiedzialnością*. Stenzel (*Urkudenb. d. Bisthums Breslau* str. XVIII) napisał: *Die Bauern sollten den vollen Zehnt in gonythvam entrichten d. h. von kleinen Stücken eben dahin, wohin der Zehnt von den grösseren gegeben würde.* Helcel [5]) przypuszcza, że „starodawne dawanie dziesięciny w gonitwę jest to samo, co dawanie onejże w zgon lub zgonem to jest przez wszystkich okręgowych razem." Zieliński [6]) nie dzieli tego zdania: „dziesięcinę w gonitwę nie należy, jak Helcel tłomaczyć jako dz. z pewnego okręgu, lecz jako dziesięcinę do dyecezyi

[1]) *Lustr. dóbr klasztoru Czarnowąs* r. 1565, arch. rządowe w Wrocławiu. [2]) Ks. Gacki: *Jedlnia akta obelnego prawa*. Radom 1874. Stroną historyczno-prawną prawa bartniczego zajmowali się: Lelewel: *Pszczoły i bartnictwo*. Poznań 1856; Wincenty Pol: *Puszczaki Mazowsza*, Obrazy z życia i natury; Zieliński G.: *Encyklop. roln.* t. V, 112. [3]) *De decimis* str. 67. „Decimae *in gonytvam* — intelliguntur exercitus Polonici infestas turmas Tartarorum et Lithuanorum insequentes, pro quorum bellicis stipendiis Casimirus magnus ... impetravit a Clemente Papa, ut ... pro ea vice ... per decimam quadriennalem universus Poloniae subveniret clerus a. 1352." [4]) W krytyce Theinera Monumentów przywodzi zdanie Gładyszewicza Maciejowski, oparte na dokumencie Theinera z r. 1351 nr. 702 (*Bibl. warsz.* 1861 t. II, 192)." [5]) *Badania w przedmiocie historyi dziesięcin ... szczególniej pod względem dziesięciny swobodnej i dziesięciny oddawanej w gonitwę* w Bibl. warsz. 1863, III, 1—55. [6]) Liber benef. Długosza rozbiór w Bibl. warsz. 1871.

oddawaną (honytba = in commune = łącznie przez wszystkich razem = zgon)." Lubomirski[1]) mówi o gonitwie nie jako o dziesięcinie, lecz jako o sposobie uprawy ziemi, gonitwa u niego ma toż znaczenie jak kopczyzna. Oto co mówi: „Próbowano uprawiać dzielnice przez ratajów i wardęgów z kopy lub *przez gonitwę*, o której tak często wspomina Długosz. W drodze gonitwy kmiecie ustanowioną przestrzeń uprawnego gruntu na rzecz dziedzica byli zobowiązani zorać, zwłóczyć, zasiać, zżąć... nazywano ten tryb... *sine cura et expensis*, tak się wyraża o nim, przywilej mazowiecki z r. 1449." Na brak zdań skarżyć się nie możemy; czy się każde wewnętrzną wartością zaleca, zobaczym.

Zalaszowski z towarzyszami powinni byli wiedzieć, że już w XIII wieku arcyb. Fulko na synodzie[2]) w Sieradzu r. 1233 wspomina o dziesięcinie w gonitwę, tudzież arcyb. Janusz r. 1264[3]). Zdanie Maciejowskiego w Pamiętniku znalazł autor (X. S. Ch.) artykułu o dziesięcinach w *Encyklopedyi kościelnej* (I, 477) „dziwnem." Stenzel nietrafił w sedno dekretu Fulkona z r. 1233. Podług jego słów kmiece grunta dzielą się na małe i wielkie; to się zwie w gonitwę, że z małych mają oddawać razem z drugimi dziesięcinę. To nie jasne, bo przeoczył owo: „licet sint aratores militum," chociażby byli ratajami *szlachty*, a arator szlachecki mógł dworską, lub kmiecą rolę wielką uprawiać. Ten wzgląd rozstrzyga. Zieliński nie osłabił jądra wywodu Helclowego, bo aczkolwiek honytba znaczy także dyecezya, wszelako w Długoszu zachodzą wzmianki, które z dyecezyą, stołem biskupa, nie miały styczności. Lubomirskiego przywiedziony ustęp mówi o kształcie uprawy nie zaś o *dziesięcinie* w gonitwę. Długosz często wspominając wyraz in gonytvam, nigdy nie wyraża się agros curiae tenet in gonytvam, lecz decimam dant in gonytvam. Inna rzecz sposób uprawy, inna prawnie uregulowany obowiązek składania dziesięcin. Wyrażenie łacińskie przywileju mazowieckiego: sine cura et expensis, jest kopczyzną lub jutrzyną, czy się także nazywa w *gonitwę*, trzeba na to dowodu.

1. W Łaskim mowa o dziesięcinie w gonitwę w tomie I, 528: Dylow, villa sub parochiali *Payaczno*, cuius villae ex omnibus et singulis agris decima manipularis proveniens spectat in toto ad ecclesiam parochialem et plebanum in *Macoviska* et conducunt eam cmethones curribus propriis ad locum et horreum per plebanum de *Macoviska* locandum, absque solutione canapalium; non est in eadem aliqua curia neque agri praediales, solum cmethonales et scultetiales; omnes tamen decimam solvunt in *gonythpham*. Pamiętajmy, jako w Dylowie rządzi prawo niemieckie (agri scultetiales), nie ma dworskich ról, uprawy jutrzyn ani w kopczyznę. Tłomaczenie Helcla, najbliższe prawdy, w tym razie okazuje się niedostateczne, bo jeźli dziesięcina oznacza dawanie z pewnego okręgu, wystarczałoby wyrażenie: ex omnibus agris decima manipularis spectat ad plebanum in Makowiska, bo właśnie role kmieci i sołtysa w Dylowie okręg stanowią. Przeciwstawienie: omnes *tamen* decimam solvunt in gonytvam, oznacza zatem coś więcej niż okręg, choć ma okręg za podstawę.

[1]) Art.: *Oficyaliści*, Enc. rol. t. IV, 563, 4. [2]) Omnes cuiuscunque sint conditionis decimam ex integro persolvant *in gonythvam*, licet sint aratores militum. *Kod. dypl. wielk.* I, 131; [3]) Statuimus, ut ad quemcunque, terrae, decimam *in gonythvam* solventes, — quocunque titulo devenerint, possessor et cultor ipsarum ei de ipsis terris decimam persolvat, cui ab antiquo solvi consueverunt, nulla consuetudine v. privilegio nobilitatis obsistente (l. c. I, 355).

2. Drugie miejsce zachodzi w Łaskim I, 665: in tertia area sedet Petrus *Latha* et tenet mensuram agri alias *dzyal*, de quo solvit ratione census decem grossos plebano, et decimam in *gonytwam* cum aliis oppidanis. Rzecz dzieje się w Wyśmierzycach miasteczku. Za dzierżawę płaci czynsz, a dziesięcinę z innymi mieszczanami daje w gonitwę.

3. Inny przykład Lib. Ł. II, 308. *Gostomya duplex*, villae sub parochiali in *Gora*, in quibus sunt agri speciales praediales, ab agris cmethonalibus distincti.. in *quorum parte* (tj. na folwarku) cmethones sunt locati (ważne!); ex quibus agris praedialibus dumtaxat, etiam cmethonibus locatis, spectant decimae manipulares ad ecclesiam parochialem in *Gora*..; habent tamen cmethones sic in agris praedialibus locati in aliquibus campis agros adiunctos ex agris cmethonalibus (ważne!), de quibus decimam solvunt in *gonythwam cum cmethonibus*. Z ról szlacheckich acz przez kmieci uprawianych szła dziesięcina do parafii w Górze, ale kmiecie na folwarczych gruntach osiadli dają dziesięcinę w gonitwę z tych tylko kęsów, które do działów folwarcznych sobie przyłączyli z okręgu ról ex antiquo kmiecych.

4. We wsi Pełczyska, parafii Chodowo (Lib. Ł. II, 364) ma kościół: unum mansum pro dote et fundo *cum area cmethonali* et horto nec non pratis ipsum mansum ex antiquo concernentibus.. in quo aliquando locabatur per plebanum... (cmetho), qui censum et alias obventiones eiusdem ecclesiae (plebano) solvebat, solum decimas in *gonythwam cum aliis cmethonibus*. Kmiecie zaś w Pełczyskach dziesięcinę dawali dziekanowi w Łęczycy.

Porównywując ustępy mówiące o gonitwie w Długoszu i Łaskim znachodzimy tę prawdę, że dziesięcina w gonitwę dawała się z *ról kmiecych*, lub mieszczańskich, że nie dawało się jej z ról od dawna szlacheckich, tylko wtedy składał *szlachecki* folwark z kmiećmi w gonitwę, ilekroć powstał z ról kmiecych.

Czytamy w Długoszu (I, 72) jeden łan *kmiecy* aratur per curiam, czyli przez szlachcica. Czy z tego działu przysługują prawa szlacheckie w dawaniu dziesięcin czyli dziesięcina swobodna do któregokolwiek kościoła, wolność od zwózki? Nie, z tego łanu daje w gonitwę, powiedziano bowiem: sed de illo datur et dari debet decima in *gonitwam*. Znów we wsi Zabawa (Dł. I, 73) są role kmiece (8 łanów), obok nich duae curiae militum, z nich tj. z obydwóch folwarków dziesięcina wytyczna należy do Wieliczki, „praeter unum laneum cmethonalem, quem colit una curia *cmethone deposito*. Z tego łanu daje Jan Wawrowski szlachcic dziesięcinę w *gonitwę*. Z 66 łanów kmiecych i z dwóch dworków szlacheckich (a było ich więcej w Kalinie Dł. Lib. I, 36) daje się dziesięcina wytyczna w gonitwę. Sołtys płaci w gonitwę (Dł. Lib. I, 68), tudzież szlachcic z puścizn kmiecych jak skoro je uprawia, daje dziesięcinę w gonitwę (Dł. Lib. I, 74). Z folwarku szlacheckiego jest dz. w gonitwę, bo z ról kmiecych utworzony (Dł. Lib. I, 308). Długosz wreszcie tłomaczy dziesięcinę w gonitwę jako *in commune* (I, 161, II, 162).

Najlepsze wytłomaczenie gonitwy Helcla niedomaga, bo opiera dziesięcinę tę wyłącznie na obszarze ziemi, która przeróżnym losom gospodarskim ulegała. Przyjąwszy za pewne, że okręg kmiecy winien oddawać dziesięcinę, jak zwie Długosz, w gonitwę, to przecież oddawać mógł każdy kmieć lub jego miejsce zajmujący szlachcic, z łanu osiadłego *osobno*, pan dziesięciny mógł ją wytykać, lub ściągać podług łanu, a czemuż tu Długosz tłomaczy *in commune*, dawają razem? Powie kto, w *gonitwę* w Długoszu wyłożone jako *in commune*, znaczy razem — pod

względem *przeznaczenia i źródła*. Źródłem jest okręg, przeznaczeniem fundusz kościoła. Jedność celu i źródła są pojęciami dalszemi, a jeźli bliższe się dołączy, jak pobór z każdego łanu osobno, coś zawadza, by w gonitwę znaczyć miało in commune. Znak to, iż in commune mieści w sobie czynnik inny, z którego wyraz gonitwa powinien się wywieść. Czynnikiem tym jest *istotne* zganianie dziesięciny w jedno miejsce. Prawo chełmińskie, średzkie po wsiach i miastach gęsto zaprowadzane, konsolidowało w jednę całość (commune) dziedziny poszczególnych kmieci, lub mieszczan. Wójt był dziesięciny poborcą i zebraną oddawał komu należy. Mniejsza o to, czy łan jakowy zajmował szlachcic. On z tego kęsa oddawał in commune w gonitwę, żadne przywileje mu nie służyły, bo całość prawna, nietykalna communitatis przeważała. Z tego punktu uważana dziesięcina w *gonitwę* będzie dziesięciną, oddawaną i zebraną z *lokacyi niemieckich* we *spółek z wszystkich gonów*. *Gon*[1]) oznacza część roli jeszcze w XVII wieku. Spędzenie, zganianie w jedno (in commune) ze wszystkich udziałów (gonów) pobieranej dziesięciny, nakazał wyraźnie Kazimierz wielki sołtysom na niemieckiem prawie osiadłym: quilibet ipsorum scultetorum in sua scultetia pecuniam decimalem et maldratas cum fertonibus sit adstrictus *recolligere fideliter* et reponere in loco tuto ac servare et demum illi ad quem pertinent... praesentare[2]). W starych lokacyach przed r. 1360 pozwala Kazimierz w. na pobieranie dziesięciny podług ustalonego zwyczaju albo w snopach, albo w małdratach (ziarnie). Może więc zachodzić dziesięcina w gonitwę, pieniężna, wiardunkowa, maldratowa, wytyczna. W XIII wieku na synodzie w Sieradzu[3]) r. 1262 zapadł zakaz, aby się nie ważył pan lub sołtys lokować wsi i okręgów na prawie niemieckiem i zwalniać bez biskupa wiedzy, poddanych od dziesięciny snopowej, a nakładać tylko pieniężną lub małdraty, a w XIV w. ugoda Kazimierza i Jarosława zamiany umożebnia w słowach: de antiquis villis et agris locatis et possessis vel decima *manipulatim*, *ubi* decima solvi consuevit, vel *ubi maldratae* duodecem mensurarum triplicis frumenti (tritici, siliginis et avenae cum fertonibus) solvi consueverunt, secundum antiquam consuetudinem, ad quos pertinent persolvantur. Forma dziesięcin była rzeczą drugorzędną, raz kmieciom dogodniejsza wytyczna, drugi raz pieniężna, trzeci raz w ziarnie. Niech więc mają dobrodziejstwo prawa niemieckiego, kształt dziesięcin nie ma w tem stanowić zapory, wszelako dobro publiczne rożnych fundacyi domagało się w pierwszej linii zawarowania dziesięcin na rolach, które w skutek lokacyi skojarzyły się w całość. Dokument rzeczony Kazimierzowski, nie był znany *Helclowi*, albowiem po raz pierwszy go ogłosił wydawca *kodeksu dypl. wielkopolskiego* z oryginału, będącego własnością biblioteki książąt Czartoryskich. Tam Kazimierz omówiwszy warunki lokacyi niemieckiej, w tym związku wspomina nawet dziesięcinę w gonitwę: Item statuimus cum eodem d. archiepiscopo (z Jarosławem Skotnickim): quod ubicunque miles militi obligat haereditatem, de agris quos obligans colebat, recipiens obligationem teneatur decimare, ubi ille qui obligavit decimabat. *Si vero occuparet* et exararet plures agros, *repellens de illis cmethones*, in *gonitvam* decimabit. Myśl ta w odmiennych nieco

[1]) *Gon*, *gonia*, wyraz zachodzi jeszcze r. 1686; „*gonów czworo po zagonów 18*,“ z archiwum król. rządowego w Poznaniu. Notatki p. Lekszyckiego. [2]) *Kod. dypl. wielk.* III, 146. [3]) *Kod. dypl. wielk.* I, 355, Helcel I, 358.

wyrazach mieści się w ordynacyi Bodzanty z r. 1359 [1]). Mimo to, szlachta w Piotrkowie r. 1406 uchwaliła (*Cod. ep.* str. 26), że szlachcic, gdziekolwiek swoje ziarno sieje „ubi sua seruntur semina" (a więc i na kmiecych) — ma oddawać swobodnie dziesięcinę, gdzie zechce „quum nobilitas ex libertate et libertas ex nobilitate originem suam censentur obtinere." W r. 1407 in litteris conspirationis przeciw duchownym (*Cod. ep.* str. 29) skarży się rycerstwo na krzywdy, a niebacznie i nielogicznie chce zachowania ugody między królem Kazimierzem i Jarosławem (ordinationes antiquas volumus tenere). Przecież właśnie ta ugoda, jak wyżej, z ról kmiecych zajmanych każe szlachcie oddawać dziesięcinę w gonitwę z kmieciami, a nie swobodnie. Powody słuszne tej praktyki podaje ugoda świeckich z duchownymi r. 1440 (*Statuta* dr. Heyzmann str. 96): Dum haeres cmethones deponit et habet labores in agris cmethonum, videtur nobilibus grave, quod haeres de decima... respondeat. Ad quod respondetur: quod cum ager talis ad solvendum decimam iure fundationis... aut alias iure legitimo, alicui, utputa episcopo, plebano, canonico praebendario... est obligatus, iudicent soli nobiles, si hoc est rectum, propter *nobilitatem* ecclesiae... ius suum detrahere et iura aliorum... confringere. In omni iure res transit cum onere suo. Odrywanie łanów, tworzenie folwarków, rozbić mogło osadę, — prawo synodalne tedy rychło zastrzega nienaruszalność prawną okręgu, gdy faktycznemu zagarnięciu łanu lub łanów hamulca stawić nie mogło. Synod sieradzki r. 1262 zastrzega: decimam in *gonythwam*..., nulla consuetudine vel privilegio nobilitatis obsistente [2]). Za czasów Długosza z reguły szła dziesięcina z oderwanych łanów — na obrachunek pospólny okręgu kmiecego. W księdze Łaskiego trwa jeszcze krzepkość prawna dziesięciny z *gonów* lokowanych, a synodalny dekret [3]) z tego czasu opieką ją zasłania: Colono ex agro discedente, nobilis eundem agrum colens, decimas et proventus ecclesiasticos *pro consuetudine* pendat. Uważa się więc role kmiece, jako całość. Przy snopowej pan dziesięciny tylko obierał dogodne miejsce dla siebie: horreum locabat; zwózka była rzeczą kmieci pod wodzą wójta; małdraty i pieniądz wójt u siebie gromadził. Jak *zgoniny* są faktycznem zmiotem, zegnaniem z omłóconego zboża, tak dziesięcina przez wójtów *zegnana* z kmiecych *gonów*, jako całość uważana w języku ówczesnym odebrała nazwę w *gonitwę*. Tak pojęta dziesięcina w gonitwę jest w Długoszu i Łaskim zrozumiałą, — nadto tłomaczy nam, czemu to w synodach dawnych aż do Łaskiego taka objawiała się silna obrona okręgów i pobieranej z nich dziesięciny w gonitwę. — Takie jest nasze rozumienie dziesięciny w gonitwę.

Małdraty, ***maldratae***, ***maldrata***, ***annona maldratarum***, danina w ziarnie w miejsce dziesięciny wytycznej, pochodzi od miary zwanej małdr (malter). Zwykle lecz nie wyłącznie wsie na niemieckiem prawie osadzone dawały w ziarnie. Księga czasem dodaje: maldratas, quae ratione manipularis solvebantur II, 335, 513. Wytyczna zwała się dziesięciną narodową: more patriae (tamże), nieraz spędzenie dziesięciny w ziarnie większe trudności sprawiało, niż w snopkach. Cenzury kościelne w Zabostowie ogłaszane, za nie zebranie dziesięciny małdratowej, sprowadzały opustoszenie częściowe (in parte desolabatur) wsi, przeto zmieniono małdraty na wytyczną (*tamże*).

[1]) Bandtke *Ius pol.* str. 165; Helcel: *Badania* l. c. str. 47. Ordynacyi tej nie ma w *Kod. katedry krak.*, ani w *Kod. małopolskim* Piekosińskiego. [2]) *Kod. dypl. wielk.* II, 355. [3]) *De decimis* FF. 11. edycya synodów Łaskiego z r. 1527.

Zwózka dziesięciny (ductura) zobowiązywała kmieci i mieszczan, wolni od niej byli szlachcice. Synod Łaskiego zwózkę, świętopietrze, konopne i kolędę zwie obowiązkami włościan, quae ex rusticitate in nobilitatem indigne transferrentur (*Statuta provincie* r. 1527. FF. 11). W XV wieku zapadł raz wyrok w konsystorzu gnieźnieńskim, zobowięzujący rycerza do zwiezienia dziesięciny folwarku (Lib. Ł. II, 459 dop.). Kmiecie obowiązek zwożenia miejscami skupują lnem II, 494, pieniędzmi. Zwożą do gumna (horreum) w obrębie parafii urządzonego (locandum) dalej nie wiozą II, 407, — ale zdarzają się miejsca, gdzie conducunt in horrea a plebano tam in haereditatibus, quam *etiam extra*, ale za to wolni od konopi: absque solutione canapalium II, 308. Do dziejów dziesięcin jest w księdze materyał nader obfity. Pierwotne fundacye ulegały zmianom przez późniejsze ordynacye, ztąd są alternaty w dziesięcinie II, 423, 461, lub prawo pobierania co trzeci rok II, 367, lub kapelan dziesięcinę proboszczowi daje II, 344, choć clericus clericum non decimat. Zachodzi dziesięcina vaga II, 260. i taka, która z jednego łanu między 3 panów się dzieliła II, 223. Z nowin (ex noviter exstirpatis) brał arcybiskup II, 359, lub ją czasem komu odstępował: admisit percipi Joh. de Lasco rectori in Bednari II, 269.

Missalia (meszne) Czacki wywodzi od mszy. Pleban za daninę mesznego zobowiązywał się odprawiać mszą świętą. Jabczyński (Rys hist. str. 187) uważał, że w dawnych synodalnych pomnikach nie zachodzi wyraz missalia „nawet zbiory za arcyb. Łaskiego r. 1527, nie wspominają nic o tej daninie.“ Gdyby tak było, tedyby Liber dziwnie odbijał od prawa pisanego. Jednakże pierwsza wzmianka o mesznem jest z r. 1296 (*Kod. dypl. wielk.* I, 128) w Wielkopolsce, w krakowskiej dyecezyi zachodzi r. 1320, 1331, 1440 (Statuta dr. Heyzmann str. 21, 39, 98). W ugodzie Kazimierza z Jarosławem z r. 1360 mamy wyjaśnienie mesznego, które już wtedy *more antiquo* oddawano: plebano a quo audient officia divina et percipient ecclesiastica sacramenta, more antiquo solvent missales annonas, mensuram siliginis et mensuram avenae (*Kod. dypl. wielk.* III, 147). W statutach Łaskiego wydanych r. 1527 powiedziano: missalia solvuntur... in ea quantitate, prout ex possessionatis solvere soliti sint [1]). Tenże synod żądał mesznego w ziarnie. W księdze mamy już zamiany ziarna na pieniądz (II, 344, 382, 504), meszne loco columbationis zachodzi II, 325, 383. — Missalia różne jest od *mensalia*, które Lib. Ł. II, 134 wykłada jako *stołowe*.

Columbatio, *strenna*, *kolenda*. *Du-Cange* tłomaczy jako: praestatio ex columbis. Jako columbatio zachodzi w dyecezyi krakowskiej r. 1331 „loco mercedis per ecclesiarum rectores“ była pobierana (dr. Heyzmann l. c. 39). W Łaskim II, 203 się daje jako stwierdzenie prawa parafialnego: solvunt iura parochialia, videlicet columbationem. *Strenna* z włoskiego podarek kolendowy (strenna seu colenda Lib. Ł. I, 10). W ugodzie Kazimierza z Jarosławem r. 1360 kolenda się nie należała ze sprawiedliwości chyba z miłości, *caritative*. W księdze Łaskiego jako prawo się przedstawia, prócz miast, gdzie dodano: columbatio arbitraria, lub nihil solvunt nisi quod sponte offerunt, dum visitantur II, 251, 350, 513. Wyraz polski *kolenda* znachodzi się po raz pierwszy w *Kodeksie wielkopolskim* pod r. 1362 (III, 206). *Encyklopedya kościelna* (X. 500) streściła wszystkie wywody o początku i nazwie kolendy.

[1]) *De decimis* FF. in synodo Lanc. I[a].

Du-Cange (v. *kalendae*) przytacza jeszcze inny ex charta Massiliensi r. 1522, gdzie o święcie kolend czyli Bożem Narodzeniu mowa. W Marsylii gody zwią „*Calenes*,“ tak samo zwie się wieczerza w wigilią tej uroczystości, suto zastawiona; wywodzi się od καλέω wołam, zapraszam krewnych, lub καλεῖν, convivari, καλέσμα, wieczerza z greckiego, quod Massiliensibus haud infrequens. Ten obyczaj do nas przeszczepiony trwa do dziś. Biskup poznański Laskarys w XV wieku zakazywał „columbationes nocturnas“ w Ś. Szczepan i maszkar i igrzysk zabobonnych w wigilią Bożego Narodzenia (*Statuta* episcopi *Andreae*, dr. Heyzmamn str. XXV). Maszkary owe, zastąpiły uroczystości kolendowe przez kościół popierane. Igrzyska na które narzekał Laskarys, były w Europie powszechne jeszcze w XIV wieku [2]).

Robocizna. Pierwsza pańszczyzna powstała na Mazowszu w r. 1421 za rządów Jana księcia warszawskiego. Posiadający (possidentes) łan, tygodniowo jeden dzień pracować mieli. W sto lat potem korona uchwala to samo w Toruniu r. 1520 [3]): Statuimus quod omnes coloni seu cmethones... qui prius diem in septimana non laboraverunt, nobis et dominis ipsorum, de quolibet laneo unum diem septimanatim laborent et ad laborandum sint adstricti, demptis his qui censu pecuniario aut frumentario labores recompensarunt. Gdy więcej dni tygodniowo pracowali ratione agri possessi zostaje po dawnemu, — ta konstytucya odnosiła się do tych kmieci, którzy mieli pracy mniej niż dzień jeden w tygodniu. W Bydgoszczy tegoż roku wydano konstytucyą tej samej treści dla dóbr duchownych, którą również Przyłuski przywodzi. Ks. Lubomirski zauważył, że „wprowadzenie tych zmian było przedmiotem narad na łonie kraju już pomiędzy rokiem 1480 a 1520. Znajdowały się zacne, o przyszłość kraju lękające się umysły, zwolennicy dawnych zwyczajów, obok odważniejsi mniej obznajmieni z surowemi kolejami życia, dowodzili, że rozwój robocizny wymagał — robocizny tygodniowej“.

Akta kapituły gnieźnieńskiej popierają wymownie zdanie powyższe. Podstarości Mosiński skarży się przed kapitułą: quod cmethones in Pyszczyno nolunt laborare, prout tenentur; ex adverso cmethones allegarunt, quod ad *maiores* labores ipsos compellit idem factor, quam prius faciebat, dicentes quod iam anno praesenti duobus diebus messuerunt sine expensa (bez wiktu) domini regentis et quod metere ultra non tenentur. Domini decreverunt quod iam anno praesenti non metent et plus *non* laborent, solum duobus diebus ducent fumum [4]). Z powyższego wynika tylko 8 dni robocizny *rocznej*, którą urzędnik chce powiększyć, kapituła staje się zwolennikiem dawnych zwyczajów. W Złotkowie wsi (r. l. c. 1481 f. 21) kmiecie na woli będący, mają pracować 1 dzień w tygodniu „quoniam [5]) habeant libertatem. Po upływie woli: solvent omnia secundum *antiquam consuetudinem*. Aż do upływu woli darowali im: indulserunt eisdem ad hoc idem tempus po 1 ćwiertni owsa. W r. 1486 (l. c. f. 71b) odrzuca po prostu kapituła wznowienie tygodniowego zaciągu i dla wszystkich wsi uchwala: cmethones villarum capituli *Gnesnensis* laborent *consuetos* labores suis regentibus iuxta *antiquam* consuetudinem, *reiecta nova*

[1]) *Star. pr. pomniki* t. V, str. supplem. XXV. [2]) Szajnocha: *Jadwiga i Jag.* II, 193. [3]) Przyłuski: *Statuta* cap. XVII *de cmethonibus* art. IV. cfr. *Vol. leg.* I, 394. [4]) *Acta Cap.* a. 1480 f. 6. [5]) Wolę kmiecie złotkowscy odebrali na 4 lata z powodu pożaru „ab omnibus censibus, *laboribus*, avena, gallis, vyeczne“ *Acta Cap.* 1480 f. 3. Dekret na f. 21 wolę poniekąd moderuje, zaprowadzeniem tygodniowej roboty w zamian za inne wolności. Owo: *quoniam* uzasadnione podaje.

ordinatione. W r. 1500 (l. c. f. 337b) znów w Złotkowie daje do wyboru kmieciom albo pracę folwarczną podług zwyczaju i danego im przywileju, albo *1 dzień* w tygodniu: cmethones in praedio labores consuetos iuxta continentiam privilegii et consuetudinem aliarum villarum aut *omni hebdomada unam diem*. Kmieciom w Budzisławiu daje do wyboru albo jak dawniej, albo 1 dzień tygodniowo: Domini iniunxerunt (cmethonibus in Budzisław), ut consuetos labores domino regenti non negligant, aut *si eisdem* videretur *onerosum* extunc *laborent in omni septimana unam diem* tamdiu, quousque domini aliter ordinabunt (*Acta Cap.* 1503 f. 379b). W Złotkowie (l. c. 1508 f. 439) kanonicy zaprowadzają już „unam diem in qualibet septimana. Si ultra istos dies aliquid laboraverint" mieli odebrać zapłatę i poczęsne: provisio et refectio. Nadto zostaje powinność zwożenia siana do Gniezna z folwarku a każdy kmieć owsa wierzchowatej miary (plenos) korcy 8, albo 9 niewierzchowatych (semiplenos). W Żydówku (l. c. 1508 t. IV f. 1) 2 *dni* w tygodniu mają pracować, a trzeci „*in tłoka*, quando vocabuntur," za strawą regenta. W Czerlejnie (l. c. 1506 f. 417b): de voluntate Johannis Łukowski archidiaconi, regentis, domini decreverunt, quod ipsi cmethones et incolae laborabunt omnem laborem domino regenti *duobus* diebus in septimana, incipiendo a festo S. Margarithae usque ad f. Nativitatis B. M. V. Ceteris autem temporibus anni in qualibet hebdomada *unam diem*. Nakreśliliśmy umyślnie obraz stopniowo rozwijającej się robocizny przed księgą Łaskiego i przed r. 1520. Zaświadczy on, że zwyczaj uprzedził prawo. W księdze Łaskiego pokazuje się już ogólny zwyczaj pracowania raz na tydzień, są atoli jutrzyny kopczyzny bez robocizny tygodniowej. Robocizna po spisaniu księgi zaprowadzona tak w duchownych jak świeckich dobrach wynosi po *2 dni* w tygodniu (w r. 1534), przed połową XVI w. po *3 dni*; w r. 1571 *cztery dni* na tydzień. „Skarżemy się na Pana Janusza, iż myśmy przedtem nie robili w tydzień jedno 2 dni końmi zimie, a my teraz i 4 dni w tydzień rabiamy, jeszcze nas z zaciągu nie rychło puszczają"[1]). W r. „1581 już po 6 dni, w r. 1603 po 24 dni, a w r. 1618 po 32 dni"[2]). Zwyczaje ziem a w skutku tego ustawa z r. 1520, nie znosząc ani zmniejszając dawnego czynszu, a nakładając 1 dzień kmieciom, jakżeż się ostoi w obec sprawiedliwości? A cóż rzec o dalszym zapale wieku XVI, XVII, XVIII w przeciążaniu chłopa? Król, Karnkowski, biskup kujawski, Tarnowski Jan, serdeczny kmieciom „sąsiad' i przyjaciel, w swych dobrach z robocizną tygodniową pogodzić się nie mogli. Kromer, Skarga, Modrzewski, wszystkie umysły zacniejsze powściągnąć chcieli zły kierunek, wszelako daremnie. Dążność jak rzeka wartkim toczyła się pędem a z robocizny, zaprowadzonej ze złego ekonomicznego obrachunku, czyni narzędzie uciążania i wymazania w końcu kmiecia z ustroju społecznego. Uciskali wielce lud dzierzawcy, lub nabywcy dóbr stołowych iure emphyteutico. W Grucznie własności arcybiskupa, nabytej w r. 1563 (za Uchańskiego) przez Loissiusza tak kmiecie stan swój opisują: „Szarwarki barzo wielkie na nas nigdy nieznośne (nakłada), abowiem kto ma 4 włoki, albo 3, tedy kożdy musi z każdej włoki posłać czworo albo troje jako który wiele włok ma na *każdy* dzień pole dnia[3]) (dzień za dniem)." Kara boska go dosięgła w samym Grucznie, bo niezapła-

[1]) *Listy chłopskie*. Querela Czerlenino 1571 D. lunae XVII junii porrecta. [2]) Ks. Lubomirski: *Rolnicza roln*. Bibl. warsz. 1857 str. 830. [3]) *Spisek artykułów krzywd Gruczanów*, które mają od pana Loyssa r. 1563. *Listy chłopskie*.

ciwszy arcybiskupowi kanonu przez 16 lat 15,000 zł. Loissius pozwany sądownie, z Gruczna i z wsi dziedzicznej Kozielca wyrzucony został[1]). Nadmierna robota sprawiała, że „o wstaniu" z miejsc „rozbieżeniu", kmiecie w listach napomykają, a siedzący nie szczerze[2]) pracowali.

Robocizna w księdze Łaskiego jest lekką w porównaniu do czasów późniejszych. Już w ustępach o kopczyznie i jutrzynach przychylność dla kmiecia się objawiała. Są miejsca, gdzie kmieć siedzi *wolny* I, 485, II, 117, 156, lub pół łanek posiadając płaci czynsz *absque labore* II, 403, lub gdzie drzewo tylko zwozi i podwody dawa II, 368. W najwięcej miejscowościach zaprowadzony dzień jeden tygodniowej pracy pługiem lub wozem, — wyjątkowo labor manualis, odręcz II, 228. Miejscami stoi podejrzane na oko: laborant plebano, lub omnem laborem, co jednak księga I, 145 tłomaczy łagodnie: quemlibet laborem' per unum diem *in anno videlicet:* unum diem agrum colendo, alium seminando, tertium metendo, quartum falcastrando et quintum ligna ducendo. Wypada więc 5 dni rocznie; 6 dni rocznie pracował w Żarnowie I, 623. Czasem na połłanku kmieć co drugi tydzień 1 dzień odrabia II, 271, ale też gdzieidziej i co tydzich cum curru aut aratro z połłanu II, 268, 324. Po 2 dni robią kmiecie proboszcza i arcybiskupa w Mąkolicach. Wynika to z ustępu: per 2 dies laborant plebano, *prout cmethones eiusdem villae archiepiscopales* laborare obligantur II, 425, tak samo Mąkolice II, 499. Mazowsze największą okazuje robociznę np. w Woli parafii Żychin kiedyś 3 dni były II, 496; w Pleckiej Dąbrowie z połłanka kmieć 2 dni w tydzień, a więc z łanu ma 4 dni robocizny II, 499. Kmiecie w prebendzie wieluńskiej Popowice: nulla onera laborum in se assumere volunt i pisarz tej części księgi dodał: labores per negligentiam canonicorum sunt suppressi II, 101. Czasem kmieć plebański musiał obok robocizny dla plebana pracować dla dziedzica sąsiada „ratione pascuorum" I, 703. „Ademptae sunt partes aliquae przez dziedziców sąsiadów, sprawa przedawniła się, a kmieć chcąc mieć pastwisko dwom panom służył.

Pomoc, *tłoka*, *absque die*, *pro die*. Obok dnia jednego czasem zapisany obowiązek pomocy w czasie żniw. Ta pomoc zwie się gwałtem, tłoką, w aktach kapituły; w księdze: *Pomoczy* alias adiutoria I, 677, 694. Jakiego rodzaju była owa pomoc pokazuje się z ustępu: „diem laborant et ultra labores septimanales obligantur ad adiutoria alias *pomoczy*, ad metendum hiemalia 2 dies, aestivalia similiter, ad falcastrandum et conducunt frumenta die septimanali." Końcowy dodatek naprowadza nas do znaczenia wyrazów absque die, praeter diem, pro die. Gdy się podwody lub robociznę odbytą wliczało w dzień obowiązkowy, wtedy mówi tekst pro die[3]), gdy dzień się odrabiał swoją drogą, a podwody dawano po nad dzień zwało się praeter diem, lub absque die I, 677.

[1]) Apelacya jego łacińska (arch. kap. z r. 1580); wyrzucał go nob. Goliński i Andrzej Mikołajczewski pełnomocnicy arcybiskupa. [2]) Szujski, *Rozprawy z posiedz. wydz. fil. akad. umiej.* r. 1874 zabytek języka z XV w.: „Gdy dzień panu robić mają, — Częstokroć odpoczywają, A robią silnie obłudnie, Ledwo wynijdą pod południe. A na drodze postawają, Rzekomo pługi oprawiają; Żelazną wic doma złoży, A drzewianą na pług włoży, Wprzęgają chory dobytek, Chcąc zlechmanić dzień ten wszytek ... Stoi na roli w lemiesz klekce, Rzekomoc mu pług orać nie chce. Namysłem potraci kliny, Bieży do chrosta po iny, Siadł do chrosta za krzem leży, Nie rychło zasię wybieży." Wiersz szlachcica.
[3]) Non faciunt *podvodas*, nisi *pro die* septimanali. Lib. Ł. I, 699.

Curiae militares seu *nobilium* I, 14, 15, 16. Miles, rycerz, *włodyką* zwany w statucie wiślickim (Helcel I, 119), w księdze Łaskiego porównany ze szlachcicem. Biorąc na uwagę li ekonomiczne względy, spostrzegamy wsie wyłącznie szlacheckie bez łanów kmiecych np. II, 294, 365, 401; o drobnej „chodaczkowej" szlachcie są wyraźne wskazówki: agros cmethonales nobiles ex multiplicatione eorum occuparunt II, 361, 364,5; kilku posiadało wieś jednę II, 461, 471, 498. Szlachcic ½ łanu dzierzy ledwie II, 497, pan Wolski z braćmi i z 1 kmieciem razem 2 łany mają I, 455 w Woli Pszczołeckiej, w tejże wsi dział inny: colit nobilis Msczych cum germano. Szlachta opuszcza niekiedy swoje mniej płodne, a uprawia kmiece grunta I, 575; szlachcic Borsza sołtysuje w Chruślinie II, 539, przytem bierze w zastaw wieś arcybiskupią II, 540, ale że plus solito kmieci obciążał: exquisitis oneribus, przeto arcybiskup Sprowski (1456) wykupuje wieś swoję. W XVI wieku w Wielkopolsce tak samo jak na Mazowszu i innych częściach Polski była szlachta uboga, obok bogatych dziedziców. Ubogi „nobilis" Czech zgłasza się na sołtysa już w XV wieku [1]), a w XVI szlachetnemu Dobiesławowi, sołtysowi w Wełnie pod Gnieznem, nawet zarzucają, że jako sołtys opata trzemeszeńskiego nie jest sui iuris nie ma prawa oskarżać przed kapitułą młynarza w księżym młynie [2]).

* * *

Kasper Drużbicki ułożywszy księgę ćwiczeń opowiada na wstępie o wieśniaku, który w darze panu swemu przyniósł plastr miodu. Na grzeczne zapytanie, ażali miód słodki, odrzekł kmieć: niech pan spróbuje. Trafna zaprawdę odpowiedź. Spróbuj i kwita. Czytaj więc księgę samą, nie wierz zachwalaniom, przekonaj się, czy słodki jest owoc naukowy w księdze Łaskiego podany. Lege et proba; linge et gusta.

[1]) *Acta Cap.* 1484 f. 52. [2]) *Acta Cap.* 1513 p. 101. — Nobilis Dobeslaus Sztrzewski, scultetus de Welma questus est contra Albertum molendinatorem in *Ksyasymlyn*, quomodo sibi occupavit certam sortem agri ad scultetiam suam prefatam spectantem. Cui d. locum tenens Reverendissimi dni archiepiscopi, tanquam senior respondit, quod capitulum ecclesiae nostrae habet differentiam cum dno abbate Trzemeschnensi super ista sorte agri, et *tu non potes agere nobiscum neque cum nostro molendinatore, quia non es proprii iuris, quia es scultetus et subditus dni abbatis* et sui monasterii. Ideo tibi non incumbit actio nos et capitulum nostrum cum domino tuo haereditario et decrevit super ista sorte agri, ut hinc inde producantur litterae et privilegia tam capituli, quam abbatis.

ARCHIDIACONATUS CALISIENSIS.

ARCHIDYAKONAT KALISKI.

Archidyakonat Kaliski.

Według wszelkiego prawdopodobieństwa prałatura archidyakonii *kaliskiej* powstała przy pierwotnem założeniu kolegiaty *kaliskiej* przez *Mieczysława Starego*, książęcia wielkopolskiego, w roku 1160 i już przy pierwszym podziale archidyecezyi *gnieźnieńskiej* na archidyakonaty, co najpóźniej w wieku XII nastąpiło, archidyakonat *kaliski* istniał obok *gnieźnieńskiego*, *łęczyckiego*, *uniejowskiego* i *kurzelowskiego*. Dokumenta wymieniają archidyakonów *kaliskich* już w pierwszej połowie XIII wieku, pomiędzy innemi przytacza przywilej biskupa *kujawskiego Tomasza* z dnia 5 lutego roku 1234 archidyakona *Gozwina*[1]). Pierwiastkowo rzeczony archidyakonat obejmował znaczną część województwa *kaliskiego* i ziemię *wieluńską*. W wieku XVI odłączono od niego kościoły tejże ziemi w liczbie 42, dla których ustanowiony został osobny officyałat, a wizytowanie ich powierzano nadzwyczajnym komisarzom arcybiskupim, lubo prawdopodobną jest rzeczą, że w wieku XIII kościoły ziemi *wieluńskiej* czyli *rudzkiej* stały pod opieką i juryzdykcyą archidyakonów *rudzkich*, z których jeden, *Wolimir*, występuje na przywileju *Bolesława*, książęcia *sandomirskiego*, wydanym w *Przedborzu* dnia 9 lipca roku 1239[2]). Po odłączeniu kościołów ziemi *wieluńskiej* od archidyakonatu *kaliskiego* liczył tenże 89 kościołów parafialnych włącznie z dwoma kościołami parafialnemi w mieście *Kaliszu*, które w spisie niżej podanym są opuszczone. Te 89 kościołów roździelone później zostały na pięć następujących dekanatów, które aż do ostatniego rozbioru Polski istniały: *kaliski* z 22, *krotoszyński* z 6, *pleszewski* z 22, *stawski* z 19 i *stawiszyński* z 20 kościołami parafialnemi. Z pomiędzy tych wszystkich kościołów było podczas sporządzenia niżej umieszczonego ich opisu tylko 10 murowanych, i wprawdzie: 2 w *Kaliszu*, w *Kobylinie*, *Pleszewie*, *Kościele* czyli *Kościelnej Wsi*, *Opatówku*, *Iwanowicach*, *Koźminku*, *Stawiszynie* i w *Kalinowej*, reszta w ilości 79 były drewniane. Wszystkie roździelały się na 12 miast: *Kalisz*, *Krotoszyn*, *Kobylin*, *Zduny*, *Chocz*, *Pleszew*, *Sobótka*, *Opatówek*, *Iwanowice*, *Koźminek*, *Staw* i *Stawiszyn* i na 77 wsi. Pod względem prawa patronatu należały do króla kościoły: w *Kaliszu*, *Blizanowie*, *Russowie*, *Stawiszynie* i *Tłokini*; do arcybiskupa: w *Biskupicach*, *Goszczanowie*, *Godzieszach*, *Liskowie*, *Malanowie*, *Opatówku* i *Wójkowie*; do proboszcza metropo-

[1]) Kodeks dyplom. wielkopol. I, 139. [2]) Tamże I, 187.

litalnego *gnieźnieńskiego:* w *Skalmierzycach*; do miasta *Kalisza:* w *Chełmcach* i *Dobrzcu*; do kanoników regularnych grobu Chrystusowego *(Miechowitów)*: w *Grodzisku*; do kanoników regularnych lateraneńskich w Kaliszu: w *Kucharach*; do Benedyktynów *tynieckich:* w *Kościelnej Wsi*; do zakonu Cystersek: w *Ołoboku*; razem 20 kościołów królewskiego, duchownego i miejskiego patronatu, reszta w liczbie 69 była patronatu prywatnego.

Na początku wieku XVI istniały w archidyakonacie *kaliskim* 2 kolegiaty, zakonna i świecka w *Kaliszu*, trzy prepozytury z kolegiami mansyonarzów: w *Pleszewie*, *Kalinowej* i *Iwanowicach*, liczne altarye, jako to w *Krotoszynie*, *Stawiszynie*, *Kobylinie* i *Czerminie*; kościoły z szpitalami i prebendami: w *Kaliszu*, *Kobylinie*, *Pleszewie*, *Iwanowicach* i w *Stawie*; nareszcie kwitły tam następujące klasztory: kanoników lateraneńskich w *Kaliszu*, kanoników regularnych grobu Chrystusowego w *Grodzisku*, Benedyktynów w *Kościelnej Wsi*, Bernardynów w *Kaliszu* i *Kobylinie*, Franciszkanów w *Kaliszu* i panien Cystersek w *Ołoboku*.

W ciągu trzech następnych wieków od czasu sporządzenia niżej podanego opisu znikły następujące kościoły i parafie: w *Chorzewie*, *Kajewie*, *Jastrzębnikach*, *Kamieniu* i *Russowie*. Na kościoły filialne zamieniono kościoły parafialne: w *Górznie*, *Jedlcu*, *Gaci* i *Lipem*. Natomiast powstały w tym czasie nowe parafie: w *Sulmierzycach*, *Kwiatkowie*, *Żernikach*, *Dembem* i *Goliszewie*.

W skutek ostatniego rozbioru Polski i nim spowodowanego rozgraniczenia dyecezyi polskich dawny archidyakonat *kaliski* upadł. Z 89 kościołów jego, pozostały przy archidyecezyi gnieźnieńskiej 42, które tworzą dziś trzy całe dekanaty tejże archidyecezyi: *pleszewski*, *krotoszyński* i *ołobocki*. Wszystkie zaś te kościoły położone są w *W. Ks. poznańskiem* w obwodzie rejencyi *poznańskiej* i rozkładają się na cztery powiaty: *pleszewski* z kościołami: w *Broniszewicach*, *Brzeziu* (dawniej także w *Chorzewie)*, *Czerminie*, *Gołuchowie* (dawniej i w *Kajewie)*, *Grodzisku*, *Karminie*, *Kotlinie*, *Kowalewie*, *Kuczkowie*, *Lenartowicach*, *Magnuszewicach*, *Pleszewie*, *Sowinie*, *Tursku*, *Jedlcu*, *Twardowie*, *Żegocinie*, *Droszewie*, *Kucharkach*, *Kucharach* i *Górznie; odolanowski* z kościołami: w *Biskupicach*, *Gostyczynie*, *Lewkowie*, *Ociąłu*, *Ołoboku*, *Rossoszycy*, *Skalmierzycach*, *Skrzebowie*, *Szczurach; krotoszyński* z kościołami: w *Krotoszynie*, *Baszkowie*, *Kobiernie*, *Kobylinie*, *Wyganowie*, *Zdunach (Sulmierzycach)*, *Korytach* i *Sowinie; wrzesiński* z jednym kościołem w *Kretkowie*. Pozostałe 47 kościołów odpadły do królestwa *polskiego*, do dyecezyi *kujawsko-kaliskiej*, która z małym wyjątkiem powstała z dawniejszej archidyecezyi gnieźnieńskiej. Wszystkie te kościoły leżą w dzisiejszej gubernii *kaliskiej* i rozkładają się na pięć powiatów i tyleż dekanatów tej samej nazwy, i wprawdzie: na powiat i dekanat *kaliski* przypadają kościoły: w *Kaliszu N. Maryi P.* i *ś. Mikołaja*, *w Zborowie*, *Blizanowie*, *Błaszkach*, *Borkowie*, *Brudzewie kaliskim*, *Chełmcach*, *Chlewie*, *Choczu*, *Dobrzcu*, *Dzierzbinie*, *Giżycach*, *Godzieszach*, *Złotnikach*, *Górze*, *Iwanowicach*, *Kamiennie*, *Kalinowej*, *Kokaninie*, *Tykadłowie*, *Kamieniu*, *Zbiersku*, *Kościelcu*, *Kościelnej Wsi*, *(Kościele)*, *Kosmowie*, *Koźminku*, *Opatówku*, *Pamięcinie*, *Jastrzębnikach*, *Piątku*, *Lipem*, *Przezpolewie*, *Rajsku*, *Rychnowie*, *Stawie*, *Gaci*, *Stawiszynie*, *Russowie* i *Tłokini;* na powiat i dekanat *turecki*: w *Goszczanowie*, *Liskowie*, *Tokarach*, *Głuchowie*, *Malanowie*; na powiat i dekanat *sieradzki*: w *Wójkowie* i *Gruszczycach*; na powiat i dekanat *słupecki*: w *Szymanowicach*.

INVENTARIUM BENEFICIORUM

in archidiaconatu *Calissiensi* per venerabilem dominum *Mathiam de Slywnyky* [1] iuris utriusque doctorem, archidiaconum *Calissiensem*, canonicum *Gnesnensem* in visitatione sua compilatum de mandato reverendissimi in Christo patris et domini domini *Joannis de Lassko*, Dei gratia archiepiscopi *Gnesnensis*, Legati nati et primatis eiusdem legationis natae auctoris et ipsius domini archidiaconi domini et benefactoris observantissimi. Anno Domini millesimo quingentesimo vigesimo primo, quartadecima mensis Septembris incipit.

Imprimis sequuntur articuli, super quibus testes tanquam ad perpetuam rei memoriam super singulis beneficiis sunt examinati et ex depositione iuratorum testium inventarii procedit descriptio sic ut infra per omnia.

Item quantum credat esse verisimiliter huius ecclesiae vel beneficii annuum proventum.

Item quae bona mobilia et quanta et quo loco.

Item in quibus villis decimae et alii proventus et quae villae subiiciuntur ei iure parochiali.

Item numquid ecclesia habeat erectionem vel alia privilegia, de his praesertim plebanus quaeratur et ei iniungatur, ut se officio Calissiensi cum ipsis litteris repraesentet ac ad acta inscribi procuret.

Item quot sunt et qui ecclesiae patroni et cuius vox praesentandi pinguior et qui deinceps patroni sequantur.

Item numquid patroni aliqua iura ecclesiae apud se habeant.

Item numquid patroni aliquam ecclesiae iniuriam faciant.

[1]) *Maciej Śliwnicki*, archidyakon *kaliski*, autor poniżej zamieszczonego opisu, kanonik, później archidyakon *gnieźnieński* od roku 1528 (Liber install. Cap. Gnesn. A. 269. cfr. Acta decr. Cap. VI, 51).

1. SKARMYERZYCE.*)

Ista villa est fundi praeposituræ ecclesiae *Gnesnensis*, quam praepositi pro tempore possident. In qua ecclesia est parochialis tituli *S. Catharinae*; item nobilis *Michaël Gniazdowskj*[1]) et laboriosi *Stanislaus Lyeschyen* et *Stanislaus Golyscha* cmethones de *Skarmyerzycze*, vitrici ecclesiae praefatae iurati responderunt concorditer, plebanatus huius proventum se extendere ad minus communiter ad viginti marcas; istis vero annis, quibus caritas est frumenti, circiter triginta; item deposuerunt plebanum ibidem habere suam curiam cum aedificiis et horto, in quo piscina deserta et domunculas vicarii et ministri scholae ecclesiae contiguas; item dixerunt praedium esse ecclesiae duorum mansorum, sitorum circa praedia domini; item villae, ex quibus decimae proveniunt, sunt hae, videlicet *Slywnyky*[2]) decima praedialis tantum; item *Gnyazdowo*[3]) praedialis tantum; item *Skarmyerzycze* praedialis

*) *Skalmierzyce*, wieś od niepamiętnych czasów prestymonialna czyli dotacyjna proboszczów metropolitalnych *gnieźnieńskich*, którzy tam niezawodnie kościół parafialny fundowali. Proboszcz *gnieźnieński Iwon* (1334—1349) odnowił dawną jego erekcyą w roku 1343, powiększywszy znacznie uposażenie plebańskie (Archiv. Consist. Gnesn. Acta Visitat.). Ztąd wnosić można, że kościół *skalmierzycki* istniał przynajmniej już w wieku XIII. W roku 1416 dnia 30 kwietnia *Michał*, pleban miejscowy, rozprawiał się przed sądem konsystorza *gnieźnieńskiego z Przedborem*, dziedzicem w *Sulęczycach* i *Pacynowicach* o dziesięciny tamże (Excerpta ex actis Consist. Gnesn.). W roku 1499 kardynał *Fryderyk Jagiellończyk* wyjednał dla kościoła *skalmierzyckiego* odpusty zupełne na sto lat we wszystkie uroczystości *N. Maryi P.* i w dzień *ś. Katarzyny*, Patronki kościoła (Archiv. Consist. Gnesn. Visit. archidiaconi Dębowski). Około roku 1600 stanął niezawodnie nakładem ówczesnego proboszcza *gnieźnieńskiego, Piotra Tylickiego*, późniejszego biskupa *krakowskiego* w miejsce starożytnego kościoła drewnianego również drewniany, który w roku 1643 przez suffragana *gnieźnieńskiego*, *Jana Madalińskiego* został konsekrowany (tamże). Do tego kościoła przybudował w roku 1621 pleban miejscowy, *Jan Górski*, od strony północnej obszerną kaplicę murowaną, do której wprowadzony został uroczyście obraz *N. Maryi P.* od wieków powszechnie za cudowny miany, dotąd wielkiej tam czci doznający. W roku 1791 pleban *Stanisław Kostka Podbowicz* przy pomocy patrona i parafian zniósłszy ściany drewniane kościoła, zastąpił je murowanemi, a nadto od strony południowej przybudował z cegły palonej kaplicę na cześć *ś. Józefa*, przez co kościołowi nadał formę krzyża, pokrywszy cały dachówką. Nareszcie w roku 1873 kościół ten kosztem fiskusa królewskiego i parafian został znacznie rozprzestrzeniony, gruntownie zrestaurowany i nową wyniosłą wieżą przyozdobiony (Acta Consist. Gnesn. et Ecclesiae).

[1]) *Jan Gniazdowski* h. *Wczele z Gniazdowa*, zapewne dziad *Jana Gniazdowskiego*, suffragana *gnieźnieńskiego* i opata *mogilnickiego*, zmarłego roku 1608 (ks. Korytkowski *Żywoty Pral. i Kan. Gniezn.* Ms.). [2]) *Śliwniki Stare* i *Śliwniki Nowe*, wsie do parafii należące. [3]) *Gniazdowo*, wieś do parafii należąca, dziedzictwo niegdyś rodziny *Gniazdowskich*.

tantum; item *Sczypyerno*[1]) tota manipularis; item *Rzekthy*[2]) tota manipularis, hoc est, praedialis et cmethonalis; item *Maczynky*[3]) praedialis tantum; item *Pothkocze*[4]), villa nobilitatis plena, manipularis tota; item *Boczkowo*[5]) missalia tantum; aliarum etiam omnium villarum praefatarum, nulla excepta, cmethones missalia solvunt plebano de quolibet manso per unam metretam alias *czwyerthnya* siliginis, alteram avenae, et non sunt aliae villae praeter suprascriptas, quae pertinent iure parochiali ad praefatam ecclesiam; item dixerunt, duas esse villas prope *Plessow*[6]), videlicet *Lenarthowycze*[7]) et, ut testibus videtur, alia *Pacznowycze*[8]), ex quibus quatuor marcae annuatim plebano solvuntur et aliquot galli; item dixerunt eiusdem ecclesiae patronum esse unicum, videlicet dominum praepositum *Gnesnensem*[9]); item ad alios articulos responderunt negative.

2. RAYSKO.*)

Ista villa est nobilis domini *J. Rayskj*, *Corabithae*, in qua ecclesia lignea tituli *S. Michaëlis* quae miraculis variis *S. Annae* claret, habens dotem plebanalem, in qua aedificia et duae domunculae vicariorum cum schola; item honorabilis dominus *Stanislaus de Crzepycze*[10]), plebanus eiusdem ecclesiae et laboriosi

[1]) *Szczypiorno*, wieś należąca dziś do parafii *Dobrzec* pod *Kaliszem*. [2]) *Rzechta*, wieś w parafii *Strońsk* w *Sieradzkiem*. [3]) *Mączniki*, [4]) *Podkoce*, [5]) *Boczkowo*, wsie do parafii należące. Oprócz wymienionych miejscowości należy jeszcze do parafii wieś *Zabłocko*. [6]) *Pleszew*, miasto. [7]) *Lenartowice*, wieś kościelna w dekanacie *pleszewskim*. [8]) *Pacanowice*, wieś należąca do parafii *Grodzisko* pod *Pleszewem*. [9]) Prawo prezentowania jak dawniej tak i dziś należy do prałata-proboszcza *gnieźnieńskiego*, patronalny zaś ciężar budowli do królewskiego fiskusa.

*) *Rajsko*, wieś szlachecka, gniazdo familii *Rajskich* h. *Korab* (dziś w dekanacie *kaliskim* dyecezyi *kujawsko-kaliskiej)* z kościołem parafialnym sięgającym co do swej fundacyi drugiej połowy wieku XII, jak dowodzi napis na dzwonie tamtejszym następujący: *A. D. 1174. In laudem et honorem Omnipotentis Dei, nec non D. Virg. Mariae honorem, S. Michaelis Arch. et S. Valentini presbyt. martiris ecclesie Rajscensis Patroni. Non nobis Dne, non nobis Dne, sed nomini Tuo da gloriam* (Rubryc. dyec. kuj.-kal. z r. 1875 f. 66. 67). Akta konsystorza *gnieźnieńskiego* wspominają kościół ten jako starożytny na początku wieku XV (Excerpta ex actis Consist. Gnesn. f. 43). *Jan Bochenek*, pleban tamtejszy na mocy starodawnej obserwancyi i przywilejów wygrywa w roku 1434 sprawę o daniny z kmieciami w *Nakwasinie* wyrokiem sądu polubowego w konsystorzu *gnieźnieńskim* złożonego z *Macieja Dryi*, dziekana *poznańskiego*, *Macieja Chłapowskiego* i *Benedykta z Modlny* officyała, kanoników *gnieźnieńskich* i *Jana* dziedzica *Palędzia* (tamże f. 124 b). W miejsce grożącego upadkiem starożytnego kościoła drewnianego, stanął w roku 1607 nowy kościół murowany, niewątpliwie nakładem rodziny *Rajskich*, która naówczas jeszcze była w posiadaniu *Rajska*. W roku 1745 pleban, a zarazem dziedzic miejscowy, *Jan Kobierzycki*, kanonik *kaliski*, kościół ten wielce opustoszały gruntownie zrestaurował i równocześnie szpital na 5 ubogich wystawił i uposażył. *Maciej Gliszczyński*, notaryusz ziemski *kaliski* wystawił ołtarz z obrazem *ś. Michała Arch.* z *Rzymu* sprowadzonym roku 1760. Od roku 1868 kościół za ofiarą i staraniem obecnego plebana został ponownie zrestaurowany i wewnątrz przyzwoicie przyozdobiony (Rubryc. dyec. kuj.-kal. f. 67). Od niepamiętnych czasów kościół *rajski* znany jest w *Wielkopolsce* z obrazu *ś. Anny* powszechnie za cudowny mianego.

[10]) *Stanisław z Krzepic*, pleban.

Clemens Chorąszy [1]) *de Varschewo*, vitricus ecclesiae et *Adam*, hortulanus in *Raysko* iurati deposuerunt, se nescire valorem plebanatus eiusdem aestimare; item dixerunt duos esse mansos agri plebanalis, alterum hic in *Raysko*, alterum in *Janykowo* [2]), sitos inter agros cmethonales in omnibus villae campis; item villas deposuerunt parochianas esse has, videlicet *Raysko*, quae decimam manipularem totam scilicet praedialem et cmethonalem solvit; item *Osczeklyno* [3]) de quolibet manso per duas metretas frumenti, scilicet siliginis et avenae; item *Dąbrowa* [4]) de quolibet manso per unum modium alias *Vyerthel* siliginis et alterum avenae; item *Radlyczyce* [5]) de quolibet manso per duos modios siliginis et duos avenae; item *Czyeschykowo* [6]) ex sex mansis, quorum quidam sunt deserti, solvit de quolibet manso maldrata ista, videlicet per duas cum media metretas siliginis, per unam cum media metretam tritici, et per duas metretas avenae; item ex eadem villa praeter praefatos sex mansos de aliis tribus mansis missalia plebano solvuntur, quorum de duobus per unam metretam frumenti, scilicet siliginis et avenae, et ex tertio duae metretae frumenti, etiam siliginis et avenae dantur; item *Krovycza* [7]) dimidia villa solvit manipularem cum praediali decima plebano praefato; item altera *Krovycza* deserta [8]) manipularem scilicet praedialem et cmethonalem; item *Chutkj* decimam similiter praedialem et cmethonalem; item *Markwacz* [9]) missalia de quolibet manso per duas metretas siliginis et avenae. Sculteti vero eiusdem villae de quolibet manso per sex grossos tantum solvunt; item *Modla* [10]) per duos modios siliginis et duos avenae de quolibet manso; item *Varschowo* [11]) per duas metretas siliginis et avenae de quolibet manso; item *Chrząssowo* [12]) etiam per duas metretas frumenti de quolibet manso; item *Syrzchowo* [13]) per duos modios siliginis et duos avenae de quolibet manso; item *Janykowo* decima praedialis et cmethonalis; *Pyetrzykowo* [14]) per duos modios frumenti, scilicet siliginis et duos avenae. Sculteti vero manipularem decimam plebano solvunt; item *Smolky* [15]) decima manipularis praedialis et cmethonalis; item *Nakwaschyno* [16]) villa ad ecclesiam in *Koszmynek* [17]) parochialiter pertinens, isti tamen ecclesiae in *Raysko* solvit decimam praedialem et cmethonalem; item *Szakschyno* [18]), villa licet alterius parochiae, ad ecclesiam tamen in *Raysko* solvit praedialem et cmethonalem decimam manipularem; item patronos ecclesiae eiusdem in *Raysko* dicunt esse villae eiusdem dominos.

[1]) *Klemens Chorąży*, kmieć z *Warszewa*, wsi do parafii należącej. [2]) *Janikowo*, [3]) *Oszczeklin*, [4]) *Dąbrowa*, wsie do parafii należące. [5]) *Radliczyce*, wieś parafialna. [6]) *Cieszyków*, wieś należąca do parafii *Staw* pod *Kaliszem*. [7]), [8]) *Krowica Zawodnia* i *Krowica Pusta*, wsie parafialne. [9]) *Markwacz*, wieś parafialna niegdyś do konwiktu *kaliskiego* przez arcybiskupa *Karnkowskiego* fundowanego należąca. [10]) *Modła*, wieś parafialna. [11]) *Warszew* i [12]) *Trzęsów*, wsie parafialne, niegdyś do dóbr stołowych arcybiskupich klucza *opatowieckiego* należące. [13]) *Sierschów*, wieś parafialna, własność dawniej kollegium *kaliskiego* oo. Jezuitów, przez arcybiskupa *Karnkowskiego* im nadana. [14]) *Pietrzyków*, wieś do parafii należąca, niegdyś dotacyjna archidyakonów *kaliskich*. [15]) *Smolany*, wieś należąca do parafii *Kościelnawieś* pod *Kaliszem*. [16]) *Nakwasin*, wieś i kolonia w parafii. [17]) *Koźminek*. [18]) *Zakrzym*, wieś i kolonia w parafii *Lisków* w powiecie *tureckim* gubernii *kaliskiej*. Oprócz wymienionych należą do parafii następujące osady: *Pijak*, *Joników*, *Smułki*, *Kolonia Smułki*, *Kolonia Ksawerów*, *Kolonia Agnieszków* i *Maryanów*, *Dąbrowa*, *Żabiak*, *Zielonka*, *Grab*, *Pinki*, *Murowaniec*, *Reforma*, *Wybranów*, *Koziary*, *Tumidaj*.

3. KOSZCZYELYECZ.*)

Ista villa est quatuor dominorum, videlicet archiepiscopi pro dimidia, dominae *Barthodzyeyska* [1]), domini *Lyczynskj* [2]) et *Ivanowskj* [3]) pro altera dimidia, in qua ecclesia pulchra cum choro murato, tituli *S. Adalberti* et dos plebanalis ampla ecclesiae contigua, in qua curia vicarii ac magistri domunculae; item honesti *Joannes Nyemyecz* [4]), *Joannes Kuba* vitrici, *Jacobys Vyrąbek* [5]), *Martinus Voldan* [6]), cmethones de *Koszczyelyecz* iurati deposuerunt, duos mansos esse plebanales, progrediendo in omnibus villae campis inter agros cmethonales; item deponunt esse quandam agri plebanalis partem, sed iam pinetis consitam circa viam eundo de *Koszczyelyecz* ad *Slothnyky* [7]), latitudini quasi unius stadii et quartae partis stadii longitudinis vero paulo minoris, quam agri partem sitam esse dicunt circa agrorum praedialium reverendissimi domini extremitatem, quae etiam extremitas aliqua in parte arboribus est consita, et duo prata plebanalia esse, quorum alterum in extremo agrorum, alterum post hortum et horreum plebanale quantitatis magnae; item tres horti, duo contigui horreo et alter inter domum plebani et inter cmethonalem aream *Obyegala* [8]); item villas dicunt parochianas esse decem possessionatas et duas desertas; item *Koszczyelyecz* de quolibet manso agri cmethonalis maldrata solvit per tres metretas alias *Czwyerthnye* siliginis et per tres metretas avenae et per duas metretas tritici et per sex grossos; item de desertis agris et de praediis decima manipularis provenit; item *Myczyelino* [9]) maldratas in omnibus et per omnia ita solvit, ut *Koszczyelyecz*. Dominus autem eiusdem villae mansos scultetiae colit pro praedio, de quibus non aliud solvit, nisi tres metretas siliginis et totidem avenae; item *Sluskowo* [10]) similiter in omnibus et per omnia eodem modo solvit, ut *Koszczyelyecz* et de agris desertis et praedialibus manipularem decimam plebano solvit; item *Lyczyno* [11]) de quolibet manso per unam metretam siliginis, alteram avenae ac per quindecim grossos, ac praedialem decimam plebano solvit; item *Przyranye* [12]) de quolibet manso per octo grossos et unam metretam siliginis, alteram avenae et praedialem decimam plebano solvit; item *Korzenyowo* [13]) per unam metretam siliginis, alteram avenae et per octo grossos de quolibet manso plebano solvit; item *Bodzathky* deserta [14]) praedialem decimam plebano solvit; item *Bartho-*

*) *Kościelec (kaliski)*, wieś (należąca dziś do dyecezyi *kujawsko-kaliskiej*, w powiecie *kaliskim)* aż do końca wieku XVI szlachecka, odtąd własność kollegium oo. Jezuitów w *Kaliszu*, według zapisów w aktach konsystorza *gnieźnieńskiego* miała już kościół w wieku XV (Arch. Consist. Gnesn. akta luźne). Dzisiejszy kościół w presbyteryum z cegły palonej, a w nawie głównej z drzewa budowany, pięć ołtarzy mający, w roku 1761 przez wspomnione wyżej kollegium gruntownie zrestaurowany został. Dzwonnicę czyli wieżą z drzewa przybudował własnym nakładem *Grzegorz Ciemski*, pleban miejscowy w r. 1782 (Rubryc. dyec. kuj.-kal. z r. 1875 f. 62).

[1]) *Bartodziejska*. [2]) Zapewne *Łyczyński*. [3]) *Iwanowski*. [4]) *Niemiec*. [5]) *Wyrąbek*. [6]) *Woldan*. [7]) *Złotniki*, wieś należąca do parafii *Koźminek*. [8]) *Obiegała*. [9]) *Mycielin*. [10]) *Słuszków*. [11]) *Łyczyn*, [12]) *Przyranie*, wsie do parafii należące. [13]) *Korzeniów*, gniazdo *Korzeniowskich*, wieś parafialna. [14]) Nieodgadnione.

dsyeye [1]) praedialem decimam solvit plebano; item *Pyetrzyky* [2]) praedialem et cmethonalem decimam solvit plebano; item *Przydzyno* [3]) totam decimam praedialem et cmethonalem decimam (sic) plebano solvit; item *Kuschyno* [4]), villa deserta, decimas manipulares; item advocati de *Stavyschyn* [5]) solvere sunt obligati plebano quolibet anno tres marcas pecuniarum, sed nesciunt testes, quo iure; item *Sthropyeschyn* [6]) de quolibet manso solvunt. Patronos ecclesiae praefatae decunt esse praedictos villae dominos et non alios.

4. DROSCHEWO.*)

Ista villa est nobilium *Droschewsczy*, in qua ecclesia tituli *(Omnium Sanctorum)* (sec. man.) et dos plebanalis ecclesiae contigua, in qua curia cum horto plebani, vicarii et ministri, scholae domunculis; item nobilis *Nicolaus Droschewskj* [7]), patronus ecclesiae et laboriosi *Martinus Marczyn* et *Mathias Schulek de Droschewo*, vitrici ecclesiae iurati responderunt, proventum annuum huius ecclesiae se extendere annuatim ad viginti marcas; item dixerunt agri plebanalis esse quatuor mansos inter praedia dominorum haereditariorum sitas; item dixerunt has villas esse parochianas, videlicet *Droschewo*, *Kurowo* [8]), *Czachory* [9]), *Panyathowo* [10]), *Charzewo* [11]), *Galaszky* [12]), *Pawlowo* [13]), *Pawlowko* [14]), *Kothowyeczko* [15]) et *Gluchowo* [16]), ex quibus villis nobiles praediales decimas solvunt plebano, cmethones vero de quolibet manso unam metretam siliginis, alteram avenae solvunt plebano; item mensalia quisque pater familias per grossum unum solvunt (sic); item litteras erectionis ecclesiae ex fama dicunt esse circa nobilem *Mathiam Droschewskj*, qui etiam eiusdem villae pro dimidia et ecclesiae patronus est; item patronos duos esse dixerunt villae dominos, videlicet nobilem *Nicolaum Droschewskj* testem, et nobilem *Mathiam*

[1]) *Bartodzieje*, wieś należąca do parafii *Warta* w powiecie *tureckim* (Skorowidz Król. Pol. str. 20) [2]) *Petryki*, [3]) *Przydzyń* i [4]) *Kuszyn*, wsie parafialne. [5]) *Stawiszyn*, miasto dawniej, dziś osada w powiecie *kaliskim*. [6]) *Stropieszyn*, wieś parafialna, należąca niegdyś do kolegium *kaliskiego* oo. Jezuitów. Później przybyły osady: *Holendry*, *Bugaj*, *Dudek*, *Ostrówek*.

*) *Droszew*, wieś szlachecka, gniazdo rodziny *Droszewskich* h. *Wczele*, która tam niewątpliwie kościół parafialny założyła i uposażyła najpóźniej na początku wieku XV, albowiem w roku 1449 po śmierci tamtejszego plebana, stawiło się na dniu 7 lutego przed konsystorz w *Gnieźnie* dwóch pretendentów do probostwa w *Droszewie*, żądając od officyała kanonicznej instytucyi: *Jakób z Tomic*, bakałarz nauk wyzwolonych, prezentowany przez *Filipa Droszewskiego*, dziedzica połowy większej wsi rzeczonej, i *Jan Kooth*, pleban z *Kokanina*, prezentowany przez *Annę*, wdowę i *Mikołaja*, dziedziców drugiej części tejże wsi. Ponieważ się pokazało, że dziedzice obojga części równe mieli prawo do prezentowania plebana, *Kooth* zrzekł się pretensyi swoich i officyał instytuował *Jakóba z Tomic* (Excerpta ex actis Consist. Gnesn. f. 344). Obecny kościół wystawił w miejsce dawnego spustoszałego z drzewa kostkowego dziedzic miejscowy, *Kosecki*, w roku 1783, który za staraniem obecnego plebana gruntownie zrestaurowany i wewnątrz przyozdobiony został (Archiv. Consist. Acta Visitat. et Acta Eccl.).

[7]) *Mikołaj Droszewski*. [8]) *Kurow*; [9]) *Czachóry*. [10]) i [11]) Osady dziś nie znane w okolicy. *Chersów*, wieś w parafii *Brzezie*. [12]) *Gałąski Wielkie* i *Małe*. [13]) *Pawłów*. [14]) *Pawłówek*. [15]) *Kotowiecko*. [16]) Miejscowość ani w parafii ani w okolicy nie znana. Później przybyły osady: *Elisanki*, *Głoski*, *Kościuszkowo*, *Miedzianów*, *Miedzianówek*, *Trkusów*, *Zabory* i *Żakowice*.

*

Droschewskj, inter quos prioritas iuris praesentandi non est, sed alternatim ius; de aliis non constat testibus.

5. GORZNO.*)

Ista villa est nobilis *J. Volyczky* [1]), in qua est ecclesia tituli *S. (Mathiae Apostoli et Evangelistae)* (sec. man.), habens dotem plebanalem desertam et nulla aedificia, excepta schola, et hortum habet eidem ecclesiae proximum; item laboriosi *Andreas Schypyen* et *Petrus Pyothr*, cmethones de *Gorzno*, vitrici ecclesiae iurati dixerunt agri plebanalis esse duos mansos, qui ad praesens coluntur et conseminantur opera plebani; item proventum huius ecclesiae esse exilem et vix provenire ex tota parochia, cuius duae tantum sunt villae sc. *Gorzno* et *Byenyewo* [2]), tres cum medio maldratas frumenti, ex singulis mansis solvunt metretam siliginis et metretam avenae. Patronum ecclesiae dixerunt esse unum, videlicet *J. Volyczkj*, de aliis nihil sciunt.

6. SKRZEBOWO.**)

Ista villa est nobilium *J. Chwalczewskj* et *A. Dusczyna*, in qua est ecclesia parochialis tituli s...... cum dote plebanali, in qua aedificia et hortus ac domuncula ministri; item laboriosi *Martinus Marczyn* et *Paulus Kamyk*, cmethones et vitrici dictae ecclesiae iurati responderunt, proventum ecclesiasticum consistere in missalibus tantum, quae ad duo maldrata frumentorum vix se extendunt, ex quolibet manso metreta una siliginis, altera avenae solvitur; item dixerunt tres mansos

*) *Górzno*, wieś szlachecka, w wieku XVI własność *Wolickich*, miała kościół parafialny według zapisu w aktach konsystorskich już w wieku XIV (Arch Consist. Gnesn. akta luźne). Dzisiejszy kościół drewniany stanął w roku 1755 nakładem *Fabiana* i *Agnieszki Moszyńskich*, dziedziców, a całe wewnętrzne urządzenie swoje zawdzięcza *Michałowi* i *Maryi Niwskim* (Arch. Consist. Acta Visit. Archiep. Ostrowski). Dla zbyt szczupłego uposażenia kościół ten od dawnych czasów nie miał własnego plebana, lecz administrowany był bądź przez sąsiednich kapłanów, bądź też przez zakonników z *Kalisza*. Według klasyfikacyi polskiej intrata plebanii czyniła w roku 1810 tylko 380 złotych. Z tego powodu już arcybiskup *Raczyński* rozpoczął transakcye o afiliacyą kościoła w *Górznie* do pobliskiego kościoła w *Szczurach*, którą przecież dopiero arcybiskup *Przyluski* doprowadził do skutku (Acta Visit. Raczyński. Acta Ecclesiae).

[1]) *J. Wolicki*, dziedzic h. *Nabram*. [2]) *Biniew Stary* i *Biniew Nowy*.

**) *Skrzebowa*, wieś szlachecka z kościołem parafialnym pod tyt. *ś. Maryi Magdaleny*, o którym akta konsystorza *gnieźnieńskiego* już w początku wieku XV czynią wzmiankę. W roku 1655 Szwedzi spalili kościół starożytny drewniany, zrabowawszy go poprzednio, w którego miejsce pleban ówczesny, *Jan Bassyński*, z ofiar wiernych wystawił nowy również z drzewa w roku 1680, który dnia 20 marca tegoż roku benedykowany i następnie kilkakrotnie restaurowany dotąd istnieje. Oprócz kościoła parafialnego miała *Skrzebowa* w polu ku miastu *Rąszkowu* kaplicę murowaną z obrazem *N. Maryi P. Loretańskiej* cudami słynącym, którą w końcu XVI wieku fundował dziedzic miejscowy, *Miłaszewski*, a pleban rzeczony, *Bassyński*, w roku 1663 restaurował. Kaplica ta na początku tego wieku zupełnie była zdezolowaną, a po przeniesieniu z niej cudownego obrazu do kościoła parafialnego przed rokiem 1810, po kilku latach została rozebraną (Acta Visitat. Archiepiscopor. Ostrowski et Raczyński).

esse plebanales, ubique in acie ceterorum agrorum positos, iamque multa in parte arboribus consiti crescentibus. Unam tantum hanc villam dixerunt esse eius ecclesiae parochianam, ex qua praefata maldrata solvuntur. Patronos duos dixerunt esse huius ecclesiae, dominum *Phalczewsky* et dominam *Dusczyna*, villae dominos; de aliis interrogati, testibus non constat.

7. COBYERZNO.*)

Ista villa est domini *Hieronimi Roszrazewskj de Nowemyastho* [1]), in qua ecclesia est parochialis lignea, habens dotem plebanalem sibi contiguam, in qua aedificia cum horto ac schola; honorabilis *Adam*, plebanus, *Albertus Kolano*, cmetho de *Cobyerzno* et *Joannes Jabrzych*, scultetus de *Dambrowa*, vitrici ecclesiae praefatae iurati responderunt, unum tantum esse mansum plebanalem in omnibus eiusdem villae campis situm; item stagnum desertum in silva circa rivulum dictum *Gaczky* [2]) esse plebanalem; item quatuor villas dixerunt iure parochiali ipsi ecclesiae esse subjectas, videlicet *Cobyerzno*, quae de quolibet manso per unam metretam alias *Czwyerthnya* frumenti scilicet siliginis et avenae solvit; item *Dabrowa* [3]) ex singulis mansis duas metretas frumenti unam siliginis, alteram avenae cum decem grossis solvit; item *Gorzub* [4]) ex singulis mansis unam metretam siliginis et avenae cum sex grossis solvit; item *Thomycze* [5]) de quolibet manso tres modios siliginis et tres avenae tantum solvit. Patronum ecclesiae dicunt esse unicum, videlicet praefatum villae dominum.

8. CROTOSCHYN.**)

Istud oppidum est nobilis domini *J. Nyevyeschkj* [6]), in quo ecclesia parochialis tituli s......, habens dotem plebanalem, in qua aedificia plebani et domunculae

*) *Kobierno*, wieś szlachecka, w wieku XIII do *Prusinowskich* (Kod. dypl. wielkop. II, 21), w wieku XVI do *Rozrażewskich*, później do *Potockich*, a dziś do książąt *Thurn u. Taxis* należąca, miała według zapisów w aktach konsystorskich kościół parafialny pod tyt. *ś. Wojciecha* już w początkach wieku XV (Arch. Consist. Gnesn.). Dzisiejszy kościół drewniany zupełnie podupadły, który w krótce nowym murowanym ma być zastąpiony, wystawił w miejsce starożytnego także drewnianego z dwiema wyniosłemi wieżami w roku 1721 pleban miejscowy, ks. *Michał Odorowski*, który w roku 1723 konsekrowany był przez suffragana *gnieźnieńskiego*, *Franciszka Krasszkowskiego* (Arch. Consist. Acta Visit. archiep. Poniatowski de a. 1790). Zmarły przed kilkunastu laty pleban ks. *Ludwik Seeliger* przekazał testamentem pozostałość swoję wynoszącą około 15,000 marek na budowlę nowego kościoła. Przed kilku laty zniesiono obiedwie wieże upadkiem grożące.

[1]) *Hieronim Rozrażewski z Nowegomiasta* h. *Doliwa*. [2]) *Gacki*. [3]) *Dąbrowa*, [4]) *Gorzupia*, [5]) *Tomice* wsie do parafii należące. Oprócz tego należą do niej miejscowości: *Bargiel*, *Biadki*, *Biadkowskie Huby*, *Brzoza*, *Durzyn*, *Gorzupskie Huby*, *Różowepole (Rosenfeld)*, *Smoszewo* i *Wygnanie*.

[6]) *J. Niewieski*, zapewne z familii *Chebdów z Niewiesza*.

**) *Krotoszyn*, gniazdo starożytnej familii *Krotowskich*, pierwiastkowo wieś, od końca zaś wieku XV miasto, będące własnością *Krotowskich*, następnie *Niewieskich*, potem *Rozrażewskich*, dziś powiatowe i stolica

vicarii et ministri ecclesiae; item habet praefata ecclesia duos altaristas cum duabus eorum domunculis, de quibus infra; item honorabilis *Martinus de Koschmyn*[1]), plebanus et providi *Nicolaus Faber* consul et *Petrus Kokoska*, oppidani de *Krotoschyn* iurati dixerunt; parvum esse huius ecclesiae proventum et vix efficere annuatim plebano sex marcas; item dixerunt tres cum medio mansos plebanales esse, videlicet unum cum medio mansum in suburbiculo et duos mansos in villa *Stharemyastho*[2]); item est stagnum plebanale post suburbium situm desertum in acie ipsius villae plebani, *Sthavek*[3]) nuncupatum; item iure parochiali oppidum cum suburbio eius et villa *Stharykrothoschyn*[4]) praefatae ecclesiae subjectum est, ex quibus proventus nullus est alius, quam quod ex singulis mansis duae metretae, una siliginis et altera avenae cum sex grossis solvuntur. Mensalia etiam quisque pa-

księstwa tego imienia należąca do familii książąt *Thurn und Taxis*. Według podania przechowanego w aktach konsystorza *gnieźnieńskiego* kościół pierwszy parafialny wystawił z drzewa i hojnie uposażył dziedzic miejscowy *Wierzbięta Krotowski* w roku 1419. W wieku XVI przeszły dobra *krotoszyńskie* do rąk zamożnej i znakomitej rodziny *Rozrażewskich*, z której *Jan*, hrabia na *Rozrażewie*, kasztelan *poznański*, w miejsce pierwotnego kościoła zębem czasu zniszczonego wystawił dzisiejszy piękny kościół murowany w stylu gotyckim z wyniosłą wieżą roku 1592, który w roku 1601 *Wawrzyniec Goślicki*, biskup *poznański*, za upoważnieniem arcybiskupa *Stanisława Karnkowskiego* konsekrował. Kościół ten zgorzał w roku 1772, lecz w krótce potem zupełnie został zrestaurowanym, z wyjątkiem wieży, którą w górnej części w stylu gotyckim odbudował patron kościoła w roku 1860 (Acta Visitat. Archiepiscopor. Ostrowski et Poniatowski et Ecclesiae). W bocznej nawie południowej znajduje się pomnik fundatora dzisiejszego kościoła, *Jana Rozrażewskiego*. Z czasem powstały przy kościele *krotoszyńskim* liczne fundacye świadczące o pobożności i zamożności mieszczan, a mianowicie kilku altaryi niegdyś hojnie uposażonych, z których każda osobnego miała prebendarza. Dotąd utrzymały się następujące, lubo fundusze ich znacznie upadły: *Altarya ś. Anny*, fundowana na początku XVII wieku przez *ks. Mateusza Pitaliusza*, erygowana kanonicznie jako prebenda przez arcybiskupa *Macieja Łubieńskiego* dnia 14 grudnia r. 1646. Dzisiejszy ołtarz wystawił w roku 1775 ks. altarzysta, *Andrzej Dolegalski*, przed kilkunastu laty odnowiony przez cech kuśnierski, któremu przysługuje prawo prezentowania. *Altarya śś. Aniołów Stróżów*, kolacyi niegdyś magistratu miejscowego, której kanoniczną erekcyą odnowił arcybiskup *Stanisław Szembek* w roku 1722. *Altarya N. Maryi Panny Różańcowej*, erygowana kanonicznie w roku 1647 przez arcybiskupa *Macieja Łubieńskiego*. *Altarya ś. Barbary*, należąca do cechów rzeźnickiego i piwowarskiego. *Altarya śś. Kryspina* i *Kryspiniana* cechu szewskiego, erygowana przez kardynała arcybiskupa *Radziejowskiego* roku 1701. *Altarya Wniebowzięcia N. Maryi Panny*, erygowana kanonicznie w roku 1631 przez arcybiskupa *Jana Wężyka*. *Ks. Odorski Michał*, dziekan *krotoszyński* i pleban *kobierski*, legował w 1759 roku 23,200 złt. na kurs *de Beata* odprawiać się mający (tamże).

Oprócz parafialnego posiada *Krotoszyn* następujące kościoły: 1) kościół *śś. Apostołów Piotra i Pawła* murowany w pięknym stylu włoskim z kształtną wieżą, wystawiony w drugiej połowie zeszłego, wieku wraz z klasztorem, w którym obecnie znajduje się protestanckie gimnazyum, przez *Ludwikę* hrabinę *Potocką*, kasztelanową *krakowską*, dla sprowadzonych przez *Józefa Potockiego*, wojewodę *kijowskiego*, w roku 1731 do *Krotoszyna* oo. Trynitarzy, konsekrowany w roku 1775 przez *ks. Ignacego Kosierowskiego*, biskupa *adrateńskiego* i. p. i., proboszcza *mstowskiego* i kanonika *gnieźnieńskiego*. Po zniesieniu klasztoru kościół ten wcielony został do parafialnego jako sukursalny (tamże. Baliński, starożytna Polska I, 175). 2) Kościół drewniany *śś. Fabiana i Sebastyana*, odbudowany na miejscu dawnego w roku 1813, fundowany i uposażony przez mieszczan *krotoszyńskich* wraz z szpitalem, jak się zdaje, w drugiej połowie wieku XVI. 3) Za miastem ku *Koźminowi* jest kaplica drewniana pod wezwaniem *ś. Maryi Magdaleny* w roku 1755 przez *ks. Rokossowskiego*, proboszcza miejscowego i kanonika *gnieźnieńskiego* wystawiona, a w roku 1830 przez proboszcza *Wysockiego* zrestaurowana, w której raz do roku, w dzień ś. Patronki, msza ś. się odprawia (Acta Visitat. Archiep. Ostrowski et Poniatowski. Acta Consist. Gnesn et Ecclesiae).

[1]) *Marcin z Koźmina*, pleban. [2]) *Staremiasto*. [3]) *Stawek*, nazwa dziś nie używana. [4]) *Stary Krotoszyn*.

ter familias per unum grossum solvit. Erectionis litterae nullae sunt; item dominus plebanus illic exhibuit certas antiquas litteras sub titulo et sigillo generosi domini *Martini Vyerzbyatha* [1]), olim domini eiusdem oppidi, quae continebant donationem sex marcarum pecuniarum a domino oppidi annuatim perpetuis temporibus solvendarum, sed quum idem dominus plebanus nunquam in possessione iuris percipiendi dictas sex marcas fuit, cum tamen iam annos viginti est plebanus, similiter et antecessor suus nunquam eas percipiebat, praeterea litteras sedis ordinariae desuper nullas habet, mandavimus tamen sibi ipsas donationis litteras ad acta officialatus *Calissiensis* procurari inscribendas; item patronum ecclesiae narrant esse unicum oppidi dominum praefatum.

Item honorabiles *Stanislaus de Krotoschyn*, altaris *Undecim millia virginum* [2]) et *Jacobus de Jaroczyn*, *S. Mariae Magdalenae* titulorum altaristae in ecclesia parochiali eiusdem oppidi deposuerunt, se non habere erectionem eorundem suorum altarium, nec scire, ubi esset, dixerunt tamen suorum altarium proventus esse hos: imprimis altaris tituli *Undecim millium virginum* annuum esse proventum tres cum media marcas, quarum unam cum media marcas dominus *Kobylynsky* [3]) de oppido *Kobylyno* [4]) solus ipse solvit; duas vero marcas dominus *Kwyathkowskj* [5]) de villa *Kwyathkowo* solvit, quas pecunias altarista percipiebat semper annuatim. Unam etiam marcam census annui dominus *Stanislaus* altarista ad praefatum altare pertinentem in eodem oppido *Crothoschyn* deperiisse dixit desolatis domibus, ex quibus solvebatur, sed nescit, quatenus ex quaque domo, aut quomodo hae domus desolatae appellentur; item aliud altare tituli *S. Mariae Magdalenae* habet annuum censum quinque cum media marcas, quarum tres solvuntur marcae annuatim per dominum *Kobylynskj*, duae vero cum media marcae per dominum *Vyganowskj* altaristam, praedecessorem ipsius domini *Jacobi* altaristae ante sex annos pro triginta marcis apud dominum *Nyevyeskj* eiusdem oppidi dominum, quas XXX marcas ipse *Nyevyeskj* recepit, nec tamen censum huiusmodi solvere curat; quem monendum pro ipso censu mandavimus; item eius census emptionem inscriptam esse dicunt ad acta officialatus *Calissiensis*.; item credunt praefati altaristae suorum praefatorum altarium censum consistere omnem in contractu emptionis census in vim reemptionis; item patroni praefatorum altarium ....

9. BASKOWO.*)

Ista villa est nobilium *Baskowsczy* [6]) in qua ecclesia parochialis tituli *(S. Mariae Assumptionis)*, habens curiam et domum plebanalem cum horto plebanali et

[1]) *Marcin Wierzbięta (Krotowski).* [2]) Dziś *altarya* ta nie istnieje. [3]) *Kobyliński.* [4]) *Kobylin.* [5]) *Kwiatkowski.*

*) *Basskowo*, wieś szlachecka i gniazdo familii *Basskowskich*, która tam kościół parafialny pierwotny wystawiła i uposażyła, już w drugiej połowie wieku XV w aktach konsystorskich wspominany (Arch. Consist. Gnesn.). Dzisiejszy kościół murowany z wieżą wystawili w latach 1828 i 1829 *Mikołaj* i *Brygida* hrabiowie *Mielżyńscy*, dziedzice *Kobylina* i *Basskowa* z przyległościami.

[6]) *Basskowscy.*

schola prope ecclesiam; item *Martinus Nyeswodek*[1]) et *Blasius Galka*[2]), cmethones de *Baskowo*, vitrici ecclesiae iurati dicunt plebanum unum tantum mansum agri habere, cuius mansi dimidium post horrea domini haereditarii ex proximo situm est, contiguum agro dicto *Galczyne*. Stadium vero, hoc est, quartam partem eiusdem mansi habet iacentem post *Laskovyecz* inter agros *Wlodyczka* et *Baczkowska*, reliquam vero partem agri, scilicet quartam mansi positam habet in loco dicto *Brzesczyc* inter agros domini *Baskowsczy* et cmethonales. Praeterea retulerunt et quandam aliam esse partem agri plebanalis, dictam *dzyal*, quae sita est in acie agrorum *Sduny*[3]) versus, qui agri *Naplath* appellantur; item et aliam agri partem dicunt esse plebanalem duorum stadiorum, *przedzyalky* appellatam, nunc desertam et diu incultam, eundo in *Sduny*, contiguam *Naplathy* agris, *Vyelkye Myedze*[4]) dictam, quam quidem agri partem dicunt esse ex praefato manso plebani olim tabernatori plebani assignatam; item quinque villas ad hanc ecclesiam iure parochiali et tria molendina et una *Ruda*, videlicet *Konarzewo*[5]), quae de quolibet manso unam metretam siliginis et alteram avenae et praediales decimas praefato plebano solvit; item *Baskowo*, item et *Byesthwyn*[6]); istae duae villae similiter in omnibus et per omnia solvunt, ut villa *Konarzewo*; item *Sczyrkowo*[7]), item et *Rzemachowo*[8]); istae duae villae ex unoquoque manso unam metretam siliginis et alteram avenae plebano solvunt; item xe *Ruda*[9]) plebano solvitur annuatim unus ferto et aratrum ferri; item dicunt esse tabernam plebanalem, sed desertam et in maiori sui parte collapsam sitam penes plebani fundum; item patronos ecclesiae praefatae dicunt esse dominos villarum duarum, videlicet dominos *Baskowo* et dominos *Wlodyky*[10]), villarum, sed alternatim praesentant, videlicet duabus vicibus continuis domini *Wlodysczy*[11]); item ad alios ariticulos interrogati, responderunt, nescimus.

10. COBYLNO*), OPPIDUM.

Istud oppidum est nobilium dominorum *Kobylyensczy* ibi manentium, in quo ecclesia est magnifice murata tituli *(S. Stanislai)*, habens dotem plebanalem, in qua

[1]) *Niedźwiadek*. [2]) *Gałka*. [3]) *Zduny*, miasteczko sąsiednie. [4]) *Wielkie miedze*. [5]) *Konarzewo* [6]) *Bestwin*. [7]) *Szczerków*. [8]) *Rzemiechow*. [9]) *Ruda*. Oprócz wymienionych należą do parafii późnie powstałe osady: *Dziewiąte*, *Katarzynowo*, *Konarzewska Cegielnia*, *Ostatnigrosz*, *Rochy*, *Rzemiechowsk Bór*, *Salnia*, *Vorpol*. [10]) Miejscowość dziś nie znana. [11]) Zapewne *Włodkowie*.

*) *Kobylin*, starożytne miasto w województwie dawniejszem *kaliskiem*, gniazdo familii *Kobylińskich* herbu *Łodzia*, w prostej linii potomków *Przedpełka*, wojewody *kaliskiego* r. 1250, która wiele wydała ludzi zacnych i zasłużonych. Z tych *Mikolaj Kobyliński*, wojewoda *kaliski*, dziedzic *Kobylina*, świeżo na miasto zamienionego, zwanego także *Wenecyą*, wystawił tam pierwszy kościół parafialny, który arcybiskup *Jakób Swinka* jako taki na prośby fundatora kanonicznie erygował w roku 1289, jak dowodzi odnośny dokument tegoż arcybiskupa w *Gnieźnie* dnia 15 sierpnia w tymże roku wydany. (Kod. dyplom wielkopol. II, 18. 19). Pierwiastkowy kościół drewniany zgorzał na początku wieku XVI, w którego miejscu około roku 1512 stanął dzisiejszy piękny i obszerny kościół murowany w stylu gotyckim przez potomków pierwszego fundatora, *Kobylińskich*, wielkim nakładem wybudowany. Później

domunculae duorum vicariorum et schola; item et altaristas habet eadem ecclesia et eorum domunculas; item est hospitale illic, in quo ecclesia *S. Spiritus*, habens praepositum sacerdotem, quorum singulorum beneficiorum proventus omnis in litteris erectionum, de quibus infra huiusmodi mentio est. Item dominus plebanus produxit erectionem sub titulo et sigillo domini *Jacobi*, archiepiscopi *Gnesnensis* de anno domini 1289, item altaristarum duas erectiones, alteram sub titulo et sigillo reverendissimi *Jacobi de Senno*[1]) de anno Domini 1475, alteram sub titulo et sigillo reverendi *Przedwogij de Grandy*[2]), praepositi et administratoris S. ecclesiae *Gnesnensis* in spiritualibus et temporalibus sede vacante de anno Domini 1449. Item dominus praepositus hospitalis arcessitus produxit erectionem sub titulo et sigillo reverendissimi domini *Alberti*, *Gnesnensis*[3]) archiepiscopi de anno Domini 1434, cum quibus erectionibus dominus officiali *Calissiensi* se repraesentare mandavit et eas ad acta inscribi infra hinc et duos menses sub poena synodali; item in praefata ecclesia parochiali est quaedam lectura fraternitatis pauperum, cuius proventus sunt tres marcae, fundata per dominum doctorem *Kobylno*[4]) in advocatia eiusdem oppidi quadraginta marcis duae marcae emptae et tertia marca a fraternitate eadem solvitur. Lector est honorabilis *Paulus de Gosthynyn*[5]) eius autem lecturae nulla

przybudowane zostały po obu stronach tegoż kościoła piękne dwie kaplice, jedna od strony południowej pod tyt. *śś. Aniołów Stróżów*, druga od strony północnej pod tyt. *N. Maryi P. Różańcowej.* Około połowy wieku XVIII kościół *kobyliński* w opłakanym znajdował się stanie budowlanym, tak dalece, że przez lat kilkadziesiąt nabożeństwo w nim odprawiać się nie mogło. Nareszcie około roku 1780 dźwignął go z upadku i ruiny ówczesny pleban i dziekan *krotoszyński*, *Józef Broniewski*, wsparty pomocą parafian i wspaniałą świątynię służbie Bożej przywrócił. Arcybiskup *Jan Łaski* na prośby plebana *Macieja Wojcsyka* odnowił dnia 15 sierpnia roku 1525 erekcyą beneficyum *kobylińskiego*, potwierdziwszy wszystkie jego posiadłości i prawa (Arch Consist. Gnesn. Acta Visitat. archiepiscopor. *Ostrowski* et *Poniatowski).* W wieku XV—XVII powstały przy kościele w mowie będącym cztery następujące altarye przez rozmaitych dobroczyńców, a głównie mieszczan *kobylińskich* uposażone, jako to: *Altarya* pod wezwaniem *ŚŚ. Trójcy* w roku 1616 przez *Wawrzyńca Gembickiego*, arcybiskupa, *altarya Różańca ś.* i *Aniołów Stróżów* w roku 1682 i 1678 przez *Stanisława Karóla Grabińskiego*, officyała *gnieźnieńskiego* i altarya pod wezwaniem *Miłosiernego Pana Jezusa* przez officyała *kaliskiego*, *Stanisława Bużeńskiego* w r. 1678 kanonicznie jako prebendy erygowane (Acta Visitat. archiep. Poniatowski). Dwie pierwsze miały pierwotną erekcyą w wieku XV, która później upadła i w wieku XVII odnowioną została. W połowie wieku XV *Jan Klimak Wierzbięta Kobyliński*, syn miejscowego dziedzica, wstąpiwszy do zakonu *OO. Bernardynów* za granicą, zostawszy kapłanem i professem, postanowił pierwszy wprowadzić ten zakon do rodzinnego miasta i do *Polski*. Wystawiwszy przeto przy pomocy rodziców i różnych dobroczyńców piękny i obszerny murowany kościół gotycki z takimże klasztorem w roku 1456, sprowadził się z kilku zakonnikami swej reguły na tę nową siedzibę, którą arcybiskup *Jan Sprowski* w roku 1463 zatwierdził. Po zniesieniu klasztoru, który się niegdyś odznaczał wielu ludźmi uczonymi i biblioteką obejmującą pomiędzy 200 rzadkiemi rękopisami także autograf *błog. Szymona z Lipnicy*, który w tym klasztorze czas niejaki przepędził, kościół klasztorny pierwotny po kilkakrotnie restaurowany wcielony został jako sukursalny do kościoła parafialnego (Arch. Consist. Gnesn. Acta Visitat. Ostrowski et Poniatowski). Oprócz tych kościołów był jeszcze w *Kobylinie* przez lat blisko 400 trzeci kościół szpitalny fundowany wraz z szpitalem w roku 1434 przez *Wincentego*, *Andrzeja* i *Mikołaja* braci *Kobylińskich*, dziedziców miejscowych. Kościół ten po kilkakrotnie wskutek pożarów odbudowywany, zniszczał na początku obecnego wieku i dziś nie ma po nim śladu. Szpital z dochodami swemi lubo znacznie uszczuplonemi utrzymał się dotąd (Acta Visitat.).

[1]) *Jakób z Sienna Sienieński*, arcybiskup *gnieźnieński.* [2]) *Przedwój z Grąd Grądzki* proboszcz *gnieźnieński* i administrator archidyecezyi po śmierci arcybiskupa *Wincentego Kota z Dembna.* [3]) *Wojciech Jastrzębiec.* [4]) *Piotr z Kobylina*, proboszcz *posnański*, kanonik *gnieźnieński* i *krakowski* (1404—1426) licencyat dekretów (Acta Cap. Gnesn. de iisd. an.). [5]) *Paweł z Gostynina.*

fuit nec est erectio, quapropter ei mandavimus, ut quamprimum reverendissimus Dominus in *Calysch* constituetur, erectionem dicti lectoratus per suam paternitatem fieri procuret et se repraesentet una cum litteris donationis, sive census emptionis.

11. VYGANOWO.*)

Ista villa est nobilis *J. Vyganowsky*, in qua est ecclesia tituli *(SS. Jacobi* et *Nicolai)* habens dotem plebanalem, in qua aedificia plebani cum horto ac etiam schola; item honorabilis plebanus *Joannes* in *Vyganowo*, *Martinus Vyechethek* et *Simon Dzyerpula*, cmethones de *Vyganowo*, vitrici ecclesiae praefatae iurati dixerunt, valorem annuum proventus plebanatus se extendere ad viginti marcas, habet duos mansos integros inter agros cmethonales eo progressu, quo cmethonum sunt, sitos, in quorum et cuiusque agri extremitate prata habet respondentia; item habet hortum mediocrem vix dimidii stadii, in quo hortulanus est locatus. Situm eius dixerunt esse in acie villae in vico sinistro eundo ad *Thargoschycze*[1]); item sex villas esse narrant iure parochiali ad eandem ecclesiam pertinentes, et sunt istae: item *Vyganowo*, item et *Leskowo*[2]), istae duae villae de quolibet manso solvunt domino plebano unam metretam siliginis et alteram avenae cum decem grossis. *Thargoschycze* vero item et *Lagyewnyky*[3]), istae duae villae decimam frumentariam tantum solvunt eidem domino plebano, videlicet ex singulis mansis per unam metretam siliginis et alteram avenae, pecuniariam vero decimam istae duae villae alibi dant; item *Ochla*[4]) media villa ex medietate mansorum eiusdem villae de quolibet manso solvit per decem grossos; item *Sthargovyecz*[5]) eodem modo solvit in omnibus et per omnia decimam frumentariam tantum, sicut villae *Thargoschycze* et *La-*

*) *Wyganow*, wieś szlachecka, gniazdo familii *Wyganowskich* h. *Łodzia* (Niesiecki, Korona IV, 613), z których *Józef Wyganowski* wespół z *Mikołajem Starkowieckim*, dziedzicem *Starkówca* i *Targoszyc*, w roku 1482 pierwszy wybudowali i uposażyli w *Wyganowie* kościół drewniany, w tymże roku przez arcybiskupa *Zbigniewa Oleśnickiego* kanonicznie jako parafialny erygowany. W miejsce podupadłego pierwotnego kościoła stanął na początku wieku przeszłego nowy, również drewniany, w formie krzyża nakładem *Zofii z Bronissów Zawadzkiej* i syna jej *Jana Leona Korzbok Zawadzkiego*, skarbnika *kaliskiego* wybudowany, który w roku 1735 przez *Konstantego Moszyńskiego*, biskupa *inflanckiego* został konsekrowany (Archiv. Consist. Gnesn. Acta Visit.). Przy kościele *wyganowskim* fundował *Piotr Sulmowski*, dziedzic miejscowy, altaryą pod tyt. *ś. Krzyża* z ołtarzem w kaplicy, która w roku 1688 jako beneficyum kanonicznie została erygowaną. Miała zaś osobny dla prebendarza dom z ogrodem, 12 składów roli, 3000 złt. kapitału, nadto zobowiązał się rzeczony dziedzic wiecznemi czasy dawać altarzyście piwa beczek 10, żyta wierteli 6, pszenicy 2, jęczmienia 3, grochu 2, jagieł 1, skopy tłuste 2, pieniędzy złt. 100 i fur siana 2 corocznie (Acta Visit. Poniatowski). Kościół przez *Zawadzkich* wystawiony zgorzał w roku 1808. W miejsce jego wystawili *Stanisław Rembowski*, dziedzic miejscowy i *Marya Anna de Ryboutty Poullin*, dziedziczka *Targoszyc*, przy pomocy parafian nowy murowany kościół z wieżą, który w roku 1818 dziekan *Wiśniewski*, pleban z *Kobylina* pobenedykował. W roku 1864 arcybiskup *Leon Przyłuski* obchodził w tym kościele sekundycye swoje i obdarzył go na pamiątkę tego obchodu pięknym krzyżem srebrnym (Acta Consist. et Ecclesiae).

[1]) *Targoszyce*. [2]) *Liszkowo*. [3]) *Łagiewniki*. [4]) *Ochla*. [5]) *Starkówiec*. Oprócz wyżej podanych należą jeszcze do parafii następujące miejscowości: *Berdychów*, *Fijałków*, *Józefowo*, *Maryanów*, *Paradów*, *Wilamów*.

gyewnykj; item praefatarum omnium sex villarum omnes decimas praediales dicunt pertinere ad eundem dominum plebanum; item patronos eiusdem ecclesiae deposuerunt dominos duarum villarum, videlicet *Vyganowo* et *Thargoszycze*, qui praesentant vicibus alternatis; et de aliis nihil sciunt.

12. SDUNY.*)

Istud oppidum est regiae maiestatis impignoratum nobili *Jutrowska* [1]), in quo ecclesia habens dotem plebanalem cum horto et domo ac domunculis vicarii ac ministri ecclesiae. Ecclesia parochialis est tituli *(S. Hedvigis)*. Item *Paulus Lyssek* et *Michaël Snoyek*, oppidani in *Sduny* et vitrici ecclesiae iurati dixerunt duas quartas agri esse plebanales, sitas inter agros vicinorum oppidanorum in quolibet campo, sed latiores, quam oppidanorum; item dixerunt oppidum cum duabus villis *Phalczewo* [2]) et *Vczyechow* [3]) iure parochiali ad ecclesiam pertinere; in oppido ex quarta agri solvitur metreta frumenti plebano, siliginis duo modii et duo avenae. Ministro vero ecclesiae per medientem (sic), sed hi, qui agrum non colunt, mensalia unum grossum solvunt ex *Phalczewo* [4]), tam nobilis dominus *Phalczewskj* [5]),

*) *Zduny*, miasteczko niegdyś królewskie, później szlacheckie, nad granicą *śląską* położone, z kościołem parafialnym przez królów polskich fundowanym, lecz nie wiadomo, w którym roku. Akta konsystorza *gnieźnieńskiego* wspominają o nim na końcu wieku XV (Arch. Consist). Pierwotny kościół drewniany podupadł od starości zupełnie w początku wieku zeszłego. Zastąpił go pięknym kościołem murowanym z wyniosłą kształtną wieżą własnym nakładem *ks. Andrzej Baczewski*, dziekan *krotoszyński* i pleban miejscowy w roku 1721, który w tymże roku pod dawnym tytułem *ś. Jana Chrzciciela* pobenedykował (Acta Visit. archiep. Poniatowski de a. 1790). Do tego kościoła przybudował w r. 1733 *ks. Michał Odorski*, dziekan *krotoszyński* i pleban *kobierski*, piękną murowaną kaplicę z osobnym chórem i organami i fundował w niej altaryą pod tyt. *Opatrzności Boskiej*, wystawiwszy dla altarzysty dom osobny i zakupiwszy doń ogród. Altarya ta miała niegdyś 14,000 złt. kapitałów przez różnych dobroczyńców legowanych. Drugą altaryą ustanowił przy tymże kościele mieszczanin *zduński*, *Grzegorz Trafanowicz*, pod tyt. *N. Maryi P. Bolesnej*, zapisawszy na utrzymanie altarzysty 5000 złt., do których później przybył legat 1000 złt., i darował osobny dla niego dom z ogrodem. Altarya ta została erygowaną kanonicznie przez konsystorz *gnieźnieński* w roku 1754 (Acta Visit. Poniatowski). Wizyta arcybiskupa *Poniatowskiego* pisze o kościołku w parafii *zduńskiej* oprócz parafialnego znajdującym się co następuje: „W boru ku *Sulmierzycom* o milę jednę małą od *Zdun* jest kościołek mały na puszczy. Według tradycyi była niegdyś na tem miejscu wieś z kościołem parafialnym, która przez trzęsienie ziemi zapadła się wraz z kościołem. Na tę pamiątkę mieszczanie *Sulmierzyc* wystawili kościołek i domek dla pustelnika. Była potem sprzeczka pomiędzy plebanem *sulmierzyckim* a *zdunowskim*, do kogo z nich ten kościołek należy, i przyznane są rządy jego do plebana *zduńskiego*. „Ten kościołek w roku 1790 w dość dobrym stanie będący, dziś już nie istnieje (Acta Visit. Poniatowski de a. 1790).

[1]) *Jutrowscy*, familia wielkopolska h. *Rogala* (Niesiecki, Korona II, 452). [2]) *Chwaliszewo* i [3]) *Uciechowo* wsie należące dziś do parafii *sulmierzyckiej*. Obecnie należą do *zduńskiej* parafii następujące miejscowości: *Borownica*, *Chachalnia*, *Helenopol*, *Kubowo*, *Kwiatkowo*, *Maryanin*, *Perzyce*, *Piaski*, *Siejewo*, *Ujazd*, *Zduny*. [4]) *Chwaliszewo*, wieś szlachecka, gniazdo familii *Chwaliszewskich* z kościołem drewnianym pod tyt. *ś. Mikołaja*, niegdyś parafialnym, około roku zaś 1540 affiliowanym do kościoła parafialnego w *Sulmierzycach*. Dzisiejszy kościół wystawił około roku 1800 *Tomasz Gądkiewicz*, posiedziciel części *Chwaliszewa*, przy pomocy plebana *sulmierzyckiego* (Acta Visitat. Raczyński) [5]) *Chwaliszewski*.

quam villa tota decimam manipularem solvunt (sic) plebano, *Vczyechow* vero cmethones, quisque eorum per sex grossos solvunt ex domo; item dixerunt pratum esse non exile, sed iam arboribus consitum in *Dambrowa* loco sic dicto *Jaschyona*[1]), a multis annis iam non falcastratur; item et alia pratula agris praedictis plebanalibus in extremitate cuiusque correspondentia. Patronum unum esse dixerunt regem; item honorabilis *Nicolaus de Blyczewo* plebanus asserit esse praefatae ecclesiae litteras erectionis apud dominam *Juthrowska* praefatam, quas tamen plebano exhibere non vult propter molendinum, cuius aliquando plebani in possessione fuerunt, sed in praesentia domina eiusdem oppidi praefata idem molendinum possidet[2]).

13. CORITHA.*)

Ista villa est nobilium, in qua ecclesia parochialis tituli *(S. Nicolai episcopi et confessoris)*, habens dotem plebanalem ei contiguam, in qua domus plebanalis cum horto et schola. Item *Albertus Jadryka* et *Gregorius*, villicus, cmethones in *Coritha* iurati dixerunt, duos mansos esse agri plebanalis, unum in *Coritha* inter agros cmethonales in omnibus villae campis situm, cuius pars iam arboribus crescentibus ob non culturam consita est; item alterum mansum plebanalem in villa *Lgotha*[3]), eo modo situm, quo in *Coritha*; item piscinam dicunt pulchram sub salicibus in dote plebanali consistentem; item quatuor esse villas dixerunt ad ipsam ecclesiam iure parochiali pertinentes, scilicet *Coritha*, item et *Korythnycza*[4]); istae duae villae de quolibet medio manso per tres modios siliginis et per tres avenae plebano solvunt; item *Lgotha*, item et *Trzebowa*[5]); istae duae villae de quolibet medio manso

[1]) *Jasionna.* [2]) W powyższym opisie archidyakonatu *kaliskiego* opuszczono kościół parafialny w mieście *Sulmierzycach* w sąsiedztwie *Zdun* położonem, miejscu urodzenia *Klonowicza.* Widocznie powstał tam kościół parafialny pod tyt. *WW. Świętych* po roku 1521, który po zgorzeniu około roku 1623 kosztem mieszczan z drzewa odbudowany, przed kilkudziesięciu laty dla zupełnego zniszczenia rozebrany został, a nabożeństwo parafialne przeniesiono do kościoła szpitalnego, od dawnych czasów tam fundowanego, który ponieważ przy końcu zeszłego wieku zaczął się chylić ku upadkowi, proboszcz ówczesny *Jan Kupajski*, wystawił w miejsce jego piękny kościół murowany z wyniosłą wieżą w roku 1809, który pod tyt. *Wniebowzięcia N. Maryi P.* w roku 1868 dnia 29 czerwca przez *ks. Józefa Cybichowskiego*, suffragana *gnieźnieńskiego*, został konsekrowany. W dziesięć lat potem piękna ta świątynia przez dzisiejszego proboszcza i parafian wewnątrz gustownie przyozdobiona stała się pastwą płomieni (r. 1878), lecz dzięki zabiegliwości i ofiarom tak rządzcy jej jako i parafian i wielu dobroczyńców tego samego jeszcze roku w piękniejszej niż dawniej formie z gruzów podźwigniętą została (Acta Consist. et Ecclesiae).

*) *Koryta*, wieś szlachecka z kościołem założonym około roku 1514 przez dziedzica miejscowego, zapewne *Koryckiego*, pod wezwaniem *ś. Mikołaja.* Pierwotny kościół drewniany w drugiej połowie wieku zeszłego gruntownie zrestaurowany, konsekrowany był w roku 1775 przez *ks. Franciszka Ksawerego Rydzyńskiego*, suffragana *poznańskiego*, późniejszego biskupa *chełmińskiego.* Około roku 1800 pleban miejscowy, *Teodor Mikstacki*, presbyteryum drewniane zniósł i zastąpił je murowanem, do którego przed kilkunastu laty kosztem patrona i parafian przybudowaną została w miejsce drewnianej główna nawa z cegły palonej (Acta Visit. archiep. Raczyński. Acta Ecclesiae).

[3]) *Ligota*, [4]) *Korytnica*, [5]) *Trzebawa*, wsie parafialne, do których później przybyły osady: *Bugaj*, *Hochwald* i *Żurawieniec*.

per duos modios siliginis et per duos avenae; item patronos ecclesiae dixerunt esse villae eiusdem *Coritha* dominos, videlicet viduam cum impubere filio et *Georgium Coryczkj* [1]); de aliis articulis interrogati, nesciunt; item decimae praediales praefatarum villarum ad eandem ecclesiam pertinent.

14. KARMINO.*)

Ista villa est nobilium *Joannis Schosznyczkj* [2]) et *J. Karmynskj* [3]), in qua ecclesia parochialis deserta et vacans tituli *S. Barbarae*, habens dotem plebanalem contiguam, hortum et domum desertam; item *Jacobus Jakub* et *Mathias Maczko*, cmethones de *Karmino* iurati dixerunt proventulum huius ecclesiae esse parvum, in missalibus duntaxat consistentem, quae se vix ad duo maldrata extendunt, et duae villae sunt parochianae, videlicet *Carmyno*, item et *Carminko* [4]) ex singulis mansis unam metretam siliginis et alteram avenae plebano solventes; item unum mansum agri plebanalis in tribus villae campis situm dixerunt, in duobus videlicet campis per octo duplatas sulcorum, in tertio vero campo per quatuor duplatas h. e. *sklady*, cmethonum autem ubique per quatuor *sklady* progrediuntur; item dixerunt circa dotem plebanalem esse hortum plebani; item patronos dixerunt villae eiusdem *Carmyno* dominos alia nesciunt; item decimae praediales praefatarum villarum ad ipsam ecclesiam spectant.

15. SCHOSCHNYCZA.**)

Ista villa est domini *Schoschnyczkj* [5]), in qua ecclesia parochialis est tituli *S. Mariae Magdalenae*, habens dotem plebanalem, domum et hortum bonum ac

[1]) *Korycki.*

*) *Karmin*, wieś szlachecka, gniazdo *Karmińskich* h. *Wczele*, którzy tam kościół parafialny w wieku najpóźniej XV fundowali, gdyż o nim akta konsystorza *gnieźnieńskiego* w tym wieku czynią wzmianki (Arch. Consist. Akta i wykazy). Dzisiejszy kościół parafialny odbudowany z drzewa na końcu wieku XVII lub na początku następnego przez nieznanego fundatora, konsekrował w r. 1711 *Hieronim Wierzbowski*, suffragan *poznański* (Acta Visit. Alexandri Gembarth de a. 1754).

[2]) *Sośnicki z Sośnicy* h. *Trąby*. [3]) *Karmiński*. [4]) *Karminek*. Oprócz *Karmina* i *Karminka* należą dziś do parafii: *Gustawów*, *Karmin Nowy* i folwark *Karminek*.

**) *Sośnica*, wieś szlachecka, gniazdo rodziny wielkopolskiej *Sośnickich*, którym zawdzięcza kościół parafialny, według akt konsystorza *gnieźnieńskiego* już w połowie wieku XV istniejący (Arch. Consist. akta luźne). Dzisiejszy kościół z drzewa dębowego budowany stanął w roku 1745 nakładem miejscowego dziedzica, *Konstantego Rogalińskiego*, benedykowany w tymże roku przez *Ludwika Pelkę*, kanonika kolegiaty *chockiej*, dziekana i proboszcza *pleszewskiego*. W roku 1757 pleban *Bartłomiej Matecki* zaprowadził bractwo *Pocieszenia N. Maryi P.* admitowane przez konsystorz *gnieźnieński* r. 1760, do którego przeznaczył legat 2000 złt. (Acta Visitat. archiep. Raczyński de a. 1811).

[5]) *Sośnicki.*

ministri domunculam; item *Martinus Lyszko*, *Petrus Szavyska*, cmethones de *Pabyanowo*, vitrici ecclesiae iurati dixerunt, proventum ecclesiae se extendere ad decem marcas, dixerunt etiam plebanum unum tantum mansum agri habere, qui in tribus campis protenditur inter agros cmethonales; item habet plebanus hortum coniunctum plebanatui et agro suo contiguum; item tres villas dixerunt esse parochianas, videlicet *Schoschnycza*, item et *Pabyanowo* [1]), de quibus villis ex manso solvuntur duae metretae siliginis et duae avenae; item *Czarnoska* [2]) villa, ex qua de manso duae metretae frumenti scilicet siliginis et quatuor grossi solvuntur; item *Schoschnycza* de manso octo ternarios pro vino comparando ex antiquo tempore plebano solvit; item patronum huius ecclesiae dixerunt unicum tantum villae eiusdem *Schoschnycza* dominum. Item de erectione ipsius ecclesiae, ubi sit, ac etiam, quod ad ipsam ecclesiam in *Schoschnycza* villa *Kowalewo* [3]) infrascripta de quolibet manso solvat per octo grossos plebano *Schoschnyczensi*, vide depositionem testium sub titulo sequenti villae *Kowalewo* circa finem. Item praefatae villae ex praediis decimas manipulares ipsi ecclesiae solvunt.

16. KOWALEWO.*)

Ista villa est nobilis *Kowalewskj*, in qua ecclesia parochialis est tituli *S. Bartholomaei*, habens dotem plebanalem cum horto et curia et schola. Honorabilis *Gregorius de Młodzykowo* [4]) plebanus, *Nicolaus Gay* et *Martinus Czyranka*, cmethones de *Kowalewo*, vitrici ecclesiae praefatae iurati dixerunt, proventum annuum plebanalem vix se extendere ad septem marcas; item unum cum medio mansum plebanalem esse situm in omnibus villae campis; item quinque villas huius ecclesiae parochianas dixerunt, videlicet *Kowalewo*, quae de unoquoque manso plebano solvit per unam metretam siliginis; item *Basanowo* [5]), *Basanowko* [6]), *Schuchorzew* [7]) et *Pyekarzewo* [8]); quaelibet praedictarum villarum solvit frumentum plebano eo modo et per omnia, ut villa *Kowalewo*; item praediales decimae solvuntur plebano ex duabus tantum villis, videlicet *Kowalewo* et *Suchorzewo*; item deposuerunt, quod praedicta villa *Kowalewo* de quolibet manso per octo grossos solvit plebano alterius parochiae, videlicet in *Schoschnycza*; item patronum unicum esse dicunt, videlicet eiusdem villae dominum praefatum; item deposuerunt litteras erectionis ipsius ecclesiae in *Kowalewo* ac etiam ecclesiae praecedentis in *Schoschnycza* sub uno contextu scriptas esse sub manibus domini *Schoschnyczkj*, quas non vult ostendere, nisi suo plebano *Schoschnycensi*, semel tantum, scilicet quando instituitur.

[1]) *Fabianów.* [2]) *Czarnuszka.* Dziś należą prócz tego do parafii: *Jarmużew*, *Kaczyniec*, *Maryanów*, *Orpiszewek*, *Sośnickie Huby.* [3]) *Kowalewo*, wieś kościelna, o której niżej.

*) *Kowalewo*, wieś szlachecka, niegdyś dziedzictwo *Kowalewskich* h. *Nowina*, którzy byli fundatorami kościoła parafialnego tamże, wspominanego w aktach konsystorskich w końcu wieku XV. Kto wystawił obecny starożytny kościół z drzewa dębowego, znikąd dojść nie można.

[4]) *Grzegorz z Młodzikowa*, pleban. [5]) *Basanów*, [6]) *Basanówek*, [7]) *Suchorzew*, [8]) *Piekarzewo*, wsie do parafii należące.

17. TWARDOWO.*)

Ista villa est nobilis *J. Twardowskj*, in qua est ecclesia parochialis tituli *S. Petri et Pauli*, habens dotem plebanalem cum aedificiis ac horto et schola ecclesiae contigua; item honorabilis *Joannes de Trzebyncza*[1]), plebanus et laboriosi *Mathias Gyethek* et *Jacobus Kyelek*, cmethones de *Twardowo* iurati dixerunt esse tres mansos agri plebanalis, videlicet unum in *Twardowo*, cuius unam partem sitam esse inter praedium domini et agros cmethonales penes viam, alias autem duas mansi partes cmethonalibus agris dixerunt esse contiguas, in extremitate videlicet agrorum cmethonalium positas; item secundum mansum plebanalem dicunt esse in villa *Vola*[2]) situm inter agros cmethonales; item et tertium mansum agri plebanalis dixerunt esse in villa *Vyskovy*, uno tantum agrorum campo consistentem, cuius situs est penes viam eundo de *Vyskovy* versus *Jaroczyn*[3]), ac deinde per transversum viae ducentis in *Twardovo*, a dextris in extremitate eiusdem villae *Vyskovy*; item dixerunt esse hortum desertum plebanalem, in quo taberna olim erat plebanalis ex opposito ecclesiae et dotis plebanalis situs; item duae tantum sunt villae ad ecclesiam ipsam iure parochiali pertinentes, videlicet *Twardowo* et *Vola*; item villae *Twardowo* cmethones dissimiliter solvunt, nam ex tribus cum medio mansis mediis, quorum possessores sunt, videlicet........ Item possessores de unoquoque eorundem trium cum medio mediorum mansorum plebano solvunt per quatuor metretas frumenti, scilicet per sex modios tritici, item octo modios avenae, aliorum autem mediorum mansorum possessores cmethones ex quolibet medio manso per duos modios siliginis et per duos avenae et per octo grossos eidem plebano solvunt; item villa *Vola* ex quolibet medio manso per duos modios siliginis et per duos avenae et per sex grossos; item dixerunt duas villas esse alterius parochiae videlicet *Magnuschevycze*[4]), item *Vyskove*[5]) ad ecclesiam in praefata *Magnuschevycze* pertinentes, quae de unoquoque medio manso ipsi plebano in *Twardowo* duos modios siliginis et alios duos avenae quotannis solvit eadem villa *Magnuschevycze*; item in *Voskovy* praefata villa ex quarta agri qualibet unum modium avenae et dimidium modii siliginis cum quatuor grossis eisdem plebano in *Twardowo* solvunt et post quondam hominem liberum dictum *Volny* in praefata *Magnuschevicze* ad ipsum plebanum in *Thwardowo* ex agro eiusdem *Volny* similiter spectare; item tria molendina sunt in eadem parochia, ex quibus per unum modium farinae annuatim ipsi plebano solvitur; item dixerunt valorem proventuum praefatorum, non computato labore plebani, se extendere ad octo marcas tantum; item duos

[1]) *Twardowo*, wieś szlachecka, z której wyszła rodzina *Twardowskich* h. *Ogończyk*. Z tych jedna linia pisała się ze *Skrzypna* (Niesiecki, Korona t. IV, 407). Założony i uposażony przez nich kościół parafialny istniał już w połowie wieku XV, jak wskazują ślady w aktach konsystorza *gnieźnieńskiego*. Dzisiejszy kościół drewniany zrestaurował około roku 1750 pleban tamtejszy *Dyczkowski* (Acta Visit. Alexandri Gembarth de a. 1754 et Raczyński de a. 1811).

[1]) *Jan z Trzebienic*, pleban, wspominany w aktach konsystorskich w tymże czasie. [2]) *Wola Książęca*. [2]) *Wyszki* do parafii w *Magnuszewicach* należące. [3]) *Jarocin*, miasto. [4]) *Magnuszewice* [5]) *Wyszki*.

collatores ecclesiae praefatae esse dicunt, videlicet dominum *Twardowskj* praefatum primum et dominum *Vyskowskj* [1]) secundum; ad alia interrogati, nesciunt.

18. SCHYMANOVYCZE.*)

Ista villa est nobilium *Schymanowsczy* [2]) illic manentium, in qua est ecclesia parochialis tituli *(S. Annae)*, habens dotem plebanalem amplam, in qua aedificia cum horto et domuncula vicarii ac schola; item honorabilis *Jocobus Myeryschewsky* [3]), plebanus et laboriosi *Fabianus*, cmetho et *Mathias Voyevoda*, vitrici ecclesiae praefatae iurati dixerunt, duos hortos hortulanorum esse plebanales, in quorum uno hortulanus est doti plebanali contiguus; item alium hortum habet desertum, in quo hortulanus alter locari posset, et hi horti sibi contigui et continui sunt; item sunt et alii duo horti plebanales, quorum unus situs est post domum scholae progrediens ad pratulum hortulani plebanalis; item alter hortus situs est post domum vicarii coiens cum praediolo plebanali; item dixerunt esse praediolum spirituale plebani agris cmethonalibus non insertum, cuius situs est post aream plebani; item prata plebanalia eidem praedio plebani contigua tendentia versus pontem et rivulum alias *struga*; item dixerunt quatuordecim esse villas, iure parochiali ad ipsam ecclesiam pertinentes, inprimis *Schymanovycze*, item et *Thomycze* [4]); ex istis duabus villis decima manipularis tam praedialis quam cmethonalis de omnibus villarum agris ipsi plebano provenit, ac de eisdem duabus villis de quolibet medio manso unus modius siliginis et alter modius avenae plebano solvitur; item *Zarzecze* de quolibet manso unus modius siliginis et alter modius avenae cum tribus grossis; item *Czyermyerowo* [5]) de quolibet manso duos modios siliginis et duos avenae; item *Lyssowo* [6]) unum modium siliginis, alterum avenae; item *Czolnochowo* [7]) solvit eodem modo, ut *Lyssowo*; item *Gysalky* [8]), quae de quolibet medio manso duos modios siliginis et duos avenae plebano solvit; item *Novavyesch* [9]); item et *Myenyssewo* [10]); istae duae villae solvunt et praedialem et cmethonalem decimam plebano; item *Robakowo* [11]), dominus villae solvit decem modios frumenti, videlicet quinque modios

[1]) *Wysskowski*, dziedzic *Wyssek*.

*) *Ssymanowice*, wieś szlachecka (w dekanacie dziś *słupeckim*, dyecezyi *kujawsko-kaliskiej)*, gniazdo familii *Ssymanowskich*, miała kościół parafialny już w początku wieku XIV, jak dowodzą akta konsystorza, przed który tamtejszy pleban *Maciej* dnia 29 marca roku 1416 pozwał kmieci z *Grabia* o dziesięciny plebanom *szymanowickim* od dawnych czasów przysługujące (Excerpta ex actis Consist. Gnesn. f. 246 b). Pierwotny kościół drewniany spalił się około roku 1430, z winy wikaryusza miejscowego *Piotra*, o co go pleban *Jan* przed konsystorz *gnieźnieński* cytuje w tymże roku, domagając się, aby kościół swoim nakładem odbudował (tamże f. 94 b). W kwietniu roku 1831 zgorzał kościół drewniany, wystawiony w miejscu dawnego, roku 1745 w formie krzyża przez *Józefa Cywińskiego*, cześnika *poznańskiego*, dziedzica *Szymanowic*, i dotąd pomimo usilnych zabiegów plebanów nie został odbudowany (Rubryc. dyec. kuj.-kal. z r. 1877 f. 79).

[2]) *Szymanowscy*. [3]) *Jakób Mieniszewski*, pleban. [4]) *Tomice*. [5]) *Ciemierów*. [6]) *Lisewo*, wieś i folwark. [7]) *Czołnochów*, [8]) *Gisalki*, [9]) *Nowawieś*, [10]) *Mniszewo*, dziś do parafii *kretkowskiej* należące. [11]) *Robaków*, dziś w parafii *żegocińskiej*.

siliginis et duos avenae de qualibet quarta agri; item *Grab* [1]) de qualibet quarta per unam metretam siliginis et alteram avenae; item *Schuchavyesch* [2]) de qualibet quarta duos modios siliginis et duos avenae et per decem grossos; item maior *Lubyen* [3]) per duos modios siliginis et duos avenae et praedialis decima plebano; item *Pruschynowa* [4]) praediales decimas solvit, cmethones vero de qualibet quarta per duos modios siliginis et duos avenae; item dixerunt patronos ecclesiae esse villarum duarum dominos, videlicet dominos de *Schymanovycze* et dominos de *Lubyen*; ad alia interrogati, nesciunt.

19. KRETHKOWO.*)

Ista villa est nobilium *Crethkowsczy* [5]), in qua est ecclesia parochialis pauperrima tituli *(OO. SS.)*, habens dotem plebanalem et domum plebani. Item *Petrus Pudlo* et *Johanes Janek*, cmethones de *Crethkowo* iurati dixerunt, eius ecclesiae exiles esse proventus et vix se extendere ad duas cum media marcas; item dixerunt agri plebanalis esse unam quartam sitam inter agros cmethonales in tribus villae campis; item duos hortos plebanales, unum desertum hortulani et alium circa dotem plebanalem; item dixerunt tres villas esse ad ipsam ecclesiam iure parochiali pertinentes, videlicet *Crethkowo* [6]), ex qua decima manipularis praedialis et cmethonalis; praeterea de qualibet quarta agri per duos modios siliginis et duos avenae cmethones solvunt; item *Syrnykj* [7]) de qualibet quarta agri duos modios siliginis et duos avenae plebano solvit; item *Kamyen* [8]), villa deserta, eodem modo solvere

[1]) *Grab*, w parafii *żegocińskiej*. [2])) *Sucha*, dziś w parafii *czermińskiej*. [3]) *Wielka Lubiń* w parafii *kretkowskiej*, tak samo i [4]) *Prusinowo*. Później przybyły osady: *Górki*, *Janowskie Holendry*, *Kosiołki*, *Leszczyca*, *Lupice*, *Młynik*, *Obory*, *Oborskie Holendry*, *Olsz*, *Ostrowskie Holendry*, *Ruda Wieczyńska*, *Śniatnia*, *Studzienka*, *Świerczonka*, *Toporów Stary* i *Nowy*, *Wierzchy*, *Wronów*, *Zimochowiec*. *Jan*, pleban z *Szymanowic*, skarży w roku 1430 dawniejszego wikaryusza swego *Piotra*, że zabrał na swój użytek przysługujące plebanom dziesięciny: w *Tomicach* wartości 7 grzywien, w *Szymanowicach* 5 g., *Grabiu* 1 g., w *Czołnochowie* 1 g., w *Nowejwsi* 1 g., w *Prusinowie* 2 g., w *Miniszewie* 1 g. (Excerpta ex actis Consist. f. 94 b).

*) *Kretkowo*, wieś niegdyś dziedziczna familii *Kretkowskich*, do której należał *Feliks Kretkowski*, biskup *chełmiński*, poprzednio proboszcz *gnieźnieński* (Acta decr. Capit. Gnesn.), miała kościół parafialny zapewne już w pierwszej połowie XIV wieku, albowiem *Stanisław*, pleban tamtejszy, zapozywa w r. 1430 przed sąd konsystorza *gnieźnieńskiego*, *Mikołaja z Kamienia*, dziedzica o dziesięciny tamże w wartości 4 grzywien, wykazując prawo do nich *dawną* erekcyą kościoła (Excerpta ex actis Consist. f. 88). W miejsce starożytnego kościoła drewnianego stanął w drugiej połowie XVII wieku kosztem dziedziców nowy kościół drewniany, przez suffragana *gnieźnieńskiego*, *Wojciecha Stawowskiego* w roku 1692 konsekrowany, który gdy w końcu wieku zeszłego podupadł, zastąpił go nowym pięknym kościołem murowanym *Józef Skórzewski*, starosta *gnieźnieński* i *pyzdrski*, dziedzic dóbr *Żerniki* i *Kretkowa* przed kilkudziesięciu laty (Acta Visitat. Gembarth. Raczyński etc.).

[5]) *Kretkowscy*. [6]) *Stanisław*, pleban rozprawia się przed sądem konsystorskim o dziesięciny w *Kretkowie* z *Anną*, dziedziczką tamtejszą, w roku 1456 (Excerpta f. 401 b). [7]) *Żerniki*. [8]) *Kamień*. Po ostatnim rozbiorze Polski i po nastąpionem rozgraniczeniu w. ks. poznańskiego od królestwa polskiego, wieś *Kamień* do tegoż królestwa przeszła, a natomiast od parafii *Szymanowice* odpadły do *Kretkowa* wsie: *Miniszewo*, *Prusinowo* i *Wielka Lubiń*.

debet, ut villa *Syrnyky*; item dixerunt patronos esse eiusdem villae *Crethkowo* dominos. Ad alia interrogati, nesciunt.

20. SZEGOCZYNO.*)

Ista villa est nobilis domini *Bartholomaei Schuchorzewsky*, in qua ecclesia est tituli *(S. Mariae V. Assumptae)*, habens dotem plebanalem, in qua aedificia plebani et schola; item laboriosi *Mathias Sthanyczyk* et *Blasius Szurek*, cmethones de *Szegoczyno*, vitrici ecclesiae iurati dixerunt, proventum plebanatus se extendere ad decem marcas; item mansum agri plebanalis in tribus villae campis inter agros cmethonales situm; item hortum satis amplum doti plebanali contiguum; item dixerunt villas septem ad eandem ecclesiam iure parochiali pertinentes videlicet *Szegoczyno*, item et *Vyothczyno* [1]); hae duae villae de qualibet quarta unam metretam siliginis et alteram avenae eidem plebano solvunt; item *Buskowo* [2]) decimam praedialem eidem plebano solvit; item *Ruda* [3]), item et *Lank* [4]), hae duae villae ex singulis quartis unum modium siliginis et alium avenae solvunt; item *Sdbyky* [5]), decima praedialis tantum eidem plebano solvitur; item patronum ecclesiae eiusdem unum esse dixerunt, videlicet praefatum eiusdem villae dominum; ad alia interrogati, nesciunt.

21. COTHLYNA.**)

Ista villa est nobilium *Cothlynsczy*, fratrum dictorum *Korossovye*, in qua est ecclesia parochialis tituli *Omnium Sanctorum*, habens dotem plebanalem, in qua

*) *Żegocin*, wieś szlachecka, w wieku XVI własność *Suchorzewskich*, potomków zapewne *Suchorzewskiego*, który w roku 1446 nabył połowę wsi *Broniszewice* w pobliżu *Żegocina* położonej (Niesiecki, Korona IV, 234). Kościół *żegociński* o wiele przecież dawniej został fundowany, gdyż dnia 8 sierpnia roku 1415 występuje przy pewnej czynności w konsystorzu *gnieźnieńskim* *Stanisław*, wikaryusz z *Żegocina*, jako świadek (Excerpta ex actis Consist. f. 16 b). Dzisiejszy kościół drewniany z takąż wieżą odbudował po zgorzeniu dawniejszego w roku 1714 *Mikołaj z Wybranowa Swinarski*, starosta *liwski*, dziedzic miejscowy. Restaurowali go, gdy znacznie był podupadł, dziedzic *Antoni Gajewski*, starosta *kościański* i pleban miejscowy *Stanisław Nowicki* w roku 1750, a przed kilku laty ponownie patron z parafianami. Kościół *żegociński* od czterech wieków głośny jest w *Wielkopolsce* z cudownego obrazu *M. Maryi P.* (Acta Visitat. Gembarth, Raczyński etc. et Acta Ecclesiae).

[1]) *Wieczyn*. [2]) *Buszków* zapewne, który po rozgraniczeniu księstwa poznańskiego od królestwa polskiego odpadł do parafii w *Skulsku*, a wieś [3]) *Ruda* do parafii w *Szymanowicach*; natomiast od ostatniej parafii przeszły do *Żegocina* wsie: *Robaków* i *Grab*. [4]) *Łęg*. [5]) *Zbiki* Później powstały nowe osady: *Gorzyce*, *Młyn*, *Nowe Prusy*, *Sierszew*.

**) *Kotlin*, gniazdo familii *Kotlińskich* h. *Ogończyk* (Niesiecki l. c. II, 674), wieś starodawna z kościołem parafialnym, o którym akta konsystorza *gnieźnieńskiego* czynią wzmiankę już w pierwszej połowie wieku XV. W roku 1734 *Aleksander Miaskowski*, skarbnik *kaliski* i pułkownik wojsk polskich, dziedzic na *Kotlinie*, rozebrał starożytny kościół drewniany upadkiem grożący, a zastąpił go nowym, który w roku 1811 wizyta *Raczyńskiego* tak opisuje: „Kościół jest w bale stawiany, zewnątrz pruskim murem opasany; niebezpieczeństwo zagraża, gdyż mur na stronę jednę nachyla się i w niektórych miejscach cegła się wysuwa. Na tym kościele są dwie wieże, wielka i mała. Wieża pierwsza jest wspaniała, stoi przy końcu kościoła na zachód, na niej jest zegar dobry, bijący godziny i kwadranse... mała

domus plebanalis et schola ac hortus parvus. Item *Gregorius* cmetho et *Martinus* scultetus de *Kothlyna*, vitrici praefatae ecclesiae iurati dixerunt, proventum ecclesiae eiusdem vix se extendere ad quinque marcas; item agrum plebanalem in tribus villae campis inter cmethonales agros situm; item hortum parvum in dote plebanali; item dixerunt unam villam esse eiusdem ecclesiae parochianam, videlicet ipsam *Kothlyna*, quae de qualibet quarta per duos modios siliginis et duos avenae eidem plebano solvit; item decimae praediales eidem plebano ex eadem villa proveniunt; item dixerunt eiusdem ecclesiae patronos esse eiusdem villae dominos; ad alia interrogati, nesciunt.

22. CZYRNYNO.*)

Ista villa est nobilis domini *Joannis Schuchorzewsky*[1]), ibi manentis, in qua ecclesia parochialis tituli *(S. Jacobi Apostoli)*, habens dotem plebanalem et aedificia pulchra plebani et hortum ac domos vicarii ac ministri ecclesiae. Item *Adam Kolodzyey* et *Albertus Duska*, cmethones de *Czyrnyno*, vitrici ecclesiae iurati dixerunt, unum laneum agri plebanalis esse in tribus villae campis inter agros cmethonales situm; item prata eidem laneo agri adiacentia; item villas duodecim esse eiusdem ecclesiae parochianas, videlicet *Czyrnyno*, item et *Ostrowo*[2]); istae duae villae de quolibet laneo per quatuor modios siliginis et per quatuor modios avenae et per quatuor grossos pecuniarum plebano solvunt; item *Modlowa*[3]), item et *Myedzydobrze*[4]), istae duae villae decimas manipulares plebano solvunt; item *Vola*[5]),

wieża stoi na środku kościoła... ołtarzy ma sześć snycerską robotą." Kościół ten przed laty kilkunastu tak był podupadł, że patron i parafianie zmuszeni byli postawić nowy kościół skromny murowany z wieżyczką na środku dachu (Acta Consist. et Ecclesiae). Do parafii należą oprócz *Kotlina* osady: *Teodorowo* i *Walissewo*.

*) *Czermin*, wieś szlachecka, gniazdo rodziny wielkopolskiej *Czermińskich* h. *Wieniawa*, z której pochodził mąż zacny i znakomity, *Łukasz Czermiński*, kanonik *gnieźnieński* i wiceprezydent trybunału koronnego r. 1690 (Niesiecki l. c. I, 377), miała kościół parafialny już w wieku XIV, jak dowodzą akta konsystorza *gnieźnieńskiego* z roku 1474, pod którym zapisany jest układ pomiędzy plebanem *czermińskim*, a plebanem z *Broniszewic* wykazujący, że parafia *Broniszewice* powstała z *czermińskiej* przez odłączenie od niej tejże wsi i erekcyą tamże kościoła parafialnego przez arcybiskupa *Mikołaja Trąbę* (1411—1422). Układ ten nazywa kościół *czermiński dawnym* (Excerpta ex actis Consist. Gnesn. f. 599—603). W miejsce starodawnego kościoła zupełnie spustoszonego stanął w roku 1725 nowy z drzewa kostkowego, i wprawdzie w korpusie swoim nakładem dziedzica miejscowego, *Ulatowskiego*, a co do kaplic pobocznych kosztem plebana, *Marcina Paszkowskiego* i dziedzica *Macieja Kurczewskiego*. Konsekrował go *ks. Franciszek Kraszkowski*, suffragan *gnieźnieński* dnia 22 lipca roku 1730. Od dawna posiada obraz *N. Maryi P.* powszechnie za cudowny miany (Acta Visit. Gembarth et Raczyński). W roku 1733 *Józef Kurczewski*, dziekan kolegiaty *chockiej* i dziedzic *Czermina* fundował przy kościele w mowie będącym *altaryą* pod tyt. *ś. Józefa* zapisawszy na dobrach *Kuczkowo* 8000 złt., a na dobrach *Czermin* 2000 złt. na utrzymanie altarzysty, któremu nadto przeznaczył 20 fur drzewa z lasów *czermińskich*. „Prowizya na *Kuczkowie*," mówi wizyta arcybiskupa *Raczyńskiego* z r. 1811, „dla obciążonych dóbr tych przez sumy *Bajońskie* od lat pięciu nie dochodzi."

[1]) *Jan Suchorzewski*. [2]) *Ostrowo*, dziś w parafii nie znane. [3]) *Modłowa* i [4]) *Międzydobrze*, miejscowości dziś w parafii nie znane. [5]) *Wola Duchowna*.

item *Marssowo* [1]), item *Skrzypna* [2]), item *Korskwyn* [3]), item *Strzeszewko* [4]), item *Kurczewo* [5]), item *Strzedzewo* [6]). Hae omnes villae per quatuor modios siliginis et quatuor avenae de quolibet laneo solvunt; item dixerunt esse quandam villam *Bronyschevycze* [7]) alterius parochiae, videlicet ipsius *Bronyschevycze*, quae de quolibet laneo per octo grossos pecuniarum et de desertis agris decimam manipularem eidem plebano in *Czyrnyno* ex antiquo solvit; item eiusdem ecclesiae patronum unum esse dixerunt, videlicet praefatum villae dominum. Ad alia interrogati, nesciunt.

23. CHODECZ.*)

Istud oppidum est generosi domini *Ostrorok* [8]), castellani *Calissiensis*, in quo ecclesia parochialis lignea, tituli *(S. Laurentii martyris)*, habens dotem plebanalem et aedificia cum horto et ministri domo. Item honesti *Mathias Maczyey* et *Jacobus Skyeląth*, advocatus oppidi eiusdem, iurati dixerunt unacum honorabili domino *Joanne de Byeganowo* [9]), ibidem plebano, unum mansum agri plebanalis esse situm

[1]) *Marszewo*. [2]) *Skrzynia*. [3]) *Korskwy*. [4]) Osada dziś nie znana. [5]) *Kurcew*. [6]) *Strzydzew*. Później przybyły osady: *Mamoty*, *Pieruszyce*, *Pieruszycski*, *Psienie*, *Sucha*, *Marynin*, *Wesółki*. [7]) *Broniszewice*, wieś kościelna. *Czestkon*, pleban *czermiński* układa się przed sądem polubowym w konsystorzu *gnieźnieńskim* w roku 1474 z *Janem Nosek*, plebanem w *Broniszewicach*, o dziesięciny tamże i w *Węgiersku* (Excerpta ex actis Consist. Gnesn. f. 599—603).

*) *Chocz*, pierwotnie wieś, potem miasteczko nad rzeczką *Prosną*, w wieku XV własność *Ostrorogów*, a w wieku następnym *Marszewskich* h. *Rogala*, z których *Wojciech Marszewski*, uczeń niegdyś *Marcina Lutra* w *Wittenbergu*, około roku 1539 zostawszy dyssydentem, polubił następnie naukę braci czeskich i w roku 1555 kościół parafialny ze wszystkiemi dochodami im oddał. *Jan*, syn *Wojciecha* z *Lutomierskiej* zrodzony, w roku 1575 potwierdził im nadanie ojcowskie. Na początku XVII wieku przeszedł *Chocz* do familii *Mycielskich*, także naówczas dyssydenckiej, z których *Krysztof* r. 1612 na nowo nadanie rzeczone braciom czeskim zatwierdził. Około roku 1620 przeszła ta majętność w ręce *Lipskich* h. *Grabie* (Baliński l. c. I, 170. 171). *Chocz* miał kościół parafialny już w wieku XIV, jak okazują ślady w aktach konsystorskich, lecz przez kogo fundowany, nie wiadomo. Starożytny kościół drewniany, mający cztery ołtarze, zgorzał w roku 1822 i już więcej nie został odbudowany, a nabożeństwo parafialne przeniesione zostało do kościoła kolegiaty miejscowej, którą w roku 1629 fundował *Andrzej Lipski*, natenczas biskup *kujawski*, wystawiwszy wspaniałą świątynię z cegły palonej, dziś jako kościół parafialny używaną. Według erekcyi proboszczem kolegiaty mógł tylko być członek familii *Lipskich* h. *Grabie*. Oprócz proboszcza była ustanowiona prałatura dziekana i kilka kanonikatów uposażonych przez fundatora. Proboszcz *chocki* do dziś dnia ma przywilej noszenia infuły, chociaż kolegiata już w roku 1818 została zniesioną. Szczodrobliwy fundator założył przy kolegiacie i hojnie uposażył szkoły i bursę dla 12 młodzieńców, oraz szpital dla kapłanów emerytów kolegiaty, a w braku tych dla innych kapłanów dyecezyi *gnieźnieńskiej*. Oprócz tego fundował *Andrzej Lipski*, jako biskup *łucki* w roku 1623 kościół i klasztor OO. Reformatów w *Choczu*. Pierwszy konsekrował w roku 1643 *Jan Madaliński*, suffragan *gnieźnieński* i opat *lędzki*. Gdy tak kościół ten jako i klasztor drewniany na początku wieku zeszłego groziły upadkiem, OO. Reformaci wystawili z cegły palonej z ofiar różnych dobroczyńców, głównie zaś szczodrobliwością *Macieja Radomskiego*, wojewody *inowrocławskiego*, *Adama z Iwanowic Koźmińskiego*, kasztelana *rogozińskiego*, *Józefa Molskiego*, stolnika *kaliskiego*, *Barbary Godlewskiej* i t. d. Nowy piękny kościół konsekrował 22 sierpnia r. 1733 *Franciszek Kraszkowski*, suffragan *gnieźnieński*. Klasztor ten został w roku 1864 zniesiony (Rubryc. dyec. kuj.-kal. z r. 1875 f. 55. 56 i z r. 1874 f. 109).

[8]) *Wacław Ostroróg*, kasztelan *kaliski* (Niesiecki l. c. III, 526). [9]) *Jan z Bieganowa*, pleban.

in tribus eiusdem oppidi campis; item habet plebanus certam fluvii illic fluentis partem in longum videlicet ad quatuor stadia, ad latum vero ad duo stadia, et stadium appellant *sthaysko*, ex qua fluvii parte una marca census annuatim ipsi plebano solvitur; item hortum plebanalem longitudinis unius stadii alias *staye*, latitudinis vero circa septem vel octo sulcos, in cuius horti una parte, in eodem etiam horto (sic) est piscina deserta; situs eius horti est prope ecclesiam post scholam; item oppidum hoc, item et villam *Kwylyenye* [1]) dicunt pertinere iure parochiali ad eandem ecclesiam; item ex eodem oppido plebano provenit decima manipularis tam praedialis quam oppidanorum agrorum, et nihilominus quisque oppidanus ex quolibet manso unam metretam siliginis, alteram avenae eidem plebano solvit; item *Kwylyenye* ex quarta qualibet modium siliginis et alterum avenae eidem plebano solvit; item dicunt patronum esse unicum praefati oppidi dominum. Item praefatus dominus plebanus deposuit, in ista ecclesia fuisse altare, quod adhuc est tituli *Decem* [2]) *millia martyrum*, quod fundatum fuit per dominum *Halyczky* [3]), cuius proventus erant quatuor marcae annuatim solvendae ex molendino prope *Brudzewko*, quae per antecessores moderni domini ipsius oppidi altaristae solvebantur ex eodem molendino, sed nunc non solvuntur, et est adhuc area pro domo eiusdem altaristae in platea circa ecclesiam. De aliis testes interrogati, nesciunt.

24. BRONYSCHEVYCZE.*)

Ista villa est dominorum *Schuchorzewsczy* [4]), in qua est ecclesia parochialis tituli *(S. Michaëlis Archangeli)*, habens dotem plebanalem et aedificia plebanalia, domum vicarii ac scholam. Item laboriosi *Mathias Nabasch* et *Simon Nabaschik*, cmethones de *Bronyschevycze*, et vitrici ecclesiae praefatae iurati dixerunt, quatuor mansos esse agri plebanalis in eadem *Bronyschevycze* inter agros cmethonales in omnibus villae campis sitos; item duos hortos plebanales, unum post ecclesiam et post domum vicarii ad latitudinem sex vel septem duplatorum sulcorum alias *sklady*, longitudinis quasi dimidii stadii, alterum hortum areae plebani contiguum tantae quantitatis, quantae superior praefatus hortus; item praefata area plebanalis est

[1]) *Kwilinia.* [2]) Ma być *undecem.* [3]) Zapewne *Chaliski.* Do parafii należą dziś następujące osady: *Chocz*, *Kwilinia*, *Niniewa*, *Nowa Kaźmierka*, *Stara Kaźmierka*, *Mycelinka*, *Kuźnia*, *Piła*, *Oleś*, *Kolonia Józefowska*, *Nowolipska kolonia.*

*) *Broniszewice*, wieś szlachecka. gniazdo *Broniszewskich*, z których *Mikołaj Broniszewski*, kanonik *kujawski*, dziedzic miejscowy, wystawił tam pierwotny kościół i takowy uposażył, a arcybiskup *Mikołaj Trąba* (1411—1422) kanoniczną nadał mu erekcyą. Przedtem wieś *Broniszewice* należała do parafii *czerminińskiej* (Excerpta ex actis Consist. Gnesn. f. 599—603). W roku 1445 *Stanisław* „baccalaureus de Kalisz," pleban miejscowy, występuje jako świadek przy pewnej czynności w konsystorzu *gnieźnieńskim* (tamże f. 297). Dzisiejszy starożytny kościół miał wystawić w wieku XVI jeden z familii *Suchorzewskich*, dziedziców miejscowych (Acta Visitat. Alexandri Gembarth de a. 1753). Restaurował go roku 1750 *Józef Wężyk*, dziedzic *Broniszewic*, starosta *nisiński*. Ponownie restaurowany został w najnowszych czasach (Acta Visit. Raczyński de a. 1811 et acta Consist. Gnesn.).

[4]) *Suchorzewscy.*

latitudinis quasi unius cum medio stadii, longitudinis vero vix unius stadii; item in eadem area plebanali est piscina; item dixerunt duas villas ad praefatam ecclesiam iure parochiali pertinere, scilicet ista *Bronyschevycze*, quae ex singulis mansis per unam metretam siliginis et alteram metretam avenae eidem plebano solvit cum decima manipulari ex agris praedialibus; item alia villa *Polskye* [1]), quae ex singulis mansis per duos modios siliginis et duos avenae ipsi plebano solvit; item dixerunt patronos ipsius ecclesiae villae *Bronyschevycze* praefatos dominos.

25. GRODZYSKO.*)

Ista villa est conventus monasterii *Myechoviensis*, in qua est ecclesia parochialis tituli *(S. Nicolai)*, habens dotem plebanalem ac aedificia plebanalia et scholam. Item laboriosi *Simon Dzwonek* et *Albertus Szyskovy*, cmethones de *Grodzysko*, vitrici ecclesiae praefatae iurati dixerunt, huius plebanatus valorem esse circa quindecim marcas; item unam quartam agri plebanalis esse sitam in omnibus villae campis inter agros cmethonales; item dixerunt tres villas esse parochianas eiusdem

[1]) *Polskie*, wieś do parafii należąca. Póżniej przybył *Ostrówek*.

*) *Grodzisk*, wieś od początku powstania swego książęca, która z przyległościami stanowiła wiano księżniczki *Eudoksyi*, córki książęcia *halickiego*, a drugiej małżonki książęcia wielkopolskiego, *Mieczysława*, która około r. 1160 wieś tę oraz trzy inne: *Rokutów* (*Grochutowo*), *Jankowo*, *Czerszowo* (*Syrchów*) darowała klasztorowi kanoników regularnych grobu Chrystusowego w *Miechowie* z tem zastrzeżeniem, aby przy kościele *grodziskim* założony był klasztor tychże zakonników, których liczba oprócz proboszcza wynosić miała 12 (Nakielski, Miechovia f. 96. cfr. Długosz Hist. Pol. lib. V, 484. cfr. Kod. dypl. wielkop. I, 42 sqq.). Zdaje się, że naówczas już w *Grodzisku* był kościół, skoro księżna wspomniona nie mówi o jego założeniu, ale o wystawieniu tylko klasztoru. Przez dwa zaledwo wieki istniał tam klasztor według woli i intencyi świątobliwej fundatorki. Już w roku 1301 *Henryk*, proboszcz tegoż klasztoru, czy to samodzielnie, czy też w porozumieniu się z klasztorem *miechowskim* sprzedał sołectwo w wsi *Jankowo* jakiemuś sołtysowi *Markowi* (Kodeks dypl. wielkop. II, 203). Następcy jego za *Grodzisk* i *Rokutów* jakąś bardzo niekorzystną zrobili zamianę, tak że w wieku XIV już tylko kilku utrzymać się mogło w *Grodzisku* zakonników, a nareszcie w końcu wieku XV jeden tylko tam zakonnik obowiązki plebana pełnił (Nakielski, Miechovia f. 96. 97). W roku 1566 nastąpiła nowa erekcya probostwa *grodziskiego* za zezwoleniem arcybiskupa *gnieźnieńskiego*. Ustanowiono beneficyum zwyczajne parafialne z prawem prezentowania przysługującem klasztorowi *miechowskiemu*, czyli proboszczom jego. W tym samym r. klasztor *miechowski* wystawił w miejsce dawnego zupełnie zdezolowanego nowy kościół drewniany (Acta Visit. archiep. Raczyński de a. 1811), który *Nakielski* w roku 1633 tak opisuje: „*Est autem haec Ecclesia lignea, magna iam ex parte prae nimia vetustate putrefacta Divo Nicolao Episcopo et Confessori dicata. Cuius anniversaria dedicationis dies Dominica post festum Nativitatis B. M. V. solemni ritu celebrari consuevit. Eius autem Ecclesiae parochus, dum haec sub Praelo desudarent, fuit Reverendus Pater Fr. Adamus Ślęcki, verbi Dei praedicator non impiger iuriumque illius Ecclesiae vindicator studiosissimus*“ (Miechovia f. 97). Kościół ten, czyli też inny po roku 1633 wystawiony zrestaurował gruntownie w roku 1750 *ks. Cyryak Kański*, pleban miejscowy. W miejsce tego kościoła zupełnie podupadłego zaczął *ks. Narcys Patrzyński* w roku 1802 budować murowany w stylu włoskim, ale mu go śmierć dokończyć nie pozwoliła. Następca jego, *Józef Brzeziński*, równie jak poprzedzający, kanonik regularny z klasztoru *miechowskiego*, wykończył budowę szczęśliwie w roku 1806. Pobenedykował nowy kościół dziekan *plessewski* dnia 19 października tegoż roku (Acta Visit. Raczyński). Po zniesieniu klasztoru *miechowskiego* kościół *grodziski* otrzymał świeckich kapłanów jako rządców.

ecclesiae, videlicet *Grodzysko*, ex qua tam ex agris cmethonalibus quam praedialibus decima manipularis ipsi praeposito regulari eiusdem ecclesiae provenit; item eadem villa de qualibet agri quarta unam metretam siliginis alteram avenae plebano solvit; item *Zavadovycze*[1]) ex quolibet manso per unam metretam siliginis et alteram avenae eidem curato solvit; item *Pacznovycze*[2]) de quolibet manso per unum modium siliginis tantum, ac decimam manipularem eiusdem villae cmethones ipsi curato solvunt, praedialis vero decima alibi solvitur; item dicunt esse quartam villam, sed antiquitus desertam, dictam *Zollączyno*[3]), ex qua solvebantur, cum possessionata erat, missalia, nunc vero quicunque eam colit, manipularem decimam eidem curato solvit[4]); item dixerunt duos hortos esse plebanales, alterum post cimiterium protendentem se usque ad rivulum alias *struga*, latitudinis medii stadii, alterum hortum doti plebanali contiguum; item dixerunt ipsius ecclesiae patronum villae praefatae dominum, videlicet, *Conventum Myechoviensem*, cuius abbas dat praepositum ipsi ecclesiae pro tempore vacationis.

26. PLESCHOWO.*)

Istud oppidum est illustris dominae ducissae[5]), in qua est ecclesia parochialis pulchra et magnifice murata et latericiis tegulis contecta, tituli *S. Joannis Bapti-*

[1]) *Zawidowice.* [2]) *Pacanowice.* Oprócz tych wsi należą do parafii *grodziskiej: Kwarantanna, Prokopów, Wróbel i Zawada.* [3]) Dziś nie znane. [4]) Oprócz powyższych pobierał proboszcz *grodziski* dawniej dziesięciny także z *Lenartowic*, które widocznie przed rokiem 1521 utracił. W roku bowiem 1449 *Wojciech*, proboszcz, sprzedał też dziesięciny tamtejszemu plebanowi *Janowi* za dwie kopy groszy (Excerpta ex actis Consist. Gnesn. f. 336).

*) *Pleszew*, miasto starożytne wielkopolskie, w wieku XIV i XV własność znakomitej rodziny *Tęczyńskich*, którzy, jak się zdaje, kościół parafialny tamże wystawili i uposażyli. Akta konsystorza *gnieźnieńskiego* wspominają o nim w pierwszej połowie wieku XV jako o *dawno* istniejącym (Arch. Consist. Gnesn. wykazy). Arcybiskup *Wincenty Kot* fundował przy nim w roku 1447 mansyonarzów i hojnie ich uposażył (Acta decr. Capit. Gnesn. I, 250 b). Fundacya ta upadła dla utraty posagu już w końcu wieku XVI. Do tej fundacyi przyczynił się był także dziedzic *Pleszewa*, *Zbigniew Tęczyński* w końcu wieku XV, jak wspomina na końcu powyższy opis. W drugiej połowie XVI wieku dziedzice *Pleszewa*, jak się zdaje, *Kościelecoy*, porzuciwszy wiarę ojców, zabrali kościół z wszelkiemi jego dochodami i sprowadzili doń predykanta luterskiego. Przez lat przeszło 60 zostawala świątynia Pańska w ręku innowierców. Dopiero *Adam Czarnkowski*, wojewoda *łęczycki*, jenerał *wielkopolski*, mąż niepospolitych zasług i rzadkiej zacności, nabywszy dobra *pleszewskie*, kościół sprofanowany i wszystkie jego dochody z wyjątkiem przed zaborem kościoła utraconych katolikom przywrócił około roku 1620 (umarł bowiem roku 1627. Niesiecki, Korona I, 361). Zdaje się. że on także wystawił dzisiejszy kościół murowany, który w roku 1606 stał się pastwą płomieni i dopiero w latach 1616—1618 kosztem patrona i parafian został zrestaurowany (Akta Wizyty Raczyńskiego z roku 1811). Za staraniem obecnego proboszcza został wewnątrz i zewnątrz zrestaurowany i należycie przyozdobiony, a w roku 1873 nową kaplicą piękną *ś. Józefa* rozprzestrzeniony. W roku 1878 tenże proboszcz sprowadził z Rzymu piękny

[5]) *Anna* córka *Zbigniewa Tęczyńskiego*, podkomorzego *krakowskiego* i starosty *malborgskiego* i *Suchorzewskiej* albo *Fogelwederówney*, którą poślubił *Mikołaj*, książe *raciborski*, wziąwszy z nią w posagu pomiędzy innemi dobra *pleszewskie*. *Mikołaj* umarł w roku 1506, a księżna *Anna* ponowiła śluby małżeńskie z *Janem Kościeleckim*, wojewodą *łęczyckim* (Niesiecki, Korona IV, 340), którego zapewne syn, odstąpiwszy od wiary katolickiej, kościół *pleszewski* z dochodami jego zabrał.

stae, habens dotem plebanalem amplam, in qua aedificia plebani, domunculae duorum vicariorum et schola; item domunculae septem mansionariorum ecclesiae praefatae circumcirca ipsam ecclesiam sitae. Item honorabilis dominus *Gregorius Byerunsky* [1]), plebanus in *Pleschowo* et providi *Gregorius Kanya*, proconsul oppidi et *Paulus Pavel*, oppidanus et vitricus ecclesiae praefatae, advocatus oppidi, iurati deposuerunt, duos mansos agri plebanalis, quod praedium plebanale appellatur, similiter continue et contigue situm in uno oppidi campo inter quartas agrorum oppidalium circa viam in *Bronyszevycze* de oppido ducentem; item hortos plebanales esse novem, quorum septem possessionati sunt et duo deserti, quorum hortorum situs est ex opposito agrorum praedii plebanalis, contigue et continue intermediantibus tamen aliquot oppidanorum domibus uno contextu et vicatim procedendo usque ad fluvium *Radobycz* [2]); item dixerunt esse piscinulam in area plebanali; item unum oppidum tantum *Pleschewo* iure parochiali ad ecclesiam pertinet, de quo quisque oppidanus ex qualibet agri quarta per unum modium siliginis et alterum avenae ratione missalium eidem plebano solvit; item dixerunt dominam ducem, dominam eiusdem oppidi octo marcas pecuniarum census annui pro plebano empti pro quolibet festo *S. Martini* ipsi plebano ex proventibus oppidi quottannis solvendas esse obligatam; item deposuerunt, septem esse huius ecclesiae mansionarios, quorum quatuor mansionarii fundum suum habent in censu annuo quindecim marcarum per ipsam ducem, dominam oppidi annuatim solvi obligatam, et hi quatuor mansionarii praeterea habent decimam manipularem advocatiae ipsius oppidi ex quatuor eius agrorum mansis; habent alias decimas manipulares, de quibus erectio eorum fundationis meminit. Reliqui vero tres mansionarii fundum habent suum in tribus marcis census annui ex balneo *Pleschoviensi* solvi debitis; habent deinde marcam cum media census annui empti apud dominos villae *Kothlyna* [3]); habebant praeterea praefati tres mansionarii summam, ut testes credunt, quinquaginta florenorum, quam olim domi-

obraz *Oblubieńca N. Maryi P.* Oprócz kościoła parafialnego ma *Plessew* drugi kościół na przedmieściu pod tyt. *ś. Floryana*, w presbyteryum z cegły palonej, starożytnej budowy, a w głównej nawie z drzewa. Nawę tę jako i dach cały w pierwszej połowie wieku zeszłego gwałtownym wichrem zerwane odbudował własnym nakładem w roku 1745 *Ludwik Pelka*, kanonik kollegiaty *chockiej* i pleban miejscowy (Akta Wizyty Raczyńskiego). Prócz tego był tam kościół drewniany *ś. Ducha* wraz z szpitalem bogato uposażonym przez *Annę*, księżniczkę *raciborską* na początku wieku XVI, która własnym także nakładem kościół i budynki mieszkalne dla proboszcza i ubogich wystawiła. Tak pierwszy jak i drugie znajdowały się pierwiastkowo za miastem i na początku wieku XVII do szczętu zgorzały. Ówczesny dziedzic *pleszewski*, *Adam Mikołaj na Otoku Załuski*, wystawił kościół nowy drewniany z takiemiż zabudowaniami dla proboszcza i ubogich, lecz nie na starem miejscu, tylko na ulicy tak zwanej *jarockiej* w roku 1616. Przed kilkudziesięciu laty kościół i wszelkie budynki szpitalne będąc zupełnie zniszczone zniesione zostały (Wizyta Raczyńskiego z r. 1811. Akta konsyst. i kościoła). Przy kościele parafialnym istniały aż do końca zeszłego wieku dwie altarye mające osobnych prebendarzy, niezawodnie przez mieszczan *pleszewskich* w wieku XVI i XVII fundowane. Pierwsza pod tyt. *ŚŚ. Trójcy* miała w roku 1811 dochodu rocznego 65 złt. i ogród półstajowy wzdłuż i wszerz, druga pod tyt. *ś. Barbary*, miała dochodu rocznego 60 złt. i półtorej kwarty roli. Nareszcie istniały przy tymże kościele rozmaite bractwa z osobnemi dotacyami, które wylicza wizyta wspomniona w następującym porządku: Bractwo *ŚŚ. Trójcy* z kapitałem 1300 złt, *ś. Anny* 2200 złt., *ś. Barbary* 1180 złt., *N. Maryi P. Różańcowej* 3616 złt., *ŚŚ. Aniołów* 500 złt, *ś. Józefa* 400 ztł., *ś. Krzyża* 300 złt. Kościół *ś. Floryana* miał osobną dotacyą i jeszcze w roku 1811 miał swego prebendarza. Był nim *ks. Tomasz Bielawski* (Wizyta Raczyńskiego).

[1]) *Grzegorz Bieruński*, pleban. [2]) *Radobyć (Radabyć)*. [3]) *Kotlin*.

nus *Sbigneus Thączynskj*[1]), pater modernae ducissae ante annos fere viginti quatuor ab eis mansionariis pro se recepit, promittens se pro dictis pecuniis ipsis mansionariis fundaturum censum, sed morte interceptus hoc efficere non potuit, nec successores eius fecerunt; item patronum ecclesiae praefatae dicunt esse unicum, videlicet praefatam dominam ducissam.

27. LENARTHOVYCZE.

Ista villa est nobilis domini *Joannis Soboczky*[2]) illic manentis, in qua est ecclesia lignea, tituli s. . . . . ., habens dotem plebanalem cum horto, domum plebani et scholam. Item laboriosi *Joannes Maldrzyk* et *Albertus Klathka*, cmethones de *Lenarthovycze*, medio iuramento deposuerunt, duos mansos esse agri plebanalis sitos inter agros cmethonales in omnibus villae campis; item dixerunt stagneum certum dictum *Sthobrawa* in haereditate *Marschewo*[3]), villae vicinae ipsi ecclesiae esse plebanalem, quem tamen dominus *Marschewskj* nobilis occupando nuper inpiscavit; item dixerunt, unam tantum hanc villam, scilicet *Lenarthovycze* ipsi ecclesiae esse parochianam, quae ex unoquoque manso per duos modios siliginis tantum eidem plebano solvit; item villam praefatam *Marschewo*, alterius ecclesiae parochianam, dixerunt manipulares decimas cmethonales eidem plebano in *Lenarthovycze* solvere, ac etiam quilibet cmethonum eundem censum ipsi plebano in *Lenarthovycze* quolibet anno solvit, quem domino haereditario solvere deberent; item dixerunt unum esse praefatae ecclesiae patronum, scilicet praefatum villae *Lenarthovycze* dominum[4]).

[1]) *Zbigniew Tęczyński*, syn sławnego *Jana*, kasztelana *krakowskiego* (Niesiecki l. c. IV, 340).

[*]) *Lenartowice*, wieś szlachecka, w wieku XV własność familii *Marszewskich*, z których *Adam z Lenartowic Marszewski* wystawił pierwszy kościół parafialny i takowy uposażył roku 1446, a arcybiskup *Wincenty Kot z Dembna* w tym samym roku kanonicznie erygował (Acta Visit. Alexandri Gembart de a. 1754. Wizyta Raczyńskiego). W roku 1457 *Elżbieta*, wdowa po wspomnionym fundatorze, fundowała przy tymże kościele altaryą pod tyt *N. Maryi P.*, zapisując sześć grzywien rocznego czynszu na wsi swojej dziedzicznej *Roszkowie* i 12 miar mąki rocznie z młyna w *Dojutrowie*, oraz dom z ogrodem w *Lenartowicach*. Fundacyą tę zatwierdził król *Kazimierz Jagiellończyk*, a arcybiskup *Jan Sprowski* erygował ją jako beneficyum kanoniczne jeszcze w tym samym roku (Excerpta ex actis Consist. Gnesn. f. 658. 659). W roku 1449 i 1450 *Jan*, pleban tamtejszy, kupuje dziesięciny w *Lenartowicach* od *Wojciecha Korab*, proboszcza w *Grodzisku* (tamże f. 336. 349). W miejsce pierwotnego kościoła drewnianego *Marya z Sapiehów Koźmińska*, dziedziczka *Lenartowic*, wystawiła tamże w r. 1758 nowy kościół również drewniany, który później w presbyteryum i kruchcie został podmurowany. Od dawna cieszy się ten kościól i parafia figurą ukrzyżowanego Chrystusa powszechnie za cudowną uważaną (Akta Wizyty Raczyńskiego).

[2]) *Jan Sobocki* h. *Nałęcz*, dworzanin króla *Alexandra Jagiellończyka* (Niesiecki, Korona t. IV, 152. 153). [3]) *Marszewo*, wieś w parafii *czermińskiej*. [4]) Parafią składają oprócz *Lenartowic* osady: *Sulencin* i *Przepadło*.

28. GOLUCHOWO.*)

Ista villa est dominorum, videlicet reverendi domini *Raphaëlis*[1]) episcopi *Przemysliensis* et domini *Joannis Lesczynskj* fratrum, in qua ecclesiae duae, una antiqua minans ruinam, altera noviter constructa in altiori villae situ, tituli s...., habens dotem plebanalem desertam, in qua area, ubi domus et aedificia plebanalia fuerunt. Item honestus *Michaël Skothek*, vitricus et honorabilis *Mathias Kucharskj*, plebanus in *Kucharkj* et commendarius ecclesiae in praefata *Goluchowo* iurati deposuerunt, tres esse mansos agri plebanalis simul positos in uno villae campo et eos pro praefatis villae dominis ab annis iam fere sex ad curiam usurpant factores, recusantes eosdem agros restituere, donec in persona sua circa ecclesiam praefatam plebanus institutus residebit; item dixerunt, duas villas eiusdem ecclesiae esse parochianas, videlicet praefatam *Goluchowo*, quae de quolibet manso per unam metretam siliginis et alteram avenae; item in eadem villa *Goluchowo* sunt mansi quidam, quorum quatuor cum medio sunt possessi, quorum possessores sunt........ et alii deserti, quorum cognomina sunt.........., ex quibus mansis singulis una metreta siliginis et altera avenae cum uno fertone pecuniarum plebano eidem solvitur; item villa alia *Poyethnycze*[2]), quae de quolibet manso duos modios siliginis et duos avenae plebano solvit; item decima praedialis in *Goluchowo* eidem plebano in *Goluchowo* solvitur; item de molendino in *Syrnyky*[3]) decima metreta farinae

*) *Goluchowo*, wieś szlachecka w wieku XV, XVI i XVII własność familii *Leszczyńskich*, której zawdzięcza niezawodnie kościół parafialny. Akta konsystorskie czynią o nim wzmiankę już w połowie wieku XV (Arch. Consist. Gnesn.). To też archidyakon wizytujący tę wieś w roku 1521 zastał tam *starożytny* kościół drewniany od starości podupadły, a obok niego nowy również drewniany wystawiony kosztem ówczesnych dziedziców *Rafała Leszczyńskiego*, biskupa *przemyślskiego* i brata jego *Jana*. *Rafał Leszczyński*, kasztelan *śremski*, oddał w roku 1561 kościół braciom czeskim. Przywrócił go katolikom pojednany z kościołem syn *Rafała*, *Wacław Leszczyński* (Baliński l. c. I, 171), podkomorzy koronny, janerał *wielkopolski*, starosta *warecki*, *kamionacki* i *brzeski*, a potem kanclerz w. koronny, który w miejsce dawnego drewnianego wystawił piękny kościół nowy, w wizycie arcybiskupa *Raczyńskiego* z roku 1811 tak opisany: „Kościół jest murowany, gruntowny i dobry; mury w niczem nie nadpsute, i Bóg wie, póki stać mogące, są bardzo grube z cegły, jako naówczas bywało, dobrze wypalonej stawiane. W presbyteryum grubość murów do dwóch łokci, a w chórze wielkim do trzech. Wieża bardzo wspaniała z kopułą o jednej perspektywie wysoka i miedzią pokryta, gdzieś niegdzieś wyzłacanemi sztukami przyozdobiona, kształtu i roboty, jak rzadko widzieć. Na wieży zegar wielki, na wszystkie strony tarcze mający, do wybijania godzin i kwadransy ma osobne dzwony. Dach dachówką pokryty. Jest kaplica *ś. Anny* nad zakrystyą na północ wymurowana. Wnijście do tej kaplicy jest z kościoła po wschodach. Posadzka w kościele z flisów szarych i czerwonych, sklepienie murowane, dobre i warowne.“ Tenże szczodry fundator ustanowił przy nowym kościele kolegium mansyonarzy, przez arcybiskupa *Wawrzyńca Gembickiego* kanonicznie erygowane. W skutek zmniejszenia się wartości pieniężnej i utraty funduszów niektórych fundacya ta w wieku zeszłym upadła. Oprócz parafialnego kościoła była w *Gołuchowie* kaplica zamkowa, czyli mały kościołek *ś. Jana Chrzciciela* wymurowany około 1690 roku nakładem *Teresy Słuszczynej*, kasztelanowej *wileńskiej*, hetmanowej polnej *litewskiej*, dziedziczki *Gołuchowa*, która doń zapisała 3000 złt. Kościołek ten od kilkudziesięciu lat już nie istnieje (Acta Visit. Raczyński).

[1]) *Rafał Leszczyński*, biskup *przemyślski*, a następnie *płocki*. [2]) Wieś dziś nie znana. [3]) *Żerniki*, wieś i młyn w parafii *kretkowskiej*.

eidem plebano persolvitur, cuius decimae metretae farinae praefatus commendarius privilegium percipiendi habet, quod conspeximus et legimus; item idem dominus *Mathias*, eiusdem ecclesiae in *Goluchowo* commendarius, exhibuit certas litteras donationis mensurae decimae unius ex duabus partibus molendini in *Syrnykj* per dominos haereditatis factas et confirmatas per reverendissimum dominum *Jaroslaum*, *Gnesnensem* archiepiscopum, sub titulo et sigillo eius, quas vidi et mandavi unacum alia praefata inserendas fore ad acta *officialatus Calissiensis* infra hinc et unum mensem; item dixerunt, eiusdem ecclesiae in *Goluchowo* patronos esse praefatos ipsius villae dominos.

29. BRZESZYE.*)

Ista villa est nobilis *Benedicti Szyedlyemynskj*, adolescentis, in qua est ecclesia parochialis vacans, tituli s......., habens dotem plebanalem, in qua domus plebanalis et schola. Item laboriosi *Joannes*, molendinator et *Blasius Strozyna*, cmethones de *Brzeszye* medio iuramento dixerunt, valorem annuum proventuum ipsius plebanatus esse circa quinque marcas; item duos mansos agri plebanalis sitos in quolibet villae agrorum campo inter agros cmethonales; item et prata in cuiuslibet extremitate agri sita; item dixerunt stagnum plebanale desertum, dictum *Plebanysky Stavek*, situm circa rivulum vel *struga* et circa locum *Lyeczynoga* appelatum; item et piscinam plebanalem in fundo plebanali desertam; item duos hortos plebanales unum inter molendinum et inter aream *Blasii* cmethonis; item alterum hortum plebanalem circa *Martinum Vyaczkovyecz*; est quisque hortus praefatus latitudinis quatuor duplatarum alias *sklady*, longitudinis vero circa unius stadii spatium; item villa parochiana unica, est scilicet ipsa *Brzeszye*, quae de unoquoque manso per

*) *Brzezie*, wieś w powiecie *pleszewskim*, niegdyś dziedzictwo *Jana Lutka z Brzezia*, biskupa *krakowskiego* i podkanclerzego króla *Kazimierza Jagiellończyka*, oraz miejsce jego rodzinne, w którem ojciec jego, *Lutek z Brzezia* pierwszy wystawił kościół drewniany i takowy uposażył jedną włoką ziemi korcem mąki co tydzień z młyna swego w *Brzeziu*, oraz dziesięciną wytyczną tamże i mesznem od kmieci. Arcybiskup *Mikołaj Trąba* na prośby jego erygował kościół rzeczony kanonicznie jako parafialny około roku 1418. W roku 1440 *feria 6 infra octavas Visitationis Mariae Jan Lutek*, będąc naówczas kanonikiem *gnieźnieńskim* i *poznańskim*, oraz kantorem *łęczyckim* i dziedzicem *Brzezia*, stanąwszy na kapitule jeneralnej w *Gnieźnie* w obec arcybiskupa *Wincentego Kota* i przedłożywszy erekcyą rzeczonego kościoła, prosił o jej odnowienie z powodu nowego przez siebie tegoż kościoła uposażenia. Zamiast bowiem korca mąki co tydzień, która to danina w przypadku spalenia się lub zniesienia młyna upaśćby musiała na zawsze, nadał plebanowi drugą włokę ziemi, a nadto cztery ogrody we wsi. Arcybiskup wspomniony chętnie tę korzystną zmianę zatwierdził, nową wydał *brzeskiemu* kościołowi erekcyą i takowy w roku 1444 sam konsekrował. Ta druga erekcya oblatowaną jest w aktach konsystorza *gnieźnieńskiego* w całej osnowie pod rokiem 1444 (Arch. Capit. Gnesn. Excerpta ex actis Consist. Gnesn. ab a. 1404 f. 289—293). Kościół przez *Lutka* wystawiony w drugiej połowie wieku zeszłego podupadł zupełnie. W miejsce jego stanął w roku 1789 nowy murowany nakładem patrona, *Andrzeja Bogdańskiego*, sędziego ziemskiego *kaliskiego* i małżonki jego *Elżbiety z Małachowskich*, który dotąd nie jest konsekrowany (Arch. Consist. Gnesn. Acta Visit. Alexandri Gembarth et Raczyński).

unam metretam siliginis et alteram avenae et per scotos novem ac decimas praediales, item manipulares de agris desertis eidem plebano in *Brzeszye* solvit; item molendinum quolibet anno unum modium farinae eidem plebano solvit; item patronum dixerunt esse unicum, videlicet ipsius villae haereditarium dominum; item istius ecclesiae in *Brzeszye* cum altera ecclesia parochiali, videlicet, *Chorzewo* [1]), quae *Chorzewo* est descripta infra fol. XXII [2]) exstat duplex unio, videlicet *Sedis apostolicae* et *ordinaria*, de qua nobilis dominus *Joannes Thurskj* [3]) in sequenti titulo, videlicet *Thursko* deponit circa fi(nem).

30. THURSKO.*)

Ista villa est nobilium *Joannis* et *Joannis Thurssczy*, patruelium, quae (minor) *Thursko* appellatur, in qua est ecclesia parochialis tituli *S. Andreae*, habens dotem plebanalem, in qua aedificia plebanalia cum horto et schola propinqua ipsi ecclesiae. Item honorabilis *Mathias*, plebanus et laboriosi *Joannes Skopek* et *Mathias Mothyl*, cmethones de *Thursko* et vitrici praefatae ecclesiae medio iuramento dixerunt, proventus plebanales annuos se extendere vix ad quinque marcas; item duos mansos esse plebanales in omnibus villae maioris *Thursko* campis sitos; item et duos esse hortos plebanales, sed desertos in maiori *Thursko*, alterum ex opposito alterius, latos secundum proportionem mansorum plebanalium, et quilibet hortus contiguus

[1]) *Chorzew*, wieś parafialna, w której niegdyś był kościół parafialny, o którym będzie niżej.
[2]) Paginacya stara od III—XLIII. Podług późniejszej pag. *Chorzewo* jest na str. 175 w oryginale.
[3]) *Turski Jan*, dziedzic *Turska*.

*) *Tursk*, wieś szlachecka w powiecie *pleszewskim*, gniazdo rodziny *Turskich*, z której zapewne pochodził *Feliks Turski*, biskup *krakowski* († 1800). Tej rodzinie zawdzięcza *Tursk* fundacyą parafialnego kościoła, o którym akta konsystorza *gnieźnieńskiego* już w połowie wieku XV wielokrotnie wspominają (Arch. Consist. Gnesn. akta luźne). W miejsce pierwotnego kościoła drewnianego, który się stał pastwą płomieni, pleban miejscowy, *Wojciech Lidnarski*, własnym nakładem wystawił nowy drewniany na początku zeszłego wieku. W roku 1764 dnia 9 czerwca obraz *N. Maryi P.* na zwyczajnym papierze malowany, będący własnością pewnego biednego komornika w *Tursku*, uniósłszy się przy najspokojniejszym powietrzu w górę, przebiegł znaczną przestrzeń i spuścił się w pobliżu dzisiejszego kościoła. Odtąd przy tymże obrazie liczne dziać się poczęły cuda, które komisya duchowna najdokładniej sprawdziła, wskutek czego konsystorz jeneralny *łowicki* w roku 1765 z polecenia i upoważnienia arcybiskupa *Władysława Łubieńskiego* tenże obraz za cudowny ogłosił. Ponieważ mały kościół drewniany nie mógł pomieścić tłumów wiernych garnących się do obrazu *N. Maryi P.*, pobożna dziedziczka i patronka miejscowa, *Anna z Swinarskich Chlebowska*, kasztelanowa *kaliska*, rozpoczęła budowę obszernego kościoła murowanego, lecz zaledwie ukończyła fundamenta w roku 1777, nagle przeniosła się do wieczności. Pleban miejscowy, *Jan Nepomucen Karpiński*, ufny w pomoc Bożą, zajął się dokończeniem rozpoczętego dzieła, i w dziesięć lat później na dniu 28 września roku 1786 cudowny obraz wśród nadzwyczajnych uroczystości przeniesiony został z starego do nowego wspaniałego kościoła, który na dniu 3 października togoż roku *ks. Michał Kościesza Kosmowski*, biskup *martyropolitański* i opat *trzemeszyński* z polecenia admistratora archidyecezyi *gnieźnieńskiej* konsekrował. Kościół wspomniony należy do najpiękniejszych kościołów wiejskich tejże archidyecezyi i słynie dotąd odpustami w uroczystości *N. Maryi Panny*. Za staraniem obecnego rządzcy doznał kilkakrotnych restauracyi i wewnątrz został przyozdobiony (Arch. Consist. et Ecclesiae).

est eisdem agris plebanalibus et ex opposito eorundem; item dixerunt duas villas iure parochiali ad ipsam ecclesiam pertinere, videlicet *Thursko minor* praefata, de quolibet manso per duos modios siliginis tantum modo eidem plebano solvit; item *Thursko maior* de quolibet manso per unam metretam siliginis et alteram avenae; item praediales decimae de praefata villa utraque *Thursko* plebano eidem proveniunt; item dixerunt patronos ecclesiae eiusdem dominos villae *minoris Thursko* et non alios [1]); item nobilis dominus *Joannes Thursky* de *minori Thursko* patronus ecclesiae praefatae dixit se habere erectionem ecclesiae parochialis in *Brzeszye*, item et unionis duarum ecclesiarum, videlicet *Brzeszye* et *Chorzewo* et alia iura apud se esse tanquam apud patronum, quem admonui, ut eadem ad acta officialatus *Calissiensis* propter varios casus fortuitos transscribi procuraret.

31. SCHOVYNA.*)

Ista villa est nobilis *Andreae Koryczky*, in qua ecclesia est tituli *(S. Mariae)*, quondam collationis archiepiscopalis, in praesentia vero eiusdem *Koryczky* ius praesentandi, qui nuper villam hanc emit. Item laboriosi *Joannes Sthrula* et *Joannes Kornasch*, cmethones de *Schovyna*, vitrici ecclesiae praefatae medio iuramento dixerunt, mansum unum esse plebanalem situm inter agros cmethonales instar eorundem in omnibus villae campis; item dixerunt, tres esse areas seu dotes plebanales, duas scilicet circa ecclesiam cimiterio contiguas, sed desertas et nudas, tertiam vero aream longe ab ecclesia sitam esse in extremitate altera eiusdem villae, in qua dominus plebanus curiam habet ac aedificia et illic ipse moratur, in qua habet

[1]) Oprócz *Turska* dawniej *małego* i *wielkiego*, a dziś tylko jednego, należą do parafii następujące osady: *Bielawy*, *Bogusław*, *Bogusławice*, *Jedlec*, gdzie dawniej był kościół parafialny, dziś filialny, *Kotusze*, *Kwiatów*, *Maławieś*, *Nowawieś*, *Pleszówka*, *Podborek*, *Starawieś*, *Turowy* i *Wielkawieś*

*) *Sowina*, starodawna osada w powiecie *pleszewskim*, przed rokiem 1136 własność kościoła *gnieźnieńskiego*, jak dowodzi bulla papieża *Innocentego II* z tegoż roku, potwierdzającego wszelkie ówczesne tegoż kościoła posiadłości (Archiv. Capit. Gnesn. No 1 Kod. dypl. wielkop. I, 10 sqq). W r 1357 dnia 22 maja *Jakób*, sędzia *kaliski*, na sądach *kaliskich* wydaje dokument, w którym *Sulisław*, *Mikołaj* i *Stanisław* bracia dobrowolnie zeznają, że nie mają żadnego prawa do wsi *Sowiny* z kościołem *(nullum ius se habere ad haereditatem dictam Sowyna cum ecclesia)*, pomimo, że się przed królem z arcybiskupem o nią prawowali, *super qua dnum Archiepiscopum et suam ecclesiam gnesnensem perpetuo quietarunt* (Archiv. Capit. Gnesn. No. 93. Kod. dypl wielkop. II, 412). Według tego dokumentu kościół w *Sowinie* niezawodnie przez arcybiskupa fundowany istniał już przed rokiem 1327. Przez sprzedaż wieś *Sowina* dostała się w wieku XV w ręce prywatne, a jak opis powyższy świadczy, w wieku XVI była własnością *Koryckich*. W roku 1417 był plebanem tamtejszym *Bartłomiej*, który występował na dniu 27 kwietnia tegoż roku jako świadek przy czynności w konsystorzu *gnieźnieńskim* dotyczącej dziesięcin z *Latalic* dla kanonika *gnieźnieńskiego*, *Mikołaja Górki* (Excerpta ex actis Consist. Gnesn. f. 5). W miejsce upadającego od starości drewnianego kościoła wystawił nowy również drewniany częścią z własnego majątku, częścią z jałmużn wiernych w pierwszej połowie wieku XVII, *Ludwik Głuskowski*, członek Tow. Jezusowego. Kościół ten dotąd istniejący konsekrował w roku 1645 *Stanisław z Bużenina Pstrokoński*, biskup *chełmski* († 1657) pod tyt. *ś. Maryi Magdaleny* (Archiv. Consist. Gnesn. Acta Visit. Alexandri Gembarth de a. 1754).

duas piscinulas desertas; item ipsi areae contiguus est hortus magnus plebanalis ad confines usque proximos se protendens; item dixerunt et alios duos hortos esse plebanales praefatis plebanalibus agris contiguos et eis correspondentes; item dixerunt, septem esse villas ad ipsam ecclesiam iure parochiali pertinentes, videlicet *Schovyna*, quae de quolibet medio manso duos modios siliginis et duos modios avenae eidem plebano solvit; item *Schovyna Blothna* [1]) ex quolibet medio manso duos modios siliginis et duos avenae et unum cum medio grossos; item *Thaczanowo* [2]), item et *Lyubomyerz* [3]); hae duae villae ex quolibet medio manso duos modios siliginis et duos avenae cum sex grossis eidem plebano solvunt; item *Brunowo* [4]) de quolibet manso unam metretam siliginis, alteram avenae; item *Kotharby* [5]), item et *Bogvyegdze* [6]); hae duae villae, in quibus nulli alii sunt, praeter nobiles, decimas praediales eidem plebano solvunt [7]); item et nobiles omnes praedictarum villarum possessores et incolae nobiles decimas praediales ipsi plebano in *Schovyna* solvunt; item patronus eiusdem villae *Schovyna* dominus.

32. MAGNUSCHEVYCZE.*)

Ista villa est nobilis *J. Magnuschewsky*, in qua est ecclesia tituli *(S. Barbarae virginis)*, habens dotem plebanalem, ubi est plebani domus cum schola et horto in eadem dote plebanali. Item *Mathias Maczyek* et *Martinus Korzyla* de eadem *Magnuschevycze*, vitrici ecclesiae praefatae medio iuramento dixerunt, eiusdem plebanatus proventum annuum vix se extendere ad quatuor marcas; item dixerunt unum mansum esse plebanalem situm inter agros cmethonales in omnibus villae campis; item tres villas esse iure parochiali ad eandem ecclesiam pertinentes, videlicet *Magnuschevycze* [8]), quae de quolibet medio manso per unum modium siliginis et alterum modium avenae cum quatuor grossis eidem plebano solvit, nam et plebano in *Thwardowo* [9]) per tantundem frumenti, videlicet unum modium siliginis et alium avenae ex antiqua consuetudine ipsa villa *Magnuschevycze* solvit; item

[1]) *Sowina Błotna*, dziś tylko *Sowina*. [2]) *Taczanów*. [3]) *Lubomierz*. [4]) *Bronów*. [5]) *Kotarby*. [6]) *Bogwidze*, wsie parafialne, do których później przybyły osady: *Józefina* i *Sowinka*. [7]) *Jan Papież (Papa)*, pleban *sowiński* i wikaryusz katedralny *gnieźnieński*, zapozywa w roku 1461 przed sąd konsystorza *gnieźnieńskiego* mansyonarzy przy kościele *pleszewskim*: *Mikołaja* precentora, *Jakóba Riskę*, *Marcina Pedagoga* i *Andrzeja ze Skrzypna* o przywłaszczenie sobie dziesięcin z *Łaszczewa*, *Łapkowa* i *Małego Baranowa* (Excerpta ex actis Consist. Gnesn. f. 468). Widać, że do tych dziesięcin nie miał prawa, gdyż opis powyższy o nich nie wspomina.

*) *Magnuszewice*, wieś szlachecka w tymże powiecie położona, gniazdo familii *Magnuszewskich*, z której *Marcin Magnuszewski* wystawił pierwszy kościół drewniany i takowy uposażył w pierwszej połowie wieku XV, a arcybiskup *Wincenty Kot* w roku 1445 jako parafialny kanonicznie go erygował (Arch. Consist. Acta Visit. Alexandri Gembarth). Około roku 1750 zgorzał starożytny kościół, który nowym drewnianym zastąpił w roku 1752 dziedzic miejscowy, *Piotr Radoński* (tamże). Kościół ten dotąd nie jest konsekrowany.

[8]) *Magnuszewice*. [9]) *Twardowo*; pleban miejscowy dla tego pobierał połowę dziesięciny z *Magnuszewic*, ponieważ wieś ta przed założeniem tamże kościoła, należała do parafii *twardowskiej* (Excerpta ex actis Consist. ad a. 1445).

villa *Vyskowo* [1]) de quolibet medio manso unum modium siliginis et alterum avenae ipsi plebano solvit; item *Vylcza* [2]), villa, de qualibet quarta per duos modios siliginis et per duos modios avenae cum quatuor grossis eidem plebano solvit; item decima manipularis praedialis eidem plebano provenit; item dixerunt patronum eiusdem ecclesiae esse praefatum villae *Magnuschevycze* dominum.

33. KUCHARKY.*)

Ista villa est nobilium *Kucharsczy*, in qua ecclesia parochialis est tituli *S*...., habens dotem plebanalem amplam, in qua aedificia plebanalia et hortus et schola. Item honorabilis *Mathias Kucharsky*, plebanus et laboriosi *Albertus Roszek* et *Petrus* villicus de *Kucharkj*, vitrici ecclesiae praefatae, medio iuramento dixerunt, valorem plebanatus eiusdem se extendere annuatim ad sexdecim marcas; item deposuerunt, tres cum medio mansos agri esse plebanales, et eos ita esse sitos, unum videlicet cum medio mansos in uno campo, alterum verum cum medio mansos in altero campo, in tertio autem eiusdem villae campo versus villam *Iwanky* [3]) medium mansum inter agros cmethonales; item quinque villas dixerunt pertinere iure parochiali ad ipsam ecclesiam, videlicet eandem villam *Kucharky*, quae de quolibet manso unam metretam siliginis, alteram avenae, cum uno fertone annuatim eidem plebano solvit; item *Czyechel* [4]), villa, eodem modo in omnibus et per omnia, ut *Kucharky* tam frumentum quam pecuniam eidem plebano solvit; item *Skudla* [5]) de quolibet manso per duos modios siliginis et duos avenae et per sex grossos quilibet cmethonum eidem plebano solvit excepto *Koczka*, cmethone, qui et eius antecessores ex eodem manso, in quo est, per duos modios siliginis et duos avenae et fertonem pecuniarum solvit et solvebant; item *Bobry* [6]) de quolibet manso per metretam siliginis et alteram avenae tantummodo solvit; item *Czyrmynko* [7]) de quolibet medio manso per duos modios siliginis et duos avenae tantum; item decima manipularis post agros praediales praefatarum villarum plebano eiusdem ecclesiae provenit, excepta villa *Bobry*, quae praediales decimas alibi solvit; item patronos praefatae ecclesiae dixerunt esse villae *Kucharky* dominos.

[1]) *Wyszki.* [2]) *Wilcza.* Dziś należą prócz tego do parafii: *Pęczew*, *Wilczyńskie Huby*, *Góry* i *Zmysłowiec.*

*) *Kucharki*, wieś szlachecka, dziedzictwo niegdyś *Kucharskich*, a w wieku zeszłym własność *Trąpczyńskich*, z kościołem parafialnym przez pierwszych zapewne fundowanym, o którym akta konsystorskie już od połowy wieku XV wspominają (Arch. Consist. Gnesn.). Dzisiejszy kościół drewniany wystawił w miejsce pierwotnego patron i dziedzic miejscowy, *Walenty Otton Trąpczyński*, stolnik *sochaczewski*, w roku 1754, który dotąd nie został konsekrowany (Acta Visit. Alexandri Gembarth).

[3]) *Iwanki*, wieś dziś nie znana. [4]) *Czechel.* [5]) *Szkudla.* [6]) *Bobry*, dziś nie znane. [7]) *Czerminek.*

34. KUCHARY.*)

Ista villa est praepositi canonicorum regularium ad *S. Nicolaum* in *Calysch*, in qua ecclesia est parochialis tituli *S. Bartholomaei*. Item laboriosi *Paulus Koschny* et *Simon*, scultetus de *Kuchary* dixerunt, duas esse areas plebanales, sed nudas, unam pro curia plebani prope ecclesiam, alteram pro domo hortulani plebanalis; item et duos hortos huiusmodi areis contiguos plebanales; item dixerunt mansos agri plebanalis in eadem villa, qui pertinere deberent ad plebanum, sitos inter agros cmethonales; item et prata in extremitatibus eorundem agrorum; item tres villas esse iure parochiali ad ipsam ecclesiam pertinentes, videlicet, ipsam *Kuchary*, item *Popowo* [1]), item et tertiam *Maczowo* [2]), sed desertas, de quibus villis singulis ex manso quolibet una metreta siliginis, altera frumenti olim plebano solvebatur excepta praefata *Maczowo*, deserta, ex qua decima manipularis spectat etiam ad plebanum praefatum. Quos proventus praepositus *S. Nicolai* pro se capit et ecclesiam ipsam parochialem, cuius est ipse patronus, per fratres conventus sui in cura spiritualium administrat.

35. KOSCZYOŁ.**)

Ista villa est praepositi conventus *S. Augustini*, in qua ecclesia est pulchra, murata et tegulis latericiis contecta, tituli *(S. Laurentii martyris)*, in qua illic

*) *Kuchary*, wieś niegdyś dotacyjna proboszczów kanoników regularnych lateraneńskich u *ś. Mikołaja* w *Kaliszu*, gdzie według tradycyi w wizytach pasterskich przechowanej, kościół parafialny miał założyć i uposażyć król *Kazimierz W.* około roku 1340, który tę wieś wspomnionym proboszczom darował. Obecny kościół drewniany wystawił własnym nakładem w roku 1686 proboszcz klasztoru *kaliskiego* kanoników regularnych, *Adam Niesobowicz*. Konsekrowany zaś został w roku 1728 przez *Franciszka Kraszkowskiego*, suffragana *gnieźnieńskiego*. Po zniesieniu klasztoru rzeczonego administrowany jest przez kapłanów świeckich (Acta Visit. Gembarth et Raczyński).

[1]) *Popówek*. [2]) *Macewo*. Oprócz powyżej wymienionych pobierał jeszcze pleban dziesięciny w *Bobrach*, o które się *Jan*, rządzca kościoła *kucharskiego* w roku 1460 przed konsystorzem *gnieźnieńskim* rozprawiał z *Janem*, plebanem z *Sośnicy* (Excerpta f. 455).

**) *Kościelna Wieś*, dawniej *Kościól* zwana, w pobliżu *Kalisza* położona, gdzie według przechowanej na miejscu i w wizytach pasterskich tradycyi *Piotr Dunin* albo *Duńczyk* około roku 1124 wystawić miał dotąd istniejący piękny kościół z kamienia i cegły, przy którym w drugiej połowie wieku tegoż osiedli Benedyktyni. *Długosz* (Hist. Pol. lib. VI, 609), a za nim inni podają, że książe polski *Mieszko* albo *Mieczysław* w roku 1209 fundował klasztór Benedyktynów w *Kościele*, w czem się mylą, albowiem książę ten już podówczas nie żył, przeniósłszy się do wieczności w roku 1202 lub 1203. Z przechowanego dokumentu tego książęcia bez daty wprawdzie, ale niewątpliwie w końcu wieku XII wydanego, a przez książęcia wielkopolskiego *Przemysława* prawdopodobnie zatwierdzonego, na którem to potwierdzeniu błędną umieszczono datę *(anno millesimo ducentesimo nono* zamiast *anno millesimo ducentesimo quadragesimo nono)* pokazuje się, że nie on założył klasztor rzeczony, ale już istniejący na nowo hojnie uposażył, nadając mu wsie: *Kościół*, *Górę*, *Rościejewo*, *Krąkowo*, *Kliszewo*, *Nędzerzewo*, *Lisiec*,

cum duobus fratribus eiusdem ordinis residet; item idem venerabilis dominus *Joannes* praepositus in eadem *Kosczyol* et laboriosi *Martinus Karcz* et *Andreas Syparek*, cmethones et vitrici ecclesiae in eadem *Kosczyol*, medio iuramento dixerunt, quinque villas esse ad ecclesiam praefatam pertinentes, videlicet ipsam *Kosczyol*, quae de quolibet manso per unam metretam siliginis et alteram avenae; item *Glosky*[1]), cuius villae incolae sunt nobiles, decimas manipulares praediales; item *Zalovycze*[2]), item *Byskupycze*[3]), item *Thrukoschowo*[4]), item *Klyschowo*[5]), istae villae solvunt decimas manipulares eidem domino praeposito; item dominus praepositus praefatus deposuit, quinque villas esse ad se ratione praepositurae pertinentes, videlicet *Kosczyol*, quae in magna parte iam deserta est propter magna frumentorum tributa, quae ad castrum *Calissiense* quotannis solvuntur; in quo quidem praefatus dominus praepositus queritur, huic villae magnum esse praeiudicium, nam cum ex privilegiis antiquis villae ad dictam praeposituram pertinentes deberent esse liberae et absque oneris alicuius solutione, nescit tamen praefatus dominus praepositus, qua consuetudine erroris introductum est, ut eadem villa *Kosczyol* octo maldratas avenae et quatuor marcas pecuniarum eidem castro *Calissiensi* in solidum et in toto annuatim solvere cogatur, quae tanta angustia desertam villam fecit; item villa *Krzywozadowa*[6]), item *Glogowa*[7]), item *Pyothrowo*[8]), item et in *Pawlowko*[9]) quarta pars villae. Quae quidem villae praefatae ad praeposituram pertinentes in magna sui parte sunt desertae propter tributorum castro *Calissiensi* ita debitorum magnitudinem; item queritur idem dominus praepositus, taxam contributionis gravem dudum praepositurae impositam adhuc manere, licet proventus eiusdem praepositurae iam extenuatus est, vix enim efficit triginta marcas pecuniarum annuatim, quem proventulum vix sufficere posse queritur, immo non posse ad provisionem rei domesticae fratrum cum eo habitantium, familiae ac etiam ecclesiae, quae non aliunde quam a se instaurationem et alia necessaria expectat, et nihilominus taxa contributionis eadem manet, videlicet decem marcarum, quae olim manebat, quum proventus praepositurae fuit magnus; ideo ne in tantis opprimatur,

Krzywosądowo, *Piotrowo* i *Glogowo* (Kod dypl. wielkop. I, 44. 45. cfr. Rubryc. dyec. kuj.-kal. z r. 1875 f. 63). W roku 1222 dnia 19 maja papież *Honoryusz III* zatwierdza ugodę pomiędzy opatami *ś. Wincentego* i *N. Maryi P.* w *Wrocławiu* przed sądem polubowym zawartą co do juryzdykcyi nad klasztorem *ś. Wawrzyńca* w *Kościele* (Kod. dypl. wielkop. I, 548). W roku 1247 dnia 3 lipca bawił w tymże klasztorze książe *Bolesław* i tam wydał przywilej dla kościoła *poznańskiego*, darząc wolnościami wsi jego *Jeligowo* i *Wiewierczyn* (tamże I, 220. 221). Od roku 1781 prepozytura w *Kościelnej wsi* albo *Kościele* zamienioną została z zakonnej na świecką, a za zezwoleniem papieża *Piusa VI* z dnia 10 lipca r. 1793 proboszcz tamtejszy był urodzonym kanonikiem kolegiaty *kaliskiej*, co się aż dotąd utrzymuje. Za Prus południowych dobra proboszczowskie i klasztorne dekretem królewskim z dnia 29 grudnia roku 1797 zostały zabrane i jakiemuś radzcy gabinetowemu króla *pruskiego*, *Friebenfeldowi* darowane, a proboszczowi pozostawiono tylko dziesięciny i przeznaczono mu rocznej pensyi 1000 tal. Kościół starożytny w formie krzyża budowany z siedmiu pięknej struktury oltarzami za staraniem obecnego swego rządzcy w r. 1872 wewnątrz całkiem został odnowiony (Rubryc. kuj.-kal. z r. 1875 str. 27. 28).

[1]) *Głoski*, dziś nie znane. [2]) *Żakowice*. [3]) *Biskupice*. [4]) Nieodgadnione. [5]) *Klissewo*, dziś już nie istniejące. [6]) *Krzywosądowo*. [7]) *Głogowa*, wieś należąca do parafii w *Kłodawie*. [8]) *Piotrów*, wieś w parafii *pamięcińskiej*. [9]) *Pawłówek*, wieś w parafii *tynieckiej*. Oprócz wymienionych należą jeszcze do parafii osady: *Folwark*, *Bodzanówek*, *Pociessyn*, *Bilno*, *Ujma Mała*, *Russki*, gdzie jest kaplica publiczna drewniana, w której się kilka odbywa odpustów, *Sęczkowo*, *Krotoszyn*, *Kopanina*, *Lekarzowice*, *Konary*, *Osslonki*, *Zagajewice*, *Bartłomiejowice*.

petit, ut saltem haec taxa iuxta proventus exilitatem deponeretur (sic) et moderetur; item eidem praeposito iniunctum est per me, ut omnia privilegia tam praepósiturae quam ecclesiae parochialis praefatae propter maiorem eorum certitudinem ad acta officialatus *Calissiensis* procuret inserenda infra hinc et duos menses.

36. DOBRZECZ.*)

Ista villa est civitatis *Calissiensis*, in qua est ecclesia tituli *S. Michaëlis*, in qua est dos plebanalis ampla, in qua aedificia plebanalia et schola. Item laboriosi *Mathias Voyczlaw* et *Martinus Skubych*, cmethones de *Dobrzecz* et vitrici ecclesiae praefatae iurati dixerunt, duos mansos agri plebanalis esse sitos inter agros cmethonales; item duas piscinas unam circa rivum et penes domum scholae, quae est plebanalis, alteram piscinam prope eandem, quae non ad plebanatum, sed ad altare tituli *S.* .... in ecclesia .... *Calissiensi* pertinet; item dixerunt, duas villas esse parochiales, videlicet eandem *Dobrzecz*, quae de quolibet manso unam metretam siliginis et alteram avenae eidem plebano solvit; item villa *Ogrody* parochiana, in qua hortulani sunt incolae, nihil aliud praeter mensalia solvunt, scilicet quilibet paterfamilias per unum grossum; item et alias villas alterius parochiae esse dixerunt, quae eidem plebano in *Dobrzecz* aliquid solvunt, videlicet *Pywonycze* [1]),

*) *Dobrzec*, wieś pierwiastkowo książęca, w roku zaś 1308 dnia 5 lutego przez książęcia polskiego, *Henryka*, miastu *Kalissowi* na własność nadana (Kod. dypl. wielkopl. II, 259), które tam zapewne w tym samym jeszcze wieku fundowało kościół parafialny, gdyż na dniu 30 kwietnia roku 1419 *Mikołaj*, pleban tamtejszy zawiera w obec konsystorza *gnieźnieńskiego* kompromis z *Mikołajem Głębockim*, altarzystą *gnieźnieńskim* i *Sędziwojem*, plebanem z *Gostyczyny* o daniny zbożowe z *Węgier* i *Strzegowa*, do których dawnem wykazywał się prawem (Excerpta ex actis Consist. Gnesn. f. 48b). Starożytny kościół drewniany, zapewne pierwotny, zapadł się z starości w roku 1730. W jego miejsce magistrat *kaliski* wystawił nowy kościół z drzewa, który w roku 1733 został pobenedykowany (Rubryc. dyec kuj.-kal. z r. 1875 f. 56). Do tego kościoła należy jako filia kościół w *Rypinku* o pół wiorsty od *Kalissa* odległy na wzgórku położony, który niegdyś był parafialny. Mieszkańcy tej wsi mając sobie z powodu wylewów Prosny utrudniony przystęp do *Kalissa*, otrzymali wspólnie z mieszkańcami wsi: *Zagórzynek*, *Tulisławice* i *Czaszki* osobny kościół parafialny pod wezwaniem *ś. Gotarda*, biskupa *hildesheimskiego*. Za starożytnością tego kościoła przemawia właśnie nadanie mu tego Patrona, którego cześć zaraz po jego śmierci w roku 1038 szeroko była rozpowszechnioną, także i w Polsce. Założenie przeto kościoła w *Rypinku* w tymże czasie nastąpić musiało, za czem przemawiają utrzymane dotąd w nim ołtarz i dwa obrazy, sięgające pierwszych czasów chrześcijaństwa w Polsce. Kto ten kościół pierwotnie założył, nie wiadomo. *Rypinek*, należał od XIV wieku w połowie do miejscowego plebana, a w połowie do kanoników regul. w *Kalissu*. Być może, że pierwotnie wieś ta należała do książąt polskich i onym kościół pierwszy zawdzięcza, który od roku 1362 wspominany już jest jako filia należąca do *Dobrzca*. Prymas *Łaski* przypomniał w roku 1516 plebanom tamże obowiązek na nich ciążący, odprawiania w *Rypinku* nabożeństwa parafialnego w pewne dni i święta. W czasie napadu Szwedów i bitwy pod *Kalissem* dnia 26 października r. 1706 kościół *rypiński* został do szczętu zniszczony. Za staraniem *Benedykta Janiszewskiego*, tercyarza zakonu *ś. Franciszka* został wkrótce potem z drzewa odbudowany, przy którym tenże tercyarz osiadł jako pustelnik. W roku 1847 kościół ten został zrestaurowany i odnowiony kosztem *Gabryeli z Zającsków Radoszewskiej* (Tygodn. illustr. warsz. III, (1861) str. 41. 42).

[1]) *Piwonice*.

quae ex duobus tantum campis eiusdem villae decimas manipulares ipsi plebano in *Dobrzecz* solvit, ex tertio vero campo villae eiusdem decima manipularis reverendissimo domino archiepiscopo pertinet; item *Schulyslavycze* [1]), quae et praediales decimas manipulares et cmethonales eidem plebano in *Dobrzecz* solvit; item *Gay* [2]), villa, decimas praediales tantum eidem plebano solvit; item dixerunt, patronos ecclesiae praefatae esse consules civitatis *Calissiensis*, eiusdem villae dominos.

37. GOSTHYCZYNA.*)

Ista villa est illustris dominae ducissae *Pleschoviensis* [3]), in qua est ecclesia parochialis tituli *(S. Nicolai)*, habens dotem plebanalem amplam cum aedificiis et schola. Item laboriosi *Simon Dzyerzony* et *Albertus Pywocha*, cmethones de *Gosthyczyna*, vitrici ecclesiae iurati dixerunt, istius plebanatus proventum annuum se extendere ad viginti marcas; item duos mansos agri plebanalis esse sitos inter agros cmethonales; item deposuerunt, esse praedium plebanale seorsum positum praeter praefatos duos mansos; item dixerunt, undecim esse villas istius ecclesiae parochianas, videlicet ipsam *Gosthyczyna*, *Kothowo* [4]), *Sydowo* [5]), item *Ossyek* [6]), item *Smylowo* [7]), item *Lyeszyona* [8]), item *Przedmosczye* [9]), item *Slavyno* [10]), item *Chrosthowo* [11]), item *Vągry*, item *Strzegowo* [12]), de quibus villis praefatis ipse plebanus in *Gosthyczyna* percipit decimas manipulares tam praediales quam cmethonales, exceptis duabus villis, videlicet *Kothowo* et *Vągry* [13]), de quibus praediales decimae eidem plebano in *Gosthyczyna* proveniunt, cmethones vero earundem duarum villarum missalia eidem plebano solvunt, videlicet ex quolibet manso unam metretam siliginis, alteram avenae; item dixerunt, eiusdem ecclesiae patronum esse eiusdem villae dominum, videlicet praefatam ducissam *Pleschoviensem*.

[1]) *Sulisławice*. [2]) *Gaj*. Oprócz tych należą jeszcze po parafii miejscowości: *Ogrody*, wieś i kolonia. *Nowy Świat*, *Czasski*, *Rypinek*, *Lis*, *Szczypiorno*, *Piekart*.

*) *Gostyczyna*, wieś szlachecka, w wieku XV własność *Tęczyńskich*, z których w końcu tegoż wieku *Anna*, córka *Zbigniewa Tęczyńskiego*, podkomorzego *krakowskiego*, dziedzica *Pleszewa* i okolicznych włości, poślubiwszy *Mikołaja*, książęcia *raciborskiego*, wniosła w dom jego *Gostyczynę* i dobra *pleszewskie* (Cfr. *Pleszew)*. Kościół parafialny istniał tamże już w wieku XIII, albowiem pleban jego, *Wilhelm*, występuje na przywileju *Sędziwoja*, podkomorzego *kaliskiego* z roku 1294 zezwalającego na lokowanie wsi swoich na prawie niemieckiem (Kod. dypl. wielkopl. II, 100: „*per manus Wilhelmi rectoris ecclesie in Gosticin*“). Dzisiejszy kościół murowany wystawiony został w miejsce dawnego drewnianego w końcu wieku XVI lub na początku następnego przez nieznanego fundatora. Około roku 1640 przybudowali do niego kaplicę murowaną pod tyt. *ś. Jana Nepomucena* dziedzice miejscowi, *Szołdrscy* (Archiv. Consist. Gnesn. Acta Visitat.).

[3]) *Anna z Tęczyńskich*, księżna *raciborska*. [4]) *Chotów Nowy* i *Chotów Stary*. [5]) *Żydow* dziś w parafii *chełmeckiej* pod *Kaliszem*. [6]) *Osiek*. [7]) *Śmiełow Stary* i *Śmiełow Nowy*. [8]) *Lesiona Stara* i *Lesiona Nowa*. [9]) *Zamość*. [10]) *Sławin Stary* i *Sławin Nowy*. [11]) *Chrustów* w parafii dziś *borkowskiej* pod *Kaliszem*. [12]) *Strzegowo*, dziś nie istnieje, lub inaczej przezwane. Później przybyły osady: *Głapiniec*, *Murowana Karczma*, *Radziszew*, *Węgry I*, *Węgry II*, *Węgry III* czyli *Nowe*, [13]) *Węgry*. *Sędziwój*, pleban, zawiera kompromis w obec konsystorza *gnieźnieńskiego* w roku 1419 dnia 30 kwietnia z *Mikołajem Głębockim*, altarzystą *gnieźnieńskim* i *Mikołajem* plebanem z *Dobrzeca* o daniny zbożowe z *Węgier* i *Strzegowa* (Excerpta f. 48 b).

38. GYSZYCZE.*)

Ista villa est in *Barycz*, nobilis *J. Gyszyczky*, in qua est ecclesia parochialis tituli *S.*.... Item *Martinus Szypyensky* et *Marcus Czychopąk*, cmethones de *Gyszycze*, vitrici eiusdem ecclesiae iurati dixerunt, unum mansum agri plebanalis esse inter agros cmethonales situm; item dotem plebanalem esse amplam, in qua aedificia plebanalia cum horreo et schola; item duos hortos esse plebanales, unum ipsi doti plebanali contiguum, amplum, ex opposito cimiterii situm, alterum vero post domum plebanalem parvum; item quinque villas esse iure parochiali ad ipsam ecclesiam pertinentes, videlicet ipsam *Gyszycze*, item et *Mącznyky* [1]), quae duae villae decimas manipulares tam praediales quam cmethonales ipsi plebano solvunt; item *Ostrow* [2]), item et *Kraschovicze*, istae duae villae de quolibet manso unam metretam siliginis et alteram metretam avenae eidem plebano solvunt; item *Radochowo* [3]) de quolibet manso per octo grossos eidem plebano solvunt; item duas esse mineras, alias *Rudnycze* [4]), ex quibus quisque paterfamilias per unum grossum ipsi plebano solvit; item dixerunt, patronum ecclesiae esse eiusdem villae *Gyszycze* dominum.

39. LEWKOWO.**)

Ista villa est nobilis *J. Lewkowsky*, in qua est ecclesia parochialis tituli *(S. Sophiae viduae)*, habens dotem plebanalem, domum plebani et scholam. Item

*) *Giżyce*, wieś szlachecka, gniazdo familii *Giżyckich* h. *Nałęcz*, którzy się jeszcze w wieku XVI przy dziedzictwie swojem utrzymali, jak widać z powyższego opisu, i zapewne kościół parafialny tam fundowali, lecz nie wiadomo, kiedy. Wspominają o nim akta konsystorskie już od drugiej połowy wieku XV (Archiv. Consist. Gnesn.). Dzisiejszy kościół drewniany około roku 1762 albo gruntownie zrestaurowany, albo też z nowa odbudowany został, gdyż wizyty z pierwszej połowy tegoż wieku mówią o zupełnej dezolacyi kościoła *giżyckiego*. W końcu wieku XVI założony został kościół parafialny w *Krassewicach* wsi do parafii *giżyckiej* należącej, który w roku 1654 dnia 4 grudnia arcybiskup *Andrzej Leszczyński* zamienił na filialny, czyli samodzielny pod zarządem wikaryuszów wieczystych, których prezentowali plebani *giżyccy*, pobierając połowę wszelkich ztamtąd dochodów. Aż do roku 1872 kościół *krassewicki* zostawał w tym stosunku do kościoła *giżyckiego*, odtąd wyniesiony został napowrót do godności kościoła parafialnego, do którego wcielone zostały na zawsze miejscowości: *Basie*, *Brzeziny*, *Czajków*, *Głuszyna*, *Jelenie*, *Jeziórki*, *Kałuzy*, *Klon*, *Krassewice*, *Kuźnica Grabowska*, *Łuszczki*, *Michałów*, *Mielcuchy*, *Muchy*, *Radziwiłły*, *Salamony*, *Smolarnia* i *Zdych*. Dzisiejszy kościół *krassewicki* drewniany zapewne w początku wieku zeszłego nowo odbudowany pod tyt. *ś. Katarzyny* nakładem rządzcy swego, *ks. Wawrzyńca Malinowskiego*, prałata kolegiaty *kaliskiej*, gruntownie został zrestaurowany i wewnątrz pięknie przyozdobiony (Rubryc. dyec. kuj-kal. z r. 1875 f. 58 i z r. 1878 f. 68. 69).

[1]) *Mączniki*. [2]) *Ostrów Kaliski*. [3]) *Raduchów*, dziś w parafii *Grabów*. [4]) *Rudnice*. Osady później powstałe: *Nieszkodna* pustk., Kolonie: *Zagórna*, *Świerczyna*, *Zalesna*, *Pieczyska* i *Młyn Ilski*.

**) *Lewkowo*, wieś szlachecka, jak widać z powyższego opisu, gniazdo rodziny *Lewkowskich*, o której przecież nie wspominają heraldycy, miała kościół parafialny już przynajmniej w pierwszej połowie wieku XIV, albowiem pleban tamtejszy, *Marek*, rozprawia się na dniu 7 listopada roku 1413

honorabilis *Albertus de Szyemczowo*, plebanus et laboriosi *Joannes Gayczyk* et *Martinus Kolodzyey*, cmethones de *Lewkowo*, ... decrepiti vitrici ecclesiae praefatae medio iuramento deposuerunt, valorem huius plebanatus se extendere ad tres marcas; item dixerunt, duos esse mansos agri plebanalis, sitos inter alios cmethonum agros; item et quendam alium mansum esse ecclesiae per antecessorem moderni plebani, cuius idem mansus erat, pro ecclesia testamentaliter legatum, nam antecessor moderni plebani, honorabilis olim *Martinus* emerat mansum agri, quem pro ecclesia plebano moriens legavit et eundem mansum dominus haereditarius *Lewkowsky* pro se usurpat; item dixerunt piscinam esse desertam plebanalem ante plebani aream; item et hortum plebanalem situm post cimiterium; item dixerunt, quatuor esse villas iure parochiali ad ipsam ecclesiam pertinentes, videlicet *Lewkowo* eadem, item et *Bunyno* [1]), istae duae villae de quolibet manso unam metretam siliginis et alteram avenae et decimas praediales eidem plebano solvunt, exceptis duobus mansis in villa *Lewkowo*, quorum unus appellatur *Gawrzyyalowsky*, qui in praesentia desertus est, alter *Chwyralowsky* appellatur, possessionatus, ex quibus loco frumenti per sexdecim grossos possessores eorundem plebano solvere obligantur; item *Karschy* [2]), decimas manipulares tam praediales quam cmethonales plebano solvit; item *Grumplowo* [3]), item et *Czekanowo* [4]), istae duae villae de quolibet manso per unam metretam siliginis, alteram avenae ac decimas manipulares plebano solvunt; item dominum villae praefatae *Lewkowo* dixerunt unicum esse patronum.

40. SCZURY.*)

Ista villa est nobilium *Sczurszczy*, in qua est ecclesia parochialis tituli *S. Michaëlis Archangeli*, habens dotem plebanalem cum domo et schola. Item laboriosi *Mar-*

przed sądem konsystorza *gnieźnieńskiego* o dziesięciny z *Karsków* z kmieciami tamtejszymi, opierając się na *dawnem* prawie kościoła swego (Excerpta f 10). W wieku XVII było *Lewkowo* własnością zamożnej familii wielkopolskiej, *Koźmińskich*, z której *Adam Koźmiński*, kasztelan *rogoziński*, dziedzic miejscowy, w roku 1710 odbudował kościół drewniany, który w krótce potem był przez *Hieronima Wierzbowskiego*, suffragana *poznańskiego*, konsekrowany. W miejsce tego kościoła upadkiem grożącego *Salomea Lipska*, dziedziczka, rozpoczęła budować w roku 1844 nowy murowany, który dokończył w roku 1846 syn jej, *Wojciech Lipski*, a *ks. Anselm Brodziszewski*, suffragan *gnieźnieński* w roku 1855 takowy konsekrował. Dzisiejszy dziedzic i patron, *Józef Lipski*, kościół ten przez ojca i babkę wystawiony w latach 1871 i 1872 zrestaurował, pięknemi ołtarzami nowemi opatrzył i wewnątrz całkiem odnowił i przyozdobił. Tenże patron wystawił obok tegoż kościoła mauzoleum familijne z murowaną kaplicą pod wezwaniem *ś. Józefa*, którą w tymże roku dziekan *ołobocki*, *ks. Michalak*, pobenedykował (Acta Visitat. Consist. Gnesn. et acta Ecclesiae).

[1]) *Bunin*, *Bunino*, miejscowość dziś nie znana. W roku 1459 pleban *lewkowski*, *Marcin*, rozprawia się z wikaryuszami katedry *poznańskiej* o dziesięciny w *Buninie*. Sąd konsystorski przyznał tymże wikaryuszom dziesięciny tamże *post araturas cmethonum de quolibet manso per sex grossos* Naprzeciw temu wyrokowi założył pleban wspomniony apelacyą do Rzymu. Widać, że tam przegrał, gdyż opis powyższy nic o tychże dziesięcinach nie mówi (Excerpta f. 440b). [2]) *Karski*. [3]) *Gremblewo*. [4]) *Czekanów*. Później przybyły osady: *Bagatela*, *Franklinów*, *Kołłątajew*, *Marszewskie*, *Michalków*, *Nowy Staw*, *Piaski*, *Stary Staw*, *Szczyglicska*.

*) *Szczury*, wieś szlachecka, gniazdo rodziny *Szczurskich* h. *Korab*, która tam niezawodnie kościół parafialny fundowała (Niesiecki, Korona IV, 69) i to najpóźniej w początku wieku XV, gdyż

tinus Reska et *Joannes Odryczyk*, cmethones de *Sczury*, vitrici ecclesiae praefatae medio iuramento dixerunt, duos esse mansos agri plebanalis sitos inter agros cmethonales; item hortum plebanalem esse areae plebanali contiguum; item dixerunt, ipsam *Sczury*, item et *Byedzyeschyno*[1]), item *Slaborovycze*[2]), item *Mlynowo*[3]), ex quibus villis de quolibet manso unam metretam siliginis et alteram avenae praefatus plebanus capit; item omnes decimas praediales praefatarum villarum idem plebanus percipit; item dixerunt patronos ecclesiae praefatae non alios esse, quam praefatae villae *Sczury* dominos.

41. CHORZEWO.*)

Ista villa est nobilis *Joannis Taczanowskj* illic manentis, in qua est ecclesia parochialis tituli *S*...., vacans, habens dotem plebanalem, sed desertam et nudam cum horto et pomerio. Item nobilis *Joannes Thaczanowskj* praefatus et laboriosus *Martinus Kyelyan*, cmetho de *Chorzewo*, iurati dixerunt, unum tantum mansum agri plebanalis esse, situm inter agros cmethonales, desertum et arboribus consitum; item hortum esse plebanalem in dote plebanali cum piscinula deserta; item stagnum plebanalem, sed desertum, etiam arboribus consitum; item dixerunt, quatuor esse villas istius ecclesiae parochianas, videlicet ipsam *Chorzewo*, quae de unoquoque manso duos modios siliginis et duos avenae ac praedialem decimam eidem plebano in *Chorzewo* solvit; item *Chroslyno*[4]), item *Malynye*[5]), item *Radzynye*[6]), quae quidem tres villae in toto sunt desertae, de quibus proventus ipsi ecclesiae videlicet

w roku 1447 *Mikołaj* i *Jan Szczurscy*, dziedzice trzech części *Szczur*, a *Jan Rąbczyński*, posiedziciel czwartej części, czynią pomiędzy sobą układ przed konsystorzem w *Gnieźnie* co do prawa prezentowania plebana tamże taki, że pierwsi dwaj mieli mieć na wieczne czasy 3 głosy, a *Rąbczyński* jeden głos tylko, na tej podstawie, że *dawniej Szczurskim* wyłącznie toż prawo przysługiwało (Excerpta ex actis Consist. f. 355. 356). Dzisiejszy kościół drewniany wystawił częścią własnym nakładem, częścią z jałmużn wiernych pleban miejcowy, *Kazimierz Kędzierski*, w roku 1762, który w tymże roku *ks. Chylewski*, kanonik i sędzia surrogat *kaliski*, pobenedykował. Od kilku wieków kościół *szczurski* cieszy się obrazem *N. Maryi P.* powszechnie za cudowny mianym, do którego lud okoliczny wielkie ma nabożeństwo (Acta Visitat. et Ecclesiae).

[1]) *Będzieszyn.* [2]) *Słaborowice.* [3]) *Młynów.* Prócz tego należą do parafii: *Biniew Stary, Biniew Nowy, Brygidka, Górzno*, gdzie jest kościół filialny (cfr. *Górzno)*, *Górzeńskie Huby* (*Bitterfeld)*, *Szczurskie Huby.*

*) *Chorzew*, wieś szlachecka z starożytnym kościołem parafialnym, o którego początku żadnej nie ma wiadomości, według powyższego opisu już w wieku XVI był opuszczonym dla nader szczupłych dochodów plebańskich i włóka ziemi stanowiąca główne plebana utrzymanie była zarosła drzewami i chwastami. Jak się okazuje z opisów kościołów w *Brzeziu* i *Tursku*, kościół *chorzewski* wcielony został do parafialnego kościoła w *Brzeziu* już na końcu wieku XV, której to unii dokumenta tak stolicy apostolskiej jako i arcybiskupa miał w asserwacyi już podczas owych opisów dziedzic *Turska*, patron kościoła w *Brzeziu* (cfr. *Brzezie* i *Tursk)*. Dziś we wsi *Chorzewie* należącej do parafii *brzeskiej* ani śladu nie ma, gdzie niegdyś stał kościół parafialny.

[4]) *Chroślin*, [5]) *Malinie* i [6]) *Radzynie*, wsie podczas powyższego opisu zupełnie zdezolowane i opuszczone zapewne wskutek wojen nie powstały na nowo, gdyż ani w parafii ani w okolicy osad tych nazwisk nie ma, z wyjątkiem *Malinia* w parafii *pleszewskiej*.

de quolibet manso duos modios siliginis et duos avenae cum decimis praedialibus omnium villarum plebano provenire deberent; item patronus ecclesiae non alius est, quam praefatus villae *Chorzewo* dominus; item dixerunt testes, quod plebanus in *Chorzewo* habet ius percipiendi singulis annis tres marcas pecuniarum ex villa *Brzeszye*.

42. JEDLCZA.*)

Ista est villa nobilium *Jedlczy*, in qua est ecclesia parochialis tituli *S. Floriani martyris*, habens dotem plebanalem cum aedificiis et schola. Item laboriosi *Joannes Szak*, cmetho et vitricus ecclesiae et *Jacobus*, molendinator de eadem *Jedlcza* medio iuramento dixerunt, eundem plebanatum in proventu suo se extendere circa sex marcas; item duos mansos agri plebanalis esse sitos inter agros cmethonales; item certam partem fluvii sitam inter partes dominorum haereditariorum cum duobus piscatoribus, quorum quilibet plebano per sedecim grossos annuatim solvit; item dixerunt, tres hortos esse plebanales; item dixerunt, unicam tantum modo villam, videlicet ipsam *Jedlcza* eiusdem ecclesiae esse parochianam, quae de quolibet manso unam metretam siliginis, alteram avenae et per unum fertonem pecuniarum, item et decimas praediales et manipulares post agros desertos ipsa villa eidem plebano solvit; patronos ecclesiae dixerunt praefatos eiusdem villae dominos.

43. KAYEWO.**)

Ista villa est archiepiscopalis, in qua ecclesia est tituli *S. Catharinae*, habens dotem plebanalem satis amplam, in qua aedificia plebanalia, pomerium et tres

*) *Jedlec*, wieś szlachecka, gniazdo rodziny *Jedleckich*, jak wskazuje opis powyższy, z kościołem parafialnym przez tęż rodzinę zapewne fundowanym, o którym jako o *dawno* istniejącym zachodzą w aktach konsystorza *gnieźnieńskiego* wzmianki już w drugiej połowie wieku XV (Arch. Consist. Gnesn.). Dzisiejszy kościół na fundamentach murowanych w pruski mur zgrabnie wybudowany stanął w roku 1745 kosztem dziedzica miejscowego i patrona, *Mikołaja* z *Wybranowa Chlebowskiego*, starosty *liwskiego*, który dnia 10 października roku 1802 *Michał Kościessa Kosmowski*, biskup *martyropolitański* i opat *trzemeszyński* konsekrował. Kościół ten z powodu szczupłych dochodów affiliował w roku 1790 arcybiskup książę *Michał Poniatowski* do kościoła parafialnego w *Tursku* z zastrzeżeniem, aby proboszcz *turski* utrzymywał na miejscu wikaryusza (Acta Consist. Gnesn. et Ecclesiae).

**) *Kajewo*, wieś niegdyś arcybiskupów *gnieźnieńskich* z kościołem parafialnym zapewne przez nich fundowanym, o którym jako dawno istniejącym czynią wzmiankę akta konsystorza *gnieźnieńskiego* w połowie wieku XV (Arch. Consist. Gnesn.). Tak samo wspominają o nim akta kapituły *gnieźnieńskiej*. W roku bowiem 1452 *Maciej*, pleban *kajewski* zakłada apelacyą do *Rzymu* od wyroku arcybiskupiego w sprawie o dziesięciny w *Kajewie* (Acta decr. Capit. II, 42). Apelacya musiała wypaść pomyślnie, albowiem w roku 1486 pleban tamtejszy rozprawia się o wspomnione dziesięciny z dziedzicem miejscowym, odwołując się na przysługujące mu do nich prawo (Excerpta f. 682). Z powodu zbyt

piscina et schola; item honorabilis *Jacobus de Calysch* et laboriosi *Jacobus Jakych* cmetho et vitricus et *Blasius* scultetus de eadem *Kayewo* iurati dixerunt, duos mansos agri esse plebanales, sitos inter agros cmethonales; item quatuor esse villas iure parochiali ad eandem ecclesiam pertinentes, videlicet ipsam *Kayewo*, item *Morsza* [1]), item *Wscholowo* [2]). Hae omnes villae de quolibet manso per unam metretam siliginis et alteram avenae, excepta *Wscholowo*, quae ultra missalia decimas etiam praediales ipsi plebano solvit; item *Czyeslye* [3]) decimas praediales plebano solvit; item sunt et aliae duae villae alterius parochiae, videlicet *Czyrnyno* [4]) et *Poyethnycza* [5]), quae de quolibet manso per quatuordecim grossos decimarum pecuniariarum, item utraque praefata villa decimas manipulares agrorum desertorum eidem plebano in *Kayewo* semper solvit; item dixerunt, tabernam esse plebanalem desertam in eadem *Kayewo* sitam inter...; item dixerunt, patronum ecclesiae praefatae reverendissimum dominum archiepiscopum.

44. KUCZKOWO.*)

Ista villa est nobilium *Kuczkowsczy*, in qua ecclesia est parochialis tituli *(S. Martini episcopi et confessoris)*. Item laboriosi *Albertus Voythek* et *Albertus Vosczek*, cmethones de *Kuczkowo*, medio iuramento dixerunt, proventum plebanatus eiusdem vix se extendere ad sex marcas; item unum mansum agri plebanalis esse situm inter agros cmethonales in omnibus villae campis; item pratum esse plebanale, amplum et ipsi agro plebanali contiguum; item dotem plebanalem cum aedificiis et horto et schola, eidem doti contiguam; item sex cum media villas ipsius ecclesiae parochianas esse dixerunt, videlicet ipsam *Kuczkowo*; quae decimas manipulares tam praediales quam cmethonales ipsi plebano solvit, item *Jankowo* [6]) de quolibet manso per unam metretam siliginis et alteram avenae; item *Krzywoschadowo* [7]) in omnibus et per omnia eodem modo ut *Jankowo* missalia plebano solvit; item media villa *Boruczyno* [8]), quilibet paterfamilias, hortulanus, medietatis villae per unum grossum mensalia dat eidem plebano; decima etiam praedialis in eadem villa *Boruczyno* pro ipso plebano spectat; item *Pawelkowo* [9]) decimas praediales et

szczupłych dochodów kościół *kajewski* wcielony został już na początku wieku zeszłego do kościoła parafialnego w *Gołuchowie*. Dotąd zaledwo utrzymała się tradycya, gdzie niegdyś stał kościół w *Kajewie* (Archiv. Consist. Gnesn).

[1]) *Morsza*, osada znikła. [2]) *Wszolów* i [3]) *Cieśle*, wsie należące dziś do parafii w *Gołuchowie*. [4]) *Czerminek*, wieś parafialna do *Gołuchowa* należąca. [5]) Osada znikła lub inaczej przezwana.

*) *Kuczków*, wieś szlachecka, siedziba niegdyś familii wielkopolskiej *Kuczkowskich* h *Wąż*, której kościół parafialny tamże winien powstanie swoje i uposażenie zapewne w wieku XV, albowiem na początku następnego wieku wspominają o nim akta konsystorskie, jako o dawno istniejącym (Arch. Consist. akta luźne). Obecny kościół drewniany stanął około roku 1700 wspólnym nakładem *ks. Zalewskiego*, dziekana *pleszewskiego* i proboszcza *koźmińskiego*, *Piotra z Iwanowic Koźmińskiego*, sędziego ziemskiego *kaliskiego* i *Stanisława Gostyńskiego*, notaryusza ziemskiego *kaliskiego* (Acta Visit. Alexandri Gembarth de a. 1754). Od niepamiętnych czasów posiada kościół *kuczkowski* obraz *N. Maryi P.* powszechnie za cudowny uważany.

[6]) *Janków*. [7]) *Krzywosądowo* (w połowie). [8]) *Borucin*. [9]) *Pawełkowo*, dziś w parafii ani okolicy nie istnieje; może *Pawłowek* pod *Kaliszem*.

cmetho unus eiusdem villae, dictus *(Wągel)*, decimam manipularem eidem plebano in *Kuczkowo* solvunt; item *Chrzanowo*[1]), item *Ordzyno*[2]), hae duae villae in toto desertae decimas praediales eidem plebano in *Kuczkowo* solvere obligantur; item patronos ecclesiae dixerunt eiusdem villae *Kuczkowo* dominos.

45. SCHOBOTHKA.*)

Istud oppidum est nobilis *Martini Schoboczky*, *Corabitae*[3]), in qua est ecclesia parochialis tituli *Nativitatis beatissimae virginis Mariae.* Item honesti *Martinus Bąben* et *Joannes Orzel*, oppidani et vitrici ecclesiae praefatae medio iuramento dixerunt, plebanale praedium esse seorsum et specialiter situm circulariter penes viam publicam versus *Calysch*, quod protenditur usque ad granities minoris *Schobothka* et idem praedium est latum et amplum, in quo est piscina et molendinum ventile noviter constructum; item dotem plebanalem cum aedificiis, domo vicarii et schola, esse satis amplam, in qua est hortus plebanalis; item villae parochianae praefatae ecclesiae sunt hae, videlicet *Schobothka utraque*[4]), *Grodzyelecz*[5]) quae de quolibet manso per unam metretam siliginis et aliam avenae et per unum fertonem pecuniarum, item et decimas praediales eidem plebano in *Schobothka* solvunt; item *Vyerzchoslaby*[6]) decimas manipulares tam praediales quam cmethonales eidem plebano solvit; item *Dobyeslavy*[7]), item *Karszye*[8]), item *Guthewo*[9]), hae tres villae de quolibet manso per unam metretam siliginis et aliam avenae eidem plebano solvunt; item unicum esse patronum dixerunt, videlicet praefatum oppidi *Schobothka* dominum.

46. ROSCHOCZYCZA.**)

Ista villa est d. nobilium *Philippi Roschosky*[10]), *Petri Rossosky*, *Corabitarum* et *Petri Volyczky*[11]), in qua est ecclesia tituli *S.*......, habens dotem plebanalem

[1]) *Chrzanów.* [2]) *Ordzin.*

*) *Sobótka*, niegdyś miasto, dziś wieś, gniazdo rodziny wielkopolskiej *Sobockich* h. *Korab*, która tamże fundowała kościół parafialny najpóźniej w końcu wieku XIII, gdyż w roku 1301 występuje *Gabryel*, kanonik *gnieźnieński* i pleban tamtejszy jako świadek na przywileju *Henryka*, proboszcza kanoników regularnych grobu Chrystusowego w *Grodzisku* pod *Pleszewem* (Kod. dypl. wielkop II, 203). W roku 1462 był plebanem w *Sobótce Darosław z Czechla*, kanonik *gnieźnieński* i *kaliski* (Excerpta ex actis Consist. Gnesn. f. 485). Dzisiejszy kościół murowany w formie krzyża wystawiony w miejscu dawnego drewnianego zapewne w końcu wieku XVI zawdzięcza byt swój niezawodnie familii *Sobockich*, która jeszcze naówczas była w posiadaniu *Sobótki* (Acta Visitat. Alexandri Gembarth et alior.).

[3]) *Marcin Sobocki.* [4]) *Sobótka*, dziś tylko jedna. [5]) *Grudzielec.* [6]) Osada dziś w calej okolicy nie znana. [7]) Tak samo. [8]) *Karsy.* [9]) *Gutów.* Prócz tego należą dziś do parafii: *Borucin*, *Borówiec*, *Grudzielskie Huby* i *Żychlin (Luisenhof)*.

**) *Rososzyca*, wieś szlachecka, gniazdo rodziny *Roszowskich* albo *Rosowskich Korabitów*, jak dowodzi opis powyższy, którzy zapewne byli fundatorami tamtejszego parafialnego kościoła pod tyt.

[10]) *Rossowski* albo *Rosowski.* [11]) *Wolicki.*

cum domo et schola et horto. Item providi *Mathias Czegyelka* et *Jacobus Janusch*, cmethones de *Roschoczycza*, medio iuramento dixerunt, proventus huius plebanatus vix se extendere ad tres marcas; item duos mansos agri plebanalis esse sitos inter agros cmethonales; item hortum plebanalem doti plebanali contiguum; item quatuor esse villas dixerunt ad ipsam ecclesiam parochialiter pertinentes, videlicet *Roschoczycza*, quae de quolibet manso per unam metretam siliginis et aliam avenae et per medium grossum eidem plebano solvit; item *Szyroschovycze* [1]) de quolibet manso duos modios siliginis et duos avenae; item *Lathovycze* [2]) de quolibet manso per quatuor grossos pecuniarum eidem plebano solvit; item *Pschary* [3]) de quolibet laneo per sex grossos pecuniarum eidem plebano solvit; item duo molendina per unum medium farinae, molendinum alterum *Rossoczky* [4]), alterum *Pscharsky* [5]); item patronos ecclesiae dixerunt esse praefatos eiusdem villae *Roschoczycza* dominos.

47. OLOBOK.*)

Ista villa est sanctimonialium in eadem *Olobok*, in qua est ecclesia parochialis tituli *S*...., habens dotem plebanalem cum domo plebanali et schola. Item *Albertus Voythek* et *Symon*, cmethones de *Olobok*, eiusdem ecclesiae vitrici, dixerunt, tantum duas esse villas ad ipsam parochialiter pertinentes, videlicet ipsam *Olobok*, quae de quolibet manso per duos cum medio grossos plebano solvit; item *Vyelyavyesch* [6]), quae de quolibet manso per duos tantum grossos plebano solvit; item patronas ecclesiae praedictae dixerunt easdem Sanctimoniales.

s. Marka Ewangelisty. O początkach tegoż kościoła żadnej nie mamy wiadomości. Akta konsystorza *gnieźnieńskiego* wspominają o nim dopiero w końcu wieku XV (Arch. Consist. Gnesn.). W drugiej połowie wieku XVII była *Rososzyca* własnością familii *Wierzbowskich*, z której *Michał Wierzbowski* w roku 1692 odbudował z drzewa kościół, a *Hieronim Wierzbowski*, suffragan *poznański*, zapewne brat fundatora, takowy w roku 1701 konsekrował. W miejsce tego kościoła w końcu wieku zeszłego upadkiem grożącego dziedzic miejscowy, *Paweł Skórzewski*, wojewoda *kaliski*, wystawił nowy murowany bez wieży tak swoim nakładem jako i z legatu *ks. Bogumiła Grodeckiego*, plebana miejscowego, 3800 złt. wynoszącego i u niego od lat kilkunastu deponowanego (Acta Visit. Alexandri Gembarth. Acta Consist. Gnesn et Ecclesiae).

[1]) *Latowice.* [2]) *Sieroszowice.* [3]) *Psary.* [4]) *Młyn Russocki.* [5]) *Młyn Psarski.* Prócz tego należą do parafii osady: *Głapiniec*, *Maślonka* i *Sieroszewiczki.*

*) *Ołobok*, wieś pierwiastkowo książęca, którą książe wielkopolski *Władysław Odonicz* wraz z rozległemi dobrami przywilejem z dnia 20 października 1213 darował zakonnicom zakonu cysterskiego, które do *Ołoboka* w tymże roku sprowadził, wystawiwszy im tamże klasztor drewniany z takimże kościołem, tego samego roku konsekrowanym przez arcybiskupa *Henryka Kietlicza*, który to nową siedzibę zakonną z swej strony uposażył dziesięcinami stołu swego z wsi pomiędzy *Ołobokiem* a *Baryczą* czyli *Baryczką* rzeką leżących (Arch. rząd. poznańskie, *Ołobok* No. 5. Kod. dypl. wielkop. I, 78, 79). Fundacyą tę pobożną potwierdził papież *Mikołaj IV* pod dniem 22 września roku 1291 (Arch. rząd. pozn. *Ołobok* No. 2. Kod. dypl. wielkopl. II, 53. 54). Odtąd z łaski książąt, arcybiskupów i innych dobroczyńców kwitł klasztor wspomniony przez sześć wieków i należał do najzamożniejszych klasztorów żeńskich tej reguły w Polsce. Dla wygody duchownej poddanych rzeczone zakonnice wystawiły i uposa-

[6]) *Wielowieś*, wieś parafialna oprócz *Ołoboka*, *Ołobockiego młyna*, *Cegielni*, *Masanowa* i *Masanowskiego młyna.*

48. OCZYASCH.*)

Ista villa est nobilium, in qua ecclesia parochialis tituli *(Nativitatis Mariae virginis)*, habens dotem plebanalem cum domo plebanali et schola et horto. Item laboriosi *Gregorius Szamur* et *Joseph Stanek*, cmethones de *Oczyąsch* iurati existimant plebanatum ad citra vel ultra quinque marcas; item dixerunt tres mansos agri plebanalis esse sitos penes agros cmethonales; item hortum plebanalem post dotem; item pratum situm penes praedictum plebanalem agrum; item villae parochiales sunt istae, videlicet eadem *Oczyąsch*, quae de singulis mansis unam metretam siliginis et alteram avenae et per sexdecim grossos pecuniarum ac etiam decimas praediales et manipulares post agros desertos eidem plebano solvit; item *Kwyathkowo* [1]), villa, de quolibet manso per unam metretam siliginis et alteram avenae eidem plebano solvit; item oppidum *Kwyathkowo* de quolibet manso per duos modios siliginis et duos avenae et per tres grossos pecuniarum; item dixerunt, patronos ecclesiae praefatae esse nobiles *Nicolaum Karsky*, *Joannem Prussak* et *Stanislaum* et *Nicolaum Kwyathkowsczy*, pracfatae villae dominos.

żyły niezawodnie już w wieku XIII kościół parafialny, który w roku 1532 affiliowany został do kościoła parafialnego w *Rosossycy*, lecz po dwóch przeszło wiekach, roku 1744 napowrót do godności piewotnej został przywrócony. W tym zapewne roku odbudowany z drzewa kosztem zakonnic istnieje do dziś dnia, służąc od roku 1806, w którym klasztor został zniesiony, za kaplicę pogrzebową, gdyż w tymże roku nabożeństwo parafialne przeniesionem zostało do kościoła poklasztornego, w połowie zeszłego wieku nakładem zakonnic wspaniale z cegły palonej wraz z obszernym murowanym klasztorem odbudowanego raz na zawsze na parafialny zamienionego, który dziś do najpiękniejszych kościołów wiejskich archidyecezyi policzonym być może (Acta Visit. et acta Consist. Gnesnen.).

*) *Ociąż*, wieś szlachecka, na początku wieku XVI pomiędzy trzech dziedziców: *Karskich*, *Prusaków* i *Kwiatkowskich* podzielona, jak opis powyższy opiewa, w drugiej połowie wieku XVII własność *Lutomirskich*, miała kościół parafialny już w wieku XV, jak świadczą akta konsystorza *gnieźnieńskiego*. W roku 1698 pleban miejscowy, *Andrzej Cichawski*, wspólnie z dziedzicem *Lutomirskim* odbudował kościól tamtejszy z drzewa, który przez *Hieronima Wierzbowskiego*, suffragana *poznańskiego* w r. 1701 został konsekrowany. Kościół ten stał się w roku 1785 pastwą płomieni i w tym samym roku zastąpiony został nowym również drewnianym kosztem patrona i parafian wystawionym, który tegoż roku *Stanisław Kostka Podbowiez*, kanonik *kaliski* i proboszcz *skalmierzycki*, pobenedykował (Acta Visitat. Alexandri Gembarth et Raczyński).

[1]) *Kwiatkowo*, wieś szlachecka, gniazdo rodziny *Kwiatkowskich*, którzy tam prawdopodobnie w połowie wieku XVI kaplicę publiczną wystawili. W roku 1749 dziedzic miejscowy, *Józef Wężyk*, odbudował takową z drzewa, lecz ta zaledwie sto lat stała i dla zupełnego spustoszenia zniesioną została przed kilkunastu laty. Zmarły przed niedawnym czasem dziedzic *Kwiatkowa*, *Józef Csyrner*, w testamencie zalecił spadkobiercom swoim, aby na miejscu rozebranej kaplicy nową murowaną wystawili, co przecież dotąd nie nastąpiło (Acta Visitat. et Ecclesiae paroch. in Ociąż). Oprócz *Ociąża* i *Kwiatkowa* należą dziś do parafiii *Krzyżaki* i *Zakrzewki*.

49. BYSKUPYCZE.*)

Ista villa est archiepiscopalis, in qua est ecclesia parochialis, tituli *S. Bartholomaei.* Item laboriosus *Franciscus Vyelgy* et *Nicolaus Szyrony*, sculteti de eadem *Byskupycze*, medio iuramento dixerunt, proventum plebanalem vix se extendere ad quatuor marcas; item duos mansos agri plebanalis esse sitos inter agros cmethonales; item dotem plebanalem et aedificia cum schola; item hortum amplum in eadem dote plebanali; item prata in extremitate agrorum plebanalium eisdem agris correspondentia; item piscina deserta in praefata dote plebanali; item dixerunt quinque villas esse eiusdem ecclesiae parochianas, videlicet ipsam *Byskupycze*, quae ex agris scultetialibus decimas manipulares, ex cmethonalibus vero per unam metretam siliginis et aliam avenae; item *Bylczewo* [1]) decimas praediales et cmethones missalia de quolibet manso eodem modo, ut *Byskupycze*, solvit; item *Kąssycze* [2]), decimas praediales et missalia eodem modo etiam ut in *Byskupycze* cmethones solvunt; item duae villae sunt desertae, videlicet, *Kowalewo* [3]) et *Blothnyno* [4]), ex quibus decimae praediales proveniunt; item patronus archiepiscopus.

50. OPATHOWKO.**)

Istud oppidum est archiepiscopale, in quo ecclesia parochialis tituli *S. Dorotheae.* Item honorabilis *Jacobus Starąsky*, plebanus, et honesti *Jacobus Jakob* et

*) *Biskupice*, wieś niegdyś od niepamiętnych czasów arcybiskupów *gnieźnieńskich* z kościołem parafialnym przez nich niezawodnie fundowanym, lecz nie wiadomo w którym czasie. Pierwsze ślady o nim zachodzą w aktach konsystorskich w połowie wieku XV (Arch. Consist. Gnesn.) Dzisiejszy kościół parafialny drewniany odbudowany został w miejsce takiegoż od starości zupełnie zdezolowanego częścią z legatu, 500 złt. przez arcybiskupa *Stanisława Szembeka* na ten cel przeznaczonego, częścią nakładem plebana miejscowego, *Marcina Romieńskiego*, wspartego ofiarami kilku dobroczyńców, około roku 1725, który dotąd nie jest konsekrowany (Acta Visit. Alexandri Gembarth).

[1]) *Bilczew.* [2]) *Kęszyce.* [3]) *Kowalew.* [4]) Osada dziś nie znana. Oprócz *Biskupic* i dwóch wsi wyżej podanych należą dziś do parafii osady: *Bibijanki*, *Kowalewko* i *Maślanka.*

**) *Opatówko*, niegdyś miasto arcybiskupów *gnieźnieńskich*, dziś wieś nad rzeką *Pokrzywnicą* o milę od *Kalissa* odległa z pięknym starożytnym kościołem parafialnym według tradycyi na miejscu powszechnej i w aktach wizyt dawnych przechowanej w roku 1306 przez arcybiskupa *Jarosława Skotnickiego*, który od króla *Kazimierza W.* otrzymał przywilej zamienienia wsi na miasto, z cegły palonej wystawionym, do którego później przybudowaną została kaplica pod tyt. *ś. Anny.* W kościele tym są trzy ołtarze w roku 1750 przez *Andrzeja Piątkiewicza*, kustosza kolegiaty *kaliskiej* i plebana miejscowego nowo wystawione, czwarty zaś w kaplicy wyżej wspomnionej. Dzwon mniejszy nosi na sobie rok 1568. Na cmentarzu parafialnym znajduje się kaplica murowana publiczna. Za czasów księstwa *warszawskiego Opatówek* z przyległościami nadany został jenerałowi wojsk polskich, a późniejszemi namiestnikowi królewskiemu, *Józefowi Zajączkowi* (Tygodn. illustr. warsz. t. III (1861) str. 46. 47. Rubryc. dyec. kuj.-kal. z roku 1875 f. 65).

Nicolaus Msczych, oppidani et vitrici ecclesiae praefatae praevio iuramento dixerunt, valorem plebanatus praefati vix se extendere ad quindecim marcas; item duos esse mansos agri plebanalis sitos in tribus oppidi campis, unam videlicet partem agrorum inter oppidanorum agros, duas vero partes eorundem agrorum plebanalium inter praediales reverendissimi; item dotem plebanalem amplam, in qua aedificia, hortus cum horreo plebani est et schola; habet etiam plebanus hortulum post cauponam oppidi; item aream plebanalem pro taberna illic fieri solita post domos hortulanorum in extremo oppidi; item quinque villas dixerunt esse ipsius ecclesiae dixerunt esse (sic) parochianas et sextum oppidum, videlicet ipsum oppidum *Opathowko*, ex cuius agris manipularis decima hoc modo plebano provenit, videlicet ex campo uno, dicto *Zabrodzya* [1]), integra decima ipsi plebano solvitur, ex reliquis vero duobus oppidi campis solum ex quinque *dzyaly* semper decima manipularis provenit plebano, sed ex incertis, ut sors obtulerit; item quisque oppidanus paterfamilias per unum grossum; item villa *Borowo* [2]), item *Czyenya* [3]), hae duae villae de quolibet manso duos modios siliginis et duos avenae eidem plebano solvunt; item *Scholecz* [4]), item *Michałowo* [5]), item *Throyanowo* [6]), ex istis singulis villis de quolibet manso una metreta siliginis et altera avenae eidem plebano solvitur; item sculteti praefatarum villarum de quolibet manso scultetiali per sex grossos eidem plebano solvunt; item *Skarschewo utraque* [7]) et *Thrząssowo* [8]), istae villae licet sint alterius parochiae, solvunt tamen eidem plebano in *Opathowko* de quolibet manso per unum fertonem; item dixerunt decimas manipulares ex agris desertis praefati oppidi in *Opathowko* ad eundem plebanum pertinere; item pratum plebanale deposuerunt esse inundatum et instagnatum facto stagno archiepiscopali tempore *Sbignei* [9]) archiepiscopi; item patronum esse dixerunt praefatae ecclesiae reverendissimum dominum archiepiscopum.

51. CHELMCZE.*)

Ista villa est civitatis *Calissiensis*, in qua ecclesia est parochialis tituli *(Nativitatis Mariae)* cuius proventus in canonicatum *Calissiensem* est conversus, relicta

[1]) *Zabrodzia*, *Zabrodzie.* [2]) *Borów.* [3]) *Cienia.* [4]) *Szulec.* [5]) *Michalów.* [6]) *Trojanowo.* Prócz tego należą do parafii: *Józefów*, *Więcławów* i *Zduny.* [7]) *Skarszew* i *Skarszewek*, wsie należące do parafii *borkowskiej* pod *Kaliszem.* [8]) *Chrustów*, wieś w tejże parafii położona. [9]) *Zbigniew Oleśnicki* († 1493).

*) *Chełmce*, wieś miasta *Kalisza* przez książąt polskich mu darowana, w której na całem terytoryum *kaliskiem* pierwszy miał stanąć kościół parafialny, jak niesie ustne na miejscu powszechne podanie. Potwierdzać je zdaje się przywilej książęcia *Przemysława*, wydany w *Świeciu* dnia 6 kwietnia roku 1295, na którym występuje jako świadek *Paweł*, pleban *chełmecki* (Archiv. Cap. Vladislav. Lib. privil. f. 134. Kod. dyplom. wielkopol. II, 102). Obecny kościół drewniany wystawiony kosztem magistratu *kaliskiego* w roku 1744, dotąd nie konsekrowany (Acta Visit. de a. 1783), przyozdobiony został około roku 1760 trzema nowemi ołtarzami, sprawionemi kosztem plebana miejscowego, *Stanisława Dzięcielskiego*, który prócz tego sprawił nowe organy, wystawił obok kościoła dzwonnicę i dom plebański. Czwarty ołtarz stanął w roku 1860 kosztem plebana *Franciszka Łyszczyńskiego* (Rubryc. dyec. kuj.-kal. z r. 1875 f. 53. 54). Na cmentarzu parafialnym jest kaplica murowana pod tyt. *ś. Franciszki Rzymianki.*

pro vicario perpetuo curato eiusdem ecclesiae certa dictorum proventuum quota infrascripta. Item laboriosi *Petrus Kucz* et *Jacobus Kroczek*, cmethones de *Chelmcze*, vitrici ecclesiae praefatae iurati dixerunt, praedium esse speciale ipsius curati prope ecclesiam contigue et continue situm; item sex villas esse parochianas eiusdem ecclesiae, videlicet ipsam *Chelmcze*, item *Vola* [1]), item *Szalye* [2]), item *Thakomyslye* [3]), item *Zaksyn* [4]), item *Sthobno* [5]), quae quidem omnes et singulae villae ex quolibet medio manso per duos modios siliginis et duos avenae ipsi vicario curato solvunt; item praefata ecclesia in *Chelmcze* habet dotem curati ecclesiae contiguam, in qua sunt aliqua aedificia et hortus et schola.

52. GODZESCHOWA.*)

Ista villa est archiepiscopalis, in qua ecclesia tituli *S. (Bartholomaei)*, habens dotem plebanalem, in qua aedificia bona et schola contigua. Item laboriosi *Andreas Osthlom* et *Martinus Kurzecz* medio iuramento dixerunt, unum mansum agri plebanalis esse situm inter agros cmethonales instar cmethonum; item unum hortum plebanalem amplum, in quo pratum, piscina deserta et horreum est plebani; item septem villas esse dixerunt parochianas, videlicet *Godzyeschowa*, quae de quolibet manso per duos grossos tantum plebano solvit; item *Narok* [6]), in qua quilibet cmetho indistincte per unum grossum eidem plebano solvit; item *Byala* [7]) de quolibet manso per quatuordecim grossos solvit plebano; item *Volya* [8]), item *Szadovycze* [9]), istae duae villae de quolibet manso unam metretam siliginis, alteram avenae eidem plebano solvunt; item *Kakawa* [10]) manipulares decimas tam praediales quam cmethonales eidem plebano solvunt; item dixerunt praefatae ecclesiae patronum unum esse, reverendissimum dominum archiepiscopum.

[1]) *Wolica.* [2]) *Szale.* [3]) *Takomyśl.* [4]) *Saczyn.* [5]) *Słobno.* Prócz tego należą do parafii osady: *Porwity, Baldon, Borek, Smilów, Józefów, Żydów, Strzechy* i *Michałki.*

*) *Godziesze,* wieś niegdyś arcybiskupów *gnieźnieńskich,* do klucza *opatowieckiego* należąca, przez nich niewątpliwie kościołem parafialnym opatrzona, lecz nie wiadomo w którym czasie. Akta konsystorskie wspominają go od drugioj połowy wieku XV (Archiv. Consist. Gnesn.) Dzisiejszy kościół drewniany w miejscu dawnego opustoszałego w roku 1782 wystawiony i dnia 6 kwietnia roku 1783 przez *ks. Józefa Gembarta*, naówczas kanonika, a później suffragana *gnieźnieńskiego*, benedykowany, ma starożytny obraz *N. Maryi P.* powszechnie za cudowny uważany i w wielkiej czci u wiernych okolicznych będący (Acta Visit. de a. 1719. Rubryc. dyec. kuj.-kal. z r. 1875 f. 58. 59).

[6]) Osada dziś nie znana. [7]) *Biała.* [8]) *Wola Droszewska*, gdzie niegdyś była kaplica publiczna murowana (Rubryc. cit. f. 59). [9]) Osada dziś nie znana, może *Szadek* w pobliskiej parafii *kosmowskiej.* [10]) *Kakawa.* Prócz tego należą do parafii osady: *Budy, Brzeziny, Bugaj, Drewniak, Godziesze Małe, Godzieszęta, Godzieszki, Godzieszczątka, Goszczury, Kąpie, Kolonia Kakawska, Krzemionka, Łysa Pałka, Moczalec, Praga, Przystajnia,* gdzie niegdyś była kaplica publiczna pod wezwaniem *N. Maryi P.* przez *Jana Rosnowskiego* wystawiona (Acta Visit. de a. 1783), *Skrzatki, Urbanka, Więcławy, Wróbel, Wrząca, Wygoda* karczma, *Zajączki, Zwycięstwo, Zadowice, Aleksandrya, Dębowiec.*

53. VOYKOWO.*)

Ista villa est archiepiscopalis, in qua ecclesia parochialis, tituli *(S. Margarethae virginis)*, habens dotem plebanalem et curiam plebani et scholam. Item honorabilis *Nicolaus Orsączyesky*, plebanus, et laboriosi *Nicolaus Puchala* et *Nicolaus Mazurek*, cmethones de *Voykowo*, vitrici ecclesiae praefatae, medio iuramento dixerunt, proventum annuum plebanatus se extendere circiter ad triginta marcas; item duos mansos plebanales esse sitos inter agros cmethonum; item duos hortos plebanales, unum post scholam magnum, alterum post domum *Mazurek*, cmethonis, latum et spatiosum, in quo tres sunt piscinae plebanales, est et tertius hortus in ipsa dote plebanali, in quo horreum et pomerium est plebanale; item dixerunt, novem esse villas iure parochiali ad ipsam ecclesiam pertinentes, videlicet ipsam *Voykowo* [1], *Wrzancza* [2], *Nyedany* [3], *Jasyona* [4], *Kusznycza* [5], *Wloczyn* [6], *Stok* [7], *Krzymaczow* [8]), item et *Olsko* [9], deserta, item molendina octo solventia annuatim plebano per unum corum avenae, videlicet tria molendina in *Braschovycze* [10], tria in *Wloczyno* et duo in *Jasyona*; item ex praefatis villis, videlicet *Krzymaczow* et *Wloczyn* manipulares decimae tam praediales quam cmethonales ipsi plebano proveniunt; item *Wrząсza* ex quolibet manso per tres modios siliginis et tres avenae et praediales decimas eidem plebano solvit; item *Stok* de quolibet manso unam metretam tritici, aliam metretam siliginis et tertiam avenae et praedialem decimam eidem plebano solvit; item aliae villae suprascriptae, praeter istas expressas, nihil aliud praeter mensalia, videlicet a quolibet patrefamilias per unum grossum eidem plebano solvunt; item sunt et aliae duae villae, quae licet alterius sunt parochiae, tamen plebano praefatae ecclesiae in *Voykowo* decimas manipulares solvunt, videlicet *Szeleslavy* [11] media villa, item et villa *Szarny* [12] manipularem decimam eidem plebano solvunt. Collatorem ecclesiae praefatae dixerunt esse reverendisimum dominum archiepiscopum.

*) *Wójkowo*, wieś kiedyś arcybiskupów *gnieźnieńskich* z fundowanym przez nich kościołem parafialnym, już w początku wieku XV w aktach konsystorskich wspominanym (Arch. Consist. Gnesn.), który w roku 1646 arcybiskup *Maciej Łubieński* z drzewa odbudował, jak wskazywał napis w ścianie wyryty. W roku 1756 kościół ten prawie z fundamentów zrestaurowany za staraniem plebana *Jana Saganowskiego*, konsekrowany był w roku 1762 przez *Hieronima Kasimierza Wielogłowskiego*, biskupa *bedeńskiego*, suffragana *przemyślskiego*. Obecny pleban wiele się przyczynił do wewnętrznej jego ozdoby i opatrzenia w piękne aparaty i sprzęty (Rubryc. dyec. kuj.-kal. f. 60).

[1]) *Wójkowo* albo *Wójków*. [2]) *Wrząca*. [3]) *Niedoń*. [4]) *Jasionna*. [5]) *Kąśnia*. [6]) *Włocin*. [7]) *Stok*. [8]) Osada znikła. [9]) Osada nieznana. Dziś należą do parafii oprócz wymienionych następujące jeszcze osady: *Grzymaczew*, *Piegunisko*, *Rozenna*, *Rozenki*, *Jamnice*, *Czempisz*, *Dzięcioły*, *Brąszewice*, *Kurek*, *Miszgala*, *Chociwoda*, *Dworek*, *Biała*, *Dębiniec*, *Świątkowizna*, *Maryanów*, *Wcisłe*, *Kopacz*, *Kije*, *Chudoba*, *Niwa*, *Pączek*, *Borek*, *Przegorzała*, *Stelmach*, *Grobelka*, *Podawacz*, *Orzel*, *Narty*, *Kamienik*, *Łyszczara*, *Pokrzywniak*, *Wiertelaki*, *Sowizdrzał*, *Szymaszki*, *Salomony*, *Grabostaw*, *Żuraw*, *Trzcinka*, *Galki*, *Pipie*, *Ciągnisz*, *Wojtyszki*. [10]) *Broniszewice*. [11]) *Żelisław*, wieś w parafii *Błaszki*. [12]) *Sarny*, wieś należąca do parafii *Gruszczyce*.

54. IVANOVYCZE*) ET CAMYONA.[1])

Istarum ecclesiarum duarum parochialium exstat unio et erectio earum apud dominam *Ivanowska* eiusdem oppidi *Ivanovycze* dominam, in qua erectione omnes et singuli proventus praefatarum ecclesiarum parochialium sunt expressi [2]).

55. GRUSCZYCZE.*)

Ista villa est generosi domini *I. Gruszczynsky*, castellani *Vyelunensis* [3]), in qua est ecclesia parochialis tituli *S. Stanislai*, habens dotem plebanalem cum curia

*) *Iwanowice*, pierwiastkowo wieś, później miasteczko szlacheckie, należące aż do początku wieku XV do familii *Iwanowskich*, odtąd zaś do familii *Gruszczyńskich*, którzy się z *Iwanowic* pisali, a z których pochodził *Jan Gruszczyński* arcybiskup *gnieźnieński*. Kościół parafialny, tamże zapewne przez *Iwanowskich* fundowany, istniał już w wieku XIV, albowiem *Andrzej*, pleban tamtejszy rozprawia się przed konsystorzem *gnieźnieńskim* dnia 27 marca 1416 roku z *Janem Gruszczyńskim*, zapewne ojcem wspomnionego arcybiskupa i kmieciami z *Iwanowic* o miarę, według której mu ostatni oddawać powinni sypkę zbożową (maldrata), odwołując się na *dawny* zwyczaj odbierania jej na miarę *stawską*, a nie *kaliską* (Excerpta ex actis Consist. Gnesn. f. 23). Sąd polubowy przez strony wybrany zawyrokował, aby tymczasowo dawano temuż plebanowi połowę rzeczonych danin według miary *stawskiej*, a połowę według miary *kaliskiej* (tamże). *Bartłomiej Gruszczyński*, brat arcybiskupa wystawił w miejsce dawnego podupadłego kościoła drewnianego w roku 1436 nowy kościół z cegły palonej, przy którym arcybiskup *Jan* fundował w roku 1469 prepozyturę i kolegium mansyonarzy. Proboszczowi nadał przywilej zasiadania w stalach kolegiaty *kaliskiej*, czyli chciał go mieć urodzonym kanonikiem tejże kolegiaty i upoważnił go do instytuowania mansyonarzy w *Iwanowicach*. Jako uposażenie dla mansyonarzy wcielił do kościoła tamże kościół starodawny parafialny w *Kamiennie*, który dziś istnieje tamże tylko jako kaplica publiczna (Acta Visitat. Rubryc. dyec. kuj.-kal. z r. 1875 f. 60. Niesiecki, Korona t. II, str. 220). Niegdyś był w *Iwanowicach* kościół *ś. Ducha* wraz z szpitalem przez *Gruszczyńskich* fundowany, lecz pierwszy od dawna już nie istnieje. Z powyższego opisu widać, że *Gruszczyńscy* od początku wieku XVI pisali się *Iwanowskimi*. W roku 1454 *Stanisław Cieński*, pleban, pozywa przed sąd konsystorski wszystkich kmieci z *Popowa*, wsi do parafii jego należącej, o to, że mu nie chcą oddawać sypki zbożowej według miary *stawskiej*, jak powinni, ale według miary *kaliskiej* (Excerpta ex actis Consist. Gnesn. f. 383). Do parafii *iwanowskiej* należą następujące osady: *Bronibór*, *Bugaj*, *Brzozowiec*, *Chojno*, *Daniel*, *Głogowiec*, *Główczyn*, *Gozdek*, *Grobelka*, *Helenów*, *Janówek*, *Joanka*, *Józefka*, *Kamienna*, *Kobylarka*, *Korzekwin*, *Krzyżówka*, *Karcz*, *Księży Borek*, *Krucza Wola*, *Kurzy bród* młyn, *Niemiecka Wieś*, *Olucza*, *Pamiątków*, *Piechutków*, *Piegonisko*, *Popów*, *Poręby*, *Pośrednik*, *Romanów*, *Sobiesęki*, *Szczytniki*, *Teodozyów*, *Wróbel*.

[1]) *Kamienna*. [2]) Jest tu niezawodnie mowa nie o pierwiastkowej, ale ponownej kościoła tego erekcyi przez arcybiskupa *Gruszczyńskiego* wydanej roku 1469.

*) *Gruszczyce*, wieś szlachecka, w wieku XV i XVI własność familii *Gruszczyńskich*, z których *Jan*, kasztelan *wieluński*, wystawił na początku wieku XVI w miejsce dawnego spustoszonego nowy kościół parafialny z drzewa pod wezwaniem *ś. Stanisława biskupa*. Kościół ten chylący się ku upadkowi zastąpiony został nowym drewnianym w roku 1750 za staraniem plebana *Medyńskiego*, a nakładem *Kajetana Grodzickiego*, sędziego *ostrzeszowskiego*, dziedzica *Gruszczyc* przy pomocy innych parafian. Od dawnych czasów posiada kościół *gruszczycki* obraz *ś. Walentego* powszechnie za cudowny uważany (Arch. Consist. Acta Visitat. Rubryc. dyec. kuj.-kal. z r. 1877 f. 47).

[3]) *Jan Gruszczyński*, kasztelan *wieluński*, zapewne wnuk arcybiskupa *Gruszczyńskiego*.

plebanali et schola. Item laboriosi *Petrus Karvala* et *Mathias Roskydala* faber, cmethones de *Grusczycze* iurati dixerunt, proventum huius plebanatus se extendere posse ad decem marcas; item mansum unum agri plebanalis esse situm in omnibus villae campis, in extremo ubique agrorum cmethonalium; item hortum unum plebanali proximum, in quo duae piscinae plebanales, item et alium parvum hortum plebanalem, piscinae domini haereditarii proximum; item dixerunt sex villas iure parochiali ad ipsam ecclesiam pertinentes, videlicet *Grusczycze*, quae decimas manipulares tam praediales quam cmethonales eidem plebano solvit; item *Scharny* [1], item *Rubycze* [2], item *Rowna* [3], item *Szakrzewo* [4], item *Czyene* [5]; quae omnes et singulae villae, exceptis mensalibus a quolibet patrefamilias per unum grossum, eidem plebano in *Grusczycze* nihil aliud solvunt; item sunt et aliae duae villae, quae licet alterius sunt parochiae, tamen isti plebano in *Grusczycze* decimas solvunt, videlicet *Porazowo* [6], quae post agros cmethonales decimas manipulares eidem plebano in *Grusczycze* solvit; item *Dolsko* [7], villa deserta, solvit etiam decimas manipulares eidem plebano in *Grusczycze*; item dixerunt, patronum ecclesiae esse unicum, videlicet eiusdem villae *Grusczycze* dominum praefatum.

56. BLASKY.*)

Ista villa est nobilium incolarum *Blaskowsczy*, in qua ecclesia parochialis tituli *Nativitatis beatissimae virginis Mariae*, habens dotem plebanalem, in qua curia plebanalis et domunculae vicarii et ministri ecclesiae. Item nobilis *Michaël Schadokyerskj* [8] in *Blasky* manens, et laboriosus *Joannes Grzyb*, cmetho de *Blasky* medio iuramento dixerunt, valorem proventuum plebanatus eiusdem esse circiter quadraginta marcas; item dixerunt, praedium plebanale esse seorsum situm magnae quantitatis, in quo praedio tres campi plebanales continentur, continentes in se quatuor cum medio mansos agri plebanalis; item prata bona plebanalia eidem praedio

[1]) *Sarny.* [2]) *Rubice.* [3]) *Równa.* [4]) *Zakrzewo*, dziś nie istnieje. [5]) *Cienia Wielka* i *Cienia Mała*. Prócz tego należą do parafii osady: *Chudoba*, *Gaj*, *Mierzana*, *Pomykacz*, *Wściśle*, *Zaborów*. [6]) *Poradzew* w parafii *goszczanowskiej* pod *Kaliszem*. [7]) *Dolsk*, dziś nie znany w okolicy.

*) *Blaszki*, dawniej wieś, dziś miasteczko, gniazdo familii *Błaszkowskich*, którzy niezawodnie byli fundatorami tamtejszego kościoła parafialnego, skoro się jeszcze w początku wieku XVI przy dziedzictwie utrzymali. W którym czasie ta fundacya nastąpiła, znikąd dojść nie można. Wizyta z r. 1729 opisuje kościół *blaszkowski* drewniany jako zupełnie od starości podupadły i na poły spruchniały; w roku zaś 1761 mówi o nowym kościele drewnianym przed dwudziestu laty wystawionym. W miejsce tego kościoła już po 80 latach chylącego się ku upadkowi, dziedzic miejscowy, *Ignacy Lipski* wystawił w roku 1776 piękny i obszerny kościół murowany, który dotąd nie jest konsekrowany. Oprócz kościoła parafialnego są w parafii dwie publiczne kaplice, jedna murowana na cmentarzu parafialnym w mieście pod wezwaniem *ś. Jana Ewangelisty*, druga drewniana w *Brończynie* wystawiona na cześć *N. Maryi P.* Prócz tego była dawniej kaplica z dwoma ołtarzami we wsi *Żelisławiu*, którą zakonnicy z *Warty* obsługiwali (Acta Visit. et Eccl. Rubryc. cit. f. 51).

[8]) *Szadokierski Michał* h. *Nałęcz* (Niesiecki, Korona IV, 258).

adiacentia; item duos hortos plebanales, alterum e regione praedii plebanalis, alterum circa rivum, alias *struga*, inter domos nobilium in eadem *Blasky*, in quo piscina est deserta; in eodem horto est domuncula hortulana; item dixerunt, aream cum superficie pro hortulano plebanali sitam inter nobilem *Kyelcz* et inter viam; item dixerunt unacum presbytero commendario cum regestro proventuum assistenti, villas istas esse iure parochiali ad dictam ecclesiam pertinentes, videlicet ipsam *Blasky*, quae decimas manipulares, praediales ct cmethonales eidem plebano solvit; item *Voyuczycze* praedialem decimam tantum eidem plebano solvit, item *Janovycze*[1]) decimas manipulares praediales et cmethonales, item *Szelyslavy*[2]) post unum cmethonem, videlicet *Golyescha* manipularem decimam tantum solvit; item *Rowna*[3]) decimas praediales plebano solvit; item *Vylczkovycze*[4]), itidem *Brączyno*[5]); istae duae villae decimas praediales tantum plebano similiter solvunt et cmethones in eadem villa *Brączyno* de quolibet manso per unum modium siliginis; item *Gdsykowo*[6]), item *Boryslavycze*[7]) decimas praediales et cmethonales eidem plebano solvunt; item *Voyczycze utraque*[8]) praediales decimas eidem plebano solvunt; item *Koldowo*[9]) decimas praediales tantum; item *Volyen*[10]) praediales et cmethonales decimas eidem plebano solvit; item *Domanyewo*[11]) praedialem tantum decimam et de quolibet manso unum modium siliginis; item *Koczyelky*[12]) tam praediales quam cmethonales decimas; item *Maczyuschevycze*[13]) praediales decimas et cmethones de quolibet manso per unum modium siliginis; item *Jadamky*[14]) praedialis tantum decima; item *Kostrzevycze*[15]), cuius dominus est *Albertus Chądora*, tam praedialis quam cmethonalis; item *Kostrzevycze alia*, cuius dominus est *Stanislaus Salasch*, praedialis tantum; item *Kostrzevycze tertia*, cuius dominus est *Nicolaus Kobyerszyczky*, decima praedialis post unum tantum campum villae, nam ex aliis duobus campis villae alibi decima solvitur; item *Kwaskowo*[16]) praedialis et post tabernatorem eiusdem villae etiam manipularis; item *Smaskowo*[17]) praedialis tantum; item *Zawady*[18]) praedialis et post duos cmethones eiusdem villae videlicet, *Bygąga* et *Pyrek* etiam manipularis; item *Szakrzewo*[19]) praedialis tantum; item *Chrczonovycze*[20]) praedialis et cmethonalis; item *Kokosky*[21]), scultetus ibi solvit fertonem; item *Bukovyna*[22]) missalia post cmethones per unum modium siliginis et praedialis etiam decima solvitur eidem plebano in *Blasky*; item *Kolyądzycze*[23]) dimidium villae solvit decimam manipularem; item *Zaborowo*[24]) et praedialem et cmethonalem. Isti omnes et singuli proventus hoc modo expressi pertinent ad eundem plebanum in *Blasky*. Item dixerunt, quatuor esse patronos ecclesiae praefatae, videlicet primum dominam *Stharczewska*, secundum nobilem *Michaëlem Schadokyersky*, testem praefatum, tertium nobilem *Joannem Myrak*, quartum nobilem *Annam Kopczyna*, haeredes in *Blasky*, quintum vero, dixerunt esse dominum *Zaramba*, qui cum iure deberet esse ultimus et consentiens tantum patronis, leoninam societatem secutus, primas iuris prae-

[1]) *Janowice.* [2]) *Żelisław.* [3]) *Równa*, dziś tylko jedna wieś tego miana w parafii *Gruszczyce* (Skorowidz Król. Pol. I, 114). [4]) *Wilczkowice.* [5]) *Brończyn.* [6]) *Gzików.* [7]) *Borysławice.* [8]) *Wojcice Wielkie* i *Wojcice Małe.* [9]) *Kołdów.* [10]) *Woleń.* [11]) *Domaniew.* [12]) *Kocielki.* [13]) *Maciszewice.* [14]) *Jadamki.* [15]) *Kostrzewice*, dziś tylko jedne. [16]) *Kwasków.* [17]) *Smaszków.* [18]) *Zawady.* [19]) *Zakrzewo*, dziś w parafii nie istnieje, w okolicy jest kilka wsi tego miana. [20]) *Chrzanowice.* [21]) *Kokoszki.* [22]) *Bukowina.* [23]) *Kolędzice*, dziś nie znane. [24]) *Zaborowa* w parafii nie ma, lecz są trzy wsie tego nazwiska w sąsiednich parafiach: *wieleninskiej*, *małyńskiej* i *gruszczyckiej*.

sentandi partes sibi usurpavit et solus ipse post mortem plebani plebanatum hunc filio suo contulit et eum solus vi possidet, cui *Theophilus Goldowsky* [1]) plebanus in *Schobothka* [2]), pro eo litem intentat.

57. GORA.*)

Ista villa est nobilis domini *Jolda Krovyczky*, *Corabitae* [3]), in qua ecclesia parochialis tituli *(Assumptionis beatissimae Virginis)*, in qua est dos plebanalis ac aedificia plebani cum horto in eadem dote plebanali ac domunculis vicarii et ministri ecclesiae. Item honorabilis dominus *Stanislaus Krovyczky* [4]), plebanus, et laboriosi *Joannes Malek* et *Joannes Karasch*, cmethones de *Gora*, vitrici eiusdem ecclesiae, medio iuramento dixerunt, duos esse mansos agri plebanalis sitos inter agros cmethonales; item prata eisdem agris adiacentia; item dixerunt, quatuordecim villas esse iure parochiali ad ipsam ecclesiam pertinentes, videlicet ipsam *Gora*, item *Krankowo* [5]), item *Szyelonczyno* [6]), item *Maior Czarthky* [7]), item *Glanyschewo* [8]), item *Chabyerowo* [9]), item *Gawrzalowo* [10]), item *Korzenicza* [11]), hae omnes et singulae villae decimas manipulares eidem plebano in *Gora* solvunt; item *Minor Czarthky*, item *Choczyeschewo* [12]), hae duae villae decimas praediales tantum eidem plebano solvunt; item villa *Czyelcze* [13]) solvit de quolibet manso per unum modium siliginis, excepto uno cmethone dicto..., qui de suo manso manipularem decimam solvere tenetur, item exceptis duobus mansis, videlicet,.... quorum possessores maldrata solvunt, videlicet de quolibet manso per.... Item *Kobylnyky* [14]) post tres mansos cmethonales, qui appellantur hoc modo.... decima manipularis eidem plebano provenit; item *Upusczowo* [15]) solvit eidem plebano...; item dixerunt, patronos ecclesiae praefatae esse tres, videlicet, praefatum dominum *Paulum Jolda* de *Gora* primum, item nobiles *Mathiam* et *Nicolaum Choczyeschowsczy de Choczyeschovo* [16]); item proventus eiusdem plebanatus dixerunt se posse extendere ultra viginti marcas.

[1]) *Teofil Gołdowski.* [2]) *Sobótka.*

*) *Góra*, wieś szlachecka, w wieku XV i XVI własność *Krowickich Korabitów*, o których heraldycy nasi: *Paprocki*, *Okolski* i *Niesiecki* nic nie wiedzą, przytaczając tylko familią *Krowickich* h. *Nowina*, miała już kościół parafialny w wieku XIV, jak dowodzą wzmianki w aktach konsystorskich (Arch. Consist. Gnesn.). W miejsce dawnego kościoła drewnianego, do którego około roku 1609 przybudowaną była od strony południowej kaplica pod wezwaniem *ś. Rocha*, stanął kosztem parafian nowy kościół z drzewa, który dotąd nie został konsekrowany. Od niepamiętnych czasów kościół *górski* słynął na okolicę dwoma obrazami powszechnie za cudowne mianymi: *N. Maryi P.* i *ś. Rocha* (Acta Visitat. Rubryc. cit. f. 60).

[3]) *Jolda Krowicki*, *Korabita.* [4]) *Stanisław Krowicki*, pleban zapewne z familii miejscowych dziedziców. [5]) *Krąków.* [6]) *Zielęcin.* [7]) *Czartki Wielkie* i *Czartki Małe.* [8]) *Glaniszew.* [9]) *Chabierów.* [10]) *Gorzałów.* [11]) *Korzenica.* [12]) *Chociszew.* [13]) *Cielce.* [14]) *Kobylniki.* [15]) *Upuszczew.* Oprócz tych przybyły do parafii osady: *Borowiny* i *Dębowiec* pustkowie. [16]) *Chociszewscy z Chociszewa* h. *Junosza* (Niesiecki, Korona I, 267).

58. CHLEWO.*)

Ista villa est nobilium *Chlewsczy*[1]), ibidem incolarum, in qua est ecclesia tituli *(S. Benedicti)*, habens dotem plebanalem, curiam cum aedificiis plebani et domum ministri ecclesiae. Item honorabilis *Joannes Thrząbyensky*[2]), plebanus, et nobilis *Petrus Chlewsky* et *Joannes Chlewsky* in eadem *Chlewo* manentes, patroni praefatae ecclesiae, medio iuramento dixerunt, praediolum esse plebanale singulare et seorsum situm inter agros nobilis *Petri Chlewsky*, item duos hortos plebanales, unum in dote plebanali, in quo est piscina, alterum post ecclesiam circa curiam nobilis *Stanislai Rak*; item dixerunt, villas iure parochiali ad ipsam ecclesiam pertinentes esse istas, videlicet ipsam *Chlewo*, item *Phalączycze*[3]), item *Voyslavycze*[4]), item *Vylkszycze*[5]), item *Modla*[6]), item *Sthayąnowa utraque*[7]), *Schulymowko*[8]), *Trzebyenye antiqua*[9]), item *Naczeslavycze*[10]), item *Valyschevycze*[11]), item *Surgoscz* deserta[12]). Hae omnes et singulae villae decimas manipulares praediales et cmethonales eidem plebano solvunt; item *Thrzebyenye*[13]), item *Morawky*[14]); istae duae villae praediales decimas tantum eidem plebano solvunt; item praefata *Morawky*,

*) *Chlewo*, wieś szlachecka, gniazdo familii *Chlewskich* h. *Korab*, o których z wszystkich znaczniejszych heraldyków polskich sam tylko *Niesiecki* wspomina (Korona I, 292), miała kościół parafialny dawno przed rokiem 1355. W tym roku bowiem wszczął się spór o prawo prezentowania plebanów tamtejszych pomiędzy *Piotrem Chwalibogiem (Phalibossius)* i *Boguszem*, dziedzicami wsi *Chwałęcice (Phalancsice)* z jednej, a *Chwalibogiem*, dziedzicem z *Krowicy (Crovicz) pustej*, *Stanisławem*, dziedzicem *Krowicy zawodniej* (wsie dziś należące do parafii w *Rajsku)*, siostrzeńcami tegoż *Stanisława* również z *Krowicy: Janem*, *Piotrem*, *Stanisławem* i *Januszem*, oraz *Trajanem* i *Beniszem (Benessius)*, dziedzicami *Woli* z drugiej strony. Sprawa ta doszła do samego arcybiskupa *Jarosława Skotnickiego*, który stronom nakazał *dokumentami* udowodnić swoje pretensye. Gdy je przedłożono, pokazało się, że rzeczone prawo przysługuje samemu tylko *Chwalibogowi z Krowicy* i potomkom jego, które mu też arcybiskup na dniu 2 września tegoż roku przyznał, przeciwnikom wieczne nakazując milczenie (Excerpta ex actis Consist. Gnesn. f. 168). Z tej sprawy wnosić można, że kościół w *Chlewie* istniał już w wieku XIII. W roku 1444 ponowił się spór o prawo w mowie będące przy okazyi prezentowania plebana po przeniesieniu się *Jana z Wronczyc* na inne beneficyum. Sąd konsystorski przysądził toż prawo dziedzicom z familii *Korabitów*. „*Simoni Benassii, Andreae Trojani de Chlewo, Petro et Michaëli Morkonis fratribus germanis, Smichnae Troiani et Trojano Wyssotae de Chlewo et de Wola, nec non Joanni Laszki de Krowicza et Joanni Laurentio, Janussio, Venceslao, Alberto Nicolao Jolde de alia Krowicza heredibus* etc.“ (tamże f. 302 secundo loco). Starodawny kościół parafialny w roku 1761 tak był zdezolowany, że dla uniknienia niebezpieczeństwa musiał być zamknięty. Był wprawdzie legat 15,000 zł. na odbudowanie kościoła przez *ks. Wilxyckiego* przeznaczony i na dobrach *Pawła Biernackiego* w *Domaniewicach* i *Macissewicach* zabezpieczony, atoli tenże wzbraniał się spłacić go mimo dwudziestoletnie zabiegi plebana *Franciszka Szymczewskiego*. Następnie *Józef Modlibowski*, burgrabia *kościański*, patron kościoła, podjął na nowo sprawę o wspomniony kapitał, a tymczasem nie chcąc parafian zostawić bez nabożeństwa, wystawił kaplicę na cmentarzu, w której się nabożeństwo odbywało. Nareszcie wywindykowawszy legat, wystawił około roku 1766 dzisiejszy kościół murowany, który dotąd nie jest konsekrowany. W roku 1642 dnia 23 października arcybiskup *Maciej Łubieński*, affiliował na wieczne czasy do kościoła w *Chlewie* kościół parafialny w *Gaci*, o którym będzie niżej (Acta Vicitat. Rubryc. cit. f. 54. 55).

[1]) *Chlewscy.* [2]) *Trząbieński.* [3]) *Chwałęcice.* [4]) *Wojsławice.* [5]) *Wilkszyce.* [6]) *Modła.* [7]) *Stajanowo*, dziś jedno tylko. [8]) *Sulmówek.* [9]) *Trzebienie Stare.* [10]) *Nacesławice.* [11]) *Waliszewice.* [12]) Osada dziś nie znana. [13]) *Trzebiny Stare* i *Trzebiny Nowe.* [14]) *Morawki.*

item *Voycsynky* [1]), item *Zarzymorovycze* [2]), ex quolibet manso duos modios siliginis et duos avenae ex quolibet manso (sic) eidem plebano solvunt; item *Vola Thlumokowa* [3]), item *Swyenycze* [4]), istae duae villae de quolibet manso per unum fertonem solvunt; item dixerunt, patronos ecclesiae praefatae esse hos: videlicet, *Petrum Chlewsky* cum nepotibus suis, videlicet *Petro* et *Benedicto Chlewsczy* proprios; item nobiles *Joannem Oszeczala* et *Stanislaum Rak* eiusdem villae *Chlewo* dominos.

59. GOSCZANOWO.*)

Ista villa est archiepiscopalis, in qua est ecclesia parochialis tituli *(S. Martini)*, habens dotem plebanalem, in qua curia et schola. Item laboriosi *Jacobus Goscz* et *Marcus Marek*, cmethones de *Gosczanowo* et vitrici ecclesiae praefatae iurati dixerunt, tres esse mansos agri plebanalis, sitos inter agros cmethonales; item prata plebanalia eisdem agris plebanalibus adiacentia, item unum hortum esse plebanalem, situm post hortum archiepiscopalem, item aream unam plebanalem esse pro taberna plebani spectantem, sitam in acie circa curiam archiepiscopalem; item dixerunt, has esse villas iure parochiali pertinentes ad ipsam ecclesiam, videlicet ipsam *Gosczanowo*, *Ponyathowo* [5]), *Strachnowo* [6]), *Poprzesznyky* [7]), *Gawlovycze* [8]),

[1]) *Wojcinek*. [2]) Osada dziś w okolicy nie znana. [3]) *Wola Tłomakowa*. [4]) *Świnice Kaliskie*. Później powstałe osady: *Nawsławice*, *Zacisze*, *Moskornia*, *Gać*, *Kolonia Gacka*, *Raszawy*, *Ciepielów*, *Izorów*.

*) *Gosszczanów*, wieś jeszcze przed rokiem 1136 do kościoła *gnieźnieńskiego* czyli do arcybiskupów jego należąca, jak świadczy bulla papieża *Innocentego II* z dnia 7 lipca tegoż roku zatwierdzająca wszelkie ówczesne rzeczonego kościoła posiadłości (Arch. Capit. Gnesn. No. 1. Kod. dyplom. wielkop. I, 10 sqq.), już zapewne w tym samym wieku z troskliwości i szczodrobliwości tychże arcybiskupów otrzymała kościół parafialny. Dzisiejszy kościół murowany dość pięknej struktury stanął nakładem *Adama Poniatowskiego*, chorążego *kaliskiego* w roku 1666, konsekrowany w roku 1680 przez *Wojciecha Stawowskiego*, suffragana *gnieźnieńskiego*. Dotąd znajduje się w tymże kościele przeniesiony z dawnego drewnianego pomnik *Mikołaja Poniatowskiego*, zapewne ojca fundatora, wystawiony w r. 1646. Arcybiskup *Jan Wężyk* dekretem z dnia 25 października roku 1628 wcielił beneficyum *gosszczanowskie* do prałatury dziekanii *kaliskiej*, przeznaczywszy połowę dochodów dla prałata, a drugą dla wikaryusza wieczystego na miejscu. Na dniu 11 listopada roku 1677 nastąpiła kanoniczna erekcya kolegium trzech mansyonarzy przy kościele w *Gosszczanowie*, na których utrzymanie służył procent od 11,000 złt. zabezpieczonych na dobrach *Przespolewie* i *Porożach*, z obowiązkiem odprawiania trzy razy w tydzień kursu *de Beata* i trzech mszy śś. tygodniowo. Na początku teraźniejszego wieku za staraniem proboszcza *Józefa Ilskiego* († 1829) i jego nakładem cały kościół wewnątrz i zewnątrz został zrestaurowany oraz murem opasany, a prócz tego stanęła nowa plebania i wszystkie prawie gospodarcze budynki. Obecny proboszcz przy pomocy parafian ponownie kościół zrestaurował i wewnątrz ozdobił a nadto wspaniałemi wschodami z 18 stopni kamiennych przy głównym wnijściu opatrzył. Podanie miejscowe niesie, że syn fundatora obecnego kościoła, nieznanego imienia *Poniatowski*, dostał się do niewoli tureckiej i tam pojął w małżeństwo *Turczynkę*, z którą oraz i siostrą jej powrócił po kilku latach w strony rodzinne. W sklepach kościelnych pokazują dotąd ciała tych dwóch niewiast, z których jedno w całości i bez zepsucia się utrzymało (Acta Visitat. Rubryc. dyec. kuj.-kal. z r. 1877 f. 89. 90).

[5]) *Poniatowo*, gniazdo *Poniatowskich*, o których wyżej była mowa, h. *Srzeniawa*. *Adam Poniatowski*, fundator kościoła, był chorążym *sieradzkim* i miał za sobą *Annę Lipską*. Z tej familii pochodził zasłużony i znakomity prałat *Dawid Poniatowski*, kustosz *gnieźnieński*, kanonik *poznański* i *kruświcki*, który umarł roku 1550 (Niesiecki, Korona III, 648). [6]) *Strachanów*. [7]) *Popręśniki*. [8]) *Gawłowice*.

Porazowo[1]), *Rzyszawy*[2]), *Schulymowko*[3]), *Schulymowo*[4]), *Schokolowo*[5]), *Wronavy*[6]), *Lyppycze*[7]), *Zyeąmyączyno*[8]), *Kaschewo*[9]) et *Vulkowo*, curia tantum; quarum villarum hae tres, videlicet *Zyemyączyno*, item *Kassewo*, item *Gawlovycze*, decimas manipulares tam praediales quam cmethonales eidem plebano solvunt.

60. LYSKOWO.*)

Ista villa est archiepiscopalis, in qua est ecclesia tituli *S.*...., habens dotem plebanalem et curiam et hortum plebanalem et scholam. Item laboriosi *Joannes Sthalyerz* et *Stanislaus Gyeszek*, cmethones do *Lyskowo*, medio iuramento deposuerunt, unum esse mansum et quartam mansi plebanalis situm inter agros cmethonales; item dixerunt, sex esse villas ad praefatam ecclesiam parochialiter pertinentes, videlicet ipsam *Lyskowo*[10]), item *Dąbsko*[11]), item *Zaksczyno*[12]), quae tres villae et earum quaelibet de quolibet manso per unam metretam siliginis et aliam avenae, et praediales decimas eidem plebano solvunt; item *Koslyąthkowo*[13]) decimas manipulares tam praediales quam cmethonales eidem plebano solvit; item *Zychowo*[14]) de quolibet manso per unum modium siliginis et alium avenae; item *Strzalkowo*[15])

[1]) *Poradzew.* [2]) *Rzężawy.* [3]) *Sulmówko.* [4]) *Sulmów.* [5]) *Sokolów.* [6]) *Wroniawy.* [7]) *Lipicze.* [8]) *Ziemięcin.* [9]) *Kaszew.* Nadto należą do parafii: *Borek*, *Chocim*, *Janówek*, *Strachanów*, *Wacławów*, *Góry Strachanowskie*, *Poniatówek*, *Poprężniki*.

*) *Lisków*, wieś pierwiastkowo szlachecka, w drugiej połowie wieku XIII będąca własnością *Sykstusa* i *Wierzbięty*, synów *Wierzbięty*, od roku zaś 1293 wskutek zamiany z arcybiskupem *Jakóbem Świnką*, który im za tę wieś ustąpił *Biskupice*, własność arcybiskupów *gnieźnieńskich* (Arch. Cap. Gnesn. Liber privil. saec. XV, f. 4b. Kod. dypl. wielkop. II, 73. 74), aż do końca wieku XVII, w którym arcybiskup *Stanisław Karnkowski* za zezwoleniem kapituły darował tę wieś fundowanemu przez siebie kolegium OO. Jezuitów w *Kaliszu* (Arch. Capit. Gnesn. et acta decretor.). Kiedy tam pierwszy stanął kościół, nie wiadomo. Istniał już przecież przynajmniej w początku wieku XV, albowiem *Tomasz*, pleban tamtejszy i brat jego *Marcin*, dziedzic *Trąbczyna*, pozwani zostali w roku 1456 przez opata *lędzkiego Macieja*, przed sąd konsystorza *gnieźnieńskiego* o dziesięciny z *Trąbczyna*, które tenże dziedzic zamiast jemu oddawał bratu (Excerpta ex actis Consist. Gnesn. f. 403. 404). Dzisiejszy kościół drewniany zawdzięcza byt swój staraniom *Jerzego Kraucza*, zastępcy plebana, który z jałmużn wiernych dźwignął go w roku 1770. Zrestaurował go całkowicie i wewnątrz przyozdobił w roku 1870 obecny jego rządzca, *ks. Hieronim Romanowicz*. Oprócz kościoła parafialnego istnieje w parafii kaplica publiczna czyli raczej kościół filialny we wsi *Strzałkowie* odbudowany z drzewa w miejscu starożytnej kaplicy w roku 1727 przez plebana *liskowskiego*, *Jana Brańskiego*. Kościół ten szczyci się starożytnym obrazem *N. Maryi P.* powszechnie za cudowny uważanym i dotąd w wielkiej czci u okolicznych wiernych będącym (Acta Visitat. Rubryc. dyec. kuj.-kal. z r. 1877 str. 91. 92).

[10]) *Lisków.* [11]) *Dębsko.* [12]) *Zakrzyn*, gdzie od wieków istniała kaplica publiczna, którą arcybiskup *Wawrzyniec Gembicki*, dekretem z dnia 18 września roku 1618 wyniósł do godności kościoła parafialnego, lecz dla zbyt szczupłych dochodów plebańskich arcybiskup *Władysław Łubieński* wcielił tenże kościół jako filią do kościoła w *Liskowie* (Acta Visitat.). Kościół ten więcej z niedbalstwa swych rządzców jak z starości podupadły w roku 1843 rozebrany został (Rubryc. cit. str. 92). [13]) *Koźlątków.* [14]) *Żychów.* [15]) *Strzałków.* Prócz tych należą do parafii osady: *Annopol*, *Budy*, *Dębniałki*, *Głupieniec*, *Józefów*, *Korzonek*, *Krzyżówki Koźlątkowskie*, *Małgów*, *Młyniska*, *Morgi Małgowskie*, *Nadzieź*, *Swoboda*, *Tomaszew*, *Wygoda*, *Zalesie*.

de quolibet manso per... et praedialem decimam ipsi plebano solvit; item oppidum *Koszmynek* [1]) maldrata eidem plebano in *Lyskowo* solvit de mansis.

61. KOSZMYNEK.*)

Istud oppidum est domini *Osthrorok* [2]), in quo est ecclesia parochialis murata et latericiis tegulis contecta tituli *S.*..., habens dotem praepositurae et domunculas duorum vicariorum et scholam et areas mansionariorum, illic quondam existentium. Item honorabilis *Jacobus de Korzączow*, praepositus ecclesiae, et honesti *Nicolaus Morawczyk* et *Martinus Maslyanka*, vitrici ecclesiae praefatae in *Koszmynek*, oppidani de ibidem, medio iuramento dixerunt, duos mansos esse agri ipsius praepositurae, sitos inter agros oppidanorum; item unum esse hortum in dote praepositurae, unum penes villam *Nakwaschyno* [3]), in acie circa aream scultetiae, alteram in villa *Chodupky* [4]) penes rivulum, alias *struga*, quae fluit a villa *Gacz* [5]); item quatuor esse dixerunt villas ad ecclesiam praefatam parochialiter pertinentes, et quintum oppidum, scilicet ipsum *Koszmynek*, quod de quolibet manso per unam metretam siliginis, alteram avenae, et de qualibet quarta unum modium siliginis, alterum avenae (solvit); item dixerunt, in eadem *Koszmynek* duos esse mansos videlicet....., quibus per mediam marcam eidem praeposito de quolibet eorum solvitur; item et tertium mansum dictum..., de quo unus ferto solvitur; item *Nakwaschyno*, quae

[1]) *Koźminek.*

*) *Koźminek*, osada, niegdyś miasto dość znaczne, od końca wieku XV własność możnej rodziny *Ostrorogów*, która tam niezawodnie kościół parafialny fundowała, jeżeli się ta zasługa nie przynależy sławnemu *Bartoszowi z Więcborga Odolanowskiemu*, staroście *kujawskiemu*, któremu w roku 1369 *Kazimierz W.* darował *Koźminek* z przyległemi włościami lub jego potomkom, od których dobra te roku 1496 nabyli *Ostrorogowie* (Tygodn. illustr. warsz. t. XI, 100. Baliński l. c. I, 160). W pierwszej połowie XVI wieku *Jakób z Ostroroga*, jenerał wielkopolski, porzuciwszy wiarę przodków i przeszedłszy do sekty braci czeskich, oddał im kościół *koźmiński*, odebrawszy go katolikom i założył przy nim szkołę dla tejże sekty, która przez lat kilkadziesiąt głośną była na całą Polskę. W tym kościele odbył się w sierpniu 1533 zbór czyli synod drugi dyssydentów, na którym się bracia czescy pojednali i połączyli z sekciarzami szwajcarskimi (Baliński l. c. I, 160). Za usilnem staraniem panów polskich katolicy odzyskali kościół swój dopiero w roku 1607. Stanął on z cegły palonej nakładem *Ostrorogów* w końcu wieku XV lub na samym początku wieku następnego. Po gruntownej restauracyi konsekrował go dnia 29 grudnia roku 1709 *ks. Wierzbowski*, suffragan *poznański*. W roku 1460 *Katarzyna z Wałdów (de Wałdy)*, wdowa po *Janie Krasce*, cześniku i staroście *kaliskim*, fundowała przy tym kościele kurs *de Beata*, którą to fundacyą dla utraconych po części funduszów upadłą wskrzesił na nowo w r. 1648 arcybiskup *Maciej Łubieński*, lecz nie długo się i tą razą dla szczupłego uposażenia utrzymała. *Jan Pandi*, pleban miejscowy, fundował przy kościele *koźmińskim* altaryą, którą kardynał *Radziejowski* dnia 16 stycznia roku 1696 kanonicznie erygował, lecz i ta w następnym wieku upadła. Oprócz kościoła parafialnego istniały w *koźmińskiej* parafii trzy inne kościoły, i wprawdzie: w mieście samem kościół pod tyt. *ś. Wawrzyńca* drewniany z ofiar mieszczan wystawiony z trzema ołtarzami, w *Nakwasinie* kościół pod wezwaniem *ś. Rocha* drewniany z tyluż ołtarzami przez dziedziców tamtejszych wystawiony i kościół murowany, niegdyś parafialny, w *Złotnikach*, o którym będzie niżej. Z tych trzech kościołów utrzymał się dotąd tylko ostatni (Rubryc. cit. z r. 1875 f. 64. 65).

[2]) *Ostroróg.* Podczas opisu powyższego był dziedzicem *Koźminka* zapewne *Wacław*, kasztelan *kaliski*. [3]) *Nakwasin.* [4]) *Chodybki.* [5]) *Gać*, dziś w parafii nie istnieje.

de quolibet manso per unum grossum eidem praeposito solvit; item *Oschuchowo*[1]) de quolibet manso per duos modios siliginis et duos avenae; item *Chodlupky* de quolibet manso per unam metretam siliginis, alteram avenae; item ibidem de medio manso dicto...... quatuor grossi; item ex eadem villa praedialis decima solvitur; item *Slothnyky*[2]) de quolibet manso per duos modios siliginis et duos avenae et decimam praedialem eidem plebano solvit; item dixerunt, patronum ecclesiae esse oppidi dominum praefatum.

62. GACZ.*)

Ista villa est nobilium *Rayskj*[3]) et *Gacztzy*[4]), in qua ecclesia est parochialis tituli *S.*....., habens dotem plebanalem et scholam. Item honorabilis *Joannes de Radomskye*[5]), plebanus, et laboriosi *Martinus Jaschnosch* et *Martinus Vlok*, cmethones de *Gacz* iurati deposuerunt, plebanatus eiusdem valorem vix se extendere ad sex marcas; item dixerunt, agri plebanalis esse medium mansum, situm inter agros cmethonales in omnibus villae campis; item esse dixerunt duos mansos in *Gacz Moskurna*[6]) dictos.... per nobilem *Stanislaum Povasch*[7]), dominum eiusdem villae *Gacz Moskurna* praefatae ecclesiae in *Gacz* et plebano eiusdem testamentaliter legatos, nobilis vero *Albertus Byernaczky*[8]), successor eiusdem testatoris, eos pro se usurpavit; item dixerunt, unum hortum esse plebanalem in dote plebanali et in eo piscinulam plebani; item dixerunt, duas tantum villas esse eiusdem ecclesiae parochianas, videlicet, *utraque Gacz*[9]), quarum utraque de quolibet manso per duos modios siliginis et duos avenae ac etiam omnes praediales decimas eidem plebano solvunt (sic); item dixerunt, patronos eiusdem ecclesiae praefatae villae *Gacz* dominos, inter quos primus est dominus *Raysky*.

[1]) *Osuchów*. [2]) *Złotniki*. Prócz tych należą dziś do parafii osady: *Żabki*, *Czajki*. *Tumianek*, *Emilianów*, *Zosin*, *Pośrednik*, *Murowaniec*, *Rogal*, *Józefina*, *Bogdanów*, *Kolonia Nakwaska*, *Budy*, *Słowiki*.

*) *Gać*, wieś szlachecka, jak widać z powyższego opisu, gniazdo familii *Gackich*, o których heraldycy nasi nie wspominają, a która w początku wieku XVI już tylko przy części dziedzictwa swego się trzymała, miala kościół parafialny według śladów w aktach konsystorza *gnieźnieńskiego* już w wieku XV pod tyt. *ś. Małgorzaty*. W skutek okrutnego zabójstwa dokonanego na tamtejszym plebanie w pierwszej połowie wieku XVII, arcybiskup *Maciej Łubieński* pozbawił dziedziców *Gaci*, sprawców tegoż zabójstwa, prawa patronatu nad kościołem *gackim*, który z wszelkiemi dochodami wcielił na zawsze po kościoła parafialnego w *Chlewie* jako filią, którą jest dotychczas. Obecny kościół murowany stanął w miejsce dawnego zdezolowanego kościoła drewnianego, jak się zdaje w początku wieku XVIII (Rubryc. dyec. kuj.-kal. z r. 1875 str. 557).

[3]) *Rajscy* z *Rajska* pod *Kaliszem* h. *Korab* (Niesiecki, Korona, III, 852). [4]) *Gaccy* z *Gaci*. [5]) *Jan z Radomia*, pleban. [6]) *Moskornia*. [7]) *Poważ* albo *Powosowski*. [8]) *Biernacki*. [9]) *Gać*, dziś tylko jedna.

63. STAW.*)

Istud oppidum est domini *Jarunth*, palatini *Lanciciensis*, in quo est ecclesia parochialis tituli *S.*.., lignea, et alia muro latericio in eodem loco illic aedificatur, cuius fundamenta iam sunt iacta et deducta. Circa quam ecclesiam dos est plebanalis cum curia et domunculis vicariorum et ministri ecclesiae. Item honorabilis *Martinus de Staw*, plebanus, et providi *Joannes Pyeczygrossek* et *Martinus Sythwa*, oppidani *Stavenses*, vitrici ecclesiae praefatae iurati dixerunt, valorem plebanatus praefati vix se extendere ad duodecim marcas; item mansum unum esse plebanalem, situm in omnibus oppidi campis, in extremo agrorum; item dixerunt, unum hortum plebanalem situm inter proconsulis hortum et inter hortum *Naszyąszczy*, oppidani, qui hortus plebanalis latitudinis est quatuor duplatorum, alias *sklady*; item alium hortum dixerunt in dote plebanali; item istae sunt villae iure parochiali ad ipsam ecclesiam pertinentes, videlicet ipsum oppidum *Staw*, item *Schulyschevycze* [1]), item *Kosczyany* [2]), item *Skarmyerz* [3]), item *media villa Czyeschykowo* [4]), quarum singulae de quolibet manso unam metretam siliginis, alteram avenae eidem plebano solvunt; item *Vawrzy* [5]), item *Mroczky utraque* [6]), item *Thymyenyecz* [7]), item *Korzuchy* [8]), item *Jarchy* [9]), hae omnes villae de quolibet manso per duos modios siliginis et per duos avenae eidem plebano solvunt; item praefatarum omnium et singularum villarum decimae praediales eidem plebano proveniunt; item patronum ecclesiae dixerunt esse oppidi dominum praefatum.

*) *Staw*, niegdyś miasto królewskie, w którem równocześnie zapewne z jego założeniem w wieku XIII stanął z szczodrobliwości książąt polskich pierwszy kościół parafialny hojnie przez nich uposażony. W roku 1331 Krzyżacy napadłszy zdradziecko Polskę, pomiędzy mnóstwem innych miast i osad zrabowali i spalili *Staw* wraz z kościołem, jak podaje wyraźnie Długosz (Hist. Pol. lib. IX, 1012). Kościół niezawodnie przez króla *Kazimierza W.* z drzewa odbudowany i na nowo uposażony, w roku 1341 przez arcybiskupa *Janisława* nową kanoniczną otrzymał erekcyą. W wieku XV miasto *Staw* przeszło z łaski królewskiej w posiadanie możnej i zasłużonej rodziny *Brudzewskich* z przydomkiem *Jaruntów* albo *Jarandów* h. *Pomian*. Z tych *Jan Jarand z Brudzewa*, najprzód kasztelan *spicimierski*, następnie *kaliski*, a nareszcie przed rokiem 1512 wojewoda *łęczycki*, dziedzic miejscowy (Niesiecki, Korona I, 201), obok starodawnego zębem czasu zniszczonego kościoła drewnianego zaczął około roku 1520 stawiać nowy murowany do dziś istniejący kościół dość okazały, uwieczniwszy przez to pamięć imienia swego. Około roku 1630 dziedzic miejscowy, *Hieronim Rozrażewski*, kasztelan *międzyrzecki*, fundował przy tym kościele kurs *de Beata*. W ołtarzu kaplicy pod wezwaniem *ś. Anny* później przybudowanej jest obraz tej Świętej, na który sprawił sukienkę srebrną ważącą 16 grzywien *Kazimierz Rychłowski*, kasztelan *sieradzki*, około roku 1750. Na przedmieściu stał niegdyś kościół pod tyt. *ś. Ducha* wraz z szpitalem, lecz jeszcze na końcu XVII lub na początku XVIII wieku zniknął bez śladu, a dochody jego wcielone zostały w pierwszej połowie wieku XVIII do probostwa (Acta Visitat. Rubryc. dyec. kuj.-kal. z r. 1875 f. 68. 69).

[1]) *Suliszewice*. [2]) *Kościany*. [3]) *Skalmierz*. [4]) *Cieszyków*. [5]) *Wawry*. [6]) *Mroczki Małe* i *Mroczki Wielkie*. [7]) *Tymieniec*. [8]) *Gorzuchy*. [9]) *Jarki*. Prócz tych należą do parafii osady: *Chabierów*, *Marcyanów*, *Sędzimierowice* i *Lipka*.

64. TLOKYNYA.*)

Ista villa est regiae maiestatis, domino *Kobylynski* [1]) impignorata, in qua est ecclesia tituli *S. Jacobi*, quae nuper unita est per Sedem apostolicam cum praepositura *Calissiensi*, habens dotem plebanalem et curiam plebani cum schola. Item honorabilis *Nicolaus Kyelczewskj* [2]), commendarius, et laboriosi *Jacobus Rayech* et *Nicolaus*, villicus de *Rosdzalow*, vitrici ecclesiae iurati deposuerunt, quod mansi agri plebanalis tres sunt, siti penes praedium domini haereditarii; item tres sunt horti plebanales, unus, in quo est pomerium, secundus penes pomerium, tertius doti plebanali contiguus; item istae villae sunt praefatae ecclesiae parochianae, videlicet *Thlokynya*, quae ex quolibet manso per tres metretas siliginis, tres avenae et per duas metretas tritici et per quinque grossos sine duobus ternariis eidem plebano et praediales decimas et manipulares de desertis agris cmethonalibus solvit; item *Vynary* [3]) de quolibet manso per unum modium siliginis et alterum avenae eidem plebano solvit; item *Sduny* [4]) de quolibet manso per... Item *Szavady* [5]), villa plebanalis eiusdem plebani in *Thlokynya*, decimas manipulares cum censu per mediam sexagenam eidem plebano solvit; item *Rozdzalow* [6]) decimam manipularem tam praedialem quam cmethonalem eidem plebano solvit; item *Nądzyrzewo* [7]) decimas manipulares praediales et cmethonales et missalia de quolibet manso per unum grossum eidem plebano solvit; item omnes et singulae villae decimas prae-

*) *Tłokinia*, wieś królewska, miała już w drugiej połowie XIII wieku kościół parafialny, jak świadczy koniec powyższego opisu kościoła i dość znaczną była osadą, skoro w niej przebywał książe wielkopolski *Przemysław II.* Tam on to wystawił dnia 1 sierpnia roku 1284 ów pamiętny przywilej, w którym zatwierdził wszelkie wolności i swobody kościoła *gnieźnieńskiego* przez poprzedników swoich mu nadane, oraz pozwolił arcybiskupowi *Jakóbowi Śwince* własne mieć pieniądze w mieście *Żninie* i w kasztelanii *lędskiej* (Arch. Capit. Gnesn. No. 41. Kod. dypl. wielkop. I, 502). W roku 1443 był plebanem tamtejszym *Matatyass*, kanonik *poznański*, któremu w tymże roku *Jan Lutek z Brzesia*, naówczas kanonik *gnieźnieński* i kantor *łęczycki*, a później biskup *krakowski*, ustąpił dziesięciny we wsi *Kościankach* (dziś leżącej w powiecie *tureckim* w parafii *Godynice*) w wartości 7 grzywien jako rekompenzacyą za pożyczoną od niego takąż sumę pieniędzy (Excerpta ex actis Consist. Gnesn. f. 255 b). Jak się z powyższego opisu pokazuje, beneficyum *tłokińskie* wcielił arcybiskup *Łaski* za zezwoleniem Stolicy apostolskiej do prepozytury kolegiaty *kaliskiej*. Gdy się tejże dochody z czasem zwiększyły, arcybiskup *Stanisław Karnkowski* za konsensem tejże Stolicy i króla *Zygmunta III* wcielił toż beneficyum do kolegium wikaryuszów wspomnionej kolegiaty na opędzenie kosztów wspólnego stołu, udzieliwszy im raz na zawsze prawo prezentowania. Obecny kościół drewniany odbudowany na końcu wieku XVII przez rzeczone kolegium zrestaurował około roku 1750 *Mniszech*, marszałek dworu królewskiego, possessor czasowy dóbr *tłokińskich* (Acta Visit. Rubryc. cit. f. 70)

[1]) Zapewne *Jan Kobyliński* h. *Łodzia* w roku 1508 w miejsce *Jana Zaręby*, jenerała wielkopolskiego, w legacyi wysłanego do króla szwedzkiego *Jana*, surrogatem wyznaczony (Niesiecki, Korona III, 547). [2]) *Mikołaj Kielczewski*, wikaryusz wieczysty czyli komendarz. [3]) *Winiary*. [4]) *Zduny*. [5]) *Zawady*, wieś należąca do probostwa *tłokińskiego*. [6]) *Rożdżały*. [7]) *Nędzerzew*. Prócz tych należą do parafii następujące osady: *Bugaj*, *Frankowizna*, *Kobierno*, *Kolonia Nowa*, *Tłokińska Kolonia Mała* i *Wielka*, *Wygoda*, *Zmyślonka*, *Okręglica*.

diales eidem plebano solvunt, excepta praefata *Sduny*, quae praeter missalia nihil aliud plebano solvit [1]).

65. CAMYON.*)

Ista villa est domini *Zarąmba*, palatini *Calissiensis* [2]), in qua est ecclesia parochialis tituli *S. Nicolai*, habens dotem plebanalem, aedificia plebanalia et scholam. Item honorabilis *Nicolaus de Thurek*, plebanus, et laboriosi *Mathias Macsyek* et *Gromedarius Gromek de Camyon*, vitrici ecclesiae praefatae iurati dixerunt, plebanatum eundem se extendere ad quatuor marcas; item duos esse mansos agri plebanalis, sitos in omnibus villae campis ubique circa viam, hortum plebanalem non alium, quam qui in dote est plebanali; item duas villas esse dixerunt parochianas, videlicet *Camyon*, item *Dąmbe* [3]), quae de quolibet manso per unam metretam siliginis et aliam avenae et praediales decimas eidem plebano solvunt; item patronum ecclesiae dixerunt esse unum, praefatum villae dominum.

66. THOCARY.*)

Ista villa est nobilium *Thokarsczy*, in qua est ecclesia parochialis tituli *(S. Andreae)*, habens dotem plebanalem ab ecclesia remotiorem, intermediante no-

[1]) Ręką z XVII wieku dopisano: Item haereditas *Szremino* seu villa deserta, eiusdem plebanatus propria, quae adiacet villae *Thikadlowo* et continet haec haereditas septem mansos, quemadmodum patet ex litteris piae memoriae ducis Poloniae *secundi Przemyslai*, quae sunt introductae ad acta consistorii *Calissiensis* et ipsae litterae vetustae adhuc exstant; item eiusdem ecclesiae parochialis in *Thlokinia* pratum est circa torrentem *Szwedrew* situm a ponte in eodem torrente constructo usque ad molendinum castrense *Calissiense* iacens.

*) *Kamień*, wieś szlachecka, w wieku XV i XVI własność *Zarembów*, z kościołem niegdyś parafialnym, nie wiadomo przez kogo i kiedy założonym, lecz już w pierwszej połowie wieku XV wspominanym. W r. bowiem 1444 pleban tamtejszy, *Jan z Kolna (de Colno)*, występuje jako świadek w konsystorzu *gnieźnieńskim* przy wydzierżawieniu probostwa *kcyńskiego* przez *Piotra Pniewskiego*, kanonika *gnieźnieńskiego* i plebana w *Keyni Świętosławowi*, dziedzicowi *Dziadkowa* (Excerpta ex actis Consist. Gnesn. f. 295 b). Kościół ten w drugiej połowie wieku XVI zabrał katolikom dziedzic miejscowy, innowierca, sprowadziwszy doń predykanta swej sekty. Ponieważ władza duchowna napróżno usiłowała przywrócić tenże kościół katolikom, arcybiskup *Stanisław Karnkowski* na dniu 4 lutego roku 1600 wyniósł kaplicę od niepamiętnych czasów istniejącą we wsi *Dembe*, do parafii *kamieńskiej* należącą, do godności kościoła parafialnego, nadał jej nową erekcyą i plebana przy niej osadził. Tym sposobem znikł kościół parafialny w *Kamieniu*, gdzie dziś tylko istnieje murowana kaplica pod tyt. *ś. Mikołaja* na miejscu dawnego kościoła drewnianego przez ogień zniszczonego w ubiegłym wieku przez dziedziców miejscowych wystawiona. Dzisiejszy kościół drewniany w *Dembem* stanął w roku 1607 w miejscu wspomnianej kaplicy kosztem *Stanisława Mikołajewskiego*, dziedzica tamtejszego. W wielkim oltarzu znajduje się obraz *N. Maryi P.* przez arcybiskupów *Karnkowskiego* i *Podoskiego* za cudowny ogłoszony (Acta Visit. Rubryc. dyec. kuj.-kal. z r. 1875 f. 48 49).

[2]) *Jan Zaremba*, wojewoda *kaliski*, starosta *wieluński*, *ostrzeszowski* i *pyzdrski*, mąż nauką i dziełami rycerskiemi znakomity (Niesiecki, Korona IV, 684). [3]) *Dembe*.

**) *Tokary*, wieś szlachecka, gniazdo rodziny *Tokarskich*, która tam niezawodnie kościół parafialny założyła i udotowała. Wspominany jest w aktach konsystorskich już w drugiej połowie wieku XV

bilis *Thokarsky* curia, in qua dote plebanali sunt aedificia et schola. Item honorabilis *Bartholomaeus de Rawa*, plebanus et laboriosi *Albertus* villicus, *Stanislaus Czych*, cmethones de *Thokary* iurati deposuerunt, unum mansum esse agri plebanalis inter agros cmethonales situm, item hortum parvum doti plebanali contiguum; item dixerunt, septem esse villas iure parochiali ad ipsam ecclesiam pertinentes, videlicet *Thokary*, quae decimas manipulares praediales et cmethonales solvit; item *Thokary minor* [1]) de quolibet manso per sex grossos; item *Myeleyowo* [2]) decimas praediales tantum eidem plebano solvit; item *Schyevyerusky* [3]), utraque *villa* praediales tantum decimas alternis tamen annis eidem plebano solvit; item *Kavyeczyno* [4]) eodem modo solvit decimas praediales alternis annis; item *Parchovo* [5]) nihil eidem plebano solvit; item dixerunt, patronos ecclesiae esse villae *Thokary* praefatos dominos.

67. GLUCHOWO.*)

Ista villa est domini *Zarąmba*, palatini [6]) *Calissiensis*, in qua est ecclesia parochialis tituli *S. Mathiae*, habens dotem plebanalem, in qua domus plebanalis et schola. Item honorabilis *Jacobus Strzemeskj* [7]), plebanus et laboriosi *Nicolaus Vidal* et *Martinus Klucznyk*, tabernatores de *Gluchowo*, provisores ecclesiae praefatae iurati deposuerunt, valorem ipsius plebanatus vix se extendere ad quinque marcas; item unum mansum, sed non completum, esse agri plebanalis, situm per portiones quasdam singillatim et seorsum circa praediales agros; item hortum dixerunt esse plebanalem in campo circa praedium domini haereditarii; item dixerunt,

(Arch. Consist. Gnesn. akta luźne). Starodawny kościół drewniany zgorzał od piorunu w roku 1843. Przez ośmnaście lat odprawiało się nabożeństwo w lichej tymczasowej kapliczce. Dopiero dziedziczka miejscowa, *Kasimiera z Miłkowskich*, *Sulimierska* w roku 1858 rozpoczęła własnym nakładem budowę nowego pięknego murowanego kościoła, którego kamień węgielny na dniu 10 maja tegoż roku uroczyście poświęcił *Andrzej Wągrowski*, dziekan *stawski* i proboszcz w *Tursku*. Budowa kościoła trwała trzy lata. Na dniu 8 grudnia roku 1861 pobenedykował nową świątynię *Antoni Ojrzanowski*, prałat *kaliski*, proboszcz *opatowiecki*, a w roku następnym dnia 26 października konsekrował ją biskup *kujawsko-kaliski*, *Walenty Marszewski*. *Ks. Franciszek Zieliński*, pleban miejscowy zapisał testamentem 1000 rubli na nowe organy (Rubryc. dyec. kuj.-kal. z r. 1877 f. 99).

[1]) *Tokary*, dziś tylko jedne i kolonia. [2]) *Milejów*. [3]) *Siewieruszki Małe* i *Siewieruszki Wielkie*. [4]) *Kawęcin*. [5]) *Parchowo*, dziś w okolicy nie znane. Oprócz wyżej wymienionych należą jeszcze do parafii: *Gozdów*, *Karolina*, *Maryanów*, *Myszkowice*, *Okręglica*, *Pacht*, *Piaski*, *Podawek*, *Stempka*, *Wielopole* albo *Wielkie*, *Wojciechów*, *Krzyżówka*, *Żdżary*, *Stępka*.

*) *Głuchowo*, wieś szlachecka, w wieku XV i XVI własność *Zarembów*, którym zapewne zawdzięcza fundacyą kościoła parafialnego, już w drugiej połowie wieku XV w aktach konsystorskich wspominanego (Arch. Consist. Gnesn.). Dla zbyt szczupłych dochodów kościół *głuchowski* często przez długi przeciąg czasu nie miał plebanów, opatrywany przez zakonników lub sąsiednich kapłanów. Dopiero od trzydziestu lat ma stałych rządzców, za których staraniem byt jego materyalny znacznie się poprawił. W wieku przeszłym byli dziedzicami *Głuchowa Gałczyńscy*, z których *Tomasz Gałczyński* w roku 1753 wystawił dzisiejszy kościół drewniany (Rubryc. dyec. kuj.-kal. z r. 1877 f. 88).

[6]) *Jan Zaremba*, wojewoda *kaliski* (Okolski, Orbis Pol. III, 325). [7]) *Jakób Trzemeski*, pleban (Acta Consist. Gnesn.).

unam tantum esse villam parochianam, videlicet ipsam *Gluchowo* [1]), ex qua eidem plebano tres marcae census a tribus cmethonibus de tribus mansis, marca videlicet ex manso quolibet eorundem trium mansorum ipsi plebano solvitur, quorum cmethonum nomina sunt haec, videlicet *Stanislaus Gysza*, *Mathias Dolywa* et *Stephanus Sczepan*; item est et quartus mansus, sed desertus, dictus *Lyskowsky*, de quo etiam marca census eidem plebano solvi debet, nunc per dominum haereditarium colitur nec plebano quidquam ex eo solvitur; item etiam hortus eiusdem praefati mansi per dominum haereditarium est usurpatus; item praedialis decima illic; item a tabernatoribus eiusdem villae manipularis decima provenit plebano; item dixerunt, quinquaginta marcas pecuniarum ecclesiasticas datas per antecessorem domini haereditarii in sustentationem plebani, ex quibus solvebantur annuatim tres marcae et sexdecim grossi, per dominum *Zarąmba* ab aliquot annis esse receptas; item patronum ecclesiae praefatae dixerunt praedictum eiusdem villae dominum.

68. PRZESPOLEWO.*)

Ista villa est nobilium *Przespolewsczy*, in qua est ecclesia parochialis tituli *S. Catharinae*, habens dotem plebanalem, aedificia et scholam. Item honorabilis *Albertus Przespolewsky*, plebanus et laboriosi *Martinus Chwalek* et *Mathias Thorna*, cmethones de *Przespolewo* iurati dixerunt, duas tantum partes mansi agri plebanalis, sitas in omnibus villae campis, per quatuor videlicet duplatas alias *sklady*, inter agros cmethonales progredientes; item hortum parvum plebanalem in area dotis plebanalis, in quo piscina est; item quinque villas dixerunt esse parochianas, videlicet *Przespolewo* praefatam, item *Poroszye* [2]), ex quibus manipulares decimae tam praediales quam cmethonales eidem plebano proveniunt; item *Skarzyno* [3]) praedialem tantum decimam et de quolibet manso cmethonali ratione mensalium eidem plebano solvit; item *Skarzynko* praediales tantum ipsi plebano solvit; item *Byedzyechowo* [4]) nihil aliud, exceptis mensalibus, videlicet de quolibet manso per duos grossos ipsi plebano solvit; item dixerunt et aliam villam dictam *Czachocz* [5]), desertam, pertinere parochialiter ad praefatam ecclesiam, quae, si coleretur, deci-

[1]) Oprócz *Gluchowa* należą do parafii osady: *Wilczków* i *Borek Gluchowski* kolonia.

*) *Przespolew*, gniazdo starożytnej rodziny *Przespolewskich*, wieś należąca dziś do dekanatu *kaliskiego* dyecezyi *kujawsko-kaliskiej*, w której roku 1333 jeden z *Przespolewskich* kościół pierwszy parafialny z drzewa wystawił i takowy uposażył. Kościół ten lub następny w wieku XVII tak był spustoszony, że nie miał własnego plebana i nabożeństwo w nim się nie odprawiało, parafianie zaś oddani byli w opiekę duchowną plebanom w *Malanowie*. Dopiero za usilnem staraniem *ks. Sebastyana Wieruszowskiego*, świeżo prezentowanego plebana, dziedzic miejscowy, *Władysław Zaremba*, przy pomocy parafian wystawił nowy drewniany kościół i dochody plebańskie powiększył, wskutek czego odtąd kościół tenże stałych miewał rządzców. Od wieków miał kościół *przespolewski* obraz *N. Maryi P.* powszechnie za cudowny uważany (Rubryc. cit. de a. 1875 f. 66).

[2]) *Poraże Stare* i *Poraże Nowe*, dziś tylko jedno. [3]) *Skarsyn* i *Skarzynek*. [4]) *Będziechów*. [5]) *Czechulec*, dziś jeden tylko. Prócz tych należą jeszcze do parafii osady: *Bielanki*, *Madalin*, *Maryanów*, *Niedźwiady*, *Nowyświat*, *Rudonek*, *Stanisławów*, *Zimnawoda*, *Pyczek*, *Chuta* i *Swidle*.

mas manipulares eidem plebano solvere deberet; item dixerunt patronos ecclesiae praefatae esse eosdem villae dominos, inter quos ius pinguius habet mater plebani cum liberis suis.

69. MALANOWO.*)

Ista villa est archiepiscopalis, in qua est ecclesia parochialis tituli *(S. Stanislai)*, habens dotem plebanalem, aedificia et scholam. Item honorabilis *Petrus Parczewsky* [1]), plebanus et nobilis *Nicolaus Barthochowsky* et laboriosus *Thomas de Malyanowo* medio iuramento dixerunt, valorem huius plebanatus se extendere ad viginti marcas; item dixerunt duos mansos esse agri plebanalis sitos inter agros cmethonales; item dixerunt, septem esse villas iure parochiali ad ipsam ecclesiam pertinentes, videlicet eandem *Malyanowo*, item *Grunkowo* [2]), quae de quolibet manso per tres modios siliginis et tres avenae eidem plebano solvunt; item *Mylaczewo maior* [3]) praediales decimas; et illic sunt mansi quatuordecim, quorum nomina sunt haec . . . ., ex quorum singulis ferto pecuniarum eidem plebano solvitur, quorum tres tantum sunt possessionati; item *Mylaczewo minor* [4]) dimidium cmethonum reverendissimo domino archiepiscopo et dimidium praefato plebano decimas manipulares solvunt, ex desertis vero agris decimas manipulares alternis annis capiunt, videlicet archiepiscopus uno, et plebanus altero anno; item *Schyenycze* [5]) decimas manipulares eidem plebano solvit, item *Kothwaschycze* [6]) et *Dzyadovycze* [7]) nihil aliud solvunt, nisi per grossum quilibet paterfamilias.

*) *Malanów*, wieś już przed rokiem 1136 należąca do arcybiskupów *gnieźnieńskich*, jak dowodzi bulla papieża *Innocentego II* z tegoż roku zatwierdzająca ówczesne kościoła *gnieźnieńskiego* posiadłości (Archiv. Capit. Gnesn. No. 1. Kod. dypl. wielkopol. I, 10, sqq.), w której zapewne w tym samym wieku z fundacyi tychże arcybiskupów powstał kościół parafialny. W roku 1443 arcybiskup *Wincenty Kot* odłączył od kościoła tegoż wieś *Piętno* i przyłączył ją do nowo utworzonej parafii *grzymiszewskiej*, w której fundował kościół *Marcin ze Szczytnik* (Damalewicz, Series archiepiscopor. Gnesn. f. 241). W roku 1716 stanął w miejsce dawnego od starości upadającego kościoła niezawodnie kosztem arcybiskupa *Stanisława Szembeka* nowy kościół drewniany, w roku 1731 przez *Franciszka Krasskowskiego*, suffragana *gnieźnieńskiego* konsekrowany. Ten przez niedbałość rządzców swoich już po stu latach chylił się zupełnie ku upadkowi, dla tego przedostatni pleban, *Gerwazy Smołkowski*, od roku 1870 do 1872 nowy kościół drewniany na fundamentach z ciosowego kamienia budować począł, lecz zaledwo stanęły ściany jego, śmierć niespodziana zacnego fundatora przerwała rozpoczęte dzieło. Dokonał go następca jego, *ks Ludwik Służewski*, częścią z ofiar parafian, częścią z legatu 10,000 zł. *ks. Melchiora Waligórskiego*, kanonika katedralnego *włocławskiego*, a dawniejszego plebana *malanowskiego*, w roku 1873 i 1874. Ołtarz wielki stanął nakładem familii *Doruchowskich*, dwa poboczne z funduszów brackich (Rubryc. dyec. kuj.-kal. z r. 1877 f. 92. 93).

[1]) *Piotr Parczewski*, pleban (Acta Consist. Gnesn.). [2]) *Grąbków.* [3]) *Miłaczew.* [4]) *Miłaczewek.* [5]) *Żdżenice.* [6]) *Kotwasice.* [7]) *Dziadowice.* Oprócz tych należą jeszcze do parafii osady: *Brody*, *Celestyna*, *Feliksów*, *Gozd*, *Józefina*, *Młyny*, *Ostrowy*, *Paździerowiec*, *Rachowa*, *Feliksów*, *Zygmuntówek*, *Potaźnia.*

70. COSMOWO.*)

Ista villa est nobilium *Koschmowsczy*, in qua est ecclesia tituli *(S. Laurentii)*, habens dotem plebanalem, aedificia et scholam. Item honorabilis *Joannes de Rzow* [1]), plebanus, et laboriosi *Gromadius Gromek* et *Gregorius Novak de Koschmowo* cmethones, medio iuramento dixerunt, duos mansos esse agri plebanalis, sitos in tribus villae campis, inter cmethonales agros; item hortum plebanalem doti plebanali proximum, in quo est horreum et pratum plebani; item quinque sunt villae parochianae, videlicet *Koschmowo* praefata, decimas praediales et de quolibet manso agrorum praedialium per unam metretam siliginis et aliam avenae; item *Plyevyen* [2]) de quolibet manso uno anno tres modios siliginis et duos avenae et alio anno duos modios siliginis et tres avenae et praedialem decimam; item *Gosthynye* [3]), quidam sunt cmethones, qui per unam metretam siliginis et alteram avenae, quorum cmethonum nomina haec sunt, videlicet *Irzmo*, *Pyeksza*, *Lyssakowa*, alter *Pyeksza*, alii vero cmethones eiusdem villae per tres modios siliginis et per tres avenae de quolibet manso eidem plebano solvunt; item *Czekowo* [4]) de duobus mansis tantum solvit plebano, quorum unum possidet *Thomas maior*, alterum *Thomas minor*, et ex quolibet eorum per tres metretas siliginis, per tres avenae et per unam metretam tritici et per sex grossos; item *Schadek* [5]) in omnibus et per omnia eodem modo plebano solvit, ut villa *Koschmowo*; ex praefatis autem villis omnibus et singulis decimae praediales eidem plebano solvuntur; item patroni praefatae ecclesiae sunt domini villae *Koschmowo*, quorum primus nobilis *Felix*, secundus nobilis *Jacobus*, tertius *Joannes Rossol*, quartus *Joannes Gorczycza.*

71. SLOTHNYKY.**)

Ista villa est nobilium *Slothnyczczy*, in qua est ecclesia parochialis tituli *(Nativitatis beatae Mariae virginis)*, habens sibi aliam ecclesiam parochia-

*) *Kosmowo*, wieś szlachecka, gniazdo rodziny wielkopolskiej *Kosmowskich*, z której zapewne pochodził *Michal Kościesza Kosmowski*, biskup *martyropolitański*, opat *trzemeszyński*, fundator dzisiejszego wspaniałego kościoła, szkół i alumnatu w *Trzemesznie*, a która tam niezawodnie pierwszy kościół parafialny fundowała i uposażyła. Kościół ten istniał już w pierwszej połowie wieku XV, albowiem w roku 1433 *Maciej Drya*, kanonik *gnieźnieński*, pozywa przed sąd konsystorza *gnieźnieńskiego* tamtejszego wikaryusza *Bartłomieja* za to, że mu zabrał nieprawnie dziesięciny z *Blizanowa*, *Jankowa*, *Żernikόw*, *Biskupic* i *Laskowa* (Excerpta ex actis Consist. Gnesn. f 117). W wieku XVII byli dziedzicami *Kosmowa Sokołowscy*, z których jeden nieznanego imienia w roku 1661 wystawił dzisiejszy kościół drewniany, dotąd nie konsekrowany (Rubryc. dyec. kuj.-kal. z r. 1675 f. 64).

[1]) *Jan z Rzgowa*, pleban (Acta Consist. Gnesn.). [2]) *Plewnia.* [3]) *Gostynie.* [4]) *Ceków.* [5]) *Szadek.* Prócz tych należą jeszcze do parafii osady: *Kuźnica*, *Prażuchy*, *Staro-Cekowska Kolonia*, *Świdno* i *Tulka.*

**) *Złotniki*, wieś szlachecka, gniazdo familii *Złotnickich* h. *Nowina* (Niesiecki l. c. IV, 748), z kościołem parafialnym przez tęż familią niewątpliwie fundowanym, o którym już w pierwszej połowie

lem in *Golyeschowo* [1]), per reverendissimum archiepiscopum unitam et in se omnino translatam; habet etiam dotem plebanalem, in qua etiam curia et schola. Item honorabilis *Stanislaus Schobyekursky* [2]), plebanus, et laboriosi *Joannes Porzucz* et *Martinus Godzyądek*, vitrici ecclesiae praefatae medio iuramento dixerunt, proventum plebanalem vix se extendere ad quindecim marcas; item tres sunt mansi agri plebanalis, unus in *maiori Slothnyky* [3]), alius in *minori Slothnyky* [4]), tertius in villa *Gylyeschowo*, ubi quondam erat parochialis, qui tres mansi siti sunt inter cmethonales agros in omnibus praedictarum villarum campis; item septem sunt villae ipsius ecclesiae parochianae, videlicet *Slothnyky* praefata, item *Slothnyky minor*, item *Gaszewo* [5]), item *Golyeschowo* item *Jankowo* [6]), quae omnes et singulae villae de quolibet manso per unam metretam siliginis et alteram avenae et ex praediis omnibus decimas manipulares eidem plebano solvunt; item *Zelaskowo* [7]) decimas manipulares tam praediales quam cmethonales eidem plebano solvit; item *Ostrowko* [8]) de quolibet manso unam tantum metretam siliginis cum praediali decima eidem plebano solvit; item patroni ecclesiae praefatae sunt villae *maioris Slothnyky* domini, ac forsan, ut testes credunt, villae *Goleschowo* domini, qui in litteris translationis ecclesiae reverendissimi domini continentur.

72. STAWYSCHYN.*)

Ista civitas est regia, muro cincta, in qua est ecclesia ampla, murata et tegulis contecta, habens titulum *(S. Bartholomaei apostoli)*, habens etiam plebanum

wieku XV akta konsystorza *gnieźnieńskiego* wspominają (Excerpta ex actis Consist. Gnesn. f. 244 b). Do tego kościoła wcielił arcybiskup *Łaski* jako filią starodawny kościół parafialny w *Goliszewie*. Częścią z legatu dziedzica miejscowego, *Piotra Radolińskiego*, wynoszącego 24,000 złt, częścią z ofiary 50,000 złt. pozostałej po nim wdowy, *Tekli z hr. Lanckorońskich Radolińskiej*, stanął w *Goliszewie* w miejsce starożytnego drewnianego w roku 1840 nowy piękny kościół murowany w stylu włoskim, który w tymże roku biskup *kujawsko-kaliski*, *Marszewski*, konsekrował. Ponieważ kościół w *Złotnikach* zupełnie podupadł, rzeczony biskup wskrzesiwszy napowrót parafialny kościół *goliszewski*, wcielił do niego na zawsze parafią *złotnicką* (Rubryc. kuj.-kal. z r. 1875 f. 59).

[1]) *Goliszewo.* [2]) *Stanisław Sobiekurski*, pleban. [3]) *Złotniki Wielkie.* [4]) *Złotniki Małe.* [5]) *Gażew.* [6]) *Janków.* [7]) *Żelaskowo.* [8]) *Ostrówek.*

*) *Stawiszyn*, pierwiastkowo wieś królewska, w której już przed rokiem 1333 istniał kościół parafialny, albowiem w tym roku występuje na przywileju *Wawrzyńca Zaremby*, sprzedającego wójtostwo w *Jankowie*, *Jakób*, pleban tamtejszy (Kod. dyplom. wielkop. II, 451). Był tam już w wieku XII zamek, który z całą osadą zniszczył w roku 1306 *Witenes*, książe litewski. Zaledwo się z gruzów taż osada podźwignęła, aliści Krzyżacy w roku 1331 zrabowali ją i spalili (Baliński l. c. I, 161). W r. 1360 król *Kazimierz Wielki* odbudował osadę i zamek, nadto w miejsce zgorzałego kościoła nowy murowany wystawił, a w dziesięć lat później w roku 1370 zamienił wieś *Stawiszyn* na miasto (Długosz, Hist. Pol. lib. IX f. 1163). Kościół ten konsekrowany był pod wezwaniem *ś. Bartłomieja* i *ś. Jadwigi* i obchodzi dotąd rocznicę konsekracyi w niedzielę czwartą po Wielkiejnocy. W roku 1706 dnia 12 marca piorun uderzywszy w kościół, zniszczył piękną wyniosłą wieżę i chór większy. Przez lat przeszło 34 zostawała w opuszczeniu *Kazimierzowska* świątynia, dopiero w roku 1740 pleban miejscowy, *Dominik Wolski*, zrestaurowawszy chór mniejszy, nabożeństwo parafialne w nim odprawiać począł. Nareszcie w roku 1779 z ofiar parafian i z pieniędzy zebranych za sprzedane srebra kościelne chór większy został przybudo-

et dotem plebanalem cum curia; item plures altaristas et duos vicarios cum domunculis singulorum. Item providi *Jacobus Mathyyek*, proconsul et *Albertus Bąkala*, consul *Sthavyeschynensis*, medio iuramento dixerunt interrogati, quod valor plebanatus se extendere potest annuatim ad triginta marcas; item tres sunt mansi agri plebanalis similiter siti, ex quibus praedium bonum constat in villa *Kanczyno* [1]); item tres mansos habet plebanus cmethonales, per cmethones possessos, quorum quilibet mansus valoris est triginta marcarum, quorum mansorum cognomina sunt haec . . . . item tres cum medio alii mansi sunt plebanales et possessi in villa *Dluga vyesch* [2]), quorum cognomina sunt haec . . . . item tres horti sunt plebanales in praedio praefato plebanali in villa *Kanczyno*; item est et piscina plebanalis deserta ante portam civitatis inter hortos civitatis et inter cmethonum plebanalium sita; item villae parochianae ecclesiae praefatae sunt tres, videlicet *Dluga vyesch*, item *Vyerowo* [3]), item *Kanczyno* et quarta est civitas *Sthavyschynensis*, ex quibus villis praefatis de quolibet manso cmethonali unam metretam siliginis et alteram avenae idem plebanus percipit; item hortulanorum civitatis numerus est circa octuaginta, qui singuli ex singulis hortis per medium grossum ipsi plebano solvunt; item cives *Sthavyeschynenses* mensalia bis in anno per octo obolos et inquilini tantundem eidem plebano solvunt [4]); item octo sunt altaristae [5]) in praefata ecclesia, qui sunt iuris patronatus civitatis praefatae, hoc est proconsulis et consulum, excepto uno altari de iure patronatus domini *Zakschynskj*, quorum omnium et singulorum altarium sunt litterae erectionis in eadem ecclesia parochiali, cuius ecclesiae patronus est rex.

wany i cały kościół należycie zrestaurowany, lecz dziś znów w smutnym budowlanym znajduje się stanie. Niegdyś było przy kościele *stawissyńskim* ośmiu altarzystów i dwóch wikaryuszów, lecz już w końcu wieku XVI fundacye te upadły z powodu utraty funduszów, a w roku 1610 już tylko jeden utrzymywał się przy nim wikaryusz. Oprócz tego było tam 3 mansyonarzy fundowanych przez miejscowego plebana, *Andrzeja Luborskiego*, których liczba potem wzmogła się do 9; ale i ta fundacya przez arcybiskupa *Wacława Leszczyńskiego* kanonicznie erygowana nie długo się utrzymała. W końcu wieku XVI mieszczanie fundowali szpital wraz z kościołem *ś. Ducha*, który już od dawnego czasu nie istnieje. Liczne fundacye, o których będzie niżej, w wieku XV i XVI powstałe wskazują na zamożność mieszczan owego czasu; dziś *Stawissyn* lichą pozostał osadą (Rubryc. dyec. kuj.-kal. z r. 1875 f. 69. 70).

[1]) *Kiączyn*, wieś i folw. [2]) *Długawieś.* [3]) *Wygrów*. Prócz tego należą dziś do parafii: *Kazimierki*, *Magdalenów*, *Wirginki*, *Pólko* i kolonia *Długawieś.* [4]) Od początku wieku XV odprawiała się w kościele *stawissyńskim* msza ś. *maturą* zwana, fundowana przez króla *Władysława Jagiellę*, jak to dowodzi złożona do akt konsystorskich deklaracya proboszcza tamtejszego, *Marcina*, w roku 1445: „*Martinus, rector parochialis ecclesiae in Stawiszyno obligavit se implere et legere per se vel per alium missas maturas in dicta ecclesia in Stawiszyno more consueto, ratione cuius missae maturae recognovit, quod recipit decimam mensuram brasei de molendino equino ibidem in Stawiszyn sito, donato per serenissimum et Illrem principem Dnum Vladislaum Dei gratia divae memoriae regem Poloniae pro sustentatione plebani pro dicta missa matura, et similiter recognovit se habere censum perpetuum in macello uno quatuor lapides de sepo similiter pro dicta missa matura* (Excerpta ex actis Consist. Gnesn. ab a. 1404 f. 304 b). [5]) W roku 1445 powstały razem prawie 4 altarye. Pierwszą fundował *Piotr*, syn *Piotra Piecz* ze *Stawiszyna*, altarzysta tamże i przy kościele *Panny Maryi* w *Kaliszu*, razem z *Mikołajem Miaską* ze *Stawiszyna*, altarzystą przy tymże kościele w *Kaliszu*, pod tyt. *ŚŚ. Trójcy. N. Maryi P.* i *WW. ŚŚ.*, zapisawszy rozmaite czynsze na domach w *Stawiszynie*. Drugą i trzecią pod tyt. *N. Maryi P.* i *ś. Krzyża* fundował *Piotr Dremlik*, mieszczanin tamże, a czwartą pod tyt. *N. Maryi P.* i *śś. Szymona i Judy apostołów* fundował mieszczanin *Maciej Patrz.* Ordynacye i kanoniczne erekcye tych fundacyi przez arcybiskupa *Wincentego Kota* w roku 1445 wydane zapisane są w aktach konsystorskich (Excerpta f. 307—320).

73. SBYERSKO.*)

Ista villa est nobilium *Sbyersczy*[1]), in qua est ecclesia parochialis tituli *(SS. Undecim millia Virginum)*, habens dotem plebanalem, in qua domus plebanalis cum horto et horreo et schola. Item honorabilis *Albertus*, plebanus, et laboriosi *Albertus Sthoch*, cmetho et *Albertus*, tabernator, vitrici ecclesiae eiusdem in *Sbyersko* iurati dixerunt, duos mansos esse plebanales, sitos inter agros cmethonum in omnibus villae campis; item duae sunt tantum villae parochianae eiusdem ecclesiae, videlicet *Sbyersko* praefata, item villa *Lyubyen*[2]), ex quarum singulis de quolibet manso per unam metretam siliginis et per alteram avenae et decimae praediales eidem plebano solvuntur; item patroni praefatae ecclesiae sunt praefati eiusdem villae domini.

74. LYPPE.**)

Ista villa est nobilis *Lypsky*, in qua est ecclesia tituli *(S. Stanislai)*, habens dotem plebanalem, in qua domus plebani et schola. Item honorabilis *Thomas*

*) *Zbiersk*, wieś szlachecka, gniazdo wielkopolskiej rodziny *Zbierskich*, która, jak opis powyższy dowodzi, utrzymała się w tymże gnieździe jeszcze w wieku XVI i tamże niewątpliwie pierwszy parafialny kościół fundowała. Akta konsystorza *gnieźnieńskiego* wspominają o nim już w pierwszej połowie wieku XV. W roku bowiem 1442 *Jarosław Kąkolewski*, kanonik *gnieźnieński*, zapozywa przed sąd konsystorski *Tomasza*, plebana tamże, o przywłaszczenie sobie należących do jego kanonii dziesięcin w *Zbiersku*, których się tenże pleban na rzecz powoda zrzeka (Excerpta ex actis Consist. f. 239 b 245). W r. 1730 kościół tamtejszy drewniany w opłakanym znajdował się stanie, mając tylko jeden ołtarz prostej roboty ciesielskiej z obrazem *Matki Boskiej Częstochowskiej*. Ówczesny pleban, *Błażej Świętkiewicz*, zrestaurował jakokolwiek zakrystyą i presbyteryum, i w niem nabożeństwo odprawiał, podczas gdy główna nawa w najnędzniejszem pozostawała stanie. Na cmentarzu poniewierały się trzy dzwony, a czwarty zawieszony był pod dachem kościelnym. Ponieważ do parafii jedna tylko należała wieś *Zbiersk* z 84 naówczas duszami, a dziedzic miejscowy o kościół niedbał, o restauracyi jego mowy być nie mogło. Dopiero *Stanisław Kożuchowski*, odebrawszy wieś w posiadanie, zrestaurował gruntownie presbyteryum i nawę główną z drzewa przybudował w roku 1759. W roku 1782 przystawiono do tejże nawy kruchtę drewnianą (Rubryc. dyec. kuj.-kal. z r. 1875 f. 71. 72).

1) *Zbierscy*. 2) *Lubień*. Później przybyły osady: *Czerwieniec*, *Defekt*, *Zielona Karczma*, *Miedze* i *Leśnictwo*.

**) *Lipe*, wieś szlachecka, gniazdo familii *Lipskich* h. *Grabie* (Niesiecki, Korona III, 114), z których pochodzili *Jędrzej*, biskup *krakowski*, *Świętosław*, podkomorzy *bełzki*, *Jan Aleksander*, kardynał, biskup *krakowski*, *Jędrzej*, miecznik *poznański* i wielu innych znakomitych ludzi, tejże familii zawdzięcza niewątpliwie fundacyą kościoła parafialnego, o którym akta konsystorskie wzmiankę czynią na początku wieku XV. W roku bowiem 1416 *Stanisław* pleban występuje jako świadek przy pewnej czynności konsystorskiej (Excerpta ex actis Consist. Gnesn. f. 34 b). Obecny kościół drewniany stanął w roku 1753 nakładem *Eleonory z Małachowskich*, z pierwszego małżeństwa *Lipskiej* z drugiego *Lubomirskiej*. Kościół ten w roku 1812 affiliowany został na zawsze do kościoła parafialnego w *Brudzewie* pod *Kaliszem*.

de Sthavischin, plebanus, laboriosi *Joannes*, tabernator, et *Albertus Przeczyoska*, cmetho de *Lyppe*, vitrici ecclesiae praefatae iurati dixerunt, agri plebanalis esse praedium unum, seorsum situm, continens in se duos mansos agri, situm est post horreum plebani, cui est contiguum; item unus hortus est plebanalis in dote plebanali, in quo horreum est plebanale; item duae villae parochianae, videlicet *Lyppe* et *Jarnathowo* [1]), ex quibus de quolibet manso una metreta siliginis et altera metreta avenae ac praediales decimae omnes eidem plebano proveniunt; item in praefata villa *Lyppe* duo sunt cmethones, videlicet *Koth* et *Konopka*, qui ratione mansorum suorum, in quibus resident, ex eisdem non missalia, sed decimas manipulares eidem plebano solvunt; item valor plebanatus praefati proventus annui est circa quinque marcas; item patronus ecclesiae praefatae est eiusdem villae *Lyppe* dominus.

75. PYATHEK.*)

Ista villa est nobilium *Nicolai*, *Gaspari* et *Andreae Pyątkowsczy* [2]), iuvenum, fratrum, in qua est ecclesia tituli *S. Martini*, habens dotem plebanalem, in qua aedificia plebanalia et schola. Item honorabilis *Nicolaus de Carmyno* [3]), plebanus, et laboriosi *Albertus Sthonek* et *Paulus Sthonek*, cmethones de maiori *Pyąthek* [4]) praefata, vitrici ecclesiae praefatae, medio iuramento dixerunt, esse praedium plebani ex duobus mansis agri constans, situm im omnibus villae campis, inter agros cmethonales; item hortus plebanalis in dote plebanali est cum horreo plebani; item tres sunt villae ad dictam ecclesiam parochialiter pertinentes, videlicet *Pyąthek* praefata, quae de quolibet manso per unam metretam siliginis et alteram avenae et per mediam marcam pecuniarum eidem plebano solvit; item *minor Pyątek* [5]), in qua nobilis *Nicolaus Plutha* decimam manipularem plebano solvit; item et ex alio praedio deserto, quod olim eiusdem fratris *Plutha* fuerat, decima manipularis eidem plebano provenit; item *Godzyathkowo* [6]), villa incolarum nobilium, praediales decimas eidem plebano solvit; item in praefata *minori Pyąthek* cmethones de quolibet manso unam metretam siliginis et alteram avenae eidem plebano solvunt; item de praefatis villis omnes et singulae praediales decimae eidem plebano proveniunt; item patroni praefatae ecclesiae sunt primi praedicti domini eiusdem villae *Pyąthek*, secundi vero nobiles *Godzyathkowsczy* [7]).

[1]) *Jarantów* i *Jarantowska* kolonia.

*) *Piątek Wielki*, wieś szlachecka, gniazdo rodziny *Piątkowskich* h. *Korab*, miała kościół parafialny już w wieku XV, jak dowodzą akta konsystorza *gnieźnieńskiego* (Arch. Consist. Gnesn. akta luźne) przez tęż rodzinę zapewne założony i uposażony. W roku 1740 *Jan Lipski*, kardynał i biskup *krakowski*, odbudował z drzewa kościół *piątkowski*, który w końcu tegoż wieku gruntownie został zrestaurowany. W roku 1750 liczyła parafia 190 komunikujących, dziś liczy ich przeszło 670 (Rubryc. cit. f. 66).

[2]) *Piątkowscy*. [3]) *Mikołaj z Karmina*, pleban (Acta Consist. Gnesn). [4]) *Piątek Wielki*. [5]) *Piątek Mały*. [6]) *Godziątków*. [7]) *Godziątkowscy* h. *Korab* (Niesiecki l. c. II, 241).

76. BLYZANOWO.*)

Ista villa est regia, impignorata domino *Kobylyensky*, illic manenti, in qua est ecclesia parochialis tituli *S. Nicolai*, habens dotem plebanalem amplam, in qua curia plebanalis et aedificia ac domus vicarii et schola. Item laboriosi *Jacobus Goląbek*, *Joannes Czarny*, cmethones de *Blyzanowo*, et vitrici ecclesiae praefatae medio iuramento dixerunt, agri plebanalis esse praedium speciale situm post dotem plebanalem, videlicet inter eandem dotem plebanalem et inter rivulum, alias *struga*, quod praedium plebanale protenditur ea latitudine, qua area sive dos plebanalis, et situm est idem praedium inter confines villae *Jankowo* [1]) et inter agros cmethonales *Blyzanowo*; item stagnum est parvum plebanale circa praedium praefatum penes confines agrorum *Junowo* [2]); item hortus est plebanalis unus tantum, situs ex opposito praedii sui, et est arenosus; item duae sunt areae absque aedificiis et absque hortis ad plebanatum pertinentes, sitae post domum scholae, immediate etiam e regione praedii sui; item sex sunt villae ipsius ecclesiae parochianae, videlicet ipsa *Blyzanowo*, ex qua de quolibet manso una metreta siliginis, altera avenae, exceptis duobus tantum mansis, praedio plebanali contiguis, quorum possessores sunt, unius videlicet mansi praefatus *Jacobus Goląbek*, testis, et alterius mansi *Kolosch* et *Marek*, ex quorum quolibet per tres metretas siliginis, per tres avenae et per duas metretas tritici et per septem grossos eidem plebano solvunt; item *Jankowo*, item *Byskupycze* [3]), item *Szyernyky* [4]), item *Bleskowa* [5]), de quolibet manso cmethonali hae praefatae villae per unam metretam siliginis et alteram avenae eidem plebano solvunt; item praefatae omnes et singulae villae decimas praediales plebano

*) *Blisanów*, wieś królewska, w wieku XVI będąca w zastawie u *Kobylińskich*, z starożytnym kościołem parafialnym przed rokiem 1380 fundowanym, gdyż w tym roku przez *Przemysława*, książęcia *wrocławskiego* i *kaliskiego* na nowo został uposażonym (Rubryc. dyec. kuj.-kal. z r. 1875 f. 49). W roku 1532 w miejsce dawnego kościoła drewnianego wystawiony został przez nieznanego dobroczyńcę nowy również drewniany, dotąd istniejący, który w roku 1568 przez innowierców zabrany, dość długo w ich ręku pozostawał. W tym właśnie czasie *Jan Ciświcki*, wojski *kaliski*, dziedzic wsi *Żerniki* i *Wyganki*, wystawił w *Żernikach* kościół drewniany, do którego przeniesiono nabożeństwo parafialne, a który arcybiskup *Jakób Uchański* erygował kanonicznie jako parafialny, przyłączywszy doń wsie: *Żerniki*, *Wyganki* i *Kursę*, a na utrzymanie plebana przekazawszy dwie altarye, jednę w kolegiacie *N. Maryi P.*, a drugą w kolegiacie *ś. Mikołaja* w *Kaliszu*, których *Ciświcki* był patronem (Liber privileg. Capit. Gnesn. II, ab a. 1459 f. 1137—1139). Parafia ta istniała aż do drugiej połowy wieku zeszłego, w którym upadła w skutek zmniejszenia się dochodów plebanii i zupełnego zniszczenia kościoła, dla którego miejscowi dziedzice nic czynić nie chcieli. Nareszcie w roku 1773 kościół ten rozebrany został, a parafia wcielona na zawsze do parafii *blizanowskiej*, która, jak się zdaje, przy końcu wieku XVI odzyskała kościół swój z rąk innowierców. Od niepamiętnych czasów kościół ten słynie na okolicę obrazem *N. Maryi P.* powszechnie za cudowny uważanym. Dotąd posiada dwa kielichy ofiarowane niegdyś przez arcybiskupa *Karnkowskiego* (Acta Visitat. Rubryc. cit. f. 49. 50). W roku 1453 *Piotr*, pleban *blizanowski*, *artium baccalaureus* wybrany został przez kapitułę *gnieźnieńską* notaryuszem przy kanonicznej elekcyi arcybiskupa *Jana Sprowskiego* (Acta decr. Capit. Gnesn. II, 56b). Niegdyś istniała kaplica pod wezwaniem *ś. Joachima* we wsi *Łasskowie*, wystawiona przez *Maksymiliana Molskiego*, kasztelana *rogozińskiego*, w której się publiczne odbywało nabożeństwo.

[1]) *Jąnków chocki.* [2]) Ma być *Janków.* [3]) *Biskupice.* [4]) *Żerniki.* [5]) *Blizanówek.*

solvunt; item *Grodzysko*[1]) decimas manipulares tam praediales quam cmethonales; item patronus praefatae ecclesiae est eiusdem villae dominus.

77. BRUDZEWO.*)

Ista villa est domini *Russoczky*, castellani *Byechoviensis*[2]), in qua ecclesia est parochialis tituli *S. Jacobi*, habens dotem plebanalem, aedificia et scholam. Item honorabilis *Joannes Dobyesky*[3]), plebanus, et laboriosi *Petrus Pyothrek* de *Brudzewo* et *Gregorius Strakal* de *Bolyamowo*, vitrici ecclesiae praefatae iurati, dixerunt, unum mansum cum quarta agri plebanalis esse situm inter agros cmethonales; item duo sunt horti plebanales, unus in dote plebanali circa spinas, alter ex alia parte spinarum, *thrawnyk* appellatus; item et piscina est plebanalis deserta in eadem dote plebanali; item et stagnum plebanale est desertum in rivo alias *struga*, in *vyerzchovysko* stagni domini haereditarii situm; item quatuor villae sunt eiusdem ecclesiae parochianae, videlicet ipsa *Brudzewo*, quae decimas manipulares tam praediales quam cmethonales eidem plebano solvit; solvunt praeterea cmethones eiusdem villae missalia plebano ex quolibet manso duas metretas siliginis et duas avenae; item *Bolyamowo*[4]) de quolibet manso per unam metretam siliginis et unam avenae; praedium illic non est; item *Brudzewko*[5]) decimas manipulares praediales et cmethonales eidem plebano solvit; item *Pokuthowo*[6]) de quolibet manso per unam metretam siliginis et alteram avenae eidem plebano solvit; item molendina quatuor, videlicet *Rokuthowsky*[7]), item *Brudzewczany*[8]), item *Brudzuosky*[9]), eorum singula per eorum medium farinae tritici pro quolibet festo Paschae eidem plebano solvit; quartum molendinum *Raczkj*[10]), quod ex agro, quem colit molendinator, decimam manipularem dat et modium farinae tritici pro festo Paschae ipsi plebano solvit; item hortulani praefatarum villarum per unum grossum eidem plebano solvunt; patronus ecclesiae est villae *Brudzewo* dominus.

[1]) *Grodsiszcsko*. Prócz tych należą do parafii osady: *Łaszkow*, *Ossczywilk*, *Kursa*, *Skrejnia*, *Wyganki*, *Wesółki*, *Cegielnia Jankowska*.

*) *Brudsew Kaliski*, wieś szlachecka, gniazdo familii *Brudsewskich* h. *Pomian*, z których *Darosław (Derslaus)*, cześnik *Przemysława (Przenczysława)*, książęcia *wrocławskiego* i *kaliskiego* w r. 1381 fundował tamże kościół parafialny (Rubryc. dyec. kuj.-kal. z r. 1875 f. 52). W roku 1672 *Jaskon* albo *Jaśko*, proboszcz *kaliski*, wystawił w miejsce dawnego od starości ku upadkowi chylącego się kościoła drewnianego nowy również drewniany, który gdy w drugiej połowie wieku przeszłego podupadł, nakładem *Wawrzyńca Antoniego Czarneckiego*, stolnika *inowłodzkiego*, dziedzica miejscowego, w r. 1778 z drzewa odbudowany został. W roku 1812 arcybiskup *Raczyński* affiliował do *Brudsewa* dawny kościół parafialny w *Lipem* (Rubryc. cit. f. 53).

[2]) *Mikołaj Rusocki*, kasztelan *biechowski*, krewny arcybiskupa *Jana Łaskiego*, który w roku 1530 *Zygmuntowi Augustowi* obranemu na tron polski od stanów rzeczypospolitej królestwo ofiarował (Niesiecki, Korona III, 916). [3]) *Jan Dobieski*. [4]) *Bolimów*. [5]) *Brudsewek*. [6]) *Pokutów*, osada dziś nie znana. [7]) *Rokutowski*. [8]) *Brudsewczany*. [9]) *Brudsewski*. [10]) *Rudski*. Po wcieleniu do *Brudzewa* kościoła w *Lipem* należą do parafii następujące osady: *Brudzew*, *Brudsewek*, *Korab*, *Bolimów*, *Dębniałki*, *Graniczki*, *Smolarnia*, *Cegielnia*, *Rossochy*, *Lipe*, *Jarantów*, *Kolonia Jarantowska*, *Filutów*, *Piskory*, *Podciświca*, *Kopczyk*, *Pomłyn Lipski*.

78. RYCHNOWO.*)

Ista villa est nobilis *J. Rychnowsky*, in qua est ecclesia parochialis, tituli *Omnium Sanctorum*, habens dotem plebanalem et aedificia et scholam. Item laboriosi *Albertus Bathuka* et *Thomas Vythovycz*, cmethones de *Rychnowo*, vitrici ecclesiae praefatae iurati dixerunt, duos esse mansos plebanales, quorum unus situs est inter agros cmethonum, alter vero mansus in extremitate agrorum cmethonalium in omnibus villae campis; item unus hortus plebanalis non parvus in dote plebanali tantae latitudinis, quantae sunt duo mansi; item tres villae sunt eiusdem villae parochianae, videlicet ipsa *Rychnowo*, item *Vyganczycze*[1]), ex quibus de quolibet manso per unam metretam siliginis et aliam avenae cmethones solvunt, excepto uno manso deserto scultetiali in praefata *Rychnowo*, ex quo manipularis decima plebano debetur; item tertia villa *Kurza*[2]) manipulares decimas tam praediales quam cmethonales eidem plebano solvit; item patronus ecclesiae praefatae est villae eiusdem dominus.

79. JASTRZĄBNYKY.**)

Ista villa est nobilis *Jastrząbsky*, in qua ecclesia est parochialis tituli *(S. Michaëlis archangeli)*, habens dotem plebanalem, in toto desertam, penes ecclesiam et ipsa ecclesia est vacans. Item laboriosi *Andreas Krol*, vitricus ecclesiae, et *Bartholomaeus Krupa*, cmethones de *Jastrząbnyky*, medio iuramento dixerunt, duos

*) *Rychnowo*, wieś szlachecka, gniazdo rodziny *Rychnowskich*, jak świadczy opis powyższy, z jej zapewne szczodrobliwości miała kościół parafialny przed rokiem 1433, w którym *Maciej Dryja*, kanonik *gnieźnieński*, pozwał plebana tamtejszego *Leonarda* przed sąd konsystorski o przywłaszczenie sobie należących do jego kanonii dziesięcin w *Rychnowie* (Excerpta ex actis Consist. Gnesn. f. 116 b). Starożytny kościół drewniany już w roku 1728 upadkiem grożący, w roku 1755 wicher gwałtowny rozrzucił. Ówczesny pleban, *Grzegorz Mrozowski*, wystawił z pozostałych szczątków własnym nakładem skromną kapliczkę o dwóch ołtarzach, w której się przez 30 blisko lat odprawiało nabożeństwo parafialne, Nareszcie w roku 1782 *Jakób* i *Teodora z Kurczewskich Skowrońscy*, nabywszy kilka lat przedtem dobra *rychnowskie*, wystawili w miejsce owej kaplicy nowy kościół drewniany, który w tymże roku przez *ks. Józefa Gembarta*, kanonika *gnieźnieńskiego* i officyała *kaliskiego*, późniejszego suffragana *gnieźnieńskiego* został pobenedykowany (Rubryc. cit. f. 68).

[1]) *Wyganki*. [2]) *Kurza*.

**) *Jastrzębniki*, wieś szlachecka, gniazdo familii *Jastrzębskich* h. *Zaremba* (Niesiecki l. c. II, 420), według zapisu w aktach wizyt miała kościół parafialny w roku 1330 założony i uposażony, lecz nie wiadomo, przez kogo. Do parafii tylko ta jedna wieś należała. Starożytny kościół drewniany zrestaurowany został gruntownie po roku 1729 nakładem *Antoniego Radońskiego*, starosty *stawiszyńskiego* i małżonki jego *Anny z Modlibowskich*. Kiedy na początku wieku teraźniejszego kościół ten tak dalece podupadł, iż rozebranym być musiał, a dziedzic miejscowy nie poczuwał się do jego odbudowania, wieś *Jastrzębniki* na zawsze wcieloną została do parafii w *Pamięcinie* (Rubryc. cit. f. 65. 66).

mansos esse plebanales, ubilibet circa praedium domini haereditarii consistentes, sed in aliquibus partibus iam arbustis consitos; item duo prata, unum magnum, alterum minus; maius pratum hoc anno una sexagena pecuniarum cuidam nobili de *Godzyathkowo* [1]), item alterum parvum pratum media marca cuidam *Szaparth* venditum per factorem domini *Jastrząbsky* et pecuniae pro utroque prato per dominum haereditarium receptae sunt; item unam villam tantum esse ecclesiae eiusdem parochianam, videlicet ipsam *Jastrząbnyky*, ex qua de quolibet manso per unam metretam siliginis et alteram avenae eidem plebano provenit; item *Bartholomaeus Krupa* testis praefatus colit medium mansum scultetialem, de quo unum fertonem solvit plebano; item decimam manipularem post praedium domini haereditarii capit plebanus, quam dominus haereditarius pro se usurpavit; item patronus ecclesiae est unus, videlicet praefatus *Jastrząbsky*.

80. KOCANYNO.*)

Ista villa est archiepiscopalis, in qua ecclesia est parochialis tituli *S. Mariae Magdalenae*, habens dotem plebanalem, vacuam et nudam, ut infra apparet. Item laboriosi *Laurentius Wawrzek* et *Michaël*, cmethones de *Kokanyno*, iurati dixerunt, tres esse mansos agri plebanalis in eadem villa, sitos inter agros cmethonales, quorum duo similiter progrediuntur in omnibus villae campis, tertius vero mansus separatim in omnibus villae campis progreditur; item hortus plebanalis est circa cimiterium magnus et latus; item area est plebanalis, sed deserta, in qua nulla est superficies, quae incipit a cimiterio et progreditur usque ad aream cmethonis *Michaëlis*; item prata sunt plebanalia, agris praefatis plebanalibus adiacentia; item duae tantum villae sunt parochianae, videlicet *Cocanyno* praefata, item *Pawlowko* [2]), ex quibus de quolibet manso per unam metretam siliginis et alteram avenae cmethones sol-

[1]) *Godziątków*, wieś należąca do parafii *Brudzew kaliski*.

*) *Kokanin*, wieś pierwiastkowo książęca, za którą wraz z wsią *Rębielice*, *Bolesław*, książe wielkopolski w roku 1268 pomieniał się z rycerzem *Piotrem* na wieś jego dziedziczną *Chotynin*. Następnie przeszła wieś *Kokanin* sposobem kupna lub darowizny na własność arcybiskupów *gnieźnieńskich*, lecz nie wiadomo kiedy. W roku 1346 *Dobiesław*, sędzia ziemski *gnieźnieński* i *kaliski*, przysądza ją arcybiskupowi *Jarosławowi Skotnickiemu*, naprzeciw pretensyom jakiegoś *Petrassa (Piotra)*, syna *Pribkona* z *Żegocina* (Arch. Capit. Gnesn. N. 33 et Liber privil. saec. XV f. 93. Kod. dypl. wielkopol. I, 384. II, 579). Kto i kiedy tam fundował kościół parafialny, nie wiadomo. Istniał już przecież w r. 1390, jak dowodzą spółczesne dokumenta (Rubryc. cit. f. 62). W roku 1449 *Jan*, pleban tamtejszy, otrzymał prezentę na probostwo w *Droszewie* od wdowy *Anny* i syna jej *Mikołaja Droszewskich*, dziedziców połowy tejże wsi, a *Jakób z Tomic* prezentowany był na toż probostwo przez *Filipa*, dziedzica drugiej połowy wsi rzeczonej. *Jan*, pleban, lękając się sporów i nieprzyjemności z przeciwnikiem, zrzekł się dobrowolnie prawa na jego korzyść (Excerpta ex actis Consist. Gnesn. f. 344). W końcu wieku XVI wieś *Kokanin* z daru arcybiskupa *Karnkowskiego* przeszła na własność fundowanego przezeń w *Kaliszu* kolegium OO. Jezuitów, w roku zaś 1774 przeszła na własność *Stanisława Kwiatkowskiego*, chorążego królewskiej chorągwi pancernej. Dzisiejszy kościół drewniany stanął w roku 1753 kosztem rzeczonego kolegium (Rubryc. cit. f. 62).

[2]) *Pawłówek*. Prócz *Kokanina* i *Pawłówka* należy do parafii *Czajków* folw.

vunt; item ex eisdem villis decimae praediales plebano proveniunt; item collator praefatae ecclesiae est archiepiscopus.

81. RUSSOWO.*)

Ista villa est regia, cuius possessores sunt pignoraticii, domina ducissa *Plessoviensis*[1]) et nobilis *Laskowsky*[2]), in qua ecclesia est vacans, tituli *sancti Matthaei*, habens dotem plebanalem vacuam, ut infra apparet. Item laboriosi *Joannes Janyka* et *Joannes Kubak*, cmethones de *Russowo*, vitrici ecclesiae praefatae iurati dixerunt, valorem plebanatus vix se posse extendere ad duas marcas; item dixerunt duos mansos esse plebanales, sitos inter agros cmethonales in omnibus villae campis; item area plebanalis est, in qua est superficies; item dixerunt duos hortos esse plebanales, alterum in acie villae in ea parte, in qua est ecclesia, alterum in alia acie eiusdem partis villae, mediocris ambo quantitatis; item dixerunt, unam tantum villam esse eiusdem ecclesiae parochianam, videlicet ipsam *Russowo*, ex qua de quolibet manso per duas metretas frumenti, unam siliginis et alteram avenae et quilibet paterfamilias mensalia per unum grossum plebano solvit; item patronos eiusdem villae dixerunt esse praefatos villae eiusdem dominos; item decima praedialis eiusdem villae plebano provenit, sed praedium non colitur.

82. PAMYACZYNO.*)

Ista villa est domini *Gardzyna*, palatini *Posnaniensis*[3]), in qua est ecclesia tituli *S. Joannis Baptistae*, habens dotem plebanalem, in qua aedificia et schola.

*) *Russów*, wieś królewska, w wieku XVI będąca w zastawie księżnej *Anny raciborskiej* i *Laskowskich*, miała niewątpliwie z łaski królów polskich kościół parafialny już w wieku XV, jak świadczą akta konsystorskie (Arch. Consist. Gnesn.). Dla zbyt szczupłych dochodów kościół ten już w końcu wieku XVII affiliowany został do kościoła parafialnego w *Tykadłowie*, którego plebani co trzecią niedzielę nabożeństwo parafialne tam odprawiali. W roku 1754 *Franciszek Ksawery Przanowski*, kanonik katedralny *chełmski* i *sieradzki*, pleban *tykadłowski*, zrestaurował z fundamentów i wewnątrz przyzwoicie przyozdobił starożytny kościół drewniany, który przecież w końcu ubiegłego wieku tak był podupadły, że rozebranym być musiał i już więcej nie został odbudowanym (Rubryc. cit. 71).

[1]) *Anna z Tęczyńskich*, wdowa po *Mikołaju*, książęciu *raciborskim* (cfr. *Plessew*). [2]) *Laskowski*.

**) *Pamięcin*, wieś szlachecka, w wieku XVI własność *Kościeleckich* z kościołem parafialnym niewiadomo kiedy i przez kogo fundowanym, o którym akta konsystorza *gnieźnieńskiego* wspominają już w drugiej połowie wieku XV (Arch. Consist. stare wykazy). Dzisiejszy kościół drewniany wystawili na miejscu dawnego spustoszałego dziedzice miejscowi, *Andrzej Radoliński* i *Jan Radoński* w roku 1728. Od strony północnej przybudowano doń później kaplicę *N. Maryi P. Bolesnej*. Od końca wieku zeszłego wcielony został do *Pamięcina* starożytny kościół parafialny w *Jastrzębnikach*, który już nie istnieje, jako filia (Rubryc. cit. f. 65).

[3]) Wojewodą *poznańskim* był naówczas *Stanisław Kościelecki*, starosta *malborgski*, *człuchowski* i *świecki*, nie wiadomo skąd *Gardzyną* przezwany (Niesiecki l. c. II, 640).

Item honorabilis *Joannes*, plebanus et laboriosi *KasparBorutha* et *Joannes Payąk*, cmethones de *Pamyączyno*, vitrici ecclesiae praefatae, medio iuramento dixerunt, proventus plebanales vix se extendere ad decem marcas; item duo sunt mansi agri plebanalis, siti inter agros cmethonum, in quorum extremitate prata plebanalia eisdem sunt adiacentia; item duo sunt horti plebanales, unus in dote plebanali, in quo est horreum, item alterum hortum plebanalem in campo esse ex agro plebanali factum, dixerunt; item villae eiusdem ecclesiae parochianae hae sunt, videlicet eadem *Pamyączyno* [1]), item *Szegoczyno* [2]), quae solvunt plebano de quolibet manso per unam metretam siliginis et alteram avenae et per sex grossos; item *Pyothrowo*, item *Prskowo maior* [4]), istae duae villae de quolibet manso solvunt plebano per unam metretam siliginis et alteram avenae tantum; item *Zagorzyno* [5]) eodem modo de quolibet manso per unam metretam siliginis, avenae ac decimam manipularem praedialem tantum eidem plebano solvit; item *Pokląkowo* [6]), item *Bogudzycze* [7]), istae duae villae incolarum nobilium decimas manipulares tam praediales quam cmethonales eidem plebano solvunt; item *Varschewo* [8]) decimas praediales, piscatores vero per medium grossum eidem plebano solvunt; item *Pruskowo minor* nihil aliud praeter medium grossum a quolibet piscatore plebano solvit; item *Juthrowo* [9]) similiter et eodem modo ut *Pruskowo* solvit; item *Schadek* [10]), praedialem decimam tantum, cmethones vero de quolibet manso solvunt missalia per duas metretas frumenti, siliginis scilicet et avenae, ut villae superiores, sed eadem villa in toto est deserta; item patronus ecclesiae praefatae est idem villae dominus.

83. TYKADLOWO.*)

Ista villa est domini *Kobylyensky* [11]), castellani *Rospyeriensis*, in qua est ecclesia parochialis tituli *S. Catharinae*, habens dotem plebanalem cum domo plebanali et schola. Item honorabilis *Mathias de Rawa*, commendarius, et laboriosi *Petrus Czech* et *Andreas Gruchala*, cmethones de *Tykadlowo*, vitrici ecclesiae

[1]) *Pamięcin.* [2]) *Żegocinek* albo *Rzegocinek.* [3]) *Piotrów.* [4]) *Prusków*, dziś tylko jeden. [5]) *Zagórzyn.* [6]) *Poklęków.* [7]) *Bogucice.* [8]) *Warszówka.* [9]) *Dojutrów.* [10]) *Szadek.*

*) *Tykadłów*, pierwiastkowo wieś książęca, w końcu wieku XIII własność *Przemysława II*, książęcia wielkopolskiego (Kod. dyplom. wielkop. II, 67), z kościołem parafialnym zapewne przez książąt polskich w tym samym jeszcze lub następnym wieku szczodrobliwie fundowanym, o którym jako dawno istniejącym napotykamy wzmiankę w drugiej połowie wieku XV (Arch. Consist Gnesn.). Kiedy wieś ta stała się własnością prywatną, nie wiadomo. Jak powyższy opis wskazuje, należała ona w wieku XVI do familii *Kobylińskich.* Starożytny kościół drewniany, jak opiewa wizyta z roku 1754, z niedbalstwa ówczesnego rządzcy swego, *Macieja Pierzewskiego*, zapadł się zupełnie. Przez lat 5 byli parafianie bez kościoła i nabożeństwa. Dopiero w roku 1759 *ks. Franciszek Ksawery Przanowski*, kanonik *chełmski* i *sieradzki*, pleban miejscowy, własnym nakładem wystawił dzisiejszy kościół drewniany, który dotąd nie został konsekrowany (Rubryc. cit. f. 70. 71). Od dawnych czasów affiliowany został do *Tykadłowa* kościół niegdyś parafialny w *Russowie*, którego dziś już nie ma śladu (tamże f. 71).

[11]) *Hieronim z Kobylina Konarski* h. *Abdank* był kasztelanem *rozpirskim* w tym czasie (Niesiecki l. c. II, 571).

praefatae, medio iuramento, dixerunt, duos esse mansos agri plebanalis, sitos inter agros cmethonales in omnibus villae campis; item pratum plebanale est quantitatis in longitudinem unius stadii, latitudinis vero septem duplatarum, alias *sklady*; item est hortus plebanalis unus, in quo est horreum in dote plebanali; item villae parochianae sunt tantum duae, praefata *Tykadlowo*, item et *Czyechnowko* [1]), de quibus eidem plebano ex quolibet manso una metreta siliginis et altera avenae provenit; item in praefata *Tykadlowo* ultra hoc quilibet cmethonum per unum grossum et decima praedialis ex eadem villa ipsi plebano solvitur; item patronus ecclesiae praedictae est praefatus eiusdem villae dominus.

84. SBOROWO.*)

Ista villa est regia impignorata domino *(Cobilinskj)* [2]) in qua est ecclesia tituli *S. Michaëlis*, habens dotem plebanalem amplam, in qua aedificia plebanalia, hortus plebanalis, in quo horreum plebanale. Item honorabilis *Jacobus Szolewsky*, plebanus, et laboriosi *Mathias Rzeska* et *Joannes Gulun*, scultetus de eadem *Sborowo*, vitrici ecclesiae praefatae medio iuramento dixerunt, valorem plebanatus eiusdem vix se extendere ad duodecim marcas; item duo mansi sunt agri plebanalis, siti inter agros cmethonales; item duo sunt pratula plebanalia, inter agros plebanales sita; item tres sunt villae iure parochiali ad ipsam ecclesiam pertinentes videlicet ipsa *Sborowo*; item et *Moravyno* [3]), ex quibus villis de quolibet manso per unam metretam siliginis et alteram avenae (solvitur); item in eadem *Moravyno* quatuor sunt mansi cmethonales, quorum possessores sunt *Mathias Bąnk*, *Martinus* villicus, *Gregorius Swora*, *Mathias Voszek* et *Albertus Byenkovycz*, qui singuli ex istis mansis solvunt decimas manipulares et non missalia; item eadem *Moravyno* decima praedialis dimidia pro reverendissimo archiepiscopo, dimidia vero eadem praedialis pro praefato plebano; item *Sborowo* decimam praedialem totam eidem plebano solvit; item tertia villa parochiana est *Byernathky* [4]), cuius incolae sunt nobiles et solvunt decimas praediales ipsi plebano; item patronus praefatae ecclesiae est eiusdem villae dominus.

[1]) *Ciechniów.* Do parafii należą jeszcze osady: *Góry*, *Ruszew Nowy*, *Piekło.*

*) *Zborowo*, wieś niegdyś królewska, zawdzięczająca zapewne kościół parafialny monarchom polskim, o którym już w pierwszej połowie wieku XV zachodzą wzmianki w aktach konsystorskich (Arch. Consist. Gnesn.). Kościół ten dla zbyt uszczuplonych dochodów affiliowany został w przeszłym wieku do kościoła parafialnego w *Dembem*, dotąd licznie zwiedzany przez wiernych z powodu obrazu *Przemienienia Pańskiego*, powszechnie za cudowny uważanego. Dzisiejsza świątynia drewniana stanęła w miejsce takiejż zębem czasu zniszczonej w roku 1726 nakładem *Józefa Molskiego*, kasztelana *rogosińskiego*, natenczas possessora *zborowskiego.* Konsekrował ją dnia 30 lipca roku 1730 *Franciszek Kraszkowski*, suffragan *gnieźnieński*, opat *witowski* (Rubryc. cit. f. 49).

[2]) Zapewne ten sam *Hieronim z Kobylina Konarski*, o którym było wyżej. [3]) *Morawin.* [4]) *Biernatki.* Prócz tych dwóch wsi i *Zborowa* należało do parafii *Podzborowie.*

85. DZYRBYNO.*)

Ista villa est nobilium *J. Myczyelsky* et *Dzyerbynsczy*, in qua est ecclesia tituli *(Omnium Sanctorum)* habens dotem plebanalem, in qua aedificia, domunculae vicarii et ministri ecclesiae. Item honorabilis *Nicolaus Dzyerbynsky*[1]) canonicus *Lanciciensis* et plebanus, et laboriosi *Joannes Kordusch* et *Simon Siman*, cmethones de *Dzyrbyno*, vitrici ecclesiae praefatae, medio iuramento dixerunt, nullum esse plebanalem agrum, tantum duos hortos esse plebanales, unum doti plebanali contiguum, alterum in campo post dotem plebanalem remotiorem et in eodem horto est piscina plebanalis; item quinque sunt villae ad ecclesiam parochialiter pertinentes, videlicet ipsa *Dzyrbyno*, quae decimas praediales eidem plebano ex omnibus nobilium agris solvit, et de quolibet manso medio tres metretas frumenti, videlicet quinque modios siliginis, quinque modios avenae et duos modios tritici cum duobus grossis cum medio eidem plebano solvit; item *Gadowo*[2]) de quolibet manso per unum modium avenae et per unum grossum eidem plebano solvit; item *Boguslavycze*[3]) decimas manipulares tam praediales quam cmethonales eidem plebano solvit; item *Schmazewo*[4]) decimas manipulares tam praediales quam cmethonales eidem plebano solvit; item *Byala*[5]) decimas manipulares tam praediales quam cmethonales eidem plebano solvit; item patroni ecclesiae sunt eiusdem villae domini.

86. CALYNOWA.*)

Ista villa est domini *Zarąmba*[6]), in qua homines mali et obstinati non confitentes neque communicantes et multi excommunicati; in qua villa ecclesia est

*) *Dzierzbin*, wieś szlachecka, gniazdo rodziny *Dzierzbińskich*, która się, jak widać z powyższego opisu, przy części dziedzictwa w wieku XVI utrzymała i niezawodnie kościół tam parafialny wystawiła i uposażyła. Kościół ten istniał już na początku wieku XV, albowiem w roku 1442 sąd konsystorza *gnieźnieńskiego* przyznaje plebanowi tamtejszemu, *Andrzejowi*, dziesięciny w *Siączycach* i *Białej* i odsądza od nich plebana w *Grochowach*, który sobie też dziesięciny przez 17 lat nieprawnie przywłaszczał. Przy tej sposobności wymienieni są trzej poprzednicy rzeczonego plebana *Andrzeja* (Excerpta ex actis Consist. Gnesn. f. 370. 371 secundo loco). Starożytny kościół drewniany z winy plebana swego na początku zeszłego wieku zupełnie był opustoszony, tak dalece, że się w nim nabożeństwo odprawiać nie mogło, a parafia *dzierzbińska* powierzoną być musiała w komendę sąsiedniemu plebanowi w *Grochowach*. Wizyta z roku 1783 zastała tam wprawdzie kościół nowy, lecz „*de misero jam jam lapsuro muro.*" Kościół ten następnie gruntownie zrestaurowany dotąd istnieje. Parafia licząca na końcu zeszłego wieku zaledwo 1000 dusz, dziś liczy ich 2500 (Rubryc. cit. f. 57. 58).

[1]) *Mikołaj Dzierzbiński*, pleban (Acta Consist. Gnesn.). [2]) *Gadów.* [3]) *Bogusławice.* [4]) *Smarzów.* Przybyły później osady: *Biała Panieńska*, Holendry: *Bielskie*, *Holendry*, *Bibijana*, *Zamęt*, *Danowice*, *Smoszewskie*, *Gadewskie*, *Paluszek*, *Jadówek*, Kolonie: *Dzierzbin* i *Annówka.* [5]) *Biała*, wieś należąca niegdyś do klasztoru *kaliskiego* pp. Bernardynek.

*) *Kalinowa*, wieś szlachecka, starożytna siedziba znakomitej rodziny *Zarembów*, którzy się już w wieku XIII przydomkiem jej odznaczali (Niesiecki l. c. IV, 682), i tam niewątpliwie przynajmniej

[6]) Był naówczas dziedzicem *Kalinowy Jan Zaremba*, generał wielkopolski (Niesiecki l. c. IV, 684).

pulchra murata et tegulis latericiis contecta, tituli *(S. Mariae Magdalenae)*, habens praepositum et quatuor mansionarios et duos vicarios et dotem praepositurae amplam; item eadem ecclesia habet litteras erectionis eiusdem praepositurae et mansionariorum, in qua omnes et singuli proventus, bona mobilia et immobilia ipsius praepositurae et mansionariorum sunt expressa; quae quidem erectio est inserta in actis reverendissimi domini archiepiscopi et ipsa originalis in eadem ecclesia servatur, ideo proventus eius in hoc libro non sunt scripti [1]).

87. BORKOWO.*)

Ista villa est regia, cuius possessor est dominus *Szytkowsky*, in qua est ecclesia tituli *(S. Andreae apostoli)*, habens dotem plebanalem ac aedificia et scholam;

w tymże wieku kościół parafialny założyli i uposażyli. W roku 1480 *Jan z Kalinowy Zaremba*, kasztelan *kaliski*, wystawił w miejsce dawnego kościoła dzisiejszy murowany, jak świadczy napis na kamieniu grobowym w posadzce przed wielkim ołtarzem umieszczony z następującym napisem: „*Hic jacet Mfcus Dnus Joannes Zaremba de Kalinowa palatinus Caliss. qui hanc Ecclam suis sumptibus construxit, praepositum et sex mansionarios fundavit, obiit a. 1481.*“ Pobożny fundator nabył wieś *Kawęczynek* od *Jana Korytkowskiego* i takową na utrzymanie proboszcza przeznaczył, dla mansyonarzy osobne obmyśliwszy fundusze. Ta fundacya nastąpiła w roku 1468, w którym fundator był kasztelanem *sieradzkim* i starostą *wieluńskim*, erygowana kanonicznie w roku 1471 przez arcybiskupa *Jana Gruszczyńskiego*, która atoli już w początkach wieku XVII upadła. Wskrzesił ją na nowo dnia 14 kwietnia roku 1649 arcybiskup *Maciej Łubieński*, ustanowiwszy dwóch mansyonarzów, którzy zarazem mieli być wikaryuszami miejscowymi. Proboszcz obowiązany był dawać im stół i płacić kwartalnie za kurs *de Beata* po 10, a za wyręczenie go w obowiązkach parafialnych po 15 złotych. Na końcu wieku zeszłego i z tej fundacyi już nie było śladu, a proboszcz posługiwał się w parafii liczącej zaledwo 400 dusz zakonnikami (Rubryc. dyec. kuj.-kal. z r. 1875 f. 60. 61).

[1]) Do parafii należały następujące osady: *Bugaj*, *Gać Wartska*, *Garbów*, *Golków*, *Kawęczynek*, i *Tuwalczew*. *Marcin Zaremba*, kasztelan *sieradzki*, starosta *wieluński*, *ostrzeszowski* i *bolesławski*, dziedzic na *Kalinowie*, *Garbowie*, *Tuliszkowie* i t. d. z synami swymi *Wawrzyńcem* i *Janem*, wystawił klasztor i szpital dla kanoników regularnych grobu Chrystusowego w *Sieradzu* na przedmieściu pod tyt. *ś. Ducha*, zapisawszy im wieś *Garbów*. W krótce potem jednakże syn jego wspomniony, *Jan*, wojewoda *kaliski*, odebrał tęż wieś napowrót, a potomkowie jego, chcąc naprawić krzywdę przez niego wyrządzoną, poczęli płacić rzeczonemu klasztorowi po 150 złt. rocznie (Niesiecki IV, 683).

*) *Borkowo*, wieś królewska niegdyś, w wieku XVII i następnych w połowie do familii *Tarłów*, w połowie zaś do kolegium OO. Jezuitów w *Kaliszu* należąca (Kod. dypl. wielkop. II, 9), miała z dobroczynności niezawodnie monarchów polskich kościół parafialny przynajmniej już na początku wieku XV, albowiem *Marcin*, pleban tamtejszy, występuje przed konsystorzem *gnieźnieńskim* jako prokurator *Wincentego*, archidyakona *uniejowskiego*, kanonika *gnieźnieńskiego* w sprawie o dziesięciny z *Sobiesiernia* dnia 30 listopada r. 1412. W roku 1443 *Wacław*, pleban tamtejszy rozprawia się przed sądem tegoż konsystorza o dziesięciny w *Skarszewie* z *Mikołajem*, plebanem z *Opatówka*, które na mocy *dawnej* obserwancyi przyznane mu zostały. Pomimo wyraźnego wyroku konsystorskiego wspomniony pleban *opatowiecki* znów w roku 1449 przywłaszczył sobie też dziesięciny, od których ponownie pod karami odsądzony został (Excerpta ex actis Consist. Gnesn. f. 8. 248. 343 b). Dzisiejszy kościół parafialny drewniany stanął około roku 1710 nakładem *Bartłomieja Tarło*, biskupa *poznańskiego*, dziedzica połowy wsi *Borkowa*. Kościół ten za staraniem obecnego rządzcy swego gruntownie został zrestaurowany i wewnątrz przyozdobiony. Od dawnych czasów cieszy się obrazem konającego *ś. Franciszka Ksawerego*, powszechnie za cudowny mianego (Rubryc. cit. f. 52).

item laboriosi *Martinus Marczynek* et *Laurentius Slyecz*, cmethones de *Borkowo*, vitrici ecclesiae praefatae, medio iuramento dixerunt, duos mansos esse agri plebanalis, sitos inter agros cmethonales in omnibus villae campis; item quatuor esse hortos plebanales, in quibus aliquando fiunt prata et aliquando non, quorum duo horti siti sunt in extremitate villae eundo de *Borkowo* versus *Calysch* [1]), et duo alii horti in extremo villae eundo de *Borkowo* versus *Sthavischyn* [2]); item prata sunt plebanalia praeter hoc agris plebanalibus adiacentia, ex quorum agrorum opposito eadem prata sita sunt; item sex sunt villae ad praefatam ecclesiam pertinentes, videlicet ipsa *Borkowo*, item *Czarthky* [3]), item *Ilmye* [4]), item *Skarschewo maior* [5]), item *Skarschewo minor* [6]), item *Chrosthowo* [7]), de quibus omnibus et singulis villis de quolibet manso una metreta siliginis et altera avenae, item praediales decimae omnes, item *Skarschewko minor* nihil aliud solvit plebano, exceptis sex grossis de quolibet manso; item patronus ecclesiae est eiusdem villae *Borkowo* dominus.

[1]) *Kalisz.* [2]) *Stawiszyn.* [3]) *Czartki.* [4]) *Jelmie* albo *Ilmie.* [5]) *Skarszewo.* [6]) *Skarszówek.* [7]) *Chrósty.* Później przybyły osady: *Szkurlaty* i *Trzebóchówek.*

ARCHIDIACONATUS VIELUNENSIS.

ARCHIDYAKONAT WIELUŃSKI.

ARCHIDYAKONAT WIELUŃSKI.

Przed rokiem 1420, w którym arcybiskup *Mikołaj Trąba* przeniósł starodawną kolegiatę z wsi *Ruda* do kwitnącego naówczas, obronnym zamkiem i murami zabezpieczonego miasta *Wielunia*, cała okolica od niepamiętnych czasów osobną tworząca pod nazwą ziemi *rudzkiej* prowincyą obszernego królestwa polskiego, a obejmująca przeszło czterdzieści kościołów parafialnych, stanowiła prawdopodobnie osobny archidyakonat *rudzki*, ile że przy tejże kolegiacie ustanowieni byli niegdyś osobni archidyakoni, z których *Wolimir archidiaconus de Ruda* występuje na przywileju *Bolesława*, książęcia *sandomirskiego*, wydanym w *Przedborzu* dnia 9 lipca roku 1239 (Kod. dyplom. wielkopol. I, 187). Arcybiskup *Trąba*, przeniósłszy kolegiatę *rudzką* do *Wielunia*, zreorganizował takową co do składu osób; odtąd bowiem liczyła tylko trzech prałatów: proboszcza, dziekana i kustosza, oraz czterech kanoników. Przy tej sposobności nałożony został na proboszcza, jako pierwszego prałata, obowiązek wizytowania w miejsce archidyakona kościołów ziemi *wieluńskiej* dawniej *rudzkiej*, która też z tego powodu, lubo nie zupełnie właściwie, pod względem kościelnym uważaną była jako osobny archidyakonat *wieluński* i tak zwykle nazywaną, jak to sam opis powyższy wyraźnie świadczy: „*Cui praeposito ex ipsius officio et privilegio incumbit visitatio totius districtus archidiaconatus Wyelunensis.*" Z czasem przywilej ten nadany proboszczom *wieluńskim* upadł, jak dowodzą wzmianki w aktach konsystorza *gnieźnieńskiego*, według których archidyakoni *kaliscy* w drugiej już połowie wieku XV wykonywali juryzdykcyą namiestniczą nad kościołami ziemi *wieluńskiej*, oraz opis powyższy, do którego sporządzenia arcybiskup *Łaski* upoważnił nie proboszcza kolegiaty *wieluńskiej*, lecz *Jana ze Śleszyna Trojana*, doktora prawa, plebana w *Iwanowicach*, późniejszego proboszcza-infułata kolegiaty *łaskiej* i kanonika *łęczyckiego*, lubo proboszczem *wieluńskim* był naówczas uczony i wielce poważany *Jakób Szucz z Poznania*, kanonik *gnieźnieński*. Tenże arcybiskup ustanowiwszy dwa nowe archidyakonaty: *łowicki* i *kamieński*, uregulował na nowo stosunki administracyjne kościołów ziemi *wieluńskiej* przez zaprowadzenie osobnego dla nich *officyałatu wieluńskiego* i odłączenie ich od juryzdykcyi archidyakonów *kaliskich*. Jak on, tak i następcy jego powierzali wizytowanie tychże kościołów

12

rozmaitym osobom zaufanym, jako nadzwyczajnym swoim komisarzom, jak to akta wizytacyjne, oraz wzmianki w aktach kapitulnych i konsystorskich świadczą.

Podczas sporządzenia niżej podanego opisu, liczyła ziemia *wieluńska* czyli tak nazwany archidyakonat *wieluński* 42 kościoły parafialne, które później podzielono na trzy dekanaty utrzymane aż do ostatniego rozbioru Polski i rozgraniczenia jej dyecezyi, i wprawdzie: dekanat *krzepicki* z kościołami w *Dankowie*, *Dzietrznikach*, *Jaworznie*, *Krzepicach*, *Mierzycach*, *Parzymiechach*, *Pątnowie*, *Praszce*, *Rudnikach*, *Żytniowie*,; dekanat *rudzki* z kościołami: w *Chotowie*, *Czarnożyłach*, *Kadłubie*, *Komornikach*, *Konopnicy*, *Krzyworzece*, *Łagiewnikach*, *Łaszowie*, *Mokrsku*, *Ossyjakowie*, *Ożarowie*, *Raczynie*, *Rudzie*, *Rudlicach*, *Skomlinie*, *Stradźcu*, *Wierzchlasie*, *Wieluniu*, *Wydrzynie*; dekanat *wieruszowski* z kościołami: w *Białej*, *Bolesławcu*, *Cieszęcinie*, *Czastarach*, *Dzietrzkowicach*, *Lututowie*, *Łubnicy*, *Łyskorni*, *Mieleszynie*, *Sokolnikach*, *Walichnowach*, *Wieruszowie*, *Wójcinie*. Ze wszystkich tych kościołów stanowiących dziś część dyecezyi *kujawsko-kaliskiej* na początku wieku XVI, czyli podczas sporządzenia niżej zamieszczonego ich opisu, było tylko sześć murowanych, i wprawdzie: w *Wieluniu*, *Rudzie*, *Parzymiechach*, *Krzyworzece*, *Łubnicy* i *Bolesławcu*, inne w liczbie 36 były drewniane lub w części murowane; do ostatnich należały kościoły: w *Wierzchlasie*, *Dzietrzkowicach* i *Wójcinie*, mające prezbyterya z cegły palonej. Od owego czasu aż dotąd postawiono w miejsce kościołów drewnianych murowane: w *Mierzycach*, *Dankowie*, *Rudnikach*, *Ossyjakowie*, *Czarnożyłach*, *Chotowie*, *Komornikach*, *Czastarach* i *Walichnowach*, a do prezbyteryum murowanego w *Wójcinie* przybudowano główną nawę z cegły palonej. Obecnie liczy przeto ziemia *wieluńska* kościołów murowanych 16, w połowie murowanych, a w połowie drewnianych dwa, całkiem drewnianych 24. Wszystkie kościoły roździelone były na sześć miast: *Wieluń*, *Krzepice*, *Praszkę*, *Bolesławiec*, *Wieruszów* i *Lututów* i na 36 wsi. Z wyjątkiem *Wielunia*, wszystkie inne miasta zamieniono w ostatnim czasie na tak zwane *osady*. Pod względem patronatu i prawa prezentowania plebanów należały do króla kościoły: w *Wieluniu*, *Krzyworzece*, *Bolesławcu*, *Sokolnikach* i *Pątnowie*, do kapituły *gnieźnieńskiej*: w *Wydrzynie*, do zakonnic w *Ołoboku*: w *Dzietrzkowicach* i *Łubnicy*, do kanoników regularnych lateraneńskich: w *Krzepicach*, do kapituły *wieluńskiej*: w *Kadłubie*, do *Paulinów* wieluńskich: w *Dzietrznikach*, na przemian do osób prywatnych i duchownych w *Żytniowie*, w połowie do króla a w połowie do dziedzica w *Białej*; reszta kościołów w liczbie 29 były patronatu prywatnego czyli szlacheckiego.

Ziemia *wieluńska* odznaczała się przed innemi dzielnicami Polski pod względem życia kościelnego i ofiarności ku powiększeniu chwały Bożej, czego dowodem rozliczne fundacye, gęste kościoły i kwitnące klasztory. Oprócz kolegiaty *rudzkiej* następnie *wieluńskiej*, stanowiącej ognisko całego ruchu duchownego posiadała za czasów arcybiskupa *Łaskiego* klasztory: księży *Augustyanów* w *Wieluniu* i księży *Paulinów* tamże oraz kanoników regularnych lateraneńskich w *Krzepicach*. Oprócz wymienionych wyżej kościołów parafialnych miała znaczną liczbę kościołów filialnych, w których się regularnie odprawiało nabożeństwo, jako to: w *Gaszynie*, *Dąbrowie*, *Kamionie*, *Popowicach*, *Grębieniu*, *Wróblewie*, *Żdżarach*, *Mieleszynie*, *Wiktorowie* i *Ochędzynie*; szpitale z kościołami i domy przytułku w *Wieluniu*, *Krzepicach*, *Bolesławcu* i t. d. Później powstały klasztory księży *Piarów*, *OO. Reformatów* i panien *Bernardynek* w *Wieluniu*, z których jako i poprzedzających

dotąd dwa się tylko utrzymały: *OO. Augustyanów* i panien *Bernardynek* w *Wieluniu*. Od czasów arcybiskupa *Łaskiego* aż do dni naszych następujące kościoły parafialne dla braku odpowiedniego utrzymania plebanów jako filie do sąsiednich parafii wcielone zostały: w *Łaszowie*, *Jaworznie*, *Strojcu*, *Kowalach*, *Wierzbiu*, *Kadłubiu*, *Dzietrznikach*, *Łubnicy*, *Wydrzynie*, *Łagiewnikach*. Natomiast powstały nowe kościoły parafialne: w *Mieleszynie* i *Konopnicy* oraz filie i kaplice publiczne: w *Toporowie*, *Zajączkowie*, w *Starych Krzepicach*, *Wieluniu*, w *Krzepicach*, *Rudnikach*, *Żytniowie*, *Radoszewicach*, *Ciernicach*, *Chotowie*, *Wieruszowie*, *Łututowie*.

Dawniejszy tak zwany archidyakonat *wieluński*, składający się niegdyś z trzech dekanatów, stanowi dziś jeden tylko dekanat *wieluńskim* zwany, z tą atoli zmianą, że do niego przyłączono z dawniejszego archidyakonatu *uniejowskiego*, dekanatu *brzeźnickiego* kościoły parafialne: w *Działoszynie* i *Siemikowicach*, a z archidyakonatu i dekanatu *kaliskiego* kościół parafialny w *Kraszewicach*; odłączono zaś od niego i do dekanatu *częstochowskiego* przyłączono kościoły parafialne: w *Parzymiechach* i *Krzepicach*. Obecnie obejmuje dekanat *wieluński* 35 kościołów parafialnych i 32 kościoły filialne lub kaplice publiczne.

INVENTARIUM BENEFICIORUM

ET PROVENTUUM WIELUNENSIS TERRITORII.

Articuli super inventarium beneficiorum et proventuum ac omnium rerum ecclesiasticarum in districtu et archidiaconatu *Wyelunensi* facti, super quibus omnibus et singulis beneficiis testes recepti et singillatim medio iuramento examinati.

Primo: quantum ecclesia quaelibet habet de bonis mobilibus et immobilibus pro fabrica uniuscuiusque ecclesiae seu alia necessitate provenientibus.

Item quot clenodia et apparatus seu ornamenta quaeque ecclesia habeat.

Item si aliqua legata seu donata legitime sive in bonis mobilibus sive quibuscunque aliis ad debitam executionem venerunt.

Item an talis ecclesia habeat litteras et privilegia suae fundationis et erectionis et si per aliquem non sunt occultata et suffocata.

Item in quibus villis et locis decimae et alii proventus spectant et proveniunt plebano, quot et quae villae eidem subjiciuntur iure parochiali.

Item de cuius collatione sit et cuius patroni sit vox prima et pinguior praesentandi.

Item an per patronos seu aliquos alios laicos bona ecclesiae, puta agri, horti, prata, aut aliquae areae non sunt occupata vel per plebanos quovis modo alienata.

Item utrum aliquae res ecclesiae sicut calices, ornatus non sunt per aliquem impignorata et pecunia ecclesiastica quovis modo ecclesiae donata per haeredes, seu plebanos et alias personas non sit distracta.

Inventarium omnium et singulorum proventuum ac beneficiorum ecclesiasticorum in et sub archidiaconatu et districtu Wyelunensi *de mandato e speciali commissione Reverendissimi in Christo patris domini et domini* Joannis de Lassko, *Dei gratia archiepiscopi* Gnesnensis *primatis et legati nati per* Troyanum[1]) *praepositum in* Iwanowicze *et capellanum curiae dicti domini archiepiscopi Anno Domini millesimo quingentesimo vigesimo secundo factum et duodecima octobris incoeptum.*

[1]) *Jan ze Śleszyna Trojan*, doktor prawa, pleban w *Iwanowicach*, kanonik *łęczycki*, pierwszy przez arcybiskupa *Jana Łaskiego* w roku 1525 prezentowany proboszcz-infulat w *Łasku* † 1559 (Ks. Kołdowski, *Wiadomość o kościele i infułacyi w Łasku* w Pam. relig.-moral. t. VI, 499),

1. ECCLESIA COLLEGIATA WYELUNENSIS,*)

tituli *beatae Mariae virginis*, translata de villa dicta *Ruda*, in qua quondam erat collegium fundatum per duces sive reges, demum de anno Domini millesimo quadringentesimo vigesimo propter incompetentiam loci per reverendissimum olim dominum *Nicolaum*[1]), archiepiscopum *Gnesnensem* translata ad civitatem *Wyelunensem* et de parochiali *Wyelunensi* tituli *S. Michaëlis archangeli* facta est collegiata

*) *Wieluń*, starożytne miasto, stolica ziemi *wieluńskiej*, dawniej *rudskiej* (Długosz Liber Benef. I, 42), założone w wieku XIII przez książęcia wielkopolskiego, *Władysława Odonicza*, wraz z kościołem parafialnym murowanym, dotąd istniejącym, do którego arcybiskup *Mikołaj Trąba*, za zezwoleniem króla *Władysława Jagiełły* dokumentem wydanym na kapitule jeneralnej w *Gnieźnie* dnia 24 kwietnia r. 1420 przeniósł starodawną kolegiatę z pobliskiej wsi *Ruda* (Archiv. Capit. Gnesn. Liber Benef. Dlugossii I, 42). Do tej ważnej zmiany spowodowały tegoż arcybiskupa niedogodności miejscowe w *Rudzie*, oraz odpowiedniejsze i bezpieczniejsze, dla wiernych zaś pożyteczniejsze umieszczenie znacznego grona duchowieństwa w ludnem, przez *Kazimierza W.* pomiędzy rokiem 1350 a 1351 obronnym zamkiem opatrzonem i murami opasanem mieście (Baliński, Starożytna Polska, I, 240—243). O stosunkach miejscowych miał zaś sposobność naocznego przekonania się podczas pobytu w *Rudzie*, a następnie w *Wieluniu*, dokąd zwołał był synod prowincyalny na oktawę *śś. Trzech Królów* roku 1420, który na dniu 25 września tegoż roku ukończył w *Kaliszu*. Niezawodnie zasięgnął tamże rady względem postanowienia swego od przytomnych na synodzie biskupów i prałatów. Od czasu przeniesienia kolegiaty nadany został kościołowi *wieluńskiemu* istniejącemu od początku założenia swego pod wezwaniem *ś. Michała* tytuł *Nawiedzenia N. Maryi P.* Odtąd kolegiata *wieluńska* utrzymała się bez przerwy przez cztery wieki i zniesioną została z wielu innemi przy uregulowaniu stosunków kościoła w królestwie polskiem w roku 1818. Składała się zaś z trzech prałatów: proboszcza, dziekana i kustosza, z czterech kanoników, oraz kolegiów wikaryuszów i mansyonarzów. Ostatnie późniejszej fundacyi *Jana Zaremby*, wojewody *kaliskiego*, dla uszczuplonych funduszów upadło już w końcu wieku XVII (Acta Visit. de a 1766). Nadto istniały przy tymże kościele osobne altarye w następstwie czasów przez rozmaitych fundatorów ustanowione, jako to: *ś. Michała*, *ś. Katarzyny*, *ś. Agnieszki*, *ś. Marcina*, *ś. Elżbiety* i *ś. Jadwigi*. Prałaci i kanonicy dwa razy do roku odbywali kapitułę jeneralną: w niedzielę drugą po Wielkiejnocy i nazajutrz po *ś. Michale*. Po zniesieniu kolegiaty kościół w mowie będący pozostał parafialnym. Od czasu założenia swego różne przechodził koleje. Po zgorzeniu na początku wieku XVII gruntownie zrestaurowany, konsekrowany był ponownie na dniu 10 kwietnia 1644 przez *Jana Romiszewskiego*, proboszcza-infułata *łaskiego*, scholastyka *krakowskiego* i kanonika *gnieźnieńskiego* z upoważnienia prymasa *Macieja Łubieńskiego*. Obecnie ma dziewięć ołtarzy i trzy kaplice: *Chabielskich* pod tyt. *N. Maryi Bolesnej*, uposażoną przez *Annę Chabielską* r. 1629, *Olszowskich* pod wezwaniem *ś. Krzyża*, udotowaną przez tęż familią r. 1681 i *Radoszewskich* z ołtarzem fundowanym przez *Jana Radoszewskiego* (Rubryc. dyec. kuj.-kal. z r. 1878 f. 44—50).

[1]) *Mikołaj Trąba*.

et mutata in titulum *beatae Mariae virginis festi Visitationis*, de lapidibus et lateribus in toto constructa cum turri, in qua campanae sunt appensae, habens cimiterium satis amplum et spatiosum, circumductum muro; ecclesia eadem nulla dicitur habere privilegia erectionis, seu munimenta suae fundationis, infausto enim ignis incendio flagrante in eadem ecclesia sunt absumpta et exusta cum aliis ornamentis, clenodiis et thesauro non modico ecclesiae; habet insuper tres praelaturas seu dignitates et praelatos suos, videlicet praepositum tanquam superiorem et principalem praelatum, decanum, custodem et quatuor canonicos, universitatem vicariorum et universitatem mansionariorum, qui tandem praelati et canonici quilibet seorsum speciali fundo salariat et salariare consuevit vicarios et eos vacatione occurrente praesentare ad instituendum domino decano. Vicarii vero supplentes vices suorum praelatorum et canonicorum singulis diebus festivis et ferialibus decantant et decantare consueverunt omnes horas canonicas maiores alta et sonorosa voce; cui quidem ecclesiae collegiatae *Wyelunensi* iure parochiali attinet tota civitas et subiicitur cum toto suburbio circumquaque cum tribus villis, videlicet *Gassyn* [1]), *Dambrowa* [2]) et *Nyedzyelsko* [3]), de quibus villis omnes et singuli incolae percipiunt ecclesiastica sacramenta in ecclesia *Wyelunensi*; in *Gassyn* [4]) vero et *Dambrowa* [5]) sunt specialia oracula, in quibus tantum in festo Paschae incolae earundem villarum sacra communione procurantur per sacerdotem seu vicarium ab ecclesia collegiata *Wyelunensi*; similiter singulis diebus dominicis et festivis sacerdos mittitur ab eeclesia *Wyelunensi* ad divina peragenda in eisdem oraculis.

PRAEPOSITURA est prima et praecipua dignitas in eadem ecclesia, de provisione Sedis apostolicae vacatione occurrente, quam modo obtinet et est in ipsius pacifica possessione venerabilis dominus *Jacobus Schucz de Poznania*, canonicus *Gnesnensis* etc. [6]); cui praeposito ex ipsius officio et privilegio incumbit visitatio totius districtus et archidiaconatus *Wyelunensis*; aream specialem pro fundo et dote suae praeposituræ non habet ex eo, quia occupata et adiuncta curiae archiepiscopali; habuit insuper praepositus hortum vicinum praedio domini decani, quam propter absentiam et incurabilitatem perpetuam antecessorum olim domini *Andreae de Wyeluny* decanus olim *Lanciciensis Ostrowsky* occupat hortum praepositi et suo praedio adiunxit. Tandem succedente domino *Andrea* in praeposituram domino decano intentavit litem coram domino officiali *Gnesnensi*; dominus officialis auditis propositionibus et responsis et post litis contestationem decrevit remissionales forales pro examinandis testibus in hac causa ad *Wyeluny* et attestationes depositionum clauso rotulo per portitorem, ut iuris est, missae sunt ad officialem *Gnesnensem*, quae usque modo ad acta manent clausae propter mortem collitigantium.

Proventus vero et fundum suae dotis habet in villis infrascriptis et primo:

[1]) *Gaszyn*, [2]) *Dąbrowa* i [3]) *Niedzielsko*, wsie do parafii należące. [4]) W *Gaszynie* istnieje dotąd kościół filialny pod tyt. *Imienia N. Maryi P.* fundowany niegdyś przez dziedzica miejscowego, *Gaszyńskiego*, lecz nie wiadomo, kiedy. Wystawiony jest z drzewa i konsekrowany. [5]) Tak samo ma i *Dąbrowa* swój kościół filialny murowany, czyli kaplicę publiczną dla wygody mieszkańców. [6]) *Jakób Szucz (Schucz) z Poznania*, kanonik *gnieźnieński*, prawnik czasu swego zawołany, prokurator arcybiskupa *Łaskiego* i kapituły *gnieźnieńskiej* w kuryi rzymskiej † 1528 (Ks. Korytkowski, Żywoty Prał. i Kan. Gnieźn. Ms.).

Ruda[1]) est villa, in qua est parochialis ecclesia, haereditas nobilium. In eadem dictus praepositus habet pro suo fundo de quolibet manso possessionato per fertonem et unam mensuram alias *Czwyerthnya* siliginis et tot avenae. Cuius villae sunt decem lanei possessionati; de agris vero desertis ibidem decimam manipularem percipit, quam curru proprio conducit; decimae vero post agros desertos valor quinque marcae citra vel ultra. Ibidem habet praepositus tabernam in fundo suae praepositurae, de qua pro annuo censu percipit viginti grossos, quia tantum tabernator habet hortum, de quo solvit. In *Ruda* praepositus habet tres hortos insimul mediantes inter hortos nobilium ex opposito ecclesiae post dotem plebanalem, quos nobiles pro maiori parte occupaverunt.

Staw maior, villa sub parochiali *Wydrzyn*, in qua omnes cmethones de agris possessionatis de quolibet manso solvunt per fertonem et mensuram siliginis, aliam avenae, de agris vero desertis decima manipularis eidem provenit, quam curru proprio praepositus conducit.

Olevyno[2]), villa sub parochiali in *Ruda*, in quo omnes cmethones de agris possessionatis de manso quolibet solvunt per fertonem et mensuram siliginis aliam avenae; de agris vero nobilium praedialibus decimam manipularem plebanus in *Ruda* percipit, et sunt mansi possessionati quatuor cum medio; de desertis vero cmethonalibus aliquando manipularis, aliquando pecuniaria decima praeposito datur iuxta arbitrium laicorum.

Craskowycze[3]), villa et haereditas nobilium sub parochiali *Ruda*; solvit quilibet incola de manso possessionato per sex grossos duntaxat absque frumentis et aliis solutionibus, de agris vero praedialibus nobilium plebanus in *Ruda* decimam manipularem percipit.

Przewosz[4]), villa nobilium sub parochiali *Myrzycze*[5]), duntaxat ibi unus incola, qui ratione decimae solvit octo grossos; agri vero reliqui sunt modo deserti, de quibus decima manipularis cedit pro praeposito, quam curru proprio conducit, ubi sibi placuerit.

Camyon[6]), oppidum mensae regiae maiestatis sub parochiali ecclesia in *Myrzycze*, de cuius oppidi medietate incolae de quolibet manso solvunt per septem grossos ratione decimae.

Zaleze minor[7]), mensae archiepiscopalis; cmethones ibidem solvunt praeposito de quolibet manso per tres grossos, scultetus vero decimam solvit plebano ad *Camyon*.

Zaleze maior[8]), villa mensae archiepiscopalis sub parochiali *Lassow*[9]); omnes incolae in eadem villa manu coniuncta solvunt praeposito *Wyelunensi* quatuor manualia mellis alias *rączek myodu* et nil aliud solvunt praeposito.

Bobrownyky[10]), villa sub parochiali *Dzyalossyn*[11]), cuius medietas spectat pro mensa archiepiscopali et medietas pro mensa regiae maiestatis; ibidem cmethones de manso quolibet solvunt unum manuale mellis alias *rączką*.

[1]) Zob. uwagi przy opisie kościoła tamże zamieszczone. [2]) *Olewin*. [3]) *Krasskowice*. [4]) *Przywóz*. [5]) *Mierzyce*. [6]) *Kamion*. [7]) *Załęcze Małe*. [8]) *Załęcze Wielkie*, dziś w parafii *Pątnow*. [9]) *Łassów*, dziś wieś z kościołem filialnym w parafii *Mierzyce*. [10]) *Bobrowniki*. [11]) *Działoszyn*.

Chochlow[1]), villa sub parochiali *Wyrzchlasch*[2]), cuius villae medietas est nobilium et medietas consulum civitatis *Wyelunensis*; ibidem tantum duo manualia mellis dantur praeposito *Wyelunensi* ratione decimae.

Wąszosze[3]), villa mensae regiae maiestatis, in qua est ecclesia parochialis; in ea cmethones de manso possessionato solvunt per sex grossos ratione decimae, et agri possessionati sunt decem septem, et ita duae marcae et sex grossi proveniunt domino praeposito *Wyelunensi*; sunt insuper agri deserti, de quibus decima vel pecunia datur iuxta arbitrium laicorum.

Szyszkow, haereditas nobilium sub parochiali *Dankow*[4]), ibidem cmethones de agris possessionatis de manso quolibet praeposito solvunt sex grossos, de desertis vero agris aliquando decima datur aliquando pecunia pro arbitrio laicorum; nunc vero tantum sunt quinque agri possessionati, de quibus proveniunt triginta grossi.

Raczyssyn[5]), villa nobilium sub parochiali *Dzyaloszyn*, in qua sunt decem mansi possessionati et de unoquoque per cmethones solvuntur sex grossi, sexagena provenit et sex grossi ratione decimae.

Wronyska[6]), villa nobilium sub parochiali *Brzykow*[7]), in qua sunt novem mansi cum medio et de unoquoque manso possessionato cmethones solvunt praeposito *Wyelunensi* fertonem, de agris vero desertis solvunt eidem praeposito aliquando decimam manipularem, aliquando pecuniariam pro arbitrio laicorum.

SECUNCA DIGNITAS PRAELATURA eiusdem ecclesiae *Wyelunensis* est DECANATUS, de provisione et collatione regiae maiestatis, quam modo possidet et in eius est pacifica possessione venerabilis dominum *Stanislaus Lowyensky*[8]), decanus et canonicus eiusdem ecclesiae, qui habet omnimodam iurisdictionem super vicarios, investiendi, excessus corrigendi et alia, quae iuris sunt, faciendi, prout latius in privilegio ad acta domini officialis *Wyelunensis* inserto continetur; tres insuper campanatores seu sacristanos debet ordinare pro obsequio ecclesiastico et custos quartum, regimen vero scholae decanus unacum consulibus conferre debet. Pro fundo vero et dote sui decanatus habet aream circa ecclesiam cimiterio contiguam, mediantemque inter cimiterium et domum universitatis vicariorum, satis amplam et spatiosam, duas domos competentes in eadem area constructas, unam pro parte muratam et reliquam medietatem ligneam, alteram domum in toto ligneam noviter constructam satis competentem pro conditione plebani; habet insuper pro dote sua praedium extra moenia civitatis, cuius praedii area cum sua domo ibidem constructa, allodio, pomerio, piscina, horto, est spatiosa, mediantem (sic) inter hortum *Hedvigis* dictae *Linowa*, cuiusdam viduae parte ex una et *Jacobi* notarii thelonearii, civis *Wyelunensis* parte ex altera; item habet hortum extra moenia in suburbio mediantem inter hortos molendinatoris parte ex una et *Czegyelka* civis *Wyelunensis* parte ex altera, ad latitudinem et longitudinem protensum, prout horti vicinorum protenduntur; item habet agrum in campo civili inter agros civiles latitudinis citra quadraginta sulcorum, iacentem prope viam ducentem a via dicta *Ruczka* usque ad limites haereditatis villae dictae *Gassyn*; item alium agrum habet ibidem in eodem campo

[1]) *Kochlew.* [2]) *Wierschlas.* [3]) *Wąsosze.* [4]) *Dankow*, wieś z kościołem parafialnym w powiecie i dekanacie *częstochowskim*. [5]) *Racissyn.* [6]) *Wrońsko.* [7]) *Brzyków*, wieś z kościołem parafialnym w dekanacie i powiecie *łaskim*. [8]) *Łowieński*.

circa rubetum dictum *Dambycze*; item habet dominus decanus hortum magnum prope praedium dotis decanalis et pratum ex opposito eiusdem horti distantem ab horto praediali uno stadio; in his quoque possessionibus et haereditatibus inferius describendis pro fundo et dote suis habet proventus, primo:

Wyeluny propter agros divisos quantum ad decimationes et solutionem proventus ecclesiastici difficulter taxari possunt, ideo regestrum proventuum ad fundum decani hic in inventarium insertum habere volui, cuius forma talis est:

Joannes Osarowsky duos coros siliginis et tot avenae alias *wyertele*; idem de alio agro quinque quartas alias *myari* siliginis tot avenae; item de alio agro quatuor grossi solvuntur; item *Michaël Swynka* tres coros siliginis tot avenae; item *Martinus Mszolek* duos coros siliginis tot avenae; item de alio agro corum siliginis tot avenae; item *Jacobus Dzyerbyensky* mensuram alias *Czwyerthnyam* siliginis tot avenae; item *Albertus Szadlo* medium corum siliginis tot avenae; item *Martinus Mlynarka* corum siliginis tot avenae; item *Martinus Czolethka* duos coros siliginis tot avenae; item *Martinus Czegyelka* quinque coros siliginis tot avenae; item *Luczka* corum cum medio siliginis tot avenae; item *Gregorius Szlomyanek* metretam alias *myara* siliginis tot avenae; item *Pavelek* duos grossos; item *Andreas Osga* duos grossos; item *Hadlowa* metretam cum media siliginis tot avenae; item *Wyeczkowsky* grossum cum medio et metretam siliginis tot avenae; item *Jacobus Szarwa* duos coros siliginis tot avenae, idem de alio agro tres metretas siliginis tot avenae; item *Valentinus Dzyetrzych* corum siliginis tot avenae; item *Zyelony* tres coros siliginis tot avenae; item *Martinus Posthawny* medium secundum corum siliginis tot avenae, idem decem octo grossos, idem de medio horto tres grossos et duos ternarios; item *Czoszczyolkowa* de alio medio horto tres grossos et tres ternarios; item *Casper* medium secundum corum siliginis tot avenae; item *Helena* advocatissa suae sortis advocatiae tres grossos et duos coros siliginis tot avenae; item dominus *Joannes Olewyensky* de sorte advocatiae tres cum medio grossos et duos coros siliginis tot avenae; item *Joannes Gassynsky* advocatus de sorte advocatiae undecim grossos et mensuram siliginis tot avenae; item *Michaël Chroysczky* duos coros siliginis tot avenae, idem de alio agro duos coros siliginis tot avenae; item *Joannes Lipka* de domo novem grossos; item *Joannes Pyekyelny* corum siliginis tot avenae; item praedicator ecclesiae eiusdem quatuor grossos; item prior *Corporis Christi* corum siliginis tot avenae; item prior *S. Nicolai* corum siliginis tot avenae; item *Michaël Capysch* de agro ecclesiae corum siliginis tot avenae; item *Stanislaus Nyeczkarzs* de agro domini decani mediam marcam, idem de alio agro corum siliginis tot avenae.

SUBURBIUM; item *Joannes Ranomatich* mediam secundam metretam siliginis tot avenae; item *Nyemczowa* corum siliginis tot avenae, idem de alio agro quatuor grossos, idem de alio agro metretam cum medio siliginis tot avenae; item *Bartholomaeus Biskupek* duos cum medio coros siliginis tot avenae; idem de alio agro metretam cum media siliginis tot avenae; idem de alio agro tres grossos; item *Przybilko* corum siliginis tot avenae, idem de alio agro medium corum siliginis tot avenae, idem de alio agro tres metretas siliginis tot avenae. Item *Skrzynsky* mensuram siliginis tot avenae, idem de alio agro medium corum siliginis tot avenae, idem de agro vicariorum duos coros siliginis tot avenae; item urbanus *Gassynsky* corum siliginis tot avenae; item *Petrus Doysch* corum sili-

ginis tot avenae; item *Martinus Chylowycz* quinque metretas siliginis tot avenae; item *Petrus Baran* duos coros siliginis tot avenae; item *Baraczynkowa* tres metretas siliginis tot avenae; item *Swakowa* medium corum siliginis tot avenae, idem de alio agro tres grossos; item *Martinus Ranomatich* corum cum medio siliginis tot avenae; item *Martinus Szuchi* medium corum siliginis tot avenae; item *Andreas Luthiphigulus* de agro undecim scotos; item *Andreas* scultetus mensuram siliginis tot avenae; item *Mathias Olszowsky* tres metretas siliginis tot avenae.

Dambrowa minor [1]), villa et haereditas nobilium, sub ecclesia parochiali *Wyelunensi*, in qua cmethones de agris possessionatis solvunt decano de quolibet manso mensuram siliginis et aliam avenae; de agris vero desertis, quando per cmethones coluntur, decima manipularis cedit pro mensa archiepiscopali; ibidem tabernator domino decano solvit sex grossos; in eadem etiam villa scultetus solvit decano mediam marcam ratione decimae de scultetia; ibidem decanus percipit decimam manipularem de praedio nobilium; insuper in eadem villa dominus decanus habet duos laneos possessionatos praediales, in quibus cmethones sunt locati, videlicet *Sczeszny* et *Andreas Kozyra*, qui singulis annis pro censu annuo solvunt per unam marcam, nulla onera ferunt nec aliquos labores faciunt praeter censum praedictum, istud tamen est in arbitrio domini decani; item habet decimam manipularem de agris civilibus inter fossatas sub silva *Vidoracz*; item habet decimam manipularem de agris praedii castrensis.

Sokolow [2]), *Drasna* [3]), *Rowy* [4]), in istis tribus villis sitis in terra *Siradiensi*, in quibus dominus decanus percipit decimam manipularem, quae venditur octo marcis ex omnibus tribus villis citra vel ultra.

Nyedzyelsko [5]), villa nobilium et pars eiusdem villae consulum *Wyelunensium* sub parochiali *Wyelunensi*, de qua decano cmethones solvunt duodecim mensuras avenae; ibidem post agros praediales et desertos datur decima manipularis domino decano, quam proprio curru decanus conducit.

Gassyn, villa et haereditas nobilium sub parochiali *Wyelunensi*, in qua dominus decanus habet pro suo fundo duos mansos agri et areas ad agros praedictos spectantes, in quibus areis et agris locavit colonos seu cmethones, qui annis singulis pro censu solvunt per mediam sexagenam et nullos labores faciunt in eadem villa. Cmethones solvunt decano decimam manipularem de omnibus agris et conducunt propriis curribus; ibidem decima post agros nobilium manipularis datur, quam percipit decanus, quae aliquando venditur pro septem marcis citra vel ultra iuxta crescentiam, hortulani vero eidem missalia solvunt per grossum unum.

TERTIA DIGNITAS SEU PRAELATURA EST CUSTODIA, de collatione et provisione universitatis vicariorum cum consensu capituli canonicorum, quam modo obtinet et est in ipsius pacifica possessione venerabilis *Marcus Szedlewsky*, qui custos pro tempore existens est astrictus ad custodiendum thesaurum ecclesiae nec non unum sacristianum seu campanatorem ordinare pro obsequio ecclesiastico, pro cuius custodiae dote et fundo habet proventus in villis infrascriptis. Dominus custos aream nec habitationem circa ecclesiam habet pro dote suae custodiae.

[1]) *Dąbrowa*, dziś tylko jedna. [2]) *Sokołów*, wieś należąca do parafii *Chojne* w dek. *sieradzkim*. [3]) *Drząźnia* i [4]) *Rowy*, wsie należące do *Charłupi Wielkiej* w tymże dekanacie. [5]) *Niedzielsko*, wieś należąca do parafii *wieluńskiej*.

Racsyno[1]), villa nobilium, in qua est ecclesia parochialis, continet in se laneos possessionatos quindecim cum medio et de quolibet cmethones custodi solvunt per fertonem, mensuram siliginis et aliam avenae; de agris vero desertis decima manipularis cedit pro eodem, quam curru proprio conducit, ubi sibi placuerit; decima vero praedialis pro plebano cedit.

Wyerzbye[2]), villa mensae regiae maiestatis, sub parochiali *Ozarow*[3]), in qua incolae custodi ecclesiae *Wyelunensis* de quolibet manso possessionato solvunt decem grossos; de desertis vero agris decima manipularis spectat pro eodem custode. Ibidem scultetus plebano missalia solvit.

Radoschow[4]), praebenda prima seu canonicatus ecclesiae collegiatae *Wyelunensis* de provisione ordinaria, in cuius possessione pacifica est venerabilis dominus *Stanislaus de Lipowyecz*[5]), *Gnesnensis*, *Wladislaviensis* et cetera, ecclesiarum cathedralium canonicus, pro cuius praebendae dote et fundo habet aream desertam ex opposito curiae archiepiscopalis in tergo domus cuiusdam civis *Wyelunensis* dicti *Mrzyglodek* et alterius civis dicti *Gxyk*. Qui oppidani seu cives pro magna parte suis aedificiis occupaverunt aream dictae praebendae, quod visitator protunc cum canonicis conspexit et consules una cum dictis occupatoribus monuit ut aream deoccuparent.

Radoschowycze, villa nobilium sub parochiali ecclesia in *Ossyakow*[6]), ibidem incolae de quolibet laneo possessionato pro festo *S. Martini* solvunt decimam pecuniariam per fertonem sine quibusvis frumentis; de agris vero desertis, quando coluntur per aliquem cmethonem etiam datur decima pecuniaria et sunt in eadem lanei possessionati viginti unus; decima praedialis post agros nobilium pro plebano in *Ossyakow* cedit.

Wyerzchlasch[7]), villa et haereditas nobilium, in qua est ecclesia parochialis, ibidem canonico decima pecuniaria de quolibet manso possessionato per fertonem solvitur pro festo *S. Martini*, et sunt lanei possessionati decem octo; ibidem quidem nobilis *Malisky* colit duos mansos, de quibus solvit ut alii cmethones residentes in agris possessionatis; de agris vero desertis datur decima manipularis seu pecuniaria pro arbitrio laicorum.

Rychloczyce magna[8]), villa seu haereditas nobilium, ibidem est ecclesia parochialis, in qua provenit canonico post cmethones possessionatos decima manipularis, quae venditur pro quinque marcis citra vel ultra; de agris nobilium praedialibus plebanus idem decimam percipit.

Rychloczyce parva[9]), villa eorundem nobilium, de qua post agros omnes cmethonum decima manipularis provenit et spectat pro eodem canonico et venditur pro una sexagena citra vel ultra.

Conopnicza[10]), villa nobilium sub parochiali *Ossyakow*, in qua post omnes agros cmethonales possessionatos et desertos provenit domino canonico decima manipularis

[1]) *Racsyn*, wieś kościelna w *Wieluńskiem*. [2]) *Wierzbie*. [3]) *Ożarowo*, w dekanacie i powiecie *wieluńskim* z kościołem parafialnym. [4]) *Radoszewice*, wieś w parafii *Ossyaków*. [5]) *Stanisław z Lipówca*, kanclerz *gnieźnieński* (1519), kanonik *kujawski* i *poznański* oraz *ś. Jerzego* w *Gnieźnie* † w *Włocławku* 1540 (Ks. Korytkowski l. c.). [6]) *Ossyaków*. [7]) *Wierzchlas*. [8]) *Rychłocice*, dziś należą jako filia do parafii *Brzyków* w dekanacie *łaskim*. [9]) Dziś znane tylko jedne *Rychłocice*. [10]) *Konopnica*, dziś wieś z osobnym kościołem parafialnym.

valoris trium marcarum citra vel ultra; de agris vero praedialibus plebano in *Ossyakow* decima cedit.

Bembno [1]), villa nobilium sub parochiali in *Ossyakow*, decima manipularis provenit domino canonico de tota villa; valor decimae unius cum media marcae.

Walcow [2]), villa nobilium sub parochiali ecclesia in *Ossyakow*, decima manipularis provenit domino canonico post omnes agros cmethonales valoris unius sexagenae citra vel ultra; de agris vero praedialibus domino plebano in *Ossyakow* decima manipularis cedit.

Raduczycze [3]), villae mensae archiepiscopalis *Wyelunensis* sub parochiali ecclesia in *Ossyakow*; decima manipularis de agris omnibus cmethonalibus et scultetorum provenit domino canonico, valoris trium marcarum citra vel ultra.

Drobnycze [4]), villa eiusdem mensae archiepiscopalis, sub parochiali ecclesia in *Ossyakow*; decima manipularis provenit domino canonico post omnes agros cmethonales, scultetorum et molendini, cuius valor trium marcarum citra vel ultra.

SECUNDA PRAEBENDA, seu canonicatus dicta *Syenyeczka* [5]), de provisione et collatione sedis ordinariae, quam nunc obtinet et in eius est pacifica possessione venerabilis dominus *Stanislaus Lowyensky*, decanus ecclesiae *Wyelunensis*, pro cuius praebendae fundo et dote area nec domus habetur pro dicta praebenda, percipit proventus in villis infrascriptis:

Rudnyky [6]), villa nobilium parochialis ibidem, in qua omnes et singuli cmethones annis singulis loco decimae solvunt duas marcas canonico et nihil plus.

Dzyerznyky, villa conventus monachorum de *Czestochowa*, ibidem parochialis, in qua omnes et singuli cmethones de agris possessionatis de quolibet manso loco decimae solvunt per fertonem domino canonico; de agris vero desertis decima manipularis pro eodem pertinet, quam curru proprio conducit, et nihil aliud solvunt; ibidem molendinatores tres solvunt canonico, unus *Szoczewka* dictus sex grossos, secundus *Pelka* molendinator, *Borovj* dictus, duos grossos, tertius *Joannes Cobyalka* duos grossos solvit; hortulani etiam ibidem per duos grossos solvunt domino canonico pro tempore existenti.

Byenyecz [7]), haereditas nobilium sub parochiali *Lassow*, in qua omnes cmethones de agris possessionatis loco decimae eidem domino canonico pro tempore existenti solvunt de manso fertonem, mensuram siliginis et tot avenae; de desertis vero agris decimam manipularem percipit, quam curru proprio conducit.

Pyanthnowo [8]), villa mensae regiae maiestatis, ibidem parochialis, in qua cmethones de agris possessionatis de quolibet manso solvunt loco decimae fertonem, mensuram siliginis et tot avenae; decima vero manipularis de agris desertis etiam pro eodem canonico spectat et pertinet.

Szyenyecz, villa sub parochiali *Ruda*, mensae archiepiscopalis, de qua decima manipularis provenit domino canonico, venditur aliquando pro novem marcis cum media citra vel ultra; item ibidem canonicus habet unam aream inter cmethones satis spatiosam et unum mansum agri possessionatum, de quo cmetho solvit unam sexagenam pro censu annuo, et nihil plus solvit nec aliquos labores exercet.

[1]) *Bębnów*, [2]) *Walków*, [3]) *Raducsyce*, [4]) *Drobnice*, wsie w parafii *Ossyaków*. [5]) *Sieniec*, wieś w parafii *Ruda*. [6]) *Rudniki*, wieś z kościołem parafialnym w powiecie i dekanacie *wieluńskim*. [7]) *Bieniec*, wieś w parafii *Pątnów*. [8]) *Pątnów*.

PRAEBENDA TERTIA, seu *canonicatus*, *Popoviczka* dicta, quam modo obtinet et in ipsius est pacifica possesssione venerabilis dominus *Albertus Szyemykowsky* [1]) plebanus in *Boriszewycze* [2]); pro fundo et dote dicti canonicatus seu praebendae nullam habet aream et habitationem circa ecclesiam collegiatam *Wyelunensem*; habet tamen pro fundo et dote sui canonicatus unam villam dictam *Popowycze*, in qua sunt cmethones possessionati tredecim, qui cmethones tenentur per unum mansum et aliqui per duos mansos et quilibet eorum de manso solvere mediam alteram marcam et novem grossos, medium pro festo *sancti Martini* et medium pro festo natalis *sancti Adalberti*, de quo censu annuo eidem domino canonico proveniunt viginti et una marca; insuper solvunt de manso per quatuor gallos et per mensuram avenae; labores vero per negligentiam et incurabilitatem canonicorum protunc existentium sunt suppressi et extincti, ita quod de cetero cmethones nulla onera laborum in se assumere volunt; habet idem canonicus hortum magnum in villa *Ruda*, iacentem penes hortum tabernatoris praepositi, de quo percipit sex grossos.

PRAEBENDA QUARTA seu *canonicatus*, de collatione et provisione sedis ordinariae, quam modo obtinet et in ipsius est pacifica possessione venerabilis dominus *Joannes Szworcz*, canonicus et officialis *Wyelunensis*, pro cuius quidem praebendae dote et fundo nullam aream nec habitationem habet; proventus vero infrascriptos habet; erectio nulla eiusdem praebendae habetur, nec haberi potest, duntaxat regestra antiqua et moderna, quae sunt nunc descripta per dominum canonicum, quae hic inserta habere volui, primo:

Wyeluny et eius suburbium domino canonico de agris solvunt certam decimam seu maldrata summam solutionis eiusdem quatuor marcae cum fertone et dimidio grosso, inclusis duobus macellis, uno carnificum, de quo solvitur dimidia marca et de macello sutorum solvitur unus ferto; item de frumentis duodecim mensurae alias *Czwyerthnye* (siliginis) totidem avenae et dimidium quartale alias *vyertel* cedit pro eodem domino canonico.

Turow [3]), villa et haereditas consulum civitatis *Wyelunensis* sub parochiali *Chothow* [4]), in qua omnes cmethones de agris possessionatis de quolibet manso dicto domino canonico solvunt per fertonem, mensuram siliginis et aliam avenae; de agris vero desertis, quando coluntur, decima cedit pro domino canonico; post agros vero dictos *morgi* praediales plebanus de *Chothow* tollit decimam manipularem, et sunt ibidem duodecim lanei possessionati.

Curow [5]), villa consulum civitatis *Wyelunensis*, sub parochiali *Chothow*, in qua omnes incolae seu cmethones de agris possessionatis domino canonico solvunt per sex grossos et duos coros alias *vyertele* siliginis totidem avenae, et sunt ibidem agri possessionati viginti; idem dominus canonicus de praebenda suo vicario solvit pro fundo duas marcas; taxata praebenda haec ad unam marcam argenti.

Campanatores ecclesiae *Wyelunensis* habent mansum agri in villa dicta *Ruda*, de quo decanus censum percipit et campanatoribus solvit.

[1]) *Wojciech Siemikowski* został w roku 1540 kanonikiem, a później scholastykiem *gnieźnieńskim* † 1558 (Ks. Korytkowski l. c.). [2]) *Borszewice* w dekanacie *łaskim*. [3]) *Turów*. [4]) *Chotów*, wieś z kościołem parafialnym w dekanacie *wieluńskim*. [5]) *Kurów*, wieś w parafii *Chotów*.

UNIVERSITAS VICARIORUM ecclesiae collegiatae *Wyelunensis*, videlicet septem vicarii, quos praesentant et praesentare consueverunt vacatione occurente domino decano ad instituendum quilibet praelatus et canonicus suum de per se, octavum vero consulatus consuevit praesentare, ex eo, quia de altero, cuius consules habuerunt ius patronatus, fundatus est vicarius octavus. Quilibet tamen ex vicariis pro suo fundo singulis annis percipit a canonico unusquisque a proprio duas marcas, octavus vero, quem consules praesentant, pro suo fundo ex fisco seu proventibus provenientibus communitati vicariorum duas marcas percipit. Dicti vero vicarii onera et vices ferentes suorum praelatorum et canonicorum singulis diebus festivis et ferialibus decantant horas canonicas maiores, matutinum inclusive cum completorio; insuper maturam specialem praeter missam mansionariorum cantare tenentur die dominico, feria tertia, feria quinta et sabbato, similiter et in aliis festis celebribus ad populum. Curam animarum ex decano in vicarios translatam per loci ordinarium eundem, qui collegium transtulit de *Ruda* in *Wyeluny*, gerunt; in festis vero celebribus ad populum tantum canunt tertium nocturnum cum laudibus et horis omnibus praeter sextam, reliquum vero, videlicet duos nocturnos matutini in talibus festis et sextam schola decantat et similiter schola facit in festis quatuor doctorum ecclesiae: *Augustini*, *Gregorii*, *Hieronimi*, *Ambrosii*, similiter quatuor *Evangelistarum*; in festis etiam principalibus, videlicet *Natalis Domini*, *Paschae* et tribus diebus ante festum *Paschae*, videlicet matutina tenebrosa; completorium vero tempore quadragesimali praeter dies dominicas per scholares decantatur. Ultra tamen fundum per praelatos et canonicos vicariis solvendum proventus infrascriptos percipiunt vicarii:

In *Wyeluny* habent lanionum macella quatuor, de quibus solvitur vicariis marca, aliquando media, aliquando ferto, iuxta contractum fori, tamen de uno percipiunt lapidem sepi liquidi et de alio macello medium; item a cive dicto *Michaële Capyesch* percipiunt sedecim scotos census annui pro festo *S. Martini*, qui census in bonis dicti civis habetur in vim reemptionis; summa capitalis eiusdem decem marcae, de quo censu latius in actis consistorii *Wyelunensis* continetur; item *Mathias* sartor, civis *Wyelunensis*, solvit dominis vicariis pro annuo censu similiter sedecim scotos, qui census similiter habetur in vim reemptionis; summa capitalis eiusdem census, de qua latius in actis consistorii *Wyelunensis* continetur; item *Martinus* gener, dictus *Swakovoy*, suburbanus *Wyelunensis* solvit dominis vicariis pro annuo censu festi *S. Martini* sex grossos in vim reemptionis; summa capitalis praedicti census duae marcae; item *Albertus Gyaykowsky*, civis *Wyelunensis*, solvit mediam sexagenam et duos grossos in vim reemptionis. Similiter quidam nobilis *Nicolaus Madalansky* aliam mediam sexagenam et duos grossos similiter in vim reemptionis, de qua sexagena a dicto cive et nobili proveniente vicarii percipiunt viginti grossos, rector scholae tres fertones et campanistae octo grossos. Summa capitalis census provenientis a praedicto cive et nobili viginti marcae, circa civem *Gyaykowsky* decem marcae de summa capitali et circa dominum *Madalansky* similiter decem marcae in vim reemptionis, quia in solidum receperunt summam XX marcas; item *Nirczyna*, civis *Wyelunensis*, solvit vicariis sedecim scotos pro *festo S. Martini* in vim reemptionis, summa capitalis decem marcae; item quidam nobilis haeres in *Byala* solvit vicariis unam marcam et sex grossos, summa capitalis viginti marcae, pro quo censu dicti domini vicarii pro anniversario canunt vigilias et missam pro defunctis tribus vicibus in anno; item *Jacobus Gxyk* solvit sex

grossos similiter in vim reemptionis, summa capitalis duae marcae; item *Stanislaus Vylsych*, civis *Wyelunensis*, similiter sex grossos solvit in vim reemptionis, summa duae marcae; item nobilis dominus *Albertus Gassynsky* pro annuo censu festi *s. Martini* in vim reemptionis solvit duas marcas, summa capitalis triginta marcae, et pro dicto censu singulis septimanis duae missae leguntur; item nobilis *Joannes Gassynsky*, advocatus *Wyelunensis*, solvit dominis vicariis duas marcas, summa capitalis quadraginta marcae; pro quo censu unusquisque ex vicariis obligatur quatuor missas per annum explere; item nobilis *Anna Walknowska*, iudicissa, solvit annuatim sedecim scotos, summa capitalis decem marcae; item domini *Nicolaus* et *Stanislaus Madalanscsy* solvunt duas marcas cum sedecim grossis; item nobilis *Helena Brodnyczka* de *Lagyewnyky* sedecim grossos census annualis solvit, summa census decem marcae; item *Jacobus Dzyerbyensky* solvit dominis vicariis marcam, summa quindecim marcae; item *Michaël Wątropka* solvit fertonem pro annuo censu vicariis, summa capitalis quatuor marcae; item consules civitatis *Wyelunensis* singulis annis pro annuo censu solvere consueverunt duas marcas, vicarii etiam de hortis certis, quos possident, tenentur respondere de censu consulibus, qui horti spectant ad ius civile; tandem consules ratione istius census, quem vicarii solvere deberent ex hortis praedictis ex concordia inter consules et vicarios facta et ad acta civilia inducta, tantum consules solvunt mediam marcam cum tribus grossis et marcam cum media sine tribus grossis defalcaverunt, de quibus hortis inferius descriptis census proveniunt; *Martinus Wloch* de horto et pomerio solvit mediam sexagenam vicariis; *Gregorius Szlomyan* de horto quatuordecim grossos; item *Gzykowa* octo grossos; item *Prussowa Stara* fertonem; item *Syemygroczsky* fertonem; item *Joannes Byalek* fertonem; item *Bartholomaeus* novem grossos; item *Mathias* sartor duos grossos; item *Anna Gambina* fertonem; item *Gassinska* fertonem; item *Slomyankowa* fertonem; item *Albertus Brudno* fertonem; item *Ganska* fertonem; item *Szumsky* medium septimum grossum; item *Bartholomaeus Skrzynsky* medium septimum grossum; item *Petrus Doysch* fertonem; item *Mathias Przybylko* sex grossos; item *Andreas Olesch* sex grossos; item *Anna Cozyelkowa* 4 grossos; item *Mathias Perzynka* 4 grossos; item *Andreas Deblonye* quindecim grossos; item *Joannes Zawalka* decem grossos; item *Gugala* decem grossos; item *Rospath* 8 grossos; item *Ossusthowa* a quatuor hortis mediam marcam; item *Georgius* pellifex sex grossos; item *Urbanyska* fertonem; item *Prussowa* octo grossos; item *Loryncz* sedecim grossos; item *Linowa* fertonem; item *Novakova* XVI grossos; item *Cozupsky* VI grossos; item *Szalkowa* III grossos; item *Swakowa* fertonem; item *Michaël Chrosyczky* (ex) horto et agro mediam marcam; item *Trosczyna* sex grossos; item praedicator III grossos; item *Joannes Lypka* de agro sedecim scotos; item *Andreas Osga* de agro XVI grossos; item *Petrus Doysch* de agro quatuordecim scotos, item *Bartholomaeus Skrzynsky* undecim scotos, *Georgius* pellifex de agro octo grossos; item *Joannes Lypka* de horreo IX grossos; item *Mazurowa* quatuordecim scotos; item *Osga* de agro medium tertium grossum; item *Nicolaus Okrągly* de agro octo grossos; item vitrici ecclesiae de agro unum grossum; item *Michaël Chroysczky* de agro sex grossos; item *Luczka* de agro fertonem cum mediente; item *Gregorius Szlomyan* de agro sedecim grossos; item *Luczka* de duobus pratis sedecim scotos; item *Albertus Pastuska* sex grossos de prato; item *Sthephanyczykowa* de prato quinque grossos; item *Joannes Dzyergony* ferto-

nem; item altarista altaris *s. Catharinae* in ecclesia collegiata *Wyelunensi* occasione hortorum *Wyechlek* sedecim scotos; item pratum decimae quinque grossos; item *Czegyelka* decem grossos; item sutorum macella; item *Paulus* sutor sedecim grossos; item *Petrus Szwynka* sedecim grossos; item macella desertata sutorum sunt desertata (sic); item quatuor macella pistorum sunt desertata, a quibus solvebatur per octo grossos, ex istis vero proventibus domini vicarii annis singulis solvunt castro *Wyelunensi* septem grossos minus duobus ternariis de agris, quos universitas vicariorum possidet et de eisdem agris domino canonico *Szwarcz* ratione decimae sex grossos solvunt. Similiter domino decano loco missalium quatuor grossos solvunt. Insuper altaristae *s. Michaëlis* solvunt fertonem; decimas vero praedicti domini vicarii percipiunt in villis:

Dambrowa maior [1]), villa nobilium, ibidem parochialis ecclesia, in qua villa domini vicarii decimam manipularem post omnes et singulos agros possessionatos et desertos percipiunt, quam incolae villae eiusdem curribus propriis conducunt ad locum per vicarios designatum; valor decimae octo marcae citra vel ultra; post agros vero praediales haeredis ibidem decimam percipit dominus decanus.

Bogumylow [2]), villa mensae regiae maiestatis sub parochiali ecclesia *Siradiensi*, in qua cmethones de agris possessionatis et desertis solvunt decimam manipularem dominis vicariis ecclesiae collegiatae *Wyelunensis*, quam curribus propriis conducunt ad locum per vicarios designatum; sculteti vero loco decimae manipularis solvunt in solidum fertonem; valor decimae quatuor marcae citra vel ultra iuxta crescentiam frugum. Officium insuper praedicaturae dicti domini vicarii in se ferunt ratione curae pastoralis illis annexae, licet prioribus temporibus ab annis decem citra vel ultra fuit praedicator specialis manualis, qui officium praedicaturae gerebat et proventus ex certis hortis, agris et pratis pro praedicatore testamentaliter legatis percipiebat; summa proventuum pro praedicatore venientium erat trium marcarum citra vel ultra, tandem praedicator non fuit contentus praedictis censibus et ita desiit esse praedicator specialis; demum domini vicarii onus praedicationis in se reassumpserunt una cum censu pro praedicatore fundato; eadem vero universitas vicariorum ecclesiae collegiatae *Wyelunensis* pro fundo et dote suae communitatis habet aream satis spatiosam et in ea domum ligneam constructam licet veterem adhuc competentem pro mansionibus sacerdotum, sitam in acie ex opposito ecclesiae penes plateam militum ex una et aream sive domum domini decani parte ex altera; insuper domina *Elisabeth de Tharnow* palatina *Sandomiriensis* propriis impensis emit universitati vicariorum aream una cum braxatorio murato in tergo domus antiquae vicariorum et domus domini decani; demum vicarii propriis sumptibus et cum auxilio eiusdem dominae et aliorum ampliaverunt et erexerunt domum ex lapidibus et lateribus satis honestam pro mansione et conditione sacerdotum et illam adiunxerunt antiquae domui, quam aream et domum in eadem area constructam regia maiestas libertavit et liberam fecit ab omnibus oneribus, solutionibus et dationibus, quae reliquae domus civiles ferre consueverunt; cuius liberationis litterae regiae maiestatis habentur in thesauro dominorum vicariorum, quas litteras et omnia privilegia, si quae habuerint, de mandato reverendissimi domini archi-

[1]) *Dąbrowa*, wieś z kościołem parafialnym pod *Przyrowem* w dekanacie *Nowo-radomskim*.
[2]) *Bogumiłów*, wieś należąca do parafii *Sieradz*.

episcopi, visitator ad hoc deputatus mandat ad acta per eosdem dominos vicarios procurare inscribi. Habent etiam domini vicarii aream unam civilem, in qua quondam domus erat constructa, iacentem penes domum mansionariorum parte ex una et in tergo domorum in circulo sitarum parte ex altera, in qua domo census erat sedecim scotorum, sed post incinerationem eiusdem deserta manet.

UNIVERSITAS MANSIONARIORUM ecclesiae collegiatae *Wyelunensis*, in qua universitate mansionarii sunt sex in numero, habentes inter se praecentorem eos in choro et cantu ecclesiastico dirigentem, nec non excessus eorum domesticos et contra statutum illorum excedentes corrigentem. Fundatio dictae mansionariae facta est per olim magnificum dominum *Joannem Zaramba*, palatinum *Calissiensem*[1]), cuius fundationis tenor et modus latius habetur in erectione dictae mansionariae, quam erectionem domini mansionarii in thesauro suo servant, eamque visitator protunc per reverendissimum dominum archiepiscopum deputatus mandavit inscribi ad acta consistorii *Wyelunensis*. Quoties autem aliquam mansionariam quomodolibet contigerit vacare, extunc dominus palatinus et sui successores ad eandem praesentant et praesentare consueverunt reverendissimo domino archiepiscopo ad instituendum. Dicti vero mansionarii in solidum et in commune habent unam aream satis spatiosam et in ea domum muratam ex lapidibus et lateribus, in qua tota universitas illorum manere et inhabitare consuevit, iacentem ex opposito ecclesiae versus aquilonem, mediantem inter aream civilem, in cuius possessione sunt vicarii, parte ex una et aream sive domum advocati *Wyelunensis* parte ex altera; item domini mansionarii habent unum hortum illis consignatum, donatum per regiam maiestatem, cuius donationis litterae sigillatae sigillo regiae maiestatis, quas etiam litteras idem visitator mandat ad acta inscribi; insuper domini mansionarii pro fundo et dote suae mansionariae percipiunt singulis quartalibus per annum novem marcas de theloneo castri, quas novem marcas thelonearius pro tempore existens sine quavis difficultate et mora debet dare et solvere dictis mansionariis; quod si secus fecerit, extunc non alter sed ipse solus censuris ecclesiasticis debet ad solvendum cogi iuxta dispositionem privilegii; quam quidem pecuniam singulis quatuor quartalibus per annum per novem marcas receptam dicti mansionarii inter se aequalem divisionem faciunt (sic); item percipiunt ex donatione regia singulis quartalibus de castro duos coros salis alias *wyertele*; item habent liberam vecturam cervisiae undecunque voluerint pro suo usu ex privilegio illis concessam, pro quo quidem fundo dicti mansionarii obligantur singulis diebus decantare cursum et missam *beatae virginis Mariae*.

Altare tituli sancti Michaëlis in ecclesia collegiata *Wyelunensi*, de collatione laicorum, quod modo obtinet et in ipsius est pacifica possessione honorabilis dominus *Joannes*, praecentor mansionariorum, pro cuius altaris fundo percipit census infrascriptos: in quinque macellis sutorum civitatis *Wyelunensis* de quolibet macello sedecim grossos census annui singulis festis *S. Martini* in vim reemptionis; item de macellis duobus pistorum dictus altarista percipit censum de quolibet singulariter per fertonem, qui census etiam habetur in vim reemptionis. Habet insuper prata specialia septem, alias *morgi*, de quibus censum percipit de quolibet seorsum

[1]) *Jan Zaremba*, wojewoda *kaliski*, starosta *wieluński*, *ostrzeszowski* i *pyzdrski* † około r. 1479 (Niesiecki, Korona IV, 648).

per sex grossos census perpetui, super quos omnes et singulos census hic descriptos habentur speciales litterae et privilegia. Hortum unum habet, de quo censum percipit sex grossorum in vim reemptionis, iacentem post curiam archiepiscopalem circa fossam civitatis; insuper aream civilem desertam dictam *Christhkowska*, in qua domus est incinerata, de qua domo quondam census pro dicto altari seu altarista proveniebat sedecim grossorum. Summa capitalis in ea domo quinque marcae, quae modo deserta manet. Item domum unam civilem habet, dictam *Glathkowsky*, sitam in platea lanificum inter domum *Przekaza* ex una et *Klucznyk* ex altera, de qua percipit altarista protunc existens pro annuo censu fertonem.

Altare tituli S. Agnetis in ecclesia collegiata *Wyelunensi*, de collatione cuiusdam civis *Wyelunensis*, dicti *Lorincz*, quod modo obtinet et in ipsius est pacifica possessione honorabilis dominus *Jacobus de Wyeluny*, dictus *Kyernozek*, pro cuius altaris fundo et dote nullam aream habet nec domum seu habitationem pro altarista; pro fundo vero eiusdem altaris altarista pro tempore existens percipit fructus infrascriptos: primo de praetorio singulis annis pro festo *S. Martini* tres marcas cum sedecim grossis census perpetui, super quem censum litterae seu privilegia privata habentur, quae dominus visitator protunc per dominum archiepiscopum deputatus vidit et legit mandavitque altaristae ad acta consistorii *Wyelunensis* procurare inscribi. Habet ultra censum praedictum pratum unum, quod tenet quidam civis, dictus *Wyosnka*, et de ipso solvit altaristae pro tempore existenti octo grossos in vim reemptionis annis singulis, pro quo quidem censu superius descripto duas missas legit singulis septimanis, unam in ecclesia collegiata circa altare praedictum et aliam in hospitali. Sunt etiam ad dictum altare duae areae desertae, una penes notarium civitatis *Augustum*, nunc vero *Byalak* sartorem, in platea militum, de qua, dum domus erat constructa, proveniebat census octo grossorum, alia area *Thomaskowska* in postico *Jacobi* lanificis similiter deserta, de qua proveniebat census sex grossorum.

Altare tituli S. Catharinae in ecclesia collegiata *Wyelunensi*, de collatione civium, quod modo obtinet honorabilis dominus *Thomas de Chosczyelecz*, mansionarius ecclesiae collegiatae *Wyelunensis*, pro dicto altari nullam habitationem nec aream habet; pro fundo vero et dote dicti altaris percipit proventus infrascriptos: primo habet hortos tredecim circa civitatem, de quibus omnibus pro annuo censu percipit tres marcas, qui census est in vim reemptionis; insuper duas domos constructas et tertiam aream desertam, de qua nihil percipit; ex domibus vero duabus, de una civis dicti *Wansch* fertonem et altera civis dicti *Psenyczka* censum annuum quatuordecim grossorum singulis annis. Macellum vero lanionum fundatum pro dicto altari modo iacet desertum, de quo sexagena proveniebat cum uno lapide sepi liquidi; census vero iam descriptus tam ex hortis, pratis, domibus est in vim reemptionis, summa capitalis octoginta marcas latorum grossorum. Idem dominus altarista de summa census altaris respondere tenetur de octo grossis ecclesiae *Wyelunensi* et vicariis eiusdem ecclesiae sedecim scotos pro festo *S. Martini*, ratione census ecclesiae et vicariis prius obligato (sic) in hortis, de quibus altarista census percipit; duas missas singulis septimanis obligatur altarista legere. Altare praedictum habet proprium calicem argenteum, ampulas duas argenteas, crucem argenteam deauratam sine pede, tres casulas cum toto apparatu et missale.

Altare tituli S. Martini in ecclesia collegiata *Wyelunensi*, de collatione laicorum civium *Wyelunensium*, dictorum *Meslowye*, quod modo pacifice possidet honorabilis dominus *Nicolaus*, plebanus in *Wrąsznyo*; pro fundo dicti altaris et habitatione altaristae nulla habetur area neque domus; pro fundo vero dicti altaris percipit proventus infrascriptos; primo de brascatorio marcam dicto *byaly meylczuch* sito et iacente sub muro civitatis in tergo claustri *Corporis Christi* et penes brascatorium civis dicti *Kupka*; item de domo pistoris dicti *Fundusch* in platea monachorum octo grossos percipit singulis festis *S. Martini*; item tres hortos habet ex opposito valvae civitatis, dictae *Dambrowska Broma*, de quibus percipit singulis annis ad festum *S. Martini* per fertonem; quartum etiam hortum sive pratum a tergo hortorum praedictorum, de quo percipit septem grossos citra vel ultra; item quintum hortum ex opposito horti curiae archiepiscopalis, de quo percipit octo grossos; item sextum hortum eundo ad villam *Dambrowa*, de quo sibi solvuntur quatuor grossi; de proventibus vero descriptis altarista solvit ecclesiae collegiatae grossum unum. Obligatur altarista ad tres missas singulis septimanis legendas. Dictum altare habet calicem proprium argenteum deauratum, pacificale argenteum, duas casulas cum toto apparatu et missale.

Altare tituli ss. Elisabeth et *Hedvigis* in eadem ecclesia, de collatione consulum *Wyelunensium*, quod pronunc pacifice possidet dominus *Marcus*, custos ecclesiae collegiatae *Wyelunensis*; pro fundo dicti altaris percipit de praetorio a consulibus septem fertones cum quatuor grossis, a fabro dicto *Brudno* sedecim grossos, a *Catharina Wyeczkowa* sedecim scotos, a pannitonsore sedecim grossos, a *Felice Stampalka* dicto sutore de *Penestica* sedecim grossos et duos gallos, a *Jacobo* pistore de horto iacente inter hortos domini decani post fossam civitatis et mansionariarum ex altera parte fertonem; item *Cozy de Mkrsko*, qui succesit in bona dicti *David* suburbani quatuor grossos; item *Felix Stampalka* de horto in *Passyeka* sex grossos solvit; item *Szadlo* ab hortulanis in *Passyeka* sex grossos; item *Garbaczka* de horto decem grossos; isti census spectant et proveniunt pro altarista dicti altaris; istud etiam altare habet calicem proprium et pacificale.

Altare in villa *Dambrowa*, in qua est oraculum muratum, tectum lateribus coctis quod subest ecclesiae collegiatae *Wyelunensi* cum tota villa iure parochiali, tituli *S. Mariae*, de collatione laicorum, quod obtinet et est in pacifica possessione honorabilis dominus *Nicolaus Guczel de Krzepycze*, plebanus in *Dankow*. Pro fundo altaris eiusdem in eadem villa habet aream cum habitatione et horto adiacente habitationi ex opposito ecclesiae, iacentem penes cmethonem domini decani *Wyelunensis* parte ex una et cmethonem dictum *Hyncza* parte ex altera, et unum mansum agri cum pratis, ita dimensuratum, prout alii agri cmethonum sunt dimensurati; ibidem etiam pro sua dote et fundo percipit censum de cmethonibus villae sex marcas, cuius census medietatem haeres eiusdem villae aut factor suus tenetur solvere pro festo *S. Martini* et medietatem pro festo *Natalis S. Adalberti.* Altare insuper praedictum et oraculum habet tres calices et crucem argenteos, casulas aliquot cum toto apparatu et alia ornamenta ecclesiae, quae latius continentur in inventario speciali eiusdem oraculi.

Hospitale pauperum extra muros *Wyelunensis* civitatis habet proventus pro usu pauperum in hortis, agris, pratis, domibus, quorum proventuum summa in praesenti visitatione taxata per visitatorem ad marcas duodecim, quos census et proventus

vitrici seu tutores hospitalis singulis annis percipiunt et pro victu seu necessitate pauperum dispensant et distribuunt. Cuius hospitalis multi alii proventus sunt perditi propter incurabilitatem vitricorum seu provisorum eiusdem hospitalis, quibus provisoribus visitator nomine reverendissimi domini archiepiscopi et mandato recepta prius ab eis ratione de perceptis et expositis mandavit, ut annis singulis rationem facerent coram consulibus civitatis et duobus praelatis ecclesiae *Wyelunensis*, videlicet domino decano et domino officiali, ad quam rationem faciendam debent cogi per monitorium et censuras domini officialis; insuper pro dicto hospitali et pauperibus est laneus agri in villa *Ruda*, medians inter agrum *Szadzych Rychlowsky* et agrum *Chlocholowsky*, quem agrum dicti hospitalis de pretio colit tabernator domini praepositi, de quo solvit fertonem tutoribus hospitalis.

Proventus annui ecclesiae collegiatae Wyelunensis pro fabrica et aliis necessariis ecclesiasticis provenientes annis singulis; habet enim ecclesia collegiata census de agris, hortis, pratis etc, in summa provenientes octo marcas cum media citra vel ultra; insuper habet porrectiones eleemosynarias tam in ecclesia collegiata quam in oraculo *S. Barbarae* extra civitatem sito, quod oraculum attinet ad ecclesiam collegiatam. Quas quidem pecunias et census supradictos aliasque porrectiones ex eleemosyna vitrici seu provisores ecclesiae pro necessitatibus eiusdem dispensant, et dispensare consueverunt, de quibus perceptis et expositis annis singulis rationem faciunt coram consulatu et praelatis ecclesiae, prout latius in eorum regestris constat. Insuper eadem ecclesia collegiata habet clenodia et apparatus infrascriptos: calices viginti, decem ex eis deaurati et vigesimus patena caret, crux magna argentea solemnis et deaurata et duae minores deauratae argenteae, reliquae duae mediocres similiter deauratae ex argento puro, pacificalia rotunda in pedibus, unum in toto argenteum et secundum in pede cupreo; item tabula argentea cum reliquiis, thuribulare argenteum magnum, ampulae duae argenteae solemnes, monstrantia argentea deaurata in pede cupreo, tres pixides argenteae pro Eucharistia, duae parvae et tertia maior; alia pixis pro Eucharistia cuprea; casulae, prima de *Szlothoglow* cum axameto rubeo cum cruce aurea et gemmis ornata; secunda similiter de *Szlothoglow* inferior, similiter cum cruce auro texta, item alia de axameto nigro et glauco cum cruce auro texta; item de axameto glauco et rubeo, similiter cum cruce, aliud de axameto viridi et glauci coloris cum cruce, alii vero sex de axameto, duo de adamasco nigro et viridi, alii duo de adamasco albo cum crucibus; item quatuor ornatus de camcha simplici et reliquum vetus de axameto flaveo; item humerale ex gemmis pro solemnitate, alia duo de laminibus argenteis in toto deauratis; dalmaticae quatuor cum globis argenteis deauratis et duo de camcha simplici, item capa solemnis de *Zlothoglow* cum scuto auro texto, similiter secunda rubea auro permixta cum globo argenteo deaurato, tertia de axameto viridi coloris; item duae capae pro ministrantibus de camcha rubea cum globis argenteis et una ferialis pro processionibus quadragesimalibus; item casulae sex feriales, manutergia sex antependia quatuor pro altari magno et alia antependia sufficientia pro altaribus minoribus, vexilla duo de adamasco viridi: campanae tres in campanili et quarta in medio ecclesiae pro signatura appensa, lavatorium aereum et sub eo calidar similiter aereum, secundum caldear aereum pro aspergendo, lucibularia duo de cupro pro altari magno, et alia stannea pro aliis altaribus sufficentia, lodices duo, pulvina runum de cutibus rubeis, missalia tria impressa et scripta quatuor, ampulae sedecim, graduale

magnum in pergameno notatum, et alia duo ferialia similiter in pergameno notata; item antiphonaria duo pro tempore hiemali et aestivali in voluminibus specialibus divisa in pergameno notata, psalteria quatuor, nolae ad altaria sufficientes, lagena stannea sive cantarus magnus in pedibus continens septem ollas vini.

Ecclesia conventualis monasterii S. Augustini [1]) inter muros *Wyelunenses*, tituli *Corporis Christi*, habet clenodia et apparatus infrascriptos, videlicet duodecim calices argenteos, octo deauratos, sed quatuor fracti, qui pro monstrantia fabricanda converti debent; crux magna argentea deaurata, secunda aerea etiam deaurata; duo similiter cruces minores argenteae, pacificale argenteum in pede cupreo, monstrantia argentea in pede cupreo, missalia quatuor, graduale unum, antiphonarium unum, casulae seu ornatus duo de axameto cum humeralibus de laminibus argenteis et deauratis; item ornatus de adamasco flaveo cum cruce, item alter de adamasco viridi auro texto, item sex reliqui ornatus de camcha simplici cum omnibus attinentiis, dalmaticae duae de camcha simplici, tres capae similiter de camcha rubea auro in parte textae, antependia undecim, pallae sufficientes, *szyrzynky* sex, corporalia quatuordecim, manutergia quindecim, humeralia de axameto auro texta quatuor, quae sunt superflua, novem albae superfluae sine casulis, superpellicia septem, ampulae decem, nolae quinque, campanae duae.

Ecclesia conventualis ordinis S. Augustini [2]) extra muros *Wyelunenses*, tituli *S. Nicolai*, habet clenodia et apparatus infrascriptos: tres calices argenteos in toto deauratos, quartum argenteum non deauratum, crucem aeream deauratam, manum argenteam deauratam, monstrantiam parvam argenteam cum reliquiis deauratam in pede aereo, monstrantiam in qua Sacramentum fertur in festo Corporis Christi argenteam, missale unum in pergameno scriptum, graduale pergameneum, similiter et antiphonarium, ornatum de adamasco albo cum cruce, secundum de axameto rubeo, tertium et quartum de camcha varii coloris, pallae duae, antependia quatuor, ampulae quatuor, corporalia sufficientia, campanae duae in ecclesia appensae.

[1]) Kościół *Bożego Ciała* z klasztorem księży Augustyanów fundowany w roku 1217 przez książęcia *kaliskiego*, *Władysława Spluwacza* czyli *Odonicza*. Pierwotny kościół murowany, dotąd istniejący, zachował cechy budowli XIII wieku. Przy nim utrzymał się dotąd jedyny w całej Polsce klasztor *augustyański* (Rubryc. dyec. kuj.-kal. z r. 1878 f. 157). [2]) Kościół *ś. Mikołaja* murowany, fundowany przez książąt polskich w XIII wieku wraz z klasztorem księży *Paulinów*, którego uposażenie w roku 1393 powiększył król *Władysław Jagiełło* (Długosz, Hist. Pol. lib. X, 139). Po ustąpieniu zakonników w zeszłym wieku z tegoż klasztoru, zajęły go wraz z kościołem panny *Bernardynki* fundacyi *Anny Koniecpolskiej* r. 1612 (Rubr. dyec. kuj.-kal. z r. 1878 f. 159). Oprócz wyżej wymienionych znajdowały się w *Wieluniu* następujące kościoły i klasztory: 1) Kościół księży *Piarów* wraz z klasztorem w końcu XVII wieku przez rektora *Hipolita Poradowskiego* z drzewa zbudowane z legatu 20,000 złt. *Wojciecha z Urbanic Urbańskiego*, kasztelana *wieluńskiego* i małżonki jego *Katarzyny z Niezabitowskich*, oraz z ofiar różnych dobroczyńców. Po spaleniu tak kościoła parafialnego jako i klasztoru przez Szwedów podczas wojny domowej pomiędzy *Augustem III* a *Leszczyńskim*, zakonnicy wystawili oboje z cegły palonej r. 1740. W cztery lata po zniesieniu zgromadzenia w samę uroczystość *ś. Józefa* r. 1868 nowe piękne gmachy stały się pastwą płomieni. Kościół dźwignięto z gruzów w r. 1879 (Rubr. dyec. kuj.-kal. z r. 1873 f. 149 i z r. 1880 f. 110). 2) Kościół pod wezwaniem *Zwiastowania N. Maryi P.* murowany wraz z takimże klasztorem *OO. Reformatów* fundacyi *Marcina Wierusz Kowalskiego* i innych dobroczyńców w r. 1629. Po zniesieniu klasztoru r. 1864 kościół zamieniono na sukursalny. 3) Kaplica murowana na cmentarzu grzebalnym pod tyt. *ś Barbary*, w początku obecnego wieku w miejsce starożytnej drewnianej, niewiadomo kiedy fundowanej, wybudowana (Rubryc. dyec. kuj.-kal. z r. 1878 f. 49. 50).

Inventarium rerum et proventuum ecclesiarum parochialium archidiaconatus et districtus Wyelunensis per dominum Troyanum, praepositum in Iwanowicze et commissarium reverendissimi domini archiepiscopi, factum.

2. RUDA.*)

Parochialis tituli *beatae virginis Mariae*, quam pacifice possidet dominus *Georgius* modernus possessor, cuius ecclesia habet tres calices argenteos, unum ex eis deauratum, ornatum de axameto rubeo cum suo toto apparatu, secundum de *kowtir* rubeo cum apparatu, tertium de *camcha* simplici, quartum de *postchawyecz* vetus, missalia tria, unum impressum et duo scripta, lombartica historia, sermones discipuli, agenda *Gnesnensis* et alia *Vratislaviensis* etiam impressa cum confessionali in uno volumine ligata, crux argentea et inferius, videlicet in pede cuprea, antependia tria, unum de *camcha* simplici et duo de tela picta, pollae seu mappae ad duo altaria, corporalia quinque, superpellicium unum, monstrantia de cupro, ampulae quatuor, lagena stannea pro servando vino, vexilla duo, campanae in campanili duae et tertia in pinaculo ecclesiae pro signatura appensa, nolae parvae tres, caldar unum aereum. Ecclesia ibidem in toto cum turri, in qua sunt campanae, murata ex lapidibus sectis et lateribus coctis satis honesta.

Proventus pro plebano eiusdem ecclesiae pertinentes in eadem ecclesia, quae est de provisione et iure patronatus praepositi *Wyelunensis* vacatione occurrente; ibidem plebanus habet pro dote sua aream pro conditione competentem, in ea duas domos albam videlicet et nigram satis competentes et firmas et alia aedificia constructa; duos hortos, unum circa domum plebanalem et alium penes domum *Joannis Ruczky* [1]) et unum laneum agri protensum ad mensuram longitudinis et lati-

*) *Ruda*, wieś szlachecka bardzo starożytna, od której cała okolica zwaną była pierwotnie ziemią *rudzką*, po wzniesieniu się zaś miasta *Wielunia*, ziemią *wieluńską* nazwaną została. Według tradycyi miejscowej miał tu nawracać lud do wiary Chrystusowej *ś. Wojciech*, który też tam wystawiony za jego popędem pierwszy kościolek drewniany konsekrował. W miejsce tego kościoła wystawił *Piotr Dunin* w początku XII wieku nowy dotąd istniejący kościół parafialny murowany na fundamentach z ciosowego kamienia, przy którym zapewne już w końcu tegoż wieku książęta polscy fundowali kolegiatę, składającą się z kilku prałatów i pewnej liczby kanoników, oprócz wikaryuszów. W roku 1420 arcybiskup *Mikołaj Trąba* przeniósł też kolegiatę do *Wielunia* z przyczyn wyżej już podanych (Zob. przypiski do *Wielunia)*. Kościół *rudzki*, odtąd parafialny, pod wezwaniem *ś. Wojciecha*, ma 3 ołtarze i kaplicę murowaną w roku 1694 nakładem familii *Miaskowskich*, którzy sobie pod nią grób familijny urządzili. Za usilnem staraniem plebana *Adama Zmarskiego* ustanowieni zostali przy kościele *rudzkim* dwaj mansyonarze w roku 1641, na których utrzymanie rozmaici dobroczyńcy złożyli kapitał wynoszący 3900 zlt. W roku 1720 starożytna poważna świątynia została gruntownie zrestaurowaną i dwoma nowemi ołtarzami przyozdobioną. W sto lat później rozebrano wyniosłą wieżą z zegarem upadkiem grożącą, a z materyału jej wystawiono karczmę tuż obok kościoła. Obecny rządzca jego wielce się przyczynił do wewnętrznego odnowienia świątyni, otoczenia jej murem, postawienia dwóch nowych ołtarzy i sprawienia nowych organ (Rubryc. dyec. kuj.-kal. z r. 1878 f. 89. 90).

[1]) *Jan Rudzki*, dziedzic miejscowy. *Długosz* wspomina w Kronice swojej *Stańczyka z Rudy*, starostę *rudzkiego* czyli *wieluńskiego* pod r. 1185. Przywileje koronne pod r. 1256 wymieniają *Bogumiła de Ruda, castellanus*, zwany *comes Krzywosąd* (Paprocki, Herby Ryc. Pol. str. 344. 396) i innych.

tudinis agrorum cmethonalium; habet etiam duas areas circa ecclesiam, unam pro vicario, sed desertam, aliam pro schola, in qua est domus sita; item habet decimam manipularem de praediis nobilium et de scultetia similiter valoris unius marcae cum media, habet etiam ibidem de duobus laneis cuiusdam cmethonis, dicti *Andreae Wolni*, decimam manipularem unius fertonis, de aliis duobus cmethonibus libertate gaudentibus ratione decimae per sex grossos; cmethones possessionati de laneo missalia solvunt per unam mensuram alias *Czwyerthnyą* siliginis et tot avenae; de agris vero desertis praepositus *Wyelunensis* decimam percipit.

Camyonka [1]), villa archiepiscopalis sub eadem parochiali, in qua de scultetia pro decima percipiebat decem octo grossos, sed quia desertata, ideo colitur pro curia archiepiscopali, et ita datur decima manipularis plebano, et ibidem cmethones de laneo possessionato mensuram siliginis et aliam avenae solvunt.

Rychlovycze [2]), villa nobilium sub eadem parochiali, in qua de praediis tribus nobilium percipit decimam manipularem valoris marcae unius cum media.

Urbanycze [3]), villa nobilium, in qua percipit decimam manipularem de tribus praediis nobilium valoris duarum marcarum.

Maliszyn [4]), villa nobilium, in qua de duobus praediis nobilium manipularem decimam percipit valoris unius marcae.

Maszlowicze [5]), villa nobilium, in qua de una parte praedii nobilium decimam manipularem percipit valoris quindecim grossorum et de alia parte praedii tantum unam cassulam siliginis et aliam avenae percipit, et cmethones ibidem quatuor in mediis laneis locati tres mensuras siliginis et tot avenae plebano solvunt.

Starzenycze [6]), villa nobilium, post quorum agros praediales decimam manipularem percipit valoris trium fertonum, et hortulani ibidem mensalia per grossum solvunt.

Syenyecz [7]), villa mensae archiepiscopalis, in qua de agro unius cmethonis, dicto *Dunyda*, decimam manipularem percipit valoris decem grossorum, et cmethones ibidem ratione mensalium per grossum solvunt.

Olewyno [8]), villa nobilium, in qua de praediis nobilium manipularem decimam de praediis (sic) eorum percipit valoris septem fertonum, et ibidem cmethones ratione missalium de agris possessionatis solvunt per unam mensuram siliginis et tot avenae; praepositus vero *Wyelunensis* de agris desertis decimam manipularem percipit.

Craszcovicze [9]), villa nobilium, de quorum praedio plebanus decimam manipularem percipit valoris unius marcae et de alio praedio seu agris ipsius, in quibus cmethones sunt locati, ratione decimae percipit decem octo grossos et de quolibet laneo cmethonum ratione missalium per mensuram siliginis et tot avenae percipit. Villae attinentes ad ecclesiam parochialem in *Ruda*: *Olevyno*, *Urbanicze*, *Maliszyn*, *Maszlowycze*, *Starzenycze*, *Syenyecz*, *Craszkovicze*, *Camyonka* et *Rychlowycze*. De villis vero duabus sub parochia *Ossyakow* existentibus, videlicet *Raduczicze* [10]) et

[1]) *Kamionka*, wieś z przyległościami pierwotnie arcybiskupów *gnieźnieńskich*, które arcybiskup *Mikołaj Dzierzgowski* w roku 1555 ustąpił kapitule swojej metropolitalnej z różnemi obowiązkami (Arch. Capit. Gnesn. Liber privileg. I, 90 sqq). Taż kapituła miała tam rezydencyą dla rejentów swoich i kaplicę dworską. [2]) *Rychłowice*, [3]) *Urbanice*, [4]) *Małyszyn*, [5]) *Masłowice*, [6]) *Starzenice*, [7]) *Sieniec*, [8]) *Olewin*, [9]) *Kraszkowice*, wsie należące do parafii. Oprócz tych należą dziś jeszcze miejscowości: *Borowiec* i *Jodłowiec*. [10]) *Raduczyce*.

Drobnycze [1]) denarium *S. Petri* solvunt cmethones ad ecclesiam parochialem in *Ruda*, de petronalibus plebanus contribuit mediam sexagenam; ibidem plebanus ministrum convenit pro posse suo.

3. WYERZSCHLASCH.*)

Villa nobilium, de collatione eorundem, in qua est ecclesia parochialis tituli *S. Nicolai*; rectore caret, sed per commendam regitur per unum mansionarium de *Wyeluny*; habens clenodia et apparatus suos, videlicet calices duos, unum argenteum et alium stanneum, casulam seu ornatum de viridi adamasco, novum cum cruce, secundum de *athlasch* rubeo, alia duo de simplici *camcha*, duo missalia, scriptum et impressum, crux argentea cum pede aereo, vexilla duo, corporalia duo, ampulae quatuor, cantarus stanneus pro vino servando dispositus, monstrantia cuprea, campanae duae in campanili et tertia pro signatura in medio ecclesiae, pallae duae, superpellicium unum, agenda *Gnesnensis*, capa de *camcha* simplici. Ibidem rector ecclesiae seu plebanus habet pro dote plebanali aream cum domo competentem pro conditione sua, hortis, pratis et duobus laneis ad dotem plebanalem spectantibus. Habet insuper ibidem decimam manipularem de agris praedialibus nobilium, quam curru proprio conducit ad horreum proprium, similiter de scultetia et laneo cuiusdam cmethonis dicti *Requisch*; ibidem missalia percipit de laneo possessionato quolibet mensuram siliginis, tot avenae, mensalia de quolibet hortulano per grossum unum.

Chochlow [2]), villa sub eadem parochiali, in qua plebanus de quolibet cmethone percipit ratione missalium per unum corum siliginis alias *wyerthel*; item in eadem *Wyerzschlasz* quidam *Mathias*, *Kyernozek* dictus, ratione decimae solvit ministro ecclesiae unum fertonem, pro eodem vero ministro plebanus habet aream circa ecclesiam cum hortulo et in ea domum pro ministro constructam. Ecclesia ibidem est de medio ex lateribus coctis constructa et per medium de lignis finita; insuper eadem ecclesia pro fabrica et necessariis suis habet pratum, de quo pro annuali censu provisores ecclesiae percipiunt sex grossos, quos exponunt pro necessitate ecclesiae, iacentem (sic) penes pratum plebani ex una et advocati parte ex altera.

[1]) *Drobnice.*

*) *Wierzchlas*, wieś szlachecka, gniazdo rodziny *Wierzchlejskich* h. *Berszten* (Niesiecki l. c. IV, 524), z kościołem parafialnym zapewne przez tęż rodzinę fundowanym, o którym w aktach kościelnych i wizytach mało przechowało się wiadomości. Budowany jest w prezbyteryum z kamienia i cegły palonej, w głównej nawie z drzewa; ostatnią odbudował w roku 1760 wraz z chórem muzycznym dziedzic miejscowy, *Felicyan Wierzchlejski*, łowczy *dobrzyński* i sprawił dwa nowe ołtarze: wielki, w którym umieszczony jest starożytny obraz *M. Boskiej Częstochowskiej* powszechnie za cudowny uważany i *ś. Józefa*. Oprócz tego są jeszcze w tym kościele trzy inne ołtarze. W roku 1873 cały kościół za staraniem obecnego rządzcy swego wewnątrz został odnowiony i przyozdobiony (Rubryc. dyec. kuj.-kal. z r. 1878 f. 99. 100).

[2]) *Kochlew.* Oprócz dwóch wsi wspomnionych należą dziś do parafii: młyn *Łyko* i folwarki: *Ludwina*, *Kazimirów*, *Piechów*, oraz pustkowie *Wilkowiec*.

4. MYERZYCZE.*)

Villa et haereditas nobilium de collatione eorundem, in qua est ecclesia parochialis tituli *sanctae Catharinae*, in qua sunt clenodia et ornamenta ista, videlicet calix argenteus unus tantum, missalia duo, unum impressum, aliud scriptum, casula de axameto rubeo cum apparatu suo, secunda de camcha simplici, cappa similiter de camcha simplici, portatilia de cupro, campanae duae in campanili, vexilla duo, ampulae duae; item in eadem ecclesia est plebanus dominus *Joannes*, institutus et in pacifica possessione eiusdem capellae, ad quam capellam iure parochiali attinent villae, videlicet *Myrzyce* et *Zalacze minor* [1]) ac oppidum *Camyon*, in quo est oraculum et in oraculo fons baptismalis; ibidem plebanus de *Myerzycze* pro tempore existens per se vel per suum vicarium administrat sacramenta et officia divina celebrat.

Proventus pro plebano; primo habet in *Myerzycze* dotem plebanalem cum area, domo, horto pro conditione competentibus, habet etiam duos laneos agri cum pratis ad agros concernentibus, decimam etiam manipularem de praediis nobilium in eadem *Myerzycze*; item in oppido *Thoporow* [2]) quilibet oppidanus eidem plebano ratione decimae solvit per 4 grossos; item in *Camyon* oppido prout et in villa *Myerzycze* de quolibet laneo possessionato percipit duos coros alias *wyertele* siliginis et duos avenae, et hortulani in *Camyon* ac cmethones in minori *Zalącze* ratione mensalium solvunt per grossum unum.

Camyon [3]), oppidum, in eodem est oraculum, quod subest ecclesiae in *Myerzycze* tamquam matri filia, tituli *Assumptionis beatae Virginis* bene ornatum, in

*) *Mierzyce*, wieś aż do roku 1818 kapituły *gnieźnieńskiej*, dawniej szlachecka z kościołem parafialnym już w roku 1460 w aktach konsystorskich wspominanym, o którego fundatorze nigdzie nie ma wzmianki. W miejsce starożytnego kościoła drewnianego upadkiem grożącego stanął w latach 1837—1839 kosztem fiskusa i parafian nowy murowany w stylu gotyckim bez wieży za usilnem staraniem rządzcy swego, *Ignacego Bolewskiego* (od r. 1828 do 1872). Na dniu 27 października roku 1839 pobenedykował nową świątynię *Andrzej Mulzof*, infułat *łaski*, proboszcz *brzeźnicki*. Obecny rządzca kościoła wielce się przyczynił do jego odnowienia i przyozdobienia wewnętrznego (Rubryc. dyec. kuj.-kal. z r. 1878 f. 75. 76). Od roku 1818 wcielony został do *Mierzyc* kościół dotąd parafialny w *Kamionie* jako filia, o czem będzie niżej.

[1]) *Zalęcze Małe.* [2]) *Toporów*, aż do końca wieku XVII miasteczko, dziś wieś, niegdyś własność kapituły *gnieźnieńskiej* tuż nad rzeką Wartą położona, mostem drewnianym z wsią *Kamion* połączona, z kościołem filialnym przez kapitułę rzeczoną fundowanym i do *Laszowa* wcieloną po roku 1522, gdyż opis powyższy nic o nim nie wspomina. Kościół ten drewniany z murowaną zakrystyą mający cztery ołtarze, zgorzał dnia 7 lipca roku 1830 i dotąd nie został odbudowany. Miał niegdyś obraz *ś. Walentego* powszechnie za cudowny uważany. [3]) *Kamion*, niegdyś wieś w połowie królewska, w połowie kapituły *gnieźnieńskiej*, wieku XVI—XVIII miasteczko, z kościołem filialnym drewnianym do kościoła w *Mierzycach* wcielonym, nie wiadomo przez kogo założonym, który przed rokiem 1765 zniesiony został, gdyż wizyta z tegoż roku już o nim nie wspomina. Mieszczanie *kamiońscy* wystawili z materyału dawnego kościoła małą kaplicę, w której jednakże dla braku odpowiedniego wewnętrznego urządzenia nabożeństwo się nie odprawia (Rubr. dyec. kuj.-kal. z r. 1878 f 77). Dziś po wcieleniu do *Mierzyc Łaszowa* z *Toporem* należą do parafii następujące miejscowości: *Mierzyce*, *Łaszów*, *Przywóz*, *Toporów*, *Kamion*, *Zalęcze Małe*, *Krzeczów*, *Cissowa*, *Jajczaki*, *Broników*, *Więcławy*, *Dziadaki*, *Ogroble*, *Jarzębie*, *Troniny*, *Cieśle*.

quo diebus dominicis et festivis divina celebrantur per vicarium, quem salariat plebanus de *Myerzycze*; in eodem oraculo calix argenteus et alter aereus deauratus, crux parva argentea, casula de adamasco viridi, secunda de camcha rubea et tertia de camcha flavea, superpellicium unum, missalia duo, agenda *Gnesnensis*, duo vexilla nova, campanae tres in campanili. Ibidem plebanus de *Myerzycze* habet aream cum domo pro vicario.

5. PARZYMYECHY.*)

Ecclesia parochialis tituli *S. Petri Pauli apostolorum*, de collatione laicorum, in toto murata, quae ecclesia habet sua clenodia et ornamenta propria, videlicet duos calices argenteos, pacificale argenteum deauratum, crucem parvam argenteam, monstrantiam cupream, ornatum de axameto rubeo, secundum de axameto flaveo veteri, tertium de camcha rubea albo colore mixta, quartum de camcha simplici, quintum de postawyecz, cappa mixti coloris de camcha, duo missalia de pergameno scripta, tertium impressum dioecesis *Gnesnensis*, duo viatici scripti, sermones discipuli, biblia impressa, lombardica historia, quatuor volumina sermonum communium scripta et duo volumina iterum parva etiam communium sermonum, unguicum, superpellicia duo vetera, vexilla quatuor, lagena stannea pro vino servando, pallae sufficientes, antependia duo de simplici camcha, corporalia quatuor, campanae duo in campanili et tertia pro signatura in medio ecclesiae appensa, nolae aereae quinque, cantarus stanneus, psalterium unum. Cui ecclesiae iure parochiali attinent villae infrascriptae, videlicet *Parzymyechy*, *Lyppye*[1]) et *Rambyelycze*[2]), de quibus rector ecclesiae seu plebanus, honorabilis dominus *Martinus de Wyszuka* est pacificus possessor et percipit proventus suos, primo:

Parzymyechy, in qua circa ecclesiam habet dotem sive aream plebanalem et in ea domos pro habitatione et conditione sua constructas satis competentes, pro ministro etiam ecclesiae habet habitationem circa cimiterium. Ad eandem etiam dotem habet hortos tres, unum contiguum habitationi suae cum pomerio, piscinula, horreo et alia, secundum hortum habet extra villam, iacentem penes agros praediales haeredis et hortos cmethonum, longitudinis et latitudinis ad instar hortorum cmethonalium, tertium habet hortulum post dotem plebanalem, iacentem penes stratam ducentem ad rivos aquarum, quem sibi et ecclesiae suae dominus *Cobylinsky*

*) *Parzymiechy*, wieś szlachecka, własność niegdyś *Ponińskich* h. *Łodzia*, później *Walewskich* h. *Kolumna*, od roku 1865 baronów *Klitzingów*, z starożytnym kościołem parafialnym z kamienia wapiennego prostej struktury, potrzebującym obecnie gruntownej restauracyi. Przez kilkadziesiąt lat pozostawał w ręku kalwinów, dopiero w roku 1660 został rekoncyliowany i katolikom przywrócony (Rubr. dyec. kuj.-kal. z r. 1879 f. 72. 73). Parafia *Parzymiechy* należy dziś do dekanatu i powiatu *częstochowskiego*. Na początku wieku XVI przyłączono do niej kościół starożytny parafialny w *Jawornie* jako filię, o czem będzie niżej.

[1]) *Lipie*. [2]) *Rembielice*. Dziś należą prócz tego do parafii następujące miejscowości: *Kleśniska*, *Gętkowisna*, *Grabarze*, *Napoleon*, *Zimnawoda*, *Chełmo*, *Rozalin*, *Wapiennik*, *Jaworzno*, *Słowików*, *Julianpol*, *Mostki*.

donavit; insuper habet unum laneum agri cum pratis et piscinam unam inter agros cmethonales in quolibet campo sicut et alii cmethones habent; item decimam manipularem de agris praedialibus percipit, quam curru proprio conducit; de agris vero cmethonalibus possessionatis decima pecuniaria pro mensa archiepiscopi datur; de agris vero scultetiae decimam manipularem percipit, quando per aliquem coluntur, item de duobus cmethonibus, dictis *Janysky* et *Petro Glamp* ratione decimae per fertonem accipit, de uno vero cmethone, dicto *Mathia Puchala*, de quo plebanus decimam manipularem ex antiquo percipiebat, nunc vero pro mensa archiepiscopali percipitur; item in eadem *Parzymyechy* de quinque tabernis et aliis, si plures essent, percipit de qualibet ratione missalium per quinque grossos pecuniarum et per unum quartale alias *wyertel* siliginis et tot avenae. Quidam autem tabernator *Wolni*, dictus *Goli*, eidem domino plebano tenetur solvere ratione missalium novem grossos et tres mensuras siliginis alias *wyertele* et tot avenae.

Rambyelycze, villa sub eadem parochiali, in qua idem dominus plebanus ratione missalium de quolibet laneo possessionato mensuram alias *czwyerthnya* siliginis et aliam avenae percipit, de scultetia vero pro decima decem octo grossos, de hortulanis, si qui fuerint, per grossum percipit ratione mensalium.

Lypye, sub eadem parochiali, cuius incolae de agris possessionatis de laneo mensuram siliginis et aliam avenae solvunt et nihil plus; de istis vero proventibus plebanus servat ministrum ecclesiae, cui etiam ministro omnes parochiani solvunt per grossum unum, et ceram vitrici pro ecclesia ex eleemosyna provident.

Jaworzno, ecclesia quondam parochialis tituli *S. Trinitatis* per reverendissimum dominum *Joannem de Lasko*, archiepiscopum *Gnesnensem*, primatem et legatum natum unita et incorporata ecclesiae parochiali in *Parzymyechy*, cuius rector seu plebanus obligatur in eodem oraculo diebus dominicis et festivis principalibus divina peragere; continentur autem in eodem oraculo clenodia et apparatus: calix argenteus, casula seu ornatus de camcha rubea cum toto apparatu et secunda de simplici camcha, missale scriptum in pergameno, agenda *Gnesnensis* impressa, antependium simplex, cantarus stanneus pro vino, ampulae tres stanneae, vexilla duo, campanae duae in campanili, tertia parva pro signatura appensa in medio ecclesiae, nolae duae parvae aereae.

Proventus ex eadem villa *Jaworzyno* provenientes plebano in *Parzymyechy*, cui annexa est cura eiusdem villae una cum oraculo: primo habet dotem plebanalem et aream cum hortis, duobus laneis et pratis sufficientibus, protensis ad dimensionem agrorum cmethonalium, in area plebanali domus in toto ruinosa et a multis annis vacua; item habet piscinam pro dote sua; habet insuper de quolibet laneo possessionato ratione mensalium mensuram siliginis et aliam avenae; de agris vero desertis canonici regulares de *Mstow* decimam manipularem percipiunt et de possessionatis laneis per octo grossos; item de tribus laneis, in quibus sunt locati cmethones per haeredem ratione decimae percipit per octo grossos et de quarto libero cmethone similiter ratione decimae fertonem percipit. Vinum et ceram vitrici seu provisores ecclesiae tenentur procurare et nullae aliae villae ad eandem *Jaworzno* spectant iure parochiali praeter solam *Jaworzno*, quae est unita ad parochialem *Parzymyechy*.

6. DANKOW.*)

Ecclesia parochialis tituli *S. Stanislai*, quam possidet et est in pacifica possessione honorabilis dominus *Nicolaus de Krzepycze*; eadem etiam ecclesia habet clenodia et apparatus infrascriptos, videlicet tres calices argenteos unum ex eis deauratum, cruces duae argenteae maior in pede aereo, minor sine pede, deaurata, pacificale argenteum deauratum, monstrantia cuprea, ornatum de axameto rubeo cum cruce, aliud de adamasco nigro cum cruce, tertium de adamasco rubeo auro texto, quartum de camcha; insuper duae casulae feriales de postawyecz varii coloris, corporalia tria, *schyrzynka* cum serico, missalia tria, dioecesis *Gnesnensis* unum, aliud *Cracoviense*, tertium scriptum, similiter et quartum, pallae et manutergia sufficientia, agenda *Gnesnensis*, graduale similiter cum missali mixtum, psalterium impressum, antependium de camcha simplici rubea, aliud de postawyecz et duo ferialia de tela colorisata, ampulae quatuor, cantarus stanneus pro servando vino, duo vexilla, campanae tres in campanili, nolae quinque parvae, viaticus antiquus, thuribulum cupreum, sermones *Ruperti* de tempore scripti, sermones breves de tempore, de sanctis, *Raymundus* cum legendis de sanctis, evangelica expositio, et sequentiarum interpretatio in uno volumine, sermones discipuli de tempore et de sanctis, rationale divinorum.

Proventus; ad eandem ecclesiam in *Dankow* iure parochiali attinent villae infrascriptae: *Dankow*, *Szyschkow* [1]), *Zagyączky*, villa *maior* [2]) et *Zagyączky* villa

*) *Danków*, wieś szlachecka, w wieku XV własność zamożnej rodziny *Hińczów z Rogowa* h. *Działossa*, która tam kościół parafialny w tymże wieku fundowała i uposażyła. *Jan Hincza z Rogowa*, kasztelan *sandomirski*, starosta *krzepicki* i podskarbi koronny, odnowił erekcyą przodków swoich i nowo kościół udotował r. 1472. W wieku XVI przeszedł *Danków* na własność familii *Warszyckich*, z której *Stanisław Warszycki*, kasztelan *krakowski*, w miejsce pierwotnego kościoła drewnianego upadkiem grożącego dźwignął własnym nakładem piękny kościół z cegły palonej. Konsekrował go dnia 22 lipca roku 1675 prymas *Andrzej Olszowski*, pod wezwaniem *N. Maryi P.*, *ś. Stanisława biskupa* i *ś. Antoniego Padewskiego*. W połowie wieku XVI dziedzice miejscowi *Warszyccy*, przeszedłszy do kalwinizmu, kościół katolikom z wszelkiemi dochodami zabrali i na zbór kalwiński zamienili. Za usilnemi zabiegami arcybiskupa *gnieźnieńskiego* przywrócony został katolikom postanowieniem sejmu w roku 1641. *Stanisław Warszycki*, wojewoda i jenerał mazowiecki, dziedzic miejscowy, fundował przy kościele *dankowskim* kolegium trzech mansyonarzów, którą fundacyą arcybiskup *Maciej Łubieński* w roku 1644 jako beneficyum kanonicznie erygował. W drugiej polowie XVIII wieku fundusze pierwotne tak dalece upadły, że tylko jeden mansyonarz z biedą mógł się z nich utrzymać. Ostatnim był *Jan Proculi*, który wraz z domem mansyonarskim nocną porą nagle płomieniami ogarniętym spalił się i odtąd fundacya całkiem znikła. Obecny pleban usilnie zabiega nad podźwignięciem tak kościoła jako i budynków plebańskich zębem czasu wielce zniszczonych (Rubr. dyec. kuj.-kal. z r. 1879 f. 57—59). Wieś *Danków* położona nad rzeczką *Listwartą*, która niegdyś stanowiła granicę pomiędzy archidyecezyą *gnieźnieńską* a dyecezyą *krakowską*, należy dziś do dekanatu i powiatu *częstochowskiego*. Kościół tamtejszy słynie obrazem *N. Maryi P.* powszechnie za cudowny uważanym (tamże str. 57. 58).

[1]) *Szyszków*. [2]) *Zajączki*, wieś niegdyś królewska do starostwa *krzepickiego* należąca, dziś w skutek donacyi własność jenerała rosyjskiego *Giecewicza*, ma kościół filialny drewniany, wcielony jako filia do parafii *dankowskiej*. Wystawił go w roku 1565 król *Zygmunt August*, jak świadczy dokument erekcyjny z dnia 5 listopada tegoż roku, dla parafian *dankowskich*, którym dziedzice *Dankowa*,

minor [1]) in quibus rector seu plebanus ecclesiae praedictae percipit fructus et proventus suos.

Dankow ecclesia parochialis, circa quam plebanus pro dote et fundo habet aream et in ea duas domos constructas et alia aedificia pro conditione competentia iuxta piscinam magnam haeredis, per quam fluit fluvius dictus *Lysthwartha* [2]), in qua idem plebanus habet liberam pransuram piscium cum rete dicto *zabrodnya*, etiam habet libertatem sub eadem piscina in fossatis faciendi obstacula, alias *gyazy*, et sub eis ponendi gulgustra. Ad eandem etiam dotem plebanalem habet hortum praedialem et tres laneos agri cum pratis ad agros pertinentibus, longitudinis et latitudinis ad dimensionem agrorum cmethonalium; item habet propriam piscinam parvam in cuius fine pratum habet, praeter piscinam haeredis, in qua habet liberam pransuram; insuper quartum laneum agri possidet per haeredem donatum ecclesiae ratione tabernae plebanalis, quam piscina sua cum hortis et pratis inundavit; idem plebanus tabernam construxit in area praedii plebanalis; item habet decimam manipularem de agris desertis, quos quondam cmethones colebant, nunc vero per haeredem coluntur, de quibus et aliis desertis agris in ibidem decimam manipularem percipit; item de laneis possessionatis ratione missalium percipit mensuram siliginis, aliam avenae, ab inquilinis, hortulanis et tribus molendinatoribus ratione mensalium per grossum recipit; item de praedio cuiusdam liberi alias *Wolny*, dicti *Madey*, ratione decimae marcam percipit; item de tabernatoribus per sex grossos ratione decimae percipit.

Szyschkow sub eadem parochiali, in quo plebanus ratione decimae habet de scultetia unum fertonem et a cmethonibus ibidem per grossum unum.

Zagyeczki, villa *maior* dicta, in qua de quolibet laneo possessionato ratione missalium mensura siliginis et tot avenae; et sunt quatuordecim lanei possessionati, similiter in villa minori *Zagyączky* de laneo possessionato mensura siliginis et tot avenae, et sunt possessionati lanei duodecim. Ministrum plebanus non servat neque vicarium, et ita de suis proventibus nihil alicui impertitur; vinum et ceram vitrici procurant.

7. KRZEPYCZE OPPIDUM.*)

Tituli *beati Jacobi apostoli* ecclesia canonicorum regularium *S. Augustini*, cuius possessor et praepositus de anno praesenti 1522 dominus *Paulus* ad eandem

Warszycey krótko przedtem kościół parafialny z wszelkiemi dochodami zabrali i na zbór kalwiński zamienili. Odtąd aż do roku 1641, w którym tenże kościół katolikom przywrócony został, nabożeństwo parafialne odbywało się w kościele *zajączkowskim*. W miejsce zdezolowanego pierwotnego stanął w roku 1750 nakładem *Józefa Wienera*, dzierzawcy starostwa *krzepickiego*, nowy kościół drewniany, który na dniu 1 września roku 1763 *Ignacy Kozierowski*, biskup *adrateński*, proboszcz *mstowski* i kanonik *gnieźnieński* konsekrował pod tyt. *ś. Rocha* (Acta Visit. de a. 1779. Rubryc. dyec. kuj.-kal. z r. 1879 f. 59. 60).

[1]) *Zajączki* folwark. [2]) *Listwarta*, rzeczka. Oprócz wyżej wymienionych należą dziś do parafii *dankowskiej* następujące miejscowości: *Słowików*, *Zbrojewskie*, *Magreta* młyn, *Wygoda*, *Drostki*, *Pąchały* wieś i młyn, *Siekiery*, *Szarki*, *Nowe Osady*, *Brzoski*, *Smolarnia*, *Natalia* kolonia, *Cegielnia*, *Wesoła*, *Troniny* młyn, *Kępina*, *Regina*, *Floryanów*, *Sicińskie*, *Lindon* kolonia, *Chatka*.

*) *Krzepice*, pierwotnie wieś królewska należąca do parafii *Kłobucko* w dyecezyi *krakowskiej*, w połowie wieku XIV zamieniona na miasto przez *Kazimierza W.*, będące odtąd stolicą starostwa tego

per liberam resignationem fratris domini *Joannis de Riphal*[1]) per loci ordinarium est institutus et in ipsius est pacifica possessione, electus ex unanimi consensu fratrum religiosorum. Eiusdem vero ecclesiae clenodia et apparatus sunt, videlicet calices novem argenteos (sic) sex deauratos et reliquos non, de quibus nonus est per fratres impignoratus in duodecim marcis, quem fratres intendunt redimere de proventibus futuris, crucem argenteam deauratam et aliam cupream, manum ligneam cum reliquiis, duo pacificalia, unum deauratum aliud non, tertium cum cristallo, monstrantiam de cupro, pixidem de argento, ubi servatur Eucharistiae sacramentum, ornatum de camcha rubea auro texta, secundum de axameto flaveo cum floribus crocei coloris, duo vero de axameto viridi coloris, item aliud de adamasco nigro, item aliud, cuius anterior pars de adamasco nigro, et posterior de axameto nigro, item duo de camcha rubra simplici, aliud de postawyecz varii coloris, aliud de arazio croceo, aliud de *kophtir błąkythny*; in omnibus istis iam descriptis casulis et ornatibus sunt apparatus integri, item cappa de camcha rubea auro texta, secunda de camcha varii coloris, tertia vetus de *cophtir*, humeralia tria superflua, antependia tria de camcha simplici, et tertium de camcha viridi et alba mixtum, duo de tela colorisata, item tria antependia de panno, tria paria vexillorum, missalia quinque de pergameno, sextum impressum dioecesis *Cracoviensis*, item graduale novum et aliud vetus de pergameno, item antiphonarium de pergameno similiter et psalterium, agenda *Gnesnensis*, viaticus scriptus, ampulae decem, duo cantarus stannei, maior et minor, in quibus vinum pro ecclesia servatur, manutergium

mienia, a póżniej dekanatu, nad rzeczką *Listwartą (Liszwartą)*, stanowiącą granicę pomiędzy archidyecezyą *gnieżnieńską* a dyecezyą *krakowską*, dziś osada z starożytnym kościołem parafialnym przez tegoż monarchę z cegły palonej r. 1357 wystawionym, któremu gdy biskup *krakowski*, *Bodzanta*, odmówił pomocy w uposażeniu arcybiskup *gnieżnieński*, *Jarosław Skotnicki*, na prośby fundatora ustąpił dziesięciny stołu swego w obojgu *Zajączkach*, za co mu król pozwolił przyłączyć parafią *krzepicką* nowo utworzoną do archidyecezyi *gnieżnieńskiej* (Długosz, Lib. Benef. III, 164. 165). Nową piękną świątynię aż do roku 1720 gontami, odtąd zaś miedzią pokrytą, konsekrował arcybiskup *Jan Grusszczyński*, pod wezwaniem *ś. Jakóbu apostoła*. Na usilne prośby *Jana Hinczy z Rogowa*, kasztelana *sandomirskiego* i starosty *krzepickiego*, kościół *krzepicki* za przyzwoleniem króla i przywilejem tegoż arcybiskupa wydanym w *Iwanowicach* dnia 8 maja roku 1466, oraz zarząd nad parafią powierzony został kanonikom regularnym lateraneńskim, kt́orzy się przy nim aż do roku 1809 utrzymali. Odtąd pasterzują w parafii kapłani świeccy (Archiv. et Acta Capit. Gnesn. Rubryc. dyec. kuj.-kal. z r. 1879 f. 64). Świątynia *Kazimierzowa* na początku wieku XVII zniszczona pożarem, za staraniem zakonników zrestaurowana w roku 1633 przez *Tomasza Oborskiego*, suffragana *krakowskiego*, została konsekrowaną. W 23 lat potem przez Szwedów ogniem zniszczona, odbudowaną została wspaniale przez proboszcza *Macieja Skrzypińskiego* z piękną wyniosłą wieżą. Kiedy i przez kogo była konsekrowaną, nie wiadomo. Uposażenie klasztorne stanowiły oprócz dawnych gruntów plebańskich wsie: *Kuków* i *Popów* przez *Jana Hinczę* nabyte i darowane. Nadto trzymali zakonnicy w dzierzawie niejako wieczystej dobra *Wilkowiecko* z opłatą roczną do skarbu 24,000 złt. i dobra *Piekardy* za 15,000 rocznego czynszu. Do kościoła *krzepickiego* wcieloną była filia w *Starych Krzepicach* należących do dyecezyi *wrocławskiej*. *Wojciech Rupiński*, proboszcz *krzepicki*, wystawił w roku 1720 nowy dom dla ubogich, uposażywszy go kapitałem 5000 złt. Do domu przybudował w roku 1753 kaplicę pod wezwaniem *ś. Jana Nepomucena Wojciech Niemojowski* i legował 300 złt. na śpiewanie co środę litanii o tymże Świętym. Był także niegdyś w *Krzepicach* kościół szpitalny pod tyt. *ś. Stanisława biskupa* około roku 1750 nakładem *Franciszka Ogórkiewicza*, proboszcza miejscowego z drzewa wystawiony, przy którym ustanowiony był osobny prebendarz czyli proboszcz. Kościół ten dziś już nie istnieje (Rubryc. dyec. kuj.-kal. z r. 1879 f. 65. 66).

[1]) *Rychwał*.

et pallae sufficientes, caldear unum pro aspersione, thuribulum cupreum, campanae tres in campanili, et duo in pinaculo ecclesiae, nolae quindecim parvae; *szerzynky* cum serico tres et alia, quae concernunt decorem et ornatum ecclesiae.

Proventus ad praepositum et conventum pertinentes. Praepositus cum suo conventu habet aream et domum dotis ecclesiae satis amplam et spatiosam competentem pro conditione religiosorum patrum cum quatuor hortis, pomerio et piscinula circa domum; item habet inter agros civiles duos laneos cum pratis ad dimensionem agrorum civilium; insuper pro dote et fundo sui conventus habet duas villas proprias *Popow*, villa sub parochiali *Wanszosze*, fundus praepositi cum suo conventu, in qua sunt decem septem cmethones possessionati et quilibet eorum pro censu solvit pro festo *S. Martini* sedecim grossos et pro festo natalis *S. Adalberti* per tres grossos; ibidem sunt tres tabernae, de una solvitur sexagena, de alia marca, de tertia sedecim scoti.

Rambyelycze, villa conventus *Krzepiczensis* sub parochiali *Klobuczko Cracoviensis* dioecesis, in qua sunt novem cmethones seu lanei possessionati et de quolibet cmethones solvunt pro censu *S. Martini* sedecim grossos et pro festo *S. Adalberti* duodecim, de his autem censibus praeposito hospitalis in oppido fratres conventuales solvunt duas marcas. Cmethones vero de dictis villis labores exercent castro *Krzepiczensi*; ibidem habent fratres piscinam, dictam *Szmargow*, et circa illam molendinum; in eadem villa sunt agri plures deserti.

Zagyączky, villa maior dicta, mensae regiae maiestatis, in qua sunt decem lanei possessionati, de quibus ratione decimae percipiunt per decem grossos; item habent septem piscinas praeter suprascriptam; habent etiam molendinum ab oppido medii miliaris, prata sufficientia circa suas piscinas et specialiter pratum unum dictum *Blonye*.

Krzepycze, oppidum, in quo fratres praedicti habent de septuaginta laneis, qui vocantur longi, per corum siliginis et alium avenae et per duos grossos pecuniarum; item de quadraginta laneis, qui vocantur *Podlanszne*, in dicto oppido de quolibet laneo per unum corum alias *wyertel* siliginis et alium avenae; ministrum etiam ecclesiae confert et ordinat praepositus cum consulibus, qui pro suo salario ab incolis oppidi per quatuor ternarios annuatim percipit.

Hospitale in eadem *Krzepycze* tituli *S. Spiritus* et *S. Stanislai*, cuius praepositus per loci ordinarium ad praesentationem domini capitanei seu tenutarii pro tempore existensis una cum consulibus oppidi instituitur; idem praepositus honorabilis dominus *Mathias* possessor existit pacificus a sex annis citra vel ultra, gerit curam animarum omnium pauperum in hospitali existentium, pro cuius praepositurae fundo et dote habet domum circa ecclesiam hospitalis cum hortulo pro conditione sua satis competentem; insuper habet hortum sub castro, de quo ratione census percipit fertonem; item de duodecim laneis agrorum civilium, quos annuatim vario modo cives colunt, praepositus de unoquoque percipit per sedecim grossos, praeter quod de uno percipit fertonem; item a praeposito et conventu canonicorum regularium in *Krzepycze* domus *S. Jacobi* singulis annis praepositus hospitalis percipit duas marcas de censu proveniente conventui praedicto de villa *Rambyelycze*; item de pecuniis obligatis super domo *Moravyecz* in vim reemptionis praepositus percipit octo grossos ratione census; summa capitalis duae sexagenae; item *Stamgorek*

Mathias oppidanus solvit praeposito hospitalis de pecuniis in domo sua obligatis in vim reemptionis novem grossos et quatuor ternarios; summa capitalis tres marcae; item *Joannes Nyedzwyecz* solvit praeposito hospitalis octo grossos de pecuniis sibi datis et creditis, de quibus praepositus procurat vinum et ceram pro missis per eum legendis; item *Nicolaus Kolibaba* dictus solvit octo grossos ratione census de pecuniis obligatis in domo et horto ipsius in vim reemptionis; summa capitalis duae sexagenae; item *Piekowa* et *Kozyel* super duabus domibus de pecuniis obligatis in vim reemptionis ratione census annui solvunt novem grossos et quatuor ternarios; oblationem etiam in toto in eodem oraculo provenientem percipit. Praepositus vero hospitalis nullam erectionem habet, praeter quasdam donationes sub sigillis capitanei et consulatus, quas dominus visitator mandat ad acta domini officialis *Wyelunensis* sub censuris ex speciali commissione domini archiepiscopi procurare inscribi. Praepositus dicti hospitalis nullam provisionem seu curam de pauperibus debet habere, praeter animarum superius notatam. Ecclesia hospitalis in *Krzepycze* iuxta facultatem eleomosynae et fundatorum de lignis aedificata clenodia et apparamenta habet, videlicet duos calices argenteos ex eleemosyna emptos, duo pacificalia argentea, unum ex antiquo ecclesiae ex eleemosyna emptum et secundum per modernum praepositum emptum et ecclesiae donatum; item ornatum de camcha varii coloris cum cruce per modernum praepositum emptum et ecclesiae ex intentione sua donandum, secundum de czamleth albo cum cruce et tres feriales de simplici camcha, antependia duo, primum de vario czamleth albo et rubeo altaris maioris, duo simplicia, duo paria ampularum, campanula pro signatura in medio ecclesiae appensa, et nola parva altaris maioris. Pauperes vero dicti hospitalis provideri per consules oppidi debent ex eleemosynis per incolas in manus consulum datis, dandis et porrigendis nec non ex proventibus praedicto hospitali incorporatis et datis. Habent pauperes laneum agri desertum cum pratis, de quibus foenum colligitur pro pecoribus pauperum; insuper provisores pauperum et ecclesiae hospitalis de porrectionibus eleomosynae et pecuniis datis pro pauperibus nunquam rationem faciebant; ideo dominus visitator recepta ratione ab illis, mandavit, ut singulis annis dicti provisores regestra perceptorum et expositorum haberent et de omnibus proventibus pro pauperibus et ecclesia hospitalis rationem facerent, similiter et vitricis seu provisoribus ecclesiae parochialis in eadem *Krzepycze* mandavit, ut similiter rationem facerent coram praeposito et toto conventu, quia ante nullas rationes faciebant nec regestra aliqua habebant, pecunias ecclesiae in fenus inter se dividebant et postea illam ecclesiae non repetebant nec reponebant, et ita dominus visitator recepta ratione de cetero pecunias ecclesiae dissipandas et distrahendas fore non debere mandat, similiter et archimagistris fraternitatum fecit.

Altare tituli *Corporis Christi* in eadem ecclesia parochiali *Krzepyczensi*, de collatione consulum, quod possidet dominus *Nicolaus Guczel*, plebanus in *Dankow*, pro cuius altaris fundo habet in domibus, hortis, agris et areis quatuor marcas et duos scotos et de domo una, quam habet inter oppidanos ad dictum altare pertinentem, marcam percipit. Praedictum etiam altare habet duas casulas ex eleemosyna emptas, unam de camcha rubea et alteram de athlash glauca, utraque cum toto apparatu, missale *Cracoviensis* dioecesis impressum, calix argenteus (sic) deauratus, pacificale argenteum, pallae duae, antependia duo; vinum vero et ceram vitrici ecclesiae providere solent.

8. RUDNYKY.*)

Ecclesia parochialis de roboribus constructa, tituli *S. Nicolai*, de collatione laicorum; habet eadem ecclesia duos calices argenteos, pacificale argenteum, crucem parvam aeream, corporale unum, casulas tres de camcha simplici et cum toto apparatu, missalia duo, antiphonarium et psalterium de pergameno, agendam scriptam, superpellicia tria, monstrantiam cupream, ampulas quatuor, cantarum stanneum pro servando vino, vexilla quatuor, campanae duae in campanili et tertia in medio ecclesiae pro signatura appensa, nolae duae parvae ad altaria, antependium unum, pallae sufficientes. Ad eandem ecclesiam, cuius commendarius est dominus *Nicolaus Maslowsky*, una tantum villa et tres mineratores iure parochiali attinent, caret tamen pastore instituto.

Proventus pro plebano in ibidem: primo pro fundo et dote habet aream et domum in ea competentem cum hortis duobus, duos laneos agri cum pratis; insuper ab uno cmethone possessionato, dicto *Wolni*, decimam manipularem percipit, similiter de omnibus agris desertis de scultetia etiam habet decimam manipularem; item de quolibet laneo possessionato habet mensuram siliginis et aliam avenae, decimae vero de agris eiusdem possessionatis seu maldrata proveniunt mensae archiepiscopali, de hortulanis vero plebanus ratione mensalium per grossum recepit; in eadem etiam villa incolae omnes et singuli pro ministro ecclesiae contribuunt singulis quatuor temporibus per ternarium.

*) *Rudniki*, wieś szlachecka, gniazdo familii *Rudnickich* h. *Lis*, z której pochodzili *Klemens*, kustosz *gnieźnieński*, archidyakon *uniejowski* i *Jan*, kanonik *gnieźnieński* i *poznański*, archidyakon *uniejowski* w drugiej połowie XVI wieku (Arch. Capit. Gnesn. Paprocki, Herby str. 191). Tej zapewne rodzinie zawdzięczają *Rudniki* fundacyą kościoła parafialnego, o którym akta konsystorza *gnieźnieńskiego* wspominają w drugiej połowie wieku XV (Acta Consist. Gnesn. Wykazy). W miejsce pierwotnego kościoła drewnianego zestarości upadającego, dźwignął w roku 1691 nowy również drewniany, cały wewnątrz malaturami oraz 6 ołtarzami ozdobiony z jałmużn wiernych, poddany miejscowy, *Marcin Szafranek* (Acta Visit. de a. 1765). Kościół ten na początku wieku teraźniejszego chylić się zaczął ku upadkowi, w skutek tego *ks. Celestyn Westerowski*, kanonik *kielecki*, pleban miejscowy, legował r. 1822 kapitał 40,000 złt. na wybudowanie nowego murowanego kościoła, którego wspaniałomyślną ostatnią wolą wykonała w roku 1830 dziedziczka miejscowa, *Tekla Masłowska*, wystawiwszy nową piękną świątynię z cegły palonej. Pobenedykował ją w tymże roku *ks. Walenty Tomaszewski*, administrator naówczas *sede vacante*, późniejszy biskup *kujawsko-kaliski*. Z legatu *Zofii z Koniecpolskich Olszewskiej*, z drugiego małżeństwa *Załuskiej*, wojewodziny *rawskiej* 3000 złt. w r. 1707 zapisanych, 1000 złt. od *Kazimierza* i *Teresy z Załuskich Chlebowskich* ofiarowanych i z gruntów z łąkami przez *Maryą z Lipskich Granowską* r. 1737 darowanych nastąpiła fundacya osobnej altaryi przy kościele w *Rudnikach* pod tyt. *Niepokalanego Poczęcia N. Maryi P.* (Rubryc. dyec. kuj. kal. z r. 1878 f. 91. 92). Parafią stanowią dziś następujące miejscowości: *Rudniki*, *Dalachów*, *Odcinek*, *Młyny*, *Janinów*, *Jaworek*, *Błonie*, *Kuźnica*, *Faustyanka*. Z drzewa rozebranego starego kościoła wystawiono na cmentarzu grzebalnym kaplicę pod tyt. *ś. Krzyża* dotąd istniejącą. Od dawna istnieje w *Rudnikach* szpital, mieszczący kilku ubogich z parafii.

9. ZYTHNOWO.*)

Ecclesia parochialis de collatione nobilium, tituli *S. Martini*, cuius rector per loci ordinarium est institutus dominus *Gregorius de Vidawa*; ad eandem ecclesiam iure parochiali spectant duae villae, videlicet *Zythnowo* et *Czyeczulow* [1]). In ecclesia praedicta duo calices habentur, unus argenteus et alter stanneus, crux argentea cum pede aereo deaurato, casula de adamasco rubeo, secunda de camcha varii coloris, superpellicium unum, duo missalia, unum scriptum, aliud impressum, agenda *Gnesnensis*, quatuor vexilla, ampulae duae, monstrantia et pixis, in quo Eucharistia servatur, de cupro, campanae duae in campanili, tertia in medio ecclesiae pro signatura appensa, nolae duae parvae. Proventus pro plebano provenientes: primo habet pro dote et fundo suis aream et domum in ea locatam pro conditione sua cum hortis et pomerio, duos laneos agri cum pratis, piscinam unam propriam habet; decimam praedialem nobilium manipularem percipit et de quolibet laneo possessionato mensuram siliginis aliam avenae ratione missalium percipit et de hortulanis per grossum ratione mensalium; decimam vero seu maldrata de eisdem laneis possessionatis pro mensa archiepiscopali cedit, et de desertis similiter decima manipularis eidem mensae archiepiscopali provenit.

Czyeczyulow, villa sub eadem parochiali, in qua plebanus de laneis possessionatis mensuram siliginis aliam avenae ratione missalium percipit, et maldrata seu decima pecuniaria de eisdem possessionatis, et de desertis mensae archiepiscopali manipularis decima cedit.

*) *Żytniów*, wieś niegdyś na poły szlachecka, na poły duchowna. Jednę połowę posiadały klasztory *Paulinów* w *Wieruszowie* i *Norbertanek* w *Bolesławcu*. Kto tam pierwszy kościół parafialny założył i uposażył, nie wiadomo. W roku 1714 *Maciej Wieruss Kowalski*, stolnik *bracławski*, dziedzic na jednej części *Żytniowa*, wspólnie z *Szymonem Sętkowskim*, dziekanem *krzepickim*, plebanem miejscowym, wystawili w miejsce dawnego od starości upadającego kościoła drewnianego nowy, również drewniany, który w roku 1717 *Wojciech Bardziński*, suffragan *kujawski* pod tyt. *Nawiedzenia N. Maryi P.*, *śś. Mateusza* i *Marcina* konsekrował. Kościół ten zgorzał wraz z plebanią roku 1803. Na prośby ubogich parafian *Aniela z Jastrzębowskich Trzcińska*, dziedziczka dóbr *Trzcinica* w dekanacie *kempińskim*, dzisiejszym powiecie *ostrzeszowskim*, wystawiwszy tamże w roku 1806 i 1807 nowy piękny kościół murowany, darowała im dawny kościół drewniany *trzciński*, który parafianin *żytniowski*, *Jakób Ośródek* do *Żytniowa* przewiózł i własnym nakładem i staraniem tamże postawił wraz z ołtarzami. Pleban miejscowy, *Mateusz Grzankowski*, wielce się przyczynił do wewnętrznego przyozdobienia świątyni, a nadto plebanią i nowe budynki gospodarcze wystawił. Na cmèntarzu istnieje kaplica murowana, w r. 1866 nakładem dziedziców części *Żytniowa*, *Śmiechowskich*, wystawiona (Rubryc. dyec. kuj.-kal. z r. 1878 f. 101. 102).

[1]) *Cieciołów*. Nadto należą do parafii miejscowości: *Jelonki*, *Chwiły*, *Żurawie*, *Pieńki*, *Kuźnica*, *Pomyków*, *Ignachy*, *Cegłówka*, *Stawki*, *Tokary*, *Niepotrzebna*, *Żubrówka*, *Bugaj*, *Borowa*, *Borek*, *Brzeziny*, *Dziadownia*, *Piskornia*.

10. STRADZYECZ.*)

Ecclesia parochialis, tituli *S. Catharinae*, de collatione laicorum, pastore proprio caret, tamen stat sub provisione domini plebani de *Praszka*, quae dicitur uniri ecclesiae quondam ad *Cowalye*[1]), quae nunc manet in toto desolata, de cuius unione per litteras unionis constare non potest; eadem vero ecclesia in *Stradzyecz* habet calicem argenteum, crucem et pixidem pro Eucharistia servanda de cupro, ornatum de axameto rubeo, secundum de postawyecz cum toto apparatu, missale scriptum, agendam scriptam, corporale unum, superpellicia duo, ampulae duae (sic), quatuor vexilla, lagena stannea pro vino servando, campanae duae in campanili, tertia in medio ecclesiae pro signatura appensa, pallae duae, antependium tertium.

Proventus pro plebano ibidem provenientes: primo habet desertam aream contiguam cimiterio et domum in ea incineratam fere, hortos eidem areae adiunctos, duos laneos cum medio cum pratis; ibidem de quolibet laneo possessionato ratione missalium percipit mensuram siliginis et aliam avenae, de hortulanis ratione mensalium per grossum recipit; decima vero de desertis agris manipularis et de possessionatis maldrata pro mensa archiepiscopali cedit.

11. PRASZKA.**)

Ecclesia parochialis, tituli *Assumptionis beatae virginis Mariae*, de collatione nobilium, ad quam noviter est institutus dominus *Joannes de Opolye*[2]). Habet

*) *Stradziec* czyli *Strojec*, wieś szlachecka, a w części niegdyś do księży *Paulinów* klasztoru *wieruszowskiego* należąca, miała kościół parafialny już w pierwszej połowie wieku XV, jak się z wykazów archiwum konsystorza *gnieźnieńskiego* pokazuje. Kto go tam pierwotnie fundował, znikąd dojść nie można. Dzisiejszy kościołek drewniany z trzema ołtarzami powstał w miejsce dawnego w r. 1710. Dla zbyt szczupłych dochodów plebańskich już na początku wieku XVI nie miał własnych pasterzy, ale zawiadowany był przez plebanów z *Praszki*; później jako filia do parafii tamże został wcielony (Rubryc. dyec. kuj.-kal. z r. 1878 str. 87).

[1]) *Kowale*, wieś niegdyś z kościołem parafialnym, dziś filią do *Praszki* należącą, o którym będzie niżej.

**) *Praszka*, niegdyś miasto szlacheckie, dziś osada, gniazdo zapewne rodziny *Praskich* h. *Nieczuja*, z kościołem parafialnym, nie wiadomo, kiedy i przez kogo pierwotnie fundowanym i uposażonym. Starożytny kościół drewniany dotąd istniejący, konsekrowany, dziedziczka miejscowa, *Zofia z Pociejów Wężykowa*, kasztelanowa *wieluńska*, gruntownie zrestaurowała i nową zakrystyą z drzewa przybudowała; nadto wystawiła po bokach dwie kaplice, nadawszy przez to kościołowi kształt krzyża. Przy kaplicy *N. Maryi P.* z osobnym chórem i organami ustanowiony był niegdyś z fundacyi *Wężyków* osobny prebendarz, na którego utrzymanie przez tęż familią i innych dobroczyńców złożony był kapitał 10,000 zlt nadto przeznaczono mu pewne grunta z łąkami. W kaplicy *pięciu Ran Jezusowych* również istniała; niegdyś odpowiednio udotowana altarya, głównie przez *Jana* i *Dorotę Wężyków*, chorążych *sieradzkich*.

[2]) *Jan z Opola*, pleban.

eadem ecclesia tres calices argenteos et quartum similiter argenteum de ecclesia *Cowalye*[1]) receptum et in ecclesia *Prasky* servatur; ornatum de axameto flaveo, secundum de camcha simplici, tertium de postawyecz, missalia duo, scriptum et impressum, graduale et antiphonarium, pacificale cupreum, corporalia duo, superpellicia duo, ampulae quatuor, lagena stannea pro vino servando, vexilla quatuor, caldear aereum pro aspersione dominicali, campanae duae, tertia in medio ecclesiae pro signatura appensa, nolae duae parvae, agenda *Cracoviensis* impressa.

Proventus eiusdem ecclesiae ad plebanum pertinentes: primo habet dotem plebanalem circa ecclesiam, aream videlicet et in ea domum albam constructam, laneum agri de quo censum annuum recipit mediam marcam; item de quolibet laneo possessionato mensuram siliginis et aliam avenae ratione missalium percipit; item de praediis nobilium et haeredum in eodem oppido decimam manipularem percipit; item de incolis eiusdem oppidi, qui agros non colunt, percipit de unoquoque grossum similiter et de inquilinis ratione mensalium. Habet etiam plebanus aream pro ministro ecclesiae prope cimiterium versus meridiem et in ea scholam constructam, cui ministro incolae oppidi componunt quartalia, unusquisque annuatim grossum solvit, et alias oblationes illum concernentes percipit.

12. COWALYE.*)

Quondam ecclesia parochialis, tituli *S. Felicis* et *Adaucti*, de collatione nobilium, quae nunc in toto est desolata et robora de eadem ad profanos usus conversa, in parte pecora et alia animalia in eadem stare consueverunt, nec cimiterium circumseptum est, in quo ossa mortuorum et cadavera eorum per sues seu scrophas extumulantur; domum etiam plebanalem haeres dominus *Martinus* recepit de dote et fundo ecclesiae et illam factori suo tradidit similiter et allodium; incolae vero eiusdem villae *Cowalye* ad divina audienda et sacramenta percipienda confluunt ad

Obiedwie fundacye dla zmniejszonych funduszów w wieku zeszłym upadły. Wieża wyniosła drewniana służąca zarazem za dzwonnicę stanęła w połowie tegoż wieku nakładem *Jacka Łucsyńskiego*, kanonika *łaskiego*, proboszcza *prasskowskiego*. Obok tego kościoła od starości chylącego się ku upadkowi wznosi się od kilku lat nowy kościół murowany kosztem parafian, dla niemożności ich zwolna dokonywany. Do parafii *prasskowskiej* należą obecnie dwie filio: w *Kowalach* i *Strojcu*, o których będzie niżej (Rubryc. dyec. kuj.-kal. z r. 1878 f. 85. 86).

[1]) *Kowale*. Do parafii należą dziś następujące miejscowości: *Praszka*, *Strojec*, *Brzeziny*, *Prosna*, *Wygiełdów*, *Szyszków*, *Rosochy*, *Skotnica*, *Kowale*, *Gana*.

*) *Kowale*, wieś szlachecka, gniazdo familii *Kowalskich* h. *Wierusz*, z której pochodził suffragan *gnieźnieński*, *Kajetan Kowalski* († 13 stycznia 1840), miała kościół parafialny przez tęż familią fundowany, w aktach konsystorza *gnieźnieńskiego* w pierwszej połowie wieku XV wspominany (Archiv. Consist. Gnesn., akta luźne). Wieś ta przeszła później w części na własność panien Bernardynek *wieluńskich*, które się kościołem tamtejszym opiekowały. Kto go podźwignął z spustoszenia, o którem opis powyższy mówi, nie wiadomo, również i to, kto dzisiejszy skromny kościołek drewniany wystawił. Dla zbyt szczupłych dochodów już na początku wieku XVI nie miał własnego plebana, a później na zawsze wcielony został do kościoła w *Prassce*. Do parafii *kowalskiej* należały niegdyś wsie: *Kowale*, *Długie* i *Gana* (Rubryc. dyec. kuj.-kal. z r. 1878 f. 86. 87).

ecclesiam in *Praszka* et plebano in eadem *Praszka* solvunt solvenda. Calicem argenteum, ornatum de camcha et missale, pallas cum antependio, vexilla receperunt ad ecclesiam in *Praszka*, campana ibidem adhuc pendet vacua.

Proventus de *Cowalye* pertinentes pro plebano ratione administrationis sacramentorum: aream ibidem plebanus habet desertam et de illa per haeredes domum receptam: ibidem habet plebanus duos laneos agri, sed unum per haeredes occupatum; decimam praedialem de agris nobilium percipit et de agris possessionatis ratione missalium mensuram siliginis et aliam avenae; de hortulanis vero ratione mensalium per grossum.

13. WYERZBYE.*)

Villa mensae maiestatis regiae, rectore seu plebano pro nunc caret ex eo, quia iure parochiali subest ecclesiae in *Ozarow* [1]) tamquam filia matri; oraculum vero in eadem, tituli *S. Leonardi*, continet et habet clenodia infrascripta: calicem argenteum, crucem argenteam parvam, casulam de adamasco nigro, aliam de camcha varii coloris, superpellicium unum, vexilla duo, missalia duo, maius impressum, minus vero scriptum, ampulae duae, lagena stannea pro vino servando, campanae duae parvae, nolae duae; in *Ozarow* vero ecclesia parochiali est calix argenteus, casulae duae de camcha, pacificale cupreum, vexilla duo, ampulae duae, missale unum impressum, campanae duae, nolae duae. Commendarius ibidem per commendam sacramenta administrat.

Proventus in praedicta *Wyerzbye* et *Ozarow* pro plebano seu commendario in parochiali *Ozarow*, cuius oraculum praedictum cum incolis tamquam filia matri subest: de laneo possessionato tria quartalia alias *wyertelye* siliginis et tot avenae percipit, de sculteto etiam ibidem duas mensuras ratione missalium percipit et tot avenae; in *Ozarow* vero idem plebanus seu commendarius habet dotem plebanalem et in ea domum constructam pro conditione et in eadem villa mensuram siliginis et tot avenae, de hortulanis vero ratione mensalium per unum grossum.

*) *Wierzbie*, wieś niegdyś królewska, z kościołem parafialnym starożytnym, zapewne przez monarchów polskich fundowanym, który w następstwie czasów pozbawiony dochodów wystarczających na utrzymanie osobnego plebana, już za arcybiskupa *Łaskiego* wcielony był do kościoła parafialnego w *Ożarowie*. Dzisiejszy kościołek drewniany przez włościan miejscowych w wieku zeszłym odbudowany, wraz z zakrystyą murowaną ma trzy ołtarze (Rubryc. dyec. kuj.-kal. z r. 1878 str. 82. 83).

[1]) *Ożarów*, wieś szlachecką z kościołem parafialnym w dekanacie *wieluńskim*, w opisie powyższym z przyczyn niewiadomych opuszczona. O początku tegoż kościoła niedostaje wszelkich wiadomości. Dzisiejsza świątynia drewniana zrestaurowaną została po ogniu w roku 1742 nakładem dziedzica miejscowego, *Wojciecha Bartochowskiego*, za staraniem zaś obecnego rządzcy swego zewnątrz całkiem odnowiona i przyozdobiona. Parafią stanowią dziś miejscowości: *Ożarów*, *Kocielów*, *Morzykobyla*, *Brzeziny*, *Łaski*, *Wierzbie*, *Marki*, *Lachowskie*, *Sakrajda*, *Przedmość*, *Śmiałki* (Rubryc. dyec. kuj.-kal. z r. 1878 i z r. 1873 ł. 96).

14. KRZYWARZEKA.*)

Ecclesia parochialis, tituli *SS. Petri et Pauli apostolorum*, de provisione regiae maiestatis, rectore caret instituto, commenda tamen extat cuidam domino *Nicolao* lectori et capellano castri *Wyelunensis*; rector enim seu plebanus institutus quidam *Jacobus*, dictus *Kyernozek*, de *Wyeluny*, actu presbyter, coactus est dimittere plebanatum ibidem propter certas iniurias per dominam palatinam, tenutariam *Wyelunensem* sibi illatas, de quibus iniuriis latius constat in libro inquisitionum ibidem per visitatorem factarum. Ecclesia vero praedicta habet clenodia ista: calices argenteos duos, unum ex eis deauratum, cruces duas argenteas in pedibus aereis, ornatum de axameto nigro vario colore colorisatum, secundum de axameto rubeo, tres de postawyecz, missalia tria, unum impressum, duo scripta, superpellicia duo, pallae sufficientes, agenda scripta, corporalia tria, ampulae quatuor, lagena stannea pro vino servando, campanae duae in campanali, tertia in medio ecclesiae pro signatura appensa, nolae duae parvae, monstrantia cuprea; ecclesia etiam tota de fundo ex lateribus constructa et desuper lateribus coctis tecta, turrim etiam, in qua campanae sunt appensae, muratam habet.

Proventus; ibidem plebanus habet dotem seu aream plebanalem et in ea domus constructas, videlicet albam et nigram cum hortis, pomeriis et duabus piscinulis satis competentibus, duos laneos agri cum pratis; item habet etiam plebanus de scultetis ratione decimae mediam marcam pecuniarum et ab incolis villae eiusdem de quolibet laneo possessionato ratione missalium mensuram siliginis et aliam avenae.

Pro fabrica vero ecclesiae census proveniunt isti, videlicet de manso seu laneo, qui est proprius ecclesiae, solvitur media sexagena; de aliis vero agris cmethonalibus census proveniunt: *Laurentius Myczek* tres grossos solvit, *Thomasz Wawrzyn* tres grossos, *Stephanus* sex grossos, alter cmetho dictus *Myczek* similiter tres grossos.

15. CADLUB.*)

Ecclesia parochialis, tituli *S. Andreae apostoli*, cuius rector seu plebanus dominus *Joannes Golambek* institutus existit, de collatione seu provisione sedis ordi-

*) *Krzywarzeka*, wieś niegdyś królewska, z kościołem parafialnym w roku 1264 przez *Bolesława Wstydliwego*, książęcia *kaliskiego* z kamienia wystawionym, jak dowodzi transumpt dokumentu erekcyjnego z r. 1536, który lubo w ścianach znacznie porysowany, przetrwał dotąd szczęśliwie wraz z wieżą murowaną, służącą za dzwonnicę. Kościół ten mający trzy ołtarze jest konsekrowany, jak wnosić należy z odbywającej się tam od niepamiętnych czasów w niedzielę po *ś. Marcinie* rocznicy. Według świadectwa wizyty z roku 1765 była ta starożytna świątynia naówczas wielce zdezolowana, lecz następnie po dwakroć doznawała restauracyi, ostatni raz w roku 1869, atoli niedostatecznej, gdyż dziś znów wymaga naprawy. Od roku 1841 wcielono do parafii *Krzyworzeka* jako filią kościół dotąd parafialny w *Kadłubie* wraz z dawnemi jego filiami w *Popowicach* i *Grąbieniu*, o których będzie niżej (Rubryc. dyec. kuj.-kal. z r. 1878 f. 69).

*) *Kadłub*, wieś pierwotnie arcybiskupia, od roku zaś 1555 w skutek darowizny arcybiskupa *Mikołaja Dzierzgowskiego* kapituły *gnieźnieńskiej* (Zob. uwagi pod *Wieluniem*), miała już w wieku XIV

nariae; in eadem ecclesia est calix argenteus, crux argentea parva, casula de camcha, secunda de kytayka, duae vero de postawyecz, pacificale cupreum, missalia duo bona, impressum videlicet et scriptum, corporalia duo, portatilia duo cuprea, ampulae quatuor, lagena stannea pro servando vino, vexilla duo, campanae duae in campanili, nolae duae parvae, monstrantia et pixis pro Eucharistia servanda de cupro.

Proventus; in eadem ecclesia *Cadlub* ad quam duo oracula iure parochiali cum incolis villarum, videlicet *Popowycze* [1]) et *Grambyen* [2]), in qua quidem *Cadlub* plebanus habet dotem seu aream cum domibus in ea constructis cum hortis, pomerio et piscinula satis competentibus; insuper duos laneos agri cum pratis sufficientibus et de quolibet laneo possessionato mensuram siliginis et aliam avenae; item de scultetia mediam marcam ratione decimae et de cmethone dicto *Wolni* ratione decimae sex grossos percipit; de hortulanis vero ratione mensalium per grossum, similiter de inquilinis.

Popowicze, villa praebendae *Wyelunensis*, in qua est oraculum noviter constructum, cuius incolae pro divinis audiendis et sacramentis percipiendis ad *Cadlub* tanquam ad matricem confluunt; ibidem plebanus de *Cadlub* de quolibet laneo possessionato ratione missalium percipit mensuram siliginis et aliam avenae et de sculteto marcam mediam ratione decimae, de hortulanis vero et inquilinis ratione mensalium per grossum recipit; in quo oraculo plebanus dominica tertia in ordine successive sive per se sive per alium obligatur divina celebrare, ita quod una dominica in parochiali *Cadlub* legere sive cantare tenetur, secunda in *Popowycze*, tertia in *Grembyen*. Oraculum praedictum tituli *omnium Sanctorum* habet apparatus suos, videlicet calicem argenteum, crucem cupream, ornatum de axameto flaveo, secundum de *polathlaszye* nigro, superpellicium unum, corporale unum, missalia duo,

kościół parafialny niezawodnie przez arcybiskupów *gnieźnieńskich* fundowany i uposażony, jak wnosić należy z wzmianek w aktach konsystorskich zachodzących (Arch. Consist. Gnesn. Stare wykazy). Dzisiejszy kościół z drzewa modrzewiowego zapewne jeszcze w wieku XVI wystawiony w dobrym znajduje się stanie. Że był konsekrowanym, dowodzi obchodzona corocznie uroczystość poświęcenia kościoła w niedzielę po *ś. Michale*. Ołtarz wielki nowo wzniesiony po tyt. *Matki Boskiej Częstochowskiej* konsekrował w roku 1723 *Michał Szembek*, suffragan *krakowski*. Organ o 7 głosach sprawił własnym nakładem pleban miejscowy, *Maciej Szczepocki*, w połowie zeszłego wieku. Parafia składała się z trzech wsi: *Kadłubu*, *Popowic* i *Grębienia*. W ostatnich dwóch wsiach istniały już na początku wieku XVI kościoły filialne, które wraz z *kadłubskim* wcielone zostały w roku 1841 do parafii *krzyworzeckiej*, do której później przybyła kolonia *Józefów* (Rubryc. dyec. kuj.-kal. z r. 1878 str. 69. 70).

[1]) *Popowice*, wieś stanowiąca niegdyś *fundum* kanonii *wieluńskiej*, o kilka tylko staji od *Kadłuba* odległa, miała już na początku wieku XVI starożytną kaplicę publiczną, czyli filią, nie wiadomo przez kogo z drzewa pierwotnie wystawioną. Dzisiejszy kościół stanął w miejsce dawnego pomiędzy rokiem 1720 a 1765. Wizyta bowiem z r. 1720 mówi o starożytnym, a z roku 1765 o nie dawno wystawionym kościele, lubo struktura jego i malatury wewnętrzne wskazują na czas dawniejszy. Być zatem może, że po wizycie w roku 1720 odbytej, dawny kościół gruntownie tylko zrestaurowany, a nie z nowa wybudowany został (Acta Visitat.). Od dawna posiada on obraz *N. Maryi P.* cudami słynący. Kapituła *gnieźnieńska* uposażyła plebanów *kadłubskich* kawałem roli, włożywszy na nich obowiązek reparacyi kościoła *popowickiego* (Rubryc. dyec. kuj.-kal. z r. 1878 f. 70). [2]) *Grębień*, wieś niegdyś kapituły *gnieźnieńskiej*, która tam dla wygody swoich rządzców i poddanych w wieku XV kościół filialny z drzewa modrzewiowego wystawiła, oddawszy go pod zarząd plebanów *kadłubskich*. O konsekracyi jego świadczy obchodzona od niepamiętnych czasów uroczystość poświęcenia kościoła w niedzielę po *ś. Rochu*. Według miejscowego podania ołtarz wielki używany był kiedyś jako polowy przez wojska polskie. W roku 1719 kapituła *gnieźnieńska* nadała plebanom *kadłubskim* kawał gruntu z obowiązkiem restaurowania kościoła *grębieńskiego* (tamże f. 70. 71).

scriptum et impressum, vexilla duo, campanas duas et tertiam parvam in medio ecclesiae pro signatura appensam, nolas duas; vinum et cera pro divinis datur per provisores ecclesiae seu vitricos, similiter et in aliis duabus ecclesiis, videlicet *Grambyen* et *Cadlub*.

Grambyen, villa mensae archiepiscopalis, in qua oraculum tituli *S. Heduigis* ecclesiae *Cadlub* ex antiquo est annexum et pertinet iure parochiali ad dictam parochialem *Cadlub*. Habet clenodia sua, videlicet calicem argenteum, crucem argenteam in pede cupreo, ornatum dę adamasco rubeo alium de camcha, corporalia duo, superpellicium unum, missalia duo, impressum et scriptum, campanas duas in campanili, tertiam in medio ecclesiae appensam, nolas quatuor parvas. In eadem villa plebanus de *Cadlub* annis singulis ratione missalium de quolibet laneo possessionato percipit mensuram siliginis et aliam avenae, de sculteto mediam marcam ratione decimae et de inquilinis et hortulanis per grossum ratione mensalium percipit. Quandocunque vero in aliquo oraculo superius descripto divina non celebrantur, extunc incolae de villis tenentur venire pro divinis audiendis ad unam ex tribus saepe nominatis ad divina audienda. Minister ecclesiae salariatur et provideri consuevit per cmethones seu incolas omnium trium villarum, cui quilibet illorum annuatim solvit unum grossum et pro eodem ministro plebanus habet aream et domum in *Cadlub* cimiterio contiguam ex antiquo fundatam et pro ministro assignatam. Patroni seu provisores ecclesiarum suprascriptarum de mandato domini visitatoris tenentur ad rationem faciendam plebano et haeredibus seu praeferentibus villae uniuscuiusque.

16. PANTHNOW.*)

Ecclesia parochialis tituli *S. Joannis Evangelistae*, de provisione seu collatione regiae maiestatis; rectore proprio et instituto caret, tamen ad tempus quidam dominus *Petrus de Kaszky* per comendam tenet. Ecclesia lignea bene tamen ornata et constructa habet apparatus suos; calices duos argenteos, crucem parvam similiter argenteam, ornatum bonum de axameto rubeo, secundum de postawyecz mixti coloris et florisati, tertium de postawyecz vetus, missale novum dioecesis *Gnesnensis* impressum, aliud pergameneum, agenda scripta, graduale pergameneum, vexilla duo, lagena stannea pro vino servando, campanae duae in campanili, tertia in medio ecclesiae pro signatura appensa, nolae duae parvae. Duae tantum villae iure parochiali ad eandem ecclesiam attinent videlicet *Panthnow* et *Byenyecz*.

*) *Pątnów*, wieś niegdyś królewska, zawdzięcza fundacyą kościoła parafialnego niezawodnie książętom lub monarchom polskim. Kiedy to nastąpiło, znikąd dojść nie można. Obecny kościół drewniany, dosyć starożytny, sięgający zapewne początku wieku zeszłego ma trzy oltarze, z których jeden od starości już spruchniały, zkąd wnosić można o dawności kościoła. Od roku 1850 należy do kościoła *pątnowskiego* jako filia kościół niegdyś parafialny w *Dzietrznikach*, o którym było wyżej. Obecnie stanowią parafią miejscowości: *Pątnów*, *Bieniec*, *Dzietrzniki*, *Załęcze Wielkie*, *Kluski*, *Grabowa*, *Polaki*, *Budziaki*. Pleban *pątnowski* od roku 1843 rezyduje w *Dzietrznikach*, a w *Pątnowie* wikaryusz jego (Rubryc. dyec. kuj.-kal. z r. 1878 f. 83 i z r. 1873 f. 96).

Proventus in eadem villa *Panthnow:* primo plebanus seu commendarius percipit ratione missalium de quolibet laneo possessionato mensuram siliginis et aliam avenae, de sex etiam cmethonibus liberis alias *wolnych* ratione decimae per sex grossos recipit; item de duobus molendinis per tres grossos, de tertio vero duos ratione decimae; item de hortulanis et tabernatore similiter et de inquilinis, si qui fuerint, ratione mensalium per grossum recipit. Item in eadem *Panthnow* habet aream et domum in ea pessimam et ruinosam, hortum ad eam pertinentem, a nulla parte septum, tres mansos agri cum pratis ad agros spectantibus.

Byenyecz, sub eadem parochiali, in qua plebanus pro tempore existens seu commendarius de quolibet laneo possessionato mensuram siliginis et aliam avenae percipit, de hortulanis et inquilinis per grossum ratione mensalium; minister ecclesiae per cmethones et incolas suprascriptarum duarum villarum salariatur, cui annuatim per grossum contribuunt. Vinum et cera pro ecclesia per provisores ecclesiae procuratur.

17. LASCHOW.*)

Ecclesia parochialis, tituli *S. Joannis Baptistae*, de collatione laicorum, quam modo per commendam propter tenuitatem proventuum providet dominus *Jacobus Rzepeczky*, actu presbyter; eadem ecclesia est de roboribus constructa et cimiterium circumquaque bene septum; habet suos apparatus istos, videlicet duos calices argenteos, crucem de cupro, monstrantiam similiter, ornatum de camcha rubea cum flaveo colore mixta, secundum de posthawyecz, duo alia vetera simplicia, missalia tria, unum *Cracoviensis* dioecesis impressum et duo scripta in pergameno, agenda impressa *Cracoviensis*, superpellicium unum, ampulas quatuor, antependium bonum de camcha, vexilla duo, lagenam stanneam pro vino servando, campanas duas in campanili, tertiam parvam in medio ecclesiae appensam, nolas tres parvas, corporalia quatuor. Pertinent tamen iure parochiali duae villae ad eandem ecclesiam, videlicet ipsamet *Laschow* et *Zalancze* maior.

Proventus. Laschow, villa, in qua plebanus habet dotem seu aream plebanalem et domum in ea mediocrem et non bene aedificatam, cum hortis duobus ad eam pertinentibus, duos laneos agri cum pratis; ibidem habet decimam manipularem de quinque praediis nobilium valoris duarum marcarum citra vel ultra; ibidem de scultetia ratione decimae tres grossos, unum coretum siliginis et alium avenae

*) *Łaszów*, wieś niegdyś kapituły *gnieźnieńskiej*, poprzednio arcybiskupia, z kościołem parafialnym pod tyt. *ś. Jana Chrzciciela*, zapewne przez arcybiskupów *gnieźnieńskich* fundowanym i uposażonym, wspominanym w aktach konsystorskich od drugiej połowy wieku XV (Arch. Consist. Gnesn. Wykazy). Obecny kościół o trzech ołtarzach z drzewa kostkowego zapewne w wieku XVII odbudowany, zrestaurował gruntownie pleban miejscowy, *Wojciech Kleczowski*, około roku 1740, atoli dziś gwałtownej znów potrzebuje reparacyi. Tenże pleban wystawił nową drewnianą plebanią, której przez niedbalstwo rządzców w roku 1828 już nie było śladu. Dawniej stanowiły parafią następujące miejscowości: *Łaszów*, *Załęcze Wielkie*, *Grabowa*, *Kluski* i *Babak*, które w roku 1813 wraz z kościołem jako filią wcielone zostały na zawsze do parafii w *Mierzycach* (Rubryc. dyec. kuj.-kal. z r. 1878 f. 76).

percipit; de cmethone etiam libero ratione decimae sex grossos et ab uno cmethone possessionato mensuram siliginis et aliam avenae, quod si plures essent possessionati, extunc ab unoquoque tantum perciperet.

Zalancze maior, sub eadem parochiali, in qua idem plebanus ratione missalium de laneo possessionato percipit mensuram siliginis et aliam avenae et de quolibet cmethone et hortulanis per grossum ratione mensalium. Minister ecclesiae providetur per parochianos, cui pro salario singulis annis contribuunt per grossum et de aliis porrectionibus vivit; cera et vinum per vitricos pro ecclesia datur.

18. DZYERZNYKY.*)

Villa ecclesiae parochialis, tituli *S. Catharinae*, collationis monachorum extra muros *Wyelunenses de Czeszthochowa*; una tantum villa attinet iure parochiali, quam soli monachi per commendam dirigunt. Habet duos calices argenteos, pacificale argenteum parvum, aliud aereum, scatulam cum reliquiis parvam, ornatum de camcha rubea et viridi colore colorisata, secundum de arasio viridi, tertium de barchan et alia duo vetera, duo missalia scripta, psalterium scriptum pergameneum, agendam scriptam, corporalia duo cum scatula, vexilla duo, ampulas quatuor, campanas duas in campanili, tertiam in medio ecclesiae appensam, nolas parvas, pallas sufficientes.

Proventus; ibidem plebanus habet dotem plebanalem bonam cum hortis, quatuor laneos agri cum pratis, decimam manipularem de praedio monachorum ibidem; item habet piscinam unam et de quolibet laneo possessionato mensuram siliginis et aliam avenae; item de tribus molendinis ibidem habet per unum eorum alias *wyertel* farinae siligineae; hortulani et tabernatores ratione mensalium per grossum tribuunt.

19. OSZYAKOW.*)

Ecclesia parochialis, tituli *S. Hedvigis*, de collatione laicorum nobilium; habet clenodia: tres calices argenteos, duos ex eis deauratos, crucem argenteam in pede

*) *Dzietrzniki*, wieś niegdyś dotacyjna klasztoru *wieluńskiego* księży *Paulinów*, w roku 1393 przez króla *Władysława Jagiełłę* mu nadana, jak dowodzi dokument odnośny w *Krakowie* w wigilię *ś. Macieja apostoła* tegoż roku wystawiony z przyzwoleniem arcybiskupa *gnieźnieńskiego*. Kościół dzisiejszy modrzewiowy wystawili *Paulini* prawdopodobnie już na początku wieku XV. Konsekrował go dopiero w roku 1625 dnia 11 maja *Adam Goski*, biskup *bakowski*. W wielkim ołtarzu przechowuje się część relikwii *Piusa V* w roku 1757 z *Rzymu* sprowadzona. Dzwony dwa większe konsekrował w r. 1725 *Franciszek Kraszkowski*, suffragan *gnieźnieński*. Plebanem miejscowym był zawsze przeor *Paulinów wieluńskich*, którego arcybiskupowi prezentował prowincyał zakonu. W roku 1850 kościół *dzietrznicki* affiliowany został na zawsze do parafii w *Pątnowie*, której rządzca jednakże przy nim rezyduje (Rubr. dyec. kuj.-kal. z r. 1878 f. 84).

*) *Oszyjaków (Osiaków)*, niegdyś miasteczko szlacheckie, dziś wieś z kościołem parafialnym sięgającym przynajmniej początku wieku XV, gdyż w aktach konsystorza *gnieźnieńskiego* bywa w wieku następnym

cupreo, duas alias cruces parvas argenteas et deauratas sine pedibus, monstrantiam argenteam in toto et in parte deauratam, continens (sic) ad libram octo marcas argenti, alia monstrantia cuprea; item habet casulas, unam auro textam alias *zlothoglow*, secundam de camcha rubea novam, aliam de axameto rubeo, quartam de axameto nigro, una de cowthir et de camcha alia; quatuor feriales de camcha varii coloris, cappa de camcha rubea colore croceo mixta, corporalia sufficientia, missalia tria, unum *Gnesnensis* dioecesis impressum, secundum *Cracoviensis* dioecesis similiter impressum, tertium de pergameno scriptum, antiphonarium papyreum, graduale pergameneum, agendas duas *Gnesnensis* et *Vratislaviensis* dioecesis, ampulas sex, superpellicia duo, quatuor vexilla, festivalia duo et ferialia duo, campanas tres in campanili, nolas sex parvas, lagenam stanneam pro servando vino, antependia sufficientia, sed duo solemniora, pallas sufficientes. Eadem ecclesia de roboribus constructa, sed sacristia anno praesenti de lateribus coctis murata.

Proventus, pro rectore eiusdem ecclesiae; cuius rector honorabilis dominus *Alexius de Klobucsko* institutus existit et in ipsius est pacifica possessione. Villae vero iure parochiali sunt attinentes ad eandem ecclesiam, de quibus plebanus fructus percipit videlicet oppidum *Ossyakow*, *Radoszchewycze* [1]), *Konopnycza* [2]), *Walykow* [3]), *Strobyn* [4]), *Bambnow* [5]), *Czernycze* [6]), *Szyąkyelow* [7]), *Nova Wyeysch* [8]),

Ossyakow oppidum, in quo pro suo fundo et dote plebanali habet aream et aedificia in illa constructa competentia pro conditione post ecclesiam versus septentrionem, duos hortos et piscinulam, unum mansum agri cum pratis ad dimensionem agrorum oppidanorum et ibidem de quolibet laneo possessionato per quatuor grossos; item habet duos hortulanos, qui ratione census solvunt per sex grossos et per duos gallos et labores exercent campestres infra messem; item in *Olyewyno* villa sub parochiali *Ruda* habet cmethonem, qui solvit ratione census eidem viginti grossos et duos gallos et quindecim ova, item decimam manipularem de praedio

wspominany jako dawno istniejący (Arch. Capit. Gnesn. Wykazy urywkowe). Obecny kościół murowany w miejsce dawnego drewnianego roku 1648 nakładem *Jakóba Fabrycyusza*, plebana miejscowego i *opatowieckiego*, konsekrowany został w roku następnym. Budowli dokończył i osobną kaplicą przyozdobił tę świątynię *Wojciech Iwicki*, kanonik *wieluński* i pleban miejscowy r. 1683 (Acta Visit. de a. 1765). Ołtarzy ma sześć i trzy dzwony; ostatnie konsekrował suffragan *gnieźnieński*, *Franciszek Krasszkowski*. W roku 1750 piękny kościół pożarem zniszczony, niebawem za staraniem rządzcy swego, *Jana Cysterzyńskiego*, zrestaurowany i wewnątrz przyozdobiony został. Dzisiejszy pleban dbały o ochędóstwo przybytku Pańskiego w wzorowym go utrzymuje porządku. Tenże tak cmentarz grzebalny jako i kościelny przyzwoicie ogrodził i nową plebanią drewnianą z fundamentów wystawił. Pleban wspomniony *Jakób Fabrycyusz*, pragnąc podnieść cześć ku *Bogarodzicy* w kościele *ossyjakowskim*, legował 10,000 na ustanowienie przy nim 2 mansyonarzów. Ponieważ atoli procent nie wystarczał na ich utrzymanie i obowiązki na nich za uciążliwe nałożone być miały, przeto nie przyszło do wykonania jego woli, gdyż arcybiskup *Komorowski*, zredukowawszy liczbę mszy śś. przez legatora przeznaczonych, odprawianie ich oraz kursu *de Beata* proboszczowi i wikaryuszowi pozostawił. Oprócz *Ossyjakowa* należą do parafii następujące miejscowości: *Radoszewice*, *Dębina*, *Felinów*, *Gabryelów*, *Borkowe* młyn, *Katerpole*, *Zmyślona*, *Bugaj*, *Mierzanów*, *Szewczyki* pust., *Kuźnica Łagowska*, *Kuszyna*, *Dąbrówki*, *Kuźnica Strobińska*, *Chorzyna*, *Krzętle*, *Anielin*, *Strobin*, *Walków*, *Bębnów*, *Szynkielów*, *Dymek*, *Czernice*, *Huta Szklana*, *Piskornik* pust., *Józefina*, *Nowawieś*, *Folwark Raducki*, *Raduczyce*, *Bronisławów*, *Szyszkowe*, *Drobnice* (Rubryc. dyec. kuj.-kal. z r. 1878 f. 80. 81 i z r. 1873 f. 95. 96).

[1]) *Radoszewice*. [2]) *Konopnica* (zob. niżej). [3]) *Walków*. [4]) *Strobin*. [5]) *Bębnów*. [6]) *Czernice*. [7]) *Szynkielów*. [8]) *Nowawieś*.

quando colitur percipit; item inquilini et hortulani in oppido degentes ratione mensalium solvunt per grossum.

Radoschewycze [1]), villa nobilium sub eadem parochiali, in qua plebanus ratione missalium percipit de quolibet laneo possessionato corum siliginis et alium avenae; decima vero praedialis plebano in *Szyemykowycze* datur; ibidem ratione mensalium ab inquilinis et hortulanis plebano in *Oszyakow* grossus datur.

Konopnycza [2]), villa nobilium sub eadem parochiali, in qua plebanus habet decimam manipularem de praedio et de cmethonibus possessionatis ratione missalium corum siliginis et alium avenae percipit, de hortulanis et inquilinis per grossum unum.

Walykow, villa nobilium sub eadem parochiali, in qua plebanus decimam manipularem de praedio percipit et de laneo quolibet possessionato ratione missalium corum siliginis et alium avenae, de hortulanis etiam grossum pro mensalibus.

[1]) *Radoszewice*, wieś szlachecka, gniazdo rodziny *Radoszewskich z Siemkowic* z przydomkiem *Boksa*, z których pochodził *Stefan Boksa Radoszewski*, kanonik *gnieźnieński* i pleban *siemikowski*, zmarły r. 1689 (Ks. Korytkowski, Żywoty Prał. i Kan. Gniezn. Ms.). Na początku wieku XVII *Marcin Boksa Radoszewski* z *Siemikowic* wystawił tam kościół drewniany, który *Adam Goski*, biskup *bakowski* dnia 6 maja roku 1625 z upoważnienia arcybiskupa *Henryka Firleja*, konsekrował pod tyt. *ś. Maryi Magdaleny*. Kościól ten erygował tenże arcybiskup jako filią kościoła parafialnego w *Oszyjakowie*, ustanowiwszy przy nim osobnego kapelana, któremu wspomniony fundator przeznaczył odpowiednie utrzymanie w gruntach i procentach. Około roku 1720 wystawiono dla niego osobny dom mieszkalny i uposażenie powiększono. Kościół pierwotny około roku 1760 zrestaurowany i wewnątrz przyozdobiony podupadł w końcu tego wieku lub na początku teraźniejszego i zastąpiony został nowym murowanym, lecz nie wiadomo przez kogo. Obecnie stanowi on kaplicę tylko publiczną (Rubryc. dyec. kuj.-kal. z r. 1878 str. 81. 82).

[2]) *Konopnica*, wieś szlachecka, gniazdo rodziny *Konopnickich* h. *Jastrzębiec* (Niesiecki l. c. II, 596), należała aż do połowy wieku XVI do do parafii *Oszyjaków*, odtąd zaś otrzymała z kilku okolicznemi wsiami osobny kościół parafialny, na usilne prośby *Wojciecha Konopnickiego*, podsędka *wieluńskiego* i braci jego rodzonych *Andrzeja*, *Jakóba* i *Jana*, którzy kościół tam drewniany oraz budynki plebańskie wystawili i nowe to beneficyum trzema grzywnami czynszu, tyluż łanami roli i dziesięcinami uposażyli. Arcybiskup *Mikołaj Dzierzgowski* erygował w roku 1552 tenże kościół jako parafialny. W krótce potem *Hieronim z Kroczewa Konopnicki*, kasztelan *spicymirski* uposażenie kościoła wspaniałomyślnie powiększył, nadawszy mu na własność połowę wsi swojej dziedzicznej *Szynkielowa (Wola Szynkielowska)* i całą wieś *Dymek*. Za przyzwoleniem Stolicy apostolskiej i arcybiskupa *Jana Wężyka* parafia nowo erygowana powierzoną została księżom *Paulinom częstochowskim* (dnia 14 stycznia roku 1673). Arcybiskup *Maciej Łubieński* ustąpił nadto temuż kościołowi dziesięciny stołu swego z wsi wyżej wspomnionych przywilejem wydanym w *Częstochowie* dnia 5 kwietnia roku 1644 z obowiązkiem odprawiania 3 mszy śś. na rok za żyjących arcybiskupów wraz z kollektą za zmarłych. Tak samo arcybiskup *Andrzej Olszowski* darował nowemu klasztorowi *Paulinów* dziesięciny w *Skrobinie* przywilejem wydanym w *Skierniewicach* dnia 28 grudnia roku 1676. Za przyzwoleniem prymasa *Potockiego* zakonnicy sprzedali wieś *Dymek* za 14,000 złt, do których *Leszczyńska* wojewodzina dodała 6000 złt. a klasztor 9340 złt. i cała suma w ilości 29,340 złt. ulokowaną została na dobrach *Myślniew* w *Ostrzeszowskiem*, od której zakonnicy pobierali procenta. Za Prus południowych rząd pruski, zabrawszy połowę wsi *Szynkielowa*, przeznaczył klasztorowi 725 złt. rocznej kompetencyi, i 40 sążni drzewa jako rekompensę za las *głuchowski*, darowany niegdyś kościołowi przez fundatorów. Dzisiejszy kościół murowany wraz z klasztorkiem na 6 zakonników wybudował wspomniony fundator, *Hieronim Konopnicki* w roku 1642. Kościół konsekrował w roku 1666 *Andrzej Olszowski*, naówczas biskup *chełmiński*, późniejszy prymas. Oprócz tegoż kościoła posiadała *Konopnica* na cmentarzu grzebalnym kaplicę publiczną drewnianą pod wezwaniem *ś. Maryi Magdaleny*, wystawioną z materyału dawnego kościoła szpitalnego upadkiem grożącego, fundowanego niegdyś przez *Hieronima Konopnickiego* r. 1638 i hojnie leguminami z dworu dawać się mającemi uposażonego. W roku 1791 już śladu tegoż uposażenia nie było (Rubryc. dyec. kuj.-kal. z r. 1878 str. 67. 68).

Strobyn, villa nobilium sub eadem parochiali, de qua plebanus ratione missalium de laneo possessionato corum siliginis et alium avenae percipit et de hortulanis pro mensalibus per grossum.

Bambnow, sub eadem parochiali, villa nobilium, in qua de laneo quolibet possessionato corum siliginis et alium avenae percipit et de hortulanis ac inquilinis per grossum ratione mensalium.

Czernycze [1]), villa nobilium sub eadem parochiali, in qua ratione missalium corum siliginis et alium avenae percipit de manso possessionato et de scultetia ratione decimae fertonem, de hortulanis per grossum.

Szyakylow, villa nobilium sub eadem parochiali, in qua similiter ratione mensalium de possessionatis agris solvunt plebano quartam alias *wyertel* siliginis et tot avenae, de scultetia fertonem ratione decimae percipit, de hortulanis pro missalibus per grossum.

Nowa wyeysch, sub eadem parochiali, in qua de laneo possessionato ratione missalium corum siliginis et alium avenae percipit.

Drobnycza et *Raduczicze*, villae sub parochiali *Ruda*, de quibus plebanus in *Oszyakow* per grossum ab omnibus incolis percipit. De his vero proventibus plebanus salariat vicarium et ministrum ecclesiae, pro quibus habet domos seu habitationes circa ecclesiam. Vinum et ceram vitrici seu provisores ecclesiae pro divinis conferunt quantum opus est.

20. RUDLYCZE.*)

Ecclesia parochialis tituli *S. Nicolai*, collationis nobilium, cuius rector seu plebanus dominus *Stanislaus Wolborzs* [2]) est institutus et in ipsius pacifica possessione. Eadem ecclesia habet clenodia et apparatus infrascriptos, videlicet calices duos argenteos, unum ex his deauratum et tertium stanneum, ornatum de axameto rubeo, secundum de adamasco nigro, tertium de cophtir viridi et duo de

[1]) *Czernice*, wieś szlachecka, ma osobną kaplicę murowaną z jednym ołtarzem na cześć *N. Maryi P.* przez dziedziców miejscowych dla własnej wygody wystawioną (tamże f. 82).

*) *Rudlice*, wieś szlachecka, w wieku XV własność familii *Zajączków* z kościołem parafialnym, o którego początku żadnej zgoła nie ma wiadomości. W roku 1601 dnia 30 września konsekrował tam nowy kościół drewniany w miejsce pierwotnego wystawiony, *Maciej Pstrokoński*, biskup *przemyślski* z upoważnienia arcybiskupa *Karnkowskiego*. Według wizyty z roku 1720 w kościele tym były trzy ołtarze, a wizyta z roku 1765 wylicza 5 bractw tam zaprowadzonych. W roku 1432, *Piotr Zajączek*, fundował przy kościele *rudlickim* altaryą, o której opis powyższy wspomina, pod tyt. *ś. Wojciecha*, zapisawszy dla altarzysty 3½ grzywny rocznego czynszu z obowiązkiem odprawiania co tydzień dwóch mszy śś. Ołtarz wielki z obrazem *Matki Boskiej* w srebrnej sukience sprawił w roku 1760 *Piotr Fundament Karśnicki*, dziedzic miejscowy, a prócz tego wystawił nową drewnianą dzwonnicę. W r. 1809 stanął w miejsce opisanego powyżej kościoła nowy również drewniany, nakładem dziedziców miejscowych, *Nepomucena* i *Cecylii Rychłowskich*. Parafią stanowią następujące miejscowości: *Rudlice*, *Ostrówek*, *Wola Rudlicka*, *Janów*, *Dobroszyny*, *Bolików*, *Okalew*, *Niemierzyn*, *Babin*, *Stare Pole*, *Skrzynno*, *Dębiec*, *Kopiec Skrzyński*, *Piskornik*, *Młynek Skrzyński*, *Kuźnica* (Rubryc. dyec. kuj.-kal. z r. 1878 f. 90. 91 i z r. 1873 f. 97).

[2]) *Stanisław z Wolborza*, pleban.

camcha ferialia cum omnibus attinentiis, cappam de posthawyecz, missalia duo scripta in pergameno, antependia quinque, quatuordecim pallas, tria corporalia, duas cruces magnas et parvam de aere utramque deauratam, monstrantiam de cupro, duas pixides de cupro, in quibus Eucharistia servatur, portatilia tria, tertium argento circumdatum, superpellicia duo, campanas tres in campanili et quartam in medio ecclesiae appensam pro signatura, nolas quinque parvas, thuribulum aereum, caldear aereum pro aqua benedicta portanda, agendam *Gnesnensem* impressam, antiphonarium scriptum in papyro, quatuor ulnas axameti ecclesiae in pecuniis duarum marcarum impignoratas.

Proventus pro plebano seu parocho eiusdem ecclesiae provenientes. Cui parochiali iure villae infrascriptae attinent, de quibus pro suo fundo proventus seu fructus percipit, videlicet *Rudlycze*, *Skrzynno*, *Nyemyerzyn*, *Gromathky*[1]), *Okalow*, *Bolykow*, minera una, in quibus quaestus proveniunt plebano, et primo:

Rudlycze pro suo fundo et dote habet aream et domum pro conditione sua cum duobus hortis, duos laneos agri cum pratis; item de duobus laneis scultetiae, quam haeres occupavit, plebanus percipit decimam manipularem et de taberna similiter; ibidem de quolibet laneo possessionato et ratione missalium corum siliginis et alium avenae percipit; ibidem de hortulanis inquilinis, et tabernatoribus ratione mensalium per grossum recipit.

Skrzynno, villa nobilium sub eadem parochiali, in qua plebanus habet decimam manipularem de praediis nobilium similiter de tabernis et duobus molendinatoribus; insuper ibidem habet de quolibet laneo possessionato quartam superefluentem siliginis tantum et de molendinatoribus pro mensalibus per grossum recipit; similiter de agris desertis per aliquem cmethonem cultis seu colendis similiter per unum *wyertel* siliginis percipit.

Nyemyerzyn, villa nobilium sub eadem parochiali, in qua plebanus ratione missalium de laneo quolibet possessionato duos grossos percipit, similiter et de desertis per aliquem cultis seu colendis et de eisdem laneis decima pecuniaria de quolibet seorsum laneo seu maldrata mensae archiepiscopali cedit; de inquilinis etiam tabernatoribus, hortulanis ratione mensalium per grossum recipit.

Gromathky, villa nobilium sub eadem parochiali, in qua tantum plebanus decimam manipularem de praediis nobilium percipit.

Okalow, villa nobilium sub eadem parochiali, in qua plebanus ratione missalium percipit de quolibet laneo possessionato corum siliginis et alium avenae, de hortulanis mensalia per grossum recipit.

Bolykow, villa nobilium sub eadem parochiali, de agris praedialibus haeredum decimam manipularem percipit et de hortulanis mensalia per grossum percipit.

Mineratores sub eadem parochiali degentes ratione mensalium solvunt per grossum; item decimam manipularem de agris molendinatoris in *Rudlycza* percipit et de eadem grossum *stholowe*; item de molendino in parva *Rychloczycze* habet decimam mensuram cuiuslibet grani; de istis vero proventibus plebanus ministrum ecclesiae salariat et ultra plebani salarium minister de incolis villae *Rudlycza* per grossum cum medio percipit et pro eodem ministro plebanus habet aream cum domo cimiterio contiguam, quam etiam cmethones reaedificant.

[1]) *Gromadki*, dziś nie znane.

Altare in eadem ecclesia *Rudlycza* de collatione nobilium, tituli *S. Adalberti* fundatum et erectum, ad quod altare plebanus in eadem *Rudlycza* est institutus; pro cuius altaris fundo est area vacua sine domo, contigua cimiterio, insuper laneum agri cum pratis et hortis duobus; item in eadem villa pro censu dicti altaris de quolibet cmethone possessionato ratione census quatuordecim grossos percipit et per unam mensuram alias *czwyerthnya* siliginis; domum vero reaedificare cmethones cum haerede tenentur; altarista etiam pro tempore existens obligatur ad duas missas singulis septimanis legendas.

21. CZARNOZOLNY.

Ecclesia tituli *S. Bartholomaei*, de collatione magnifici domini palatini *Kalisiensis*, *Zarąmba*, cuius ecclesiae commendarius ad tempus est deputatus dominus *Thomas*, mansionarius do *Wyeluny*, caret enim praedicta ecclesia rectore instituto et proprio ob tenuitatem proventuum. In eadem ecclesia clenodia et apparatus habentur ista: duo calices argentei, unus ex his deauratus, crux argentea et alia cuprea, casula de axameto rubeo et duae de camcha varii coloris, missalia duo, corporalia duo, superpellicium unum, agenda *Gnesnensis*, ampulae quatuor, lagena stannea pro vino servando, vexilla quatuor, solemnia duo et duo ferialia, campanae duae in campanili, tertia in medio ecclesiae appensa pro signatura, nolae tres parvae, monstrantia cuprea, caldear aereum pro aspersione dominica, antependia quatuor, unum pro solemnitate de czyndalyn et tria ferialia, pallae sufficientes.

Proventus pro plebano seu commendario protunc exsistente sunt in eadem *Czarnozolny*, quae unica iure parochiali ibidem attinet; habet enim dominus plebanus dotem bonam pro fundo, aream videlicet cum domo, hortis et piscinulis prope dotem praedictam iacentibus et duos laneos agri cum pratis et de quolibet laneo

*) *Czarnożyły*, wieś szlachecka, w wieku XV i XVI własność *Zarembów*, następnie *Mniszchów* potem *Leszczyńskich*, dalej *Brzostowskich*, miała kościół parafialny już w wieku XV, jak świadczą wzmianki w aktach konsystorza *gnieźnieńskiego*, fundowany niewątpliwie przez rodzinę *Zarembów*, którzy, jak opis powyższy świadczy, byli w posiadaniu tejże majętności w początku jeszcze wieku XVI. Poprzedni kościół *czarnożylski* z drzewa modrzewiowego wystawiony konsekrował w dniu 29 kwietnia roku 1626 *Adam Goski*, biskup *bakowski*, za upoważnieniem arcybiskupa *Henryka Firleja* (Acta Visit. de a. 1720). Miał 6 ołtarzy i kaplicę po stronie północnej na cześć *N. Maryi P.* Odnowił go wewnątrz i przyozdobił około roku 1720 pleban *Aleksy Borkowicz*, który własnym nakładem sprawił także monstrancyą srebrną i inne sprzęty kościelne. W krótce potem wystawiła *Joanna Barbara z Brzostowskich*, wojewodzina *kaliska*, wspaniały kościół murowany, dokończony roku 1726 a dnia 12 października r. 1730 przez *Franciszka Kraszkowskiego*, suffragana *gnieźnieńskiego*, konsekrowany pod wezwaniem *ś. Bartłomieja apostoła*. Później familia *Brzostowskich* fundowała przy tymże kościele kaplicę z mauzoleum familijnem. Przed 90 laty piorun uderzywszy w wieżą spalił ją, lecz niebawem nową drewnianą została zastąpioną. Taż szczodrobliwa fundatorka zapisała 1600 złt. na dobrach *Opatowie* na kurs *de Beata* co sobotę odprawiać się mający. *Zygmunt Borek Gostyński*, łowczy ziemi *wieluńskiej* uposażył w r. 1677 osobny wikaryat, nadawszy mu grunta i wystawiwszy dom i budynki gospodarcze; tak samo organistę i nauczyciela. Za staraniem plebana *Franciszka Wieczorkiewicza* sprawiono do kościoła obrazy ołtarzowe dobrego pędzla i ołtarz wielki kosztownie odnowiono (Rubryc. dyec. kuj.-kal, z r. 1878. f. 58—60).

possessionato ibidem mensuram siliginis alias czwyerthnya et tot avenae; item habet decimam manipularem de praedio domini, item de scultetis viginti unum grossum ratione decimae, ibidem de quatuor tabernatoribus et duobus hortulanis ratione mensalium per unum grossum et de duobus liberis cmethonibus alias *wolnych* decimam manipularem; item minister ecclesiae providetur et provideri ex antiquo consuevit per incolas villae, cui contribuunt per grossum et habet habitationem contiguam cimiterio; ibidem de agris possessionatis maldrata dantur pro mensa archiepiscopali, tamen quando aliquis cmetho locatur in agro, extunc dominus villae dat eidem libertatem a tributis suis et proventibus ecclesiae et ita durante illa libertate nec plebano missalia nec mensae archiepiscopali maldrata dantur; non requiritur tamen super tali libertate consensus domini archiepiscopi neque plebani.

22. WYDRZYN.*)

Ecclesia parochialis tituli *S. Crucis* de provisione sedis ordinariae, cuius possessor et rector institutus dominus *Nicolaus de Mansovia* et in ipsius est pacifica possessione. Ecclesia ibidem de roboribus est constructa; habet clenodia, et apparatus, videlicet calices duos argenteos, unum ex his deauratum, crucem totam argenteam mediocrem, ornatum de axameto rubeo, secundum de camcha, tertium etiam novum de camcha, varii coloris, quartum de postawyecz, missalia duo, scriptum et impressum, agendam impressam, corporalia tria cum scatula, vexilla duo, ampulas quatuor, superpellicium bonum, telae (sic) *Colonienses*, monstrantiam de cupro, lagenam stanneam pro vino servando, pacificale parvum argenteum, campanas duas in campanili, tertiam in medio ecclesiae appensam pro signatura, antependia duo, pallae sufficientes, nolae tres parvae.

Proventus pro plebano in villis ad eandem parochialem iure parochiali spectantibus. In villis infrascriptis, videlicet *Wydrzyn*, *Staw*, *Gromadzycze*, *Stawek*, *Byenyadzycze* [1]), *Opagyewycze* [2]).

Vidrzyn, villa parochialis, in qua plebanus habet dotem bonam plebanalem cum domo, hortis et piscinula; duos laneos agri cum pratis; ibidem a scultetis

*) *Wydrzyn*, wieś niegdyś kapituły *gnieźnieńskiej* należąca do klucza *Kamionka*, a poprzednio arcybiskupia aż do roku 1555 (Zob. uwagę pod *Wieluniem* przy *Kamionce)*, miała kościół parafialny zapewne przez arcybiskupów fundowany już w pierwszej połowie wieku XV (Archiv. Capit. et Consist. Gnesn.). Taż kapitula wystawiła w miejsce upadającego od starości kościoła drewnianego nowy również drewniany około roku 1718, który w roku 1822 *Franciszek Kraszkowski*, suffragan *gnieźnieński* konsekrował. Na utrzymanie lampy wieczystej zapisał *ks. Antoni Stawski*, kanonik *wiślicki* na dobrach swoich *Staw* 1000 złt. w roku 1730. Kościół ten na dniu 17 kwietnia roku 1832 stał się pastwą płomieni, a ponieważ parafianie dla ubóstwa swego na wystawienie nowego zdobyć się nie mogli, przeto parafia *wydrzyńska* na zawsze wcieloną została do *Czarnożył*, wyznaczona zaś kompetencya rządowa dla dawniejszego plebana *wydrzyńskiego* obróconą została na uposażenie plebana przy świeżo ustanowionej nowej parafii w *Kamienicy Polskiej* (Rubryc. dyec. kuj.-kal. z r. 1875 f. 60). Do zniesionej parafii należały dawniej miejscowości: *Wydrzyn*, *Staw*, *Stawek*, *Bieniądzice*, *Opojowice* i *Gromadzice*.

[1]) *Bienięddzice*. [2]) *Opojowice*.

ratione decimae mediam marcam percipit; ibidem de quolibet laneo possessionato mensuram siliginis et aliam avenae ratione missalium percipit, de hortulanis etiam et de scultetis ratione mensalium per grossum.

Staw, sub eadem parochiali; ibidem de praediis nobilium habet decimam manipularem, de cmethonibus possessionatis mensuram siliginis et tot avenae; de hortulanis vero et inquilinis similiter, et de scultetis ratione mensalium per grossum, et de eisdem scultetis ratione decimae unum fertonem.

Gromadzicze, villa sub eadem parochiali, in qua de scultetis ratione decimae sex grossos percipit, de agris possessionatis laneorum ratione missalium mensuram siliginis et aliam avenae; de hortulanis vero et inquilinis ratione mensalium per unum grossum.

Stawek, villa sub eadem parochiali, in qua de agris praedialibus percipit decimam manipularem et de agris cmethonum possessionatis missalia, de hortulanis et inquilinis ratione mensalium per unum grossum.

Byenyądzycze, sub eadem parochiali, in qua plebanus decimam habet manipularem de agris nobilium praedialibus et de laneis possessionatis cmethonum mensuram siliginis et aliam avenae, de hortulanis et inquilinis per grossum ratione mensalium.

Opagyewycze, sub eadem parochiali; ibidem de praediis nobilium decimam manipularem percipit et de tribus cmethonibus unam cassulam siliginis et quindecim manipulos avenae.

Skrzyn, sub parochiali *Rudlicze*, in qua plebanus de *Wydrzyn* de agris possessionatis cmethonum decimam manipularem percipit et de agris desertis. Ministrum ecclesiae parochiani salariare tenentur et domum pro illo construere, cui per unum grossum annuatim contribuunt more aliarum parochialium. Vitrici ceram ad ecclesiam procurant, plebanus vero vinum.

23. RACZYN.*)

Ecclesia parochialis de collatione laicorum, tituli *S. Nicolai*, cuius possessor plebanus est institutus dominus *Laurentius de Pyotrkow*; in eadem ecclesia sunt clenodia: duo calices argentei, unus in toto deauratus, crux parva argentea deaurata, casula de axameto rubeo, secunda de arasio, missalia duo, scriptum et impressum, agenda scripta, alia impressa *Gnesnensis*, superpellicium unum, quatuor vexilla, corporalia tria, monstrantia cuprca, ampulae quatuor, lagena stannea pro

*) *Raczyn*, wieś szlachecka, gniazdo rodziny *Raczyńskich* h. *Jastrzębiec* z kościołem parafialnym niezawodnie przez nią fundowanym, lecz nie wiadomo, w którym czasie. Obecny kościół starożytny drewniany, konsekrowany jest, jak świadczy obchodzona corocznie uroczystość poświęcenia jego w niedzielę po *W W. ŚŚ.* Podźwignął go z upadku i ruiny pleban miejscowy, *Józef Krynicki* w roku 1844. Poprzednio dziedzice miejscowi przyozdobili go wieżą drewnianą i wystawili obok niego nową murowaną dzwonnicę. W końcu zeszłego wieku wcielony został do parafii *raczyńskiej* kościół parafialny w *Łagiewnikach* jako filia, o którym będzie niżej (Rubr. dyec. kuj.-kal. z r. 1878 f. 87. 88).

vino servando, campanae tres in campanili, quarta parva in medio ecclesiae, antependia duo.

Proventus plebano ex eadem villa provenientes, quae tantum unica iure parochiali ad ecclesiam attinet. Habet ibidem dotem plebanalem et domum in ea constructam cum hortis, duos laneos agri cum pratis ad dimensionem agrorum cmethonalium. Decimam manipularem ibidem de praediis nobilium percipit, de quolibet etiam laneo possessionato cmethonali mensuram siliginis et aliam avenae habet; a cmethonibus liberis ibidem ratione decimae marcam cum media recipit, de hortulanis et inquilinis per grossum ratione mensalium. Ministrum ecclesiae incolae villae salariant et domum pro illo construunt; vinum et ceram vitrici provident.

24. CHOTHOW.*)

Ecclesia parochialis, tituli *S. Martini*, de collatione laicorum, cuius rector est institutus dominus *Mathias de Pyotrkow*; eadem ecclesia habet necessaria sua, videlicet duos calices argenteos, crucem argenteam in toto mediocrem, monstrantiam de cupro, ornatum rubeum de axameto, secundum de camcha varii coloris, tertium de posthawyecz, duo superpellicia, duo missalia in pergameno scripta, agenda (sic) una scripta et alia impressa, quatuor vexilla, antependium unum, pallae sufficientes, corporalia tria, lagena stannea pro vino servando, campanae tres in campanili, quarta in medio ecclesiae appensa; item ecclesia eadem habet laneum agri; de quo pro fabrica solvunt mediam sexagenam.

Proventus pro plebano provenientes in villis infrascriptis ad eandem ecclesiam parochialem iure parochiali spectantibus, videlicet *Chothow*, *Thurow*, *Curow*, *Slupska*.

Chothow, ibidem plebanus habet dotem bonam plebanalem, contiguam cimiterio, versus meridiem et in ea domos pro conditione constructas cum hortis; duos laneos agri cum medio; ibidem ratione decimae de praediis nobilium percipit manipulos et de agris cmethonalibus possessionatis ratione mensalium mensuram siliginis et aliam avenae; item de scultetis et de liberis in eadem villa per sex grossos de quolibet percipit; ibidem de duobus cmethonibus in agris praedialibus locatis decimae per sex grossos recipit.

*) *Chotów*, wieś szlachecka, gniazdo zapewne familii *Chotowskich* h. *Kościessa*, chociaż *Długosz* daje im za siedzibę *Kotkowo*, z kościołem parafialnym, już w połowie wieku XV w aktach konsystorza *gnieźnieńskiego* wspominanym, pierwotnie drewnianym, w którego miejsce w roku 1616 pleban miejscowy *Grzegorz z Niedzielska Mański*, *(Manicki)* własnym nakładem nowy z kamienia i cegły palonej wystawił. Konsekrował go z upoważnienia arcybiskupa *Firleja* dnia 13 kwietnia roku 1625 *Adam Goski*, biskup *bakowski*. Zdobi go wieża znacznej wysokości z zegarem, mieszcząca w sobie trzy dzwony. W roku 1710 sprawił pleban miejscowy nowy organ o ośmiu głosach. Do parafii należą dziś następujące miejscowości: *Chotów*, *Kurów*, *Turów*, *Słupska*, *Srebrnica*, *Montewki*, *Górale*, *Grodziska*, *Kasterki*, *Mokrosy*, *Zwiechy*, *Piaski*, *Brzeziny*, *Wygoda*. W *Turowie* jest kaplica publiczna drewniana, nie wiadomo, przez kogo fundowana. W *Chotowie* był niegdyś szpital (Rubryc. dyec. kuj.-kal. z r. 1878 f. 55 i z r. 1873 f. 91).

Thurow, villa consulum *Wyelunensium*, in qua plebanus decimam manipularem de agris praedialibus ibidem alternatis vicibus cum domino canonico *Sworcz* percipit; ibidem ratione missalium de quolibet laneo possessionato quartam cum media siliginis alias *wyertel* et tot avenae de scultetis duobus ibidem ratione decimae percipit, de uno fertonem, de alio novem grossos.

Curow, villa consulum *Wyelunensium*, ibidem de quolibet laneo possessionato percipit missalia prout et in *Thurow*; ibidem de sculteto ratione decimae fertonem percipit.

Slupska, villa nobilium sub eadem parochiali, in qua ratione decimae de omnibus cmethonibus recipit quatuor manualia mellis; ibidem scultetus ratione decimae solvit sex grossos; ibidem plebanus vinum procurat pro ecclesia, vitrici vero ceram; minister ecclesiae per parochianos salariatur et habitatio pro illo per eosdem aedificatur.

25. MOKRSKO.*)

Ecclesia parochialis, tituli *S. Stanislai*, murata, quam modo possidet honorabilis dominus *Petrus de Wyeluny* de collatione laicorum nobilium; habet duos calices argenteos, crucem argenteam in pede cupreo, corporalia duo, ornatum de axameto rubeo, secundum de adamasco nigro, duos inferiores de postawyecz cum omnibus attinentiis, missalia duo, impressum *Gnesnensis* dioecesis et scriptum in pergameno, postilla impressa, agenda *Gnesnensis*, superpellicium unum, monstrantiam cupream, ampulas sex, campanas tres in campanili, quartam in medio ecclesiae, vexilla duo, antependia duo, pallae sufficientes.

Proventus rectorem seu plebanum loci concernentes; ibidem habet dotem seu aream plebanalem post ecclesiam et domum in ea bonam constructam cum hortis et pomeriis, duos etiam laneos agri cum pratis; item ibidem habet decimas manipulares de tribus praediis nobilium valoris sex marcarum; ibidem ab advocatis et cmethonibus liberis habet decimam pecuniariam marcam unam, de hortulanis et inquilinis ratione mensalium per grossum recipit; de laneis vero possessionatis cmethonum ratione missalium mensuram siliginis et aliam avenae percipit (et totidem avenae (sic). Ad quam ecclesiam iure parochiali pertinent villae, videlicet *Mokrsko* et *Wroblow* et tertia quondam parochialis est unita per loci ordinarium ecclesiae parochiali in *Mokrsko*, de qua unione latius in actis reverendissimi domini archiepiscopi constat.

*) *Mokrsko*, wieś szlachecka, już w wieku XIV własność familii *Koźuchowskich* h. *Dzik* albo *Sokola*, która tam przed rokiem 1500 kościół parafialny fundowała i uposażyła. Odbudował go w r. 1626 z drzewa *Aleksander Koźuchowski*, wicestarosta i sędzia grodzki *krakowski*. W drugiej połowie wieku zeszłego *Zofia z Gostyńskich Koźuchowska* sprawiła dwa nowe ołtarze. Przy ołtarzu *Niepokalanego Poczęcia N. Maryi P.* ustanowiony był z fundacyi *Koźuchowskich* osobny altarzysta i zarazem wikaryusz, którą to fundacyą zatwierdził arcybiskup *Komorowski* dnia 22 września roku 1756. Parafią stanowią miejscowości: *Mokrsko Szlacheckie*, *Mokrsko Rządowe*, *Wróblew*, *Kik* i *Królewska Grobla* (Rubryc. dyec. kuj.-kal. z r. 1878 f. 78. 79).

Wroblow [1]), sub eadem parochiali, in qua quondam erat parochialis ecclesia, tituli *Omnium Sanctorum*, cuius hodie nullum est vestigium, tantum cimiterium cum imagine Crucifixi; ibidem plebanus habet duos laneos agri quondam plebanalis (ibidem) et aream pro dote plebanali circa cimiterium; item ratione mensalium de quolibet laneo possessionato mensuram siliginis et tot avenae; de molendinatoribus vero et hortulanis ratione mensalium per unum grossum et de scultetia mediam marcam et duos grossos.

26. KOMORNYKY.*)

Ecclesia parochialis unita ad *Mokrsko* parochialem, tituli *S. Nicolai*; est in ea calix argenteus, duae cruces parvae argenteae, appensae sacculis reliquiarum, ornatus rubeus de postawyecz, alter ferialis de simplici camcha cum attinentiis, corporale unum, pallae duae, ampulae duae, vexilla duo de arasio, agenda scripta, missale scriptum, campanae duae parvae in campanili.

Proventus; area ibidem pro dote plebanali, domus in ea in toto destructa, hortus magnus cum pomerio. Duos laneos agri habet plebanus cum pratis et medium laneum pro ecclesia, qui omnes iacent deserti; ibidem ratione mensalium de quolibet laneo possessionato mensuram siliginis et aliam avenae percipit; ibidem decimam manipularem de praediis nobilium habet.

[1]) *Wróblew*, wieś szlachecka, niezawodnie gniazdo rodziny *Wróblewskich* h. *Lis*, z kościołem niegdyś parafialnym, już w początku wieku XV w aktach konsystorskich wspominanym, uposażonym dwoma łanami ziemi, który dla szczupłych dochodów dekretem arcybiskupa *Jana Latalskiego* z dnia 8 lipca roku 1538 wcielony został jako filia do kościoła parafialnego w *Mokrsku*. Starożytna świątynia pod wezwaniem *WW. ŚŚ.* zębem czasu zniszczona zniesioną została w końcu wieku XV, gdyż podczas powyższego opisu już jej nie było (Rubryc. dyec. kuj.kal. z r. 1878 f. 79).

*) *Komorniki*, wieś szlachecka, niezawodnie gniazdo rodziny *Komornickich* h. *Łodzia*, miała kościół parafialny już na początku wieku XV, albowiem w roku 1412 na dniu 30 listopada występuje pleban tamtejszy, *Wawrzyniec*, jako świadek przy pewnej czynności konsystorskiej (Arch. Capit. Gnesn. Excerpta ex actis Consist. Gnesn f. 8b). Jak opis powyższy pokazuje, kościół *komornicki* na początku wieku XVI wcielony był do parafii w *Mokrsku* zapewne dla zbytniego uszczuplenia dochodów lub też swego opustoszenia. Gdy wieś ta w początku wieku XVII przeszła w ręce familii *Wolickich*, *Andrzej Wolicki* wystawił własnym nakładem nowy kościół murowany, który na dniu 31 października r. 1632 z upoważnienia arcybiskupa *Wężyka* przez *Stanisława Starczewskiego*, biskupa *lacedemońskiego*, suffragana i opata *płockiego* konsekrowany, na prośby fundatora przez tegoż arcybiskupa do godności kościoła parafialnego został przywrócony (Acta Visit. Rubryc. dyec. kuj-kal. z r. 1878 f. 66). Kościół ten w roku 1873 gruntownie zrestaurowany i wewnątrz odnowiony w dobrym znajduje się stanie. Parafią stanowi tylko wieś *Komorniki* i pustkowia: *Smolnik*, *Baloer*, *Gajowy*, *Zawadzkie* i *Zadworna*. Niegdyś był przy kościele *komornickim* szpital fundowany przez *Wolickich* (Rubryc. dyec. kuj.-kal. z r. 1878 f. 66. 67).

27. SKOMLYN.*)

Ecclesia parochialis, tituli *SS. Philippi* et *Jacobi*, de collatione laicorum, cuius rector institutus est *Stanislaus*, *Jaxa* dictus, de *Pyotrkow*, actu presbyter, constructa de roboribus, in ea est calix argenteus, crux argentea parva, duae casulae de postawyecz, missale impressum et aliud scriptum, duo corporalia, agenda scripta, monstrantia cuprea, ampulae tres, vexilla duo, campanae tres, antependia duo, lagena stannea, in qua vinum servatur.

Proventus. Habet aream dotis plebanalis et domum in ea cum hortis; una tantum haec villa pertinet iure parochiali ad ecclesiam; ibidem habet duos laneos agri cum pratis, decimam manipularem de praediis nobilium, item de laneo possessionato quolibet ratione missalium mensuram siliginis et aliam avenae percipit.

Toplyn[1]), villa sub eadem parochiali, in qua de cmethonibus et de agris ipsorum plebanus ratione missalium percipit quatuor mensuras siliginis et tot avenae; in eadem *Toplyn* fuerunt duo lanei agri ecclesiae eidem pro fabrica per haeredes ibidem donati, quos quidem nobilis olim *Wężyk* vexillifer et haeres in *Mokrsko* et in eadem *Toplyn* occupaverat et illos donavit cuidam servitori suo *Joanni*, dicto *Czyrchosch*, quod facere non potuit nec debuit, quorum laneorum in possessione malae fidei est domina *Pothoczka*, haeres in eadem *Mokrsko* et *Toplyn*. Vinum et ceram pro ecclesia provisores eiusdem seu vitrici procurant; ministrum etiam ecclesiae omnes incolae totius parochiae salariant, cui pro annuo servitio contribuunt per quinque ternarios; scholam etiam seu habitationem pro ipso omnes insimul construunt.

28. DZYETRZYCHOWYCZE.*)

Ecclesia tituli *beati Jacobi apostoli* per medium a choro murata et per medium de roboribus constructa, de collatione sanctimonialis abbatissae et ipsius con-

*) *Skomlin*, wieś szlachecka, komu zawdzięcza fundacyą kościoła swego parafialnego, znikąd dojść nie można. Tak samo co do czasu założenia jego żadnej nie mamy wiadomości. Starożytny kościół drewniany, konsekrowany, podźwignął z upadku w roku 1720 *Władysław Zawadzki*, właściciel części *Skomlina*, lecz w dwadzieścia lat później nieszczęsnym przypadkiem stał się pastwą płomieni. Odbudował go z drzewa w roku 1745 *Władysław Bartochowski*, kasztelan *wieluński*, dziedzic większej części wsi rzeczonej, własnym nakładem, a cztery ołtarze oraz całe wewnętrzne urządzenie sprawili parafianie za staraniem plebana *Bartłomieja Witkowskiego*, kanonika *wieluńkiego*. Parafią składają oprócz *Skomlina* miejscowości: *Toplin*, *Klassak Większy*, *Klassak Mniejszy* i *Walęckie* pustkowie (Rubr. dyec. kuj.-kal. z r. 1878 f. 94. 95 i z r. 1873 f. 98).

[1]) W oryginale *Toplyn* wieś wypisana jest majuskulami jako parafialna, czemu się zdaje sprzeciwiać dodatek „sub eadem parochiali sc. *Skomlin*.“ W opisie dochodów *Skomlina* mowa tylko o jednej wsi parafialnej (una tantum *haec* villa), *Toplin* zatem w czasie opisu ulegał pewnie faktycznie *Skomlinowi*, nie zaś prawnie. *P. W.*

*) *Dzietrzkowice*, wieś niegdyś dotacyjna klasztoru panien Cystersek w *Ołoboku*, które tam prawdopodobnie już w wieku XIV wystawiły murowany szczupły kościołek, stanowiący presbyterym

ventus in *Olobok*, quam possidet honorabilis *Joannes de Radomskye* et ad eam est institutus. Eadem ecclesia habet duos laneos agri, de quibus census pro fabrica ecclesiae convertitur; item habet duos calices argenteos, unum ex his deauratum in toto, item pacificale argenteum, crucem aeream, monstrantiam cupream, duo corporalia, casulas seu ornatus quatuor, unum de adamasco viridi, alterum de *tawtha*, duo de postawyecz feriales cum omnibus attinentiis, duo superpellicia, pallae decem, manutergia quinque, ampulae duae, lucibularia stannea quatuor, item campanae in campanili tres et quarta parva in medio ecclesiae, lagena stannea pro servando vino, pixis aerea, agenda scripta in pergameno, missalia duo in pergameno, antiphonarium pergameneum, graduale similiter, vexilla sex, antependia duo, nolae duae parvae.

Proventus pro plebano eiusdem ecclesiae provenientes; habet enim dotem plebanalem ex opposito ecclesiae, aream videlicet et domos in ea competenter constructas pro conditione sua cum hortis eidem areae adiacentibus, duos etiam laneos agri cum uno prato; ibidem de quolibet laneo possessionato ratione missalium mensuram siliginis et tot avenae; ibidem de hortulanis tribus et quotquot in posterum fuerint, ratione missalium per grossum recipit; ceram et vinum vitrici providere consueverunt ecclesiae; minister ecclesiae per incolas villae eiusdem salariatur, cui singulis quartalibus anni componunt per fertonem et eidem habitationem aedificare et reparare tenentur.

29. LUBNYCZA.*)

Ecclesia parochialis, tituli *Assumptionis Virginis Mariae*, quae dicitur uniri ecclesiae in *Dzyetrzychowycze*, de qua unione constare non potest. Nihilominus eadem ecclesia habet fontem et Eucharistiam et divina in ea celebrantur diebus dominicis alternatis vicibus. Eadem ecclesia ex fundamento murata et de lateribus coctis erecta et constructa habet calices duos argenteos, unus ex his deauratus, ornatum novum de adamasco glauci coloris, secundum de camcha simplici, tertium de postawyecz, monstrantiam de cupro, missale novum impressum *Gnesnensis* dioe-

dzisiejszego, do którego później przybudowano nawę drewnianą, którą w roku 1753 ksieni rzeczonego klasztoru *Ludwika z Wybranowa Koźmińska* nowo z drzewa odbudowała. Kościół ten konsekrowany jak wnosić należy z odbywającej się w nim rocznicy poświęcenia w niedzielę po *ś. Michale*, ma 6 ołtarzy. *Józef Psarski*, kustosz kolegiaty *chockiej* i pleban miejscowy, wystawił około roku 1760 ołtarz nowy *ś. Jakóba*, Patrona kościoła, oraz nową drewnianą plebanią. Lubo obecny kościół w zupełnie dobrym znajduje się stanie, pobożni parafianie, pragnąc mieć wspanialszą świątynię, z własnego popędu zabrali się od dwóch lat do budowy nowego kościoła większych rozmiarów, dając z siebie chwalebny przykład gorliwości o chwałę Bożą. Parafią stanowią wsie: *Dzietrzkowice*, *Łubnice* i *Radostów*, oraz folwarki *Krupka*, *Brzozówka*, pustkowie *Jeziórko* i młyn *Bezula* (Rubryc. dyec. kuj.-kal. z roku 1878 f. 65 i z r. 1873 f. 92).

*) *Łubnica*, wieś niegdyś dotacyjna klasztoru panien Cystersek w *Ołoboku*, których nakładem stanął najpóźniej w połowie XV wieku dzisiejszy kościół murowany, na początku wieku XVI jeszcze parafialny, później wcielony jako filia do kościoła *dzietrzkowickiego*, konsekrowany, jak dowodzi uroczystość doroczna poświęcenia w niedzielę po *ś. Jadwidze* (Rubryc. dyec. kuj.-kal. z r. 1878 f. 65. 66). Parafią stanowiły kiedyś wsie: *Łubnica* i *Radostów*.

cesis, vexilla quatuor, ampulae duae, agenda scripta, antependia duo, pallae sufficientes, corporalia duo, pacificale argenteum deauratum, campanae duae in campanili et tertia in medio ecclesiae appensa; item habet pro fabrica octo grossos de censu de hortis ecclesiae praedictae donatis; ad ecclesiam vero praedictam duae villae iure parochiali pertinent *Lubnycza* videlicet et *Radosthow*.

Proventus (Lubnycza) ex eadem plebano in *Lubnycza* provenientes; habet pro dote plebanali ibidem aream vacuam sine domo et hortum illi adiacentem, duos laneos agri; ibidem de quolibet laneo possessionato ratione missalium percipit mensuram siliginis et tot avenae; de hortulanis et molendinatoribus ratione mensalium plebanus per grossum recipit. Vitrici vinum et ceram ad ecclesiam procurant, ministro etiam pro salario singulis quartalibus anni quatuor grossos tribuunt.

30. WOYCZYN.*)

Ecclesia parochialis, tituli *S. Catharinae*, de collatione maiestatis regiae, quam modo ex institutione possidet dominus *Nicolaus de Boleslawyecz*; in eadem sunt clenodia et apparatus: calix argenteus unus, secundus stanneus, duae cruces argenteae, una in pede cupreo maior, secunda sacculo reliquiarum appensa minor, corporalia duo, casula de camcha simplici, secunda de postawyecz, missalia duo et tertium cum antiphonis notatis mixtum, psalterium pergameneum, agenda impressa dioecesis *Vratislaviensis*, quatuor vexilla, ampulae quatuor, monstrantia de cupro, superpellicia duo, campanae duae in campanili, tertia in medio ecclesiae appensa pro signatura, antependia duo, pallae sufficientes; sola vero ecclesia a choro cum sacristia murata, posterior vero pars de roboribus constructa.

Proventus ecclesiae ad plebanum pertinentes. Habet enim duas villas suae ecclesiae iure parochiali attinentes, videlicet *Woyczyn* et *Zdzar*.

Woyczyn, in qua est ecclesia parochialis; ibidem habet aream et dotem plebanalem cum domo infimae structurae cum hortis illi adiacentibus, duos etiam laneos agri; ibidem decimam manipularem de praedio regali percipit valoris quinque marcarum citra vel ultra et ratione missalium de quolibet laneo possessionato mensuram siliginis et aliam avenae, de hortulanis et molendinatoribus ratione mensalium per grossum recipit.

*) *Wójcin*, wieś niegdyś królewska, należąca do starostwa *bolesławieckiego*, dziś prywatna, z kościołem przez książąt lub królów polskich fundowanym. Aż do roku 1831 kościół ten składał się z starożytnego presbyteryum murowanego i z nawy drewnianej przez plebana miejscowego *Piotra Ochędskiego* w końcu wieku XVII na fundamencie kamiennym odbudowanej, w tym roku zaś parafianie przybudowali do presbyteryum nową nawę z cegły palonej. Kościół ten ma 4 ołtarze, pomiędzy nimi starożytny *ś. Bartłomieja*, przeniesiony z kościoła niegdyś parafialnego, później filialnego w *Żdżarach*. Wspomniony pleban *Ochędski* testamentem z dnia 16 czerwca roku 1704 legował kościołowi 2000 złt. na 2 msze tygodniowo za duszę swoję. W roku 1700 dnia 19 stycznia przywilejem wydanym w *Warszawie* król *August II* darował dla organisty *wójcińskiego* rolą zwaną *Przewlekłowską* i zarazem zatwierdził wszelkie poprzedników swoich daniny. Parafią stanowią miejscowości: *Wójcin*, *Gola*, *Makowszczyzna*, *Ludomirz*, *Żdżary* i *Wiewiórka* (Rubryc. dyec. kuj.-kal. z r. 1878 f. 100. 101 i z r. 1873 f. 99—100).

Zdzar [1]). villa iure parochiali pertinens ad ecclesiam in *Woyczyn* ex vi unionis; in qua est oraculum ruinosum, tituli *S. Bartholomaei*; ibidem plebanus pro dote et fundo habet aream vacuam cum hortis et duos laneos agri quondam ad plebanum in *Zdzar* pertinentis; insuper de quolibet laneo possessionato ratione missalium percipit mensuram siliginis et tot avenae; de hortulanis vero et inquilinis ratione mensalium per grossum recipit. Vinum et ceram vitrici procurant ad ecclesiam; ministro ecclesiae parochiani salarium contribuunt et habitationem praeparant. Calix ibidem argenteus, casula de camcha simplici. De unione istius parochialis ad ecclesiam in *Woyczyn* constare non potest; ibidem cmethones questi sunt contra plebanum, quod ibidem divina non celebrantur, plebanus ex adverso allegavit curam ibi extinctam et ecclesiam cum incolis villae fore unitam ecclesiae in *Woyczyn*, et dominus visitator mandavit plebano producere unionem infra hinc ad unum mensem, videlicet ad festum *S. Andreae* coram domino officiali *Wyelunensi*.

31. BOLESLAWYECZ.*)

Ecclesia parochialis, tituli *S. Trinitatis*, lignea sed bene aedificata, cimiterium etiam bene septum, quae est de provisione maiestatis regiae, quam regit et possidet honorabilis dominus *Augustinus de Posnania*. Ecclesia vero suprascripta habet clenodia et apparatus suos: quatuor calices argenteos, duos ex eis in toto deauratos, quintum vero argenteum fractum sine patena, crucem argenteam bonam, casulam seu ornatum de axameto rubeo, secundum de camcha auro texta, tertium de hathlasz nigro, quartum de adamasco glauco, item tres alias de camcha simplici, item habet cappam de camcha varii coloris, superpellicia tria, corporalia quatuor, missalia

[1]) *Żdżary (Żdżar)*, wieś królewska, do starostwa *bolesławieckiego* należąca, z kościołem parafialnym starożytnym, niewątpliwie przez monarchów polskich fundowanym przynajmniej już w wieku XIV, skoro na początku XVI wieku starożytny kościół drewniany zupełnie od starości był zdezolowany, jak opis powyższy świadczy. Już za czasów sporządzenia tegoż opisu według zeznania plebana w *Wójcinie* wcielony był na zawsze do kościoła parafialnego tamże, co przecież najpóźniej w końcu wieku XV nastąpić musiało, skoro parafianie domagali się odprawiania tamże nabożeństwa regularnego (Rubryc. dyec. kuj.-kal. z r. 1878 f. 101).

*) *Bolesławiec*, niegdyś miasto królewskie i stolica starostwa niegrodowego, nad rzeką *Prosną*, założone wraz z zamkiem obronnym, którego baszta i mury dotąd istnieją, przez *Bolesława Pobożnego*, książęcia *kaliskiego*, w roku 1269 (Baliński l. c. I, 245—247. Rocznik wielkopol. w Monum. Polon. histor. t. III, 35). Równocześnie z zamkiem i miastem fundował tenże książe kościół parafialny i hojnie go uposażył. Pierwotna świątynia zastąpioną została w wieku XVI nową obszerną z cegły palonej, którą po zgorzeniu w roku 1702 dźwignął z ruiny *Mikołaj Zebrzydowski*, jenerał *krakowski*, starosta *bolesławiecki*, a *Franciszek Kraszkowski*, suffragan *gnieźnieński* na dniu 10 października roku 1733 konsekrował. W roku 1720 miała 8 ołtarzy (Acta Visit. de eod. a.), w roku 1765 12 (Acta Visit. de eod a.), z których dwa w tyluż pobocznych kaplicach. Niegdyś ustanowionych było przy tejże świątyni kilku altarzystów z fundacyi rozmaitych dobroczyńców. Parafia składa się dziś z miasta czyli osady *Bolesławca* oraz wsi *Kotynina*, *Piasków* i *Kamionki*. Dawniej należały do niej wsie *Mieleszyn* i *Chróścin*, w których w następstwie czasów osobne powstały kościoły (Rubryc. dyec. kuj.-kal. z r. 1878 f. 52—54 i z r. 1873 f. 90).

quatuor, duo impressa et duo scripta, graduale pergameneum et antiphonarium, similiter psalterium bonum, ampulas octo, antependia quatuor, vexilla quatuor, monstrantia cuprea, agendae duae, campanae tres in campanili, quarta in medio ecclesiae pro signatura appensa.

Proventus pro plebano ibidem provenientes. Habet enim plebanus pro fundo et dote suis aream bonam ex opposito ecclesiae et in ea domos per modernum plebanum bene aedificatas cum hortis duobus; item habet laneum agri cum pratis sufficientibus; item etiam habet decimam manipularem de praedio castri; de oppido vero sex mensuras siliginis et tot avenae ratione missalium, ab inquilinis vero ratione mensalium per medium grossum. Villae enim iure parochiali pertinent ad ecclesiam in *Boleslawyecz*, de quibus plebanus percipit proventus, videlicet *Kotinyn*, *Myeleszchyn* et *Chroszczyn*.

Kothynyn [1]), villa sub eadem parochiali, in qua plebanus ratione missalium percipit quinque mensuras siliginis et totidem avenae.

Myeleschyn [2]), villa conventus sanctimonialium in *Olobok* sub eadem parochiali, in qua est oraculum in toto ruinosum et annexum ecclesiae in *Boleslawyecz*; ibidem est calix argenteus in oraculo et ornatum vetus de postawyecz; duo lanei agri plebanales in toto deserti; plebanus ibidem ratione missalium de quolibet laneo possessionato mensuram siliginis et totidem avenae percipit, et in oraculo eodem divina non celebrantur, tantum in dedicatione ecclesiae et in festo patroni.

Chroszczyn [3]), villa sub eadem parochiali, in qua est iam oraculum in toto desolatum etiam sanctimonialium, in qua tantum sunt duo sculteti, de quibus plebanus ratione missalium tres mensuras siliginis et tot avenae percipit; de istis vero proventibus plebanus vicarium salariat, cui (sic) habitationem propriam habet, ministrum ecclesiae salariant parochiani, cui et habitationem construunt.

[1]) *Kotynin.* [2]) *Mielessyn*, wieś niegdyś dotacyjna klasztoru panien Cystersek w *Ołoboku*, mająca już na początku wieku XVI kościół affiliowany do *Bolesławca*, który przed rokiem 1541 zapewne na prośbę zakonnic rzeczonych wyniesiony został do godności kościoła parafialnego, gdyż już w tym roku występuje w dokumentach tamtejszy samodzielny pleban, *Marcin z Poznania*, którego z polecenia władzy duchownej introdukował na probostwo *mielessyńskie*, *Wacław*, proboszcz *bolesławiecki*. W miejsce starożytnej kaplicy, według powyższego opisu do upadku się chylącej, Cysterski *ołobockie* wystawiły w tym czasie nowy kościołek drewniany, który zębem czasu zniszczony, nakładem tychże zakonnic, a za staraniem plebana *Łukasza Chamarowskiego* w roku 1761 z drzewa nowo został odbudowany, zatrzymawszy tytuł dawnego kościoła *ś. Maryi Magdaleny*. Kościół ten przed 30 laty tak był z winy rządców swoich zniszczony i opustoszony, że władza duchowna zamierzała już parafią *mielessyńską* wcielić do *wójcińskiej*. Zapobiegł temu zacny pleban ówczesny, a późniejszy kanonik katedralny *włocławski*, *ks. Franciszek Skupieński* († r. 1864), który prawie własnym nakładem kościół ten z ruiny podźwignął i wewnątrz starannie ozdobił. W roku 1869 pleban miejscowy, *Stanisław Pietraszewski*, całki wewnątrz odmalować kazał, a obecny rządzca cmentarz naokoło niego murem opasał. Po wyniesieniu kościoła *mielessyńskiego* do godności parafialnego, wcielony został do niego kościół filialny w *Chróścinie*, dawniej do *Bolesławca* należący. Parafią stanowią dziś miejscowości: *Mielessyn*, *Mielessynek*, *Chobot*, *Cieluch*, *Chróścin* i *Broní*. [3]) *Chróścin*, wieś dotacyjna klasztoru *ołobockiego*, któremu zawdzięcza swój starożytny kościół drewniany, konsekrowany pod tyt. *ś. Mikołaja*, dawniej niezawodnie parafialny, jak wskazuje osobna jego dotacya i danina mesznego, którą dawali parafianie, przed rokiem 1522 wcielony jako filia do kościoła w *Bolesławcu*, jak dowodzi opis powyższy, a po usamowolnieniu kościoła *mielessyńskiego* w połowie wieku XVI do niego przyłączony, ma dwa ołtarze i osobną dzwonnicę z dwoma dzwonami. Pleban *mielessyński* obowiązany jest odprawiać w nim co trzecią niedzielę nabożeństwo parafialne (Rubr. dyec. kuj.-kal. z r. 1878 f. 75).

Altare in eadem ecclesia fundatum, sed nondum erectum, tituli *S. Annae*, fraternitatis pauperum, habet duos laneos agri cum pratis, de quibus lector duas marcas percipit et duas missas singulis septimanis pro eisdem legit.

Hospitale. Oraculum tituli *S. Crucis* [1]) nullos apparatus pro divinis spectantes habet, nec aliquos proventus pro lectore vel praeposito, tantum pauperes nutriuntur ex eleemosynis illis porrectis.

Oraculum ante oppidum situm, ubi prius erat parochialis, tituli *S. Margarethae* [2]), etiam nulla clenodia et apparatus proprios habet, nec aliquas dotes et proventus lectorem concernentes.

32. WYERUSCHOW.*)

Ecclesia parochialis, tituli *S. Bartholomaei*, de collatione nobilium, cuius rector est dominus *Martinus de Calisch* ad eam institutus; nulla privilegia ecclesia habet;

[1]) Kościół szpitalny pod tyt. *ś. Krzyża*, zapewne przez mieszczan *bolesławieckich* fundowany i uposażony, ustąpiony został przez arcybiskupa *Macieja Łubieńskiego* około roku 1643 zakonnicom *Norbertankom* przed morowem powietrzem i innemi klęskami z Śląska do Polski chroniącym się, które wsparte ofiarami rozmaitych dobroczyńców wystawiły sobie klasztor drewniany obok tegoż kościoła, otrzymawszy konstytucyą z roku 1667 na utrzymanie wieś *Chotynin* czyli *Kotynin* do parafii *bolesławieckiej* należącą. W roku 1765 mieszkało w tym ubogim klasztorku 12 zakonnnic i 2 Cystersów. Dla niedostatecznego utrzymania zakonnice opuściły klasztor ten w końcu wieku zeszłego lub na początku obecnego, a kościół *ś. Krzyża* został zniesiony (Rubryc. dyec. kuj.-kal. z r. 1878 f. 53. 54).
[2]) Oprócz tych dwóch kościołów istniała w *Bolesławcu* kaplica drewniana pod wezwaniem *ś. Małgorzaty*, wystawiona zapewne przez obywateli miejscowych w wieku XIV lub XV, o której jako dawnej opis powyższy nadmienia. Na początku wieku XVII obywatele odbudowali chylącą się ku upadkowi kaplicę z drzewa, którą na dniu 22 kwietnia roku 1625 *Adam Goski*, biskup *bakowski*, konsekrował. Później przeniesiono ją na cmentarz grzebalny, gdzie dotąd istnieje (Rubr. dyec. kuj.-kal. z r. 1878 f. 54).

*) *Wieruszów*, niegdyś miasto, dziś osada nad rzeką *Prosną*, dwie mile od miasta *Kępna* odległa, gniazdo głośnej w dziejach polskich rodziny *Wieruszów*, od których w wieku XVI przeszła do *Tomickich* a następnie *Walewskich*, miała kościół parafialny założony i udotowany przez *Klemensa Wierusza*, a przez biskupa *wrocławskiego*, *Przecława z Pogorzeli*, do którego dyecezyi miejsce to naówczas należało, kanonicznie erygowany w roku 1368. Około roku 1556 *Jan Tomicki*, kasztelan *gnieźnieński*, dziedzic miejscowy, wielki protektor innowierców, oddał kościół *wieruszowski* z wszelkiemi dochodami braciom czeskim, który po 40 latach przywróciła katolikom synowa jego, jak się zdaje *Konopacka*, kasztelanka *chełmińska*, żona *Piotra*, kasztelana *nakielskiego* (Niesiecki l. c. IV, 361). Pierwotny kościół drewniany zgorzał w roku 1696. Odbudowany wkrótce z drzewa nakładem plebana *Pawła Turkiewicza*, jak go nazywa wizyta z roku 1720, czyli *Tyszkiewicza* albo *Tuykiewicza*, według wizyty z r. 1765, konsekrowany był w roku 1730 przez *Franciszka Kraszkowskiego*, suffragana *gnieźnieńskiego*. Budowany był w krzyż z dwiema pobocznemi kaplicami i miał 10 ołtarzy, z których kilka miały osobne swoje fundusze. Piękna ta świątynia stała się pastwą płomieni w roku 1806 i już więcej nie została odbudowaną tak dla ubóstwa parafian jak dla obojętności dziedziców miejscowych. Na jej miejscu wzniesiono z ofiar mieszczan małą kaplicę murowaną ku pamiątce dawnego przybytku Pańskiego. Odtąd przeniesiono nabożeństwo parafialne do kościoła klasztornego księży *Paulinów* w roku 1401 przez *Bernarda Wierusza*, jenerała ziemi *wieluńskiej* wraz z klasztorem z drzewa fundowanego i hojnie uposażonego. Pierwotny kościół zgorzał w drugiej połowie wieku XVII, w którego miejsce stanął za staraniem prowincyała zakonu, *Mikołaja Konstantego*, *Jaroszewskiego* nowy piękny kościół murowany o dwóch wieżach wraz z klasztorem, który w cztery lata potem konsekrował *Stefan Wydżga*, arcybiskup *gnie-*

aedificata vero est de roboribus et apparatus habet infrascriptos: quinque calices argenteos, duos in toto deauratos, crucem bonam argenteam, secundam parvam argenteam deauratam, pacificale argenteum deauratum, duas casulas seu ornatus habet de *slothoglow*, unam cum axameto brunatico et aliam flaveo, tres alias casulas de axameto flaveo, nigro et brunatico, aliam de camcha varii coloris et reliquam de arrasio nigro; omnes suas attinentias habent; item duas cappas, unam de athlasz, aliam de camcha, missalia duo impressa et duo in pergameno scripta, gradualia duo notata, antiphonarium etiam notatum, psalteria tria, unum impressum et duo scripta in pergameno, sermones *Jacobini*, corporalia novem, ampulae sex, monstrantia de aere, portatile cupreum, antependia duo, pallae et manutergia sufficientia, tectura sepulchri pro parasceve sericea auro texta, vexilla sex, agenda *Gnesnensis*, campanae duae noviter fusae.

Proventus pro plebano provenientes in *Wyeruschow*; pro fundo et dote plebanali habet aream cum hortis et domo in toto ruinosa, duos laneos agri cum pratis; ibidem ratione missalium undecim mensuras siliginis et totidem avenae percipit; de aliis vero oppidanis agrum non colentibus ratione mensalium per grossum recipit, de inquilinis similiter; et proveniunt viginti quinque grossi citra vel ultra.

Myrkow, villa nobilium sub eadem parochiali, in qua plebanus decimam manipularem de praedio nobilium percipit; de agris vero possessionatis cmethonum

śnieński. W kościele tym, budowanym w formie krzyża, mającym 9 ołtarzy, widać było aż do najnowszych czasów w głównej nawie przy presbyteryum dwie figury drewniane przedstawiające obydwóch fundatorów: *Bernarda Wierussa* i prowincyała *Jaroszewskiego*. Odnowiony starannie w latach 1868 i 1869, oraz murem otoczony, zgorzał przed dwoma laty wraz z całem miastem, lecz za staraniem obecnego rządzcy swego dźwiga się z gruzów swoich i do dawnej powraca świetności. Oprócz kościoła parafialnego i klasztornego, który ostatni po zniesieniu klasztoru w roku 1864 na parafialny został zamieniony, posiadał *Wieruszów* następujące świątynie: Kościół szpitalny *ś. Jana Ewangelisty*, odbudowany z drzewa w roku 1714 nakładem proboszcza szpitalnego, *Adama Korneckiego*, a przez miejscowego rządzcę parafii, *Pawła Tuykiewicza* benedykowany, którego dziś nie ma śladu; kaplica *śś. Rocha, Sebastyana* i *Rozalii* na wzgórzu po za miastem w czasie grasującego powietrza w roku 1720 z drzewa kostkowego nakładem *ks. Tuykiewicza* i mieszczan wystawiona, stanowi dziś filią kościoła parafialnego w *Olszowie* w dekanacie *kępińskim* i słynie dotąd odpustami w uroczystość *ś. Rocha*, którego obraz powszechnie za cudowny jest uważany. Kościół ten pięknie położony, przy którym dawniej mieszkał zwykle pustelnik, za staraniem obecnego rządzcy swego, proboszcza *olszowskiego*, gruntownie został zrestaurowany i wewnątrz gustownie przyozdobiony. Nabożeństwo odprawia się w njm co trzecią niedzielę; kaplica *ś. Mikołaja* w mieście, fundowana przez dziedzica miejscowego, *Piotra Tomickiego*, kasztelana *nakielskiego*, mająca 2000 zlt. własnego funduszu, dziś już nie istnieje; kaplica *ś. Katarzyny* we wsi *Świba*, dziś należącej do parafii *olszowskiej*, w końcu wieku zeszłego z drzewa kostkowego przez dziedziców miejscowych odbudowana, z jednym ołtarzem, nie mająca żadnego uposażenia, dotąd w dobrym utrzymała się stanie. Aż do roku 1819 stanowiły parafią *wieruszowską* miejscowości: miasto *Wieruszów* z przedmieściem *Podzamcze*, oraz wsie: *Chobanin, Świba, Mirków, Teklinów (Nowawieś)* i *Kuźnica Skakawa* (Rubryc. dyec. kuj.-kal. z r. 1878 f. 96—99). Odtąd w skutek rozgraniczenia w. ks. *poznańskiego* od królestwa polskiego pozostały przy parafii *wieruszowskiej* tylko miasto i wieś *Chobanin*, wszystkie zaś inne wymienione miejscowości wcielone zostały do parafii *olszowskiej* w *w. ks. poznańskim* położonej z parafią *wieruszowską* graniczącej. Rozgraniczenie to potwierdził arcybiskup *Dunin* dnia 13 czerwca roku 1834, a rząd pruski dnia 15 lipca roku 1834. Rządzca parafii *olszowskiej* otrzymał przytem uposażenie ze względu na powiększoną parafią składające się z folwarku wynoszącego 85 mórg *chełmińskich*, 5 mórg lasu, inwentarz gruntowy oraz meszne z wszystkich wsi do parafii jego wcielonych, oprócz 5 sążni drzewa z lasów *wieruszowskich*, 43 mórg przeszło roli w *Świbie* i procentów od 75 tal. kapitału (Ks. Fabisz, Kronika dekanatu Kempińskiego str. 160—162).

*

ratione mensalium mensuram siliginis et tot avenae; oppidani vero ministrum ecclesiae salariant, cui singulis quartalibus contribuunt per 2 grossos quilibet eorum.

Altare fraternitatis pauperum in eadem ecclesia, tituli *beatae Mariae virginis*, de collatione consulum oppidi, ad quod est institutus et in ipsius est pacifica possessione dominus *Joannes* de eadem *Wyeruschow*, actu presbyter; pro cuius altaris fundo et dote habet aream ex opposito ecclesiae versus occidentem prope campanile et in ea habitationem satis competentem sitam et per modernum altaristam constructam; de agris oppidanorum ibidem habet tres marcas pecuniarum; item marcam circa haeredes et possessores bonorum *Wyeruschow*, marcam percipit in vim reemptionis, summa capitalis decem marcae; item in villa *Galewycze* in vim reemptionis mediam marcam percipit; item pecunia in summa quinque marcarum, quae quondam data fuit haeredi in *Czyeschaczyn*[1]) in vim reemptionis, a qua summa solvebat mediam marcam, quam summam dominus *Czyeschączky*[2]) anno domini 1518 reposuit in manus consulum et seniorum dictae fraternitatis, quam dicti consules usque modo circa se retinent, et dominus visitator mandavit, ut pecuniis locus inveniretur, de quo pro altarista census veniret, prout ante veniebat, infra hinc ad festum natalis Domini. Altarista dicti altaris emit calices et casulam pro altari praedicto propriis impensis.

33. CZYESZCHACZYN.*)

Ecclesia parochialis, tituli *S. Adalberti*, de collatione nobilium, de lignis constructa et ruinosa; habet enim dicta ecclesia unum laneum agri, de quo

[1]) *Ciesszęcin*, wieś z kościołem parafialnym, o którym niżej. [2]) *Ciesszęcki*, dziedzic *Ciesszęcina*. O familii *Ciesszęckich* heraldycy nasi nie wiedzą.

*) *Ciesszęcin*, wieś szlachecka nad rzeką *Prosną*, gniazdo rodziny *Ciesszęckich*, która się jeszcze na początku wieku XVI przy dziedzictwie swoim trzymała, jak opis powyższy *Wieruszowa* dowodzi, ustąpiwszy w tym wieku miejsca *Pękosławskim*, miała, jak tradycya miejscowa niesie, kościół wystawiony na tem samem miejscu, na którem *ś. Wojciech* opowiadał słowo Boże, konsekrowany pod wezwaniem tegoż Świętego. Familia *Pękosławskich*, porzuciwszy wiarę ojców, zabrała kościół wraz z wszelkiemi jego dochodami i oddała go predykantowi luterskiemu w roku 1591. Za usilnem staraniem arcybiskupa *Wawrzyńca Gembickiego* przywrócony został katolikom w roku 1617, lecz bez całkowitych swoich dochodów, o które się arcybiskupi: *Jan Wężyk* w roku 1636 i *Maciej Łubieński* w roku 1647 na drodze sądowej gorliwie upominali. Około roku 1676 starożytny kościół drewniany grożący upadkiem zniesiony być musiał, w którego miejsce pleban miejscowy, *Walenty Stanisław Proński*, wyprosiwszy sobie materyał starego kościoła klasztornego *Paulinów wieruszowskich*, którzy sobie nowy murowany wystawili; i z ofiarowanego od kilku dobroczyńców drzewa, wybudował nowy kościół drewniany, który jednakże po stu latach z niedopatrzenia rządzców swoich tak był zniszczony, że nowym zastąpiony być musiał. Dokonał tego chwalebnego dzieła w roku 1789 *Kasper Sosienka*, kanonik *chełmski*, dziekan *wieluński* i pleban miejscowy, dźwignąwszy własnym nakładem dzisiejszy kościół drewniany z takąż wieżą, który dotąd nie został konsekrowany. Od dawna kościół *ciesszęciński* cieszy się obrazami powszechnie za cudowne mianemi: *ś. Walentego* i *ś. Antoniego Padewskiego*. Parafią stanowią dziś miejscowości: *Ciesszęcin*, *Sopel*, *Osowa*, *Galewice A* i *B*, *Niwiska*, *Kaski*, *Dębie*, *Ostrówek*, *Węglewice*, *Biadaszki*, *Żelazo*, *Głaz*, *Foluszczyki*, *Spóle*, *Pęsy*, *Zataje*, *Brzoski*, *Osiek*, *Zamoście*, *Kuzaj*, *Pędziwiatry*, *Kostrzewa* (Rubryc. dyec. kuj.-kal. z r. 1878 f. 56. 77. i z r. 1873 f. 91).

pro fabrica et necessariis eiusdem solvitur marca, mensura siliginis et tot avenae, duo pulli et triginta ova. Clenodia et apparatus: duo calices argentei, crux aerea, casula de camcha simplici et alia similiter de camcha cum crucibus, superpellicia duo, missalia duo, scriptum et impressum, monstrantia de cupro, vexilla quatuor, ampulae duae, lagena stannea pro servando vino, campanae duae in campanili, tertia in medio ecclesiae pro signatura appensa.

Proventus eiusdem ecclesiae, ad quam iure parochiali villae pertinent istae, videlicet *Vąglewycze*, *Oszyek*, *Galyewycze* et *Kobanyn* [1]).

Czyeschaczyn, villa nobilium, in qua est ecclesia parochialis, ibidem plebanus pro dote et fundo suis habet aream et domum in ea, seu potius gazam in toto ruinosam, cum hortis illi adiacentibus; item laneum agri cum pratis, decimam manipularem de agris praedialibus; ibidem de quolibet laneo possessionato mensuram siliginis, tot avenae et de hortulanis et inquilinis ratione mensalium per grossum recipit.

Wąglowycze [2]), ratione mensalium a quolibet cmethone percipit per duos grossos; ibidem mineratores seu incolae radicaverunt campos et agros multos, de quibus nulli decimam solvunt, quae debet cedere pro mensa archiepiscopali.

Oszyek, villa sub eadem parochiali, in qua de quolibet laneo possessionato mensuram siliginis et tot avenae ratione missalium percipit et a sculteto ratione decimae fertonem.

Galewycze, villa sub eadem parochiali, in qua plebanus percipit decimam manipularem de praediis nobilium et de laneo possessionato ratione missalium mensuram siliginis et tot avenae.

Chobanyn, villa sub eadem parochiali, in qua plebanus de agris possessionatis mensuram siliginis, tot avenae percipit; ministrum vero ecclesiae parochiani salariant et habitationem illi aedificant.

34. CZASTARY.*)

Ecclesia porochialis, tituli *Nativitatis gloriosissimae virginis Mariae*, de collatione regiae maiestatis, in toto ruinosa; cuius rector seu plebanus est institutus

[1]) *Chobanin*, według powyżej zamieszczonego opisu *Wieruszowa* później do tamtejszej zaliczony został parafii. [2]) *Węglewice*, wieś szlachecka, od wieku XVI do XVIII dziedzictwo rodziny *Walknowskich* później *Karśnickich*, w której na początku wieku XVII *Stanisław Walknowski*, dziedzic miejscowy, fundował i uposażył dla swojej, następców i poddanych wygody kaplicę publiczną pod tyt. *ŚŚ. Trójcy*, przy której przez władzę duchowną ustanowiony został kapelan, przez tegoż fundatora uposażony łanem ziemi, dwoma ogrodami, łąkami i 100 złt. czynszu, w roku 1613 zapisanemi. W roku 1701 *Adam Walknowski* powiększył dochody kapelańskie zapisem 2000 złt. kapitału. W miejsce pierwotnej kaplicy zębem czasu zniszczonej wystawił w roku 1811 dziedzic miejscowy, *Gwalbert Karśnicki* nową drewnianą, która dotąd nie jest konsekrowaną. We wsi parafialnej *Ostrówku* znajduje się druga kaplica publiczna drewniana na początku ubiegłego wieku przez dziedzica miejscowego, *Miniszewskiego* wystawiona z trzema ołtarzami, nie mająca żadnego uposażenia, w której za indultem papieża *Innocentego XIII* z r. 1723 niekiedy nabożeństwo się odprawia (Rubryc. dyec. kuj.-kal. z r. 1878 f. 57).

*) *Czastary*, wieś niegdyś należąca do starostwa *sokolnickiego*, później prywatna, z kościołem parafialnym, niezawodnie przez książąt lub królów polskich fundowanym, o którego pierwotnej erekcyi

honorabilis dominus *Mathias de Sulyeyow*. Habet clenodia et necessaria sua infrascripta: duos calices argenteos, ornatum de adamasco rubeo, duos de camcha, videlicet rubea et flavea, quartum de cowtir flaveo cum omnibus attinentiis, pallae sedecim, superpellicia duo, missale unum scriptum et aliud impressum, agenda *Gnesnensis*, antiphonarium cum missali in uno volumine scriptum, graduale notatum in papyro, monstrantia de cupro, similiter pixis, in qua servatur sacramentum, campanae tres in campanili, vexilla quatuor, corporalia duo, ampulae quatuor, lagena stannea pro vino servando, antependia duo potiora, tertium vetus, crucem unam argenteam bonam valoris decem marcarum, aliam aeream parvam.

Proventus plebani seu ecclesiae, ad quam pertinent iure parochiali villae infrascriptae, videlicet *Czastari* et *Parczycze* [1]); ibidem in *Czastari* habet dotem cum domibus et hortis satis competentibus, duos laneos agri cum pratis; ibidem de quolibet laneo possessionato habet mensuram siliginis et tot avenae et de inquilinis et hortulanis ratione mensalium per grossum.

Parczycze, sub eadem parochiali, ibidem plebanus ratione missalium duas quartas alias *wyertelye* siliginis et tot avenae de agris possessionatis ratione missalium percipit; ibidem de molendinatoribus et inquilinis ratione mensalium per grossum percipit; ministrum ecclesiae parochiani salariant et domum pro ipso construunt.

35. SOKOLNYKY.*)

Ecclesia parochialis, tituli *S. Nicolai*, de provisione regiae maiestatis, in qua plebanus de *Czastari* sacramenta administrat, habet fontem baptismalem et Eucha-

żadnych nie ma śladów. Wizyty z ubiegłego wieku dwa opisują kościoły w miejscu, pierwszy starożytny drewniany około roku 1720 w miejsce dawnego również drewnianego wystawiony z dwoma ołtarzami, który grożąc od starości upadkiem, zastąpiony został w roku 1756 nowym drewnianym, nakładem *Alexandra* książęcia *Sułkowskiego*, łowczego litewskiego, starannie wybudowanym w formie krzyża z dwiema kaplicami i wieżą drewnianą z frontu. Wizyta z roku 1720 podaje, że dawniej istniał w *Czastarach* zbór kalwiński na mocy wyroku trybunału koronnego zniesiony, na którego miejscu chowały się familie kalwińskie *Trepków* i inne w parafii *czastarskiej* osiadłe (Acta Visit.). Kościół przez *Sułkowskiego* wystawiony na początku wieku teraźniejszego tak podupadł, że musiał być rozebrany. W miejsce jego wystawił w roku 1847 dziedzic miejscowy, *Leopold Trepka*, skromny kościół murowany bez wieży w stylu nowoczesnym, który dotąd nie został konsekrowany. Parafią stanowią miejscowości: *Czastary*, *Kniatowy*, *Sępna*, *Tulacz*, *Jaśki*, *Wydmuch*, *Krajanka*, *Przywory*, *Szklarek* pust., *Góreczki*, *Nalepa*, *Piekło* pust., *Parcice*, *Krzyż*, *Jaworek*, *Ławki* (Rubryc. dyec. kuj.-kal. z r. 1878 f. 61. 62. i z r. 1873 f. 92).

[1]) *Parcice*.

*) *Sokolniki*, wieś niegdyś królewska, do starostwa tegoż nazwiska należąca, mająca kościół parafialny z szczodrobliwości królów polskich fundowany i uposażony już w pierwszej połowie wieku XV, jak dowodzą wzmianki w aktach konsystorza *gnieźnieńskiego*, który po kilkakrotnie odbudowywany, naostatek w roku 1781 nakładem *Alexandra* książęcia *Sułkowskiego*, łowczego litewskiego, w formie krzyża z dwiema kaplicami i wieżą z drzewa zgrabnie wystawiony został i dotąd w dobrym utrzymany jest stanie. Parafią *sokolnicką* stanowią dziś miejscowości: *Sokolniki*, *Tyble*, *Borki* i *Ochędzyn*. W ostatniej wsi należącej niegdyś do klasztoru panien Cystersek w *Ołoboku*, jest kościół filialny drewniany przez też zakonnice wystawiony, lecz nie wiadomo, kiedy. Ma trzy ołtarze, dwa starożytne i trzeci *ś. Anny*

ristiam, calices duos argenteos, ornatum de camcha, et duo de veteri etiam camcha, missale impressum et aliud scriptum, campanae duae in campanili et tertia in medio ecclesiae pro signatura appensa, vexilla quatuor, pallae sufficientes, ampulae quatuor, antependia duo, monstrantia cuprea, lagena stannea pro servando vino; plebanus in *Czasthari* allegat sibi dictam parochialem uniri et incorporari ecclesiae in *Czastari*, de qua unione docere non potuit.

Proventus ad plebanum pertinentes. Habet ibidem aream et dotem plebanalem cum hortis in toto vacuam et desertam, duos laneos agri cum pratis; ibidem de quolibet laneo possessionato mensuram siliginis et tot avenae ratione missalium percipit, de hortulanis et molendinatore per grossum ratione mensalium; habet insuper villam iure parochiali ad *Sokolnyky* pertinentem videlicet *Ochądzyn* cum oraculo illi annexo.

Ochądzyn, villa, in qua est oraculum annexum et ex antiquo incorporatum ecclesiae parochiali in *Sokolnyky*; ibidem in oraculo habetur calix argenteus deauratus, corporale unum, missale unum impressum, duae casulae de camcha varii coloris, agenda scripta in pergameno, campanae duae, nola una parva, ampulae duae, vexilla quatuor, superpellicium unum, antependium unum.

Proventus; ibidem plebanus seu rector in *Sokolnyky*, cui annexum est hoc dem oraculum, nullam aream nec agros, hortos, prata habet, tantum de quolibet laneo possessionato duo quartalia alias *wyertelye* siliginis et tot avenae percipit.

36. LYSCHE SKORNYE.*)

Ecclesia parochialis, tituli *S. Mariae Magdalenae*, de collatione nobilium, cuius rector institutus est dominus *Stanislaus* plebanus; habet eadem ecclesia clenodia et apparatus istos, videlicet, calices duos argenteos, crucem parvam argenteam in pede cupreo, ornatum de *zlothoglow* cum axameto rubeo, secundum de camcha

w roku 1720 sprawiony. Według starodawnego zwyczaju pleban *sokolnicki* odprawia w nim nabożeństo parafialne co trzecią niedzielę. Uposażenie jego składały dwa ogrody i mała łąka (Rubryc. dyec. kuj.-kal. z z r. 1878 f. 95. 96 i z r. 1873 f. 98).

*) *Łyskornia*, wieś szlachecka, w wieku XVII dziedzictwo *Giżyckich*, następnie *Karśnickich*, miała kościół parafialny już w drugiej połowie wieku XV, jak dowodzą wzmianki w aktach konsystorskich (Archiv. Consist. Gnesn. wykazy). W miejsce pierwotnego zębem czasu zniszczonego drewnianego kościoła, stanął w roku 1660 nowy również drewniany w formie krzyża z wieżą i dwiema pobocznemi kaplicami nakładem dziedzica miejscowego *Jana Chryzostoma Giżyckiego*, sędziego *wieluńskiego*. Tenże pobożny fundator zaprowadził tamże bractwo *śś. Aniołów Stróżów*, zapisawszy mu kapitał 1000 złt. Kościół ten na początku wieku XVIII za staraniem rządzcy swego gruntownie zrestaurowany w r. 1765 nazajutrz po uroczystości *Portiunkuli* nowej uległ ruinie w skutek gwałtownego orkanu, który zrzuciwszy wieżę i dach wielce uszkodziwszy, nie małą parafii wyrządził szkodę. Ulitował się nad nią dziedzic miejscowy, *Gwalbert Karśnicki*, który w roku 1786 własnym nakładem tak gruntowną uskutecznił restauracyą przybytku Pańskiego, że go niejako nowym nazwać było można, w skutek czego do dziś dnia w dobrym znajduje się stanie budowlanym. Parafią stanowią dziś miejscowości: *Łyskornia*, *Janówiec*, *Poręba*, *Młyniska*, *Koryta*, *Przychody*, *Dębina* (Rubryc. dyec- kuj.-kal. z r. 1878 f. 73. 74 i z r. 1873 f. 94).

flavea, tertium de postawyecz varii coloris, quartum de tawtha viridi, quintum de postawyecz cum omnibus attinentiis, superpellicia tria, missalia duo, unum impressum dioecesis *Cracoviensis* et secundum scriptum in pergameno, item monstrantia et pixis pro Eucharistia de cupro, antependia tria, pallae sufficientes, vixilla quatuor, ampulae quatuor, corporalia duo, lagena stannea pro vino servando, campanae duae, tertia in medio ecclesiae; item habet sex sulcos agri, de quibus ecclesiae pro fabrica solvitur media marca; quem agrum vitrici ecclesiae disponunt.

Proventus; ad ecclesiam praedictam iure parochiali villae infrascriptae attinent, de quibus plebanus pro suo fundo proventus percipit.

Lysche skornye, villa nobilium, in qua plebanus pro dote habet aream satis spatiosam cum hortis et in ea aedificia et domos pro conditione ipsius satis competentes; item habet unum laneum agri cum pratis; ibidem decimam manipularem de praediis nobilium percipit; item de quatuor cmethonibus ratione decimae percipit per sex grossos et de aliis laneis possessionatis mensuram siliginis et tot avenae percipit; de hortulanis vero et inquilinis per grossum ratione mensalium.

Mlynysko, villa sub eadem parochiali, in qua plebanus ratione missalium de quolibet laneo possessionato duo quartalia alias wyertelye siliginis et tot avenae percipit; de hortulanis vero ratione mensalium per grossum recipit; ministrum ecclesiae parochiani omnes salariant et habitationem pro ipso aedificant.

37. WALKNOWY.*)

Ecclesia parochialis, tituli *Assumptionis Mariae*, in qua sunt tres calices argentei, unus ex eis deauratus, crux argentea, casula de axameto viridi, secunda de camcha simplici varii coloris, aliae tres antiquae de postawyecz, omnes suos apparatus integros habent, cappa nigra de czamleth, pacificale argenteum parvum, missalia tria, unum impressum et duo scripta, agenda *Gnesnensis*, psalterium scriptum, graduale notatum, antependia tria, corporalia tria, superpellicia duo, monstrantia

*) *Walichnowy* albo *Walknowy*, gniazdo rodziny *Walknowskich* albo *Walichnowskich Wieruszów*, która, idąc od przodków swoich *Wieruszów*, od miejsca działami familijnemi im przypadłego *Walknowskimi* się przezwała (cfr. Niesiecki l. c. IV, 452. 453). Kościół pierwotny im zapewne zawdzięczał byt swój może już w XIV wieku po nabyciu *Wieruszowa* z okolicznemi włościami, lubo akta konsystorskie dopiero w drugiej połowie wieku następnego o nim wzmiankę czynią (Arch. Consist. Gnesn. Akta luźne). W r. 1723 *Paweł Załuskowski*, podczaszy *kaliski*, dziedzic miejscowy, wystawił w miejsce starożytnego zupełnie zdezolowanego kościoła drewnianego nowy również drewniany, który na dniu 11 listopada tegoż roku *Franciszek Krasskowski*, suffragan *gnieźnieński*, konsekrował. Przybudował do niego własnym nakładem kaplicę drewnianą pod tyt. *Przemienienia Pańskiego*, *ks. Józef Ciupiński*, pleban miejscowy od roku 1758. Tenże dźwignął z nowa plebanią i gospodarskie budynki plebańskie. Kościół ten zgorzał w roku 1866, a nabożeństwo odprawiało się odtąd w wystawionej na prędce w roku 1867 kapliczce. Obecnie patron miejscowy, *Józef Rubach*, wspólnie z parafianami od kilku lat buduje nowy kościół murowany, który zapewne wkrótce ukończony będzie. Parafią stanowią dziś miejscowości: *Walichnowy*, *Pichlice*, *Kąty*, *Maksymów*, *Matanów*, *Wiktorówek*, *Prusak*, *Szustry*, *Piaski*, *Ryś*, *Wyglądacz*, *Jasieniec* (Rubr. dyec. kuj.-kal. z r. 1878 f. 96 i z r. 1873 f. 99).

cuprea, lagena stannea pro vino, ampulae duae, vexilla quatuor, pallae suffiicientes, campanae tres, quarta in medio ecclesiae pro signatura appensa.

Proventus ad plebanum seu ecclesiam ipsius pertinentes; sunt enim villae iure parochiali illi attinentes, videlicet *Walknowy* et *Pychlycze*, de quibus pro suo fundo plebanus proventus habet.

Walknowy, villa nobilium, in qua plebanus habet dotem seu aream cum hortis et domos in ea constructas, duos laneos agri cum pratis; item ibibem habet decimam manipularem de praediis nobilium et de quolibet laneo possessionato mensuram siliginis et tot avenae, et sunt lanei possessionati viginti quatuor; ibidem duo cmethones ratione decimae solvunt per sex grossos, similiter et molendinator; item secundus molendinator ratione decimae ibidem solvit plebano sedecim grossos; de hortulanis vero et inquilinis ratione mensalium per grossum recipit; item de agris dictis *kąthy*, quos haeres dominus *Byenyasch* colit, decimam manipularem percipit; item quatuor molendinatores pro festo paschae plebano dant per medium quartale alias *pol wyertelia* farinae triticeae quilibet de suo molendino et per grossum ratione mensalium.

Pychlycze, villa sub eadem parochiali, in qua plebanus non amplius, solum quartam mellis alias *pokow* de cmethonibus recipit. Sub eadem parochiali sunt agri per mineratores de radice recenter exstirpati, et ab annis septem citra vel ultra per eosdem culti, prout et nunc per eosdem coluntur, de quibus nemini decima datur, quae provenire deberet... (mensae archiepiscopali).

38. NARAMYCZE.*)

Ecclesia parochialis, tituli *Omnium Sanctorum*, de lignis constructa, rectore instituto ad eam caret, tamen ex commenda regitur per dominum *Laurentium de Krzepycze*, actu presbyterum, ad quam dicit se praesentationem habere a nobilibus, de quorum collatione dicta capella existit. Habet praedicta ecclesia clenodia et apparatus suos, videlicet calices duos argenteos, unum ex eis deauratum, crucem argenteam deauratam, ornatum de axameto rubeo, secundum de postawyecz et duo de simplici camcha pro feriali officio, antependia duo, pallae sufficientes, corporalia tria, superpellicium unum, missalia duo, impressum videlicet et scriptum, monstrantia de cupro, similiter et pixis pro Eucharistia servanda, vexilla quatuor, ampulae duae, lagena stannea pro servando vino, campanae duae in campanili et tertia in

*) *Naramice*, wieś szlachecka, jak się zdaje, gniazdo nieznanej heraldykom naszym rodziny *Naramskich*, z których *Jan Naramski*, proboszcz *brzeźnicki* i officyał *radomski* w roku 1727 legował kościołowi parafialnemu tamże zapewne przez przodków jego fundowanemu i uposażonemu 1000 złt. kapitału. O początku tego kościoła żadnej nie mamy wiadomości. Dzisiejsza świątynia drewniana starożytna pochodzi niezawodnie z wieku XVI. Oprócz wielkiego ołtarza około roku 1765 nowo sprawionego ma 4 ołtarze poboczne. Dzwonnica drewniana, w której się mieszczą dwa dzwony stanęła około r. 1720 (Acta Visit. de a. 1720 et 1765. Rubryc. dyec. kuj.-kal. z r. 1878 f. 79). Parafią stanowi tylko sama wieś w mowie będąca.

medio ecclesiae pro signatura appensa. Praedicta etiam ecclesia habet unum laneum agri pro fabrica ecclesiae ab antiquo donatum, de quo ecclesiae singulis annis pro censu duo cmethones agrum possidentes solvunt quadraginta grossos; pro labore vero de dicto agro spectante mendicationes faciunt et eleemosynam quaerunt pro sustentatione ecclesiae.

Proventus; ecclesia praedicta nullam habet villam sibi iure parochiali attinentem praeter *Naramycze*, in qua plebanus seu commendarius protunc existens pro fundo et dote eius habet aream et in ea domos et aedificia ruinosa cum hortis areae plebanali adiacentibus; insuper habet duos laneos agri cum pratis, ibidem decimam manipularem de agris praedialibus nobilium percipit; item de quatuor cmethonibus, qui sunt locati in agris praedialibus nobilium, decimam manipularem similiter recipit; item de quatuor tabernatoribus de duobus per fertonem et de duobus per sex grossos ratione decimae percipit; ibidem de quolibet laneo possessionato, qui sunt viginti numero, ratione missalium percipit mensuram siliginis et tot avenae; item de hortulanis et inquilinis ratione mensalium per grossum recipit. Vinum et ceram vitrici pro ecclesia procurant; ministrum ecclesiae parochiani salariant et habitationem pro ipso disponunt.

39. BYALA.*)

Ecclesia parochialis, tituli *S. Petri* ad vincula, apostoli, de collatione laicorum, cuius rector institutus est dominus *Stanislaus de Dzbanky*. Quae quidem ecclesia clenodia et apparatus habet istos, videlicet duos calices argenteos, unus ex eis deauratus, cruces duas argenteas, ornatum de axameto flaveo, secundum da axameto brunatico auro texto, tertium de postawyecz, reliquos tres feriales de camcha simplici cum omnibus attinentiis, corporalia quatuor, missalia tria, unum impressum et duo scripta in pergameno, agenda impressa, monstrantia de cupro, vexilla quatuor, ampulae quatuor, lagena stannea pro vino servando, superpellicium unum, pallae sufficientes, campanae duae in campanili, tertia in medio ecclesiae pro signatura appensa, antependia tria, item vestis laicalis de czamleth albo, de qua cappam disponere debent.

Proventus pro plebano in *Byala* provenientes: primo habet dotem bonam plebanalem cum hortis, duos laneos agri cum pratis; item ibidem habet decimam

*) *Biala*, wieś niegdyś w części królewska, w części szlachecka z kościołem parafialnym, o którego początkach w wizytach i dokumentach żadna nie przechowała się wzmianka. Dzisiejszy kościół drewniany wystawił w roku 1743 w miejsce dawnego również drewnianego od starości upadającego dziedzic miejscowy, *Franciszek Psarski*, sędzia grodzki *wieluński*. W drugiej połowie wieku XVII powstała przy tymże kościele altarya, której głównym fundatorem był wikaryusz miejscowy, *Stanisław Wolski*, zapisawszy na utrzymanie altarzysty 3000 złt. *Zygmunt Borek Gostyński*, zapisał później 200 złt., a *Anna Bielska* 300 złt. kapitału. Wizyta z roku 1765 wspomina jeszcze altarzystę osobnego, który wprawdzie w *Białej* nie mieszkał, ale na tęż altaryą kanonicznie był installowany. Później obowiązki do altaryi przywiązane odprawiał proboszcz z wikaryuszem. Parafią stanowiły trzy wsie: *Biała*, *Wiktorów* i *Brzoza* (Rubryc. dyec. kuj.-kal. z r. 1878 f. 50. 51 i z r. 1878 f. 90).

manipularem de agris praedialibus nobilium; item de quolibet laneo possessionato mensuram siliginis et tot avenae percipit; item de novem laneis scultetiae de quolibet seorsum ratione decimae per sex grossos recipit. Nulla insuper villa iure parochiali attinet ad eandem ecclesiam in *Byala*, praeter villam *Brzoza* et *Victorow*.

Brzoza sub eadem parochiali, in qua plebanus nihil aliud percipit, tantum de quolibet cmethone et hortulano per grossum.

Victorow[1]) oraculum eidem parochiali in *Byala* ex antiquo incorporatum, tituli *S. Sigismundi*; nulla clenodia puta calices et ornatus proprios habet, tantum imagines satis decentes in oraculo et ceram copiosam pro insigniis in parietibus appensam, quia ad hoc oraculum multitudo hominum consuevit de partibus vicinis convenire pro festo *S. Sigismundi*, *Valentini* et *Dedicationis*, in quo multas eleemosynas et oblationes faciunt, de quibus vitrici eiusdem loci nemini rationem faciebant et nobiles ac cmethones ecclesiae pecunias accipiebant et illas viceversa non solvebant; dominus visitator recepto iuramento a vitricis debita in speciali regestro conscripsit et summam viginti marcarum in cisticulam per vitricos nominatam, (imponi iussit) quas quidem pecunias cum cisticula, in qua summa pecuniarum ecclesiasticarum fuit reposita, mandavit vitricis et plebano, ut darent in depositum ad ecclesiam *Wyelunensem* et dominum officialem cum domino decano superintendentes constituit, ut vitrici sine illorum scitu pecunias non distraherent et quidquid in posterum de eleemosynis proveniret, ut sub numero una cum plebano ad illas deferrent et una cum illis in cisticulam imponerent; item mandat, ut tres claves et seracula tria ad cisticulam haberentur, una circa plebanum, secunda circa vitricos et tertia circa dominum officialem cum domino decano; ceram vero insimul conglomeratam ut venderent et pecunias in thesaurum ponerent mandavit; in eadem *Victorow* plebanus de *Byala* nihil percipit, praeter oblationem et de quolibet laneo per grossum ratione mensalium; ministrum ecclesiae in *Byala* parochiani salariant et habitationem pro illo aedificant.

40. LAGYEWNYKY.*)

Ecclesia parochialis de collatione nobilium, quam possidet honorabilis dominus *Jacobus Kyernozek de Wyeluny*; habet enim dicta ecclesia calicem argenteum, pa-

[1]) *Wiktorów*, wieś szlachecka, gniazdo której rodziny *Wiktorowskich* h. *Gryf* lub *Jastrzębiec* w województwie *sieradzkiem* głośnej, która tam zapewne w wieku najpóźniej XV kaplicę publiczną pod wezwaniem *ś. Zygmunta* fundowała, gdyż opis powyższy już *starożytną* ją nazywa. Z tegoż opisu pokazuje się, że taż kaplica naówczas zwiedzaną była przez liczne tłumy wiernych w dni odpustowe *ś. Zygmunta*, *ś. Walentego* i *Poświęcenia kościoła*. Niegdyś lud znaczne składał tam ofiary. W starożytnej kaplicy drewnianej dobrze utrzymanej, dziedzic miejscowy, *Marcin Zaremba* sprawił trzy nowe ołtarze (Rubryc. dyec. kuj.-kal. z r. 1878 f. 51. 52).

*) *Łagiewniki*, wieś szlachecka, z starożytnym kościołem parafialnym, w aktach konsystorza *gnieźnieńskiego* w pierwszej połowie wieku XV wspominanym (Archiv. Consit. Gnesn. akta luźne). w wieku XVII własność familii *Brodnickich*, z której *Jan Brodnicki*, dziedzic miejscowy w roku 1623 wystawił nowy kościół drewniany, zastępując nim dawny również drewniany od starości zupełnie zdezo-

*

cificale argenteum, caput *Joannis Baptistae* in figura lignea cum reliquiis, superpellicia tria, ornatus de camcha rubea, secundus de postawyecz, missalia duo, corporalia duo, antependia duo, pallae sufficientes, agenda scripta, campanae duae, vexilla duo; quatuor stadia agri pro ecclesia legata, de quibus census ecclesiae provenit.

Proventus pro plebano ibidem provenientes; habet enim dotem pro fundo et in ea domum et alia aedificia constructa cum hortis dictae areae adiacentibus, duos laneos agri cum pratis, decimam manipularem de agris praedialibus nobilium, similiter et de cmethonibus liberis alias *wolnych* decimam manipularem percipit; de agris vero cmethonum possessionatis mensuram siliginis et tot avenae ratione missalium percipit; de inquilinis vero et hortulanis ratione mensalium per grossum recipit.

41. LUTHOLTHOW.*)

Ecclesia parochialis, tituli *S. Mathaei apostoli et evangelistae*, de collatione nobilium, cuius rector et possessor pacificus dominus *Joannes de Wyeluny* existit; praedicta ecclesia habet calices duos argenteos, unus ex eis deauratus, crux argentea parva, corporalia quatuor, casula de axameto rubeo alia de camcha varii coloris et tres de postawyecz cum omnibus attinentiis, missale impressum unum et quatuor scripta in pergameno, antiphonarium papyreum, superpellicia quatuor, ampulae tres, vexilla quatuor, monstrantia cuprea, pallae sufficientes, campanae duae in campanili et tertia in medio ecclesiae pro signatura appensa; sola etiam ecclesia de roboribus solemniter constructa et cimiterium circumquaque bene septum.

owany. Nową tę świątynię konsekrował dnia 23 kwietnia roku 1625 z upoważnienia arcybiskupa *Henryka Firleja*, *Adam Goski*, biskup *bakowski*. Kiedy na początku teraźniejszego wieku i ten kościół chylić się począł ku upadkowi, dziedzic miejscowy, *Ignacy Ostrowski*, wystawił w roku 1805 na innem miejscu dzisiejszy kościół drewniany. Dzwonnicę osobną dotąd istniejącą wystawił z drzewa w r. 1775 pleban miejscowy, *Walenty Olapiński*, przy pomocy dziedzica *Stanisława Gawłowskiego*. Kościół ten dla zbyt szczupłego uposażenia affiliowany został na zawsze do kościoła parafialnego w *Raczynie*, jak się zdaje, na początku obecnego wieku (Rubr. dyec. kuj.-kal. z r. 1878 str. 88).

*) *Lututów*, miasteczko niegdyś, dziś osada szlachecka, w wieku XIV i XV własność familii *Wieruszów*, z której *Bieniasz Wierusz*, dziedzic miejscowy, w roku 1406 fundował tam i hojnie uposażył kościół parafialny, przez arcybiskupa *Mikołaja Kurowskiego* kanonicznie erygowany. W miejsce pierwotnego kościoła drewnianego stanął w końcu zapewne wieku XVI nowy również drewniany, który wizyta z roku 1720 starożytnym nazywa. Budowany był w formie krzyża z dwiema pobocznemi kaplicami i pięciu ołtarzami. Kościół ten w drugiej połowie wieku XVIII tak był spustoszony, iż nowym zastąpionym być musiał. Według świadectwa wizyty z roku 1765 wystawili go z drzewa kostkowego trzej fundatorowie: *Michał Madaliński*, podsędek ziemi *wieluńskiej*, *Teodor Wierusz Niemojowski* i *Franciszek Gędkiewicz*, kanonik *wieluński*, dziekan i pleban *rudzki* i *lututowski*, podobnie jak poprzedzający w formie krzyża z dwiema kaplicami pobocznemi i pięciu ołtarzami. W roku 1790 kościół ten gruntownej doznał restauracyi; przed 14 zaś laty obecny rządzca jego, *ks. Łukasz Dobrowolski*, postarał się o nowe pokrycie dachu i całkowite wewnętrzne odnowienie i przyozdobienie. Parafię stanowią obecnie miejscowości: *Lututów*, *Piaski*, *Augustynów*, *Przybyłów*, *Pepelina*, *Kopaniny*, *Zmuda*, *Rybka*, *Ostrycharze*, *Łęki*, *Dobrosław*, *Świątkowice*, *Rososza*, *Kłoniczki*, *Wiry*, *Dymki*, *Hipolitów*, *Niemojów*, *Józefina*, *Kloski*, *Knapy* i *Piaski Niemojewskie* (Rubryc. dyec. kuj.-kal. z r. 1878 f. 71. 72 i z r. 1873 f. 94).

Proventus pro eadem ecclesia seu rectore ipsius pertinentes; sunt enim duae villae, videlicet *Swyathkowycze* et *Nyemoyow* iure parochiali ad eandem ecclesiam pertinentes et tertium oppidum *Lutholthow*, in quibus plebanus percipit fructus infrascriptos:

Lutholthow, oppidum nobilium, in quo plebanus pro dote et fundo suis habet aream et domos in ea constructas cum hortis et piscinulis duabus, duos laneos agri cum pratis. Habet etiam piscinam suam circa silvam; item decimam manipularem de praediis nobilium percipit et de quolibet laneo possessionato mensuram siliginis et aliam avenae; item de hortulanis et inquilinis ratione mensalium per grossum recipit, item de duobus laneis duorum civium decimam manipularem percipit.

Swyathkowycze [1]), villa nobilium sub eadem parochiali, in qua de agris praedialibus percipit decimam manipularem et de quolibet laneo possessionato ratione missalium mensuram siliginis et aliam avenae percipit, de scultetia ratione decimae fertonem et de hortulanis per grossum ratione mensalium.

Nyemogyewycze, villa nobilium sub eadem parochiali, in qua plebanus habet decimam manipularem de agris nobilium praedialibus et de quolibet laneo possessionato mensuram siliginis et aliam avenae ratione missalium percipit; de hortulanis vero, molendinatoribus, mineratoribus per grossum ratione mensalium percipit; ministrum ecclesiae omnes parochiani salariant, cui singulis quatuor partibus anni pro salario per sex denarios contribuunt et eidem habitationem construunt.

[1]) *Świątkowice*, wieś szlachecka, w której jeszcze przed fundacyą kościoła parafialnego w *Lutukowie* istniała kaplica publiczna, może dawniejszy kościół parafialny, pod wezwaniem *ś. Jana Chrzciciela*, ponieważ w erekcyi kościoła tegoż z r. 1406 jest wzmianka o jej uposażeniu jednym łanem ziemi. W roku 1765 stała jeszcze taż kaplica o jednym ołtarzu z wieżą na froncie. Kiedy zniesioną została, z wizyt dojść nie można (Rubryc. dyec. kuj.-kal. z r. 1878 f. 72. 73).
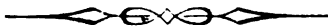
ARCHIDIACONATUS

LOVICIENSIS ET LANCICIENSIS.

ARCHIDYAKONAT ŁOWICKI I ŁĘCZYCKI.

Archidyakonat Łęczycki i Łowicki.

We wstępie do archidyakonatu *gnieźnieńskiego* powiedzieliśmy, że prymas *Łaski* chcąc ułatwić administracyą duchowną obszernej swej archidyecezyi, utworzył trzy nowe archidyakonaty: *kamieński* z części dawniejszego *gnieźnieńskiego*, *łowicki* z części *łęczyckiego* i *wieluński* z *kaliskiego*. Tym sposobem cała archidyecezya obejmowała ośm archidyakonatów. O sześciu z nich mówiliśmy już wyżej, przy opisie pojedyńczych ich kościołów. Pozostają jeszcze dwa: *łęczycki* i *łowicki*, które, jak widać z niżej zamieszczonego ich opisu, nie były jeszcze podczas jego sporządzenia dostatecznie rozgraniczone i oba na cztery wielkie podzielone były dekanaty: *tuszyński* z 26, *łowicki* z 43, *szczawiński* z 33 i *łęczycki* z 40 kościołami parafialnemi. Obydwa archidyakonaty liczyły przeto 142 kościoły parafialne, które w końcu wieku XVI rozdzielone zostały na ośm dekanatów w ten sposób, że pięć z nich: *łęczycki*, *kłodawski*, *kutnowski*, *żegrzski* i *tuszyński* stanowiły archidyakonat *łęczycki*, a trzy: *łowicki*, *skierniewicki* i *rawski* archidyakonat *łowicki*. Ten podział zatwierdzony został po raz ostatni na synodzie archidyecèzalnym przez arcybiskupa *Stanisława Szembeka* na dniu 26 sierpnia roku 1720 odbytym i utrzymał się z małemi odmianami aż do rozbioru Polski. Dekanaty archidyakonatu *łęczyckiego* obejmowały następujące kościoły: 1) *łęczycki: Łęczycę*, *Solcę*, *Ozorków*, *Chociszewo*, *Parzęczewo*, *Leźnicę Wielką*, *Domaniew*, *Dalików*, *Bełdów*, *Kazimierz*, *Kałów*, *Poddębice*, *Tur*, *Chodów* i *Leźnicę Małą*; 2) *kłodawski: Kłodawę*, *Błonie*, *Grabów*, *Góraj*, *Pieczewo*, *Dąbie*, *Chełmo*, *Umienie*, *Borysławice*, *Bierzwiennę*, *Korzecznik*, *Rudultów*, *Dzierzbice*, *Chodów*, *Krośniewice*, *Miłonice*, *Mazew*, *Sobótkę*, *Dąbrowice*, *Siedlec*; 3) *kutnowski: Kutno*, *Tum* i *Topolę*, *Sławoszewo*, *Nowe*, *Grochów*, *Imielno* *Głogowiec*, *Łąkoszyn*, *Kaszewy*, *Oporów*, *Żychlin*, *Bedlno*, *Sołek*, *Plecką Dąbrowę*, *Bąków*, *Zduny*, *Sobotę*, *Orłów*, *Łęki*, *Strzegocin* i *Witunią*; 4) *żegrzski: Żegrz*, *Górę*, *Modlną*, *Gieczno*, *Piątek*, *Oszkowice*, *Bielawy*, *Waliszewo*, *Mąkolice*, *Ciechosławice*, *Bratoszewice*, *Koźle*, *Niesułków*, *Stryków*, *Dobrę*, *Skoszewy*, *Brzeziny*, *Gałkowy*, *Łódź*, *Mileszki* i *Szczawin*; 5) *tuszyński: Rzgów*, *Tuszyn*, *Dłutów*, *Srocko*, *Moszczenicę*, *Piotrków*, *Milejów*, *Rozprzę*, *Mierzyn*, *Gorzkowice*, *Bęczkowice*, *Rzujowice*, *Chełm*, *Niedośpielin*, *Maluszyn*, *Wielgomłyny*, *Bąkową Górę*, *Ręczno*, *Witów*, *Sulejów*, *Nagórzyce*, *Chorzęcin*, *Wolborz*, *Bądków*, *Czarnocin*, *Łaznów* i *Bogdanów*. Dekanaty archidyakonatu *łowickiego* zawierały w sobie te kościoły: 1) *łowicki: Łowicz*, *Złaków*, *Kocierzew*, *Kampinę*, *Bednary*, *Bolemów*, *Nieborów*, *Pszczonów*, *Dmosin*, *Kołacinek*, *Główno*, *Domaniewice*, *Chróślin*; 2) *skierniewicki*: *Skierniewice*, *Żelazną*, *Maków*, *Wysokienice*, *Głuchów*, *Żelechlinek*, *Janisławice*, *Białynin*, *Jeżów*, *Słupią*, *Lipce*, *Godzianów* i *Bełchów*; 3) *rawski: Rawę*, *Starą Rawę*, *Kurzeszyn*, *Boguszyce*, *Sierzchów*, *Łęgonice* wieś i miasto, *Nowemiasto*, *Michałowice*, *Rzeczycę*, *Inowłodz*, *Lubochnią*, *Tobiasze*, *Małecz*, *Ujazd*, *Budziszewice*, *Czerniewice*, *Krzemienice* i *Boguszyce*. Wszystkie te kościoły rozłożone były na 34 miasta: *Tuszyn*, *Wolborz*, *Sulejów*, *Łowicz*, *Bolimów*, *Skierniewice*, *Rawę*, *Nowemiasto*, *Inowłodz*, *Ujazd*, *Budziszewice*, *Jeżów*, *Dmosin*, *Łęczycę*, *Poddębice*, *Kaźmierz*,

Łódź, *Zgierz*, *Stryków*, *Brzeziny*, *Piątek*, *Bielawy*, *Góraj*, *Dąbie*, *Chełmno*, *Kłodawę*, *Dąbrowice*, *Krośniewice*, *Kutno*, *Łąkoszyn*, *Oporów*, *Żychlin* i *Sobotę* i na 108 wsi; obecnie na 6 miast: *Łowicz*, *Skierniewice*, *Rawę*, *Łęczycę*, *Łódź*, *Brzeziny*, *Kutno*, 19 osad i 117 wsi. Pod względem patronatu należały do króla kościoły: w *Tuszynie*, *Piotrkowie*, *Łowiczu*, *Bolimowie*, *Starej Rawie*, w *Rawie*, *Rzeczycy*, *Inowłodzu*, *Lubochni*, *Budziszewicach*, *Łęczycy*, *Zgierzu*, *Szczawinie*, *Błoniu*, *Dąbiu* i *Dąbrowicach*, razem 16 kościołów; do arcybiskupa *gnieźnieńskiego* 28 kościołów i wprawdzie: w *Wolborzu*, *Rzujowicach*, *Złakowie*, *Kocierzewie*, *Kampinie*, *Bednarach*, *Skierniewicach*, *Makowie*, *Pszczonowie*, *Godzianowie*, *Wysokienicach*, *Łęgonicach* mieście i wsi, *Głuchowie*, *Janisławicach*, *Białyninie*, *Słupi*, *Lipcach*, *Domaniewicach*, *Chróślinie*, *Mąkolicach*, *Piątku*, *Tumie*, *Pieczewie*, *Chełmnie*, *Mazewie*, *Bąkowie* i *Zdunach*; do biskupa *kujawskiego* 6 kościołów: w *Nagórzycach*, *Czarnocinie*, *Łaznowie*, *Łodzi*, *Niesułkowie* i *Siedlcu*; do kapituły *krakowskiej* w *Rzgowie*; do klasztoru *sulejowskiego:* w *Sulejowie* i *Milejowie*; do klasztoru *witowskiego:* w *Ręcznie*; do klasztoru *trzemeszeńskiego:* w *Łąkoszynie*, *Kazimierzu* i *Górze*; do kanoników regularnych lateraneńskich *kłodawskich:* w *Kłodawie*, *Rudułtowie* i *Sobótce*; do proboszcza kolegiaty *łowickiej:* w *Sławianowie*; do *Benedyktynów lubińskich* w *Jeżowie*; na poły do króla i na poły do szlachty: w *Kurzęszynie;* na poły do szlachty i na poły do duchownych: w *Srocku* i *Chorzęcinie*; reszta kościołów parafialnych w liczbie 77 były patronatu prywatnego czyli szlacheckiego. Na początku wieku XVI czyli podczas sporządzenia niżej zamieszczonego opisu kościołów archidyakonatów *łowickiego* i *łęczyckiego* były w tychże archidyakonatach trzy kolegiaty, dwie świeckie: w *Łęczycy* (archikolegiata) i w *Łowiczu* i zakonna kanoników regularnych lateraneńskich w *Kłodawie*. Klasztorów było 7: Cystersów w *Sulejowie*, Paulinów w *Wielgomłynach*, Dominikanów i Bernardynów w *Łowiczu*, Augustyanów w *Rawie*, Benedyktynów w *Jeżowie*, Kanoników regularnych lateraneńskich w *Kłodawie*. Później przybyły następujące klasztory: w *Łowiczu:* Pijarów, Misyonarzów, Bonifratrów, Bernardynek; w *Rawie:* Jezuitów i Kanoników regularnych grobu Chrystusowego czyli Miechowitów; w *Kłodawie:* Karmelitów trzewiczkowych; w *Nowemmieście:* Kapucynów; w *Łęczycy* i *Brzezinach:* Franciszkanów (Reformatów). Nadto było tam na początku wieku XVI kilkanaście szpitali z osobnymi prebendarzami czyli proboszczami, kilkanaście altaryi i około 20 kaplic publicznych. Podczas sporządzenia *Libri Beneficiorum* miały obydwa archidyakonaty 36 kościołów murowanych. Po dokonanym opisie tychże kościołów w *Liber Beneficiorum* upadły zupełnie lub na filie zamienione zostały następujące kościoły parafialne: w *Tobiaszach*, *Nagorzycach*, *Rososze*, *Malczu*, *Chodowie*, *Topoli*, *Goraju*, *Korzeczniku* i *Sławoszewie*; natomiast powstały nowe parafie: w *Dłutowie*, druga w *Sulejowie*, w *Skotnikach*, *Kurowicach*, *Będkowie* i *Gałkowie*. Prócz tego przybyło około 20 filii i kaplic.

W skutek rozbioru Polski archidyecezya *gnieźnieńska* utraciła całkowicie obydwa archidyakonaty: *łowicki* i *łęczycki* czyli 142 kościołów parafialnych. Z tych dostały się do dyecezyi *kujawsko-kaliskiej:* *Tuszyn*, *Rzgów*, *Srocko*, *Moszczenica*, *Wolbórz*, *Nagorzyce*, *Sulejów*, *Milejów*, *Rozprza*, *Mierzyn*, *Bęczkowice*, *Ręczno*, *Bąkowagóra*, *Chełmo*, *Wielgomłyny*, *Maluszyn*, *Niedośpielin*, *Rzujowice*, *Gorzkowice*, *Bogdanów*, *Piotrków*, *Czarnocin*, razem 22 kościoły, jeden do dyecezyi *sandomirskiej:* w *Łęgonicach*, a reszta w liczbie 119 do nowo utworzonej archidyecezyi *warszawskiej*.

DEKANATUS TUSCHYNENSIS.

1. TUSCHYN OPPIDUM.*)

Ecclesia parochialis, in eadem parochia alias villa eiusdem oppidi sita, tituli *S. Vitalis*, de iure patronatus regis Poloniae, quam pronunc obtinet venerabilis *Mathias Goreczkj* [1]) ex praesentatione serenissimi principis domini *Sigismundi* regis Poloniae. Qui pro sui sustentatione et curae animarum administratione, prout ex antiquo, circa ipsam ecclesiam servat et servare consuevit duos vicarios manuales et ministrum; ad quam iure parochiali praefatum oppidum *Thuschyn* cum villa, in qua ipsa ecclesia habet situm, necnon et aliis villis, videlicet *Rakowska Volya* [2]), cum molendino dicto *Stroskj*, *Calno duplex* [3]), molendino *Jaxynskj* [4]), item *Czyzemyn* [5]), *Dlothow* [6]), *Orzek* [7]), *Jutroschew* [8]) cum molendino dicto *Koczelek* [9]) et

*) *Tussyn*, osada, niegdyś miasto królewskie, dziś należąca do dyecezyi *kujawko-kaliskiej* powiatu *łódzkiego* i dekanatu *piotrkowskiego* miała kościół parafialny przez monarchów polskich fundowany już przed rokiem 1440. W tym roku bowiem *Piotr*, pleban tamtejszy, rozprawia się przed sądem konsystorza *gnieźnieńskiego* z *Peregrynem*, proboszczem *trzemeszeńskim*, „*de et super manipulari decima ex antiquis agris in villa et oppido Tussino ibidem erecto et per dominum regem fundato nec non super omnibus et singulis et discordiis ratione dictarum decimarum provenientibus etc.*" (Excerpta ex actis Consist. Gnesn ab a. 1404 f. 193). Z tekstu tego okazuje się, że wieś *Tussyn* świeżo przez ówczesnego króla *(Władysława Warneńczyka)* na miasto została zamienioną, który tam zapewne kościół parafialny albo nowo założył, albo też świeżo go uposażył, w skutek czego powstały spory pomiędzy plebanem miejscowym, a proboszczem *trzemeszeńskim* mającym od dawna prawo do dziesięcin w okolicy tamtejszej *(in districtu Szadcoviensi consistentium)*. Pierwotny kościół był drewniany, który gdy w połowie teraźniejszego wieku od starości chylić się począł ku upadkowi, zastąpiony został w roku 1862 nowym murowanym nakładem *Andrzeja Płodowskiego*, dziedzica dóbr *Żeromina*, wystawionym (Rubryc. dyec. kuj.-kal. z r. 1878 str. 138).

[1]) *Maciej Górecki* h. *Drya*, archidyakon *gnieźnieński* od roku 1515, pleban *tussyński* (Ks. Korytkowski, Żywoty Prał. i Kanon. gnieźn. Ms.). [2]) *Rakowska Wola*, dziś nie znana; w parafii jest dziś *Wola Kazubowa*. [3]) *Kalino* i *Kalinko* w parafii *Rzgów*. [4]) Młyn dziś nie znany. [5]) *Czyżemin*. [6]) *Dłutów*, wieś niegdyś kapituły *krakowskiej*, która tam w roku 1542 wystawiła i uposażyła pierwszy kościół drewniany, wyniesiony na jej prośby przez arcybiskupa *Piotra Gamrata* do godności kościoła parafialnego. W roku 1816 w miejsce pierwotnego drewnianego parafianie wystawili nowy kościół również drewniany dotąd nie konsekrowany (cfr. „*Łask*" i Rubryc. dyec. kuj.-kal. z r. 1878 str. 143). [7]) *Orszak*, dziś w parafii *Dłutów*. [8]) *Jutroszów*. [9]) *Kocielek*.

molendino *Czyzemski* [1]), item *Sczuqwyn* [2]), *Thuszevj* [3]), *Vola Cazubowa* [4]), *Dylow* [5]), necnon duplex *Gorka*, *maior* et *minor* [6]) spectant et pertinent et incolae ipsarum in eadem parochiali percipiunt ecclesiastica sacramenta; eademque ecclesia ex antiquo habet pro dote et fundo infrascripta, quorum et modernus ipsius rector extat in pacifica possessione, et primo habet unum spatium terrae seu sortem intra limites praefati oppidi et villae *Thuschyn* satis magnum, spatiosum et competens, protendens se in longitudine continuo, incipiendo ab eadem ecclesia parochiali, quae situm habet ante curiam regalem, usque ad limites haereditatum et camporum villarum praedictarum *Czyzemyn*, *Kozubowa Vola* et *Dylow*, progressiveque ab eadem ipsa ecclesia se in latitudine protensione continua per modum *triklyny* dilatantem, in cuius spatii principio circa eam ipsam ecclesiam habet plebanus eiusdem ecclesiae areas speciales pro curia plebanali et circa cimiterium pro duobus vicariis et ministro, cum hortis eisdem adiacentibus, et in eis habet nedum commoditates hortorum, sed etiam pro vicariis. Insuper ultra aream et situm curiae plebanalis habet alias areas speciales pronunc quatuor pro hortulanis seu cmethonibus sufficientes etiam (cum) hortis eisdem areis adiacentibus hinc inde iacentes, duas videlicet pronunc ad latus villae versus orientem ultra areas cmethonales, quondam ad advocatiam spectantes et alias in latere, in quo est ecclesia et curia plebanalis. Ultra quas areas versus oppidum se protendentes habet in postico earum prata et ab earundem situ campus (sic) pro praedio plebanali et hortulanis absque quavis interruptione versus villas praedictas *Czyzemyn*, *Vola Kazubowa* et *Dilow* cum borris, silvis, mericis, rubetis et aliis nemoribus continue protenditur extensive in maiori latitudine versus haereditates praedictas; in quo quidem spatio campi, silvae et borrae habet prata, piscinas, pronunc quatuor, duas prope villam *Thuschyn* in torrente seu alveo, qui decurrit a silva, dicta *Curzyna*, et piscina regali in eadem, alias duas in borra, unam in torrente seu alveo decurrente a *Dilow* et (in) eadem piscina molendinum cum campis, pratis et borris ex omni parte adiacentibus, quartam vero in palude alias *ug*, dicto *Trczenyecz* [7]). Possunt tamen et plures in eodem spatio seu sorte haereditaria piscinae erigi et mellificia in borra ultra facta fieri, quodque spatium terrae seu sors iacet in eadem haereditate utriusque tam oppidi quam villae *Thuschyn*, inter vias, ab una parte viam, quae vadit in *Dilow*, et ab alia in molendinum, quod iacet inferius molendino praedicto plebanali in torrente decurrente ex *Dilow*, et hoc quoad borram, silvas, nemora et agros ultra piscinas in torrente ex *Cyrzyna* decurrente sita; item molendinum praedictum inferius molendino plebanali saepedicto situm ex fama .... cam ...... in bonis praedictae sortis dotis ecclesiae parochialis per quendam olim .... *Kolyba* .... bonorum *Thuschyn* erectum et extunc per tenutarios occupatum, negligentia plebanorum circa ipsam ecclesiam non residentium. Item ultra praedictum spatium terrae et areas superius descriptas

[1]) Młyn *czyżemski*. [2]) *Szczukwin*, [3]) *Tążowy*. [4]) *Wola Kazubowa*. [5]) *Dylow*, dziś nie znany w parafii. [6]) *Górki Wielkie* i *Górki Małe*. Powstały później osady: *Modlica*, *Rydzynki*, *Zofiówka*, *Bądzyn*, *Bleszyn*, *Maleniec*, *Garbów*, *Gluchów*, *Kruszów*, *Tuszynek Duchowny*, *Tuszynek Majoracki*. Do parafii *dłutowskiej* należą dziś miejscowości: *Dłutów* w. i folw., *Budy*, *Smyki*, *Erywangród*, *Huta*, *Leszczyny*, *Leszczynki*, *Łasiska*, *Mierzączka Wielka* i *Mała*, *Orszak*, *Śladkowice*, *Depcik*, *Molenda*, *Lipieniec*, *Półtalarek*, *Kociołki*, *Żeronie*, *Jastrzębieniec*, *Kłóciarz*, *Lisieniec*, *Zalesie*, *Helenów*, *Podstola*, *Swierczyna*, *Piątków*, *Rędociny*, *Stoczki*, *Porąbki*. [7]) *Trzciniec*.

eadem ipsa ecclesia habet unam aliam aream specialem pro taberna, in qua aliquando fuit domus hospitum cum stabulo, cum horto eundo ab ipsa ecclesia versus oppidum inter hortum curiae regalis et scabella descensus in oppidum sitam, in qua modo est fabricata domus et locatur in censu annuo mediae marcae, et protenditur dicta area in longitudine unius stadii citra vel ultra, in latitudine vero citra vel ultra duodecim sulcorum, praeter id, quod occupatum est pro curia ad praedictum hortum curiae regalis, ex eo, quia eadem area cum horto per multos annos iacebat deserta et non septa. Item ultra praemissa habet eadem ipsa ecclesia et pro tempore ipsius plebanus certa alia prata seu spatium silvae dictae *Radzenyek*[1]) pro pratis, quod iacet in eadem silva *Radzenyek* eundo in *Pabyanycze*[2]) in latere sinistro stratae publicae ducentis in praedictum oppidum *Pabyanycze*, in quo quidem spatio plebanus habuit prata nedum pro se et necessitate curiae suae, sed et pro hortulanis et molendino, et colebantur aliquando; ex quo pro curia plebani tres vel aliquando quatuor acervi de foeno, modo tamen ex non residentia plebanorum et desertatione hortulanorum ipsa prata nemoribus silvarum excreverunt. Item hortulani locati aliquando et locandi seu cmethones in sorte plebanali, prout et modo tres duntaxat possessionati, non habuerunt neque habent aliquos agros alibi, quam in praedicto campo praediali seu allodiali dotis plebanalis hinc inde per partes, similiter et molendinator ex molendino plebanali praedicto emensuratos, cuius quidem molendini plebanalis molendinator pro tempore existens in emolumentis subsistere non potest, ex eo, quia aquam solum ex inundationibus pro tempore habere solet, et solet solvere praedictus molendinator pro censu tam ex emolumentis quam ex agris, quos colit, unam marcam et quatuor capones pro festo *S. Martini*, necnon et decimas manipulares ex agris eidem ecclesiae et plebano, et non habet aliquod privilegium molendinator in perpetuitate aliqua, tamen tenetur etiam plebano frumenta absque mensura molere, aggerem absque adiutorio quovis plebani reformare et scamna, mensas in curia plebani pro necessitate reformare et mellificia providere; percipit tamen ex molendino omnia emolumenta et tertium mellificium in borris. Hortulani vero de tribus areis plures agros habentes, solvit eorum quilibet pro censu per unum fertonem et quartus, qui pauciores agros et peiorem hortum habere solebat, per sex grossos; item per duos capones, triginta ova, item duos dies curribus eorum fimum educere, tres dies pro frumentis hiemalibus et tres pro aestivalibus agros colere, et eosdem agros cultos per tres dies praeparare, seminare frumentis plebanalibus et segetes satas colligere et conducere et similiter prata per tres dies falcastrare, falcastrata colligere et conducere; insuper pinum pro hieme et necessitate curiae plebanalis adducere; item quilibet eorum per quinque currus lignorum pro solemnitate *Natalis Christi* et non ad plura obligantur et tenentur (sic)

Item ex praefato oppido *Thuschyn* ipsiusque molendino necnon et villa alias agris ipsorum tam oppidanis quam villanis curiae regalis et plebanalibus omnibus et singulis praedictis decimae manipulares provenientes in toto spectant et pertinent ad eandem parochialem ecclesiam et plebanum in *Thuschyn*, et conducunt eas incolae agros colentes eorum propriis curribus in horreum plebani, alias ubi

[1]) *Radsenick.* [2]) *Pabianice.*

eis locum designare et deputare contigerit absque aliqua solutione canapalium aut lini, et ultra praemissa incolae eiusdem oppidi et villae tam hospites quam inquilini solvunt columbationem eorum quilibet per unum grossum.

Gorka duplex, villae praedictae sub eadem parochiali in *Thuschyn*, in quibus decima manipularis tam ex agris praedialibus quam cmethonalibus omnibus et singulis proveniens in toto spectat ad eandem parochialem et plebanum in *Tuschyn*, et conducunt eam ex agris cmethonalibus cmethones ipsorum curribus in horreum a plebano seu eius factore ponendum absque solutione canapali, ex agris vero praedialibus nobilium conducitur opera plebani; solvunt etiam cmethones tam hospites quam inquilini columbationem per unum grossum et annualia *sancti Petri* more solito.

Vola Cozubova, Dilow et *Tanzovy*, villae sub eadem parochiali praedicta, in quibus dempta *Tanzovj*[1]) sunt curiae nobilium agros praediales habentes, decima tamen manipularis nedum ex agris praedialibus, sed etiam cmethonalibus omnibus et singulis proveniens in toto spectat ad eandem parochialem in *Thuschyn* et eius plebanum, et conducunt eam cmethones in praedictis tribus villis ipsorum curribus in horrea a plebano deputanda absque solutione quavis canapalium seu lini, ex agris vero praedialibus conducitur opera plebani; solvunt etiam cmethones columbationem more aliarum villarum per unum grossum plebano ipsorum.

Calno duplex, *maius* et *minus*[2]), in quarum una est curia, videlicet in *minori* nobilium, habens agros praediales, videlicet duos mansos, qui pro curia coli solent, de quibus decima manipularis proveniens spectat ad eandem parochialem et plebanum in *Thuszyn*, quam solet consignare plebanus ipsius ecclesiae ministro pro salario; ex agris vero cmethonalibus utriusque villae decima manipularis proveniens spectat ad praeposituram collegiatae ecclesiae *Lanciciensis*, pro praefata vero ecclesia parochiali ipsorum in *Thuschyn* cmethones et incolae nihil aliud solvunt, solum columbationem per unum grossum more aliarum villarum.

Molendina *Jaxinskj* et *Stroskj*[3]) sub eadem parochiali in *Thuschyn* consistentia, habent agros, de quibus decima manipularis spectat ad eandem parochialem in *Thuschyn* et eius plebanum, occasione cuius, unius videlicet *Stroskj*, habetur controversia inter plebanos praefatae parochialis in *Thuschyn* et alterius in *Rzgow*, et solvunt molendinatores eorundem molendinorum columbationem ecclesiae in *Thuschyn* ultra decimas.

Rakowska Vola, villa sub eadem parochiali ecclesia in *Thuschyn*, in qua non sunt aliqui agri praediales, solum cmethonales, de quibus decima manipularis datur pro ecclesia parochiali in *Rzgow* et pro praedicta parochiali in *Thuschyn* incolae ipsius villae nihil aliud solvunt, solum columbationem per unum grossum, tam hospes quam inquilinus.

Czyzemyn, *Orzek*, *Dluthow*, villae praedictae sub parochiali eadem in *Thuschyn*, in quibus non sunt aliquae curiae neque agri praediales, solum cmethonales, de quibus omnibus decimas manipulares percipit praepositus *Lanciciensis*, quamvis praefata *Orzek* noviter et in nova radice est erecta; pro praefata vero parochiali

[1]) *Tążowy.* [2]) *Kalino* i *Kalinko* po utworzeniu nowej parafii w *Rzgowie* do niej przyłączone zostały. [3]) Obadwa młyny dziś nie znane.

in *Thuschyn* ipsarum villarum incolae duntaxat solvunt columbationem per unum grossum more aliarum villarum eiusdem parochiae.

Molendinum villae *Czyzemyn*, habens agros noviter exstirpatos, solvit decimam manipularem ex ordinatione factorum curiae in *Pabyanycze* ecclesiae parochiali in ibidem de facto et pro parochiali in *Thuschyn* solum columbationem.

Jutroschow, villa, in cuius excrescentiis, agris videlicet noviter exstirpatis et exstirpandis, per modernum episcopum *Wladislaviensem*, videlicet reverendissimum dominum *Mathiam de Drzevycza* [1]), villa erigitur et locatur, quae nondum alicui aliquid solvit aut contribuit et libertate gaudet; ex agris tamen praefatae villae *Jutroschow* cmethonalibus et scultetiae decima manipularis datur pro scolastico *Lanciciensi* et similiter in *Sczuqwyn* et pro parochiali ecclesia in *Thuschyn* columbatio per unum grossum. Molendinator vero eiusdem villae *Jutroschow*, dictus *Koczelek*, nondum decimam manipularem ex agris circa molendinum ibidem exstirpatis noviter alicui solvit, solum columbationem ecclesiae praefatae in *Thuschyn*.

Korczow [2]), villa sub decanatu *Schathkoviensi*, in qua est ecclesia parochialis, cuius villae decima manipularis ex omnibus et singulis agris cmethonalibus, quorum magna pars extat ex desertatione inculta, decima manipularis (sic) proveniens in toto spectat ad parochialem ecclesiam in *Thuschyn* praefatam; ex agris vero praedialibus percipit decimam manipularem plebanus in ibidem; item plebanus tenet donatos certos agros pro eadem ecclesia, quondam cmethonales, de quibus etiam manipularis (decima) debetur ecclesiae praefatae in *Thuschyn*.

Stanschycze triplex [3]), villae sub parochiali ecclesia praefata in *Corczow*, in quibus sunt speciales agri praediales ab agris cmethonalibus ex antiquo distincti, ex quibus agris praedialibus duntaxat decima manipularis proveniens spectat ad eandem parochialem ecclesiam et plebanum in *Korczow*; ex agris vero cmethonalibus omnibus et singulis, etiam quos colunt nobiles, hinc inde desertos pro praediis psorum, proveniens in toto spectat ad parochialem ecclesiam et plebanum in *Thuschyn*, et conducunt eam cmethones in horrea per ipsum plebanum de *Thuschyn* ordinanda curribus ipsorum absque solutione canapalium.

Rzgow, quondam villa et novissime in oppidum erecta et quondam ad ecclesiam parochialem una cum villa *Grodzysko* iure parochiali pertinens, in qua ecclesia parochialis et ipsius pro tempore plebanus ex certa concordia et in actis olim reverendissimi domini *Frederici S. Romanae* ecclesiae tituli *S. Luciae in septem soliis* presbyteri Cardinalis archiepiscopi *Gnesnensis* [4]) descripta tanquam filialis solvit et solvere singulis annis obligatur praefatae ecclesiae in *Thuschyn* pro contributione et denario *S. Petri* quatuor grossos.

Item praefata ecclesia taxata est ad duas cum media marcas argenti pro contributione solvenda, pro contributione vero camerae apostolicae pro denario *S. Petri* solvit unum fertonem usualem et unum grossum.

[1]) *Maciej Drzewicki* od r. 1513 *biskup kujawski*. [2]) *Korczew*. [3]) *Sętżyce*, wieś należąca do parafii *Zduńska Wola*. 4) *Fryderyk Jagiellończyk*.

2. RZGOW.*)

Oppidum noviter citra vel ultra a sex annis ex villa erectum, in quo ecclesia parochialis ex parochia in *Thuschyn* citra vel ultra a quadraginta annis est fundata, tituli *S. Stanislai*, de iure patronatus et praesentandi capituli *Cracoviensis*, ad quam iure parochiali duntaxat praefatum oppidum et villa *Grodzisko* [1]), ad praefatam ecclesiam in *Thuschyn* quondam spectans, necnon *Utha* [2]), postea saltem sub eodem tempore erectionis ecclesiae in nova radice locata, spectant et pertinent. Quam modo obtinet quidam *Mathias de Yuthrkowycze* [3]), actu presbyter, ex praesentatione

*) *Rzgów*, pierwotnie wieś kapituły *krakowskiej* z kościołem parafialnym w roku 1469 nowo przez nią fundowanym i uposażonym, który arcybiskup *Jan Gruszczyński* na jej prośby wyniósł do godności kościoła parafialnego, ustąpiwszy na utrzymanie plebana dziesięcinę stołu arcybiskupiego w *Woli Rakowskiej* i przyłączywszy do nowo utworzonej parafii wsie dotąd do parafii *tuszyńskiej* należące: *Wolą Rakowską*, *Kalno Wielkie* i *Kalno Małe*, nadto *Dalków* i *Kurowice* należące do parafii *Czarnocin*, oraz *Wiskitno* i *Chojny* położone w parafii *Mileszki* (Długosz, Liber Beneficior. I, 275). Z tej nowo utworzonej parafii powstały w następstwie czasów dwie nowe: *Chojny* w r. 1493 (Rubr. archid. warszawskiej z r. 1860 f. 89) i *Kurowice* w r. 1530 (Rubryc. dyec. kuj.-kal. z r. 1878 f. 136). *Chojny* i *Mileszki* należą dziś do archidyecezyi *warszawskiej*, *Kurowice* zaś do dyecezyi *kuj.-kaliskiej*. Kapituła *krakowska*, uwzględniając nader korzystne wsi *Rzgowa* położenie nad traktem publicznym i rzeką *Nerem*, postanowiła zamienić ją na miasto i na ten cel zakupiła od *Andrzeja z Pabijanic*, plebana w *Targowisku* za 130 grzywien wójtostwo *rzgowskie* i młyn na rzece *Nerze* (Długosz l. c. I, 275). Jak opis powyższy świadczy, rzeczona kapituła dopiero na początku wieku XVI otrzymała od króla przywilej zamienienia *Rzgowa* na miasto. Myli się zatem Rubryc. dyec. *kuj.-kal.* z r. 1878, podając rok erekcyi tego miasta 1360. W miejsce pierwotnego kościoła drewnianego, chylącego się ku upadkowi, kapituła *krakowska* wystawiła w roku 1630 dzisiejszy murowany kościół z wyniosłą wieżą, która w roku 1812 razem z dachem kościelnym zgorzała. Za staraniem ówczesnego plebana, późniejszego biskupa *kujawsko-kaliskiego*, *ks. Tomaszewskiego*, dach został zrestaurowany, lecz wieża czeka na odbudowanie (Rubryc. dyec. kuj.-kal. z r. 1878 f. 137. 138).

Na tem miejscu skwapliwie prostujemy omyłkę popełnioną z przemiany dwóch równobrzmiących nazw tyluż parafii w dyecezyi *kujawsko-kaliskiej* dziś położonych. W pierwszym tomie bowiem niniejszego dzieła przy opisie *Rzgowa* położonego w dekanacie i powiecie *konińskim* zamieszczone zostały notatki odnoszące się do *Rzgowa* powyżej opisanego, należącego do powiatu *łódzkiego* i dekanatu *piotrkowskiego*. Podajemy zatem tu następujący krótki opis kościoła *rzgowskiego* w dekanacie *konińskim* do pierwszego tomu *Libri Beneficiorum* str. 283:

Rzgów, niegdyś miasto szlacheckie, dziś wieś, z kościołem parafialnym w roku 1209 z drzewa modrzewiowego zbudowanym i uposażonym, lecz przez kogo, nie wiadomo. Rubryc. dyec. *kuj.-kal.* z r. 1876 mylnie podaje, jakoby w roku 1601 kościół ten zapewne po odbudowaniu lub gruntownej restauracyi konsekrował był *Wierzbowski*, suffragan *gnieźnieński*, gdyż suffragana *gnieźnieńskiego* tego nazwiska nigdy nie było, a dwóch biskupów *Wierzbowskich Stefanów* żyło daleko później, jeden biskup *poznański* † 1687, drugi biskup *dardanieński*, suffragan *warmiński*, kantor *gnieźnieński* † 1712 (Ks. Korytkowski l. c. Ms.). W roku 1760 pleban miejscowy, *Malachiasz Maliński*, kazał własnym kosztem cały kościół obić deskami. Według wizyty z roku 1767 było tam 6 ołtarzy, przy jednym z nich ustanowiony był osobny prebendarz, uposażony czynszami i rolami, lecz nie wiadomo, przez kogo. Nową wieżę i dzwonnicę wystawił z drzewa pleban *Maryan Głoskowski* około roku 1790. W roku 1867 kościół rzeczony chylący się ku upadkowi za staraniem rządzcy swego, *Juliana Skupieńskiego*, gruntownie został zrestaurowany (Rubr. dyec. kuj.-kal. z r. 1876 f. 57. 58).

[1]) *Grodzisko.* [2]) *Huta wiskicka.* [3]) *Maciej z Jutrkowic*, pleban. Do parafii należą dziś następujące miejscowości. *Gospodarz*, *Guzew*, *Prawda*, *Kalino*, *Kalinko*, *Czyżeminek*, *Starowa Góra*, *Romanów*, *Grodzisko*, *Huta wiskicka*, *Gemzów*, *Przypusta*, *Tadzin*, *Bronisin*, *Konstantynowo*, *Rzgów* i *Wandalin*.

praefati venerabilis capituli, circa quam pro subsidio sui et curae pastoralis administratione servat vicarium et ministrum, quos ex proventibus mensae suae plebanalis salariat pro posse, qui licet habeat erectionis dictae ecclesiae litteras, illas tamen noluit exhibere, dixit tamen, ad eandem ecclesiam proventus infrascriptos pro dote et fundo habere et in possessione pacifica eandem ecclesiam et ipsum mediante conscientia esse; et primo, ipsam ecclesiam pro dote et fundo habere certum spatium terrae, incipiendo a platea, quae tendit versus fluvium *Nyr* [1]), alias strata publica, quae vadit per idem oppidum versus *Lanciciam* [2]), in cuius parte spatii ab eodem loco habet imprimis tabernam seu domum cum stabulo pro hospitibus, satis competentem et protendentem se a circulo usque ad fluvium praedictum cum hortis, et tandem continuo progressu versus ecclesiam procedendo unam aliam aream, in qua residet cmetho plebanalis etiam eiusdem latitudinis et longitudinis; ex alia vero parte ecclesiae versus orientem in eodem latere est area dotis plebanalis seu curia, ex opposito cuius circa limites cimiterii habet alias areas pro hortulano, vicario et ministro, sibi ipsis vicinas et contiguas, necnon unam aliam aream in alio latere versus meridiem, et ex opposito dotis et curiae plebanalis habet in duas areas divisas, in quibus nunc resident *Joannes Grzywacz* et *Joannes Faber*, iacentem inter areas *Petri* doleatoris ab una, et ab altera *Joannis Oszowskj* oppidanorum; insuper unam alteram aream areae suprascripti *Joannis Fabri* contiguas (sic) hortulaniae; item habet duos mansos agri inter agros oppidanos hinc inde in eadem longitudine et latitudine se protendentes et iacentes, prout agri oppidanorum eiusdem oppidi protenduntur et extenduntur. Qui quidem mansi per plebanos inter hortulanos sunt divisi et emensurati ita videlicet, quod unum mansum (sic) cum medio sunt expositi et locati colonis sub annuo censu, reservato uno dimidio manso pro plebano et eius praedio, et solvunt agros eosdem tenentes et possidentes de quolibet dimidio manso per dimidiam marcam et omni septimana unum diem plebano pro tempore existenti laborare tenentur; alii vero agros non possidentes, solum domunculas cum hortis habentes, alias duo hortulani, solvunt pro censu eorum quilibet omni anno per fertonem et non faciunt aliquos labores; de praedictis autem duabus areis, iacentibus inter stratam publicam, tendentem versus *Lanciciam* et cimiterium ecclesiae pro tabernis expositis earum incolae pro censu annuo solvunt per tres fertones, nec obligantur ad aliquos labores, sed gaudent privilegio oppidanis concesso; item habet unum hortum specialem, iacentem in altero fine eiusdem oppidi in eodem latere, in quo est ecclesia, protendentem se a via, quae vadit de eodem oppido in *Pabyanycze* usque ad viam, quae vadit in molendinum; item habet specialem campum seu arvum campi, dictum *Cavczyecz*, in cuius parte erecta est piscina per modernum plebanum; item et prata dicto campo et mansis superius descriptis adiacentia et contingentia; item habet libertatem in borris seu silvis versus *Thuschyn* iacentibus mellificia facere et factis uti, signisque suis obsignare, prout et modo habet et ex eis utilitates percipit; item ex praedictis duobus mansis superius descriptis et campo *Cuncze* necnon tribus aliis mansis, videlicet quos colunt pronunc *Albertus* et *Stanislaus Sdbykowye*, *Joannes Oszowskj*, *Joannes Marczynkowicz*, *Nicolaus Pelka* et *Petrus Golyenycz* quondam,

[1]) *Ner.* [2]) *Łęczyca.*

prout ex mansis ad scultetiam eiusdem oppidi spectantibus decimam manipularem dicta ecclesia et ipsius pro tempore plebanus duntaxat percipit; ex aliis vero omnibus et singulis agris eiusdem oppidi decima manipularis datur pro praeposito *Lanciciensi* et pro plebano. Oppidani eiusdem oppidi nihil aliud solvunt, solum columbationem, tam hospites quam inquilini per unum grossum et denarium *S. Petri* pro matrice ecclesia in *Thuschyn*.

Grodzysko et *Utha*, villae suprascriptae sub eadem parochiali ecclesia in *Rzgow*, quarum incolae pro eadem ecclesia nihil aliud solvunt, solum columbationem, prout in oppido, quilibet hospes et inquilinus per unum grossum; decimas vero manipulares in praedicta *Grodzysko* pro praepositura et praeposito *Lanciciensi*, in *Utha* vero pro mensa archiepiscopali, excepto uno iugere agri, de quo datur etiam decima manipularis pro praepositura.

Rakowska Volya, villa sub ecclesia parochiali in *Thuschyn*, de cuius villae omnibus et singulis agris cmethonalibus decimam manipularem, ut asseritur ex ordinatione archiepiscopali, percipit plebanus de eadem *Rzgow* et conducitur per incolas eorum curribus propriis in horreum a plebano locandum absque quavis solutione canapalium aut lini.

Taxata est eadem ecclesia ad dimidiam marcam argenti et pro denario *S. Petri* solvit ex quadam compositione cum plebano in *Thuschyn* quatuor grossos.

3. SEROCZKYE.*)

Villa in parte nobilium et in parte mensae episcopalis *Wladislaviensis* ecclesiae; in eadem ecclesia parochialis, tituli *S. Benedicti*, de iure patronatus et praesentandi haeredum de villis *Crusew* [1]), *Szeromyn* [2]) et *Grabyna Vola* [3]), quam obtinet pronunc honorabilis *Martinus de Kamoczyn* [4]) ex praesentatione protunc generosi et nobilium *Jacobi*, iudicis terrae *Siradiensis*, *Nicolai* et *Jacobi*, haeredum de *Crusew* [5]) praedicta, nec non *Clementis*, *Felicis*, *Andreae*, *Stanislai Hymbram* [6]), *Stanislai Squarek de Szeromyn* [7]) ac *Joannis* et *Alberti de Grabyna Volya*, qui prout ex antiquo pro sui sustentatione, curae animarum administratione circa ipsam ecclesiam servat duos capellanos et ministrum, quos ex proventibus mensae suae salariis providet; ad quam iure parochiali villae infrascriptae spectant et pertinent, videlicet praefata *Sroczkye* [8]), *Rzepkj* [9]), *Podolyn* [10]), *Gosczymovicze* [11]), *Gaykovicze* [12]),

*) *Srocko*, wieś niegdyś w połowie szlachecka, w połowie do biskupa *kujawskiego* należąca, dziś w powiecie i dekanacie *piotrkowskim*, dyecezyi *kujawsko-kaliskiej* położona, miała kościół parafialny, jak z powyższego opisu wnosić można, przynajmniej już w początku wieku XV. O fundatorach jego żadnego nie ma śladu. Obecny kościół murowany wystawił w miejsce starożytnego drewnianego w r. 1766 *Stanisław Małachowski*, referendarz koronny, późniejszy marszałek izby poselskiej. We wsi parafialnej *Wola Kamocka* jest prywatna murowana kaplica (Rubryc. dyec. kuj.-kal. z r. 1878 str. 129).

[1]) *Kruszew*, wieś należąca dziś do parafii *tuszyńskiej*. [2]) *Żeromin*. [3]) *Grabina*. [4]) *Marcin z Kamocina*, pleban. [5]) *Jakób*, sędzia ziemski *sieradzki*, *Mikołaj* i *Jakób* zapewne *Kruszewscy z Kruszewa*. [6]) *Abraham*. [7]) *Żeromin*, gniazdo zapewne której z familii *Żeromskich*. [8]) *Srocko*. [9]) *Rzepki*. [10]) *Podolin*. [11]) *Gościmowice*. [12]) *Gajkowice*.

Rekoray [1]), *Syeroslaw* [2]), *Pyeklova Volya* [3]), *Brzosa* [4]), *Karnyn* [5]), *Papyesche duplex* [6]), *Camoczyn* [7]), *Ostrow* [8]), *Utha duplex* [9]), *Lubonya* [10]), *Dzywlye duplex* [11]), *Schyschkj* [12]), *Luthoslavycze* [13]), *Makoschyn* [14]), *Dambrowka duplex* [15]), *Vodzyn* [16]), *Golygow* [17]), *Gluchow duplex* [18]), *Crusew* [19]), praefata *Szeromyn* [20]) et *Volya Grabyna* [21]), item et molendinum *Gaykowskj* [22]) et *Koszczymowskj* [23]). Quae quidem ecclesia pro dote et fundo habet proventus infrascriptos, videlicet, et primo in eadem *Seroczkye* habet speciales areas pro curia, unam satis latam et spatiosam cum hortis eidem adiacentibus, videlicet pro allodio, pomerio et aliis commoditatibus; item alias duas eidem areae contiguas versus viam, quae vadit per eandem villam de *Pyothrkow* in *Thuschyn*, unam pro hortulano, aliam pro taberna hospitali cum stabulo nec non hortis eisdem areis adiacentibus, cuius tabernae pro tempore incola plebano pro tempore existenti, prout ex antiquo, solvit singulis annis pro annuo censu triginta grossos, item quatuor coros siliginis et alios quatuor avenae mensurae *Pyothrkoviensis* et non obligatur ad aliquos labores, solum duas dies educere fimum de curia plebanali; ad quam tabernam ultra hortum habet certos agros ad eandem tabernam spectantes, duntaxat in duobus campis, videlicet duo iugera in campo versus villam *Dambrowka*, et alia duo iugera in campo versus *Vodzyn* iacentia, cum pratis eisdem agris adiacentibus; hortulanus vero ex hortulania pro annuo censu singulis annis plebano solvit et solvere consuevit unum fertonem, item et sex dies per annum laborare labores manuales, uti hortulani facere consueverunt, et non habet aliquos agros neque prata; plebanus autem pro sua curia habet in eiusdem villae haereditate et campis duobus, iacentibus versus *Podolyn* et versus praedictam *Vodzyn*, quinque iugera agrorum versus *Podolyn* duo iugera alias *dzialy* et versus *Vodzyn* tria, inter quos agros mediant agri nobilis pronunc *Mathiae Gyelscho*, haeredis in eadem *Seroczkye*, necnon et prata eisdem agris hinc inde adiacentia; habet insuper et partem nemorum, dictorum *Strzeschow*, alias medietatem, et praedictus nobilis *Gyelscho* alteram dimidiam partem; item et decimam manipularem in eadem villa et haereditate ex omnibus et singulis agris nobilium, alias sorte villae per nobiles possessa, de sorte vero alia, videlicet mensam episcopalem ecclesiae *Wladislaviensis* concernente, decimam manipularem percipit scholasticus *Lanciciensis*, et plebano incolae eiusdem sortis nihil aliud solvunt, solum columbationem, quilibet incolarum per medium grossum; et conducit plebanus decimam ex sorte praedicta nobilium provenientem curru proprio in horreum curiae suae; item habet ultra areas superius descriptas pro curia plebani pro taberna et hortulano speciales alias areas cimiterio contiguas pro duobus vicariis et etiam pro ministro in latere ecclesiae versus aquilonem sitam et in eisdem domunculas satis competentes.

Cruschew, *Grabyna Volya*, *Rzepkj*, *Gluchow minor*, *Lubonya*, *utraque Dzywle*, *utraque Schyschkj*, villae sub eadem parochiali in *Sroczkye*, in quibus decima

[1]) *Rękoraj*. [2]) *Sierosław*. [3]) *Wola Bykowska*. [4]) *Brzoza*. [5]) *Karlin*. [6]) *Papieże*, dziś tylko jedno. [7]) *Kamocin*. [8]) *Ostrów*. [9]) *Huta*, dziś w parafii nie znana. [10]) *Lubonia*. [11]) *Dziwle*, dziś tylko jedne. [12]) *Szyszki*. [13]) *Lutosławice*. [14]) *Mąkoszyn*. [15]) *Dąbrówka*, dziś tylko jedna. [16]) *Wodzin*. [17]) *Gołygów*. [18]) *Głuchów*, dziś w parafii *tuszyńskiej*. [19]) *Kruszow*, tak samo. [20]) *Żeromin*. [21]) *Grabina Wola*. Później powstały osady: *Majdany*, *Wola Kamocka*, *Franki*. [22] *Gajkowski*. [23]) *Kościmowski*.

manipularis tam ex agris praedialibus nobilium quam cmethonalibus proveniens in toto spectat ad eandem parochialem ecclesiam in *Seroczkye* et eius pro tempore plebanum, et conducitur ex agris praedialibus opera plebani et ex agris cmethonalibus per cmethones eorum curribus absque solutione canapali, et nihilominus cmethones et hortulani in eisdem villis residentes solvunt eidem ecclesiae et plebano columbationem de quolibet manso per grossum et de tabernis hortulaniis per medium grossum.

Rakoray, *Pyeklova Volya*, villae sub eadem parochiali, in quibus ex agris omnibus et singulis praedialibus et in dicta *Pyeklova Volya* unius tabernae habentis agros, quam modo possidet quidem *Jacobus Vockzyk*, duntaxat decimae manipulares provenientes spectant ad eandem ecclesiam et plebanum in *Seroczkye* et conducit eas plebanus curru ipsius seu opera ipsius; ex agris vero cmethonalibus cmethones pro eadem ecclesia nihil aliud solvunt praeter columbationem de manso per grossum et decimas manipulares in *Rakoray* pro scholastico *Lanciciensi* et in *Pyeklova Volya* pro canonicatu et praebenda *Gnesnensi*, quos modo obtinet dominus *Spythek de Buzenyn* [1]).

Carnyn, *Papyesche*, *Camoczyn duplex*, *Ostrow*, *Luthoslawycze*, *Szeromyn*, villae sub eadem parochiali in *Seroczkye*, in quibus sunt speciales agri praediales necnon et hortulaniae habentes agros, ex agris praedialibus nobilium emensuratos, ex quibus agris praedialibus et hortulaniarum decimae manipulares provenientes in toto spectant ad eandem ecclesiam et plebanum in *Seroczkye*; cmethones vero ex eisdem villis pro eadem ipsa ecclesia et eius plebano nihil aliud solvunt praeter columbationem more aliarum villarum et decimas manipulares in *Carnyn* in *Papyesche* pro canonicatu et praebenda *Gnesnensi*, quos modo obtinet dominus *Spythko Buschynskj* [2]), in *Camoczyn* utraque et *Ostrow* pro monasterio in *Vythow* [3]); in *Luthoslavycze* pro scholastria *Lanciciensi*, videlicet de parte seu sorte mensae episcopalis ecclesiae *Wladislaviensis*; in *Szeromyn* vero pro mensa archiepiscopali.

Dambrowka, villa sub eadem parochiali, in qua sunt duntaxat duae curiae nobilium et unus cmetho, habentes speciales agros, hinc inde inter se distinctos, cuius curiae unius possessor nomine nobilis *Joannes Dambrowskj* [4]) versus *Seroczkye* praedictam situm curiae suae habens in eadem villa ex agris ipsius omnibus et singulis solvit decimam manipularem singulis annis pro ecclesia parochiali praefata et plebano in *Seroczkye*, de alterius vero curiae nec non et cmethonalibus omnibus et singulis agris decimae manipulares provenientes alternatis vicibus cedunt eidem ecclesiae in *Seroczkye* pro una vice et pro altera in *Gorka* similiter ecclesia parochiali.

Vodzyn minor, villa sub eadem parochiali in *Seroczkye*, cuius villae omnes et singuli incolae solvunt decimam manipularem alternatis vicibus pro eadem ecclesia in *Seroczkye* pro una vice et pro altera in *Gorka*, et non sunt ibi aliqui cmethones solum agri praediales nobilium.

Vodzyn maior et *Golygow*, villae sub eadem parochiali in *Seroczkye*, quarum villarum omnes et singuli incolae tam nobiles quam cmethones solvunt decimas

[1]) *Spytek z Bużenina*, kanonik *gnieźnieński*. [2]) Ten sam. [3]) *Witów.* [4]) *Dąbrowski.*

manipulares ex omnibus et singulis agris eorum pro ecclesia parochiali in *Gorka*, et pro praedicta in *Seroczkye* cmethones duntaxat columbationem more aliarum villarum.

Gluchow maior, villa sub eadem parochiali in *Seroczkye*, post cuius villae omnes et singulos agros decima manipularis proveniens in toto datur pro mensa archiepiscopali, et pro plebano cmethones columbationem more aliarum villarum solummodo solvunt; et non sunt ibi aliqui agri praediales.

Podolyn, *Gosczymovicze*, *Gaykowycze*, *Syeroslaw*, *Brzosa*, *Mankoschyn*, villae sub praedicta parochiali in *Seroczkye*, in quibus villis incolae pro eadem ecclesia parochiali solummodo columbationem de quolibet manso per unum grossum solvunt, decimas vero manipulares ex omnibus et singulis ipsorum agris, demptis certis agris in villis *Gaykowycze* et *Gosczymowycze*, de quibus dantur pro ecclesia et plebano in *Nagorzycze*, videlicet pro scholastria et scholastico collegiatae *S. Mariae Lanciciensis*.

Utha Camoczka, villa etiam sub eadem parochiali, cuius villae incolae libertate gaudentes et paucos agros exstirpatos habentes decimam manipularem nondum alicui solvunt.

Item eadem ecclesia taxata est ad tres marcas argenti et pro collectura denarii *S. Petri* alias camera apostolica ad quinque scotos et unum grossum a nota.

4. MOSCZENYCZA.*)

Villa haereditaria et in eadem ecclesia parochialis, tituli *S. Crucis*, de iure patronatus haeredum in eadem *Mosczenycza* [1]) et *Coschow* [2]) necnon *Volya Mosczenyska* [3]), et habent haeredes in eisdem villis ordinationem alternativarum, videlicet ex *Koschow* et parte dimidia *Mosczenycza* et ex altera *Volya Mosczenyska* et alterius partis dictae villae *Mosczenycza*, quam modo obtinet quidam honorabilis *Joannes Blyschynskj* [4]) ex praesentatione haeredis de *Coschow* et consensu *alterius* partis, qui, prout ex antiquo, servare consuevit et servat unum vicarium et ministrum, quos ex proventibus mensae suae plebanalis pro posse suo salariat; ad quam iure parochiali praedicta *Mosczenycza* necnon *Coschow* et *Mosczenyska Volya*, villae, iure parochiali spectant et pertinent, habetque eadem ipsa ecclesia pro dote et fundo infrascripta, quorum modo eadem ipsa ecclesia et eius plebanus extat in pacifica possessione; et primo, habet in eadem villa et haereditate circa ipsam ecclesiam unam aream pro curia plebanali necnon vicario et ministro in latere ecclesiae versus occidentem iacentem cum horto eiusdem latitudinis, prout area se extendit, in cuius

*) *Moszczenica*, wieś szlachecka, należąca dziś do dyecezyi *kujawsko-kaliskiej*, dekanatu i powiatu *piotrkowskiego*, z kościołem parafialnym według opisu powyższego istniejącym już przynajmniej w początku wieku XV, który pierwotnie drewniany, gdy się chylić zaczął ku upadkowi, odbudowany został w roku 1769 z cegły palonej w formie krzyża nakładem dziedzica miejscowego, *Stanisława Małachowskiego*, referendarza koronnego i marszałka izby poselskiej (Rubryc. cit. z r. 1878 str. 126).

[1]) *Moszczenica*, [2]) *Kosów*, [3]) *Wola Moszczenicka*, wsie do parafii należące. [4]) *Jan Bliżyński*, pleban (Acta Consist. Gnesn.)

tergo habet unum iuger agri cum prato satis magno usque ad litus fluvii seu torrentis a *Gaykowycze*[1]) in *Mosczenycza* defluentis, de quo prato solet colligi ad minus unus acervus de foeno, cuius fluvii habet partem admodum protensivam dicti prati cum silva olim eidem prato contigua et protenditur usque ad piscinam haeredis in *Mosczenycza*, in quo fluvio seu eius parte ex antiquo habuit et habet libertatem piscandi et obstacula ponendi; insuper habet unum alium mansum a taberna et ab ecclesia se versus villam *Baby*[2]) in latitudine usque ad limites protendentem, habuit etiam, ut asseritur ex publica fama, unam tabernam seu aream pro taberna ex opposito ecclesiae et agri praedicti plebanalis sitam, quae dicitur per haeredes negligentia plebanorum ecclesiae adempta; item habet decimam manipularem duntaxat ex agris praedialibus eiusdem villae et aliquibus agris tabernarum, ex agris praedialibus pro tabernis emensuratis; de agris vero omnibus et singulis cmethonalibus decima manipularis datur parochiali ecclesiae in *Wolborz*, et columbatio per cmethones, hortulanos et tabernatores eidem ecclesiae in *Mosczenycza* et plebano solvitur.

Mosczenska Volya, *Coschow*, villae sub eadem parochiali, in quibus sunt curiae agros praediales habentes, de quibus agris omnibus et singulis praedialibus utriusque villae decimae manipulares in toto spectant ad eandem parochialem et plebanum in *Mosczenycza*; ex agris autem cmethonalibus ad praeposituram *Lanciciensem*; pro plebano vero cmethones nihil aliud solvunt, solum columbationem.

Zakrzew[3]), villa sub ecclesia parochiali in *Wolborz*, in qua decima manipularis de sorte villae, quae est maior pars eiusdem villae, dicta *Bradkowska*, proveniens spectat ad parochialem ecclesiam et plebanum in *Mosczenycza*, et aestimatur eius valor ad septem marcas, aliquando magis vel minus; de alia vero sorte eiusdem villae decima manipularis partitur pro ecclesia parochiali in *Wolborz* et ecclesia parochiali in *Byalebrzegi*.

Kyelczova Volya[4]), villa sub parochiali ecclesia in *Wolborz*, in qua villa decima manipularis ex omnibus et singulis ipsius villae cmethonalibus agris, dempto certo iugere tabernali proveniens spectat ad parochialem ecclesiam suprascriptam in *Mosczenycza* et eius plebanum, et valor eius aestimatur ad octo marcas citra vel ultra; de praedicto autem iugere agri in eadem villa decima manipularis datur pro ecclesia parochiali et plebano in *Byalobrzegy*.

Taxata est eadem ecclesia ad unam marcam argenti et pro collectura denarii *S. Petri* pro camera apostolica ad duos scotos dempta nota.

5. VOLBORZ.*)

Oppidum mensae episcopalis ecclesiae *Wladislaviensis*; in eodem ecclesia tituli *S. Nicolai*, de iure patronatus et praesentandi episcopi *Wladislaviensis*, pro tempore

[1]) *Gajkowice*, wieś w parafii *Srocko*. [3]) *Baby*. [2]) *Zakrzew*, wieś należąca do parafii *wolborskiej*. [4]) *Kielczowa Wola*, zapewne dzisiejsza *Kielczówka*.

*) *Wolbors*, osada nad rzeką *Wolborką*, o dwie mile od *Piotrkowa* odległa, pierwotnie zamek i gród kasztelański, wspominany już w roku 1065 (Baliński l. c. I, 222. Encyklop. powszech. wiedzy ludzkiej

existentis, quam pronunc obtinet quidam dominus *Bartholomaeus de Orlye*[1]) ex provisione apostolica, circa quam, prout ex antiquo, servat et servare consuevit tres capellanos in vicarios et ministrum, quos ex proventibus mensae plebanalis salariis competentibus providet et providere tenetur pro sui sustentione et curae pastoralis administratione; habet enim ultra praedictum oppidum in cura villas infrascriptas, videlicet *Modrzew*[2]), *Zarnovnycza*[3]), *Curzyna Volya*[4]), *Proschynye*[5]), *Gazomya*[6]), *Psarj*[7]), *Mlynarj*[8]), *Byalkowycze*[9]), *Baby*[10]), *Kyelczowa Volya*[11]), *Raczyborowycze*[12]), *Rzeczkow*[13]), *Zakrzew*[14]), *Kusnoczyn*[15]), *Lubyathow*[16]), *Swyathnykj*[17]), *Czerwye*[18]), *Laknarz*[19]), *Brudakj*[20]), *Boguslawycze gorne*[21]), *Szywoczyn*[22]), *Komornykj*[23]), *Crczykowycze*[24]), *Boguslawycze Nadolnye*[25]), alias praedium episcopale et quondam villa iure parochiali ad eam spectant et pertinent; quae pro dote et fundo habet, quorum modo ipsa ecclesia et eius plebanus extat in possessione continua, videlicet infrascripta, et primo, in eodem oppido et circa eandem et eius haereditatem imprimis pro curia plebanali habet specialem aream et in ea curiam

XII, 265), od roku 1268 własność biskupów *kujawskich* i nie długo potem miasto przez nich założone, w którem aż do najnowszych czasów mieli letnią rezydencyą z wspaniałym zamkiem i sławnemi ogrodami (Encykl. cit. XII, 265), miejsce pamiętne dwukrotnym pobytem króla *Władysława Jagiełły* w latach 1410 i 1420 (Baliński l. c. I, 222), miała już przed rokiem 1148 kościół parafialny przez monarchów polskich fundowany i hojnie uposażony. Na dzisiejszą świątynią składało się siedm przeszło wieków, która pierwotnie skromna i szczupła z szczodrobliwości biskupów *kujawskich*, rozszerzających ją od czasu do czasu, urosła w gmach imponujący swemi rozmiarami i wspaniałemi ozdoby. Kształtna i wzniosła wieża tem więcej nadaje jej uroku i wdzięku. Aż do roku 1538 ustanowiony był przy tym kościele proboszcz z trzema wikaryuszami. Na prośby ówczesnego proboszcza, *Stanisława Dąbrowskiego*, archidyakona *kurzelowskiego*, a później *gnieźnieńskiego*, arcybiskup *Jan Łaski*, przywilejem z dnia 18 lutego roku tegoż ustanowił przy nim kolegium sześciu wikaryuszów wieczystych, obmyśliwszy dla nich odpowiednie uposażenie, które na dniu 8 stycznia roku 1595 biskup *kujawski*, *Hieronim Rozrażewski* powiększył połową wsi *Lutosławice* i wójtostwem w *Luboni*. Nadto wcielony został do tego kolegium kościół parafialny w *Nagórzycach* z wszelkiemi dochodami swemi. Przywilejem wydanym w *Piotrkowie* dnia 3 marca roku 1544 arcybiskup *Piotr Gamrat* wyniósł kościół *wolborski* do godności kolegiaty, ustanowiwszy przy niej proboszcza, trzech prałatów i jednego kanonika. Odtąd przez blisko trzy wieki kwitła kolegiata *wolborska*, dopóki w roku 1818 wraz z wielu innemi przy reorganizacyi kościoła polskiego zniesioną nie została. Ostatnimi prałatami jej byli: *Antoni Melchior Fijałkowski*, późniejszy arcybiskup metropolita *warszawski*, kantor, i *Szymon Ratyński*, kaznodzieja, kanonicy zaś: *Miniszewski* i *Widziński*. Pierwszym proboszczem *wolborskim* po zniesieniu kolegiaty był *Walenty Tomaszewski*, późniejszy biskup *kujawsko-kaliski*. Aż do roku 1762 kościół i kolegiata należały do archidyecezyi *gnieźnieńskiej*; w tym roku zaś wskutek zabiegów ówczesnego biskupa *kujawskiego* a późniejszego prymasa Stolica apostolska wcieliła je do dyecezyi *kujawskiej* (Rubryc. dyec. kuj. kal. z r. 1878 str. 133. 134). Oprócz kolegiaty istniały w *Wolborzu* następujące kościoły: 1) *Ś. Krzyża* przy ulicy *świętokrzyskiej*; 2) *ś. Leonarda* nad rzeczką *Wolborką*; 3) *ŚŚ. Trójcy*; 4) *ś. Ducha* z szpitalem i 5) *ś. Anny* na przedmieściu *Wesoła* zwanem. Z wszystkich tych kościołów dziś jeden tylko drewniany pod tyt. *ś. Anny* pozostał na cmentarzu grzebalnym, który za staraniem obecnego proboszcza został zrestaurowany (tamże str. 135).

[1]) *Bartłomiej z Orla*, pleban. [2]) *Modrzewek*. [3]) *Żarnowica*. [4]) Osada dziś nie znana, może dzisiejsza *Wola Wiaderska*. [5]) *Proszenie*. [6]) *Gazomia*. [7]) *Psary*. [8]) *Młynary*. [9]) *Białkowice*. [10]) *Baby*. [11]) *Kielczówka*. [12]) *Raciborowice*. [13]) *Rzeczków*. [14]) *Zakrzew*. [15]) *Kuznocin*. [16]) *Lubiatów*. [17]) *Świątniki*. [18]) Nieodgadnione. [19]) *Łuknarz*. [20]) *Brudaki*. [21]) *Bogusławice*. [22]) *Żywocin*. [23]) *Komorniki*. [24]) *Krzykowice*. [25]) *Bogusławice Nadolne*, dziś nie znane. Po przyłączeniu do *Wolborza* parafii *Nagorzyce* przybyły osady: *Nagrzyce*, *Wiaderno*, *Swolszewice Większe* i *Mniejsze*. Później powstały miejscowości: *Gazomka*, *Kielczówka*, *Apolnika*, *Gąba*, *Józefów*, *Karolinów*, *Leonów*, *Noworybie*, *Polichno*, *Zwierzyniec*.

cum horto eidem adiacente in latere ipsius ecclesiae versus occidentem eundo in curiam de ecclesia parte in dextra, et in eadem area duas domunculas pro vicariis et tertiam, necnon et scholam in altera parte ecclesiae circa chorum ipsius ecclesiae versus oppidum, pro vicario in parte aquilonis, et scholam versus orientem; item habet unam aliam aream cum horto pro allodio in suburbio eiusdem oppidi eundo in plateam *Popyardow* dictam, iacentem inter incolam *Stephanum Rok* ab una parte et ab altera *Nicolaum Rochna* et protenditur ad longitudinem in spatio unius stadii, ad latitudinem vero citra viginti sulcos; item habet in eodem anteurbio et agris eius unum mansum agri, iacentem penes agros seu laneum advocatiae versus occidentem cum prato, eidem manso adiacente seu confinante, et protenditur usque ad limites haereditatis *Czurzyna Volya*, qui mansus locatur in valore mediae sexagenae et quinque, pro curia plebani colitur; item habet unum pratum, iacentem (sic) inter prata curiae ab una parte et ab alia hospitalis *S. Spiritus* in littore fluvii decurrentis ex *Wolborz* versus *Boguslawycze* situm, de quo colligi solent aliquando octo currus de foeno; item habet decimam manipularem duntaxat ex agris advocatiae et dicto ipsius manso provenientem, ex aliis autem omnibus et singulis eiusdem oppidi agris decima manipularis proveniens ad scholastriam ecclesiae *Lanciciensis*; oppidani autem ex omnibus et singulis domibus eorum nihil aliud solvunt eidem ecclesiae et plebano, solum columbationem per unum grossum et inquilini per medium; suburbani vero non habentes agros, solum domunculas, solvunt duntaxat per medium grossum pro columbatione.

Rzeczkow[1]), villa sub eadem parochiali, cuius medietas limitibus terminata spectat cum omni iure, dominio et proprietate ad eandem ecclesiam et eius plebanum et habet in eadem plebanus praedium cum agris praedialibus, qui excoluntur per cmethones plebanales in septem laneis locatis et superseminantur propriis seminibus, videlicet siliginis et avenae, videlicet de quolibet manso per tres coros siliginis et avenae et sata colligunt et conducunt, et pro censu solvunt eorum quilibet de manso per tres fertones, necnon et prata ad praedia spectantia falcastrant et foenum colligunt et conducunt; item per triginta ova et per duos capones necnon ligna pro necessitate plebani in *Wolborz* tenentur ducere; habet etiam in eadem sorte villae praefatae eiusdem ecclesiae plebanus parvam silvam ex alnis; item alia pars media eiusdem villae est haereditaria nobilium, quibus iidem cmethones plebanales, quia agri sortis nobilium mediant inter campos ecclesiasticos, pro libertate adeundi ad campos ipsorum, ipsi cmethones plebanales solent aliqua servitia pauca ipsis nobilibus facere; decima etiam manipularis tam ex agris nobilium quam cmethonalium alias totius villae proveniens in toto spectat ad eandem ecclesiam et plebanum in *Wolborz*, et conducunt eam ex agris cmethonalibus cmethones eorum curribus propriis in horreum plebani; ex agris predialibus nobilium conducunt eam cmethones plebanales, et similiter ex omnibus et singulis agris villae *Raczyborowycze* decima manipularis post omnes et singulos agros proveniens spectat ad eandem ecclesiam et plebanum, quae conducitur per cmethones plebani de *Rzeczkow* praedicta in praedium plebani in *Rzeczkow* situm. *Byalkowycze*, *Comornykj*, *Czerwye*, *Laknarz*, *Brudaky*, *Boguslawycze* utraque, villae sub

[1]) *Rrzeczków Szlachecki* i *Rzeczków Plebański*.

eadem parochiali in *Wolborz*, in quibus decimae manipulares ex omnibus et singulis agris tam praedialibus quam cmethonalibus provenientes in toto spectant ad eandem parochialem et plebanum in *Wolborz* et conducuntur ex agris cmethonalibus per cmethones absque solutione quavis canapalium; de agris vero praedialibus nobilium conducuntur opera seu impensa plebani.

Zywoczyn, villa sub eadem parochiali, in qua sunt certi agri circa haereditatem *Komorniky* hinc inde in omnibus tribus campis iacentes, de quibus decima manipularis proveniens datur pro eadem parochiali et plebano in *Wolborz*; ex aliis autem omnibus ipsius villae agris datur pro scholastria *Lanciciensi*, pro plebano seu ecclesia cmethones de manso integro pro columbatione per grossum, de medio per medium (solvunt) et similiter ex omnibus et singulis eiusdem parochiae superius descriptis villis.

Orczykowycze et *Lubyathow*, villae sub eadem parochiali in quibus sunt curiae nobilium habentes ex antiquo praediales agros speciales ab agris cmethonalibus distinctos, de quibus agris praedialibus in utraque villa decimae manipulares proveniunt specialiter ad eandem parochialem et ex cmethonalibus in *Orczykowycze* ad scholastriam *Lanciciensem*, in *Lubyathowo* vero ad mensam archiepiscopalem.

Zakrzow, villa eiusdem parochiae in *Wolborz*, in qua de duobus mansis, in quibus residebant *Kusch* et *Petrus Maczeykowicz* et modo nobilis *Nicolaus Spruch*, deposito *Petro* suprascripto *Maczeykowicz*, cmethone, residet, decima manipularis proveniens spectat ad eandem parochialem et plebanum in *Wolborz*; de sorte vero eiusdem villae dicta et appellata *Bradlowsky* ad parochialem in *Mosczenycza*, de aliis autem certis eiusdem villae praedialibus agris decima datur manipularis in *Byalobrzegy*, maior tamen pars cedit pro parochiali ecclesia in *Mosczenycza*.

Modrzewy, *Zarnovycza*, *Curzyna Volya*, *Proschynye*, *Gasomya*, *Psarj*, *Mlynarj*, *Baby*, *Kyelczowa Volya*, *Kosnoczyn*, *Swyathnykj*, villae praedictae sub parochiali eadem, in quibus villis cmethones seu incolae pro eadem ecclesia et plebano in *Wolborz* nihil aliud solvunt, solum columbationem de manso per unum grossum, de medio per medium; decimas vero hinc inde de *Modrzew*, *Zarnowycza*, *Curzyna Volya*, *Gasomya*, *Kusnoczyn*, *Swyathnykj*, pro scholastria *Lanciciensi*, demptis praedialibus agris in praedicta *Swyathnykj*, de quibus decima manipularis datur pro parochiali ecclesia in *Nagorzycze* et similiter in *Mlynarj* et *Psarj*, demptis etiam certis agris in eadem *Psarj*, de quibus decima manipularis datur ad praedictam *Nagorzycze* et *Czarnoczyn*, et ex aliis omnibus agris ad scholastriam *Lanciciensem*; in *Baby* autem et *Proschynye* pro mensa archiepiscopali, demptis certis agris in eadem *Proschyna*, de quibus decima manipularis cedit in *Czarnoczyn*; in *Cyelczowa* autem *Volya* decima manipularis in toto ad parochialem ecclesiam in *Mosczenycza* datur, dempto certo iugere tabernali, de quo decima manipularis cedit pro parochiali in *Byalobrzegy*.

Mosczenycza, villa, in qua est ecclesia parochialis, in qua decima manipularis duntaxat ex omnibus et singulis agris cmethonalibus proveniens in toto spectat ad ecclesiam parochialem in *Wolborz*, ex agris autem praedialibus et hortulaniis ad eandem parochialem in *Mosczenycza*.

Calska Volya [1]), *Cal* [2]) et *Romyschewycze* [3]), villae sub parochiali ecclesia in *Czarnoczyn* [4]), in quarum duabus videlicet *Cal* et *Romyschewycze* sunt agri praediales, de quibus decima manipularis in *Cal* pro ecclesia parochiali in *Roschocha* [5]), in *Romyschewycze* vero ad ecclesiam parochialem in *Myerczyn* [6]); ex agris vero omnibus et singulis cmethonalibus in praefata *Calska Volya*, in qua nullum est praedium aut agri praediales, solum cmethonales, et in *Cal* et *Romyschewycze* in toto ad ecclesiam parochialem in *Wolborz* spectant et pertinent, et conducunt eas cmethones ipsorum curribus a factore plebani in horrea locanda absque solutione canapalium.

Taxata est eadem ecclesia ad sex marcas argenti et pro denario *S. Petri* camerae apostolicae ad decem octo scotos.

Oraculum S. Crucis extra oppidum ante molendinum situm, quae (sic) est sub iurisdictione eiusdem ecclesiae et plebani in *Wolborz*, quae nihil aliud habet pro dote et fundo, solum unum medium laneum agri inter agros oppidanorum iacentem, quem eiusdem oppidi proconsul cum consulibus habet in gubernatione et protectione, et locatur aliquando ad tres fertones, aliquando magis et pecunias convertunt in eadem capella pro missarum lectura.

Ecclesia hospitalis tituli *S. Leonardi* extra oppidum in littore fluvii *Wolborza* [7]) sita et per quendam olim *Joannem Vycher* [8]), eiusdem oppidi oppidanum in parte dotata, de iure patronatus ipsius successorum et ipsis deficientibus proconsulis et consulum eiusdem oppidi pro tempore existentium; cuius ecclesiae capellanus seu praepositus habet administrationem in spiritualibus pauperum in hospitali decumbentium, qui etiam subest iurisdictioni parochialis ecclesiae rectoris teneturque venire et se repraesentare ad processiones et thurificationes pro decore ecclesiae parochialis et honestate pro tempore plebani superpelliciatus et confessiones audire tempore quadragesimali; habetque eadem ipsa ecclesia pauperum pro dote et fundo, imprimis unum medium laneum possessionatum, de quo singulis annis pro pauperibus in hospitali decumbentibus solvitur ad manus vitricum (sic) una media sexagena et iacet inter agros oppidanorum; item habet hortum cum pratis iuxta hospitale ex opposito viae, quae ducit de *Wolborz* ad *Pyotrkow*, emptum per vitricos ipsius ..... capellae et pauperum pro triginta marcis, de quibus pro necessitate pauperum ex locatione aliquando solvuntur duae sexagenae et aliquando minus. Praepositus autem seu capellanus eiusdem ecclesiae pro dote et fundo in speciali habet imprimis quatuor prata iuxta oppidum iacentia inter prata eiusdem oppidi oppidanorum, quae locari seu vendi singulis annis pro tribus marcis et aliquando pro minus (solent); item habet specialem aream et in ea domunculam cum horto eidem contiguo ex opposito ecclesiae seu capellae praedictae iacentem; item habet etiam partem agri iuxta agros advocatiae iacentem, de quo in arenda habere solet singulis annis citra vel ultra quindecim grossos; item habet census annuos super tribus domibus eiusdem oppidi, de quarum duabus solvuntur singulis annis quatuordecim grossi et de alia ferto; item unum alium hortum ex opposito capellae *S. Crucis* iuxta molendinum iacentem, qui locari solet iuxta posse, de quibus habetur privilegium fundationis et erectionis praemissa continens in manibus consulum.

[1]) *Kalska Wola*, [2]) *Kal*, [3]) *Remiszowice*, wsie należące do parafii. [4]) *Czarnocin.* [5]) *Rozprza.* [6]) *Mierzyn.* [7]) *Wolborka* albo *Wolborza.* [8]) *Jan Wicher.*

6. CHORZECZYN.*)

Villa, in eadem ecclesia parochialis, tituli *S. Margarethae*, de iure patronatus et praesentandi ex vicibus alternatis episcopi *Wladislaviensis* ratione medietatis villae eiusdem *Chorzeczyn* possessoris et ad ecclesiam *Wladislaviensem* spectantis pro una vice, et alterius partis eiusdem villae, necnon *Byelyna* haeredum laicorum possessorum pro altera vice, quam pronunc obtinet honorabilis dominus *Nicolaus Wyelyebnowskj* [1]) ex praesentatione vices protunc habentium; qui, prout ex antiquo circa eandem ecclesiam consuetum erat, servari pro sui sustentatione et curae animarum administratione duos capellanos in vicarios et ministrum, (quos) ex proventibus mensae suae plebanalis salariis providet. Spectant enim ad eandem ecclesiam ex antiquo iure parochiali villae infrascriptae et primo praefata *Chorzanczyn* [2]), necnon *Byelyna* [3]), *Krzykowska Volya* [4]), *Laschyschko* [5]), *Nyebrow* [6]), *Zawada* [7]), *Calyen* [8]), *Volycza* [9]), *Golyesche* [10]), *Swynsko* [11]), *Studzankj* [12]), *Godaschowycze* [13]) et *Lagyewnykj duplex* [14]); habetque eadem ipsa ecclesia et eius pro tempore plebanus pro dote et fundo, quorum modo extat in possessione pacifica, infrascripta, et primo in eadem villa et eius haereditate circa ecclesiam et eius ex opposito versus plagam orientalem pro curia plebanali unam aream, et aliam pro vicario et tertiam versus villam continuo progressu pro taberna, ipsis contiguas et insimul iacentes cum hortis eisdem adiacentibus, et eorum in postico unum specialem iuger agri alias *dzial* ad longitudinem arearum citra spatium trium stadiorum et similiter ad latitudinem, non tamen aequaliter hinc inde se protendentem, sed alicubi largius et alicubi strictius dimensionem in longitudine habentem; in altera vero parte alias latere eiusdem villae et ecclesiae versus occidentem iacente habet alias areas pro vicariis et ministro et in eadem parte habet duo iugera agri pro taberna, in uno loco quinque stadia in longitudine, in latitudine vero citra vel ultra viginti sulcorum ab una parte inter agrum pronunc *Mathiae Yedwarz* et ab altera *Stanislai Schykora* iacentia, in alio vero loco aliud iuger agri alias *nywa*, iacentem (sic) ab una parte inter agrum tabernatoris *Alberti Zusczycz* et ab altera nemorum penes stratam publicam tendentem in *Wolborz* in latitudine et longitudine inaequalem mensuram habentem, in sua protensione in uno fine in latitudine triginta citra vel ultra sulcorum et postea per modum trinclinii decrescentem, in longitudine vero citra trium stadiorum protensionem habentem. Habet et prata tria, unum eundo

*) *Chorzęcin*, wieś w połowie szlachecka, w połowie niegdyś biskupów *kujawskich*, dziś do dyecezyi *warszawskiej*, dekanatu i powiatu *brzezińskiego* należąca, sądząc z opisu powyższego, musiała mieć kościół parafialny już przynajmniej w początku wieku XV, o którego fundatorach żadnej zgoła nie ma wiadomości.

1) *Mikołaj Wielebnowski*, pleban. 2) *Chorzęcin*. 3) *Bielina (Bilina)*. 4) *Wólka Krzykowska*. 5) *Łazisko*. 6) *Niebrów*. 7) *Zawada*, młyn i tartak. 8) *Kaleń*, wieś i folwark. 9) *Wolica*, dziś nieznana. 10) *Golesze*. 11) *Świńska*. 12) *Studzianki*, wieś i folw. 13) *Godaszewice*. 14) *Łagiewniki Rządowe* i *Łagiewniki Zawadzkie*. Później przybyły osady: *Jadwigów*, *Maxymów*, *Ignaców*, *Wygoda*, *Teklów*, *Bocian*, *Jamów*, *Młoszów*, *Goleskie Budy*, *Dębsko*, *Lubiaszków*, *Borysław*, *Kępa Łaziska*.

de eadem villa in *Studzankj* circa et penes pratum *Yedwarz* modo praedictum ab una parte et ab altera insimul in *Studzankj*, de quo colligi solent aliquando unus, aliquando duo currus de foeno; aliud pratum iacens post torrentem a fluvio *Wolborza* descendentem inter prata praedicti *Mathiae Yedwarz* ab una parte, et ab alia *Andrich Rayskj*, nobilis in eadem *Chorzeczyn*, de quo aliquando solet colligi unus acervus de foeno; tertium pratum iacens in loco, qui dicitur *Prochow*, circa haereditatem *Godoschowycze*, circa molendinum eiusdem haereditatis iacentem, de quo aliquando iuxta excrescentiam temporis unus acervus, aliquando magis de foeno colligi solet; item taberna plebanalis modo deserta iacet a multo tempore et solvebatur, ut dicitur, de eadem pro censu plebano ex tanto possessore demptis aliis oneribus per viginti grossos; item decima manipularis ex omnibus et singulis eiusdem villae tam praedialibus quam cmethonalibus agris proveniens spectat ad eandem ecclesiam et plebanum in *Chorzeczym*, quam conducunt propriis curribus plebani in horreum incolae absque solutione canapalium seu decima lini in curiam plebani; solvunt tamen columbationem incolae ad instar villarum ad eandem ecclesiam iure parochiali pertinentium de quolibet manso per unum grossum et de medio manso per medium et similiter de tabernis et hortulaniis per medium grossum.

Volya Krzykowska, *Bydlyna*, *Zawada*, *Swygnsko*, villae sub eadem parochiali ecclesia, in quibus sunt curiae nobilium habentes agros speciales, ex antiquo ab agris cmethonalibus distinctos, de quibus omnibus et singulis agris ipsarum villarum duntaxat praedialibus decimae manipulares provenientes spectant ad eandem parochialem ecclesiam et plebanum in *Chorzeczyn*; ex agris vero cmethonalibus omnibus et singulis ad mensam archiepiscopalem, et pro plebano eiusdem ecclesiae cmethones et incolae dictarum villarum solvunt duntaxat columbationem, et similiter in *Studzankj*.

Calen, *Volycza*, *Golyesche*, villae sub praedicta parochiali in *Chorzeczyn*, in quibus tam ex agris praedialibus quam cmethonalibus omnibus et singulis agris decima manipularis in toto datur et solvitur pro eadem ipsa ecclesia et plebano in *Chorzeczyn*, et conducitur per incolas eorum curribus in horrea a plebano locanda absque solutione canapalium; solvunt tamen cmethones columbationem more aliarum villarum.

Laschysko, *Nyebrow* et *Lagyewnykj*, villae sub praedicta parochiali in *Chorzeczyn*, in quibus incolae agros cmethonales colentes nihil aliud pro eadem ecclesia in *Chorzeczyn* solvunt, solum columbationem more aliarum villarum eiusdem parochiae; decimam vero manipularem ex omnibus et singulis agris, demptis paucis agris (de quibus duntaxat datur decima ad parochialem et plebanum in *Byalobrzegj)* provenientem solvunt pro mensa archiepiscopali.

Godoschovycze, villa etiam sub praedicta parochiali in *Chorzeczyn*, cuius incolae similiter pro eadem ecclesia solum solvunt columbationem et decimam manipularem pro scholastria *Lanciciensi*.

Sangrocz [2]) et *Zaosche* [3]), villae sub parochiis ecclesiarum in *Thobyasche* [4]) et *Malecz*, post quarum villarum omnibus et singulis tam praedialibus quam cme-

[1]) *Sangrods*, [2]) *Zaosie* i [3]) *Tobiasze*, wsie dziś należące do parafii *Ujazd* w dekanacie *brzezińskim*, archidyecezyi *warszawskiej*.

thonalibus agris decimae manipulares provenientes in toto spectant ad ecclesiam parochialem et plebanum in *Chorzeczyn*, quas incolae earundem villarum conducunt in horrea a plebano de dicta *Chorzeczyn* locanda absque solutione canapalium.

Taxata est ecclesia eadem ad unam marcam argenti et pro contributione denarii *S. Petri* camerae apostolicae ad tres scotos.

Nyewyadow [1]) sub parochiali in *Uyasth* [2]), *Yankow* [3]) et *Bucowo* [4]) sub parochiali in *Lasnow* [5]), villae in quibus decimae manipulares ex agris praedialibus duntaxat dantur pro ecclesia parochiali in suprascripta *Chorzeczyn* et percipit eas minister ecclesiae in eadem *Chorzeczyn*.

7. THOBYASCHE.*)

Villa haereditaria, in eadem ecclesia parochialis, tituli *S. Venceslai*, de iure patronatus laicorum haeredum eiusdem villae, pronunc filiorum olim generosi *Jacobi Dunyn de Vyasth* [6]), eiusdem villae dum viveret haeredis, quam obtinet pronunc honorabilis *Bartholomaeus de Garbalyno*, ex praesentatione olim magnificae dominae *Vincenciana*e, relictae olim magnifici domini *Petri* palatini *Brestensis* [7]); circa quam, ut moris fuit, pro sui sustentatione et curae animarum administratione servat vicarium et ministrum, quos ex proventibus mensae suae plebanalis salariis providet. Ad quam iure parochiali ex antiquo villae infrascriptae spectant, videlicet praefata *Thabyaschewycze* [8]), *Zaborow* [9]), *Czekanow* [10]), *Starzycze* [11]) et *Comorow* [12]); et habet eadem ipsa ecclesia et eius pro tempore plebanus pro dote et fundo proventus infrascriptos, quorum et modo extat in pacifica possessione, et primo in eadem villa et haereditate *Thabyaschewycze*, circum circa ecclesiam habet satis notabile spatium terrae circa limites ab una parte villae *Sangrocz* [13]) et inter agros cmethonales eiusdem villae, protendens se usque ad limites villae *Olsczanow* [14]), in quo spatio ecclesia cum cimiterio, necnon curia plebanalis cum hortis, pomeriis, vinariis seu piscinis, necnon domunculis vicarii et ministri, item et hortulani, cum agris et pratis eisdem adiacentibus habet situm continuum et absque quavis in-

[1]) *Niewiadów.* [2]) *Ujazd.* [3]) *Janków.* [4]) *Buków*, wieś w parafii *Ujazd.* [5]) *Ujazd* i *Łasnow*, wsie z kościołami parafialnemi w archidyecezyi *warszawskiej*, dekanacie i powiecie *brzezińskim*.

*) *Tobiasze*, wieś szlachecka, w wieku XV i XVI własność zamożnej rodziny *Duninów*, należąca dziś do archidyecezyi *warszawskiej*, dekanatu i powiatu *brzezińskiego*, miała kościół parafialny, zapewne przez *Duninów* fundowany już przynajmniej w pierwszej połowie wieku XV, jak z powyższego opisu wnosić można. Kościół ten od niepamiętnych czasów do kościoła parafialnego w *Ujeździe* wcielony został, a należące do niego miejscowości częścią do *Ujazdu*, częścią do *Tomaszowa* przyłączono (Arch. Consist. Gnesn. Acta Visitat.).

[6]) *Jakób Dunin z Ujazdu*, starosta *sanocki*. Synowie jego byli: *Wincenty*, stolnik *łęczycki* i *Stanisław*, kasztelan *inowrocławski* (Paprocki, Herby Ryc. Pol. str. 568). [7]) Ojciec *Jakóba* był *Piotr Dunin*, wojewoda *brzesko-kujawski*, starosta *łęczycki*, *malborgski*, *rawski* i *brzeźnicki*. Miał za sobą *Wincencyą Leżeńską* h. *Nałęcz* (tamże). [8]) *Tobiasze.* [9]) *Zaborów*, w parafii *Tomaszow.* [10]) *Czekanow*, [11]) *Starzyce*, [12]) *Komorów*, tak samo. [13]) *Sangrods*, [14]) *Ojrzanów*, wsie należące do parafii *Ujazd.*

terruptione; insuper ad eundem campum seu sortem habet duo alia iugera, alias *dzyali*, inter agros cmethonales hinc inde iacentia, et tertium dimidium iuger agri alias *przydzalek* versus villam seu haereditatem *Czekanow* in ea longitudine, prout agri cmethonales eiusdem villae, a via, dicta *Smugowa* usque ad limites *Oysczanow* [1]) se protendentem; in alio vero campo, iacente versus *Zaborow*, habet alium iuger agri latitudinis citra vel ultra quinquaginta sulcorum, in ea longitudine se protendentem, prout agri cmethonales se protendunt et extendunt. Habet etiam in haereditate villae praedictae *Zaborow* unum speciale iuger agri, alias *dzyal* cum prato eidem agro adiacenti et contiguo iacentem in campo eiusdem villae versus villam et haereditatem *Comorow*, de quo ex locatione dicti iugeris per modernum plebanum facta cuidam cmethoni de dicta *Zaborow*, dicto *Petro Mygda*, pro annuo censu singulis annis solvuntur sedecim grossi, duo capones et quindecim ova absque quovis labore. Hortulanus autem in sorte dotis plebanalis in praefata *Thobyaschovycze* per plebanum locatus, qui non habet aliquos agros, solum hortum et pratum eidem hortulaniae ex agris seu sorte haereditaria dotis plebanalis emensurata, hortulanus pro tempore existens non solvit aliquem censum plebano, solum unam diem in hebdomada laborat plebano; item quia praefata *Thobyaschewycze* habet sibi unitam quandam haereditatem, dictam et appellatam *Redlyn*, de qua sorte haereditaria decima manipulorum tam ex agris praedialibus, seu qui coli solent pro curia, et cmethonalibus per cmethones, spectat ad parochialem ecclesiam et plebanum in *Uyyasth*; ex agris autem praefatae *Thobyaschewycze* tam praedialibus quam cmethonalibus in toto decima manipularis proveniens spectat ad parochialem ecclesiam et plebanum in eadem *Thobyaschewycze*, et conducunt eam cmethones ipsorum curribus in dotem plebanalem sine solutione quavis canapalium aut lini; cuius etiam ecclesiae parochialis rectori cmethones de manso integro solvunt columbationem per unum grossum et de medio per medium; et molendinatores ex molendinis per unum grossum.

Czecanow, villa sub eadem ecclesia parochiali in *Thobyaschowycze*, in qua non sunt aliqui agri praediales, solum cmethonales, de quibus agris omnibus et singulis ipsius villae decima manipularis proveniens in toto spectat ad ecclesiam et plebanum in *Thabyasche*, quam cmethones eiusdem villae conducunt propriis eorum curribus in horreum a plebano locandum cum solutione canapalium de quolibet manso per unum grossum; nihilominus solvunt columbationem more aliarum villarum de manso per unum grossum, de medio per medium.

Comorow, villa sub praedicta parochiali in *Thabyasche*, in qua est curia nobilium, habens speciales agros praediales, ab agris cmethonalibus distinctos, de quibus agris praedialibus duntaxat decima manipularis datur pro eadem ipsa ecclesia et plebano in *Thobyaschewycze*, et ex agris cmethonalibus pro mensa archiepiscopali, et pro ecclesia praedicta parochiali cmethones et incolae solvunt duntaxat columbationem more aliarum villarum de manso per unum grossum et dimidio per dimidium.

[1]) *Ojrzanów.*

Starsyce et *Zaborow*, villae sub praedicta parochiali in *Thobyaschewycze*, quarum incolae pro eadem ipsa ecclesia nihil aliud solvunt, solum columbationem, et decimas manipulares pro parochiali ecclesia in *Uyasth.*

Oyrzanow duplex [1]), *maius* et *minus*, villae sub parochiali ecclesia in *Malecz*, in quibus villis sunt ab antiquo speciales agri praediales, ab agris cmethonalibus distincti, in quorum (sic) videlicet *maiore Oyrzanow* sunt locati tres cmethones, videlicet *Joannes Falka*, *Mathias Yedwarz*, et *Mathias Plaskorz*, de quibus omnibus et singulis agris praedialibus etiam per cmethones, ut possessos (sic) ex locatione, decimae manipulares provenientes ex antiquo spectant ad ecclesiam parochialem et plebanum in *Thobyaschewycze*, et percipit eam vicarius in eadem *Thobyaschewycze* de beneplacito plebani in ibidem; ex agris autem omnibus et singulis utriusque villae cmethonalibus decimae manipulares dantur pro scholastria *Lanciciensi.*

Item taxata est eadem ecclesia ad unam marcam argenti et pro contributione denarii *S. Petri* pro camera apostolica ad duos scotos.

8. NAGORZYCZE.*)

Villa mensae episcopalis ecclesiae *Wladislaviensis*, in eadem eccclesia parochialis, tituli *beatorum Mathaei* et *Mathiae apostolorum*, de iure patronatus et praesentandi episcopi *Wladislaviensis* pro tempore existentis, ut dictur, ex scultetia eiusdem villae dotata, quam pronunc obtinet honorabilis *Stanislaus Przeleczkj* [2]), ex praesentatione reverendissimi domini *Mathiae* [3]), episcopi *Wladislaviensis*, qui, prout ex antiquo, pro sui sustentatione et curae animarum administratione circa ipsam ecclesiam, prout consuetum erat, servat unum capellanum in vicarium et ministrum. Spectant enim ad eandem ecclesiam iure parochiali villae infrascriptae, videlicet praefata *Nagorzycze*, *Wyaderne* [4]), *Smarsowycze* [5]), *Thwarda* [6]) et *Swodzyschewycze duplex* [7]); habetque eadem ipsa ecclesia et ipsius pro tempore rector seu plebanus pro dote et fundo infrascripta, imprimis in eadem villa et haereditate circa ecclesiam versus meridiem unam specialem aream pro curia plebanali extra cimiterium cum hortis pro allodio, pomerio et aliis commoditatibus; item et alias quatuor areas versus fluvium *Pylcza* [8]) pro hortulanis, et in eisdem hortulanos, sibi ipsis hinc inde contiguas; insuper alias duas areas pro vicario et ministro cimiterio contiguas et versus dotem plebanalem existentes; item habet speciales hortos pro

[1]) *Ojrzanów*, dziś tylko jeden.

*) *Nagorzyce*, wieś niegdyś biskupów *kujawskich*, w dyecezyi *kujawko-kaliskiej* dekanacie i powiecie *piotrkowskim* położona, miała kościół parafialny przez tychże biskupów najpóźniej w początku wieku XV założony i wójtostwem tamtejszym uposażony, który w końcu wieku XVI biskup *kujawski*, *Hieronim Rozrażewski*, z wszelkiemi dochodami wcielił do kolegium wikaryuszów kolegiaty *wolborskiej*. Gdy w wieku przeszłym starożytny kościół drewniany od starości upadający zniesiony został, parafia *nagorzycka* składająca się z wsi: *Nagórzyce*, *Wiaderno*, *Swolszewice Wielkie* i *Małe* zlała się na zawsze z parafią *wolborską* (Rubryc. dyec kuj.-kal. z r. 1878 str. 134).

[2]) *Przełęcki Stanisław*, pleban. [3]) *Maciej Drzewicki*, późniejszy prymas. [4]) *Wiaderno*. [5]) i [6]) osady dziś w okolicy nie znane. [7]) *Swolszewice Wielkie* i *Małe*. [8]) *Pilica*.

curia plebanali et praedictis quatuor hortulaniis circa fluvium *Pylcza* in spatio terrae in littore eiusdem dicti fluvii ad ecclesiam praedictam spectante, quod spatium protenditur ab aggere circa seu versus viam publicam de *Smarschewycze* alias ponte fluvii versus praedictam *Nagorzycze* tendentem usque ad limites haereditatis *minoris Swadzyschewycze* protendentes, et in eodem spatio habet ipsa ecclesia et eius pro tempore plebanus ultra hortos praedictos unum lacum nec non prata, silvas seu nemora et certos agros per hortulanos coli solitos etiam cum borra alias *borek* ultra lacum iacentes. Habet etiam in eiusdem villae haereditate in quolibet campo per duos mansos agri inter agros cmethonales hinc inde iacentes, qui mansi dividuntur in omnibus campis tribus in decem iugera alias *dzalj*; hortulani autem ad dictam ecclesiam spectantes plebano pro tempore existenti solvunt omni anno eorum quilibet pro censu per octo grossos, et nihilominus omni septimana per unam diem laborare labores manuales tenentur; item ex agris praedictis pro curia plebanali et hortulaniis coli solitis, ad eandem ecclesiam parochialem spectantibus, plebanus decimam manipularem provenientem duntaxat percipit; ex agris autem cmethonalibus omnibus et singulis scholasticus ecclesiae *Lanciciensis* tollit, et pro eadem ipsa ecclesia cmethones nihil aliud solvunt ipsius villae, solum de quolibet manso per unum corum siliginis mensurae oppidi *Wolborz*; item habet eadem ipsa ecclesia in silvis seu borris eiusdem villae alias sorte advocatiae, in sorte borrae advocatiam de *Wyaderne*[1]) concernente, faciendi, erigendi et ponendi mellificia, videlicet tertium respectu advocatorum libertatem, erectisque, factis et positis uti, et similiter in borra dicta *Zanywyscze* usque ad limites haereditatis *Calyen*, videlicet tertium mellificium inter mellificia domini episcopi aut pro curia *Wladislaviensi*; item in haereditate *Smarschewycze* et ipsius villae littore praefati fluvii *Pylcza* alias *Lank* in loco, qui dicitur *Rabowyecz*, habet duo prata, unum maius, aliud minus, de quibus colligi solent tres currus de foeno; item habet in littore eiusdem fluvii *Pylcza* infra dictam villam *Nagorzycze* et circa limites *Vaderne*[2]) partem lacus dicti *Plusczkowskj* et partem advocati de *Wyaderne*; item habet partem fluvii praedicti *Pylcza* circa littus in eadem protensione, prout spatium terrae, in quo sunt horti et silva et prata plebanales, in quo spatio fluvii habet libertatem piscatorem penes fluvium locare et obstacula ponere, prout piscator in eodem spatio aliquando laborans plebano dabat in piscibus *dierium*.

Wyaderne et *Thwarda*, villae sub eadem parochiali in *Nagorzycze*, quarum incolae pro eadem ecclesia nihil aliud solvunt, solum columbationem, quilibet eorum grossum et decimas manipulares pro scholastria *Lanciciensi*.

Smarschewycze et *Swodzyschewycze*, villae sub eadem parochiali, in quarum una, videlicet *Smarschewycze*, sunt agri praediales, quorum partem tenet quidam tabernator, de quibus agris praedialibus decima manipularis duntaxat datur pro eadem ipsa ecclesia et plebano, et ex agris cmethonalibus utriusque villae pro scholastico *Lanciciensi*, et pro praedicta parochiali in *Nagorzycze* cmethones, duntaxat solvunt loco columbationis de quolibet manso per corum siliginis et similiter ex molendinis circa *Smarschewycze* et *Swodzyschewycze* molendinatores solvunt loco columbationis per unum (corum) farinae pro eadem ecclesia in *Nagorzycze*.

[1]) *Wiaderno.* [2]) *Wiaderno.*

Zarzeczyn [1]) et *Gaykowycze* [2]), villae sub parochiis *Blogye* [3]) et *Seroczkye* [4]), in quibus villis sunt speciales agri ex antiquo praediales, ab agris cmethonalibus distincti, de quibus decima ninipularis proveniens spectat ad parochialem ecclesiam et plebanum in *Nagorzycze*, et de cmethonalibus ad scholastriam *Lanciciensem*.

Psari [5]), *Gosczymovycze*, villae sub parochialibus *Wolborz* et *Seroczkye*, in quibus sunt speciales agri praediales, qui modo per cmethones coli solent, videlicet pronunc in *Psarj* per quosdam *Clymek* et *Czyesla Mathiam*, in *Gosczymowycze* [6]) per *Kopecz*, de quibus decima manipularis spectat ad parochialem ecclesiam in *Nagorzycze*; ex agris vero aliis in *Psarj* partem tollit ecclesia parochialis in *Czarnoczyn* et partem scholasticus, in *Gosczymowycze* vero scholasticus.

Byscupya Volya [7]), villa sub parochiali ecclesia in *Czarnoczyn* [8]), in cuius haereditate sunt certi agri seu iugera agrorum, dicti et appellati *Murzyny podnywyscze* et *zadworzyscze*, nec non arvus seu iuger agri, dictus *Zaleschne*, ex quibus praedictis arvis seu iugeribus, videlicet *Murzyny podnywyscze* et *zadworzyscze* decimae manipulares provenientes ad ecclesiam parochialem et plebanum in *Nagorzycze* in toto spectant; ex praedicto autem iugere, dicto *Zaleschne* alternatis vicibus ad eandem ecclesiam parochialem in *Nagorzycze* et parochialem in *Czarnoczyn*, prout certa concordia arbitralis in actis officialatus *Langonyczensis* descripta latius disponit, spectat et pertinet; ex aliis autem eiusdem villae omnibus et singulis agris cmethonalibus decima manipularis datur pro parochia praedicta *Czarnoczyn*.

Tychow [9]), *Mlynarj* [10]), et *Swyathnykj* [11]), villae sub parochiis *Czarnoczyn* et *Wolborz*, in quibus villis sunt agri praediales ab agris cmethonalibus distincti, de quibus decimae manipulares provenientes spectant in toto ad parochialem ecclesiam et plebanum in *Nagorzycze* et ex cmethonalibus ad scholasticum *Lanciciensem*.

Comornykj, villa sub parochiali ecclesia in *Wolborz*, in qua sunt speciales agri praediales, de quibus decima manipularis proveniens datur ex antiquo pro parochiali ecclesia in *Nagorzycze*, et ex cmethonalibus pro parochiali ecclesia in *Wolborz*.

Chorzeczyn [12]), villa in qua est ecclesia parochialis, in cuius haereditate extat una pars campi iacens iuxta *Lank*, de qua parte campi decima manipularis proveniens spectat ad parochialem ecclesiam et plebanum in *Nagorzycze*, et ex aliis omnibus et singulis eiusdem villae agris et campis spectat ad ecclesiam parochialem in eadem *Chorzeczyn*.

Taxata est eadem ecclesia ad duas marcas argenti et pro denario *S. Petri* camerae apostolicae ad tres scotos.

[1]) *Zarzęcin*, wieś w parafii *Blogie*. [2]) *Gajkowice*. [3]) *Blogie*, w dyecezyi *sandomirskiej* w powiecie i dekanacie *opoczyńskim*. [4]) *Srocko*. [5]) *Psary*. [6]) *Gościmowice*. [7]) *Biskupia Wola*. [8]) *Czarnocin*, wieś z kościołem parafialnym w dyecezyi *kujawsko-kaliskiej* w dekanacie i powiecie *łódzkim*. [9]) *Tychów*, wieś w parafii *Czarnocin*. [10]) *Młynary* i [11]) *Świątniki*, wsie w parafii *Wolborz*. [12]) *Chorzęcin*, wieś z kościołem parafialnym w archidyecezyi *warszawskiej* w dekanacie i powiecie *brzeźnickim*.

9. SULEYOW, OPPIDUM.*)

In eodem ecclesia parochialis, tituli *S. Floriani* extra oppidum sita, de iure patronatus et praesentandi abbatis cum conventu monasterii *Suleoviensis* in eodem *Sulyeyow Ordinis Cisterciensis*, quam pronunc obtinet honorabilis *Leonardus* de eodem *Suleyow*, presbyter saecularis ex praesentatione reverendi patris domini *Salomonis*, protunc abbatis et conventus, circa quam, prout consuetum erat, pro sui sustentatione et curae animarum administratione servat duos vicarios et ministrum, quos ex proventibus mensae suae plebanalis pro posse salariis providet. Ad quam iure parochiali praefatum oppidum cum villis infrascriptis, videlicet *Conracz* [1]), *Byale* [2]), *Lanczno* [3]), *Przeglow* [4]), *Barkowycze* [5]), *Colo* [6]), *Byelska Volya* [7]) et *Strzelcze* [8]) spectant et pertinent. Quae quidem ecclesia pronunc et eius plebanus habet pro dote et fundo bona et proventus infrascriptos, et quorum pronunc extat in possessione, et primo in eodem oppido et eius haereditate circa ecclesiam in latere versus oppidum habet aream pro curia plebanali cum hortis pro allodio et

*) *Sulejów*, osada, niegdyś miasto nad rzeką *Pilicą*, dwie mile od *Piotrkowa* odległe, znane powszechnie z starożytnego opactwa *Cystersów*, które w roku 1176 *Rusław* z domu *Abdanków* bez potomstwa umierając fundował, oddawszy im na własność dobra dziedziczne *Sulejów* z przyległościami (Długosz Hist. Polon. lib. VI, 53. Niesiecki l. c. I, 5). W tymże roku dnia 10 sierpnia *Kazimierz Sprawiedliwy*, książe wielkopolski fundacyą tę hojnie uposażył (Piekosiński, Kodeks dypl. małopolski N. 1. Rzyszczewski i Muczk. l. c. I, 11—13. Kod. dypl. wielkop. I, 29, 30). Dzisiejszy kościół poklasztorny z ciosanego kamienia wystawiony, sięga końca XII wieku i dotąd w dobrym utrzymany jest stanie. W nim król *Władysław Jagiełło*, udając się na wyprawę przeciw Krzyżakom, na dniu 24 czerwca roku 1410 błagał Boga o pomyślność dla oręża polskiego (Baliński l. c. II, 416). Kościół parafialny założyli opaci *sulejowscy* w miejscu prawdopodobnie dopiero po roku 1183, gdyż w tym roku sprowadzono do Polski zwłoki *ś. Floryana męczennika*, pod którego imieniem został konsekrowany; dawniej bowiem cześć ku temu Świętemu w Polsce nie była rozpowszechnioną. Kościół ten pierwotnie był drewniany, który gdy w pierwszej połowie wieku XVII chylić się począł ku upadkowi, zastąpił go w roku 1640 pleban miejcowy, *Stanisław Święcicki*, dzisiejszym murowanym, przez *Franciszka Kobielskiego*, biskupa *łuckiego* dnia 17 września roku 1748 konsekrowanym. Obecny rządzca jego od roku 1866 wiele podjął ofiar i starania, aby go utrzymać w należytym stanie budowlanym, ile że z złego wystawiony jest materyału, i wewnątrz należycie go przyozdobić. Od początku założenia swego aż do roku 1778 kościół ten zostawał pod zarządem duchowieństwa świeckiego, dopiero w tym roku opat ówczesny wyrobił sobie u papieża *Piusa VI* przywilej obsadzania go zakonnikami swego klasztoru. Po zniesieniu klasztoru i uregulowaniu stosunków kościelnych w królestwie polskiem z jednej parafii *sulejowskiej* utworzono dwie i wprawdzie przy pierwotnej pozostawiono miasto i wsie: *Przygłów*, *Barkowice*, *Nowąwieś*, *Łęcmo*, *Krzewiny*, *Kurnędź*, *Białą*, *Koło*, *Bielską Wolą* oraz kolonie *Karalinów* i *Klementynów*, a z reszty wsi dawniej do tej parafii należących po prawym brzegu wsi *Pilicy* położonych utworzono nową parafią i przyłączono ją do kościoła poklasztornego na parafialny zamienionego. Pierwszą wcielono do dyecezyi *kujawsko-kaliskiej*, drugą zaś do nowo utworzonej dyecezyi *sandomirskiej* (Rubryc. dyec. kuj-kal. z r. 1878 str. 130. 131). W miasteczku *Sulejowie* jest kaplica publiczna murowana pod tyt. *ś. Stanisława biskupa*, a w *Nowejwsi* kaplica także drewniana pod wezwaniem *ś. Idziego*.

[1]) *Kurnędź*. [2]) *Biała*. [3]) *Łęcmo*. [4]) *Przygłów*. [5]) *Barkowice*. [6]) *Bielska Wola*. [8]) *Strzelce*, wieś w parafii *sulejowskiej* należącej do dyecezyi *sandomirskiej*. Do tej parafii należą nadto osady: *Biadas*, *Dąbrowa*, *Dorotów*, *Murowaniec*, *Piotrów* i *Wójtostwo*.

pomerio ac aliis commoditatibus eidem areae contiguis, sàtis competentem, et in eadem area et eius spatio habet domunculas etiam pro vicariis et ministro et curiam plebanalem; item habet duos mansos agri in duobus campis eiusdem oppidi cum accrescentiis alias *przydzalkj*, hinc inde in duobus campis ipsius oppidi ultra agros oppidanorum iacentes, quorum unus mansus eundo versus *Lanczno*, oppido vicinior, in latitudine continet viginti quatuor sulcos, et alter remotior quindecim sulcos, accrescentiae vero differentem latitudinem et longitudinem habent et iacent similiter in duobus locis, protenduntur autem ad longitudinem praedicti mansi, prout mansi et agri oppidanorum protenduntur; item habet in littore fluvii *Pylcza* duas insulas, alias *Ostrowkj* [1]) cum pratis et piscinis circum circa dictas insulas iacentes, in quarum una insula est nemus seu silva quercina, et in alia pinatica, in qua habet eadem ipsa ecclesia et eius plebanus pro ipsius utilitate mellificia, ultrà quam insulam pinaticam habet unum aliud pratum inter prata oppidanorum iacentem (sic), de quo aliquando colligi solent de foeno novem currus. Habet insuper alia duo prata in altera parte fluvii praedicti *Pylcza* ex opposito villae *Conracz*, dicta et appellata *Wyeprzek* [2]), de quibus commoditate se offerente colligi solent de foeno duo acervi; item habet ex opposito monasterii duos hortos, iacentes hinc inde inter hortos oppidanorum; item habet decimam manipularem duntaxat ex agris advocatiae in eodem oppido provenientem, quam conducere solet plebanus in curiam ipsius; ex agris autem oppidanorum omnibus et singulis decimam manipularem percipit monasterium praedictum *Sulyeviense*, et pro plebano eiusdem oppidi incolae nihil aliud solvunt, solum columbationem per unum grossum; item de quolibet horto, quem pronunc quidam *Nicolaus Czysch* et *Zabek Petrus* tenent, decimam manipularem provenientem ex opposito ecclesiae et areae plebanalis iacente percipit eiusdem ecclesiae plebanus.

Conracz, villa sub eadem parochiali in *Sulyeyow*, in qua sunt certi agri praediales seu advocatiae, de quibus duntaxat decima manipularis proveniens spectat ad eandem parochialem ecclesiam et plebanum, et ex agris cmethonalibus ad monasterium *Sulyeoviense*, et incolae seu cmethones pro eadem ecclesia nihil aliud solvunt, solum columbationem de qualibet domo per medium grossum.

Byale, villa sub eadem parochiali, in qua decima manipularis tam ex agris praedialibus quam cmethonalibus proveniens in toto spectat ad eandem parochialem et plebanum in *Sulyeyow*, et conducit eam plebanus ex agris praedialibus curru proprio; ex agris vero cmethonalibus conducunt eam cmethones absque solutione canapalium, sed dant nihilominus cmethones columbationem eidem ecclesiae et plebano de qualibet domo per medium grossum.

Lanczno, *Przyglow*, *Byelska Volya*, villae sub eadem parochiali in *Sulyeyow*, in quibus eadem ipsa ecclesia et plebanus in *Sulyeyow* nihil aliud percipit, solum columbationem de qualibet domo per unum grossum et in *Byelska Volya* per medium; decimas vero percipiunt in *Lanczno* et *Przeglow* monasterium *Sulyeoviense* et similiter in *Barkowycze*, *Colo* et *Strzelcze*; in *Byelska* autem *Volya* datur pro mensa archiepiscopali.

[1]) *Ostrówki.* [2]) *Wieprzek.*

Suthemosty [1]), villa sub parochiali ecclesia monasterii in *Wythow* [2]) in parte et in parte ad *Myleyow* [3]), cuius villae decima manipularis de omnibus agris advocatiae possessionatis et desertis, alias quos nunc possident quidam nobilis *Jacobus Byalobrzeschkj* [4]) et *Clemens Nurek* cmetho, decima manipularis (sic) proveniens spectat ad ecclesiam parochialem et plebanum in *Sulyeyow*; ex agris vero tabernae agros habentis, decima manipularis datur pro monasterio in *Wythow*, et non sunt aliqui alii agri, quia eadem ipsa villa non habet, nisi tres areas.

Taxata est ecclesia eadem ad unam marcam cum media, pro collectura vero denarii *S. Petri* camerae apostolicae ad sex scotos.

Item decima manipularis in *Conracz* ex agris cmethonalibus et in *Przeglow* praedialibus, nec non borra, dicta *Myelnow*, adempta sunt per monasterium *Suleyoviense* ab ecclesia parochiali per quendam *Nicolaum*, abbatem *Suleyoviensem*, sub anno Nativitatis Domini 1456, prout ex litteris circa ipsam ecclesiam, quae habentur, constat sub sigillis abbatis et conventus sub colore cuiusdam commutationis datis absque approbatione Sedis ordinariae aut Sedis apostolicae.

10. MYLEIOW.*)

Villa monasterii *Suleyoviensis*, in eadem ecclesia parochialis, tituli *S. Mariae Magdalenae*, quae antea solita erat ex antiquo regi et gubernari per sacerdotem saecularem ac in titulum committi per loci ordinarium, quae postea, nescitur ex qua causa, devoluta est ad dispositionem monasterii et abbatis de *Wythow* ac per abbatem alicui ex fratribus religiosis eiusdem monasterii pro arbitrio commiti, et cuius fructus ex negligentia ordinarii idem monasterium et partem monasterium *Suleyoviense* alias ipsorum abbates inter se percipiunt, solum dimittentes infrascriptos proventus et bona pro monacho circa eam residente et curam animarum administrante; habetque ipsa ecclesia omnia et singula insignia ecclesiarum parochialium demonstrantia, videlicet fontem baptismalem, Eucharistiam pro viatico, chrisma, nec non et parochiales, videlicet villas infrascriptas: praefatam *Myleyow*; *Buyny* [5]), *Gaskj* [6]), *Schyemkj* [7]),

[1]) *Sule Mosty.* [2]) *Witów.* [3]) *Milejów.* [4]) *Jakób Białobrzeski.*

*) *Milejow*, wieś niegdyś klasztoru *sulejowskiego*, wspomniana w pierwotnym przywileju fundacyjnym z roku 1176 (Rzyszczewski i Muczk. Codex diplom. Pol. t. I, 13), dziś należąca do dyecezyi *kujawsko-kaliskiej*, dekanatu i powiatu *piotrkowskiego*, z kościołem parafialnym, jak z powyższego opisu jego wnosić należy, przez tenże klasztor już przynajmniej w XIV wieku fundowanym, nad którym prawo patronatu pierwotnie przysługiwało arcybiskupowi, które atoli dawno przed uskutecznieniem powyższego opisu przeszło na opatów *witowskich* i ztąd plebanami tamtejszymi bywali aż do zniesienia obojga klasztorów zakonnicy z klasztoru Norbertanów *witowskich*. W miejsce starożytnego kościoła drewnianego w roku 1468 przez opatów *sulejowskich* odbudowanego, pleban miejscowy, *Jan Rakowski*, zakonnik *witowski*, wystawił dzisiejszy kościół drewniany roku 1791, który na dniu 29 kwietnia tegoż roku przez *Jana Dembowskiego*, biskupa koadjutora *kamienieckiego* został konsekrowany, a w ostatnim czasie przez obecnego rządzcę swego całkiem zrestaurowany i wewnątrz starannie przyozdobiony (Rubryc. dyec. kuj.-kal. z r. 1878 str. 110).

[5]) *Bujny.* [6]) *Gąski.* [7]) *Siomki.*

Creschna [1]), *Krzyzanow* [2]), *Czyekanow* [3]) et *Laschy* [4]); item pro dote et fundo in eadem villa et haereditate unam aream pro curia plebanali et in ea curiam cum horto in postico eiusdem et pro allodio et aliis commoditatibus, et in eadem erant domunculae vicariales; item in latere ecclesiae versus occidentem habet aream pro schola et aliam habuit pro taberna, prout et modo in eadem est hortulanus, ex opposito chorus ipsius ecclesiae cum horto, quam abbas *Suleyoviensis* pro monasterio vindicavit tempore alienationis exinde presbyteri saecularis; item habet unum mansum agri in quolibet campo villae et haereditatis eiusdem, in cuius parte media plebanus pro tempore existens locavit cmethonem et aliam pro curia plebanali colere solet; item habet unam aliam aream, in qua locatus est cmetho in altero latere villae versus meridiem, et solvit cmetho omni anno pro censu plebano unam marcam et unam diem duntaxat laborat, item et duos capones et quindecim ova et non plus porrigit plebano; item habet unum pratum in littore fluvii *Luczyesza* alias *Lank* [5]), inter prata ipsius villae cmethonum, de quo prato colligi de foeno solebat aliquando unus acervus, sed modo pars eius nemoribus extat occupata; item habet ex agris duntaxat scultetiae in eadem villa et haereditate decimam manipularem, et ex cmethonalibus omnibus et singulis decimam manipularem percipit monasterium *Suleyoviense*; cmethones autem pro eadem ecclesia parochiali loco columbationis solvebant missalia de quolibet manso per sex coros siliginis et per sex avenae, quae abbates *Suleyoviensis* et *Vithoviensis* sibi pro monasteriis ipsorum per medium vindicarunt; attamen *Suleyoviensis* loco dictorum missalium eidem ecclesiae et plebano quosdam agros desertos et minus fertiles ad instar unius mansi et loco praedicto tabernae et tempore mutationis presbyteri saecularis eidem ecclesiae donavit absque consensu loci ordinarii et cum iactura non mediocri ecclesiae parochialis.

Buyny, *Gaskj* et *Schyemkj*, villae sub eadem parochiali, in quibus licet sint agri ex antiquo praediales et alii cmethonales, decimas tamen ex omnibus modo percipit monasterium *Vithoviense* et solum plebanus seu religiosus circa ipsam ecclesiam residens columbationem de quolibet manso per unum grossum percipit ex cmethonibus.

Creschna, villa sub eadem parochiali, in qua decima manipularis ex agris praedialibus proveniens datur pro ecclesia parochiali eadem in *Myelyow* et ex cmethonalibus tollitur pro monasterio *Vithoviensi*; solvunt tamen cmethones columbationem eidem ecclesiae parochiali in *Myelyow* more aliarum villarum.

Krzyzanow, *Czekanow* et *Laschy*, villae sub eadem parochiali in *Myelyow* monasterii *Suleyoviensis*, in quibus eadem ipsa ecclesia et eius plebanus pro hac vice nihil aliud percipit, solum missalia de quolibet manso per unum corum cum medio siliginis et per unum cum medio avenae et monasterium *Suleyoviense* decimas manipulares.

Taxata fuit eadem ecclesia ad duas marcas argenti, a quibus et modo possessor solvere solet contributionem, quamvis non percipiat omnes fructus eiusdem ecclesiae et pro denario s. Petri camerae apostolicae quatuor scotos.

[1]) *Krężna*. [2]) *Krzyżanów*. [3]) *Cekanów*. [4]) *Łazy*. Później przybyły osady: *Fałek*, *Turlej* i *Krepa*. [5]) *Luciąża* albo *Łęg*.

11. ROSPRZA.*)

Oppidum haereditarium, in eodem ecclesia parochialis, tituli *beatae Mariae virginis Visitationis* et *SS. Bartholomaei* et *Adalberti*, iuris patronatus laicorum haeredum de praedicta *Rosprza* necnon *Volya Smorzna* [1]), *Jeschowo* [2]), *Straschow* [3]) et *Lochynsko* [4]), quam pronunc obtinet honorabilis *Martinus*, haeres de eadem *Rosprza* ex praesentatione haeredum protunc in eodem oppido et villis suprascriptis, qui, prout ex antiquo consuetum erat, circa ipsam ecclesiam pro sui subsidio et curae animarum administratione servat duos vicarios et ministrum, quos salariis providet ex proventibus mensae plebanalis. Habet enim eadem ipsa ecclesia praefatum oppidum et villas infrascriptas, videlicet *Smorzna Volya*, *Straschow duplex* [5]), *Lochynsko*, *Pyczkow* [6]), *Volkoschewycze* [7]), *Gosczyna* [8]), *Byaloczyn* [9]), *Nyechczycze* [10]), *Gyeskj* [11]), *Swyerczynsko duplex* [12]), *Vronykowj duplex* [13]), *Yeschowo* [14]), *Dzedzarthy* [15]) et *Kyschyelye* [16]), ad eam iure parochiali ex antiquo spectantes et pertinentes; item habet eadem ipsa ecclesia pro dote et fundo bona et proventus infrascripta, quorum modo extat in possessione, et primo in eodem oppido et in eiusdem oppidi haereditate circa ecclesiam versus occidentem habet aream satis competentem in latitudine et longitudine pro curia plebanali et modo curiam in eadem cum horto pro allodio, et in eius postico unum iuger agri in longitudine ad spatium unius stadii, in latitudine vero citra vel ultra quindecim sulcos se protendentem et non plures agros habet. Alias vero areas seu sitūs pro domunculis duabus vicariorum et tertiam ministri in altera parte ecclesiae versus orientem habet cum hortulis parvis eisdem areis adiacentibus; item habet unum alium hortum pro commoditatibus domesticis circa pontem in littore fluvii *Luczyescha*, descendendo ex oppido versus pontem in parte dextra, in cuius parte horti habet vinarium; item habet duos hortulanos in parte areae dotis plebanalis locatos et insimul dictaeque areae dotis plebanalis adiacentes, sua contiguitate cum hortis ipsis areis hortulanorum annexis, quorum quilibet pro censu annuo solvit per sex grossos, et non laborant aliquos labores, solum foenum falcastratis in pratis rastrant

*) *Rosprza* albo *Rozpierz* nad rzeczką *Luciążną*, miasteczko niegdyś, dziś osada w dyecezyi *kujawsko-kaliskiej* w dekanacie i powiecie *piotrkowskim* położona, pierwotnie zamek królewski, z którego król *Bolesław Śmiały* przeznaczył siedm grzywien rocznego czynszu dla założonego przez siebie w roku 1065 klasztoru Benedyktynów w *Mogilnie* (Kod. dypl. wielkop. I, 4), później kasztelania, a nareszcie własność prywatna, w wieku ubiegłym należąca do *Zaremby*, marszałka konfederacyi *barskiej* (Baliński l. c. I, 225), miała według wszelkiego prawdopodobieństwa kościół parafialny przez monarchów fundowany już w wieku XI. Dzisiejszy kościół murowany stanął w miejsce dawnego drewnianego w roku 1763 kosztem dziedzica miejscowego, *Szymona Zaremby*, kasztelana *sieradzkiego*. Znajduje się w nim przeniesiony z starego kościoła obraz *N. Maryi P.* powszechnie za cudowny uważany i w wielkiej czci u wiernych okolicznych miany (Rubr. cit. f. 128).

1) *Wola Zmożna.* 2) *Jeżów.* 3) *Strzszów.* 4) *Łochyńsko.* 5) *Straszów* i *Straszówek.* 6) Osada dziś nie znana. 7) *Wilkoszewice.* 8) *Gościnna.* 9) *Białocin.* 10) *Niechcice.* 11) *Gieski.* 12) *Świerczyńsko*, dziś tylko jedno. 13) *Wroników*, dziś tylko jeden. 14) *Jeżów.* 15) Nieodgadnione. 16) *Kisiele.* Później przybyły osady: *Antonielów*, *Bagno*, *Bazar*, *Ignacew*, *Starawieś*, *Wola Niechciecka*, *Truszczanek*, *Bogumiłów*, *Łaski*, *Magdalenów*, *Kęszyn*, *Szymanów.*

plebani; item habet et prata, et primo duo in eiusdem oppidi haereditate, unum quod iacet in *Grodzysko* penes oppidum versus orientem, de quo aliquando colligi solent duo currus de foeno, aliud in haereditate villae dictae *Kaschen* in parte fluvii *Luczyescha* versus villam praedictam inter alia prata eiusdem villae incolarum situm, de quo solent colligi aliquando de foeno tres currus; item habet alia duo prata in villa et haereditate villae *Straschow* post molendinum circa fluvium praedictum *Luczyescha* hinc inde inter prata cmethonum eisdem villae, hinc inde sibi ipsis vicinitate aliquali adiacentia, de quibus solent colligi aliquando quatuor currus foeni; item habet in eodem oppido *Rosprza* decimam manipularem post agros praediales dominorum haeredum eiusdem oppidi, videlicet praedio dicto *Rospyerska* alias *Staschyczka* necnon *Szeromskj* et *Straschowskj*, necnon quos colunt oppidani eiusdem oppidi, videlicet *Laurentius Dzyerdzul* et alii ex dictis sortibus et praediis agros per particulas seu iugera emensuratos; ex aliis autem omnibus et singulis agris oppidanis decima manipularis datur pro mensa archiepiscopali, et incolae eiusdem oppidi pro eadem ipsa ecclesia et eius plebano nihil aliud solvunt, solum columbationem agros habentes per unum grossum et non habentes per medium et eodem modo inquilini.

Smorzna Volya, *Lochynsko*, *Swyerczynsko duplex*, *Wronykowy*, *Yeschovo*, villae sub eadem parochiali, in quibus sunt curiae nobilium, ex antiquo agros praediales habentes, in quibus in aliqua parte, praesertim in *Wronikowy*, cmethones sunt locati, ex quibus agris omnibus et singulis in eisdem villis duntaxat ab antiquo praedialibus decimae manipulares spectant ad eandem ecclesiam parochialem et eius pro tempore plebanum; ex agris vero cmethonalibus ex antiquo decimae manipulares spectant ad mensam archiepiscopalem, et cmethones pro plebano pro eadem ecclesia duntaxat columbationem de manso per grossum et de medio per medium.

Straschow duplex, villae sub eadem parochiali in *Rosprza*, insimul tamen ad instar unius villae limites tamen habentes, in quibus sunt duae curiae, quas modo possident *Stanislaus* et *Felix Straschowczy*, agros praediales ex antiquo habentes et colentes, de quibus agris nec non parte seu sorte villae, dictae et appellatae *Dzywyschowa*, decima manipularis proveniens spectat ad parochialem praedictam et plebanum in *Rosprza*; ex alia vero parte seu sorte villae, necnon curiae agris praedialibus (sic), quam modo possidet nobilis *Vyschek Straschowskj*, decima manipularis datur, prout spectat, ad mensam archiepiscopalem, quae quidem pars villae, de qua decima manipularis datur pro mensa archiepiscopali, iacet versus *Pyothrkow*; nihilominus omnes et singuli cmethones pro eadem ecclesia parochiali solvunt columbationem ad instar aliarum villarum.

Pyczkow, villa sub eadem parochiali in *Rosprza*, in qua aliquando fuerunt plures curiae nobilium, agros praediales ex antiquo habentes, quae modo paucis ante temporibus successive decreverunt, cmethonesque in eisdem agris locati sunt; extant tamen adhuc duae curiae agros praediales more antiquo habentes, ex quibus omnibus et singulis agris praedialibus etiam per cmethones modo octo in eisdem locatis (sic) decima manipularis proveniens spectat ad eandem parochialem ecclesiam et plebanum, et ex agris cmethonalibus ex antiquo ad mensam archiepiscopalem, in qua villa cmethones solvunt pro eadem ecclesia ad instar aliarum villarum columbationem.

Vylkoschevycze, *Byaloczyn*, *Gyeskj*, *Dzyeczyarthowycze*, *Kaschyn*, et *Kyschyelye*, villae sub eadem parochiali, in quibus tam ex agris praedialibus quam cmethonalibus omnibus et singulis decimae manipulares provenientes in toto spectant ad eandem parochialem in *Rosprza* et eius plebanum, in quibus cmethones solvunt eidem columbationem, nec solvunt canapalia, sed conducunt decimas.

Gosczynna et *Nyechczycze*, villae sub praedicta parochiali in *Rosprza*, in quibus decimae manipulares ex agris praedialibus necnon scultetiae in dicta *Nyechczycze* provenientes spectant dumtaxat ad eandem parochialem et plebanum; et ex agris cmethonalibus ad mensam archiepiscopalem, in quibus etiam cmethones non aliud, solum columbationem pro eadem ecclesia parochiali et plebano more aliarum villarum solvunt.

Taxata est eadem ecclesia ad duas marcas cum media argenti et pro denario *S. Petri* camerae apostolicae ad quinque scotos.

12. MYERZYN.*)

Villa haereditaria et in eadem ecclesia parochialis, tituli *S. Nicolai* de iurepatronatus et praesentandi laicorum haeredum, nedum de eadem *Myerzyn*, sed et villis *Czeschanowycze* [1]), *Romyschewycze* [2]), *Pokrzywnycza* [3]), *Leky* [4]) et *Wylkoschewycze* [5]), quam pronunc obtinet honorabilis *Joannes* de eadem *Myerzyn*, nobilis, ex praesentatione protunc haeredum in villis suprascriptis, qui, prout consuetum erat, et modo servat circa eandem ecclesiam pro sui sustentatione et curae animarum administratione duos capellanos manuales et ministrum, quos de mensa plebanali ex proventibus salariis providet; spectant enim ex antiquo ad eandem ecclesiam ultra praedictam *Myerzyn*, villae infrascriptae, videlicet *Brisky* [6]), *Raysko duplex* [7]), *Lubyn* [8]), *Thomawa* [9]), *Zerochowa* [10]), *Damyschewycze* [11]), *Czeschanowycze* [12]) et *Sczepanowycze* [13]) et habet pro dote et fundo bona et proventus infrascriptos, et primo in eadem villa et eius haereditate circa ecclesiam ab una parte ecclesiae versus occidentem aream pro curia plebanali, prout et modo curia est, sitam, cum horto (in) postico eiusdem iacente pro allodio seu horreo et aliis commo-

*) *Mierzyn*, wieś szlachecka w dyecezyi *kujawsko-kaliskiej*, dekanacie i powiecie *piotrkowskim*, przez sześć wieków własność rodziny *Mierskich* albo *Mirskich*, według miejscowego podania miała kościół parafialny wkrótce po zaprowadzeniu wiary chrześcijańskiej w Polsce i z tych czasów pochodzi starodawne presbyteryum jego dzisiejsze murowane, do którego około roku 1600 dziedzice miejscowi *Mirscy* przybudowali murowaną główną nawę. To nowe przybudowanie po dwustu latach, dnia 22 stycznia roku 1825 po ukończonem właśnie nabożeństwie, gdy się lud rozszedł, nagle całkiem się zapadło i wszystkie sprzęty wewnątrz pogruchotało. W krótce potem wystawioną została nawa z cegły palonej, a kościół tak zrestaurowany w miesiącu maju roku 1835 został konsekrowany (Rubryc. cit. 126).

[1]) *Cieszanowice*. [2]) *Remiszewice*, wieś do parafii *Czarnocin* należąca. [3]) *Pokrzywnica*, wieś w parafii *Piątek*. [4]) *Łęki*, wieś w parafii *Ręczno*. [5]) *Wilkoszewice*, wieś w parafii *Rosprza*. [6]) *Bryszki*. [7]) *Rajsko Wielkie*, *Rajsko Małe*. [8]) *Lubień*. [9]) *Tunawa*. [10]) *Żerochowa*. [11]) *Daniszewice*. [12]) *Cieszanowice*. [13]) *Szczepanowice*. Prócz tych należą dziś do parafii następujące osady: *Kolonia Żerochowska*, *Kuźnia Żerochowska*, *Wygoda Żerochowska*, *Teklinów*, *Jelica*, *Niwy Cieszanowskie*.

ditatibus nec non in protensione eiusdem piscinam satis competentem; in alio vero latere ecclesiae versus meridiem habet alias speciales areas pro vicariis et in postico earum aliam satis bonam; item habet unum speciale spatium terrae pro agris, dictum *nywa*, ex opposito areae dotis plebanalis versus aquilonem iacentem (sic), protendentem se usque ad limites haereditatis *Bryskj*, cum borra in eodem sita; item et pratum dictum *Krzethlya*, eidem spatio terrae circa limites adiacens, et cum borra confiniente, de quo colligi solent et possunt tres currus de foeno; item aliud pratum dictum et appellatum plebanale pratum cum silva seu nemore eidem prato adiacente versus villam et haereditatem *Czyeszanowycze* iacentem (sic), de quo colligi solent aut possunt ad minus quinque currus de foeno; item in haereditate villae *Bryskj* habet unam specialem piscinam in latere villae versus aquilonem et in eadem haereditate villae praedictae *Bryskj* habet unam quartam agri in duobus campis duntaxat iacentem; qui ager locari solet pro sex grossis, dum et quando colitur.

Myerzyn praefata, in qua modo sunt duae curiae nobilium haereditariae, de quarum necnon et post quatuor cmethones agros habentes ex agris praedialibus, in quibus modo sedent *Jacobus Mylczuch*, *Joannes Coruna*, *Stanislaus Spychala* et quartus modo desertus ager, dictus *Thworkowskj*, insuper de quatuor campis et quondam haereditatibus, dictis *Chyschyska*, *Korzen*, *Lyoscze* et *Copanyny* praedictae villae in *Myerzyn* et haereditati adunatis et adiunctis, ex quibus omnibus et singulis agris praedialibus videlicet et cmethonalibus, necnon et campis praedictis decima manipularis proveniens spectabat et modo spectat ad ecclesiam parochialem et plebanum in eadem *Myerzyn*; ex agris autem cmethonalibus, demptis praedictis, spectat ad mensam archiepiscopalem, et pro ecclesia ipsiusque plebano ipsius villae incolae duntaxat solvunt columbationem eorum quilibet per unum grossum.

Brysky, *Raysko duplex*, *Danyschewycze* et *Sczepanowycze*, villae sub eadem parochiali in *Myerzyn*, in quibus villis decimae manipulares tam ex agris praedialibus quam cmethonalibus omnibus et singulis provenientes in toto spectant ad eandem parochialem et plebanum in *Myerzyn*, et conducunt eas cmethones ex agris eorum curribus propriis absque solutione canapalium, solvendo tamen columbationem per unum grossum, prout et in aliis villis ipsius parochiae; ex agris autem praedialibus nobilium conducit eas plebanus ipsius curru aut opera aut impensis eius.

Lubyn et *Thomawa*, villae sub eadem parochiali in *Myerzyn*, in quarum una, videlicet *Lubyn*, est curia regalis, de cuius agris praedialibus decima manipularis datur pro parochiali ecclesia in *Dobryschycze*; ex agris cmethonalibus utriusque villae pro mensa archiepiscopali, dempto uno iugere agri in praedictae villae *Thomawa* haereditate, dicto *Starechlyewcze*, de quo decima manipularis proveniens spectat ad parochialem et plebanum in praedicta *Myerzyn*.

Zerochowa, villa sub eadem parochiali in *Myerzyn*, cuius villae ex omnibus et singulis agris, demptis duobus campis dictis *Calyen* et *Chodzyanow*, decima manipularis proveniens spectat ad mensam archiepiscopalem; de dictis autem duobus campis *Calyen* et *Chodzyanow* ad eandem parochialem et plebanum in *Myerzyn*.

Czeschanowycze, villa sub praedicta parochiali in *Myerzyn*, in qua sunt speciales agri praediales, necnon certae accrescentiae circa agros cmethonales, de quibus agris praedialibus et accrescentiis novalium decimae manipulares provenientes

spectant ad eandem parochialem et plebanum in *Myerzyn* et ex cmethonalibus ad parochialem in *Gorskowycze* cum solutione canapalium.

Romyschewycze [1]), *Pokrzywnycza* [2]), *Praskj* [3]), *Laky* [4]) *maior*, villae extra parochiam praedictam, sed sub parochiis *Czarnoczyn* [5]), *Pyathek* [6]), *Laschnow* [7]) et *Raczno* [8]), in quibus (decimae) duntaxat ex agris praedialibus provenientes ex antiquo spectant ad parochialem praedictam et plebanum in *Myerzyn*.

Vylkoschewycze, villa sub parochiali in *Rozprza*, in cuius haereditate est speciale iuger agri alias *nywa* circa villam versus plagam meridionalem, de quo iugere duntaxat decima manipularis proveniens spectat ad parochialem ecclesiam in *Myerzyn* praedictam.

Vyskythno [9]) et *Varschyn* [10]), villae sub parochialibus *Myelyesky* [11]) et *Czarnoczyn*, in quibus in *Wyskythno* ex agris scultetialibus et in *Warschyn* praedialibus decimae manipulares provenientes spectant ad praedictam parochialem et plebanum in *Myerzyn*.

Taxata est eadem ecclesia ad unam marcam argenti et pro denario *S. Petri* camerae apostolicae ad tres scotos.

13. BANCZCOVICZE.*)

Villa haereditaria, in eadem ecclesia parochialis, tituli *S. Andreae*, de iure patronatus et praesentandi laicorum haeredum eiusdem villae, prout et nunc eandem obtinet quidam honorabilis *Petrus de Msurkj* [12]), protunc eiusdem villae haeredum (sic) circa quam tenet secum unum vicarium et ministrum pro sui sustentatione, sicut ex antiquo consuetum erat, quos ex proventibus mensae suae plebanalis salariis

[1]) *Remiszowice*. [2]) *Pokrzywnica*, wieś w parafii *Piątek Wielki*. [3]) *Prasski*, wieś w parafii *Łasnów*. [4]) *Łęki Szlacheckie* albo *Wielkie*. [5]) *Czarnocin*. [6]) *Piątek*. [7]) *Łasnów*. [8]) *Ręczno*. [9]) *Wiskitno*, wieś w parafii *Milesski*. [10]) Osada dziś w parafii *Czarnocin* nie znana. [11]) *Milesski*.

*) *Bęczkowice*, wieś szlachecka dziś należąca do dyecezyi *kujawsko-kaliskiej*, dekanatu i powiatu *piotrkowskiego*, w wieku XIV i następnych własność możnej familii *Odrowążów*, z których *Bartłomiej* ze *Sprowy Odrowąż* w roku 1312 wystawił tam pierwszy kościół drewniany i takowy uposażył, a arcybiskup *Jakób Swinka* jako parafialny kanonicznie go erygował (Cfr. Długosz, Liber Benef. I, 597). W roku 1763 dziedzic miejscowy, *Jan Przerębski*, kasztelan *spicymierski* wystawił w miejsce dawnego nowy kościół drewniany, w którym ołtarz wielki sprawił *Krasskowski*, cześnik *dobrzyński*, pierwszy zaś boczny *ś. Andrzeja Adam Przerębski*, kanonik *krakowski* i *kujawski*, opat *jędrzejowski* i kustosz koronny, a drugi *N. Maryi P. Jan Trepka*, wojewodzic *radomski*. Nakładem *Leona Bąkowskiego*, dziedzica *Bęczkowic* i *Trzepnicy* oraz *Władysława Sapalskiego* zewnątrz gruntownie został zrestaurowany w r. 1862, odtąd zaś ze składek parafian wewnątrz ozdobnie odnowiony. We wsi parafialnej *Pociesznа Górka* jest kościół murowany przez pewnego młynarza z *Borówca*, nazwiskiem *Terko*, wystawiony na cześć *N. Maryi P. Pocieszenia* pod koniec wieku zeszłego, z wdzięczności za to, że za jej przyczyną cudownym sposobem z ręki zbójców został wybawiony. We wsi *Trzepnica* istniała niegdyś kaplica publiczna murowana przez dziedzica miejscowego, *Franciszka Bąkowskiego*, fundowana, która w roku 1861 grożąc upadkiem zniesioną została, z wyjątkiem zakrystyi, którą zamieniono na małą kapliczkę dotąd istniejącą (Rubryc. cit. str. 111. 112).

[12]) *Piotr z Msurek* (wieś w parafii *Drużbice*), pleban.

providet. Ad quam ex antiquo spectant villae infrascriptae, videlicet praefata *Banczkowycze*, *Trzepnycza* [1]), *Oschyny* [2]), *Pothstholye* [3]), *Czyeslye* [4]), *Volya Zarska* [5]), *Croschno* [6]), *Barthodzyeye* [7]) et *Pywakj* [8]), et habet pro dote et fundo eadem ipsa ecclesia bona et proventus infrascriptos, et primo in eadem villa *Banczkowycze* et ipsius haereditate circa ecclesiam versus meridiem habet aream pro curia plebanali cum hortis pro allodio et aliis commoditatibus eidem areae adiacentibus et speciales areas pro vicario et ministro, cimiterio contiguas, versus orientem et ultra aream plebanalem se protendentes; item habet unum laneum seu arvum agri cum quibusdam aliis agris additionalibus, dictis *Przymyarkj*, in duobus campis eiusdem villae haereditatis *Banczkowycze* versus *Trzepnycza* inter alios agros cmethonales hinc inde iacentem, videlicet in uno campo unum praedictum laneum seu arvum alias *nywa*, satis magnum, quod protendit se a via, quae vadit ex *Banczkowycze* versus *Racsno* [9]) usque ad limites haereditatis *Trzepnycza*, et in alio campo, arvo praedicto opposito, tria iugera agri inter agros similiter cmethonales hinc inde iacentia, parva tamen, solum ad duo stadia se ad longitudinem hinc inde protendentia; item habet prata, quae iacent in eadem haereditate post prata domini haeredis versus fluvium seu torrentem, qui defluit ex piscina domini haeredis in aliam; item et partem borrae cum silva, dictam *Yethlcza*, ultra dicta prata iacentem; item habet unam piscinam sub villa praedicta *Trzepnycza* inter agros et prata cmethonum eiusdem villae *Banczkowycze* iacentem et aliam post aream et hortos dotis plebanalis minorem, alias iuxta piscinam domini haeredis; item et alium hortum, iacentem penes hortum domini haeredis, ad curiam domini haeredis spectantem; insuper et unam aream pro taberna in medio villae eiusdem *Banczkowycze* cum horto eidem annexo et modo in eadem taberna, cuius incolae tabernae plebano, pro tempore existenti, solvunt pro censu annis singulis per sedecim grossos et non obligantur ad aliquos labores, solum brasea plebano praeparare et cervisiam braxare; et habet agros eidem tabernae annexos, ex agris plebanalibus superius discriptis emensuratos, similiter et partem prati; item decima manipularis ex omnibus et singulis eiusdem villae tam praedialibus quam cmethonalibus agris proveniens in toto spectat ad eandem parochialem et plebanum in *Banczkowycze*, et conducitur ex agris cmethonalibus per cmethones in horreum plebani curribus ipsorum, nihilominus solvunt canapalia de quolibet manso per tres gerugas alias *kythy*; de agris autem praedialibus conducit plebanus curru proprio.

Trzepnycza, villa sub eadem parochiali, in qua decima manipularis duntaxat de agris praedialibus haeredum et post quinque cmethonales agros, in quibus modo resident *Stanislaus Byenyek*, *Joannes Retko*, *Mathias Strzeschko*, *Mathias Crol* et *Joannes Pyechnykowicz*, ex agris praedialibus emensuratos, necnon duarum tabernarum agros habentium, proveniens spectat ad eandem ecclesiam et plebanum in *Banczkowycze*; ex agris autem cmethonalibus decima manipularis proveniens cedit pro mensa archiepiscopali, et cmethones in eadem villa pro eadem ecclesia in *Banczkowycze* duntaxat solvunt columbationem, prout in *Banczkowycze*, eorum quilibet de domo per unum grossum.

[1]) *Trzepnica.* [2]) *Osiny*, dziś w parafii nie znane. [3]) *Podstole.* [4]) *Cieśle.* [5]) *Wola Przerębska.* [6]) *Krosno.* [7]) *Bartodzieje.* [8]) *Piwaki.* Dziś należą nadto do parafii osady: *Pociesna Górka*, *Molina*, *Rehfeld*, *Majdan*, *Dąbie Podstolskie*, *Grotowice*, *Ludwików*, *Maryanka*, *Grabowiec.*

Oschyny, *Pothstolye*, villae sub eadem parochiali, in quibus decimae manipulares ex omnibus et singulis ipsarum villarum agris tam praedialibus quam cmethonalibus provenientes in toto spectant ad eandem parochialem et plebanum in *Banczkowycze*, et conducunt eas cmethones in horrea in haereditate cuiuslibet villae locanda, in praedicta *Oschyny* cum solutione canapalium de quolibet manso per tres gerugas canapi, in *Postholye* vero absque solutione canapalium; ex agris autem praedialibus conducit eas plebanus ipsius curru; in eisdem etiam villis cmethones solvunt columbationem plebano seu ecclesiae eidem, prout in aliis villis.

Czyeslye, *Croschno* et *Barthodzyeye*, villae sub eadem parochiali in *Banczkowycze*, in quibus sunt curiae nobilium habentes agros speciales praediales, ab agris cmethonalibus distinctos, ex quibus decimae manipulares provenientes spectant ad eandem ecclesiam parochialem et plebanum in *Banczkowycze*; ex agris autem cmethonalibus in *Czyeslye* ad mensam archiepiscopalem, in *Croschno*, in *Gorskowycze*, in *Barthodzyeye*, in *Rzuyewycze* ad ecclesias parochiales; pro praefata autem parochiali in *Banczkowycze* incolae ipsarum villarum solvunt duntaxat columbationem more aliarum villarum.

Pywaky et *Zarska Volya*, sub parochiali praedicta in *Banczkovycze*, de quarum omnibus et singulis agris decimae manipulares per incolas in *Pywaky* pro mensa archiepiscopali et in *Zarska Volya* pro parochiali in *Rzuyewycze* [1]) dantur et solvuntur, et pro praedicta in *Banczkowycze* columbatio more aliarum villarum eiusdem parochiae.

Taxata est eadem ecclesia ad duas marcas argenti et pro denario *S. Petri* camerae apostolicae ad duos scotos.

14. RACZNO.*)

Villa monasterii in *Wythow* et in eadem ecclesia parochialis, tituli *S. Stanislai*, de iure patronatus et praesentandi vicibus alternatis abbatis cum conventu

[1]) *Rzejowice*.

*) *Ręczno*, wieś szlachecka, dziś w dyecezyi *kujawsko-kaliskiej*, w dekanacie i powiecie *piotrkowskim* położona, dawniej *Raczno* zwana i będąca gniazdem rodziny *Raczyńskich*, z kościołem parafialnym, sięgającym początkiem swoim wieku X lub XI, jak niesie podanie miejscowe. Według niego miał tu *ś. Stanisław, biskup krakowski*, w podróży do *Łowicza* niemocą zdjęty, kilka dni przepędzić, aż przyszedł do sił tak dalece, że dalszą mógł odbyć drogę. Dotąd utrzymuje się tam wielka cześć ku temu Świętemu z powodu starodawnego obrazu powszechnie za cudowny uważanego. W miejsce pierwotnego kościoła drewnianego jeden z przodków familii *Raczyńskich* wystawił w roku 1236 nowy kościół murowany, który gdy się okazał być za szczupłym, rozprzestrzeniony został zapewne w wieku XVI przez przybudowanie dość obszernej drewnianej nawy, która wraz z starożytnym na presbyteryum zamienionym kościołem murowanym w roku 1813 stała się pastwą płomieni. Za staraniem *Wojciecha Kamieńskiego*, opata klasztoru Norbertanów w *Witowie*, do którego *Ręczno* od kilku wieków należało, wystawiony został w roku 1825 kosztem parafian w miejsce zgorzałego nowy skromny kościół murowany z trzema ołtarzami. Aż do roku 1530 wcielony był do kościoła w *Ręcznie* jako filia kościół w *Skotnikach*, który w tym roku zamieniony został na parafialny i dziś jako taki należy do dyecezyi *sandomirskiej* (Rubryc. cit. str. 127. 128). Prawo prezentowania należało niegdyś kolejno do opatów *witowskich* i do dziedziców *Mojkowic*, jak opis powyższy świadczy.

de *Wythow* de una vice, et pro altera haeredum de *Moykowycze*, quam pronunc obtinet honorabilis *Felix Gomolynskj* [1]) ex praesentatione olim nobilis *Bernardi Moykowskj* [2]), tunc vices praesentandi habentis, qui iuxta morem consuetum circa eandem pro sui sustentatione et curae animarum administratione servat duos capellanos in vicarios et ministrum, quos ex proventibus mensae suae plebanalis salariis providet. Ad quam ecclesiam ex antiquo iure parochiali villae infrascriptae spectant, videlicet praefata *Raczno*, *Laky duplex* [3]), *Dobrynycza* [4]), *Ogrodzona* [5]), *Parsklyn* [6]), *Sthobnycza* [7]), *Skothnykj* [8]) et *Moykowycze* [9]), et habet pro dote et fundo eadem ipsa ecclesia et eius pro tempore plebanus bona et proventus infrascriptos, quorum et modo extat in possessione pacifica, et primo in eadem villa *Raczno* et ipsius haereditate habet circa ecclesiam unum spatium terrae satis spatiosum in latitudine, pro curia necnon domunculis vicariorum et ministri sufficientem (sic), cum hortis pro allodio et aliis commoditatibus eisdem areis adiacentibus; item et specialem arvum agri, eisdem areis contiguum, necnon et pratum eidem agro adiacentem, protendentem se a praedictis agris simul cum prato versus villam *Skothnykj* et in latere agrorum praedialium curiae domini abbatis de *Wythow* dictae villae *Raczno* uti haeredis iacentem, nec habet aliquos alios in eadem haereditate praeter praedictum spatium agros; item habet ex omnibus eiusdem villae tabernis a qualibet braxatura cervisiae duas amphoras cervisiae et ab actuali forensis cervisiae, quotiescunque ad tabernas adducitur, cervisiam pro tribus denariis; item habet in eiusdem villae haereditate certam partem borrae post torrentem seu fluvium, dictum *Stobyanka* [10]), et in eadem mellificia; item circa fluvium *Pyloza* [11]) et eius ripam habet certam partem silvae, iacentem inter villas *Raczno* et *Parsklyn* circa pontem in *Skothnykj* eundo, in quo fuit aliquando pratum plebanale et modo silva excrevit; item habet in praefata torrente *Sthobyanka* duas piscinas, quae modo iacent desertae, in borris haereditatis *Raczno* et *Sthobnycza* sitis.

Raczno praefata necnon *Sthobnycza*, villae sub eadem parochiali, in quibus licet sint curiae monasterii in *Wythow* agros praediales habentes, nihil tamen pro eadem ipsa ecclesia incolae ipsarum villarum praeter columbationem per medium grossum solvunt, sed decimae manipulares tam ex agris praedialibus quam cmethonalibus provenientes in toto spectant ad monasterium *Wythoviense*.

Laky maior, villa sub praedicta parochiali in *Raczno*, in qua modo sunt duae curiae habentes praediales agros, ex quibus decima manipularis proveniens ex antiquo spectat ad parochialem ecclesiam in *Myerzyn* et eius plebanum, de laneis autem cmethonalibus ad praefatam parochialem et plebanum in *Raczno*, et conducunt eam cmethones ipsorum curribus in horreum locationis per plebanum decimae cum solutione canapalium in canapis.

Laky minor, *Dobrzynycza maior*, sub parochiali praedicta in *Raczno*, necnon *Dobrynycze minor* sub parochiali in *Gora*, villae, in quibus ex omnibus et singulis

[1]) *Feliks Gomoliński*, pleban [2]) *Mojkowski.* [3]) *Łęki Królewskie* i *Szlacheckie.* [4]) *Dobrzyniczki.* [5]) *Ogrodzona.* [6]) *Poskrzyn.* [7]) *Stobnica.* [8]) *Skotniki*, dziś wieś z kościołem parafialnym w dyecezyi sandomirskiej wystawionym z drzewa roku 1528 (Rubryc. sandom. z r. 1877 str. 45). [9]) *Mojkowice*, gniazdo rodziny *Mojkowskich* heraldykom naszym nie znanej. Oprócz wymienionych należą dziś do parafii osady: *Wielkiepole*, *Łęk Ręczeński*, *Piła Łubieńska*, *Reducz*, *Dorszyn*, *Olszyny*, *Ślepiętnica*, *Wykno*, *Przewóz*, *Nowinki*, *Feliksów*, *Ignacew*, *Brzezie.* [10]) *Stobienka.* [11]) *Pilica.*

ipsarum villarum agris praedialibus et cmethonalibus decimae manipulares provenientes in toto spectant ad eandem parochialem ecclesiam et plebanum in *Raczno*, et conducunt eas ex agris cmethonalibus cmethones ipsorum curribus in horrea a plebano locanda, etiam cum solutione canapalium in *Lakj* in canapis et in *Dobrynycze* utraque loco canapalium cum solutione seu datione unius galli de quolibet agro.

Ogrodzona, villa sub eadem parochiali in *Raczno*, in qua non sunt aliqui agri praediales, solum cmethonales, de quibus decima manipularis per cmethones datur pro mensa archiepiscopali et pro eadem parochiali columbatio per medium grossum.

Parsklyn, *Moykowycze*, villae sub praedicta parochiali in *Raczno*, in quibus sunt curiae nobilium, habentes agros praediales, ex quibus decimae manipulares provenientes spectant ad eandem parochialem et ex agris cmethonalibus utriusque villae similiter in toto ad monasterium *Vithoviense*.

Skothnyki, villa sub eadem parochiali ecclesia in *Raczno*, in qua solum modo est una curia, habens agros sufficientes praediales, de quibus necnon de quodam speciali arvo, dicto *Dolna nywa*, decimae manipulares provenientes spectant ad praedictam parochialem ecclesiam in *Raczno* et eius plebanum; de agris autem cmethonalibus ad cantoriam *Sandomiriensem*, et cmethones eiusdem villae pro ipsorum parochiali praedicta in *Raczno* solummodo columbationem, prout et aliae villae eiusdem parochiae, solvunt.

Taxata est eadem ecclesia ad tres marcas argenti et quoad denarium *S. Petri* camerae apostolicae ad sex scotos.

15. BANKOWA GORA.*)

Villa haereditaria, in eadem ecclesia parochialis murata, de iure patronatus et praesentandi haeredum eiusdem villae, quam pronunc obtinet honorabilis *Stanislaus de Opoczno* ex praesentatione protunc haeredum, qui propter proventuum exiguitatem et paucitatem nequit pro sui sustentatione servare vicarium, solum ministrum, quem salariat pro posse. Ad quam iure parochiali villae infrascriptae spectant, videlicet praefata *Bankowa gora*, *Deba* [1]), *Kalynkj* [2]), *Corythno* [3]), *Bedzyn* [4]), *Dobrynycze minor* [5]) et *Sbylowycze* [6]); habetque eadem ecclesia et eius pro tempore plebanus pro dote et fundo bona et proventus infrascriptos, quorum

*) *Bąkowa Góra*, wieś szlachecka dziś do dyecezyi *kujawsko-kaliskiej*, dekanatu i powiatu *radomskiego* należąca, dziedzictwo niegdyś *Lanckorońskich* h. *Zadora*, *Bąkami* zwanych (Paprocki l. c. str. 636. Niesiecki l. c. I, 27), z starożytnym kościołem murowanym noszącym na sobie cechy budowli XV wieku, o którego fundatorach i dziejach żadnej nie ma wiadomości. W pierwszej połowie wieku XVII został gruntownie zrestaurowany, a w roku 1647 przez *Piotra Miesskowskiego*, suffragana *kujawskiego* konsekrowany. Dawniej należała *Bąkowa Góra* do dyecezyi *krakowskiej* (Rubryc. dyec. kuj.-kal. z r. 1880 f. 63).

[1]) *Dęba*. [2]) *Kalinki*. [3]) *Korytno*. [4]) *Będzyn*. [5]) *Dobrynice*. [6]) *Zbylowice*. Prócz tych należą dziś do parafii osady: *Wierzbowiec*, *Huta Dobryńska*, *Pysowy* i *Wilkowice*.

modernus plebanus eiusdem ecclesiae extat in possessione pacifica, et primo in eadem villa *Bankowa Gora* et ipsius haereditate habet circa eandem ecclesiam et eius latere versus occidentem aream satis competentem in latitudine pro curia plebanali, in qua et nunc est curia et in eius parte anteriori est situs areae pro ministro et vicario, quando servabatur, et in eiusdem areae (sic) hortos pro allodio necnon pomerio et aliis commoditatibus et tandem in postico seu post dictam aream et hortos habet unum arvum alias *nywa* agri satis latum, et ultra aream dotis plebanalis versus situm curiae domini haeredis in latitudine se extendentem, ad longitudinem vero citra duo stadia se protendentem et post dictum arvum agri habet duas piscinulas et ultra praedictas piscinulas habet certam partem borrae protendentem se usque ad limites villarum *Dobrynycze* alias torrentem, dictum *Yaworka* [1]), in quo spatio borrae habet sua mellificia, et non habet aliqua prata, duntaxat circa praefatum agrum pauca et eidem agro adiacentia; item et decimam manipularem in eadem villa et haereditate *Bankowa Gora* duntaxat ex agris praedialibus provenientem; ex agris enim cmethonalibus omnibus et singulis spectat ad monasterium *Vithoviense*, et pro praedicta ecclesia in *Bankowa Gora* et eius plebano cmethones et universi incolae duntaxat solvunt columbationem quilibet eorum per unum grossum.

Deba, villa, in qua decima manipularis ex tertia parte camporum duorum, iacentium versus villam et haereditatem *Bankowa Gora* proveniens spectat pro eadem parochiali et plebano in *Barkowa Gora*; de aliis autem duabus partibus et tertio campo circa ipsam villam *Debova* [2]) iacentibus decima manipularis proveniens cedit ad mensam archiepiscopalem, et cmethones ac universi incolae eiusdem villae *Deba* pro eadem parochiali in *Gora* solvunt columbationem per unum grossum pro plebano eiusdem.

Calynki, *Dobrynycze*, villae sub eadem parochiali, in quibus incolae pro eadem ecclesia et plebano in *Bankowa Gora* nihil aliud solvunt, nisi columbationem more aliarum villarum eorum quilibet per unum grossum; decimas vero manipulares in praedicta *Kalynkj* pro vicariis ecclesiae collegiatae *Curzeloviensis* et in *Dobrynycze* pro ecclesia et plebano in *Raczno* [3]).

Corythno, villa sub praedicta parochiali ecclesia in *Gora* [4]), in qua decima manipularis duntaxat ex agris praedialibus proveniens spectat ad eandem parochialem et plebanum in *Bankova Gora* et pro mensa archiepiscopali ex agris cmethonalibus, et pro eadem ecclesia parochiali cmethones solum solvunt columbationem, prout in aliis villis.

Badzyn [5]), villa sub eadem parochiali, cuius villae decimam manipularem ex omnibus et singulis agris provenientem alternatis vicibus percipiunt praefata ecclesia et eius plebanus in *Bankowa Gora* cum monasterio *Vithoviensi*; solvunt etiam cmethones eiusdem villae praefatae ecclesiae in *Gora* et plebano more aliarum villarum.

Sbilovicze, villa, cuius villae decima manipularis de uno arvo campi alias *nywa* iacente circa piscinam versus *Bandzyn* proveniens spectat ad eandem parochialem et plebanum in *Bankowa Gora*, ex aliis autem omnibus et singulis eiusdem villae agris et campis spectat ad monasterium *Vithoviense*, et pro eadem ecclesia in *Bankowa Gora* eiusdem villae incolae solum solvunt columbationem more aliarum villarum.

[1]) *Jaworka.* [2]) *Dęba.* [3]) *Ręczno.* [4]) *Bąkowa Góra.* [5]) *Będzin.*

Taxata est eadem ecclesia ad unam marcam argenti et pro contributione denarii *S. Petri* pro camera apostolica ad tres scotos.

16. CHELM.*)

Villa haereditaria, in eadem ecclesia parochialis murata, tituli *S. Nicolai*, quae ex antiquo consuevit habere, prout et modo habet, tres rectores seu plebanos, qui habent curam animarum eiusdem ecclesiae in solidum, licet per certas villas, (licet) inter eos in cura distinctam, qui consueverunt ex antiquo pro ipsorum sustentatione et curae animarum administratione (tenere) unum capellanum duntaxat in vicarium et alium scholarem in ministrum, quos salariis infra descriptis salariant. Quorum rectorum sunt pro unoquoque ministerio diversi patroni laici infra circa unumquemque describendi. Ad quam ecclesiam iure parochiali villae infrascriptae spectant, videlicet praefata *Chelm*, *Granycze* [1]), *Maslowycze* [2]), *Ochodnyk* [3]), *Strzelcze* [4]), *Oraschowycze* [5]), *Choczanya* [6]), *Ruthka* [7]), *Gosczanya* [8]), *Zagorze* [9]), *Bestrzykow* [10]) et *Rogy* [11]), necnon *Grzybowa Volya*. Quarum villarum omnes ipsius ecclesiae rectores incolas habent in cura et ecclesiastica sacramenta in solidum administrant; iura tamen parochialia unusquisque ex specialibus et singularibus villis ex antiquo percipit videturque duntaxat easdem villas et ipsarum incolas habere duntaxat in cura, parochiamque praedictam inter eos divisam, nisi, quia ex quadam ordinatione inter eos facta passim unusquisque, quotiescunque requiretur, sacramenta ecclesiastica ipsis administrant; et primo sequitur rectoratus unius.

Primus plebanatus, de iurepatronatus laicorum haeredum de eadem *Chelm*, habentium curias in eadem villa et haereditate, sibi ipsis oppositas, videlicet in... uno latere villae versus occidentem, quam nunc obtinet nobilis *Nicolaus* cum aliis duobus fratribus, filiis *Nicolai Przethbory Ruczkj* [12]) et in alio latere villae versus orientem, quam obtinebat quondam nobilis *Andreas Kothlek* et modo uxor eiusdem cum filia, quae quidem curiae alias ipsarum possessores haeredes in parte eiusdem

*) *Chełmo*, wieś szlachecka z kościołem parafialnym już przed rokiem 1389 istniejącym, albowiem w tym roku przyłączono do niego wieś *Grembosszewice*. Dawny kościół murowany i sklepiony z dwiema wieżami rozprzestrzenił w roku 1570 *Jan Leżeński*, kasztelan *małogoski*, przybudowawszy do niego kaplicę murowaną pod tyt. *ś. Anny*. Kościół ten miał 5 ołtarzy, z których jeden *ś. Józefa* sprawił około roku 1796 *Eliasz Daniel Ostrowski*, biskup *betsajdski*, suffragan *łowicki*, proboszcz *chełmski*. Kościół ten starożytny upadkiem grożący rozebrany został, a w miejsce jego stanął kosztem parafian w roku 1847 nowy z cegły palonej przybudowany do kaplicy *ś. Anny*, którą zamieniono na zakrystyą, a z strony przeciwnej wystawiono kaplicę *ś. Józefa*, przez co świątyni nadano kształt krzyża. Jak opis wyższy świadczy, kościół *chełmski* miał razem trzech plebanów na początku wieku XVI, z których każdy osobno był uposażony. Na cmentarzu grzebalnym wystawiła w r. 1862 kaplicę murowaną *Zuzanna z Bielewiczów Siemieńska*, dziedziczka *Masłowic* (Rubryc. dyec. kuj.-kal. z r. 1880 f. 69. 70).

[1]) *Granice*. [2]) *Masłowice*. [3]) *Ochotnik*. [4]) *Strzelce Małe*. [5]) *Krasszewice*. [6]) *Koconia*. [7]) *Rudka*. [8]) *Gosszczowa*. [9]) *Zagórze*. [10]) *Bestrzyków Mały*. [11]) *Rogi*, wieś w parafii *Wielgomłyny*. Przybyły później osady: *Leonów*, *Maryanów*, *Dąbrowa* folw., *Jaskółki* w. i kol., *Będzin Masłowski*, *Łączkowice*, *Kawęczyn*, *Szreniawa*, *Sroków*, *Wólka*, *Świnia*, *Krzywda* młyn. [12]) *Mikołaj Przedbórz Rudzki z Rudki*.

villae habent inter se alternativas vices super iure praesentandi; quem rectoratum seu plebanatum obtinet modo quidam honorabilis dominus *Joannes*, dictus *Slaskj*[1]) de *Dobrynycze*, ex praesentatione praedicti olim *Przethbory Ruczkj*, ad quos patronos, superius descriptos, de villa *Ruthkj* haeredes sunt consentientes in praesentantum per haeredes suprascriptarum in *Chelm* curiarum. Cuius quidem plebanatus seu rectoratus plebanus habet pro dote et fundo bona et proventus infrascriptos, et primo in eadem villa *Chelm* et ipsius haereditate habet pro curia plebanali in latere villae versus occidentem unam specialem aream et in eadem curiam, iacentem ex opposito ecclesiae penes viam, quae vadit ab ecclesia versus *Rzuyewycze* ex una parte et ab altera cmethonem dictum *Alexius*, cum horto eidem areae contiguo pro allodio et aliis commoditatibus; item habet agros pro curia plebanali in duobus campis ipsius haereditatis in tres arvos divisos, unum versus villam *Rzuyewycze*, dictum *doly*, in alio vero campo versus *Bestrzykow* iacente habet duos alios arvos, alias *nywy*, quorum unus vocantur (sic) *clyn* et *grzybow*; item et decimam manipularem post omnes et singulos eiusdem villae *Chelm* tam praediales quam cmethonales agros, et conducit eam ex agris praedialibus plebanus curru proprio in dotem plebanalem; ex agris vero cmethonalibus conducunt eam cmethones ipsorum curribus in dotem plebanalem, et nihilominus solvunt canapales de manso per duos grossos et ultra decimas solvunt eidem plebano columbationem de quolibet manso per grossum, et de medio per medium grossum et similiter hortulani per medium grossum.

Granycze, villa sub eadem parochiali in *Chelm*, in qua villa decima manipularis tam ex agris praedialibus quam cmethonalibus proveniens in toto spectat ad eandem ecclesiam parochialem et plebanatum suprascriptum, et conducunt eam cmethones ipsius villae ex ipsorum agris cum solutione canapalium de quolibet manso per duos grossos et de agris praedialibus conducitur impensa et opera plebani. Cuius villae incolae iura parochialia, videlicet columbationem eiusdem plebanatus rectori solvunt de manso per grossum et hortulani per medium.

Ruthka, villa sub eadem parochiali, in qua sunt speciales agri praediales, de quibus duntaxat decima manipularis proveniens spectat ad eandem parochialem ecclesiam et eius praedicti plebanatus plebanum, quae conducitur opera plebani; ex agris autem cmethonalibus ad mensam archiepiscopalem, et pro praedicta ecclesia parochiali cmethones et incolae ipsius villae solvunt duntaxat columbationem per medium grossum et percipit eam vicarius ex concessione praedicti plebanatus plebani.

Secundus plebanatus seu rectoratus, quem obtinet pronunc honorabilis *Nicolaus de Klodnycze*[2]), ex praesentatione laicorum haeredum in praedicta *Chelm* curiae, quam nunc obtinet puella nobilis filia olim nobilis *Andreae Koczyelek*[3]), necnon *Koczanya*, *Lacskovycze*, cuius plebanatus ius patronatus et praesentandi ex antiquo haeredes praedictae curiae in *Chelm* principaliter et tandem de praedictis villis *Koczanya* et *Lacskovycze* habere consueverunt et habent. Cuius quidem plebanatus rector et plebanus pro dote et fundo habet ex antiquo bona et proventus infrascriptos, quorum et modernus plebanus extat in possessione; et primo in eadem

[1]) *Jan Slaski*, pleban. [2]) *Mikołaj z Kłodnic*, pleban. [3]) *Andrzej z Kocielki Kocielkowski* h. *Korab* (Niesiecki l. c. II, 552).

villa *Chelm* habet unam specialem aręam pro curia plebanali cum hortis eidem adiacentibus, sitis inter ipsius ecclesiae aream scholae et plebanum alterius plebanatus aream, iacentem versus occidentem; item in eadem haereditate et villa habet unum hortulanum seu pro hortulano aream cum horto eidem adiacente in latere villae eiusdem ad partem occidentalem inter aream tabernalem domini haeredis, dicti *Ruczkj*, ab una parte, et ab altera cmethonalem eiusdem haeredis, quam nunc inhabitat quidam *Zeglyen*, cuius hortulaniae incola dicti plebanatus plebano loco census (solvit) sedecim grossos, prout solvebatur ex antiquo, ex eadem hortulania ex nova locatione et omni septimana per diem laborat, et habet paucos agros ex agris dicti plebanatus emensuratos; habet enim dicti plebanatus plebanus in eiusdem villae haereditate unum speciale iuger agri, alias *nywa*, in campo versus *Bestrykow* circa agros alterius plebani, superius descripti.

Gosczavya, praedicta villa sub parochiali in *Chelm*, in qua villa praedicti plebanatus plebanus habet unam partem ipsius villae campi iacentis versus villam *Chelm* in latere piscinarum eiusdem haereditatis *Gosczavya* haeredum, qui campus spectans ad praedicti plebanatus plebanum sufficeret pro duobus cmethonibus, et locari solet pro posse per plebanos ipsius plebanatus; item et pratum ultra molendina, in una piscinarium locatum eisdem agris plebanalibus adiacens, de quo prato colligi solent aliquando citra vel ultra sex currus de foeno; decima etiam manipularis post omnes et singulos ipsius villae agros proveniens in toto spectat ad suprascripti plebanatus plebanum, et conducitur per cmethones, quando locatur in haereditate, quando vero alibi, conducit eam plebanus curru proprio in *Chelm*; quocunque tamen modo cmethones solvunt canapalia de quolibet manso per duos grossos, et eiusdem plebanatus plebano solvunt iura parochialia, videlicet columbationem de manso per unum grossum et similiter molendinator per grossum, hortulani autem per medium.

Zagorze, *Grzybowa Volya*[1]), villae sub eadem parochiali in *Chelm*, in quarum una, videlicet *Zagorze*, est curia habens agros praediales, et *Volya Grzybowa* modo est deserta, duntaxat unus cmetho in eadem modo residet; decima tamen manipularis ex omnibus et singulis utriusque villae praedialibus et cmethonalibus agris proveniens spectat ad praedicti plebanatus dictae parochialis plebanum et conducitur, quando in haereditatibus locatur, per cmethones cum solutione canapalium, prout in *Gosczavya* de manso per duos grossos, quando vero non locatur in haereditate, conducit eam sibi plebanus ipsius curru cum perceptione canapalium, nec non iurium parochialium, videlicet columbationis.

Krzethow[2]), *Sudzyn*[3]), *Laschow*[4]), villae extra parochiam praedictam *Chelm* sub parochialibus *Wyelgymlyn*[5]) et *Malyuschyn*[6]), in quarum una, videlicet *Krzethow* sunt curiae nobilium agros praediales habentes; decimae tamen manipulares post omnes et singulos ipsarum villarum trium agros provenientes spectant ex antiquo ad ecclesiam parochialem in *Chelm* et praedicti plebanatus plebanum, et conducuntur ipsarum villarum per cmethones cum solutione canapalium, dempta *Sudzyn*, in qua non solvunt canapalia.

[1]) *Wólka.* [2]) *Krzętów*, wieś w parafii *Wielgomłyny.* [3]) *Sudzin Wielki* i [4]), *Łaszów*, wsie należące do parafii *Maluszyn.* [5]) *Wielgomłyny.* [6]) *Maluszyn.*

Karschow [1]), villa sub parochiali in *Nyedospyelyn* [2]), in qua licet sit curia, decima tamen manipularis tam ex agris praedialibus, quam cmethonalibus, dempta una argula alias *nywka*, proveniens spectat ex antiquo ad parochialem praedictam in *Chelm* et praedicti plebanatus plebanum, et conducitur per cmethones in horreum a plebano locandum ipsorum curribus cum solutione canapalium de quolibet manso per duos grossos; de dicta autem argula decima manipularis datur pro parochiali in *Wyelgymlyn*.

Maslovycze, *Strzelcze* et *Ochodnyk* [3]), villae sub praedicta parochiali, in quibus incolae, cmethones videlicet et hortulani, pro eadem ecclesia in *Chelm* nihil aliud solvunt praeter columbationem praedicti plebanatus plebano de quolibet manso per grossum; decimas autem manipulares solvunt pro ecclesia collegiata in *Curzelyow* praeter praedialem in *Maslowycze*, quae datur pro praebenda in eadem *Chelm*.

Tertius plebanatus eiusdem ecclesiae, iurispatronatus et praesentandi laicorum haeredum de *Craschowycze* et *Maslowycze*, qui habent inter se vices alternatas, quem pronunc obtinet honorabilis *Nicolaus Dzywysch Wolskj* [4]), ex praesentatione olim nobilis *Stanislai Craschowskj* [5]), vices praesentandi tunc habentis, qui pro dote et fundo habet bona et proventus infrascriptos, quorum et modo extat in possessione pacifica, et primo in eadem villa *Chelm* habet circa ecclesiam unam specialem aream pro curia sui plebanatus et in eadem modo curiam cum hortis eidem adiacentibus pro allodio et aliis commoditatibus penes aream alterius plebanatus plebani et inter areas cmethonales sitam et nihil plus in eadem villa *Chelm* habet.

Craschowycze, villa sub eadem parochiali in *Chelm*, in qua praedicti plebanatus plebanus habet primo unum specialem arvum agri, alias *nywa*, necnon et prata eidem arvo adiacentia, situm post curiam haeredis eiusdem villae et protendentem se usque ad piscinam, quae vadit de *Chelm*, et iacet praefata argula in campo dictae villae *Craschowycze* circa limites haereditatis *Chelm*, protendentem (sic) se ad longitudinem a piscina ad piscinam, ad latitudinem vero citra vel ultra trecentorum sulcorum. Decima etiam manipularis ex omnibus et singulis ipsius villae tam praedialibus quam cmethonalibus agris proveniens in toto spectat ad dicti plebanatus plebanum, et conducunt eam cmethones ex eorum agris ipsorum curribus cum solutione canapalium de quolibet manso per duos grossos; ex agris autem praedialibus ipsius plebanatus plebanus, cui nihilominus cmethones pro iure parochiali solvunt columbationem de quolibet manso per grossum.

Koczanya, villa sub eadem parochiali, in qua ex omnibus et singulis agris tam praedialibus quam cmethonalibus decima manipularis in toto proveniens spectat ad eandem ecclesiam parochialem et plebanatus praedicti plebanum, quam conducunt eiusdem villae incolae propriis curribus cum solutione canapalium de quolibet manso per duos grossos, cui plebano solvunt etiam iura parochialia, videlicet columbationem de manso per grossum.

[1]) *Karczew.* [2]) *Niedośpielin.* [3]) Wsie do parafii *chełmskiej* należące. [4]) *Mikołaj Dziwosz Wolski* h. *Swinka* (Niesiecki l. c. II, 133). [5]) *Stanisław Kraszewski z Kraszewic.*

Prathkowycze[1]), villa sub parochiali in *Wyelgymlyn*[2]), in qua decima manipularis duntaxat ex agris cmethonalibus proveniens spectat ad parochialem ecclesiam in *Chelm* et eiusdem plebanatus praedicti plebanum, et conducunt eam cmethones eiusdem villae sine solutione canapalium; de agris vero praedialibus datur pro parochiali in *Wyelgymlyn*.

Sokolya Gora[3]), villa sub parochiali in *Wyelgymlyn*, cuius villae de certis agris et campis versus *Prathkowycze* iacentibus et, ut dicitur, ex eadem haereditate *Prathkowycze* quondam ademptis, decima manipularis proveniens ex antiquo spectat ad praedictam parochialem in *Chelm* et praedicti plebanatus plebanum, quam et conducere tenentur eiusdem villae cmethones ipsorum curribus absque solutione canapalium; de aliis autem eiusdem villae omnibus et singulis agris et campis decima manipularis spectat ad parochialem in *Wyelgymlyn*.

Laczkovycze[4]), villa sub parochiali in *Przethborz*[5]), post cuius villae omnes et singulos agros cmethonales et praediales decima manipularis spectat ad parochialem ecclesiam in *Chelm* et praedicti plebanatus plebanum, quam conducunt incolae eorum curribus sine solutione canapalium.

Kawyeczyn[6]), quondam villa, nunc vero haereditas deserta, sub parochiali in *Przethbotrz*, ex cuius haereditatis agris, quando coluntur, medietatem decimae manipularis ex antiquo praedicti plebanatus in *Chelm* plebanus (percipit) et aliam medietatem pro mensa archiepiscopali (sic).

Volya, alias praedium regale ad *Przethborz* spectans, cuius praedii ex omnibus et singulis agris decima manipularis proveniens spectat ad parochialem in *Chelm* praedictam et eius plebanum plebanatus praedicti, quam conducit curru proprio. Item eiusdem plebanatus plebanus ultra praemissa habet certum pratum, quod iacet inter haereditates *Craschewycze*, *Schokala*, *Gora*, *Trzebcze*[7]) et *Choczanya*, dictum et appellatum *Doly*, de quo colligi solet ad minus unus acervus de foeno.

Taxata est eadem ecclesia ad novem marcas argenti et quoad denarium *S. Petri* camerae apostolicae ad duodecim scotos.

Vicarium praedictae ecclesiae plebani, prout ex antiquo, consueverunt habere unum, quem ex proventibus ipsorum solent salario competenti, prout possunt, providere, pronunc ultra columbationem, quam in certis villis superius descriptis percipere solet, ex concessione cuiuslibet eorum, quilibet eorum solet post unum mansum in villis, ubi alteri ipsorum placuerit, decimam pro salario consignare, et ex omnibus accidentalibus, videlicet offertorio aequalem sortem et partem percipit.

Minister circa eandem ecclesiam, qui unanimi consensu trium plebanorum et dictae ecclesiae rectorum locari et ordinari solet, et habet ex antiquo proventus infrascriptos, videlicet:

Bestrzykow, villa sub eadem parochiali in *Chelm*, de cuius villae ex omnibus et singulis agris tam praedialibus quam cmethonalibus decima manipularis proveniens spectat ad eandem ecclesiam in *Chelm*, quam ex antiquo ex concessione eiusdem ecclesiae rectorum seu plebanorum percipit et percipere solet minister seu

[1]) *Prudkowice*. [2]) *Wielgomłyny*. [3]) *Sokola Góra*. [4]) *Łączkowice*. [5]) *Przedbórz*, wieś z kościołem parafialnym dziś w dyecezyi *sandomirskiej* dekanacie *końskim*. [6]) *Kawęczyn*, dziś w parafii *Chełmo*. [7]) *Sokola Góra* i *Trzebce*, wsie należące do parafii *Wielgomłyny*.

scholae rector, quam conducere solent ipsius villae incolae ad arbitrium ministri seu scholae rectoris, ex qua villa percipit etiam columbationem.

Rogy, villa sub eadem parochiali in *Chelm*, cuius villae incolae pro eadem parochiali solum columbationem solvunt, quam percipere consuevit eiusdem ecclesiae minister ex concessione plebanorum. Item eadem ipsa ecclesia habet ex antiquo duas speciales areas pro vicario et ministro, sibi ipsis hinc inde vicinas, inter curias plebanorum primi et secundi iacentes et in eisdem areis domunculas.

In communi habet insuper eadem ipsa ecclesia et eius praedicti tres plebani seu rectores unum lacum seu stagnum sub parochia *Bogdanow* inter haereditates *Parsmyewycze* [1]), *Golkowycze* [2]), *Ochoczycze* [3]) et *Kamyensko* [4]) iacentem, in quo lacu ex villis adiacentibus piscari solent ex locatione apud plebanos facta, prout conducere possunt et proventus plebani exinde provenientes inter se partiri solent.

Sanctuarius; item eadem ecclesia ex antiquo habet unam specialem aream in eadem villa et haereditate *Chelm* pro sanctuario seu servitore ecclesiae, laico, iacentem penes curiam domini haeredis, videlicet domini *Ruczkj*, in latere villae occidentali cum horto eidem areae adiacente, necnon et agros in quatuor iugera, alias *dzaly*, hinc inde divisos et in duobus campis iacentes, quorum unus arvus seu iuger agri iacet in postico eiusdem areae, et alii tres in campo, dicto magnus campus; item sanctuarius ex dictis agris nihil aliud, sed neque decimam cuiquam solvit; insuper ex omnibus oblationibus decimam partem percipit, item et salarium a pulsu campanarum circa sepulturam funerum et obsequias.

Oryri, campus inter limites villae *Maslowycze*, sub eadem parochiali in *Chelm*, ex cuius campi agris, dum et quando coluntur, decimam manipularem percipit eiusdem ecclesiae sanctuarius, qui quidem sanctuarius ad onera infrascripta ex antiquo obligatur, videlicet ecclesiam aperire et claudere, altaria ornare, sacerdotes ad altare accedentes vestire et vinum pro ministeriis, alias sacrificio, providere ipsius impensis et similiter oblata, qui etiam percipere solet cum vicario oblationes, quae porriguntur circa baptismum et inductionem mulierum post partum aut copulam tertiam partem; insuper ex concessione plebanorum percipit eleemosynam diebus festivis ex sacculo, ceram autem provident ipsius ecclesiae rectores, et aspersorium post villam habet.

Altare seu capellania perpetua, tituli *S. Michaëlis*, in eadem ecclesia ab antiquo fundata et dotata, de iure patronatus laicorum haeredum in sorte villae eiusdem versus meridiem iacens, curiam habens, quam pronunc possidet quidam generosus dominus *Abraham Leschynskj* [5]), quod altare seu capellaniam modo obtinet quidam dominus *Thobias*, plebanus in *Syedlecz* [6]), ex praesentatione dictae sortis in *Chelm* protunc haeredis, et habet pro dote et fundo, primo et principaliter in eadem villa et haereditate *Chelm* habet (sic) specialem aream pro curia, inter cmethonales areas iacentem, in latere villae versus meridiem, cum horto eidem adiacente, et in postico eiusdem areae et ipsius horti habet unum arvum agri protendentem se in ampliori latitudine, quam est area dotis ab eadem area usque ad limites, alias montem, post

[1]) *Parsmiewice*, wieś w parafii *Bogdanów*. [2]) *Gałkowice*, [3]) *Ochocice*, [4]) *Kamińsk*, wsie należące dziś do parafii *Kamińsk* w dekanacie *piotrkowskim*. [5]) *Abraham Leszyński* h. *Pomian*. [6]) *Siedlec*, wieś z kościołem parafialnym w dekanacie *kłodawskim*, archidyecezyi *warszawskiej*.

agros iacentem; insuper quoddam pratum, iacentem inter prata cmethonalia satis magnum, de quo colligi solet plus quam unus acervus de foeno; item unam marcam pecuniarum de cmethonibus, situs suos habentibus inter aream dotis praedictae capellaniae et plebani, census annui perpetui.

Greboschovicze [1]), quondam villa, nunc vero haereditas deserta, cuius proprietas et verum dominium cum omnibus et singulis utilitatibus, piscinis et piscinulis etiam cum decima manipulari spectat et pertinet ad praedictum altare seu capellaniam et praebendam, in qua haereditate altarista seu praebendarius habuit curiam et molendinum, de quo molendino molendinator omni septimana ex emolimentis dabat per medium corum farinae, et iacet praedicta haereditas circa limites villarum *Maslowycze*, *Korythno* [2]), *Oraschowycze* et *Przethborz*.

Maslowycze, villa sub parochiali in *Chelm* praedicta, in qua decima manipularis duntaxat ex agris praedialibus spectat ad praedictum altare seu capellaniam, ex agris autem cmethonalibus datur in *Kurzelyow*.

Zagayow [3]), villa sub dioecesi *Cracoviensi* et parochiali in *Kazymyerza minore* [4]), post cuius villae agros duntaxat praediales, qui quondam fuerunt cmethonales, decima manipularis proveniens spectat ad praedictum altare et eius capellanum in *Chelm*, ratione cuius decimae ex quodam contractu cum haerede facto singulis annis modernus altarista per tres marcas recipit; item altarista eiusdem altaris obligatur singulis septimanis tres missas in eadem ecclesia parochiali per se vel per alium explere, unam pro defunctis, aliam pro peccatis et tertiam de *beata Virgine* „Salve sancta parens . .“, et tenetur sibi ipsi providere de vino et cera.

Taxatum est ad unum fertonem argenti.

17. VYELGI MLYN.*)

Villa haereditaria, in eadem ecclesia parochialis ex antiquo et de iure patronatus quondam laicorum eiusdem villae haeredum et quondam per saeculares pre-

[1]) *Gremboszewice*, dziś nie istnieją w parafii. [2]) *Korytno*, wieś w parafii *Chełmo*. [3]) *Zagajów*. [4]) *Kazimierza Mała*, wieś z kościołem parafialnym, dawniej w *krakowskiej*, dziś w *krakowsko-kieleckiej* dyecezyi położona.

*) *Wielgomłyny*, wieś szlachecka, w wieku XV dziedzictwo familii *Koniecpolskich*, z których *Jakób Koniecpolski* kanonik *gnieźnieński* i *krakowski*, proboszcz *ś. Floryana* na *Kleparzu* w *Krakowie*, syn *Jana Koniecpolskiego*, kanclerza w. koronnego h. *Pobog* i *Doroty z Sienna* h. *Dembno*, siostry prymasa *Jakóba z Sienna Sienieńskiego* (Ks. Korytkowski, Żywoty Prał. i Kanon. Gniezn.), dziedzic miejscowy, zmarły r. 1471 (tamże), wspólnie z matką swoją około roku 1465 w miejsce dawnego drewnianego wystawił dzisiejszy piękny kościół z cegły palonej, z dwiema pobocznemi kaplicami, oraz klasztor murowany na siedmiu zakonników i równocześnie za zezwoleniem arcybiskupa *gnieźnieńskiego* oddał tak parafią, jako i kościół z wszelkiemi dochodami księżom *Paulinom częstochowskim*. W roku 1468 wspomniony *Jakób Sienieński*, naówczas biskup *kujawski*, ustąpił temu nowemu klasztorowi dziesięciny stołu biskupiego w *Niewiszurzewie*, wywdzięczając się siostrze swojej *Dorocie Koniecpolskiej* za ofiarowaną przez nię katedrze *kujawskiej* bogatą drogiemi kamieniami nasadzoną infułę. Tenże biskup, zostawszy prymasem, zatwierdził fundacyą siostrzeńca swego i jego matki przywilejem wydanym w *Uniejowie* dnia 29 listopada roku 1476. Odtąd aż do roku 1819, w którym klasztor ten z wielu innemi zniesiony został przez

sbyteros in titulum regi solita, sed ex speciali concessione et donatione iurispatronatus per haeredes et patronos monasterio *Czestochoviensi* saeculares presbyteri eandem ecclesiam regi (sic) cessarunt, sed ad eam religiosi eiusdem monasterii *Czestochoviensis* positi de licentia ordinarii sunt. Solet ex huiusmodi concessione et donatione iurispatronatus religiosus frater per provincialem et conventum monasterii praedicti *Czestochoviensis*, tanquam eiusdem ecclesiae patronum, loci ordinario *Gnesnensi* praesentari et institui; qui pro subsidio et curae animarum administratione solet tres aut quatuor fratres eiusdem ordinis circa eam ipsam ecclesiam secum tenere et eis de victu et amictu providere, necnon et ministrum, quos providet ex proventibus mensae plebanalis ipsius ecclesiae; et habet in cura villas infrascriptas ad ipsam ecclesiam parochialem iure parochiali ex antiquo pertinentes, videlicet praefatum *Wyelgy mlyn*, *Myslyczow* [1]), *Zalyesche* [2]), *Trzepcze* [3]), *Sokolya Gora* [4]), *Prawkowycze* [5]), *Brzetow* [6]) et *Cruschyna* [7]); item pro dote et fundo bona et proventus infrascriptos, quorum modo extat modernus ipsius ecclesiae rector in possessione, et primo habet in eadem villa et haereditate circa ecclesiam unam specialem aream pro curia, iacentem in latere ecclesiae versus occidentem, cum hortis eidem curiae adiacentibus, et in eadem curia piscinam sive vinarium; item et duos mansos agri insimul in eadem haereditate ex opposito ecclesiae versus meridiem ab ecclesia versus boram se protendentes; insuper et alias duas speciales areas et in eis domunculas pro hortulano et taberna, iacentes in eadem villa, una circa ecclesiam pro hortulano et alia in fine villae aliae pro taberna, cum hortis ipsis areis adiacentibus. Qui hortulanus et tabernator pro censu singulis annis eorum quilibet solvere per unum fertonem et per octo dies laborare labores manuales, hoc est, frumenta aut prata metere aut falcastrare sive rastrare (tenentur). Item habet eadem ipsa ecclesia et ipsius rector pro tempore existens speciale praedium ultra praedictam ecclesiam et eius monasterium seu dotem plebanalem, iacentem (sic) circa piscinam eiusdem ecclesiae, dictam *Rudnyk*, cum agris, cum hortis et pratis circumcirca eidem praedio adiacentibus nec non et borram specialem in dicti praedii confinibus iacentem, et protenditur ad longitudinem citra quartam partem millarii, in latitudine vero minorem protensionem habentem et in eadem borra

komisarza papiezkiego, *Franciszka Malczewskiego*, arcybiskupa *warszawskiego* zakonnicy rzeczeni pod przewodnictwem przeora swego zawiadywali parafią *wielgomłyńską*, następnie plebani świeccy. Na prośby księży *Paulinów częstochowskich* przywrócono im kościół z klasztorem w roku 1823 z warunkiem, że przeor pełnić będzie obowiązki plebana, a do klasztoru przy nim przyjmowani będą zakonnicy emeryci klasztoru *częstochowskiego* przez tenże klasztor utrzymywani, ponieważ w r. 1819 dochody wszelkie klasztorne zostały zabrane. Wspomnieni zakonnicy utrzymali się w *Wielgomłynach* aż do roku 1866, w którym po zniesieniu klasztoru objęli napowrót zarząd parafii kapłani świeccy. Kościół ten mający 6 ołtarzy konsekrowanych przez *Pawła Dębskiego*, suffragana *krakowskiego* w roku 1591, oraz kilka marmurowych pomników, jako to: *Franciszka Wierusz Kowalskiego*, kawalera *maltańskiego* († 1742), *Jana Koniecpolskiego* († 1455), *Jana*, syna tegoż († 1471), *Przedborza Koniecpolskiego* († 1475) i *Marcina Kłobukowskiego* († 1650), zrestaurowany został gruntownie nakładem dziedzica miejscowego, *Aleksandra Ostrowskiego* w roku 1859. Szpital dla ubogich wybudował *Jan Gołkowski*, prowincyał *Paulinów*, administrator parafii od roku 1818. W klasztorku *wielgomłyńskim* była niegdyś piękna biblioteka, z której sam *Linde* wywiózł przeszło 600 rzadkich dzieł; reszta zapewne przeniesioną została do *Częstochowy* (Rubryc. dyec. kuj.-kal. z r. 1880 f. 102—104).

[1]) *Myśliwczów.* [2]) *Zalesie.* [3]) *Trzebce.* [4]) *Sokola Góra.* [5]) *Prakowice.* [6]) *Krzętów.* [7]) *Kruszyna.* Później przybyły osady: *Rogi*, *Anielin*, *Maszymów*, *Bogusławów*, *Piaski*, *Borowiec.*

habet mellificia; item circa praedium praedictum ultra praedictam piscinam *Rudnyk* habet et aliam piscinam minorem inferius versus villam *Wyelgymlyn* iacentem; item habet ipsa ecclesia et eius rector alias tres piscinas unam cum molendino, dicto *Trzebyeczkj*, sub villa *Gosczawya* in torrente, ex eadem *Gosczawya* decurrente, de quo molendino molendinator pro tempore existens loco emolimentorum solvit et solvere tenetur eidem ecclesiae praeposito seu plebano singulis annis pro censu duas marcas, et inferius dicto molendino habet ipsa ecclesia et eius rector alias duas piscinas in eadem torrente in haereditate eiusdem villae *Wyelgy mlyn*, quarum una dicitur et appellatur *Plyebanyecz*; item in eiusdem villae haereditate habet ipsa ecclesia unum aliud pratum, dictum *Poreby*, versus villam et haereditatem *Zalyeschye*, de quo colligi solent tres currus de foeno; item in eadem villa *Wyelgymlyn* decima manipularis post omnes et singulos agros tam praediales quam cmethonales proveniens in toto spectat ad eandem ecclesiam et eius rectorem, et conducunt eam cmethones et incolae eorum curribus in dotem plebanalem cum solutione canapalium de quolibet manso per duos grossos, de agris vero praedialibus conducit eam praepositus proprio curru. Eiusdem villae cmethones et incolae ultra decimas pro iure parochiali eidem ecclesiae solvunt de quolibet manso columbationem per unum grossum et de medio per medium grossum et similiter tabernatores et hortulani, et percipit eam minister ex concessione rectoris.

Myslyczow et *Zalyeschye*, villae sub eadem parochiali, quarum decima manipularis ex omnibus et singulis tam praedialibus quam cmethonalibus agris proveniens spectat in toto ad eandem parochialem et rectorem ipsius in *Wyelgymlyn*, et conducitur per incolas cum solutione canapalium de manso per duos grossos et eidem ecclesiae seu rectori solvunt columbationem.

Trzepcze et *Prawkovycze*, villae sub eadem parochiali in *Wyelgymlyn*, in quibus sunt curiae ex antiquo agros praediales habentes, ex quibus agris praedialibus decimae manipulares provenientes spectant ad eandem parochialem et eius rectorem in *Wyelgymlyn*; ex agris autem cmethonalibus in dicta *Trzepcze* ad ecclesiae collegiatae *Kurzeloviensis* vicarios et in *Prawkovycze* ad parochialem ecclesiam in *Chelm*; pro praedicta autem parochiali in *Wyelgymlyn* cmethones et incolae solvunt columbationem de quolibet manso per unum grossum.

Schokolya Gora, villa sub eadem parochiali, in qua ex omnibus et singulis ipsius villae agris, demptis certis campis versus villam *Praphkovycze* iacentibus, decima manipularis proveniens spectat ad eandem parochialem et eius rectorem in *Wyelgymlyn*, quam conducunt eiusdem villae incolae cum solutione canapalium in horreum a plebano seu praeposito de *Wyelgymlyn* locandum etiam cum solutione iuris parochialis, videlicet columbationis more aliarum villarum; de praedictis autem agris et campis versus *Prawkovycze* iacentibus decimam manipularem percipit unus ex plebanis ecclesiae parochialis in *Chelm*.

Krzethow et *Cruschyna*, villae sub eadem parochiali, in quibus incolae nihil aliud solvunt pro eadem ipsa ecclesia in *Wyelgymlyn*, solum columbationem more aliarum villarum; decimas vero in praefata *Krzethow* ecclesiae parochiali in *Chelm* uni ex plebanis, in dicta autem *Cruschyna* ecclesiae collegiatae in *Kurzelyow* vicariis.

Rogy[1]), villa sub parochiali ecclesia in *Chelm*, in qua post omnes et singulos ipsius villae agros decima manipularis proveniens spectat in toto ad ecclesiam parochialem in *Wyelgymlyn* et eius praepositum, et conducunt eam eiusdem villae cmethones cum solutione canapalium de quolibet manso per duos grossos.

Nyeczkurzow[2]), villa sub parochiali ecclesia in *Banczkovycze*[3]), in terra *Sandomiriensi*, dioecesis *Cracoviensis* prope *Opathow*, magna villa, in qua non sunt aliqui agri praediales, solum cmethonales et scultetiales, de cuius villae omnes et singulos agros cmethonales (sic), demptis scultetialibus, decima manipularis in toto spectat ad praedictam ecclesiam parochialem in *Wyelgymlyn* et eius rectorem seu praepositum, et conducunt eam eiusdem villae coloni ipsorum curribus in horreum locationis decimae cum solutione canapalium in semine canapum de quolibet manso per duas amphoras seminis, aut unius papaveris; de agris autem scultetialibus percipit eam plebanus in *Banczkowycze*[4]).

Karschow, villa sub parochiali ecclesia in *Nyedospyelyn*, in qua et eius haereditate est specialis arvus seu argula alias *nywa* duntaxat in uno campo, de quo decima manipularis, dum et quando colitur, proveniens spectat ad parochialem ecclesiam in *Wyelgymlyn*, cuius valor aestimatur ad sex grossos citra vel ultra, et ex aliis ipsius villae omnibus et singulis campis et agris spectat ad parochialem in *Chelm*.

Schokolya Gora et *Praphkovycze*, villae superius descriptae, in quibus eadem ipsa ecclesia et ipsius praepositus cum fratribus habet octo marcas census annui ex censibus et proventibus ipsarum villarum pro trecentis florenis Hungaricalibus perpetualiter, alias in vim reemptionis apud haeredes ipsarum villarum emptas et comparatas ex spectali consensu regiae maiestatis; item in villis *Marczynovycze*[5]), *Carczovycze*[6]) et *Przeschyeka*[7]), in terra *Cracoviensi* et dioecesi eiusdem (sic) eadem ipsa ecclesia et ipsius praepositi habent duodecim marcas census annui in censibus, proventibus et singulis ipsarum villarum pro quadringentis florenis comparatas in perpetuum, alias in vim reemptionis, cum consensu speciali regiae maiestatis; item in villa *Wyeschova Volya*[8]), districtus *Wyelunensis*, habet ipsa ecclesia et eius praepositus cum fratribus quatuor marcas pecuniarum census annui perpetui in vim reemptionis quondam pro certo altari in *Wyelun* eidem ecclesiae in *Wyelgymlyn* unito et incorporato pro certa pecuniarum summa comparatas.

Taxata est eadem ecclesia ad unam marcam argenti et quoad denarium *S. Petri* camerae apostolicae ad quinque scotos.

18. MALUSCHYN.*)

Villa haereditaria, in eadem ecclesia parochialis, tituli *S. Crucis* et *S. Nicolai*, de iurepatronatus laicorum eiusdem villae haeredum, quam pronunc obtinet hono-

[1]) *Rogi*, dziś należą do parafii *Wielgomłyny*. [2]) *Niewskurzewo* albo *Nieskurzów*, wieś w parafii. [3]) *Bęczkowice*, w dekanacie *piotrkowskim*. [4]) *Bęczkowice*. [5]) *Marcinkowice*, [6]) *Karczowice*, [7]) *Przysieka*, wsie należące do parafii *Mstyczów*, w dyecezyi *krak.-kieleckiej*, dekanatu *jędrzejowskiego*. [8]) *Więcowa Wola*, wieś z kościołem parafialnym w dekanacie *łaskim*, dyecezyi *kuj.-kaliskiej*.

*) *Małuszyn*, wieś szlachecka, w wieku XVI dziedzictwo familii *Pukarzewskich* h. *Srzeniawa*, jak opis powyższy świadczy, z kościołem parafialnym, niewiadomo przez kogo pierwotnie fundowanym,

rabilis *Simon de Curzelyow* ex praesentatione nobilis *Andreae Pucarzowskj*, eiusdem villae haeredis, qui, prout ex antiquo, circa ipsam ecclesiam pro administratione curae animarum in subsidium servat capellanum in vicarium et ministrum, quos salariat pro posse. Spectant enim ad candem iure parochiali villae infrascriptae, videlicet praefata *Maluschyn* cum duabus tabernis dictis *Mostky* vicinitate proxima eidem haereditati adiacentibus, *Gosczyeczyn* [1]), *Budzow* [2]), *Schylnycza* [3]), *Ruda* archiepiscopalis [4]) et alia domini *Pucarzewskj* [5]) praedicti, *Lazow* [6]), *Volya* [7]), *Sudzyn duplex* [8]) et molendinum *Barycz* [9]) cum taberna; habetque eadem ipsa ecclesia et eius pro tempore plebanus pro dote et fundo bona et proventus infrascriptos, et primo in eadem villa *Maluschyn* et ipsius haereditate habet circa ecclesiam specialem aream pro curia plebanali et aliam pro hortulano, sibi ipsis contiguas, et alias duas ex altera parte areae curiae plebanalis pro vicario et ministro, sibi ipsis contiguitate iunctas, seu vicinitate adiacentes, cum hortis curiae plebanali adiacentibus pro allodio et aliis commoditatibus, necnon specialem campum seu spatium terrae post dictam curiam dotis plebanalis, protendentem se ad littus fluvii *Pylcza*, cum pratis et borra, et in eadem borra plebanus pro tempore existens habet et habere consuevit pro sua et ecclesia necessitate mellificia; quod spatium terrae videlicet agros et prata, dempta borra, plebanus sepire solet; item et aliam argulam terrae seu agri, iacentem inter villas *Sylnycza* et *Budzow*, protendentem se ad longitudinem citra vel ultra ad tria stadia, ad latitudinem vero citra vel ultra ad quadraginta sulcos; item hortulanus praedictus plebanalis et in parte areae dotis plebanalis locatus non habet aliquos agros speciales, nisi paucos ex praedictis agris plebanalibus emensuratos, nullum censum plebano solvit, sed omni septimana unum diem laborat manualiter; item in eadem villa *Maluschyn* decima manipularis ex agris praedialibus duntaxat proveniens spectat ad eandem ecclesiam parochialem et plebanum in *Maluschyn*; ex agris autem cmethonalibus omnibus et singulis ad canonicatum et

o którym akta konsystorza *gnieźnieńskiego* wspominają od połowy wieku XV. W miejsce dawnego od starości upadającego kościoła drewnianego wystawił nowy również drewniany dziedzic miejscowy, *Paweł Pukarzewski*, a gdy i ten w drugiej połowie zeszłego wieku chylić się począł ku upadkowi, pleban miejscowy, *Jakób Kochankiewicz*, zaczął w roku 1777 obok niego stawiać kościół murowany w formie krzyża z dwiema kaplicami, którego atoli dla braku funduszów nie mógł dokończyć, przeniósłszy się na połowie dzieła do wieczności. Następca jego, *Eleuteryusz Miechowicz*, z zakonu *Paulinów*, przyprowadził budowlę szczęśliwie do końca roku 1787, oraz plebanią i budynki gospodarcze plebańskie dźwignął z fundamentu. Kościół ten dotąd nie konsekrowany, lecz tylko na dniu 27 grudnia roku 1787 benedykowany ma 5 ołtarzy i z frontu 2 wyniosłe dotąd niewykończone wieże, z których jedna mieści w sobie trzy dzwony. W roku 1870 cały wewnątrz i zewnątrz gruntownie został zrestaurowany nakładem patrona, *Aleksandra Ostrowskiego* i parafian. Na cmentarzu grzebalnym znajduje się kaplica pod wezwaniem *ś. Barbary* drewniana z trzema ołtarzami i z grobami familijnemi *Ostrowskich*, wystawiona w roku 1756 przez *Konstantego Jankowskiego*, kanonika *kijowskiego*, a konsekrowana dnia 2 września roku 1765 przez *Ignacego Augustyna Kozierowskiego*, biskupa *adrateńskiego*, kanonika *gnieźnieńskiego*, proboszcza w *Mstowie*. Przy tej kaplicy fundowaną była prebenda z osobnym kapelanem, udotowana gruntami i czynszami, która przed kilkudziesięciu laty wcieloną została do probostwa miejscowego. Pierwszym prebendarzem był *Jakób Kochankiewicz*, późniejszy proboszcz *maluszyński* (Rubryc. dyec. kuj.-kal. z r 1880 f. 92. 93).

1) *Gościeczyn* albo *Gościeszyn*, dziś nie znany. 2) *Budzów*. 3) *Silnicze* (*Silniczka*). 4) i 5) dziś w parafii nie znane miejscowości. 6) *Łazów*. 7) *Wola Życińska*. 8) *Sudzin* i *Sudzinek*. 9) *Barycz*. Później przybyły osady: *Kąty*, *Błonie* kol., *Ciężkowiczki*, *Mosty*, *Czarnylas*, *Kozioł* młyn.

praebendam *Gnesnenses*, quos modo obtinet dominus *Felix Naropyenskj* [1]), et pro praedicta parochiali eiusdem villae incolae solum solvunt columbationem eorum quilibet per grossum, et similiter in villa *Gosczyeczyn* decima manipularis post totam villam spectat pro praedictis canonicatu et praebenda et columbatio pro plebano in *Maluschyn*; item similiter post mineram archiepiscopalem ex agris decima datur pro praedicto canonicatu *Gnesnensi* et columbatio pro plebano.

Budsow, villa sub parochiali praedicta in *Maluschyn*, de cuius villae omnibus et singulis agris praedialibus et cmethonalibus decima manipularis spectat in toto ad eiusdem ecclesiae rectorem et conducitur opera plebani, quia non sunt ibi aliqui cmethones, solum praedium et hortulani, qui similiter solvunt columbationem eorum quilibet per grossum eiusdem ecclesiae rectori.

Schyelnycza minor, villa sub eadem parochiali, in qua decima manipularis ex omnibus ipsius villae agris, demptis certis argulis iacentibus circa piscinam, proveniens spectat ad eandem parochialem et plebanum in *Maluschyn*; de dictis autem argulis nec non praedialibus certis agris decima manipularis datur pro parochiali ecclesia in *Nyedospyelyn* et ipsius rectori.

Laschow, *Sudzyn* et *Volya*, villae sub parochiali praedicta, in quibus incolae pro eadem ecclesia in *Maluschyn* nihil aliud solvunt, praeter columbationem et decimas manipulares in *Laschow* et *Sudzyn* pro parochiali in *Chelm* et ipsius plebano secundo; de dicta autem *Volya* pro mensa archiepiscopali.

Sudzynek, villa sub eadem parochiali, in qua similiter eadem ipsa ecclesia et ipsius rector nihil aliud percipit, solum columbationem, prout in aliis villis; decimam vero manipularem solvunt canonicatui et praebendae *Gnesnensi*, prout in *Maluschyn*.

Ruda domini *Pukarzewskj*, dicta *Baran*, habens paucos agros ad culturam valentes, de quibus decima manipularis in toto spectat ad parochialem ecclesiam et plebanum in praedicta *Maluschyn*.

Baricz, taberna sub eadem parochiali in *Maluschyn*, habens agros, de quorum parte iacente versus silvam et villam *Sudzyn* decima manipularis proveniens spectat ad eandem parochialem et eius plebanum in *Maluschyn* et de alia parte agrorum, iacentium versus *Sylnyczka* alias ripam piscinae, pertinet ad parochialem ecclesiam in *Nyedospyelyn*, et dividit eosdem agros via, quae vadit ex eadem taberna versus *Wyelkymlyn* [2]), et similiter agri molendini circa eandem tabernam iacentes pro decima solvenda dividuntur.

Taxata est eadem ecclesia ad duas marcas argenti et pro denario *S. Petri* camerae apostolicae ad tres scotos.

[1]) *Feliks Naropiński*, kanonik *gnieźnieński*, *krakowski* i *poznański*, dziekan *kujawski*, archidyakon *łęczycki*, pleban w *Zadziniu* h. *Belina* † 1541 (Ks. Korytkowski, Żywoty Prał. i Kan. Gnieźn. Ms.).
[2]) *Wielgomłyny*.

19. NYEDOSPYELYN.*)

Villa, in eadem ecclesia parochialis, tituli *S. Catharinae*, de iurepatronatus laicorum haeredum eiusdem villae, necnon de villa *Sylnyczka*[1]), quam pronunc obtinet honorabilis *Andreas de Czychry*, ex praesentatione haeredum protunc dictarum haereditatum *Nyedospyelyn* et *Sylnyczka*; qui propter proventuum et parochianorum paucitatem circa ipsam ecclesiam, prout ex antiquo, nequit servare vicarium, solum ministrum, quem pro posse salariat; ad quam iure parochiali villae infrascriptae ex antiquo spectant, videlicet praefata *Nyedospyelyn*, *Koschnyewska Volya*[2]), *Roskowska Volya*[3]) et *Carschow*[4]). Quae quidem ecclesia et eius rector seu plebanus ex antiquo pro dote et fundo habuit, et modo extat in possessione, bona et proventus infrascriptos, dempta medietate piscinae ab ecclesia per commutationem quandam illegitime alienatam, videlicet et primo in eadem villa et haereditate *Nyedospyelyn* circa ecclesiam versus meridiem habet aream pro curia plebanali et in eadem curiam cum horto pro allodio et pomerio eidem adiacente et eiusdem in postico habet unum arvum agri alias *nywa*, protendentem se a dicta area dotis plebanalis continue usque ad nemora seu silvas, prout agri cmethonales eiusdem villae protenduntur; in latitudine vero citra vel ultra ad viginti sulcos; item habet unam aliam specialem aream pro taberna in altera parte ecclesiae versus aquilonem in littore piscinae domini haeredis, cum horto eidem adiacente et modo in eadem taberna seu hortulania, de qua pro censu eiusdem incola plebano pro tempore existenti solvit singulis annis tres fertones et nihil laborat. Ad quam hortulaniam habet unum pratum et unum iuger agri, alias *nywka*, in littore piscinae circa prata plebanatus iacentia; item et aliam specialem aream pro ministro ex opposito ecclesiae versus orientem iacentem cum parvo hortulo; item eadem ipsa ecclesia habuit certum spatium terrae cum littore fluvii seu torrentis a villa *Roskowa Volya* in villam *Nyedospyelyn* decurrentis versus meridiem, in cuius parte erecta est piscina, cuius medietas spectabat et modo spectat ad haereditatem *Karschowo* versus aquilonem et alia ad haereditatem *Nyedospyelyn*, et in eadem piscina fuit

*) *Niedośpielin*, wieś szlachecka w dyecezyi *kujawsko-kaliskiej*, w dekanacie *nowo-radomskim* położona, miała kościół parafialny, nie wiadomo przez kogo pierwotnie fundowany, już w drugiej połowie wieku, jak wzmianki w aktach konsystorza *gnieźnieńskiego* dowodzą (Arch. Capit. Gnesn. akta luźne). W miejsce starożytnego kościoła drewnianego ogniem zniszczonego w pierwszej połowie zeszłego wieku obywano się maleńką kapliczką tymczasową z drzewa na prędce wystawioną, sześć łokci szeroką a 8 długą. Dopiero w roku 1773 dziedzic miejscowy, *Kazimierz Czaplicki*, sędzia *zakroczymski*, ulitowawszy się nad parafią, wystawił własnym nakładem dzisiejszy kościół z drzewa modrzewiowego o dwa staja od miejsca dawniejszej świątyni, który na dniu 22 września roku 1776 *ks. Ignacy Augustyn Kozierowski*, biskup *adrateński*, kanonik *gnieźnieński* i proboszcz *mstowski* konsekrował. Kościół ten w ostatnim czasie za staraniem rządzcy swego gruntownie został zrestaurowany (Rubr. dyec. kuj.-kal. z r. 1880 f. 94).

[1]) *Silniczka*, wieś w parafii *Malussyn*, o której było wyżej. [2]) *Kuźniowska Wola*. [3]) *Ruszkowska Wola*. [4]) *Karczew*. Oprócz tych należą dziś do parafii miejscowości: *Odrowąż*, *Popielarnia* kol., *Nowy Widok*, *Kubiki*, *Brzeski* pustk.

erectum molendinum, prout et nunc extat, de cuius molendini emolumentis plebanus eiusdem ecclesiae in *Nyedospyelyn* percipiebat mediam partem et alteram haeres de *Karschow*; similiter piscinae plebanus medietatem habuit usum pro media parte, et in eiusdem piscinae littore circum circa eandem ipsam ecclesiam et modo habet prata et nemora et aliquando silvas, vocaturque idem locus et spatium terrae, ubi sunt prata et silvae ad eandem ecclesiam et plebanum spectantia, *Radzynya*, de quibus pratis pronunc plebanus de foeno solet colligere duos cum medio acervos; dictam autem medietatem piscinae cum molendini dimidia parte, quidam plebanus eiusdem ecclesiae, pro certis agris in eadem villa et haereditate *Nyedospyelyn* inter agros cmethonales hinc inde in quolibet campo in duas cum media argulas divisos, cum magno praeiudicio ecclesiae per quandam commutationem cum additione, ut dicitur, viginti et duarum marcarum, citra vel ultra a quinquaginta annis factam alienavit, super qua alienatione et piscinae repetitione controversia et litis pendentia coram loci ordinario pendet indecisa; habetque eadem ipsa ecclesia modo dictos agros, videlicet in quolibet campo eiusdem haereditatis per duas argulas cum media inaequalis mensurae in possessione; dictarum vero viginti duarum marcarum nullam percipit utilitatem, sed manserant, prout et modo sunt penes haeredem, nunc dominum *Stanislaum*; item habet unum hortum specialem penes piscinam domini haeredis iacentem ex opposito areae cmethonalis, dictae *Kapyczynskye*, in quo horto plebanus pro tempore existens solet cales et alias utilitates pro domo seminare, quem quidem hortum, ut dicitur, eadem ecclesia acquisivit pro quodam prato cum haerede ex commutatione facta, quod pratum iacebat, ubi nunc piscina domini haeredis superior extat erecta; item decima manipularis in eadem *Nyedospyelyn* ex omnibus et singulis agris praedialibus necnon cmethonalibus, demptis quatuor mansis seu laneis, decima manipularis (sic) proveniens spectat ad eandem parochialem et plebanum in *Nyedospyelyn*, et conducunt eam cmethones ex agris eorum ipsorum curribus in horreum plebani, et de praedialibus plebanus ipsius curru; de dictis autem quatuor mansis, dictis *Peczkowskye*, *Kapyczynskye*, *Ribuldowskye* et quarto ex antiquo deserto decima manipularis datur pro mensa archiepiscopali; praedicti autem mansi quatuor, de quibus decima huiusmodi manipularis datur pro mensa archiepiscopali duntaxat, iacent in uno campo; item eiusdem villae incolae non solvunt canapalia, solum columbationem pro eadem ipsa ecclesia eorum quilibet per unum grossum, quam percipit minister ex concessione plebani, necnon de quolibet manso per unum corum siliginis et per unum avenae ad mensuram oppidi *Przethbors*.

Kosnyowska Volya, villa sub eadem parochiali in *Nyedospyelyn*, in qua sunt modo duae curiae nobilium agros praediales habentes, de quibus agris ex antiquo praedialibus duntaxat decima manipularis spectat ad eandem parochialem et plebanum in *Nyedospyelyn*; de agris autem cmethonalibus ad mensam archiepiscopalem, et pro eadem ecclesia cmethones solum modo columbationem solvunt, quam percipit minister, de quolibet manso per grossum et hortulani per medium.

Roskowska Volya et *Karschow*, villae sub eadem parochiali, quarum incolae pro eadem ecclesia solummodo columbationem solvunt, videlicet cmethones per grossum et hortulani per medium; decimas vero manipulares in *Roskowska Volya* pro mensa archiepiscopali et in *Karschow* ex agris praedialibus in *Wyelgy mlyn*; ex agris autem cmethonalibus in *Chelm* ecclesiis parochialibus et ipsarum plebanis.

Sydnyczka, villa sub parochiali in *Maluschyn*, in qua est curia habens agros praediales, quorum agrorum ex uno campo in eadem villa et haereditate versus molendinum et tabernam, dictam *Barycz*, iacentem, cuius campi certa iugera pro dicta taberna et molendino coluntur, decima manipularis proveniens spectat ad parochialem ecclesiam et plebanum in *Nyedospyelyn*, de aliis autem praedialibus et cmethonalibus necnon praedictae tabernae et molendini *Barycz* agris decima manipularis spectat ad ecclesiam parochialem et plebanum in *Malyuschyn*.

Taxata est eadem ecclesia ad unam marcam argenti et quoad denarium *S. Petri* camerae apostolicae ad tres scotos.

20. RZUYEWYCZE.*)

Villa pro mensa archiepiscopi ecclesiae *Gnesnensis*, in eadem ecclesia parochialis de provisione et collatione eiusdem ecclesiae *Gnesnensis* archiepiscopi pro tempore existentis, quam pronunc obtinet quidam honorabilis magister *Gregorius de Sthavyschyn* [1]) ex provisione reverendissimi in Christo patris domini domini *Joannis de Lasko*, Dei gratia archiepiscopi, legati nati et primatis; qui circa eandem pro sui sustentatione seu in subsidium, prout ex antiquo, servat unum capellanum in vicarium et ministrum, quos salariis providet ex proventibus mensae suae plebanalis; ad quam iure parochiali villae infrascriptae spectant, videlicet praefata *Rzuyevycze*, *Przyrab* [2]), *Choszczewska* [3]), *Thworowycze duplex* [4]) et *Byestrzykow maior* [5]) et habet eadem ipsa ecclesia et eius pro tempore plebanus pro dote et fundo bona et proventus infrascriptos, quorum et modo extat in possessione; et primo in eadem villa *Rzuyewycze* et eius haereditate circa ecclesiam in latere villae versus orientem habet specialem curiam in area plebanali cum horto eidem areae dotis plebanalis annexo; item et aliam aream pro taberna et in eadem penes curiam plebanalem in latere ejusdem versus meridiem cum horto eidem annexo iacentem, cuius tabernae possessor habet agros paucos et prata ex agris plebanalibus et pratis emen-

*) *Rzejowice* albo *Rzujowice*, wieś niegdyś arcybiskupów *gnieźnieńskich*, z kościołem parafialnym fundowanym za czasów *Bolesława Wstydliwego*, książęcia *kaliskiego*. Według miejscowej tradycyi dzisiejszy kościół jest trzecim od czasu jego założenia. Wystawił go w roku 1711 z drzewa modrzewiowego *Maciej Wilczyński*, kanonik *kurzelowski*, pleban miejscowy przy pomocy parafian, a na dniu 11 września roku 1735 konsekrował go *Konstanty Moszyński*, biskup *inflancki*, z zakonu Paulinów, wraz z wielkim ołtarzem z upoważnienia prymasa *Teodora Potockiego*. Zakrystya murowana sklepiona przybudowaną zostala w roku 1726. W tymże roku cały kościół wewnątrz wymalował i obrazami przyozdobił *Ignacy Markowski*, malarz z *Przerąbia*, które przy restauracyi w roku 1859 zostały zniszczone przez pociągnięcie ścian wapnem. Dawniej istniały w parafii dwa szpitale: w *Rzejowicach* i *Przerąbiu*; dziś śladu ich nie ma. W wsi *Przerabiu* jest kaplica wystawiona z cegły palonej dla wygody mieszkańców przez dziedzica miejscowego *F. Bąkowskiego* (Rubryc. dyec. kuj.kal. z r. 1880 f. 99. 100).

[1]) *Grzegorz z Stawiszyna*, pleban. [2]) *Przerąb*. [3]) *Chylczów*. [4]) *Tworowice*. i *Tworowiczki* [5]) *Biestrzyków Wielki*. Oprócz tych miejscowości należą do parafii: *Borki*, *Buta*, *Adamów*, *Psarki*, *Górny Staw*, *Wymysłów*.

surata et solvit plebano eiusdem ecclesiae singulis annis pro censu unum fertonem et laborat omni septimana per diem labores manuales; item ex opposito eiusdem areae dotis plebanalis circa cimiterium habet duas alias areas, unam pro vicario et aliam pro ministro; hortulania autem per quemdam *Clementem* plebanum eiusdem ecclesiae in area, in qua solebat fieri domuncula pro vicario, erecta et faber in eadem per eundem primo et principaliter locatus, pendet in arbitrio domini archiepiscopi ex eo, quia in loco alia domuncula pro capellano est erecta, ubi nullum interesse plebanus habuit et praefatae hortulaniae similiter hortum de licentia saltem factoris adauxit; item eadem ipsa ecclesia et eius pro tempore plebanus pro ipsius curia de agris praedialibus ipsam concernentibus habet in quolibet campo trium camporum per unum mansum agri cum accrescentiis, prout et cmethones eiusdem villae habent, in duobus campis per duodecim sulcos in latitudine, in longitudine vero, prout et agri cmethonales se protendunt; in tertio vero campo versus villam *Byestrzykow* maiorem latitudinem habet, item et prata inter eosdem agros hinc inde adiacentia, prout et cmethones habent. Habet tantum speciale unum pratum circa limites villae *Byestrzykow* inter prata cmethonum, de quo colligi solent quatuor currus ad minus de foeno; item habet tres piscinas seu situs piscinarum, unam in silva, dicta *trzonek*, iuxta viam, quae vadit ad *Przerab*, aliam circa *myedzylyeschye* sub haereditatibus seu circa limites *Choszczowka* et *Thworowycze*, in qua piscina seu situ piscinae ex negligentia plebani silva excrevit; tertiam in confinibus agrorum versus praedictam villam *Thworowycze* et *Choszczowka*; item habet decimam manipularem in eadem villa *Rzuyevycze* ex omnibus et singulis agris praedialibus curiae archiepiscopalis, necnon duabus tabernis archiepiscopalibus, item et ex omnibus et singulis agris scultetiae, in quibus sunt locati duo cmethones et taberna provenientem et ad eandem parochialem ecclesiam et eius pro tempore plebanum spectantem, et conducit eam plebanus ex agris praedialibus curru proprio, et de praedictis tabernalibus agris et scultetialibus conducunt eam tabernatores et cmethones in curiam plebani absque solutione canapalium; de agris vero omnibus et singulis eiusdem villae cmethonalibus decima manipularis datur pro mensa archiepiscopali, et pro praedicta ecclesia parochiali cmethones solum solvunt columbationem de manso per unum grossum.

Przerab, *Choszczowka*, *Thworowycze utraque* et *Bestrzykow*, villae sub eadem parochiali in *Rzuyewycze*, in quibus villis decimae manipulares ex omnibus et singulis agris tam praedialibus quam cmethonalibus provenientes in toto spectant ad eandem ecclesiam et ipsius pro tempore et rectorem conducuntur ex agris tam praedialibus quam cmethonalibus curru plebani seu eius impensa conducuntur (sic) cum perceptione ex agris cmethonalibus canapalium in *Przerab* de manso per duos grossos, in *Choszczewko* per unum grossum, in *Thworoywcze* similiter per unum, et in *Bestrzykow* non sunt cmethones, solum nobiles et nihilominus in villis praedictis cmethones eidem ecclesiae et plebano solvunt columbationem de manso per unum grossum.

Barthodzyeye[1]) et *Volya Barthodzyeyska*[2]) et *Lypowczycze*[3]), villae extra eandem parochiam, sed sub parochialibus *Banczkovycze*[4]) et *Koldrab*[5]), ex

[1]) *Bartodzieje*, [2]) *Wola Bartodziejska* dziś *Przerębska*, wsie w parafii *Bęczkowice*, w dekanacie piotrkowskim. [3]) *Lipowczyce*, wieś w parafii *Kodrąb* w dekanacie *nowo-radomskim*. [4]) *Bęczkowice*. [5]) *Kodrąb*.

quarum villarum omnibus et singulis agris cmethonalibus, demptis praedialibus, in *Barthodzyeye* et in aliis villis praedictis non sunt aliqui praediales agri, duntaxat cmethonales, de quibus in toto decimae manipulares provenientes spectant ad parochialem ecclesiam et plebanum in *Rzuyewycze*, et conducuntur curru seu impensa plebani cum perceptione canapalium de quolibet manso per duos grossos.

Taxata est eadem ecclesia ad duas marcas argenti et quoad denarium *S. Petri* ad tres scotos.

21. GORZKOVYCZE.*)

Villa haereditaria, in eadem ecclesia parochialis, tituli *S. Catharinae*, de iurepatronatus laicorum eiusdem villae haeredum, quam pronunc obtinet honorabilis *Joannes Klukowskj*, ex praesentatione tutorum generosae dominae *Annae*, virginis, filiae generosi olim domini *Adam de Grosweky*, dictae villae *Gorzkovycze* haeredis, qui, prout ex antiquo, circa ipsam ecclesiam ipsius pro subsidio et curae animarum administratione servat duos capellanos et ministrum, quos ex proventibus mensae suae plebanalis salariat; ad quam ex antiquo iure parochiali spectant villae infrascriptae, videlicet praefata *Gorzkowycze maior* et alia *minor* [1]), *Rzuchovycze* [2]), *Sobakow duplex* [3]), *Szczukoczycze* [4]), *Pluczycze* [5]), *Boyenycze* [6]), *Nyeradow* [7]), *Krzemyenyevycze* [8]), *Kothkow* [9]), *Kothkowska Volya* [10]) et *Rudulthovycze* [11]); quae quidem ecclesia et eius pro tempore rector habet ex antiquo pro dote et fundo bona et proventus infrascriptos, quorum et modo extat in possessione, et primo in eadem villa *maiori Gorzkovycze* et eius haereditate habet unum speciale spatium terrae pro area curiae plebanalis et in eodem nedum curiam plebanalem, sed et alias tres areas pro tabernis et in eis modo tabernas cum hortis eisdem areis adiacentibus pro allodiis et aliis commoditatibus in latere villae eiusdem versus orientem iacentes, in quo quidem spatio plebanus ultra hortum habet vinarium seu piscinulam; item

*) *Gorzkowice*, wieś szlachecka, z kościołem parafialnym istniejącym przed rokiem 1335, jak dowodzi wzmianka o przywileju arcybiskupa *Janisława* z tegoż roku przy końcu opisu tego kościoła. W roku 1458 pleban tamtejszy *Jan*, pozwał przed sąd konsystorza *gnieźnieńskiego Jakóba Rogozińskiego*, kanonika *kurzelowskiego* o dziesięciny przywłaszczone sobie nieprawnie z *Szczukocic*, z pomyślnym dla siebie skutkiem (Archiv. Capit. Gnesn. Excerpta ex actis Consist. Gnesn. ab a. 1404 f. 422). Dzisiejszy kościół drewniany stanął w miejsce dawnego również drewnianego nakładem *Franciszka Zaremby*, cześnika *piotrkowskiego*, dziedzica *Gorzkowic*, który *Ignacy Augustyn Kozierowski*, biskup *adrateński*, kanonik *gnieźnieński* i proboszcz *mstowski* w roku 1773 konsekrował. Budowany jest w formie krzyża, mając po obu stronach kaplice, od południa murowaną, starszą od obecnego kościoła, zapewne od poprzedzającego pozostałą, jak wnosić należy z pomnika tam umieszczonego dla *Jana Kaliny* z r. 1635, od strony północnej zaś drewnianą razem z kościołem wystawioną. We wsi *Sobakówek* jest kaplica murowana kosztem dziedzica *Emanuela Czernego* wystawiona, w której się odbywają odpusty *ŚŚ. Trójcy* i *ś. Michała* (Rubryc. dyec. kuj.-kal. z r. 1878 f. 116. 117).

[1]) *Gorzkowice, Gorzkowiczki.* [2]) *Żuchowice.* [3]) *Sobaków, Sobakówek.* [4]) *Szczukowice.* [5]) *Plucice.* [6]) *Bujnice.* [7]) Nieodgadnione. [8]) *Krzemieniewice.* [9]) *Kotków.* [10]) *Wola Kotkowska.* [11]) *Drutowice.* Przybyły później osady: *Grabostów, Dąbrowa, Michałów, Czernów, Cieślów, Bujnieszki, Kopanina, Borzęcin, Trezkow.*

speciale pratum circa littus fluvii ibidem decurrentis versus villam et dictum latus villae, situm curiae plebanalis iacens; item incolae praedictarum tabernarum pro ipsis tabernis habent duntaxat alios speciales hortos ultra hortos dotis plebanalis, iacentes circa piscinulam plebanalem cum paucis pratis hortis adiacentibus, et solvunt pro censu plebano pro tempore existenti singulis annis per quindecim grossos et nihil aliud, solum laborant tempore aestatis quilibet eorum metendo segetes plebanales et pratum superius descriptum rastrando et colligendo et conducendo; item habet specialem campum agri ultra fluvium defluentem circa eandem villam *Gorzkowycze* versus villam *Nyeradow* et, ut dicitur, ex eadem *Nyeradow*, ut dicitur (sic), ex antiquo emensuratum, iacentem inter viam, quae vadit ex eadem *Gorzkowycze* in praefatam *Nyeradow* et fluvium, quem campum seu spatium terrae eiusdem ecclesiae plebanus solet dividere in tres campos eius pro arbitrio; item habet aliud speciale iuger agri, alias *nywa*, iacentem ultra aream dotis plebanalis et aliorum incolarum ipsius villae, quod protenditur ad longitudinem ad spatium unius stadii, ad latitudinem vero citra vel ultra triginta sulcos; item habet unum aliud pratum iacentem (sic) in confinibus haereditatis *Nyeradow* inferius molendino, dicto *Pabysch*, de quo colligi solet de foeno unus currus cum medio et aliquando duo; item habet eadem ipsa ecclesia alias speciales areas pro vicariis et ministro in altera parte ecclesiae versus ecclesiam iacentes absque hortulis; item habet decimam manipularem in eadem villa et haereditate *maiori Gorzkowycze* duntaxat et agris praedialibus provenientem, de agris vero cmethonalibus spectat ad certos canonicatum et praebendam *Curzelovienses*, quos modo obtinet dominus *Felix Naropyenskj*, et pro ecclesia praedicta parochiali cmethones solummodo columbationem solvunt de manso per unum grossum.

Gorzkowycze minor et *Rzuchowycze*, villae sub eadem parochiali, in quibus decimae manipulares ex omnibus et singulis ipsarum agris provenientes in toto spectant ad eandem parochialem et plebanum in *Gorzkovycze*, et conducit eas plebanus curru proprio percipiendo canapalia de quolibet manso per duos grossos, in quibus villis incolae pro eadem ipsa ecclesia solvunt columbationem de manso per grossum.

Schobakowo minor et *Nyeradow*, villae sub eadem parochiali in *Gorzkovycze*, in quibus fuerunt aliquando praedia agros praediales habentia, in quibus agris praedialibus sunt locati cmethones in earum qualibet per tres, ex quibus agris decimae manipulares duntaxat provenientes spectant ad eandem parochialem et plebanum in *Gorzkovycze*; ex agris vero ex antiquo cmethonalibus in *Schobakow* pro parochiali in *Kamyenysko* et in *Nyeradow* pro canonicatu et praebenda *Curzeloviensibus* dantur et solvuntur.

Schobakow maior, *Boynycze* et *Kothkowska Volya*, villae sub eadem parochiali, quarum incolae pro eadem parochiali ecclesia in *Gorzkowycze* nihil aliud solvunt, solum columbationem more aliarum villarum de manso per grossum, decimas vero manipulares in *Schobakow* pro parochiali in *Kamyenysko* et in *Boyenycze* pro canonicatu et praebenda *Curzeloviensibus*, in *Kothkowska Volya* pro mensa archiepiscopali solvunt.

Scsukoczycze, *Pnuczycze*, *Krzemyenyevycze*, *Rudulthowycze* et *Kothkow*, villae sub eadem parochiali in *Gorzkovycze*, in quibus villis sunt curiae nobilium agros

speciales praediales habentes ab agris cmethonalibus ab antiquo distinctos, de quibus agris praedialibus in omnibus villis praedictis decimae manipulares provenientes spectant ad eandem parochialem et plebanum in *Gorzkovycze*, de agris autem cmethonalibus in praedictis *Sczukoczycze*, *Pnuczycze* et *Krzemyenyevycze* ad canonicatum et praebendam *Curzelovienses*, quos modo obtinet dominus *Felix Narapyenskj*, in *Rudulthowycze* vero et *Kothkow* ad mensam archiepiscopalem spectant et pertinent, quarum villarum cmethones pro eadem ipsa ecclesia parochiali in *Gorzkowycze* solummodo columbationem solvunt.

Kroschno [1]), *Czyeschanovycze* [2]), villae sub parochiis *Banczkowycze* et *Myersyn*, in quibus villis decimae manipulares provenientes duntaxat ex agris cmethonalibus omnibus et singulis spectant ad ecclesiam parochialem et plebanum in *Gorzkovycze*, et conducit eas idem plebanus curru ipsius, percipiendo canapalia de quolibet manso per duos grossos; item eadem ipsa ecclesia habet litteras donationis super decimas praedictas in *Czyeschanovycze*, *Croschno*, *Gorzkovycze minor* et *Rzuchovycze* sub titulo et sigillo *Janislai*, archiepiscopi *Gnesnensis* et capituli eiusdem sub anno millesimo trecentesimo tricesimo quinto.

Taxata est eadem ecclesia ad quinque marcas argenti, quo vero ad denarium *S. Petri* camerae apostolicae ad quinque scotos.

22. BOGDANOW.*)

Villa haereditaria, in eadem ecclesia parochialis murata, de iurepatronatus laicorum vicibus alternatis, haeredum villae eiusdem *Bogdanow* pro una vice et pro alia ex *Kamyona*, *Borowa* et *Bukowa*, quam pronunc obtinet honorabilis dominus *Thomas Vosnyczkj*, ex praesentatione haeredis de eadem *Bogdanow*, videlicet magnifici domini *Lucae de Gorka*, *castellani Posnaniensis* [3]) et capitanei maioris Poloniae generalis, circa quam, prout ex antiquo, plebanus pro sui subsidio et curae animarum administratione consuevit servare duos capellanos in vicarios et ministrum, quos ex proventibus mensae suae plebanalis salariis providet. Spectant enim ad eandem iure parochiali citra vel ultra viginti et duae villae, videlicet praefata *Bogdanow*, *Bogdanyska Volya* [4]), *Borova* [5]), *Bukova* [6]), *Parsnyevycze* [7]), *Bly-*

[1]) *Krosno*, wieś w parafii *Bęczkowice*. [2]) *Ciessanowice*, wieś w parafii *Miersyn*.

*) *Bogdanów*, wieś szlachecka, zawdzięcza kościół parafialny niezawodnie znakomitej i zamożnej rodzinie *Górków*, której była własnością. Podczas sporządzenia powyższego opisu był dziedzicem jej *Łukasz Górka*, głośny w dziejach Wielkopolski kasztelan *poznański* i starosta jeneralny *wielkopolski*, który potem został biskupem *kujawskim* i umarł jako taki roku 1542. Kościół ten starożytny, murowany, w roku 1875 za staraniem obecnego rządzcy swego został gruntownie zrestaurowany, nową zakrystyą z cegły palonej rozprzestrzeniony i cały murem otoczony. W *Postękalicach* jest kaplica publiczna drewniana, w której się niekiedy nabożeństwo odprawia (Rubryc. dyec. kuj.-kal. z r. 1878 f. 112. 113).

[3]) *Łukasz Górka* h. *Łodzia*, późniejszy biskup *kujawski*. [4]) *Wólka Bogdanowska*. [5]) *Borowa*. [6]) *Bukowa*. [7]) *Parzniewice*.

schyn [1]), *Kamyona* [2]), *Radzathkow* [3]), *Flakova Volya* [4]) *Kozyerogi* [5]), *Makolycze* [6]), *Pyskary* [7]), *Vosnykj* [8]), *Rzacta* [9]), *Nyedyschyna* [10]), *Sbyerzchow* [11]), *Sbyerzowska Volya* [12]), *Dobrzelyow* [13]), *Myschakj* [14]), *Dobyeczyn* [15]), *Posthekalycze* [16]) et *Mylakow* [17]). Habetque eadem ipsa ecclesia et eius pro tempore plebanus pro dote et fundo bona et proventus infrascriptos, et primo in eadem villa *Bogdanow* et eius haereditate habet circa ecclesiam unam specialem aream pro curia plebanali et in eadem curiam et in eiusdem parte est situs domunculae vicarialis cum horto pro allodio et aliis commoditatibus, satis competentem et spatiosam, in cuius horto habet etiam parvum vinarium necnon et pratum; item eadem ipsa ecclesia habuit ex antiquo specialem campum, dictum *Przevorzycza*, satis magnum et utilem, iacentem circa paludes et piscinam villae eiusdem haeredum, quem campum quidam *Joannes*, de eadem *Bogdanow* haeres et plebanus, per viam commutationis pro piscina in eadem haereditate extra villam eundo in *Mylakow* sitam alienavit et dictam piscinam recepit minus utilem, quam modo ipsa ecclesia et eius plebanus loco dicti agri tenet. Ex cuius quidem commutationis contractu ultra piscinam praedictam haeres eiusdem villae debuit pratum ratione pratorum circum circa eidem campo adiacentium et ad ecclesiam spectantium aliud pratum, de quo ad minus colligi possent quatuor currus de foeno, dare et consignare, quod nondum in hactenus consignavit, sed ratione huiusmodi prati interim, donec consignatum esset, eidem ecclesiae et plebano pro tempore existenti ex pratis ipsius haereditariis dat et consignat singulis annis foenum elaboratum, collectum in pratis, duos currus de foeno, prout unumquemque currum duo equi trahere et conducere in dotem plebanalem possent; et non habet plebanus aliqua alia prata, neque agros, solum speciales areas circa cimiterium pro vicariis duobus et ministro et parvulis hortulis; item decimam manipularem post omnes et singulos ipsius villae *Bogdanow* tam praediales quam cmethonales agros, quam conducunt cmethones ipsorum curribus in dotem plebani absque solutione canapalium, et etiam solvunt cmethones eiusdem villae columbationem plebano.

Borova, *Kamyona*, *Sbyerschow*, *Dobyeczyn* et *Mylakow*, villae sub eadem parochiali, in quibus decimae manipulares tam ex agris praedialibus nobilium quam cmethonalibus omnibus et singulis provenientes in toto spectant ad eandem parochialem et plebanum in *Bogdanow*, et conducunt eas cmethones ipsorum curribus absque solutione canapalium; ex agris autem praedialibus conducuntur opera et impensis plebani seu proprio curru, et percipiunt eas in *Mylakow* et *Dobyeczyn* vicarii ex concessione plebani pro salario et eidem ecclesiae parochiali ipsarum villarum cmethones et hortulani solvunt columbationem seu eiusdem rectori (sic).

Blysyn, villa sub eadem parochiali, extra quam est curia cum agris praedialibus et praedium ex antiquo concernentibus, in quorum parte sunt locati circa eandem curiam cmethones et hortulani; de quibus agris praedialibus decima manipularis proveniens spectat ad eandem parochialem et plebanum in *Bogdanow*, de

[1]) *Blisin.* [2]) *Kamienna.* [3]) *Radziątków.* [4]) Miejscowość dziś nie znana. [5]) *Kozierogi.* [6]) *Mąkolice.* [7]) *Piekary.* [8]) *Woźniki.* [9]) Nieodgadnione. [10]) *Niedyszyna* [11]) *Zwierzchów.* [12]) *Zwierzchowska Wola.* [13]) *Dobrzelów.* [14]) *Myszaki.* [15]) *Dobiecin.* [16]) *Postękalice.* [17]) *Milaków.* Oprócz tych należą dziś do parafii miejscowości: *Wola Krzyżtoporska*, *Parzniewiczki*, *Poraj*, *Róża*, *Napoleonów*, *Siódemka*, *Przydatki*, *Łużyn*, *Pawłów*, *Janów*, *Moników*, *Mokracz*, *Koroszew*, *Wygoda*.

agris autem cmethonalibus totius villae, demptis praedictis, decima manipularis proveniens spectat ad mensam archiepiscopalem, et pro praedicta parochiali in *Bogdanow* eiusdem villae incolae solvunt columbationem de manso per unum grossum et hortulani per medium.

Bukova, *Parznyevycze*, *Radzathow*, *Dobrzelow*, villae sub eadem parochiali in *Bogdanow*, in quibus villis sunt curiae nobilium agros praediales ex antiquo habentes, de quibus decimae manipulares ex omnibus agris praedictis provenientes in toto spectant ad eandem parochialem et eius plebanum; ex agris cmethonalibus ad mensam archiepiscopalem, in et pro eadem ecclesia parochiali cmethones et alii incolae solummodo columbationem solvunt.

Kosyerogy, villa sub eadem parochiali, in qua etiam decima manipularis ex agris praedialibus, necnon in parte cmethonalibus proveniens spectat ad eandem parochialem et plebanum; ex agris vero aliis cmethonalibus citra vel ultra duobus mansis spectant ad canonicatum et praebendam *Gnesnenses*, quos modo obtinet dominus *Spythko Buszenyski* [1]); de qua etiam villa cmethones solvunt eidem ecclesiae columbationem de manso per grossum.

Vosnyki, villa sub eadem parochiali, in qua est curia agros praediales sufficientes habens, de quibus, necnon manso, quem nunc possident *Albertus Myslek* et *Jacobus Schadzycz*, cmethones in eodem locati, necnon hortulaniis agros habentibus, ex praedialibus agris emensuratos, ex quibus agris praedialibus necnon manso et hortulaniis praedictis decimae manipulares provenientes spectant ad eandem parochialem et plebanum in *Bogdanow*; ex agris autem cmethonalibus villae totius praeter praedictos decima manipularis proveniens in toto spectat ad parochialem ecclesiam et plebanum in *Pyotrkow*.

Pothstekalycze, villa sub eadem parochiali, in qua decima manipularis ex agris praedialibus necnon tabernarum agros habentium et unius cmethonis, dicti *Syadlo*, proveniens spectat ad eandem parochialem et plebanum in *Bogdanow*; ex agris vero cmethonalibus aliis omnibus et singulis ad mensam archiepiscopalem.

Makolycze, villa sub eadem parochiali, in qua ex agris quatuor curiarum et unius cmethonis dicti *Bakalarz*, ex antiquo praedialibus, decima manipularis proveniens spectat duntaxat ad eandem parochialem et plebanum in *Bogdanow*; de agris autem aliis cmethonalibus ad canonicatum et praebendam *Gnesnenses*, quos modo obtinet dominus *Spythko Buzenyski*.

Pyekary, *Rzachtha*, *Nyedyschyna*, *Volya Flakova*, *Mysyakj*, *Volya Sbyerschowska* et *Volya Bogdanyska*, villae sub eadem parochiali in *Bogdanow*, ex quibus villis eadem ecclesia parochialis et ipsius rector solum columbationem percipit de manso per grossum, decimas vero percipiunt in *Pyekary* ecclesia parochialis in *Pyotrkow* et in praedictis aliis villis mensa archiepiscopalis.

Taxata est eadem ecclesia ad unam sexagenam argenti, quo vero ad denarium *S. Petri* pro camera apostolica ad tres scotos.

[1]) *Spytek Bużeński*, o którym już było wyżej.

23. PYOTRKOW.*)

Oppidum, in eodem ecclesia parochialis, tutuli *Sanctorum Jacobi maioris* et *Stanislai martyris*, de iurepatronatus et praesentandi regis Poloniae pro tempore

*) *Piotrków, trybunalskim* zwany, miasto gubernialne nad rzeką *Strawą*, liczące obecnie przeszło 17,000 mieszkańców, jedna z najdawniejszych osad, sięgająca czasów przedchrześcijańskich, według podania w wieku XII przez *Piotra Dunina* zamieniona na miasto od imienia jego nazwane, sławne w dziejach kościoła i narodu polskiego licznemi synodami prowincyalnemi, które się tutaj odbywały od roku 1435—1628, z odprawianych tu sejmów prawodawczych, elekcyjnych, traktatowych i t. d. od roku 1347—1567, które następnie przeniesiono do *Warszawy*, oraz z istniejącego tamże od roku 1573—1792 trybunału koronnego, najwyższej w rzeczypospolitej władzy sądowej i t. d, miało kościół parafialny zapewne przez *Piotra Dunina* fundowany i uposażony, oraz inne liczne kościoły, klasztory i zakłady dobroczynne w następnych wiekach powstałe. Dzisiejszy kościół farny, gmach okazały z wieżą 183 stóp wysoką, najstarożytniejszy ze wszystkich budowli *piotrkowskich*, krótkością nawy, stromemi dachy, wieżą i sklepieniem bardzo podobny do kolegiaty *ś. Michała* w *Lublinie* przez *Leszka Czarnego* około roku 1280 wystawionej, sięga niewątpliwie czasów tego monarchy, jeżeli nawet nie *Duninowych*. Budowa ogólna jest gotycka, sklepienie gwiaździste; kaplice tylko ma w stylu włoskim później przybudowane i wierzchnia część wieży po ostatniem spustoszeniu przez orkan gwałtowny w roku 1768 zrestaurowana nosi cechy nowożytnej budowli. W dolnej jej kondygnacyi przechowywano niegdyś archiwa ziemi *sieradzkiej* i trybunału koronnego. Cały dach kościelny w miejsce dachówki pokryty jest blachą żelazną, kopuła na wieży blachą zwyczajną. W ostatnich czasach obywatel miejscowy *Burchard* własnym nakładem cały kościół przyozdobił posadzką marmurową. Wspaniały ołtarz wielki zdobi obraz cudowny *Wniebowzięcia N. Maryi P.*, niegdyś przez królową *Bonę* darowany. W skutek rekognicyi cudów przez delegowanego na miejsce *ks. Wojciecha Grabowskiego*, biskupa *eneńskiego*, suffragana *poznańskiego*, z dnia 16 lutego roku 1659 *Aleksander Głębocki*, archidyakon *gnieźnieński* i administrator archidyecezyi po zgonie *Andrzeja Leszczyńskiego*, prymasa, dekretem z dnia 10 marca tegoż roku obraz ten za cudowny ogłosił. Oprócz ołtarza w. miał kościół *piotrkowski* 8 ołtarzy pobocznych z rozmaitemi bractwami i funduszami oraz trzy kaplice: pierwszą pod tyt. *ś. Krzyża* wystawioną w roku 1467 przez *Stanisława Ostoję*, a przez *ks. Aleksandra Bykowskiego*, kanonika *gnieźnieńskiego*, scholastyka *krakowskiego* odbudowaną, do której *Marcin Myśliborski*, pleban *bałdrzychowski*, zrobił legat na proboszcza i pięciu prebendarzy, którą to fundacyą arcybiskup *Jan Wężyk* i król *Władysław IV* na sejmie walnym w roku 1638 zatwierdzili. Do tej fundacyi przydał wspomniony wyżej *Aleksander Głębocki* dwa domy murowane, dwór z pobocznemi budynkami na przedmieściu *Bychowskie* i kapitał 36,000 złt.; drugą pod tyt. *ś. Jana Chrzciciela*, nie wiadomo przez kogo zbudowaną, która z fundacyi *Szymona Sobakowicza*, wikaryusza miejscowego, z r. 1654 i *Kazimierza Jackowskiego*, podsędka *sieradzkiego*, z r. 1696 miała osobnego altarzystę; trzecią *ś. Józefa*, fundacyi *Wojciecha Bryksy*, wiceproboszcza kaplicy *ś. Krzyża*, oraz *Krzysztofa* i *Elżbiety Amendow*, mieszczan *piotrkowskich*, którzy na ten cel całe swe mienie testamentem przeznaczyli. Wszystkie fundacye świadczące o pobożności przodków w czasach ostatnich upadły, a kościół na zewnątrz imponujący wewnątrz wielkiego doznał opuszczenia. Obecny jednakże rządzca i jego pomocnicy z niezmordowaną usilnością starają się przywrócić świetność tego starożytnego przybytku Pańskiego i umieją pobudzać parafian do nie małych na ten cel ofiar. Na czele ich stoi zaś wspomniony wyżej zacny obywatel *Karól Burchard*, który znaczne sumy na ten cel ofiarował, a nadto na cmentarzu grzebalnym wystawił piękną kaplicę z mauzoleum familijnem, którą w roku 1874 *Tomasz Kuliński*, biskup *sataliński* i administrator dyecezyi *krakowsko-kieleckiej* konsekrował. Z drugiej połowy wieku zeszłego jaśnieje szczodrobliwością swoją na dom Boży rządzca jego *ks. Maciej Mostowski*, który nadzwyczaj wiele łożył na jego przyozdobienie, a przytem własnym nakładem odbudował obszerny gmach na mieszkanie dla proboszczy około roku 1754. Ze względu na ogromne wydatki na które wystawieni byli prezydent i wiceprezydent trybunału koronnego, tenże

existentis, quam pronunc obtinet venerabilis dominus *Stanislas Goreczkj*[1]), canonicus *Gnesnensis*, ex praesentatione serenissimi principis domini *Sigismundi*, Dei gratia regis Poloniae etc. feliciter moderni; qui, prout ex antiquo, circa eandem ecclesiam pro sui subsidio et curae animarum administratione servat tres capellanos et ministrum seu scholae rectorem, quos ex proventibus mensae suae plebanalis salariat. Spectant enim ad eandem iure parochiali ultra oppidum et eius suburbia villae infrascriptae, videlicet *Wyelga wyesch*[2]), *Mescze*[3]), *Rakow*[4]), *Jarostj*[5]) *Bykj*[6]), *Schydlow*[7]), *Czyschova*[8]), *Czysowska Volya*[9]), *Twardoslawycze*[10]), *Gomolyn*[11]), *Moykow*[12]), *Oprzeszow*[13]), *Rokzycze*[14]), *Bygszathova Volya*[15]) et *Swyerczow*[16]). Quae quidem ecclesia et eius pro tempore plebanus habet pro dote et fundo bona et proventus infrascriptos, quorum et modo modernus extat in possessione; et primo in eodem oppido eiusque suburbiis et haereditate habet imprimis intra muros circa ecclesiam specialem aream pro curia plebanali, cimiterio et muro oppidi contiguam, et in ea curiam; item et aliam specialem aream pro vicariis et capellanis circa ecclesiam residentibus in platea ex opposito eiusdem ecclesiae iacentem in acie, et tertiam pro schola circa portam oppidanam versus *Wyelga wyesch* in cimiterio eiusdem ecclesiae; item habet intra muros tres institas seu macellas, duae pistorum panis, quarum possessores pro censu plebano solvunt singulis annis per sex grossos, et tertiam carnificum, cuius tenutarius solvit similiter eiusdem ecclesiae plebano loco census per tres cum medio sepi; item extra oppidum habet tres hortulanias, iacentes circa oppidum et ipsius portas, unam versus *Wyelga wyesch*, aliam circa portam, dictam *Cracoviensem*, quarum possessores solvere solent pro censu per unam marcam; tertiam vero circa eandem portam *Cracoviensem*, quae iacet modo deserta ex altera parte muri dotis plebanalis; item habet eadem ecclesia certam partem campi seu agri extra suburbium, iacentem versus *Buyny*, dictam et appellatam *Obrythka*, in qua parte agri per plebanos locati sunt duo cmethones, quorum unus ibidem residens et maiorem partem eiusdem agri colens pro

rządzca, a przytem scholastyk *gnieźnieński*, kanonik *płocki*, doktor obojga prawa, zmarły w *Gnieźnie* 1763, wcielił za przyzwoleniem króla, senatu i prymasa, oraz kapituły *gnieźnieńskiej* dozgonne probostwo *piotrkowskie* do tych urzędów, a dom wyżej wspomniony na rezydencyą im przeznaczył (Acta decr. Capit. Gnesn. Testamenta Praelator. et Canonicor. Gnesn. vol. I, N. 26). Inkorporacya ta krótko jednakże trwała dla przewrotów politycznych w kraju i dla braku sankcyi ze strony Stolicy apostolskiej (Rubryc. dyec. kuj.-kal. z r. 1878 f. 103—108 cfr. Rocznik Piotrkowski z r. 1871 Tygodn. illustr. z r. 1861 No 78 i 108, z r. 1863 No. 190, z r. 1865 No. 325. z r. 1866 No. 335).

[1]) *Stanisław Górecki* h. *Drya*, kanonik *gnieźnieński* i *poznański*, kustosz *płocki*, proboszcz *kaliski* i *piotrkowski*, sekretarz królewski † 1525 (Ks. Korytkowski l. c. Ms.). [2]) *Wielka wieś*, [3]) *Meszcze*, wsie należące niegdyś do starostwa *piotrkowskiego*. [4]) *Raków*. [5]) *Jarosty*. [6]) *Byki*. [7]) *Szydłów*. [8]) *Cisowa*, wieś w parafii *Gomolin*. [9]) Dziś nie znana. [10]) *Twardosławice*. [11]) *Gomolin*, obecnie wieś z kościołem parafialnym, fundowanym przez dziedzica miejscowego, *Michała Tarnowskiego*, w roku 1619, przez arcybiskupa *gnieźnieńskiego Wawrzyńca Gembickiego* kanonicznie erygowanym, a przez *Stanisława Starczewskiego*, suffragana *płockiego* dnia 29 czerwca roku 1631 konsekrowanym. W miejsce tego kościoła drewnianego zębem czasu zniszczonego parafianie wystawili od roku 1871—1874 nowy piękny kościół murowany z trzema wieżami, który w roku 1875 *Tomasz Kuliński*, biskup *sataleński*, administrator *kielecki*, konsekrował (Rubryc. dyec. kuj.-kal. z r. 1878 f. 116). Parafią stanowią dziś miejscowości: *Gomolin*, *Rzachta*, *Zaborów* i *Cisowa*. [12]) *Majków*. [13]) *Oprzężów*. [14]) *Rokszyce*. [15]) *Rokszycka Wólka*. [16]) *Świerczów*, wieś kapituły *gnieźnieńskiej*. Prócz tych należą jeszcze do parafii miejscowości: *Belzatka*, *Rakow*, *Bugaj*, *Szczekanica*, *Moryts* kol., *Michałów* kolon.

censu annuali singulis annis plebano solvit per unam marcam et alter, qui minus habet de agris, per tres fertones; item habet ex certis octo hortis hinc inde in suburbiis inter hortos oppidanos iacentibus censum annualem, per haeredes, ut dicitur, ecclesiae donatum, de quo censu proveniunt duae marcae minus fertone, et alia onera civilia solvuntur. Habet insuper et alios census annuos et agris oppidanis solvi (consuetos) similiter ex donatione oppidanorum eidem ecclesiae per haeredes ipsorum agrorum successive donatos et quos cives tenent, ut haeredes, et proveniunt ex eisdem de censu annuo singulis annis quinque marcae, ferto unus et tres grossi, et iacent agri ipsi hinc inde intra agros oppidanorum per medium laneum et alicubi per quartas et alicubi per aliquot sulcos; de quibus agris onera regalia, uti census *pothwody* et alia onera etiam civilia per colonos seu ipsorum possessores solvuntur et contribuuntur, dempta praedicta parte agri, dicti *Obrythka*, de quo agro nemini alteri aliquid datur, praeter ipsum plebanum (sic). Item decima manipularis proveniens post agros eiusdem oppidi totius iuxta divisionem camporum tripartitur, quia de campo, iacente versus villam *Zalyeschycze* proveniens spectat ad monasterium *Vythoviense*, de campo vero versus villam *Buyny* in eiusdem oppidi haereditate iacente decima manipularis proveniens spectat ad eandem parochialem et plebanum in *Pyotrkow*; de campo autem dicto *Fularka* versus *Rokzycze* spectat ad mensam archiepiscopalem, et cunducunt eas ipsorum agrorum et camporum coloni propriis curribus in horrea hinc inde per plebanum et factorem archiepiscopalem locanda absque quavis solutione canapalium, praeter monasterium *Vithoviense*, cui non conducunt neque aliquid solvunt, sed conducitur opera et impensa abbatis; item eadem ipsa ecclesia habet et eius pro tempore plebanus in eodem oppido mensalia, videlicet de qualibet domo, in qua cervisia braxatur, per unum grossum; in qua vero non, per medium grossum, et inquilini nihil solvunt; insuper omnes et singulis eiusdem oppidi incolae et suburbani necnon et villani ex singulis villis ex parochianis solvunt de qualibet domo pro columbatione per unum grossum, inquilini et hortulani per medium [1]).

Rakow, villa sub eadem parochiali, cuius proprietas et verum dominium cum omni iure ac proprietate necnon et decima manipulari ex omnibus et singulis tam praedialibus quam cmethonalibus agris, necnon piscinis, silvis, borris et pratis spectat ad eandem parochialem et plebanum in eadem *Pyotrkow*, et sunt in eadem praedium plebanale cum agris praedialibus, necnon novem cum medio lanei cmethonales possessionati et duae hortulaniae, et solvunt cmethones de quolibet manso pro censu annuo singulis annis per tres fertones pecuniarum, et habent agros speciales ex praedio ipsis ad culturam per partes emensuratos, quos tenentur excolere, seminare et segetes colligere, necnon et alia onera tenentur adimplere; hortulani vero nihil solvunt, solum unam diem per hebdomadam laborant.

Vyelga wyesch, villa sub eadem parochiali, ultra oppidum sita, in qua est regalis curia et agri praediales pro praedio regali ex antiquo coli soliti, ex quibus duntaxat decima manipularis proveniens spectat ad eandem ecclesiam parochialem et plebanum in *Pyotrkow*; de agris autem cmethonalibus spectat pro mensa archiepiscopali.

[1]) Druga ręka z XVI wieku dopisala: Habet plebanus in molendino seu piscina *Vyerzeyny* tertium piscem et feriis VI et sabbatho pransuram liberam piscium per suum piscatorem.

Mescze, *Jarosti* et *Swyerczow*, villae sub eadem parochiali in *Pyotrkow*, in quibus decimae manipulares ex omnibus et singulis ipsarum villarum agris provenientes in toto spectant ad eandem parochialem et plebanum in *Pyotrkow*.

Szydlow, *Czyszova*, *Moykow*, *Rokzycze* et *Gomolyn*, villae sub praedicta parochiali in *Pyotrkow*, in quibus sunt curiae nobilium agros praediales ex antiquo habentes, ab agris cmethonalibus distinctos, de quibus agris duntaxat praedialibus ipsarum villarum decimae manipulares provenientes spectant ad eandem parochialem et plebanum in *Pyotrkow*, ex agris autem cmethonalibus in praedicta *Schydlow*, ad praeposituram *Lancicìensem*, in *Gomolyn* vero ad mensam archiepiscopalem *Gnesnensem*, in dictis vero *Czyschova*, *Moykow* et *Rokzycze* ad monasterium *Vythoviense* spectant et pertinent.

Byky, *Czysowska Volya*, *Oprzeszow*, *Bedzethowa Volya*, villae sub eadem parochiali, ex quibus eadem ipsa ecclesia nihil aliud percipit, solum columbationem, decimas vero manipulares tollit monasterium et abbas *Vythoviensis*.

Twardoslavicze, villa sub eadem parochiali in *Pyotrkow*, in qua est praedium agros praediales ex antiquo habens, de quibus decima manipularis proveniens spectat ad ecclesiam parochialem in *Gydlye*, ex agris autem cmethonalibus ad monasterium *Vithoviense*.

Borkovicze[1]), villa, in qua est ecclesia parochialis, *Sdunkow*[2]), *Ruskovicze duplex*[3]), *Ravy*[4]) et *Grodek*[5]), villae sub eadem parochiali in *Borkovycze* in terra *Sandomiriensi*, ex quibus de agris cmethonalibus tam possessionatis, quam desertis omnibus et singulis decimae manipulares provenientes in toto spectant ad ecclesiam parochialem et plebanum in *Pyotrkow*, et conducuntur opera et impensa eiusdem *Pyotrkoviensis* plebani cum perceptione canapalium de quolibet manso per duos grossos praeter *Borkowycze*, ubi et conducunt et canapalia solvunt.

Vosnyki, villa sub cadem parochiali, in qua decima manipularis ex omnibus et singulis agris cmethonalibus, dempto uno manso, et hortulaniarum necnon praedialium agris proveniens spectat ad parochialem ecclesiam et plebanum in *Pyotrkow*, et conducitur per cmethones absque solutione canapalium, de agris autem praedialibus, hortulaniarum et manso uno cmethonali, ex agris praedialibus emensurato, spectat ad parochialem in *Bogdanow*.

Msurki[6]) et *Pyekari*[7]), villae sub parochialibus *Drusbycze*[8]) et *Bogdanow*, in quibus decimae manipulares post omnes ipsarum villarum agros spectant ad parochialem et plebanum in *Pyotrkow*, et conducuntur ipsarum villarum incolarum curribus absque solutione canapalium.

Taxata est eadem ecclesia ad sex marcas argenti et quoad denarium *S. Petri* camerae apostolicae ad duodecim scotos.

Item in eadem ecclesia parochiali iam dudum extant tria altaria seu capellaniae erectae et fundatae, habentes speciales capellanos perpetuos seu altaristas, qui ultra onera ipsis capellaniis annexa obligantur pro decore ecclesiae infra divina et processiones stationesque superpelliciati incedere et divinis interesse, et primo

[1]) *Borkowice*, wieś z kościołem parafialnym w dekanacie *końskim* w dyecezyi *sandomirskiej*. [2]) *Zdunków*. [3]) *Ruszkowice*, wieś i folw. [4]) Nieodgadnione. [5]) *Gródek*. [6]) *Msurki*. [7]) *Piekary*. [8]) *Drużbice*, wieś z kościołem parafialnym w dekanacie i powiecie *piotrkowskim*.

Altare seu capellania, dicta et appellata *Osthoya* [1]), tituli *gloriosae virginis Mariae* necnon *S. Leonardi* et *SS. Catharinae* et *Margarethae* et *Ursulae virginum*, quod habet specialem capellam versus curiam plebanalem in latere ecclesiae parochialis, de iurepatronatus plebani pro tempore existentis, necnon proconsulis et consulum eiusdem oppidi *Pyotrkow*, laicorum pro tempore existentium, quod altare seu capellaniam obtinet modo honorabilis *Thomas Sbyerskowskj* ex praesentatione plebani et proconsulis cum consulibus protunc existentibus; quod quidem altare et eius altarista habet pro dote et fundo partem campi seu agri, dicti et appellati *Obrythka*, necnon hortos ex eodem agro erectos ac aliis agris hortis et pratis hinc inde in suburbiis eiusdem oppidi iacentibus, ex quibus census et proventus suos singulis annis altarista eiusdem altaris tollit et percipit, et primo habet specialem aream et domunculam pro residentia ante hospitale seu ecclesiam hospitalis in vico seu platea, eundo versus *Cracoviam*, sitam; item ante praedictum hospitale habet hortum satis magnum, in alios hortos divisum, de quo singulis annis solvuntur tres marcae; item a tergo dicti horti de praedio quodam habet sex grossos; item de agro, in quo modo residet quidam *Nicolaus Zanischygon*, habet unam marcam, item de alio agro, in quo residet *Petrus Schablyk*, unam sexagenam, item de horto, in quo residet seu aliquando tenebat *Thomas Sglobyony*, decem grossos; item ex alio horto, iacente penes praedictum *Sglobyony* hortum, alios decem grossos; item de alio horto, dictis hortis vicino, in quo residet quidam *Wrona*, quindecim grossos; item et prata (sic) circa granities sive limites villae *Swyerczow* habet quindecim grossos; item ex agro, quem tenet *Joannes Gosdzyk*, habet unum fertonem; item (de) horto, *Mothyl* quem possidet, quindecim grossos; item de horto, in quo residet *Lygonyova*, sex grossos; item de horto, in quo residet seu tenet *Swyder*, habet unum fertonem; item de prato, iacente eundo ad curiam regalem, habet unum fertonem; item de alio agro, quem tenet *Syerschen*, habet unum fertonem; item ex agris, in quibus residet seu eos tenet *Yaschek*, de uno medio manso penes viam, eundo de *Pyotrkow*, et de alio medio manso de *Pyotrkow* eundo in *Buyny* versus *Grabyecz* circa granities et de tertio medio manso ex opposito molendini advocati iacente habet viginti grossos; item de horto, in quo residet *Stanislaus Smaydo* versus *Pradlo* sutorum iacente et de manso agri, in quo residet *Andreas Kobyalka*, qui etiam iacet versus molendinum advocati cum prato, habet decem grossos; item de alio medio manso versus molendinum iacente habet decem grossos; item de prato penes *Swyerczowkj* et *Usczyn* iacente habet quatuordecim grossos; item de alio agro, qui tendit per viam *Myleyowska* in *Buyny*, habet duos grossos; item de medio manso, in quo residet *Czychony*, qui tendit per viam *Buynowska*, habet septem grossos census annui; item altarista eiusdem altaris temporibus perpetuis obligatur singulis septimanis in eadem ecclesia et altari capellae pradictae per se vel per alium legere et explere tres missas, unam feriis secundis pro defunctis benefactoribus, aliam feria sexta de *S. Cruce*, et tertiam sabbativis diebus de *beata Virgine*, prout litterae erectionis et fundationis latius disponunt.

Taxatum est ad sex scotos argenti.

Aliud altare in eadem ecclesia, dictum et appellatum *Gaszowskj*, tituli *S. Catharinae*, de iurepatronatus et praesentandi plebani eiusdem ecclesiae necnon pro-

[1]) *Ostoja Stanislaw*, fundator kaplicy i altaryi.

consulis et consulum eiusdem oppidi *Pyotrkow* pro tempore existentium, quod modo obtinet discretus *Laurentius de Opathow* [1]) archiepiscopali, ex praesentatione plebani et proconsulis cum consulibus protunc existentibus; et habet pro dote et fundo, imprimis domum cum horto extra oppidum penes curiam consulatus *Cracoviensis* iacentem; item unum hortum inter praedia oppidanorum in vico versus *Rokzycze* iacentem, de quo per possessorem solvitur pro censu altaristae eiusdem altaris unus ferto; item de quinque sulcis agri sub *Crascha* silva iacente habet tres grossos; item de *Osnycza*, dicta *Schopkova*, eundo ad curiam regalem in parte dextra penes hortulaniam plebani iacentem, sex grossos; item de prato prope *Pradlno* sutorum iacente, quatuor grossos; item de alio prato versus molendinum *Slodovj* iacente habet sex grossos; item de horto *Sczepankova* penes *Myedzwyedzowskj* in suburbio iacente habet fertonem; item de alio horto extra muros civitatis versus meridiem iacente habet sex grossos; item de domo *Czapnyczka* in eodem oppido in platea a balneo civili ad ecclesiam eundo sita habet sex grossos; item de alia domo *Kasper* ex opposito ecclesiae iacente habet quatuordecim grossos; item de praedio et horto *Nyerychlo* extra muros oppidi in praediis *Rokzyczkj* iacente habet unum fertonem; item de alio agro sub silva *Crasa* iacente habet tres grossos; item de praedio *Bosch* et de uno stadio agri in praediis *Bykj* iacente habet unum fertonem; item de horto *Pyerowskj* in praediis eundo ad ecclesiam *beatae Mariae Virginis* iacente habet decem octo grossos; item ex alio horto et allodio in praediis *Rokzyczkj* habet unum fertonem; item et de alio praedio necnon et agro unius stadii in praedictis praediis *Rokzyczkj* iacente habet decem octo grossos; item de horto in praediis versus *Byky* iacente habet octo grossos; cuius altaris altarista iuxta dispositionem privilegii fundationis obligatur explere per se (vel) per alium singulis hebdomadis in eadem ecclesia et altari tres missas, unam feriis secundis pro defunctis, feriis quartis pro peccatis et sabbativis diebus de *beata Virgine*.

Taxatum est ad tres scotos argenti.

Tertium altare in eadem ecclesia parochiali, dictum et appellatum *Danielis*, tituli *S. Valentini*, *martyris gloriosi*, de iurepatronatus laicorum, proconsulis videlicet et consulum eiusdem oppidi *Pyotrkow*, quod pronunc obtinet honorabilis *Jacobus Mydlynka* de eadem *Pyotrkow*, ex praesentatione proconsulis et consulum, protunc praesidentium. Et habet pro dote et fundo, primo et principaliter ex molendino aquatico post molendinum braseale regale in eodem fluvio et haereditate *Pyotrkoviensi* iacente duas marcas et regia maiestas quatuor census annui perpetui et aliquando cum media, secundum quod possit locari; item de domo una in eodem oppido et circulo iacente, dicto et appellato *Kuschkowskj*, habet tres fertones census annui perpetui; item de certis agris sub silva *Crase* in eadem haereditate *Pyotrkoviensi* iacentibus habet septem fertones census annui; item de duobus praediis extra idem oppidum iuxta *Pradlno* sutorum iacentibus habet marcam cum media census annui perpetui; item de horto *Kloczkj* in suburbio post monachos eiusdem oppidi iacente habet octo grossos; item ex alio horto, dicto *Tharchalynskj*, ibidem in suburbio iacente habet quatuor grossos census annui perpetui. Cuius quidem altaris altarista pro tempore existens obligatur in eadem ecclesia et altari singulis hebdomadis per se vel per alium explere seu legere tres missas, unam feriis secun-

[1]) *Opatówek.*

dis pro defunctis, aliam feriis quartis pro peccatis, et tertiam sabbativis diebus de *beata Virgine*.

Taxatum est idem altare ad sex scotos argenti.

HOSPITALE PAUPERUM [1]) et ecclesia seu capella circa domum pauperum in titulum *S. Trinitatis* extra oppidum penes viam, quae ducit de *Pyotrkow* in *Cracoviam*, erecta et consecrata et in eadem Sacramentum pro viatico pauperum conservatur, quae ad beneplacitum proconsulis et consulum, provisorum domus pauperum, presbytero saeculari committi solet de assensu plebani, qui et divina officia in eadem capella peragit et sacramenta poenitentiae et viaticum pauperibus in eadem domo pauperum degentibus administrat, quem praedicti provisores duabus marcis pro salario consolatum faciunt singulis annis, et habet praedicta ecclesia et domus pauperum certa prata, hortos et agros extra civitatem in suburbio et haereditate *Pyotrkoviensi* et sub iure civili iacentia, de quibus tantum modo proveniunt ex locatione tres marcae cum media pecuniarum, quae per provisores colliguntur et pro presbytero necnon et necessitate pauperum exponuntur.

[1]) Kościół szpitalny *ŚŚ. Trójcy* za miastem nad drogą ku *Krakowu* niewiadomo kiedy i przez kogo fundowany. Był nadto drugi szpital czyli dom przytułku z osobną kaplicą, w czasie napadu Szwedów w roku 1656 ogniem zniszczony, lecz w roku następnym przez *Kazimierza Kurowskiego*, sekretarza królewskiego z cegły palonej odbudowany; dotąd istnieje. Oprócz kościoła szpitalnego istniały w *Piotrkowie* za czasów sporządzenia powyższego opisu następujące kościoły: 1) *Kościół Panny Maryi* za miastem na końcu przedmieścia *krakowskiego* na wzgórku w roku 1373 przez *Jana Knitę*, starostę *sieradzkiego*, fundowany i do probostwa należący z warunkiem odprawiania w nim mszy ś. za duszę *Kazimierza W.* Kościół ten dotąd istniejący, cały murowany w stylu gotyckim, w lichym dziś znajduje się stanie. Nabożeństwo uroczyste odprawia się w nim w drugie święto wielkanocne i Zielonych Świątek oraz w dzień *Nawiedzenia N. Maryi P.* 2) Kościół z klasztorem *OO. Dominikanów* pod tyt. *ś. Doroty* fundowany według kroniki klasztornej w roku 1319, według *Bzowskiego* w roku 1370, a według *Nowomiejskiego* w roku 1340 przez króla *Kazimierza W.* Po zgorzeniu w początku wieku XVI królowa *Bona* najwięcej się przyczyniła do odbudowania obojga z cegły palonej. Kościół ten słynął z dwóch obrazów powszechnie za cudowne mianych: *N. Maryi P.* i *Przemienienia Pańskiego*. Po zniesieniu klasztoru w r. 1864 kościół zamieniono na sukursalny, który ma osobnego kapelana. W późniejszych czasach przybyły następujące kościoły i klasztory: 1) Kościół i klasztór księży *Pijarów*, którzy za ofiarowane sobie przez *Jana Gorczyckiego* 4500 złt. nabyli kamienicę od *Stanisława Bykowskiego*, starosty *przedeckiego*, którą przerobiwszy na klasztor i kaplicę z ofiar dobroczyńców przy niej wybudowawszy na dniu 5 sierpnia roku 1674 uroczyście posiedli i szkoły otworzyli. Później nieco wybudował im kościół *Ignacy Rogala Zawadzki* zmarły w roku 1712. 2) Kościół i klasztor *OO. Jezuitów* sprowadzonych w roku 1677 przez *Jerzego Denhoffa*, kustosza poznańskiego i proboszcza *piotrkowskiego*, późniejszego biskupa *krakowskiego*, opata *mogilskiego*, wystawione w r. 1707 wielkim nakładem przez *Balcera Wilkszyckiego*, naówczas proboszcza *piotrkowskiego*, późniejszego kanclerza *gnieźnieńskiego* i suffragana *poznańskiego*, zmarłego roku 1729 przy pomocy innych dobroczyńców. Po zniesieniu *Jezuitów* komisya edukacyjna przekazała cały majątek ich księżom *Pijarom*, którzy opuściwszy dotychczasową swoję siedzibę, przenieśli się do wygodnego kolegium jezuickiego i wspaniałego kościoła pod tyt. *ś. Franciszka Ksawerego*, gdzie aż do roku 1838, czyli aż do zniesienia klasztoru przebywali. 3) Kościół i klasztor *OO. Bernardynów* w roku 1625 sprowadzonych, którym *Floryan Starczewski* w roku poprzednim kościołek drewniany i takiż klasztorek wystawił. W roku 1626 położono kamień węgielny pod nowy kościół murowany wraz z klasztorem z ofiar różnych dobroczyńców, które w roku 1633 ukończone zostały. Kościół konsekrował pod tyt. *ś. Krzyża*, *Jan z Zalesia Bajkowski*, biskup *eneński*, suffragan *poznański* dnia 16 listopada 1640. W roku 1820 zakonnicy dla braku utrzymania przenieśli się do *Radomska*, a piękny ich kościół stoi pustkami. Wspaniały kościół *pojezuicki* dziś sukursalny ma osobnego kapelana (Rubryc. dyec. kuj.-kal. z r. 1878 f. 109 i z r. 1873 f. 142—144).

24. CZARNOCZYN.*)

Villa mensae episcopalis ecclesiae *Wladislaviensis* sub tenuta *Wolborz* et in eadem ecclesia parochialis, tituli Assumptionis *gloriosissimae Virginis Mariae*, de iurepatronatus et praesentandi episcopi *Wladislaviensis* pro tempore existentis, quam pronunc obtinet honorabilis dominus *Joannes Otha de Krzepczow* [1]) ex provisione legati Sedis apostolicae, qui, prout ex antiquo, circa eandem ecclesiam pro subsidio et curae animarum administratione servat duos capellanos in vicarios et ministrum, quos ex proventibus mensae suae plebanalis salariis providet. Ad quam iure parochiali ex antiquo villae infrascriptae spectant, videlicet praefata *Czarnoczyn*, *Paulczewye* [2]), *Varschyn* [3]), *Dalkow* [4]), *Kurovycze* [5]), *Zamoscze* [6]), *Romyschewycze* [7]), *Byeswodj* [8]), *Kal* [9]), *Kalska Volya* [10]), *Byskupya Volya* [11]), *Synczycze* [12]) et *Thychow* [13]). Quae quidem ecclesia et eius pro tempore rector pro dote et fundo habet bona et proventus infrascriptos, et primo in eadem *Czarnoczyn* et ipsius haereditate circa ecclesiam unam specialem aream pro curia plebanali satis latam et spatiosam in latere villae occidentali cum hortis pro allodio et pomerio eidem areae adiacentibus, et alias speciales areas circa cimiterium pro duobus vicariis et ministro; insuper alias duas areas cum hortis pro tabernis et in eisdem tabernas in altero latere eiusdem villae *Czarnoczyn* versus meridiem iacentes, quae tabernae non habent aliquos speciales agros aut prata, solum ex agris praedii plebanalis emensuratos, de quarum una agros habens emensuratos incola pro censu annuali solvit singulis annis per mediam marcam et alter per fertonem plebano pro tempore existenti, et nihilominus quilibet eorum omni septimana diem unam

*) *Czarnocin*, wieś niegdyś biskupów *kujawskich* do klucza *wolborskiego* należąca (dziś w dyecezyi *kujawskiej* dekanacie *łódzkim)*, którym niezawodnie zawdzięcza fundacyą i uposażenie kościoła parafialnego, przynajmniej w drugiej połowie wieku XIV, albowiem na dniu 1 października roku 1416 *Wojciech*, pleban z *Rosochy* prawował się przed sądem konsystorza *gnieźnieńskiego* z *Jakóbem*, plebanem tamtejszym o przywłaszczane sobie przez niego dziesięciny w *Kale* (Excerpta ex actis Consist. Gnesn. de a. 1404 f. 34). W roku 1428 *Maciej Drya*, kanonik *gnieźnieński* zapozwał przed sąd tegoż konsystorza *Piotra*, plebana *czarnocińskiego* o przywłaszczanie sobie dziesięcin z *Szynczyc* (tamże f. 80). Starożytny kościół drewniany zgorzał w roku 1869, w którego miejsce parafianie stawiają obecnie nowy z cegły palonej. Dla niezamożności ich budowla z wolna postępuje (Rubryc. dyec. kuj.-kal. z r. 1878 f. 135).

[1]) *Jan Otta z Krzepcowa*, pleban. [2]) *Palczew*, dziś w parafii *Kurowice*. [3]) *Wardzyn*, tak samo. [4]) *Dalków*, także. [5]) *Kurowice*, wieś niegdyś kapituły *krakowskiej*, która chcąc dogodzić poddanym swoim, dla wylewu wody niemogącym brać często udziału w nabożeństwie parafialnem, ani uzyskać pociechy religijnej na łożu śmiertelnem, wystawiła tam w roku 1621 kościół parafialny, który arcybiskup *Jan Wężyk* w roku 1634 erygował kanonicznie jako parafialny, przyłączywszy do niego wsie dotąd do *Czarnocina* należące: *Kurowice*, *Palczew*, *Wardzyn* i *Dalków*, do których później przybyły miejscowości: *Karpin*, *Kotliny*, *Wola Rakowa*, *Brujce*, *Bukowiec* i młyn *Kosica*. Pierwotny kościół dotąd istniejący w roku 1872 kosztem parafian gruntownie zrestaurowany, wewnątrz odnowiony i nowym organem ozdobiony został za usilną zachętą pasterza swego, *Franciszka Ksawerego Wernera* zmarłego w roku 1875. Obecny rządzca parafii, idąc za przykładem poprzednika swego, zamierzył kościół rozprzestrzenić i już potrzebne do tego przygotowuje materyały (Rubryc. dyec. kuj.-kal. z r. 1878 str. 136. 137). [6]) *Zamoście*. [7]) *Remiszowice*. [8]) *Bieswody*. [9]) *Kał*. [11]) *Kalska Wola*. [12]) *Biskupia Wola*. [12]) *Szynczyce*. [13]) *Tychów*.

manualem laborat; item eadem ipsa ecclesia habet in eadem villa in altero latere villae versus orientem unum satis magnum et latum hortum, in cuius parte locatus est hortulanus, in cuius horti postico habet unum agrum ad instar duorum laneorum latitudinem in se continentem, prout hortus idem latitudinem continet; qui quidem ager in sua latitudine protenditur usque ad limites villae *Byeswodj*; item alios duos mansos agri habet, unum mansum in postico areae dotis plebanalis, protendentem se usque ad limites villae *Thychow*, alium in campo versus haereditatem villae *Byskupya Volya* iacentem inter agros cmethonales, protendentem se, prout se protendunt alii agri cmethonales; item et tria prata, unum maius, alia duo minora, hinc inde inter prata cmethonum circa fluvium, dictum *Wyerzbycza*[1]), iacentia, de quibus colligi possunt singulis annis de foeno tres acervi; item et decimam manipularem post omnes et singulos ipsius villae tam praediales quam cmethonales et scultetiae agros provenientem habet, et conducunt eam cmethones ex agris cmethonalibus curribus propriis in horreum dotis plebanalis absque solutione canapalium et similiter de scultetialibus; ex agris vero praedialibus conducit eam plebanus ipsius curru; item cmethones eiusdem villae eiusdem ecclesiae plebano columbationem solvunt de manso per unum grossum et de medio manso per medium et similiter tabernatores et hortulani.

Byeswodj, villa sub eadem parochiali mensae episcopalis ecclesiae *Wladislaviensis*, in qua sunt certi agri, qui quondam fuerunt ad haereditatem villae *Czarnoczyn* pertinentes et eiusdem villae *Byeswodj* agris incorporati versus haereditatem praedictam *Czarnoczyn* iacentes, de quibus decimae manipulares provenientes spectant ad eandem parochialem et plebanum in *Czarnoczyn*; de aliis autem omnibus et singulis eiusdem villae agris residuis decimae manipulares provenientes spectant ad parochialem ecclesiam et plebanum in *Brzesyny*[2]).

Byskupya Volya, villa sub eadem parochiali ecclesia in *Czarnoczyn*, in qua decima manipularis ex omnibus et singulis agris cmethonalibus, demptis quibusdam agris, et praedialibus decima manipularis (sic) proveniens in toto spectat ad eandem parochialem et plebanum in *Czarnoczyn*; de praedialibus vero ad parochialem ecclesiam in *Nagorzycze*, exceptis autem argulis, eadem ipsa ecclesia in *Czarnoczyn* seu ipsius rector alternatis vicibus cum ecclesia et plebano in dicta *Nagorzycze* percipiunt, prout latius circa proventus ecclesiae eiusdem in *Nagorzycze* extra describitur.

Zamosczye, villa sub eadem parochiali, in qua sunt certi agri, ut dicitur, praediales, de quibus decimam manipularem eiusdem ecclesiae vicarii ex admissione plebani percipiunt, occasione cuius actio dicitur inter ecclesiam et plebanum in *Myerzyn* pendere; ex agris autem omnibus et singulis cmethonalibus pertinet ad mensam archiepiscopalem.

Synczycze, villa sub eadem parochiali in *Czarnoczyn*, cuius villae ex agris praedialibus et uno manso cmethonali, quem nunc colit seu possidet *Stanyo* cum filio ipsius, decima manipularis proveniens spectat ad eandem parochialem et plebanum in *Czarnoczyn*, quam percipere solent vicarii ex concessione plebani; de aliis autem agris omnibus et singulis cmethonalibus spectat ad canonicatum et praebendam *Gnesnenses*, quos modo obtinet dominus *Spythek Buzynskj*.

[1]) *Wiersbica.* [2]) *Brzeziny* (dziś *Brezin)*, wieś z kościołem parafialnym w powiecie i dekanacie *rawskim*, archidyecezyi *warszawskiej*.

Palczewye, *Dalkow*, *Kurowycze*, *Kal*, *Thychow* et *Kalska Volya*, villae sub eadem parochiali in *Czarnoczyn*, de quibus incolae eidem ecclesiae parochiali nihil aliud solvunt, solum columbationem; decimas vero manipulares in *Palczewye* praepositurae *Lanciciensi*, in *Dalkow* et *Kurovycze* parochiali in *Nyeschulkow*, in *Kal* vero et *Kalska Volya* pro parochiali in *Wolborz*, in *Thychow* autem scholastriae praefatae collegiatae *Lanciciensis*, demptis aliquibus agris, de quibus datur pro parochia in *Nagorzycze*, prout supra.

Varsyn [1]), *Romyschewycze*, villae sub eadem parochiali in *Czarnoczyn*, in quibus villis decimae manipulares ex agris praedialibus provenientes spectant ad ecclesiam parochialem in *Myerzyn*; de agris autem cmethonalibus in praedicta *Varschyn* ad praeposituram *Lanciciensem*; in dicta vero *Romyschewycze* ad parochialem et plebanum in *Wolborz*; pro praedicta vero parochiali in *Czarnoczyn* solummodo ipsarum villarum incolae solvunt columbationem more aliarum villarum.

Proschynye [2]), villa sub parochiali in *Wolborz*, in cuius haereditate de campo, dicto et appellato *Lychawa*, alias ipsius parte, ab haereditate *Psari* per limitate(m) adempta, decima manipularis proveniens spectat ad ecclesiam parochialem et plebanum in *Czarnoczyn*; de aliis autem agris et campis ipsius villae pertinet ad mensam archiepiscopalem.

Psari, villa sub parochiali in *Wolborz*, in cuius villae agris, dictis et appellatis *Lychawa*, quarum partem haereditas et villa *Proschynye* tenet, adiunctam et haereditati incorporatam, ex quibus decima manipularis proveniens, prout in *Proschynye* suprascripta, spectat ad dictam ecclesiam parochialem in *Czarnoczyn*; ex aliis autem ipsius villae agris decimae manipulares provenientes in parte spectant ad scholastriam *Lanciciensem* et in parte ad parochialem in *Nagorzycze*.

Taxata est eadem ecclesia ad tres marcas argenti, quo vero ad denarium *S. Petri* camerae apostolicae octo scotos.

25. ROSCHOCHA.*)

Villa haereditaria dominorum de *Bathkow*, in eadem ecclesia parochialis, tituli *S. Sigismundi* et *Omnium Sanctorum*, de iurepatronatus laicorum haeredum de

[1]) *Wardsyn*, jak wyżej. [2]) *Proszenice*.

*) *Rosocha*, wieś szlachecka, położona w dzisiejszym powiecie i dekanacie *brzezińskim* archidyecezyi *warszawskiej*, miała starożytny kościół drewniany dawno przed rokiem 1416, w którym pleban tamtejszy, *Wojciech*, pozwał przed sąd konsystorza *gnieźnieńskiego*, *Jakóba*, plebana *czarnocińskiego* o przywłaszczenie sobie przez tegoż należących mu się od dawna dziesięcin w *Kale* (Excerpta ex actis Consist. Gnesn. f. 34). W wieku XV była *Rosocha* własnością familii *Spinków* czyli *Wspinków* piszących się z *Bętkowa* albo *Bątkowa (de Benthkow)* h. *Prus*, a w końcu tegoż wieku był dziedzicem *Rosochy* i *Bętkowa Piotr Spinek*, kanonik *gnieźnieński* i *poznański*, proboszcz *krakowski* i starosta *uniejowski* arcybiskupa *Fryderyka Jagiellończyka*, zmarły w roku 1496 (Ks. Korytkowski, Żywoty Prał. i Kan. Gnieźn. Ms.), który za uzyskanym od króla *Jana Olbrachta* przywilejem zamieniwszy *Bętkow* na miasto, wystawił tamże dzisiejszy kościół parafialny murowany i ustanowił przy nim czterech kapelanów czyli wikaryuszów, dostatecznie ich uposażywszy, jak opis powyższy świadczy. Ponieważ miasteczko

Bathkow, *Rudnyk*, *Vykno*, *Gothkow* et *Dzrzasgova Volya*. Quam pronunc obtinet honorabilis *Hieronymus Grabya* pronunc ex eisdem oppido et villis haeredum praesentatione, qui circa eandem ecclesiam pro sui subsidio et administratione curae animarum servat unum capellanum in vicarium et ministrum, quos salariis providet ex proventibus mensae suae plebanalis; item quia infra limites eiusdem parochialis in *Roschocha*, in *Bathkow*, quondam villa et postea in oppidum erecta per olim venerabilem dominum *Petrum Wspynek* [1]), eiusdem oppidi haeredem, circa idem oppidum ecclesia muris ex cocto latere tanquam per haeredem eiusdem oppidi est erecta et certis proventibus dotata et provisa, quatuor capellanis manualibus in eadem ecclesia divina officia peragentibus decorata, quorum provisio et ordinatio tanquam in filiali eiusdem parochialis in *Rossocha* ad plebanum spectat et pertinet, ad quam ecclesiam filialem propter maiorem frequentiam hominum et securiorem locum fons baptismalis est translatus et alia sacramenta conservantur et cura animarum tam per eosdem capellanos circa filialem, quam circa matricem degentes de licentia plebani sacramenta administrantur. Spectant enim ad eandem parochialem in *Rossocha* ex antiquo praefatum oppidum *Bathkow* [2]) nec non villae in *Rossocha* [3]), *Bathkowek* [4]), *Zacharz* [5]), *Vykno* [6]), *Rudnyk* [7]), *Gothkow* [8]), *Czenyavj* [9]) et *Drasgova Volya* [10]). Quae quidem ecclesia et eius pro tempore plebanus habet pro dote et fundo bona et proventus infrascriptos, quorum modo extat in possessione, et primo, in eadem *Roschocha* et eius haereditate habet circa ecclesiam specialem aream satis latam et spatiosam pro curia et modo in eadem curiam cum horto eidem adiacente pro allodio, pomerio et aliis commoditatibus sufficientem; in cuius parte habet alias areas pro vicario et ministro, in cuius postico habet unum iuger seu arvum agri satis latum, ad instar areae dotis plebanalis, protendentem se versus borram citra vel ultra ad tria stadia, in cuius areae opposito ad aliud latus villae versus aquilonem habet hortum satis magnum in latitudine, cuius ex opposito alium arvum agri similem latitudinem habentem, protendentem se citra vel ultra ad tria stadia; item in tertio campo versus *Rudnyk* habet similiter alium arvum agri, alias *nywa*, qui incipit a via, quae vadit in *Rudnyk* et *Rossocha* et protenditur usque ad borram et iacet inter alios agros, superius descriptos, plebanales ab una parte et ex alia parte cmethonum eiusdem villae; prata vero nulla habet; item et decimam manipularem post omnes et singulos ipsius villae agros habet, et conducit eam plebanus curru proprio ex agris praedialibus et ex agris cmethonalibus cmethones absque solutione canapalium, solvunt tamen solummodo columbationem de manso per unum grossum et de medio per medium.

Bathkow, oppidum, in quo sunt modo, prout ex antiquo, duae curiae dominorum eiusdem haeredum, agros praediales habentes, ex quibus agris praedialibus

wzrastało w ludność i coraz więcej się rozszerzało, przeto na początku wieku XVI przeniesiono do niego jako filii kościoła w *Rososze* nabożeństwo parafialne, a nie długo potem za usilnem staraniem dziedziców *będkowskich* arcybiskup *gnieźnieński*, jak się zdaje, jeszcze arcybiskup *Łaski*, wyniósł nowy kościół do godności parafialnego, wcieliwszy do niego starożytną świątynią *rosocką* jaką filią, której dziś już nie ma śladu.

[1]) *Piotr Spinek z Będkowa*, o którym było wyżej. [2]) *Będków* albo *Bątków*. [3]) *Rosocha*. [4]) *Będkówek*. [5]) *Zacharze*. [6]) *Wykno*. [7]) *Rudnik*. [8]) *Gutków*. [9]) *Cenawy*. [10]) *Drzasgowa Wola*. Prócz tych należą dziś do parafii *będkowskiej* osady: *Nowiny*, *Dąbrowa*, *Ewin*, *Młyn Grobelny*, *Krzyżanów*.

omnibus et singulis proveniens decima manipularis spectat ad eandem parochialem et plebanum in *Rossocha*; ex agris vero oppidanis ad canonicatum et praebendam *Gnesnenses*, quos modo obtinet dominus *Spythko Buzynskj*, et pro praedicta parochiali eiusdem oppidi incolae nihil aliud solvunt, solum modo columbationem de qualibet domo per medium grossum et inquilini per sex denarios; ex ecclesia autem in ibidem, ut praemittitur, per haeredes erecta eiusdem ecclesiae in *Roschocha* plebanus medietatem percipit ex oblationibus et capellani cum ministro circa eandem residentes alteram dimidiam partem.

Bathkovek, *Gothkow* et *Czenyavj*, villae sub eadem parochiali in *Rossocha*, quarum villarum post omnes et singulos agros praediales et cmethonales decimae manipulares in toto spectant ad eandem parochialem et plebanum in *Roschocha*, et conducit eas post araturas nobilium curru proprio et post cmethonales araturas cmethones absque solutione canapalium.

Zacharz, *Vykno*, *Rudnyk* et *Drzasgova Volya*, villae sub eadem parochiali in *Rossocha*, in quibus villis sunt agri ex antiquo praediales, ab agris cmethonalibus distincti, quorum alicubi in parte sunt locati cmethones, praesertim in *Rudnyk*, de quibus nihilominus omnibus et singulis praedictis agris decimae manipulares provenientes in toto spectant ad eadem parochialem et plebanum in *Rossocha*, quas conducit curru proprio seu impensa; ex agris autem cmethonalibus videlicet in *Zacharz*, *Vykno*, *Rudnyk* decimam manipularem cmethones solvunt pro canonicatu et praebenda *Gnesnensibus*, quos modo obtinet dominus *Spythko Buzynskj*; in *Drzasgova Volya* vero pro scholastico *Lanciciensi*, et pro parochiali praedicta solummodo columbationem de manso per grossum et de medio per medium grossum solvunt.

Kal, villa sub parochiali ecclesia in *Czarnoczyn*, cuius villae decima manipularis ex agris praedialibus proveniens spectat ex antiquo ad parochialem ecclesiam in *Rossocha* et ex cmethonalibus agris ad parochialem praedictam in *Wolborz*.

Olschowa [1]), villa sub parochiali in *Uyasth* [2]), cuius villae decima manipularis ex agris praedialibus proveniens in toto spectat ad parochialem ecclesiam in *Rossocha* et ipsius rectorem, quorum in parte locati sunt cmethones.

Taxata est eadem ecclesia ex antiquo ad unam marcam argenti, quo vero ad denarium *S. Petri* camerae apostolicae ad tres scotos.

Capellani seu mansionarii alias filialis ecclesia in *Bathkow* praedicta habent bona et proventus infrascriptos pro dote et fundo, quorum modo eadem ipsa ecclesia est in possessione; et primo circa eandem ecclesiam quilibet capellanus habet specialem aream et in eisdem domunculas cum hortulis, ipsis areis adiacentibus et quintam pro ministro; in communi vero habent infrascripta, videlicet:

Helsczyna Volya, villa sub parochiali ecclesia in *Lasnow* [3]), post cuius villae omnes et singulos agros cmethonales decima manipularis proveniens spectat ad capellanos ecclesiae in *Bathkow*, quam cmethones conducunt propriis curribus absque solutione canapalium in horreum per mansionarios locandum; ex agris vero praedialibus tollit ecclesia parochialis et plebanus in *Myerzyn*.

[1]) *Olszowa*. [2]) *Ujazd*, wieś z kościołem parafialnym w dekanacie *brzezińskim* archidyecezyi *warszawskiej*. [3]) *Łaznów*, wieś z kościołem parafialnym w tejże archidyecezyi i w tymże dekanacie.

Varcholyow [1]), haereditas deserta et quondam villa sub parochiali in *Glowno* [2]), post cuius haereditatis omnes et singulos agros, dum et quando coluntur, decima manipularis proveniens spectat ad ecclesiam et mansionarios in *Bathkow*.

Olschanovicze [3]), villa sub parochiali in *Skorkovycze* [4]), de cuius villae agris praedialibus decimam manipularem alternatis vicibus mansionarii seu capellani circa ecclesiam in *Bathkow* residentes et officia divina peragentes cum plebano ecclesiae parochialis praefatae *Skorvycze* (sic) percipiunt.

Luknars [5]), villa sub parochiali ecclesia in *Wolbors*, cuius villae proprietas ex donatione generosae et nobilis olim *Cristinae Strygkowska* [6]) ad ecclesiam et mansionarios pro tempore existentes in *Bathkow* spectat et pertinet, et sunt in eadem modo duntaxat cmethones quatuor, tres in mansis et quartus in medio possessionati, qui de quolibet manso possessionato pro censu mansionariis eiusdem ecclesiae in *Bathkow* per mediam marcam solvunt, duos capones et per triginta ova; item eorum quilibet per duodecim dies prata falcastrando, foenum rastrando et colligendo laborant; cuius villae ex concessione mansionariorum domini haeredes de *Bathkow* sunt protectores.

Jankow [7]), villa sub parochiali in *Budzyschewycze* [8]), post cuius villae omnes et singulos agros cmethonales decima manipularis proveniens spectat ad ecclesiam in *Bathkow* filialem parochialis in *Rosschocha*, et percipit eam eiusdem ecclesiae minister pro salario; ex agris vero eiusdem villae praedialibus percipit decimam manipularem ecclesia parochialis in *Chorzeczyn*, ad quam ex antiquo spectat.

Item mansionarii seu capellani et minister eiusdem ecclesiae filialis in *Bathkow* immediate subsunt obedientiae, ut supra, ecclesiae parochialis in *Roschocha* plebano.

26. LASNOW.*)

Villa mensae episcopalis ecclesiae *Wladislaviensis*, in eadem ecclesia parochialis per quondam reverendissimum patrem dominum *Joannem* [9]) episcopum *Wladislaviensem* de anno Domini millesimo quadringentesimo tricesimo primo de consensu venerabilis capituli eiusdem ecclesiae *Wladislaviensis* de bonis mensae episcopalis ad honorem et gloriam omnipotentis Dei suaeque Genitricis *beatae Mariae Virginis*, necnon sanctorum *Adalberti* et *Stanislai martyrum*, prout litterae fundationis et dotationis sub titulo et sigillis praefati quondam episcopi et sui capituli *Wladislaviensis* disponunt, dotata et fundata, quarum tenor sequitur et est talis:

[1]) *Warchałów*, folwark w parafii. [2]) *Głowno*, w archidyecezyi *warszawskiej* w powiecie *brzezińskim*. [3]) *Olszanowice*. [4]) *Skórkowice*, wieś z kościołem parafialnym w dyecezyi *sandomirskiej* w powiecie *opoczyńskim*. [5]) *Łuknarz*. [6]) *Krystyna Stryjkowska* h. *Leliwa* (Niesiecki l. c. IV, 220). [7]) *Janków*. [8]) *Budziszewice*, wieś z kościołem parafialnym w archidyecezyi *warszawskiej* dek. *brzezińskim*.

*) *Łaznów*, wieś należąca do biskupów *kujawskich*, położona w dzisiejszej archidyecezyi *warszawskiej* w powiecie i dekanacie *brzezińskim*, ma kościół parafialny kanonicznie erygowany i uposażony w r. 1431 przez biskupa *Jana Szafrańca*, jak niżej zamieszczony dokument erekcyjny z tegoż roku opiewa.

[9]) *Jan Szafraniec*, biskup *kujawski* od r. 1427 do 1433 (Damalewicz, Vitae Vladislav. Episcopor. l. 293 sqq.).

In nomine Domini amen. Ad perpetuam rei memoriam nos *Joannes*, Dei gratia episcopus *Wladislaviensis*, significamus tenore praesentium, quibus expedit universis, quomodo piis ducti consiliis dignisque studiis excitati animarum *Christi* fidelium periculis, quae saepius propter carentiam divinorum officiorum et non frequentem ministrationem ecclesiasticorum sacramentorum, prout rerum experientia edocet, ipsis solent provenire et praecipue in illis locis, in quibus iurisdictionem temporalem obtinemus, salutifero profectu consulere cupientes, ut fructum possimus affere, qui non perit, in honorem et gloriam omnipotentis Dei suaeque genitricis gloriosae *Mariae Virginis* sanctorumque *Adalberti* et *Stanislai martyrum*, Dei pontificum gloriosorum in villa nostra *Lasnowo* ecclesiae erigendae et fundandae pro sustentatione congrua ipsius ecclesiae rectoris, qui pro tempore fuerit, de bonis mensae nostrae episcopalis bona infrascripta, videlicet aream cum horto circa ipsam ecclesiam iacentem et duos mansos agrorum pro allodio cum omnibus pratis ad ipsos spectantibus necnon duos mansos agrorum cum duobus cmethonibus eorundem mansorum circa piscinam ex opposito praedictae ecclesiae iacentes et unam tabernam ac molendinum cum piscina ibidem in *Lasnowo*, partem quoque borrae eundo de *Lasnowo* in *Kurovycze* [1]) cum mellificiis factis et fiendis, necnon decimas manipulares post agros allodiorum nostrorum in villis nostris *Lasnovo*, *Bedselyno* [2]), *Galkow* [3]) provenientes cum omni iure et dominio, nihil iuris et dominii in praedictis bonis nobis et nostris successoribus quoque modo reservando, annis perpetuis donavimus, contulimus at assignavimus, ac tenore praesentium donamus, conferimus et assignamus tenenda, habenda, regenda, utifruenda et possidenda donatione reali et irrevocabili perpetuo valitura, libertantes nihilominus et eximentes omnia et singula bona praedicta ab omni iure et onere servitutis cuiuslibet dominii temporalis et insuper praefatae ecclesiae erigendae et fundandae pro ampliori sustentatione ipsius rectoris omnes et singuli cmethones de villis nostris, videlicet *Lasnovo* praedicta et *Popyelowo* [4]) quolibet ipsorum de quolibet manso agrorum duos coros siliginis et unum corum avenae singulis annis dare tenebuntur seque et dictos eorum mansos ad dandum et solvendum praedictos duos coros siliginis et avenae perpetuo sponte et libere obligarunt, in cuius rei testimonium sigillum nostrum praesentibus est appensum. Actum et datum in *Wolborz* sexta decima mensis Maii anno Domini millesimo quadringentesimo tricesimo primo praesentibus ibidem strenuo et nobilibus viris dominis *Mathia de Byelavj*, castellano *Brzesynensi*, *Drogossio de Lissobarg*, *Joanne de Ciganowycze*, *Joanne de Rathslavycze* et *Joanne de Boleslaw*, armigeris *Gnesnensis* et *Cracoviensis* dioecesium et aliis quam pluribus circa praemissa testibus fide dignis. — Quarum quidem litterarum praetextu iuspatronatus et praesentandi spectat ad episcopum *Wladislaviensem*, prout et modo eandem obtinet quidam *Nicolaus de Yaschyen* [5]) ex praesentatione reverendissimi olim *Creslai* [6]), Dei gratia episcopi *Wladislaviensis* protunc existentis, qui propter paucitatem pro-

[1]) Dwie wsie tego nazwiska istnieją: jedna z kościołem parafialnym, powiecie *łódzkim* gubernii *piotrkowskiej*, druga w powiecie *sokołowskim* w gubernii *siedleckiej*. [2]) *Będzelin*, wieś do parafii należąca. [3]) *Galków*, wieś niegdyś biskupów *kujawskich*, należąca dawniej do parafii *brzezińskiej*, dziś mająca osobny kościół parafialny, nie wiadomo kiedy fundowany, do którego należą miejscowości: *Galków*, *Galkowek*, *Borowo* i *Zielona Góra*. [4]) *Popielany*, wieś należąca do parafii *łasnowskiej*. [5]) *Mikołaj z Jasienia*, pleban. [6]) *Krzesław z Kurozwęk*, biskup *kujawski* † 1503 (Damalewicz l. c. f. 353).

ventuum ad eandem ecclesiam spectantium circa eandem ecclesiam nequit servare sui pro subsidio vicarium, solum ministrum, quem salariat pro posse. Spectant enim ad eandem ecclesiam iure parochiali villae infrascriptae, videlicet praefata *Lasnow* necnon *Popyelavj* [1]), *Helsczyna Volya* [2]), *Prasskj* [3]), *Rokyczyny* [4]) et *Bedzelyn* [5]). Quae quidem ecclesia et eius pro tempore rector non habet aliqua alia bona aut proventus, praeter iura parochialia in villis *Prasskj*, *Helsczyna Volya* columbationem de manso per unum grossum et in praedictis litteris descriptos, quorum modernus plebanus exstat in possessione continua et pacifica praeter id, quod eiusdem ecclesiae rectores in praedicto horto necnon agris et areis cmethonalibus et tabernae pro incremento in alias minores areas distinxerunt et incolas in areis auxerunt. Habetque modo eadem ipsa ecclesia et eius modernus rector in bonis dotis suae ultra tres cmethones et unam tabernam alios hortulanos septem, agros habentes, ex mansis quatuor ecclesiae per privilegium donatis et incorporatis per partes emensuratos, cmethonesque non plures habent agros, quam eorum quilibet per medium mansum, et solvunt cmethones eorum quilibet pro censu singulis annis eiusdem ecclesiae plebano per quindecim ova, necnon per quatuor coros avenae et omni septimana per unam diem unusquisque laborat; hortulani vero et tabernator pro censu eorum quilibet solvit per fertonem et unam diem in hebdomada laborat; molendinum vero modo desertum iacet, de quo solvebantur mensurae.

Rokyczyny et *Bedzelyn*, villae sub eadem parochiali mensae episcopalis ecclesiae *Wladislaviensis*, quarum incolae ultra decimam manipularem in villa *Bedzelyn* ex agris praedialibus provenientem et ad ecclesiam parochialem praedictam in *Lasnovo* spectantem, pro iure parochiali solvunt eiusdem ecclesiae plebano in *Lasnow* eorum quilibet tam cmetho quam tabernator et hortulanus per unum corum avenae loco columbationis dant et persolvunt; in *Rokyczyny* vero more aliarum villarum in privilegio fundationis descriptarum de quolibet manso per duos coros siliginis et per unum avenae; decimas autem ex agris cmethonalibus omnibus et singulis in praedictis *Bedzelyn*, *Rokyczyny* necnon *Lasnow* pro collegiata *beatae Mariae Lanciciensi* scholastria; in *Popyelavj* vero pro mensa archiepiscopali; in supra scriptis autem *Volya Helsczyna* ex agris praedialibus necnon et in *Praschkj* ad parochialem ecclesiam et plebanum in *Myerzyn* [6]) et in dicta *Volya Helsczyna* de agris cmethonalibus capellanis seu mansionariis circa ecclesiam in *Bathkow* [7]) residentiam facientibus dant et solvunt.

Galkow, villa mensae episcopalis ecclesiae *Wladislaviensis minor* sub parochiali in *Brzessyny* [8]) in privilegio fundationis descripta, in qua sunt speciales agri praediales, ab agris cmethonalibus ex antiquo distincti, de quibus decima manipularis proveniens spectat ad ecclesiam parochialem et plebanum in *Lasnow*, de agris autem cmethonalibus, prout in maiori *Galkow*, ad ecclesiam collegiatam *beatae Mariae Lanciciensis* et ipsius ecclesiae scholae rectorem.

Taxata est ecclesia eadem ad unum fertonem argenti, quo vero ad denarium *S. Petri* pro camera apostolica ad unum scotum cum medio.

[1]) *Popielany*. [2]) Dziś *Wola Łasnowska*. [3]) *Praźki*. [4]) *Rokiciny*. [5]) *Będzelin*. Później przybyły osady: *Stefanów*, *Michałów*, *Mikołajew*, *Wola Praźska*. [6]) *Mierzyn*, wieś z kościołem parafialnym w dekanacie i powiecie *piotrkowskim*. [7]) *Będków*, wieś parafialna w dekanacie i powiecie *brzezińskim*. [8]) *Brzezin (Brzeziny)*.

RAVENSIS DECANATUS ARCHIDIACONATUS LANCICIENSIS.

Et primo sub eodem decanatu:

27. ECCLESIA COLLEGIATA BEATAE MARIAE LOVICENSIS,*)

ex parochiali de anno Domini millesimo quadringentesimo tricesimo tertio per reverendissimum olim *Albertum Jastrzebyecz*, archiepiscopum et primatem tunc eccle-

*) *Łowicz*, miasto dziś powiatowe w gubernii *warszawskiej* nad rzeką *Bzurą* położone, niegdyś stolica księstwa tego nazwiska do arcybiskupstwa *gnieźnieńskiego* należącego i głośna rezydencya prymasów polskich. Pierwotnie osada, *Łowisko* zwana, od łowów odprawianych w rozległych lasach i kniejach okolicznych, a prawdopodobnie od łowienia ryb bogatej w wody okolicy, na co wskazuje herb miasta mający na tarczy pelikana, rybami żyjącego ptaka, była własnością arcybiskupów *gnieźnieńskich* przed rokiem 1136, jak dowodzi bulla *Innocentego II* papieża z tegoż roku, zatwierdzająca wszelkie kościoła *gnieźnieńskiego* posiadłości (Archiv. Capit. Gnesn. I, 1. Kod. dypl. wielkopol. I, 10—14). Mylą się zatem ci wszyscy, którzy utrzymują, że *Konrad*, książe *mazowiecki* nadał *Łowicz* z rozległemi włościami arcybiskupowi *Fulkonowi* za zabicie *Jana Czapli*, scholastyka *płockiego*, w roku 1239 lub 1240. Nie była to ze strony tego księcia darowizna, lecz restytucya zabranej kościołowi *gnieźnieńskiemu* przez przodków jego nadanej mu własności (cfr. Damalewicz, Series Archiep. Gnesn. f. 135). Na prośby arcybiskupa *Jarosława Skotnickiego* *Ziemowit* książe *mazowiecki* przywilejem wydanym w *Skierniewicach* dnia 17 maja roku 1359 wszelkie posiadłości księstwa *łowickiego* potwierdził pod warunkiem ustąpienia sobie i następcom swoim wsi *Miedniewice* i rocznej opłaty jednej grzywny złota do skarbu książęcego (Arch. Capit. Gnesn. Liber privil. saec. XV, f. 58. Kod. dypl. wielkopol. III, 284. 285). Tenże arcybiskup wyniósł wieś *Łowisko* czyli *Łowicz* do rzędu miast, wymurował tam obronny zamek arcybiskupi, a starożytny, około roku 1100 wystawiony kościół parafialny, w którym arcybiskup *Jakób ze Żnina* w r. 1136 konsekrował biskupa *płockiego* *Wernera* (Damalewicz l. c. f. 90), arcybiskup *Wojciech Jastrzębiec* wyniósł w roku 1433 do godności kolegiaty z tytułem: *insignis Collegiata Lovicensis* (Acta decr. Capit. Gnesn. I, 147. Cfr. dokument erekcyjny na końcu niniejszego tomu oddrukowany), hojnie ją dobrami i dziesięcinami arcybiskupiego stołu uposażywszy. Pierwotny gmach kolegiaty był drewniany; dopiero r. 1580 prymas *Uchański* przybudował do niego kaplicę murowaną, w której następca jego, *Firlej* złożył sprowadzone z *Rzymu* relikwie *ś. Wiktoryi* wraz z oryginalnym kamieniem z jej grobu. Jest to mała tablica z siwego marmuru, na której w środku wyryta jest w niezgrabnych zarysach postać dziewczęcia z rękami w górę wzniesionemi i napis: *Victoria, que vixit ann. XVIII, quiescet in pace.* Z boku wyryte serce z płomieniem, znak dodawany tym, którzy męczeńską śmiercią umarli. Kamień ten jest przeto pomnikiem z wieku IV, w którym za cesarza *Dyoklecyana ś. Wiktorya* śmierć męczeńską poniosła. Król *Jan Kazimierz* z małżonką swoją i całym dworem nawiedzając pobożnie zwłoki ś. męczennicy w roku 1667, kazał całą kaplicę wewnątrz wyłożyć marmurem, biskup zaś *krakowski*, *Kajetan Sołtyk* inne do niej przydał ozdoby. W roku 1611 przybyła druga kaplica murowana, zbudowana przez wykonawców ostatniej woli arcybiskupa *Jana Tarnowskiego* z wspaniałym ołtarzem włoskiej roboty z różnobarwnych marmurów. Trzecią kaplicę fundował arcybiskup *Wężyk* r. 1640, a czwartą arcybiskup *Lipski* r. 1647, dwie ostatnie również murowane, po śmierci fundatorów przez wykonawców ich testamentów wystawione. Do tych czterech kaplic przybudował arcybiskup *Maciej Łubieński*, zniósłszy

siae *Gnesnensis* in collegiatam translata, erecta et de novo tam ex fructibus dictae tunc parochialis, quam etiam aliis duabus parochialibus videlicet in *Pyathek* [1]) et *Bankow* [2]), ac etiam certis aliis adauctis seu adiunctis de mensa archiepiscopali fundata et tredecim personis, videlicet tribus praelatis: praeposito, decano et custode necnon decem canonicis insignita et decorata. Cura animarum nihilominus in parochianis dudum antea ad ipsam ecclesiam iure parochiali spectante circa ipsam ecclesiam remanente et tunc in canonicos iuxta dispositionem et ordinationem praefati olim venerabilissimi domini *Alberti* per erectionis litteras translata, quae tandem successu temporum postea de anno Domini millesimo quadringentesimo sexagesimo septimo per olim reverendissimum dominum *Joannem Grusczynskj*, archiepiscopum et primatem necnon regni Poloniae cancellarium de canonicis praedictae ecclesiae extat deposita et in vicarios perpetuos ipsius ecclesiae tunc per ipsum erectos et fundatos duntaxat canonicales per litteras suae tunc poternitatis erectionis translata. Spectant enim ad eandem ecclesiam collegiatam ex antiquo iure parochiali ultra medietatem ipsius civitatis seu oppidi *Lovicz* cum castro villae infrascriptae, videlicet *Bobrownykj* [3]) *Zelkowycze* [4]), *Malyschycze* [5]), *Klewkow* [6]), *Myedzwyada* [7]), *Swyerzysch* [8]), *Golyenyska* [9]), *Chasma* [10]), *Bledow* [11]), *Syernykj* [12]), *Laguschow* [13]), *Boczkj* [14]), *Strzelzow* [15]), *Zaboslow minor* [16]) et *Popow* [17]) et in eadem ipsarum incolae, prout ex

dawny drewniany gmach, piękne presbyteryum i obszerną główną nawę z cegły palonej. Do istniejących zaś czterech kaplic przybudował jeszcze dwie arcybiskup *Komorowski*, jednę *Najśw. Sakramentu*, drugą *Pana Jezusa ukrzyżowanego*. Kościół przez *Łubieńskiego* wystawiony konsekrował w r. 1668 arcybiskup *Prażmowski*, jak dowodzi tablica marmurowa w ścianie wnętrznej kościoła umieszczona z następującym napisem zawierającym zarazem krótką świątyni historyą: „*Ecclesiam hanc circa annum MC a Ducibus Masoviae in parochialem extructam, postea ab Illustrissimis et Reverendissimis Alberto Jastrzębiec maiori provisione et Collegio Canonicorum Anno Domini MCDXXXIII dotatam, a Mathia Łubieński in ea quae nunc cernitur forma a fundamentis reformatam, a Venceslao Comite de Lesno altari cum fundatione exornatam, Illustrissimus Princeps ac Reverendissimus Dnus Nicolaus in Prażmow Prażmowski, Dei gratia Archiepiscopus Gnesnensis, Legatus Natus, Regni Poloniae Primas Primusque Princeps die 14 mensis Octobris, quae fuit eiusdem mensis Dominica 2da solemni ritu sub titulo Assumptionis B. V. M. et S. Eppi consecravit, diemque anniversariam eiusdem dedicationis supramemoratam Dominicam cum octava assignavit 1668*“ (Gawarecki, Pamiątki historyczne Łowicza str. 48—54). Obszerną i wspaniałą świątynię zdobią dwie wyniosłe wieże o dwie mile zapowiadające miasto. Dach na nawie i presbyteryum pokryty jest dachówką, na zakrystyi, kapitularzu, kaplicach i wieżach z przejrzeniami miedzią. W jej sklepach spoczywa 11 prymasów, których pamięć mniej więcej wspaniałemi uczczono pomnikami. Najdawniajszy jest pomnik *Przerębskiego* (1562), drugi *Uchańskiego* († 1581). Pomników prałatów i kanoników miejscowych jest 19, najstarszy *Grzegorza Rokickiego* z r. 1629, najozdobniejszy *Stanisława Krajewskiego*, a najosobliwszy *Oporowicza*, z portretem o dwóch twarzach, do którego przyczepiono podanie, jakoby prałat ten w wieku XVII żyjący miał dwie twarze. *Łowicz* pamiętny jest rozmaitemi ważnemi politycznemi i kościelnemi zdarzeniami, wielkiej doniosłości wypadkami, odprawianiem w murach jego kilku synodów, zjazdów i narad biskupich, rezydencyą przez kilka wieków prymasów, z których znaczna liczba tam żywot swój zakończyła, nawiedzinami królów, nuncyuszów apostolskich, posłów zagranicznych i książąt, oraz akcyami politycznemi w czasie bezkrólewiów. Dokładny opis zamku *łowickiego*, zdarzeń z nim połączonych, rozległość, znaczenie i dochody dóbr do księstwa *łowickiego* należących i t. p. w niedługim czasie znajdzie czytelnik w przygotowanych już do druku *Żywotach Arcybiskupów Gnieźnieńskich ks. Korytkowskiego*.

[1]) *Piątek*. [2]) *Bąków*. [3]) *Bobrowniki*. [4]) *Zielkowice*. [5]) *Małszyce*. [6]) *Klewków*. [7]) *Niedźwiada*. [8]) *Świeszyn*. [9]) *Goleńsko*. [10]) *Chąśno*. [11]) *Błędów*. [12]) *Sierzniki*. [13]) *Łaguszew*. [14]) *Boczki*. [15]) *Strzelców*. [16]) *Zabostów Mały*. [17]) *Popów*. Aż do roku 1404 istniała w *Łowiczu* tylko jedna parafia przy kościele kolegiackim, w tym roku zaś arcybiskup *Mikołaj Kurowski* erygował drugą parafią przy kościele *ś. Ducha* tamże, o której będzie niżej. Do parafii kolegiackiej, do której

antiquo, percipiunt ecclesiastica sacramenta. Cuius quidem ecclesiae iuxta dispositionem privilegii erectionis praefati quondam *Alberti*, archiepiscopi, in ipsa ecclesia inter praelatos et canonicos praepositus pro tempore existens obtinet primum locum ac iurisdictionem praeeminentiae nedum in canonicis, sed et omnimodam in vicariis et mansionariis ac universis ipsius ecclesiae perpetuis et manualibus ministris. Cuius quidem ecclesiae tam ipse praepositus quam omnes et singuli eiusdem praelati et canonici, necnon et ministri temporales manuales, videlicet rector scholae, praedicator, confessores, altaristae et vicarii perpetui singulariter singuli iuxta dispositionem privilegii primae fundationis, erectionis et dotationis per praefatos quondam reverendissimos praedictos dominos *Albertum Yastrzebyecz* et *Joannem Gruszczynskj* successive factae habent pro dote et fundo bona, fructus et proventus infrascriptos, quorum modo extant in possessione pacifica. Et primo:

PRAEPOSITURA in eadem ecclesia, ut praemittitur, est prima dignitas iuxta dispositionem privilegii erectionis et fundationis, quam modo obtinet venerabilis dominus *Stanislaus Schamowskj* [1]) ex praesentatione generosi quondam *Petri Paczanowskj* [2]), castellani *Radomiensis* et tunc capitanei et gubernatoris castri et castellaniae *Lovicensis*, ad cuius castri et castellaniae *Lovicensis* capitaneos et gubernatores pro tempore existentes iuxta dispositionem eiusdem privilegii erectionis primae eiusdem collegii iuspatronatus et praesentandi spectat et pertinet. Quae praepositura et eius pro tempore praepositus habet pro dote et fundo primo et principaliter in eodem oppido *Lovicz* circa ecclesiam unam specialem aream pro curia et in eadem curiam se a platea mediante inter cimiterium ab una parte et ab alia curias et dotes aliorum praelatorum et canonicorum versus aquilonem et fluvium *Mszura* [3]) protendentem et inter dotes et curias decanatus et custodis iacentem; item in eadem civitate seu oppido *Lovicz* habet duas speciales areas pro piscatoribus cum hortis, ipsis areis adiacentibus, circa pontem antiquae civitatis et in eisdem areis duos piscatores, qui habent liberam piscaturam in eodem fluvio *Mszura* piscandi cum omni genere retium ad instar aliorum piscatorum castrensium, incipiendo ab area praepositurae usque ad haereditatem *Zabostow* [4]). Qui quidem piscatores praeposito pro tempore existenti eorum quilibet solvit pro censu singulis annis per unum fertonem, necnon pro dieriis a festo *Paschae* singulis septimanis pro feriis sextis pisces in valore medii grossi, similiter eorum quilibet usque ad festum *S. Martini* alias uterque eorum pro uno grosso; item habet et villam specialem, videlicet

Popow, villa sub parochiali ecclesiae praedictae *Lovicensis*, in qua sunt cmethonales mansi seu lanei decem septem et speciales agri praediales, cuius quidem

należała połowa miasta (stare miasto), oprócz wyżej wymienionych przybyły w następstwie czasów miejscowości: *Parma* i *Placencya*.

[1]) *Stanisław Słomowski*, późniejszy kanonik *gnieźnieński*, *poznański* i *krakowski*, proboszcz *kaliski*, archidyakon *sądecki*, następnie biskup *laodycejski* i suffragan *krakowski*, nareszcie arcybiskup *lwowski*, syn *Wincentego*, dziedzica dóbr *Czechowa* i *Jarząbkowa* pod *Gnieznem* † 1575 22 września (Ks. Korytkowski, Żywoty Prał. i Kanon. Gniezn. Ms.). [2]) *Piotr z Paczanowa Paczanowski*, syn *Floryana*, stolnika *krakowskiego*, najprzód podstoli *krakowski*, następnie kasztelan *radomski* i starosta zamku *łowickiego* † 1521 (Niesiecki, Korona t. III, 549). [3]) *Bzura*, rzeka pod *Łowiczem*. [4]) *Zabostów Mały*, wieś niegdyś arcybiskupia do klucza *łowickiego* należąca.

villae proprietas et verum dominium cum omni iure et proprietate spectat cum decima manipulari omnis grani et seminis ad eandem ecclesiam collegiatam *beatae Mariae Lovicensis* et eius pro tempore praepositum. Cuius quidem villae cmethones ex ipsorum agris praeposito pro censu de quolibet manso singulis annis per unam marcam solvunt et ratione *wyeprzowe* omnes solvunt omni anno mediam marcam et nihilominus singulos labores praeposito pro tempore existenti necessarios, ita videlicet, quod medietas villae unam diem et altera medietas alteram diem et e converso sic videlicet, quod omni die praeter feriam secundam diem forensem laborare omni septimana praeposito tenentur; item solvunt cmethones eiusdem villae de quolibet manso seu laneo praeposito pro tempore existenti ultra censum omni anno per duos capones, per duas gallinas et per triginta ova; item loco columbationis de qualibet domo eiusdem praepositurae praeposito similiter singulis annis solvunt per unum corum avenae mensurae semiplenae; item in eadem villa ultra areas cmethonales non sunt aliquae aliae speciales areae pro tabernis aut hortulanis, sed praepositus pro tempore existens prout et modernus solet concedere facultatem cmethonibus duobus in eadem villa cervisiam de *Lovicz* adducere et eam propinare, qui ratione tabernalium, non peius, prout ex antiquo, solvere solent praeposito pro censu per sex grossos; item in eadem villa decima manipularis tam ex agris praedialibus quam cmethonalibus in toto spectat ad eiusdem praepositurae praepositum, quam conducere tenentur cmethones propriis curribus in curiam praepositi aut ubi placuerit praeposito seu ipsius factori pro tempore existenti absque solutione canapalium; item non sunt in eadem villa aliqui agri scultetiales, solum, ut praemissum est, praediales et cmethonales.

DECANATUS, secunda dignitas in eadem ecclesia collegiata, quam modo obtinet venerabilis dominus *Stanislaus Czasnyczkj*[1]), canonicus *Cracoviensis*, ex praesentatione generosi domini *Gregorii Sarnowskj*[2]), tunc capitanei seu gubernatoris castri et castellaniae *Loviciensis*, qui pro dote et fundo habet bona, proventus et fructus ad ipsum decanatum ex antiquo alias iuxta dispositionem privilegii erectionis suprascripti olim reverendissimi domini *Alberti*, archiepiscopi et primatis, spectantes, quorum modo extat in possessione, et primo in eadem civitate seu oppido *Lovicensi* habet specialem aream pro curia et in eadem modo curiam, inter curiam praepositi et aream canonicalem iacentem et se a platea usque ad littus fluvii protendentem; item in eodem oppido *Lovicensi* ultra praedictam aream dotis curiae habet unam aliam specialem aream circa pontem civitatis antiquae et in eadem domunculam pro piscatore; habet enim ipse decanatus et ipsius pro tempore decanus ex speciali concessione et donatione reverendissimi olim domini *Andreae Rosa*[3]), archiepiscopi *Gnesnensis*, tenere et habere duos piscatores pro mensa decani eiusdem ecclesiae collegiatae *Lovicensis*, pisces in fluvio *Mesura* omni genere retium capiendi, qui piscatores ad instar piscatorum ad praeposituram eiusdem ecclesiae ex antiquo spectantium decano pro tempore existenti omni septimana tenentur pisces unusquisque eorum in valore dimidii grossi extradere, alias prout pro tem-

[1]) *Czaśnicki Stanisław*, dziekan *łowicki*, następnie kanonik *krakowski*, a nareszcie scholastyk *gnieźnieński* † 1538 (Ks. Korytkowski l. c.). [2]) *Grzegorz Sarnowski* h. *Jastrzębiec*, starosta *łowicki* arcybiskupa *Łaskiego* (Acta Capit. Gnesn. de a. 1521). [3]) *Andrzej Róża Boryszewski*, arcybiskup *gnieźnieński* † 1510 (Acta Capit. Gnesn. de a. 1570).

pore decanus eosdem poterit sibi ordinare; item habet in haereditate antiquae civitatis *Lovicz* circa fluvium *Msura* ultra molendinum dictum *Nyecospelya*, unum speciale pratum, dictum et appellatum *Podworzyno*, de quo colligi potest aliquando unus acervus de foeno; item ipse decanatus pro dote et fundo non habet aliquam villam aut aliquas possessiones immobiles, solum decimas manipulares in villis infrascriptis, partim de mensa archiepiscopali et partim ab ecclesia parochiali in *Pyathek* iuxta dispositionem litterarum erectionis et fundationis collegiatae praedictae *Lovicensis* per reverendissimum patrem dominum olim *Albertum* archiepiscopum incorporata et unita, reservato circa eandem vicario perpetuo per decanum pro tempore existentem loci ordinario *Gnesnensi* praesentando; et primo habet

Voyska [1]), villa haereditaria sub ecclesia parochiali in *Kosrzeschyno* [2]), cuius villae decima manipularis duntaxat ex agris cmethonalibus proveniens spectat ad ecclesiam collegiatam *Lovicensem* et eius pro tempore decanum, et conducunt eam cmethones absque solutione canapalium; de agris autem praedialibus nobilium datur pro plebano in *Kosrzeschyn* praedicta.

Mykuli [3]), villa sub parochiali ecclesia in ....; post cuius villae omnes et singulos agros duntaxat cmethonales decima manipularis proveniens spectat ad ecclesiam collegiatam praedictam *beatae Mariae Lovicensis* et ipsius decanum, quam ipsius villae cmethones tenentur conducere ipsorum curribus in horreum a decano seu ipsius factore locandum, absque solutione canapalium aut lini; de agris autem praedialibus pertinet ad parochialem in *Lypcze* [4]), quae quidem duae decimae in villis superius descriptis de mensa archiepiscopali per memoratum *Albertum*, archiepiscopum, de consensu ipsius capituli *Gnesnensis* extant donatae et eidem decanatui asscriptae.

Pokrzywnycza [5]), *Goslup duplex* [6]), villae haereditariae sub ecclesia parochiali in *Pyathek*, quarum villarum decimae manipulares ex omnibus et singulis ipsarum villarum cmethonalibus agris provenientes spectant in toto ad ecclesiam collegiatam *beatae Mariae Lovicensis* et ipsius decanum, quas conducere solent ipsarum villarum cmethones propriis curribus ad horrea in ipsis villis per decanum aut ipsius factorem locanda absqe solutione canapalium; quae quidem decimae sunt ademptae ab ecclesia parochiali praedicta in *Pyathek* et decanatui adscriptae; de agris autem praedialibus in praedicta *Pokrzywnycza* spectat ad parochialem ecclesiam in *Myerzyn* [7]).

Debowa Gora [8]) et *Zelasna* [9]) sub parochiali in praefata *Zelasna*, in quibus villis decimae manipulares pro maiori parte ex agris cmethonalibus provenientes spectant ad ecclesiam collegiatam *beatae Mariae Lovicensis* et ipsius decanum, quas cmethones conducunt in horrea per decanum seu ipsius factorem locanda, absque solutione canapalium; de agris autem praedialibus in utraque villa et certis

[1]) *Wejsce.* [2]) *Kocierzew*, wieś z kościołem parafialnym w dekanacie i powiecie *łowickim.* [3]) *Mikulin*, wieś należąca do parafii *Jeżów* w dekanacie i powiecie *Brzeziny* albo *Brzezin* w archidyecezyi *warszawskiej.* [4]) *Lipce*, wieś z kościołem parafialnym w powiecie i dekanacie *skierniewickim.* [5]) *Pokrzywnica*, [6]) *Gosłub*, wsie należące do parafii *Piątek* w dekanacie i powiecie *łęczyckim.* [7]) *Mierzyn*, wieś z kościołem parafialnym w dekanacie i powiecie *piotrkowskim* dyec. *kuj.-kaliskiej.* [8]) *Dębowa Góra.* [9]) *Żelazna*, wieś z kościołem parafialnym w dekanacie i powiecie *skierniewickim.*

agris cmethonalibus decimae manipulares dantur, prout ex antiquo, pro ecclesia parochiali in praedicta *Zelasna*.

Vilkovycze[1]), villa haereditaria, cuius villae decima manipularis ex agris cmethonalibus proveniens spectat ad suprascriptam collegiatam *beatae Mariae Lovicensis* et ipsius decanum, de agris autem praedialibus duntaxat spectat ad parochialem *Vysokynycze*[2]), ad quam ipsa villa iure parochiali pertinet.

Taxatus est ipse decanatus ad tres marcas argenti.

CUSTODIA, tertia dignitas in ipsa ecclesia collegiata *beatae Mariae Lovicensis*, de iure patronatus, prout aliae dignitates superius descriptae necnon canonicatus et praebendae omnes et singulae ipsius ecclesiae capitanei seu gubernatoris castri et castellaniae *Lovicensis*, pro tempore existentis, quam pronunc obtinet venerabilis dominus *Gabryel Parsmyewskj*[3]) ex praesentatione generosi *Gregorii Sarnowskj*, tunc gubernatoris ipsius castri et castellaniae *Lovicensis*. Quae quidem custodia iuxta dispositionem privilegii erectionis reverendissimi olim *Alberti*, archiepiscopi est fundata ex proventibus ecclesiae parochialis in *Bankow*, cui ipsa parochialis est unita et incorporata, relicto circa ipsam vicario perpetuo per custodem pro tempore existentem, vacatione occurrente loci ordinario *Gnesnensi* praesentando, certis fructibus ipsius ecclesiae parochialis in *Bankowo* pro vicario ipsius perpetuo reservatis. Quae quidem custodia et ipsius pro tempore custos habet pro dote et fundo bona et proventus infrascriptos, quorum et modo extat in possessione; et primo in eadem *Lovicz* unam specialem aream pro curia seu domo iacentem penes curiam praeposituræ in acie eundo versus molendinum civile, protendentem se ad limites areae canonicalis. Habet etiam in villis infrascriptis hos proventus quondam ad ecclesiam parochialem in *Bankowo* spectantes videlicet in

Debova Gora, villa sub parochiali praedicta in *Bankowo* decimam manipularem post omnes et singulos duntaxat agros cmethonales provenientem, quam ipsius villae cmethones conducere prout ex antiquo tenentur propriis curribus in horreum a custode seu ipsius factore locandum absque solutione quavis canapalium aut lini; de agris autem praedialibus nobilium percipit decimam manipularem praedictae ecclesiae in *Bankow* pro tempore rector seu vicarius perpetuus; item in

Boguria[4]), villa sub parochiali ecclesia in *Bankowo*, in qua cmethones ex omnibus et singulis ipsorum agris cmethonalibus solvunt praefatae custodiae ecclesiae collegiatae *Lovicensis* missalia de quolibet manso per unam mensuram siliginis et per aliam avenae; ex agris autem scultetiae scultetus decimam manipularem eiusdem custodiae custodi solvit; item in

Rzaszno[5]) et *Vyskythnycze*[6]), villis sub parochiali praedictae ecclesiae in *Bankowo* consistentibus cmethones ipsarum villarum ex agris ipsorum cmethonalibus omnibus et singulis pro custodia *Lovicensi* solvunt similiter missalia de quolibet manso per tres coros siliginis et per tres avenae alias per unam mensuram;

[1]) *Wilkowice*, wieś należąca do parafii *Wysokienice* w tym dekanacie i powiecie. [2]) *Wysokienice*. [3]) *Gabryel Parsmiewski* h. *Paparona*, zapewne brat *Jana*, najprzód archidyakona, następnie proboszcza *kujawskiego* zmarłego 1540 (Niesiecki l. c. III, 564). [4]) *Bogorya* albo *Bogurya*, wieś niegdyś arcybiskupów położona w parafii *Bąków*. [5]) *Rząśno*, [6]) *Wyskiennica*, wsie należące do parafii *Bąków*.

sculteti vero ex scultetiis solvunt loco decimae manipularis pecuniarum per sedecim grossos alias valorem fertonis grossorum bohemicalium.

Taxata est eadem custodia ad unam marcam cum media argenti.

PRIMUS CANONICATUS et praebenda in eadem ecclesia iuxta tenorem litterarum erectionis et fundationis praefati olim reverendissimi domini *Alberti* archiepiscopi et primatis *Gnesnensis*, quem pronunc obtinet honorabilis magister *Mathias de Cracovia* [1]) ex praesentatione generosi domini *Gregorii Sarnowskj* tunc gubernatoris castri et castellaniae *Lovicensis*; habet pro dote et fundo imprimis circa ipsam ecclesiam specialem aream pro domo canonicali in limitibus cimiterii ipsius ecclesiae collegiatae inter domos altaristae, tituli *S. Nicolai* et aliam domum canonicalem sitam; item decimam manipularem in

Karsnycze [2]) alias *Czernyewo* quondam nuncupata, villa sub parochiali ecclesia in *Slakow* [3]), mensae archiepiscopalis, in qua decima manipularis de omnibus et singulis agris cmethonalibus, demptis duobus mansis, in quibus modo resident cmethones, dicti *Sthalmachowye* [4]) proveniens spectat ad praedictam collegiatam *Loviciensem beatae Mariae* et ipsius pro tempore canonicum, et conducunt eam cmethones ipsius villae propriis curribus ad locum seu horreum, a canonico locandum; et ultra agros praedictos cmethonales decimae manipulares de certis excrescentiis in eiusdem villae haereditate, dictis *Lyschye Yamy* [5]), *Oschyek* [6]), *Lyasch* [7]) alias *Lyaschy* [8]), quos agros scultetus pro scultetia colere solet, eiusdem villae *Karschnycze* provenientes, spectant ad canonicatum et praebendam praedictos dictae ecclesiae *Lovicensis*, prout litterae sub titulo et sigillo reverendissimi olim *Vincentii* [9]) archiepiscopi et primatis adiudicatoriae de anno Domini millesimo quadringentesimo quadragesimo quinto factae latius continent et disponunt; de agris autem scultetialibus et certis aliis excrescentiis praeter superius designatos et descriptos decima manipularis proveniens spectat ad ecclesiam parochialem in *Slakowo* et ipsius plebanum et similiter de praedictis superius descriptis duobus mansis.

Taxata est eadem praebenda ad unam marcam cum media argenti et similiter omnes alii et singuli canonicatus eandem taxam habent.

SECUNDUS CANONICATUS et praebenda in eadem ecclesia, quos modo obtinet honorabilis *Stanislaus de Zavady* [10]), similiter ex praesentatione generosi olim *Petri Paczonowskj*, castellani *Radomiensis* et gubernatoris seu capitanei tunc castri et castellaniae *Lovicensis*, qui quidem canonicatus et eius pro tempore canonicus pro dote et fundo habet imprimis circa ecclesiam collegiatam *Lovicensem* unam specialem aream pro domo canonicali, inter alias domos canonicales versus fluvium *Mesura* sitam, protendentem se a platea usque ad ripam fluvii una cum horto, eidem in sua protensione adiacente; item et decimam manipularem in

Duplice maior [11]), villa sub parochiali ecclesia in *Zlakow*, in qua non sunt aliqui agri praediales, solum cmethonales et scultetiae; post cuius villae agris

[1]) *Maciej z Krakowa*, doktor prawa i medycyny, został mistrzem czyli magistrem w roku 1510 za dziekaństwa *Marcina z Wolborza* (Muczkowski, *Statuta et Liber promot. Univers. Cracov.* f. 149. 150). [2]) *Karsznice*, dawniej *Czerniewo*. [3]) *Zlaków*, wieś niegdyś arcybiskupia z kościołem parafialnym w dekanacie i powiecie *łowickim*. [4]) *Stelmachowie*. [5]) *Lisie Jamy*. [6]) *Osiek*. [7]) *Las*. [8]) *Lasy*. [9]) *Wincenty Kot z Dembna* † 1448 (Acta decr. Capit. Gnesn.). [10]) *Stanisław z Zawad Zawadzki*, kanonik *łowicki*. [11]) *Duplice Wielkie*.

omnibus et singulis cmethonalibus (sic) proveniens spectat ad canonicatum et praebendam praedictos ecclesiae *Lovicensis*, et conducunt eam cmethones in horreum a canonico locandum, absque solutione canapalium; de agris autem scultetiae spectat ad parochialem et plebanum in *Zlakow* praedictam.

Taxata est prout et prior ad unam marcam cum media argenti.

TERTIUS CANONICATUS et praebenda in ecclesia praedicta *Lovicensi*, quos modo obtinet venerabilis dominus *Nicolaus Chelmskj* [1]), canonicus *Gnesnensis* ex praesentatione generosi domini *Gregorii Sarnowskj*, tunc gubernatoris castri et castellaniae *Lovicensis*, qui pro dote et fundo habet imprimis in eodem oppido seu civitate *Lovicensi* unam aream specialem et in ea domum canonicalem cum horto inter domos ab una parte canonicales et ab altera domum vicariorum iacentem et protendentem se a platea usque ad littus fluvii *Mesura*; item et decimam manipularem in

Maslky [2]), villa mensae archiepiscopalis sub parochiali ecclesia in *Zlakow*, in qua ex omnibus et singulis agris duntaxat cmethonalibus decima manipularis proveniens spectat ad dictos canonicatum et praebendam, quam conducunt cmethones ipsius villae eorum curribus propriis in horreum a canonico, pro tempore locandum, sine solutione canapalium; de agris scultetiae percipit plebanus de praefata *Zlakow*.

QUARTUS ET QUINTUS CANONICATUS et praebendae, quos respective pronunc obtinent honorabilis *Joannes de Grothkow* [3]) et *Nicolaus Curdwanowskj* [4]) ex praesentatione capitaneorum seu gubernatorum pro tempore castri et castellaniae *Lovicensis*, quorum unus videlicet *Joannes de Grothkow* pro dote habet specialem aream pro domo canonicali et in eadem domum, cimiterio contiguam, inter domos canonicales iacentem, dictus vero dominus *Nicolaus Curdwanowskj* similiter specialem aream et in eadem domum canonicalem, cimiterio similiter contiguam et penes domum praedicti *Joannis de Grothkow*, canonici et ab altera magistri *Mathiae de Cracovia* eiusdem ecclesiae canonici superius in loco primo descripti. Pro fundo vero uterque ipsorum habent duas decimas in communi, videlicet in

Syernykj [5]) et *Wyerzynovycze* [6]), villis mensae archiepiscopalis sub parochiis, quoad *Syernykj* ecclesiae collegiatae *beatae Mariae Lovicensis*, quo vero ad *Wyerzynowycze* sub parochiali in *Sduny* [7]), quarum villarum incolae ex omnibus et singulis agris cmethonalibus decimas manipulares solvunt pro dictis canonicatibus

[1]) *Mikołaj Chełmski.* Autor powyższego opisu pomylił się co do imienia kanonika *Chełmskiego*, gdyż jeden tylko był tego nazwiska kanonik *gnieźnieński* lecz nie *Mikołaj* tylko *Julian Chełmski*, który był także kanonikiem *krakowskim* i *poznańskim*, oraz proboszczem *ś. Michała* na zamku w *Krakowie*. Umarł r. 1531 (Łętowski, Katalog II, 111. Niesiecki, Korona I, 252). [2]) *Mastki*, wieś niedyś arcybiskupia w parafii *Złaków*. [3]) *Jan Grotkowski*, kanonik *łowicki*, sekretarz królewski, h. *Ogończyk*, zapewne stryj *Stanisława Grotkowskiego*, kanonika *gnieźnieńskiego*, *krakowskiego* i *sandomirskiego*, autora *Żywotów Arcybiskupów Gnieźnieńskich*, pozostawionych w rękopisie, który miał pod ręką *Stanisław Bużeński*, pisząc swoje *Żywoty* tychże arcybiskupów, a który niepowrotnie zaginął (Ks. Korytkowski l. c. Cfr. Niesiecki, Korona II, 315). [4]) *Kurdwanowski Mikołaj* h. *Półkozic*. Tego nazwiska i herbu czterech było kanoników *krakowskich*: *Floryan* i *Szymon* w pierwszej połowie wieku XV, *Joachim* w połowie wieku XVII i *Jan*, suffragan *warmiński* zarazem w początku wieku zeszłego (Łętowski, Katalog III, 218. 219). [5]) *Sierzniki*, wieś należąca do parafii kolegiackiej w *Łowiczu*. [6]) *Wiernowice.* [7]) *Zduny* wieś z kościołem parafialnym w dekanacie i powiecie *łowickim*.

ecclesiae *Lovicensis* et ipsorum canonicatuum pro tempore canonicis, quas conducunt seu conducere tenentur ipsorum curribus absque solutione canapalium.

SEXTUS CANONICATUS et praebenda in eadem ecclesia, quos obtinet modo venerabilis dominus *Spythek de Buschenyn*[1]), canonicus *Gnesnensis*, similiter ex praesentatione gubernatoris castri et castellaniae *Lovicensis*; qui pro dote et fundo habet imprimis unam specialem aream et in eadem domum inter aream decanatus eiusdem ecclesiae ab una parte et ab alia parte canonicalem domum pronunc *Stanislai de Zawada* iacentem et protendentem se a platea usque ad alveum fluvii *Mszura*, cum horto eidem contiguo; item et decimam manipularem de agris antiquae *Lovicz*, quam conducere solent, prout ex antiquo, oppidani *Lovicenses* curribus ipsorum in horreum a canonico locandum cum solutione canapalium de quolibet manso per duos grossos.

SEPTIMUS ET OCTAVUS CANONICATUS et praebendae in eadem ecclesia collegiata *beatae Mariae Lovicensis*, quos pronunc respective obtinent honorabiles domini *Michaël de Lublyn*[2]) et *Stanislaus Lyph*[3]), ex praesentatione gubernatoris castri et castellaniae *Lovicensis*, qui pro dote habent in eodem oppido seu civitate *Lovicensi* areas speciales et situs earum diversos, videlicet, praefatus *Michaël de Lublyn* inter domos canonicales, cimiterio contiguas, inter domum modo superius descripti *Joannis de Grothkow* et *Stanislai de Syerchow* ipsius ecclesiae canonicorum iacentes; dictus vero *Stanislaus Lyph* in postico domus et areae ipsius ecclesiae custodiae et inter aream canonicatus et praebendae, quos modo obtinet dominus *Hieronymus Bechczyczkj* in platea eundo in molendinum civile sitam, fundum vero uterque canonicorum praedictorum habent in communi videlicet decimam manipularem in

Zlakow ecclesiastica alias in qua est ecclesia parochialis, mensae archiepiscopalis villa, post cuius villae omnes et singulos agros duntaxat cmethonales decima manipularis proveniens in toto spectat ad praedictos canonicatus ecclesiae collegiatae *Lovicensis* et ipsius canonicos, quam ipsius villae conducunt et conducere tenentur cmethones curribus ipsorum absque solutione canapalium; de agris autem scultetiae sculteti solvunt pro ecclesia in eadem parochiali *Zlakow* et ipsius plebano.

NONUS ET DECIMUS *eiusdem ecclesiae collegiatae canonicatus* et praebendae similiter de iurepatronatus capitanei seu gubernatoris castri et castellaniae *Lovicensis*, quos modo obtinent respective honorabiles domini *Stanislaus Syerchowskj*[4]) et *Hieronymus Bechczyczkj*[5]), ex praesentatione generosi et nobilis *Gregorii Sarnowskj*, protunc gubernatoris castri et castellaniae *Lovicensis*. Qui canonicatus et praebendae, ipsorumque pro tempore canonici pro dote in eadem civitate *Lovicensi* circa ecclesiam ipsam habent speciales et distinctas areas et in eisdem domos canonicales, videlicet praefatus *Stanislaus* et ipsius canonicatus cimiterio contiguam inter domum canonicalem pronunc domini *Michaëlis de Lublyn* ab una et

[1]) *Spytek z Bużenina* h. *Poraj*, później kustosz *gnieźnieński*, kanonik *krakowski*, kanclerz arcybiskupa *Łaskiego* † w *Turku* 1527 (Ks. Korytkowski l. c. Ms.). [2]) Z *Lublina Michał*, akademik *krakowski*, w roku 1477 bakalarz nauk wyzwolonych, później kanonik *łowicki* (Muczkowski l. c. I. 82). [3]) *Stanisław z Liwia*, kanonik (Acta Consist. Gnesn. de a. 1523). [4]) *Stanisław Sierzchowski*, kanonik *łowicki*, zapewne brat *Feliksa Sierzchowskiego*, kanonika *krakowskiego* h. *Drzewica* zmarłego r. 1528 (Niesiecki l. c. IV, 105. Łętowski l. c. IV, 44). [5]) *Hieronim Bechczycki* (?).

scholam ipsius ecclesiae partibus ab altera; praedictus vero *Hieronymus Bechczyczkj* ac canonicatus eiusdem circa molendinum in ripa fluvii *Mesura* ab una parte et ab altera canonicatus et praebendae, quos obtinet modo suprascriptus *Stanislaus Lyph*, uterque tamen ipsorum in communi habent decimam manipularem in

Zlakow dicta *Borowe* [1]), villa mensae archiepiscopalis, sub parochiali ecclesia in *Zlakow* [2]), post cuius villae omnes et singulos agros decima manipularis proveniens in toto spectat ad praedictos canonicatus et praebendas ecclesiae saepefatae *Lovicensis* et ipsorum canonicatuum canonicos, quas conducunt cmethones eiusdem villae in horreum a canonicis locandum, absque solutione canapalium.

Prata in paludibus dictis et appellatis *Ribno* [3]) iacentia inter bona villarum *Bledow* [4]) et *Vycze* [5]) mensae archiepiscopalis ex donatione suprascripti olim reverendissimi *Alberti* archiepiscopi iuxta dispositionem privilegii erectionis eiusdem archiepiscopi spectant et pertinent duntaxat pro canonicis dictae ecclesiae *Lovicensis*, quae inter se ipsi canonici aequaliter per partes diviserunt; item colendam ex villis iure parochiali ad ipsam ecclesiam nunc collegiatam spectantibus, non solventibus decimas manipulares aut maldratas, praelati et canonici percipiunt aequaliter videlicet de quolibet hospite sive cmethone per unum corum avenae; item praelati et canonici ecclesiae praedictae *Lovicensis* ex ordinatione et concessione praefati quondam archiepiscopi *Alberti* habent libertatem in fluvio *Mesura* pisces pro eorum usu et prandiis retibus minoribus *vathy* nuncupatis piscandi incipiendo a domo praepositi usque ad granities villae *Zabostowo* inferius proximioris; item eadem ipsa ecclesia ex ordinatione, donatione et appropriatione habet decimas inferius descriptas pro fabrica, vino, oleo, luminaribus et aliis ipsius ecclesiae necessitatibus videlicet in villis *Swyerzysch* et *Boczkj*, villae sub parochia eiusdem collegiatae ecclesiae *Lovicensis* mensae archiepiscopalis, quarum villarum decimae manipulares ex omnibus et singulis agris cmethonalibus decimae manipulares (sic) provenientes spectant ad eandem ecclesiam collegiatam et ipsius capitulum.

Yanovycze [6]), villa sub parochiali ecclesia in *Bednary* [7]), mensae archiepiscopalis, post cuius villae omnes et singulos agros tam cmethonales quam scultetiae, decima manipularis proveniens in toto spectat ad collegiatam ecclesiam *beatae Mariae Lovicensis* et eius capitulum, et conducunt eam cmethones ipsorum curribus cum solutione canapalium de quolibet manso per unum grossum.

Duplycze minor, villa mensae archiepiscopalis sub parochiali ecclesia in *Zlakow*, post cuius villae omnes et singulos agros cmethonales decima manipularis proveniens spectat ad collegiatam ecclesiam *beatae Mariae Lovicensis* et eius capitulum, quam conducunt cmethones in horreum a factore capituli locandum absque solutione quavis canapalium.

Golyenska, villa mensae archiepiscopalis sub parochia ecclesiae collegiatae *Lovicensis*, in qua decima manipularis de certis excrescentiis alias *przymyarkj* proveniens spectat ad eandem collegiatam *beatae Mariae Lovicensis* et ipsius capitulum, quam percipit campanator ex concessione capituli in sortem salarii et consistunt

[1]) *Zlaków Borowy*, tak nazwany dla odróżnienia od *Zlakowa Kościelnego*. [2]) *Zlaków Kościelny*. [3]) *Rybno*. [4]) *Błędów*. [5]) *Wejsce*, jak wyżej. [6]) *Janowice*. [7]) *Bednary*, wieś z kościołem parafialnym w dekanacie i powiecie *łowickim*.

dictae excrescentiae in uno campo haereditatis praedictae; de agris autem scultetiae scultetus loco decimae manipularis solvit per duas mensuras siliginis et per duas avenae iuxta dispositionem privilegii ipsius ecclesiae fundationis et erectionis.

Myedzwyada, *Clewkow*, *Strzelczow*, *Chaschna*, *Laguschovo*, *Domkovycze* et *Swyerzysch*, villae sub parochia praedictae collegiatae *Lovicensis*, quo vero ad *Domkovycze* sub parochiali *ecclesia S. Spiritus* in *Lowycz*, in quibus villis ex ordinatione fundationis et erectionis praedictae collegiatae *Lovicensis* ex scultetiis sculteti ratione decimae manipularis solvunt et solvere tenentur pecuniarias in qualibet villa, demptis *Domkovycze* et *Swyerzysch*, per unum fertonem; in dictis autem *Domkovycze* et *Swyerzysch* per decem octo grossos.

Malyschycze, villa mensae archiepiscopalis sub parochia ecclesiae collegiatae praedictae *Lovicensis*, cuius villae decima manipularis proveniens spectat ad praedictam collegiatam *beatae Mariae Lovicensis* et ipsius pro tempore praedicatorem per capitulum ipsius ecclesiae iuxta dispositionem litterarum fundationis et erectionis dictae collegiatae ordinando (sic), cui praedicaturae annexum est, ut dicitur, altare tituli *S. Jacobi* in ipsa ecclesia et titulus ipsius propter manualitatem praedicatorum et ad voluntatem ecclesiae collegiatae capituli amovibilem per olim reverendissimum dominum *Sbigneum* [1]) archiepiscopum *Gnesnensem* extinctus et suppressus, oneribus tamen manentibus per praedicatorem pro tempore existentem explendis, videlicet omni septimana tribus missis, una de *beata Virgine* et duabus pro defunctis sacerdote et pontifice; quod quidem altare ex sui fundatione et dotatione habuit et modo praedicator extat in possessione ac perceptione; et primo habet in civitate *Lovicensi* circa ecclesiam unam specialem aream et in eadem domunculam, cimiterio contiguam, in acie penes domum altaristae, tituli *S. Nicolai* iacentem; item unum hortum in platea circa pontem antiquae civitatis et in eodem horto duas areas et in eisdem domunculas, hinc inde a se divisas, quae domunculae locantur per altaristam seu ecclesiae ipsius praedicatorem pro posse ad minus quamlibet earum annuatim ad unum fertonem; item habet unam decimam manipularem in

Plyczczwa [2]), villa mensae archiepiscopalis sub parochiali in *Godzyanow* [3]), post cuius villae omnes et singulis agros duntaxat cmethonales decima manipularis proveniens spectat ad altare *S. Jacobi* in ecclesia collegiata *Lovicensi* et eius pro tempore altaristam, et conducunt eam ipsius villae cmethones ipsorum curribus in borreum, ab altarista locandum, cum solutione canapalium in canapis de manso per duas ligaturas; de agris autem scultetiae sculteti solvunt decimam ecclesiae parochiali praedictae in *Godzanow*.

Taxatum est idem altare ad octo scotos argenti.

Item collegium praelatorum et canonicorum eiusdem ecclesiae praedictae *Lovicensis* ex donatione superius descripti reverendissimi olim *Alberti*, archiepiscopi et primatis *Gnesnensis*, habet pro hortis et pomeriis aliisque commoditatibus ipsorum pro utilitate plantandis et erigendis ultra fluvium *Msura* et molendinum insulam dictam *Zawyerzp* [4]) alias retro areas praepositi et aliorum praelatorum et

[1]) *Zbigniew Oleśnicki*, arcybiskup *gnieźnieński* † 1493 (Acta Capit. Gnesn. de eod.). [2]) *Plyćwia*, wieś niegdyś arcybiskupia. [3]) *Godzianow*, wieś z kościołem parafialnym w powiecie i dekanacie skierniewickim. [4]) *Zawierzbie*.

canonicorum consistentem; item eadem ipsa ecclesia *Lovicensis* ex donatione saepedicti olim reverendissimi *Alberti*, archiepiscopi *Gnesnensis*, ultra praedicta unam specialem decimam manipularem pro scholae rectore, quem praepositus ipsius ecclesiae, pro tempore existens, conducere, ordinare seu instituere habet omnimodam facultatem et nullus alter iuxta dispositionem fundationis et erectionis ipsius collegiatae litteras dicti olim *Alberti*, archiepiscopi; et debet esse magister aut baccalaureus in artibus aut alias sufficienter litteratus.

Zabostow maior [1]), villa mensae archiepiscopalis sub parochiali ecclesia in *Campina* [2]), post cuius villae omnes et singulos agros cmethonales decima manipularis proveniens spectat ad collegiatam *beatae Mariae Lovicensis* et eius pro tempore scholae rectorem.

CAPITULUM praelatorum et canonicorum praedictae ecclesiae collegiatae *beatae Mariae Lovicensis* ultra bona et proventus in erectionis et fundationis privilegio reverendissimi olim *Alberti*, archiepiscopi et primatis, descripta et concessionibus et donationibus aliis pontificum dicti olim reverendissimi *Alberti*, archiepiscopi, successorum pro mensa communi habent bona et proventus alios infrascriptos et primo:

Lup [3]), villa sub territorio et castellania *Lovicensi* per praelatos et canonicos ecclesiae collegiatae *beatae Mariae Lovicensis* pro trecentis et quadraginta quatuor marcis mediorum grossorum monetae et numeri Polonicalis una cum molendino in eadem apud quendam olim nobilem *Borscha de Zywanycze*, ipsius villa haeredem, de consensu et voluntate specialibus reverendissimi olim *Vincentii*, archiepiscopi et primatis ipsiusque capituli ecclesiae metropolitanae *Gnesnensis* pro ipsa ecclesia *Lovicensi* et ipsius ecclesiae capitulari mensa empta de anno Domini millesimo quadringentesimo quadragesimo sexto et pro eadem comparata, prout latius litterae desuper per praefatum reverendissimum olim *Vincentium* archiepiscopum et primatem disponunt et continentur(sic). Ipsaeque litterae per capitulum ecclesiae *Gnesnensis* extant approbatae et sigillo capitulari communitae. Spectatque ipsa villa cum omni iure et proprietate ad ipsam ecclesiam *beatae Mariae Lovicensis* et ipsius capitulum; idemque olim reverendissimus pater dominus *Vincentius*, archiepiscopus, ultra admissionis, resignationis et ipsius ecclesiae dictae villae incorporationem duas marcas census et proventus ex ipsa villa pro mensa archiepiscopali singulis annis provenientes eidem ecclesiae et capitulo ipsius ex speciali gratia donavit et incorporavit et nihil iuris pro se aut successoribus suis reservavit.

Myslkovicze [4])(sic), villa mensae archiepiscopalis, sub parochiali ecclesia in *Chroslyno* [5]) de consensu et voluntate reverendissimi olim domini *Joannis* [6]), Dei gratia archiepiscopi et primatis, suique capituli *Gnesnensis* de anno Domini millesimo quadringentesimo quinquagesimo sexto de manibus nobilium *Rygcza de Myslkowycze* et *Borscha de Chroslyno* advocatorum per praelatos et canonicos capitulumque ecclesiae collegiatae *beatae Mariae Lovicensis* pro nonaginta marcis exempta et per quendam reverendissimum olim *Nicolaum* [7]), archiepiscopum et primatem *Gnesnen*-

[1]) *Zabostów Wielki.* [2]) *Kampina*, wieś z kościołem parafialnym w powiecie i dekanacie *łowickim*. [3]) *Łub (Łubiska)* w parafii *Jeżów.* [4]) *Mystkowice.* [5]) *Chruślin*, wieś z kościołem parafialnym w dekanacie i powiecie *łowickim.* [6]) *Jan Sprowski* arcybiskup † 1464 (Acta Capit. Gnesn.). [7]) *Mikołaj Kurowski* † 1411 albo *Trąba* † 1422 (Acta Capit. Gnesn.).

sem, ut litterae huiusmodi exemptionis, liberationis et concessionis seu admissionis praefati olim reverendissimi domini *Joannis* capitulo *Lovicensi* concessae disponunt, extiterat impignorata et invadiata spectatque ipsa villa cum omni iure ad ipsam ecclesiam tamdiu, donec et quousque per archiepiscopum fuerit pro simili summa nonaginta marcarum reempta, censusque et proventus, ex eadem villa provenientes, iuxta dispositionem eiusdem privilegii, concessionis per capitulum ipsius ecclesiae percipiendi non veniunt aut debent in sortem capitalis summae computari aut pro usura teneri ex concessione eiusdem archiepiscopi et ipsius capituli ecclesiae *Gnesnensis* ratihabitione.

Advocatia seu *scultetia* in villa praedicta *Myslkovycze* ex admissione et speciali consensu reverendissimi olim *Jacobi de Schyenno* [1]), archiepiscopi *Gnesnensis* et primatis suique capituli per venerabilem olim *Nicolaum de Kyelkovycze* ecclesiae *beatae Mariae* collegiatae praedictae donata ac per praelatos et canonicos eiusdem ecclesiae *Lovicensis* de manibus laicorum exempta pro certa et non expressa summa in litteris praefati olim reverendissimi *Jacobi de Schyenno*, archiepiscopi habetur et continetur ad eandem ecclesiam collegiatam *beatae Mariae Lovicensis* cum omni iure, prout litterae speciales eiusdem scultetiae sub titulo et sigillo reverendissimi olim *Vincentii Koth* [2]) disponunt, ac omnes et singulos proventus, advocatiam ipsam concernentes, necnon et villanorum in se continent praeter onera et servitia ad quae sculteti obligabantur, a quibus praelati et canonici capitulum queecclesiae ipsius *Lovicensis* per praefatum olim reverendissimum dominum *Jacobum* sunt exempti et absoluti de consensu capituli *Gnesnensis* praeter hoc solum, quod tempore guararum aut insecuritatum generalium, a casu evenientium, ipsum capitulum ecclesiae ipsius *Lovicensis* ratione huiusmodi advocatiae tenetur unum hominem armatum cum ballista pedestrem in castro *Lovicensi* expensis tamen castri servare et tenere; item habent speciales alias duas decimas manipulares praefatae ecclesiae *Lovicensis* praelati et canonici infrascriptas necnon libertatem incisionis ligna et robora pro aedificiis in silvis archiepiscopalibus, in quibus oppidani de *Lovicz* et homines mensae archiepiscopalis eadem excidere pro necessitate et usibus ipsorum consueverunt facultatem et potestatem ex concessione et donatione reverendissimi olim *Vincentii*, archiepiscopi *Gnesnensis* et primatis, cum consensu capituli *Gnesnensis* in recompensam ademptionis certis annonis et decimis (sic) ecclesiae parochiali in *Campina* tempore ipsius erectionis et fundationis ab ecclesia praedicta *Lovicensi* de anno millesimo quadringentesimo quadragesimo quinto, prout litterae ipsius *Vincentii*, archiepiscopi huiusmodi concessionem et donationem in se continentes latius disponunt et in se continent, decimae autem, de quibus supra, eidem ecclesiae *Lovicensi* et capitulo donatae in villis, videlicet

Gosth [3]) et *Ostraleka* [4]), villae sub parochialibus *Dmoschyno* [5]) et *Domanyecycze* [6]), in quibus villis decimae manipulares ex omnibus (sic) ex donatione praefati olim reverendissimi domini *Vincentii* ex causa superius descripta ecclesiae eidem *Lovicensi* donatae in toto etiam cum accrescentiis factis et fiendis spectant ad can-

[1]) *Jakób Sienieński*, arcybiskup † 1480 (Acta Capit. Gnesn.). [2]) *Wincenty Kot z Dembna*, arcybiskup *gnieźnieński* † 1448 (Acta Capit. Gnesn.). [3]) *Goźd.* [4]) *Ostrołęka*, wieś dziś w parafii *Głowno* w powiecie i dekanacie *brzezińskim*. [5]) *Dmosin*, wieś z kościołem parafialnym w tymże powiecie i dekanacie. [6]) *Domaniewice*, wieś z kościołem parafialnym w powiecie i dekanacie *łowickim*.

dem ecclesiam collegiatam *beatae Mariae Lovicensis* et ipsius capitulum, licet actio et lis dicitur esse intentata ipsis praelatis et canonicis occasione decimae manipularis ex agris praedialibus in eadem *Ostraleka*, quae nondum extat per sententiam terminata; item eadem ipsa ecclesia collegiata *beatae Mariae Lovicensis* et ipsius praelati et canonici ultra praemissa pro mensa communi ex donatione et concessione reverendissimi olim *Jacobi de Syenno*, archiepiscopi et primatis *Gnesnensis*, de anno Domini millesimo quadringentesimo septuagesimo octavo facta, duas alias certas decimas manipulares in villis

Patoky [1]), sub parochiali in *Campina* et *Syerchow* [2]), sub parochia in *Bednarj* [3]) in castellania *Lovicensi* consistentes et ad mensam archiepiscopalem quondam spectantes, etiam cum decima canapalium, quarum decimarum extant et modo in possessione, praeterquam decimae manipularis de unius campi (sic) villae praedictae *Syerchowo*, quondam ab haereditate ipsius villae *Syerchow* adempto et villae *Zampky* [4]) appropriato, nunc vero restituto, occasione cuius pendet controversia inter eiusdem ecclesiae collegiatae *Lovicensis* et oeconomum archiepiscopatus *Gnesnensis* modernum. (Non habetur sigillum capituli *Gnesnensis* circa privilegium concessionis huiusmodi decimarum). Item eadem ipsa ecclesia ipsiusque capitulum ultra praemissa extat modo in possessione decimae manipularis de agris praedialibus praedii archiepiscopalis sub castro *Lovicensi* iacentis, ut dicitur, per reverendissimum olim *Sbigneum*, archiepiscopum *Gnesnensem* eidem ecclesiae *Lovicensi* pro organista concessae, quam et modo percipit organista ipsius ecclesiae, de qua non extant concessionis et donationis monumenta.

Hospitale pauperum in civitate *Lovicensi* ad *S. Joannem* [5]) reverendissimum quondam *Albertum Yastrzebyecz*, archiepiscopum et primatem, de consensu capituli *Gnesnensis* una cum collegio praelatorum et canonicorum ecclesiae *Lovicensis beatae Mariae* simul et semel erectum et fundatum habet habereque debet unum sacerdotem in praepositum per proconsulem et consules una cum communitate civitatis *Lovicensis*, vacatione occurrente archiepiscopo *Gnesnensi*, pro tempore existenti praesentandum et instituendum, sicque institutus debet esse perpetuus et cura animarum domus pauperum est oneratus, alias pauperibus, in hospitali degentibus, sacramenta administrare tenetur et obligatur et nullum aliud beneficium ecclesiasti-

[1]) *Potoki*, wieś w parafii *Kompina*. [2]) *Sierschów*. [3]) *Bednary*, jak wyżej. [4]) *Ziąbki*, wieś w parafii *Bolimów* w powiecie i dekanacie *łowickim*. [5]) Kościół *ś. Jana Chrzciciela*, fundowany wraz z szpitalem, jak opis powyższy świadczy, przez arcybiskupa *Wojciecha Jastrzębca* (1422—1436). Pierwotny kościół był drewniany, przez arcybiskupa *Karnkowskiego* z drzewa odbudowany w końcu wieku XVI, w którego miejsce arcybiskup *Teodor Potocki* wystawił obecny kościół murowany. Do podanego w powyższym opisie uposażenia arcybiskup *Uchański* przydał w roku 1575 wójtostwo w *Dąbkowicach* na utrzymanie ubogich szpitalnych. Przy tym kościele znajduje się szpital dla wysłużonych i okaleczałych kapłanów pod opieką kapituły *łowickiej* niegdyś zostający, na którego utrzymanie arcybiskup *Komorowski* legował 18,000 złt., a następca jego *Władysław Łubieński* 22,000. Otworzony zaś został dopiero za arcybiskupa *Ostrowskiego*, który mu nadał wieś arcybiskupią *Pilaszków*, zamienioną później na wsie *Niedźwiada* i *Klewków*. Do tej dotacyi przybyły potem niektóre dziesięciny stołu arcybiskupiego i drukarnia prymasowska w *Łowiczu* nabyta od Jezuitów w *Kaliszu*. W roku 1784 wystawiono dom murowany obok rzeczonego kościoła, który atoli uległ zniszczeniu, a w miejsce jego kapituła *łowicka* wystawiła obszerny dom murowany o dwóch skrzydłach po obu stronach kościoła (Gawarecki, Pamiątki m. Łowicza str. 142 sqq.).

cum obtinere, sed et ad residentiam obligatur circa eandem ecclesiam *S. Joannis* et hospitale facere; insuper diebus festivis de mane officiis divinis in ecclesia *S. Joannis* seu hospitali peractis, processionibus et stationibus ecclesiae collegiatae *beatae Mariae Lovicensis* superpelliciatus et adalmuciatus interesse. Quod quidem hospitale et eius praepositus pro eius sustentatione ex donatione et fundatione praefati olim domini *Alberti*, archiepiscopi, habet pro dote et fundo ultra aream circa ecclesiam *S. Joannis* versus orientem et ex opposito domus pauperum iacentem cum horto, habet decimam manipularem in villa mensae archiepiscopalis, dicta

Zabostow, minor sub parochia ecclesiae collegiatae *beatae Mariae Lovicensis* ex omnibus et singulis ipsius agris provenientem, quam conducere tenentur cmethones, prout et conducunt ipsorum curribus absque solutione canapalium in horreum a praeposito locandum, quae decima iuxta dispositionem et ordinationem nedum ad usum et utilitatem praepositi, sed et pauperum converti debet; item eidem hospitali pauperum quaedam alia bona et proventus ultra in erectione et fundatione primaeva superius descripta et contenta, postea successive sunt adaucta, ut videlicet advocatia in eadem *Zabostowo minori* et quaedam prata.

UNIVERSITAS VICARIORUM alias vicarii perpetui, tres praelatorum, decem canonicorum, iuxta numerum collegii praelatorum et canonicorum per reverendissimum olim *Albertum*, archiepiscopum ecclesiae *Gnesnensis* erectorum, postea per reverendissimum olim *Joannem Gruszczynskj*, archiepiscopum s. metropolitanae *Gnesnensis* de anno Domini millesimo quadringentesimo sexagesimo septimo de consensu et ratihabitione capituli eiusdem s. ecclesiae metropolitanae *Gnesnensis* ac praedictae collegiatae *Lovicensis* fundata erecta et certis proventibus, decimis et obventionibus tam ex mensa archiepiscopali quam etiam mensa capitulari dictae collegiatae ecclesiae *Lovicensis* dotata, inferius describendis; in quorum vicariorum, decem videlicet canonicalium, cura animarum totius parochiae dictae collegiatae *Lovicensis* ecclesiae de canonicis, quam de fundatione primaeva habuerunt, extat translata et imposita. Quorum vicariorum omnium et singulorum collatio, provisio et praesentatio iusque patronatus spectat ad praelatos et canonicos ipsius ecclesiae et institutio ac provisio correctioque et iurisdictio ad praepositum, pro tempore existentem, sic videlicet, quod praepositus vicepraepositum providendi, ceterique praelati et canonici unusquisque eorum ipsius vicarium praesentandi praeposito habent facultatem ex dispositione privilegii erectionis, fundationis et dotationis universitatis vicariorum, nullus tamen vicariorum tam praelatorum et canonicorum aliquid speciale habet pro fundo, sed omnes eorum habent unum fundum in communi et aequaliter ex eo participant; et similiter ex proventibus accidentibus praeter excrescentias denarii *S. Petri* et quaestus introductionalium mulierum post partum et nuptias, de quibus duntaxat vicarii canonicales participant ratione curae animarum, quam gerunt.

Item eidem universitati vicariorum ultra officia diurna et nocturna, ad quae una cum schola explenda obligantur, videlicet horas canonicas singulis diebus festivis et ferialibus, iuxta quod canonici explere tenebantur et obligantur, mansionaria, alias cursus *de beata Virgine* in eadem ecclesia sonorosa voce decantandus, est annexa et incorporatus (sic), ad quem decantandum nedum ipsi vicarii, sed et altarista tituli *S. Nicolai*, magister scholae et sacristianus explere et decantare singulis diebus obligantur; qui altarista magister scholae et sacristianus, pro tempore

existentes, ex proventibus, mansionariam concernentibus, alias censibus in vim reemptionis videlicet pro summa mille et quadringentis florenis ungaricalibus, hinc inde computatis, participant, sic videlicet, quod singulis annis altarista pro ipsius interesse non plus solum tres marcas cum media, magister scholae tres marcas et sacristianus tres marcas similiter habere debet, dum et quando census ex integro solvuntur; de aliis autem proventibus mensae communis universitatis vicariorum altarista nihil percipit, solum magister scholae ex oblationibus quatuordecimam et companator dimidium quintae decimae partis sortes percipiunt; quae quidem universitas vicariorum pro dote et fundo ex eorum fundatione et dotatione habent bona et proventus infrascriptos in communi, et primo in civitate *Lovicensi* habent unam specialem aream et in eadem domum et alias certas domunculas, per aliquos vicariorum pro arbitrio in spatio eiusdem areae erectas, iacentem penes domum et aream canonicalem modo domini *Nicolai Chelmskj*, et ab alia parte aream et domum *Myczkowskj* se protendentem a circulo antiquae civitatis usque ad ripam fluvii *Msura*; et alias duas areas ex opposito eiusdem areae et scholae in circulo, ubi venduntur panes et alia victualia.

Item in eadem civitate alias parte ipsius, iure parochiali ad ecclesiam collegiatam ex antiquo spectante, ipsa universitas habet columbationem ex qualibet domo ab hospite per unum grossum et inquilinis arbitrariam; item omnes et singulas in ecclesia eadem collegiata et oraculo *S. Leonardi* [1]) oblationes in pecuniis et aliis rebus necnon spolia funeralium pannos telas, duntaxat pannis sericeis et cera, necnon auro, argento in clenodiis et aliis vasis, pro ecclesia legatis, quae debentur et veniunt in dispositionem praelatorum et canonicorum pro ecclesia.

Item habent decimas infrascriptas, videlicet:

Rogoschno [2]) et *Ruchna* [3]), villae sub parochia ecclesiarum *Domanyewycze* et *Glowno*, post quarum villarum omnes et singulos agros cmethonales decimae manipulares provenientes spectant ad universitatem vicariorum perpetuorum ecclesiae collegiatae *beatae Mariae Lovicensis*, et conducunt eas cmethones in eisdem villis ipsorum curribus in horrea, a factore vicariorum locanda, in praedicta *Rogoschno* etiam cum solutione canapalium de quolibet manso per duos grossos; in dicta vero *Ruchna* absque solutione canapalium; ex agris autem in dicta *Rogoschno* sculteti solvunt decimam pro parochiali ipsorum in *Damanyewycze*, in *Ruchna* vero pro capellanis in *Oleschno* alias *Glowno* ex praedialibus.

Yaschen [4]) et *Lubyenkow* [5]) et *Trzczanka* [6]), villae, quoad *Yasyen* sub parochiali in *Brzeszyny*, quo vero ad *Lubyenkow* et *Trzczanka* sub parochiali *Dmo-*

[1]) Kościołek *ś. Leonarda* w starem mieście *Łowiczu*, nie wiadomo kiedy i przez kogo pierwotnie wystawiony z drzewa kostkowego, w roku 1626 przez aptekarza *łowickiego*, *Andrzeja Cebrowskiego*, z tegoż materyału odbudowany razem z szpitalem dla ubogich. Dzisiejszy kościół zaś stanął nakładem *Pawła Kosickiego*, kanonika *gnieźnieńskiego* i dziekana *łowickiego* († 1778). Przy tym kościołku od dawna był cementarz grzebalny dla obydwóch parafii miejscowych, rozszerzony w roku 1780 i przez arcybiskupa *Ostrowskiego* poświęcony, który atoli dla bliskości miasta zniesiony został. *Ks. Jan Dzierski*, wikaryusz kolegiaty *łowickiej* utrzymywał w domu drewnianym obok tegoż kościółka położonym kilka sierót do usług kościelnych, zwanych *Bartoszkami*, o których wychowanie się starał (Gawarecki l. c. str. 146. 147. Compendium Inventarium Archiepiscopatus Gnesn. Stanislai Krajewski Administr. Archidioec. Gnesn. de a. 1685 f. 1—3 in Archiv. Capit. Gnesn.). [2]) *Roguśno*. [3]) *Ruchna*. [4]) *Jasień*. [5]) *Lubianków*. [6]) *Trscianka*.

schyn, in quibus villis decimae manipulares ex omnibus et singulis agris cmethonalibus tam possessionatis quam desertis provenientes in toto, exceptis certis agris in haereditate villae praedictae *Lubyenkow*, spectant ad universitatem vicariorum ecclesiae collegiatae *beatae Mariae Lovicensis*, quas conducunt cmethones n ipsis villis eorum curribus in horrea, a factore vicariorum locanda, sine solutione canapalium. De dictis autem certis agris seu eorum quantitate, alias uno campo versus *Rudnyk* [1]), decima manipularis datur pro canonicatu et praebenda ecclesiae *Lanciciensis*, quos obtinet pronunc dominus *Albertus Valyschewskj* [2]); ex agris autem praedialibus in *Yaschyen* et *Lubyankowo* cum excrescentiis decimae manipulares dantur pro dictis parochialibus ex *Yaschyen* in *Brzeschyny* et ex *Lubyenkow* in *Moschyn* [3]); in *Trzczanka* non sunt aliqui agri praediales, solum cmethonales.

Volya Bylyna [4]), villa sub ecclesia parochiali in *Boguschycze* [5]), in qua non sunt aut fuerunt aliqui agri praediales, solum cmethonales, ex quibus totius villae agris decima manipularis proveniens in toto spectat ad universitatem vicariorum ecclesiae collegiatae *beatae Mariae Lovicensis*, quam conducunt cmethones ipsorum curribus in horreum, a factore vicariorum locandum, absque solutione canapalium.

Item ipsa universitas ultra praemissa in privilegio erectionis, fundationis et dotationis descripta habet certos census, hinc inde pro anniversariis in vim reemptionis coëmptos.

Item ex villis, ad ecclesiam eandem collegiatam *Lovicensem* ex antiquo iure parochiali spectantibus et provenientibus, praelati et canonici colendam de qualibet domo cuiuslibet villae per unum corum avenae percipiunt, et inter se per villas alternative distribuunt.

Altare, tituli *S. Nicolai* [6]), in eadem ecclesia collegiata et capella sub organo, de iure patronatus et praesentandi praelatorum et canonicorum eiusdem ecclesiae collegiatae *beatae Mariae Lovicensis*, quod pronunc obtinet honorabilis *Petrus de Urzedow* [7]) tanquam senior ex universitate vicariorum, ex praesentatione praefati capituli ecclesiae *Lovicensis*; quod pro dote et fundo habet, et primo in civitate *Lovicensi* circa ecclesiam et cimiterio (sic) eiusdem unam specialem aream et in eadem domunculam, inter domos canonicalem et altaristae, tituli *S. Jacobi*, alias praedicatoris iacentem; item octo marcas census annui perpetui in vim remptionis pro centum et viginti marcis, hinc inde comparatas et modo in *Bathkow* [8]) et aliis villis haereditariis domini *Petri Wepynek* [9]) quoad quatuor marcas et quoad alias quatuor marcas in villa et haereditate *Swynari* [10]) nobilis *Andreae Schyczkj* [11]), haeredis de *Schyczko* [12]) et *Swynarj* similiter reformatas et inscriptas; insuper et alias

[1]) *Rudniki.* [2]) *Waliszewski Wojciech* h. *Leszczyc* (Niesiecki l. c. IV, 452. [3]) *Dmosin.* [4]) *Beliny* (*Wola Bielińska).* [5]) *Boguszyce*, wieś z kościołem parafialnym w powiecie i dekanacie *rawskim.* [6]) Zob. na końcu książki dokument erekcyjny. [7]) *Piotr z Urzędowa* professor teologii, w roku 1508 został bakałarzem nauk wyzwolonych w akademii *jagiellońskiej*, umarł w *Rzymie* (Muczkowski, Statuta etc. f. 148). [8]) *Będków*, wieś z kościołem parafialnym w powiecie i dekanacie *brzezińskim*, gniazdo rodziny *Wspinków* albo *Spinków.* [9]) *Piotr z Będkowa Wspinek*, kanonik *gnieźnieński* i *poznański*, proboszcz *krakowski* zmarły roku 1496, imiennik wyżej podanego z tej samej pochodził rodziny h. *Prus* (Ks. Korytkowski l. c.) [10]) *Świniary*, wieś w parafii *Strzegocin* w dekanacie i powiecie *łęczyckim.* [11]) *Życki Andrzej* h. *Drzewica* (Niesiecki l. c. IV, 765). [12]) Zapewne *Żychy* (*Życko)* w parafii *Dworszewice* w powiecie i dekanacie *radomskim.*

tres marcas cum media ex mansionaria eiusdem ecclesiae collegiatae *beatae Mariae Lovicensis* percipit et singulis annis percipere debet. Cuius quidem altaris altarista, pro tempore existens, obligatur ad onera infrascripta, in eadem ecclesia explenda; primo, quod singulis diebus tenetur in ipsa ecclesia per se vel per alium mansionariam cantare superpelliciatus inter alios mansionariam decantantes cum vicariis; insuper tres missas singulis septimanis ad altare praedictum *S. Nicolai* legere aut explere similiter per se vel per alium, videlicet, primam feriis secundis pro defunctis, feriis quartis de *S. Nicolao* et sabbativis diebus de *beata Virgine*. Ad quod quidem altare ex privilegio fundationis per capitulum collegiatae *beatae Mariae Lovicensis* vacatione occurrente senior ex vicariis vicarius debet praesentari loci ordinario *Gnesnensi*.

Taxatum est idem altare ad sex scotos.

Altare, tituli *S. Catharinae* in eadem collegiata *beatae Mariae* pro poenitentiario per honorabilem dominum *Petrum* tunc vicarium ecclesiae collegiatae *beatae Mariae Lovicensis* fundatum, dotatum et per reverendissimum in *Christo* patrem dominum *Joannem de Lasko*, archiepiscopum et primatem *Gnesnensem* erectum. Quod pro dote et fundo habet novem marcas pecuniarum census annui, hinc inde pro centum triginta et quinque marcis comparatas et coëmptas sub titulo reemptionis et modo in bonis haereditariis hinc inde reformatas; et primo in villa *Skothnykj* [1]) per *Joannem*, haeredem, duae marcae in terra *Lanciciensi* et districtu eiusdem sub parochia *Gora* [2]) tempore capitaneatus domini *Nicolai*, palatini de *Lubranyecz* [3]); item quatuor marcae per nobilem *Joannem Pokrzywnyczkj* [4]) in villis *Pokrzywnycza* [5]), *Zachlodzycze* [6]), *Boguschycze* [7]) et platea oppido *Pyathek* [8]) adiacente et molendinis eiusdem; item unam marcam pecuniarum monetae et numeri Polonicalis similiter census annui perpetui in vim reemptionis per nobilem *Joannem de Snyathowa* [9]), de terra *Lanciciensi*, et districtu eiusdem in villis *Snyathowa* et *Syemunya* [10]) reformata et in libris castri *Lanciciensis* tempore suprascripti magnifici domini *Nicolai de Lubrancz*, palatini *Posnaniensis*, reformata; item aliae duae marcae in bonis haereditariis per nobilem *Nicolaum Pucznyewskj* [11]) *de Pucznyewo* similiter census annui perpetui in bonis haereditariis ipsius nobilis *Nicolai Pucznyewskj*, alias sorte bonorum haereditariorum ipsius in dicta villa *Pucznyewo* in terra *Lanciciensi* concernente in libro castri *Lanciciensis* etiam tempore capitaneatus saepe memorati magnifici domini *Nicolai de Lubrancz*, palatini *Posnaniensis* inscriptae et reformatae. Cuius quidem altaris altarista, pro tempore existens, obligatur ad onera infrascripta, videlicet, in ipsa ecclesia collegiata ad altare

[1]) *Skotniki*, gniazdo rodziny *Skotnickich* h. *Bogorya*, z których pochodził arcybiskup *Jarosław Skotnicki* (Niesiecki l. c. IV, 118). [2]) *Góra ś. Małgorzaty*, wieś z kościołem parafialnym w dekanacie i powiecie *łęczyckim*. [3]) *Mikołaj z Lubrańca Lubrański*, najprzód kasztelan *lędzki*, potem wojewoda *kaliski* i starosta *łęczycki*, nareszcie wojewoda *poznański*, brat *Jana*, biskupa *poznańskiego* (Niesiecki l. c. III, 182). [4]) *Jan Pokrzywnicki* h. *Grzymała* (tamże III, 634). [5]) *Pokrzywnica*. [6]) *Zachodzice*, [7]) *Boguszyce*, wsie należące do parafii. [8]) *Piątek*, w powiecie i dekanacie *łęczyckim*. [9]) *Jan z Śniatowa*, wsi położonej w powiecie i dekanacie *łęczyckim*, w parafii *Leśnica Wielka*. Rodziny *Śniatowskich* heraldycy nasi nie znają. [10]) Zapewne *Siemonia*, wieś położona w parafii *Damaniew* w dekanacie i powiecie *łęczyckim*. [11]) *Pucznieński Mikołaj z Puczniewa*, wsi leżącej w parafii *Małyń* w powiecie i dekanacie *łódzkim* h. *Abdank* (Niesiecki l. c. III, 781).

praedictum tres missas singulis septimanis, videlicet feriis secundis de *beata Virgine*, imposita collecta pro sacerdote et pietate sua, feriis quartis pro defuncto sacerdote et benefactoribus et feriis sextis de *S. Catharina*, altaris patrona. Cuius quidem altaris ius patronatus et praesentandi, vacatione occurrente, spectat ad capitulum praelatorum et canonicorum eiusdem ecclesiae collegiatae *beatae Mariae Lovicensis*; item eiusdem altaris altarista non habet domunculam aliquam aut aream pro domuncula, habet tamen speciales apparatus, duos videlicet ornatus seu casulas, unam de adamasco albo cum suis attinentiis et aliam de arasio nigro, et missale de impressa.

Taxatum est ad sex scotos.

Altare quartum Corporis Christi in eadem ecclesia collegiata *beatae Mariae Lovicensis*, de iure patronatus laicorum, advocati videlicet haereditarii *Lovicensis* in officio existentis et scabinorum, tanquam consentientium, per honorabilem quondam *Gregorium de Yganyslavicze* praepositum ad sanctum *Joannem* in *Lowycz* fundatum et dotatum ac de anno Domini millesimo quingentesimo (sic) per reverendissimum in Christo patrem *Joannem de Lasko*, sanctae ecclesiae *Gnesnensis* archiepiscopum et primatem erectum, quod modo obtinet honorabilis *Jacobus Manthowskj* ex praesentatione nobilis *Mathiae*, advocati et scabinorum civitatis *Lovicensis*; habetque idem altare pro dote et fundo inprimis unam specialem domum ex opposito ecclesiae, inter domos providi *Michaëlis de Brzumyno*, dicti *Pokrywka*, causarum consistorii *Lovicensis* procuratoris ex una et honestis *Catharinae Boska* ex altera partibus sitam, necnon certos agros in tribus campis antiquae civitatis *Lovicensis*, videlicet mansum post *Kyerchow* penes *Poray* ex una parte et *Prandota* ex altera; alterum mansum post fluvium penes advocatum ex una et *Goschek* partibus ex altera, ac nonnulla prata, unum, dictum *Dzyerzkowska*, circa *Naquaschi* ac tria prata in ipsa *Naquaschi*, videlicet *Rogyethkowska*, *Slykowska* et *Dzyerzkowska* penes advocatum ex una et decanum ex altera partibus situata; necnon hortum penes *Labuda* ex una et *Nicolaum Slyk* partibus ex altera; ac humuletum ibidem penes hortum *Slyak* ex una et agrum *Myslysch* partibus ex altera; item calicem deauratum, duos ornatus, unum de axameto flaveo et alium de camcha ac missale impressum, duoque antepedia, unum de axameto flaveo et aliud de camcha coloris diversi; item et census novem marcarum perpetui in vim reemptionis pro centum et octoginta marcis Polonicalibus, hinc inde in bonis haereditariis in vim reemptionis coëmptos et comparatos; et primo apud generosum et strenuum *Albertum de Byelavj* [1]), subpincernam *Lanciciensem* tres marcas in et super quarta parte oppidi *Byelavj* in terra *Lanciciensi* eiusque oppidanis cuiuscunque artificii et incolis, agros colentibus, ac agris, pratis fructibusque et censibus universis provenientibus in castro *Lanciciensi* tempore capitaneatus cuiusdam generosi domini *Petri de Prawkovicze* [2]), castellani *Siradiensis* et capitanei *Lanciciensis*, reformatas, inscriptas pro sexagintaque marcis venditas et emptas; item alias tres marcas pecuniarum census annui perpetui in vim reemptionis pro sexaginta marcis apud nobilem *Joannem*, haeredem in *Laka* [3]) in et super tota sua haereditate *Laka*

[1]) *Bielowski Wojciech* h. *Zaremba* (Niesiecki l. c. I, 92). [2]) *Piotr Dunin z Prawkowic* h. *Łabędź* (Niesiecki l. c. II, 109). *Łęka* albo *Łęg* w parafii *piątkowskiej*.

maiori, *Volya* et *Golanskye* [1]), in terra *Lanciciensi*, reformatas et inscriptas, et in castro *Lanciciensi* tempore capitaneatus olim magnifici *Ambrosii Pepowskj* [2]), palatini *Siradiensis* et capitanei *Lanciciensis*, reformatas et inscriptas; item alias tres marcas census annui perpetui in vim reemptionis similiter pro sexaginta marcis mediorum grossorum monetae et numeri Polonicalis in et super villa *Maiori Dempsko* [3]) in terra *Gostinensi* eiusque incolis, agros colentibus, apud generosum dominum *Andream de Koslow* [4]), vexilliferum *Gostinensem*, emptas et comparatas et in actis officialatus *Lovicensis* reformatas et inscriptas ac resignatas. Cuius quidem altaris altarista, pro tempore existens, singulis septimanis obligatur ad tres missas per se vel per alium legere et explere, unam de *beata Virgine* „*salve sancta Parens*,“ alteram pro famulo *Nicolao Slyk* et tertiam pro benefactoribus, in quarum qualibet missa imponi debet collecta pro sacerdote defuncto.

28. ECCLESIA S. SPIRITUS IN LOWICZ,*)

parochialis, de iure patronatus et provisione archiepiscopi *Gnesnensis* et primatis, quam pronunc obtinet honorabilis dominus *Albertus Yezyorkowskj* [5]) ex provisione reverendissimi domini *Joannis de Lasko*, archiepiscopi *Gnesnensis*, legati nati et primatis, qui, prout ex antiquo circa ipsam ecclesiam pro sui sustentatione et curae animarum administratione circa ipsam ecclesiam servat duos capellanos in vicarios et ministrum seu scholae rectorem. Quos ex proventibus mensae suae plebanalis salariis providet et contentos reddit. Quae quidem ecclesia ex fundatione, dotatione et erectione per reverendissimum quendam olim *Nicolaum*, archiepiscopum sanctae ecclesiae *Gnesnensis*, facta, habet proventus necnon et parochiam, ab aliis parochiis distinctam, praesertim collegiatae *beatae Mariae Lovicensis* latius in litteris eiusdem reverendissimi olim *Nicolai* ipsius et capituli *Gnesnensis* sufficienter consignatis descriptam, quarum tenor sequitur et est talis:

In nomine Domini amen. Ad rei memoriam sempiternam. Cum brevis aetas hominum ducatur continue in occasum sagax prudentum solertia inter humanae naturae commoda nihil dignius memoria fore arbitrans opportunum contra oblivionis

[1]) *Goleńsko*, wieś w parafii kolegiaty *łowickiej*. [2]) *Pampowski Ambroży* h. *Gozdawa*, najprzód kasztelan *rospierski*, potem wojewoda *sieradzki*, jenerał wielkopolski i starosta *malborgski* † 1510 (Niesiecki l. c. III, 555). [3]) *Dębsk*, wieś w parafii *Kozłów Biskupi* w powiecie *sochaczewskim*. [4]) *Andrzej z Kozłowa Kozłowski*, chorąży *gostyński*.

*) Kościół *ś. Ducha* w *Łowiczu* fundował w roku 1404 arcybiskup *Mikołaj Kurowski*, który zapobiegając potrzebom duchownym tegoż miasta i okolicy ustanowił drugą parafią *łowicką* przy tymże kościele, uposażywszy go dziesięcinami stołu arcybiskupiego w nowem mieście *Łowiczu* i *Zielkowicach*, jak umieszczony niżej dokument erekcyjny opiewa. Kościół ten po kilkakrotnie odbudowany, ma dotąd osobnego proboszcza. Jest w nim nagrobek z portretem i napisem: *Szlachetny Józef Nieszyłkowski, Radzca Łowicki, na Bratkowicach, fundator kościołka Emaus. Umarł 1665 roku* (Gawarecki l. c. str. 141. 142). Parafią stanowi nowe miasto *Łowicz* oraz wsie: *Zagórze*, *Otolice*, *Szczudłów*, *Ostrów*, *Dąbkowice*, *Pilaszków*, *Jastrzębia*, *Jamno*, *Seroki*, *Zawady*, *Wygoda*, *Urbańszczyzna* i przedmieście *Bratkowice*.

[5]) *Wojciech Jeziórkowski*, pleban.

fomitem et memoriae naufragium remedium advenit, ut pensata labilitate recordantiae vota laudabilium donationum scripturarum testimonio roborentur. Proinde nos *Nicolaus* [1]), Dei gratia s. ecclesiae *Gnesnensis* archiepiscopus, notum facimus universis tam praesentibus quam futuris, praesentium notitiam habituris, quod felicis tempore nostri regiminis, quantum Deo propitio possumus, gloriam cultus divini in civitate nostra *Lovicensi* et eandem civitatem *Lovicensem* in pluralitate habitantium pro viribus ampliare cupientes, ecclesiam novam parochialem ad laudem et honorem omnipotentis Dei et praesertim *Spiritus S.*, necnon *beati Mathiae*, apostoli et evangelistae ac *S. Catharinae*, virginis, per venerabilem fratrem nostrum dominum *Joannem* episcopum *Lidoricensem* suffraganeum nostrum, fundavimus et ereximus, fundari quoque et erigi fecimus, de nostra scientia speciali discretum *Paulum Clementis de Ribno*, presbyterum *Posnaniensem*, eidem ecclesiae novae *S. Spiritus* in *Lovicz* praeficiendo in rectorem, curam spiritualium et temporalium ac regimen animarum in dicta ecclesia nova sibi committentes. Attento itaque, quod spiritualia sine temporalibus non possunt subsistere ac de congrua sustentatione rectoris eiusdem ecclesiae pro tempore volentes paterna provisione sollicite providere, decimas mensae nostrae archiepiscopalis in *Zelkovycze* et in nova civitate *Lovicz* de agris noviter exstirpatis et in futurum ibidem exstirpandis, ac etiam duos mansos agrorum ibidem ante eandem novam civitatem exstirpandorum praedictae ecclesiae novae *S. Spiritus* et *S. Mathiae*, apostoli et evangelistae, ac *S. Catharinae*, virginis, in *Lovicz* per nos fundatae et erectae, et rectori eiusdem ecclesiae pro tempore pro sua competenti et congrua sustentatione sub ratihabitione venerabilium fratrum nostrorum dominorum capituli videlicet *Gnesnensis* necnon dictam novam civitatem *Lovicz* et longam plateam in antiqua civitate *Lovicz* incipiendo a ponte et *Januszyno Szychultowycz* versus et usque ad ecclesiam *S. Spiritus* supradictam et etiam villas *Barthkovycze* [2]) *Yastrzebya* [3]), *Yamno* [4]), *Pyelaszkovo* [5]), *Domkovycze* [6]), *Ostroph* [7]) et *Otholycze* [8]), eidem ecclesiae propinquas et vicinas, pensantes inter nos, quod rector *S. Mariae* virginis de antiqua *Lovicz* praeter eandem civitatem novam, plateam et villas supradictas de eadem antiqua ecclesia sua potest habere sustentationem sufficientem ac etiam condecentem, pro parochia et quoad ius parochiale addimus, annectimus, apropriamus, incorporamus et perpetuis temporibus invisceramus, volentes et praesentibus statuentes, quod homines novae civitatis *Lovicz* ac plateae et villarum praedictarum in ipsa nova ecclesia *S. Spiritus* divina de cetero audiant officia, et ecclesiastica percipiant sacramenta ibique ecclesiasticam perpetue habeant sepulturam; in recompensam autem dictae antiquae plateae novam plateam, qua itur de *S. Joanne* ad antiquam civitatem, ecclesiae antiquae et matrici adiungimus et incorporamus per praesentes. Harum quibus nostrum et dicti capituli nostri sigilla appensa sunt testimonio litterarum. Actum et datum in castro nostro *Lovicz* ipso die *Dionysii* et sociorum eius martyrum beatorum anno Domini millesimo quadringentesimo quarto. Transivit per manus *Kyelczy* [9]), cancellarii.

Item eadem ipsa ecclesia praemissorum in erectionis litteris descriptorum et ipsius modernus plebanus extat in possessione pacifica et quieta, et ultra prae-

[1]) *Mikołaj Kurowski*, arcybiskup. [2]) *Bratkowice*, [3]) *Jastrzębia*, [4]) *Jamno*, [5]) *Pilaszków*, [6]) *Domkowice*, [7]) *Ostrów*, [8]) *Otolice*, wsie do parafii należące, jak wyżej. [9]) *Kiełczu*, kanclerz metropolitalny i arcybiskupi, jako taki wspominany w aktach kapituły *gnieźnieńskiej* i ze de-

missa habet unum fertonem ex advocatia in villa *Yamno* superius descripta ratione decimae, occasione cuius coram quodam venerabili *Joanne de Brzosthkowo* [1]), cantore vicarioque in spiritualibus et officiali *Gnesnensi* generali lis et actio fuit intentata per plebanum in *Pczonow* [2]) et tandem sententia adiudicatoria pro ecclesia *S. Spiritus* terminata, prout litterae in eadem ecclesia *S. Spiritus* latius disponunt ab eodem vicario in spiritualibus *Gnesnensi* generali executoriales reportatae. Item eadem ipsa ecclesia et eius pro tempore plebanus habet prata agris adiacentia, necnon et aream circa ecclesiam pro curia cum horto satis competentem et speciales areas pro vicariis; item oppidani seu cives civitatis *Lovicz* pro ipsa ecclesia nihil aliud solvunt, solum columbationem, videlicet quilibet hospes de qualibet domo per unum grossum, villani vero ex villis iure parochiali ad ipsam ecclesiam spectantibus solvunt ratione colendae de qualibet domo hospes per unum corum avenae et hortulani per medium grossum.

Taxata est eadem ipsa ecclesia *S. Spiritus* ad unam sexagenam argenti, quo vero ad denarium *S. Petri* camerae apostolicae ad quindecim scotos [3]).

Altare tituli *beatae Virginis* in eadem ecclesia parochiali *S. Spiritus* de iure patronatus proconsulis et consulum civitatis *Lovicensis*, quod modo obtinet discretus

kumentach od roku 1404 do r. 1411. W tym roku pomieniał się z *Świętopełkiem* na kantoryą *krakowską* (Ks. Korytkowski l. c.).

[1]) *Jan z Brzostkowa Brzostkowski*, kantor *gnieźnieński* i officyał † 1460 (Ks. Korytkowski l. c.). [2]) *Pszczonów*, wieś z kościołem parafialnym w dekanacie i powiecie *łowickim*. [3]) Oprócz wyżej wymienionych posiadał *Łowicz* jeszcze następujące kościoły: *a*) Kościół z klasztorem księży *Pijarów* fundacyi *Jana z Szamowa Szamowskiego*, kasztelana *gostyńskiego*, który ofiarował na założenie kolegium i kościoła 28,572 złt. W roku 1668 dnia 14 marca wprowadzeni zostali pierwsi zakonnicy do *Łowicza* przez officyała i kanonika *Oporowicza*, a dnia 10 maja tegoż roku otworzyli szkoły. Pierwszym rektorem był *ks. Wojciech Siewierkiewicz*, który wspólnie z *Wojciechem Zimnym*, włościaninem z wsi *Bobrownik*, w roku 1680 wystawił murowany kościół pod wezwaniem *N. Maryi P.* i *ś. Wojciecha* z okazałą, lecz dotąd nieukończoną facyatą i wieżą na którą arcybiskup *Potocki* ofiarował 13,000 złt. W kościele jest tablica z następującym napisem wyjaśniającym jego erekcyą:

D. O. M.

„Haec ecclesia erecta in honorem B. Mariae Virginis Matris Dei et S. Adalberti, episcopi et martyris, Innocentio XI, Joanne III Rege Poloniae, Stephano Wydżga Arch. Gnesn. Perillustris ac Rdmus D. Albertus Stawowski Epus Petreens. Suffragan. Gnesnen. primum lapidem imposuit, ex pia munificentia Illrmi Dni Joannis in Szamow Szamowski, Castellani Gostin., Fundatoris Collegii Lovic. et ex speciali subsidio M. D. Petrokoński diversorumque benefactorum sub Rndo Patre Carolo Joanne a Jesu Praepto Provin., Patre Adalberto a S. Theresia Rectore Loviciensi Anno a partu Virginis 1680 die 11 mensis Junii.“

W tym kościele jest pomnik arcybiskupa *Krzysztofa Antoniego Szembeka* † 1748. *b*) Kaplica z klasztorem księży Missyonarzów, wprowadzonych do *Łowicza* przez kardynała *Michała Stefana Radziejowskiego* r. 1689, który im zarząd nad seminaryum miejscowem poruczył, wystawiwszy im gmach obszerny na mieszkanie i piękną kaplicę z cegły palonej. Malowanie ostatniej wewnątrz w sposób nader gustowny dokonane kosztowało 1400 dukatów. Arcybiskup *Krasicki* przyozdobił tę piękną kaplicę portretami arcybiskupów *gnieźnieńskich*. W gmachu klasztornym znajdują się dziś szkoły wydziałowe. *c*) Kościół i klasztor panien *Bernardynek* za miastem z cegły palonej wystawione z pobożnej szczodrobliwości fundatora *Marcina Sadowskiego*, kasztelana *gostyńskiego* r. 1650. *d*) Kościół i klasztor *OO. Dominikanów* w ulicy wiodącej do zamku fundowane w r. 1411 przez arcybiskupa *Mikołaja Kurowskiego* z cegły palonej. Po zniesieniu klasztoru gmachy zamienione zostały na koszary. *e*) Kościół i klasztor *OO. Bernardynów* wymurowany nakładem arcybiskupa *Jana Gruszczyńskiego* około roku 1470. Po zniesieniu klasztoru urządzono w gmachu pozostałym seminaryum nauczycielskie, później zamieniono go na koszary. *f*) Kościół i klasztor *Bonifratrów* przez arcybiskupa *Henryka Firleja* przed rokiem 1626

Bartholomaeus, presbyter, ex praesentatione proconsulis et consulum ipsius civitatis per reverendissimum olim *Fredericum*, miseratione divina *S. Romanae* ecclesiae tituli *S. Luciae* in septem soliis presbyterum cardinalem, archiepiscopum *Gnesnensem* et primatem etc., de anno Domini millesimo quingentesimo secundo erectum, habet pro dote et fundo bona infrascripta, in tenore erectionis et fundationis descripta, et primo domum ex opposito ecclesiae *S. Spiritus* penes *Dzyeveczyna* ex una et *Stanislaum Schum* partibus ab altera, cum pratis in postico eiusdem domus consistentibus; item prata post *Bernardinorum* dotem penes metas antiquae civitatis ex una et *Catharinam Czechova* partibus ab altera; item pratum, dictum *Kosthczynska*, eisdem pratis contiguum, circumseptum per olim *Stanislaum Kostka*; item prata penes *Servathka Stanislaum* ex una et *Petrum Pechtha* parte ab altera; item prata sub paludibus, alias *pothblothy*, decem octo virgarum penes pratum fratrum Praedicatorum ex una et *Nicolaum Yagyelka* partibus ex altera iacentia; item prata, dicta *Pozyemkowska*, penes *Byala Michalova* ex una et *Gawronek* partibus ex altera; item duodecim sulcos agri penes *Gregorium Kustosch* ex una et *Joannem Luthko* partibus ex altera consistentes; item quatuordecim sulcos agri penes *Catharinam Czarna* ex una et *Andream Swyder* partibus ex altera; item sex sulcos agri in *Thuschewo* penes *Gregorium Kustosch* ex una et *Pyotrowskj*, cives *Lovicenses* partibus ex altera iacentes et consistentes; item calicem argenteum, duos ornatus et missale impressum habet; quae quidem prata et agros eiusdem altaris altarista pro tempore existens habet dicto altari per praefatum olim reverendissimum *Fredericum*, cardinalem et archiepiscopum adscripta, praeter tamen iurium mensae archiepiscopalis offensam, prout litterae erectionis eiusdem hoc continent; cuius quidem altaris altarista pro tempore existens, prout litterae erectionis disponunt, debet esse actu presbyter et circa ecclesiam ad altare residens nullumque aliud beneficium posse habere aut se ab altari absentare absque legitima causa, alias datur facultas patronis ipsius altaris alium praesentandi; item obligatur singulis septimanis altarista explendum tres missas, unam de *beata Virgine*, aliam pro famulo et tertiam pro benefactoribus per se vel per alium.

29. ZLAKOW.*)

Villa mensae archiepiscopalis, in eadem ecclesia parochialis tituli *Omnium Sanctorum* de collatione et provisione sanctae ecclesiae metropolitanae *Gnesnensis*

fundowany, który im oboje wraz z obszernym szpitalem wymurował. W roku 1807 opuścili zakonnicy rzeczeni *Łowicz* i połączyli się z zgromadzeniem *warszawskiem*. Z klasztoru i kościoła dziś nie ma śladu. *g*) Kościół *Emaus* zwany w roku 1665 na przedmieściu *Bratkowicach* przez radnego miasta *Józefa Niesyłkowskiego* z drzewa wystawiony na początku wieku niniejszego zupełnej uległ ruinie (Gawarecki l. c. 148—171. Archiv. Capit. Gnesn. Compendium Inventariorum Archiepiscopatus Gnesnensis Stanislai Krajewski de a. 1685 f. 1—3).

*) *Zlaków*, wieś niegdyś arcybiskupów *gnieźnieńskich* do księstwa *łowickiego* należąca, dziś w archidyecezyi *warszawskiej*, powiecie i dekanacie *łowickim* położona z kościołem parafialnym przez tychże arcy-

archiepiscopi et primatis pro tempore existentis, quam pronunc obtinet honorabilis *Cristinus de Czarnkow* [1]), ex provisione reverendissimi olim domini *Frederici*, miseratione divina *S. Romanae* ecclesiae tituli *S. Luciae* in septem soliis presbyteri cardinalis et archiepiscopi *Gnesnensis* et primatis, qui, prout ex antiquo, circa ipsam ecclesiam pro sui subsidio et curae animarum administratione servat duos capellanos in vicarios et ministrum, quos ex proventibus mensae plebanalis salariat. Spectant enim ad eandem ecclesiam iure parochiali ex antiquo praefata *Zlakow* dicta ecclesiastica et aliae infrascriptae, *Zlakow Borovj* [2]), *Stepow* [3]), *Stepowska Volya* [4]), *Karschnycze* [5]), *Mastky* [6]), *Nyespusha* [7]), *Duplice maior* et *minor* [8]) et *Rethkj* [9]). Quae quidem ecclesia et eius pro tempore plebanus habet pro dote et fundo ex antiquo bona et proventus infrascriptos, quorum modo extat in possessione pacifica, et primo in eadem villa *Zlakow* ecclesiastica et eius haereditate circa ipsam ecclesiam habet specialem aream pro curia plebanali et in eadem curiam cum hortis pro allodio seu horreo et aliis commoditatibus satis competentem et spatiosam in latere villae versus meridiem iacentem; item alias areas speciales cimiterio contiguas pro duobus vicariis et ministro; insuper et alias quatuor areas hinc inde inter villanos ipsius villae situs pro hortulanis habentes; item in postico areae dotis plebanalis habet pratum sepe septum et in eodem vinarium seu piscinulam; item et duos mansos agri in duobus campis ad instar aliorum ipsius villae cmethonum se in latitudine et longitudine protendentes cum pratis ipsis agris adiacentibus, quos quidem mansos duos seu eorum partem idem plebanus inter hortulanos partitus est per quatuor sulcos cum pratis, residuitate adhuc pro curia plebanali et eius utilitate manente; et solvunt ex eisdem agris hortulani seu cmethones dictos agros possidentes ex locatione singulis annis pro censu plebano per viginti grossos et nihil aliud, solum quod omni septimana unusquisque eorum per unum diem laborat labores manuales absque iumentis et solvunt dicti hortulani seu cmethones in agris plebanalibus locati decimam manipularem pro ecclesia et eius plebano in eadem *Zlakow*. Item sculteti eiusdem villae ex eorum scultetiis decimam manipularem ex agris scultetiae ipsorum provenientem solvunt pro ecclesia parochiali in eadem *Zlakow* et ipsius pro tempore plebano, et conducunt eam sculteti in dotem plebanalem ipsorum curribus absque solutione canapalium. Cmethones autem ipsius villae ex eorum agris omnibus et singulis nihil aliud pro eadem ecclesia parochiali solvunt, solum missalia de quolibet manso culto grossum unum cum medio, decimam autem manipularem pro ecclesia collegiata *Lovicensi* et ipsius canonicis duobus, et similiter in *Zlakow Borovj* ex agris scultetiae decima manipularis proveniens spectat ad parochialem in *Zlakow* et eius plebanum, et ex agris

biskupów założonym i uposażonym, wspominanym już w pierwszej połowie wieku XIV, albowiem arcybiskup *Janisław* urządziwszy w roku 1334 wójtostwo w *Duplicach Wielkich*, zobowiązał wójta do płacenia plebanowi *złakowskiemu* pewnych danin w miejsce dziesięciny (Archiv. Capit. Gnesn. Liber I Inventarior. ducatus Loviciensis). Obecny kościół murowany zawdzięcza prawdopodobnie byt swój szczodrobliwości arcybiskupa *Macieja Łubieńskiego*.

[1]) *Chrystyan z Czarnkowa*, pleban. [2]) *Złaków Borowy*. [3]) *Stempów*. [4]) *Wola Stempowska*. [5]) *Karsznice*. [6]) *Mastki*. [7]) *Niespusza*. Arcybiskup *Wojciech Jastrzębiec* założył tam nowe wójtostwo, zobowiązawszy wójta do oddawania plebanowi *złakowskiemu* dziesięciny (Archiv. Capit. Gnesn. Liber I Inventarior. ducatus Loviciensis). [8]) *Duplice Wielkie* i *Małe*. [9]) *Retki*.

cmethonalibus missalia de manso quolibet unum grossum cum medio et decima manipularis pro collegiatae *Lovicensis* duobus canonicis.

Stepow, villa haereditaria, in qua sunt speciales agri praediales curiae in ibidem ab agris cmethonalibus distincti, de quibus decimam manipularem provenientem haeres in eadem solvit pro ecclesia in *Lushyn* [1]), quam quondam percipiebat praefata ecclesia et plebanus ipsius in *Zlakow*. Cuius occasione lis pendet indecisa inter ipsarum ecclesiarum plebanos dudum ante introducta per quendam *Swaraczkj*, doctorem; ex agris autem ipsius villae cmethonalibus ex certis campis pro maiori parte spectat ad ecclesiam parochialem in *Zlakow* praefatam et eius plebanum, et de aliis pro mensa episcopi *Posnaniensis*, quam ipsius villae cmethones conducunt ipsorum curribus in horrea decimae locationis absque solutione canapalium, et ultra decimam ipsius villae incolae loco columbationis eidem ecclesiae in *Zlakow* solvunt de quolibet manso per unum eorum avenae.

Volya Stepowska et *Rethki*, villae sub eadem parochiali ecclesia in *Zlakow*, in quibus decimae manipulares ex omnibus et singulis ipsarum agris cmethonalibus et scultetialibus provenientes in toto spectant ad eandem parochialem ecclesiam et ipsius plebanum in *Zlakow*, et conducunt eas ipsarum villarum incolae eorum curribus absque solutione canapalium in horrea a plebano locanda; nihilominus, prout in aliis villis, solvunt loco columbationis de quolibet manso per eorum avenae eiusdem ecclesiae plebano.

Karsnycze, *Mastkj*, *duplex Duplycze*, villae sub eadem parochiali in *Zlakow*, in quibus villis sunt scultetiae, agros scultetiales habentes, ex quibus decimae manipulares provenientes spectant ad praedictam ecclesiam parochialem et plebanum in *Zlakow*; ex agris autem cmethonalibus ad ecclesiam collegiatam *beatae Mariae Lovicensis* pro certis canonicatibus et praebendis; pro dicta autem ecclesia parochiali in *Zlakow* dictarum villarum cmethones solum modo de quolibet manso loco columbationis per unum eorum avenae solvunt.

Nyespucha [2]), villa sub eadem parochiali in *Zlakow*, in qua ex scultetia sculteti pro eadem parochiali ecclesia et eius plebano loco decimae manipularis solvunt in pecuniis eorum quilibet per quatuor grossos cum medio, ex agris autem cmethonalibus decima manipularis hinc inde vagatur, et pro eadem ecclesia in *Zlakow* ipsius villae cmethones solummodo loco columbationis de quolibet manso per unum eorum avenae solvunt.

Taxata est eadem ecclesia ad duas marcas cum media argenti et quoad denarium *S. Petri* camerae apostolicae ad quinque scotos.

30. KOCZIERZEVO.*)

Villa mensae archiepiscopalis, in eadem ecclesia tituli *S. Laurentii*, de collatione et provisione archiepiscopi *Gnesnensis* pro tempore existentis, quam pronunc

[1]) *Luszyn*, wieś z kościołem parafialnym w dekanacie *gostyńskim* archidyecezyi *warszawskiej*.
[2]) Wójtostwo w *Niespuszy* utworzył arcybiskup *Wojciech Jastrzębiec* (Archiv. Capit. Gnesn., Liber Inventarior. I ducatus Loviciensis).

*) *Kocierzew*, wieś niegdyś arcybiskupia, należąca do księstwa *łowickiego*, klucza dóbr *kompińskiego*, dziś położona w powiecie i dekanacie *łowickim* archidyecezyi *warszawskiej* z kościołem para-

obtinet venerabilis *Michaël de Lublyn*[1], canonicus *Lovicensis*, ex provisione olim reverendissimi domini *Frederici*, cardinalis *S. Romanae* ecclesiae et archiepiscopi *Gnesnensis*, qui, prout ex antiquo, circa eandem ecclesia servat duos capellanos in vicarios et ministrum, quos ex salariis providet de mensa plebanali. Spectant enim ad eandem iure parochiali ex antiquo villae infrascriptae, videlicet praefata *Koczyerzow*, *Skowroda*[2], *Roshycze*[3], *Oszyek*[4], *Weysczе*[5], *Vycsye*[6], *Yesyorko*[7] et *Lypnycza*[8]. Habetque eadem ipsa ecclesia et ipsius pro tempore rector bona et proventus infrascriptos, quorum extat ex antiquo in possessione, et primo in eadem *Koczyerzow* circa ecclesiam habet aream satis spatiosam pro curia cum hortis eidem adiacentibus pro allodio, pomerio et aliis commoditatibus satis sufficientem, et eius ex opposito domunculas pro vicariis cum hortulis dictae areae dotis plebanalis contiguas; item habet duos mansos agri cum pratis eisdem agris adiacentibus, ita latos et in longitudine se protendentes, prout cmethonales et advocatiae agri se protendunt, in quorum uno cum medio dictus *Michaël* plebanus cmethones tres locavit, agros eorum videlicet per dimidium mansum emensuravit et consignavit, dimidio manso duntaxat ex praedictis duobus mansis pro cultura curiae plebani relicto. Quibus quidem cmethonibus areas et situs in confinibus dictorum agrorum plebanalium deputavit et emensuravit. Qui quidem cmethones sic locati ipsius ecclesiae plebano pro tempore existenti singulis annis pro censu solvunt et solvere tenentur per viginti et tres grossos, et dimidium mansum pro curia plebanali omnes tres disponere, superseminare et segetes colligere et conducere, necnon et ligna pro necessitate plebani conducere et fimum de domo educere obligantur; a solutione tamen decimae fecit eos liberos et exemptos, prout ipsius villae cmethones archiepiscopales sunt liberi et exempti; item et prata tenentur falcastrare, rastrare et colligere; item eorum quilibet singulis annis per octo gallos communes et per sexaginta ova obligatur eiusdem ecclesiae plebano extradere.

Item sculteti eiusdem villae ex scultetia eiusdem ecclesiae plebano pro tempore existenti loco decimae manipularis singulis annis solvunt per decem octo grossos de tota advocatia; cmethones autem eiusdem villae eiusdem ecclesiae plebano nihil aliud solvunt, solum missalia ex omnibus et singulis agris possessionatis alias cultis, de quolibet manso seu laneo per tres coros siliginis et per tres avenae, a columbatione autem sunt exempti.

falnym przez arcybiskupów, już przynajmniej na początku wieku XIV fundowanym, gdyż akta konsystorza *gnieźnieńskiego* wspominają o nim w drugiej połowie wieku XV jako o dawnym (Archiv. Consist. Gnesn., wykazy). W roku 1345 arcybiskup *Jarosław Skotnicki*, lokując *Kociersew* wespół z *Rożycami* na prawie niemieckiem, sprzedał wójtostwo *kociersewskie* niejakiemu *Adamowi* i nałożył na niego obowiązek oddawania plebanowi miejscowemu dziesięcinę wytyczną albo płacenie mu rocznie 6 groszy z włoki (Archiv. Capit. Gnesn. Liber I Invetarior. ducatus Loviciensis). W wieku XVII wcielony został tenże kościół z wszystkiemi dochodami swemi do kolegium księży wikaryuszów kolegiaty *łowickiej*, za których staraniem, przy pomocy arcybiskupiej w miejsce starożytnej świątyni drewnianej stanął dzisiejszy kościół murowany.

[1]) *Michał z Lublina*, kanonik *łowicki* i pleban *kociersewski*, akademik *krakowski*, promowował na bakałarza nauk wyzwolonych r. 1477 pod dziekanem *Andrzejem z Łabiszyna* (Muczkowski, Statuta nec non liber promotionum fol. 82). [2]) *Skowroda*. [3]) *Różyce*. [4]) *Osiek*. [5]) *Wejsce*. [6]) *Wicie*. [7]) *Jeziórko*. [8]) *Lipnice*. Przybyły później osady: *Karnków* i *Konstantynów*.

Skowroda, villa sub eadem parochiali, in qua advocati ex advocatia loco decimae solvunt ecclesiae eidem parochiali in *Koczyerzew* et ipsius plebano singulis annis per sedecem grossos, necnon et columbationem, prout omnes et singuli ipsius villae cmethones, eorum quilibet per unum grossum, et nihil aliud pro eadem ecclesia contribuunt; decimam tamen manipularem ex agris omnibus et singulis cmethonalibus provenientem pro mensa archiepiscopali solvunt.

Rosycze, villa sub eadem parochiali, in qua sculteti ex eorum scultetia loco decimae manipularis ex agris eorum solvunt pecuniariam pro eadem ecclesia et plebano in *Koczyerzew*, videlicet unum fertonem; cmethones vero non solvunt alicui decimas, solum missalia de quolibet manso per tres coros siliginis et per tres avenae pro eadem ecclesia et plebano in *Koczyerzew*, quae percipiunt vicarii ex concessione plebani, et non solvunt columbationem.

Osyek, villa sub eadem parochiali, in qua scultetus loco decimae eiusdem ecclesiae plebano decem octo grossos solvit singulis annis, et loco columbationis omnes et singuli ipsius villae incolae per unum corum avenae et nihil aliud.

Veyscze et *Lypnycza*, villae sub eadem parochiali in *Koczyerzow*, in quibus cmethones eidem ecclesiae et plebano singulis annis loco columbationis solvunt, in *Veyscze* de quolibet manso per duos grossos et advocati loco decimae manipularis unum fertonem, in *Lypnycza* autem cmethones de quolibet manso per quatuordecem ternarios et per unum corum avenae, advocati vero decimam manipularem.

Vyczye, villa sub eadem parochiali, in cuius haereditate eadem ipsa ecclesia et ipsius pro tempore plebanus habet unum speciale pratum, dictum et appellatum *Pyshkj*, de quo colligi solent singulis annis citra vel ultra octo currus de foeno; et in eadem villa advocati ex advocatia solvunt loco decimae eidem ecclesiae et plebano unum fertonem, et cmethones loco missalium et columbationis de quolibet manso per duos grossos et unum corum avenae.

Yesyorko, villa mensae archiepiscopalis, in qua est praedium archiepiscopale, cuius praedii ex agris praedialibus decimae manipulares provenientes spectant ad eandem ecclesiam in *Koczyerzovo* et eius plebanum; scultetus vero ex agris scultetialibus loco decimae manipularis solvit unum fertonem, et cmethones nihil aliud solvunt pro eadem ecclesia, solum columbationem et missalia de quolibet manso per duos grossos et unum corum avenae.

Byelavi [1]), oppidum, cuius oppidi decimae manipulares ex agris oppidanis, exceptis quibusdam agris, omnibus et singulis practer eisdem (sic) et praedialibus, necnon anteoppidanorum provenientes in toto spectant ad ecclesiam parochialem et plebanum in *Koczyerzow*; de aliis autem agris certis et praedialibus ad parochialem ecclesiam in eadem *Byslavj*, de anteoppidanorum vero agris pro certis canonicatu et praebenda *Lanciciensibus*, quos obtinet modo dominus *Spythko Buzynskj*, et conducuntur ipsae decimae per oppidanos ipsorum curribus a plebano in horreum de ipsa *Koczyerzow* locando seu designando (sic) absque solutione quavis canapalium.

[1]) *Bielawy*, niegdyś miasto, dziś osada z kościołem parafialnym położona w dekanacie i powiecie łowickim.

Cansycze [1]), villa mensae archiepiscopalis sub parochiali ecclesia in *Bednarj* [2]), cuius villae ex omnibus et singulis agris decima manipularis utriusque grani et seminis proveniens spectat ad ecclesiam parochialem et plebanum in *Kocsyersow*, et eam conducunt ipsius villae incolae in horreum a plebano locandum cum solutione canapalium de quolibet manso per unum grossum.

31. CAMPINA.*)

Villa mensae archiepiscopalis, in eadem ecclesia parochialis tituli *S. Adalberti* et *S. Barbarae*, de collatione et provisione archiepiscopi *Gnesnensis* pro tempore existentis, quam pronunc obtinet honorabilis *Martinus de Pyotrkow*, ex provisione reverendissimi olim in Christo patris *Frederici*, cardinalis *S. Romanae* ecclesiae tituli *S. Luciae* in septem soliis, archiepiscopi *Gnesnensis* et primatis, per reverendissimum olim *Vincentium* [3]), quondam archiepiscopum et primatem s. ecclesiae metropolitanae *Gnesnensis*, de anno Domini millesimo quadringentesimo quadragesimo quinto fundata et erecta certisque proventibus ex mensa archiepiscopali et parochiali *S. Mariae Lovicensis* dotata et iure parochiali insignita, prout in litteris fundationis et erectionis eiusdem reverendissimi patris domini *Vincentii* de consensu capituli ecclesiae *Gnesnensis* continetur; quarum litterarum erectionis et fundationis sequitur et est talis tenor:

In nomine Domini amen. Ad rei memoriam sempiternam nos *Vincentius*, Dei et apostolicae Sedis gratia s. ecclesiae *Gnesnensis* archiepiscopus et primas, significamus tenore praesentium, quibus expedit universis tam praesentibus quam futuris praesentium notitiam habituris, quod pastorali sollicitudine sedulaque diligentia super creditum gregem et commissas nobis plebes vigilantes ibi praecipua consideratione libenter intendimus, ubi et cultus divinus, quem sub tempore felicis nostri regiminis per multiplicationem ecclesiarum propagari cupimus, ampliatur et saluti animarum efficaciter providetur. Sane experientia, quae est magistra rerum efficax, luculenter cognovimus, sexus utriusque homines in villis mensae nostrae archiepiscopalis *Campina*, *Zabostow maior*, *Plaskoczyno*, *Sramovo*, *Gagolyno* et *Patholkj* degentes, tum propter nimiam ecclesiae collegiatae *S. Mariae* in *Lovicz*, cui iure parochiali fuerunt subiectae, distantiam, tum etiam inundationem aquarum,

[1]) *Kęsyce*, wieś niegdyś arcybiskupia w tymże dekanacie i powiecie. [2]) *Bednary*.

*) *Kompina*, wieś niegdyś arcybiskupia, do klucza dóbr księstwa *łowickiego* tegoż nazwiska należąca, położona w dekanacie i powiecie *łowickim*, archidyecezyi *warszawskiej*, w której r. 1445 arcybiskup *Wincenty Kot z Dembna* fundował, uposażył i kanonicznie erygował kościół parafialny pod tytułem *N. Maryi P.*, *śś. Wojciecha* i *Barbary* przyłączywszy do nowo utworzonej parafii wsie należące dotąd do parafii *łowickiej N. Maryi*: *Kompinę*, *Płaskocin*, *Zabostów*, *Szromów*, *Gągolin* i *Patoki*, jak świadczy wyżej zamieszczony dokument erekcyjny (cfr. dokument na końcu umieszczony dotyczący dziesięcin z *Goździa* i *Ostrołęki)*. Już w roku 1345 arcybiskup *Jarosław Skotnicki* lokował wieś *Kompinę* i *Zabostów* na prawie niemieckiem, założył tamże (w *Kompinie)* wójtostwo i sprzedał je *Janowi* „*judici pauperum*“ z *Łowicza* (Archiv. Capit. Gnes. Liber I Inventarior. ducatus Loviciensis de a. 1519).

[3]) *Wincenty Kot z Dembna*, arcybiskup (od r. 1436—1448).

quae saepenumero penes *Lovicz* contingit, in perceptione ecclesiasticorum sacramentorum et verbi Dei refectione adeo fuisse neglectos, quod ad consulendum saluti animarum non sine magna difficultate et periculo corporali ecclesiam ipsam collegiatam *S. Mariae in Lovicz*, obstantibus praemissis, tempore congruo ad audiendum divina officia eis aditus non patebat commodus; ideo tam gravibus et dispendiosis casibus opportune providere cupientes, ne villarum praedictarum incolae distantia et inundatione aquarum praepediti iam vel unquam suorum pastorum monita salubria audientes legisque divinae orbati scientia fierent praeda humani generis inimici, zelo etiam devotionis permoti, ecclesiam parochialem in praedicta villa *Campina* in honorem omnipotentis Dei eiusque genitricis *Mariae Virginis* illibatae ac sub titulo et vocabulo *S. Adalberti*, martyris gloriosi et *beatae Barbarae*, virginis eximiae, duximus fundandam, erigendam, fundamusque et erigimus de novo, villasque memoratas, videlicet *Campina*, *Zabostowo maior*, *Plaskoczyno*, *Sramowo*, *Gangolyno* et *Pathokj* a dicta ecclesia *S. Mariae Lovicensis* et eius parochia removentes et alienantes, praedictae ecclesiae in *Campina* novae erectionis adiungimus et adiicimus, adscribimus et assignamus, earum et incolarum in eisdem existentium et futurorum curam et regimen in spiritualibus rectori ipsius ecclesiae in *Campina*, qui pro tempore fuerit, de cetero committentes, decernentesque, ut in ipsa ecclesia in *Campina* divina officia audiant, sepulturam habeant, iuraque parochialia persolvant et tam necessaria quam voluntaria percipiant ecclesiastica sacramenta. Nos etenim praedictas villas, inhabitatores et incolas earum exnunc ab obedientia et subiectione praelatorum et canonicorum ecclesiae *S. Mariae* collegiatae *Lovicensis* praenarratae auctoritate nostra ordinaria absolvimus et liberamus et eas dictae ecclesiae in *Campina* et eius rectori pro tempore in parochiam subiicimus, annectimus et incorporamus per praesentes; et ut rector eiusdem ecclesiae in *Campina*, qui pro tempore fuerit, onera sibi incumbentia ita libere, sicut accurate ferre eidemque ecclesiae honestius atque decentius praeesse possit et prodesse, de ratihabitione venerabilium fratrum nostrorum capituli nostri *Gnesnensis* in dotem dictae ecclesiae in *Campina* et pro sustentatione rectoris et ministri eiusdem bona mensae nostrae archiepiscopalis et alia inferius disignata assignamus, videlicet duos mansos agrorum liberos cum tribus sulcis alias *zagoni*, quorum mansorum quilibet continet in se decem virgas agrorum, iacentque dicti mansi quoad primum campum circa torrentem *Przebonya* cum excrescentiis ipsorum ex una et *Mathiam Yanowskj*, cmethonem ibidem in *Campina* parte ex altera; item ad alterum campum, qui vocatur *Przethwrothne*, in fine villae *Campina* sub villa *Pothokj* et inter *Mathiam Yanowskj*; item ad tertium campum, in quo in praesentiarum ecclesia locatur et aedificatur inter villam *Zabostovo* et iuxta villam *Campina* praefatam una cum pratis, ab antiquo ad eosdem mansos pertinentibus; item duas decimas manipulares in villis, videlicet, unam in *Domaradzyno* in *Lanciciensi* [1]) et aliam *Valevycze* [2]) in *Ravensi* districtibus consistentes, et unum corum farinae siliginis in molendino *Pathokj*, quem molendinator dicti molendini diebus sabbativis singulis septimanis ipsi rectori in *Campina* dare et de eodem respondere

[1]) *Domadzin*, wieś w parafii *Bratoszewice*, dekanatu i powiatu łowickiego. [2]) *Walewice*, wieś należąca do parafii *Bielawy* w tymże powiecie i dekanacie.

debet; item quatuor hortos desertos, in fine villae *Campina* iacentes, de quibus quidem hortis advocati tertium denarium, quem praetextu ipsorum advocatiae tollebant, volentes participes huiusmodi salubris operis existere, ultronec remiserunt et a se abdicaverunt, et de eodem coram nobis cesserunt et eidem renuntiaverunt. Praeterea dicta ecclesia et eius rector in *Campina* habebit (de) ipsa villa *Campina* de quolibet cmethone tres siliginis et tres avenae coros ratione missalium; et in *Zabostovo maiori*, *Plaskoczyno*, *Sramovo*, *Gangolyno* et *Patholkj* de quolibet cmethone per unum corum avenae praetextu colendae; quodque et in praedictis villis, videlicet *Sramovo* et *Patholkj* post agros et araturas advocatorum decimam manipularem, item in *Campina*, *Zabostovo maiori*, *Plaskoczyno* et *Gangolyno* de quolibet manso advocatorum sex grossos latos ratione decimae rector ecclesiae praefatae in *Campina* sit perpetue habiturus, utque ipsa ecclesia et eius rector in *Campina* dictis decimis advocatorum manipularibus et pecuniariis ac frumentis libere ac pacifice uti et gaudere valeat atque possit, praelatos et canonicos ecclesiae collegiatae *S. Mariae Lovicensis*, qui easdem decimas advocatorum et frumenta ratione missalium et colendae in vim incorporationis ipsis factae percipiebant, ipsas decimas et frumenta redimendo et ab ipsis eximendo, in recompensam aliis certis decimis mensae nostrae archiepiscopalis eosdem contentavimus et contentos fecimus; item rector dictae ecclesiae poterit locare unam tabernam in suis agris et hortis praedictis, ubi maluerit; item piscatoriam habebit prandendi pisces in fluvio *Msura* tam in glaciebus quam etiam in resolutione glacierum, incipiendo ab haereditate *maiori Zabostovo* usque ad limites bonorum mensae nostrae archiepiscopalis, videlicet villae *Thyczenogj* [1]); item rector ecclesiae in *Campina* pro tempore pro aedificatione et structura domus plebanalis robora et pro foco ligna in silvis nostris *Zyambskye* excidendi habebit liberam facultatem. Quae omnia et singula sic, ut praemittitur, per nos donata dictae ecclesiae in *Campina* damus, appropriamus, adscribimus, incorporamus et praesentis scripti patrocinio annectimus, per ipsam et eius rectorem pro tempore existentem possidenda, habenda, tenenda, utifruenda et in usus beneplacitos convertenda temporibus perpetuo duraturis; et si praefati advocati, cmethones et molendinator in solvendis decimis, annonis et coro farinae fuerint remissi, negligentes vel rebelles, officialis noster *Lovicensis* requisitus per rectorem ecclesiae praefatae eosdem ad solvendum praemissa ecclesiastica censura mediante compellet. Collationem vero ipsius ecclesiae in *Campina* nobis et successoribus nostris reservamus. In cuius rei testimonium nostrum et capituli nostri praedicti sigilla praesentibus sunt appensa. Actum et datum in *Lovicz* feria quinta proxima post festum Nativitatis *S. Mariae virginis* anno Domini millesimo quadringentesimo quadragesimo quinto, praesentibus ibidem venerabilibus et honorabilibus dominis *Thoma de Strzepyno* [2]), sacrae theologiae professore et decretorum doctore, canonico et *Joanne Furman* [3]), custode ecclesiae nostrae *Gnesnensis* ac *Nicolao de Zavada* [4]), praeposito, magistro *Mathia de Orlow* [5]), baccalario in decretis, custode,

[1]) *Tyczenogi*, wieś arcybiskupia w parafii *Kozłów Szlachecki* w powiecie i dekanacie *sochaczewskim*. [2]) *Tomasz Strzępiński*, późniejszy biskup *krakowski* † 1460. [3]) *Jan Furman z Niezamyśla*, kustosz *gnieźnieński*, archidyakon *warszawski*, dziekan *łęczycki* † 1458 (Ks. Korytkowski l. c.). [4]) *Mikołaj Zawadzki*, proboszcz *łowicki*. [5]) *Maciej z Orłowa*, kustosz *łowicki*, został już w roku 1432 mistrzem nauk wyzwolonych w akademii *krakowskiej* za dziekaństwa *Macieja z Łabiszyna* (Muczkowski, *Statuta* f. 25).

Joanne Dworskj[1]), canonico praedictae ecclesiae collegiatae *Lovicensis* et *Nicolao de Kyelkovycze*[2]), bacalario in decretis, curiae nostrae cancellario, qui praesentes a nobis habuit in commissis et aliis pluribus testibus circa praemissa.

Item litterae privilegii, fundationis et erectionis in earum fine talem aliam subscriptionem habent: transivit per manus *Joannis*, cancellarii, ac sigillis praefati quondam *Vincentii*, archiepiscopi et capituli *Gnesnensis* obsignatae,

Item eadem ecclesia et ipsius modernus plebanus praemissorum omnium, in privilegio superius descriptorum, modo extat in possessione et ultra praemissa ex donatione speciali reverendissimi olim domini *Joannis Grusczynskj*, archiepiscopi *Gnesnensis*, habet decimam manipularem in villa *Oporowko*[3]) in terra et districtu *Lanciciensi*, quondam ad mensam archiepiscopalem spectantem, in vim et recompensam cori farinae ex molendino *Pathokj* omni septimana eidem ecclesiae et plebano in *Campina* dari et solvi ex fundatione soliti, per viam commutationis per praefatum reverendissimum de consensu sui capituli et plebanum *Joannem Beskowskj*, quondam ipsius ecclesiae plebanum, factae, nihilominus tamen plebanus et ipsa ecclesia, ut dicitur, ex admissione olim reverendissimi *Frederici*, cardinalis et archiepiscopi *Gnesnensis*, decimam ipsam et corum farinae percipit, non constat tamen de admissione huiusmodi, solum de permutatione per certas litteras praefati olim reverendissimi domini *Joannis*[4]), archiepiscopi et sui capituli *Gnesnensis*, sigillis maioribus obsignatas, quarum tenor sequitur et est talis:

In nomine Domini amen. Ad perpetuam rei memoriam. Res, quae fiunt pro tempore, facillime labuntur cum tempore, nisi litterarum apicibus et sufficienti testimonio fuerint perhennatae; proinde nos *Joannes*, Dei gratia s. ecclesiae *Gnesnensis* archiepiscopus et primas significamus tenore praesentium, quibus expedit, universis praesentibus et futuris, praesentium notitiam habituris, quomodo cupientes bonorum mensae nostrae conditionem facere meliorem, attentoque, quod molendinum aquaticum, *Pathokj* nuncupatum, in clave et districtu *Lovicensi* situm, ex quo molendino rector ecclesiae in *Campina* existens ex donatione reverendissimi patris olim domini *Vincentii*, antecessoris nostri, sub ratihabitione venerabilis capituli *Gnesnensis* unum corum farinae singulis septimanis percipere perpetuo consuevit, penitus corruit, nec praetextu solutionis dictae farinae molendinator dicti molendini instaurationi et reaedificationi intentus est, quia videlicet ob nonnullas contingentias cum tempore emergentes gravari se perspexit et prospicit, aliisque ex causis legitimis animum nostrum moventibus et ut bonorum nostrorum praefatorum utilitati consulamus, quantum valeamus, honorabili domino *Joanni Beskowskj* moderno, tunc praesenti et consentienti et ipsius successoribus, rectoribus ecclesiae in dicta *Campina* pro tempore existentibus, in vim et recompensam cori farinae memorati decimam consistentem manipularem singuli grani in villa *Opporowko*, in terra et districtu *Lanciciensi* sita, cum ipsius decimae omni iure et proprietate, nihil pro nobis et successoribus nostris in eadem penitus reservando vel quomodolibet excipiendo, dedimus, donavimus, adtribuivimus (sic), appropriavimus et incorporavimus,

[1]) *Jan Dworski*, kanonik *łowicki*. [2]) *Mikołaj z Kiełkowic*, kanclerz arcybiskupa *Wincentego Kota* (Acta Consist. Gnesn. Cfr. Muczkowski l. c. f. 23. 25). [3]) *Oporówko*, wieś położona w parafii *Oporów* w dekanacie i powiecie *kutnowskim*. [4]) *Jan Gruszczyński*.

damusque, donamus, attribuimus, appropriamus et incorporamus dicti cori farinae solutionem saepefato plebano ex eadem donatione provenientem pro nostra mensa resumentes et adiungentes de ratihabitione venerabilis capituli nostri *Gnesnensis* praefati perpetuis temporibus per praesentes. Harum quibus nostrum et praefati capituli nostri sigilla praesentibus sunt appensa. Actum et datum *Gnesnae* feria tertia, ipso die Natalis *S. Adalberti, episcopi et martyris gloriosi*, anno Domini millesimo quadringentesimo septuagesimo primo, praesentibus et consentientibus venerabilibus fratribus nostris: *Urielle de Gorka* [1]), praeposito, *Jacobo Kot* [2]) de *Dampno*, decano, *Andrea de Opporow* [3]), iuris utriusque doctore, archidiacono, *Nicolao de Kxasch* [4]), cantore, *Alberto de Gay* [5]), custode, *Joanne Zakxynskj*, cancellario, *Petro de Pnyewj* [6]), *Joanne Nepote de Brzosthkovo* [7]), *Stanislao Byelawskj* [8]), *Petro Wspynek de Bathkow* [9]), *Stanislao Yarandi de Brudzewo* [10]), *Joanne Kxeschkj* [11]), *Benedicto Fforman de Myeschkovo* [12]), *Paulo Czesthkowskj* [13]), *Nicolao Sczekoczkj* [14]), *Benedicto de Lopyenno* [15]), *Andrea Grusczynskj* [16]), *Paulo de Glowyno* [17]), *Martino de Nyechanowo* [18]) et *Joanne de Rodakj* [19]) ac *Wladislao de Posnania* [20]), doctoribus, *Adam de Dambrova* [21]) et *Derslao de Vaschosche* [22]), praelatis et canonicis ecclesiae nostrae. Huiusmodi litterae duplicem subscriptionem habent, primo talem: transivit per manus *Joannis de Zakszyn* [23]), cancellarii *Gnesnensis*; aliam notarii publici huiusmodi sub tenore: et ego *Joannes Nicolai de Przeschyska*, clericus *Posnaniensis* dioecesis, publicus imperiali auctoritate notarius, et coram reverendissimo in Christo patre et domino domino *Joanne*, Dei gratia s. ecclesiae *Gnesnensis* archiepiscopo et primate memorato causarum factique huiusmodi, quia praedictis permutationi, donationi, incorporationi, attributioni aliisque omnibus et singulis, dum sic ut praemittitur, fierent agerenturque, una cum praenominatis testibus praesens interfui eaque omnia sic fieri vidi et audivi, ideo hoc

[1]) *Uryel Górka*, proboszcz *gnieźnieński*, późniejszy biskup *poznański* † 1498. [2]) *Jakób Kot z Dembna*, dziekan *gnieźnieński* † około 1480. [3]) *Andrzej z Oporowa*, archidyakon *gnieźnieński*, scholastyk *krakowski*, kantor *kujawski*, kanonik *płocki* i dziekan *łęczycki*, następnie biskup *przemyślski*, nareszcie *kujawski* † 1483. [4]) *Mikołaj z Xiąża*, kantor *gnieźnieński*, kanonik *krakowski*, *kujawski* i *poznański*, scholastyk *kruświcki* † około 1480. [5]) Z *Gaju Wojciech Gajewski*, kustosz *gnieźnieński*, kanonik *krakowski* i *poznański* † 1488. [6]) *Piotr Pniewski z Pniew*, kanonik, potem proboszcz *gnieźnieński* † około 1485. [7]) *Jan z Brzostkowa*, zwany zwykle *Nepos*, kanonik *gnieźnieński* i *poznański* † 1499. [8]) *Bielawski Stanisław*, kanonik *gnieźnieński*, archidyakon *łęczycki* † 1479. [9]) *Piotr Spinek* albo *Wspinek z Bałkowa*, kanonik *gnieźnieński* i *poznański*, proboszcz *krakowski* † 1496. [10]) *Brudzewski Stanisław*, syn *Joranda* h. *Pomian*, kanonik *gnieźnieński*, *kujawski* i *poznański* † 1487. [11]) *Księski (Xięski) Jan z Xiąża*, kanonik, później archidyakon *gnieźnieński*, kustosz *kujawski*, kanonik *poznański* † 1483. [12]) *Benedykt Furman z Mieszkowa*, kanonik *gnieźnieński* † 1478. [13]) *Paweł Częstkowski*, kanonik *gnieźnieński* i pleban w *Marszeninie* † 1480. [14]) *Mikołaj Szczekocki*, kanonik *gnieźnieński*, zrezygnował z kanonii r. 1479. [15]) *Benedykt z Łopienna*, kanonik *gnieźnieński*, *krakowski* i *kujawski*, kanclerz arcybiskupa *Jana Gruszczyńskiego* † około 1478. [16]) *Andrzej Gruszczyński*, kanonik *gnieźnieński*, *krakowski* i *kujawski*, archidyakon *kaliski*, młodszy brat prymasa *Gruszczyńskiego* † 1482. [17]) *Paweł z Glowni Głowiński* zwykle *Glownia* zwany, proboszcz, potem kanonik *gnieźnieński* i dziekan *krakowski* † 1493. [18]) *Marcin Niechanowski*, kanonik *gnieźnieński*, *krakowski*, *poznański* i *uniejowski*, kustosz *łęczycki* † 1492. [19]) *Jan z Rodaków* zwany zwykle *Rodaki*, kanonik *gnieźnieński*, doktor obojga prawa i bakałarz teologii † 1478. [20]) *Władysław z Poznania*, kanonik *gnieźnieński* i *poznański*, mistrz dekretów, umarł około roku 1490. [21]) *Adam z Dąbrowy*, kanonik *gnieźnieński* i dziekan *poznański* † 1494. [22]) *Darosław z Wąsosza Wąsowski*, kanonik *gnieźnieński* † 1504. [23]) *Zaksiński Jan*, kanclerz *gnieźnieński* † 1488 (Ks. Korytkowski l. c.).

praesens donationis instrumentum, manu alterius conscribae mei scriptum, signo et nomine meis solitis consignavi ac sigillo eiusdem reverendissimi domini archiepiscopi ex eius speciali mandato communivi in fidem et testimonium praemissorum.

Taxata est eadem ecclesia ad unam marcam argenti, quo vero ad denarium *S. Petri* ad octo scotos.

32. BEDNARI.*)

Villa mensae archiepiscopalis, in districtu castellaniae *Lovicensis*, in eadem ecclesia parochialis tituli *S. Mathiae apostoli* et *S. Margarethae*, de collatione et provisione archiepiscopi *Gnesnensis* pro tempore existentis, quam modo obtinet honorabilis *Nicolaus de Lypnycze* [1]), ex provisione et collatione olim reverendissimi domini *Frederici*, cardinalis *s. Romanae* ecclesiae et archiepiscopi *Gnesnensis*, qui, prout ex antiquo, circa ipsam ecclesiam pro sui subsidio et curae animarum administratione servat unum capellanum in vicarium et ministrum, quos ex proventibus mensae suae plebanalis salariat; spectant enim ad eandem ecclesiam parochialem iure parochiali ultra ipsam *Bednarj* villae infrascriptae, videlicet *Syerchow* [2]), *Canschycze* [3]), *Yanovycze* [4]), *Myslakow* [5]) et *Lup* [6]); habetque eadem ipsa ecclesia ex antiquo bona et proventus infrascriptos, quorum modo ipsa ecclesia et eius modernus rector extat in possessione pacifica; et primo in eadem villa *Bednarj* et eius haereditate habet unam specialem aream pro curia et dote plebanali et in eadem curiam, satis spatiosam cum hortis pro allodio, pomerio et aliis commoditatibus, etiam prato eidem areae adiacenti, et in eiusdem parte habet domunculam pro vicario et aliam pro ministro; item habet in eadem villa et eius haereditate ultra aream praedictam pro curia plebanali tres mansos cmethonales, hinc inde inter agros cmethonales iacentes et se in latitudine et longitudine, prout aliorum cmethonum archiepiscopalium, se (sic) protendentes, et sex areas ad dictos tres mansos ex antiquo spectantes cum hortis et pratis, ipsos tres mansos ex antiquo concernentes, in quibus mansis et eorum agris sunt locati cmethones, quorum tres de eorum dimidiis mansis eiusdem ecclesiae plebano singulis annis pro censu annuo solvunt eorum quilibet per quindecim grossos alii duo duntaxat per decem grossos et sextus per unum fertonem ex eo, quia non habent prata in omnibus eorum campis circa agros eorum; item et gallos etiam solvunt inaequaliter, videlicet eorum qua-

*) *Bednary*, wieś niegdyś arcybiskupia, należąca do dóbr klucza *kampińskiego*, położona w dzisiejszym dekanacie i powiecie *łowickim*, archidyecezyi *warszawskiej*, miała kościół parafialny przez arcybiskupów fundowany i uposażony już przynajmniej w początku wieku XIV, jak wnosić należy z dokumentu arcybiskupa *Jarosława Skotnickiego*, który tam w roku 1357 założył wójtostwo i sprzedał je niejakiemu *Stankowi*, *judici pauperum* w *Łowiczu* z obowiązkiem oddawania plebanowi miejsowemu mesznego po dwa grosze z włóki (Archiv. Capit. Gnesn., Joannis Łaski Liber I Inventarior. ducatus Loviciens.). Który z arcybiskupów wystawił dzisiejszy kościół murowany w miejsce dawniejszego drewnianego, nie wiadomo.

[1]) *Mikołaj z Lipnicy*, pleban. [2]) *Sierzchów.* [3]) *Kęszyce.* [4]) *Janowice.* [5]) *Mysłaków.* [6]) Osada dziś w parafii i okolicy nie znana.

tuor per octo gallos seu pullos et triginta ova; duo vero alii, qui solvunt censum per decem grossos, solvunt seu dant per sex pullos et per viginti ova; item eorum quilibet laborat plebano singulis septimanis per unam diem cum curru et alios labores necessarios circa culturam agri, hoc excepto, quod dum et quando cum aratro faciunt labores, mediam diem laborant, alios autem omnes et singulos labores per integram diem; insuper eadem ipsa ecclesia et eius pro tempore plebanus in eadem villa *Bednarj* habet tres hortulanos, nihil aliud praeter areas et hortos habentes, quorum quilibet pro censu ipsius ecclesiae plebano singulis annis solvit per sex grossos et ratione tabernae, propinationis, potus, quoties aliquis exercet, quatuor grossos; habent ipsi hortulani facultatem cervisias propinandi et ex *Lovicz* adducendi, item et liberam piscaturam in fluvio *Mszura*, prout et alii incolae ipsius villae, retibus manualibus et non navalibus.

Item ultra praemissa eadem ipsa ecclesia et ipsius rector pro curia plebanali habet in ipsius villae haereditate speciales agros, videlicet in duobus campis per duos mansos et in tertio duntaxat dimidium mansum cum accrescentiis alias *przymyarkj*, necnon prato iacente circa limites haereditatum *Campina*, *Patholkj* et *Syerchow*, etiam cum minore prato adiacente, de quo prato colligi potest unus acervus de foeno.

Item habet decimam manipularem ex praedictis tribus mansis plebanalibus seu cmethonum ecclesiasticorum, quam conducunt eidem in dotem plebanalem: item sculteti eiusdem villae ratione decimae manipularis solvunt eidem ecclesiae in *Bednarj* pecuniariam, videlicet ex tota advocatia sculteti solvunt dimidiam marcam cum tribus grossis; cmethones vero eiusdem villae archiepiscopales pro eadem ipsa ecclesia parochiali duntaxat solvunt missalia de quolibet manso ratione missalium et columbationis per tres grossos, hortulani vero per unum grossum, et decimam manipularem ex omnibus et singulis agris ipsorum cmethonalibus pro mensa archiepiscopali. Item in eadem villa *Bednarj* et eius haereditate ex ordinatione moderni reverendissimi patris domini *Joannis de Lasko*, archiepiscopi *Gnesnensis*, legati nati et primatis, in nova radice pro praedio sunt exstirpati nonnuli agri, de quibus decimam manipularem admisit percipi eiusdem ecclesiae in *Bednarj* rectori.

Syerchow, *Canschycze*, *Yanovycze* et *Lup*, villae suprascriptae sub parochiali praedicta in *Bednarj*, quarum incolae pro eadem ipsa ecclesia parochiali et ipsius plebano nihil aliud solvunt, solum de qualibet domo colendam per unum grossum; decimas vero manipulares percipiunt in eisdem in *Syerchow*, *Yanovycze* et *Lup* pro ecclesia *Lovicensi* collegiata praelati et canonici, in *Canschycze* vero plebanus de *Koczyerzow*.

Myslakow, villa sub eadem parochiali in *Campina* (sic) [2]), in qua sculteti seu advocati loco decimae manipularis ex decreto et ordinatione reverendissimi olim *Jacobi de Shyenno* [1]), archiepiscopi *Gnesnensis* et primatis, solvunt unam marcam, prout desuper litterae decreti et ordinationis ipsius ecclesiae rector praedictus *Nicolaus* exhibuit; cmethones vero ipsius villae pro eadem ipsa ecclesia loco missalium et colendae per duos grossos de quolibet manso solvunt et maldratas pro mensa archiepiscopali.

[1]) *Jakób z Sienna Sieniński*, arcybiskup. [2]) Ma być *Bednary*.

Non habet ipsa ecclesia litteras fundationis et erectionis.
Taxata est eadem ecclesia ad unam marcam argenti et pro denario *S. Petri* camerae apostolicae ad tres scotos.

33. NYEBOROW.*)

Villa haereditaria, in eadem ecclesia parochialis tituli *S. Martini* et *S. Dorotheae*, de iure patronatus laicorum eiusdem villae haeredum, quam modo obtinet honorabilis *Jacobus de Vyszogroth* [1]), actu presbyter, ex praesentatione dominorum haeredum protunc in *Nyeborow*; qui iuxta consuetudinem antiquam circa eandem ecclesiam pro subsidio et curae animarum administratione servat duos capellanos in vicarios et ministrum, quos salariis providet ex proventibus mensae suae plebanalis; ad quam iure parochiali villae infrascriptae, videlicet praefata *Nyeborow*, *Sypyen* [2]), *Pyashkj* [3]), *Volya Laschyczka* [4]) et curia in *Laschycznykj* [5]) (pertinent), habetque eadem ipsa ecclesia et ipsius pro tempore rector pro dote et fundo bona et proventus infrascriptos; et primo in eadem *Nyeborow* et ipsius haereditate circa ecclesiam unam specialem aream satis latam et spatiosam pro curia plebanali et in eadem curiam cum hortis pro allodio, pomerio et aliis commoditatibus sufficientem et eidem areae adiacentibus, necnon et alias areas pro vicariis, hinc inde areae dotis plebanalis adiacentes; habet insuper in duobus campis ipsius villae haereditatis per tres mansos agri, videlicet in campo ex opposito ecclesiae tres mansos et in postico dotis plebanalis alios tres, in tertio vero campo versus *Sypyen* iacente duntaxat duos mansos cum excrescentiis alias *przymyarkj* et similiter circa mansos in campo, in postico dotis plebanalis iacente, etiam excrescentiis cum pratis ipsis mansis et agris hinc inde adiacentibus et mediantibus; item habet aream pro hortulano in confinibus agrorum dotis plebanalis ex opposito ecclesiae, prout et situs scholae iacet; insuper habet unum alium mansum agri per cmethones possessionatum ultra superius descriptos mansos, ut dicitur, ex speciali donatione poste-

*) *Nieborów*, wieś szlachecka, położona w dzisiejszym powiecie i dekanacie *łowickim*, archidyecezyi *warszawskiéj*, w wieku XV własność *Niemierzów*, którzy się z *Nieborowa Nieborowskimi* pisali i kościół parafialny tamże fundowali i uposażyli. Do téj familii należeli *Aleksander* i *Mikołaj Nieborowscy*, z których pierwszy kanonik *gnieźnieński*, archidyakon *łowicki*, proboszcz *grodziński*, sekretarz królewski umarł roku 1658, drugi kanonik *gnieźnieński*, *kujawski* i *łęczycki* † 1707 (Ks. Korytkowski l. c.). Przy końcu wieku XVI był właścicielem *Nieborowa Jan Tarnowski* h. *Rolicz*, podkomorzy ziemi *sochaczewskiéj*. Od potomków jego kupił pomiędzy rokiem 1690 a 1696 prymas *Radziejowski* dobra *nieborowskie* i wymurował tam piękny pałac, nie zapominając o kościele, który zrestaurował. Roku 1697 sprzedał *Nieborów Jerzemu Hipolitowi Towiańskiemu*, kasztelanowi *łęczyckiemu*. Syn jego, *Krzysztof Mikołaj*, sprzedał ten majątek w roku 1723 szwagrowi swemu, *Jakóbowi Aleksandrowi Lubomirskiemu*, kuchmistrzowi koronnemu i żonie jego *Fryderyce Karolinie Vicedom de Eckstedt*, ci zaś zbyli go w r. 1736 *Stanisławowi Łochockiemu*, kasztelanowi *dobrzyńskiemu*. Od syna jego, *Jana Józefa*, starosty *osieckiego* i *błońskiego*, nabył *Nieborów Michał Kazimierz Ogiński*, wojewoda *wileński*, następnie hetman w. *litewski*. Nareszcie w roku 1774 nabył go *Michał* książe *Radziwiłł*, natenczas miecznik *litewski* (Baliński, Starożytna Polska I, 578 579).

[1]) *Jakób z Wyszogrodu*, pleban. [2]) *Sypień*. [3]) *Piaski*. [4]) *Wólka Łasicka*. [5]) *Łasieczniki*. Później przybyły kolonie: *Karolew*, *Michalów* i *Walentów*.

riori seu nova per quendam certum ipsius villae haeredem eidem ecclesiae donatum, in quo manso resident duo cmethones, videlicet *Gregorius Czernya* et *Stanislaus Mychnarovicz*, quorum quilibet singulis annis pro censu ipsius ecclesiae rectori solvit per quindecim grossos et labores laborant alternatis septimanis per unam diem; item habet decimam manipularem ex omnibus et singulis agris praedialibus dominorum haeredum, quam conducit plebanus proprio curru in horreum dotis plebanalis; cmethones vero ipsius villae pro eadem ecclesia nihil aliud solvunt, solum columbationem per unum grossum et decimam manipularem pro praepositura, pro collegiata ecclesia *Lanciciensi*.

Sypyen et *Pyaschki*, villae sub eadem parochiali in *Nyeborow*, post quarum villarum omnes et singulos agros praediales et cmethonales decimae manipulares provenientes in toto spectant ad eandem ecclesiam parochialem et ipsius pro tempore plebanum, et conducunt eas ipsarum villarum coloni propriis curribus cum solutione conapalium de quolibet manso per unum grossum, et ultra decimas solvunt colendam eorum quilibet per unum grossum eiusdem ecclesiae plebano.

Lasyczka Volya, villa sub eadem parochiali in *Nyeborow*, cuius incolae pro eadem ecclesia solummodo columbationem solvunt et decimam manipularem pro mensa archiepiscopali.

Lasyczmykj, villa, cuius villae curia sub parochiali in eadem *Nyeborow* duntaxat consistit et villa sub parochiali in *Bolemow*, post cuius quidem curiae omnes et singulos agros decima manipularis proveniens spectat ad eandem parochialem in *Nyeborow* et ipsius plebanum, quam conducit plebanus ipsius curru; post agros vero cmethonales spectat ad praeposituram *Lanciciensem*.

Taxata est eadem ecclesia ad unam marcam argenti, quo vero ad denarium *S. Petri* camerae apostolicae ad quinque scotos.

34. BOLEMOW.*)

Oppidum et villa, oppido adiacens, et in eadem villa seu eius haereditate ecclesia parochialis, tituli *beatae Mariae virginis Nativitatis*, ex antiquo fundata et dotata, de iure patronatus et praesentandi regis Poloniae, pro tempore existentis, quam pronunc obtinet venerabilis dominus *Nicolaus Curdwanowskj*[1]), canonicus *Lovicensis*, ex praesentatione serenissimi principis olim *Alexandri*, regis Poloniae,

*) *Bolimów*, niegdyś miasto królewskie, dziś osada należąca do powiatu i dekanatu *łowickiego*, archidyecezyi *warszawskiej*, sięgająca czasów przedchrześcijańskich, jak dowodzą znajdowane tam cmentarzyska pogańskie z urnami. Przed wojnami szwedzkiemi było to miasto obszerne i ludne. *Ziemowit Stary*, książe *masowiecki* założył to miasto około roku 1370 w pobliżu puszczy i lasów, w których książęta i królowie odprawiali łowy. Tenże książe fundował tam i uposażył kościół parafialny. *Ambroży Rudski*, kanonik *łowicki*, założył tam kościół i szpital *ś. Ducha* w roku 1541, Lustracya z roku 1660 powiada, że tam jest kościół murowany *ś. Anny* i drewniany *ś. Ducha* (Baliński l. c. I, 580—582). Obecny kościół parafialny pod tyt. *ŚŚ. Trójcy* stanął w miejsce starodawnego drewnianego nakładem królów polskich zapewne w wieku XVII.

[1]) *Kurdwanowski Mikołaj*, pleban.

qui prout ex antiquo circa ipsam ecclesiam pro sui subsidio et curae animarum administratione servat duos capellanos in vicarios et ministrum, quos ex proventibus mensae suae plebanalis salariis providet, unum videlicet vicarium circa matricem ecclesiam *beatae Mariae virginis*, in qua est fons baptismalis et alia sacramenta, et alium circa filialem, in oppido tituli *S. Annae* sitam, in qua solum sacramentum Eucharistiae propter infirmos et casum necessitatis ex antiquo conservatur; spectatque ad eandem ecclesiam iure parochiali praedictum oppidum *Bolemow* necnon villae, villa dicta *Bolemowska*[1]), in qua est praedicta ecclesia parochialis, matrix, et dos plebanalis, et aliae villae, videlicet *Humino*[2]), *Zyambkj*[3]), *Zyambska Volya*[4]), *Yyasyona*[5]), *Szokolow*[6]) et *Lassyecznykj*[7]) necnon *Schydlewyeczka Volya*[8]); quae quidem ecclesia et ipsius pro tempore rector habet pro dote et fundo bona et proventus infrascriptos, quorum modo extat in possessione pacifica; et primo in praedictae villae *Bolemowska Vyesch* haereditate circa ecclesiam habet specialem aream pro curia plebanali et in eadem curiam cum hortis, pro allodio, vinariis et aliis commoditatibus satis competentem et se ad fluvium protendentem, necnon totum fere spatium terrae circum circa ecclesiam iacens et in eodem spatio habet domunculas pro vicariis, schola necnon hortulanis, in quo modo sunt octo possessionati et possunt esse plures, et habet ultra areas hortos, areis adiacentes, ita videlicet, quod insula, in qua est ecclesia parochialis seu eius totum spatium, pertinet ad eandem ecclesiam et ipsius rectorem; item eadem ipsa ecclesia et ipsius pro tempore rector in eiusdem villae haereditate et campis habet duos mansos agri, insimul penes agros advocatiae ipsius villae iacentes, protendentes se in latitudinem et longitudinem, prout villanorum ipsius villae mansi protenduntur et extenduntur, et ultra eosdem mansos habet unum speciale iuger seu excrescentias versus haereditatem *Zyambkj* cum pratis, ipsis agris adiacentibus; item hortulani praedicti pro hortulaniis nullos agros habent et nullos census plebano solvunt, solum omni septimana unusquisque diem manualem laborat, sed dum et postquam plebanus aliquos agros ex agris plebanalibus alicui eorum locat, solvit censum iuxta locationis contractum; item decima manipularis ex omnibus et singulis (agris) ipsius villae *Bolemowska Wyesch* proveniens in toto spectat ad eandem parochialem ecclesiam et eius pro tempore plebanum, et conducunt eam eiusdem villae incolae propriis curribus in dotem plebanalem etiam cum solutione canapalium; item eiusdem villae incolae pro eadem ecclesia ultra decimas nihil aliud solvunt, solum columbationem de quolibet manso per unum grossum.

Bolemow oppidum; eiusdem oppidi oppidani ex omnibus et singulis ipsorum agris praefatae ecclesiae parochiali eorum in *Bolemowska Vyesch* loco decimae manipularis solvunt pecuniariam ex quolibet manso per octo grossos; ex agris vero advocatiae decima manipularis datur per advocatos pro tempore existentes similiter eidem ecclesiae parochiali et eius plebano, et conducunt eam cmethones advocati in dotem plebanalem ipsorum curribus, et ultra huiusmodi decimas ipsius oppidi oppidani eiusdem ecclesiae parochialis plebano solvunt colendam de qualibet domo per unum grossum et inquilini per medium.

[1]) *Wieś Bolimowska.* [2]) *Umin.* [3]) *Ziąbki.* [4]) *Wola Ziąbska.* [5]) *Jasionna.* [6]) *Sokołów.* [7]) *Łasieczniki.* [8]) *Wola Szydłowiecka.* Później przybyły osady: *Poświętne Bolimowskie*, *Grabie*, *Bartniki*, *Zabadziska*, *Grabina Wielka i Mała*, *Radziwiłłów*, *Korabka*, *Kąty i Łąki*.

Sokolow, villa sub eadem parochiali in *Bolemow*, cuius villae decima manipularis, ex omnibus et singulis agris proveniens spectat ad eandem ecclesiam et eius plebanum, et conducunt eam ipsius villae incolae eorum curribus in horreum a plebano locandum absque solutione canapalium, et nihil aliud solvunt praeter colendam de quolibet manso.

Jasyona, villa sub eadem parochiali in *Bolemow*, post cuius villae dimidiam partem agrorum, alias praediales, pronunc et quondam in quibus locati sunt cmethones, decima manipularis proveniens spectat ad eandem ecclesiam et eius pro tempore plebanum; percipiunt tamen eam modo ipsius ecclesiae vicarii ex concessione plebani; de altera autem dimidia parte agrorum ex antiquo cmethonalium, alias totius villae decima manipularis proveniens spectat ad ecclesiam parochialem in *Sduny* et eius rectorem, et conducitur ipsa decima per incolas ipsius villae in loca designata per decimatores absque solutione canapalium; nihil aliud solvunt praeter unum corum avenae loco colendae.

Zyambkj, villa sub eadem parochiali in *Bolemow*, in qua sculteti ex advocatia pro eadem ecclesia nihil aliud solvunt, solum colendam de quolibet manso per unum grossum et decimas manipulares in *Humino* pro mensa episcopi *Posnaniensis*, in *Lasyczmykj* pro praepositura *Lanciciensi*, praeter praedialem, quae spectat ad parochialem in *Nyeborow*, in dicta vero *Volya Zyambska* ad mensam archiepiscopalem scultetus de praedicta *Volya* solvere tenetur unum fertonem loco decimae manipularis.

Schydlovyeczka Volya, villa sub eadem parochiali in *Bolemow*, cuius villae decima manipularis tam ex agris praedialibus quam cmethonalibus spectat ad eandem ecclesiam parochialem absque solutione canapalium, conducitur in haereditate per cmethones. Non habet ipsa ecclesia privilegium erectionis.

Taxata est ad unam marcam argenti, quo vero ad denarium *S. Petri* camerae apostolicae ad quatuor scotos.

35. SQWYERNYEVICZE.*)

Oppidum mensae archiepiscopalis, in eodem ecclesia parochialis tituli *S. Jacobi* ex antiquo ante curiam archiepiscopalem fundata et dotata et tandem de anno

*) *Skierniewice* nad rzeką *Lupią* albo *Skierniewką*, pierwotnie wieś arcybiskupia, *Dąbie (Damba)* zwana, do księstwa *łowickiego* należąca, którą arcybiskup *Jan Odrowąż Sprowski* za przywilejem królewskim w roku 1463 zamienił na miasto, dziś powiatowe, nad koleją *warszawsko-wiedeńską* położone, w dekanacie i powiecie *skierniewickim*, archidyecezyi *warszawskiej*, do roku 1800 ulubiena rezydencya arcybiskupów *gnieźnieńskich*, pełna wspomnień historycznych, szczególniej w drugiej połowie wieku XVII i przez cały wiek XVIII i dla tego w dziejach narodu i kościoła polskiego często wspominana. Arcybiskup *Sprowski* wystawił tam dwór, a w pobliżu jego kościół parafialny drewniany pod wezwaniem *ś. Jakóba*, który hojnie uposażył. W roku 1480 arcybiskup *Jakób Sieniński* wymurował własnym nakładem nowy kościół na tem miejscu, na którem dzisiejszy się wznosi i wyniósł go do godności prepozytury, fundowawszy przy nim kolegium mansyonarzów, jak opis powyższy świadczy. Pierwotny kościół parafialny zamieniony został na kaplicę publiczną. Obszerne i żyzne włości arcybiskupie otaczające *Skierniewice* tworzyły odtąd osobny klucz dóbr księstwa *łowickiego*, *skierniewickim* zwany, do którego

Domini millesimo quadringentesimo octogesimo per reverendissimum olim *Jacobum de Senno* in alium locum, manente in primo duntaxat oraculo, ante introitum oppidi de novo in muris erecta et in proventibus, dudum ad ipsam ecclesiam parochialem antea spectantibus, inter rectorem in praepositum titularem insiguita (sic), manente tamen cura, et in mansionarios cum donatione certarum decimarum ex mensa archiepiscopali distracta (sic) et de novo fundata; cuius ecclesiae ex antiquo parochialis collatio et provisio spectabat ad archiepiscopum ecclesiae *Gnesnensis* pro tempore existentem, nunc vero ex ordinatione suprascripti olim reverendissimi patris domini *Jacobi* absque tamen consensu capituli sui *Gnesnensis* et ipsius ecclesiae plebani, ut ex litteris liquide patet, ius patronatus et praesentandi praepositi, vacatione occurrente, spectat ad gubernatorem seu capitaneum *Sqwyernyevicensem* pro tempore existentem, mansionariorum vero, qui debent esse manuales, ad praepositum pro tempore existentem cum consensu protunc archiepiscopi *Gnesnensis*; quam quidem ecclesiam pronunc in titulum obtinet honorabilis *Bartholomaeus de Rosprza* [1]) ex provisione olim reverendissimi *Sbignei* [2]), archiepiscopi, tum capitaneatu *Sqwyernyevicensi* vacante; ad quam ecclesiam iure parochiali ex antiquo spectant: praefatum oppidum *Sqwyernyevicze* cum villa sibi adiacente, necnon *Mocra* [3]), *Sryerakovicze* [4]), *Belchow* [5]), *Nova Ruda* [6]), *Samycze* [7]), *Kamyon* [8]), *Myednyevycze* [9]), *Pamyethno* [10]),

oprócz miasta należały folwarki: *skierniewicki*, *topolski*, *stachlewski*, *korabski* i *makowski*, oraz następujące wsie: *Wieś Skierniewicka*, *Miedniewice*, *Mokra*, *Stachlew*, *Wola Makowska*, *Makow*, *Sierakowice*, *Samice*, *Kawęczyn*, *Zapady*, *Godzianów*, wójtostwa: *Pamiętna*, *Krężcze*, wieś *Płyćwia*, wójtostwa: *Święte* i *Nowaki*, wieś *Dąbrowice* i *Słonków* z obszarem 300 blisko włók ziemi oprócz obszernych lasów, łąk i stawów. Arcybiskup *Zbigniew Oleśnicki* fundował w ulubionych *Skierniewicach* kościół z szpitalem *ś. Stanisława*, a arcybiskup *Łaski* kościół *ś. Rocha* także z szpitalem (Damalewicz, Series Archiep. Gnesn. Archiv. Capit. Gnesn. Libri Inventariorum ducatus Loviciensis, Baliński l. c. I, 565. 566). *Jan Przerębski* założył tam szkoły około roku 1560, powoławszy na rektora ich sławnego *Benedykta Herbesta*, pod którym głośne były na całą Polskę. W miejsce pierwotnego dworu arcybiskupiego prymas *Wojciech Baranowski* rozpoczął budowę pałacu z cegły palonej w znacznych rozmiarach, którą dokończył następca jego *Wawrzyniec Gembicki*. Gmach ten wspaniały o dwóch kondygnacyach z obszerną kaplicą, kilku salami i kilkunastu komnatami rozprzestrzenił i przyozdobił w roku 1763 arcybiskup *Władysław Łubieński*. Pałac ten otaczały oficyny, kuchnie, wozownie, stajnie, austerya i rozległy ogród włoski pielęgnowany starannie przez tegoż arcybiskupa i następców jego (Archiv. Capit. Libri Inventarior. ducatus Loviciensis). W miejsce kościoła parafialnego przez arcybiskupa *Sienińskiego* wystawionego i upadkiem grożącego dźwignął prymas *Ostrowski* dzisiejszy piękny i obszerny kościół, który z wszelkiemi dochodami wcielił do utworzonej przez siebie suffraganii *łowickiej* za przyzwoleniem Stolicy apostolskiej, króla i kapituły swojej metropolitalnej (Ks. Korytkowski, Żywoty Arcyb. Gnieźn. Ms.). Za księstwa *warszawskiego* cesarz *Napoleon* darował *Skierniewice* marszałkowi *Davoust*, po roku 1814 powróciły jednakże do rządu i wcielone zostały do księstwa *łowickiego*, które powiększone innemi posiadłościami należały do *w. ks. Konstantego Pawłowicza*, po którego i małżonki jego *Joanny z Grudzińskich* śmierci przeszły do dóbr koronnych. Obszerny opis *Skierniewic* znajdzie czytelnik w *Księdze świata* z r. 1859 II, 45 i w *Tygodniku illustr. warsz.* r. 1872 nr. 228. Kościół *skierniewicki* zdobi wspaniały pomnik arcybiskupa *Ostrowskiego*, pod którym spoczywa serce jego.

[1]) *Bartłomiej Rosprza*, proboszcz. [2]) *Zbigniew Oleśnicki*, arcybiskup. [3]) *Mokra*. [4]) *Sierakowice*, dziś w parafii *Bełchów*. [5]) *Bełchów*, wieś z kościołem parafialnym należącym do dekanatu i powiatu *łowickiego*, archidyecezyi *warszawskiej*, fundowanym roku 1649 przez arcybiskupa *Macieja Łubieńskiego*, który do nowo erygowanej parafii przyłączył wsie do *Skierniewic* dotąd należące: *Bełchów*, *Sierakowice*, *Polesie*, *Dzierzgów*, *Tarnówek*, *Borowiny* i *Stelnicę*. [6]) *Ruda*. [7]) *Samice*. [8]) *Kamion*. [9]) *Miedniewice*. [10]) *Pamiętna*. Później przybyły miejscowości: *Starbacicha*, *Budy Grabskie*, *Budy Kałki*, *Budy Balcerowskie*.

villis et molendinum, dictum *Dampskj*[1]); cuius quidem ecclesiae praeposito ex antiquis bonis et proventibus ad ipsam ecclesiam parochialem spectantibus ex ordinatione dicti olim reverendissimi domini *Jacobi* pro dote et fundo per litteras suo sigillo duntaxat sigillatas bona et proventus sunt duntaxat reservata et retenta; primo et principaliter in eadem *Sqwyernyevycze* area dotis plebanalis cum hortis eidem ex antiquo adiacentibus, necnon areis circum circa matricem ecclesiam dudum ad ipsam ecclesiam et ipsius plebanum cum hortis, areas ipsas ex antiquo concernentibus et spectantibus, in quibus modo sunt quatuordecim domus, quarum incolae habent libertatem cervisias, prout in oppido, propinandi, braxandi, panes pistandi, vendendi, necnon et carnes seu pecora mactandi et propinandi (sic), et solvit eorum quilibet ratione census ex area praeposito, prout ante plebano, per octo grossos, et ratione propinationis cervisiae, quicunque exercuerit, quatuor grossos, inter quos hortulanos duntaxat duo habent agros et prata, qui pro censu singulis annis eiusdem ecclesiae praeposito, prout ante plebano, solvunt per quindecim grossos et per tres pullos gallinarum et duas dies in mense laborare omnem laborem praeposito necessarium, et alii dictarum arearum incolae non habentes agros unam diem laborant in mense. Item habet ex reservatione huiusmodi decimam manipularem post omnes et singulos agros praedii archiepiscopalis in eadem *Sqwyernyevycze*, necnon ex agris quondam plebanalibus ipsius ecclesiae in *Sqwyernyevycze*, agris praedialibus archiepiscopalibus ex certa commutatione per praepositum eiusdem ecclesiae parochialis in *Sqwyernyevycze* cum reverendissimo patre olim domino *Sbigneo* pro decima manipulari in *Samycze* facta.

Samycze, villa mensae archiepiscopalis, in qua non sunt aliqui agri praediales neque scultetiae, duntaxat cmethonales, de quibus agris ipsius villae omnibus et singulis decima manipularis proveniens in toto ex commutatione praemissa ad ecclesiam parochialem in praefata *Sqwyernyevycze* et ipsius pro tempore praepositum spectat et pertinet, et conducunt eam ipsius villae cmethones propriis curribus in horreum, in haereditate per praepositum locandum.

Korabka, campus sub parochiali ecclesia in *Makow*, qui dum et postquam colitur, prout solet, pro archiepiscopali mensa, decima manipularis ex eodem proveniens spectat ad ecclesiam parochialem in *Sqwyernyevycze* et ipsius praepositum.

Strzyboga[2]), villa sub ecclesia parochiali in *Stara Rawa*, in qua non sunt aliqui agri praediales, solum cmethonales, de quibus agris cmethonalibus eiusdem villae omnibus et singulis decima manipularis proveniens spectat ad ecclesiam parochialem in *Sqwyernyevycze* et ipsius praepositum, et conducunt eam ipsius villae cmethones ipsorum curribus in horreum a praeposito in eadem locandum absque solutione canapalium.

Villa Sqwyernyevycze, cuius incolae pro ecclesia parochiali in *Sqwyernyevycze* nihil aliud solvunt, solum missalia de quolibet manso per duos coros siliginis et duos avenae, et decimam manipularem pro mensa archiepiscopali; de agris vero scultetiae mansionarii eiusdem ecclesiae percipiunt decimam manipularem singulis annis et in oppido pecuniariam per decem octo grossos; item eiusdem ecclesiae parochialis praepositus in *Sqwyernyevycze* ex ordinatione et retentione praedicti

[1]) Młyn *Dąbski* noszący nazwę od pierwotnej wsi, z której powstało miasto *Skierniewice*. [2]) *Strzyboga*.

*

olim reverendissimi (olim) *Jacobi* archiepiscopi, habet ultra praemissa piscinam inter *Samycze* et *Pamyethna* consistentem, necnon denarium *S. Petri* ex tota ipsius ecclesiae parochia.

Mansionarii sex circa ecclesiam praedictam parochialem in *Sqwyernyevycze* manuales per suprascriptum olim reverendissimum dominum *Jacobum* [1]) fundati et ex proventibus eiusdem ecclesiae parochialis in *Sqwyernyevycze* cum adiunctione certarum decimarum de mensa archiepiscopali fundati et dotati, quorum quilibet pro dote habet specialem aream pro domuncula hinc inde circa matricem ecclesiam et circa novam consistentem bonaque et fructus seu proventus infrascriptos in communi, quorum modo sunt in possessione; et primo in haereditate oppidi habent specialem piscinam, ex antiquo ad mensam plebanalem spectantem, inferius molendinum archiepiscopale, dictum *Deba*, iacentem, quae modo iacet deserta.

Mocra, villa mensae archiepiscopalis sub eadem parochiali, in qua ipsius villae incolae pro eadem ecclesia parochiali ex antiquo solummodo missalia solvunt de quolibet manso per unum corum cum medio siliginis et per unum cum medio avenae, et percipiunt eadem mansionarii; ex agris autem scultetiae sculteti loco decimae manipularis solvunt pecuniariam quolibet anno per octo decem grossos.

Syerakovycze, villa sub eadem parochiali in *Sqwyernyevycze*, cuius villae scultetus ex advocatia pro eadem ecclesia loco decimae manipularis solvit pecuniariam mansionariis ipsius ecclesiae singulis annis per decem octo grossos et cmethones solummodo colendam de qualibet domo per grossum

Belchow, *Samycze*, *Myednyevycze* et *Pamyethna*, villae sub eadem parochiali in *Sqwyernyevycze* mensae archiepiscopalis, quarum incolae pro eadem ecclesia nihil aliud solvunt, praeter *Samycze*, in qua decimam manipolarem, prout supra, percipit praepositus eiusdem ecclesiae et pro mansionariis et aliis quibusvis ministris solum columbationem de qualibet domo per unum grossum et denarium *S. Petri*; decimas vero in *Belchow* pro ecclesia parochiali in *Pczonow* [2]), et in aliis villis pro mensa archiepiscopali, praeter praedialem in *Pamyathno*, quam percipiunt praedictae parochialis mansionarii.

Nova Ruda, villa sub eadem parochiali, in qua modo resident nobiles et cmethones, nondum tamen alicui decimas aut columbationem solvunt, sed gaudent quadam libertate ex tolerantia archiepiscopi.

Sglynna [3]), villa sub parochiali ecclesia in *Zelasna*, in cuius haereditate de uno certo campo iacente versus *antiquam Ravam* decima manipularis ex eodem proveniens spectat ad parochialem ecclesiam in *Sqwyernyevycze* et modo ipsius mansionarios; de aliis autem omnibus et singulis ipsius villae cmethonalibus agris ad mensam archiepiscopalem; qui quidem campus, de quibus (sic) decima manipolaris provenit pro mansionariis et quondam ad plebanum in *Swyernyevycze*, dicitur et appellatur *Szobyelysch* [4]).

Mroviska, villa sub parochiali ecclesia in *Zelasna*, post cuius villae omnes et singulos agros cmethonales proveniens (decima) ex antiquo spectat ad ecclesiam parochialem in *Swqyernyevycze* et ipsius quondam plebanum, nunc vero eiusdem

[1]) *Jakób z Sienna Sienieński.* [2]) *Pszczonów.* [3]) *Zglinna.* [4]) *Sobiele.*

mansionarios, et conducunt eam ipsius villae incolae eorum curribus in horreum locationis decimae absque solutione canapalium; de agris autem praedialibus spectat ad parochialem in eadem *Zelasna.*

Dlugye[1]), *Vegry*[2]), *Yesyorko*[3]), villae sub parochiali ecclesia in *Yeszow*[4]), in quibus villis ex antiquo sunt speciales agri cmethonales, ab agris praedialibus distincti, quorum depositis cmethonibus partem praesertim in *Dlugye* ipsarum villarum haeredes pro eorum curiis colunt; decima tamen manipularis ex omnibus et singulis huiusmodi agris cmethonalibus proveniens ex donatione olim reverendissimi domini *Jacobi de Senno* de consensu sui capituli spectat ad ecclesiam parochialem in *Sqwyernyevycze* et ipsius mansionarios, et conducunt eas (sic) ipsarum villarum incolae propriis curribus in horrea locationis absque solutione quavis canapalium; ex agris autem praedialibus decimae manipulares in eisdem villis provenientes spectant ad parochialem in *Yeszow.*

Minister eiusdem ecclesiae ex ordinatione ultima pro salario singulis annis habet et percipit columbationem ex oppido *Sqwyernyevycze* de qualibet domo per unum grossum et ab inquilinis per medium grossum, necnon ex villis eiusdem parochiae columbationem solvendam et eam per mansionarios percipi solitam totius inter mansionarios quartam partem tollit et percipit; insuper omnium et singularum oblationum et spoliorum funeralium praepositus cum ministro percipit et tollit ac percipere ex ordinatione suprascripta reverendissimi olim domini *Jacobi* archiepiscopi mediam partem et mansionarii mediam consuevit; item proconsul cum consulibus ex ordinatione praedicti olim *Jacobi* archiepiscopi de ministro ipsius ecclesiae provident et providere debent, quem praepositus pro tempore existens, si idoneus fuerit, acceptandi et admittendi, necnon, si negligens, amovendi et licentiandi habet facultatem, insuper et vitricos ecclesiae; qui proconsul, consules et vitrici debent providere de cera et vino.

Kamyen, villa sub parochiali ecclesia in *Sqwyernyevycze*, in qua non sunt aliqui agri praediales, solum cmethonales, de quibus agris ipsius villae omnibus et singulis decima manipularis ex antiquo proveniens spectat ad eandem parochialem et ipsius quondam praepositum, nunc vero mansionarios, et conducitur per cmethones absque solutione canapalium; solum columbationem more aliarum villarum ecclesiae per unum grossum solvunt.

Taxata est eadem ecclesia seu praepositura ad duas marcas cum media argenti et quoad denarium *S. Petri* camerae apostolicae ad quatuor scotos.

36. MAKOW.*)

Villa mensae archiepiscopalis ecclesiae *Gnesnensis* in districtu *Sqwyernyevicensi* et in eadem ecclesia parochialis tituli *SS. Adalberti martyris et Nicolai confessoris*,

[1]) *Długie*, [2]) *Wągry*, [3]) *Jeziórko*, wsie należące do parafii *Jeżów*. [4]) *Jeżów*.

*) ***Maków***, wieś niegdyś arcybiskupów *gnieźnieńskich*, należąca do dóbr księstwa *łowickiego*, klucza *skierniewickiego*, położona w dzisiejszej archidyecezyi *warszawskiej*, dekanacie i powiecie *skier-*

pontificum et confessorum (sic), de collatione et provisione archiepiscopi *Gnesnensis* pro tempore existentis, quam pronunc obtinet venerabilis dominus *Stanislaus Czasnyczky*, canonicus *Cracoviensis* et decanus *Lovicensis* [1]), ex provisione reverendissimi olim domini *Andreae Rosa* [2]), archiepiscopi *Gnesnensis* et primatis, qui circa ipsam ecclesiam, prout ex antiquo, pro sui subsidio et curae animarum administratione servat duos capellanos et ministrum, quos ex proventibus mensae suae plebanalis salariis providet; quae quidem ecclesia et ipsius pro tempore rector, prout ex litteris fundationis et dotationis antiquae alias innovationis denuo per quendam olim reverendissimum patrem dominum *Vincentium* [3]), archiepiscopum et primatem *Gnesnensem*, de consensu et ratihabitione sui venerabilis capituli ecclesiae *Gnesnensis* de anno Domini millesimo quadringentesimo quadragesimo sexto factae, villas, ad eandem iure parochiali spectantes, necnon bona, proventus et fructus ad eam ipsam ecclesiam ex antiquo incorporata, adscripta liquide constat et esse descripta, quarum tenor de verbo ad verbum sequitur et est talis:

In nomine Domini amen. Ad perpetuam rei memoriam. Cum secundum iuris tam canonici quam civilis sententiam magnopere curandum sit magistratibus et cunctis, qui iudiciariam retinent potestatem, ne cuipiam necessaria depereat probatio aut eius rei cesset notitia, quae futuris quomodolibet foret opportuna, libenter profecto talibus negotiis et gestis auctoritatem nostram ordinariam impertimur ac ea innovatione scripturae roboramus, quae aut pro ampliando cultu divino aut saluti animarum a praedecessoribus nostris tam opportune quam sancte sunt provisa et ordinata; proinde nos *Vincentius*, Dei et apostolicae Sedis gratia s. ecclesiae *Gnesnensis* archiepiscopus et primas, significamus tenore praesentium, quibus expedit universis praesentibus et futuris, praesentium notitiam habituris, quomodo ad nostram accedens praesentiam honorabilis *Petrus*, rector ecclesiae parochialis in *Makovo*, villa mensae nostrae archiepiscopalis, in dioecesi nostra et districtu *Sgwyernevicensi* consistente exposuit, quod quamvis ipse et sui praedecessores

niewickim, miała kościół parafialny fundowany przez arcybiskupów przynajmniej w początku wieku XIV, jak wnosić należy z przytoczonego w powyższym opisie dokumentu nowej erekcyi arcybiskupa *Wincentego Kota z Dembna*, oraz z następującego zapisu w aktach konsystorza *gnieźnieńskiego* z dnia 31 marca roku 1445: „*Personaliter constitutus nobilis Strzalek, procurator villae novae fundationis* (wnosząc z wspomnionego wyżej dokumentu, nie było to założenie wsi *Makowa*, ale jej wskrzeszenie po zniszczeniu zapewne przez wojny), *dictae Makowo ex concordia inter cmethones dictae villae et Jacobum plebanum in ibidem confessus est, quod dicti cmethones, quamdiu habuerunt libertatem, alias wola, solvebant per grossum loco missalium, nunc vero expirata libertate debent et astricti sunt solvere pro missalibus per duos coros siliginis et duos avenae ad festum sancti Martini singulis annis* (Excerpta ex actis Consist. Gnesn. ab a. 1404 f. 298 b)". Kościół ten z wszelkiemi dochodami wcielił arcybiskup *Andrzej Róża Boryszewski* r. 1509 do dziekanii *łowickiej*; a kiedy arcybiskup *Antoni Ostrowski* ustanowił osobny suffraganat *łowicki* przeznaczył tęż dziekanię z probostwami w *Makowie* i *Skierniewicach* na uposażenie dla suffraganów (Acta decr. Capit. Gnesn. t. IV 14 b. Ks. Korytkowski, Żywoty Arcyb. Gniezn. Ms.). W końcu wieku XVII kościół *makowski* zrestaurował własnym nakładem dziekan *łowicki*, *Wojciech Krajewski*, który był zarazem proboszczem *kaliskim*. Kto wystawił dzisiejszy kościół murowany, nie wiadomo. Arcybiskup *Wincenty Kot* odnowił erekcyą kościoła tego w roku 1446, jak wyżej podany dokument świadczy.

[1]) *Stanisław Czaśnicki*, kanonik *krakowski* i dziekan *łowicki*, od roku 1528 scholastyk *gnieźnieński* † 1538 (Ks. Korytkowski, Żywoty Prał. i Kan. Gniezn. Ms.). [2]) *Andrzej Róża Boryszewski*, arcybiskup, 1510 (Acta Consist. et Capit. Gnesn. de eod. anno). [3]) *Wincenty Kot z Dembna*.

huiusmodi ecclesiam in *Makovo* collationis nostrae in honorem omnipotentis Dei et beatissimae *virginis Mariae* et sub titulo *S. Adalberti martyris* ac *Nicolai, pontificum gloriosorum*, fundatam et dedicatam cum omnibus et singulis fructibus, decimis, reditibus et universis obventionibus inferius designatis ipsi ecclesiae in vim dotis per nostros praedecessores donatis et incorporatis praetextu incorporationis desuper concessarum longissimis temporibus tenuissent, possedissent, prout et nunc ipse dominus *Petrus* tenet et possidet pacifice et quiete, tamen huiusmodi litterae fundationis et incorporationis ecclesiae praefatae per crebram mutationem rectorum eiusdem ecclesiae nescitur, quo casu infortuito sint deperditae et ab ipsa ecclesia alienatae, timensque dictus dominus *Petrus* plebanus, ne successu temporis ipse et ecclesia sua in *Makovo* praedicta propter carentiam litterarum huiusmodi in bonis suis et dote praedicta turbari per quempiam possit aut aliquod incommodum reportare, volens tanquam vir oculatae discretionis praemissis opportune providere, nobis ita humiliter sicut attente supplicavit, quatenus zelo iustitiae et contemplatione omnipotentis Dei, cuius res agitur, ipsum et ecclesiam suam praedictam in *Makovo* in possessione pacifica solita bonorum fructuum et redituum dictae ecclesiae tempore fundationis ratione dotis assignatorum et incorporatorum conservare et confovere, litterasque donationis sive incorporationis per modum innovationis sibi dare et concedere dignaremur. Nos vero, qui ex suscepti regiminis cura sumus obligati illis, qui sua fortuitis casibus amiserunt munimenta, ne in iuribus et bonis ipsorum iacturam aut turbationem sustinerent, congruo praesidio subvenire volentes, personaliter ad praefatam ecclesiam in *Makovo* ad subiiciendam rem oculis descendimus, testibusque supra expositione praedicta nonnulis idoneis receptis, comperimus luculenter, bona et possessiones, decimas et obventiones inferius descriptas, ipsi ecclesiae parochiali a tempore fundationis in vim dotis donatas cum villis *Volya Krzyschcova* [1]), *Stachlevo* [2]), *Slonkovo* [3]), *Swyethe* [4]), *Laskj* [5]), *Crescze* [6]) et utraque *Dambrovycze* [7]) iure parochiali incorporatas et asscriptas per praedecessoresque ipsius domini *Petri* et ipsum dominum *Petrum*, ipsius ecclesiae rectores, possedisse et tenuisse pacifice et quiete; ob idque petionibus dicti *Petri* plebani instantibus paterna benignitate annuentes, ne tractu temporis de iuribus et proventibus eiusdem ecclesiae aliquod dubium oriatur, ipsa bona sive proventus et iura, prout ex antiquo habuit, specifice innovando ipsi eccclesiae de ratihabitione venerabilium fratrum nostrorum dominorum praelatorum et canonicorum capitulique nostri *Gnesnensis* in dotem donamus et incorporamus ac annectimus et apppropriamus per ipsam, suosque rectores pro tempore existentes habenda, tenenda, possidenda, utifruenda et in usus beneplacitos convertenda temporibus perpetuo duraturis; imprimis unam aream cum domo et horto ex opposito ecclesiae et aliam aream pro hortulano circa viam, qua itur in *Volya* ex una et *Andream Muterka* parte ex altera; item agros et silvas cum pratis exstirpatis et exstirpandis ita late et longe, sicut ab antiquo sunt limitati et distincti, videlicet incipiendo ab horto *Pauli*, olim advocati, ubi limes, alias *myedza*, consistit, usque ad limites villae *Slonkova* ab una parte et ex alia a pratis fluvii, qui dividit agros plebani et cmethonum villae *Ma-*

[1]) *Wola Makowska.* [2]) *Stachlew.* [3]) *Słomków.* [4]) *Święte.* [5]) *Laski.* [6]) *Krzęsce.* [7]) *Dąbrowice Wielkie i Małe.*

kovo, qui fluvius venit ex opposito cuiusdam lapidis magni, dividens granities plebani et cmethonum, eundo a dicto lapide directe circa agros cmethonum in dextra parte consistentes usque ad granities dictae villae *Slonkovo*; item molendinum cum piscina in fluvio *Plycznia* circa villam *Swyethe* et inter molendina *Mandricht* et *Laskj* consistens, quod molendinum ipse dominus *Petrus* et sui successores plebani in *Makovo* in alium locum aptiorem et utiliorem transferre et aggerem pro piscina disponere libere poterunt; item aliam piscinam prope *Makovo* inter agros cmethonum, videlicet *Stanislai Pypno* ex una, *Stanislai Plyethnya* ac filios ipsius *Mathiae* et *Stanislai* parte ex altera iacentem, circa quam liberum erit ipsi domino *Petro* et suis successoribus molendinum in loco, quo antiquitus constructum fuit, aut alio aptiori reaedificare et construere ac terram sive arenam pro refectione et constructione aggerum in bonis nostris penes dictum molendinum fodere et recipere, ac hortum pro molendinatore ibidem aedificare; in quibus molendinis homines nostri sine aliqua contradictione tenutariorum et officialium nostrorum libere frumenta cuiuslibet generis molere poterunt etiam et brasei temporibus aeviternis; quodque dicti molendinatores dictorum molendinorum et alii homines plebanales de omnibus iniuriis cuilibet querulanti duntaxat coram ipso domino *Petro* plebano in *Makovo* et suis successoribus respondebunt ac poenas omnes per eos quoquo modo contractas eidem solvent; item decimas manipulares cuiuslibet grani et seminis provenientes et excrescentes in villis subscriptis, videlicet in *Volya Krzyschkova*, post agros et araturas advocatorum, in *Stachlevo* post agros et araturas advocatorum et cmethonum, in *Slonkovo* post agros et araturas advocatorum et cmethonum, in *Swyethe* post araturas et agros advocatorum, in *Laskj* post agros et araturas molendinatorum; item post araturas et agros *Petri*, *Mathiae Wlodek* et *Joannis*, fratrum consanguineorum, dictorum *Mandrych*, molendinatorum; in *Crascz* post agros et araturas advocatorum et cmethonum, in *Dambrovycze maiori* post agros et araturas advocatorum et cmethonum, in *Dambrovycze minori* nobilis *Manczyna* post agros et araturas cmethonum; item de quodam campo, qui iacet inter *Volya* et *Dambrovycze minori*; item in *Strobovo* post agros et araturas cmethonum ac campo dicto *Stroboczke* retro molendinum; item advocati in *Makovo* de tribus mansis pro decima pecuniali unam sexagenam currentis monetae singulis annis in festo *S. Martini* solvent; item cmethones in villa praefata *Makovo* de quolibet manso solubili unam siliginis et aliam avenae mensuras in dicto *S. Martini* festo annis singulis ipsi domino *Petro* et suis successoribus, rectoribus ecclesiae praedictae in *Makovo*, solvere sunt adstricti. In cuius rei testimonium nostrum et dicti capituli nostri *Gnesnensis* sigilla maiora praesentibus sunt appensa. Actum in *Sqwyernyevycze* sabbato proximo post festum *Visitationis S. Mariae virginis* anno Domini millesimo quadringentesimo quadragesimo sexto, praesentibus venerabilibus et honorabilibus nobilibusque viris dominis *Thoma de Strzampino*, sacrae theologiae professore et decretorum doctore, scholastico *Gnesnensi*, canonico *Cracoviensi*, *Joanne Ffurmann*[1]), custode *Gnesnensi*, canonico *Posnaniensi* et decano *Lanciciensi*, *Martino de Tharnow*[2]), *Lanciciensi* et *Wyelunensi* canonico, *Jacobo* in *Kazymyerz*[3]) et *Nicolao Cucharskj*[4]) in *Naruszevo*, parochialium rectoribus

[1]) Zob. uwagi przy kościele w *Kampinie*. [2]) *Marcin z Tarnowa*. [3]) *Jakób*, pleban w *Kazimierzu*. [4]) *Mikołaj Kucharski*, pleban w *Naruszewie*, w powiecie i dekanacie płońskim dyecezyi płockiej.

ecclesiarum, *Bernardo de minori Clobya* [1]), vicethesaurario, *Petro Schoph* [2]) incisore et *Yyskone Naprussowskj* [3]), subdapifero curiae nostrae, familiaribus nostris et aliis pluribus fide dignis testibus circa praemissa. Datum per manus *Nicolai de Kelkovicze* [4]), bacalarii in decretis, decani *Lovicensis*, curiae nostrae cancellarii.

Eaedemque litterae habent aliam subscriptionem huiusmodi sub tenore verborum in earum fine: Transivit per manus *Joannis* cancellarii, et habent sigilla illaesa, videlicet praedicti olim *Vincentii* archiepiscopi, primo in loco et capituli ecclesiae *Gnesnensis.*

Item eadem ipsa ecclesia et ipsius rector modernus praemissorum in tenore litterarum descriptorum, videlicet proventuum, bonorum et decimarum singulatim singulorum omnium extat in possessione pacifica et quieta.

Taxata est eadem ecclesia ad tres marcas argenti, quo vero ad denarium *S. Petri* ad quatuor scotos.

37. PCZONOW.*)

Villa mensae archiepiscopalis ecclesiae *Gnesnensis* sub castellania *Lovicensi*, in eadem ecclesia parochialis, tituli *Omnium Sanctorum* et *S. Dorotheae*, de collatione et provisione archiepiscopi *Gnesnensis* pro tempore existentis, quam modo obtinet venerabilis dominus *Stanislaus Schamowskj* [5]), praepositus ecclesiae collegiatae *Lovicensis*, ex provisione olim reverendissimi patris domini *Jacobi de Syenno*, archiepiscopi *Gnesnensis* et primatis, qui, prout ex antiquo, circa ipsam ecclesiam pro subsidio et curae animarum administratione servat duos capellanos in vicarios et ministrum, quos ex proventibus mensae suae plebanalis salariis providet; spectantque ad eandem ecclesiam iure parochiali ultra praedictam *Pczonow* villae infrascriptae, videlicet *Kalynycze* [6]), *Lyskovycze* [7]), *Zaku-*

[1]) *Bernard z Klobi* (wsi w powiecie *włocławskim)*, podskarbi arcybiskupi, [2]) *Piotr Szop* i [3]) *Jaśko Naprussewski*, krajczy i podstoli arcybiskupi. [4]) Zob. uwagi przy kościele w *Kampinie*.

*) *Pszczonów*, wieś niegdyś arcybiskupia, należąca do klucza *łysskowickiego* dóbr księstwa *łowickiego*, położona w dekanacie i powiecie *łowickim* archidyecezyi *warszawskiej*, z kościołem parafialnym przez arcybiskupów *gnieźnieńskich* fundowanym przynajmniej w początku wieku XIV, albowiem arcybiskup *Jarosław Skotnicki*, ustanowiwszy tam wójtostwo i takowe niejakiemu *Tomaszowi* sprzedawszy w roku 1366, zobowiązał go, aby miejscowemu plebanowi oddawał dziesięcinę wytyczną (Archiv. Capit. Gnesn., Joannis de Lasko Liber I Inventarior. ducatus Lovicens.).

[5]) *Stanisław Słomowski*, późniejszy arcybiskup *lwowski*, o którym już było wyżej. [6]) *Kalenice*. [7]) *Łyszkowice*, wieś arcybiskupia tworząca z rozległemi okolicznemi włościami osobny niegdyś klucz dóbr arcybiskupich w księstwie *łowickiem*, do którego należały folwarki: *łysskowicki*, *chlebowski*, *baranowski*, *uchański*, *szeligowski* i wsie: *Łyszkowice*, *Czatolin*, *Wrzeczko*, *Żabki*, *Rzeczyca*, *Szeligów*, *Łagów*, *Kuczków*, *Zakulin*, *Kalenice*, *Uchań*, *Bobrowa*, *Wola Drzewicka*, *Jacochów*, *Pszczonów*, *Chlebów* i *Retkiowice* z obszarem gruntów około 250 włók, rozległemi lasami, łąkami, stawami i kilku młynami. Miejsce ulubione arcybiskupów *Wacława Leszczyńskiego* i *Jana Lipskiego*, którzy tam rezydowali i dla ozdoby jego wielkie czynili nakłady. Pierwszy wystawił tam pałac drewniany, oficyny, kaplicę osobną, stajnie, browary, masztalernią i t. d. Drugi wymurował pałac, który wewnątrz wspaniale urządził, a na wielkiej sali kazał wymalować i napisami stosownemi opatrzyć wizerunki arcybiskupów *gnieźnień-*

lyno[1]), *Lagow*[2]), *Kuczkow*[3]), *Schelygow*[4]) et *Yaczochow*[5]); habetque eadem ecclesia et ipsius pro tempore rector bona, proventus, decimas et obventiones infrascriptas, quorum modo ipsa ecclesia et plebanus praedictus extat in possessione pacifica et quieta; et primo in eadem ipsa villa *Pczonow* et eius haereditate habet pro dote et fundo unam specialem aream versus meridiem pro curia plebanali et in eadem modo curiam, cum hortis, piscinis, pro pomeriis, prato, dicto *Grocz*, eidem areae adiacentibus; et in eius postico extensive aliud pratum, quod protenditur usque ad molendinum plebanale cum piscina eiusdem et tandem a molendino et piscina eiusdem nemora seu silvam, usque ad limites haereditatis *Radnyewycze* se protendentem; cuius quidem molendini molendinator pronunc ex locatione moderni suprascripti praepositi et plebani solvit pro censu annuo eidem quadraginta grossos, et frumenta absque mensura eiusdem ecclesiae plebano molit, et nihil ultra solvit, praeter aliquos labores in curia plebanali more molendinatorum cum securi reformando mensas et alia. Item habet speciales alias areas pro vicariis et ministro, unam ante aream dotis plebanalis versus ecclesiam, et alias duas in altera parte cimiterii versus aquilonem absque hortis; item habet unum mansum agri in tribus campis eiusdem villae haereditatis cum pratis eisdem agris dicti mansi hinc inde adiacentibus, dissimilem tamen mensuram latitudinis respectu cmethonalium habentibus, quoniam in loco dicto et appellato *Yaschenye* in confinibus agri magis spatiosum pratum habet quam cmethones, et ex opposito mansi, qui protenditur a *Yyasenye* versus *Rathnyewycze* in confinibus eiusdem habet nemus seu silvam villae *Rathnyewycze*; item in eadem villa ultra praemissas areas dotis plebanalis vicariorum et ministri habet alias duas cum horto pro taberna et hortulano, ex opposito arearum vicarii et dotis plebanalis iacentes, necnon et tertiam in altera parte curiae et areae dotis plebanalis; quarum hortulaniarum hortulani ad nullos census obligantur ex antiquo, solum quod in septimana unam diem laborare (sic), et tabernator pro censu annuo solvit unum fertonem, nec ad aliquos labores obligatur; inter quos quidem hortulanos modernus praefatus dominus praepositus et plebanus agros unius mansi dimensuravit, divisit et loco hortulanorum cmethones posuit, quorum quilibet pro censu annuo etiam decima manipulari ex eodem manso saltem dari debita inclusa, per unam sexagenam solvere obligatur, nec ad aliquos labores obligantur, solum, quod pratum, dictum *Grocz*, falcastrare, rastrare, colligere et conducere, necnon post conseminationem frumentorum hiemalium usque ad culturam et seminationem aestivalium alternatis septimanis ligna adducere in curiam plebanalem ex silvis, ubi plebanus aut ipsius factor ordinaverit et monstraverit, excidere et adducere per unum currum tenentur; insuper uterque eorum singulis annis per duos capones et

skich od początku aż do swoich czasów, na które się *Damalewicz* i *Bużeński* w *Żywotach* tychże arcybiskupów często powołują. Pałac ten otoczył *Lipski* obszernym ogrodem włoskim, który pielęgnowali następcy jego: *Maciej Łubieński*, obadwaj *Leszczyńscy*, *Prażmowski*, *Czartoryski* i *Olszowski*. Późniejsi arcybiskupi przenieśli rezydencyą swoją bądź do *Łowicza*, bądź do *Skierniewic*, w skutek czego tak oba pałace, jako i ogród włoski zostały zaniedbane i uległy spustoszeniu. *Łyszkowice* słynęły niegdyś stadniną arcybiskupów, z której rozchodziły się na Polskę rzadkiej piękności konie (Archiv. Capit. Gnesn. Libri Inventariorum ducatus Loviciensis).

[1]) *Zakulin.* [2]) *Lagów.* [3]) *Kuczków.* [4]) *Szeligów (Seligów).* [5]) *Jaczochów.* [6]) Nieodgadnione.

tredecim pullos seu gallos, necnon ovorum duas capetias successive distinctis temporibus dare et extradere obligantur.

Item ex agris eiusdem villae advocatiae omnibus et singulis sculteti decimam manipularem pro eadem ecclesia parochiali et ipsius plebano dare, extradere, necnon et conducere in dotem plebanalem obligantur; cmethones vero totius villae ex viginti septem mansis pro eadem ipsa ecclesia et eius plebano nihil aliud solvunt, praeter missalia et columbationem de quolibet manso per tres grossos.

Yaczochow, villa sub eadem parochiali mensae archiepiscopalis, in qua decima manipularis ex omnibus et singulis agris totius villae, cmethonalibus videlicet et scultetiae proveniens, in toto spectat ad eandem parochialem in *Pczonow* et eius plebanum, et conducunt eam ipsius villae incolae in horreum a plebano locandum absque solutione quavis canapalium, etiam colendae.

Kalynycze, villa sub eadem parochiali in *Pczonow* mensae archiepiscopalis, in qua aliquando fuit minerator ferri cudinarum, et pro ipsius curia habuit, prout et modo ipsius successores habent, speciales agros, ab agris cmethonalibus ipsius villae distinctos, de quibus agris possessores loco decimae manipularis ex antiqua ordinatione seu consuetudine eiusdem ecclesiae plebano solvunt singulis annis per tres fertones; cmethones autem nihil aliud praeter columbationem de qualibet domo per unum grossum ipsius ecclesiae in *Pczonow* (plebano) similiter solvunt, et pro mensa archiepiscopali censum similiter cum decima pecuniaria.

Lyskovycze, villa sub eadem parochiali in *Pczonow* mensae archiepiscopalis, in qua et eius haereditate est praedium archiepiscopale, necnon advocatia; cuius quidem curiae archiepiscopalis ex agris praedialibus decimae manipulares provenientes in toto spectant ad eandem parochialem et eius plebanum; de agris vero advocatiae seu scultetiae sculteti loco decimae manipularis solvunt pecuniariam singulis annis per unum fertonem, et cmethones eiusdem totius villae loco missalium et columbationis similiter eiusdem ecclesiae plebano de quolibet manso per duos grossos solvunt et solvere obligantur, et sunt in eadem sedecim mansi cmethonales.

Zakulino, *Kuczkow* et *Schelygow*, villae sub eadem parochiali in *Pczonow*, mensae archiepiscopalis, in quibus sunt advocatiae seu scultetiae agros habentes, quarum incolae seu sculteti pro eadem ecclesia et ipsius plebano loco decimae manipularis solvunt in pecuniis, videlicet in *Zakulyno* singulis annis per sex grossos, in *Kuczkow* vero et *Schelygow* per fertonem; cmethones autem in eisdem villis pro eadem ecclesia et ipsius plebano duntaxat columbationem de qualibet domo per unum grossum.

Lagow, villa sub eadem parochiali in *Pczonow* mensae archiepiscopalis, cuius villae sculteti ex agris advocatiae omnibus et singulis eiusdem ecclesiae rectori seu plebano solvunt decimam manipularem, quam modo percipit minister ex concessione plebani; cmethones vero eiusdem villae pro eadem ipsa ecclesia parochiali et eius plebano solvunt missalia de quolibet manso per duos grossos.

Belchow, villa sub parochiali ecclesia in *Sqwyernyevycze*, mensae archiepiscopalis, post cuius villae omnes et singulos agros praediales et cmethonales decimae manipulares provenientes in toto spectant et pertinent ad ecclesiam parochialem in *Pczonow* et eius plebanum, et conducunt eas eiusdem villae incolae ipsorum curribus sine solutione canapalium in horreum, a plebano de *Pczonow* locandum.

*

Yamno, villa sub parochiali ecclesia *S. Spiritus* in *Lovicz*[1]), mensae archiepiscopalis, cuius villae ex agris cmethonalibus omnibus et singulis decima manipularis proveniens in toto spectat ad ecclesiam parochialem et plebanum in *Pczonow*, quam eiusdem villae incolae sine solutione canapalium conducunt in horreum a plebano de *Pczonow* locandum; de agris autem scultetiae scultetus solvit pecuniariam ecclesiae parochiali *S. Spiritus* in *Lovicz* plebano.

Taxata est eadem ecclesia ad unam marcam argenti, quo vero ad denarium *S. Petri* camerae apostolicae ad quinque scotos.

38. GODZANOW.*)

Villa mensae archiepiscopalis in territorio *Sqwyernyevicensi*, in eadem ecclesia parochialis, tituli *S. Stanislai martyris et pontificis gloriosi*, de collatione et provisione archiepiscopi *Gnesnensis* pro tempore existentis, quam pronunc obtinet venerabilis dominus *Georgius Myschkowskj*[2]), decretorum doctor, ex provisione reverendissimi patris domini *Joannis de Lasko*, archiepiscopi, legati nati et primatis ecclesiae *Gnesnensis*, qui, prout ex antiquo circa eandem ecclesiam pro curae animarum administratione et subsidio servat unum capellanum in vicarium et ministrum, quos ex proventibus mensae plebanalis salariis providet; ad quam ecclesiam iure parochiali ultra praedictam *Godzanovo* villae infrascriptae, videlicet *Byczkj*[3]), *Zapadi*[4]), *Plyczwa*[5]) et *Kawyeczyn*[6]) spectant et pertinent; quae quidem ecclesia et eius pro tempore plebanus ex antiquo pro dote et fundo habet bona, proventus et decimas infrascriptas, quorum modo extat in possessione; et primo in eadem villa et eius haereditate habet circa ecclesiam unam specialem aream pro curia plebanali et in eadem curiam cum aliis domunculis pro vicario et ministro, necnon hortis pro horreo, pomerio et aliis commoditatibus, eidem areae adiacentibus et in eiusdem areae postico habet unum mansum agri, ab area dotis plebanalis usque ad limites *Makovo* se protendentem, in latitudine vero citra vel ultra viginti sulcos in se continens(sic); item in eiusdem villae haereditate et latere villae eiusdem versus aquilonem in campo habet alium mansum agri satis latum et spatiosum, protendentem se a villa eadem *Godzanovo* usque ad limites suprascriptae villae *Makovo*, cum pratis et silva hinc inde in eodem manso et eius protensione mediantibus et

[1]) W roku 1444 sąd konsystorza *gnieźnieńskiego* przysądził plebanowi *pszczonowskiemu* dziesięciny w *Jamnie post omnes et singulos agros cmethonum, unum autem fertonem pecuniarum de agris sculteti dictae villae Jamno ratione decimae pro ecclesia sancti Spiritus in Łowicz et eius rectoribus*, który *ferton* przywłaszczył był sobie także pleban *pszczonowski* (Excerpta ex actis Consist. Gnesn. f. 369).

*) *Godzianów*, wieś niegdyś arcybiskupia, należąca do klucza *skierniewickiego*, dóbr księstwa *łowickiego* z kościołem parafialnym przez arcybiskupów prawdopodobnie w wieku XV fundowanym i uposażonym, jak wnosić należy z powyższego jego opisu, oraz z wzmianek w aktach konsystorza *gnieźnieńskiego*. Któremu z arcybiskupów obecny kościół byt swój zawdzięcza, nie wiadomo.

[2]) *Jerzy Myszkowski*, głośny prawoznawca polski, archidyakon *krakowski*, kanonik *gnieźnieński*, obojga prawa doktor † w *Krakowie* r. 1543 (Ks. Korytkowski l. c.). [3]) *Byczki*, [4]) *Zapady*, [5]) *Płyćwia*, [6]) *Kawęczyn*, wsie arcybiskupie.

terminantibus, et ibidem in pratis habet piscinulam; item in altero latere villae eiusdem versus meridiem ex opposito directe mansi praedicti habet alium mansum agri eiusdem latitudinis, protendentem se a villa continue cum pratis hinc inde mediantibus usque ad limites haereditatis *Byczkj* et *Lyeschno*; et in eodem campo habet alium mansum minorem priori cum horto eidem manso contiguo, in fine villae eiusdem iacentem, similiter protendentem se a dicto horto seu area quondam cmethonali cum prato usque ad limites haereditatis *Byczkj*, diciturque idem ager seu mansus dimidius cmethonalis plebani. Item ex opposito eiusdem ecclesiae versus orientem habet duas areas speciales cum hortis, unam pro taberna et aliam pro hortulania, et modo in tabernali est domus; hortulaniae vero area iacet deserta; ex qua quidem taberna tabernator, dum et quando cervisiam propinat, aut ex aliunde adducit, a quolibet actuali seu vase cervisiae solvit plebano manuale, alias *pubanyek* cervisiae et per unam diem laborat in septimana labores manuales. Item sculteti in eadem villa *Godzanow* ex agris scultetiae totius loco decimae manipularis singulis annis eiusdem ecclesiae (plebano) solvunt mediam marcam et cmethones ex agris eorum nihil aliud pro eadem ipsa ecclesia et eius pro tempore plebano, solummodo missalia de quolibet manso per tres coros siliginis et per tres avenae solvunt.

Byczkj et *Kawyeczyn*, villae sub eadem parochiali ecclesia in *Godzanow*, quarum in una, videlicet *Byczkj*, est advocatia, cuius possessores sculteti ex agris eorum advocatiae decimam manipularem pro eadem ecclesia parochiali et cmethones missalia de quolibet manso per tres coros siliginis et tres avenae in *Godzanow* solvunt, et percipit eandem decimam manipularem ex advocatia praedicta in *Byczkj* provenientem vicarius praedictae parochialis ecclesiae in *Godzanow* ex concessione plebani.

Zapadi, villa sub eadem parochiali ecclesia in *Godzanow*, in qua sculteti ex agris advocatiae decimam manipularem provenientem pro eadem ecclesia parochiali et ipsius plebanum et cmethones loco missalium et colendae de quolibet manso per duos grossos solvunt.

Plyczwa, villa suprascripta sub eadem parochiali in *Godzanow*, cuius villae sculteti ex agris advocatiae decimam manipularem ad eandem ecclesiam parochialem et ipsius rectorem in *Godzanow*, cmethones vero nihil aliud, solummodo columbationem de qualibet domo per unum grossum solvunt et decimam manipularem pro altari in ecclesia *Lovicensi*.

Reczul [1]), villa sub parochiali ecclesia in *Yanyslavycze* [2]), cuius villae agris ex omnibus et singulis cmethonalibus decima manipularis proveniens in toto spectat ad ecclesiam parochialem in *Godzanow* et ipsius plebanum, et conducitur per incolas ipsius villae curribus eorum.

Konopnycza et *Konopnyczka Volya* [3]), villae sub parochiis *Rava* et *Kurzeschyn* [4]), in quibus villis decimae manipulares ex agris duntaxat cmethonalibus provenientes spectant ad parochialem ecclesiam in *Godzanovo*, et conducunt eas ipsarum villarum incolae curribus ipsorum in horrea a plebano in *Godzanow*

[1]) *Rzeczul.* [2]) *Janisławice.* [3]) *Konopnica.* [4]) *Kurzeszyn.*

locanda; ex agris vero praedialibus in *Konopnycza* dantur ad parochialem in *Rava*, in *Volya* vero non sunt aliqui agri praediales.

Żydomycze [1]), villa sub parochiali ecclesia in *Rava*, in qua decimam manipularem de agris praedialibus provenientem alternatis vicibus percipiunt ecclesia parochialis de *Rava* cum parochiali *Godzanow* seu ipsarum plebani.

Roschocha [2]), villa sub parochiali ecclesia in *Kurzeschyn*, in qua villa decimam manipularem ex agris cmethonalibus provenientem ecclesia parochialis in *Godzanovo* cum dicta parochiali in *Kurzeschyn* seu earum plebani alternatis vicibus percipiunt ex antiquo.

Taxata est eadem ecclesia ad tres marcas argenti, quo vero ad denarium *S. Petri* camerae apostolicae ad quatuor scotos.

39. ZELASNA.*)

Villa haereditaria, in eadem ecclesia parochialis tituli *Omnium Sanctorum*, de iure patronatus et praesentandi laicorum haeredum eiusdem villae, quam pronunc obtinet honorabilis *Mathias de Konyn* ex praesentatione moderni magnifici domini *Prandotae*, palatini moderni *Ravensis*, eiusdem villae haeredis, circa quam, prout ex antiquo, pro sui subsidio et curae animarum administratione servat duos capellanos et ministrum, quos ex proventibus mensae suae plebanalis salariis providet; et spectant ad eandem iure parochiali ex antiquo ultra praedictam *Zelasna* villae infrascriptae, videlicet *Brzoszow* [3]), *Strobow* [4]), *Rzanthkow* [5]), *Volya Rzanthkowska* [6]), *Debova Gora* [7]), *Sglynno duplex* [8]), *Zalyeszye* [9]), *Zaysrzow* [10]), *Volya Vyssoka* [11]), *Mrovyska* [12]) et *Qwaszowyecz* [13]); quae quidem ecclesia ex antiquo pro dote et fundo habet bona, decimas et proventus infrascriptos, quorum modo ipsius rector seu plebanus modernus extat in possessione pacifica, quia non habet aliquas litteras fundationis et erectionis; et primo habet in eadem villa *Zelasna* et eius haereditate circa ecclesiam versus orientem unam specialem aream pro curia plebanali et in eadem curiam cum hortis eidem adiacentibus pro allodio et aliis commoditatibus, satis sufficientem et in eius parte domunculas vicariorum, quarum ex opposito habet domunculam pro ministro; item in eiusdem villae haereditate habet duntaxat in duobus campis agros in quolibet per unum arvum seu iuger citra unius stadii cum medio et sub haereditate villae *Brzoszow* habet aliud iuger agri cum prato et piscina sibi hinc inde adiacentibus et contigua (sic); item in

[1]) *Żytowice.* [2]) *Rososcha.*

*) *Żelazna*, wieś szlachecka należąca dziś do archidyecezyi *warszawskiej*, powiatu i dekanatu *skierniewickiego*, w wieku XV i XVI własność rodziny *Rawiczów Trzcińskich z Trzcianny* (cfr. *Bogoszyce*), która tam zapewne kościół parafialny założyła i uposażyła. Podczas opisu powyższego beneficyum w *Żelaznej* był dziedzicem jej *Prandota* h. *Rawicz*, wojewoda *rawski*.

[3]) *Brzozów.* [4]) *Strobów.* [5]) *Rzędków.* [6]) *Wola Rzędkowska.* [7]) *Dębowagóra.* [8]) *Zglinna*, dziś tylko jedna. [9]) *Zalesie.* [10]) *Zajrzew.* [11]) *Wólka Strobowska.* [12]) *Rowiska.* [13]) *Kwasowiec.* Później przybyły osady: *Rzeczków*, *Pruszków*, *Brandocin.*

eadem villa et eius haereditate habet decimam manipularem ex omnibus agris ex antiquo praedialibus et advocatiae, quos pronunc colunt seu in eis resident locati cmethones *Laurentius Dzyelymyesch* et *Barbara Yeschowa*, demptis tamen quibusdam agris praedio de novo ex agris cmethonalibus adiunctis; de quibus agris decima manipularis proveniens spectat ad decimam cmethonalem, ex agris cmethonalibus pro decano *Lovicensi*, et cmethones eiusdem villae pro eadem ecclesia parochiali nihil aliud solvunt, solum columbationem, diversi modo secundum quod agros habent, aliqui magis et aliqui minus, per medium grossum et similiter in aliis villis eiusdem parochiae.

Brzoszow, *Rzethkow* et *Rzethkowska Volya*, villae sub eadem parochiali in *Zelasna*, quarum villarum incolae ex eorum omnibus et singulis agris decimas manipulares provenientes solvunt pro eadem ecclesia parochiali et plebanum (sic) in *Zelasna*, et nihil aliud, praeter columbationem, quam solvunt secundum exigentiam agrorum magis vel minus.

Strobow, villa sub eadem parochiali, in cuius haereditate est quidam campus seu iuger agri, quem pronunc colit *Paulus Konyeczny*, hortulanus, de quo agro decima manipularis proveniens spectat ad parochialem ecclesiam et plebanum in *Zelasna*, ex agris autem totius villae cmethonalibus spectat ad parochialem ecclesiam in *Makow*.

Debova Gora, villa sub eadem parochiali, in qua decima manipularis ex agris praedialibus curiae et advocatiae in eadem proveniens spectat ad parochialem ecclesiam et plebanum in *Zelasna*; de agris autem duntaxat cmethonalibus omnibus et singulis spectat ad ecclesiam collegiatam *Lovicensem* et ipsius decanum.

Sglynno duplex, *maius* et *minus*, villae sub parochiali praedicta in *Zelasna*, in quibus villis sunt ex antiquo speciales agri praediales, ab agris cmethonalibus distincti, et quaedam alia haereditas, dicta et appellata *Szobyelysch*, agris et haereditati villae *Sglynno maiori* adiuncta, quarum quidem villarum ex agris praedialibus decimae manipulares provenientes spectant ad dictam parochialem in *Zelasna* et ipsius rectorem; ex agris vero cmethonalibus ad mensam archiepiscopalem; de dicto autem campo seu haereditate *Szobyelysch*, dum et quando colitur ipse campus, decimam manipularem in parte percipiunt ecclesiae parochiales in *Sqwyernyevycze* et ipsius pronunc mansionarii, necnon parochialis ecclesia et eius rector in *Kurzeschyn*, et in parte factores pro mensa archiepiscopi.

Zaleschye et *Volya Vyszoka*, villae sub eadem parochiali in *Zelasna*, post quarum villarum omnes et singulos agros praediales et cmethonales decimae manipulares provenientes in toto spectant ad eandem parochialem et eius plebanum.

Zayrzow, villa sub parochiali praedicta in *Zelasna*, cuius incolae pro eadem ecclesia nihil aliud solvunt, solum columbationem more aliarum villarum et decimam manipularem et eorum agris provenientem ad mensam archiepiscopalem.

Mrovyska, villa sub eadem parochiali in *Zelasna*, in cuius haereditate sunt agri ex antiquo praediales et agri cmethonales speciales, de quibus agris praedialibus decima manipularis proveniens spectat ex antiquo ad eandem ecclesiam parochialem et plebanum in *Zelasna*, de agris autem cmethonalibus ad ecclesiam parochialem in *Sqwyernyewycze*.

Dambrovycze, villa nobilium sub parochiali ecclesia in *Makow*, in cuius haereditate sunt certi agri, quos pronunc colunt cmethones duo, *Martinus* et *Michael Maslaczovyczy*, in eis locati, de quibus agris ex antiquo decima manipularis duntaxat proveniens spectat ad ecclesiam parochialem et plebanum in *Zelasna* et de aliis agris ipsius villae ad parochialem in *Makow*.

Taxata est eadem ecclesia ad duas marcas cum media argenti, quo vero ad denarium *S. Petri* camerae apostolicae ad quatuor scotos.

40. STARA RAWA.*)

Villa regalis, in eadem ecclesia parochialis tituli *SS. Simonis* et *Judae*, de iure patronatus et praesentandi regis Poloniae pro tempore existentis, quam pronunc obtinet venerabilis *Joannes de Grothkow* [1]), canonicus *Lovicensis*, ex praesentatione regali, qui prout ex antiquo circa ipsam ecclesiam pro sui subsidio et curae animarum administratione servat unum capellanum et ministrum, quos ex proventibus mensae suae plebanalis salariat; spectant enim ad eandem iure parochiali ultra praedictam *Stara Rava*, villae infrascriptae, videlicet *Podolye* [2]) cum *Zalyeschye* [3]), *Strzyboga* [4]). *Kawyeczyn* [5]), *Trzczana* [6]) et *Yulyszow* [7]); quae quidem ecclesia et eius pro tempore plebanus ex antiquo habet pro dote et fundo bona, decimas et proventus infrascriptos, quorum modo ipsa ecclesia et ipsius modernus plebanus est in possessione; et primo in eadem villa et eius haereditate habet unam aream satis magnam et spatiosam versus aquilonem eiusdem ecclesiae pro area plebanali et curia ipsius, cum hortis pro allodio et aliis commoditatibus, et ab utroque latere eiusdem habet alias speciales areas quatuor, duas pro cmethonibus et duas pro hortulanis, ita videlicet, in latere uno est una area pro cmethone et alia pro hortulano et similiter in altero, cum hortis ipsis areis adiacentibus, et in eisdem areis modo duos cmethones et duos hortulanos; qui quidem cmethones, pro tempore existentes, habent de agris unum mansum, ex agris praedialibus plebani emensuratum cum pratis, et solvit eorum quilibet pro censu annuo plebano singulis annis per unum fertonem et nihil aliud solvunt, nisi quod laborant omni septimana per unam diem, hortulani vero, quia non habent aliquos agros servitia exilia pro domo plebani necessaria faciunt et (n)ullum censum solvunt. Et habet eadem ipsa ecclesia et ipsius plebanus unum specialem mansum agri in postico areae dotis plebanalis in eadem latitudine, prout se ipsa area dotis plebanalis cum areis cme-

*) *Stara Rawa*, wieś niegdyś udzielnych książąt *rawskich* z linii książąt *mazowieckich*, później królów polskich, położona w dawnem województwie *rawskim* w dzisiejszej archidyecezyi *warszawskiej*, dekanacie i powiecie *skierniewickim*, z kościołem parafialnym przez tychże książąt zapewne już w końcu wieku XIII lub na początku wieku XIV fundowanym i uposażonym, o którego dziejach zbywa nam na wiadomościach.

[1]) *Jan Grotkowski* h. *Ogończyk*, kanonik *łowicki*, pleban. [2]) *Podole*, dziś w parafii nie znane. [3]) Tak samo. [4]) *Strzyboga*. [5]) *Kawęczyn*. [6]) *Trzcianna*. [7]) *Julioszew*. Później przybyły osady: *Seweryniów*, *Zazdrość*, *Budy Trzciańskie*, *Nowydwór*.

thonalibus in latitudine extendit, protendentem se usque ad limites haereditatis, et in alia parte villae eiusdem seu haereditatis versus villam *Kavyecsyn* habet specialem iuger agri cum prato et piscina in eodem prato iacentem, quod tamen adeo magnum, prout est in postico dotis plebanalis; item habet unum aliud pratum post fluvium *Rava*, iacentem inter prata cmethonum eiusdem villae *Rava*, satis magnum, de quo pro parte plebani, dempta parte cmethonum plebanalium colligi solent de foeno pro plebano septem et aliquando octo currus foeni. Item habet decimam manipularem de certa parte haereditatis eiusdem villae *Stara Rava*, quam conducunt ipsius villae incolae in dotem seu curiam plebanalem; de alia autem maiori parte agrorum eiusdem villae et haereditatis decimam manipularem ipsius villae incolae solvunt pro mensa archiepiscopali; ex advocatiae vero ipsius villae agris proveniens in toto spectat ad eandem parochialem et percipit eam minister ex concessione plebani ipsius ecclesiae.

Podolye et *Zalyeschye*, villa in duas partes divisa et cognominibus praedictis cognominata, regalis, sub eadem parochiali in *Stara Rava*, in qua est praedium regale, agros praediales habens, ab agris cmethonalibus distinctos, de quibus agris praedialibus decimae manipulares provenientes spectant ad eandem parochialem in *Stara Rava*; ex agris vero cmethonalibus spectant ad mensam archiepiscopalem; et pro eadem ecclesia parochiali eiusdem villae cmethones solummodo columbationem de quolibet manso per grossum solvunt, et similiter in *Stara Rava*.

Kavyecsyn, *Sulyschow*, villae sub eadem parochiali in *Stara Rava*, quarum villarum ex omnibus et singulis agris nihil excipiendo decimae manipulares provenientes in toto spectant ad eandem parochialem et ipsius plebanum, et conducit eas plebanus proprio curru, cum perceptione canapalium duntaxat in villa *Sulyschow* de manso per octo ternarios, in *Kavyecsyn* vero absque perceptione, quia non sunt in eadem aliqui cmethones, solum nobiles.

Trzcsana, villa sub eadem parochiali in *Stara Rava*, in qua ex antiquo est curia agros praediales habens, ab agris cmethonalibus distinctos, necnon quidam campi seu agri (sic), dicti et appellati *Volya*, de quibus agris praedialibus, dictis et appellatis *Volya*, decimae manipulares provenientes spectant ad eandem parochialem in *Stara Rava* et ipsius plebanum; ex agris autem ex antiquo ipsius villae cmethonalibus spectat ad mensam archiepiscopalem; cuius villae cmethones pro eadem parochiali nihil aliud solvunt ultra praemissa, solum columbationem hoc modo, quod hi, qui pro mensa archiepiscopali decimam solvunt, de quolibet manso columbationem per unum grossum, hi vero, qui colunt agros, dictos et appellatos *Volya*, per medium grossum.

Strzeboga, villa sub eadem parochiali in *Stara Rava*, in qua non sunt aliqui agri praediales, solum cmethonales, de quibus decima manipularis proveniens in toto spectat ad ecclesiam parochialem in *Sqwyernyewycze* et ipsius praepositum, et columbationem ipsius villae cmethones ad parochialem in *Stara Rava* de quolibet manso per unum grossum solvunt.

Taxata est eadem ecclesia ad duas marcas argenti et pro denario *S. Petri* camerae apostolicae ad quinque scotos.

41. KURZESCHYN.*)

Villa in parte regalis et in parte haereditaria et in eadem ecclesia parochialis tituli *S. Catharinae*, de iure patronatus et praesentandi ex vicibus alternatis regis Poloniae pro tempore existentis et haeredum de praedicta *Kurzeschyn*, necnon villarum *Vilkowycze* [1]), *Woyska Volya* [2]), *Volucza* [3]) et *Ossa* [4]), ita videlicet, quod vacatione occurente rex Poloniae praesentat unum pro sua vice et villarum praedictarum haeredes alterum pro altera vice: quam modo obtinet ex vicibus alternatis huiusmodi villarum haeredum videlicet honorabilis *Joannes de Pokrzywna* tunc ex vicibus alternatis ad villarum praedictarum haeredes pertinentibus, qui, prout ex antiquo, circa ipsam ecclesiam pro sui subsidio et curae animarum administratione servat duos manuales capellanos in vicarios et ministrum, quos ex proventibus mensae suae plebanalis salariis providet; ad quam iure parochiali ultra praedictam *Kurzeschyn* villae infrascriptae, necnon villarum infrascriptarum duntaxat curiae, videlicet *Volucza*, *Roschocha* [5]), *Rogowyecz* [6]), *Pokrzywna* [7]), *Nywna* [8]), *Gyelythow* [9]), *Przevodovycze* [10]) et *Konopyenska Volya* [11]), item curiae villarum, *Wylkovycze* [12]), *Volya Woyska* [13]) et *Ossa* [14]) spectant et pertinent; habetque eadem ipsa ecclesia ex antiquo et ipsius pro tempore rector bona, decimas et proventus infrascriptos, quorum et modo est in possessione pacifica et quieta; et primo in praefata *Kurzeschyn* et eius haereditate circa ecclesiam unam specialem aream pro curia plebanali in latere cimiterii et ecclesiae versus orientem iacentem, se protendentem a cimiterio usque ad littus fluvii *Rava*, cum hortis eidem areae adiacentibus pro allodio et aliis commoditatibus; item in altero latere eiusdem ecclesiae habet alias speciales areas pro vicariis duobus, ministro et duobus hortulanis, et in eisdem modo duos hortulanos, duntaxat hortos habentes, circa fines seu sortes haereditarias eiusdem villae *Kurzeschyn* iacentes; quarum hortulaniarum hortulani eiusdem ecclesiae plebano census aliquos non solvunt, solummodo omni septimana eorum quilibet diem manualiter laborant et tempore aestatis foenum pro plebano rastrant et colligunt, et nihil aliud; item habet in duobus campis eiusdem haereditatis *Kurzeschyn* agros, in uno campo unum arvum seu mansum agri inter cmethones regales et haeredum nobilium eiusdem *Kurzeschyn* iacentem, in longitudine se protendentem citra vel ultra ad viginti stadia, in latitudine vero non aequaliter, quia alicubi ad triginta sulcos, alicubi ad quadraginta et alicubi ad viginti; alium vero arvum seu mansum agri in altero campo ipsius villae post fluvium *Rava*

*) *Kurzeszyn*, wieś niegdyś w części królewska, w części szlachecka, położona w dzisiejszym powiecie i dekanacie *rawskim* archidyecezyi *warszawskiej*, miała kościół parafialny zapewne jeszcze przez książąt *rawskich* na początku wieku XV fundowany i uposażony, ponieważ akta konsystorza *gnieźnieńskiego* wspominają o nim w wieku następnym jako o *dawnym*. Komu obecny kościół byt swój zawdzięcza, nie wiadomo.

[1]) *Wilkowice*, wieś położona w parafii *Wysokienice*. [2]) *Wojska*, wieś w tejże parafii. [3]) *Wałucza*. [4]) *Ossy*, wsie w parafii *Kurzeszyn*. [5]) *Rosocha*. [6]) *Rogowiec*. [7]) *Pokrzywna*. [8]) *Niwna*. [9]) *Lelitów*. [10]) *Przewodowice*. [11]) Miejscowość dziś w parafii nie znana. [12]) *Wilkowice*. [13]) *Wojska*. [14]) *Ossy*. Później przybyły osady: *Nowiny*, *Leńków* i *Fryczarka*.

penes viam, quae ducit de *Kurzeschyn* ad *Przewodovycze* ab una et altera partibus agros cmethonales regales iacentem; item prata, in eadem parte fluvii unum pratum, satis magnum, iacentem (sic) inter prata cmethonum de *Kurzeschyn* ab una parte et ab altera haereditatis *Pokrzywna*; alia vero duo prata minora in altera parte fluvii in haereditatis parte *Roschocha*, alias *Wyerbyenska*, hinc inde inter prata haeredum iacentia; item decimam manipularem in eadem *Kurzeschyn* eadem ipsa ecclesia et eius plebanus habet ex omnibus et singulis agris praedialibus haeredum necnon cmethonum, in parte situs ecclesiae iacentium, et conducit eas plebanus post culturas seu praedia haeredum curru proprio; ex agris vero cmethonalibus praedictis cmethones eorum curribus in horreum plebani (conducunt) absque solutione canapalium; ex agris autem cmethonalibus in altera parte fluvii situm habentium similiter regalium, decimae manipulares provenientes spectant ad mensam archiepiscopalem et similiter post agros cmethonales in sorte haeredum ab antiquo locatis (sic), demptis aliquibus, decimae manipulares provenientes cedunt pro mensa archiepiscopali; et ultra praemissa eiusdem villae cmethones pro eadem ipsa ecclesia nihil aliud solvunt, solum colendam de qualibet domo per medium grossum.

Volucza et *Przevodovycze*, villae sub praedicta parochiali in *Kurzeszyn*, in quibus villis sunt curiae nobilium habentes agros praediales speciales, ex antiquo ab agris cmethonalibus distinctos, ex quibus decimae manipulares provenientes spectant ad ecclesiam parochialem in praedicta *Kurzeschyn* et ipsius plebanum et de agris cmethonalibus ad mensam archiepiscopalem *Gneznensis* ecclesiae, et pro eadem ecclesia parochiali cmethones columbationem solvunt de qualibet domo in *Volucza* per medium grossum et *Przevodovycze* per grossum.

Roschocha, villa sub praedicta parochiali in *Kurzeschyn*, in qua decimae manipulares ex agris praedialibus ex antiquo provenientes spectant an eandem parochialem in *Kurzeschyn* et ipsius plebanum, de agris vero cmethonalibus, demptis certis agris, ad mensam archiepiscopalem, et de dictis certis aliis specialibus agris ad parochialem ecclesiam et plebanum in *Godzanow*;- cuius villae cmethones pro eorum parochiali praedicta in *Kurzeschyn* solummodo columbationem solvunt de qualibet domo per medium grossum.

Pokrzywna, villa sub parochiali praedicta in *Kurzeschyn*, post cuius quidem villae omnes et singulos agros praediales et cmethonales, demptis certis agris cmethonalibus iacentibus circa viam, quae vadit de eadem villa ad stratam publicam versus *Lovycz*, decima manipularis proveniens ex integro spectat ad eandem ecclesiam parochialem et plebanum in *Kurzeschyn*, de dictis autem certis et specialibus agris cmethonalibus ad mensam archiepiscopalem ecclesiae *Gneznensis*, et in eadem villa cmethones ultra decimam manipularem eius ecclesiae rectori solvunt columbationem de qualibet domo per medium grossum.

Nywna, villa sub eadem parochiali in *Kurzeschyn*, in qua decima manipularis tam ex agris praedialibus quam cmethonalibus in toto spectat ad ecclesiam parochialem in *Kurzeschyn* et ipsius rectorem, et ultra decimam cmethones euisdem villae columbationem solvunt ad eandem parochialem per medium grossum.

Gelytow, villa sub eadem parochiali in *Kurzeschyn*, in qua non sunt aliqui agri praediales, solum cmethonales, cuius villae ex agris omnibus et singulis, demptis certis agris in uno campo, decima manipularis proveniens spectat ad mensam

archiepiscopalem ecclesiae *Gnesnensis*, de dictis autem certis agris ad ecclesiam porochialem in *Kurzeschyn* et ipsius rectorem.

Rogowyecz et *Konopnyczka Volya*, villae sub parochiali praedicta in *Kurzeschyn*, quarum incolae pro eadem parochiali in *Kurzeschyn* et ipsius rectore nihil aliud solvunt, solum columbationem in *Rogowyecz* per medium grossum et in *Konopnyczka Volya* per grossum de qualibet domo, decimas vero manipulares in praedicta *Rogowyecz* pro mensa archiepiscopali ecclesiae *Gnesnensis*; in dicta vero *Konopnyczka Volya* pro parochiali ecclesia et plebano in *Godzanow*.

Vylkowycze et *Voyska Volya*, villae quoad curias sub parochiali ecclesia in praefata *Kurzeschyn*, quo vero ad cmethones sub parochiali in *Wyszokynycze*, quarum curiarum ex agris ex antiquo praedialibus decimae manipulares provenientes spectant ad praefatam ecclesiam in *Kurzeschyn* et ipsius rectorem.

Ossa, villa quoad curiam sub parochiali praedicta in *Kurzeschyn*, quo vero ad villanos seu cmethones sub parochiali in *Byalla*, dioecesis *Posnaniensis*, cuius curiae ex agris praedialibus decima manipularis proveniens in toto ex antiquo spectat ad ecclesiam parochialem praedictam in *Kurzeschyn* et ipsius plebanum, et percipiunt eam pro hac vice ex concessione plebani eiusdem ecclesiae vicarii.

Sglynno maius, villa sub parochiali ecclesia in *Zelasna*, cuius villae haereditati est adiuncta quaedam haereditas seu campus, dictus *Szobyelysch*, de quo campo, dum et quando colitur, decimam manipularem in parte percipiunt ecclesiae parochiales in *Kurzeschyn* et *Sqwyernyewycze* cum archiepiscopo *Gnesnensi* pro mensa sua per partes.

Taxata est eadem ecclesia ad duas marcas argenti, quo vero ad denarium *S. Petri* camerae apostolicae ad tres scotos.

42. CIVITAS RAVA.*)

In eadem ecclesia parochialis, tituli *SS. Petri* et *Pauli*, *apostolorum*, de iure patronatus et praesentandi regis Poloniae pro tempore existentis, quam pronunc

*) *Rawa*, miasto nad rzeką *Rawką* od połowy wieku XIII należało do różnych dzielnic, a później samo było stolicą udzielnych książąt z linii *mazowieckiej*, położone w dzisiejszej archidyecezyi *warszawskiej*, dekanacie i powiecie *rawskim*. *Aleksandra*, wdowa po książęciu *Ziemowicie*, potwierdziła roku 1429 używanie w niem prawa niemieckiego. W roku 1462 umarł bezpotomnie *Władysław*, książę *rawski* i *bełzki*, wskutek czego posiadłości jego przeszły na własność korony (Baliński l. c. I, 562. 563). Odtąd była *Rawa* stolicą województwa tego nazwiska i starostwa grodowego, była obwiedzioną murem, miała starożytny zamek i kwitła przemysłem. Po wojnie szwedzkiej upadła, lecz zwolna podnosić się zaczęła i dziś liczy około 6000 mieszkańców. Pierwotny kościół wystawili i uposażyli książęta mazowieccy w XIII niezawodnie już wieku. Dzisiejszy kościół parafialny, murowany, sięga początkiem swoim prawdopodobnie wieku XV. Monarchom polskim zawdzięcza zapewne miasto to starożytny szpital wraz z kościołem *ś. Ducha*. W roku 1353 fundował tam kościół księży *Augustyanów Ziemowit*, książę *rawski* wraz z żoną *Eufemią*. *Paweł Wołucki*, biskup *kujawski*, sprowadził do *Rawy Jezuitów*, wybudowawszy im kościół z klasztorem. Po zniesieniu zakonu zajęli kościół i kolegium kanonicy regularni grobu Chrystusowego sprowadzeni z *Miechowa* (Baliński l. c. I, 562—564).

obtinet venerabilis dominus *Stanislaus Syerchowskj* [1]), canonicus *Lovicensis*, ex praesentatione et collatione serenissimi principis domini *Sigismundi*, regis Poloniae etc.; qui, prout ex antiquo circa eandem ecclesiam pro subsidio et curae animarum administratione servat tres capellanos in vicarios et scholae rectorem, quos ex proventibus mensae plebanalis salariat; ad quam iure parochiali ultra civitatem praedictam Ravensem et eius suburbia villae infrascriptae, videlicet *Volya Zamkova* [2]), *Pukynyn* [3]), *Byszovycze* [4]), *Gluchow* [5]), *Boguslawczevycze triplex* [6]) *Valowycze triplex* [7]), *Zydomyce* [8]) et *Konopnycza* [9]) spectant et pertinent. Quae quidem ecclesia et ipsius plebanus ex antiquo pro dote et fundo habet bona, decimas et proventus infrascriptos; et primo in eadem civitate et ipsius haereditate circa ecclesiam habet unam specialem aream pro curia plebanali et in eadem curiam necnon domunculas pro vicariis tribus et scholam ac pro gratialistis duobus, sibi ipsis hinc inde contiguas; item habet in eadem civitate et platea eiusdem, dicta et apellata *Paszyeczna*, septem alias areas pro hortulanis, quarum incolae seu possessores pro eadem ecclesia et ipsius plebano pro censu annuo singulis annis per quinque grossos solvunt et nullos alios labores facere tenentur, solum per unam diem segetes horti plebanalis purgare; habet enim extra eandem civitatem in suburbio eiusdem eadem ipsa ecclesia unum hortum pro commoditatibus domesticis inter hortos civium eiusdem civitatis, pronunc inter hortum *Jacobi Kothka* ex una parte et ex alia *Lyenka* iacentem; item habet eadem ipsa ecclesia et ipsius pro tempore plebanus ex agris totius oppidi missalia de quolibet manso per duos coros cum medio siliginis et per duos cum medio avenae, et faciunt in toto centum et triginta coros siliginis et tantundem avenae, et solvunt eadem missalia pro festo *S. Martini*; insuper habet colendam de qualibet domo per unum grossum et inquilini eiusdem oppidi solvunt per medium grossum.

Rzecskow, villa sub parochiali ecclesia in *Byalla* dioecesis *Posnaniensis*, cuius proprietas et dominium spectat ad ecclesiam parochialem in *Rava* et ipsius plebanum cum omnibus et singulis censibus, proventibus et singulis obventionibus, dempta decima manipulari, et sunt in eadem septem lanei cmethonales possessionati et duae advocatiae necnon duae hortulaniae et duae tabernae, et solvunt ipsius villae cmethones de laneo possessionato pro censu annuo per decem octo grossos et laborant cmethones singulis hebdomadis per unam diem; hortulani vero nullum censum solvunt, sed laborant; tabernatores tamen loco census solvunt per unum grossum cum dimidio; et in eadem villa habet speciales agros pro praedio, item et molendinum aquaticum in piscina, de quo mensuras ex emolumentis (sic) eiusdem ecclesiae plebanus percipit; super cuius villae proprietate eadem ipsa ecclesia habet privilegium speciale *Semoviti* ducis *Masoviae*.

Item decimam manipularem habet ex agris praedialibus regalibus in haereditate villae *Volya*, quam conducit plebanus curru proprio suo pro placito in dotis plebanalis horreum; et similiter ex agris eiusdem civitatis advocatiae et molendini decima manipularis proveniens spectat ad eandem parochialem ecclesiam et pleba-

[1]) *Sierschowski Stanisław* h. *Drzewica*, pleban. [2]) *Wola Zamkowa*. [3]) *Pukinin*. [4]) *Byszewice*. [5]) *Głuchówek*. [6]) *Bogusławki Wielkie* i *Małe*. [7]) *Wałowice* i *Huta Wałowska*. [8]) *Żydomice*. [9]) *Konopnica*. Przybyły później osady: *Jonolin*, *Ludkówka*, *Kaleń*, *Świnice*, *Tatar*, *Chrusty*, *Podkonice*, *Pawory*.

num in *Rava*, et percipit eam rector scholae ex concessione plebani; ex agris autem praedictae villae *Zamkova Volya* cmethones solvunt loco decimae manipularis pro eadem ecclesia et ipsius plebano de quolibet manso per quatuor grossos et percipiunt eam vicarii ex concessione plebani.

Pukynyn, villa sub eadem parochiali in *Rava*, cuius villae incolae tam de agris cmethonalibus quam advocatiae loco decimae manipularis solvunt pecuniariam pro eadem ecclesia et ipsius plebano de quolibet laneo per sex grossos, et percipiunt eam pro hac vice eiusdem ecclesiae vicarii ex concessione plebani.

Byschevycze, villa sub praedicta parochiali in civitate *Rava*, cuius incolae pro eadem parochiali nihil aliud solvunt, solum columbationem de qualibet domo per grossum; decimam vero manipularem in parte pro ecclesia parochiali in *Byalla* et pro parte pro parochiali in *Vyszokynycze* et ipsarum rectoribus.

Gluchow et *triplex Valovycze* et *Zydomycze*, villae sub praedicta parochiali in civitate *Rava*, in quibus villis ex antiquo sunt agri certi praediales, ab agris cmethonalibus distincti, ex quibus agris praedialibus duntaxat decimae manipulares provenientes spectant ad eandem parochialem ecclesiam in *Rava* et eius rectorem; percipiunt tamen eas eiusdem ecclesiae vicarii ex concessione plebani; de agris autem cmethonalibus spectant ad mensam archiepiscopalem, et ultra praemissa ipsarum villarum cmethones solvunt pro praedicta parochiali columbationem de qualibet domo per grossum et hortulani per medium.

Boguslawczewycze triplex, villae sub praedicta parochiali in *Rava*, in quibus non sunt aliqui agri cmethonales, solum praediales nobilium, post quarum villarum omnes et singulos agros decimae manipulares provenientes in toto spectant ad eandem parochialem in *Rava* et ipsius plebanum; percipiunt tamen eam vicarii ex concessione plebani.

Konopnycza, villa sub parochiali praedicta ecclesia in *Rava*, cuius villae decima manipularis ex agris praedialibus proveniens spectat ad eandem ecclesiam parochialem in *Rava* et ipsius plebanum, quam similiter ex concessione plebani percipiunt vicarii; ex agris autem cmethonalibus in toto spectat ad ecclesiam parochialem in *Godzanow* et ipsius plebanum; cmethones vero pro eadem ecclesia in *Rava* solummodo columbationem solvunt de qualibet domo per unum grossum.

Klopoczyn[1]) *maius* et *minus*, *Trebarzow*[2]) *Trebarzowska Volya* alias *Yaykova Volya*[3]) et *Lypna*[4]), villae sub parochiali ecclesia in *Mogyelnycza*, dioecesis *Posnaniensis*, quarum villarum decimae manipulares ex omnibus et singulis agris ipsarum cmethonalibus provenientes in toto spectant ad ecclesiam parochialem in civitate *Ravensi* et ipsius plebanum, et conducunt eas ipsarum villarum incolae curribus propriis in horrea a plebano *Ravensi* seu eius factore locanda cum solutione canapalium de quolibet manso per unum grossum.

Taxata est eadem ecclesia ad novem marcas argenti, quo vero ad denarium *S. Petri* camerae apostolicae (....... *desunt)*.

ALTARE seu capellania perpetua, tituli *S. Michaëlis archangeli*, in eadem ecclesia per olim *Kazimirum* et *Wladislaum* duces *Masoviae* fundatum et dotatum, de iure patronatus et praesentandi regis Poloniae, quod modo obtinet venerabilis

[1]) *Klopoczyn*, [2]) *Trębaczew*, [3]) *Jajkowice* i [4]) *Lipno*, należą dziś do parafii *Lubania* w dekanacie i powiecie *rawskim*, archidyecezyi *warszawskiej*.

dominus *Stanislaus Syerchowskj*, canonicus *Lovicensis*, ex praesentatione serenissimi principis domini *Sigismundi*, regis Poloniae. Quod pro dote et fundo habet unam villam, dictam *Orlagora*, sub parochiali ecclesia in *Byalla*, dioecesis *Posnaniensis*, cum omni iure, dominio et proprietate, agris, boris, silvis, fluviis, mellificiis, censibus, laboribus et universis obventionibus eiusdem altaris altaristae datam, asscriptam et incorporatam; in qua villa est speciale praedium habens agros praediales, ab agris cmethonalibus distinctos, necnon duodecim mansi cmethonales possessionati et duae advocatiae, de quibus censum eiusdem altaris altarista tollit et percipit singulis annis de quolibet manso seu laneo per tres fertones, demptis agris advocatiae, de quibus census non solvitur, sed advocati ad certa onera et servitia iuxta eorum privilegium facere obligantur; et ultra census per cmethones solvi consuetos cmethones ad dispositionem agrorum praedialium pro altarista altaris praedicti obligantur, prout ex antiqua consuetudine eiusdem villae; decima tamen ex agris tam praedialibus advocatiae, quam cmethonalibus proveniens spectat ad ecclesiam parochialem in *Byalla*; item eiusdem altaris altarista per se vel per alium obligatur singulis septimanis duas missas in eodem altari pro fundatoribus legere et explere.

Taxatum est idem altare ad tres marcas argenti.

Hospitale seu ecclesia *S. Spiritus* in eadem civitate *Ravensi*, et circa eandem domus pauperum, de iurepatronatus et praesentandi, vacatione occurente, abbatis et conventus monasterii *S. Adalberti* in arce *Plocensi* ordinis *S. Benedicti*, quam pronunc obtinet religiosus frater *Mathias* ordinis praedicti, et prout ex antiquo ad eandem praeposituram *S. Spiritus* solet religiosus ex dicto monasterio praesentari et ad eandem institui per loci Ordinarium s. ecclesiae metropolitanae *Gnesnensis*; cuius quidem ecclesiae *S. Spiritus* (rector) habet curam et administrationem in spiritualibus pauperum, in hospitali circa ipsam ecclesiam decumbentium, et habet eadem ipsa ecclesia ipsiusque praepositus ac domus pauperum praedicti pro dote et fundo bona, redditus et proventus infrascriptos; imprimis in eadem civitate *Ravensi* ac extra eam et in ipsius haereditate imprimis circa eandem ecclesiam specialem aream pro curia praepositurae, et alia pro dote pauperum, necnon quatuordecim hortulanias et in eisdem hortulanos, circum circa eandem ecclesiam *S. Spiritus* hinc inde locatos, de quibus censum singulis annis non tamen aequalem, sed secundum exigentiam arearum tollit et percipit, qui facit in toto duas sexagenas. Item in civitate *Ravensi*, prout ex privilegiis habere debet, quinque mansos agri, inter agros civitatis *Ravensis* iacentes; non tamen habet pro hac vice quinque, sed vix duos in possessione, quorum partem pro curia sua colit et partem locat; insuper in antiqua civitate *Ravensi* habet unum hortum, qui aliquando locatur ad novem grossos et duos mansos de agris, qui locantur pro posse.

Komorovo, villa sub parochiali, cuius proprietas spectat ad eandem ecclesiam *S. Spiritus* et ipsius hospitalis praepositum; et sunt in eadem tres lanei agrorum possessionati, de quibus incolae pro censu solvunt per dimidiam marcam singulis annis hospitalis praeposito et laborant unam diem in septimana in haereditate et agris praedialibus hospitalis *S. Spiritus Ravensis*; item per duos pullos, per unam aucam et quindecim ova solvunt.

Byszovycze, villa alia eiusdem praefatae ecclesiae *S. Spiritus* et hospitalis *Ravensis* cum omni iure, dominio et proprietate, in qua sunt decem cum medio lanei possessionati, de quibus cmethones pro eiusdem ecclesiae *S. Spiritus*

praeposito singulis annis solvunt censum per viginti grossos et unam diem in septimana laborant, nedum in curia praepositi, sed etiam in agris praedialibus praepositurae hospitalis *Ravensis*; et ultra censum solvunt per duos pullos, per unam aucam et per quindecim ova de quolibet manso.

Item habet in eiusdem villae haereditate piscinam cum molendino aquatico, de quo mensuras ex emolumentis praepositus pro se et pauperibus percipit; item in praedicta civitate *Ravensi* dicta ecclesia *S. Spiritus* et eius praepositus habet ultra praemissa in platea ex opposito suae ecclesiae praedictae undecim oppidanos, ex antiquo ad eandem ecclesiam spectantes, de quibus censum propter earum(sic) (*forsan* arearum) inaequalitatem minorem et de aliquibus maiorem eiusdem ecclesiae praepositus singulis annis percipit. . . .

Nondum est taxata eadem praepositura.

43. BOGUSCHYCZE.*)

Villa haereditaria, in eadem ecclesia parochialis, tituli *S. Stanislai*, de iure patronatus laicorum eiusdem villae haeredum pro tempore existentium, quam pronunc obtinet honorabilis *Stanislaus de Koschyskj*, ex praesentatione magnifici domini *Prandotae de Trzczana*, palatini *Ravensis* [1]), tunc eiusdem villae haeredis; qui propter paucitatem proventuum et parochianorum, prout ex antiquo, circa ipsam ecclesiam in subsidium administrationis curae animarum servat duntaxat unum capelanum in vicarium et ministrum, quos ex proventibus mensae suae plebanalis salariis providet; ad quam iure parochiali ultra *Boguschycze minus*, in qua est ecclesia, villae aliae, videlicet *maius Boguschycze* [2]), *Zavadj* [3]), *Ksesza Volya* [4]) et *Dzerdzolowo* [5]) spectant et pertinent; quae quidem ecclesia et ipsius pro tempore rector habet pro dote et fundo bona, decimas et proventus infrascriptos, quorum modo est in possessione; et primo in eadem *Boguschycze minore* et eius haereditate habet circa ecclesiam in parte orientali eiusdem ecclesiae unum spatium terrae pro area curiae dotis plebanalis necnon vicario et ministro; item et pro duobus hortulanis, quarum hortulaniarum una conversa est per praefatum *Stanislaum*, plebanum ipsius ecclesiae, in cmethonalem, agros eidem ex agris praedialibus plebani sibi adiungendo, qui pro censu annuo plebano pro tempore existenti singulis

*) *Boguszyce*, wieś szlachecka, należąca dziś do archidyecezyi *warszawskiej*, dekanatu i powiatu *rawskiego*, w wieku XV i XVI własność zamożnej rodziny *Rawiczów* z *Żelaznej* i z *Trzciannej*, którzy się potem *Trzcińskimi* pisali, jak opis powyższy świadczy, według którego *Prandota z Trzciannej*, wojewoda *rawski*, dziedzic miejscowy prezentował na beneficyum *boguszyckie Stanisława de Koszysky* (może *de Kożuszki*, wsi należącej do parafii *sochaczewskiej)*. Obecny kościół fundowali w miejsce dawnego *Trzcińscy* w roku 1588 (Rubr. archid. warszaw. z r. 1860 f. 67). Pierwotny kościół istniał już przed rokiem 1462, skoro w tym roku zapisał plebanom jego wolne rybołóstwo *Prandota z Żelaznej*, wojewoda *płocki*, jak opis powyższy świadczy.

[1]) *Prandota z Trzciannej Trzciński*, wojewoda *rawski*, o którym było wyżej. [2]) *Boguszyce*, dziś *Rządowe* i *Kościelne*. [3]) *Zawady*. [4]) *Księżawola*. [5]) *Dziurdziuły*. Przybyły później osady: *Beliny*, *Zielina*, *Soszyce*, *Zarzecze*.

annis solvere per unum fertonem et unam diem in septimana laborare (sic). Habet enim eadem ipsa ecclesia pro plebanali praedio ab utraque parte fluvii duos campos cum pratis ab utraque parte fluvii iacentibus; item et boram cum nemore circa agros seu campum ex opposito molendini iacentem; item habet decimam manipularem post omnes et singulos agros tam praediales quam hortulaniarum seu cmethonum eiusdem villae *Boguschycze minoris* provenientem, et percipit ipsius partem videlicet ex agris praedialibus ex concessione plebani eiusdem ecclesiae vicarius, de agris vero hortulaniarum seu cmethonum plebanus pro utilitate sua; item ex donatione perpetua magnifici olim *Prandota de Zelasna*, palatini *Plocensis*, de anno Domini millesimo quadringentesimo sexagesimo secundo facta habet in eiusdem villae haereditatis piscina et molendino liberam ipsius ecclesiae pro tempore plebanus pro omnibus diebus ieiuniorum ac etiam feriis quartis, sextis et sabbativis diebus piscium piscaturam pro mensa plebani perpetuis temporibus, necnon in molendino omnium frumentorum et braseorum absque solutione seu datione mensurarum mollituram, prout litterae sub sigillo eiusdem domini olim *Prandotae*, palatini *Plocensis*, et ipsius villae tunc haeredis concessionis et dationis sigillatae latius continent et disponunt.

Zarszecze, villa iacens circa villam *Kxesa Volya* sub parochiali ecclesia in *Boguschycze*, in qua sunt solummodo sex cmethones in dimidiis laneis locati; cuius proprietas cum omni iure, dominio et proprietate ex antiquo spectat ad ecclesiam parochialem praedictam in *Boguschycze* et ipsius pro tempore plebanum; et solvunt dicti cmethones pro censu plebano singulis annis per decem grossos et ratione decimae solvunt per alios sex grossos, et ultra censum laborant unam diem in septimana plebano et nihil aliud solvunt aut laborant, solum columbationem ultra praemissa quilibet eorum per unum grossum; et iacet villa praedicta inter haereditates *Dzyerdzolow* et *Lochow*.

Boguschycze maior et *Kxesa Volya*, villae sub eadem parochiali in *Boguschycze*, in quarum una, videlicet *Boguschycze* sunt agri praediales et advocatiae, ab agris cmethonalibus distincti, de quibus agris praedialibus et advocatiae decimae manipulares provenientes spectant ad eandem parochialem in *Boguschycze* et ipsius plebanum; de agris tamen advocatiae percipit minister eiusdem ecclesiae ex concessione plebani; de agris autem cmethonalibus cmethones solvunt pecuniariam pro eadem ecclesia et ipsius plebano de quolibet manso per sex grossos et per unum alium grossum pro columbatione de qualibet domo, praeter hortulanos, qui solvunt per medium grossum.

Dzyerdzolow et *Zavadi*, villae sub eadem parochiali in *Boguschycze*, quarum incolae pro ipsorum ecclesia parochiali praedicta in *Boguschycze* solummodo columbationem per grossum de manso solvunt; decimas vero in *Dzyerdzolow* pro universitate vicariorum ecclesiae collegiatae *Lovicensis*, et in *Zavadi* pro mensa archiepiscopali ecclesiae *Gnesnensis*.

Vyczesznac [1]), villa sub parochiali in *Jerusszel* [2]) dioecesis *Posnaniensis*, in qua non sunt aliqui agri praediales, solummodo cmethonales; cuius villae ex agris

[1]) *Wycześniak*. [2]) *Jerusal*, wieś z kościołem parafialnym w dekanacie i powiecie *skierniewickim* archidyecezyi *warszawskiej*.

omnibus et singulis decima manipularis ex certa ordinatione arbitralis concordiae proveniens alternatis vicibus spectat ad ecclesiam parochialem in *Boguschycze*, et certos canonicatum et praebendam ecclesiae *Varschoviensee*, prout litterae huiusmodi ordinationis arbitralis concordiae sub titulis et sigillis venerabilium quondam *Nicolai Raschnycze*, decretorum doctoris, archidiaconi et officialis, *Martini de Bashnovo*, canonici *Varschoviensis*, *Martini*, praepositi de *Blonye* et *Mathiae de Oppoczno*, rectoris parochialis ecclesiae in *Czernyevycze*, *Posnaniensis* et *Gnesnensis* dioecesis, arbitrorum et amicabilium compositorum, sub anno Domini millesimo quadringentesimo septuagesimo tertio factae latius disponunt et continentur per circumspectum *Sigismundum Joannis de Yanuschovo*, clericum *Plocensis* dioecesis auctoritate imperiali notarium publicum et causarum consistorii *Varschoviensis* scribam subscriptae.

Taxata est eadem ecclesia ad quatuor marcas argenti, quo vero ad denarium *S. Petri* camerae apostolicae ad tres scotos.

44. CZERNYEWYCZE.*)

In eadem ecclesia parochialis, tituli *S. Andreae*, de iure patronatus haeredum in eadem pro tempore existentium, ex decreto olim reverendissimi patris domini *Nicolai* [1]), archiepiscopi *Gnesnensis*, de anno Domini millesimo quadringentesimo tredecimo, prout ex litteris eiusdem apparet, erecta et decima post omnes et singulos eiusdem villae *Czernyevycze* (agros) proveniente de consensu capituli *Gnesnensis* dotata, seu fundo per olim nobiles *Meczslaum* patrem, *Andream Rzeszothko* una cum liberis ipsius *Nicolao*, *Meczslao*, haeredibus eiusdem villae *Czernyevycze* ipsius ecclesiae fundatoribus fundo (sic) in certis bonis haereditariis, agris, pratis et piscinis ipsi ecclesiae hinc inde per patentes litteras asscripta; quam pronunc obtinet honorabilis *Alexius de Skrzyn* ex praesentatione generosae olim dominae *Catherinae Kuczka*, in eadem *Czernyevycze* tunc haeredis; ad quam iure parochiali ultra praedictam *Czernyevycze* villae infrascriptae, videlicet *Studzanky* [2]) et *Volya duplex* [3]), *maior* et *minor* spectant et pertinent. Qui plebanus, prout ex antiquo, circa ipsam ecclesiam pro subsidio curae pastoralis servat unum capellanum in vicarium et ministrum, quos ex proventibus mensae suae plebanalis salariis providet; habetque ipsa ecclesia pro dote et fundo bona, decimas et proventus infrascriptos, quorum et modo idem plebanus extat in possessione; et primo in eadem villa *Czernyevycze* et ipsius hae-

*) *Czerniewice*, wieś szlachecka, należąca dziś do dekanatu i powiatu *rawskiego* archidyecezyi *warszawskiej*, z kościołem parafialnym według powyższego opisu fundowanym przez dziedziców miejscowych: *Mieczysława* i *Andrzeja Rzeszotko* wraz z dziećmi ostatniego: *Mikołajem* i *Mieczysławem* i przez nich uposażonym, a w roku 1413 kanonicznie erygowanym przez arcybiskupa *Mikołaja Trąbę*, który za przyzwoleniem kapituły swojej ustąpił na powiększenie uposażenia plebańskiego dziesięciny stołu swego z *Czerniewic* mu przypadające. W początku wieku XVI była dziedziczką *Czerniewic Katarzyna Kuczka*, która prezentowała na beneficyum tamtejsze *Aleksego z Skrzynna*, jak opis powyższy wskazuje.

[1]) *Mikołaj Trąba*, arcybiskup. [2]) *Studzianki*. [3]) *Wola Wielka* i *Mała*.

reditate ex fundatione et dotatione praedictorum olim *Andreae Rzeszothko* et ipsius filiorum, prout litterae ipsorum disponunt, habet circa ecclesiam specialem aream pro curia plebanali cum hortis pro allodio, pomerio et aliis commoditatibus areae et ecclesiae cimiterio adiacentibus, satis competentem et alias areas speciales pro duobus cmethonibus, hortulano et tabernis duabus, cum hortis et certis agris, ipsas areas ex antiquo concernentibus; item et alias speciales areas pro vicario et ministro; item tres mansos agri, unum in haereditate *Czernyevycze* et duos in *Volya Czernyewska maiori*. Qui quidem mansi tres sunt in eisdem haereditatibus in sex sortes alias *dzaly* divisi et ab aliis agris eiusdem villae distincti, videlicet tres iacentes ex opposito ecclesiae praedictae, currentes usque ad fluvium, dictum *Czernyevycza*, alii tres inter agros cmethonum, una sors circa *glynkj*, alia circa *choyenkj*, tertia sub *Lubochnya*, et protenduntur dictae sortes alias *dzaly* sicut ceterae sortes alias *dzaly* cmethonum in *Czernyevycze*, cum pratis, unum, quod iacet ex opposito molendini, dicti *Kosarkj*, aliud circa pontem, tertium circumiacens dotem plebani et cum aliis pratis ad praedictos mansos et sortes spectantibus ex antiquo; item habet unam piscinam inferiorem duabus aliis piscinis haeredis et molendinum in eadem, quod modo iacet desertum; item habet eadem ipsa ecclesia ex huiusmodi dotatione haeredum theloneum seu pontaria; item duo cmethones in similibus agris in *Volya* praedicta *maiori* habent similes agros in latitudine et longitudine, prout ceteri cmethones eiusdem villae domini haeredis habent, cum areis, hortis et pratis, mansos et agros eosdem ex antiquo concernentibus; qui quidem plebanales cmethones, tabernatores et hortulani habent omnem libertatem in eisdem haereditatibus, qua gaudent cmethones et subditi domini haeredis, ita videlicet, quod fundatores praedicti nihil iuris aut proprietatis pro se aut suis successoribus in eisdem cmethonibus et agris ipsorum nihil (sic) reservaverunt, sed omne ius et proprietatem et usum in ecclesiam et eius pro tempore plebanum transfuderunt; item ex dotatione praedictorum fundatorum eadem ipsa ecclesia et ipsius plebanus habet ex omnibus et singulis cmethonibus villarum *Czernyevycze* et *Czernyewska Volya* de quolibet manso per unum corum siliginis similis mensurae, prout haeredi dare et solvere ex eisdem villis solent tempore seminationis; item decimam manipularem post omnes et singulos tam praediales domini haeredis quam cmethonales, alias totius villae *Czernyevycze* ex donatione et incorporatione de consensu capituli *Gnesnensis* praefati olim reverendissimi *Nicolai* archiepiscopi habet et desuper litteras sub sigillis eiusdem olim reverendissimi patris et capituli *Gnesnensis* munitas, veras, prout easdem originaliter exhibuit.

Czernyewska Volya maior, sub eadem parochiali, in qua eadem ipsa ecclesia ultra duos mansos cmethonales et in eis cmethones, qui solvunt pro censu singulis annis plebano cum columbatione viginti et novem grossos, duos capones, triginta ova cum labore unius diei in septimana, percipit decimam manipularem nedum de dictis mansis duobus, sed et de certis accrescentiis agrorum in uno campo, quia accrescentiae per limitationem haereditatum *Czernyevycze* et *Volya* praedicta ab agris *Czernyevycze* sunt adempti (sic), et ultra missalia praedicta unius corus (sic) siliginis eiusdem villae incolae per medium grossum (solvunt); decima autem manipularis post omnes et singulos alios cmethonales agros proveniens spectat ad mensam archiepiscopalem ecclesiae *Gnesnensis*.

Volya minor, villa sub parochiali in eadem *Czernyevycze*, in qua sunt agri speciales praediales, ab agris cmethonalibus distincti, de quibus decimam manipularem provenientem percipit eadem ecclesia in *Czernyevycze* et ipsius minister ex concessione plebani; de agris autem cmethonalibus decima manipularis proveniens spectat ad mensam archiepiscopalem, et pro praedicta parochiali cmethones solummodo columbationem solvunt de qualibet domo per medium grossum.

Studzanki, villa sub eadem parochiali in *Czernyevycze*, in qua non sunt aliqui agri praediales, solum cmethonales; cuius villae cmethones pro eadem ecclesia solummodo columbationem per medium grossum, decimam tamen nondum alicui solvunt, quia haercs praetendit, quamvis non verum, adhuc illic habere cmethones libertatem in nova radice locati.

Taxata est eadem ecclesia ad unam marcam argenti et pro denario *S. Petri* camerae apostolicae ad unum scotum.

45. VYSSOKYNYCZE.*)

Villa mensae archiepiscopalis ecclesiae *Gnesnensis* in districtu *Sqvyernyevycze*, et in eadem ecclesia parochialis tituli *S. Martini*, de collatione et provisione archiepiscopi *Gnesnensis* pro tempore existentis, quam modo obtinet venerabilis dominus *Laurentius*, canonicus *Calischiensis*, ex provisione moderni reverendissimi patris domini *Joannis de Lasko*, archiepiscopi *Gnesnensis*, legati nati et primatis; qui, prout ex antiquo, circa ipsam ecclesiam in subsidium servat unum capellanum in vicarium et ministrum, quos ex proventibus mensae suae plebanalis salariat. Ad quam ex antiquo ultra praedictam villam *Vyssokynycze* iure parochiali aliae villae, videlicet[1]) *Skoczyklody*[2]), *Czelygow*[3]), *Yassyenye*[4]), *Gosthynkj*[5]), *Mnychovycze*[6]), *Pruschy*[7]), *Voyska*[8]), *Slotha*[9]) spectant et pertinent; habetque eadem ipsa ecclesia et ipsius pro tempore rector pro dote et fundo ex antiquo bona, decimas, proventus et obventiones infrascriptos, quorum modo extat in possessione pacifica; et primo in eadem villa *Vyssokynycze* et ipsius haereditate unam specialem sortem haereditariam infra limites eiusdem villae, primo circa ecclesiam ultra areas pro vicario et ministro et sex alias areas speciales pro cmethonibus et hortulano et tabernis cum hortis eisdem areis adiacentibus et se protendentibus versus fluvium seu torrentem, ex piscina plebanali decurrentem, in latere villae eiusdem versus occidentem sibi ipsis contiguas; item piscinam et ultra piscinam unam specialem aream pro curia plebanali, in littore piscinae, cum hortis et duabus aliis

*) *Wysokienice*, wieś niegdyś arcybiskupia należąca do klucza *mnichowickiego*, dóbr księstwa *łowickiego*, położona w dzisiejszej archidyecezyi *warszawskiej*, powiecie i dekanacie *skierniewickim*, z starożytnym kościołem sięgającym początkiem swoim przynajmniej drugiej połowy wieku XIV, jak z powyższego opisu i z wzmianek w aktach konsystorskich wnosić należy.

[1]) *Wilkowice*. [2]) *Skoczyklody*. [3]) *Celinów*, wieś należąca dziś do parafii *Głuchow* w tymże dekanacie i powiecie. [4]) *Jasień*. [5]) *Gostyńki*. [6]) *Miłochnów*, wieś w parafii *Głuchów* [7]) *Prussy*, tak samo. [8]) *Wojska*. [9]) *Złota*. Później przybyły osady: *Miłchowice* i *Kępina*.

areis cmethonalibus iacentem, et ibidem in eadem parte unum specialem campum agrorum ad instar haereditatis, ab aliis campis dictae villae *Vyssokynycze* cum pratis et silvis seu *gais* distinctum et se protendentem usque ad limites *Mylochnyevycze*; et solvunt cmethones plebano pro censu pro tempore existenti singulis annis per sex grossos et unam diem in septimana laborant quemlibet laborem; hortulanus vero nihil aliud solvit, solum quod laborat unam diem in hebdomada pedester, et tabernatores non solvunt aliquos census, solum a ductura cervisiae unius currus unam amphoram cervisiae; item decima manipularis ex agris eiusdem dicti campi plebanalis proveniens spectat ad eiusdem ecclesiae rectorem, quam conducit in dotem plebanalem per ipsius dictos cmethones, et nihil aliud solvunt neque columbationem neque denarium *S. Petri*, solum quod ultra diem septimanalem fimum de dote plebanali in agros plebanales exducunt et alia servitia minuta impendunt; alii autem omnes et singuli cmethones eiusdem villae ad mensam archiepiscopalem spectantes pro eadem ecclesia et eius rectore nihil aliud solvunt, solum missalia de quolibet manso per corum siliginis et alium avenae, et sculteti ex scultetia loco decimae manipularis decem et octo grossos.

Prussi et *Czelygow*, villae sub eadem parochiali in *Wyssokynycze*, in quibus sunt curiae nobilium ex antiquo agros praediales ab agris cmethonalibus distinctos habentes, decimae tamen manipulares tam ex agris praedialibus, quam cmethonalibus provenientes in toto spectant ad eandem ecclesiam et plebanum in *Vyssokynycze*, et conducunt eas ex agris praedialibus plebanus curru proprio, et cmethones ex agris eorum in horrea a plebano locanda absque solutione canapalium; solvunt tamen cmethones ipsarum villarum columbationem de quolibet manso per grossum.

Byssovycze, villa sub ecclesia parochiali oppidi *Rava*, cuius villae decimam manipularem ex omnibus agris ipsius villae provenientem vicibus alternatis percipiunt ecclesia dicta parochialis in *Vyssokynycze* et ipsius pro tempore plebanus cum ecclesia parochiali in *Byala* dioecesis *Posnaniensis* et ipsius pro tempore rectore.

Gosthynki, villa sub eadem parochiali in *Vyssokynycze*, in qua non sunt aliqui agri cmethonales, solum nobilium praediales, ex quibus agris eiusdem villae totius decima manipularis proveniens in toto spectat ad dictam ecclesiam parochialem in *Vyssokynycze* et ipsius rectorem, percipit tamen eam modo vicarius ipsius ecclesiae ex concessione plebani.

Slotha et *Skoczyklody*, villae sub eadem parochiali in *Vyssokynycze*, quarum cmethones pro eadem ipsa ecclesia parochiali et ipsius pro tempore rectore nihil aliud solvunt, solum missalia, prout in *Vyssokynycze*; advocati vero ex advocatiis in *Slotha* decem octo grossos et in *Skoczyklody* unum fertonem ratione decimae manipularis.

Yaschyenye, villa sub eadem parochiali in *Vyssokynycze*, cuius villae cmethones pro eadem ipsa ecclesia et ipsius rectore solummodo missalia solvunt et scultetus ratione decimae manipularis ex scultetia unum fertonem; percipit tamen eadem eiusdem ecclesiae minister ex concessione plebani.

Vylkovycze, *Mnychovycze* et *Voyska*, villae sub eadem parochiali in *Vyssokynycze*, quarum incolae pro eadem ipsa ecclesia nihil aliud solvunt praeter colendam de quolibet manso per unum grossum, praeter *Mnychovycze*, in qua de qualibet domo hospes solvit per grossum; decimas vero manipulares in *Vylkovycze* pro decanatu *Loviconsi* ex agris cmethonalibus et ex praedialibus pro parochiali et ple-

bano in *Kurzeschyn*, ad quam iure parochiali curia in ibidem pertinet, in *Mnychovycze* vero pro parochiali et plebano in *Yanyslavycze*.

Taxata est eadem ecclesia ad quatuor marcas argenti, quo vero ad denarium *S. Petri* camerae apostolicae ad quatuor scotos.

46. KRZEMYENYCZA *)

Villa haereditaria, in eadem ecclesia parochialis, tituli *S. Jacobi apostoli maioris*, de iure patronatus laicorum haeredum in eadem *Krzemyenycza* pro tempore existentium, quam pronunc obtinet honorabilis *Mathias de Osse* ex praesentatione nobilium protunc *Habrae* [1]) cum consorte ipsius *Dorothea*, item *Catharinae Paplynska*, relictae olim *Nicolai Paplynskj* [2]), item *Nicolai Wlodek* [3]), item *Andreae* et *Mathiae* et *Michaëlis Lypczy* [4]) et *Alberti Yagyelka* [5]), tunc haeredum in eadem *Krzemyenycza*; qui, prout ex antiquo, circa ipsam ecclesiam in subsidium servat duos capellanos in vicarios et ministrum, quos ex proventibus mensae suae plebanalis salariis providet; spectant enim ad eandem ecclesiam iure parochiali ultra praedictam villam *Krzemyenycza*, villae infrascriptae, videlicet *Trzemeschna* [6]), *Lypye* [7]), *Kozarzovycze* [8]), *Zagorzycze* [9]), *Zupkj duplex* [10]), *Volya Yagyelczyna* [11]), *Pothkonycze* [12]), *Choczyvek* [13]), *Valye* [14]), *Szolkj* [15]), *Sannagoscza* [16]), *Kanycze* [17]), *Choczyw* [18]) et curia *Czerwonka* [19]). Quae quidem ecclesia et ipsius pro tempore rector pro dote et fundo habet ex antiquo bona, decimas et proventus infrascriptos, quorum modo extat in possessione pacifica; et primo in eadem *Krzemynycza* et eius haereditate circa ecclesiam ex ipsius latere versus aquilonem habet aream pro curia

*) *Krzemienica*, wieś szlachecka w województwie dawniejszym *rawskim*, dziś w archidyecezyi *warszawskiej*, dekanacie i powiecie *rawskim* na trakcie z *Rawy* do *Ujazdu* położona, gniazdo rodziny *Krzemieniowskich* h. *Grzymała*, która tam niezawodnie kościół parafialny prawdopodobnie już w wieku XIV lub na początku XV fundowała i uposażyła, jak wnosić należy z powyższego opisu i wzmianek w aktach konsystorskich. W końcu wieku XVI przeszła *Krzemienica* na własność familii *Lipskich* h. *Łada*, których gniazdem jest wieś *Lipie* w parafii *krzemienickiej*, a do której należeli *Franciszek Lipski*, kanonik *gnieźnieński* i *kurzelowski*, archidyakon *łęczycki*, sekretarz królewski, zmarły w r. 1618 syn *Andrzeja* i *Emerencyanny z Rembielińskich Lipskich*, *Jan Lipski*, prymas, syn *Wawrzyńca* i *Anny z Plichtów Lipskich*, zmarły roku 1646, *Filip Lipski*, młodszy brat prymasa, scholastyk *gnieźnieński*, kantor *płocki* i opat *wąchocki* † 1645, *Konstanty Lipski*, synowiec prymasa, z dziekana *gnieźnieńskiego* i opata *jędrzejowskiego* arcybiskup *lwowski* † 1698 (Ks. Korytkowski l. c.) i wielu innych prałatów i senatorów. Pierwszy z nich, *Franciszek Lipski*, kanonik *gnieźnieński*, zniósłszy starożytny kościół drewniany, upadkiem grożący, w *Krzemienicy*, wzniósł wielkim nakładem dzisiejszy piękny kościół murowany, takowy wspaniale przyozdobił, do godności prepozytury wyniósł i kolegium sześciu mansyonarzów przy nim ustanowił, hojnie je uposażywszy. Synowiec jego *Jan Lipski*, referendarz koronny, wystawił mu w tymże kościele pomnik marmurowy, którego napis podaje *Okolski* (Orbis Polonus t. II, 27. 28).

[1]) *Abraham*. [2]) *Paplińscy* h. *Trzaska*, osiedli niegdyś w województwie *rawskim* (Niesiecki l. c. III, 557). [3]) *Mikołaj Włodek* h. *Półkozic* (tamże IV, 562). [4]) *Andrzej*, *Maciej* i *Michał Lipscy* h. *Łada* z *Lipia*. [5]) *Jagiełka Wojciech*. [6]) *Strzemeszna*. [7]) *Lipie*. [8]) *Chrzanowice*, dziś w parafii nie znane. [9]) *Zagóry*. [10]) *Zubki Wielkie* i *Małe*. [11]) *Jagielczyna*, dziś nie znana. [12]) *Podkonice*. [13]) *Chociwek*. [14]) *Wale*. [15]) Nieodgadnione. [16]) *Sanogoszcz*. [17]) *Kanice*. [18]) *Chociw*. [19]) *Czerwonka*. Przybyły później osady: *Zielonka*, *Wólka* i *Stanisławów*.

plebanali, et in eadem modo curiam satis latam et spatiosam cum horto pro allodio et in eiusdem postico duo stadia terrae arabilis, quadraginta sulcos citra vel ultra in se in latitudine continentia; item in eiusdem areae parte habentur situs pro uno vicario et ministro; item ex alia parte ecclesiae alias latere meridionali habet aliam aream pro alio vicario, et in eadem modo domunculam vicarialem et in eiusdem postico protensive habet hortum pro commoditatibus domesticis et circa eundem hortum piscinulam seu vinarium; item in littore fluvii *Krzemyenycza* ultra villam *Krzemyenycza* circa pontem *Choczywskj* habet unum pratum, de quo colligi solent de foeno quatuor vel quinque currus; item in haereditate villae *Solkj* habet unum iuger agri continens in se sex stadia ad longitudinem, in latitudine vero citra vel ultra duodecim sulcos, cum prato eidem agro adiacenti; item decimas manipulares post omnes et singulos dictarum haereditatum *Krzemyenycza* et *Solkj* praediales videlicet et cmethonales agros, et conducit eas ex praedialibus plebanus curru proprio, ex agris vero cmethonalibus cmethones eorum curribus pro placito plebani absque solutione canapalium; et in eisdem villis cmethones ultra decimas pro ecclesia parochiali in *Krzemyenycza* nihil aliud solvunt, solummodo colendam de manso per unum grossum et de medio per medium.

Sanogoscza, villa sub eadem parochiali in *Krzemyenycza*, cuius proprietas et verum dominum cum omni iure, dominio ac proprietate, etiam decima manipulari et aliis omnibus et singulis proventibus, utilitatibus et obventionibus spectat in toto ad ecclesiam parochialem in *Krzemyenycza* et ipsius pro tempore rectorem; et sunt in eadem modo octo cmethones, item et praedium plebanale; quorum cmethonum sex locati sunt in dimidiis agris et solvunt eorum quilibet pro censu per dimidiam marcam pecuniarum monetae et numeri Polonicalis pro festo *S. Martini*; alii vero duo cmethones in quartis, et solvit eorum quilibet pro censu annuo per unum fertonem, item per triginta ova, per duos pullos et per unam aucam; item singulis hebdomadis per unam diem obligantur laborare labores pro plebano necessarios tam in eadem haereditate *Sanogoscza*, quam in *Krzemyenycza* aut *Solkj*; decimam etiam manipularem ex omnibus et singulis ipsius villae agris provenientem et ad dictam ecclesiam et ipsius plebanum in *Krzemyenycza* spectantem conducunt ipsorum curribus in praedium plebanale in eadem villa cum solutione canapalium de quolibet agro ipsorum per unum grossum; item ultra diem septimanalem obligantur certos agros praedii plebanalis excolere, praeparare, seminare frumentis plebanalibus et segetes colligere et conducere, item et unum speciale pratum falcastrare, rastrare, colligere et foenum cunducere, necnon acervos in curia plebanali praeparare.

Zagorzycze, *Kozarzevycze*, *Zupkj minor*, *Valye*, villae sub eadem parochiali in *Krzemyenycza*, quarum villarum post omnes et singulos agros praediales et cmethonales decimae manipulares provenientes in toto spectant ad eandem parochialem ecclesiam et plebanum in *Krzemyenycza*, et conducunt eas cmethones ex eorum agris curribus eorum in horrea a plebano locanda absque solutione canapalium; ex agris vero praedialibus conducuntur per plebanum; et in eisdem villis cmethones ultra decimas eiusdem ecclesiae plebano solvunt columbationem de medio manso per medium grossum.

Czervonka, villa quoad curiam sub parochiali in *Krzemyenycza*, quo vero ad cmethones sub parochiali in *Zelychlyn*; cuius villae decima manipularis ex omnibus et singulis agris totius haereditatis proveniens spectat ad dictam parochialem in

Krzemyenycza et ipsius rectorem, quam ipsius villae incolae quoad agros cmethonales conducunt curribus eorum in horreum a plebano locandum absque solutione canapalium; ex agris autem praedialibus conducit eam plebanus ipsius curru.

Trzemeschna, *Zupkj maior*, *Yyagyelczyna Volya*, *Choczywek*, *magna Choczyw* et *Kanycze*, villae sub eadem parochiali in *Krzemyenycza*, in quibus seu ipsarum haereditatibus ex antiquo sunt agri praediales, ab agris cmethonalibus distincti, ex quibus duntaxat decimae manipulares provenientes spectant ad eandem ecclesiam parochialem et plebanum in dicta *Krzemyenycza*, ex agris autem cmethonalibus ad mensam archiepiscopalem ecclesiae *Gnesnensis*; et pro eadem ecclesia dictarum villarum cmethones nihil aliud solvunt, solum columbationem de quolibet manso per unum grossum et de medio per medium.

Pothkanycze, villa sub eadem parochiali in *Krzemyenycza*, in cuius villae haereditate sunt quidam pauci agri ex antiquo cmethonales, in quibus modo residet unus cmetho, dictus *Sothkovycz*, de quibus agris decima manipularis proveniens spectat ad ecclesiam parochialem in *Krzemyenycza* et ipsius rectorem.

Lypye, villa sub eadem parochiali in *Krzemyenycza*, in cuius villae (sic) sunt aliqui agri speciales unius campi praediales, de quibus decima manipularis proveniens spectat ad eandem parochialem et plebanum in *Krzemyenycza*, et percipit eam alternatis annis; ex aliis autem eiusdem villae et haereditatis omnibus et singulis agris proveniens in toto spectat ad mensam archiepiscopalem ecclesiae *Gnesnensis*; et eiusdem villae cmethones pro eadem parochiali eorum solummodo colendam solvunt.

Taxata est eadem ecclesia ad tres marcas argenti, quo vero ad denarium *S. Petri* camerae apostolicae ad quatuor scotos.

47. SYERZCHOW.*)

Villa haereditaria et in eadem ecclesia parochialis, tituli *Assumptionis gloriosae Mariae*, de iure patronatus laicorum vicibus alternatis haeredum in eadem *Syerchovj* pro una et de *Malla Vyesch* pro altera vicibus, necnon *Mroczkovycze* pro vicibus utriusque partium adhaerentium seu consentientium, quam pronunc obtinet honorabilis *Joannes de Beleschyn* [1]) ex praesentatione utrius partium, cuius occasione tunc vacatione occurrente alternativa inter praedictarum haereditatum haeredes super iure praesentandi dictae ecclesiae in *Syerchovj* deinceps vacantis est celebrata et eo de medio sublato vices praesentandi habet haeres in *Syerchovj*. Qui quidem plebanus, prout ex antiquo, circa eandem ecclesiam in subsidium servat unum capellanum in vicarium et ministrum, quos ex proventibus mensae suae sala-

*) *Sierzchowy*, wieś szlachecka, zapewne gniazdo familii *Sierzchowskich* h. *Drzewica*, z której pochodził *Feliks Sierzchowski*, kanonik *krakowski*, dziekan *sądecki*, położona w dzisiejszej archidyecezyi *warszawskiej* w dekanacie i powiecie *rawskim*, miała kościół parafialny już w pierwszej połowie wieku XV (Acta Consist. Gnesn. wykazy).

[1]) *Jan z Belczyna* (wieś w parafii *Topola* w *Łęczyckiem)*, pleban.

riat; ad quam ecclesiam iure parochiali villae infrascriptae spectant et pertinent, videlicet praefata *Syerchovj*, *Mallawyesch*[1]), *Mrocskovycze*[2]), *Brzosowka*[3]), *Parulycze*[4]), *Vylesyn*[5]), *Gotarthovycze*[6]), *Barthoszowka*[7]), *Wyechrovycze*[8]). Quae quidem ecclesia et eius pro tempore rector pro dote et fundo habet bona, decimas et proventus infrascriptos, quorum modo extat in possessione pacifica; et primo in eadem *Syerchovj* et ipsius haereditate habet circa ecclesiam specialem aream pro curia plebanali cum hortis pro allodio et pomeriis, satis competentem et in eiusdem areae postico habet unam argulam agri alias *nywa*, protendentem se in longitudine trium stadiorum, in latitudine vero protenditur ad instar areae dotis plebanalis; item in altera parte ecclesia et latere cimiterii habet unam aliam aream et in eadem domos pro hortulania seu taberna cum horto eidem areae adiacente; insuper alias duas areas cimiterio contiguas inter aream dotis plebanalis et praedictam hortulaniam plebanalem iacentes pro vicario et ministro; item extra villam habet unum alium hortum pro commoditatibus plantandis et seminandis pro curia plebanali, in latere domini haeredis horti iacentem; item ultra praedictum arvum agri, superius descriptum, habet alias duas argulas agri hinc inde inter agros praediales seu circa agros praediales domini in *Syerchovj* iacentes; insuper in haereditate villae *Mrocskovycze* alias duas argulas agri, unam dictam et appellatam *Kamyonka* et aliam ex altera parte villae *Mrocskovycze*, in confinibus agrorum eiusdem villae circa limites haereditatis *Gotarthovycze* iacentem; item et prata duo, videlicet post villam dictam *Parulycze* iacencia iuxta fluvium dictum *Rylska* et tertium inter prata cmethonalia eiusdem villae *Parulycze* iacentem (sic); item habet et decimam manipularem post omnes et singulos dictae villae et haereditatis *Syerchovi* agros tam praediales quam cmethonales provenientem, et conducunt eam ex agris cmethonalibus cmethones curribus eorum in dotem plebanalem cum solutione canapalium de quolibet manso per grossum, de agris vero praedialibus conducit eam plebanus.

Vylesyn, villa sub eadem parochiali in *Syerchovj*, cuius villae ex omnibus et singulis agris tam praedialibus quam cmethonalibus decimae manipulares provenientes in toto spectant ad eandem parochialem et plebanum, et conducunt eam cmethones in locum a plebano designandum cum solutione canapalium, et ultra decimas cmethones solvunt columbationem de qualibet domo per medium grossum et aliqui per grossum.

Parulycze, villa sub eadem parochiali in *Syerchovj*, in qua ex antiquo sunt speciales agri praediales, in quorum parte sunt locati duo cmethones; quas areas et agros modo obtinent cmethones infrascripti, videlicet *Janek* et *Gregorius Glonek*; ex quibus agris omnibus et singulis praedialibus et quos colunt praedicti cmethones, prout ex antiquo, decima manipularis proveniens spectat ad praedictam parochialem et plebanum in *Syerchovj*; percipit tamen eam modo ex concessione plebani vicarius; ex agris autem aliis omnibus et singulis cmethonalibus decimae manipulares provenientes spectant pro mensa archiepiscopali ecclesiae *Gnesnensis*, et pro praedicta parochiali in *Syerchovj* eiusdem villae cmethones solummodo columbationem de qualibet domo per unum grossum alias de manso solvunt.

[1]) *Malawieś.* [2]) *Mroczkowice.* [3]) *Brzozówka.* [4]) *Parolice.* [5]) *Wylesinek.* [6]) *Gortatowice.* [7]) *Bartoszówka.* [8]) *Wichrowice.*

Brzoszowka, *Gotarthovycze*, *Mroczkovycze* et *Wyechrovycze*, villae sub eadem parochiali in *Syerchovj*, in quibus villis ex antiqno sunt curiae nobilium agros praediales habentes pro allodiis eorum, ab agris cmethonalibus distinctos, de quibus decimae manipulares provenientes spectant ad eandem parochialem et plebanum in *Syerchovj*, ex agris autem cmethonalibus ad mensam archiepiscopalem ecclesiae *Gnesnensis*; pro dicta autem parochiali ipsarum villarum cmethones solummodo columbationem solvunt.

Malla Vyesch, villa sub eadem parochiali in *Syerchovj*, in qua decima manipularis post agros praediales necnon hortulaniarum agros ex praedialibus emensuratos habentes (sic) proveniens spectat pro ecclesia praedicta parochiali in *Syerchovj* et eius rectorem, de agris autem cmethonalibus ad mensam archiepiscopalem.

Barthoschowka, villa sub eadem parochiali in *Syerchovj*, in qua decima manipularis post omnes et singulos agros praediales unius curiae, quae modo est in eadem, necnon quibusdam cmethonalibus, in quibus modo resident cmethones locati, *Stanislaus Orawol*, *Joannes Szywek*, *Albertus Mysnko*, *Gregorius Zareba*, *Mathias Dzykj*, *Nicolaus Zareba* et vidua *Kurzanka*, proveniens spectat ad dictam ecclesiam in *Syerchovj* et ipsius plebanum, ex aliis autem agris cmethonalibus ad mensam archiepiscopalem ecclesiae *Gnesnensis*.

Taxata est eadem ecclesia ad unam marcam argenti, quo vero ad denarium *S. Petri* camerae apostolicae ad duos scotos.

48. NOVA CIVITAS.*)

In eadem ecclesia, tituli *S. Martini*, filialis ecclesiae ex antiquo parochialis in *Gora*, tituli *S. Sigismundi*, de iure patronatus laicorum haeredum de eadem *Gora* et *Nova civitate*, quam pronunc obtinet venerabilis dominus *Hieronymus Bechczyczkj* [1]), canonicus *Lovicensis* ecclesiae collegiatae, ex praesentatione protunc haeredum in eadem *Gora* et *Nove Myasto*, qui, prout ex antiquo, in subsidium curae pastoralis circa praedictam matricem in *Gora* et dictam filialem in *Nova civitate*

*) *Nowemiasto*, niegdyś miasteczko, dziś osada nad rzeką *Pilicą*, położona w dzisiejszej archidyecezyi *warszawskiej* w powiecie i dekanacie *rawskim*, gniazdo rodziny *Nowomiejskich* h. *Rawicz* (Paprocki, Herby str. 540), która tam w drugiej zapewne połowie wieku XV wystawiła dla własnej i poddanych wygody kościół affiliowany do parafii sąsiedniej w *Górze*, uposażywszy przy nim osobnego kapelana. Równocześnie niezawodnie taż rodzina założyła miasto rzeczone, które gdy się wzmagać zaczęło, pleban *górski* przeniósł rezydencyą swoją do kościoła filialnego, a przy kościele parafialnym utrzymywał osobnego kapelana. Tak było jeszcze podczas sporządzenia powyższego opisu. Później kiedy się *Nowemiasto* znacznie wzmogło, a kościół starożytny w *Górze* podupadł, zamieniono kościół *nowomiejski* na parafialny, a kościół *górski* i całą parafią wcielono do nowo erygowanej kanonicznie parafii *nowomiejskiej*. Dziś z kościoła tego nie pozostało nawet śladu. W wieku XVIII przeszło *Nowemiasto* na własność *Lubieńskich*, następnie *Kazimierza Granowskiego*, który tam w roku 1762 fundował klasztor murowany z takimże kościołem dla sprowadzonych przez siebie *OO. Kapucynów*. Klasztor ten do dziś dnia istnieje (Baliński l. c. I, 567. 568. Rubryc. dyec warsz. z r. 1873 f. 60).

[1]) *Hieronim Bechczycki*, pleban.

servat tres capellanos in vicarios et unum ministrum, videlicet unum circa matricem et duos circa filialem propter *maiorem* frequentiam hominum ex oppido et ministrum duntaxat circa filialem, quos ex proventibus mensae suae plebanalis salariis providet; ad quam quidem ecclesiam parochialem iure parochiali ex antiquo praedictum oppidum, necnon villae infrascriptae, videlicet, *Gora*[1]), *Szaczyn*[2]), *Rosocha*[3]), *Parczow*[4]), *Pobyedna*[5]), *Volya*[6]), *Gostomya duplex*[7]) et *Volya nova*[8]) nuper in nova radice erecta. Quae quidem ecclesia et ipsius rector pro dote et fundo habet bona, decimas, proventus et obventiones infrascriptos, quorum modo extat in possessione pacifica; et primo in eodem oppido et ipsius haereditate (in quod plebanus ex dicta *Gora* transtulit suum tanquam locum magis securum incolatum) habet unam specialem aream pro curia plebanali cum hortis pro allodio et pomeriis eidem areae adiacentibus, in latere ecclesiae versus curiam domini haeredis iacentem; insuper et alias speciales areas circa ecclesiam pro vicariis et ministro; item et alias quinque areas speciales pro oppidanis ex opposito ecclesiae in platea, eundo ex circulo antiquo ad circulum novum iacentem in parte dextra; quarum possessores plebano ipsius ecclesiae pro tempore existenti singulis annis pro censu annuo solvunt per unum grossum et ratione artificii, si quod exercent, per unum alium grossum, necnon et colendam more aliorum oppidanorum; item habet eadem ipsa ecclesia et eius plebanus ex opposito curiae dotis plebanalis versus fluvium hortum cum prato parvo pro aliis commoditatibus domesticis; item unam argulam agri alias *dzyal*, iacentem inter agros praediales domini haeredis et mansum, dictum *Myklaszowskj*; item decimam manipularem post omnes et singulos praediales et oppidanos agros provenientem, quam oppidani conducunt ex eorum agris curribus ipsorum in dotem plebanalem absque solutione canapalium; ex agris autem praedialibus conducit eam plebanus curru proprio; et ultra decimam manipularem oppidani eiusdem oppidi pro eadem ecclesia et ipsius rectore solvunt columbationem, singuli hospites de eorum domibus per unum grossum, inquilini vero per medium.

Gora, villa haereditaria et in eadem est matrix ecclesia, habens fontem baptismalem et sacrarium, prout ex antiquo, praeter id, quod plebanus transtulit ad filialem suum incolatum, servat tamen circa ipsam continue, prout ex antiquo, vicarium; circa quam et in ipsius villae haereditate habet et habuit specialem aream pro dote plebanali, in qua locatus est cmetho et hortulanus et ager plebanalis; habet enim eadem ecclesia et ipsius plebanus in eiusdem villae haereditate unum mansum agri bonae mensurae, satis latum, qui protenditur a villa *Gora* usque ad limites villae *Langonycze*; item et pratum circa fluvium *Pylcza*, dictum *Thurova*, post fluvium *Pylcza* iacens, et aliud pratum circa dictum fluvium *Pylcza*, in altera parte fluvii iacentem (sic); item decimam manipularem post omnes et singulos ipsius villae *Gora* agros praediales et cmethonales provenientem, quam eiusdem villae cmethones conducunt, dum et quando in haereditate locatur, propriis curribus in dotem plebanalem et alias non; ex agris autem praedialibus plebanus curru proprio; item dicta ecclesia et ipsius plebanus habuit et habere debet tertiam partem thelonei,

[1]) *Góra*, wieś z starożytnym kościołem parafialnym, affiliowanym w wieku XVII do kościoła w *Nowemmieście*. [2]) *Sasin*. [3]) *Rosocha*. [4]) *Parczów*, dziś w parafii nie znany. [5]) *Pobiednia* i *Pobiedzimka*. [6]) *Wola Pobiednia*. [7]) *Gostomia* i *Gostomka*. [8]) *Wólka Gostomska*.

in eodem oppido recipi et solvi soliti, cuius pro hac vice ex negligentia cessavit esse possessor, antecessoris moderni plebani.

Szaczyn, villa sub parochiali *Gora* et *Nove Myasto*, in cuius haereditate habet praedicta parochialis ecclesia in *Gora* ex antiquo duos mansos agri cmethonalis cum areis et hortis in eadem villa, necnon pratis eosdem mansos ex antiquo concernentibus, et in eisdem cmethones locati plebano pro tempore existenti singulis annis pro censu annuo solvunt de quolibet manso per viginti et unum grossum, necnon duos capones et triginta ova et singulis hebdomadis per unum diem laborant; et similiter in *Gora* cmetho laborat per unum diem; decima etiam manipularis post omnes et singulos ipsius villae totius agros proveniens spectat ad eandem ecclesiam parochialem in *Gora* et eius plebanum, et conducunt eam cmethones ex eorum agris curribus eorum et ex praedialibus plebanus; et nihil aliud solvunt solum columbationem cmethones de quolibet manso per unum grossum.

Rossocha et *Parczow*, villae sub parochiali ecclesia praedicta in *Gora* et *Nova civitate*, post quarum villarum omnes et singulos agros tam praediales in dicta *Rossocha*, quam cmethonales in eadem *Parczow* decimae manipulares provenientes in toto spectant ad eandem ecclesiam parochialem et plebanum in *Gora* et *Nova civitate*, et conducunt eas cmethones propriis curribus in horrea a plebano tam in haereditatibus quam etiam extra, videlicet de praedicta *Parczow* in dotem plebanalem absque solutione tamen canapalium; solvunt tamen columbationem more aliarum villarum ipsius parochiae; de agris autem praedialibus in dicta *Rossocha* conducit eam plebanus curru proprio.

Gostomya duplex, villae sub eadem parochiali in *Gora*, in quibus sunt agri speciales praediales, ab agris cmethonalibus distincti, et in aliquibus campis ipsarum villarum maiores aut minores, in quorum parte cmethones sunt locati; ex quibus agris praedialibus duntaxat, etiam cmethonibus locatis, decimae manipulares provenientes spectant ad ecclesiam parochialem et plebanum in *Gora* et *Nova civitate*, et percipiunt eam ex concessione plebani aliquando vicarii et minister; habent tamen cmethones sic in agris praedialibus locati in aliquibus campis agros adiunctos ex agris cmethonalibus, de quibus decimam solvunt in *gonythwam* cum cmethonibus pro mensa archiepiscopali; ex agris enim ex antiquo cmethonalibus decimae manipulares provenientes spectant ad mensam archiepiscopalem ecclesiae *Gnesnensis*; item solvunt cmethones ipsarum villarum solummodo columbationem, prout in aliis villis.

Pobyednya et *Volya*, villae sub praedicta parochiali in *Gora*, in quibus cmethones pro eadem parochiali in *Gora* solummodo columbationem solvunt et decimas manipulares pro ecclesia parochiali in *Langonycze* oppido et eius rectore.

Volya alia, villa noviter erecta sub eadem parochiali, cuius incolae libertate gaudent ex nova radice et nondum alicui ecclesiae decimas aut aliquas obventiones solvunt.

Taxata est eadem ecclesia ad tres marcas argenti, quo vero ad denarium *S. Petri* camerae apostolicae ad sex scotos.

49. MICHALOVICE.*)

Villa haereditaria nobilium, in eadem ecclesia parochialis tituli *Omnium Sanctorum*, de iure patronatus laicorum haeredum in eadem *Michalovycze* et *Swydno* ex vicibus alternatis pro una vice et ex altera *Stamyerovycze* et *Brzostowyecz*, ita videlicet, quod vacatione occurrente haeredes de *Mychalovice* praedicta pro una vice praesentent (sic) et de *Swydno* in praesentatum consentiunt, et pro altera vice vacatione occurrente, (per) processum vel decessum haeredes de *Stamyerovycze* praesentant et de *Brzestowyecz* consentiunt; quam pronunc obtinet ex huiusmodi vicibus alternatis honorabilis *Stanislaus* de eadem *Michalovice* [1]) ex praesentatione haeredum de eadem *Mychalovycze* et *Swydno*; qui, prout ex antiquo, circa eandem ecclesiam in subsidium servat duos capellanos in vicarios et ministrum, quos ex proventibus mensae suae plebanalis salariis providet; ad quam iure parochiali spectant villae infrascriptae, videlicet praefata *Michalovycze*, *Stamyerovice* [2]), *Thomczyce* [3]), *Lugovycze* [4]), *Brzostowyecz* [5]), *Pomyczow* [6]), *Slyepa Volya* [7]), *Strygkow* [8]), *Koskj* [9]), *Swydno* [10]) et *Porzycze* [11]) necnon *Komorow* [12]); eademque ecclesia et ipsius rector habet pro dote et fundo bona, decimas, proventus et obventiones infrascriptas, quorum modo extat in possessione pacifica; et primo in eadem villa *Mychalovice* et ipsius haereditate circa ecclesiam habet specialem aream ex opposito eiusdem versus occidentem pro curia plebanali et in eadem curiam cum horto pro allodio satis competentem et in latere eiusdem habet unam aliam specialem aream, ex area dotis plebanalis emensuratam pro hortulania seu cmethone noviter per eundem modernum plebanum emensuratam cum horto et in eadem cmethonem locatum, cui agros ex agris plebanalibus dedit et concessit simul et prata; item alias speciales areas circumcirca ecclesiam pro duobus vicariis et ministro; item habet unum alium specialem hortum pro utilitatibus aliis domesticis seminandis et plantandis inferius ipsam villam inter alios hortos cmethonales situm, cuius horti partem ipse plebanus cmethoni locato partitus est; item habet in eadem haereditate duo iugera agri, unum minus post curiam dotis plebanalis et aliud maius inter agros cmethonales situm; item habet unum pratum circa fluvium *Pylcza* iacens inter prata cmethonalia ipsius villae, de quo colligi solent, stante bono tempore, ad minus duo acervi de foeno; item cmetho in parte praedictorum agrorum, prati et hortus (sic), plebanalium locatus ex locatione per ipsum plebanum facta obligatur singulis annis solvere octo grossos pro anno censu, duos capones et quindecim ova necnon singulis hebdomadis unam diem laborare pecoribus et persona sua pro arbitrio plebanali et prout necessitas exposcit. Item et decimam manipularem post

*) *Michałowice*, wieś szlachecka, gniazdo niezawodnie rodziny *Michałowskich* h. *Trzaska* (Paprocki l. c. str. 343), należąca dziś do archidyecezyi *warszawskiej*, powiatu i dekanatu *grojeckiego* miała kościół parafialny, sądząc z powyższego jego opisu, przynajmniej już na początku wieku XV. Kto go pierwotnie założył i uposażył, nie wiadomo.

1) *Stanisław Michałowski*, pleban. 2) *Stamirowice*. 3) *Tomczyce*. 4) *Ługowiec*. 5) *Brzustowiec*. 6) *Pomyczów*. 7) *Ślepowola*. 8) *Strybów*. 9) *Koski*. 10) *Świdno*. 11) *Brzeniec*. 12) *Komorów* dziś w parafii nie znany.

omnes et singulos ipsius villae tam praediales quam cmethonales agros provenientem, et conducunt eam ipsius villae cmethones curribus propriis in dotem plebanalem cum solutione canapalium de medio manso per medium grossum; de agris autem praedialibus conducit eam plebanus curru proprio, et ultra praemissa ipsius villae omnes et singuli incolae plebeii eiusdem ecclesiae rectori solvunt colendam de qualibet domo per unum grossum.

Brzostovycze, *Pomyczow*, *Stryg̨kow*, *Komorow* et *Koskj* et *Porzecze*, villae sub eadem parochiali in *Michalovycze*, in quibus sunt curiae nobilium et in aliquibus non; decimae tamen manipulares post ipsarum villarum omnes et singulos praediales et cmethonales agros provenientes, in toto spectant ad eandem ecclesiam in *Mychalovycze* et ipsius pro tempore rectorem, et conducuntur ex agris cmethonalibus per cmethones in horrea per plebanum ponenda cum solutione canapalium, praesertim in villis *Brzostovyecz* et *Pomyczow*, cum solutione canapalium per medium grossum; solvunt tamen cmethones dictarum villarum eiusdem ecclesiae rectori columbationem per unum grossum ultra decimas; de agris autem praedialibus conducit curru proprio.

Stamyerovice, *Thomczyce*, *Lugovycze*, *Slepa Volya* et *Swydno*, villae sub eadem parochiali in *Michalovycze*, in quibus villis sunt curiae nobilium ex antiquo agros praediales habentes, ab agris cmethonalibus distinctos, in quorum parte hortulani sunt locati, praesertim in villis *Swydno*, *Stamyerovyce* necnon *Thomczice*; ex quibus agris praedialibus et hortulanorum decimae manipulares provenientes in toto spectant ad eandem ecclesiam parochialem et plebanum in *Michalovycze*; de agris autem cmethonalibus omnibus et singulis decimae manipulares provenientes spectant ad mensam archiepiscopalem ecclesiae *Gnesnensis*; quarum villarum cmethones pro eadem ecclesia et plebano in *Mychalovice* nihil aliud solvunt, solummodo colendam de qualibet domo per unum grossum.

Taxata est ad unam sexagenam argenti, quo vero denarium *S. Petri* camerae apostolicae ad quatuor scotos.

50. VILLA LANGONYCE.*)

Mensae archiepiscopalis ecclesiae *Gnesnensis*, in eadem ecclesia parochialis, tituli *S. Joannis Baptistae*, de collatione et provisione archiepiscopi *Gnesnensis*,

*) *Łęgonice*, wieś arcybiskupia pierwotnie do księstwa *łowickiego* należąca, już będąca własnością kościoła *gnieźnieńskiego* razem z całem księstwem przed rokiem 1136, jak dowodzi tylokrotnie wspomniona bulla *Innocentego II* z tegoż roku zatwierdzająca posiadłości rzeczonego kościoła, wspomnianą jest także w przywileju książęcia mazowieckiego *Ziemowita* z roku 1359 potwierdzającym nadanie dóbr księstwa *łowickiego* arcybiskupom *gnieźnieńskim* (Kod. dypl. wielkopl. I, 10. III, 132). Kościół parafialny założyli tam bądź książęta mazowieccy, bądź też arcybiskupi *gnieźnieńscy* przynajmniej już w wieku XIII; jest on bowiem wiele starszy od kościoła w mieście *Łęgonicach* według powyższego opisu w początku wieku XV przez arcybiskupa *Mikołaja Trąbę* kanonicznie erygowanego i uposażonego. W roku 1623 arcybiskup *Wawrzyniec Gembicki* ustąpił wieś i miasto *Łęgonice* na wieczystą własność kapitule swojej metropolitalnej pod warunkiem, że odtąd sama ponosić będzie koszta podróży i wiatyków dla prałatów

pro tempore existentis, quam pronunc obtinet honorabilis *Nicolaus Kossowskj* [1]), ex provisione Sedis apostolicae legati, qui, prout ex antiquo, circa ipsam ecclesiam in subsidium servat duos capellanos in vicarios et ministrum, quos ex proventibus mensae suae plebanalis salariis providet; ad quam iure parochiali villae infrascriptae, videlicet praedicta *Langonycze* necnon *duplex Byelyny* [2]), *duplex Myslochovycze* [3]), *Domanyevycze* [4]), *Vylaslow* [5]), *Roskova Volya* [6]) et *Yesyerzecz* [7]) spectant et pertinent; habetque pro dote et fundo ex antiquo bona, decimas et proventus infrascriptos, quorum modo extat in possessione pacifica; et primo in eadem villa et ipsius haereditate imprimis habet specialem aream pro curia plebanali et in eadem curiam cum hortis pro allodio sibi ipsis adiacentibus, et ex opposito eiusdem alium hortum pro pomerio et aliis utilitatibus, et in eiusdem latere inter areas cmethonales habet spatium terrae pro hortulanis; insuper in altero latere ecclesiae versus aquilonem necnon ex opposito versus occidentem habet alias speciales areas pro vicariis, ministro et hortulano; item habet agros pro praedio plebanali in quatuor locis eiusdem haereditatis, hinc inde per arvos speciales divisos, unum videlicet arvum ex opposito dotis plebanalis, alios duos in campo versus haereditatem villae *Byelyny*, inter agros cmethonales ipsius villae et advocatiae hinc inde iacentes, et quartum versus villam *Myslochovycze* in campo, dicto *vyelgye polye*, et circa eundem arvum agri habet pratum, de quo colligi solent . . . currus de foeno et aliquando minus; item habet unum alium hortum pro commoditatibus et utilitatibus domesticis in latere ecclesiae versus orientem situm; item decimam manipularem post omnes et singulos agros praedii archiepiscopalis necnon advocatiae eiusdem villae provenientem, quam plebanus conducit curru proprio; ex agris autem cmethonalibus eiusdem villae decimam pecuniariam cum censu pro mensa archiepiscopali solvunt; pro dicta autem parochiali et ipsius rectore missalia de quolibet manso per tres coros siliginis et per tres avenae mensurae bonae *Ravensis* et nihil aliud solvunt.

Byelyny duplex, *Myslochovycze duplex* et *Domanyevycze*, villae sub eadem parochiali, in quibus sunt curiae et agri ex antiquo praediales, ex quibus decimae manipulares provenientes spectant in toto ad ecclesiam eandem parochialem in *Langonycze* et ipsius rectorem, ex agris cmethonalibus ad mensam archiepiscopalem ecclesiae *Gnesnensis*; pro dicta autem parochiali cmethones ipsarum villarum duntaxat solvunt columbationem.

Vylasnow, villa sub eadem parochiali, post cuius villae omnes et singulos agros decima manipularis proveniens in toto spectat ad eandem parochialem et plebanum in *Langonyce*, et percipit eam minister ex concessione plebani aliquando.

Roskova Volya et *Yesyerzecz*, villae sub praedicta parochiali in *Langonyce*, in quibus villis sunt speciales agri praediales, in quorum parte in dicta *Roskova*

i kanoników swoich delegowanych do rewizyi i windykacyi granic dóbr arcybiskupich, oraz, że go na zawsze uwolni od opłaty 300 zlt. rocznie za palac *warszawski* przez arcybiskupa *Baranowskiego* wystawiony i jej testamentem przekazany. Darowiznę tę potwierdzili król *Zygmunt III* w roku 1623 i arcybiskup *Wężyk* w roku 1633 (Archiv. Capit. Gnesn. Lib. privileg. I, 63 sqq.). Wieś *Łęgonice* przeszła po rozbiorze Polski do archidyecezyi *warszawskiej* dekanatu i powiatu *rawskiego*, miasto zaś do dyecezyi *sandomirskiej*, dekanatu i powiatu *opoczyńskiego*.

[1]) *Mikołaj Koszowski*, pleban. [2]) *Bieliny*, dziś tylko jedne. [3]) *Myślakowice* w parafii miejskiej *Łęgonice*. [4]) *Domaniewice*. [5]) *Wylasłów*, dziś w żadnej z obojga parafii nie znany. [6]) *Roszkowa Wola*. [7]) *Jesierzec*. Później przybyły osady: *Aleksandrya* i *Józefów*.

Volya sunt locati cmethones; decimae tamen manipulares ex eisdem provenientes spectant ad eandem parochialem et plebanum in *Langonycze*; attamen in dicta *Yesyerzecz* est specialis campus, dictus *Krothczyce*, quondam ad haereditatem *Roskova Volya* pertinens, de quo huiusmodi decimae provenientes spectant ad parochialem et plebanum in *Langonycze*, de aliis autem omnibus et singulis agris cmethonalibus dictarum villarum provenientes spectant ad mensam archiepiscopalem.

Lubocze, *Kavyeczyn* cum molendino, dicto *Gorny*, *Grothovyce* et *Brzek*, villae sub parochiali ecclesia in *Rzeczycza*, in quibus villis decimae manipulares post omnes et singulos agros cmethonales provenientes spectant ad ecclesiam parochialem in *Langonyce*, et conducunt eas ipsarum villarum cmethones seu incolae, agros cmethonales colentes, curribus propriis in horrea, a plebano de villa *Langonycze* locanda cum solutione canapalium de quolibet manso per unum grossum; de agris autem praedialibus dantur pro ecclesia parochiali in dicta *Rzeczycza*; in *Brzek* tamen praedicta non solvunt canapalia, solum conducunt.

Taxata est eadem ecclesia ad unam marcam cum media argenti, quo vero ad denarium *S. Petri* camerae apostolicae ad quatuor scotos cum medio.

51. OPPIDUM LANGONYCE.*)

In eodem ecclesia parochialis, tituli *Divisionis Apostolorum* et *S. Mariae Magdalenae*, quae ex antiquo, ut dicitur, ex fundatione et erectione quondam reverendissimi patris domini *Nicolai*, archiepiscopi *Gnesnensis*, dicti *Tramba*, in collationem monasterio *Myechoviensi* et ipsius praeposito cum conventu asseritur esse collata et donata, soletque regi et gubernari per unum fratrem religiosum de dicto

*) *Łęgonice*, niegdyś miasto arcybiskupów *gnieźnieńskich*, założone roku 1420 przez arcybiskupa *Mikołaja Trąbę* i na prawie *magdeburgskim* lokowane (Archiv. Capit. Gnesn., Joannis de Lasko, Liber I Inventarior. ducatus Loviciens.), dziś wieś, położona w dyecezyi *sandomirskiej*, powiecie i dekanacie *opoczyńskim*. Prawdopodobnie rzeczony arcybiskup razem z miastem fundował i uposażył kościół parafialny. Parafia miejska *łęgonicka* powstała z parafii wiejskiej tegoż nazwiska, jak wnosić należy z uwagi w opisie księstwa *łowickiego* z r. 1511: „*Item praepositus ecclesiae (in oppido Łęgonice) solvit ad villam Łęgonice sex choros siliginis mensalium* (Archiv. Capit. Gnesn. Joannis de Lasko Liber I Inventar. etc.). Arcybiskup *Trąba* wcielił kościół *łęgonicki* do klasztoru kanoników regularnych grobu Chrystusowego w *Miechowie*, którzy tam aż do początku wieku obecnego utrzymywali proboszcza z swego zgromadzenia. „*Est in oppido*“ pisze wspomniana lustracya księstwa *łowickiego* z roku 1511, „*Ecclesia conventualis, cuius rector est praepositus regularis religiosorum de Miechow. Huius ecclesiae proventus non sunt descripti propter carentiam erectionis* (tamże). W miejsce pierwotnego przez arcybiskupa *Trąbę* fundowanego kościoła drewnianego stanął w roku 1521 nowy kościół drewniany niezawodnie nakładem wspomnionego klasztoru przy pomocy arcybiskupa *Łaskiego* (Rubryc. dyec. sandom. z r. 1877 f. 87). Miasto *Łęgonice* wraz z wsią tegoż nazwiska przeszło r. 1623 na własność kapituły *gnieźnieńskiej*, a po rozbiorze Polski na własność rządu (cfr. uwagę pod wsią *Łęgonice*). Przez czas niejaki utrzymywali arcybiskupi w *Łęgonicach* osobnego officyała i konsystorz dla kościołów okolicznych zbyt od *Gniezna* odległych (Acta Consist. et Capit. Gnesn.).

monasterio alias praesentari loci Ordinario s. ecclesiae metropolitanae *Gnesnensis*; quam pronunc obtinet religiosus frater *Petrus*, professus dicti monasterii, per olim reverendissimum in Christo patrem dominum *Andream Rosa*, archiepiscopum et primatem *Gnesnensem* ad eandem institutus; qui pro subsidio solet, prout ex antiquo, secum tenere unum fratrem eiusdem ordinis de praedicto monasterio et eundem ex proventibus dictae ecclesiae parochialis salario et expensis providere; ad quam ecclesiam iure parochiali duntaxat oppidum *Langonyce* spectat et pertinet; habetque pro dote et fundo bona et proventus ac decimas infrascriptas, quorum modo extat in possessione pacifica; et primo in dicto oppido necnon villa *Langonyce* et earum haereditatibus primo circa dictam ecclesiam habet specialem aream pro curia plebanali cum horto eidem adiacente, cimiterio contiguas, necnon alias duas in altera parte cimiterii eiusdem ecclesiae pro vicario et ministro et in eisdem domunculas; item infra limites haereditatis dicti oppidi habet unum hortum in campo, dicto *vyelgye polye*, et pratum eidem adiacens, necnon aliud speciale pratum, dictum *Ostrovek*, circa agros praediales iacentem (sic); insuper et aliud pratum inter prata cmethonum de villa *Langonyce* et prata modo cmethonum, dictorum *Slyeczek Stephani* ab una parte et *Byernathek* ab altera iacentem (sic); item habet in haereditate villae *Langonyce* unum mansum agri cum excrescentiis, alias *Krothczyce*, versus haereditatem in campo *Byelyny* iacentem inter agros cmethonales hinc inde sitos, ratione cuius mansi agri praepositus seu plebanus dictae ecclesiae in oppido *Langonyce*, prout ex antiquo, obligatur ecclesiae parochiali in villa *Langonyce* et ipsius pro tempore rectori missalia, prout eiusdem villae cmethones, singulis annis per tres coros siliginis et per tres avenae solvere; item ex eodem oppido eadem ecclesia et ipsius nihil aliud habet rector, solum columbationem de qualibet domo per unum grossum. Item extra parochiam habet in *Vyssemyerzsocze*[1]), oppidum monasterii *S. Adalberti* in castro *Plocensi*, post cuius quidem oppidi agros oppidanorum decimae manipulares provenientes in toto spectant ad ecclesiam parochialem in oppido *Langonyce* et ipsius pro tempore rectorem, et conducunt eam eiusdem oppidi oppidani ipsorum curribus in horreum a plebano de dicta *Langonyce* locandum cum solutione canapalium.

Pobyedna et *Pobyedynska Volya*, villae sub parochiali ecclesia in *Gora* seu *Nova civitate*, in quarum una, videlicet *Pobyedna*, sunt agri praediales, ex quibus decima manipularis proveniens datur pro ecclesia parochiali in *Nowe Myasto* seu *Gora* et eius rectore; ex agris autem utriusque villae cmethonalibus omnibus et singulis decimae manipulares provenientes in toto spectant ad ecclesiam parochialem et plebanum in oppido *Langonyce* et ipsius rectorem, et conducunt eas ipsarum villarum cmethones in horrea per plebanum designanda propriis curribus cum solutione canapalium de laneo quolibet sive manso per quatuor ternarios.

Taxata est eadem ecclesia ad unam marcam argenti, quo vero ad denarium *S. Petri* camerae apostolicae ad unum scotum.

[1]) *Wyśmierzyce*, dawniej miasto, dziś osada w gubernii *radomskiej*, powiecie *radomskim* z kościołem parafialnym.

52. RZECZYCZA.*)

Villa regalis, in eadem ecclesia parochialis, tituli *S. Catharinae*, de iure patronatus regis Poloniae pro tempore existentis, quam pronunc obtinet honorabilis *Joannis Slawyenskj* [1]) ex praesentatione serenissimi principis domini *Sigismundi*, regis Poloniae protunc . . . . etc. Qui, prout ex antiquo, circa eandem in subsidium curae pastoralis servat duos capellanos in vicarios et ministrum, quos ex proventibus mensae suae plebanalis salariat; ad quam iure parochiali villae infrascriptae spectant, videlicet praefata *Rzeczycza*, necnon *Kawyeczyn* [2]), *Lubocza* [3]), *Brzek* [4]), *Grothovyce* [5]), *Lank* [6]), *Glyna* [7]), *Szavadi* [8]), *Kyerz* [9]) et *Bobrowyecz* [10]); et habet pro dote et fundo eadem ipsa ecclesia et ipsius pro tempore plebanus bona, decimas et proventus infrascriptos, quorum modo extat in possessione pacifica; et primo in eadem villa et eius haereditate habet imprimis circa ecclesiam unam specialem aream pro curia plebanali et in eadem curiam cum hortis eidem adiacentibus pro allodio, pomeriis et aliis utilitatibus, retro quorum eiusdem ecclesiae situm; item et alias speciales areas pro vicariis duobus et ministro cimiterio contiguas in latere eiusdem cimiterii et ecclesiae versus aquilonem sitas; item habet unam piscinam cum prato piscinae adiacente post villam *Rzeczycza* versus *Lubocza* iacentem; item habet et alia prata, unum versus villam *Zavadi* et aliud inter alia prata, dicta *Myedzyleszye*, hinc inde in haereditate eiusdem villae *Rzeczycza* iacentia; item habet libertatem secandi ligna in silvis et nemoribus regalibus eiusdem villae pro sua et subditorum suorum necessitate; item habet quinque mansos agri, in eadem villa et ipsius haereditate iacentes inter alios agros cmethonales in quorum agrorum parte sunt locati sex cmethones, qui cmethones pro tempore plebano singulis annis censum de eisdem ac singulis agris solvunt, videlicet quatuor per quindecim grossos, et duo, pauciores agros habentes, per octo grossos, necnon et decimam manipularem ex eisdem provenientem; item et per unum corum avenae, et eorum quilibet omni septimana per unum diem laborat labores plebano necessarios, nonnullos labores excipiendo; qui quidem cmethones habent situm arearum ipsorum et hortorum ex opposito ecclesiae; item habet tres hortulanos et tres tabernas, qui locati sunt circum circa ecclesiam, qui quidem hortulani nullum censum solvunt, sed unam diem manualiter unusquisque eorum laborat; tabernatores autem ex tabernis agros habentibus, videlicet duobus pro censu annuo solvunt per unam sexagenam minus quatuor grossos et de tertia duntaxat per tredecim grossos, et nihilominus in septimana unam diem manualiter laborant; item habet unum specialem lacum in ripa

*) *Rzeczyca*, wieś niegdyś królewska położona w dzisiejszej archidyecezyi *warszawskiej*, powiecie i dekanacie *rawskim*, według świadectwa *Długosza* miała już za jego czasów dawny kościół parafialny drewniany, niezawodnie przez monarchów polskich fundowany i uposażony zapewne jeszcze w wieku XIV (Liber Benefic. t. I, 508). Kto dzisiejszy kościół wystawił, nie wiadomo.

[1]) *Jan Sławiński*, pleban. [2]) *Kaweczyn*. [3]) *Luboch*. [4]) *Brzeg*. [5]) *Grotowice*. [6]) *Łęg*. [7]) *Glina*. [8]) *Zawady*. [9]) *Sadykierz*. [10]) *Bobrowice*. Później przybyła osada: *Brzozów*.

fluvii *Pylasa* penes villa *Lank* et eius in haereditate iacentem; item decimam manipularem post omnes et singulos in eadem villa et ipsius haereditate curiae regalis praediales et advocatiae agros habet provenientem, et conducit eam dictae ecclesiae plebanus proprio curru in dotem plebanalem; ex agris autem eiusdem villae cmethonalibus omnibus et singulis decimae manipulares provenientes in toto spectant ad collegium doctorum et magistrorum universitatis studii *Cracoviensis*.

Kavyeczyn et *Brzek*, villae sub eadem parochiali ecclesia in *Rzeczycza*, in quibus non sunt aliqui agri praediales, solum cmethonales, de quibus decimae manipulares provenientes in toto spectant ad parochialem ecclesiam in villa *Langonyce*; pro dicta autem parochiali in *Rzeczycza* ipsarum villarum cmethones solummodo columbationem solvunt de manso per unum grossum.

Lubocza et *Grothovyce*, villae sub eadem parochiali, in quibus villis decimae manipulares ex agris praedialibus provenientes spectant ad eandem parochialem et plebanum in *Rzeczycza* et de agris cmethonalibus ad parochialem ecclesiam in villa *Langonyce*, quarum cmethones nihilominus pro praefata parochiali solvunt duntaxat columbationem more aliarum villarum.

Lank et *Glyna*, villae sub praedicta parochiali in *Rzeczycza*, quarum villarum decimae manipulares post omnes et singulos ipsarum agros praediales et cmethonales necnon advocatiae provenientes in toto spectant ad eandem parochialem in *Rzeczycza*, et conducunt eas ipsarum villarum cmethones propriis curribus in horrea locationis in dicta *Lank* cum solutione canapalium de manso per unum grossum; in dicta autem *Glyna* non solvunt canapalia, dum et quando conducunt, nihilominus in utraque columbationem solvunt.

Kyerz, *Zavadi* et *Bobrovyecz*, villae sub eadem parochiali in *Rzeczycza*, in quarum una, videlicet praedicta *Kyerz*, sunt agri praediales, advocatiae et cmethonales; in dictis autem *Zavadi* et *Bobrovyecz* duntaxat advocatiarum et cmethonales; ex quibus agris villarum praedictarum praedialibus et advocatiarum decimae manipulares provenientes in toto spectant ad ecclesiam parochialem in *Rzeczycza* praedicta et ipsius rectorem; ex agris autem cmethonalibus omnibus et singulis dictarum villarum decimae manipulares provenientes spectant ad mensam archiepiscopalem ecclesiae *Gnesnensis*, pro dicta vero parochiali in *Rzeczycza* cmethones solummodo columbationem more aliarum villarum solvunt.

Taxata est eadem ecclesia ad duas marcas argenti, quo vero ad denarium *S. Petri* camerae apostolicae ad quinque scotos.

53. INOWLODZ.*)

Oppidum regale et in eodem ecclesia parochialis ex duabus, ut dicitur, unita, una videlicet parochiali *S. Aegidii* extra oppidum et alia oppidanorum, tituli *S. Mi-*

*) *Inowłodz*, niegdyś miasto królewskie, dziś osada nad rzeką *Pilicą* należąca do archidyecezyi *warszawskiej*, dekanatu i powiatu *rawskiego*, szczyci się dotąd jednym z najstarszych kościołów w Polsce,

chaëlis Archangeli, de iure patronatus regis Poloniae pro tempore existentis, pronunc tamen ex speciali concessione regiae maiestatis tenutariorum; quam pronunc obtinet honorabilis *Stanislaus Wolskj*, dictus *Rzezothko* [1]); qui, prout ex antiquo, circa ipsam ecclesiam in subsidium curae pastoralis servat duos capellanos et ministrum, quos ex proventibus mensae suae plebanalis salariis providet; spectant enim ad eandem iure parochiali ex antiquo oppidum praedictum *Ynowlodz* cum suburbiis *Wyelgye Zamosczye* [2]) et *Malle Zamosczye* [3]), nec non villis *Zakosczyelye* [4]), *Krolewska Volya* [5]), *Malomyerz* [6]), *Luczyanmo* [7]), *Zadlovycze* [8]), *Wyrowka* [9]), *Gyelzow* [10]), *Czethen* [11]) et *Brzostow* [12]); item habet pro dote et fundo eadem ipsa ecclesia ex duabus, ut dicitur, unita, bona, decimas et proventus infrascriptos, quorum modo extat in possessione pacifica; et primo in eodem oppido ipsiusque suburbiis circa ecclesiam *S. Michaëlis* primo et principaliter unam specialem aream pro curia plebanali, inter ipsam ecclesiam et murum civilem versus arcem eiusdem oppidi sitam pro curia plebanali (sic) et in eadem modo curiam; item et alias areas speciales pro duobus vicariis et schola, ex altera parte ecclesiae quoad vicarios, quo vero ad scholam ex opposito dotis plebanalis sitas; item extra oppidum seu murum oppidi versus castrum habet unam specialem aream pro allo-

bo zbudowanym w roku 1082 przez króla *Władysława Hermana*. Ten monarcha, nie mogąc się doczekać potomstwa z małżonki swej *Judyty*, za radą biskupa *krakowskiego Lamberta*, wyprawił poselstwo do opata *Benedyktynów* w *Langwedoku* we Francyi, w którego kościele klasztornym przy zwłokach *ś. Idziego* liczne działy się cuda i znaki, aby za przyczyną jego z zakonnikami swemi uprosił u Boga płodność królowej. Jakoż wkrótce *Judyta* powiła syna, *Bolesława Krzywoustego*. Na podziękowanie Panu Bogu za wysłuchanie prośby swej wystawił król kilka kościołów pod wezwaniem *ś. Idziego* (Cosmas, Chronicon. Pragae 1783 f. 165. 166. *Kronika Galla* w Monum. Polon. histor. I, 425. 426. Kronika Kadłubka tamże II, 301. 302), pomiędzy niemi około 1082 na miejscu, na którém dziś *Inowłodz* stoi, na górze nad rzeką *Pilicą* kościółek pod wezwaniem tegoż Świętego z kamienia kopalnego mieszczącego w sobie części rudy żelaznej. Nad wielkim ołtarzem znajdował się niegdyś napis wyryty na białym kamieniu: „*Vladislaus Hermanus, Rex Poloniae, Frater Boleslai occisoris S. Stanislai Episcopi, fabricavit multas Ecclesias in Polonia sub titulo S. Egidii; hanc quoque ecclesiam cum suo monasterio in vertice istius montis fabricavit et monialibus decoravit et decimis: praesertim ex villa ad radium istius montis sita et agris ibidem adiacentibus aliisque proventibus multis copiose dotavit Anno Domini post Cristum 1082*". Lubo napis ten widocznie z późniejszych pochodzi czasów i wspomina o klasztorze, o którym żaden z kronikarzy naszych nic nie wie, to przecież sama budowla kościoła w mowie będącego nosi na sobie piętno dawnej starożytności. U stóp góry rzeczonej powstało w początku wieku XIV miasto, które *Kazimierz W.* murem opasał i zamkiem opatrzył, nadawszy je na własność *Janowi Niemierze*. Król *Jagiełło* dał za zamek *inowłodzki* potomkom *Niemierzy* zamki *Kembłów* i *Zbąszyń* (Baliński l. c. I, 268—270). Przed rokiem 1520 wystawił prawdopodobnie król *Zygmunt I* kościół drewniany w samym mieście *Inowłodzu* pod tyt. *ś. Michała* do którego przeniesiono nabożeństwo parafialne, a kościołek *ś. Idziego* zamieniono na filialny. W roku 1790 uratowała go od upadku przez gruntowną restauracyą *Moszyńska*, starościna *inowłodzka*, i w tym samym roku wprowadzono do niego cudowny obraz *N. M. P. Bolesnej*, który będąc wprawiony w sosnę pod wsią *Gielzowem* począł słynąć cudami, w skutek czego wystawiono na tem miejscu kapliczkę drewnianą i pustelnicę, w której przebywali tercyarze *ś. Franciszka*. Z tej to kapliczki przeniesiono obraz rzeczony do starożytnego kościoła *ś. Idziego* (Pam. relig.-moral. t. XVI, 522 sqq.). W miejsce kościoła z r. 1520 stanął zapewne kosztem starostów *inowłodzkich* dzisiejszy murowany kościół parafialny, który dotąd nie został konsekrowany (Rubryc. dyec. warsz. z r. 1860 f. 1860 f. 67).

[1]) *Stanisław Wolski* h. *Odrowąż*, późniejszy kantor *płocki* w roku 1542 (Niesiecki l. c. IV, 568). [2]) *Wielkie* i [3]) *Małe Zamoście*, dziś w parafii nie znane. [4]) *Zakościele*. [5]) *Królowa Wola*. [6]) *Małomierz*. [7]) *Luciążna*. [8]) *Żądłowice*. [9]) Nieodgadniona. [10]) *Gielzow*. [11]) i [12]) Nieodgadnione.

dio cum horto et uno prato, de quo prato aliquando colligi solent quinque vel quatuor currus de foeno; item habet decimam hebdomadam, qua theloneum ex mercantilibus et aliis hominibus theloneum (sic) loci ipsius ad solvendum debitis et obligatis proveniens spectat ad eandem ecclesiam parochialem et ipsius plebanum; item decima manipularis ex omnibus et singulis agris praedialibus praedii regalis et oppidanorum proveniens, necnon scultetiae seu advocatiae, in toto spectat ad eandem ecclesiam et eius pro tempore plebanum, et conducunt eam ipsius oppidi oppidani ex agris eorum propriis curribus in horreum dotis plebanalis; ex agris vero praedii regalis seu castri conducit eam plebanus curru proprio; item ipsius oppidi oppidani necnon inquilini ultra decimas eiusdem ecclesiae rectori solvunt columbationem eorum quilibet per unum grossum; item eadem ipsa ecclesia habet tres mansos seu argulas agri alias *nywy* inter agros oppidanos alias advocatiae hinc inde sitos, in quibus agris sunt cmethones tres in suburbio eiusdem oppidi in arėis certis plebanalibus eiusdem oppidi ante oppidum versus ecclesiam *S. Aegidii* sitis; qui cmethones ex eorum antiqua ordinatione et locatione eiusdem ecclesiae plebano singulis annis solvunt pro censu eorum quilibet per decem grossos et unam diem omni septimana laborant labores plebano necessarios, necnon et decimam de agris praedictis ipsorum plebano eiusdem ecclesiae, prout ipsius oppidi oppidani, solvunt.

Zakoscielye, *Zadlovycze* et *Gyelzow*, villae sub eadem parochiali ecclesia in *Ynowlodz*, quarum villarum incolae post eorum omnes et singulos agros decimam manipularem provenientem pro eadem ecclesia parochiali et rectore eiusdem ecclesiae *Ynowlodz*, prout ex antiquo, solvunt et ipsas conducunt cum solutione canapalium de quolibet manso per duos grossos; item et columbationem more aliarum villarum de qualibet domo per unum grossum.

Crolewska Volya, *Malomyerz*, *Luczyanszno*, *Wyrowka*, *Brzostow* et *Cethen*, villae sub eadem parochiali in *Ynowlodz*, quarum incolae pro eadem ecclesia parochiali solummodo columbationem de qualibet domo per unum grossum et decimas manipulares in *Crolewska Volya*, *Mallomyerz* et *Luczyasno* pro mensa archiepiscopali ecclesiae *Gnesnensis*, in *Wyrowka* pro parochiali et plebano in *Brudzevycze*, *Cethen* vero pro parochiali in *Odrzywol* et *Brzostow* pro mansionariis ecclesiae collegiatae *beatae Mariae Lanciciensis* solvunt.

Debba [1]), villa sub parochiali ecclesia in *Crasnycza* [2]), in qua decima manipularis duntaxat ex agris praedialibus proveniens spectat ad parochialem ecclesiam in *Ynowlodz* et ipsius rectorem et ex agris cmethonalibus ad doctores et magistros studii *Cracoviensis* universitatis; item ex quibusdam excrescentiis agrorum molendinorum, videlicet *Luczyanno*, *Crepa*, *Odrzywol*, *Mykxa*, molendini episcopi *Cuyaviensis*, necnon *Wspada* decimae manipulares provenientes spectant ad eandem parochialem et plebanum in *Ynowlodz*, et percipit eas campanator eiusdem ecclesiae parochialis in *Ynowlodz* ex concessione plebani.

Taxata est eądem ecclesia ad quinque marcas argenti, quo vero ad denarium *S. Petri* camerae apostolicae ad sex scotos.

[1]) *Dęba*, wieś w parafii *Kraśnica* w dekanacie i powiecie *opoczyńskim* dyecezyi *sandomirskiej*.
[2]) *Kraśnica*.

54. LUBOCHEN.*)

Villa regalis, in eadem ecclesia parochialis, tituli *Assumptionis beatae Mariae virginis*, de iure patronatus regis Poloniae pro tempore existentis, pronunc tamen ex concessione regiae maiestatis habent ius patronatus tenutarii; quam pronunc obtinet honorabilis dominus *Nicolaus Wyelebnowskj* [1]), qui, prout ex antiquo, circa ipsam ecclesiam servare consuevit et servat pro subsidio unum vicarium et ministrum, quos salariis providet ex proventibus mensae plebanalis; ad quam ecclesiam iure parochiali spectant villae infrascriptae, videlicet praefata *Lubochen maior* et *minor* [2]) necnon *Luboschovj* [3]), *Glynyk* [4]), *Yasyenye* [5]) et *Brynczé* [6]); et habet ipsa ecclesia et ipsius pro tempore rector bona, decimas et proventus infrascriptos, quorum modo extat in possessione; et primo in eadem *Lubochen* et ipsius haereditate habet circa ecclesiam specialem aream pro curia plebanali, cimiterio contiguam cum horto pro allodio et alias duas areas pro vicario et ministro, etiam cimiterio contiguas et ex opposito eiusdem areae dotis plebanalis habet hortum pro aliis commoditatibus domesticis; item habet agros infrascriptos, videlicet in tribus campis et in eorum quolibet per duos mansos alias *dzyali*, quorum partem inter hortulanos distribuit; habet enim speciales areas cum hortis tres pro cmethonibus in latere villae cmethonum regalium, necnon agros speciales ad dictas areas cmethonales ex antiquo spectantes; et solvit eorum quilibet pro censu annuo per triginta grossos et eorum quilibet obligatur pro curia plebanali excolere unum stadium cum medio agri pro frumentis hiemalibus et tantundem pro aestivalibus et frumentis plebani seminare; item et sata frumenta metere, colligere et in dotem plebanalem inducere et acervos pro frumentis eisdem parare, item et per unam diem foenum falcastrare et falcastratum rastrare et conducere et non ad plura obligantur praeter educturam fimi e domo plebanali; item habet et hortulanos duodecim, in platea, dicta *plebania*, circum ecclesiam locatos, quorum duo agros plures habentes solvunt pro censu annuo singulis annis per dimidiam marcam, alii vero decem eorum quilibet per fertonem, et habent libertatem cervisiam braxandi et propinandi; item obligantur eorum quilibet, videlicet duo eorum per unam diem et alii per dimidiam diem prata falcastrare et falcastratum foenum rastrare et colligere; item decima manipularis post agros dictorum cmethonum necnon hortulanorum, item et omnes et singulos agros praediales curiae necnon et advocatiae

*) *Lubochnia*, wieś niegdyś królewska, dziś należąca do archidyecezyi *warszawskiej* dekanatu i powiatu *rawskiego*, miała kościół parafialny według świadectwa *Długosza* już przynajmniej na początku wieku XV (Liber Benef. I, 509). W połowie wieku XVI trzymał tę wieś z innemi dobrami królewszczyzny *Piotr Dunin*, wojewoda *brzesko-kujawski*, starosta *łęczycki*, *malborgski*, *rawski* i *brzeźnicki*, zmarły roku 1562 (Paprocki l. c. str. 588. Niesiecki l. c. II, 109). Dzisiejszy kościół drewniany stanął w miejsce dawnego również drewnianego, upadkiem grożącego w roku 1598 zapewne nakładem ówczesnego starosty *rawskiego* (Rubr. archid. warsz. z r. 1860 f. 67).

[1]) *Mikołaj Wielebnowski*, pleban. [2]) *Lubochnia Wielka* i *Mała* (*Lubochnia* i *Lubochenek*). [3]) *Luboszewy*. [4]) *Glinik*. [5]) *Jasień*. [6]) *Brenica*. Później przybyły osady: *Małecz*, *Tarnowska Wola*, *Emilianów* i *Piekło*.

proveniens in toto spectat ad eandem ecclesiam et ipsius pro tempore rectorem; alii omnes et singuli regales pro eadem ecclesia et ipsius rectore nihil aliud solvunt, solum missalia de quolibet manso per unum corum siliginis et tabernatores tam regales quam plebanales solvunt columbationem de qualibet domo per medium grossum; praedicti autem cmethones regales solvunt pecuniariam decimam pro doctoribus universitatis studii *Cracoviensis* de quolibet manso per novem grossos; item eadem ecclesia et ipsius plebanus habet prata inter agros suos plebanales; item et piscinam, iacentem inter piscinas advocatiae et regalem, sub villa *Luboschevj*.

Lubochen minor, villa sub eadem parochiali, in qua sunt tabernae agros habentes, ex quibus decima manipularis proveniens duntaxat spectat ad eandem parochialem et ipsius plebanum; ex agris autem cmethonalibus percipiunt eam doctores et magistri universitatis studii *Cracoviensis*, et pro praedicta ecclesia parochiali ipsius villae cmethones missalia de quolibet manso per corum siliginis solvunt.

Luboschovi, *Glynyk* et *Yyasyenye* necnon et *Brynycza*, villae sub eadem parochiali in *Lubochen*, in quibus villis incolae pro eadem parochiali ecclesia solummodo columbationem seu missalia de quolibet manso per unum corum siliginis solvunt et decimas manipulares pro mensa archiepiscopali.

Taxata est eadem ecclesia ad unam marcam argenti, quo vero ad denarium *S. Petri* camerae apostolicae ad duos scotos.

55. MALECZ.*)

Villa haereditaria, in eadem ecclesia parochialis, tituli *S. Floriani*, de iure patronatus laicorum haeredum in eadem *Malecz*, pro tempore existentium; quam pronunc obtinet honorabilis *Mathias de Rava* [1]) ex praesentatione nobilium *Joannis Korycsyenskj* [2]), *Nicolai Maleczkj* et *Thomae*, fratris ipsius [3]), protunc haeredum eiusdem villae *Malecs*; qui quidem plebanus pro tempore existens consuevit servare in subsidium unum capellanum et ministrum, quos salariis providet ex pro-

*) *Malecs* albo *Malec*, wieś szlachecka, położona w dzisiejszej archidyecezyi *warszawskiej* powiecie dekanacie *brzezińskim*, gniazdo rodziny *Maleckich* a następnie własność *Korycińskich*, z których *Floryan Szary Koryciński* h. *Topór* fundował tam i uposażył kościół parafialny, jak wnosić należy z dokumentu erekcyjnego kościoła w *Ujeździe* niżej umieszczonego, przynajmniej w połowie wieku XIV (Paprocki, *Herby* l. c. str. 99. 926. 942. Niesiecki l. c. II, 217). Kościół ten według świadectwa rzeczonego dokumentu erekcyjnego był przez fundatora swego dobrze uposażony, tak że arcybiskup *Wojciech Jastrzębiec* erygując nowy kościół parafialny w *Ujeździe*, bez skrupułu, jak powiada, mógł odłączyć od parafii *maleckiej* dwie wsie, a przyłączyć do nowej parafii. Kościół *małecki* czy to przez zabór heretyków lub pożar albo wojny spustoszony i z własności swej ogołocony, upadł całkiem, jak się zdaje, w pierwszej połowie wieku XVII i dziś nie ma po nim śladu; wsie zaś do niego należące wcielono na zawsze do sąsiednich parafii i w wprawdzie sam *Małec* do *Lubochni*, a resztę wsi, jako to: *Skrzynki*, *Przesiadłów*, *Sangrodz*, *Niewiadów* i *Zaosie* do parafii w *Ujeździe*, do której po dziś dzień należą (Cfr. Rubryc. dyec. warsz. z r. 1860 f. 41).

[1]) *Maciej z Rawy*, pleban. [2]) *Jan Koryciński* h. *Topór*. [3]) *Mikołaj* i *Tomasz Maleccy* h. *Jelita* Niesiecki l. c. II, 621 III, 217).

ventibus mensae plebanalis; ad quam iure parochiali ultra praedictam *Malecz* villae infrascriptae, videlicet *Maleczka Volya* [1]), *Skrzynkj* [2]), *Przesyadlow* [3]), *Sangrocz* [4]), *Nyewyadow* [5]) et *Zaossye* [6]) spectant et pertinent; et habet pro dote et fundo bona, decimas et proventus infrascriptos, quorum modo extat in possessione pacifica; et primo in eadem villa *Malecz* et ipsius haereditate habet unam specialem aream pro curia plebanali et in eadem curiam cum hortis eidem adiacentibus pro allodio et aliis utilitatibus, ex opposito ecclesiae versus meridiem iacentem; item et alias speciales areas pro vicario et ministro circa cimiterium ipsius ecclesiae sitas; item et sex mansos seu arvos alias *dzaly*, hinc inde inter agros cmethonales dictae haereditatis iacentes, videlicet in uno campo tres, in alio duos et in tertio unum pro praedio plebanali, cum pratis eisdem agris adiacentibus, seu inter agros, prout et cmethones habent, sitos; item decimam manipularem ex omnibus et singulis eiusdem villae *Malecz* praedialibus et cmethonalibus agris provenientem, et conducunt eam cmethones in aream dotis plebanalis ipsorum curribus absque solutione quavis canapalium; de agris vero praedialibus conducit eam plebanus ipsius curru.

Maleczka Volya, villa sub eadem parochiali, in qua sunt speciales agri praediales necnon tabernales duarum tabernarum ex antiquo, quarum tabernarum agros modo possident laboriosi *Martinus Roszek*, *Albertus Perka* et *Mathias Pakosch*; ex quibus agris praedialibus et tabernalibus decimae manipulares provenientes spectant ad eandem parochialem in *Malecz* et ipsius rectorem; ex agris vero cmethonalibus omnibus et singulis datur decima manipularis pro mensa archiepiscopali ecclesiae *Gnesnensis*, et pro eadem parochiali dictae villae cmethones solummodo columbationem de manso per unum grossum solvunt.

Skrzynki, *Przesyadlow*, *Oyrzanow*, villae sub eadem parochiali ecclesiae in *Malecz*; quarum incolae pro eadem ecclesia nihil aliud, solum columbationem et de agris ipsorum decimas manipulares in *Skrzynkj* pro mensa archiepiscopali, in *Przesyadlow* ex praedialibus pro parochiali in *Thabyasche* [7]) et ex cmethonalibus ad custodiam, prout et in *Oyrzanow* [8]), collegiatae *beatae Mariae Lanciciensis* solvunt, et similiter in dicta *Oyrzanow* de agris praedialibus datur decima manipularis ad parochialem suprascriptam in *Thobyasche* et ipsius rectorem.

Sangrocz et *Zaossye*, villae sub eadem parochiali ecclesia in *Malecz*, in quibus villis decimae manipulares post omnes et singulos agros provenientes in toto spectant ad ecclesiam parochialem in *Chorzeczyn* [9]) et ipsius rectorem, et pro praefata ecclesia in *Malecz* ipsarum villarum incolae solummodo columbationem de quolibet manso per unum grossum solvunt.

Nyewyadow, villa sub eadem parochiali in *Malecz*, cuius villae decimae manipulares ex agris cmethonalibus provenientes spectant ad parochialem ecclesiam in *Nyesulkow* [10]) et ipsius rectorem; ex agris vero praedialibus in parte de quibusdam agris dantur pro ecclesia parochiali in *Chorzeczyn*, et de quibusdam pro

[1]) *Małecka Wola.* [2]) *Skrzynki.* [3]) *Przesiadłów.* [4]) *Sangrocz.* [5]) *Niewiadów.* [6]) *Zassie*, wsie należące dziś do parafii *Ujazd.* [7]) *Tobiasze*, wieś niegdyś z kościołem parafialnym, dziś należąca do parafii w *Ujeździe.* [8]) *Ojrzanów*, wieś należąca do tejże parafii. [9]) *Chorzęcin*, wieś z kościołem parafialnym w archidyecezyi *warszawskiej*, powiecie i dekanacie *brzezińskim.* [10]) *Niesułków*, wieś z kościołem parafialnym w tymże dekanacie i powiecie.

parochiali in *Uyasd*; pro dicta autem parochiali in *Malecz* cmethones solummodo columbationem de quolibet manso per grossum solvunt.

Taxata est eadem ecclesia ad unam marcam argenti, quo vero ad denarium *S. Petri* camerae apostolicae ad duos scotos.

56. UYASD.*)

Oppidum haereditarium et in eodem ecclesia parochialis, tituli *beati Adalberti* necnon *Viti* et *Christophori*, de iure patronatus laicorum haeredum eiusdem oppidi, quam pronunc obtinet honorabilis dominus *Joannes Skothnyczkj*[1]) ex praesentatione magnificae olim dominae *Vincentiae*, relictae magnifici olim *Petri Dunyn*, palatini *Brestensis*, tunc dominae dotalicialis et tutoris puerorum dicti olim palatini, per reverendissimum olim *Albertum*[2]), archiepiscopum s. ecclesiae *Gnesnensis* erecta ac in parte certis decimis de mensa archiepiscopali, necnon nobilem quondam *Petrum Tluk*, haeredem in *Strygkow*, gladiferum *Lanciciensem*, certis bonis haereditariis dotata et fundata, prout litterae erectionis praedicti olim reverendissimi patris domini *Alberti*, archiepiscopi et primatis, ipsius sigillo in cordula sericea subappenso latius continentur, quarum tenor sequitur et est talis:

In nomine Domini amen. *Albertus*, Dei gratia *S. Gnesnensis* ecclesiae archiepiscopus et primas, ad rei memoriam sempiternam. Pastorali sollicitudine super creditum nobis gregem et commissis ecclesiis (sic) vigilantes, libenter ibi salutaribus remediis occurrimus et piis votis supplicum benigno favore acclinamur, ubi tam commoda earundem ecclesiarum quam pericula prospicimus animarum, et quae nostris geruntur temporibus, ut illibata permaneant, perhennamus. Sane diligenti consideratione attendentes, quomodo oppidum *Uyasd* nobilis *Petri Tluk*, haeredis in *Strykowo*, gladiferi *Lanciciensis*, ad quod inhabitandum confluit populus universus, de novo locatur in merica et metis *Mazoviae* inter vicinas sibi villas, videlicet *Uyasd* eiusdem domini *Petri* et sortem eidem adiacentem nobilium *Dobkonis* et *Margarethae*, relictae *Sbiluthj*, similiter *Uyasd* nuncupatam, necnon inter villas *Olssowa* et *Popye-*

*) *Ujasd*, osada szlachecka, położona dziś w archidyecezyi *warszawskiej*, powiecie i dekanacie *brzezińskim*, niegdyś miasto, na początku wieku XV założone przez *Piotra Tłuka Stryjkowskiego* h. *Leliwa* (Niesiecki l. c. IV, 220), jak opis powyższy i umieszczony w nim dokument erekcyjny świadczy, który równocześnie wystawił tam kościół drewniany, przez arcybiskupa *Wojciecha Jastrzębca* (1422—1436) kanonicznie jako parafialny erygowany. Tenże arcybiskup odłączył od kościoła parafialnego w *Rossosze* wieś na miasto zamienioną *Ujasd*, a od kościoła parafialnego w *Małczu*, o którym wyżej była mowa, wsie *Olszowę* i *Popielawy* i utworzył kanonicznie dotąd istniejącą parafią w *Ujeździe*; kościołowi zaś tamtejszemu przez fundatora dwiema włokami ziemi, karczmą i trzema placami czyli ogrodami uposażonemu darował dziesięciny z nowin w *Ujeździe* i *Zaborowie* na gruntach kmiecych, przysądziwszy prawo prezentowania plebanów wspomnionemu fundatorowi i jego potomkom na wieczne czasy. W początku wieku XVI był *Ujasd* własnością *Piotra Dunina*, wojewody *brzesko-kujawskiego* i żony jego *Wincencyi*, która owdowiawszy, prezentowała na probostwo w *Ujeździe* powyższemu opisowi spółczesnego księdza *Jana Skotnickiego*.

1) *Jan Skotnicki* zapewne h. *Rola*. 2) *Wojciech Jastrzębiec*, arcybiskup *gnieźnieński* 1422—1436.

lavi, quae villae sub ecclesiis, ad quas iure parochiae pertinebant, in tantum elongatae existunt, quod ad eas inhabitatoribus earum propter longam loci distantiam et viarum discrimina pro audiendis divinis officiis et percipiendis ecclesiasticis sacramentis non patebat aditus commodus, propter quod religio christiana in eis attenuabatur, fides vacillabat, spes decrescebat et charitas, quae multitudinem peccatorum operit, extingui videbatur, quodque pavidius est, negligentia rectorum, quorum custodiae deputati fuerant, multa animarum pericula committi videbantur; cum autem sollicitudo nostri pastoralis officii id requirat, quod huiusmodi defectibus sollicite providere debeamus, quapropter timendum nobis arbitrantes, ne praedictarum villarum inhabitatores sola distantia loci impediti, raro vel nunquam sui pastoris evangelizantis monita salutaria audientes divinaeque legis orbati scientia fierent praeda humani generis inimici: in salutem animarum remissionemque peccatorum nostrorum necnon ad devotas preces praefati domini *Petri Tluk* nobis propter hoc humiliter oblatas ecclesiam parochialem in dicto oppido *Uyasd* in honorem omnipotentis Dei eiusque *Genitricis virginis Mariae* et specialiter ad recolenda inibi merita beatorum martyrum, *Adalberti*, patroni nostri gloriosi necnon *Viti* et *Christophori*, de novo fundavimus, ereximus ac fundamus et erigimus per praesentes; comperto quoque quod ecclesiae in *Rossochi* et in *Malecz* ita abundant reditibus, quod ministri earum praeter proventus villarum praedictarum *Uyasd*, *Olssova* et *Popyslavj* convenienter possunt sustentari, de consensu rectorum earundem ecclesiarum ad hoc specialiter vocatorum easdem villas memoratae ecclesiae novae plantationis in *Uyasd* pro parochia una cum inhabitatoribus earum duximus adiungendum et adiungimus, ut ibidem in *Uyasd* et non alias divina officia audiant, sepulturam habeant, iuraque parochialia persolvant et tam necessaria quam voluntaria deinceps percipiant ecclesiastica sacramenta; et quia, qui ad onus eligitur pro refectione habere praecipitur corporis alimentum, memoratus dominus *Petrus Tluk* pro sua parentumque ac successorum suorum salute eidem ecclesiae pro sustentatione congrua rectoris, qui pro tempore fuerit, duos mansos agrorum, unam tabernam et tres areas pro habitatione ministrorum ibidem in *Uyasd* iuxta ecclesiam dedit, donavit et assignavit; et nos etiam in spem divinae retributionis decimas campestres manipulares de omnibus agris novalibus in eodem oppido *Uyasd*, quod pro locatione sua exstirpationeque agrorum concessam sibi habet viginti annorum libertatem, necnon in *Zaborovo*, villula seu sorte eiusdem domini *Petri*, post cmethonum agros ad mensam nostram archiepiscopalem spectantes et de sortibus praescriptis, *Uyasd* nuncupatis, eidem ecclesiae in *Uyasd* sub ratihabitione venerabilium fratrum nostrorum capituli *Gnesnensis* damus, donamus, appropriamus et incorporamus donatione irrevocabili per ipsius ecclesiae ministros, qui pro tempore fuerint, habendas, tenendas, percipiendas, utifruendas, possidendas temporibus perhenniter successuris; ius patronatus seu praesentationis rectorem ad eandem ecclesiam, quoties ipsam vacare contigerit, praenominato *Petro Tluk* et suis legitimis successoribus tantummodo reservantes. In quorum omnium fidem et testimonium praemissorum nostras fundationis litteras scribi nostrique sigilli appensione iussimus communiri. Actum *(reliqua desunt)*.

Item eadem ipsa ecclesia et ipsius rector ultra decimas in praeinsertis erectionis et fundationis litteris descriptas habet in possessione, videlicet in villis infrascriptis:

Starzyce[1]), villa sub parochiali ecclesia in *Tabyasche*, post cuius villae omnes et singulos agros decima manipularis proveniens spectat ad ecclesiam parochialem in *Uyasd* et ipsius rectorem, percipiunt tamen eam vicarii ex concessione plebani.

Thabyasche[2]), villa, in qua est ecclesia parochialis, in cuius haereditate sunt quidam agri seu campi, dicti et appellati *Radlyny* et *Ruczolow*, de quibus decimae manipulares provenientes spectant ad ecclesiam parochialem in *Uyasd* et ipsius rectorem et ex aliis omnibus et singulis ipsius villae agris cmethonalibus spectat ad eandem praedictam ecclesiam parochialem in *Thabyasche* et ipsius rectorem.

Nyevyadovo, villa sub parochiali in *Malecz*, in cuius haereditate habetur certa pars campi seu argula, dicta *Zaroslye*, iacens iuxta fluvium *Colcova rzeka*, de quo agro decima manipularis, dum et quando colitur, proveniens spectat ad ecclesiam parochialem in *Uyasd*, de aliis autem agris praedialibus ad ecclesiam parochialem in *Chorzeczyn* et de cmethonalibus in *Nyesulkow*.

Zaossye, villa sub parochiali ecclesia in *Malecz*, in cuius haereditate habetur quidam campus, dictus *Gawronye*, de cuius parte decima manipularis etiam proveniens spectat ad parochialem in *Uyasd* praedictam, et ex aliis omnibus totius villae spectat ad parochialem in *Chorzeczyn*.

Taxata est eadem ecclesia ad mediam marcam argenti, quo vero ad denarium *S. Petri* camerae apostolicae ad unum scotum cum medio.

57. BUDZYSCHEVYCZE.*)

Oppidum regale, in eodem ecclesia parochialis, tituli *S. Stephani protomartyris*, de iure patronatus regis Poloniae pro tempore existentis, quam pronunc obtinet honorabilis *Stanislaus de Yanczewo*[3]), ex praesentatione serenissimi principis domini *Sigismundi*, Dei gratia regis Poloniae etc. feliciter moderni; qui, prout ex antiquo, circa ipsam ecclesiam propter paucitatem proventuum solummodo servare consuevit unum vicarium et ministrum, quos ex proventibus mensae suae plebanalis salariat; ad quam iure parochiali praedictum oppidum *Budzyschewycze* necnon villae infrascriptae, videlicet *Myedzwne*[4]), *Rankaczyecz*[5]) (sic), *Wangrzynovycze*[6]), *Za-*

[1]) *Starzyce*, wieś należąca dziś do parafii *Tomaszowa* w archidyecezyi *warszawskiej*, powiecie i dekanacie *brzezińskim*, powstałej po sporządzeniu powyższego opisu. [2]) *Tobiasze*, wieś należąca dziś do parafii *Ujazd*, gdzie od niepamiętnych czasów był kościół parafialny, który gdy podupadł i przez dziedziców miejscowych nie został odbudowany, parafię prawdopodobnie w wieku XVII zniesiono, a wsie do niej należące do sąsiednich wcielono kościołów, a mianowicie *Starzyce* do *Tomaszowa*, a *Tobiasze* do *Ujazdu*.

*) *Budziszewice*, niegdyś miasto królewskie, dziś wieś należąca do archidyecezyi *warszawskiej* powiatu i dekanatu *rawskiego*, miała kościół parafialny z szczodrobliwości królów polskich już przynajmniej w wieku XV, gdyż akta konsystorskie czynią o nim wzmiankę w drugiej połowie wieku XVI jako o dawnym (Archiv. Consist. Gnesn. akta procesowe). Komu zawdzięcza byt swój dzisiejszy kościół, nie wiadomo.

[3]) *Stanisław z Janczewa*, pleban. [4]) *Miersno*. I i II. [5]) *Rękawiec*. [6]) *Węgrzynowice*.

lyeschye[1]), *Ravycza*[2]), *Regny*[3]), *Radzyn*[4]), *Wylkuczycze*[5]), *Yankow*[6]) et *Modrzewye*[7]) spectant et pertinent; eademque ecclesia et ipsius pro tempore plebanus habet pro dote et fundo bona, decimas et proventus infrascriptos, quorum modo extat in possessione; et primo in eodem oppido et ipsius haereditate habet circa ecclesiam unam specialem aream pro curia plebanali et in eadem modo curiam cum hortis, pro allodio et aliis utilitatibus, eidem areae adiacentibus necnon et alias speciales areas in altera parte ecclesiae versus curiam pro vicario et ministro; insuper unam aliam aream in altero latere villae versus occidentem cmethonalem inter areas cmethonales sitam, in cuius parte locatus est cmetho, altera parte pro curia plebanali reservata, cum horto eidem areae (adiacente) in eadem latitudine, prout alia area iacet, se protendentem; cuius quidem areae cmetho per plebanum locatus habet dimidiam partem mansi praedialis dotis plebanalis emensurati et solvit plebano eiusdem ecclesiae pro censu annuo per decem septem grossos et nihil aliud solvit, solum unam diem singulis hebdomadis plebano laborat labores necessarios cum curru aut aratro pro placito plebani; habet enim eadem ecclesia et ipsius pro tempore plebanus in eadem haereditate *Budzyschewycze* unum mansum agri, cuius partem plebanus pro curia sua colit et in altera parte cmethonem, prout supra, locavit; item habet in eadem haereditate certam partem borae, iacentem versus villam et haereditatem *Regny*, inter vias, ab una in *Regny* et ab altera partibus in *Wylkuczyce* se protendentem et iacentem; item decimam manipularem ex omnibus et singulis agris praedialibus necnon arvo advocatiae, ex agris praedialibus iam dudum adiuncto et incorporato, item et ex dimidio manso advocatiali provenientem, quam eiusdem ecclesiae rector pro tempore existens curru proprio conducere in dotem plebanalem consuevit; et partem praesertim ex agris praedictis advocatiae dimidii mansi ministro eiusdem ecclesiae percipiendam concessit; ex aliis autem omnibus et singulis eiusdem oppidi dotis advocatiae agris decimam manipularem provenientem percipiunt factores pro mensa archiepiscopali ecclesiae *Gnesnensis* archiepiscopi pro tempore existentis; et pro eadem ecclesia parochiali eiusdem oppidi omnes et singuli incolae solummodo missalia de quolibet manso per unum corum avenae necnon columbationem per unum grossum solvunt.

Zalyeschye et *Modrzewye*, villae sub eadem parochiali in *Budzyschewycze*, post quarum villarum omnes et singulos agros cmethonales et praediales decimae manipulares provenientes in toto spectant ad eandem parochialem ecclesiam et plebanum in *Budzyschevycze* et ipsius rectorem, et conducunt eam eiusdem villae *Zalyeschye* cmethones curribus eorum absque solutione canapalium; solvunt tamen loco columbationis de qualibet domo per unum corum avenae.

Wegrzynovyce, villa sub eadem parochiali in *Budzyschevyce*, in qua sunt aliquot curiae nobilium agros praediales habentes, in quorum parte sunt cmethones locati et in parte agrorum ex antiquo cmethonalium, ex quibus agris ab antiquo praedialibus decimae manipulares provenientes spectant ad ecclesiam parochialem

[1]) *Zalesie.* [2]) *Rawica.* [3]) *Regny.* [4]) *Rzeczyn Stary i Nowy.* [5]) *Wilkucice.* [6]) *Janków.* [7]) *Modrzewek.* Przybyły później osady: *Młynek Budziszewski, Łęczkowice, Czosny, Jankówek, Maksymilianów, Emilów, Norbertów, Modrzewskie Budy, Agnopol, Wygranów, Nepomucenów, Smolarnia, Józefów, Helenów.*

in *Yessow* et ipsius praepositum; ex agris autem cmethonalibus ad regiam maiestatem ex antiquo spectant et in parte cmethonalibus (sic) nobilium decimae manipulares provenientes spectant ad praedictam ecclesiam parochialem in *Budzyschevycze* et ipsius rectorem, et conducunt eam eiusdem villae cmethones curribus ipsorum absque solutione canapalium; et ultra decimas eiusdem villae cmethones pro eadem ecclesia et ipsius rectore per unum corum avenae loco colendae solvunt.

Myedzwne, villa sub eadem parochiali in *Budzyschevycze*, cuius villae incolae pro eadem ecclesia et ipsius rectore solummodo missalia de qualibet domo per unum corum avenae et per unum grossum pro colenda solvunt, decimam autem manipularem pro mensa archiepiscopali ecclesiae *Gnesnensis*.

Rankaczyecz, *Ravycza*, *Regny* et *Radzyn*, villae sub eadem parochiali, in quarum una, videlicet *Rankaczyecz*, sunt agri praediales et curia, de quibus agris praedialibus decima manipularis proveniens spectat ad ecclesiam parochialem in dicta *Budzyschevycze*, ex agris autem cmethonalibus necnon post omnes et singulos agros praedictarum villarum *Ravycza*, *Regny* et *Radzyn* decimae manipulares provenientes in toto spectant ad mensam archiepiscopalem ecclesiae *Gnesnensis*, et cmethones earundem pro parochiali praedicta in *Budzyssevyce* loco columbationis missalia de qualibet domo per unum corum avenae solvunt.

Vylkuczyce, villa sub eadem parochiali, cuius villae cmethones pro eadem ecclesia solummodo loco columbatiopionis de qualibet domo missalia similiter, prout in aliis villis, per unum corum avenae et decimas manipulares ex agris cmethonalibus provenientes pro mensa archiepiscopali, de agris autem praedialibus haeres similiter decimas manipulares pro ecclesia parochiali in *Chorszeczyn* et ipsius rectore solvunt.

Yankow, villa sub parochiali ecclesia in *Budzyschevycze* praedicta, in qua sunt agri speciales praediales ab agris cmethonalibus distincti, ex quibus decima manipularis proveniens spectat ad ecclesiam parochialem in *Chorszeczyn* et ipsius rectorem et ex agris cmethonalibus in *Banthkow* et ipsius ministros, et pro suprascripta ecclesia in *Budzyschevyce* solummodo cmethones loco columbationis missalia de qualibet domo per unum corum avenae solvunt.

Taxata est eadem ecclesia ad unam marcam argenti, quo vero ad denarium *S. Petri* camerae apostolicae ad tres scotos.

58. ZELICHLYN.*)

Villula minor, in eadem ecclesia parochialis, tituli *S. Bartholomaei*, de iure patronatus laicorum haeredum eiusdem villae, quam pronunc obtinet honorabilis

*) *Żelechlinek*, wieś szlachecka, położona w dzisiejszej archidyecezyi *warszawskiej*, powiecie i dekanacie *rawskim*, stanowiąca wraz z wsią *Żelechlinem* dziedzictwo i gniazdo heraldykom naszym nieznanej rodziny *Żelechlińskich* (jeżeli nie są *Żelechońscy* h. *Jelita*, o których ma *Niesiecki* t. IV, 729).

Thomas Gothkowskj[1]) ex praesentatione generosi domini *Bartholomaei Zelychlynskj*[2]), unici tunc eiusdem ecclesiae patroni, qui, prout ex antiquo, circa ipsam ecclesiam servat unum capellanum in vicarium in subsidium et ministrum, quos salariis providet ex proventibus mensae suae plebanalis; ad quam iure parochiali ultra praedictam *Zelychlyn minorem* villae infrascriptae spectant et pertinent, videlicet *Zelychlyn maior*[3]), *Swyny Kyerz*[4]), *Bukowyecz*[5]), *Czerwonka*[6]), *Radwanka*[7]), *Lochowska Volya*[8]), *Lochow duplex*[9]), *Narapyenyska Volya*[10]), *Narapna*[11]) et *Kaleczow*[12]); et habet eadem ipsa ecclesia et ipsius pro tempore rector pro dote et fundo bona, proventus et decimas infrascriptas, quorum modo est in pacifica possessione; et primo in eadem villa et ipsius haereditate habet circa ipsam ecclesiam unam specialem aream pro curia plebanali cum hortis pro allodio et aliis utilitatibus ipsam concernentibus et in eadem curiam; et ex opposito eiusdem versus ecclesiam alias speciales areas pro vicario et ministro et in eisdem domunculas, necnon circum circa eandem ecclesiam et aream dotis plebanalis habet certum spatium terrae seu arvum pro agris, dotem plebanalem concernentibus, et ex opposito eiusdem habet partem borae, citra vel ultra ad viginti stadia in circuitu ad latitudinem et longitudinem se protendentem; et in eodem spatio terrae agri dotis plebanalis habet unum cmethonem locatum, agros ex eodem spatio emensuratos habentem, qui pro censu annuo singulis annis plebano pro tempore existenti solvit per viginti grossos et unam diem omni septimana plebano laborat labores necessarios alias pro arbitrio plebani; item decimam manipularem post omnes et singulos agros eiusdem haereditatis *minoris Zelychlyn*, (dempto uno campo, versus *maius Zelychlyn* iacente), habet eadem ipsa ecclesia et ipsius plebanus ex antiquo provenientem, et conducunt eam cmethones eiusdem haereditatis curribus ipsorum in horreum dotis plebanalis; ex agris vero praedialibus conducit eam plebanus curru proprio; et nihil aliud eiusdem villae cmethones pro eadem ecclesia et ipsius plebano solvunt, praeter colendam de qualibet domo per grossum; ex praedicto autem campo versus *maius Zelychlyn* iacente decima manipularis proveniens datur pro mensa archiepiscopali ecclesiae *Gnesnensis*.

Zelychlyn maius, sub eadem parochiali in *minore Zelychlyn*, villa, in cuius haereditate non sunt aliqui agri praediales solum cmethonales et eiusdem villae incolae pro eadem parochiali ecclesia in *Zelychlyn minori* solummodo columbationem de qualibet domo per unum grossum et decimam manipularem ex omnibus et singulis agris ipsius villae provenientem pro mensa archiepiscopali solvunt.

Swyny Kyerz, *Bukowyecz*, *Czechovyce* et *Kaleczow*, villae sub eadem parochiali, quarum villarum post omnes et singulos agros praediales et cmethonales

Tej rodzinie zawdzięcza kościół tamtejszy swoje powstanie i uposażenie zapewne już w wieku XV. Z powyższego opisu, w którym zachodzi kilka wsi do parafii należących, a obowiązanych do oddawania dziesięcin kościołowi w *Głuchowie*, wnosić można, że parafia *żelechlińska* musiała powstać z parafii *głuchowskiej*.

[1]) *Tomasz Gotkowski*, pleban. [2]) *Bartłomiej Żelechliński*. [3]) *Żelechlin*. [4]) *Świnikierz*. [5]) *Bukowiec*. [6]) *Czerwonka*. [7]) *Radwanka*. [8]) *Wolica*. [9]) *Łochów* i *Łochówek*. [10]) *Naropińska Wola*. [11]) *Naropna*, gniazdo rodziny *Naropińskich* h. *Belina*, z której pochodzili prałaci *gnieźnieńscy*, *krakowscy* i t. d., *Feliks* i *Jan Naropińscy* wyżej po kilkakrotnie wspominani. [12]) *Kaleczów*, dziś nie znany. Później przybyły osady: *Chociszew*, *Feliksów*, *Gawarków*, *Czechowice*, *Józefin*, *Julianów*, *Kopiec*, *Petrynów*, *Teklin*.

decimae manipulares provenientes in toto spectant ad eandem parochialem in *Zelychlyn* et ipsius rectorem, et conducunt eas cmethones de agris ipsorum curribus ipsorum ad horrea per plebanum locanda absque solutione canapalium; de agris autem nobilium conducit eas plebanus, et nihilominus tamen cmethones ipsarum villarum solvunt columbationem de qualibet domo per grossum.

Czerwonka et *Radwanka*, villae sub eadem parochiali, quarum incolae seu cmethones pro eadem ecclesia et plebano in *Zelychlyn* nihil aliud solvunt praeter columbationem et decimas manipulares in praedicta *Czerwonka* ad parochialem ecclesiam *Krzemyenycza*, et in dicta *Radwanka* ad parochialem in *Gluchow* ecclesias et ipsarum rectores.

Lochowska Volya, villa sub parochiali ecclesia praedicta in *minori Zelychlyn*, in cuius haereditate dicuntur esse quidam agri, dicti et appellati *Yanussewske*, praediales, ex quibus occasione decimae manipularis provenientis habetur differentia super perceptione inter praedictae ecclesiae in *Zelychlyn* et ecclesiae parochialis in *Gluchow* rectores, est tamen in possessione ecclesia et rector ipsius in *Zelychlyn*; de agris autem cmethonalibus decima manipularis proveniens in toto spectat ad praedictam ecclesiam parochialem in *Gluchow* et ipsius rectorem et pro suprascripta parochiali in *Zelychlyn* eiusdem villae cmethones solummodo colendam per medium grossum de qualibet domo solvunt.

Lochow duplex, sub parochiali praedicta in *Zelychlyn* villae, post quarum omnes et singulos agros praediales necnon hortulaniarum in *minori* decimae manipulares provenientes spectant ad ecclesiam eandem parochialem in *Zelychlyn* et ipsius rectorem; ex agris autem cmethonalibus ad parochialem ecclesiam in *Gluchow* et ipsius rectorem; et earundem villarum cmethones pro parochiali in *Zelychlyn* solummodo columbationem solvunt.

Naropyenska Volya, villa sub eadem parochiali in *Zelychlyn*; *non sunt in eadem aliqui agri praediales solum cmethonales, de quibus*[1]) agris cmethonalibus (decima manipularis) proveniens ad parochialem in *Gluchow* et ipsius rectorem spectat, et ipsius villae cmethones pro parochiali ipsorum solummodo columbationem de qualibet domo per grossum solvunt.

Naropna, villa sub parochiali in *Zelychlyn*, habens haereditatem per fluvium in duo latera divisam; cuius villae ex agris ex antiquo cmethonalibus, etiam qui coluntur pro curiis haeredum, in parte fluvii versus villam *Lochow* sitis decimae manipulares provenientes in toto spectant ad ecclesiam parochialem in *Gluchow* et ipsius rectorem; ex agris vero ab antiquo praedialibus in eadem parte fluvii et ex altera in toto tam cmethonalibus quam praedialibus decimae manipulares provenientes etiam in toto spectant ad ecclesiam parochialem in *Zelychlyn* et ipsius rectorem; et eiusdem villae cmethones pro parochiali eorum in *Zelychlyn* nihilominus solvunt columbationem de qualibet domo per grossum.

Taxata est eadem ecclesia ad unam sexagenam argenti, quo vero ad denarium *S. Petri* camerae apostolicae ad duos scotos.

[1]) Ustęp drukowany kursywą jest na załamku wpisany ręką spółczesną, w texcie zaś zmazano słowa następujące: Cuius villae decimae manipulares ex agris ab antiquo et postea pro praediis haeredum exstirpatis progressive provenientes spectant ad eandem ecclesiam et plebanum in *Zelychlyn*.

59. GLUCHOW.*)

Villa mensae archiepiscopalis et in eadem ecclesia parochialis, tituli *S. Venceslai*, de collatione et provisione archiepiscopi *Gnesnensis* pro tempore existentis, quam pronunc obtinet honorabilis *Mathias de Stachlevo*[1]) ex provisione reverendissimi patris domini *Joannis de Lasko*, archiepiscopi *Gnesnensis*, legati nati et primatis; cuius ecclesiae pro tempore plebanus pro subsidio circa eandem ecclesiam consuevit servare unum capellanum in vicarium et ministrum, quos ex proventibus mensae suae plebanalis salariis providet; ad quam iure parochiali duntaxat praedicta *Gluchow* et *Mylochnyevyce*[2]), villae, spectant et pertinent; et habet eadem ipsa ecclesia et ipsius pro tempore rector bona, decimas et proventus pro dote et fundo infrascriptos, quorum modo extat in possessione pacifica; et primo in eadem villa *Gluchow* et ipsius haereditate habet imprimis unam specialem aream pro curia plebanali et in eadem curiam cum hortis pro allodio et aliis commoditatibus, eidem areae adiacentibus, necnon et alias speciales pro vicario et ministro, et certas alias areas pro hortulanis quatuor, et in eis modo hortulanos, circumcirca ecclesiam hinc inde sitas; qui quidem hortulani habent agros, ex agris praedialibus ecclesiae et rectoris ipsius per partes emensuratos, et eorum quilibet pro censu singulis annis eiusdem ecclesiae per unum fertonem (solvit) et per unam diem qualibet septimana laborat; habet enim eadem ipsa ecclesia et ipsius rector in eiusdem villae haereditate quatuor sortes seu arvos alias *dzalj* ex opposito ecclesiae versus meridiem, protendentes se ab agris cmethonis dicti *Krzyzan* usque ad viam, quae vadit de *Gluchow* in *Volya*, et ex opposito dictorum agrorum habet silvam seu *gayum*, protensum in longitudine, prout cmethonales agri protenduntur; in quarum sortium finibus locati sunt praedicti plebanales hortulani. Item in campo versus villam *Mylochnyovyce* et penes agros eiusdem habet alias tres sortes agri, incipiendo a via, quae ducit in *Ravam*, usque quo alii cmethonales agri protenduntur, et in eorum finibus habet etiam versus *Lochovj* silvam seu *gayum*; item in campo eiusdem haereditatis ex opposito villae *Gothkovyce* habet campum transversum alias *przeczne*, incipiendo a via, quae ducit ex *Gluchow* in *Brzesyny* et ab agris *Lucae Nyedzalek*, usque ad nemora archiepiscopalia, ex opposito quorum agrorum habet etiam nemus tantae latitudinis et longitudinis, prout agri cmethonales se extendunt; item sub haereditate *Prussy* habet unum arvum agri, alias *nywa*, inter agros *Colowrothny* ab una et *Albertum Porel* ex altera partibus cmethonum eiusdem villae *Gluchow*, proten-

*) *Głuchów*, wieś niegdyś arcybiskupia, należąca do klucza *mnichowickiego* dóbr księstwa *łowickiego*, położona w dzisiejszej archidyecezyi *warszawskiej*, dekanacie i powiecie *skierniewickim*, zawdzięcza kościół swój parafialny i jego uposażenie arcybiskupom *gnieźnieńskim* już przynajmniej w połowie wieku XIV, będąc wspominaną w aktach konsystorskich w pierwszej połowie wieku XV jako wieś parafialna (Arch. Consist. Gnesn. akta luźne).

[1]) *Maciej ze Stachlewa* (wsi należącej do parafii *Maków* w księstwie *łowickiem*), pleban. [2]) *Miłochniewice*. Później przyłączono do parafii wsie *Celinów* i *Prussy* należące od początku do parafii *Wysokienice*. Następnie przybyła nowa kolonia *Kochanów*.

dentem seu ad limites villae *Prussy*; item habet in eiusdem villae haereditate unum lacum, dictum *Syedlyecz*, inter agros cmethonales iacentem, versus villam et haereditatem *Byalenyno*; item decimam manipularem post omnes et singulos agros praediales advocatiae necnon liberos, in quibus agris in parte praedialibus et liberis sunt locati modo cmethones et incolae in eadem villa infrascripti, videlicet *Albertus Kolowrothny*, *Albertus Cuba*, *Albertus Konopka*, *Jacobus Klemba*, *Lucas Roy*, *Bartholomaeus Guth* necnon *Michaël*, *Joannes* et *Mathias Sythkovye*; necnon in haereditate *Mylochnyevyce* ex agris advocatiae et praedialibus provenientem, quam eiusdem ecclesiae plebanus ex agris praedialibus conducit curru proprio et ex agris aliis agrorum incolae eorum curribus in dotem plebanalem in *Gluchow*; alii autem omnes et singuli ipsarum villarum cmethones et incolae pro eadem ipsa ecclesia et ipsius rectore nihil aliud solvunt, solummodo de quolibet manso alias *dzyal* per unum corum siliginis et per unum avenae; praedicti autem cmethones in agris praedialibus et liberis locati non solvunt missalia solum colendam ex liberis de qualibet domo per unum grossum et hi, qui in praedialibus locati sunt, per medium grossum solvunt.

Narapna, villa extra eandem parochiam sub parochiali ecclesia in *Zelychlyn*, cuius villae haereditas per fluvium divisa est in duas partes; decima etiam manipularis eiusdem villae ex agris omnibus et singulis cmethonalibus, quorum aliqui coluntur per haeredes, et eorum praediis in campo versus *Lochow* iacente proveniens spectat ad parochialem ecclesiam in *Gluchow* et ipsius pro tempore rectorem; ex agris autem alterius campi, necnon aliquibus ex antiquo praedialibus in campo praedicto versus *Lochow* iacentibus proveniens ad ecclesiam parochialem praedictam in *Zelychlyn*.

Ratwanka et *Naropyenska Volya*, villae sub parochiali ecclesia in *Zelychlyn*, in quibus non sunt nec fuerunt aliqui agri, ut dicitur, praediales, solum cmethonales, ex quibus decimae manipulares provenientes in toto spectant ad ecclesiam parochialem in *Gluchow* et ipsius rectorem, et conducunt eas ipsarum villarum cmethones cum solutione canapalium in canapis, prout in *Narapna*.

Lochow maius et *minus*, necnon *Lochowska Volya*, villae sub parochiali ecclesia in *Zelychlyn*, in quibus sunt ex antiquo agri cmethonales, ab agris praedialibus distincti, ex quibus decimae manipulares provenientes spectant ad ecclesiam parochialem et plebanum in *Gluchow* et ex praedialibus nobilium in *Zelychlyn*.

Czechovyce, villa sub parochiali ecclesia in *Zelychlyn*, in cuius haereditate sunt, ut dicitur, certi agri cmethonales, quos modo colit nobilis *Joannes Krzczon Lochowskj*, ex quibus decimae provenientes, ut dicitur, spectant ad ecclesiam parochialem in *Gluchow* et ipsius rectorem, et quarum occasione pendet lis et actio coram officiali *Lovicensi* intemptata inter rectores ecclesiarum in praedicta *Zelychlyn* et *Gluchow*.

Taxata est eadem ecclesia ad unam marcam argenti, quo vero ad denarium *S. Petri* camerae apostolicae ad duos scotos.

60. JANISLAVICE.

Villa mensae archiepiscopalis ecclesiae *Gnesnensis*, in eadem ecclesia parochialis tituli *S. Margarethae*, de collatione et provisione archiepiscopi *Gnesnensis* pro tempore existentis, quam pronunc obtinet honorabilis *Mathias de Wolbram*[1], ex provisione olim reverendissimi patris domini *Sbignei*[2], archiepiscopi *Gnesnensis*, qui iuxta antiquam consuetudinem circa eandem ecclesiam servat unum capellanum et ministrum, quos ex proventibus mensae suae plebanalis salariis providet; et spectant ad eandem ex antiquo iure parochiali ultra praedictam *Janyslavice* villae infrascriptae, videlicet *Lnyszno*[3], *Boryslaw*[4], *Reczul*[5] et *Gzow*[6]; habetque eadem ipsa ecclesia et ipsius rector pro dote et fundo bona, proventus et decimas infrascriptas, quorum modo est in pacifica possessione; et primo in eadem villa et ipsius haereditate primo et principaliter circa ecclesiam habet unam specialem aream pro curia plebanali cum hortis pro allodio, pomeriis, vinariis et aliis utilitatibus, eidem areae (sic) necnon cum prato, in postico areae dotis plebanalis versus piscinam et littus eiusdem iacentem et se protendentem; insuper et alias areas speciales pro vicario et ministro, inter cimiterium et dotem plebanalem iacentes; item habet pro praedio seu allodio ecclesia praedicta et ipsius pro tempore plebanus agros infrascripstos, in duobus campis eiusdem villae haereditate iacentes, videlicet in uno unum arvum alias *dzyal* et in alio versus villam et haereditatem *Boryslaw* duntaxat tredecem stadia agri et in confinibus eiusdem pratum cum silva alnea alias *olssovj*, ab agris cmethonalibus distinctos et inter eosdem iacentes; item habet aliud pratum ultra prata circa curiam dotis plebanalis et agros adiatentia, inter agros cmethonales eiusdem villae *Yanislavice* versus haereditatem villae *Borislaw* in antiquo alveo piscinae, dicto *pogorzalek*, iacens, de quo colligi solent tres currus de foeno; item decimam manipularem post agros scultetiae necnon tribus citra vel ultra laneis liberis in eadem villa, in quibus modo sedent *Petrus Kylhczycz*, *Gregorius Mosser* et *Laurentius Gothartowicz*, provenientem et ad eandem ecclesiam ab antiquo spectantem; ex agris cmethonalibus eiusdem villae cmethones nihil aliud pro eadem ecclesia in *Yanislavice* et ipsius rectore solvunt, solum missalia de quolibet manso per tres coros siliginis et per tres avenae, et constituunt mansum tres arvi alias *dzyalj*.

Lnyszno, *Borszyslaw* et *Gzow*, villae sub eadem ecclesia parochiali in *Yanyslavice*, in quibus villis sunt agri advocatiarum seu sculletiarum, ab agris cmethonalibus necnon in *Lnyszno* praedialibus distincti, ex quibus agris duntaxat advocatiarum decimae manipulares ex omnibus et singulis ipsarum agris provenientes

*) *Janisławice*, wieś niegdyś arcybiskupia, należąca do klucza *mnichowickiego*, dóbr księstwa *łowickiego*, położona dziś w archidyecezyi *warszawskiej*, powiecie i dekanacie *skierniewickim*, miała kościół parafialny już w końcu wieku XV, jak świadczy opis powyższy, skoro arcybiskup *Zbigniew Oleśnicki* († 1934) prezentował plebana *Macieja z Wolbromu*. W miejsce pierwotnego kościoła drewnianego stanął w roku 1500 nowy również drewniany niezawodnie nakładem ówczesnego arcybiskupa, *Andrzeja Róży Boryszewskiego* (Rubryc. archid. warszaw. z r. 1860 f. 74).

[1]) *Maciej z Wolbromu*, pleban. [2]) *Zbigniew Oleśnicki*, arcybiskup. [3]) *Lnieśno*, [4]) *Borysław*, [5]) *Reczuł*, [6]) *Gzów*, wsie arcybiskupie należące do klucza dóbr *mnichowickiego* w księstwie *łowickiem*.

spectant ad eandem parochialem ecclesiam in *Yanislavice* et ipsius plebanum; ex agris vero praedialibus in praedicta *Lnyszno* non datur decima, quia praedium est archiepiscopale; cmethones autem pro eadem ipsa solvunt missalia de quolibet manso seu laneo per tres coros siliginis et per tres avenae.

Reczul, villa sub eadem parochiali in *Yanislavice*, cuius incolae nihil aliud pro eadem ipsa ecclesia solvunt, solum colendam de qualibet domo per unum grossum, et decimas manipulares pro ecclesia parochiali in *Godzanow*.

Mnychovice, villa sub parochiali ecclesia in *Wyssokynyce*, cuius villae ex omnibus et singulis agris praedialibus alias agris, dictis *Chrosczyechow*, quondam cmethonalibus modo praedialibus adiunctis cmethonalibus et liberorum decimae manipulares provenientes in toto spectant ad ecclesiam parochialem in *Yanislavice* et ipsius rectorem, et conducit eas plebanus curru proprio cum perceptione canapalium de quolibet manso per duos grossos; ex aliis autem praedialibus agris ex antiquo praedium archiepiscopale concernentibus nullibi dantur decimae, sed colliguntur frumenta absque decimatione in praedium archiepiscopale; item molendinatores in *Gzow*, *Yanyslavice* seu *Reczul* et *Lnyszno* pro eadem ecclesia duntaxat solvunt colendam eorum quilibet per unum grossum.

Taxata est eadem ecclesia ad unam marcam cum media argenti et quoad denarium *S. Petri* camerae apostolicae ad quatuor scotos.

61. BIALYNYN.*)

Villa mensae archiepiscopalis ecclesiae *Gnesnensis*, in eadem ecclesia parochialis, tituli *S. Laurentii*, de collatione et provisione archiepiscopi *Gnesnensis* pro tempore existentis, quam pronunc obtinet honorabilis *Jacobus de Sqwyernyevice* [1]) ex provisione reverendissimi olim patris domini *Sbignei* [2]), archiepiscopi protunc *Gnesnensis*; qui, prout ex antiquo, propter paucitatem proventuum raro consuevit servare vicarium solum ministrum, quos salariis providere solet ex proventibus mensae suae plebanalis; ad quam iure parochiali praedicta *Byalynyn* necnon *Gutkovice* [3]) et *Yankovice* [4]) villae spectant et pertinent; quae quidem ecclesia et eius pro tempore rector pro dote et fundo habet bona et proventus infrascriptos, quorum modo extat in possessione pacifica; et primo in eadem villa et haereditate

*) *Białynin*, wieś niegdyś do arcybiskupów *gnieźnieńskich* należąca, w kluczu dóbr księstwa *łowickiego mnichowickim*, w dzisiejszej archidyecezyi *warszawskiej*, w dekanacie i powiecie *skierniewickim* położona, miała kościół parafialny przez tychże arcybiskupów założony i uposażony, jak świadczą akta konsystorskie już przynajmniej w połowie wieku XV (Archiv. Consist. Gnesn.). Obecny kościół z drzewa modrzewiowego z bardzo wysokim dachem stanął w roku 1521 niezawodnie nakładem arcybiskupa *Jana Łaskiego*. Restaurował go najprzód *Wawrzyniec Gembicki*, a ponownie w roku 1872 dzisiejszy rządzca parafii *ks. Żydanowicz* przy pomocy parafian, okolicznych osób pobożnych i kapłanów podźwignął go z upadku, cały wewnątrz odnowił, obrazami dobrego pędzla ozdobił, nowym dachem i obiciem z desek opatrzył tak, że jeszcze długie lata przetrwać może (Acta Ecclesiae).

[1]) *Jakób ze Skierniewic*, pleban. [2]) *Zbigniew Oleśnicki*. [3]) *Gutkowice*. [4]) *Jankowice*. Później przybyły osady: *Dzielnica Pruska* i *Sabinów*.

habet imprimis circa ecclesiam unam specialem aream pro curia plebanali et in eadem curiam cum hortis pro allodio et aliis utilitatibus ipsam aream concernentibus ac sibi adiacentibus, et ipsius ex opposito versus villam alias speciales areas pro vicario et ministro et in ipsis modo domunculas; item in eiusdem areae parte versus viam, quae ducit in *Yeszow* [1]), habet situm pro hortulano seu taberna et aliquando in eodem domos tabernae et hortulaniae; item in eiusdem villae haereditate et campis ipsius habet agros pro praedio dotis plebanalis in uno campo versus *Gluchow* et *Yankow* [2]) duos mansos, in quorum uno, versus *Yankow* se protendente, habet inter prata piscinam necnon silvam seu nemora eidem agro (sic) in eadem latitudine, prout argula agri alias *nywa* protenditur, se protendentem, et tertium arvum alias *nywa* versus haereditatem *Yeszow*, cum pratis similiter continuantibus et mediantibus iacentem; item decimam manipularem post agros omnes et singulos advocatiae in eadem *Byalynyn*, quam plebanus pro tempore existens conducit in dotem plebanalem; cmethones autem pro eadem ipsa ecclesia et ipsius rectore solummodo missalia de quolibet manso seu arvo alias *dzyal* per unum corum siliginis et per unum alium avenae necnon colendam de qualibet domo per sex denarios, et advocatus quilibet per unum grossum solvunt.

Guthkovice et *Yankovice*, villae sub eadem parochiali, post quarum villarum omnes et singulos agros praediales et cmethonales possessionatos et desertos decimae manipulares provenientes spectant in toto ad eandem parochialem in *Byalynyn* et ipsius rectorem, et conducit eas plebanus curru proprio cum perceptione canapalium de quolibet manso seu *nywa* per unum grossum, et ultra decimas huiusmodi cmethones et incolae ipsarum villarum pro eadem ipsa ecclesia in *Byalynyn* et rectore eius solvunt colendam in praedicta *Guthkovice* de qualibet domo per medium grossum et *Yankovice* per integrum grossum.

Taxata est eadem ipsa ecclesia ad unam marcam argenti, quo vero ad denarium *S. Petri* camerae apostolicae ad quatuor scotos.

62. GEZOW.*)

Oppidum ecclesiae parochialis in ibidem et in eodem ecclesia parochialis, tituli *S. Andreae*, de iure patronatus et praesentandi abbatis et conventus mona-

[1]) *Jeżów*, dawniej miasteczko, dziś osada z kościołem parafialnym w dekanacie i powiecie *brzezińskim* w archidyecezyi *warszawskiej*. [2]) *Janków*, wieś w parafii *Budziszewice*.

*) *Jeżów*, pierwotnie wieś książąt mazowieckich, położona w dzisiejszej archidyecezyi *warszawskiej*, powiecie i dekanacie *brzezińskim*, którą ciż książęta (*Konrad* i *Ziemowit*) w wieku XIII darowali klasztorowi *Benedyktynów* w *Lubiniu*, wystawiwszy im tam piękny kościół murowany, dotąd istniejący, wraz z klasztorem, który odtąd stanowił filią klasztoru *lubińskiego* fundowanego około roku 1113 przez *Michała Skarbka* h. *Abdank* (Długosz, Hist. Pol. lib. IV, 399. Kromer, De origine et reb. gest. Polon Basileae 1568 f. 123). Ciż książęta dołączyli do *Jeżowa* wsie okoliczne: *Górę*, *Jasienin*, *Mikulino* i *Krosnowo* w parafii *jeżowskiej* i *słupskiej* położone. Tu się odbył synod, na którym legat papieski *Rajnald* od biskupa *krakowskiego Gedki* uzyskał dziesięcinę dla opata *S. Wincentego* w *Wrocławiu*. Było to około r. 1186 (Piekosiński, kodeks dypl. katedry krak. I, 4—6). Książe mazowiecki, *Bolesław*, nagradzając opatowi *lubińskiemu*, *Marcinowi*, wielkie przysługi, które mu wyświadczył pod *Krzywiniem*

sterii *Lublinensis* [1]) (sic) ordinis *S. Benedicti*; quam pronunc obtinet venerabilis et religiosus frater *Nicolaus de Wylesszyno* [2]), professus eiusdem monasterii et regulae *S. Benedicti*; solet enim ex antiquo eadem ipsa ecclesia parochialis regi et gubernari et ad ipsam praesentari religiosus frater de praedicto monasterio *Lublinensi* [3]), dioecesis *Posnaniensis*; cuius quidem ecclesiae rector seu praepositus pro tempore existens institutus per archiepiscopum *Gnesnensem*, pro subsidio secum tenere quatuor fratres eiusdem ordinis praefato monasterio sibi datos et assignatos, quos praepositus tenetur ex proventibus mensae plebanalis seu praeposituræ nedum expensis, sed et necessariis pro amictu providere, nec non et ministrum seu rectorem scholae providere et salarium contentum reddere; ad quam ecclesiam iure parochiali nedum ipsum oppidum, sed et villae infrascriptae, videlicet *Gora* [4]), *Mykulyn* [5]), *Gessyn* [6]), *Przelank* [7]), *Kossyska* [8]), *Mosczyce* [9]), *Zamlynye* [10]), *Locatova Volya* [11]), *Ravycza* [12]), *Swyny* [13]), *Wyerzchi* [14]), *Rogow* [15]), *Olysche* [16]), *Lesczyny* [17]), *Popyn duplex* [18]), *maior* et *minus* (sic) et *Przybyschyce* [19]) (pertinent); habetque eadem ipsa ecclesia et ipsius pro tempore praepositus seu rector pro dote et fundo bona, decimas et proventus infrascriptos, quorum modo extat in possessione pacifica; et primo ipsum oppidum *Yeszow* necnon villas *Gora*, *Mykulyn*, *Gyessyen* et *Przelank*, praedicto oppido adiacentes et confinibus ipsius oppidi locatas cum omni iure, dominio et proprietate necnon censibus, utilitatibus, proventibus, obventionibus, praediis, agris, pratis, *boris*, *gaiis* ac universis et singulis obventionibus, necnon decimis et frumentibus (sic) infrascriptis; et primo eiusdem oppidi *Gyeszow* incolae agros habentes ex agris ipsorum de quolibet manso solvunt pro censu praeposito singulis annis per quatuor grossos cum medio et de qualibet domo per unum grossum cum medio; item loco decimae missalia de quolibet laneo per quatuor coros siliginis et

podczas zapasów z *Henrykiem*, książęciem *głogowskim*, potwierdził przywilejem wydanym w *Płocku* dnia 4 maja r. 1278 powyższe nadania przodków swoich i najobszerniejszemi opatrzył je wolnościami. W tym przywileju książe wyraźnie nazywa *Jeżów* klasztorem *benedyktyńskim (quod inspectis fidelibus, gratis et necessariis obsequiis reverendi viri domini Martini abbatis Lubinensis et Yesoviensis .... volentes et firmiter statuentes, ut sicut patres nostri a fundatione ecclesiae dicte domum ibidem Yeszoviensem, Ordinem sancti Benedicti et fratres sub eodem inibi Deo militantes sine querela servaverunt etc.* (Kodeks dypl. wielkopl. I, 417—419). W roku 1334 *Ziemowit*, książe mazowiecki, przywilejem wydanym w *Rawie* na nowo nadania w mowie będące i wolności ich potwierdził, a to na prośby *Piotra*, przełożonego (proboszcza) *OO. Benedyktynów jeżowskich* i opata *lubińskiego* (Kod. dypl. wielkopl. II, 458—461). Natenczas *Jeżów* był jeszcze wsią, dopiero w następnym wieku za przywilejem książęcym opaci *lubińscy* zamienili ją na miasto, które w najnowszych czasach zredukowano na osadę, gdyż po zniesieniu klasztoru *lubińskiego* i miejscowej filii jego wielce podupadło. Według powyższego opisu *OO. Benedyktyni* administrowali od początku fundacyi w *Jeżowie* obszerną parafią tamtejszą. Proboszcz instytuowany przez arcybiskupa powinien był mieć ciągle do pomocy czterech zakonników, co się utrzymywało aż do zniesienia klasztoru. Odtąd zastąpili zakonników kapłani świeccy. Starożytny kościół pierwotnych fundatorów, książąt mazowieckich, z wieku XIII mimo rozmaite przygody i zmiany zachował dotąd cechy starożytności swojej i za staraniem rządzców nowszych czasów w należytym utrzymany jest porządku.

[1]) Ma być *Lubinensis*. [2]) *Mikołaj z Wylesina*, pleban (Acta Consist. Gnesn. de a. 1519). [3]) Powinno być *Lubinensis*. [4]) *Góra*. [5]) *Mikulin*. [6]) *Jesionin*, wsie do *OO. Benedyktynów* niegdyś należące. [7]) *Przyłęk*, dziś *Wielki* i *Mały*. [8]) *Kosiska*. [9]) *Mossczyce*, dziś w parafii nie znane. [10]) *Zamłynie*. [11]) *Wola Łokotowa*: [12]) *Rawica*. [13]) *Świny*. [14]) *Wierschy*. [15]) *Rogów*. [16]) *Olsze*. [17]) *Leszczyny*. [18]) *Popień*, dziś tylko jeden. [19]) *Przybyszyce*. Później przybyły osady: *Katarzynów*, *Felicyanów*, *Stefanów*, *Słotwiny*, *Kowalszczyzna*, *Strzelna*, *Stamirowice*, *Frydrychowin*, *Lubiska*, *Leosia*, *Kiełba*, *Mikołajki*, *Szeroka*, *Maryanów*, *Michałów*, *Wągry*, *Jesiórko*, *Długie*.

per quatuor avenae; item et columbationem et alia iura parochialia; insuper eiusdem oppidi oppidani agros habentes obligantur ex antiquo in agris praedialibus praepositi eiusdem ecclesiae unam diem agrum super frumenta hiemalia arare et cultos agros unius diei usque ad seminationem praeparare, hoc est, arpicare et alias ad valorem debitum deducere, quos agros praeparatos praepositus seu ipsius factor ulterius pro arbitrio suo debet seminare et frumenta seminata colligere proprio labore et expensis; item et unum pratum, dictum magnum pratum, obligantur ipsi oppidani falcastrare et rastrare, et praepositus seu ipsius factor foenum conducere, et non ad plura eiusdem oppidani onera ex debito obligantur; item eiusdem oppidi oppidani singulis annis ultra census obventiones et reditus praeposito eiusdem ecclesiae solvi et dari debitos obligantur regiae maiestati ultra exactiones civiles alias *Czoschy* triginta modios alias *spandj* in castro *Ravensi* persolvere et extradere; item in eodem oppido praepositus pro tempore existens foralia et mensuras braseorum percipit.

Przelank, villa praedicta ecclesiae et ad praeposituram eiusdem ecclesiae pertinens, cuius incolae ultra census solitos missalia, prout oppidani *Yeszow*, ex eorum agris per quatuor coros (siliginis) et quatuor avenae praeposito solvunt et labores necessarios, dum et quando opus et necessitas exposcit, faciunt.

Gora, villa superius descripta, ad ecclesiam praedictam et ipsius praposituram in *Geszow* cum omni iure, dominio et proprietate pertinens, cuius incolae ultra census, proventus, labores eiusdem ecclesiae praeposito decimas manipulares ex agris ipsorum provenientes solvunt; in cuius haereditate eadem ipsa ecclesia et rector ipsius habet piscinam et in eadem piscina molendinum aquaticum, cuius molendinator mensuras eiusdem ecclesiae praeposito solvit; infra quod molendinum et eius piscinam habet aliud molendinum aquaticum, dictum *Brzoszovyecz*, cuius molendini molendinator etiam eiusdem ecclesiae praeposito mensuras persolvit.

Mykulyn et *Yessyn*, villae suprascriptae, ad ecclesiam praedictam in *Geszow* et ipsius rectorem cum omni iure, dominio et proprietate ex antiquo, uti aliae superius descriptae spectantes et pertinentes, quarum incolae ultra census et labores decimas manipulares ex agris ipsarum villarum omnibus et singulis provenientes solvunt pro eadem ecclesia parochiali et ipsius praeposito.

Kossyska et *Mosczyce*, villae seu haereditates sub eadem parochiali ecclesia, quarum ex omnibus et singulis agris praedialibus et cmethonalibus decimae manipulares provenientes in toto spectant ad eandem ecclesiam parochialem in *Geszow* et ipsius praepositum.

Zamlynye, *Swyny*, *Locatova Volya* et *Ravicza*, villae sub eadem parochiali ecclesia in *Gezow*, in quibus villis seu ipsarum haereditatibus sunt ex antiquo agri praediales ab agris cmethonalibus distincti, de quibus decimae manipulares provenientes spectant ad eandem parochialem in *Geszow* et ipsius rectorem; ex agris autem cmethonalibus in dictis *Zamlynye* et *Swynarj* (sic) ad parochialem ecclesiam in *Lypcze* et ipsius rectorem; in *Locatova Volya* vero et *Ravicza* ad mensam archiepiscopalem ecclesiae *Gnesnensis*, et pro praedicta parochiali in *Yezow* cmethones ipsarum villarum duntaxat colendam solvunt.

Wyerzchi, villa sub eadem parochiali in *Geszow*, in qua decima manipularis ex agris praedialibus proveniens spectat ad eandem parochialem in *Geszow* et ipsius rectorem et ex agris cmethonalibus ad mensam archiepiscopalem ecclesiae *Gnesnensis*.

Dlugie, *Gesyorko* et *Wangry*, villae sub praedicta parochiali in *Geszow*, in quarum una, videlicet *Dlugye* non sunt aliqui agri praediales solum cmethonales, in dictis vero *Gesyorko* et *Vangri* habentur speciales agri praediales ab agris cmethonalibus dudum distincti, ex quibus duntaxat decimae manipulares provenientes spectant ad eandem ecclesiam et praepositum in *Geszow*; de agris autem cmethonalibus ipsarum villarum trium decimae manipulares provenientes pertinent ad mansionarios parochialis ecclesiae in *Sqwyernyevice*.

Wyerzbie, *Rogow* et *Olsche*, villae sub praedicta parochiali in *Geszow*, quarum duabus (sic), videlicet *Wyerzbye* et *Rogow*, ex antiquo sunt agri praediales, ex quibus decimae manipulares provenientes spectant ad eandem ecclesiam in *Gezow* et ipsius praepositum; ex agris autem cmethonalibus ipsarum villarum trium omnibus et singulis provenientes pertinent et spectant ad parochialem ecclesiam in *Slupp*.

Lesczyny et *Popyn duplex*, villae similiter sub eadem parochiali in *Geszow*, in quarum duabus, videlicet *duplex Popyn* habentur agri praediales, ex quibus decimae manipulares provenientes spectant ad eandem parochialem in *Geszow* et eius praepositum, et ex agris cmethonalibus dictarum villarum trium in toto provenientes ad parochialem ecclesiam in *Lypcze* et ipsius rectorem spectant; quarum villarum cmethones pro parochiali ipsorum in *Geszow* solummodo colendam solvunt.

Przybyschice, villa sub eadem parochiali in *Geszow*, cuius incolae pro eadem ecclesia solummodo colendam solvunt et pro suffraganeo *Gnesnensi* censum et maldratas loco decimae.

Wangrzynowice, villa sub parochiali ecclesia in *Budzyssevice*, in qua sunt agri praediales ab agris cmethonalibus regalibus distincti, ex quibus agris praedialibus, etiam quos colunt cmethones in parte per nobiles locati, decimae manipulares provenientes spectant ad ecclesiam parochialem in *Yezow* et ex agris cmethonalibus ad parochialem ecclesiam in *Budzyssevice* et ipsorum rectores.

Crosnowa, villa sub parochiali ecclesia in *Slupp*, in qua decimae manipulares ex agris praedialibus provenientes spectant ad eandem parochialem in *Slupp* et ipsius rectorem; ex agris autem cmethonalibus ad ecclesiam parochialem in *Geszow* et ipsius praepositum; cuius villae cmethones cum decima manipulari solvunt in canapis canapalia quilibet per unam ligaturam alias *kytham*.

Zelichlyn, villa, in qua est ecclesia parochialis, cuius villae haeres ex censibus et proventibus ipsius villae singulis annis ecclesiae parochiali in *Geszow* et eius praeposito solvit per duas marcas census annui perpetui in vim reemptionis comparati.

Taxata est eadem ecclesia ad novem marcas argenti, quo vero ad denarium *S. Petri* camerae apostolicae ad decem scotos.

63. SLUPYA.*)

Villa mensae archiepiscopalis ecclesiae *Gnesnensis*, in eadem ecclesia parochialis, tituli *S. Nicolai*, de collatione et provisione archiepiscopi *Gnesnensis*, pro

*) *Słupia*, wieś niegdyś arcybiskupia, która z folwarkiem tamże i wsiami: *Gsów*, *Drzewce*, *Lipce* i *Mszadla* stanowiła osobny partykularz dóbr arcybiskupich w księstwie *łowickiem*, należąca dziś do

tempore existentis; quam pronunc obtinet honorabilis dominus *Stanislaus Byelawskj*[1]), ex provisione reverendissimi patris domini *Joannis de Lasko*, archiepiscopi, legati nati et primatis ecclesiae *Gnesnensis* protunc existentis; cuius ecclesiae praedictus rector, prout ex antiquo, circa ipsam ecclesiam in subsidium servat unum capellanum in vicarium et ministrum, quos salariat ex proventibus mensae suae plebanalis; ad quam iure parochiali praedicta *Slupp* necnon *Krosnova*[2]) et *Modla*[3]), villae spectant et pertinent; quae quidem ecclesia et ipsius pro tempore rector habet pro dote et fundo bona, decimas et proventus infrascriptos, quorum modo est in possessione pacifica; et primo in eadem villa et ipsius haereditąte habet inprimis aream satis latam et spatiosam pro curia plebanali cum hortis eidem adiacentibus pro allodio et pomeriis, et ex altera parte ecclesiae in littore piscinae et torrentis habet alias areas pro vicario et ministro cum hortis adiacentibus, et alios hortos duos cum vinario ultra praedictas areas vicarii et ministri versus occidentem pro utilitatibus domesticis pro curia plebanali, qui hortus modo iacent deserti et vinarium sceno repletum sive luto negligentia plebani; item habet pro praedio quatuor argulas agri, alias *dzali*, hinc inde in campis dictae haereditatis iacentes, circa quarum unam argulam habet silvam sive *gaium* in ipsius confinibus; item et duo prata, quorum unum iacet circa prata curiae archiepiscopalis et aliud inter prata cmethonalia ipsius haereditatis; item decimam manipularem post omnes et singulos agros praediales praedii archiepiscopalis in eadem *Slupp*, necnon post duos mansos liberos, in quibus locati sunt cmethones ab oneribus et laboribus exempti, próvenientem, quam ipsius ecclesiae rector conducit in dotem plebanalem curru proprio; sculteti vero ex agris ipsorum scultetiae loco decimae manipularis eiusdem ecclesiae rectori solvunt singulis annis per unum fertonem et ratione colendae per unum grossum, similiter liberos praedictos mansos colentes; cmethones autem pro eadem ecclesia et ipsius rectore missalia de quolibet laneo seu manso per duos coros siliginis et per duos avenae, necnon ratione colendae per unum ternarium solvunt.

Crosnova, villa sub eadem parochiali in *Slupp*, cuius villae decimae manipulares ex agris praedialibus provenientes spectant ad eandem parochialem in *Slupp* et ipsius rectorem; et ex agris cmethonalibus ad ecclesiam parochialem in *Yesow* et ipsius praepositum; pro praedicta autem parochiali in *Slupp* et ipsius rectore colendam de qualibet domo per unum grossum, et hortulani per medium solvunt.

Modla, villa sub eadem parochiali, cuius incolae pro eadem ecclesia parochiali in *Slupp* solummodo missalia per unum corum siliginis et per unum ternarium ratione colendae solvunt.

Rogow, *Wyerzbye* et *Olęche*, villae sub parochiali ecclesia in *Gesow*, quarum villarum post omnes et singulos agros cmethonales possessionatos et desertos decimae manipulares provenientes in toto spectant ad ecclesiam parochialem in *Slupp* et ipsius rectorem, ex agris autem praedialibus in *Rogow* et *Wyerzbye* ad prae-

archidyecezyi *warszawskiej*, powiatu i dekanatu *skierniewickiego*, miała kościół parafialny, jak wnosić należy z powyższego opisu, już przynajmniej w początku wieku XV przez arcybiskupów fundowany i uposażony. Któremu z nich zawdzięcza byt swój dzisiejszy kościół, nie wiadomo.

[1]) *Stanisław Bielawski* h. *Zaremba*. [2]) *Krosnowo*, wieś *OO. Benedyktynów lubińskich i jeżowskich*. [3]) *Modła* albo *Modlna*. Później przybyły osady: *Gawroniec* i *Tecfimów*.

dictam parochialem in *Gessow*; in *Olsche* vero non sunt agri praediales solum cmethonales.

Krassow[1]) et *Zavadi*[2]), villae sub parochiali in *Dmossyn*[3]), in quibus villis decimae manipulares ex omnibus et singulis agris cmethonalibus possessionatis et desertis provenientes spectant ad ecclesiam parochialem in *Slupp* et ipsius rectorem, post agros vero praediales ad praefatam ecclesiam in *Dmossyn* et ipsius rectorem.

Taxata est eadem ecclesia ad viginti scotos argenti, quo vero ad denarium *S. Petri* camerae apostolicae ad quinque scotos.

64. LIPPCE.*)

Villa mensae archiepiscopalis *Gnesnensis*, in eadem ecclesia parochialis, tituli *S. Crucis*, de collatione et provisione archiepiscopi *Gnesnensis* pro tempore existentis, quam modo obtinet honorabilis dominus *Paulus*, dictus *Wylk Walischewskj*[4]), ex provisione olim reverendissimi patris domini *Sbignei*, archiepiscopi *Gnesnensis*, circa quam, prout ex antiquo, servat pro subsidio unum capellanum in vicarium et ministrum, quos ex proventibus mensae suae plebanalis salariis providet; et ad eandem iure parochiali praedicta *Lyppce*, necnon *Drzewcze*[5]), *Mschadl*[6]), *Mykulj*[7]), *Bobrova*[8]), *Chlebow*[9]), *Rathnyewyecz*[10]) et *Drzewyeczka Volya*[11]), villae, spectant ex antiquo et pertinent; et habet pro dote et fundo eadem ipsa ecclesia et ipsius pro tempore plebanus bona, decimas et proventus infrascriptos, quorum modo est in pacifica possessione; et primo in eadem *Lyppce* et ipsius haereditate habet inprimis circa ecclesiam specialem aream pro curia plebanali satis latam et spatiosam cum hortis pro allodio, pomeriis et aliis utilitatibus, et eiusdem ex opposito alias duas areas pro vicario et ministro et in eisdem domunculas; item in haereditate eiusdem inter (sic) agros cmethonales in duobus campis pro praedio dotis plebanalis habet duos mansos agri in quolibet per unum in tres argulas alias *dzyali* divisos; quorum agrorum unius mansi in campo post dotem plebanalem iacenti,

[1]) *Krassow*. [2]) *Zawadow*. [3]) *Dmosin*, wieś z kościołem parafialnym w dekanacie *brzezińskim* archidyecezyi *warszawskiej*.

*) *Lipce*, wieś niegdyś arcybiskupia, należąca do partykularza *słupskiego* dóbr księstwa *łowickiego*, położona w dzisiejszej archidyecezyi *warszawskiej*, powiecie i dekanacie *skierniewickim*, z kościołem parafialnym przez arcybiskupów *gnieźnieńskich* założonym i uposażonym prawdopodobnie już w wieku XIV, jak wnosić należy z wzmianek w opisach dóbr arcybiskupich z początku wieku XVI (Archiv. Capit. Gnesn. Liber Inventar. Joannis de Lasco de a. 1511). W roku 1743 arcybiskup *Krysztof Szembek* wystawił w miejsce dawnego zębem czasu zniszczonego kościoła drewnianego nowy również drewniany, który w roku 1861 jako grożący upadkiem z rozporządzenia władzy duchownej rozebrano. W jego miejsce stanął w roku 1870 kosztem rządu i parafian nowy kościół częścią z kamienia polnego częścią z cegły palonej budowany, cały blachą żelazną pokryty. W roku 1876 wystawiono obok niego dzwonnicę mieszczącą w sobie trzy dzwony (Acta Ecclesiae Lipcensis).

[4]) *Paweł Waliszewski* h. *Leszczyc*, pleban. [5]) *Drzewce*. [6]) *Mszadła*. [7]) *Mikuły*. [8]) *Bobrowa*. [9]) *Chlebów*. [10]) *Radziewiedz*. [11]) *Drzewiecka Wola*. Później przybyły osady: *Uchań Górny*, *Wólka Krosnowska* i kolonie: *Maryanów* i *Teresów*.

habet in eorum confinibus silvas seu *gaia*, protendentes se a qualibet argula usque ad limites seu granities *Bobrova* et similiter in alio campo ex opposito agrorum habet nemora seu *gaia* agros terminantia versus *Chlebow* et *Volya Drzewyeczka*; item decimam manipularem post omnes et singulos agros advocatiae seu scultetiae in eadem *Lippce* provenientem, iuxta dispositionem privilegii antiqui ipsius advocatiae et decretum reverendissimi domini *Joannis de Lasco* archiepiscopi, legati nati et primatis et ipsius capituli *Gnesnensis*; cmethones autem eiusdem villae pro eadem ecclesia et ipsius rectore solvunt missalia de quolibet manso per tres coros siliginis et per tres avenae; et ultra huiusmodi missalia cmethones de qualibet domo oco colendae solvunt tres denarios aut tres panes et sculteti ex scultetia quatuor coros avenae.

Drzewce, *Mschadl* et *Drzewyeczka Volya*, villae sub eadem parochiali in *Lippce*; in quibus villis sculteti seu advocati ex eorum scultetiis ex agris ad scultetiam spectantibus loco decimae manipularis solvunt pro eadem ecclesia parochiali in *Lippce* et ipsius rectore pecuniariam in dictis *Drzewce* et *Mschadl* per dimidiam marcam et in *Drzewyeczka Volya* per sex grossos; cmethones autem ipsarum villarum ex agris cmethonalibus pro eadem ipsa ecclesia et ipsius rectore solvunt missalia de quolibet manso per tres coros siliginis et per tres avenae, et ultra huiusmodi missalia pro colenda per unum ternarium aut tres panes.

Mykuli, villa sub eadem parochiali in *Lyppce*, cuius villae decimae manipulares ex agris praedialibus provenientes spectant ad eandem parochialem in *Lyppce* et ipsius rectorem; ex agris autem cmethonalibus ad parochialem ecclesiam in *Makow*; et pro praedicta ecclesia in *Lippce* eiusdem villae cmethones solvunt missalia loco colendae de qualibet domo per corum avenae.

Bobrova, *Chlebow* et *Rathnyewyecz*, villae sub eadem parochiali in *Lyppce*; in quibus villis et earum haereditatibus sunt agri scultetiarum ultra agros cmethonales, ex quibus decimae manipulares provenientes spectant ad eandem ecclesiam parochialem in *Lyppce* et ipsius rectorem, quas conducit ipsius ecclesiae rector curru proprio etiam post cmethones in agris advocatiarum locatis; cmethones autem contra dispositionem privilegiorum solvunt duntaxat loco missalium per quatuor ternarios, ubi deberent se conformare in solutione incolis villarum *Lyppce*, *Drzewce*, *Mschadl* et *Drzewyeczka Volya*.

Popyn duplex, *maius* et *minus*, *Swyny*, *Lesczyny* et *Zamlynye*, villae sub parochiali ecclesia oppidi *Geszow* [1]), post quarum villarum omnes et singulos agros cmethonales possessionatos et desertos decimae manipulares provenientes in toto spectant ad parochialem ecclesiam in *Lippce* et ipsius rectorem, et conducunt eas ipsarum villarum cmethones curribus ipsorum in horrea per plebanum de *Lippce* designanda absque quavis solutione canapalium; ex agris autem praedialibus tollit decimas manipulares ecclesia parochialis in dicta *Geszow* alias ipsius rector.

Taxata est eadem ecclesia ad unam marcam cum media argenti, quo vero ad denarium *S. Petri* camerae apostolicae ad quatuor scotos.

[1]) *Jeżów*.

65. COLLACZYN MINOR.*)

Villa haereditaria nobilium, in eadem ecclesia parochialis, tituli *Omnium Sanctorum*, de iure patronatus laicorum haeredum in eadem *Collaczyn* et *Koszyelkj* pro tempore existentium, quam pronunc obtinet honorabilis *Martinus Rogowskj*, ex praesentatione haeredum de villis praedictis, videlicet *Plychta Joannis*, *Petri*, *Sanson* et *Joannis de Kosyelkj* [1]); qui, prout ex antiquo, servat unum capellanum in vicarium et ministrum, quos salariat ex proventibus mensae suae plebanalis; ad quam ecclesiam iure parochiali praedicta *Kollaczyn minor* necnon *maior Kollaczyn* [2]), *Pelczyna Volya* [3]), *Koszyelkj* [4]), *Kothulyn* [5]), *Zacywylkj* [6]) et *Kobylyn* [7]) villae spectant et pertinent; habetque eadem ipsa ecclesia et ipsius pro tempore rector pro dote et fundo bona, proventus et decimas infrascriptos, quorum modo est in possessione pacifica; et primo in eadem *Collaczyn* et ipsius haereditate habet imprimis circa eandem ecclesiam unam specialem aream pro curia plebanali et in eadem curiam cum hortis, piscina et vinariis, se usque ad fluvium in latitudine et longitudine protendentem; necnon alias areas pro vicario et ministro in altero latere ecclesiae cum hortis eisdem areis adiacentibus; insuper unam hortulaniam cum area et horto alias taberna, retro chorum ecclesiae sitam; cuius tabernae, hortulaniae hortulanus singulis annis plebano pro tempore existenti eiusdem ecclesiae solvit pro censu annuo unum fertonem et per unam diem omni septimana laborat et non habet aliquos alios agros, solum ex agris dotis plebanalis emensuratos; habet etiam eadem ipsa ecclesia et ipsius plebanus pro praedio unum specialem campum iacentem versus molendinum *Rava* in *Strygkow* ab una parte et ab alia fluvium seu torrentem decurrentem ex villa praedicta *Kollaczyn* et protendentem se cum nemoribus adiacentibus usque ad fluvium *Mroga*, demptis tamen pratis, in littore utriusque fluvii iacentibus, et ex eodem campo decimam manipularem percipit; item decimam manipularem in eadem villa, ex agris omnibus et singulis praedialibus provenientem, quam eiusdem ecclesiae plebanus conducit curru proprio in dotem plebanalem; cmethones autem eiusdem villae pro eadem ipsa ecclesia nihil aliud solvunt, solum columbationem ex manso per unum grossum et ex medio per medium, et decimam manipularem pro canonicatu et praebenda *Lanciciensi*, quos obtinet modo dominus *Albertus Walischewskj*.

Collaczyn maior, villa sub eadem parochiali, in qua et eius haereditate eadem ipsa ecclesia habet imprimis unam specialem aream cmethonalem cum horto et manso agri in uno campo, prout et alii cmethones eiusdem villae habent, protendentem se in eadem latitudine et longitudine, prout cmethonales se protendunt; cuius possessor cmetho pro hac vice per suprascriptum dominum *Martinum* pleba-

*) *Kolacinek*, wieś szlachecka, należąca obecnie do archidyecezyi *warszawskiej*, dekanatu i powiatu *brzezińskiego*, w wieku XVI własność rodziny *Plichtów* h. *Półkozic* (Niesiecki l. c. III, 611, 612). O początku kościoła parafialnego tamże i jego dziejach żadnej nie mamy wiadomości.

[1]) *Jan*, *Piotr*, *Samson* i *Jan z Kosielek Plichtowie*. [2]) *Kołacin*. [3]) Zapewne dzisiejsza *Cyrusowa Wola*. [4]) *Kosielki*. [5]) *Kotulin*. [6]) *Zacywilki*. [7]) *Kobylin*. Oprócz tych należą jeszcze dziś do parafii osady: *Henryków*, *Sybera*, *Żabieniec*, *Maryanów*, *Stefanów*, *Jabłonów* i *Bielanki*.

num locatus ex speciali gratia ad vitam ipsius respectu servitiorum antea exhibitorum non solvit aliquem censum, solvere tamen debebit successoribus per dimidiam marcam et alia onera et servitia, prout eiusdem villae cmethones domino haeredi solvere et facere sunt soliti et obligantur, ipse etiam tenebitur et obligabitur; decimae etiam manipulares post praedictum mansum cmethonalem ac omnes et singulos agros praediales in eadem villa et ipsius haereditate provenientes spectant ad eandem parochialem ecclesiam in *Collaczyn* et ipsius rectorem, cuius partem praesertim ex agro seu manso praedicto cmethonali ecclesiastico percipit eam minister ex concessione plebani, et ex agris praedialibus plebanus; cmethones vero omnes et singuli alii eiusdem villae solvunt decimam manipularem pro canonicatu et praebenda *Lanciciensibus*, quos modo obtinet dominus *Albertus Walyschewskj*; et pro parochiali ecclesia praedicta in *Collaczyn* ipsorum solvunt columbationem de manso per unum grossum et de medio laneo per medium.

Pelczyna Volya et *Kothulyn*, villae sub eadem parochiali in *Kollaczyn*, quarum villarum post omnes et singulos agros praediales et cmethonales possessionatos et desertos decimae manipulares provenientes in toto spectant ad eandem parochialem ecclesiam et ipsius rectorem, et conducunt eas ipsarum villarum cmethones ex eorum agris in praedicta *Kothulyn* absque solutione canapalium, in dicta vero *Pelczyna Volya* cum solutione canapalium, dum et quando non conducunt, et pro eadem ecclesia ultra decimas solvunt columbationem cmethones de manso per grossum et de medio per medium.

Kossyelki, *Zaciwylkj* et *Kobylyn*, villae sub eadem parochiali in *Collaczyn*, in quibus sunt agri praediales ex antiquo ab agris cmethonalibus distincti, ex quibus agris praedialibus omnibus et singulis decimae manipulares provenientes spectant ad eandem parochialem ecclesiam in *Collaczyn* et ipsius rectorem; ex agris autem cmethonalibus pro canonicatu et praebenda ecclesiae *Lanciciensis* et ipsius canonico, pronunc domino *Alberto Walyschewskj*; pro dicta autem ecclesia parochiali cmethones ipsarum villarum solvunt columbationem more aliarum villarum superius descriptarum. Item in praedictae villae *Kossyelkj* haereditate circa fluvium *Mroga* habet eadem ipsa ecclesia et eius plebanus unum pratum, de quo singulis annis colligi solet ad minus unus acervus de foeno.

Taxata est eadem ecclesia ad unam marcam argenti, quo vero ad denarium *S. Petri* camerae apostolicae ad tres scotos.

66. DMOSCHYN.*)

Oppidum haereditarium, in eodem ecclesia parochialis, tituli *S. Margarethae*, de iure patronatus laicorum haeredum in eadem *Dmoschyn*, quam pronunc obtinet

*) *Dmosin*, niegdyś miasto szlacheckie, dziś osada położona w archidyecezyi *warszawskiej*, powiecie i dekanacie *brzezińskim*, gniazdo familii *Dmosińskich* albo *Dmosickich* h. *Ostoja* (Niesiecki l. c. II, 43), która tam niezawodnie kościół parafialny fundowała i uposażyła przynajmniej już w początku wieku XV, ponieważ akta konsystorza *gnieźnieńskiego* wspominają o nim w drugiej połowie tegoż wieku jako o dawno istniejącym (Arch. Consist. Gnesn. akta luźne).

honorabilis *Petrus de Strzeschkovice*[1]), ex praesentatione nobilium et honorabilis *Stanislai de Dmoschyno*, *Andreae* et *Petri de Kurzeschyn*, tunc haeredum in eadem *Dmoschyn*; qui, prout ex antiquo, circa eandem ecclesiam in subsidium servat duos capellanos in vicarios et ministrum, quos ex proventibus mensae suae plebanalis salariis providet; et spectant ad eandem iure parochiali ultra oppidum praedictum *Dmoschyn* villae infrascriptae, videlicet *Nogawkj*[2]), *Kamyen*[3]), *Craschow*[4]), *Nadolna*[5]), *Trzczyanka*[6]), *Kosmy*[7]), *Zayzrzow*[8]), *Wyeszyolow*[9]), *Zavadj*[10]), *Zambpkj*[11]), *Kavaczow*[12]), *Grodzysko*[13]), *Gosth*[14]), *Lubyankow*[15]), *Rudnyk*[16]), *Osyny*[17]) *Sczeczyny*[18]) et *Lubovydza*[19]); et habet eadem ipsa ecclesia pro dote et fundo bona, proventus et decimas infrascriptos, quorum modo est in possessione pacifica; et primo in eodem oppido et ipsius haereditate habet imprimis unam specialem aream circa ecclesiam pro curia plebanali cum horto pro allodio, eidem areae adiacente, et in eadem modo curiam, et penes eandem seu latere (sic) eiusdem habet alias speciales areas pro vicariis et ministro; item et unum alium hortum circa fluvium *Mroga* pro aliis utilitatibus domesticis, inter hortos oppidanorum eiusdem oppidi iacentem, et in eius postico seu latere habet vinarium ex concessione domini haeredis per suprascriptum plebanum factum; cuius hortus habet cmetho plebanalis pro utilitatibus domesticis sibi partem assignatam; habet enim eadem ipsa ecclesia ultra praedictas areas unam aliam aream ultra ecclesiam versus occidentem pro cmethone cum horto, duntaxat pro allodio valentem, et in eadem area cmethonem, in dimidia parte lanei dotis plebanalis locatum; qui cmetho plebanalis plebano pro tempore existenti singulis annis solvit et solvere tenetur per viginti grossos et unam diem in septimana laborare labores plebano necessarios, necnon et decimam manipularem; item plebanus unam alteram dimidiam partem lanei pro praedio colit; habet enim unum mansum agri in haereditate eiusdem oppidi modo aliorum oppidanorum in tribus campis cum pratis eisdem agris adiacentibus, cuius partem, ut praemissum est, cmetho colit et cum pratis tenet; item et decimam manipularem post omnes et singulos praediales et advocatiae in eodem oppido agros provenientem, quam conducit plebanus curru proprio in dotem plebanalem tam ex agris praedialibus et advocatiae, oppidani autem pro eadem ipsa ecclesia et ipsius plebano missalia per unum grossum et colendam per dimidium grossum de quolibet manso et domo solvunt, et decimas pro canonicatu et praebenda *Lanciciensibus*, quos modo obtinet dominus *Albertus Walyschewskj*.

Yasyonka, quondam villa et modo haereditas deserta sub eadem parochiali, cuius proprietas et verum dominum cum omni iure, dominio et proprietate necnon decimis, pratis et universis obventionibus spectat et pertinet ad eandem parochialem ecclesiam in *Dmoschyn* et ipsius rectorem, cuius agros modernus plebanus in parte pro curia sua plebanali colit et alios pro arbitrio locat; et iacet eadem ipsa haereditas inter haereditates villarum *Lubovycza*, *Sczeczyny*, *Nove Stavj* et *Dmoschyn*; ratione cuius quondam villae, modo haereditatis desertae plebanus, pro tem-

[1]) *Piotr z Strzeszkowic*, pleban. [2]) *Nagawki.* [3]) *Kamień.* [4]) *Kraszew.* [5]) *Nadolna.* [6]) *Trzcianka.* [7]) *Kosmy*, dziś w parafii nie znane. [8]) *Zajrzew.* [9]) *Wiesiołów.* [10]) *Zawady.* [11]) *Ząbki.* [12]) *Kałęczew.* [13]) *Grodzisk.* [14]) *Góźdź.* [15]) *Ulanka.* [16]) *Rudnik.* [17]) *Osiny.* [18]) *Szczecin.* [19]) *Lubowidza.* Później przybyły osady: *Kraszewek*, *Pęchowek* i *Salomejka*.

pore existens cum ipsius clero singulis septimanis, quando festum aliquod non impedit, decantare in eadem ecclesia unam missam pro defunctis, aliam pro peccatis et tertiam „Salve sancta parens" perpetuis temporibus solvere obligatur.

Kamyen, *Wyessyolow*, *Zayrzow* et *Lubovidza*, villae sub eadem parochiali in *Dmoschyn*, post quarum villarum omnes et singulos agros praediales et cmethonales possessionatos et desertos decimae manipulares provenientes in toto spectant ad eandem ecclesiam parochialem in *Dmoschyn* et ipsius rectorem, et conducunt eas cmethones ex agris ipsorum cmethonalibus curribus ipsorum in horrea a plebano locanda absque solutione canapalium, et de agris praedialibus conducit eas plebanus ipsius curru; et ultra huiusmodi decimas ipsarum villarum cmethones pro eadem ecclesia parochiali solvunt columbationem de qualibet domo per medium grossum; necnon in dicta *Lubovidza* ultra colendam mensalia de quolibet manso per unum grossum.

Nogawki, *Krassow*, *Nadolna*, *Koschmy*, villae sub eadem parochiali in *Dmoschyn*, in quibus sunt ex antiquo agri praediales ab agris cmethonalibus distincti, ex quibus decimae manipulares provenientes spectant ad eandem parochialem ecclesiam in *Dmoschyn* et ipsius rectorem, ex agris autem cmethonalibus in dicta *Nogawkj* ad canonicatum et praebendam *Lancicienses*, quos obtinet modo dominus *Albertus Walyschewskj*; in *Krassow* vero ad parochialem ecclesiam in rectorem ipsius in *Slupp*; in dictis vero *Nadolna* et *Koschmy* ad mensam archiepiscopalem *Gnesnensem*, et pro parochiali praedicta ipsorum cmethones in villis praedictis solvunt columbationem de qualibet domo per medium grossum, in *Nogawkj* vero ultra colendam mensalia de quolibet manso per grossum.

Trzczyanka, villa sub eadem parochiali, in qua non sunt aliqui agri praediales, solum cmethonales, ex quibus decima manipularis proveniens spectat ad universitatem vicariorum ecclesiae *Lovicensis*, et pro praefata parochiali in *Dmoschyn* cmethones solummodo colendam de qualibet domo per medium grossum solvunt.

Zavadi, *Kavaczow* et *Grodzysko*, villae sub eadem parochiali in *Dmoschyn*, quarum villarum decimae manipulares ex agris praedialibus provenientes spectant ad eandem parochialem ecclesiam in *Dmoschyn* et eius rectorem, et ex agris cmethonalibus in *Zavadj* ad parochialem ecclesiam et ipsius rectorem in *Slupp*; in dictis vero *Kavaczow* et *Grodzysko* ad mensam archiepiscopalem ecclesiae *Gnesnensis*: et cmethones nihilominus pro eorum parochiali in *Dmoschyn* solvunt duntaxat columbationem de qualibet domo per medium grossum.

Zambpki, villa sub praedicta parochiali in *Dmoschyn*, in cuius haereditate habetur unus campus seu ager praedialis versus *Kaleczow* iacens, de quo agro praediali, dum et quando colitur, decima manipularis datur ex antiquo pro dicta parochiali in *Dmoschyn* et ipsius rectore; ex aliis autem eiusdem villae omnibus et singulis agris decimae manipulares provenientes spectant ad mensam archiepiscopalem; et eiusdem villae cmethones pro parochiali ipsorum praedicta solvunt colendam more aliarum villarum.

Gosth, *Lubyankow*, *Rudnyk* et *Oschyny*, villae sub parochiali praedicta in *Dmoschyn*, in quibus villis et ipsarum haereditatibus sunt speciales agri praediales ab agris cmethonalibus distincti, ex quibus agris praedialibus decimae manipulares spectant ad eandem parochialem ecclesiam in *Dmoschyn* et ipsius rectorem, ex agris vero cmethonalibus in *Gosth* et *Lubyankow* ad collegiatam ecclesiam *beatae*

Mariae Lovicensis, praelatos, canonicos et vicarios, et in *Rudnykj* ac *Ossyny* ad canonicatum et praebendam collegiatae *beatae Mariae Lanciciensis*, quos modo obtinet dominus *Albertus Walyschewskj*; cmethones vero earundem villarum pro praedicta ipsorum parochiali solvunt mensalia per unum grossum et colendam per medium grossum, prout in oppido *Dmoschyn*.

Sczeczyn, villa sub praedicta parochiali in *Dmoschyn*, in qua non sunt aliqui agri praediales, solum cmethonales, de quibus decima manipularis proveniens spectat ad canonicatum et praebendam ecclesiae *Lanciciensis*, quos obtinet modo dominus *Albertus Walyschewskj*, et pro praedicta ipsorum parochiali in *Dmoschyn* dictae villae incolae solvunt mensalia de quolibet manso per grossum et pro colenda per medium ex qualibet domo.

Taxata est eadem ecclesia ad unam marcam argenti, quo vero ad denarium *S. Petri* camerae apostolicae ad tres scotos.

67. DOMANYEVICE.*)

Villa mensae archiepiscopalis ecclesiae *Gnesnensis*, castellaniae *Lovicensis*, in eadem ecclesia, tituli *S. Bartholomaei*, de collatione et provisione archiepiscopi *Gnesnensis* pro tempore existentis, quam pronunc obtinet honorabilis *Jacobus Shucz de Posnania* [1]), ex provisione Sedis apostolicae; quae quidem ecclesia propter latam et longinquam ipsius parochiam habet filialem ecclesiam in oppido *Glowno* et utraque earum habet fontem baptismalem et sub iurisdictione seu gubernatione unius plebani, circa quas, prout ex antiquo, plebanus pro tempore existens servat duos et duos (sic) vicarios necnon ministrum, quos salariat ex proventibus mensae suae plebanalis; spectant enim ad eandem iure parochiali villae et oppidum infrascripta, videlicet primo ipsa *Domanyevice*, in qua est matrix ecclesia et *Glowno* [2]) *oppidum*, in quo est filialis, tituli *S. Jacobi*, necnon *Stronyevice* [3]), *Strzebyeschow* [4]),

*) *Domaniewice*, wieś niegdyś arcybiskupia, należąca do klucza *chruślińskiego* dóbr księstwa *łowickiego*, położona w dzisiejszej archidyecezyi *warszawskiej*, powiecie i dekanacie *łowickim*, zawdzięcza kościół parafialny szczodrobliwości arcybiskupów *gnieźnieńskich* już w wieku XIV. *Jarosław Skotnicki*, arcybiskup, ulokował ją na prawie niemieckiem i nadał nowo utworzone wójtostwo tamże *Olbrachtowi*, synowi *Jana*, sędziemu *łowickiemu*, w roku 1357, kładąc na niego obowiązek oddawania dziesięciny plebanowi miejscowemu. Za arcybiskupa *Bodzanty* († 1389) inne wsie w parafii dziesięciny temuż plebanowi oddawały (Archiv. Capit. Gnesn. J. Łaski, Liber I. Inventarior. ducatus Loviciens.). Podczas lustracyi klucza *łowickiego* w roku 1511 nie można było zbadać nawet przez najstarszych świadków, na mocy jakiego prawa plebani *domaniewiccy* posiadali dwie karczmy niegdyś do arcybiskupstwa należące (tamże). Parafia *domaniewicka* była na początku wieku XV tak obszerną, że dla wygody parafian fundowano drugi kościół w miasteczku *Głównie* roku 1427, który stanowił filią kościoła *domaniewickiego*, lecz w wieku XVII wyniesiony został do godności kościoła parafialnego (dziś należy do archidyecezyi *warszawskiej*, dekanatu *brzezińskiego*).

[1]) *Jakób Szucz z Poznania*, od 21 października roku 1521 kanonik *gnieźnieński*, biegły kanonista przez lat blisko 30 zatrudniony zaszczytnie w kuryi *rzymskiej* † 1528 (Ks. Korytkowski l. c.). [2]) *Główno*, miasto niegdyś założone razem z kościołem w roku 1427, dziś osada w gubernii *piotrkowskiej*, powiecie *brzezińskim*. [3]) *Stroniewice*, [4]) *Strzebieszew*.

Skarathkj [1]), *Rogosseno* [2]), *Crepa* [3]), *Reczyce* [4]), *Wrzeczko* [5]), *Czatholyn* [6]), *Volya Lubyenkowska* [7]), *Kamyen* [8]), *Ruchna* [9]), *Polyenyecz* [10]), *Kadzydlno* [11]), *Ostra-Leka* [12]), *Olyeschno* [13]) et *Borowno* [14]); habetque ipsa ecclesia et ipsius pro tempore rector bona, proventus et decimas infrascriptos, quorum modo extat in possessione pacifica; et primo in eadem *Domanyevice* et ipsius haereditate, videlicet primo et principaliter circa ecclesiam habet imprimis unam specialem aream satis magnam pro curia plebanali cum hortis pro allodio, pomerio et aliis utilitatibus, eidem areae adiacentibus, in cuius parte posteriore versus villam locati sunt modo duo hortulani et possent locari plures; quorum quilibet solvit pro censu ex locatione ordinata per sex grossos; et ultra areas praedictas ex opposito curiae dotis plebanalis et circum circa ecclesiam habet duas areas pro vicariis et pro ministro, tertiam versus campum eundo in *Lovicz*; item habet in eiusdem villae haereditate in quolibet campo per duos mansos agri cum pratis eisdem mansis adiacentibus et inter cmethonales agros sitos; et ultra praedictos duos mansos agri in eadem haereditate habet certas excrescentias agrorum, dictas *kanthy*, iacentes in confinibus haereditatum dictae villae *Domanyevice* et *Skarathkj* cum silva seu nemoribus, ipsis agris excrescentiarum haereditati *Skarathkj* adiacentibus; item habet unam piscinam in confinibus duorum mansorum agri iacentem inter villam *Domanyevice* et piscinam mensae archiepiscopalis, dictam *Myathne*; item decimam manipularem ex agris advocatiae in eadem *Domanyevice* provenientem, quam plebanus inducere solet in dotem plebanalem per advocatos seu ipsorum curribus; cmethones autem eiusdem villae *Domanyevice* pro eadem ecclesia parochiali et ipsius rectore solvunt missalia de quolibet manso per duos grossos, et tabernatores cum hortulanis, qui non habent agros, per medium grossum.

Glowno, oppidum, in quo est ecclesia filialis sub iurisdictione et dispositione rectoris ecclesiae in *Domanyevice*, circa quam ecclesiam habet speciales areas pro vicariis et ministro, circa eandem ecclesiam residentibus, necnon sex alias areas seu tabernas ex opposito ecclesiae in ibidem eundo de ecclesia in oppidum, quarum possessores plebano in eadem *Damanyevice* pro tempore existenti solvunt pro censu annuo per unum fertonem; item in eiusdem oppidi haereditate circa oppidum eadem ecclesia habet situm pro piscina in torrente, dicto *Brzuszna*, quae modo piscina iacet deserta; item oppidani eiusdem oppidi pro eadem ecclesia in *Domanyevice* et rectore eiusdem solvunt columbationem de qualibet domo per medium grossum et similiter inquilini; decima etiam manipularis post omnes et singulos eiusdem oppidi agros praediales et oppidanorum, etiam quos colunt seu possident capellani residentes circa oraculum *Oleschno* [15]), proveniens in toto spectat ad ecclesiam parochialem in *Domanyevice* et ipsius rectorem.

Stronyevice, *Wrzeczko*, *Czatholyn*, villae sub eadem parochiali in *Domanyevice*, in quibus villis sculteti seu advocati ex eorum advocatiis seu agris solvunt

[1]) *Skaratki*. [2]) *Rogużno*. [3]) *Krępa*. [4]) *Reczyce*. [5]) *Wrzeczko*. [6]) *Czatolin*. [7]) *Wola Lubiankowska*. [8]) *Kamień*. [9]) *Ruchna*. [10]) *Paleniec*, [11]) *Kądzielin*, [12]) *Ostrołęka*, [13]) *Olesie*, i [14]) *Borówka*, wsie dziś w parafii *Główno*. Później przybyły osady do parafii w *Domaniewicach*: *Grudze*, *Gzinka*, *Sapy*, *Wymysłów*, *Okręt* i *Osuwie*, do parafii w *Głównie*: *Toporów*, *Zabruśnia* i *Floryanów*. [15]) *Olesie*. Według powyższego opisu istniała w wieku XVI kaplica publiczna tamże.

pro eadem parochiali in *Domanyevice* et rectore ipsius decimam pecuniariam, videlicet in *Stronyevice* unum fertonem, in *Wreczko* sex grossos et in *Czatholyn* similiter singulis annis per unum fertonem; cmethones vero ipsarum villarum pro eadem ipsorum ecclesia solvunt missalia de quolibet manso per unum corum cum dimidio siliginis et per unum cum dimidio avenae; item in haereditate villae praedictae *Czatholyn* noviter ex concessione moderni reverendissimi patris domini *Joannis de Lasko*, archiepiscopi, legati nati et primatis exstirpatus est certus campus pro praedio, de quo datur decima manipularis pro eadem ecclesia parochiali in *Domanyevice* et ex parte eiusdem agri post torrentem agrum dividentem percipit ecclesia parochialis in *Pczonow*.

Strzebyeschow, villa sub éadem parochiali in *Domanyevice*, in qua tam sculteti quam cmethones ex eorum agris pro eadem ecclesia in *Domanyevice* solvunt missalia de quolibet manso per unum corum cum dimidio siliginis et per unum cum dimidio avenae et hortulani columbationem per medium grossum.

Rogosno, *Ruchlna*, *Ostraleka*, villae sub praedicta parochiali in *Domanyevice*, in quarum unâ, videlicet *Rogosno*, sunt agri scultetiae, et sculteti loco decimae manipularis eiusdem ecclesiae rectori solvunt singulis annis dimidiam marcam; in dictis vero *Ruchlna* et *Ostraleka* habentur agri praediales, ex quibus decimas manipulares haeredes solvunt capellanis residentibus circa oraculum *Olyeschno*; cmethones vero pro eadem ecclesia ipsorum parochiali solummodo columbationem de quolibet manso per unum grossum, et decimas manipulares pro universitate vicariorum ecclesiae *Lovicensis* quoad *Rogosno* et *Ruchna*, quo vero ad *Ostroleka* praelatis et canonicis eiusdem collegiatae *Lovicensis*.

Skaratki, *Kamyen*, *Polynyecz* necnon *Borovo*, villae sub eadem parochiali in *Domanyevice*, post quarum villarum omnes et singulos cmethonales et advocatiarum agros decimae manipulares provenientes in toto spectant ad ecclesiam parochialem praedictam in *Domanyevice* et ipsius rectorem, et conducunt eas ipsarum villarum cmethones ipsorum curribus in horrea per plebanum locanda, in praedicta *Skaratki* etiam cum solutione canapalium de quolibet manso per duos grossos, dum et quando in haereditate locatur, quando vero in dotem plebanalem conducitur non solvunt canapalia, solum, prout in aliis villis ipsius parochiae, columbationem de manso per unum grossum, in *Kamyen* vero et *Polenyecz* non solvunt canapalia, solum colendam.

Krepa, villa sub praedicta parochiali in *Domanyevice*, in qua sculteti de scultetia solvunt loco decimae manipularis pecuniariam eiusdem ecclesiae rectori singulis annis per sedecem grossos et cmethones colendam de quolibet manso per grossum, decimam vero manipularem pro archiepiscopo cum censu.

Rzeczice, *Lubyenkowska Volya*, villae sub eadem parochiali in *Domanyevice*, quarum incolae pro eadem ecclesia nihil aliud solvunt, solum colendam de manso per grossum et decimam cum censu pro mensa archiepiscopali.

Kadzydlno, villa sub eadem parochiali in *Domanyevice*, in qua non sunt aliqui ágri praediales, solum ex antiquo cmethonales, ex quibus agris totius villae decimae manipulares provenientes in toto spectant ad mensam archiepiscopalem ecclesiae *Gnesnensis*, et solet eam percipere ex concessione archiepiscopi capellanus castri *Lovicensis*; pro dicta vero ecclesia parochiali in *Domanyevice* ipsius villae incolae solvunt dumtaxat columbationem de quolibet manso per grossum.

Taxata est eadem ecclesia ad tres marcas argenti, quo vero denarium *S. Petri* camerae apostolicae ad sex (scotos).

Oleschno cum vallis (sic) ante oppidum *Glowno* et ibidem oraculum, de quo non constat, an sit consecratum aut erectum, servantur tamen circa illud per haeredes oppidi *Glowno* duo manuales presbyteri, qui pro lecturis eorum pro residentia habent speciales areas cum hortis areis adiacentibus et per unum eorum quilibet mansum agri, quem locat per mediam marcam, et percipiunt ex oppido de censibus cuiuslibet domus per unum grossum et duas decimas de manibus haeredum in villis *Ruchna* et *Ostraleka* praediales de manibus laicorum ex tolerantia archiepiscopi et plebani.

68. CHROSLYN.*)

Villa mensae archiepiscopalis castellaniae *Lovicensis*, in eadem ecclesia parochialis, tituli *S. Michaelis*, de collatione et provisione archiepiscopi *Gnesnensis* pro tempore existentis; quam modo obtinet venerabilis dominus *Spithek de Buzenyn* [1]), canonicus *Gnesnensis*, ex provisione olim reverendissimi patris domini *Andreae Rosa*, archiepiscopi *Gnesnensis*; qui, prout ex antiquo, circa eandem ecclesiam in

*) *Chruślin*, wieś niegdyś arcybiskupia, stanowiąca z trzema folwarkami: *chruślińskim*, *strzebieszowskim* i *rydwańskim*, oraz wsiami: *Bochen*, *Guźnia*, *Lisiewice*, *Mysłkowice*, *Strzebieszów*, *Rogoźno*, *Krępa*, *Domaniewice*, *Stroniewice*, *Skarotki* osobny klucz tego nazwiska dóbr arcybiskupich księstwa *łowickiego*, położona w dzisiejszej archidyecezyi *warszawskiej*, powiecie i dekanacie *łowickim*, miała kościół parafialny przez arcybiskupów fundowany i uposażony już w połowie wieku XIV, albowiem arcybiskup *Jarosław Skotnicki*, nadając wójtostwo w *Lisiewicach* niejakiemu *Michałowi* w roku 1366, zobowiązał go do oddawania mesznego plebanowi *chruślińskiemu* (Archiv. Capit. Gnesn., Joannis de Lasko Liber I Inventar. ducatus Loviciensis). W roku 1443 występuje pleban tamtejszy, *Stanisław Miler*, na erekcyi kanonikatu *fundi Popowo* przy kolegiacie *kaliskiej* (Archiv. Capit. Gnesn. Excerpta ex actis Consist. Gnesn. ab a. 1404 f. 341). Obecny kościół sięga początkiem swoim przynajmniej pierwszej połowy wieku XV, jak wnosić należy z grubości murów, kształtu cegły i dachówki. Wizyta *ks. Józefa Markowskiego*, archidyakona *łowickiego*, z roku 1761 przypisuje fundacyą i konsekracyą tego kościoła arcybiskupowi *Mikołajowi Dzierzgowskiemu*, zapewne na podstawie napisu na płycie kamiennej nad oknem ślepem w zewnętrznej ścianie wschodniej wmurowanej umieszczonego: *Nicolaus Comes a Dzierzgow, Arch.-Epp. Gnesn. Legatus Natus A. D. 1556*, atoli na futrynie piaskowcowej okna zakrystyi obok presbyteryum od strony północnej położonej wyryty jest rok 1538. Być zatem może, że arcybiskup *Dzierzgowski* restaurował kościół w mowie będący i na pamiątkę ową tablicę kamienną w ścianie umieścić kazał. Sama budowa jego i napis nad oknem zakrystyi wskazują na czas dawniejszy jego wystawienia. Prawdopodobnie zakrystya przybudowaną została do kościoła w roku 1538, ile że jest pod osobnym dachem, a budowa jej według zdania znawców późniejszą od samego kościoła. Kościół ten cały sklepiony 44½ łokcia długi, 15½ szeroki a 29½ wysoki ma piękny ołtarz wielki delikatnej rzeźby, zrestaurowany i odzłocony w roku 1868 znacznym nakładem *Marcina Flisa*, gospodarza z wsi *Bochen* i dwa poboczne. Za staraniem obecnego rządcy, *ks. Michała Machnikowskiego*, cały kościół wewnątrz został odnowiony, żelaznemi oknami z kolorowem w części szkłem opatrzony, w wiązaniu dachu gruntownie zrestaurowany i nowo pokryty i t. d. Arcybiskupi mieli w *Chruślinie* pałacyk drewniany od wieku XVIII i dość często tam przebywali i stąd kościół *chruśliński* szczególniejszą otaczali opieką (Archiv. Capit. Gnesn. Inventaria ducatus Loviciensis Antonii Mathiae a Boguslawice Sierakowski, Custod. Gnesn. i innych).

[1]) *Spytek z Bużenina Petrokoński*, kanonik *gnieźnieński*, wyżej wielokrotnie wspominany.

subsidium servat duos capellanos in vicarios et ministrum, quos salariat ex proventibus mensae suae plebanalis; et spectant ad eandem iure parochiali ultra praedictam *Chroslyn* villae infrascriptae, videlicet *Myslkovice*[1]), *Bochyn*[2]), *Gosnya*[3]), *Lyssovice*[4]), *Voyewodza Wyesz*[5]) et *triplex Pyotrovice*[6]); et habet pro dote et fundo bona, decimas et proventus infrascriptos; et primo in eadem villa *Chroslyn* et ipsius haereditate habet imprimis circa ecclesiam specialem aream pro curia plebanali cum horto pro allodio et aliis commoditatibus et in postico eiusdem unum pratum, dictum *Grocz*, et in latere eiusdem versus curiam archiepiscopalem alias duas areas pro vicario et ministro, necnon et tertiam in latere cimiterii penes domunculam lectoris fraternitatis; insuper habet duos hortulanos in altero latere villae eiusdem versus meridiem penes vicum seu plateam, qua itur in *Lovicz*, in parte sinistra, qui hortulani non habent aliquos agros, solum hortos et nullum censum solvunt plebano, sed laborant labores manuales, dum et quando plebanus opus habet; item habet unum mansum agri pro praedio dotis plebanalis, in omnibus tribus campis inter agros cmethonales iacentem et in eadem latitudine se protendentem. Insuper habet et unum aliud pratum, quod iacet circa limites *Vrzecze* et *Pyotrovice* ab una parte et ab alia parte prata curiae archiepiscopalis; item et unam aliam aream seu hortum pro erigenda domo pro cmethone aut hortulano, iacentem in acie penes viam, quae ducit ex eadem villa *Chroslyn* in *Byelavj*; item decima manipularis ex agris omnibus et singulis praedialibus curiae archiepiscopalis in eadem *Chroslyn* necnon quondam advocatiae agris curiae unitis proveniens spectat ad eandem ecclesiam parochialem in *Chroslyn* et ipsius rectorem, et conducit eam plebanus curru proprio in dotem plebanalem; cmethones vero pro eadem ecclesia solvunt dumtaxat missalia de quolibet manso per tres coros siliginis et per tres avenae.

Mystkovice, *Lyssovice*, *Woyevodza Vyesz* et *triplex Pyotrovice*, villae sub eadem parochiali in *Chroslyn*, post quarum villarum omnes et singulos agros cmethonales et advocatiarum decimae manipulares provenientes in toto spectant ad eandem ecclesiam parochialem in *Chroslyn* et ipsius rectorem, et conducunt eas ipsarum villarum cmethones ipsorum curribus, in *Lyssovice* etiam cum solutione canapalium ex manso per medium grossum, et nihil aliud solvunt.

Bochyn, villa sub praedicta parochiali in *Chroslyn*, in qua sculteti seu advocati ex agris ipsorum loco decimae manipularis eiusdem ecclesiae in *Chroslyn* rectori solvunt singulis annis per unum fertonem et cmethones nihil aliud, solum colendam de qualibet domo per medium grossum.

Gosna, villa sub praedicta parochiali in *Chroslyn*, in qua ex agris advocatiae decimae manipulares provenientes dumtaxat spectant ad eandem parochialem in *Chroslyn* et ipsius rectorem, cmethones vero ex agris cmethonalibus pro eadem ipsa ecclesia solvunt dumtaxat missalia de quolibet manso per quatuordecim ternarios.

Pyelaskow, villa sub parochiali ecclesia *S. Spiritus* in *Lovicz*, post cuius villae omnes et singulos agros cmethonales et advocatiae possessionatos et desertos decimae manipulares provenientes in toto spectant ad parochialem ecclesiam in *Chroslyn*

[1]) *Mystkowice*, [2]) *Bochen*, [3]) *Guźnia*, [4]) *Lisiewice*, wsie arcybiskupie. [5]) *Wojewoda*. [6]) Dziś tylko *Piotrowice* i kolonia *Piotrowska*. Później przybyły osady: *Trąby*, *Rydwan*, *Przesławice* i *Gaj*.

et ipsius rectorem, et conducunt eas ipsius villae incolae curribus propriis in horreum a plebano de *Chroslyn* locandum cum solutione canapalium de quolibet manso per duos grossos.

Taxata est eadem ecclesia ad tres marcas argenti, quo vero ad denarium *S. Petri* camerae apostolicae ad quinque scotos.

DECANATUS SCZAVINENSIS.

69. OPPIDUM LANCZICIENSE.*)

In eodem ecclesia parochialis, tituli *S. Andreae*, de iure patronatus regis Poloniae pro tempore existentis, quam modo obtinet venerabilis dominus *Nicolaus*

*) *Łęcsyca*, miasto dziś powiatowe w gubernii *kaliskiej* nad rzeką *Nerem*, należące obecnie do archidyecezyi *warszawskiej*, powiatu i dekanatu *łęczyckiego*, sięga początkiem swoim czasów przed-chrześcijańskich, niegdyś stolica udzielnego księstwa do polowy wieku XIV, następnie główne miasto województwa tegoż nazwiska i starostwa grodowego, sławne zjazdami prawodawczemi i synodami prowincyalnemi, których się tam od roku 1180 kilkadziesiąt odbyło, niegdyś zamożne i ludne, dziś liczące około 7000 mieszkańców, ma kościół parafialny według miejscowej tradycyi fundowany w wieku XIII przez *Piotra Dunina* pod tyt. *ś. Andrzeja apostoła* razem z miastem różne smutne przechodził koleje. W końcu wieku XIII złupił je i spalił *Witenes*, książe *litewski*, w pierwszej połowie wieku XIV spustoszyli oboje ogniem Krzyżacy, poczem *Kazimierz W.* odbudowawszy świątynię i miasto, ostatnie murem opasał i zamkiem obronnym, którego dotąd pozostały ślady, zabezpieczył (Łubieński, Świat we wszystkich swoich częściach str. 390. Baliński l. c. I, 267 sqq.) Probostwo *łęczyckie* hojnie przez książąt i królów uposażone obejmowało miasto *Łęcsycę* i kilka wsi okolicznych niżej podanych. Arcybiskupi *gnieźnieńscy* szczególniejszą opieką otaczali kościół parafialny, często w *Łęczycy* przebywając. *Wojciech Jastrzębiec* fundował przy nim altaryą i dziesięcinami stołu arcybiskupiego ją uposażył (Damalewicz l. c. f. 235). W roku 1433 *Jan*, pleban tamtejszy rozprawia się w konsystorzu *gnieźnieńskim* o dziesięciny w *Siedlcu* z tamtejszym plebanem *Janem* (Excerpta ex actis Consist. Gnesn. f. 112 b). Oprócz parafialnego miała *Łęcsyca* jeszcze następujące kościoły: kościół i klasztór *OO. Dominikanów* fundacyi króla *Kazimierza W.* (Łubieński l. c. str. 390); kościół i klasztor panien *Norbertanek* fundacyi *Mikołaja Surawińskiego*, kasztelana *łęczyckiego* w połowie panowania *Zygmunta III.* Kościół ten zapewne pospiesznie lub z złego materyału stawiany po 250 latach zupełnej uległ ruinie. Za księstwa *warszawskiego* zakonnice po zniesieniu klasztoru przeniosły się do *Strzelna*, a gmach klasztorny stał się własnością skarbu, od którego później przez osoby prywatne został nabyty (Tygodn. illustr. warszawski t. XV str. 171); kościół i klasztór *OO. Bernardynów* na przedmieściu murowane z jałmużn rozmaitych dobroczyńców wystawione (Łubieński l. c. str. 390). Nadto arcybiskup *Teodor Potocki* osadził przy kościele farnym *Jezuitów*, którym *Stefan Szóldrski*, starosta *łęcsycki* w roku 1730 wymurował kolegium. Wszystkie wspomnione klasztory uległy kasacie bądź za księstwa warszawskiego bądź w roku 1864, jezuicki zaś rychlej po zniesieniu w Polsce zakonu. Na wschód od miasta *Łęczycy* o ćwierć mili za błotami leży wieś dawniej zwana *Kościół (Kossczyol)*, później *Tumino*, a obecnie *Tum*, posiadająca jeden z najstarożytniejszych kościołów w Polsce wyniesiony do godności archikolegiaty. Erekcyą jego pierwotną odnosi tradycya miejscowa do roku 967, dwa lata po zaprowadzeniu chrześci jaństwa w Polsce. Pierwszą wzmiankę o nim napotykamy w bulli papieża *Innocentego II* z dnia 7 lipca roku 1136, w której potwierdza posiadłości kościoła *gnieźnieńskiego*: *Item abbatia sancte Marie in*

Mygdal de Domanykow, canonicus *Posnaniensis* et *Lanciciensis* [1]), ex praesentatione regiae maiestatis; qui, prout ex antiquo, circa eandem ecclesiam servat duos vicarios necnon praedicatorem et ministrum, quos ex proventibus mensae suae plebanalis salariis providere tenetur; ad quam iure parochiali nedum oppidum *Lanciciense* cum suis suburbiis, sed et villae infrascriptae, videlicet *Vychrow* [2]), quondam villa, modo haereditas deserta, *Vyczkovice* [3]) (sic), *Lubyno* [4]), *Dzyerzbyethovo* [5]), *Syerpovo* [6]), *Konarj* [7]), *Thopolya duplex*, *Nadolna* et *Nagorna* [8]), *Lescze* [9]), necnon praedium *Woyczykj* [10]) iure parochiali spectant et pertinent; et habet eadem ipsa ecclesia et eius pro tempore plebanus pro dote et fundo bona et proventus infrascriptos,

castello Lancicie cum centis servis et villis eorum (Archiv. Capit. Gnesn. No. 1. Kod. dypl. wielkopol. I, 12). Widocznie w bulli rzeczonej kościół *tumski* nazwano mylnie *klasztornym* czyli *opackim* zamiast *kolegiackim*; nigdzie bowiem najmniejszego w kronikach naszych i przywilejach o opactwie *tumskiem* lub klasztorze nie znajdujemy śladu. Że bulla wspomniona nie mówi o kościele w *Łęczycy* samej, ale na *Tumie (in castello Lancicie)*, wypada z porównania miejsc obydwóch, z których ostatnie, tworzące wyniosłą kępę pomiędzy niedostępnemi błotami, a zatem z natury obronne, na wystawienie zamku przydatniejsze było i bezpieczniejsze od miejsca, na którem dziś miasto położone. O tym zamku czyni już wzmiankę *Gallus* pod rokiem 1107: *vetus castellum ad Lucic*. (Kronika w Monum. Polon. histor. t. I, 453). Dzisiejszy kościół kolegiacki stawiany z granitu polnego w czworobok ciosanego nie jest owym pierwotnym kościołem, o którym wspomina bulla *Innocentego II* z roku 1136, ponieważ pod rokiem 1161 i 1162 starodowne roczniki polskie wspominają o poświęceniu kościoła *łęczyckiego*. Że zaś wśród małego *castellum* nie mogło być miejsca ani potrzeby dla dwóch kościołów, wnosić wypada, że pierwotny kościół zapewne drewniany został zniesiony i zastąpiony dzisiejszym (Monum. Polon. hist. t. I, 833: *„1161 consecratio ecclesiae Lanciciensis,“* tamże II, 875: *„1161 consecratio ecclesiae Lanciciensis,“* tamże t. III, 156: *„1162 Lanciciensis ecclesia consecratur)*. Że na *Tumie* już w wieku XII istniała kolegiata, dowodzi bula papieża *Innocentego III* z dnia 4 stycznia roku 1207, w której zatwierdza fundacyą przy niej prałatury *kantora*. Musiały tam zatem istnieć poprzednio już pralatury inne i kanonikaty (Kod. dypl. wielkopol I, 54). Tenże papież pod dniem 7 stycznia roku 1207 potwierdza nadane kolegiacie *łęczyckiej* przez arcybiskupów *sanctuarios cum villis eorum* (tamże I, 56). W bulli *Honoryusza III* z dnia 16 czerwca roku 1218 wspomniany jest archidyakon *łęczycki* bez podania jego imienia (Theiner l. c. I, 17. Kod. dypl. wielkopol. I, 94). Po zniesieniu kolegiaty liczącej 6 prałatów i 10 kanoników, z których najbogaciej uposażona była prepozytura i scholasterya, kościół *tumski* 50 m. długi, 24 szeroki z dwiema potężnemi wieżami z granitowych bloków bez spojeń zbudowanemi i 42 metry w murach wysokiemi z wspaniałym portalem, dwiema pobocznemi nawami z krzyżowemi sklepieniami, sięgającemi epoki *Duninowej*, zamieniony został na parafialny. Obecny jego rządzca wielkie względem niego położył zasługi, odnowiwszy go całkiem wewnątrz i stosownie go przyozdobiwszy. (Obszerniejszą wiadomość znajdzie czytelnik w *Pamiętniku religijno moralnym* t. XVII, 20 sqq w *Kłosach* t. XXX No. 767 z 28 lutego 1880 str. 169. 170; w *Tygodn. illustr. warsz.* t. XV, 171. 172 i w Balińskim l. c. I, 267 sqq. w monografii Łuszczkiewicza *Tum Łęczycki* i t. d.). Oprócz kolegiaty istniał w *Tumie* drewniany kościół *ś. Mikołaja* wcielony do kolegium wikaryuszów *kolegiackich* w wieku XVII. Nadto kościół z klasztorem *OO. Reformatów* zniesionych roku 1864. Biskup *krakowski*, *Kajetan Sołtyk*, zapisany jest wdzięcznie w dziejach kolegiaty *łęczyckiej*, ponieważ ją nie małym kosztem zrestaurował i od upadku zachował (Archiv. Capit. Gnesn. Liber Inventar. Archiep Gnesn. z r. 1785 przez *X. Bardzińskiego*, kanonika gnieźn., późniejniejszego suffragana spisany f. 68).

[1]) *Mikołaj Dominikowski*, *Migdał* zwany, z *Dominikowa*, wsi należącej do parafii *Rudułtów* w powiecie i dekanacie *kutnińskim*. [2]) *Wichrów*. [3]) *Wilczkowice*. [4]) *Lubień*. [5]) *Dzierzbiętów*. [6]) *Sierpów*. [7]) *Konary*. [8]) *Topola Królewska* i *Szlachecka*. [9]) *Leszcze*. [10]) Nieodgadnione. W *Topoli Królewskiej*, która pierwotnie należała do arcybiskupów *gnieźnieńskich* wraz z wsiami sąsiedniemi *Wilczkowice*, *Bojanowice* i *Lubień*, w miejsce których w roku 1302 król *Władysław Łokietek* ustąpił im wsie: *Piekary*, *Michałowice*, *Witaliszewice* i *Gębice* (Arch. Capit. Gnesn. No. 73), powstał w końcu zapewne wieku XVI dla wygody mieszkańców miejscowych i okolicznych osobny kościół parafialny, dotąd istniejący, pod wezwaniem *ś. Bartłomieja apostoła* przez królów polskich fundowany i uposażony.

quorum modo extat in possessione; et primo in eodem oppido ipsiusque suburbiis et haereditate imprimis habet circa ecclesiam unam specialem aream pro curia plebanali et in eadem modo curiam satis strictam, cimiterio contiguam, et alias speciales areas duas pro vicariis et tertiam pro schola, in altera parte ecclesiae iacentes, cimiterio similiter contiguas; item extra muros eiusdem oppidi circa hospitale habet unum hortum, penes hortum castrensem iacentem, pro commoditatibus et utilitatibus domesticis plantandis et inserendis; item et decimam pecuniariam ex omnibus et singulis civilibus agris de quolibet laneo per unum fertonem et specialiter ex agris advocatiae dimidiam marcam; et ratione interesse, quod habuit quondam ecclesia parochialis in *Klodava*, modo monasterium, ad decimam pecuniariam ex agris civilibus eiusdem oppidi *Lanciciensis* ex antiqua ordinatione, inter dictas ecclesias in *Klodava* et in *Lancicia* ipsiusque rectores facta, plebanus seu rector praefatae ecclesiae parochialis *Lanciciensis* praeposito praefatae ecclesiae in *Klodava* solvit singulis annis alternative per septem fertones pecuniarum, uno videlicet anno et altero sex fertones cum sex grossis.

Lescze et *Woyczykj*, praedia, sub iure civili eiusdem oppidi *Lanciciensis* consistentia, quorum possessores ecclesiae parochiali in eodem oppido *Lanciciensi* et ipsius rectori solvunt decimas pecuniarias, videlicet de *Lescze* unam marcam cum sex grossis et de *Woyczykj* dimidiam marcam; cmethones autem, si qui essent locati, nihil aliud solvunt aut solvere tenentur eiusdem ecclesiae rectori, solum colendam de qualibet domo per unum corum avenae et pro decima ad numerum dictae marcae interesse ipsorum contingente. Item oppidani et anteoppidani praedictae civitatis pro eadem ecclesia parochiali et ipsius rectore pro colenda nihil solvunt, nisi quod sponte offerunt, dum visitantur, excepto denario *S. Petri.*

Viczkovicze, villa regalis sub eadem parochiali, cuius incolae loco decimae manipularis solvunt pecuniariam de quolibet manso per novem grossos praedictae ecclesiae parochiali (sic) in *Lanczica* rectori, necnon de qualibet domo per unum corum avenae ratione colendae; ex agris autem praedialibus regalibus datur decima manipularis pro eadem ipsa ecclesia parochiali.

Lubyno, villa similiter regalis sub eadem parochiali, in qua sunt quatuor mansi advocatiae, de quibus ratione decimae manipularis possessores ipsorum agrorum pro eadem ipsa parochiali ecclesia in *Lancicia* et eius plebano solvunt pecuniariam de quolibet manso per octo grossos; ex agris autem cmethonalibus incolae eiusdem villae solvunt manipularem pro praepositura collegiatae *beatae Mariae Lanciciensis*, et pro parochiali praedicta ipsorum dumtaxat colendam per unum corum avenae.

Dzyerzbyetow, villa regalis sub eadem parochiali, in qua sunt speciales agri praediales ab agris cmethonalibus distincti, ex quibus decimae manipulares provenientes spectant ad eandem parochialem et plebanum in *Lancicia*, de agris autem cmethonales (sic) ad canonicatum et praebendam collegiatae *Lanciciensis*, quos modo obtinet dominus doctor *Dominicus*, et pro praedicta parochiali in *Lancicia* cmethones solummodo solvunt columbationem de qualibet domo per unum corum avenae.

Topolia duplex, *Nadolna* et *Nagorna*, villae sub eadem parochiali in *Lancicia*, quarum in una, videlicet *Nadolna*, post omnes et singulos agros praediales et cmethonales, in dicta vero *Thopolya Nagorna* dumtaxat praediales decimae manipulares

provenientes in toto spectant ad eandem parochialem et plebanum in *Lancicia*; ex agris vero cmethonalibus possessionatis et desertis in praefata *Thopolya Nagorna* omnibus et singulis huiusmodi decimae manipulares provenientes spectant ad universitatem vicariorum collegiatae praedictae *Lanciciensis*; et cmethones nihilominus ipsarum villarum pro ipsorum parochiali solvunt loco colendae per unum corum avenae.

Syerpow et *Konarj*, villae sub eadem parochiali in *Lancicia*, quarum incolae pro eadem ipsa ecclesia nihil aliud solvunt, solum colendam per unum corum avenae, decimas vero praediales in praefata *Syerpow* et *Konarj* pro parochiali ecclesia in *Modlna*; et de cmethonalibus in dicta *Konarj* decimam manipularem percipit praepositus *Lanciciensis*, in dicta vero *Syerpow* non sunt modo aliqui cmethones, solum curia.

Syedlecz, villa mensae episcopalis ecclesiae *Wladislaviensis* et in eadem parochialis ecclesia, cuius villae decimae manipulares ex omnibus et singulis agris tam cmethonalibus quam advocatiae possessionatis et desertis provenientes in toto spectant ad ecclesiam parochialem et plebanum in *Lancicia*, et conducunt eas ipsius villae incolae ipsorum curribus in horreum, a plebano locandum absque solutione canapalium.

Vicarii eiusdem ecclesiae ultra ordinarium salarium habent pro certis votivis, quas cantant loco maturarum certis diebus, una cum ministro tres marcas pecuniarum, duas videlicet pro triginta duabus cum media hinc inde in diversis bonis, tam in oppido *Lanciciensi* et extra propinquis in vim reemptionis coemptas per executores testamenti cuiusdam olim *Olexii Bogathi* et comparatas; item duos hortos extra muros *Lancicienses*, in suburbio eiusdem versus *Thopolya* et paludes sitos, quos hortos duos locaverunt dicti executores in perpetuum sub censu annuo unius marcae.

Zacristianus seu custos ecclesiae ex quadam donatione habet quendam hortum in duos divisum, iacentem extra muros *Lancicienses* inter hortos dictos et appelatos *Komynkova* et quondam *Clementis Kalysskj*, civium praedictae civitatis *Lanciciensis*, per olim felicis recordationis *Kazimirum*, regem Poloniae, pro quodam generoso domino *Michaële*, succamerario et capitaneo *Lanciciensi* et ipsius successoribus ac eiusdem incolas (sic) ab omnibus et singulis censibus, reditibus, proventibus, angariis, contributionibus, exactionibus, *pothdwodis* et aliis quibuscunque solutionibus, regalibus et civilibus de anno Dominini millesimo quadringentesimo sexagesimo exemptum et liberatum, prout litterae sub titulo et sigillo praefati serenissimi olim regis Poloniae latius disponunt et continentur; quem hortum *Zacristianus*, pro tempore existens pro posse hominibus locat sub annuo censu.

Taxata est eadem ecclesia ad decem marcas argenti, quo vero ad denarium *S. Petri* camerae apostolicae ad quindecim scotos.

Item in eadem ecclesia habent duo altaria ex antiquo fundata et erecta, et primo:

ALTARE tituli *S. Christophori*, iuris patronatus et praesentandi dominorum et haeredum arcis in villa *Borryslavicze* [1]), quod modo obtinet honorabilis *Lucas*

[1]) *Boryslawice*, wieś z kościołem parafialnym w archidyecezyi *warszawskiej*, dekanacie *łęczyckim*, powiecie *kolskim*.

Povala [1]) ex praesentatione olim magnifici *Nicolai de Croslekj*, palatini *Syradiensis* [2]), alias ipsius dominae *Evae*, eiusdem castri haeredis. Quod quidem altare pro dote et fundo habet bona et proventus infrascriptos; et primo in eodem oppido pro domuncula specialem aream, areae domini haeredis dicti castri *Borrislavice* contiguam, prope aream dotis plebanalis circa muros oppidi *Lanciciensis* iacentem; item decimas manipulares in

Luczmyeza [3]), villa sub parochiali in *Zgyerz*, cuius villae post omnes et singulos agros cmethonales et advocatiae decimae manipulares provenientes in toto spectant ad altare praedictum et ipsius altaristam.

Ssyemczice [4]), villa sub parochiali *Syedlecz*, in cuius haereditate de duobus mansis quondam praedialibus, in quibus locati sunt cmethones, de quibus(sic) decima manipularis proveniens spectat ad altare praedictum, de aliis autem ex antiquo cmethonalibus ad mensam archiepiscopalem.

Yaruchovo [5]) et *Rzathkovo* [6]), villae sub parochiali ecclesia in *Slaboschovo* [7]), quarum villarum, videlicet duplex *Yarochovo* et haereditate *Othkozovo* [8]) et quondam villa (sic), quarum villarum *Yarochovo maiori* et *Othkozovo* ex omnibus et singulis agris cmethonalibus totiusque haereditatis praedictae *Othkozovo* necnon in *Rzathkovo* quibusdam certis duobus laneis ex haereditate *Yarochovo* ademptis pro praedicta villa *Rzathkow*, dumtaxat de uno campo versus praedictam *Yarochovo* iacente decimae manipulares provenientes in toto spectant ad altare praedictum *S. Christophori* et ipsius altaristam; itêm eiusdem altarista singulis septimanis obligatur per se vel per alium explere tres missas, unam pro defunctis, aliam de *Virgine* et tertiam de *S. Trinitate*.

Taxatum est ad dimidiam marcam argenti.

ALTARE SECUNDUM, tituli *gloriosae Virginis Mariae* et *S. Adalberti*, de iure patronatus proconsulis cum consulibus civitatis *Lanciciensis* pro tempore existentibus, quod modo obtinet honorabilis *Joannes Bacherka de Lancicia*, ex praesentatione eiusdem civitatis proconsulis et consulum ac totius communitatis; quod quidem altare et ipsius altarista habet pro dote et fundo imprimis census annuos trium marcarum pro centum et decem florenis in auro hinc inde certis bonis haereditariis comparatos; qui quidem centum floreni et decem in auro fuerunt recepti pro haereditate *Karlow* quondam pro altari praedicto incorporatae et asscriptae (sic) et per regem *Wladislaum* ab omni onere terrestri pro dicto altari exemptae et libertatae (sic); habet tamen nihilominus decimam manipularem ex eadem haereditate provenientem, ratione cuius debet habere singulis annis duos florenos in moneta iuxta ordinationem tempore venditionis dictae haereditatis ad manus saecularis personae factam.

Item habet in eadem civitate *Lanciciensi* duo macella carnificum ab omnibus exactionibus et quibusvis contributionibus regalibus et civilibus per regem olim

[1]) *Łukasz Powala*, altarysta. [2]) Zapewne *Mikołaj z Brudzewa* † 1478, gdyż po nim *Mikołajów*, wojewodów *sieradzkich* nie było (cfr. Niesiecki l. c. 1, 132. 133). [3]) *Lućmierz*, wieś w parafii *Zgierz* w dekanacie *łódzkim*. [4]) *Siemszyce*, wieś należąca do parafii *Siedlec* w dekanacie *łęczyckim*. [5]) *Jarochów*. [6]) *Rzędków*. [7]) *Sławoszew*, wieś niegdyś z kościołem parafialnym w dekanacie i powiecie *łęczyckim*, wcielona później do parafii w *Mazewie* w tymże dekanacie. [8]) Zapewne dzisiejsze *Drykozy* w parafii *Mazew*.

Wldaislaum exempta et liberata, quas macellas (sic) altarista locat, prout melius potest, hominibus et modo ad septem lapides sepi puri quodlibet eorum; item habet et quinque hortos hinc inde in suburbiis civitatis *Lanciciensis* iacentes, duos videlicet in suburbio post hospitale pauperum et tres post castrum et ultra fluvium decurrentem in molendinum et balneum civile sitos; quos hortos quinque locat pro posse et iuxta arbitrium, quibus placet; qui quidem hortus (sic) similiter sunt exempti tam per regem quam cives ab omnibus angariis et contributionibus regalibus et civilibus; non habet tamen aliquam aream specialem circa ecclesiam pro domuncula.

Taxatum est idem altare ad unum fertonem argenti; item dictum altare oneratum est ad tres missas singulis septimanis in eadem ecclesia explendas, unam de *beata Virgine*, aliam pro peccatis et tertiam pro defunctis et sacerdote.

Hospitale extra muros *Lancicienses* nondum est erectum aut fundatum, solum per consulatum eiusdem oppidi ex eleemosynis presbyter et pauperes illic degentes reficiuntnr et pro posse aluntur; residet tamen circa aliud hospitale seu oraculum *S. Spiritus* presbyter per oeconomos per consulatum deputatos ordinatus, qui pauperes in hospitali iacentes sacramentis providet et eucharistia procurat ex quadam consuetudine et tolerantia plebani, et in oraculo eodem eucharistia conservatur; item dictum oraculum et hospitale non habet aliquem fundum seu bona pro dote, solum decem et septem hortos, successive eisdem loco eleemosynae donatos, quos oeconomi eiusdem hospitalis habent in gubernatione et protectione, eosdem hortos locando et census exigendo et alias eleemosynas colligendo.

70. SOLCZA.*)

Villa mensae archiepiscopalis ecclesiae *Gnesnensis*, in eadem ecclesia parochialis, tituli *S. Laurentii*, de collatione et provisione archiepiscopi *Gnesnensis*

*) *Solca Wielka*, wieś należąca do majątku arcybiskupstwa *gnieźnieńskiego* jeszcze przed rokiem 1136, jak widać z bulli papieża *Innocentego II* w tymże roku wydanej, a zatwierdzającej posiadłości tegoż arcybiskupstwa (Archiv. Capit. Gnesn. No. 1. Kod. dypl. wielkopol. I, 10 sqq.), z kościołem parafialnym przez arcybiskupów fundowanym i uposażonym, zapewne już w wieku XIV, jak wnosić należy z wzmianek o nim w aktach konsystorskich od połowy wieku XV (Arch. Consist. Gnesn. Akta luźne) i z lustracyi dóbr arcybiskupich (Archiv. Capit. Gnesn. Libri Inventarior. bonor. Archiep.). W miejsce pierwotnego kościoła drewnianego upadkiem grożącego stanął w roku 1640 nakładem *Jana Lipskiego*, arcybiskupa, nowy również drewniany, który gdy w końcu wieku zeszłego z winy rządzców swoich podupadł, arcybiskup *Ostrowski* wystawił r. 1782 nowy z drzewa kostkowego na podmurowaniu z kamienia i cegły, z dachem gontowym, który dotąd istnieje (Archiv. Capit. Gnesn. Ks. Bardzińskiego, kanonika gnieźn., Liber Inventarior. Archiep. Gnesn. de a. 1785 f. 68). W roku 1839 wyrestaurowany został na zewnątrz i cały deskami obity. W trzydzieści lat później dach na nim podwojnie gontami pokryto, a w roku 1874 za staraniem rządzcy swego, *ks. Teofila Żuchowskiego*, z składek parafian wewnątrz całkiem go odnowiono, olejno wymalowano i wszystkie trzy ołtarze w nim odświeżono i odzłocono. Obraz *ś. Wawrzyńca* w wielkim ołtarzu dobrego pędzla w *Petersburgu* malowany, pochodzi z daru *Pęcherzewskich*, posiedzicieli majoratu *Tkaczew*. Cmentarz naokół kościoła opasano w roku 1877 pięknym murem na fundamencie kamiennym ze składek parafian. W roku 1879 wizytował kościół i parafię *solecką* dziekan *łęczycki*, *ks. Łasiński*, z polecenia administratora archidyecezyi *warszawskiej* (Acta Ecclesiae).

pro tempore existentis; quam modo obtinet honorabilis *Albertus de Lancicia* ex provisione apostolica, qui, prout ex antiquo, circa eandem ecclesiam servat dumtaxat unum capellanum in vicarium et clericum in ministrum, quos ex proventibus mensae plebanalis salariis providet; et spectant ad eandem iure parochiali ultra praedictam *Solcza maiorem* aliae villae infrascriptae, videlicet alia *Solcza minor* [1]), *Parzyce* [2]), *Ostrow* [3]), *Cedrovice duplex, maius* et *minus* [4]), *Gebyce* [5]), *Strzeblovo duplex* [6]), *Osorkovo* [7]), *Zelgoszcza* [8]) *Slywnykj* [9]), *Pelczyska* [10]), *Borschyn* [11]) et *Wroblovo* [12]); item eadem ipsa ecclesia et eius pro tempore plebanus habet pro dote et fundo bona, decimas et proventus infrascriptos, quorum modo extat in possessione pacifica; et primo in eadem *Solcza* et ipsius haereditate imprimis circa ecclesiam habet unam specialem aream satis latam et spatiosam pro curia plebanali cum hortis eidem adiacentibus pro allodio et aliis commoditatibus et ex opposito eiusdem alias areas et in eis domos pro vicariis et ministro; item in quolibet campo inter agros cmethonales habet pro praedio plebanali citra vel ultra per unum mansum cum medio agri, protendentem se ad longitudinem, prout agri cmethonales protenduntur, cum pratis eisdem agris adiacentibus, et hoc solummodo in duplici loco, ubi fieri potest; item advocatus ex agris seu tribus mansis advocatiae eidem ecclesiae et plebano solvit loco decimae manipularis maldratas singulis annis per quindecim coros siliginis et per quindecim avenae; cmethones vero pro archiepiscopo ex eorum agris, et pro eadem ecclesia ac eius rectore solummodo de qualibet domo loco colendae per medium grossum et similiter tabernatores solvunt.

Solcza minor et *Parzyce*, villae sub eadem parochiali, quarum incolae pro eadem ecclesia et ipsius rectore nihil aliud solvunt, solum colendam de qualibet domo per medium grossum, excepta tamen una argula in haereditate villae *Parzyce* circa limites haereditatis *Ostrow* iacente, de qua, dum et quando colitur, decima manipularis proveniens spectat ad eandem ecclesiam in *Solcza* et ipsius rectorem; ex aliis autem ipsarum villarum omnibus et singulis agris decimae manipulares provenientes in toto in dicta *Solcza* ad praeposituram ecclesiae *Lanciciensis*, et in *Parzyce* ad mensam archiepiscopalem spectant et pertinent.

Ostrow, *Cedrovice maius*, *Gebyce*, *Strzeblovo maius*, *Strzeblovo minus*, *Ozorkovo*, villae sub eadem parochiali in *Solcza*, post quarum villarum omnes et singulos tam praediales quam cmethonales agros decimae manipulares provenientes in toto spectant ad eandem ecclesiam parochialem et ipsius plebanum, et conducit eas plebanus curru proprio absque perceptione canapalium; cmethones tamen ultra decimas in eisdem villis solvunt colendam per dimidium grossum de qualibet domo.

Cedrovice minus, villa *Slywnykj* et *Pelczyska*, villae sub eadem parochiali in *Solcza* quarum incolae pro eadem ecclesia parochiali in *Solcza* solummodo colum-

[1]) *Solca Mała*. [2]) *Parzyce*. [3]) *Ostrów*. [4]) *Cedrowice*, dziś tylko jedne. [5]) *Gębice*. [6]) *Strzeblew*, dziś tylko jeden w parafii *Ozorków*. [7]) *Ozorków*, pierwotnie wieś szlachecka w powiecie i dekanacie *łęczyckim* (dawniej *kolskim)* nad rzeką *Bzurą*, od roku 1816 miasto, liczące dziś 9100 mieszkańców, z kościołem parafialnym przez dziedziców miejscowych z cegły palonej wystawionym a przez władzę duchowną kanonicznie erygowanym, która odłączywszy od *W. Solcy Ozorków*, *Słowik* i *Strzeblew*, z tych trzech osad w skutek napływu ludności dla powstałych w pierwszej fabryk sukna i przędzalni bawełny osobną utworzyła parafią. Później przybyły do niej miejscowości: *Konstancya*, *Emilia*, *Wiktorów*, i *Zimnawoda*. [8]) *Zelgoszcz*. [9]) *Słowik* w parafii *Ozorków*. [10]) *Pełczyska*. [11]) *Borszyn*. [12]) *Wróblew*. Później powstały osady: *Tkaczew*, *Bianów*, *Śliwniki*.

bationem de qualibet domo per medium grossum solvunt, et decimas manipulares in dicta *Cedrovice* pro universitate vicariorum, in dictis vero *Slywnykj* et *Pelczyska* pro canonicatu et praebenda *Lanciciensi*, quos obtinet modo dominus *Mathias Mylesskj*.

Zelgoszcza, villa sub praedicta parochiali in *Solcza*, in qua sunt speciales agri praediales curiarum ab agris cmethonalibus distincti, ex quibus decimae manipulares provenientes spectant ad eandem parochialem et plebanum in *Solcza*, ex agris autem cmethonalibus in parte ad canonicatum et praebendam, quos obtinet modo dominus *Mathias Mylesskj*, et in parte ad praeposituram ecclesiae collegiatae *Lanciciensis*; et pro praedicta parochiali in *Solcza* eiusdem villae cmethones solummodo colendam solvunt per medium grossum.

Borschyn et *Wroblovo*, villae sub praedicta parochiali, in quibus villis ex antiquo sunt et fuerunt speciales agri praediales curiarum ab agris cmethonalibus distincti, ex quibus decimae manipulares provenientes spectant ad parochialem ecclesiam praedictam et ipsius rectorem in *Solcza*, ex agris autem cmethonalibus utriusque villae tam possessionatis quam desertis ad praeposituram ecclesiae collegiatae *beatae Mariae Lanciciensis*. Quarum villarum cmethones pro parochiali ipsorum in *Solcza* rectori columbationem tantummodo ad instar aliarum villarum solvunt.

Pyeskovice [1]), villa sub parochiali ecclesia in *Parnyczevo* [2]), cuius villae ex agris praedialibus decima manipularis proveniens spectat ad ecclesiam parochialem in *Solcza* et ipsius rectorem et ex agris cmethonalibus ad canonicatum et praebendam *Lancicienses*, quos obtinet modo dominus *Stanislaus Unyenskj*.

Vytrzesczki [3]), villa sub parochiali ecclesia *Parnyczevo*, quae fere, demptis duobus mansis, extat deserta; cuius cmethones pro tempore existentes solvebant et modo de possessionatis praedictis duobus mansis solvebant (sic) et solvunt solvereque tenentur loco decimae manipularis pecuniariam de quolibet manso per novem grossos, spectatque, prout spectabat ex antiquo, ad ecclesiam parochialem in *Solcza* et ipsius rectorem; de agris vero desertis, qui in parte coluntur, datur decima manipularis pro eadem ecclesia et plebano in *Solcza*.

Taxata est eadem ecclesia ad unam marcam argenti, quo vero ad denarium *S. Petri* camerae apostolicae ad quinque scotos.

71. CHOCZESCHOW.*)

Villa haereditaria, in eadem ecclesia parochialis, tituli *S. Adalberti*, de iure patronatus laicorum haeredum eiusdem villae, quam pronunc obtinet honorabilis

[1]) *Piestkowice*. [2]) *Parzęczew*, niegdyś miasteczko szlacheckie, dziś wieś położona w dekanacie i powiecie *łęczyckim*, archidyecezyi *warszawskiej*, z kościołem parafialnym, o którym będzie niżej. [3]) *Wytrzeszczki*.

*) *Chociszew*, wieś szlachecka, gniazdo rodziny *Chociszewskich* h. *Junossa* (Niesiecki l. c. I, 267), należąca dziś do archidyecezyi *warszawskiej*, dekanatu i powiatu *łęczyckiego*, miała kościół parafialny niezawodnie przez tęż familią fundowany i uposażony, w aktach konsystorza *gnieźnieńskiego* w drugiej połowie wieku XV wspominany (Archiv. Consist. Gnesn. wykazy kościołów). Kościół ten zapewne dla

Mathias de Strobow [1]), ex praesentatione generosi domini *Valentini Zakxynskj* [2]), vexilliferi *Iunovladislaviensis*; qui propter decrescentiam proventuum nequit circa eandem ecclesiam pro subsidio servare vicarium neque ministrum; ad quam iure parochiali ex antiquo spectabant et modo spectant dumtaxat praefata *Choczeschow* [3]), *Kovalevice* [4]) necnon *Slomyanka* [5]) et *Gorne* [6]), quae modo iacent haereditates desertae et occupatae; item et molendinum, dictum *Rekxul*; habuitque eadem ipsa ecclesia et ipsius pro tempore rector, prout et modo habet, pro dote et fundo bona et proventus infrascriptos, quorum extitit et modo extat in possessione vel quasi pacifica; et primo in eadem villa et ipsius haereditate imprimis habet circa ecclesiam inter alia specialem aream pro curia plebanali et in eadem curiam cum hortis pro allodio et commoditatibus, necnon piscinulam seu vinarium eidem areae adiacentibus; item unum mansum agri in duplo maiorem mansis cmethonalibus, hinc inde inter agros cmethonales in campis iacentem et se protendentem, prout se protendunt agri cmethonales, etiam cum pratis et boris in confinibus ipsorum agrorum, quorum agrorum partem propter diuturnam culturam (sic) per excrescentiam nemora occuparunt; insuper unam specialem aream pro taberna cum horto ipsam aream concernente, ex opposito areae dotis plebanalis in altera parte torrentis decurrentis ex vinario plebanali iacentem; item decimam manipularem ex agris praedialibus dumtaxat provenientem; ex agris autem cmethonalibus decima manipularis datur pro canonicatu et praebenda *Lanciciensi*, quos obtinet modo dominus *Stanislaus Unyenskj* [7]); cuius villae cmethones pro eadem ecclesia parochiali et ipsius rectore solummodo columbationem de manso per unum grossum solvunt.

Kovalevice, villa cum ipsius molendino, cuius incolae ex ipsorum agris decimas manipulares solvunt pro canonicatu et praebenda *Lanciciensibus*, quos obtinet modo dominus *Mathias Myleskj* [8]), et pro parochiali ecclesia in praedicta *Choczeschow* et ipsius rectore solummodo columbationem de manso per unum grossum et de medio per medium grossum solvunt, et similiter molendinator per unum grossum.

Slomyanka et *Gorne*, quondam villae, modo haereditates desertae, post quarum quondam villarum, modo haereditatum desertarum, omnes et singulos agros decimae manipulares tunc provenientes spectabant et modo spectant ad ecclesiam parochialem in *Choczeschow* et pro tempore rectorem. Item in praedicta *Choczeschow* fuerunt duo molendina super fluvio *Msura* [9]), de quorum uno, versus villam iacente, praedicta ecclesia et ipsius pro tempore rector ex emolumentis pro dote et fundo habuit singulis septimanis per unum corum farinae, quod molendinum manet modo desertum; ex alio autem inferiori non aliud, solum per unum grossum columbationis habuit.

zmniejszonych dochodów swoich lub ruiny, z której go podźwignąć nie chciano, wcielony został z całą parafią do sąsiedniego kościoła parafialnego w *Parzęczewie*, jak się zdaje, w wieku ubiegłym. Podczas sporządzenia powyższego opisu należał *Chociszew* do familii *Zaksińskich* albo *Zakszeńskich*, jak mieć chce *Niesiecki*.

[1]) *Maciej z Strobowa* (wsi w parafii *Żelazna* w powiecie *skierniewickim*). [2]) *Walenty Zaksiński*. chorąży *inowrocławski* h. *Poraj* (Niesiecki l. c. IV, 651). [3]) *Chociszew*. [4]) *Koralewice*. [5]) *Słomianka*, dziś nie znana. [6]) *Malogórne*. Wszystkie te trzy wsie należą dziś do parafii *parzęczewskiej*. [7]) *Unieński Stanisław*, kanclerz *gnieźnieński*, installowany jako taki w roku 1489, ustąpić musiał *Stanisławowi z Kurozwęk* i pozostał przy kanonii *łęczyckiej* (Ks. Korytkowski l. c.). [8]) *Maciej Milewski*, kanonik *łęczycki*. [9]) *Bzura*.

Rekxul[1]), molendinum tertium in eadem haereditate *Choczeschow*, quod habet paucos agros exstirpatos; cuius molendini molendinator pro tempore existens ecclesiae parochiali in supradicta *Choczeschow* et rectori pro tempore existenti loco decimae et columbationis solvit singulis annis duos coros farinae aut alias decimam.

Taxata est eadem ecclesia ad tres scotos argenti, quo vero ad denarium *S. Petri* camerae apostolicae ad unum scotum.

72. PARNYCŻEWO.*)

Oppidum haereditarium, in eodem ecclesia parochialis, tituli *Assumptionis gloriosissimae virginis Mariae*, de iure patronatus laicorum haeredum eiusdem oppidi pro tempore existentium; quam pronunc obtinet honorabilis *Joseph de Orlow*[2]) ex praesentatione generosi olim domini *Alberti de Gladzanow*[3]), castellani *Lanciciensis*, protunc haeredis eiusdem oppidi; qui, prout ex antiquo, servare consuevit pro subsidio circa eandem ecclesiam unum capellanum in vicarium et clericum in ministrum, quos ex proventibus mensae suae plebanalis pro posse salariis providere consuevit; spectant enim ad eandem ecclesiam ultra praedictum oppidum iure parochiali villae infrascriptae, videlicet *Pyeskovice*[4]), *Vytrzesczkj*[5]), *Golaschyny*[6]), *Orlya*[7]), *Wyelga Wyesch*[8]), *Szokola Gora*[9]) et *Mroszovice*[10]); et habet ex antiquo pro dote et

[1]) *Reksul* młyn należy dziś do parafii *Ozorków*.

*) *Parzęczew*, niegdyś miasto szlacheckie, dziś osada nad rzeczką *Grudą*, należąca do archidyecezyi *warszawskiej*, dekanatu i powiatu *łęczyckiego*, posiadała kościół parafialny przynajmniej już w początku wieku XV, jak wnosić można z powyższego opisu i z akt konsystorskich, które o nim w połowie tegoż wieku jako o dawnym wspominają (Arch. Consist. Gnesn.). Fundowali go i uposażyli niezawodnie *Pomianowie*, do których rodu należał wyżej wspomniony kasztelan *łęczycki* (Niesiecki l. c. I. 217). Na ich prośby ówczesny arcybiskup *gnieźnieński* erygował go kanonicznie jako parafialny przyłączywszy do niego wsie do parafii w *Solcy Wielkiej* należące: *Parzęczew*, *Piestkowice* i *Wytrzyszczki*. Pierwotny kościół drewniany pod tyt. *Wniebowzięcia N. Maryi P.* zgorzał wraz z całem miasteczkiem w roku 1800. W cztery lata potem stanął dzisiejszy kościół murowany nakładem dwóch braci *Stokowskich: ks Franciszka*, Jezuity, i *Ignacego*, dziedzica dóbr *parzęczewskich*. Konsekrował go na dniu 3 maja roku 1840 *Józef Joachim Goldtmann*, biskup-suffragan *włocławski*, za staraniem ówczesnych dziedziców, *Florentyna* i *Anastazyi Gotarkowskich*, za rządów parafią *ks. Franciszka Uzarskiego*. W roku 1873 kościół ten groził zupełną ruiną. Za usilnem staraniem obecnego rządzcy jego, *ks. Grabowskiego*, został z dobrowolnych ofiar parafian zupełnie zrestaurowany i rozprzestrzeniony, wewnątrz należycie i ozdobnie odnowiony; cmentarz na około niego wspaniałym murem otoczono, na nim dzwonnicę nową wymurowano, do której dwa dzwony sprawiono; jednem słowem kościół *parzęczewski* należy dziś do najozdobniejszych świątyń w całej okolicy. Stoi on na wzgórzu w środku dawnego rynku, otoczony nader pięknie utrzymanym cmentarzem, ozdobionym drzewami, kląbami i czterema w murze bramami. Na cmentarzu grzebalnym za miasteczkiem stoi starożytny kościołek modrzewiowy pod tyt. *ś. Rocha*, który początkiem swoim sięga niezawodnie wieku XVI. Kilka razy do roku odbywa się tam nabożeństwo parafialne (Acta Ecclesiae).

[2]) *Józef z Orłowa*, pleban. [3]) *Wojciech z Gledzianowa*, kasztelan *łęczycki* 1512 (Niesiecki c. I, 217). [4]) *Piestkowice*. [5]) *Wytrzeszczki*. [6]) *Gołaszyny*. [7]) *Orla*. [8]) *Wielka Wieś*. [9]) *Sokola Góra*. [10]) *Mrozowice*. Przybyły później osady: *Julianki*, *Radzibórz*, *Reksul*, *Maryampol*, *Jerozolima*, *Mikołajew* i *Rafałów*.

fundo bona et proventus infrascriptos; et primo in eodem oppido imprimis unam aream specialem pro curia plebanali, satis pro conditione latam et spatiosam, cum hortis eidem adiacentibus, necnon et alias speciales areas pro vicario et ministro, extra aream dotis plebanalis iacentes; item pro praedio plebanali habet unum laneum seu mansum agri, hinc inde inter agros oppidanorum ad instar oppidanorum eiusdem oppidi iacentem, praeter hoc, quod oppidani in campo versus *Chrzastow* iacente suos agros habent exstirpatos et plebani iacet nondum exstirpatus, cum pratis ipsis agris, dicto laneo hinc inde adiacentibus; item habet penes aream scholae unam aliam aream pro hortulano, qui nihil aliud ipsius ecclesiae rectori solvit aut laborat ex antiquo, solum pro censu sex grossos, et habet usum oppidi, prout alii oppidani, si artifex est aliquis; super autem propinatione aut braxatione cervisiae pendet controversia inter dominum haeredem et plebanum indecisa; item oppidani eiusdem oppidi loco decimae manipularis ex agris ipsorum omnibus et singulis solvunt pecuniariam eiusdem ecclesiae plebano de quolibet manso per sex grossos et colendam per unum grossum de manso.

Vyelga Wyesch, villa sub eadem parochiali in *Parnyczow*, quae fere in toto extat deserta; in qua haereditate fuerunt et sunt modo speciales agri seu mansi duodecim cmethonales, ex quibus agris cmethonalibus decima manipularis proveniens spectabat et modo spectat ad canonicatum et praebendam ecclesiae collegiatae *Lanciciensis*, quos modo obtinet dominus *Mathias Myleskj*; et pro ecclesia parochiali in *Parnyczewo* cmethones solvebant missalia loco colendae de quolibet manso per duos coros siliginis et per duos avenae, et percipiebat ea vicarius; de agris autem praedialibus quondam duorum praediorum decimae manipulares provenientes spectant ad parochialem praedictam in *Parnyczew* et ipsius rectorem, cuius medietatem percipiebant ex concessione plebani vicarius cum ministro.

Sokola Gora, villa sub eadem parochiali in *Parnyczow*, in qua non sunt aliqui agri praediales, solum cmethonales, ex quibus ipsius villae incolae eiusdem ecclesiae in *Parnyczow* rectori loco decimae manipularis solvunt pecuniariam de quolibet manso per sex grossos, item et colendam per unum grossum de manso.

Suchodol, quondam praedium, in quo modo unus cmetho extat locatus; cuius praedii ex agris omnibus et singulis decima manipularis proveniens spectabat et modo spectat ad parochialem ecclesiam in praedicta *Parnyczow* et ipsius rectorem.

Pyeskovice, *Golaschyny*, villae sub eadem parochiali in *Parnyczew*, in quibus villis decimae manipulares ex agris praedialibus provenientes spectant in praefata *Pyeskovice* ad parochialem in *Solcza*, in *Golaschyny* vero ad parochialem in *Leznycza* ecclesias; et de agris cmethonalibus in praedicta *Pyeskovice* tam de possessionatis quam desertis ad canonicatum et praebendam ecclesiae *Lanciciensis*, quos obtinet modo dominus *Stanislaus Unyenskj*, et in *Golaschyny* ad mensam archiepiscopalem ecclesiae *Gnesnensis*; pro praedicta autem parochiali in *Parnyczew* dictarum villarum cmethones solvunt solummodo columbationem de manso per unum grossum.

Vitrzesczki, *Orlya* et *Mroszovice*, villae sub parochiali praedicta in *Parnyczew*, quarum villarum incolae pro eadem ecclesia parochiali solummodo colendam de quolibet manso per unum grossum solvunt et decimas in dicta *Vitrzesczkj* pecuniariam pro parochiali ecclesia in *Solcza*; in dictis vero *Orlya* et *Mroszovice* pecuniariam similiter et manipularem pro canonicatu et praebenda *Lanciciensibus*, quos obtinet modo dominus *Mathias Myleskj*, solvunt; attamen in praedictae haereditatis

agris, noviter circa molendinum exstirpatis, extra tamen haereditatem villae nondum aliquis decimas percipit dependentque in dispositione ordinarii.

Kuchari [1]), villa sub parochiali ecclesia in *Strzegoczyn*, in qua decimam manipularem ex agris praedialibus provenientem alternatis vicibus ecclesia praedicta in *Strzegoczyn* [2]) cum ecclesia parochiali in *Parnyczew* et ipsarum rectores percipiunt.

Taxata est eadem ecclesia ad sedecim scotos argenti, quo vero ad denarium *S. Petri* camerae apostolicae ad tres scotos.

73. LEZNYCZA MAIOR.*)

Villa haereditaria, in eadem ecclesia parochialis, tituli *S. Jacobi apostoli*, de iure patronatus laicorum haeredum de eadem, necnon *Povodow* et *Szucha maiori*; quam modo obtinet honorabilis *Jacobus*, haeres de eadem, ex praesentatione fratris ipsius olim nobilis *Stanislai Leznyczkj* [3]), *Aaron Powodowskj* [4]) et *Joannis Suskj* [5]), tunc haeredum in eisdem, respective *Leznycza*, *Povodow* et *Szucha*; qui, prout ex antiquo, circa eandem ecclesiam in subsidium servat unum vicarium et ministrum, quos ex proventibus mensae suae plebanalis salariis providet; ad quam iure parochiali ex antiquo spectant praefata *Leznycza maior*, necnon *Krzepoczyno duplex* [6]), *Parandzyce duplex* [7]), *Szucha* [8]), *Wosnykj* [9]), *Povodovo* [10]), *Snyathova* [11]), *Chrząstovo duplex* [12]), *Rozyce quadruplex*, videlicet *Smyyovi*, *Frygyovi*, *Troyanovj* [13]), *Sulmy* [14]), *Skromnycza* [15]), *Byelavj* [16]), *Wyerzbova* [17]) et *Lazkj* [18]; habetque eadem ipsa ecclesia et ipsius pro tempore rector pro dote et fundo bona, proventus et decimas infrascriptos, quorum modo est in possessione pacifica; et primo in eadem villa *Leznycza* et ipsius haereditate habet imprimis unam specialem pro curia plebanali aream

[1]) *Kuchary*. [2]) *Strzegocin*, wieś z kościołem parafialnym w powiecie i dekanacie *łęczyckim*.

*) *Leśnica Wielka*, wieś szlachecka, należąca dziś do archidyecezyi *warszawskiej*, powiatu i dekanatu *łęczyckiego*, gniazdo familii *Leśnickich* niewiadomego herbu, gdyż heraldycy nasi nic o niej nie wiedzą, która się jeszcze na początku wieku XVI przy części dziedzictwa po przodkach utrzymała, jak powyższy opis świadczy i niezawodnie tam kościół parafialny fundowała i uposażyła. Obecny kościół w następujący sposób opisał *ks. Stefan Łasicki*, kanonik honorowy *warszawski*, dziekan i proboszcz *łęczycki*, jako wizytator duchowny w roku 1879: Kościół zbudowany z drzewa, gontami kryty, z przybudowaną na froncie nie zbyt okazałą wieżą i sygnaturką nad dachem. Opodal od wielkich drzwi stoi dzwonnica drewniana na cmentarzu. O kościele w *Leśnicy Wielkiej* historycznie bardzo mało wizyta powiedzieć może, gdyż ubogie jego archiwum przed rokiem 1775 żadnych prawie dokumentów nie dostarcza. Kościół ten nie wiadomo przez kogo wystawiony, w ubogim stanie będący, ma długości łokci 41 szerokości 17½, wysokości 14 (Acta Ecclesiae Lesnicensis).

[3]) *Stanisław Leśnicki*. [4]) *Aaron z Powodowa Powodowski*, zapewne dziad sławnego *Hieronima Powodowskiego*, kanonika *gnieźnieńskiego*, *krakowskiego* i *poznańskiego*, archidyakona *kaliskiego* i archiprezbytera kościoła *P. Maryi* w *Krakowie* h. *Łodzia*, oraz brata jego *Jana*, proboszcza *poznańskiego*, kanonika *gnieźnieńskiego*, sekretarza królewskiego, którzy się pisali z *Powodowa* (Ks. Korytkowski l. c. cfr. Niesiecki l. c III, 720). [5]) *Jan Suski z Suchej* zapewne h. *Nałęcz* (Cfr. Niesiecki l. c. IV, 241). [6]) *Krzepocin* i *Krzepocinek*. [7]) *Porądzice*, dziś tylko jedne. [8]) *Sucha Górna* i *Sucha Dolna*, [9]) *Woźniki*. [10]) *Powodów*. [11]) *Śniatowa*. [12]) *Chrząstów* i *Chrząstówek*. [13]) Dziś cztery również wsie: *Różyce*, *Żmijowice*, *Rożyce Grochowe* i *Trojany*. [14]) *Sulimy*. [15]) *Skromnica*. [16]) *Bielawy*. [17]) *Wierzbowa*. [18]) *Łęki*. Później przybyły osady: *Budzynek* i *Janów*.

et in eadem curiam in latere villae versus orientem, cum hortis pro allodio et aliis utilitatibus eidem areae adiacentibus; item et alias areas speciales pro vicario et ministro circa cimiterium ex opposito areae dotis plebanalis; item unum specialem campum agrorum pro praedio plebanali, iacentem in haereditate eiusdem villae circa limites villae *Rozyce Troyanovj* cum prato eidem campo adiacenti, de quo colligi solet, ut communicatur, de foeno unus acervus; item etiam mericam seu nemus eisdem agris campi et pratis adiacentem, quem quidem campum plebanus solet dividere in argulas ad seminandum frumenta aestivalia et hiemalia pro arbitrio; item et decimam manipularem, dumtaxat ex agris omnibus praedialibus provenientem, quam conducit in dotem plebanalem curru proprio; de agris autem cmethonalibus decima manipularis ad praeposituram ecclesiae *Lanciciensis*, et pro parochiali praedicta cmethones solummodo columbationem de manso per unum grossum solvunt.

Krzepoczyn duplex et *Parandzyce*, villae sub parochiali praedicta in *Leznycza*, in quibus incolae pro eadem ecclesia solummodo colendam de manso per grossum et de medio per medium solvunt; decimas vero in *maiori Krzepoczyn* pro mensa archiepiscopali, in *minori* pro canonicatu et praebenda, quos obtinet dominus *Stanislaus Unyenskj*, et in *Parandzice* pro praepositura ecclesiae collegiatae *Lanciciensis* solvunt.

Ssucha maior et *minor*, villae sub eadem parochiali in *Leznycza*, in quibus sunt speciales agri praediales, a cmethonalibus dudum distincti, de quibus decimae manipulares provenientes spectant ad ecclesiam parochialem praedictam in *Leznycza* et ipsius rectorem, et de agris cmethonalibus ad praeposituram *Lanciciensem*; quarum villarum cmethones pro parochiali dumtaxat columbationem more aliarum villarum de integro laneo per grossum et de medio per dimidium solvunt.

Povodovo, *Sznyathova*, *Chrzasthovo maius*, villae sub eadem parochiali, in quibus sunt agri praediales ex antiquo, de quibus decimae manipulares provenientes in toto spectant ad eandem parochialem in *Leznycza* et ipsius rectorem, et cmethones ipsarum villarum pro eadem ipsa ecclesia et eius rectore solummodo colendam more aliarum villarum solvunt.

Woznykj, curia *Woznykj* alias *Budzynek*, quondam villa, necnon *Lanczkj*, villae sub eadem parochiali, post quarum villarum et haereditatis desertae, in qua solum curia manet, omnes et singulos agros praediales et cmethonales possessionatos et desertos decimae manipulares provenientes in toto spectant ad eandem parochialem ecclesiam in *Leznycza* et eius rectorem; cuius etiam ecclesiae rectori cmethones colendam ultra decimas ad instar aliarum villarum solvere tenentur.

Chrzasthow minus, villa sub eadem parochiali in *Leznycza*, in cuius haereditate est quidam dimidius mansus agri, in quo locatus est *Klesczko*, cmetho quondam praedialis, de quo decima manipularis proveniens spectat ad eandem parochialem in *Leznycza* et ipsius rectorem; de aliis autem ipsius villae omnibus et singulis agris spectat ad praeposituram *Lanciciensem*; cuius villae cmethones pro parochiali praedicta solummodo colendam solvunt.

Rozice Smyyovj, villa sub praedicta parochiali in *Leznycza*, cuius villae ex agris praedialibus decimam manipularem ex antiquo percipit eiusdem parochialis ecclesiae cum columbatione ex cmethonibus rector; in decima autem manipulari post agros cmethonales proveniente concurrunt in perceptione praepositus cum canonicatus et praebendae canonico *Lanciciensi*, quos obtinet modo dominus *Mathias Myleskj*.

Rozice Troyanovj, villa sub parochiali praedicta in *Leznycza*, cuius villae decimae manipulares provenientes ex agris praedialibus spectant ad parochialem ecclesiam in eadem *Leznycza* et ipsius rectorem; de agris autem cmethonalibus mansi cum medio ad canonicatum et praebendam collegiatae *Lanciciensis*, quos obtinet modo dominus *Mathias Myleskj*.

Rozice Szulymy, *Byelavi* et *Wyerzbova*, villae sub parochiali praedicta in *Leznycza*, quarum villarum ex agris praedialibus omnibus et singulis decimae manipulares provenientes spectant ad eandem parochialem et plebanum in *Leznycza*, et ex agris cmethonalibus in *Roszyce* pro canonicatu et praebenda, quos modo obtinet dominus *Mathias Myleskj*; in *Byelavj* pro praepositura in collegiata *beatae Mariae Lanciciensis* et in *Wyerzbova* pro parochiali ecclesia in *Sgyerz*; pro dicta autem parochiali in *Leznycza* cmethones colendam ad instar aliarum villarum solvunt, praeter *Byelavj*, in qua agros (sic) quondam cmethonales ex multiplicatione nobilium in praedia redierunt.

Skromcza, villa capituli ecclesiae *Lanciciensis* sub parochiali praedicta in *Lesnycza*, cuius villae incolae pro eadem parochiali solummodo colendam de manso per unum grossum solvunt et decimam manipularem ex agris cmethonalibus pro praepositura eiusdem ecclesiae *Lanciciensis*.

Golaschyny, villa sub parochiali ecclesia in *Parnyczew*, in qua de agris praedialibus decima manipularis proveniens spectat ad parochialem in *Leznycza maiori* praedicta et ipsius rectore et de agris cmethonalibus ad mensam archiepiscopalem ecclesiae *Gnesnensis*.

Taxata est eadem ecclesia ad tres marcas argenti, quo vero ad denarium *S. Petri* camerae apostolicae ad octo scotos.

74. LEZNYCZA MINOR.*)

Villa haereditaria, in eadem ecclesia parochialis, tituli *S. Mariae Magdalenae*, de iure patronatus laicorum haeredum de eadem *Leznycza* et *Myskj*, villis, quam

*) *Leśnica Mała*, wieś szlachecka dziś do archidyecezyi *warszawskiej* powiatu i dekanatu *łęczyckiego* należąca, niezawodnie dziedzictwo *Leśnickich*, o których przy poprzednim kościele była mowa, a którym zapewne przypada zasługa fundacyi i uposażenia kościoła parafialnego tamże, istniejącego już przynajmniej na początku XV wieku, jak świadczą akta konsystorza *gnieźnieńskiego* z pierwszej połowy tegoż wieku. W roku bowiem 1445 po śmierci miejscowego plebana powstał zacięty spór o prawo prezentowania pomiędzy dziedzicami *Leźnicy Maciejem*, synem *Pawła*, zapewne *Leśnickim* z jednej, a *Katarzyną*, wdową po *Przecławie*, *Stanisławem Popiołkiem*, *Mikołajem Wilkowskim* i *Janem Węglewskim* z drugiej strony. *Maciej* wspomniony prezentował na osierocone probostwo *Niemierzę z Korytkowa*, a strona przeciwna *Mikołaja Kossowskiego*. Obaj kandydaci dobijali się o swoje prawo popierani przez odnośnych patronów. Nareszcie sprawa oparła się o konsystorz *gnieźnieński*, w którym sąd polubowy przez strony wybrany w ten sposób ją rozstrzygnął, że *Niemiersa z Korytkowa* utrzymał się przy beneficyum, a *Mikołaj Kossowski* został od niego odsądzony. Na przyszłość zaś miało przysługiwać prawo prezentowania kolejno: raz *Katarzynie* wdowie i jej spadkobiercom, drugi raz *Maciejowi* rzeczonemu i jego potomkom wspólnie z tąż *Katarzyną*. Inni pretendenci do prawa prezentowania na zawsze zostali od niego odsądzeni. Wyrok odnośny ogłosił officyał i wikaryusz jeneralny *gnieźnieński*,

pronunc obtinet venerabilis dominus *Leonardus de Oleschnycza* [1]), canonicus ecclesiae collegiatae *Lanciciensis*, qui, prout ex antiquo, circa eandem ecclesiam in subsidium curae pastoralis unum capellanum in vicarium et clericum in ministrum servat, quos ex proventibus mensae suae plebanalis salariat; ad quam iure parochiali praefata *Leznycza*, necnon *Wanclczevo duplex* [2]), *Sduny* [3]), *Myskj* [4]), *Borovo duplex* [5]), *Pruschynovice* [6]), *Bronno* et *Karlovo* [8]) haereditas et quondam villa deserta, villae spectant et pertinent; quae quidem ecclesia ex antiquo pro dote et fundo habet bona, decimas et proventus infrascriptos, quorum modo est in possessione pacifica; et primo in eadem villa *Leznycza minori* et ipsius haereditate habet imprimis circa ecclesiam unam specialem aream pro curia plebanali et in eadem curiam, cum hortis pro allodio et aliis utilitatibus, eidem areae adiacentibus; insuper et alias speciales areas pro vicario et ministro, in altera parte cimiterii versus occidentem circa cimiterium sitas et in eadem domunculas; item unum alium hortum in altero latere villae penes viam, quae vadit de eadem villa in *Lanciciam*, et in eiusdem horti postico vinarium circa torrentem seu vadum iacentem (sic); item certos agros pro praedio hinc inde per argulas seu arvos in campis tribus inter agros cmethonales iacentes et divisos et unum laneum in toto constituentes, necnon et duo prata, unum circa vadum versus villam *Sduny*, inter prata seu circa dominia haeredis iacentem et aliud in altera parte villae circa silvam versus villam *Bronno* iacens; item et decimam manipularem post omnes et singulos agros praediales domini haeredis in villa eadem, quas

Mikołaj z Kalisza, doktor prawa, dnia 5 grudnia roku 1445 (Excerpta ex actis Consist. Gnesn. f. 391 sec. loco). Wizyta kościoła *leśnickiego* odbyta na dniu 30 września roku 1879 przez *ks. Stefana Łasickiego*, dziekana *łęczyckiego*, tak go opisuje: Kościół z drzewa kostkowego pobudowany pod gontem na przyciesiach z wieżycą nad dachem. Przy nim trzy dzwony zawieszone na słupach pod daszkiem zastępujących miejsce dzwonnicy. Kościół ten długi łokci 41½, wysoki 13½, szeroki 15. Erekcya jego musi być bardzo dawna; pokazuje to tytuł jego i akta. Widzimy bowiem w naszym kraju, że w bliskości starożytnych miast znajdują się kościoły *ś. Maryi Magdaleny*. Miano widzę na względzie *Jerozolimę* i *Betanią*; i *Leśniczka* leży nie daleko od starodawnej *Łęczycy*.... Że na tem samem miejscu zapewne stały i dawniejsze kościoły, każą się domyślać, dwa olbrzymie drzewa na cmentarzu od kilku set lat strzegące stojących tu kościołów. Dzisiejszy kościół drewniany w roku 1784 pobudował dziedzic *Leśnicy Małej*, a więc i patron kościoła, *ks. Andrzej Miniszewski*, pod pierwotnym tytułem *ś. Maryi Magdaleny*. O konsekracyi tegoż kościoła akta miejscowe milczą i znaków konsekracyjnych nie widać. Kościół ten do roku 1869 był za szczupły dla parafii i zupełnie opuszczony. W tym roku dopiero obecny rządzca, nastawszy do *Leśnicy*, z gruntu go wyrestaurował oraz główną nawę jego o 11 łokci przedłużył i dotąd usilnem staraniem swojem przy pomocy chętnych parafian wciąż go upiększa i do stanu prawdziwej świątyni Boga przyprowadza. Co do budowy bardzo dobrze jako kościołek wiejski olejno cały pomalowany, wysmukłą wieżycą nad dachem presbyteryum wzniesioną, blachą żelazną obitą, ozdobiony, odpowiada świętości swego przeznaczenia. Wielki ołtarz snycerskiej roboty prawdziwie artystycznego dłuta... prześlicznie i bogato odmalowany i odzłocony... miłośników sztuki starożytnej koniecznie zająć musi (Acta Ecclesiae Lesnicensis).

[1]) *Leonard z Oleśnicy*, kanonik *łęczycki* i *łowicki*, który czując potrzebę gwałtowną założenia domu przytułku dla kapłanów emerytów, kupił za własne 330 grzywien wójtostwo *uniejowskie* i oddał je prymasowi *Łaskiemu* do dyspozycyi na utrzymanie przełożonego tegoż domu. Tenże arcybiskup, dodawszy do tego wójtostwa niektóre dziesięciny, fundował dom przytułku w *Uniejowie*, który następca jego *Drzewicki* z powodu rzekomej alienacyi własności kościoła *gnieźnieńskiego* w dziesięcinach rzeczonych zniósł, a z wójtostwa w mowie będącego fundował nową kanonią przy kolegiacie *uniejowskiej* (Archiv. Capit. Gnesn. No. 705). Zacny *ks. Leonard* umarł około roku 1525 (Acta Capit. Gnesn.).
[2]) *Wąkszew*. [3]) *Zduny*. [4]) *Mniszki*. [5]) *Borów*, dziś tylko jeden. [6]) *Prusinowice*. [7]) *Bronno*.
[8]) *Karkosy*. Przybyły później osady: *Lipki*, *Podlęże* i *Janków*.

conducit plebanus curru proprio in dotem plebanalem; cmethones vero ex eorum agris omnibus et singulis cmethonalibus solvunt decimas ad ecclesiam parochialem in *Sgyerz* et ipsius rectorem et pro praedicta parochiali in *Leznycza* solummodo colendam de quolibet manso per grossum.

Vaclczew duplex, *maius* et *minus*, *Borovo duplex*, *Dudy*[1]), villae et haereditas deserta sub eadem parochiali in *Lesnycza minori*, post quarum villarum omnes et singulos agros praediales et cmethonales possessionatos et desertos decimae manipulares provenientes in toto spectant ad praedictam ecclesiam parochialem in *Leznycza* et ipsius rectorem; et in eisdem villis cmethones nihilominus solvunt columbationem pro eiusdem ecclesiae rectore, nobiles tamen solummodo decimas solvunt.

Sduny, *Myskj*, *Pruschynovice* et *Bronno*, villae sub eadem parochiali, in quibus seu ipsarum haereditatibus sunt speciales agri ex antiquo praediales ab agris cmethonalibus distincti, ex quibus decimae manipulares provenientes in toto spectant ad eandem parochialem ecclesiam in *Leznycza* et ipsius rectorem; de agris autem cmethonalibus in dictis *Sduny*, *Myskj*, *Bronno* dantur pro parochiali ecclesia in *Sgyerz* et eiusdem rectore, et in *Pruschynovice* pro mensa archiepiscopali ecclesiae *Gnesnensis*, pro praefata autem ecclesia in *Leznycza* ipsarum villarum cmethones nihil aliud praeter solam colendam solvunt.

Jankow et *Karlow*, villae sub eadem parochiali in *Leznycza*, quarum incolae pro eadem ecclesia parochiali in *Leznycza minori* solummodo colendam more aliarum villarum superius descriptarum, decimas vero in *Iankow* pro capitulo collegiatae *beatae Mariae Lanciciensis*, in *Karlow* vero pro mensa archiepiscopali solvunt.

Taxata est eadem ecclesia ad unam sexagenam argenti, quo vero ad denarium *S. Petri* camerae apostolicae ad duos scotos.

75. CHODOW.*)

Villa haereditaria et in eadem ecclesia parochialis, tituli *S. Michaëlis archangeli*, de iure patronatus laicorum vicibus alternatis haeredum in praedicta *Chodow* et *Pelczyska*, quam modo obtinet honorabilis *Joannes de Mogylnycza*[2]) ex praesentatione haeredum de *Pelczyska* cum consensu haeredum de *Chodovo*, vices tunc alternatas habentium, qui propter paucitatem, decrescentiam proventuum non potest pro subsidio servare vicarium, solum ministrum, quem salariat ex proventibus mensae suae plebanalis; ad quam ecclesiam ex antiquo iure parochiali spectant villae infra-

[1]) Miejscowość dziś w parafii nie znana.

*) *Chodów*, wieś szlachecka, należąca dziś do dyecezyi *kujawsko-kaliskiej*, gubernii *kaliskiej* dekanatu *tureckiego*, powiatu *łęczyckiego*, gniazdo familii *Chodowskich* h. *Budzisz* albo *Paparona*, którzy tam niezawodnie kościół parafialny fundowali i uposażyli, najpóźniej w wieku XIV, gdyż akta konsystorza *gnieźnieńskiego* i opis powyższy przedstawiają go jako starożytny. Kościół ten zapewne w skutek utraty uposażenia wraz z całą parafią wcielony został do kościoła parafialnego w *Wartkowicach* położonego w tejże dyecezyi, powiecie i dekanacie lecz nie wiadomo w którym czasie (Cfr. Uwagi przy *Wartkowicach* t. I, str. 367).

[2]) *Jan z Mogilnicy*, pleban.

scriptae, videlicet praefata *Chodovo*, *Pelczyska* [1]), *Volya Pothleschna* [2]), *Volya Bedsathova* [3]), *Czesthkj* [4]), *Starzyny* [5]), *Byala Gora et Cluczovo*, quondam villa, modo haereditas deserta; et habet eadem ipsa ecclesia et eius pro tempore rector pro dote et fundo bona, decimas et proventus infrascriptos, quorum modo est ex antiquo in possessione pacifica; et primo in eadem villa et ipsius haereditate, videlicet circa ecclesiam imprimis habet unam specialem aream pro curia plebanali et in eadem curiam cum horto eidem adiacente pro allodio et aliis utilitatibus plantandis et fiendis, in eadem latitudine se protendentem, prout cimiterium ipsius ecclesiae extenditur et protenditur; et in eadem area est situs areae domunculae pro ministro; et non habet aliquos in eadem haereditate agros, solum unum pratum in eadem haereditate versus *Volya Bezathova* in confinibus agrorum praedialium domini haeredis et cmethonum iacens, de quo solent colligi aliquando quatuor currus de foeno et aliquando magis vel minus. Decima etiam manipularis post omnes et singulos agros praediales et cmethonales possessionatos et desertos dictae villae *Chodovo* proveniens in toto spectat ad eandem parochialem in *Chodovo* et ipsius rectorem, et conducunt eam villae cmethones ex ipsorum agris curribus eorum in dotem plebanalem absque solutione canapalium, et ex agris praedialibus dominorum haeredum plebanus curru proprio; item cmethones ultra decimas solvunt loco colendae de quolibet manso eiusdem ecclesiae rectori per octo ternarios.

Pelcziska, villa sub eadem parochiali in *Chodovo*, in cuius haereditate eadem ecclesia habet imprimis unum mansum agri pro dote et fundo in quolibet campo eiusdem haereditatis cum area cmethonali et horto nec non pratis ipsum mansum ex antiquo concernentibus et ad eam spectantibus, in quo aliquando locabatur per plebanum eiusdem ecclesiae (sic), qui censum et alias obventiones eiusdem ecclesiae solvebat, solum decimas in *gonythwam* cum aliis cmethonibus; item habet et decimas manipulares ex agris omnibus et singulis praedialibus curiarum provenientes et ex antiquo ad eandem ecclesiam spectantes; cmethones vero eiusdem villae ex omnibus et singulis ipsorum agris decimas manipulares solvunt decano pro tempore existenti ecclesiae *Lanciciensis* et pro parochiali ipsorum praedicta in *Chodovo* missalia loco colendae de quolibet manso per corum siliginis, tabernatores vero per octo ternarios et hortulani per medium grossum.

Cluczew, quondam villa, modo haereditas deserta, post cuius quondam villae nunc vero haereditatis desertae omnes et singulos agros decimae manipulares provenientes spectabant et spectant, modo dum et quando agri coluntur, ad decanatum ecclesiae *Lanciciensis* et pro praefata parochiali cmethones solvebant missalia ad instar villae *Pelczyska* et alias obventiones.

Potlesna Volya et *Bezathova Volya*, villae sub parochiali praedicta in *Chodovo*, in quibus villis sunt agri et fuerunt ex antiquo praediales, de quibus decimae manipulares provenientes spectabant et modo spectant ad eandem parochialem in *Chodovo* et ipsius rectorem, et de agris cmethonalibus ad decanatum ecclesiae *Lanciciensis*; hortulani vero in *Bozathova Volya* pro parochiali ecclesia in *Chodovo* praedicta loco colendae per medium grossum solvunt, quia agros cmethonales nobiles ex multipli-

[1]) *Pelczyska* albo *Pelzyska*. [2]) i [3]) zapewne dzisiejsze *Wola Niedźwiedzia* i *Wólka*. [4]) Nieodgadnione. [5]) *Starzyny* i *Starzynki*. [6]) *Biała Góra*. [7]) Miejscowość dziś nie znana w okolicy.

catione eorum occuparunt; et in *Potlesna* cmethones solvunt missalia de manso per unum corum siliginis et hortulani per medium grossum, prout in *Pelczyska*.

Czesthki et *Starzyny*, villae sub eadem parochiali in *Chodovo*, in quibus non sunt aliqui cmethones, solum nobiles, et pro eadem ecclesia et eius rectore nihil solvunt, sed decimas ex eorum omnibus et singulis agris provenientes percipit ex antiquo ecclesiae parochialis in *Thur* rector.

Biala Gora, villa sub eadem parochiali in *Chodow*, post cuius villae agros praediales et cmethonales de certis agris et campis decimae manipulares provenientes ad ecclesiam parochialem in *Thur* et ipsius rectorem et de certis agris et campis ad ecclesiam parochialem in *Warthkovice*, dividitque eosdem agros et campos quaedam via, quae ducit de *Byala Gora* in *Stharzyny*.

Lesno [1]), villa sub parochiali ecclesia in *Goray*, cuius villae ex omnibus et singulis agris cmethonalibus decimae manipulares provenientes spectant ad ecclesiam parochialem in *Chodovo* et eius pro tempore rectorem et ex praedialibus ad parochialem in *Phalybozice* [2]).

Taxata est eadem ecclesia ad unam marcam argenti, quo vero ad denarium *S. Petri* camerae apostolicae ad quatuor scotos.

76. THUR.*)

Villa haereditaria, in eadem ecclesia parochialis, tituli *beatorum Petri* et *Pauli*, *apostolorum*, de iure patronatus laicorum haeredum in eadem *Thur* et *Vosznykj*, quam modo obtinet honorabilis *Nicolaus de Vyskithno* [1]) ex praesentatione nobilium *Joannis* et *Nicolai Wosnyczkj* [2]) necnon *Andreae Troskaskj* [3]), protunc in eisdem villis haeredum; qui, prout ex antiquo, circa eandem ecclesiam pro subsidio servat

[1]) *Lesno*, wieś należąca do parafii *Grabów* w dekanacie *łęczyckim*. [2]) *Chwalborzyce*, wieś z kościołem parafialnym w dekanacie *tureckim*.

*) *Tur*, wieś szlachecka, należąca dziś do archidyecezyi *warszawskiej*, dekanatu i powiatu *łęczyckiego*, gniazdo rodziny *Turów* h. *Kownia*, z której *Piotr z Turu (Petrus de Tur)*, sędzia *łęczycki* w r. 1413 podpisał przywilej *horodelski* (Łaski, *Commune inclyti regni Polonie privilegium* f. 127. Cfr. Niesiecki l. c. IV, 403). Potwierdza to opis powyższy, w którym czytamy, że *Adam z Turu*, sędzia jeneralny ziemi *łęczyckiej*, zapewne syn poprzedzającego, fundował przy kościele *turskim* altaryą za czasów arcybiskupa *Wojciecha Jastrzębca* (1422—1436). Kościół ten istniał; sięga zatem początkiem swoim niezawodnie końca wieku XIV, albo samego początku następnego. Teraźniejszy kościół drewniany stanął w miejsce takiegoż zupełnie zdezolowanego w roku 1754 nakładem *Jakóba Dąbrowskiego*, chorążego *smoleńskiego*. Za staraniem obecnego swego rządzcy, *ks. Jarnuszkiewicza*, został zewnątrz deskami obity, a wewnątrz olejno pomalowany i przyozdobiony (Acta Ecclesiae).

[1]) *Jan z Wyskitna*, pleban. [2]) *Woźnicki*. Według wszelkiego prawdopodobieństwa następcy wyżej wspomnionych *Piotra* i *Adama Turów* przybrali później od wsi dziedzicznej *Woźnik* nazwisko *Woźnickich*. Potwierdzać się to zdaje wzmianka w opisie powyższym, według którego prawo prezentowania kapłana do altaryi przez *Turów* fundowanej przysługiwać miało *Woźnickim*. [3]) *Truskawski*, nazwisko heraldykom naszym nie znane. Niewątpliwie jedna linia *Turów* w skutek podziału dóbr od wsi *Truskowice* to nazwisko przybrała, skoro i tym prawo prezentowania na rzeczoną altaryą wspólnie z *Woźnickimi* przysługiwało. Tym sposobem *Truskawscy* mieli herb *Kownia*.

unum capellanum in vicarium et clericum in ministrum, quos ex proventibus mensae suae plebanalis salariis providet; ad quam iure parochiali ultra praedictam villam *Thur* aliae villae infrascriptae, videlicet *Malle* [1]), *Wilkovice* [2]), *Truskavyecz* [3]), *Uyast* [4]), *Plewnyk* [5]), quondam villa, modo haereditas deserta, *Nova Wyesch* [6]), *Golycze* [7]) et *Swarava* [8]), spectant et pertinent; et habet pro dote et fundo bona, decimas et proventus infrascriptos, quorum modo eadem ipsa ecclesia cum suo rectore est in possessione pacifica; et primo in eadem villa et ipsius haereditate habet imprimis circa ecclesiam unam specialem aream pro curia dotis plebanalis satis latam et spatiosam cum hortis pro allodio et aliis utilitatibus eidem adiacentibus, in cuius parte locatus est hortulanus habens hortum in postico areae ab una et ab alia partibus vicarius cum ministro etiam cum horto, ad alias areas concernente; in cuius totius spatii postico habet pratum satis magnum necnon et silvam se protendentem ab area seu curia dotis plebanalis continue in praemissa latitudine, prout se protendunt areae plebanalis, hortulaniae et vicarii cum ministro cum ipsarum hortis usque ad ripam fluvii, dicti *Nyr* [9]); cuius pars pratis et silvae adiacens cum lacu, dicto et appellato *Plebany dol* [10]), ex antiquo spectat ad eandem ecclesiam in *Thur* et ipsius pro tempore plebano (sic); item habet pro praedio dumtaxat in duobus ipsius haereditatis campis infrascriptos agros, videlicet primo in campo ex opposito dotis et areae plebanalis habet unum satis largum in latitudine arvum agri, quem plebanus pro tempore existens solet dividere in duas partes seu agros pro seminatione frumentorum hiemalium et aestivalium occurrentibus annis, et protenditur idem arvus agri a villa praedicta *Thur* usque ad limites haereditatis *Nova Wyesch*, prout agri ipsius villae incolarum protènduntur; in altero vero campo habet unum alium arvum agri priori minorem, iacentem in campo eiusdem haereditatis versus *Truskawyecz* inter agros praediales et cmethonales ipsius villae; item decima etiam manipularis post omnes et singulos eiusdem villae agros possessionatos et desertos praediales et cmethonales proveniens in toto spectat ad eandem parochialem in *Thur* et ipsius rectorem, cuius villae nihilominus cmethones ultra decimas eiusdem ecclesiae rectori solvunt colendam de manso per unum grossum.

Malle, villa quondam, modo haereditas deserta, cuius ex agris, dum et quando coluntur, omnibus et singulis, praedialibus et cmethonalibus, prout ex antiquo, datur pro praedicta ecclesia in *Thur* et ipsius rectore decima manipularis.

Vilkovice et *Golyce*, villae sub eadem parochiali, in quibus ex antiquo sunt agri praediales ab agris cmethonalibus distincti, ex quibus decimae manipulares provenientes spectant ad eandem parochialem in *Thur* et eius rectorem, et de agris cmethonalibus in dicta *Wylkovice* ad decanatum ecclesiae *Lanciciensis* collegiatae; in praefata vero *Golyce* ad parochialem in *Kazymierz*.

Truskavyecz et *Uyast* necnon *Plewnyk*, villae et haereditas deserta sub parochiali in *Thur*, in quarum una, videlicet *Uyast*, sunt et ex antiquo fuerunt agri praediales, de quibus decimae manipulares provenientes, ex aliis autem agris cmethonalibus omnibus et singulis ipsarum villarum loco manipularium ex antiquo solvebantur, prout et modo solvunt(ur) pecuniariae de quolibet manso possessionato et deserto per

[1]) *Male.* [2]) *Wilkowice.* [3]) *Truskawice.* [4]) *Ujazd.* [5]) *Pliwnik.* [6]) *Nowawieś.* [7]) *Jolice.* [8]) *Sworawa.* Później powstały osady: *Mrowiezna, Tarnów, Tarnówek.* [9]) *Ner rzeka.* [10]) *Plebański dół.*

sex grossos, et spectant tam praedicta manipularis praedialis quam pecuniariae huiusmodi, prout ex antiquo, ad praedictam parochialem in *Thur* et ipsius rectorem.

Nova wyesch, villa sub eadem parochiali in *Thur*, in qua seu eius haereditate sunt agri praediales curiae in ibidem, ex quibus decimae manipulares provenientes in toto spectant ad eandem parochialem in *Thur* et ipsius rectorem; de agris vero cmethonalibus omnibus et singulis loco manipularis decimae datur pecuniaria per sex grossos ex quolibet manso et partitur in duas partes, quarum una pars proveniens spectat ad eandem parochialem in *Thur* et ipsius rectorem et altera ad collegiatam *beatae Mariae Lanciciensis*.

Svarava, villa mensae archiepiscopalis, in qua non sunt aliqui agri praediales, solum duo mansi scultetiae et cmethonales, de quibus duobus mansis scultetiae sculteti pro tempore existentes solvunt praedictae ecclesiae in *Thur* rectori singulis annis loco decimae manipularis de quolibet manso per sex grossos et cmethones pro mensa archiepiscopali, colendam vero pro praedicta parochiali ex manso per unum grossum.

Potdabice [1]), villa in qua habetur ecclesia parochialis, cuius ecclesiae rector seu plebanus ex antiqua ordinatione ecclesiae parochialis in *Thur* rectori ratione decimae praedialis eiusdem villae provenientis et quondam ad parochialem ecclesiam in *Thur* spectantis solvit singulis annis dimidiam marcam.

Sedovo et *Spandoschyn* [2]), villae sub parochiali ecclesia in *Varthkovice*, post quarum villarum agros praediales decimae manipulares provenientes ex antiquo spectant ad ecclesiam parochialem in *Thur* et ipsius rectorem.

Sobyenye [3]), villa sub parochiali ecclesia in *Beldow* [4]), cuius villae post omnes et singulos agros cmethonales possessionatos et desertos decimae manipulares provenientes spectant ad parochialem in *Thur* et ipsius rectorem.

Psari maius [5]) sub parochiali in *Domanyevo*, cuius villae ex agris cmethonalibus decimae manipulares provenientes in toto spectant ad parochialem in *Thur* et de praedialibus ad ecclesiam parochialem in *Domanyev*.

Chroslynko, villa sub parochiali ecclesia in *Beldow*, cuius villae de certis agris seu campo cmethonalibus decimas manipulares ecclesiae parochialis in *Thur* rector de tertio in tertium annos tollit et percipit, et de aliis omnibus et singulis agris factores mensae archiepiscopalis ecclesiae *Gnesnensis* tollunt et percipiunt ex antiquo.

Starzyni, villa sub parochiali ecclesia in *Chodovo*, cuius villae decimae manipulares provenientes ex agris praedialibus spectant ad parochialem ecclesiam in *Thur* et ipsius rectorem, et de certis aliis agris cmethonalibus datur pecuniaria a quolibet per quatuor grossos pro eadem ecclesia in *Thur*.

Biala Gora et *Czesthkj*, villae sub parochiali ecclesia in *Chodovo*, quarum post omnes et singulos agros possessionatos et desertos decimae manipulares provenientes in toto spectant ad ecclesiam parochialem in *Thur* et ipsius rectorem.

Taxata est eadem ecclesia ad duas marcas argenti, quo vero ad denarium *S. Petri* camerae apostolicae ad quatuor scotos.

[1]) *Poddębice*, wieś z kościołem parafialnym w tymże dekanacie i powiecie. [2]) *Sędów* i *Spędoszyn*. [3]) *Sobień*. [4]) *Bełdów* w powiecie i dekanacie *łódzkim*. [5]) *Psary*. [6]) *Chróśno*.

ALTARE, tituli *S. Trinitatis*, in eadem ecclesia parochiali fundatum et erectum de iure patronatus laicorum haeredum de *Vosznykj* et *Truskavyecz*, quod modo obtinet honorabilis *Joannes Rozyczkj*; quod habet pro dote et fundo imprimis in eadem villa *Thur* specialem aream circa ecclesiam una cum horto penes aream vicarii et ministri eiusdem ecclesiae; item in villa *Uyast* duos mansos agri, quorum unus dumtaxat est possessionatus et alter desertatus, et solvunt ex eisdem cmethones eiusdem altaris altaristae pro censu singulis annis per unam sexagenam census annui, item per duos pullos seu capones et per triginta ova, et nihil aliud laborant, solum ducunt ligna et vecturas faciunt et facere tenentur ad civitatem, ubi et quotiens opus habet altarista; item in villa *Truskavyecz* similiter alios duos mansos seu laneos agri, quorum possessores cmethones solvunt similiter pro censu per unam sexagenam et alia, prout in *Uyast*, solvunt et solvere tenentur et obligantur; item ex molendino aquatico in praedicta *Thur* super fluvio *Nyr* ex emolumentis singulis septimanis debet habere unum corum farinae; item ex tabernis potum braxantibus aut braxaturis habere debet cervisiam pro medio grosso; insuper habet et habere debet unum pratum in haereditate *Thur*, aream ipsius concernente; item habet nedum altarista, sed et cmethones ad altare praedictum spectantes, liberam scissuram lignorum pro eorum necessitate, quam habent et habituri sunt ipsarum villarum cmethones dominorum haeredum; insuper dicti altaris altarista habet nedum per se, sed et per alium, quem ad hoc deputaverit, in fluvio *Nyr* pisces capiendi et prandandi (sic), prout litterae fundationis quondam strenui et nobilis *Adam de Thur*, iudicis terrae *Lanciciensis* generalis et erectionis reverendissimi olim in Christo patris domini *Alberti* archiepiscopi *Gnesnensis* [1]) et primatis, latius de data sub anno Nativitatis Domini millessimo quadringentesimo tricesimo secundo continentur et disponunt. Cuius quidem altaris altarista obligatur ex privilegio nullum aliud beneficium cum dicto altari obtinere et ad residentiam personalem necnon subesse plebano et infra divina superpelliciatus in ecclesia incedere, et tres missas singulis septimanis, unam pro defunctis, aliam pro peccatis et tertiam sabbativis diebus explere.

Taxatum est ad sex scotos argenti.

77. DOMANYEVO.*)

Villa haereditaria, in eadem ecclesia parochialis, tituli *S. Hedwigis* et *Floriani*, de iure patronatus laicorum haeredum in eadem, quam pronunc obtinet honorabilis *Paulus de Vyschegrot* [2]), ex praesentatione nobilis olim *Joannis Pzarskj* [3]), qui,

[1]) *Wojciech Jastrzębiec* (1422—1436).

*) *Domaniew*, wieś szlachecka, należąca dziś do archidyecezyi *warszawskiej*, dekanatu i powiatu *łęczyckiego*, niezawodnie gniazdo familii *Domaniewskich* h. *Lubicz* (Cfr. Niesiecki l. c. II, 57), której też fundacyą i uposażenie pierwotnego kościoła parafialnego zawdzięcza, przynajmniej już w wieku XIV lub na początku XV, jak z opisu powyższego wnosić można. W czasie sporządzenia tegoż opisu byli dziedzicami *Domaniewa Psarscy* h. *Pomian* z województwa *łęczyckiego*, piszących się nie z *Grabia* (Niesiecki l. c. III, 774), lecz z *Psar*, jak świadczy opis kościoła, do którego należało gniazdo ich *Psary*.

[2]) *Paweł z Wyszogrodu*, pleban. [3]) *Jan Psarski.*

prout ex antiquo, circa eandem ecclesiam in subsidium servat unum capellanum in vicarium et ministrum, quos salariat ex proventibus mensae plebanalis; ad quam iure parochiali ultra praefatam *Domanyew* villae infrascriptae, videlicet *Nossalye* [1]), *Pyelgrzymy* [2]), *Drwalovo duplex* [3]), *Orzeskovo* [4]), *Stavova Vyesch* [5]), *Ygdzykovice phalkovj* [6]), *Ydzykovice zabokrzekj* [7]), *Psary duplex* [8]), *Moszkovice duplex* [9]), *Szyemonya swynocha* [10]), *Szyemonya mediocris* [11]), *Skorka* [12]), *Yassyonka* [13]), *Brudnovo* [14]) et *Thogolice* [15]) spectant et pertinent; et habet eadem ipsa ecclesia et ipsius rector pro dote et fundo imprimis in eadem villa et haereditate unam specialem aream pro curia plebanali cum hortis eidem areae pro allodio et aliis utilitatibus adiacentem; et ex opposito eiusdem speciales alias areas pro vicario et ministro; item in campo versus *Brudnovo* habet unam argulam agri pro praedio et aliud iuger in alio campo unius stadii, quod sepire solet, necnon unum pratum eidem argulae vicinum, de quo colligi potest de foeno ad minus unus acervus, ut communicatur, et in eodem prato fuit aliquando vinarium seu piscinula; decima etiam manipularis ex omnibus et singulis eiusdem villae agris praedialibus et cmethonalibus proveniens in toto spectat ad eandem ecclesiam parochialem et ipsius plebanum, et conducunt eam cmethones ipsorum curribus ex eorum agris in dotem plebanalem absque quavis solutione canapalium, cum solutione tamen colendae de manso per grossum; de agris autem praedialibus conducit eam plebanus curru proprio.

Damanyewko [16]), *Nossalye duplex* et *Valyevo* (sic) *duplex* [17]), *Stavova wyesch*, *Ygdzykovice duplex*, *Psary minor*, *Moszkovice duplex*, possessionata et deserta, *Szyemonya medioeris*, *Skorka*, *Yassyonka*, villae et haereditates, in quibus non sunt aliqui agri cmethonales, solum ex antiquo praediales, exceptis paucis; quarum omnium et singularum villarum et haereditatum decimae manipulares ex omnibus et singulis agris ipsarum provenientes spectant ad eandem parochialem in *Domanyevo* et ipsius pro tempore rectorem, et conducit eas curru proprio in dotem plebanalem aut pro placito.

Orzeskovo, villa sub eadem parochiali in *Domanyevo*, in qua et eius haereditate sunt et fuerunt ex antiquo duo mansi, in quibus modo resident cmethones, dicti et appellati *Gosdek* et *Zawysza*, qui ratione manipularis decimae solvunt pecuniariam pro eadem ecclesia parochiali in *Domanyevo* et ipsius rectore de quolibet manso per unum fertonem; de aliis autem omnibus et singulis ipsius villae mansis cmethonalibus datur pro decanatu ecclesiae *Lanciciensis*.

Psary maius, *Brudnovo*, *Thobolice*, villae sub eadem parochiali in *Domanyevo*, in quibus sunt agri speciales praediales ab agris cmethonalibus distincti, ex quibus decimae manipulares provenientes spectant ad ecclesiam parochialem praedictam in *Domanyevo* et ipsius rectorem; in praedicta autem *Thobolice* sunt quidam agri excrescentiarum alias *przymyarkj*, de quibus etiam decimae manipulares provenientes dantur seu solvuntur pro praedicta parochiali, habetur tamen differentia occasione

[1]) *Nasale*. [2]) Miejscowość dziś w całej gubernii nie znana. [3]) *Drwalew*, dziś tylko jeden. [4]) *Orzeszków*. [5]) Osada dziś nie istniejąca. [6]) *Idzikowice*. [7]) *Idzikowieski*. [8]) *Psary*, dziś jedne tylko. [9]) Nieodgadnione. [10]) *Siemonia*, dziś tylko jedna. [11]) Miejscowość w parafii dziś nie znana. [12]) Tak samo. [13]) *Jasienka*. [14]) *Brudnów*. [15]) *Tobolice*. [16]) *Domaniewek*. Przybyły później osady: *Plichta* i *Tefanów*. [17]) Ma być *Drwalewo*, jak wyżej.

earundem excrescentiarum inter plebanos dictae parochialis in *Domanyevo* et de *Kasymyers*; de agris autem cmethonalibus in *Psarj* ad parochialem in *Thur*; in *Brudnovo* vero ad decanatum ecclesiae collegiatae *Lanciciensis*, et in *Thobolice* ad parochialem in *Kasymyers* ecclesias ipsarumque rectores ex antiquo decimae manipulares provenientes spectant et pertinent.

Taxata est eadem ecclesia ad unam marcam argenti, quo vero ad denarium *S. Petri* camerae apostolicae ad duos scotos.

78. PODDABICE.*)

Oppidum haereditarium, in eodem ecclesia parochialis, tituli *S. Catharinae*, de iure patronatus laicorum haeredum eiusdem, quam modo obtinet honorabilis *Gothardus de Ulany* [1]), ex praesentatione nobilis *Joannis Nyewyeskj*, protunc tutoris pueri nobilis olim *Joannis Poddebskj* [2]); qui propter paucitatem proventuum ad ipsam ecclesiam spectantium non consuevit servare vicarium, solum ministrum, quem

*) *Poddębice*, pierwotnie wieś, następnie miasto, a dziś osada w archidyecezyi *warszawskiej*, gubernii *kaliskiej*, powiecie i dekanacie *łęczyckim*, w wieku XIV dziedzictwo *Chebdów z Niewiesza* h. *Pomian*, z których ostatnim był tego miejsca właścicielem *Jan Chebda z Niewiesza* h. *Pomian*, protonotaryusz apostolski, dziekan *gnieźnieński* i archidyakon *kujawski*, (nie dziekan *kujawski* i archidyakon *gnieźnieński*, jak mylnie w opisie powyższym podano), w roku 1400 od własnego brata, *Lastka Chebdę z Grabia* we wsi *Lubani* zabity, pochowany w *Gnieźnie*, gdzie według świadectwa *Paprockiego* (Herby str. 536) miał mieć pomnik, którego nam napis przechował. Po nim dostały się *Poddębice* prawem spadku krewnym jego niezawodnie po siostrze, którzy się *Poddębskimi* pisali, jak opis powyższy świadczy. Temu to *Chebdzie* lub poprzednikom jego zawdzięczają *Poddębice* fundacyą i uposażenie pierwotnego kościoła parafialnego, najpóźniej w końcu wieku XIV. Myli się przeto *Damalewicz* w *Żywotach Arcybiskupów Gnieźnieńskich* (str. 242), utrzymując, że arcybiskup *Wincenty Kot* erygował tamże kanonicznie kościół parafialny w roku 1447, nadawszy mu na uposażenie dziesięciny stołu swego w *Kracskowej Woli* i *Żernikach* w kluczu *uniejowskim*, o których opis powyższy wspomina. Była to niezawodnie renowacya erekcyi lub po prostu darowizna dziesięcin rzeczonych przez tegoż arcybiskupa. Skoro bowiem *Jan Chebda z Niewiesza* zmarły w roku 1400 polecił krewnym swoim *Poddębskim* fundacyą altaryi przy kościele w *Poddębicach* i na ten cel wyznaczył legata, toć tenże kościół musiał już istnieć przed rokiem 1400. Familia widocznie ociągała się z wykonaniem fundacyi rzeczonej, skoro kanoniczna jej erekcya nastąpiła według powyższego opisu w roku 1461, a zatem w 61 lat po śmierci fundatora przez arcybiskupa *Jana Odrowąża Sprowskiego*. Bądź jak bądź, jeżeli data śmierci *Jana Chebdy* przez *Paprockiego* na napisie nagrobkowym jest prawdziwą, kościół *poddębicki* istniał już w wieku XIV. Być może, że spadkobiercy *Chebdy* opóźnili się z postaraniem o erekcyą kanoniczną altaryi. Że *Chebdowie z Niewiesza* byli spokrewnieni z *Poddębskimi*, świadczy uwaga w opisie kościoła powyższym, według której w czasie jego sporządzenia *Jan z Niewiesza Niewieski* był opiekunem małoletniego dziedzica, syna *Jana Poddębskiego*. *Poddębscy* niezawodnie wybudowali w *Poddębicach* dotąd dobrze utrzymany zameczek noszący cechy budowli z XVI wieku. Od *Poddębskich* przeszły dobra *Poddębice* do *Grudzińskich*, z których *Grudzińska* z domu *Karśnicka*, matka *Stefana Grudzińskiego*, starosty *ujskiego*, *pileckiego* i *bolimowskiego*, podkomorzanka *łęczycka*, wystawiła własnym nakładem w roku 1610 w miejsce starożytnego drewnianego i do upadku chylącego się kościoła parafialnego tamże dzisiejszą świątynią murowaną, uwieczniwszy tam przez to imię swoje (Niesiecki l. c. II, 318). Wyrestaurował ją i wewnątrz przyozdobił w roku 1865 *Józef Zakrzewski*, oficer b. wojsk polskich.

[1]) *Gotard z Ulan Ulanowski* h. *Sulima*, pleban. [2]) *Jan Poddębski*.

pro posse ex proventibus mensae suae plebanalis salariat; et spectant ad eandem iure parochiali ultra oppidum praedictum villae infrascriptae, videlicet *Lesskj* [1]), *Gora* [2]), *Lanczyno* [3]), *Zagorzyce* [4]), *Byczyna* [5]) et *Chropi* [6]); et habet pro dote et fundo bona et proventus infrascriptos, quorum modo est in possessione pacifica; et primo in eodem oppido et ipsius haereditate habet imprimis circa littus fluvii, dicti *Nyr*, unam aream specialem pro curia plebanali cum hortis pro allodio, pomerio et aliis utilitatibus domesticis, ipsi areae adiacentibus, etiam cum parte fluvii et utroque littore eiusdem fluvii in eadem longitudine, prout area dotis plebanalis cum hortis eidem adiacentibus protenditur et extenditur; in cuius parte fluvii habet omnem libertatem pisces piscandi, capiendi et quocunque genere retium necnon obstaculis capiendi; item habet spatium pro aliis areis terrae, quod mediat inter aream dotis plebanalis et ecclesiam, et in eodem modo habet pro vice dumtaxat scholam; item habet pro praedio unum specialem campum agri versus villam *Swarava* situm cum prato eidem campo ad littus usque fluvii *Nyr* se protendente, de quo prato solent colligi ad minus duo acervi de foeno; et in eodem prato et circa illud in torrentibus decurrentibus habet liberam piscaturam piscium; insuper in alio eiusdem haereditatis campo post ecclesiam sito habet unam aliam argulam agri in latitudine quinque bissulcorum ab uno fine et ab alio septem, ad longitudinem vero citra ad tria stadia se protendentem et inter agros oppidanorum iacentem; item decima manipularis ex agris praedialibus in eadem haereditate proveniens quondam, ut dicitur, spectabat ad ecclesiam parochialem in *Thur* et ipsius rectorem, ratione cuius rector parochialis in eadem *Poddabice* ex certa ordinatione iam dudum, ut dicitur, facta, singulis annis dimidiam marcam praefatae ecclesiae in *Thur* rectori solvit et solvere consuevit; ex agris vero advocatiae decima manipularis proveniens spectat ad parochialem ecclesiam in praefata *Poddabice* et ipsius rectorem, quam conducere consuevit curru proprio; ex agris vero oppidanorum, videlicet sedecim mansis, pro eadem ipsa ecclesia parochiali in *Poddabyce* datur pecuniaria ex quolibet per sex grossos, et ultra huiusmodi decimam solvit quilibet eorum loco colendae per unum grossum; item ex censibus ex eodem oppido provenientibus singulis annis bonorum possessores seu haeredes ex dotatione fundationis obligantur praedictae ecclesiae in *Poddabice* rectori solvere per tres marcas; et ex molendino aquatico super fluvio *Nyr* in eadem haereditate sito singulis septimanis ex emolumentis per unum corum farinae.

Lanczyno et *Chropi*, villae sub eadem parochiali in *Poddabice*, quarum incolae pro eadem ecclesia parochiali in *Poddabice* nihil aliud (solvunt) solum columbationem de manso integro per unum grossum et de dimidio per medium; decimae vero in *Lanczyno* per monasterio *Suleviensi* et in *Chropi* certis canonicatui et praebendae *Gnesnensibus* manipulares solvuntur.

Gora, *Zagorzyce*, *Byczyna* et *Lesskj*, villae sub eadem parochiali, in quibus cmethones seu incolae pro tempore existentes pro eadem parochiali in *Poddabice* missalia de quolibet manso per unum corum siliginis et decimas manipulares in praefatis *Gora*, *Zagorzyce*, *Lesskj* et *Byczyna* ex agris dumtaxat cmethonalibus pro

[1]) *Łęki.* [2]) *Góra Baldrzychowska.* [3]) *Zagórzyce.* [4]) *Byczyna.* [5]) *Chropy.* Przybyły później osady: *Praga, Klementów, Bąkosyn* i *Anna.*

monasterio *Sulejoviensi*, et ex praedialibus in eiusdem *Lesskj* et *Byczyna* provenientes pro ecclesia parochiali in *Beldrzychow* solvunt.

Orokoczka Volya, *Zernykj*, villae sub parochialibus ecclesiis *Malyn* et *Beldrzychow*, post quarum villarum omnes et singulos agros cmethonales decimae manipulares provenientes in toto spectant ad ecclesiam parochialem in *Poddabice*, et conducunt eas ipsarum villarum cmethones in loca, in quibus per plebanum de eadem *Poddabice* in ipsis haereditates locantur absque quavis solutione canapalium.

Taxata est eadem ecclesia ad dimidiam marcam argenti, quo vero ad denarium *S. Petri* camerae apostolicae ad duos scotos.

ALTARE, tituli *Assumptionis beatae Mariae Virginis* et *S. Adalberti episcopi* et *martyris* ex ordinatione venerabilis olim *Joannis Chebde de Nyewyesch*, Sedis apostolicae prothonotarii et decani *Wladislaviensis* et *archidiaconi Gnesnensis* [1]), per generosum dominum olim *Petrum de Poddabice* vexilliferum *Lanciciensem* [2]) in *Poddabice*, *Byczyna* et in *Lesskj* haeredem, tanquam successorem, fundatum et dotatum; quod pro dote et fundo habet et habere debet septem marcas pecuniarum monetae et numeri Polonicalis, in quamlibet marcam quadraginta octo grossos computando, pro ducentis marcis per dictum olim dominum *Joannem Chebda de Nyevyesch* testamentaliter legatis et in praefatis bonis oppidi *Poddabice* et villis *Byczyna* et *Lanskj* pro summa praedicta ducentarum marcarum venditas in perpetuum in vim reemptionis alias *na widerkaw* et resignatas et immunitati ecclesiastiae libertatis asscriptas, prout litterae fundationis, dotationis et erectionis per reverendissimum olim *Joannem Sprowskj* [3]), archiepiscopum *Gnesnensem* et primatem de data in *Unyeyow* anno Domini millesimo quadringentesimo sexagesimo primo latius disponunt et continentur; insuper habet unam aream specialem cum horto in eodem oppido cum certo prato penes aream dotis plebanalis et inter prata oppidanorum iacentia, prout eadem litterae erectionis et fundationis disponunt, per praedictum olim dominnm *Petrum*, vexilliferum, pro eodem altari donata et incorporata; habet insuper liberam piscaturam pro usu et mensa sua; item et lignorum scissuram nedum pro foco, sed etiam pro structura; cuius quidem altaris altarista pro tempore existens obligatur ad residentiam personalem, nec potest se absentare, nisi de licentia archiepiscopi aut ipsius in spiritualibus vicarii *Gnesnensis* generalis, obligaturque per se vel per alium singulis septimanis tres missas legere et explere in praedicta parochiali ecclesia in *Poddabice*, unam feriis secundis pro defunctis, secundam feriis sextis de *S. Cruce* et tertiam sabbativis diebus de *beata Virgine* sub poena excommunicationis; item infra divina superpelliciatus incedere et processionibus interresse; item ius atronatus, prout in litteris eiusdem erectionis expresse deducitur, per praefatum olim reverendissimum patrem dominum *Joannem*, archiepiscopum, reservatum est in perpetuum in praefatum olim dominum *Petrum* vexilliferum, haeredem praedicti oppidi in *Poddabice*, *Byczyna* et *Lanskj* et ipsius successores.

Nondum est taxatum idem altare.

[1]) Ma być: *Decani Gnesnensis*, *Archidiaconi Vladislaviensis*. *Jan Chebda z Niewiesza* był także kanonikiem *krakowskim* (Paprocki l. c. str. 536). [2]) *Piotr Poddębski*, chorąży *łęczycki*, spadkobierca *Jana Chebdy z Niewiesza*. [3]) *Jan Odrowąż Sprowski*, arcybiskup (1453—1464).

79. KALOVO.*)

Oppidum haereditarium, in eodem ecclesia parochialis, tituli *S. Nicolai*, de iure patronatus laicorum haeredum in ibidem, quam modo obtinet honorabilis *Clemens* [1]), haeres et patronus, ex praesentatione germani *Thomae*; qui, prout ex antiquo, circa eandem ecclesiam in subsidium servat unum capellanum in vicarium et ministrum, quos ex proventibus mensae suae plebanalis salariis providet; ad quam iure parochiali ultra oppidum et villam *Kalovo*, aliae villae infrascriptae, videlicet triplex *Czyeskova* [2]), *Thomissino* [3]), *Vylczyca* [4]), *Olesznyca* [5]), *Myanovo* [6]), *Fulkj* [7]), *Vyerzanovo duplex* [8]), *Zydzychova* [9]) et *Panoszova deserta* [10]) (spectant); quae quidem ecclesia et ipsius rector habet pro dote et fundo bona, proventus infrascriptos, quorum modo est in possessione; et primo in eodem oppido et ipsius haereditate habet imprimis unam specialem aream pro curia plebanali et in eadem curiam cum hortis eidem areae adiacentibus pro allodio et aliis commoditatibus, et alias speciales areas pro vicario et ministro, cimiterio contiguas; item habet pro praedio ultra agros oppidanorum circa limites villae *Gora* monasterii *Suloviensis* unum specialem campum agrorum necnon unum alium arvum agri post allodium et hortos areae dotis plebanalis situm, citra ad quatuor stadia in longitudine se protendentem; item unum dumtaxat pratum circa limites haereditatis *Falkj* et penes prata domini haeredis de praedicta *Kalovo* iacens, de quo, ut communicatur, ad minus possunt colligi singulis annis duo acervi de foeno; item in altera parte ecclesiae circa cimiterium et penes aream vicarialem habet unum alium hortum; insuper decimam manipularem ex omnibus et singulis agris praedialibus haeredum necnon advocatiae et certis cmethonalibus, in quibus aliquando residebat cmetho *Andreas Kyszyel* et modo ipsius filius *Mathias*, provenientem, quam conducit plebanus curru proprio in dotem plebanalem, et ex agris advocatiae advocatus; de aliis agris oppidanorum et cmethonum decimae manipulares provenientes in toto spectant ad praeposituram ecclesiae collegiatae *Lancisiensis*; et pro parochiali praedicta incolae eiusdem oppidi et villae solvunt columbationem in frumentis, alias missalia, de quolibet manso per duos coros siliginis et de medio unum corum.

*) *Kalów*, wieś szlachecka, niegdyś miasteczko, należąca dziś do archidyecezyi *warszawskiej*, dekanatu i powiatu *łęczyckiego*, gniazdo rodziny *Kałowskich* h. *Korab* (cfr. Niesiecki l. c. II, 468) miała kościół parafialny zapewne przez tęż rodzinę fundowany już przed rokiem 1451, ponieważ w tym roku wspominany jest w aktach konsystorskich *Marcin*, pleban tamtejszy (Arch. Consist. Gnesn. akta instytucyjne). Obecny kościół drewniany 45 łokci długi, 32 szeroki a 10¼ wysoki wystawili bracia *Sulimierscy*, dziedzice miejscowi, roku 1786. Cmentarz naokoło kościoła jest murem otoczony z składek parafian. Cały kościół za staraniem teraźniejszego rządzcy swego wewnątrz całkiem odnowiony w wzorowym utrzymany jest porządku (Acta Ecclesiae).

[1]) *Klemens Kałowski*, pleban i dziedzic miejscowy. [2]) *Ciężków*, dziś tylko jeden. [3]) *Tumusin*. [4]) *Wilczyca*. [5]) *Oleśnica*. [6]) *Mianów*. [7]) *Falki*. [8]) Miejscowość dziś w parafii nie znana. [9]) *Zelżychów*. [10]) *Panaszew*. Później powstały osady: *Szczuby*, *Zagrodniki*, *Pustkowice*, *Wólka*, *Feliksów*, *Aleksandrów*.

Thomyschyno, *Sdzychova duplex*, *Myanovo* et *Wyerzanovo*, villae sub eadem parochiali in *Kalovo*, in quibus villis sunt ex antiquo agri praediales a cmethonalibus distincti, ex quibus decimae manipulares provenientes spectant ad eandem parochialem ecclesiam in *Kalovo* et ipsius rectorem et ex agris cmethonalibus ad praeposituram ecclesiae collegiatae *Lanciciensis*; pro praedicta autem parochiali in *Kalovo* earundem villarum cmethones tantummodo solvunt columbationem in *Thomuschyn* per corum siliginis, et in aliis pecuniariam per medium grossum.

Czyeskovi triplex, villae sub eadem parochiali in *Kalovo*, in quarum una dumtaxat ex antiquo fuerunt et modo sunt agri speciales cmethonales, quorum possessores cmethones pro eadem ecclesia solummodo loco colendae de manso per unum corum avenae et decimam manipularem pro praepositura *Lanciciensi* solvunt; in aliis vero villis *Czyeskovj* praedictis non sunt nec aliquando fuerunt aliqui agri cmethonales, solum praediales nobilium, ex quibus agris praedialibus, prout et in alia *Czyeskovo*, ubi sunt cmethonales agri, decimae manipulares provenientes in toto spectant ad ecclesiam parochialem in *Kalovo* et ipsius rectorem.

Oleschnycza, villa sub eadem parochiali, post cuius villae agros praediales decimae provenientes spectant ad eandem parochialem in *Kalovo* et rectorem ipsius, et ex agris cmethonalibus provenientes decimas factores archiepiscopi *Gnesnensis* pro tempore existentis pro mensa archiepiscopali cum rectore praefatae parochialis in *Kalovo* vicibus alternatis percipiunt; cmethones tamen pro parochiali praedicta ipsorum ultra decimas solvunt colendam per unum grossum.

Fulki, villa sub parochiali praedicta in *Kalovo*, in qua seu eius haereditate non sunt ex antiquo aliqui agri cmethonales, solum praediales, ex quibus decimae manipulares provenientes in toto spectant ad eandem parochialem et ipsius rectorem.

Panossovo, quondam villa, modo haereditas deserta sub eadem parochiali in *Kalovo*, in qua fuerunt speciales agri praediales, ex quibus decimas manipulares percipiebat rector eiusdem ecclesiae parochialis in *Kalovo*, et ex cmethonalibus factores mensae archiepiscopalis ecclesiae *Gnesnensis*; et pro parochiali cmethones dumtaxat solvebant colendam de quolibet manso per grossum.

Vilczicza, villa sub eadem parochiali, cuius incolae pro ecclesia parochiali eorum in *Kalovo* solummodo colendam per medium grossum et decimam manipularem pro praepositura *Lanciciensis* collegiatae ecclesiae solvunt.

Taxata est eadem ecclesia ad quindecim scotos argenti, quo vero ad denarium *S. Petri* camerae apostolicae ad duos scotos.

80. DALIKOW.*)

Villa haereditaria, in eadem ecclesia parochialis, tituli *S. Mathaei apostoli* et *evangelistae*, de iure patronatus laicorum haeredum de eadem *Dalikow*, quam pro-

*) *Dalików*, wieś szlachecka, położona w archidyecezyi *warszawskiej*, powiecie i dekanacie *łęczyckim*, dziedzictwo w wieku XV i XVI starożytnej rodziny *Sarnowskich* h. *Jastrzębiec*, piszącej się z *Dalikowa*, do której należał zasłużony prałat *Świętosław z Dalikowa Sarnowski*, kanclerz *gnieźnieński*,

nunc obtinet honorabilis *Jacobus de Bankow* [1]), ex praesentatione generosi *Gregorii Sarnowskj* [2]), protunc haeredis in eadem *Dalikow*, qui, prout ex antiquo, circa eandem ecclesiam servat unum capellanum in vicarium et clericum in ministrum, quos ex proventibus mensae suae plebanalis salariis providet; ad quam iure parochiali ultra dictam *Dalykow* villae infrascriptae ex antiquo, videlicet *Sarnow maior* [3]), *Koloschyn* [4]), *Slothnykj* [5]), *Krzemyenyevo* [6]), *Lubocha*, *duplex* [7]) *Dambrowskj* [8]), *Barszynyn* [9]) et *Kuczyny* [10]) spectant et pertinent; et habet pro dote et fundo bona, decimas et proventus ex antiquo infrascriptos, quorum modo est eadem ipsa ecclesia et eius rector in pacifica possessione; et primo in eadem villa et haereditate ipsius habet imprimis circa ecclesiam unam specialem aream cimiterio contiguam pro curia plebanali cum horto, pro allodio satis competentem, et ex opposito eiusdem in altero latere eiusdem villae alium hortum satis magnum et in eodem ultra commoditates domesticas, quae solent seminari et plantari singulis annis, habet pomerium et vinarium seu piscinulam; item habet duos mansos seu laneos agri in quolibet campo villae et haereditatis praedictae, insimul ubique iacentes, protendentes se in longitudine, prout protenduntur cmethonales, necnon et unum pratum, quod iacet inter haereditates *Dalykow*, *Krzemyenyow* et *Lubocha*, ex haereditate, ut dicitur, *Krzemyenyow*, villae praedictae, emensuratum et eidem ecclesiae donatum, ratione cuius plebanus pro tempore existens obligatur ad legendum singulis septimanis missam pro defunctis et vigilias singulis quatuor temporibus; de quo prato colligi solent sex currus de foeno; decima etiam manipularis dumtaxat ex agris praedialibus omnibus et singulis proveniens in toto spectat ad eandem parochialem in *Dalykow* et ipsius rectorem, et conducit eam plebanus curru proprio in dotem suam plebanalem; de agris vero cmethonalibus decima manipularis proveniens datur pro praepositura *Lanciciensi*, et pro plebano praedictae parochialis cmethones solummodo columbationem de manso integro per unum grossum solvunt.

kanonik *łęczycki* i *łowicki*, proboszcz *sieradzki*, zmarły roku 1625 (Ks. Korytkowski l. c. Cfr. Niesiecki l. c. IV, 40). Komu kościół *dalikowski* fundacyą swoją zawdzięcza, niewiadomo. Również o dalszych losach jego żadnej nie ma wiadomości. Obecna świątynia budowana w kształcie zwyczajnych naszych kościołów wiejskich, na poły z drzewa sosnowego, a na poły z modrzewiowego (w presbyteryum), zdaje się pochodzić z połowy wieku XVII. W roku 1849 przystawiono od strony północnej kaplicę murowaną pod wezwaniem *ś. Mateusza apostoła*, długą łokci 9 i tak szeroką, wraz z takąż zakrystyą i kruchtą. Sam kościół ma długości łokci 35, szerokości 17, wysokości 8. W tymże roku cały wewnątrz zrestaurowano i wewnątrz przyozdobiono. W kilkanaście lat potem okazała się potrzeba konieczna ponownej restauracyi kościoła, której dokonał w roku 1865 *ks. Ignacy Wypyski* z zgromadzenia księży Missyonarzów przy pomocy parafian, dawszy nowy dach, poprostowawszy ściany, wewnątrz cały wymalowawszy i cztery ołtarze odnowiwszy. W wielkim ołtarzu umieszczony jest obraz *N. Maryi P.* bardzo dobrego pędzla przyozdobiony srebrną sukienką. Obraz w bocznym ołtarzu przedstawiający biczowanie *Pana Jezusa* artystycznem wykonaniem zwraca na siebie uwagę. Na cmentarzu grzebalnym, wspaniałym murem otoczonym, znajdującym się w pośrodku nowo utworzonej kolonii *dalikowskiej*, o 1000 kroków od kościoła parafialnego odległym, stała starożytna kaplica drewniana z obrazem *ś. Rocha*, która od starości w roku 1865 upadła. W miejsce jej postawiono w roku 1867 z dobrowolnych składek parafian kościołek murowany długi łokci 26, szeroki 11, wysoki 9. W tym kościołku odbywa się odpust w dzień *ś. Rocha* bardzo licznie zwiedzany (Acta Ecclesiae).

[1]) *Jakób z Bąkowa*, pleban. [2]) *Grzegorz Sarnowski*. [3]) *Sarnów*. [4]) *Kołoszyce*. [5]) *Złotniki*. [6]) *Krzemieniew*. [7]) *Lubocha*. [8]) *Dąbrówka Górna* i *Dolna*. [9]) *Bardzimin*. [10]) *Kuciny*. Później powstały osady: *Marcinów*, *Huta*, *Wyrobki*, *Eufemia*, *Ostrówek*, *Włodzimierz*, *Witów*, *Emilianów*, *Karolinów*, *Piotrów* i *Gajówka*.

Sarnovo maior, *Slothnikj*, *Dambrowka duplex*, *Barzynyn*, villae sub parochiali in *Dalykow* praedicta, in quibus sunt agri praediales ex antiquo ab agris cmethonalibus distincti, de quibus decimae manipulares provenientes in toto spectant ad eandem parochialem in *Dalykow* et ipsius pro tempore rectorem, et ex agris cmethonalibus similiter in toto ad praeposituram ecclesiae collegiatae *Lanciciensis*; quarum villarum cmethones pro praedicta parochiali colendam solummodo solvunt pecuniariam, prout in *Dalykow*.

Coloschyn et *Kuczyny*, villae nobilium, ex quibus et eorum agris omnibus et singulis decimae manipulares provenientes in toto spectant ad ecclesiam parochialem praedictam in *Dalykow* et ipsius rectorem.

Krzemyenyow et *Lubocha*, villae sub eadem parochiali in *Dalykow*, ex quarum agris praedialibus nobilium decimae manipulares ex antiquo provenientes spectant ad eandem parochialem in *Dalykow* et ipsius rectorem; de agris vero cmethonalibus vicibus alternatis percipiunt eas praepositus *Lanciciensis* cum rectore parochiali de *Kazymierz*, et pro parochiali ecclesia eadem in *Dalykow* ipsarum villarum cmethones solummodo columbationem more aliarum villarum solvunt.

Zithovice [1]), villa sub parochiali ecclesia in *Mykolayevice* [2]), in qua ex antiquo sunt agri praediales ab agris cmethonalibus distincti, ex quibus decimae manipulares provenientes spectant ad ecclesiam parochialem in *Dalykow* et ipsius rectorem, et ex agris cmethonalibus ad praeposituram *Lanciciensem*.

Taxata est eadem ecclesia ad unam marcam argenti, quo vero ad denarium *S. Petri* camerae apostolicae ad duos scotos.

81. BELDOWO.*)

Villa haereditaria et in eadem ecclesia parochialis tituli *Omnium Sanctorum*, de iure patronatus haeredum in eadem, quam modo obtinet honorabilis *Nicolaus de*

[1]) *Żytowice*. [2]) *Mikołajewice*, w dyecezyi *kujawskiej* w dekanacie *łaskim*.

*) *Bełdów*, wieś szlachecka należąca dziś do archidyecezyi *warszawskiej*, dekanatu i powiatu *łódzkiego*, gniazdo rodziny *Bełdowskich* h. *Jastrzębiec*, którzy tam niezawodnie kościół parafialny założyli i uposażyli, lecz nie wiadomo, w którym czasie. W pierwszej połowie wieku XVI dziedzice miejscowi *Bełdowscy* wznieśli na miejscu dawnego drewnianego od starości upadającego nowy, również drewniany, który na dniu 18 listopada roku 1547 konsekrował z polecenia arcybiskupa *Mikołaja Dzierzgowskiego*, *ks. Sebastyan Żydowski*, biskup *naturyeński*, suffragan *gnieźnieński*, opat *mogilnicki*, pod tyt. *W.W. Świętych*. Kościół ten budowany w formie krzyża mający trzy ołtarze dobrej rzeźby, ozdobione obrazami dobrego pędzla, został w roku 1840 gruntownie zrestaurowany, a w nowszym czasie cały wewnątrz ozdobnie odnowiony. W roku 1853 cmentarz naokoło niego pięknym otoczono murem. W roku 1765 przeszła majętność *bełdowska* do familii *Wężyków*, w której ręku dotąd zostaje. W roku 1854 ta familia wystawiła przy pomocy sąsiednich dziedziców parafialnych na cmentarzu grzebalnym ozdobną murowaną kaplicę w stylu włoskim z okazałemi sklepami przeznaczonemi na mauzoleum dla fundatorów i ich familii. Jedyny skromny lecz gustowny ołtarz zdobi obraz *Przemienienia Pańskiego* wybornego pędzla (Acta Ecclesiae).

Czernino[1]), ex praesentatione moderni haeredis domini *Nicolai Beldowskj*[2]), qui propter paucitatem proventuum non consuevit neque valet servare vicarium, solum ministrum, quem salariat ex proventibus mensae suae plebanalis; ad quam iure parochiali ex antiquo ultra *Beldovo* praedictam aliae villae infrascriptae, videlicet *Thuschinek*[3]), *Sarnowko*[4]), *Szobyn*[5]), *Pabyeczycze*[6])(sic), *Chroslno*[7]), *Nakyelnycza*[8]), *Szan*[9]) et *Sgnyfle blotho*[10]) nec non *Zakowyecz*[11]) spectant et pertinent; cuius rector et ecclesia praedicta habet ex antiquo pro dote et fundo bona et proventus infrascriptos, quorum modernus rector praedictus est in possessione; et primo in eadem haereditate circa ecclesiam habet imprimis aream pro curia plebanali, ex oppisito ecclesiae in altero latere villae sitam et in ea curiam cum hortis eidem adiacentibus et se protendentibus ad spatium citra duorum stadiorum cum vinariis seu piscinulis, et ex opposito eiusdem areae versus ecclesiam habet unam aliam aream pro schola cimiterio contiguam; item unum mansum agri pro praedio in quolibet campo, qui in duobus campis dividitur in tres argulas, alias *nywy*, et in tertio in duas, necnon certas excrescentias, alias *przymyarkj*, in maiori parte cum pratis agris ipsis hinc inde adiacentibus, prout et alii ipsius villae cmethones habent; insuper et piscinam, dictam *Lavka*, quam haeres pro se usurpare conatur, et loco eius alterius situm circa viam, quae vadit in *Nakyelnycza*, consignat; item decimam manipularem ex agris praedialibus et advocatiae unius lanei, in quibus cmethones sunt locati, quam eiusdem ecclesiae plebanus in curiam dotis plebanalis conducere consuevit; habet necnon et colendam per cmethones et incolas per medium grossum singulis annis solvi consuetam; decima tamen ex agris cmethonalibus proveniens spectat ad praeposituram *Lancicienсem*.

Tuschinek, villa sub eadem parochiali, in qua sunt novem mansi ex agris praedialibus et scultetiae in cmethonales redacti, cuius incolae ex certa ordinatione haeredis cum quodam plebano *Paulo* absque consensu et ratihabitione loci Ordinarii, prout litterae sub titulo et sigillo cuiusdam *Joannis* haeredis disponunt, solvunt loco decimae manipularis, quae antea solvebatur, pecuniariam de quolibet manso per octo grossos usque in hactenus.

Sarnowko, villa sub eadem parochiali in *Beldovo*, in cuius haereditate eadem ipsa ecclesia habere deberet ex donatione quadam haeredis in *Beldovo* praedicta unum mansum agri, non tamen habet pro hac vice in possessione, nec aliquid ex decimis ex ipsius villae haereditate provenientibus tollit, sed eas percipit praepositus ecclesiae *Lanciciensis*.

Praveczice et *Szobyen*, villae sub eadem parochiali in *Beldow*, quarum incolae pro eadem ipsa ecclesia et eius plebano solummodo colendam ex manso per unum grossum et decimas manipulares in *Praveczice* pro monasterio *Przemyslensi* et in *Szobyen* pro parochiali ecclesia in *Thur* ex antiquo solvunt.

Chroslyno, villa sub praedicta parochiali in *Beldovo*, in qua eadem ecclesia ex incolis nihil aliud percipit, solum colendam et decimas manipulares ex agris

[1]) *Mikołaj z Czermina*, pleban. [2]) *Mikołaj Beldowski*. [3]) *Tuszynek* w parafii *Tuszyn* w dekanacie i powiecie *łódzkim*. [4]) *Sarnówek*. [5]) *Sabin*. [6]) *Prawięcin*. [7]) *Chrosno*. [8]) *Nakielnica*. [9]) *Sanie*. [10]) *Zgniłe błoto*, dziś w parafii nie znane. [11]) *Żakowice*. Później powstały osady: *Krasnodęby*, *Ciężkow* i *Adamów*.

molendini, extra villam in boris eiusdem haereditatis sitis; ex agris vero totius villae decima manipularis proveniens spectat ad mensam archiepiscopalem, praeter hoc, quod de tertio in tertium annum percipit eam ecclesia parochialis in *Thur* et ipsius pro tempore rector.

Nakyelnycza et *Sgnyele blotho*, villae sub eadem parochiali in *Beldovo*, in quibus seu earum haereditatibus sunt agri ex antiquo praediales, ex quibus decimas manipulares provenientes percipit eiusdem ecclesiae parochialis in *Beldovo* rector pro tempore existens cum colenda per cmethones more aliarum villarum singulis annis solvi consueta; ex agris vero cmethonalibus in toto provenientem in praefata *Nakyelnycza* factor mensae archiepiscopalis, tenutae in *Kosczyol* et *Pyathek*, et in dicta *Sgnyle blotho* praepositus *Lanciciensis*.

Zakoviecz, quondam villa, nunc vero haereditas deserta, sub eadem parochiali in *Beldow*, in qua non sunt modo aliqui cmethones, solum duo sculteti; cuius villae seu haereditatis decimae manipulares provenientes spectabant et modo spectant ad eandem ecclesiam parochialem in *Beldowo* et ipsius rectorem; solvunt tamen sculteti loco decimae solummodo unum fertonem ex ordinatione cum plebano ad arbitrium facta; item plebanus eiusdem ecclesiae ex certa donatione nobilis olim *Joannis Beldowskj*, haeredis in eadem *Beldovo*, per ipsius litteras facta, habet libertatem in molendino eiusdem haereditatis pro ipsius plebani domo quaevis frumenta absque mensuris molere.

Taxata est eadem ecclesia ad unam marcam argenti, quo vero ad denarium *S. Petri* camerae apostolicae ad duos scotos.

82. KAZYMIERZ.*)

Oppidum monasterii de *Trzemeschna* [1]), in eadem ecclesia parochialis, tituli *S. Joannis Baptistae*, de iure patronatus et praesentandi abbatis cum conventu mo-

*) *Kasimiers*, osada nad rzeką *Nerem* w archidyecezyi *warszawskiej*, dekanacie i powiecie *łódzkim*, niegdyś miasto przemysłowe i ludne, należące częścią z darowizny książąt *łęczyckich* częścią z zamiany do klasztoru *Cystersów* w *Wąchocku* już w końcu wieku XIII. *Jan*, opat *wąchocki* założył tam w roku 1343 wójtostwo i darował je wiernemu słudze swemu, *Michałowi*, za ośm grzywien czystego srebra. Na odnośnym przywileju tegoż opata występuje jako świadek „*Blasius rector ecclesie in Kazimiria*,“ zkąd wypada, że kościół parafialny tamże, niezawodnie przez opatów *wąchockich* fundowany i uposażony, istniał tam już przed rokiem 1343 (Archiv. Eccl. Tremesn. *Liber privileg.* f. 203). W r. 1426 król *Władysław Jagiełło* na prośby opata *wąchockiego*, *Mikossa (Micossius)*, nadał miastu *Kazimierzowi* przywilej na dwa jarmarki: w dzień *śś. apostołów Jakóba* i *Filipa* i w uroczystość *Narodzenia N. Maryi P.*, oraz targów co sobotę (tamże f. 15). W roku 1432 nastąpiła pomiędzy opatem *trzemeszeńskim*, *Andrzejem*, a opatem *wąchockim*, *Mikołajem*, następująca zamiana: pierwszy ustąpił drugiemu na nieograniczoną własność miasto *Waśniów* (dziś wieś) z wsią *Jeżowem* i dziesięcinami w wsiach okolicznych *Grzegorzewicach*, *Zajączkowicach*, *Zwoli*, *Boksicach*, *Pęcławicach* i *Prusinowicach* w ziemi *sieradzkiej*, a wziął za to miasto *Kazimierz* z okolicznemi wsiami: *Babice*, *Prawęcice*, *Sobień* i *Sobieńska Wola* w ziemi *łęczyckiej*, którą to zamianę król *Władysław Jagiełło* przywilejem wydanym w *Sieradzu*

[1]) *Trzemeszno*, sławne najdawniejszym klasztorem kanoników regularnych lateraneńskich w całej Polsce, niemniej złożeniem tam najprzód zwłok *ś. Wojciecha* przewiezionych z miejsca męczeństwa jego.

nasterii praedicti in *Trzemeschna*; quam modo obtinet honorabilis et religiosus frater *Jacobus de Samperbork* [1]), professus eiusdem monasterii ordinis *S. Augustini* canonicorum regularium; solet enim ex antiquo eadem ipsa ecclesia parochialis regi et ad eam praesentari religiosus de praedicto monasterio de *Trzemeschna*; qui, prout ex antiquo, circa eandem ecclesiam servat in subsidium duos fratres eiusdem ordinis et monasterii pro vicariis et ministrum, quos nedum salariat, sed et expensis providet, et secum in domo una tenet et servat; ad quam iure parochiali ultra oppidum praedictnm villae infrascriptae, videlicet *Sdzyechow* [2]), *Charbyce duplex* [3]), *Schydlovo* [4]), *Garnek* [5]), *Trupyanka* [6]), *Malyanow* [7]), *Babyce* [8]), *Myroslavice* [9]), *Zabyce duplex* [10]), *Grzymkova Volya* [11]), *Rabyenye* [12]), *Nyeschyeczyno* [13]), *Rzewo duplex* [14]) et *Zlothno* [15]) spectant et pertinent; quae quidem ecclesia et ipsius pro tempore rector habet pro dote et fundo bona, decimas et proventus infrascriptos, quorum et modo est in possessione pacifica; et primo in eodem oppido et ipsius haereditate habet imprimis circa ecclesiam specialem aream pro curia plebanali cum horto pro allodio et aliis commoditatibus; insuper in eodem spatio areae dotis plebanalis habet unum hortulanum, qui non solvit aliquem censum, solum laborat labores necessarios manuales; item habet unum alium hortum ex opposito curiae dotis plebanalis penes curiam domini abbatis et monasterii *Trzemeschensis* iacentem; item habet pro praedio unum specialem campum, quem solet dividere in agros pro frumentis hiemalibus et aestivalibus, et duo prata sub oppido *Lutomyerzk* iacentia unum maius, de quo colligi solent aliquando citra decem currus, et aliud parvum, de quo colligi solet ad minus unus currus de foeno; item habet unam piscinam circa agros praedictos inter piscinas domini abbatis et advocatiae iacentem; item oppidani pro eadem ecclesia nihil aliud solvunt, solum colendam de qualibet domo per medium grossum et ex manso per unum grossum.

Sdzechow, *Malanow*, *Babyce*, *Rambyenye*, *Nyeschyeczyn* et *Myroslavice*, villae sub eadem parochiali in *Kazymyerz*, quarum incolae pro eadem parochiali solummodo

tegoż roku zatwierdził (tamże f. 43. 44). Cztery lata przedtem *Mikołaj*, wspomniony opat *wąchocki*, przeniósł miasto *Kazimierz* z prawa polskiego na *średzkie* r. 1428 (tamże f. 321. 322). Przywilej odnośny odnowił i zatwierdził opat *trzemeszeński*, *Aleksander Mieliński*, roku 1563. W tymże roku był plebanem w *Kazimierzu Adam z Czerniewa*, kanonik regularny lateraneński (tamże f. 322). Po zgorzeniu starożytnego kościoła drewnianego na początku wieku XVII opaci *trzemeszeńscy* wystawili obecny kościół również drewniany w formie krzyża wewnątrz cały olejno malowany w obrazy z życia Zbawiciela i *N. Maryi P.*, który w roku 1632 *Andrzej Gembicki*, suffragan *gnieźnieński*, konsekrował. Kościół ten mający pięć ołtarzy z obrazami dobrego pędzla w bardzo smutnym obecnie znajduje się stanie budowlanym. Po zniesieniu klasztoru *trzemeszeńskiego* parafią *kaźmierską* zawiadują kapłani świeccy (Acta Ecclesiae).

[1]) *Jakób z Sampolna (Zempelburg).* [2]) *Zdziechów.* [3]) *Charbice Górne* i *Dolne.* [4]) *Szydłów.* [5]) *Garnek.* [6]) *Trupianka.* [7]) *Malanów.* [8]) *Babice.* [9]) *Mirosławice.* [10]) *Żabiczki*, dziś tylko jedne. [11]) *Wola Grzymkowa.* [12]) *Rąbień.* [13]) *Niesięcin.* [14]) *Rzew*, dziś tylko jeden. [15]) *Złotna.* Później powstały osady: *Stanisławów Nowy*, *Stanisławów Stary*, *Stawki*, *Rąbinek*, *Madaje*, *Srebrda*, *Dąbrowa*, *Jagodnia*, *Konstantynów* osada i wieś, *Konstantynówek.* Miasto *Konstantynów*, dziś osada, założone zostało w roku 1830, nad rzeką *Nerem* w powiecie i dekanacie *łódzkim*, które się wkrótce wzniosło przez znaczne fabryki sukna i wyrobów bawełnianych, lecz później przez konkurencyą upadło i dziś jest osadą liczącą 3800 mieszkańców, dla których wygody wystawioną została kaplica publiczna murowana, przy niej zaś ustanowiono osobnego kapelana.

colendam de manso per grossum et de medio dimidium grossum solvunt, et decimas manipulares pro praepositura *Lanciciensi* et capitulo *Lanciciensi* quoad *Myroslavice*.

Garnek, *Trupyanka*, *Grzymkova Volya* et *Zlothno*, villae sub eadem parochiali in *Kazymyerz*, in quarum una dumtaxat, videlicet *Slothno*, sunt ex antiquo agri praediales, de quibus decima manipularis datur pro eadem parochiali cum colenda per cmethones in *Kazymyerz* et ipsius rectore more aliarum villarum de manso per grossum et de dimidio per dimidium; decimae vero manipulares provenientes ex agris cmethonalibus ipsarum villarum in toto spectant pro mensa archiepiscopali ecclesiae *Gnesnensis*.

Chrabice duplex, *Schydlovo*, *Zabice duplex*, *maius* et *minus* et *Rszowo duplex*, villae sub eadem parochiali in *Kazymierz*, in quibus seu earum haereditatibus sunt agri praediales, ex quibus decimae manipulares, dempta *Zabyce maiori*, provenientes spectant ad eandem parochialem in *Kazymierz*; in dicta vero *Zabice* ad parochialem in *Modlna* et ipsarum rectores, ex agris vero cmethonalibus ad praeposituram ecclesiae *Lanciciensis* collegiatae; quarum villarum cmethones pro eorum parochiali praedicta solum columbationem, prout in aliis villis, solvunt.

Wyaczenye duplex [1]), villae sub ecclesia parochiali *Myleskj* [2]), in quarum una solummodo habentur agri praediales, ex quibus decima manipularis spectat pro parochiali in eadem *Myleskj*, et ex agris utriusque cmethonalibus omnibus et singulis possessionatis et desertis ad ecclesiam parochialem in *Kazymierz* et ipsius rectorem, et conducitur per cmethones absque solutione canapalium.

Dobieskow duplex [3]) et *Lyemyelnyk* [4]), villae sub parochiali ecclesia in *Dobra* [5]), in quarum una, videlicet *maiori Dybyeskow*, sunt et habentur agri praediales, ex quibus decimae manipulares provenientes spectant ad ecclesiam praedictam parochialem in *Dobra*; de agris autem cmethonalibus et in *minori Dobyeskow* etiam praedialibus decimae manipulares provenientes in toto spectant ad ecclesiam parochialem in *Kazymierz* et ipsius rectorem.

Krzemyenyovo [6]), villa sub parochiali in *Dalykow* [7]), cuius villae decimas manipulares ex agris cmethonalibus omnibus et singulis possessionatis et desertis provenientes ex antiquo alternatis vicibus percipiunt praepositus *Lanciciensis* cum rectore parochialis ecclesiae in *Kazymyerz*.

Tobalice [8]) et *Golyce* [9]), villae sub parochiis in *Domanyevo* [10]) et *Thur* [11]), quarum villarum post omnes et singulos agros cmethonales possessionatos et desertos decimae manipulares provenientes in toto spectant ad ecclesiam parochialem in *Kazymyerz* et ipsius rectorem, ex agris vero praedialibus utriusque earum ad parochiales, sub quibus earum quaelibet consistit, curatum (sic).

Taxata est ad duas sexagenas, quo vero ad denarium *S. Petri* camerae apostolicae ad quinque scotos.

[1]) *Więczeń Górny* i *Więczeń Dolny*. [2]) *Mileszki*, w powiecie i dekanacie *łódzkim*. [3]) *Dobieszków*. [4]) *Imielnik*. [5]) *Dobra*, w powiecie i dekanacie *brzezińskim*. [6]) *Krzemieniew*. [7]) *Dalików*, o którym było wyżej. [8]) *Tobolice*. [9]) *Jolice*. [10]) *Domaniew*. [11]) *Tur*.

83. LODZIA.*)

Oppidum mensae episcopi ecclesiae *Vladislaviensis*, in eodem oppido ecclesia parochialis tituli *Assumptionis gloriosae Virginis Mariae*, de iure patronatus et praesentandi episcopi *Wladislaviensis* pro tempore existentis, quam modo obtinet honorabilis *Mathias de Thuschyn* [1]) ex praesentatione olim domini *Vincentii* [2]), episcopi *Wladislaviensis*; qui, prout ex antiquo, circa eandem in subsidium consuevit servare vicarium et ministrum, quos ex proventibus mensae suae plebanalis salariat; ad quam iure parochiali ultra oppidum villae infrascriptae, videlicet *Radogoscz* [3]), *Baluthy* [4]), *Doly* [5]), *Lypynkj* [6]), *Vidzow* [7]), *Rokyczye* [8]), *Stara Lodzya* [9]) et *Rogy* [10]) spectant et pertinent; et habet eadem ipsa ecclesia ex antiquo et ipsius pro tempore rector bona et proventus, qui sequuntur: primo in eodem oppido et villa *Lodzya* circa ecclesiam habet unam specialem aream pro curia plebanali et in eadem curiam cum horto dumtaxat pro allodio et unum alium hortum extra pro aliis commoditatibus domesticis seminandis et plantandis, iacentem inter hortos oppidanorum versus locum certum, qui appellatur *Laschek*, in latitudine *maiorem*, quasi in duplo, quam horti oppidanorum protenduntur, ad longitudinem vero aequalem; item ex opposito praedictae areae dotis plebanalis habet areas pro vicario et ministro, circa cimiterium ecclesiae sitas, et in eis domunculas; item pro praedio habet tres mansos agri, unum in oppido *Lodzya* et duos in villa *Lodzya* antiqua, hinc inde in campis ipsius oppidi et villae antiquae *Lodzya* inter agros oppidanorum et cmethonum iacentes, in eadem latitudine et longitudine, prout mansi et agri oppidanorum et cmethonum protenduntur, cum pratis inter agros mediantibus et confinantibus; insuper habet alia duo prata inter prata oppidanorum iacentia, in loco dicto et appellato paludes alias *blotho*; item habet unum molendinum cum piscina in bora eiusdem haereditatis villae antiquae *Lodzya* iacens inter molendinum advocati et domini episcopi *Wladi-*

*) *Łódź*, odwieczna własność biskupów *kujawskich* nad strugami *Jesień* i *Łódka* w dzisiejszej archidyecezyi *warszawskiej*, dekanacie i powiecie *łódzkim* położona, którą *Władysław*, książe *łęczycki* i *dobrzyński*, przywilejem wydanym w *Łęczycy* dnia 6 września 1332 wraz z innemi posiadłościami tychże biskupów w ziemi *łęczyckiej* potwierdził i wolnościami rozmaitemi nadał (Rzyszczewski i Mucz. Cod. diplom. Pol. t. II, 662), miała już zapewne wtedy kościół parafialny przez biskupów rzeczonych fundowany. W roku 1806 zabraną została *Łódź* przez rząd pruski, a następnie przeszła na skarb rządu polskiego, który uwzględniając pomyślne jej położenie, wyniósł ją liczącą zaledwo 300 mieszkańców (od wieku XV była przez biskupów *kujawskich* zamienioną na miasto) do rzędu miast fabrycznych. Odtąd wznosiła się nadzwyczaj szybko i już w roku 1830 liczyła 5000 mieszkańców, dziś zaś obejmuje ich około 50,000. Od roku 1840 do 1842 doszła do szczytu swej pomyślności. Fabryki sukna i wyrobów wełnianych zatrudniają około 15,000 robotników, po większej części Niemców. Starożytny kościołek drewniany, przez biskupów *kujawskich* w miejsce dawnego prawdopodobnie w wieku XVI wystawiony nie wystarczał od wielu lat potrzebom jednej z najobszerniejszych parafii w kraju, liczącej przeszło 21,000 dusz, zaczęto przeto budować przed kilkunastu laty wspaniały i obszerny kościół murowany, który obecnie już ma być wykończony (Tygodn. illustr. warszaw. t. XIII f. 29. 30. 31).

[1]) *Maciej z Tuszyna*, pleban. [2]) *Wincenty Przerębski* † 1513. [3]) *Radogoszcz*. [4]) *Bałuty*. [5]) *Doły*. [6]) *Lipinki*. [7]) *Widzewek*. [8]) *Roksice*. [9]) *Stara Łódź*. [10]) *Rogi*. Powstały później osady: *Zakrzewo*, *Foręby*, *Augustów*, *Bruss*, *Żabieniec*, *Bałutka*.

slaviensis, patroni, super eodem torrente seu fluvio, cuius molendini molendinator ad arbitrium plebani amovibilis ex emolumentis percipit tertiam partem et plebanus duas emolumentorum; item extra oppidum eadem ipsa ecclesia habuit unum aliud molendinum aquaticum ex opposito molendini aquatici domini episcopi circa oppidum *Lodzya* siti, sed ripae eiusdem situs per inundationem et impetum aquarum sunt destructae; item oppidani eiusdem oppidi *Lodzya* pro eadem ecclesia et ipsius pro tempore rectore agros colentes loco missalium solvunt singulis annis de manso per duos grossos, agros vero non habentes solummodo colendam de qualibet domo per grossum; et sunt in eodem oppido seu ipsius haereditate triginta mansi possessionati, de quibus huiusmodi missalia solvuntur; decima etiam manipularis ex agris praedialibus proveniens spectat ad eandem ecclesiam parochialem et ipsius plebanum, et de oppidanorum omnibus et singulis datur pro scholastria collegiatae *Lanciciensis*; insuper eiusdem oppidi oppidani braxaturas cervisiarum facientes a braxaturis eorum solvunt et solvere obligantur singulariter singuli eiusdem ecclesiae parochialis in *Lodzya* rectori singulis annis per duos grossos.

Baluti, *Lypynkj* et *Rogy*, villae sub eadem parochiali, in quibus sunt ex antiquo agri praediales ab agris cmethonalibus distincti, ex quibus decimae manipulares provenientes spectant ad eandem parochialem in *Lodzya* et ipsius rectorem et de agris cmethonalibus in *Baluthi* et *Rogy* ad mensam archiepiscopalem; *Lupyankj* (sic) vero ex donatione olim reverendissimi patris domini *Frederici Cardinalis* et archiepiscopi *Gnesnensis* ad hospitale in *Pyanthek* pro dicta autem parochiali ipsarum villarum cmethones solummodo colendam de manso per unum grossum solvunt et de medio per dimidium.

Radogoscz, villa modo sub parochiali praedicta in *Lodzya* et quondam in *Sgyerz*, cuius incolae cmethones pro eadem ipsa ecclesia parochiali in *Lodzya* et ipsius rectore solummodo columbationem de manso per grossum, et denarium *S. Petri* cum decimis praedialibus pro parochiali in *Sgyerz* solvunt et ex agris cmethonalibus pro scholastria *Lanciciensi*.

Doly, *Rokyczye*, *Vidzow* et *Stara Lodzya*, villae sub eadem parochiali in *Lodzya*, quarum villarum cmethones seu incolae pro eadem ipsorum parochiali tantummodo colendam more aliarum villarum ex manso per grossum et ex dimidio per dimidium; decimas vero in *Doly* et *Rokyczye* pro mensa archiepiscopali, et in *Vydzow* et *Stara Lodzya* pro scholastria collegiatae *beatae Mariae Lanciciensis*.

Taxata est eadem ecclesia ad dimidiam marcam argenti et quoad denarium *S. Petri* camerae apostolicae ad unum scotum.

84. MYLESKI.*)

Villa haereditaria, in eadem ecclesia parochialis, tituli *S. Dorotheae*, de iure patronatus laicorum haeredum de eadem, quam obtinet pronunc venerabilis dominus

*) *Mileszki*, wieś szlachecka, należąca obecnie do archidyecezyi *warszawskiej*, powiatu i dekanatu *łódzkiego*, w wieku XVI dziedzictwo rodziny *Romiszewskich* h. *Jelita* i *Czajkow*, miała kościół parafialny

Mathias [1]), de eadem haeres, canonicus ecclesiae *Lanciciensis*, ex praesentatione generosi et nobilis *Jacobi Romyszewskj* [2]) et *Mathiae Czayka* [3]), protunc haeredum in ibidem; qui circa eandem in subsidium, prout ex antiquo, consuevit servare duos capellanos in vicarios et clericos in ministros, necnon et tertium circa filialem in *Choynj*, quos ex proventibus mensae suae plebanalis salariis providet; ad quam iure parochiali ex antiquo ultra praedictam *Myleskj* aliae villae, videlicet *Vyaczen duplex* [4]), *Badon* (sic) [5]), *Wyskythno* [6]), *Volya Sthokowska* [7]), *Stokj* [8]), *Myeczykova Volya* [9]) et *Choyny duplex* [10]) (pertinent); quae quidem ecclesia ex antiquo et ipsius rector habet pro dote et fundo bona, proventus et decimas infrasciptos, quorum modo est in possessione pacifica; et primo in eadem *Myleskj* et ipsius haereditate circa ecclesiam habet imprimis unam aream specialem pro curia plebanali cum horto eidem adiacente pro allodio et aliis utilitatibus, et in altero latere eiusdem villae ex opposito ecclesiae et areae praedictae dotis plebanalis habet alium hortum eiusdem latitudinis, prout est area dotis plebanalis, et in eodem horto pomerium, insuper alias speciales areas pro vicariis et ministro cimiterio contiguas; item habet pro praedio in eadem haereditate in quolibet campo ipsius villae per duos mansos seu laneos agri cum pratis hinc inde ipsius agris adiacentibus, necnon certas excrescentias agrorum, dictas *kathy*, in campo versus villam *Vyskythno* iacentes, quarum pars propter diuturnam culturam seu araturam (sic) negligentia plebani nemoribus est occupata, ut dicitur, per quendam nobilem olim *Michaëlem*, haeredem et patronum, eidem ecclesiae et pro tempore rectori donata; decima etiam manipularis ex omnibus et singulis ipsius villae praedialibus et cmethonalibus agris proveniens in toto spectat ad eandem ecclesiam et ipsius rectorem, et conducunt eam cmethones ex eorum agris curribus propriis absque solutione canapalium; quando vero non conducunt, sed plebanus, prout ex agris praedialibus, solvunt canapalia de manso per duos grossos; et ultra huiusmodi decimas eiusdem ecclesiae rectori loco colendae solvunt missalia de quolibet manso per duos coros avenae.

Vyaczenye duplex, *maius* et *minus*, villae regales sub eadem parochiali in *Myleskj*, in quibus et earum haereditatibus ex antiquo sunt et fuerunt agri speciales

już w wieku przynajmniej XIV, jak z powyższego opisu wnosić należy. Kiedy kapituła *krakowska* około połowy wieku XV w sąsiednim swoim *Rzgowie* na miasto zamienionem fundowała kościół parafialny, arcybiskup *Jan Grusszczyński* na prośby jej nie tylko ustąpił na powiększenie uposażenia plebańskiego dziesięciny stołu swojego w *Rakowskiej Woli*, ale nadto przyłączył do nowo utworzonej parafii *rzgowskiej* wsie: *Rakowską Wolą*, *Kalno Wielkie* i *Kalno Małe* należące dotąd do parafii w *Tuszynie*, oraz wsie *Dałtów* i *Kurowice* stanowiące dotąd część parafii *Czarnocin* i nareszcie wsie *Wiskitno* i *Chojny* należące do parafii *Mileszki*. Rozporządzenie to co do ostatnich dwóch wsi cofnął albo sam arcybiskup *Grusszczyński* albo najbliżsi następcy jego, gdyż w opisie powyższym podane są jako wsie parafii *Mileszki* (Długosz Lib. Benef. I, 275). Obszerna parafia w *Mileszkach* miała od roku 1493 kościół filialny w *Chojnach* dla wygody swojej i poddanych przez familią *Chojeńskich* fundowany i uposażony, przy którym osobny był ustanowiony kapelan, co się aż dotąd praktykuje (Cfr. Rubr. dyec. warsz. z r. 1860 i 1873)

[1]) *Maciej* zapewne *Romiszewski* h. *Jelita*. [2]) *Jakób Romiszewski*, ojciec lub stryj poprzedniego. [3]) Rodzina *Czajków* heraldykom naszym nie znana. [4]) *Więczeń Górny* i *Więczeń Dolny*. [5]) *Bedów*. [6]) *Wiskitno*. [7]) *Wola Stokowska*, dziś *Budy Stokowskie*. [8]) *Stoki*. [9]) Miejscowość dziś w parafii nieznana. [10]) *Chojny*, dziś jedne tylko, gdzie jest kościół filialny drewniany pod wezwaniem *ś. Wojciecha*. Powstały później osady: *Sikawa*, *Janów*, *Nery*, *Antoniew*, *Henryków*, *Budy Sikawskie*, *Jędrzejów*, *Eufeminów*, *Janówka*, *Justynów*, *Jordanów*, *Andryspol*, *Olechów*, *Nowosolna*, *Więczeń Nowy*, *Somściemno*, *Bolesławów*, *Ignacew*, *Stróżewo*, *Huta Szklanna*.

praediales ab agris cmethonalibus distincti, in quorum parte, in *minori* videlicet *Wyaczen*, duobus mansis sunt locati quatuor cmethones, videlicet quos obtinet modo *Stanislaus Sascz*, *Stanislaus Baran*, *Joannes Baran* et *Catherina Mierzyschywa*; ex quibus agris omnibus et singulis praedialibus utrius villae, etiam inter cmethones praedictos divisis, decimae manipulares provenientes spectant ad ecclesiam parochialem praedictam in *Myleskj* et ipsius rectorem, et ex agris cmethonalibus utriusque villae ad parochialem ecclesiam in *Kazymyerz* et rectorem eiusdem; et ipsarum villarum cmethones pro dicta parochiali ipsarum in *Myleskj* loco colendae solvunt de quolibet manso per duos coros avenae.

Vyskithno et *Sthokowska Volya*, villae sub praedicta parochiali in *Myleskj*, quarum incolae pro eadem parochiali solummodo colendam de quolibet manso per unum grossum et decimas manipulares in *Wyskithno* ex agris advocatiae pro parochiali in *Myerzyn*, ex cmethonalibus pro praepositura *Lanciciensi*, in *Sthokowska* vero *Volya* pro parochiali in *Byelavj* solvunt.

Bądon, villa sub eadem parochiali in *Myleskj*, in qua tam ex agris praedialibus quam cmethonalibus possessionatis et desertis decimae manipulares provenientes in toto spectant ad eandem parochialem in *Myleskj* et rectorem eiusdem, cuius villae cmethones pro eadem ecclesia solvunt colendam ex manso per unum grossum et ex medio per medium.

Stoki et *Myeczykova Volya*, villae sub parochiali eadem in *Myleskj*, in quibus et ipsarum haereditatibus ex antiquo fuerunt et modo sunt certi agri praediales ab agris cmethonalibus distincti, in quorum parte in dicta *Stokj* sunt locati certi cmethones et modo tres eosdem agros tenent et possident, videlicet *Augustinus*, *Stayenny* et *Gogloska*; ex quibus agris praedialibus utriusque villae etiam praedictos cmethones(sic) modo possessis decimae manipulares provenientes spectant ad ecclesiam parochialem praedictam in *Myleskj* et rectorem eiusdem, de agris vero cmethonalibus utriusque villae ad ecclesiam parochialem in *Byelavj* et eius rectorem; pro praedicta autem parochiali in *Myleskj* ipsarum villarum cmethones solummodo colendam de manso per unum grossum solvunt.

Choyny duplex, villae ex antiquo sub eadem parochiali in *Myleskj* et in earum una propter longam distantiam a dicta parochiali in *Myleskj* oratorium seu filialis ecclesia est erecta, et in eadem fons baptismalis et sacrarium propter viaticum auctoritate ordinaria cum approbatione *Sedis* apostolicae instituta, et unus capellanus per curatum matricis ecclesiae de dicta *Myleskj* ad arbitrium amovibilis circa eam ordinatur et instituitur; qui capellanus speciali ex dotatione haeredum de *maiori Choyny* seu ipsum oratorium habet pro dote et fundo imprimis circa idem oratorium unam specialem aream cum horto eidem adiacente et in eadem horto vinarium; cuius areae seu hortus(sic) situs ex dotatione continue protendebatur ab ecclesia usque ad fluvium et limites *minoris* villae *Choyny*, cum prato, quod pratum modernus possessor bonorum *Choyny* simul et piscinulam seu vinarium inundavit piscina, per eum erecta, loco cuius prati inundati aliud pratum, ultra tabernam ex opposito ecclesiae in haereditate *maioris Choyny* in confinibus agri seu arvi praedialis, integrum pratum a confinibus eiusdem agri praedialis usque ad eundem fluvium seu alveum fluvii in longitudine, in latitudine vero, prout idem arvus seu argula agri praedialis protenditur, se protendens, de licentia reverendissimi in Christo patris domini et domini *Joannis*, Dei et apostolicae *Sedis* gratia archiepiscopi *Gnes-*

nensis, legati nati et primatis, loci Ordinarii, in recompensam donavit et consignavit; et ex altera eiusdem ecclesiae parte dos seu spatium terrae protenditur usque ad quoddam saxum seu lapidem magnum in terra iacentem et iuxta terram elevatum; item habet unum mansum agri cum pratis ad mansum integrum concernentibus; item duas marcas ex censibus et proventibus utriusque villae; clericus vero habet et habere debet ex singulis mansis utriusque villae possessionatis per unum corum siliginis, et similiter ex tabernis; item et colendam de quolibet manso per unum grossum uterque eorum capellanus et minister percipit aequaliter, similiter et oblationes; decimas tamen manipulares post omnes et singulos utriusque villae praediales et cmethonales agros provenientes percipit ecclesiae parochialis praedictae matricis in *Myleskj* rector.

Taxata est eadem ecclesia ad unam marcam argenti, quo vero ad denarium *S. Petri* camerae apostolicae ad tres scotos cum medio.

85. SGYERZ, OPPIDUM.*)

In eodem ecclesia parochialis, tituli *S. Catharinae*, de iure patronatus regis Poloniae pro tempore existentis, quam modo obtinet venerabilis dominus *Thomas*

*) *Zgierz*, dawniej *Zegrz*, miasto niegdyś królewskie nad rzeką *Bzurą*, obecnie należące do archidyecezyi *warszawskiej*, dekanatu i powiatu *łódzkiego*, osada starożytna i starostwo niegrodowe, upadło po pierwszej wojnie szwedzkiej, lecz w ostatnich czasach wzniosło się wielce przez fabryki sukna, kortów, cykoryi, obić papierowych, oraz przędzalnie bawełny, i dziś liczy około 12,000 mieszkańców napływowych, z których połowa Niemców i Żydów. *Zgierz* miał kościół z szczodrobliwości książąt polskich już przed rokiem 1255, w tym roku bowiem występuje na przywileju *Kazimierza*, książęcia *łęczyckiego* i *kujawskiego* pomiędzy innymi jako świadek „*Alexius, capellanus de Sger*“ (Rzyszczewski i Muczkowski, Cod. dipl Poloniae t. II str. 55). Z parafii *zgierskiej* powstały parafie sąsiednie, a przynajmniej *Leźnica Wielka*, gdyż należąca dziś do niej wieś *Krzepocinek* według akt kościoła *zgierskiego* w roku 1407 tworzyła część parafii tegoż kościoła. Podówczas kościół ten nosił tytuł *ś. Mikołaja* (Acta Ecclesiae), lecz później zamieniono tytuł jego na *ś. Katarzynę*, jak opis powyższy świadczy. Przedostatni kościół *zgierski* w nawie wielkiej był z drzewa, a w presbyteryum, zakrystyi, skarbcu i sygnaturze z cegły palonej, tak trwale murowany, że do rozsadzenia murów prochu użyć musiano. Kiedy od roku 1816 miasto *Zgierz* zaczęło się wznosić przez napływ cudzoziemców, kościół parafialny dla swej szczupłości, a więcej starości w nawie wielkiej upadkiem grożącej, okazał się niedostatecznym, za staraniem ówczesnego proboszcza, *ks. Józefa Goldtmana*, późniejszego biskupa *sandomirskiego*, zaczęto w roku 1825 budowę teraźniejszej świątyni z cegły palonej, długą 60, szeroką 24 a wysoką do zrębu 13 łokci, z portykiem na przedzie o 4 kolumnach, bez najmniejszego stylu, za sumę anszlagową 4940 złt. przy użyciu materyałów z dawnego kościoła. Budowę ukończono w roku 1827 i na dniu 14 października konsekrował nowy przybytek Pański *ks. Pawłowski*, suffragan, późniejszy biskup *płocki*. Aż do roku 1856 kościół ten stał nietknięty; dopiero w tym roku, w którym objął rządy jego obecny proboszcz, *ks. Antoni Gabryelski* i następnych latach stanęła za jego usilnem staraniem i niemałemi ofiarami z frontu wieża drewniana z podwójną kopułą, blachą angielską obita, — cały dach na kościele pokryto blachą żelazną, od strony północnej przymurowano kruchtę z baptysteryum, okna w ścianach po 14 łokci kwadratowych powiększono; w roku zaś 1869 z dobrowolnych składek przybudowano od wschodu presbyteryum 11½ łokci długie, a od strony południowej zakrystyą i kruchtę. Ołtarzy ma kościół cztery drewniane snycerskiej roboty. W ołtarzu wielkim umieszczoną została piękna figura ukrzyżowanego Zbawiciela pochodząca z dawnego refektarza zniesionego klasztoru *Franciszkanów* w *Łagie-*

Rosnowskj [1]) canonicus *Cracoviensis*, ex praesentatione serenissimi principis domini *Sigismundi*, regis Poloniae etc. feliciter moderni; qui, prout ex antiquo, circa eandem ecclesiam in subsidium oneribus explendis servat duos capellanos in vicarios et ministrum, quos ex proventibus mensae suae plebanalis salariis providet; et spectant ad eam iure parochiali ex antiquo ultra oppidum villae infrascriptae, videlicet *Szegrzany* [2]), *Lagyewnikj* [3]), *Kalkj* [4]), *Pyeskovice* [5]), *Szokolow* [6]), *Brusycza maior* et *minor* [7]), *Wyerzbna* [8]), *Ruda* [9]), *Yethdlycze* [10]), *Luczmyesza* [11]), *Probosczovice* [12]), *Kargolecz* [13]), *Dambrowkj* [14]) et *Modrzewye* [15]); et primo in eodem oppido et ipsius haereditate habet imprimis circa eandem ecclesiam specialem aream pro curia et in eadem curiam cum horto pro allodio et pomerio satis competentem; et penes eandem aream est situs seu area pro schola; insuper et alias speciales duos areas pro duobus vicariis ex opposito eiusdem ecclesiae versus occidentem iacentes; item

wnikach. W ołtarzu bocznym, w roku 1879 przerobionym, pod tyt. *Niepokalanego Poczęcia*, znajduje się obraz *Matki Boskiej* przeniesiony do *Zgierza* z dawnej kaplicy pałacu arcybiskupiego w *Skierniewicach*. Obraz ten dobrego pędzla kazał niegdyś wymalować arcybiskup *Wawrzyniec Gembicki* w tych kształtach i formie, w której mu się bezustannie i gorąco modlącemu o zwycięztwo nad Turkami objawiła Najświętsza Panna, zapewniając go, że modły jego zostały wysłuchane, jak dowodzi następujący napis na ścianie kaplicy rzeczonej przy rozbieraniu ołtarza odkryty:

D. O. M.

Virgini Deiparae labis omnis experti Mariae, Angelorum Principi Divo Michaëli, dilectis, in nupero interregno publicae salutis Judicibus et Patronis, Stanislai Augusti regis electione ac coronatione eorum patrocinio feliciter peracta, Vladislaus Alexander Pomian a Lubna Lubieński, Archiepiscopus Gnesnensis Sedis Apostolicae Legatus Natus, Regni Poloniae Primas et Primus Princeps hocce sacellum, aeviternum animi monumentum, ex voto erexit et dedicavit. Anno reparatae salutis CIƆIƆCCLXV, *in qua eius Ara eam ipsam Virginis sanctissimae effigiem collocavit, quam olim Laurentius Gembicki, Archiepiscopus et Primas eadem forma depingi curaverat, qua Virginem ipsam sollicite sibi oranti proque Patria apparentem et certam de Turcis victoriam pollicentem fuerat conspicatus.*"

Cmentarz naokoło kościoła w roku 1863 obmurowany wynosi od strony rynku łokci 8 wysokości; również i cmentarz grzebalny w tymże r. murem obwiedziony został. Na ostatnim stoi kościołek pod wezwaniem *ś. Józefa*, z dawnego swego miejsca przy ulicy *łódzkiej*, gdzie go fundował w roku 1644 *ks. Wawrzyniec Kowalczyk*, prebendarz z miasta *Warty*, na tem samem miejscu na którem się urodził, przeniesiony. Przy tym kościele przez fundatora należycie uposażonym ustanowiony był niegdyś osobny prebendarz i założony szpital dla kilkunastu ubogich. W parafii *zgierskiej* o pół mili od miasta istniał klasztor *OO. Franciszkanów* we wsi szlacheckiej *Łagiewnikach* przez miejscowych dziedziców w roku 1668 fundowany. W miejsce pierwotnego drewnianego kościoła zakonnicy wznieśli w roku 1701 piękny kościół murowany z takimże klasztorem. Ostatni zniesiony został w roku 1864, a kościół słynny z cudownego obrazu *ś. Antoniego Padewskiego* zamieniono na sukursalny i osobnego kapłana z tytułem wikaryusza *zgierskiego* przy nim ustanowiono. Liczba dusz w parafii wynosi obecnie 9000 (Acta Ecclesiae Zgierscensis).

[1]) *Tomasz Rożnowski* h. *Ogończyk*, kanonik i officyał *krakowski* † 20 stycznia 1540 (Łętowski, *Katalog* IV, 9). [2]) *Zegrzanki.* [3]) *Łagiewniki*, *Stare*, *Nowe* i *Małe*. [4]) *Kały.* [5]) *Piaskowice.* [6]) *Sokołów.* [7]) *Brużyca Wielka* i *Brużyczka*, dziś należą do kościoła w powstałem nowo w r. 1818 mieście *Aleksandrowie* (dziś osadzie), osiadłem po największej części przez Niemców sukienników, liczącem około 4000 mieszkańców, dla których wystawiono w roku 1819 kościół murowany pod wezwaniem *ś. Rafała archanioła* i osobnego przy nim, jako filii do *Zgierza*, ustanowiono kapelana, później zaś administratora. [8]) *Wierzbno*, również należy do *Aleksandrowa*. [9]) Tak samo *Ruda*. [10]) *Jedlicze.* [11]) *Lućmierz.* [12]) *Proboszczewice* [13]) *Krogulec.* [14]) *Dąbrówki.* [15]) *Modrzewie.* Później powstały osady: *Aniołów*, *Antoniew*, *Basylia*, *Jastrząbek*, *Jastrzębie*, *Kałowyka* kolonia, *Krzywie*, *Maryanka*, *Maryanów*, *Okręglik*, *Piskowice*, *Rąbin*, *Rosynów*, *Sokołów*, *Skotniki*, *Skotnicka kolonia*, *Sępowizna*, *Wilhelmówek*, *Wymokłe*. Do parafii *aleksandrowskiej* zaś przybyły miejscowości: *Księstwo*, *Rafałki*, *Szatocin* i *Zimnawoda*.

extra oppidum in suburbio eiusdem versus *Lodzya* eundo in parte sinistra penes stratam publicam habet unum alium hortum et in eodem piscinulam; item habet pro praedio certos agros dumtaxat in uno campo, in duos arvos seu argulas divisos, iacentes hinc inde inter agros oppidanorum, unus arvus ex opposito villae *Szegrzany* et alter ex opposito piscinae prope oppidum iacens; item habet certam partem borae iacentem inter boram regalem versus villas *Gyedlycza* et *Kargolyecz*, et in eadem parte habet libertatem mellificia erigendi, faciendi et utifruendi erectis et factis, nec non ligna incidendi pro aedificiis et foco; item oppidani eiusdem oppidi pro eadem ecclesia parochiali et ipsius rectore nihil aliud solvunt, solum colendam ex qualibet domo per unum grossum; insuper et mensalia per sex denarios, et percipit ea minister scholae.

Zegrzany et *Kargolyecz*, villae sub eadem parochiali regales, in quarum una dumtaxat sunt agri praediales, ex quibus decimae manipulares provenientes spectant ad eandem parochialem in *Sgyerz* et ipsius rectorem; ex agris autem cmethonalibus dantur, prout in oppido *Śgyerz*; in praefata *Szegrzany* pro certis canonicatu et praebenda *Lanciciensibus*, quos modo obtinet dominus *Bernardus Vapowskj* [1]), in *Kargolyecz* autem pro mensa archiepiscopali ecclesiae *Gnesnensis*; pro dicta vero parochiali in *Sgyerz* earundem villarum cmethones solvunt colendam et mensalia de manso per unum grossum et sex denarios, et de dimidio per medium grossum et unum ternarium.

Lagyewnykj, *Skothnykj*, *Bruzycza maior*, *Gyedlyczc* et *Probosczovice*, villae sub eadem parochiali in *Sgyerz*, in quibus et earum haereditatibus sunt ab antiquo agri praediales ab agris cmethonalibus distincti, ex quibus decimae manipulares provenientes in toto spectant ad ecclesiam parochialem praedictam in *Sgyerz* et ipsius rectorem, et ex agris cmethonalibus in *Lagyewnykj*, *Skothnykj* et *Probosczovice* ad canonicatum et praebendam ecclesiae praedictae *Lanciciensis*, quos modo obtinet praefatus *Bernardus Vapowskj*, in *Bruzycza* vero ad praepositum eiusdem collegiatae *Lanciciensis*, et in *Gyedlicze* ad mensam archiepiscopalem; pro parochiali vero praedicta in *Sgyerz* ipsarum villarum cmethones solvunt solummodo colendam ex manso integro per grossum.

Pyeskovice, *Szokolow* et *Dambrowkj*, villae sub eadem parochiali, quarum ex omnibus et singulis agris tam praedialibus quam cmethonalibus decimae manipulares provenientes in toto spectant ad ecclesiam parochialem praedictam in *Sgyerz* et ipsius rectorem; quarum villarum cmethones ultra decimas solvunt eiusdem ecclesiae rectori colendam de manso per grossum et de dimidio per medium.

Bruzycza minor, villa sub eadem parochiali in *Sgyerz*, quae divisa est ex antiquo in duas partes, cuius una pars est nobilium haereditaria et eiusdem ex agris omnibus et singulis praedialibus et cmethonalibus decimae manipulares provenientes spectant ad eandem parochialem in *Sgyerz* et ipsius rectorem; altera pars eius fuit et modo est pertinens ad altare et altaristam in eadem parochiali in *Sgyerz*, cuius ex agris etiam decimae manipulares provenientes spectant ad dictum altare et pro

[1]) *Bernard Wapowski*, kanonik *gnieźnieński*, *poznański* i *łęczycki*, kantor *krakowski* i *przemyślski*, protonotaryusz apostolski. sekretarz króla *Zygmunta I*, doktor obojga prawa, znany kronikarz polski † 1535 (Ks. Korytkowski l. c.).

tempore altaristam; de utraque tamen parte cmethones pro eadem parochiali et rectore ipsius solvunt colendam de manso per grossum.

Kalki, *Wyerzbna*, *Luczmycza*, *Ruda* et *Modrzewye*, villae sub eadem parochiali in *Sgyerz*, quarum incolae pro eadem parochiali in *Sgyerz* et rectore ipsius solummodo more aliarum villarum colendam et decimas manipulares pro praepositura, in *Modrzewye* pro canonicatu et praebenda *Lancicienssibus*, quos obtinet modo dominus *Bernardus* praedictus *Wapowskj*, in *Wyerzbna* vero pro mensa archiepiscopali; in *Luczmycza* pro altari et altarista in parochiali *S. Andreae* in *Lancicia*; in *Ruda* vero non sunt aliqui agri, ex quibus decimae solvuntur.

Krzepoczynko, villa sub parochiali in *Leznycza maiori*, cuius proprietas cum omni iure, dominio et proprietate, censibus, redditibus et universis obventionibus, dumtaxat decima manipulari ex agris cmethonalibus proveniente, spectat ad parochialem ecclesiam praedictam in *Sgyerz* et ipsius rectorem, et proveniunt ex censibus tres marcae cum media; et cmethones eiusdem villae obligantur ad labores in praedio plebani de praefata *Sgyerz* et ad ducturas frumentorum et necessariorum pro plebano ex eadem *Krzepoczyn* in *Sgyerz*; scultetus etiam eiusdem villae ad certa servitia in privilegio ipsius expressa pro plebano facere et exhibere; decima vero manipularis ex agris cmethonalibus proveniens spectat pro certis canonicatu et praebenda *Lancicienssibus*, quos obtinet modo dominus *Stanislaus Unyenskj*.

Myski, *Sduny*, *Bronno* et *minor Leznycza*, villae sub parochiali ecclesia *maioris* praedictae villae *Leznycza*, quarum vilarum post omnes et singulos agros cmethonales decimae manipulares provenientes in toto spectant ad ecclesiam parochialem in *Sgyerz* et ipsius rectorem; ex agris vero praedialibus spectant ad parochialem praedictam in *Leznycza*; et similiter in *Karkoskj*, quondam villa, nunc vero haereditas deserta, haereditati *Myskj* adiacens, ex cuius agris similiter decima manipularis proveniens spectat ad eandem parochialem in *Sgyerz* et ipsius rectorem.

Vyerzbova, villa sub parochiali ecclesia in *maiori Leznycza*, ex cuius agris omnibus et singulis cmethonalibus decima manipularis proveniens spectat ad parochialem ecclesiam in *Sgyerz* et ipsius rectorem et de praedialibus ad parochialem suprascriptam in *Leznycza*.

Snyathova et *Chrzastovo*, villae sub parochiali in *Leznycza maiori*, quarum villarum ex agris omnibus et singulis cmethonalibus decimas manipulares provenientes percipiunt ex antiquo ecclesia parochialis in *Sgyerz* alternatis vicibus plebanus seu rector cum altarista in eadem parochiali in *Sgyerz*, et modo cum praeposito ecclesiae collegiatae *Lanciciensis* ex incorporatione altaris praepositurae; de agris vero praedialibus utriusque villae provenientes percipit plebanus in praefata *Leznycza maiori*.

Radogoscz, villa quondam sub parochiali in eadem *Sgyerz* et modo in *Lodzya*, in qua ex agris praedialibus decimae manipulares provenientes spectant ad praefatam parochialem in *Sgyerz* et de agris cmethonalibus ad praepositúram ecclesiae *Lanciciensis*; cmethones tamen ultra decimas pro parochiali praedicta in *Sgyerz*, prout ex antiquo, solvunt denarium *S. Petri* et pro parochiali in *Lodza* ratione administrationis et procurationis sacramentorum colendam.

Schadek, oppidum regale in terra *Siradiensi*, cuius incolae in parte solvunt maldratas pro parochiali ecclesia in *Sgyerz*, et proveniunt in frumentis in tritico quinque modii alias *spady*, siliginis alii quinque modii et avenae alii quinque modii,

ita videlicet, quod frumenta huiusmodi solvi et dari solita constituunt singulis annis quindecim modios mensurae oppidi eiusdem et pro nota tres fertones; et ultra solvunt etiam eiusdem oppidi oppidani pro mensa archiepiscopali, pro curato eiusdem oppidi et pro regia maiestate huiusmodi maldratas iuxta ordinationem agrorum ex antiquo factam.

Przatow, villa sub parochiali in *Schadek*, cuius villae ex agris cmethonalibus decimae manipulares provenientes in toto spectant ad parochialem ecclesiam in *Sgyerz* et ex praedialibus ad suprascriptam parochialem in *Schadek.*

Pyeskovice, villa sub parochiali praedicta in *Sgyerz*, superius descripta, in cuius haereditate ex antiquo fuit et modo est quoddam speciale pratum sub silva iacens et versus villam *Kargolyecz*, cuius prati pars negligentia plebani de *Sgyerz* nemoribus silvaticis extat occupata; quod quidem pratum spectat ex antiquo ad eandem parochialem in *Sgyerz* et ipsius rectorem.

Taxata est eadem ipsa ecclesia ad decem marcas argenti, quo vero ad denarium *S. Petri* camerae apostolicae ad quinque scotos.

ALTARE in eadem ecclesia, iuris patronatus regis Poloniae, quod cum omnibus proventibus in perpetuum est unitum et incorporatum praepositurae ecclesiae collegiatae *beatae Mariae Lanciciensis*, manentibus oneribus; quod habuit et modo habet pro dote et fundo ex antiquo imprimis in eodem oppido circa ecclesiam parochialem habet (sic) specialem aream cum horto pro pomerio, sibi ipsis contiguos, penes areas vicariorum in eodem oppido *Sgyerz* iacentes, et in eadem domum, in qua residet eiusdem altaris lector missarum; item extra oppidum habet unam villam, dictam et appellatam *Nakyelnycza*, et alterius medietatem minorem, videlicet *Bruszyce*, cum omni iure, dominio et proprietate, praedio, cmethonibus, censibus, proventibus, laboribus, molendino in eadem *Nakyelnycza*, piscinis, boris, silvis, nemoribus, venationibus universis et singulis obventionibus, et decima manipulari in parte praedicta dimidiae villae *minoris Bruschycze*; et proveniunt in praedicta *Nakyelnycza* praeter praedia et emolumenta molendini et alias obventiones quinque marcae et in *Bruschyce minori* tres marcae de censu et ultra; item in villis *Snyathova* et *Chrzastovo*, superius descriptis eiusdem altaris altarista ex antiquo decimas manipulares percipit alternatis vicibus cum rectore ecclesiae praedictae parochialis in *Sgyerz.*

Sczavyn, villa, in qua ecclesia parochialis, cuius villae ex agris cmethonalibus decimas manipulares provenientes dicti altaris altarista ex antiquo percipit de tertio in tertium annum et de duobus annis pro certo canonicatu et praebenda *Lanciciensibus.*

Slaboschow, villa post *Lanciciam* ultra paludes, in qua ecclesia parochialis, et in eadem eiusdem altaris altarista ex antiquo et fundatione ipsius habet certos agros praediales sum taberna, cum pratis sibi et aliis et aliis (sic) utilitatibus cum eorum omni iure, dominio et proprietate, et eorum ratione, ut praesumitur, ius patronatus et praesentandi ecclesiae parochialis in eadem, ad quam praeter ipsum altaristam nemo alius ex antiquo ipsius ecclesiae parochialis extat patronus; item altarista eiusdem altaris pro tempore existens obligatur per se vel per alium singulis septimanis temporibus perpetuis in eadem parochiali ecclesia tres missas legere et explere, unam de *S. Trinitate*, aliam de *beata Virgine Assumptionis* et tertiam de *S. Catharina.*

Taxatum est idem altare ad quatuor marcas argenti.

86. SCZAWYNO.*)

Villa regalis, in eadem ecclesia parochialis, tituli *S. Stanislai*, de iure patronatus regis Poloniae, quam modo obtinet quidam *Michaël de Paczanow*[1]) ex praesentatione regis Poloniae; qui, prout ex antiquo, circa eandem servat unum capellanum in vicarium et ministrum, quos ex proventibus mensae suae plebanalis salariis providet; et pertinent ad eam iure parochiali ex antiquo ultra praedictam *Sczavyno*, aliae villae infrascriptae, videlicet *Swedovo*[2]), *Szelygy*[3]), *Glynnyk*[4]), *Smarszevo*[5]) et *Czaczkj*[6]) deserta; et habet eadem ipsa ecclesia et eius rector pro dote et fundo bona, decimas et proventus infrascriptos; et primo in eadem villa et ipsius haereditate habet imprimis circa ecclesiam unam aream specialem pro curia plebanali et in eadem curiam satis spatiosam et latam cum horto et piscinula seu vinario, eidem areae adiacentibus, et ex alia parte ecclesiae alias areas duas pro vicario, quae modo iacent deserta, et schola, sibi ipsis et cimiterio contiguas; item habet pro praedio in duobus dumtaxat campis agros sufficientes cum prato satis magno circa unum dumtaxat agrum seu arvum versus haereditatem et villam *Swedovo* et inter villam praedictam *Sczawyno* iacentem; decimae etiam manipulares ex agris praedialibus necnon advocatiae et unius tabernae, in qua nunc residet quidam *Adam Krawyecz*, omnibus et singulis provenientes spectant ad eandem ecclesiam in *Sczawyno* et ipsius rectorem; ex agris vero cmethonalibus dantur decimae huiusmodi manipulares de duobus in duos annos pro certis canonicatu et praebenda *Lanciciensibus*, quos obtinet modo dominus *Bernardus Vapowskj*, et de tertio in tertium pro altari *S. Catharinae* in *Sgyerz* seu praepositura *Lanciciensi*, cui praepos:turae altare praedictum est unitum; pro dicta autem parochiali in *Sczawyno* eiusdem villae cmethones solvunt missalia de quolibet manso per tres coros siliginis et per tres avenae.

Swadovo, villa etiam regalis sub eadem parochiali, in qua ex agris advocatiae decimae manipulares provenientes spectant ad praefatam parochialem in *Sczawyno* et ipsius rectorem, et ex cmethonalibus ad canonicatum et praebendam, prout in *Sczawyno*, dumtaxat *Lancicienses*, quos obtinet praedictus modo *Bernardus Vapowskj*, et pro parochiali praedicta in *Sczawyno* eiusdem villae cmethones solvunt similiter missalia de quolibet manso per tres coros siliginis et per tres avenae.

*) *Szczawin*, wieś niegdyś królewska, należąca dziś do archidyecezyi *warszawskiej*, dekanatu i powiatu *brzezińskiego*, miała kościół parafialny założony i uposażony przez monarchów polskich przynajmniej już w wieku XV, jak wnosić można z powyższego opisu jego. Z łaski tychże monarchów wcielony został za przyzwoleniem prymasa kościół tenże do klasztoru *OO. Franciszkanów w Łagiewnikach*, którzy nim aż do zniesienia klasztoru zawiadowali (Cfr. Rubryc. archid. warszaw. z r. 1860 f. 84).

[1]) *Michał z Pacanowa*, kanonik *gnieźnieński*, *łęczycki*, *uniejowski*, *kruświcki*, *kielecki*, *skalmierski*, proboszcz *kurzelowski* i *szczawiński* i t. d. doktor teologii, sławny swego czasu kortezan i intrygant, człowiek zdolny i przebiegły, bawiący prawie ciągle w *Rzymie*, gdzie wielu ludziom w kraju szkodził † około roku 1568 (Ks. Korytkowski l. c.) [2]) *Swędów* i *Swędówek* [3]) Miejscowość dziś nie znana. [4]) *Glinnik*. [5]) *Smardzew*. [6]) Osada w parafii dziś nie znana. Przybyły później osady: *Maciejów*, *Oszczywilk* i *Budy Szczawińskie*.

Scheligi, *Smarzewo*, *Glynnyk* et *Czaczki deserta*, villae et haereditas deserta et quondam villa, post quarum villarum et haereditatis modo desertae omnes et singulos agros praediales et cmethonales, desertos et possessionatos, decimae manipulares provenientes in toto spectant ad praedictam parochialem in *Sczawyn* et eius rectorem.

Zelgoscza, villa sub parochiali in *Dobra*, in qua decima manipularis proveniens ex agris praedialibus alternatis vicibus percipitur per rectores parochialium in praedicta *Dobra* et *Sczawyn*, et ex cmethonalibus pro ecclesia *Lanciciensi*.

Taxata est eadem ecclesia ad unam sexagenam argenti, quo vero ad denarium *S. Petri* camerae apostolicae ad duos scotos cum medio.

87. KOSZYEL.*)

Villa haereditaria, in eadem ecclesia parochiali, tituli *S. Stephani protomartyris*, de iure patronatus laicorum, haeredum in eadem *Koszyel*, tanquam principalium praesentantium necnon *Schadowka*, *Gosdow* et *Thymyanka*, tanquam consentientium; quam modo obtinet honorabilis *Mathias de Kuthno* [1]) ex praesentatione protunc haeredum in villis praedictis, qui ex consuetudine antiqua circa eandem ecclesiam pro subsidio servat unum capellanum et ministrum, quos ex proventibus mensae suae plebanalis pro posse salariat; ad quam ex antiquo iure parochiali ultra praedictam *Koszyel*, villae infrascriptae, videlicet *Schadowka* [2]), *Pluvyny* [3]), *Gosdow* [4]), *Wrzoskj* [5]), *Osse* [6]), *Thymyanka* [7]), et *Lype* [8]) spectant et pertinent; et habet pro dote et fundo bona et proventus infrascriptos, quorum modo est in possessione pacifica; et primo in eadem villa *Kozyel* et ipsius haereditate habet imprimis circa ecclesiam specialem aream pro curia plebanali et in eadem curiam plebanalem cum domuncula pro vicario cum horto eidem contigua, adiacente, et usque ad torrentem seu alveum protendentem; insuper aliam pro schola, in altero latere cimiterii versus villam sitam; item pro praedio dumtaxat in uno campo unum spatium terrae, ab agris cmethonalibus et praedialibus distinctum, inter haereditates dictas *Koszyel*, *Osse* et *Thymyanko*, cum uno prato, eidem campo contiguo, de quo colligi solet unus acervus de foeno; decima etiam manipularis ex agris praedialibus curiarum

*) *Koźle*, wieś szlachecka, należąca dziś do archidyecezyi *warszawskiej* powiatu i dekanatu *brzezińskiego*, posiadało kościół parafialny już w drugiej połowie wieku XV, jak dowodzą wzmianki o nim w aktach konsystorza *gnieźnieńskiego* z tych czasów (Archiv. Consist. Gnesn. wykazy). Dzisiejszy kościół drewniany 34 łokcie długi, 17 szeroki i 15 wysoki z przybudowaną na froncie dzwonnicą, stanął w miejsce dawnego zębem czasu zniszczonego w 1752 kosztem parafian za staraniem plebana miejscowego, *ks. Tomassa Pilasskowskiego*, który w roku 1763 *Krysztof z Dobnia Dobieński*, suffragan *gnieźnieński* w roku 1764 konsekrował. Kościół ten mający trzy ołtarze, zrestaurował w roku 1863 zaradny rządzca jego *ks. Pluciński*. Posiada on drogą pamiątkę po prymasie *Michale Poniatowskim* w znacznej cząstce drzewa krzyża ś. w kryształowej oprawie, darowaną w roku 1786. Relikwia ta umieszczona w pięknym srebrnym relikwiarzu w formie monstrancyi wystawioną jest ku czci wiernych w w. ołtarzu. Na cmentarzu grzebalnym znajduje się kilka marmurowych pomników familii hrabiów *Wolskich* i jenerałowej *Heleny Krukowieckiej* zmarłej dnia 2 maja roku 1859 (Acta Ecclesiae Kozlensis).

[1]) *Maciej z Kutna*, pleban. [2]) *Sadówka*. [3]) *Płudwiny*. [4]) *Gozdów*. [5]) *Wrzosk*. [6]) *Osse*. [7]) *Tymianka*, dziś należy do parafii *Stryków*. [8]) *Lipa*, tak samo.

omnibus et singulis proveniens spectat ad eandem ecclesiam parochialem in *Koszyel*, et de agris cmethonalibus ad parochialem et plebanum in *Brzeszyny*; et eiusdem villae cmethones pro parochiali ipsorum praedicta solum columbationem per dimidium grossum solvunt.

Schadowka, Wrzaskj, Thymyanka, villae sub eadem parochiali in *Koszyel*, in quibus ex antiquo sunt agri praediales, ex quibus decimae manipulares provenientes spectant ad eandem parochialem in *Koszyel* et ipsius rectorem; et de agris cmethonalibus ad mensam archiepiscopalem ecclesiae *Gnesnensis*; et pro suprascripta parochiali ipsarum villarum cmethones solvunt duntaxat colendam de manso per unum grossum.

Pluvyny, villa sub parochiali in *Koszyel*, in qua et eius haereditate est unus ex antiquo mansus pro praedialibus quondam deputatus, in quo locatus est cmetho, et modo in eodem residet *Jacobus Malesczycz*, de quo decima manipularis spectat ad eandem parochialem in *Kozyel* et ipsius rectorem, de agris vero cmethonalibus ad hospitale in *Pyathek*; solvunt etiam cmethones eiusdem villae duntaxat colendam pro parochiali praedicta ipsorum in *Kozyel*, prout aliae villae eiusdem parochiae.

Gosdovo, villa sub parochiali in *Koszyel*, in qua et eius haereditate habentur agri praediales, in parte ex agris cmethonalibus aggregati et collecti, ex quibus decimas manipulares provenientes rector parochialis in praefata *Koszyel* in toto tollit et percipit, et pro parochialis ecclesiae in *Byelavi* mansionariis ex ordinatione antiqua singulis annis decem octo grossos solvit; de agris vero cmethonalibus percipiunt decimas manipulares mansionarii de praedicta *Byelavj*; cuius villae cmethones pro parochiali eorum colendam solummodo solvunt de manso integro per grossum.

Osse, villa sub parochiali in praedicta *Koszyel*, in qua de agris praedialibus et uno laneo cmethonali, ex agris praedialibus emensurato, in quo locatus est cmetho dictus *Mathia*, decimae manipulares provenientes spectant ad praedictam parochialem in *Koszyel* et ipsius rectorem, et ex cmethonalibus agris ad mensam archiepiscopalem ecclesiae *Gnesnensis*; cmethones pro parochiali eorum colendam solummodo solvunt.

Lype, villa sub eadem parochiali in *Kozyel*, cuius incolae pro eadem parochiali colendam solummodo solvunt et decimas manipulares pro mensa archiepiscopali.

Taxata est eadem ecclesia ad unam marcam argenti, quo vero ad denarium *S. Petri* camerae apostolicae ad unum scotum.

88. STRIGKOW.*)

Oppidum haereditarium, in eodem ecclesia parochialis duplex, matrix extra oppidum, tituli *S. Michaëlis*, et in oppido filia, tituli *Corporis Christi* et *S. Mar-*

*) *Stryków* albo *Stryjków*, osada szlachecka nad rzeką *Moszczenicą*, należąca dziś do archidyecezyi *warszawskiej*, powiatu i dekanatu *brzezińskiego*, niegdyś miasto, za księstwa *warszawskiego* powiatowe, zamożne, ludne i handlowne z warownym zamkiem, gniazdo starodawnej familii *Stryjkowskich* h. *Leliwa* i miejsce urodzenia historyka naszego *Macieja Stryjkowskiego*, było poprzednio wsią, w której

tini, fons tamen baptismalis et sacramentum Eucharistiae et alia vasa mysterii altaris propter frequentiam hominum alias translationem parochianorum per erectionem oppidi, necnon et residentia rectoris cum capellanis sunt ad filialem translata; de iure patronatus laicorum pro tempore haeredum eiusdem oppidi; quam pronunc obtinet honorabilis *Joannes Zelgosskj*[1]) ex praesentatione magnifici domini *Jaroslai de Lasko*[2]), palatini *Siradiensis* et eiusdem oppidi haeredis et domini; qui, prout ex antiquo, circa eandem ecclesiam in subsidium servat duos capellanos in vicarios et ministrum, quos salariat ex proventibus mensae suae plebanalis; ad quam iure parochiali praedictum oppidum cum villis *Smolyce Nagorne*[3]), *Smolyce Nadolne*[4]) et *Rokythnycza*[5]) spectant et pertinent; habetque eadem ecclesia et ipsius rector pro dote et fundo bona et proventus infrascriptos, quorum modo et in possessione pacifica; et primo in eodem oppido et circa oppidum imprimis habet circa ecclesiam praedictam filialem unam specialem aream pro curia plebanali, cum horto eidem areae adiacente pro allodio; item et alias speciales areas pro duobus vicariis et tertiam pro ministro hinc inde cimiterio contiguas et in eis domunculas; item extra oppidum et ultra piscinam circa matricem ecclesiam habet specialem hortum satis magnum, ubi quondam erat area dotis plebanalis, in quo horto solet plebanus alias pro necessitate domus plebanalis commoditates facere, seminando herbas et alias plantando; item habet pro praedio et agris praedialibus quinque mansos agri hinc inde in diversis campis et locis iacentes, videlicet duos mansos in campo post piscinam et ecclesiam *S. Michaëlis*, eundo versus *Dobra*, penes viam in parte sinistra iacentes; alios vero tres in parte situs oppidi, unum mansum versus *Nyesulkow*, alium versus *Rokythnycza* et tertium versus *Valov* alias *Wolycza* iacentem, et in latitudine ubique sex bissulcos in se continentes, ad longitudinem se protendentes, prout mansi oppidanorum se protendunt; item et pratum dumtaxat unum parvum iacens sub situm piscinae dictae *Czesarka*; item decimam manipularem in eadem *Srigkow* post omnes et singulos agros praediales domini haeredis et oppidanorum, necnon campis (sic), dictis *Puthlovo* et *Czyolczyn*, demptis certis agris in campo post ecclesiam *S. Michaëlis* sitos (sic) provenientem eadem ipsa ecclesia et eius pro tempore rector habet; de dictis autem certis agris citra vel ultra ad tres mansos se extendentibus decimae manipulares provenientes spectant ad decanatum ecclesiae

Stryjkowscy fundowali i uposażyli kościół parafialny, jak z powyższego opisu wnosić należy już przynajmniej w końcu wieku XIV, skoro arcybiskup *Wojciech Jastrzębiec* (1422—1436) pomnożył uposażenie jego darowizną dziesięcin stołu arcybiskupiego w *Sulmierzycach*. Już zapewne w początku wieku XV *Stryjkowscy* założyli w pobliżu wsi *Strykowa* miasto tegoż nazwiska, jak wnosić należy z powyższego opisu kościoła tamże, według którego rządzca kościoła miejskiego *ex antiqua ordinatione* obowiązany był w starożytnym kościele *ś. Michała* we wsi *Strykowie* położonym odprawiać albo sam albo przez wikaryuszów nabożeństwo w dni świąteczne. Rządzca rzeczony przeniósł się był bowiem wraz z wikaryuszami do miasta i zamieszkał przy kościele tamtejszym przez *Stryjkowskich* wymurowanym, który dopiero po upadku kościoła *ś. Michała* z filialnego zamieniony został na parafialny prawdopodobnie już w końcu XVI wieku. Na początku tegoż wieku *Stryków* przeszedł na własność familii *Łaskich*, a od połowy wieku XVII lub rychlej był dziedzictwem *Malińskich*.

[1]) *Żeligowski Jan* h. *Belina*, pleban. [2]) *Jarosław Łaski*, wojewoda *sieradzki*, brat rodzony prymasa *Jana Łaskiego*, a ojciec *Jana*, proboszcza *gnieźnieńskiego*, późniejszego głośnego apostaty, *Hieronima*, sławnego czasu swego dyplomaty i *Jarosława Łaskich*. [3]) *Smolice Nagórne*. [4]) *Smolice Nadolne*, dziś tylko jedne. [5]) *Rokitnica*. Później przyłączono do parafii należące przedtem do kościoła w *Koźlu* wsie: *Tymiankę* i *Lipe*. Nowo powstała osada *Smolica*.

Lanciciensis; cuius quidem oppidi oppidani decimas ad praefatam ecclesiam parochialem spectantes et ex eorum agris provenientes non conducunt, sed decimam lini per unum grossum de manso solvunt, sed plebanus curru ipsius proprio, prout ex agris praedialibus; et ultra decimas solvunt colendam hospites per grossum et inquilini per medium pro eiusdem ecclesiae rectore.

Smolyce duplex, Nadolne et *Nagorne*, villae sub eadem parochiali, in quibus sunt agri praediales ex antiquo, ex quibus decimae manipulares provenientes spectant ad eandem parochialem in *Strygkow* et eius rectorem; de agris vero cmethonalibus in *Smolice Nagorne* ad canonicatum et praebendam, quos obtinet modo dominus *Stanislaus Unyenskj*, et in *Smolyce Nadolne* pro decanatu in ecclesia collegiata *Lanciciensi*.

Rokythnycza, villa sub eadem parochiali in *Strygkow*, cuius villae ex omnibus et singulis agris cmethonalibus possessionatis et desertis decimae manipulares provenientes in toto spectant ad eandem parochialem in *Strygkow* et ipsius rectorem; in qua etiam cmethones solvunt colendam pro eadem parochiali de manso per grossum.

Sulimyrzice, villa in qua est ecclesia parochialis, et *Volya Sulimyrziczka*, alia villa sub eadem parochiali in *Sulimyerzice*, in quibus villis ex agris cmethonalibus per cmethones solvuntur decimae pecuniariae de quolibet manso per unum fertonem; ex quibus decimis pecuniariis ex eisdem villis duabus provenientibus, ex donatione cuiusdam olim reverendissimi patris domini *Alberti*, archiepiscopi *Gnesnensis* et primatis, de consensu capituli ecclesia parochialis in *Strygkow* et ipsius rector habuit quinque marcas pecuniarum, tres videlicet in *Sulymyerzice* et duas in *Volia Sulymyerska*, et residuum decimarum huiusmodi pecuniarum ex ipsius villis provenientium cedebat pro mensa archiepiscopali; loco quarum quinque marcarum pecuniarum ex praedictis villis et earum decimis pro praedicta parochiali in *Strygkow* provenientibus et ad eandem spectantibus per commutationem rectoris eiusdem parochialis factam reverendissimus in Christo pater dominus *Joannes de Lasko*, Dei gratia eiusdem s. ecclesiae *Gnesnensis* archiepiscopus, legatus natus et primas, loco praedictarum quinque marcarum ex praedictis decimis superius descriptis et eas evincendo, eliberando decimas manipulares in *Kamblyny* [1]) et *Byalle* [2]) sub parochia in *Gyeczno* [3]) districtus *Lanciciensis* praedictae ecclesiae in *Stygkow* donavit et perpetuo in recompensam praedictarum quinque marcarum incorporavit, ut dicitur, de consensu ipsius capituli *Gnesnensis*.

Bledova Volya [4]), villa sub parochiali in *Brathoszovice* [5]), cuius villae ex agris praedialibus decimae manipulares provenientes spectant ad parochialem ecclesiam in *Strygkow* et ex cmethonalibus ad parochialem in *Brzezyny* et ipsarum rectores; item rector praedictae ecclesiae in *Strygkow* ex antiqua ordinatione singulis diebus festivis in ecclesia antiqua matrice *S. Michaëlis* missas per se vel capellanum legere aut decantare, ne fraudetur suis obsequiis (sic).

Taxata est eadem ecclesia ad unam marcam argenti, quo vero ad denarium *S. Petri* camerae apostolicae ad duos scotos.

[1]) *Kębliny*. [2]) *Biała*. [3]) *Gieczno*, wieś w dekanacie i powiecie *łęczyckim*. [4]) *Wola Błędowa*. [5]) *Bratoszewice*, wieś z kościołem parafialnym w dekanacie i powiecie *brzezińskim*.

89. DOBRA.*)

Villa haereditaria, in eadem ecclesia parochialis, tituli *S. Dorotheae* et *S. Joannis*, de iure patronatus laicorum ex vicibus alternatis haeredum de una parte haereditatis *Dobra*, ubi situs est ecclesiae pro una vice et de altera parte eiusdem villae dicta *Strygkowska* ad *Strygkow* [1]) pertinens, dicta et appellata *Vylaslow* [2]), cum haerede de *Clenk* [3]) pro altera vice; quam pronunc obtinet honorabilis *Bartholomaeus de Korczyska* [4]) ex praesentatione nobilis *Joannis Dobrskj* [5]); qui, prout ex antiquo, circa eandem ecclesiam in subsidium servat unum capellanum in vicarium et clericum in ministrum, quos ex proventibus mensae suae plebanalis salariat; ad quam iure parochiali ultra praedictam *Dobra* aliae villae infrascriptae, videlicet *Dobyeskovo duplex* [6]), *maius* et *minus*, *Gemelnyk* [7]), *Moskolye* [8]), *Klenk* [9]), *Kyelmyna* [10]) et *Zelgoscza* [11]) spectant et pertinent; et habet eadem ipsa ecclesia et eius pro tempore rector pro dote et fundo bona et proventus infrascriptos, quorum modo est in possessione pacifica; et primo in eadem villa et ipsius haereditate imprimis circa ecclesiam aream pro curia plebanali satis latam et spatiosam cum hortis eidem adiacentibus et in eorum parte habet piscinulas, unam *maiorem* circa domum et alias *minores* supra dictam *maiorem* inferius iacentem; insuper in eiusdem areae cum hortis parte est situs seu areae pro vicario et ministro hinc inde in lateribus oppositis cimiterii et areae dotis plebanalis iacentes; item pro praedio habet agros speciales et sufficientes in quatuor locis, eiusdem haereditatis *Dobra* in tribus et *Kyelmyna* quoad quartum iuger seu mansum iacentes, in *Dobra* videlicet in una parte haereditatis in duobus locis post aream dotis plebanalis cum prato uno, penes unum agrum ex praedictis duobus agris iacentem, et tertium in altera parte villae, dicta *Vyelaslow*, ad *Strygkow* spectantem habet unum mansum et quartum, ut praemissum est, in haereditate *Kyelmyna* hinc inde inter agros cmethonales ipsarum haereditatum iacentem; decima etiam manipularis ex omnibus et singulis agris ipsius villae totius praedialibus et cmethonalibus possessionatis et desertis proveniens in toto spectat ad eandem parochialem ecclesiam in *Dobra* et ipsius rectorem, et conducit eam plebanus curru proprio cum perceptione decimae lini seu canapalium de manso per duos grossos; cuius villae cmethones nihilominus solvunt colendam de manso per grossum eiusdem ecclesiae in *Dobra* rectori.

*) *Dobra*, wieś szlachecka, obecnie należąca do archidyecezyi *warszawskiej*, powiatu i dekanatu *brzezińskiego*, gniazdo rodziny *Dobrskich*, jak opis powyższy świadczy, niewiadomego herbu, gdyż *Dobrscy*, o których ma *Niesiecki* (l. c. II, 46. 47) h. *Jastrzębiec*, pochodzili z *Prus* i *Mazowsza*, miała kościół parafialny w aktach konsystorza *gnieźnieńskiego* już w połowie wieku XV wspominany (Arch. Consist. Gnesn.), zapewne przez tęż rodzinę fundowany i uposażony, o którym żadne inne nie przechowały się wiadomości.

[1]) i [2]) Miejscowość dziś ani w parafii *strykowskiej* ani w *dobrskiej* nie znana. [3]) *Klęk*, wieś w parafii *dobrskiej*. [4]) *Bartłomiej z Korczysk* (wieś w parafii *Wola Wężykowa* w powiecie i dekanacie *łaskim)*, pleban. [5]) *Dobieszków*. [6]) *Imielnik*. [7]) *Moskule*. [8]) *Klęk*. [9]) *Kiełmnia*. [10]) *Zelgoszcz*. Powstały później osady: *Leonardów*, *Moskuliki*, *Rafałów*, *Hulanka*, *Sewerynka*, *Zielonka*.

Dobyeskow maius et *Moskolye*, villae sub eadem parochiali, in quibus sunt agri speciales praediales ab agris cmethonalibus distincti, ex quibus decimae manipulares provenientes pertinent ad eandem parochialem in *Dobra* et ipsius rectorem, et ex agris cmethonalibus in dicta *Dobyeskow* ad parochialem in *Kazymyerz*; in dicta vero *Moskolye* ad parochialem in *Byelavj* et ipsarum ecclesiarum rectores; pro praedicta autem parochiali in *Dobra* earundem villarum cmethones dumtaxat solvunt colendam.

Dobyeskow minus, in cuius haereditate est quoddam spatium terrae seu agrorum trium stadiorum, de quo agro, dum et quando colitur, decima manipularis datur pro parochiali praedicta in *Dobra* et ipsius rectore, et ex aliis omnibus et singulis agris praedialibus et cmethonalibus decimae manipulares provenientes spectant ex antiquo ad ecclesiam parochialem in *Kazymyerz* et ipsius rectorem; non sunt tamen in eadem haereditate modo aliqui cmethones, solum curia et molendinum, cuius molendini molendinator pro supradicta parochiali in *Dobra* solummodo solvit colendam per grossum.

Gemyelnyk, villa sub eadem parochiali in *Dobra*, cuius villae incolae pro eadem parochiali ex antiquo solummodo columbationem more aliarum villarum et decimas manipulares pro parochiali in *Kazymyerz* et ipsarum ecclesiarum rectoribus solvunt, et non sunt in eadem aliqui agri praediales.

Klek et *Kyelmyna*, villa sub eadem parochiali in *Dobra*, post quarum villarum omnes et singulos agros praediales et cmethonales possessionatos et desertos decimae manipulares provenientes in toto spectant ad ecclesiam parochialem praedictam in *Dobra* et ipsius rectorem, et conducunt eas in praedicta *Klenk* cmethones ipsorum curribus absque solutione canapalium, in dicta vero *Kyelmyna* non cmethones, sed plebanus ipsius curru cum perceptione canapalium seu lini de manso per duos grossos; in quibus villis cmethones solvunt etiam colendam eiusdem ecclesiae rectori.

Zelgoscza, villa sub parochiali praedicta in *Dobra*, in qua sunt agri praediales ex antiquo ab agris cmethonalibus distincti, ex quibus decimas manipulares provenientes rectores ecclesiarum parochialium de praedicta *Dobra* et *Sczawyn* alternatis vicibus percipiunt; de agris vero cmethonalibus provenientes decimae spectant ad certos canonicatum et praebendam ecclesiae *Lanciciensis*.

Modrzewye, villa sub parochiali ecclesia in *Sgyerz*, in cuius haereditate habetur certus unus campus, dictus et appellatus *Brozevj*, qui dum et quando colitur, decimae manipulares ex eo provenientes spectant ad parochialem ecclesiam *Dobra* et ipsius rectorem; de agris autem aliis ipsius villae decimae huiusmodi manipulares provenientes pertinent ad certos canonicatum et praebendam ecclesiae *Lanciciensis*, quos modo obtinet quidam dominus *Bernardus Vapowskj*.

Taxata est eadem ecclesia ad unam marcam argenti, quo vero ad denarium *S. Petri* camerae apostolicae ad duos scotos.

90. SKOZCHEWI.*)

Oppidum haereditarium, in eodem ecclesia parochialis, tituli *Assumptionis gloriosissimae Virginis Mariae*, de iure patronatus laicorum haeredum de eadem *Skoschewj*, nec non *Buczek* et *Byschewj*, quam pronunc obtinet honorabilis dominus *Martinus Rogowskj*[1]) ex praesentatione olim *Stanislai Syolkowskj*[2]) et aliorum haeredum de praedictis *Buczek* (sic); qui, prout ex antiquo, circa eandem ecclesiam servat duos capellanos in vicarios et ministrum, quos ex proventibus mensae suae plebanalis salariis providet; ad quam iure parochiali ultra oppidum praedictum *Skoschevj* villae infrascriptae, videlicet *Byschevi duplex*[3]), *Barchowka*[4]), *Kalyn*[5]), *Czesarka*[6]), *Wawrzyszevice*[7]), *Syernya*[8]), *Buczek*[9]), *Yarosskj*[10]) et *Moskyew*[11]) spectant et pertinent; et habet eadem ipsa ecclesia pro dote et fundo bona et proventus infrascriptos, quorum modernus rector est in possessione pacifica; et primo in eodem oppido et ipsius haereditate habet imprimis circa ecclesiam eandem specialem aream cimiterio contiguam pro curia plebanali cum horto pro allodio et alio horto penes aream quondam dotis advocatiae, ubi nunc curia domini haeredis est locata pro aliis domesticis commoditatibus seminandis et inserendis; insuper et alias speciales areas cum hortulis pro vicariis duobus et schola, in latere ecclesiae versus meridiem iacentes; item habet pro praedio tres laneos agri dumtaxat in duobus campis dictae haereditatis eiusdem, unum versus *gayum*, dictum *Sekulskj*, et duos in altero campo versus haereditatem *Dobyeskow* iacentes cum pratis et nemoribus seu mericis agris praedictis plebanalibus adiacentibus et confinantibus; item habet unam specialem piscinam sub oppido in torrente quodam, per oppidum de ea piscina plebanali defluente, circa quam potest erigi molendinum; item et vinarium in horto suprascripto penes curiam domini haeredis iacens; item et decimam manipularem post omnes et singulos agros dicti oppidi *Skoschevj* praediales et cmethonales provenientem, quam eiusdem oppidi oppidani conducere ex antiquo consueverunt curribus ipsorum in dotem plebanalem absque solutione quavis canapalium aut lini; solvunt tamen colendam ex manso per unum grossum et de medio per medium; et similiter in omnibus villis parochialibus ipsius ecclesiae rectori huiusmodi colendam ex antiquo solvere obligantur.

Byschovi, *Syernya* et *Yarosskj*, villae sub eadem parochiali in *Skoschevj*, post quarum villarum omnes et singulos agros praediales et cmethonales decimae mani-

*) *Skoszewy*, niegdyś miasteczko, dziś wieś położona w archidyecezyi *warszawskiej*, powiecie *brzezińskim* z kościołem parafialnym, niewiadomo, kiedy i przez kogo fundowanym, o którym jako o dawno istniejącym zachodzą wzmianki w aktach konsystorza *gnieźnieńskiego* z końca wieku XV (Arch. Capit. Gnesn., akta luźne).

1) *Marcin Rogowski* zapewne *h. Szasor* z województwa *rawskiego*, pleban. 2) Nazwisko familijne nieodgadnione, może *Ziółkowski*. 3) *Byszewy*, dziś tylko jedne. 4) *Barchówka*. 5) *Kalonka*. 6) *Cesarka*, dziś w parafii *Stryków*. 7) *Warszewice*. 8) *Siersznia*. 9) *Buczek*. 10) *Jarosski*. 11) *Moskwa*. Osady następujące powstały później: *Annielin*, *Głąbie*, *Boginin*, *Głogowiec*, *Wólka*, *Niecki*, *Dąbrowa*, *Plichtów*, *Laski*, *Janów*, *Teodorów*.

pulares provenientes in toto spectant ad eandem parochialem in *Skoschevj* et ipsius rectorem.

Barchowka, *Kalyen*, *Czesarka*, *Buczek* et *Moskyew*, villae sub eadem parochiali in *Skoschevi*, in quibus et ipsarum haereditatibus ex antiquo fuerunt et modo sunt agri praediales ab agris cmethonalibus distincti, in quorum parte, videlicet *Kalyen* et *Moskyew*, sunt locati certi cmethones; decimae tamen manipulares, ex eisdem ac praedictis omnibus agris praedialibus provenientes spectant ad eandem parochialem ecclesiam *Skoschevi* et ipsius rectorem, ex agris vero cmethonalibus in praedictis *Barchowka*, *Kalyen*, *Buczek* et *Loskyew* ad mensam archiepiscopalem ecclesiae *Gnesnensis*; in *Czsarka* vero ad parochialem in *Brzyezyny* et ipsius rectorem.

Vawrzyschevice, villa sub eadem parochiali in *Skoschevj*, quae et ipsius haereditas dividitur per quendam torrentem ibidem defluentem, de cuius una parte versus *Skoschevi* iacentem decimae manipulares ex omnibus et singulis agris praedialibus in utraque parte torrentis et cmethonalibus ex una dumtaxat parte iacentibus provenientes spectant ad eandem parochialem in *Skoschevi* et ipsius rectorem; de alterius autem partis agris cmethonalibus versus *Brzezyny* iacentibus decimae praedictae manipulares provenientes spectant ad parochialem in *Brzezyny* et ipsius rectorem.

Dobyeskow, villa sub parochiali ecclesia in *Dobra*, in qua ex agris praedialibus versus *Skoschevi* iacentibus decimae manipulares dicuntur aliquando ex antiquo spectasse ad parochialem ecclesiam in *Skoschevi* et ipsius rectorem, et habetur earum occasione inter rectores ipsarum ecclesiarum parochialium differentia nondum per viam iuris cognita aut decisa; et ex aliis agris praedialibus et campis versus *Dobra* in eadem haereditate iacentibus spectant ad dictam parochialem in *Dobra*.

Taxata est eadem ecclesia ad duas marcas argenti, quo vero ad denarium *S. Petri* camerae apostolicae ad duos scotos.

91. BRZESZYNY.*)

Oppidum, in eodem ecclesia parochialis, extra quod est ecclesia parochialis murata, tituli *S. Crucis*, de iure patronatus pro tempore haeredum, quam pronunc

*) *Brzeziny*, dziś przezwane *Brezin*, miasto obecnie powiatowe nad rzeczką *Mozzerycą* w archidyecezyi *warszawskiej*, gubernii *piotrkowskiej*, sięgające początkiem swoim XII wieku, już wtenczas miało kościół parafialny, jak wnosić należy z dzwonu przechowanego przy kościele *ś. Anny* noszącego na sobie rok 1123. Od niepamiętnych czasów były *Brzeziny* dziedzictwem starożytnej rodziny *Lasockich*, z których pochodził *Mikołaj Lasocki*, z kustosza *gnieźnieńskiego* i dziekana *krakowskiego* biskup *kujawski*, zmarły w roku 1540 w drodze z *Rzymu* do Polski dla objęcia biskupstwa, do którego go król *Kazimierz Jagiellończyk* długo dopuścić się wzbraniał (Ks. Korytkowski, Żywoty Prał. i Kan. Gniezn. Ms.). Tej to rodzinie zawdzięczają *Brzeziny* niezawodnie obecny starożytny gotycki kościół farny, pochodzący prawdopodobnie z końca wieku XIII, do którego później przybudowano kaplicę różańcową imienia *Lasockich*, mającą dotąd na drzwiach z kraty żelaznej rok 1315 z blachy żelaznej wyrzniętemi liczbami. Kościół ten starodawny w połowie teraźniejszego wieku tak podupadł, że był niezdatnym do odbywania w nim służby Bożej. Za usilnemi zabiegami ówczesnego proboszcza swego, *ks. Szelewskiego*, podźwignięty został z upadku ze składek parafian, wynoszących przeszło 8000 rubli

obtinet quidam honorabilis *Paulus* ex praesentatione generosi domini *Stanislai Lasoczkj*[1]), subcamerarii *Posnaniensis*; qui, prout ex antiquo consuetum erat, circa eandem in subsidium servat tres capellanos in vicarios et ministrum, ultra quos alii tres capellani sunt adaucti pro mansionaria in eadem parochiali cantanda(sic); omnes sunt manuales et ad voluntatem plebani amovibiles; qui omnes sex capellani exercent administrationem sacramentorum in parochianis et habent eorum salaria de mensa plebanali et in parte ex certa donatione decem marcarum praefati domini *Stanislai Lasoczkj*, protunc haeredis, ex proventibus oppidi et ad ipsum spectantibus; ad quam ecclesiam ex antiquo iure parochiali ultra oppidum praedictum et ipsius anteoppidanos villae infrascriptae, videlicet *duplex Galkovo*[2]), *Vythkovice duplex*[3]), *Malyczew*[4]), *Paprothna*[5]), *Lypyny*[6]), *Polyk*[7]), *Grzyamcza*[8]), *Zavadi*[9]), *Geralthj*[10]), *Yaschyen*[11]), *Mroga*[12]), *Rosworzyn*[13]), *Przeczlaw*[14]), *Trzeboschovice*[15]), *Bronovice*[16]), *Thworzyyankj*[17]), *Lyszovice*[18]), *Koluskj*[19]), *Zakovice*[20]), *Przanovice duplex*[21]), *Zalyeschye*[22]), *Bylanovo*[23]), *Stawkj*[24]), et *Kedzyorkj*[25]) spectant et ex antiquo pertinent; quae quidem ecclesia et ipsius pro tempore rector ex antiquo habuit et modo habet pro dote et fundo bona et proventus infrascriptos, quorum modo extat in possessione; et primo in eadem *Brzeszyny* et ipsius haereditate circa ecclesiam eandem habet imprimis aream pro curia plebanali satis latam et spatiosam et in eadem modo curiam cum hortis eidem adiacentibus pro allodio, pomerio et aliis utilitatibus domesticis; item alias tres speciales areas pro vicariis et quartam pro ministro; tres videlicet in latere ecclesiae post viam mediantem versus plagam meridionalem et quartam in latere eodem, in quo est situs plebani; item ultra praedictas tres areas vicariorum et scholae est situs piscinae plebanalis, in quo aliquando fuit piscina super torrente decurrente, quae modo iacet deserta et nemoribus alnorum occupata; item habet in quolibet campo trium camporum ipsius oppidi *Brzeszyny* per quatuor mansos agri pro praedio ex antiquo plebanali, in quorum duobus locati sunt quidam anteoppidani, qui ex locatione et conductione solvunt singulis annis de quolibet eorum per unam marcam et alii mansi similiter si non coluntur, per plebanum locantur pro posse per partes; decima etiam manipularis post omnes et singulos agros ipsius oppidi totiusque haereditatis praediales curiae et oppidanorum

i zasiłku przez rząd udzielonego (Pamięt. relig.-mor. t. VI z r. 1860 str. 410). W wieku XVI *Sarnicki* opisując miasto *Brzeziny*, powiada, że było obszernem, ludnem i wybornemi rękodzielnikami słynącem na całą Polskę (Pam. relig.-mor. t. XX, str. 93, 189). W tymże wieku dostawiało na wojnę 13 ludzi zbrojnych (Baliński l. c. I, str. 268). W roku 1418 dnia 4 marca *Borkon*, pleban tamtejszy, rozprawiał się z dziedzicem *Michałem*, zapewne ojcem wspomnionego wyżej biskupa *Mikołaja*, o zabrane mu nieprawnie dziesięciny (Excerpta ex actis Consist. Gnesn.). Papież *Mikołaj V.* upoważnił w roku 1447 arcybiskupa *Wincentego Kota* do absolwowania plebana *brzezińskiego*, *Mieczysława de Mroga*, od cenzur kościelnych, w które popadł, apelując w pewnej sprawie do soboru *basylejskiego* (Theiner l. c. II, 49).

[1]) *Stanisław Lasocki*, podkomorzy *poznański*, który miał za sobą *Odrowążównę Szydłowiecką* (Niesiecki l. c. III, 43). [2]) *Gałkowo*, wieś obecnie z kościołem parafialnym założonym w wieku XVII, do którego przyłączono wsi dotąd do parafii *brzezińskiej* należące: *Gałkowo*, *Gałkówko*, *Borowo* i *Zieloną Górę*. [3]) *Witkowice*. [4]) *Małczew*. [5]) *Paprotnia*. [6]) *Lipiny*. [7]) *Polik*. [8]) *Grzmiąca*. [9]) *Zawady*. [10]) Miejscowość dziś w parafii nie znana. [11]) *Jasień*. [12]) Dziś *Mroga Górna* i *Mroga Dolna*. [13]) *Rozworzyn*. [14]) *Przecław*. [15]) *Trzebieszewice* dziś w parafii nie znane. [16]) *Bronowice*. [17]) *Tworzyanki*. [18]) *Lisowice*. [19]) *Koluszki*. [20]) *Żakowice*. [21]) *Przanowice*, dziś tylko jedne. [22]) *Zalesie*. [23]) *Bielanki* dziś w parafii *Kołacinek*. [24]) *Stawki*. [25]) *Kędziorki*. Później powstały osady: *Szymoniszki*, *Tadzin*, *Natolin*, *Teolin*, *Adamów*, *Ksawerów*, *Przanówki*, *Erazmów*, *Budy Polkowskie*.

proveniens spectat in toto ad eandem ecclesiam parochialem in *Brzeszyny* et ipsius pro tempore rectorem, quam conducere consuevit plebanus curru proprio pro arbitrio, licet quidam *Strygkowskj*[1]), custos *Curzeloviensis* et ipsius ecclesiae rector de *Dobyeskow*[2]), apud Sedem apostolicam reportaverat, ut dicitur, super ductura ipsius decimae per oppidanos revindicata (sic), non tamen pervenerat ad possessionem; item eiusdem oppidi oppidani ex domibus eorum singulis annis ultra decimas ex agris pro eadem ecclesia parochiali solvunt colendam, hospites per dimidium grossum et inquilini per sex denarios, item et denarium *S. Petri* more solito.

Przeczlaw, villa sub eadem parochiali in *Brzeszyny*, quae in maiori parte est deserta, cuius proprietas et verum dominium cum ipsius omnibus et singulis censibus, redditibus, utilitatibus necnon et decima manipulari ac silvis, pratis et quibusvis utilitatibus spectat ad praefatam ecclesiam in *Brzezyny* et eius pro tempore rectorem; in qua modo sunt tres mansi dumtaxat possessionati per cmethones in dimidiis lancis, et solvunt cmethones pro censu annuo singulis annis de dimidio lanco per viginti grossos minus duobus ternariis et laborant labores plebano necessarios; scultetus etiam, qui in eadem villa habetur haereditarius, obligatur ad certa servitia plebano in privilegio ipsius descripta.

Galkowo maius et *minus*, villae sub eadem parochiali in *Brzeszyny*, quarum incolae pro eadem ecclesia solummodo colendam de manso per grossum et decimas manipulares ex eorum agris cmethonalibus pro bacalario scholae rectore ecclesiae collegiatae *beatae Mariae Lanciciensis* solvunt.

Malyczew, Lypyny, Polyk et *Rosworzyn*, villae sub eadem parochiali in *Brzeszyny*, ex quarum incolis eadem ipsa ecclesia parochialis nihil aliud habet et percipit, solum colendam de manso per unum grossum, decimas vero percipiunt ex eisdem villis et ipsarum haereditatibus in *Malyczew* et *Polyk* mansionarii parochialis ecclesiae in *Bylavj* et in *Rosworzyn* ex concessione archiepiscopali suffraganeus ecclesiae *Gnesnensis* pro tempore existens.

Vitkovice, Zavadj, Gyeraltj, Trzeboschovice, Koluskj, utraque Przanovice et *Zalyeschye*, villae sub eadem parochiali ecclesia in *Brzeszyny*, post quarum villarum omnes et singulos agros praediales et cmethonales possessionatos et desertos decimae manipulares provenientes in toto spectant ad eandem parochialem ecclesiam in *Brzeszyny* et ipsius pro tempore rectorem; in quibus etiam cmethones solvunt colendam more aliarum villarum.

Grzmyacza, Brunovice, Thworzyankj, Lyssovice, Bylanovo, Stawkj et *Kandzyorkj*, villae sub eadem parochiali in *Brzeszyny*, post quarum villarum omnes et singulos agros tam praediales quam cmethonales decimae manipulares provenientes in toto spectant ad eandem parochialem ecclesiam et ipsius rectorem; percipiunt tamen eas eiusdem ecclesiae ex concessione plebani mansionarii.

Yaschyen et *Mroga*, villae sub eadem parochiali in *Brzeszyny*, in quibus ex agris praedialibus decimae manipulares provenientes spectant ad praedictae parochialis ecclesiae in *Brzeszyny* rectorem et de agris cmethonalibus ad collegiatam *Lovicensem*.

Paprothna, villa sub eadem parochiali in *Brzeszyny*, in qua decimae manipulares ex agris cmethonalibus omnibus et singulis provenientes spectant ad eandem

[1]) *Stryjkowski.* [2]) *Dobieszkow*, wieś położona w parafii *Dobra* w dekanacie *brzezińskim*.

parochialem ecclesiam in *Brzeszyny* et ipsius rectorem, de praedialibus vero ad parochialem in *Byelavj*.

Zakovice, villa sub parochiali eadem in *Brzeszyny*, in qua non sunt aliqui cmethones, modo solum nobiles, post quorum araturas omnesque et singulos ipsiusque villae et haereditatis agros decimas manipulares provenientes alternatis vicibus eiusdem ecclesiae rector cum ecclesia *Lanciciensi* tollit et percipit.

Nyesulkow [1]), villa in qua est ecclesia parochialis, *Dambrowka* [2]), *Lypka* [3]), *Nowe Sthawi* [4]) episcopi et *Poczwyardowka* [5]), villae sub praedicta parochiali in *Nyesulkow*, post quarum villarum omnes et singulos agros cmethonales decimae manipulares provenientes in toto spectant ad parochialem ecclesiam in *Brzeszyny* et ipsius rectorem et ex agris praedialibus in praedicta *Nyesulkow* ad parochialem praedictam in ibidem.

Koszyel [6]), villa, in qua est ecclesia parochialis, cuius villae decimae manipulares provenientes ex agris cmethonalibus omnibus et singulis spectant in toto ad parochialem ecclesiam in *Brzezyny* et ipsius rectorem, de agris autem praedialibus ad ecclesiam parochialem in ibidem.

Bledowska Volya [7]), villa sub parochiali ecclesia in *Brathoschovice* [8]), cuius ex agris cmethonalibus decimae manipulares provenientes spectant ad ecclesiam parochialem in *Brzezyny* et ex praedialibus ad parochialem in *Strygkow*.

Byesvodi [9]), villa sub parochiali ecclesia in *Czarnoczyn* [10]), post cuius villae agros cmethonalibus (sic) decimae manipulares provenientes spectant ad ecclesiam parochialem in *Brzezyny*, post autem agros praediales ad parochialem in *Myerzyn* [11]) et ipsarum rectores.

Vawrzyschevice, villa sub parochiali ecclesia in *Skoschevj*, quae et eius haereditas per certum torrentem dividitur in duo latera seu partes, cuius ex una parte iacente versus *Brzeszyny* decimae manipulares ex agris cmethonalibus provenientes spectant ad ecclesiam parochialem in *Brzeszyny* et eius rectorem, et de altera parte eiusdem villae necnon agris praedialibus spectat ad parochialem praedictam in *Skoschevj* et ipsius rectorem.

Cesarka, villa sub parochiali in *Skoschevj*, cuius villae ex agris cmethonalibus omnibus et singulis decimae manipulares provenientes in toto spectant ad ecclesiam parochialem in *Brzeszyny* et ipsius rectorem; item circa oppidum *Brzeszyny* sunt quidam agri, dicti et appellati *nyvj*, qui agri solent coli per molendinatores molendinorum haereditatis *Brzeszyny*, ex quibus decimae manipulares provenientes spectant ad parochialem ecclesiam in *Brzeszyny* et ipsius rectorem; item vicarii sive mansionarii praefatae ecclesiae in *Brzeszyny* de praetorio oppidi eiusdem ex donatione generosi domini *Stanislai Lassoczkj*, ut praemissum est, census annui habent decem marcas monetae et numeri Polonicalis, qui aliquando fuit census exactionum ad regiam maiestatem pertinens, ut dicitur.

[1]) *Niesulków*, wieś z kościołem parafialnym w powiecie i dekanacie *brzezińskim*. [2]) *Dąbrówka*. [3]) *Lipka*. [4]) *Nowestawy*. [5]) *Poćwiardówka*. [6]) *Koźle*, wieś z kościołem parafialnym, o którym było wyżej. [7]) *Wola Błędowa*. [8]) *Bratoszewice*, wieś z kościołem parafialnym wyżej już opisanym. [9]) *Bieżywody*, wieś w parafii. [10]) *Czarnocin* w dyecezyi *kujawsko-kaliskiej* w powiecie *łódzkim*. [11]) *Miersyn*, wieś w tejże dyecezyi w powiecie *piotrkowskim*.

Taxata est eadem ecclesia ad septem marcas cum media argenti, quo vero ad denarium *S. Petri* camerae apostolicae ad undecim scotos.

ECCLESIA S. SPIRITUS [1]) seu oratorium circa curiam domini haeredis, iam dudum factum, et circa illud oratorium est domus pauperum, et non habent aliquem sufficientem fundum aut erectionem, sed quoad oratorium dominus haeres pro tempore existens solet providere de capellano, cui solvunt consules singulis annis per duas marcas et ex agro quodam eidem oratorio donato per quondam civem conductores solvunt ex locatione capellani per dominum provisi per tres fertones, aliquando minus, secundum quod capellanus potest locare; et domus pauperum nihil habet, nisi ex eleemosyna vivunt.

92. NYESULKOW.*)

Villa mensae episcopi ecclesiae *Vladislaviensis*, in eadem ecclesia parochialis, tituli *S. Adalberti*, de iure patronatus episcopi *Vladislaviensis* pro tempore existentis,

[1]) Oprócz kościoła farnego posiadają *Brzeziny* następujące kościoły: *a)* Kościół *ś. Ducha* wraz z szpitalem przez familią *Lasockich* prawdopodobnie już w wieku XV fundowane i uposażone, jak wnosić należy z powyższego ich opisu. Kościół pierwotny drewniany do upadku się chylący zastąpił około roku 1750 nowym murowanym *Józef Lasocki*, starosta *gostyński*, dziedzic miejscowy. Kościół ten jednakże po stu latach tak był zdezolowany, że go budowniczy rządowy na rozebranie przeznaczył. Usłyszawszy o tem ówczesny mansyonarz miejscowy, dzisiejszy kanonik *łowicki*, *ks. Ignacy Polkowski*, zajął się z zwykłą sobie energią uratowaniem i podźwignięciem świątyni pod jego zarząd należącej a ofiarowawszy na ten cel przypadłą mu kwotę 200 rubli jako znalazcy starych monet na cmentarzu grzebalnym parafialnym, przy pomocy parafian i własnemi dalszemi nakładami dokonał szczęśliwie dzieła przed rokiem 1860. *b)* Kościół *ś. Anny* równie jak poprzedzający mansyonarskim zwany, zapewne pierwotnie kościół parafialny, jak sądzić należy z dzwonu przy nim przechowanego z r. 1123, w r. 1710 nakładem obywatela miejscowego, *Stanisława Bujakiewicza* z drzewa odbudowany, który przed 20 laty grożąc ruiną, za staraniem i wielkiemi ofiarami tegoż *ks. Polkowskiego* przy pomocy mieszczan i dobroczyńców z okolicy znacznym kosztem gruntownie zrestaurowany i odnowiony został (Pam. relig.-moral. t. VI, str. 414—420). *c)* Kościół *OO. Reformatów* w roku 1864 zniesionych, w roku 1627 przez *Kaspra Lasockiego*, dziedzica miejscowego sprowadzonych i tymczasowo w domach prywatnych umieszczonych. Na placu przez niego zakupionym *Adam Wolski* wystawił klasztorek drewniany, a w roku 1639 przybudował do niego kościołek takiż *Marcin Wielkowski*. Nareszcie w roku 1700 *Adam Lasocki*, starosta *sochaczewski* wraz z żoną swoją *Teofilą Umińską* wystawili obecny piękny kościół murowany wraz z klasztorem (Pam. relig.-mor. t. XX str. 93. 189).

*) *Niesułków*, wieś niegdyś biskupów *kujawskich*, należąca obecnie do archidyecezyi *warszawskiej*, dekanatu i powiatu *brzezińskiego*, w której według *Długosza* (Lib. Benef. I, 288) arcybiskup *Jarosław Skotnicki* fundowanemu przez biskupów *kujawskich* kościołowi parafialnemu przekazał dziesięciny stołu arcybiskupiego w *Dalkowie* (Długosz, Liber Beneficior. I, 588). Zdaje się, że parafia *niesułkowska* utworzoną została z miejscowości niegdyś do parafii *brzezińskiej* należących, ponieważ, jakeśmy wyżej widzieli, wszystkie te miejscowości obowiązane były oddawać dziesięciny do kościoła w *Brzezinach*. Na dniu 23 marca roku 1416 rozprawiał się *Borkon*, kanonik *ś. Jerzego* na zamku w *Gnieźnie*, z *Mikołajem*, plebanem z *Niesułkowa*, o dziesięciny tamże, w *Dąbrówce* i *Poświardówce (Przeświardowizie)*. Pierwszy utrzymywał, że od lat sześciu w spokojnem był tychże dziesięcin posiadaniu, drugi zarzucał mu, że je pobierał nieprawnie, ponieważ poprzednicy jego *(Mikołaja)* bez przeszkody daninę tę odbierali (Excerpta ex actis Consist. Gnesn. f. 24). Konsystorz przysądził później w mowie będące dziesięciny plebanowi *niesułkowskiemu*. Któremu z biskupów *kujawskich* obecny kościół był swój zawdzięcza, nie wiadomo.

quam modo obtinet venerabilis *Stanislaus Lyph* [1]), canonicus *Lovicensis*, ex praesentatione olim reverendissimi patris domini *Vincentii*, episcopi protunc *Vladislaviensis* [2]); qui, prout ex antiquo, circa eandem ecclesiam pro subsidio servare consuevit unum capellanum in vicarium et ministrum, quos ex proventibus mensae suae plebanalis salariis providet; ad quam iure parochiali ultra praedictam *Nyesulkow*, *Novestavy* [3]), *Poczwyardowka* [4]), *Dambrowka* [5]) et *Lypka* [6]), villae, spectant et pertinent; quae quidem ecclesia et ipsius pro tempore rector ex antiquo habet pro dote et fundo bona et proventus infrascriptos, quorum modo est in possessione pacifica; et primo in eadem *Nyesulkow* et ipsius haereditate habet imprimis circa ecclesiam unam specialem aream pro curia plebanali et in eadem curiam cum hortis eidem adiacentibus, cimiterio ab una parte versus meridiem contiguam, et in eius parte versus viam, quae vadit per villam, circa cimiterium est situs arearum pro vicario et ministro, et tandem extensive habet aliud spatium terrae satis magnum pro areis cmethonalibus, hortulanis et taberna, factis et fiendis seu locatis et locandis, quod protenditur ab area plebanali continue usque ad finem villae alias viam, quae vadit ex eadem *Nyesulkow* versus *Strygkow*; in quo spatio sunt locati modo tres cmethones, inter quos divisus est unus mansus agri cum dimidio; solvunt tamen duo eorum pro censu annuo absque labore per tres fertones et tertius per dimidiam marcam, et ad certa servitia plebano obligatur; item hortulanus et tabernator obligantur, hortulanus solutionem pro censu ad sex grossos et tabernator ex taberna ad tres fertones singulis annis plebano in *Nyesulkow* pro tempore existenti solvunt; habet enim eadem ipsa ecclesia et rector ipsius pro praedio cum cmethonibus, ut praemissum est, locatis et locandis in eiusdem villae haereditate unum campum dumtaxat de agris in postico arearum dotis plebanalis cmethonum, tabernae et hortulaniae, necnon hortulanorum episcopalium in eodem latere ecclesiastico versus curiam episcopalem locatorum, iacentem et se a via, quae vadit in *Strygkow*, usque ad ripam fluvii defluentis ex molendino episcopali, et ab areis praedictis ad *gaya* seu silvas episcopales et tandem usque ad aliam villam et haereditatem, dictam et appellatam *Novestavy*, absque quavis interruptione protensive; cuius villae *Novestavy* dimidia pars cum omni iure, dominio, proprietate necnon piscina, quae modo iacet deserta et in qua fiebat ab antiquo molendinum plebanale, item et decima manipulari ac universis et singulis censibus, reditibus, obventionibus, pratis, nemoribus, rubetis et quibusvis aliis utilitatibus spectat ad eandem ecclesiam parochialem in *Nyesulkow* et ipsius rectorem; et sunt in eadem ex antiquo decem mansi agrorum, quinque possessionati et quinque deserti, et solvunt cmethones eiusdem ecclesiae rectori pro censu duo, plures seu maiores agros habentes, per quadraginta grossos, et tres pauciores agros habentes per triginta grossos, et nihil laborant, prout ante obligabantur ad instar cmethonum alterius partis villae, ad episcopum *Cuiaviensem* pertinentis, et solum per decem grossos solvebant; solvunt etiam per duos pullos, per viginti ova et per unum caseum; item habet tres piscinulas seu vinaria in postico hortorum hortulanorum episcopalium superius descriptorum iacentia; item et prata circa littus fluvii continue a villa *Nyesulkow* usque ad *Novestavy* pro curia

[1]) *Stanisław z Liwia*, kanonik *łowicki*, pleban. [2]) *Wincenty Przerębski.* [3]) *Nowestawy*, wieś biskupów *kujawskich.* [4]) *Poćwiardówka.* [5]) *Lipka (Lipie).*

plebanili et cmethonibus in confinibus agrorum plebanalium, et in altero littore fluvii pertinent ad dominum episcopum; decima etiam manipularis post omnes singulos agros praediales in eadem *Nyesulkow* et *Novestavj* necnon advocatiae in eadem *Novestavj* episcopali proveniens spectat ad ecclesiam praedictam parochialem in *Nyesulkow* et ipsius rectorem, et ex agris cmethonalibus utriusque villae *Nyesulkow* et *Novestavj* dumtaxat episcopalibus ad parochialem ecclesiam in *Brzeszyny* et ipsius rectorem; pro dicta autem parochiali in *Nyesulkow* ipsarum villarum cmethones episcopales dumtaxat solvunt colendam per grossum.

Poczwyardowka, *Dambrowka* et *Lypka*, villae sub parochiali eadem in *Nyesulkow*, in quibus et ipsorum haereditatibus sunt ex antiquo agri certi praediales et advocatiarum, in dicta *Poczwyardowka* quoad praediales certus campus, dictus et appellatus *Kolo*, et in *Lypka* quaedam excrescentiae agrorum, similiter et in *Dambrowka*, quae aliquando colebantur pro praediis; ex quibus agris praedictis tam praedialibus quam advocatiarum decimae manipulares provenientes spectant ad eandem parochialem in *Nyesulkow* et ipsius rectorem, ex agris autem cmethonalibus ad parochialem ecclesiam in *Brzeszyny* et ipsius rectorem; pro praedicta autem parochiali in *Nyesulkow* ipsarum villarum cmethones solummodo columbationem solvunt per unum grossum.

Kurovice et *Dalkow*, villae sub parochiali ecclesia in *Czarnoczyn*, post quarum omnes et singulos agros cmethonales decimae manipulares provenientes in toto spectant ad ecclesiam parochialem in *Nyesulkow* et ipsius rectorem.

Lagiewnyki, villa sub parochiali ecclesia in *Chorzeczyn*, cuius villae ex agris cmethonalibus omnibus et singulis decimas manipulares provenientes ecclesiae parochialis in *Nyesulkow* rector pro tempore existens percipit alternatis vicibus cum scholastico ecclesiae collegiatae *Lanciciensis*, ita videlicet, quod uno anno frumenta hiemalia unus eorum percipit et alter aestivalia, et e converso.

Nyewyadovo, villa sub parochiali ecclesia in *Uyasd*, in qua et ipsius haereditate sunt certi agri praediales, de quibus decimae manipulares solvuntur pro parochiali in eadem *Uyasd*, ex agris vero cmethonalibus certis pro parochiali in *Nyesulkow*, et ex certis aliis quibusdam ad parochialem in *Chorzeczyn* et ipsarum pro tempore rectores.

Taxata est eadem ecclesia ad duas marcas argenti, quo vero ad denarium *S. Petri* camerae apostolicae ad duos scotos cum medio.

93. BRATHOSZOVICE, OPPIDUM.*)

In eodem ecclesia parochialis, tituli *S. Augustini*, filia et matrix quondam, quae sita erat ante curiam, tituli *S. Nicolai*, de iure patronatus laicorum haeredum

*) *Bratoszewice*, wieś szlachecka, niegdyś miasteczko, gniazdo *Bratoszewskich* h. *Prawdzic* (Niesiecki l. c. I, 178), położona w dzisiejszej archidyecezyi *warszawskiej*, powiecie i dekanacie *brzezińskim*, miała starożytny kościół pod tyt. *ś. Mikołaja*, zapewne przez tęż rodzinę fundowany i uposażony, którego opisany powyżej kościół *ś. Augustyna* był niegdyś filią. Zapewne w skutek dezolacyi

in eadem; quam modo obtinet honorabilis *Andreas de Lyssovice* [1]) ex praesentatione venerabilis olim *Joannis de Goslub* [2]), praepositi *Gnesnensis* et haeredis in eadem *Brathoszovice* protunc; qui, prout ex antiquo, servat duos capellanos in vicarios et ministrum, quos ex proventibus mensae suae plebanalis salarit; et spectant ad eam iure parochiali ultra praedictum oppidum *Barthoschovice* villae infrascriptae, videlicet *Vyskoki* [3]), *Orzelki* [4]), *Blandova Volya* [5]) et *Domaradzyn* [6]); quae quidem ecclesia ex antiquo habet pro dote et fundo bona et proventus infrascriptos, quorum modo extat in possessione pacifica; et primo in eodem oppido et ipsius haereditate habet circa filialem ecclesiam unam specialem aream pro curia plebanali et in eadem curiam, cum aliis areis pro vicariis et ministro, cum horto pro allodio, loco areae prius circa matricem habitae assignato, manente tamen horto dumtaxat plebanali circa eandem matricem pro aliis commoditatibus seminandis et plantandis pro plebano; item habet pro praedio unum dumtaxat laneum agri in omnibus tribus campis cum prato agro dumtaxat in uno campo adiacente, et cum piscina, cum prato seu horto in confinibus alterius campi agro versus *Orzelkj* adiacente; item decimas manipulares in eodem oppido ex omnibus et singulis agris praedialibus curiae necnon duobus laneis seu mansis advocatiae provenientes habet, quas conducere solet curru proprio in dotem plebanalem; ex agris autem cmethonalibus spectant ad altare seu capellaniam perpetuam, tituli *S. Alexii*, in ecclesia collegiata *Lanciciensi*; et pro parochiali praedicta oppidani praedicti oppidi solummodo colendam per grossum solvunt.

Vyskoki, villa sub eadem parochiali in *Brathoschovice*, in qua et eius haereditate non sunt aliqui agri praediales, solum cmethonales et duo mansi advocatiales, ex quibus advocatialibus duobus mansis decima manipularis proveniens spectat ad eandem parochialem et ipsius rectorem; et de agris cmethonalibus ad altare *S. Alexii* in ecclesia *Lanciciensi* praedicta; pro praedicta autem parochiali in *Brathoschovice* eiusdem villae cmethones solvunt dumtaxat colendam.

Orzelki, villa sub eadem parochiali in *Brathoschovice*, cuius villae ex omnibus et singulis agris decima manipularis proveniens in toto spectat ad eandem ecclesiam parochialem et ipsius rectorem, et colendam solvunt.

pierwotnego kościoła familia *Goslubskich*, która w wieku XV dobra *bratoszewskie* nabyła, wystawiła na innem miejscu dzisiejszy kościół *ś. Augustyna*, który, dopóki istniał pierwszy, stanowił filią jego. W roku 1418 pleban tamtejszy *Marcin* rozprawiał się o dziesięciny z dziedzicami w miejscu (Excerpta ex actis Consist. f. 39) W końcu wieku XV *Gosłubscy* zamienili *Bratoszewice* na miasto i wtedy zapewne razem z niem dźwignęli kościół obecny murowany w stylu gotyckim pokryty dachówką, z czterema ołtarzami, z których dwa mają obrazy *N. Maryi P.* malowane na drzewie, pochodzące z XIII lub XIV wieku. W roku 1696 przybudował do kościoła od strony południowej piękną murowaną kaplicę z dwoma ołtarzami *Michał Władysław Bykowski*, kasztelan *podlaski* W początku wieku XVI był dziedzicem *Bratoszewic Jan z Gosłubia Gosłubski*, proboszcz *gnieźnieński*. Pierwotny kościół *ś. Mikołaja* odbudowany z drzewa i pod tyt. *śś. apostołów Piotra* i *Pawła* konsekrowany, zrabowali do szczętu a następnie zburzyli Szwedzi w roku 1655 wraz z całem miasteczkiem, które odtąd nie mogło się podźwignąć, w skutek czego na wieś je zamieniono (Acta Ecclesiae).

[1]) *Andrzej z Lisowic*, pleban. [2]) *Jan z Gosłubia Gosłubski*, proboszcz *gnieźnieński*, archidyakon *poznański*, mistrz dekretów, poprzednio „*sol'icitator negotiorum regni Poloniae in curia Romana*", officyał i wikaryusz jeneralny za kardynała *Fryderyka Jagiellończyka*, prałat względem kraju i kościoła wielce zasłużony, umarł w roku 1500 (Ks. Korytkowski l. c.). [3]) *Wyskoki*. [4]) *Orzełki*. [5]) *Wola Błędowa*. [6]) *Domaradzyn*. Później powstały osady: *Woliska*, *Warchałów*, *Stara Piła*, *Bykowiec*.

Domaradzyn, villa sub eadem parochiali in *Brathoschovice*, in qua decimae manipulares ex agris praedialibus provenientes spectant ad eandem parochialem in *Brathoschovice* et ipsius rectorem, de agris autem cmethonalibus ad ecclesiam parochialem in *Campyna* et ipsius rectorem.

Blandova Volya, villa sub eadem parochiali ecclesia in *Brathoschovice*, cuius villae incolae nihil aliud solvunt pro eadem parochiali, solum colendam de manso per grossum; decimae vero manipulares ex praedialibus agris in *Strygkow*, et ex agris cmethonalibus in *Brzeszyny* ad ecclesias parochiales et ipsarum rectores spectant et pertinent.

Goslub, villa sub parochiali ecclesia in *Pyanthek*, cuius ex agris praedialibus decimae manipulares provonientes spectant ad parochialem ecclesiam in *Brathoschovice* et ipsius rectorem, et de agris cmethonalibus ad decanatum *Lovicensem*.

Taxata est eadem ecclesia ad unam marcam argenti, quo vero ad denarium *S. Petri* camerae apostolicae ad unum scotum.

94. MAKOLYCE.*)

Villa mensae archiepiscopalis ecclesiae *Gnesnensis*, in eadem ecclesia parochialis tituli *b. b. Adalberti*, *Stanislai* et *Clementis*, *pontificum* et *martyrum*, per reverendissimum olim *Vincentium* [1]) archiepiscopum *Gnesnensem* et primatem de consensu ipsius capituli fundata et erecta, prout litterae erectionis, fundationis et dotationis sub titulo et sigillis ipsius dicti capituli *Gnesnensis* latius disponunt et continentur, quarum tenor inferius sequitur et est talis; quam pronunc obtinet discretus *Mathias de Pyanthek* [2]) ex provisione apostolica.

In nomine Domini amen. Ad perpetuam rei memoriam; ex quo ea, quae pro commodo temporali cum tempore perituro sollicitudinis studio fragilitas humana ordinat, ut illibata in antea permaneat, quanto amplius ea convenit posterorum memoriae commendare, unde animabus in aeternum victuris fructus salubrior ampliorque

*) *Mąkolice*, wieś niegdyś arcybiskupów *gnieźnieńskich*, stanowiąca część klucza *piątkowskiego*, należąca dziś do archidyecezyi *warszawskiej*, dekanatu i powiatu *łowickiego*, otrzymała kościół parafialny, jak opis powyższy świadczy, z szczodrobliwości arcybiskupów *gnieźnieńskich* *Wojciecha Jastrzębca* i *Wincentego Kota z Dembna* w pierwszej połowie wieku XV. Pierwszy uwzględniając znaczną odległość wsi *Mąkolic* i *Mąkolickiej Woli* od kościoła parafialnego w *Piątku*, do którego od początku należały, dla wygody poddanych swoich tychże wsi postanowił z obudwóch osobną utworzyć parafią i już rozpoczął budowlę kościoła parafialnego w *Mąkolicach*, kiedy śmierć jego zawczesna rozpoczęte dzieło przerwała. Dokonał go nie ustępujący w gorliwości o chwałę Bożą poprzednikowi swemu *Wincenty Kot z Dembna* w roku 1444, jak umieszczony wyżej dokument erekcyjny opiewa, którego drugi odpis znajduje się w archiwum kapituły *gnieźnieńskiej* (Liber I, Revisionum bonor. Archieptus Gnesn. f. 146). W inwentarzu dóbr arcybiskupstwa sporządzonym po śmierci arcybiskupa *Antoniego Ostrowskiego* w roku 1785 przez kanclerza, a późniejszego suffragana *gnieźnieńskiego*, *ks. Burdzińskiego* (Archiv. Capit. Gnesn. f. 49) kościół w *Mąkolicach* tak jest opisany: „Kościół w wsi *Mąkolicach* niewielki, drewniany, już znacznie nadstarzały, w dobrym jednak zewsząd opatrzeniu utrzymywany, należy do funduszu mansyonarzów *Piątkowskich*", o których będzie niżej.

[1]) *Wincenty Kot z Dembna*, arcybiskup (1436—1448). [2]) *Maciej z Piątku*, pleban.

cultus divinus speratur provenire; proinde nos *Vincentius*, Dei et apostolicae Sedis gratia s. ecclesiae *Gnesnensis* archiepiscopus et primas, significamus tenore praesentium, quibus expedit universis praesentibus et futuris, quomodo dignae memoriae reverendissimus dominus *Albertus*, s. ecclesiae *Gnesnensis* archiepiscopus et primas [1]), noster immediatus praedecessor, dum ageret in humanis, cupiens tempore sui regiminis populo sibi commisso salutem providere cultumque divinum multiplicare, attento potissimum, quod villae *Mankolice* et *Volya Makolska*, ecclesiae parochiali in *Pyanthek* incorporatae, ab ipsa ecclesia in tantum elongatae existunt, quod ad illam inhabitatoribus dictarum villarum propter longam loci distantiam et viarum discrimina pro audiendis divinis officiis et percipiendis ecclesiasticis sacramentis non patebat aditus commodosus; eopropter formidans, ne villarum earundem incolae sola distantia loci impediti raro vel nunquam sui pastoris monita salubria audientes legisque divinae orbati scientia fierent praeda humani generis inimici, ecclesiam parochialem in dicta villa *Makolice* in animo suo de censensu discreti *Dobrogostii*, plebani tunc in *Pyanthek*, erigere et fundare ac certis bonis dotare praedestinaverat, et iam in parte huiusmodi negotii fundamenta bona praemiserat, tamen negotio ipso non completo, ut Deo placuit, rebus humanis est exutus; nos vero eidem in honore et onere succedentes, praemissa sicut salubriter ita rationabiliter per praefatum dominum *Albertum*, praedecessorem nostrum fuisse coepta recensentes, cupientes, ad effectum deducere, huiusmodi ecclesiam in *Mankolice* in honorem altissimi Dei eiusque *genitricis Mariae*, *Virginis intemeratae* ac *beatorum pontificum Adalberti*, *Stanislai* et *Clementis martyrum Andreae apostoli*, necnon *S. Barbarae* et *Catharinae virginum*, duximus fundandam et erigendam, fundamusque et erigimus de novo per praesentes, villasque memoratas, videlicet *Mankolice* et *Volya Makolska* dictae ecclesiae in *Makolice* per nos erectae pro parochia adiungimus cum earum inhabitatoribus, quod inibi divina officia audiant, sepulturam habeant iuraque parochialia persolvant et tam necessaria quam voluntaria deinceps percipiant ecclesiastica sacramenta; et quia, qui ad onus eligitur, pro refectione percipitur habere corporis alimentum, idcirco nos sub ratihabitione fratrum nostrorum capituli nostri *Gnesnensis* in dotem dictae ecclesiae in *Makolice* et pro sustentatione rectoris et ministri eiusdem bona nostra mensae archiepiscopalis inferius disignata, videlicet unum mansum agri cum pratis et excrescentiis penes agros nostros praediales ex una et *Pauli Sczeczyna* parte ex altera in medio villae eiusdem consistentem in longitudine et latitudine mansorum aliorum, quos incolae eiusdem villae colunt et tenent, item aream prope dictam ecclesiam cum horto et prato, ex opposito areae sculteti consistentem, item unam tabernam cum horto ibidem in *Makolice*, item decimam manipularem campestrem post omnes araturas sculteti et cmethonum in villa *Sbroskova Volya* [2]) nobilis *Sbroszek de Gywanyce* [3]) excrescentem, necnon alias decimas manipulares praediales post nostras et scultetorum araturas ibidem in *Makolice* provenientes, item unum tritici, unum siliginis et unum avenae coros de quolibet manso possesso in villis *Makolice* et *Volia Makolska* per cmethones annis singulis

[1]) *Wojciech Jastrzębiec*, arcybiskup (1422—1436). [2]) *Zbrosskowa Wola*, wieś należąca do parafii *Dmosin* w powiecie i dekanacie *łowickim*. [3]) *Zbrossek* albo *Zbrożek z Iwanowic*. *Zbrosków* dwie istniały niegdyś linie, jedna herbu *Jasieńczyk*, druga h. *Poraj*. Do której z nich należał wspomniony powyżej dziedzic *Iwanowic*, nie wiadomo (Niesiecki l. c. IV, 719).

solvendos damus, donamus, conferimus, appropriamus et incorporamus, per ipsum ecclesiae rectorem et ministrum pro tempore existentem habenda, tenenda, possidenda, percipienda et utifruenda temporibus in aevum successuris; de ecclesia quoque praedicta taliter per nos erecta et fundata, cuius collatio et omnimoda dispositio ad nos et successores nostros pertinere et spectare debebit, discreto *Stanislao de Bugali* [1]), presbytero *Posnaniensis* dioecesis, canonice providimus ipsumque de eadem per manus nostrae capiti suo impositionem investivimus et instituimus, providemusque, instituimus et investimus, curam animarum et administrationem spiritualium et temporalium sibi in eadem committendo; quocirca vobis rectori ecclesiae in *Pyanthek* mandamus, quatenus ad praefatam ecclesiam in *Makolice* cum dicto *Stanislao* descendentes ipsum in et ad realem et actualem corporalemque omnium iurium et pertinentiarum inducatis possessionem, facientes sibi de universis redditibus, decimis et proventibus integre responderi; quodque parochiani ecclesiae praedictae dicto *Stanislao* in omnibus licitis et honestis obediant et intendant tanquam eiusdem ecclesiae vero pastori; in cuius rei testimonium nostrum et capituli nostri praedicti sigilla maiora praesentibus sunt appensa; actum et datum in *Pyanthek* die *Mercurii* vicesima mensis *Maii* anno Domini millesimo quadringentesimo quadragesimo quarto; praesentibus ibidem honorabilibus dominis *Martino de Tharnovo*, canonico *Wyelunensi* [2]), *Nicolao de Kielkovice* [3]), bacalario in decretis cancellario, *Alberto Kukla* in *Qweczyschevo* [4]) et *Jacobo* in *Malanovo* [5]) ecclesiarum parochialium rectoribus, notariis curiae nostrae, necnon nobili *Adam de Mchy* [6]), tenutario nostro in *Kosczyol* [7]), testibus circa praemissa. Item praedictae huiusmodi litterae habent aliam subscriptionem huiusmodi sub tenore: transivit per manus *Joannis Pauli* cancellarii. Item eadem ipsa ecclesia et modernus praedictus ipsius rector modo praemisso omnia in privilegio huiusmodi fundationis et erectionis descripta et contenta pro dote et fundo habet in possessione pacifica vel quasi, dempta taberna et prato ex opposito areae advocatiae alias dotis plebanalis, sed advocatus habet huiusmodi pratum in possessione occupatum; habet tamen ultra praemissa unum alium hortum ex advocatia, iacentem penes aream dotis plebanalis versus meridiem, de anno Domini millessimo quingentesimo undecimo per honestam et nobilem *Sophiam*, advocatam de *Makolice*, eidem ecclesiae et pro tempore plebano de consensu reverendissimi in Christo patris et domini *Joannis de Lasko*, s. ecclesiae *Gnesnensis* praedictae archiepiscopi et primatis, donatum et asscriptum; ratione cuius ex decreto eiusdem rector eiusdem ecclesiae pro tempore existens obligatur temporibus perpetuis singulis quatuor temporibus pro defunctis in eadem ecclesia missam legere et explere, et nullas iniurias aliis vicinis seu colonis dictae advocatiae inferre, prout latius actus notae a tergo dictarum litterarum erectionis et fundationis dictae ecclesiae de mandato eiusdem reverendissimi factus et asscriptus, et manu cuiusdam *Laurentii de Povydz* [8]), eiusdem reverendissimi domini *Joannis* archiepiscopi curiae notarii subscriptus latius continetur.

[1]) Zapewne *Stanisław z Bugaju.* [2]) *Marcin z Tarnowa*, może z *Tarnowca*, profesor akademii *krakowskiej* † 1538 (Muczkowski l. c. f. 95). [3]) *Mikołaj z Kiełkowic* (wsi należącej do parafii *Giebło* powiatu i dekanatu *olkuskiego*, dyecezyi *krakowsko-kieleckiej.* [4]) *Wojciech Kukla*, pleban z *Kwieciszewa.* [5]) *Jakób*, pleban w *Malanowie.* [6]) *Adam z Mchów.* [7]) *Kościół* albo dzisiejszy *Tum.* [8]) *Wawrzyniec z Powidza*, zaufany domownik i notaryusz arcybiskupa *Łaskiego*, którego tenże używał do pisania testamentu swego (*Zeissberg*, Joannes Łaski und sein Testament f. 164. 169).

Taxata est eadem ecclesia ad dimidiam marcam argenti, quo vero ad denarium *S. Petri* camerae apostolicae ad unum scotum.

95. GIECZNO.*)

Villa haereditaria, in eadem ecclesia parochialis, tituli *Omnium Sanctorum*, de iure patronatus laicorum haeredum dumtaxat in eadem, quam pronunc obtinet venerabilis dominus magister *Bartholomaeus de Byschevj* [1]) ex praesentatione olim

*) *Giecsno*, wieś szlachecka, dziś należąca do archidyecezyi *warszawskiej*, powiatu i dekanatu *łęczyckiego*, dziedzictwo od niepamiętnych czasów familii *Modlińskich* albo *Modleńskich* h. *Tępa Podkowa*, pochodzących z pobliskiego gniazda swego, wsi *Modła* albo *Modlna*, o której będzie niżej, miała kościół parafialny niezawodnie z szczodrobliwości tejże familii dawno przed rokiem 1442, albowiem w tym roku toczyła się sprawa w konsystorzu *gnieźnieńskim* pomiędzy *Jakóbem Grądzkiem z Grąd*, kanonikiem *poznańskim* i *łęczyckim*, plebanem w *Koninie*, a plebanem *Piotrem* z *Giecsna* o dziesięciny w wsiach do parafii należących: *Złotkowie* i *Brachowicach*, do których oboje rościli sobie pretensye, pierwszy na mocy dawnych zapisów, a drugi na podstawie dawnej obserwancyi. Konsystorz wyznaczył obydwom termin w *Gnieźnie* w miesiącu grudniu tegoż roku, do którego pleban *Piotr* „*sponte submisit se easdem in Zlotkowo et Brachowice non tangere ad dictum terminum concordiae*" (Excerpta ex actis Consist. Gnesn. f. 244). Jak widać z powyższego opisu, pleban z *Giecsna* utrzymał się po większej części przy tych dziesięcinach. W roku 1470 *Mikołaj Modliński*, pleban z *Gieczna*, rozprawiał się w konsystorzu *gnieźnieńskim* z *Tomaszem*, dziedzicem *Soboty* o miejacowe dziesięciny (tamże f. 563). Obecnie istniejący kościół drewniany wystawił w miejsce dawnego również drewnianego w roku 1717 *Jan Pokrzywnicki*, dziekan *gnieźnieński*, proboszcz *krakowski*, archidyakon, później dziekan *łęczycki*, pleban *słakowski*, referendarz koronny † 1717 (Ks. Korytkowski l. c.). Pobenedykował go w roku 1721 z upoważnienia arcybiskupa *Stanisława Szembeka*, *ks. Sebastyan Kasprowicz*, proboszcz *piątkowski* i kanonik *łęczycki*. Później przybudowano zakrystyą z cegły palonej dachówką pokrytą, 19 stóp długą a 17 stóp szeroką. Sam kościół w nawie głównej ma szerokości stóp 40, długości stóp 50, w presbyteryum zaś 38 stóp długości a 30 szerokości. Oprócz ołtarza wielkiego znajdują się w nim cztery ołtarze poboczne; w jednym z tych zaś umieszczony jest cudowny obraz *ś. Stanisława Kostki*, ofiarowany w roku 1670 przez *Zendryona Maszkowskiego*, dziedzica dóbr *Giecsna*. O tym obrazie w miejscowej księdze opisującej cuda Świętego znajduje się następująca uwaga: „Obraz cudowny *ś. Stanisława Kostki* wywieziony z *Rzymu* przez Jmć Pana *Zendryona Maszkowskiego*, który jadąc z cudzych krajów nawiedził *limina Apostolorum*, kędy zastał swego kolligata kardynała, ten mu obraz święty, największy darował klejnot z obligacyą tą, aby z *Maszkowskich* Imienia nie wychodził, mieniąc, że był z konterfektu żywego jeszcze *ś. Stanisłama Kostki*. To się stosuje, bo tèn obraz w naszem Imieniu więcej nad sto lat się znajduje." Istotnie *ś. Stanisław* na tym obrazie przedstawia się tak, jak go opisuje *Skarga*: „twarzy pięknej białej okrągłej, jakoby anielskiej, do której się rumianność panieńska przymieszywała, włosu czarnego, oczy przezroczyste, a od łez, które w słodkości duchownej płynęły, mokre i niejako płaczliwe." Jest także na tym ołtarzu srebrny starożytny relikwiarz z relikwiami *ś. Stanisława*, niezawodnie razem z obrazem w kościele złożony. Kościół obecny w roku 1874 został gruntownie zrestaurowany przez rządzcę swego, *ks. Antoniego Tomezaka* i dzięki jego opiece troskliwej, w dobrym znajduje się stanie. W obrębie parafii, o milę drogi od kościoła parafialnego we wsi *Biała* znajduje się kościół filialny, o którym pisze wizyta z r. 1779 przez *ks. Kaszewskiego*, archidyakona *łęczyckiego*, odbyta, że został wybudowany z drzewa przez *Wilkanowskiego*, sędziego ziemskiego *łowickiego*, w miejsce dawniejszej drewnianej kaplicy publicznej. W kościołku tym w roku 1880 nowym dachem pokrytym znajduje się śliczny obraz *Trójcy Świętej* włoskiej szkoły (Acta Ecclesiae).

[1]) *Bartłomiej z Byszew*, promowował na bakałarza w r. 1478 a na magistra 1489 w akademii *krakowskiej* (Muczkowski l. c. f. 85. 103).

generosi *Alberti Glyedzyenowskj* [1]), tutoris puerorum *Andreae* et *Adam* necnon *Stanislai Modlyenskj* [2]), haeredum protunc in eadem *Gyeczno*; qui, prout ex antiquo, circa eandem ecclesiam pro subsidio servat duos capellanos in vicarios et ministrum, quos ex proventibus mensae suae plebanalis salariis providet pro posse; spectant enim ad eandem iure parochiali ex antiquo ultra praedictam *Gyeczno* aliae villae infrascriptae, videlicet *Qvylyno* [3]), *Beszyekyerz* [4]), *Gorzevo* [5]), *Beszyekyerz nawoy* [6]), *Beszyekyerz marzecz* [7]), *Camblyny* [8]), *Varczyczka Volya* [9]), *Varczyce* [10]), *Byale* [11]), *Kothovice* [12]), *Yasczochovice* [13]), *Vypychovo* [14]), *Brachovice duplex* [15]), *maius* et *minus*, *Slathkovo Nagorne* [16]), *Slathkovo Zaleschne* [17]), *Slathkovo maior* [18]), *Konarzevo* [19]) quoad curiam, *Schypyno* [20]), *Rogosyenska Volya* [21]) et *Rogoschno* [22]); et habet eadem ipsa ecclesia et eius pro tempore rector pro dote et fundo bona et proventus infrascriptos, quorum modo extat in possessione; et primo in eadem *Gyeczno* et ipsius haereditate et circa eandem imprimis circa ecclesiam habet specialem aream pro curia plebanali et in eadem curiam cum horto et in eodem vinarium, necnon speciales alias areas pro duobus vicariis et ministro, necnon alio speciali horto pro vicariis, ipsis areis adiacentibus et annexis; item et decimam manipularem post omnes et singulos eiusdem villae *Gyeczno* agros praediales totius haereditatis provenientem, quam plebanus conducit curru proprio in dotem plebanalem, et non sunt in eadem villa aliqui agri cmethonales ex antiquo; item habet unum speciale spatium terrae pro agris et pratis, quod iacet inter haereditates villarum, videlicet praedictae *Gyeczno* ab una et *Vypychovo* parte ex altera, in latere fluvii seu ripa dicti *Mosczyenycza* [23]) cum ripa eiusdem, qui fluvius a *Strygkow* versus *Pyathek* defluit versus haereditatem *Rogoschno* et *Vypychovo*; et incipit ab haereditate *Yasczechovice* [24]) et protenditur usque ad haereditatem *Buguschyce* [25]) continue absque quavis interruptione, in latitudine vero in certis locis extenditur et in aliquibus constringitur per occupatores; cuius spatii certa pars pro praedio plebani quondam colebatur, sed quia agri sunt declives de facili per inundationes occupabiles, conversi sunt in toto pro pratis et possunt colligi de foeno singulis annis ex eisdem pratis ad minus decem acervi; et in eodem spatio ultra prata habet eadem ipsa ecclesia et plebanus silvas et nemora; alterum vero littus seu pars fluvii iacens versus haereditatem *Gyeczno* spectat ad haeredes de *Gyeczno*.

Qvylyno, villa sub eadem parochiali in *Gyeczno*, cuius villae ex agris praedialibus decimae manipulares provenientes ad eandem parochialem in *Gyeczno* et ex agris cmethonalibus in *Mylonyce* [26]) ad parochialem ipsarumque rectores spectant et pertinent; cuius villae cmethones pro parochiali ipsorum in praedicta *Gyeczno* duntaxat colendam de manso per grossum et similiter ex omnibus villis sub eadem parochiali consistentibus solvunt.

Byesyekyerz, *Gorzevo*, *Byesyekyerz navogy* et *Byesyekyerz marzecz* necnon *Camblyny*, villae sub eadem parochiali in *Gyeczno*, in quibus et ipsarum haeredita-

[1]) *Gledzianowski Wojciech.* [2]) *Modlińscy z Modły* albo *z Modlny.* [3]) *Bisiekierz.* [4]) *Kwilno.* [5]) *Gorzewo.* [6]) *Bisiekierz Nawojowy.* [7]) *Bisiekierz Marzec*, dziś nie znany. [8]) *Kębliny.* [9]) *Warszycka Wola.* [10]) *Warszyce.* [11]) *Biała.* [12]) *Kotowice.* [13]) *Astachowice.* [14]) *Wypychów.* [15]) *Brachowice*, dziś jedne tylko. [16]) *Śladków Nagórny.* [17]) *Śladków Zaleśny.* [18]) *Śladków Rozlany.* [19]) *Konarzew*, wieś w parafii *Piątek.* [20]) *Sipin.* [21]) *Rogusińska Wola.* [22]) *Rogużno.* Później powstały osady: *Lorenki, Władysławów, Wały, Wola Branicka.* [23]) *Moszczenica.* [24]) *Astachowice.* [25]) *Boguszyce*, wieś szlachecka w parafii *Piątek.* [26]) *Milonice.*

tibus ex antiquo fuerunt et modo sunt agri speciales praediales, ab agris cmethonalibus distincti, ex quibus agris praedialibus decimae manipulares provenientes spectant ad eandem parochialem ecclesiam in *Gyecsno* et ipsius rectorem, de agris vero cmethonalibus, triplici videlicet *Byesyekyers*, ad parochialem in *Klodova* [1]) et rectorem eiusdem; in praedicta vero *Camblyny* ad mensam archiepiscopalem ecclesiae *Gnesnensis*.

Varosice, *Varczyczka Volya* et *Byale*, villae sub eadem parochiali, quarum incolae cmethones pro eadem ipsa ecclesia solummodo colendam et decimas manipulares ex agris praedialibus pro parochiali ecclesia in *Modlna* et ipsius rectore, et ex cmethonalibus pro certis canonicatu et praebenda ecclesiae collegiatae *Lanciciensis*, quos, ut dicitur, modo dominus *Stanislaus Unyenskj* obtinet, solvunt.

Kothovice, *Yasczechovice* et *Vypychovo*, villae sub eadem parochiali in *Gyeczno*, post quarum villarum agros praediales decimas manipulares provenientes ecclesiae parochialis in eadem *Gyeczno* rector tollit et percipit cum colenda ex cmethonibus, et ex agris cmethonalibus pro certo canonicatu et praebenda canonicus ecclesiae *Lanciciensis* et modo dominus *Stanislaus Unyenskj* percipit.

Brachovice minus, villa, in qua et eius haereditate non sunt aliqui agri cmethonales, solum praediales, ex quibus totiusque villae agris decimae manipulares provenientes in toto spectant ad eandem eorum parochialem in *Gyeczno* et rectorem ipsius.

Brachovice maius, *Slathkovo nagorne*, *Slathkovo zalezne*, *Slathkovo maius* et *Konarzevo*, villae sub eadem parochiali in *Gyeczno*, in quibus et ipsarum haereditatibus ex antiquo sunt agri speciales praediales ab agri cmethonalibus distincti, ex quibus decimae manipulares provenientes ad eandem parochialem in *Gyeczno* et ipsius rectorem, et ex agris cmethonalibus ad canonicatum et praebendam, quos modo obtinet dominus *Leonardus de Oleschnycza* [2]), canonicus *Lanciciensis*.

Schypyno, quondam villa, modo haereditas deserta, sub eadem parochiali, in qua non fuerunt aliqui agri praediales, solum cmethonales, cuius pro tempore cmethones, pro eadem parochiali in *Gyecsno* solummodo colendam solvebant et pro certis canonicatu et praebenda *Lanciciensibus* manipulares decimas, quos canonicatum et praebendam dominus *Unyenskj* modo obtinet.

Rogoschno et *Rogoschyenska Volya*, villae sub eadem parochiali in *Gyeczno*, in quibus sunt agri speciales praediales ab agris cmethonalibus ex antiquo distincti, in quibus quoad *Volya Rogoszenska* sunt locati certi cmethones; decimae tamen ex eisdem manipulares provenientes, prout et in *Rogoszno*, spectant ad eandem parochialem in *Gyeczno* et ipsius rectorem, ex agris vero cmethonalibus spectant ad canonicatum et praebendam *Lancicienses*, quos modo obtinet dominus *Stanislaus Unyenskj*.

Molendina, unum in haereditate *Gyeczno*, spectans ad haeredes, inferius iacens, de quo molendino haeres ex eo, quod locatum est pro maiori parte in bonis ecclesiae suprascripto spatio terrae iacens, cum molendinatore singulis septimanis solvit et solvere tenetur ecclesiae praedictae in *Gyeczno* per unum corum farinae feriis sextis; aliud vero molendinum superius, etiam in sorte bonorum ecclesiae eius pro

[1]) *Kłodawa.* [2]) *Leonard z Oleśnicy*, o którym było wyżej.

parte maiori locatum et erectum, ex certa compositione amicabili eiusdem ecclesiae rectori, alias ipsius molendini possessores singulis annis solvunt novem coros farinae pro festo *S. Martini*.

Orynyce[1]), villa sub parochiali *Oszkovice*[2]), cuius villae decimae manipulares ex omnibus et singulis agris cmethonalibus provenientes in toto spectant ad parochialem ecclesiam in *Gyeczno* et ipsius rectorem et ex praedialibus ad parochialem in *Oszkovice*.

Taxata est eadem ecclesia ad unam marcam argenti, quo vero ad denarium *S. Petri* camerae apostolicae ad quinque scotos.

96. MODLNA.*)

Villa haereditaria, in eadem ecclesia parochialis, tituli *Corporis Christi* et *S. Stanislai*, de iure patronatus laicorum haeredum de eadem *Modlna*, quam modo obtinet honorabilis *Joannes Sokolynskj*[3]) ex praesentatione nobilium olim *Stanislai Gyeczynskj*[4]), *Stanislai Modlenskj*[5]) et *Nicolai Skorka*[6]), haeredum protunc in eadem *Modlna*; cuius ecclesiae rector pro tempore existens consuevit servare circa eandem ecclesiam duos capellanos in vicarios et ministrum, quos ex proventibus mensae suae plebanalis salariis providet; et spectant ad eandem iure parochiali, ultra praedictam *Modlna* aliae villae, videlicet *Sokolnykj duplex*[7]), *Masskovice*[8]), *Dybowka*[9]), *Czyrchow*[10]), *Malochovice*[11]), *Grabyschow*[12]), *Bathkow*[13]), *Dzyerzaszna*[14]), *Czosny*[15]), *Krzeschow triplex*[16]), *Yasyonka*[17]) et curiae villarum *Varczyce*[18]), *Varczyczka Volya*[19]) et *Byalle*[20]); et habet eadem ipsa ecclesia et ipsius pro tempore rector pro dote et fundo bona et proventus infrascriptos ex antiquo,

[1]) *Orenice*. [2]) *Oszkowice*, wieś z kościołem parafialnym w dekanacie *łowickim*.

*) *Modła* albo *Modlna*, wieś szlachecka, należąca dziś do archidyecezyi *warszawskiej*, powiatu i dekanatu *łęczyckiego*, gniazdo rodziny *Modleńskich (Modlińskich)* h. *Tępa Podkowa*, z której pochodził *Alberyk z Modłny*, kanonik *gnieźnieński* i archiyakon *warszawski* i *Benedykt z Modłny*, kanonik i officyał jeneralny *gnieźnieński*, archidyakon *łęczycki*, mężowie niepospolitych zdolności i zasług względem kościoła i rzeczypospolitej, z których pierwszy umarł około roku 1430, a drugi około roku 1434 (Ks. Korytkowski l. c.), miała kościół parafialny już przynajmniej w pierwszej połowie wieku XV, jak wnosić należy z zapisków w aktach konsystorza *gnieźnieńskiego* z drugiej połowy tegoż wieku, które o nim mówią jako o dawno istniejącym, oraz z starożytnej chrzcielnicy z kamienia wykutej pochodzącej najpóźniej z tegoż wieku. Pierwotną swą fundacyą zawdzięcza kościół rzeczony niezawodnie *Modleńskim*, którzy, jak opis powyższy świadczy, jeszcze w początku wieku XVI utrzymali się przy części dziedzictwa po przodkach swoich. Kto fundował dzisiejszy kościół *modleński*, nie wiadomo. Jest on drewniany starożytny, mający obok kaplicę przybudowaną w stylu gotyckim nakładem *Piotra Warszyckiego*, kasztelana *łęczyckiego*, 13 łokci długą a 12 szeroką, w której znajduje się pomnik fundatora zmarłego w r. 1681. Cały kościół odnowiony został w roku 1876 kosztem parafian za staraniem rządzcy jego, *ks. Ludwika Tymienieckiego* (Acta Ecclesiae). Na cmentarzu parafialnym znajduje się kaplica publiczna murowana pod tyt. *ś. Marcina*, fundowana przez *Marcina Łobodzkiego*, właściciela dóbr *Sokolniki* (Acta Ecclesiae).

[3]) *Jan Sokoliński*, pleban. [4]) *Stanisław Gieczyński z Gieczna*. [5]) *Stanisław Modleński*. [6]) *Mikołaj Skóra* albo *Skórka*. [7]) *Sokolniki*, dziś tylko jedne. [8]) *Maszkowice*. [9]) *Dybówka*. [10]) *Czerchów*. [11]) *Małachowice*. [12]) *Grabiszów*. [13]) *Bendków*. [14]) *Dzierzązna*. [15]) *Ciosny*. [16]) *Krzeszew Rzędowy*. [17]) *Jasionka*. [18]) *Warszyce*, [19]) *Warszycka Wola* i [20]) *Biała*, wsie należące do parafii *Giecz*-

quorum et modo est in possessione pacifica; et primo in eadem villa et ipsius haereditate habet imprimis circa ecclesiam unum spatium terrae ex opposito ecclesiae versus meridiem, nedum pro curia plebanali, in quo modo est curia cum horto pro allodio, sed et pro areis vicariorum duorum, ministri et tabernae, et in eadem tabernam penes viam, quae vadit in *Strygkow*, etiam cum certa argula agri ultra areas praedictas eiusdem latitudinis, prout areae in suo situ iacent, usque ad viam, quae est in confinibus agrorum et vadit in *Krzeschow*, ad longitudinem se protendentem; item alium specialem hortum in altero fine villae versus *Lanciciam* inter hortos dominorum haeredum iacentem pro aliis commoditatibus et utilitatibus curiae dotis plebanalis seminandis et plantandis; item pro praedio habet unum specialem campum in confinibus agrorum eiusdem villae versus *Malochovice* cum pratis eidem campo adiacentibus, iacentem et situm, ab aliis agris et pratis praedialibus et cmethonalibus ipsius villae *Modlna* iacentem (distinctum), et certis scopulis et signis ab haereditatibus *Malochovice*, *Sokolnykj* et *Modlna* circum circa terminatum; decima etiam manipularis post omnes et singulos eiusdem villae praediales et cmethonales necnon possessionatos et desertos agros proveniens in toto spectat ad eandem parochialem in *Modlna* et ipsius rectorem, et conducunt eam eiusdem villae cmethones curribus ipsorum in dotem plebanalem absque solutione canapalium, et ex agris praedialibus plebanus conducit curru proprio; solvunt tamen ipsius villae cmethones pro eadem ipsa ecclesia colendam de manso integro per unum grossum et de dimidio per medium grossum et similiter in aliis villis; item tabernator de taberna plebanali pro tempore existens habet agros ex agris praedialibus dotis plebanalis emensuratos, et solvit singulis annis pro censu plebano per unam marcam, et nihil aliud solvit aut laborat.

Sokolnykj, *Dybowka* et *Czerchow*, villae sub eadem parochiali in *Modlna*, quarum villarum ex agris praedialibus decimae manipulares provenientes spectant ad eandem parochialem in *Modlna* et rectorem ipsius, et ex agris cmethonalibus ad certos canonicatum et praebendam ecclesiae *Lanciciensis*, quos modo obtinet quidam dominus *Bernardus Vapowskj* [1]).

Maskovice et *Malochovice*, villae sub eadem parochiali in *Modlna*, in quibus decimae manipulares ex agris praedialibus provenientes ex antiquo pertinent ad eandem parochialem in *Modlna* et ipsius rectorem de agris autem cmethonalibus in *Maskovice* pro canonicatu et praebenda, quos obtinet modo dominus *Bernardus de Olesznycza* [2]), in *Malochovice* vero pro universitate vicariorum ecclesiae *Lanciciensis*.

Grabyschow, villa sub eadem parochiali in *Modlna*, cuius villae incolae pro eadem parochiali ipsorum solummodo colendam et decimam manipularem cum censibus et aliis omnibus et singulis obventionibus pro altari seu capellania perpetua in ecclesia *Lanciciensi* solvunt.

Bathkow, *Dzyerzasna*, *Czyosny* et *Yasyonka*, villae sub eadem parochiali in *Modlna*, post quarum villarum omnes et singulos agros praediales et cmethonales,

[1]) *Bernard Wapowski*, kronikarz polski, o którym było wyżej. [2]) *Bernard* (ma być *Leonard*) z *Oleśnicy*, kanonik *łęczycki*.

possessionatos et desertos decimae manipulares provenientes in toto spectant ad eandem parochialem in *Modlna* et ipsius rectorem.

Krzeschevo triplex, villae sub eadem parochiali in *Modlna*, quae pro maiori parte sunt desertae, post quarum agros praediales decimae manipulares provenientes spectant dumtaxat ad eandem parochialem in *Modlna* et rectorem ipsius, de agris vero cmethonalibus in *Krzeschevo*, dicto *Porzethkovo*, ad praeposituram *Lanciciensem*, et in aliis ad mensam archiepiscopalem.

Varczice, *Zarczyczka Volya* et *Byalle*, villae quoad curias et molendinum in *Varczice* sub eadem parochiali in *Modlna*, post quarum curiarum in eisdem villis agros omnes et singulos praediales quoad *Varczice* et *Varcziczka Volya*, quo vero in *Byale* de certis agris unius campi decimae manipulares provenientes spectant ad eandem parochialem ecclesiam in *Modlna* et ipsius rectorem, ex agris vero cmethonalibus in *Varczice* et *Varczyczka Volya* ad certos canonicatum et praebendam *Lancicienses*, 'quos modo obtinet dominus *Stanyslaus Unyenskj*, et in *Byalle* ad mensam archiepiscopalem.

Syerpovo, villa seu haereditas sub parochiali *S. Andreae* in *Lancicia*, cuius haereditatis ex omnibus et singulis agris decimae manipulares provenientes in toto spectant ad parochialem ecclesiam in *Modlna* et ipsius rectorem.

Konari, villa sub parochiali in *Lancicia*, in qua et eius haereditate ex antiquo sunt certi mansi tres cum medio praediales, ex quibus decimae manipulares provenientes spectant ad parochialem ecclesiam in *Modlna* et rectorem ipsius et ex agris cmethonalibus ad praepositura ecclesiae *Lanciciensis*.

Zabice maior sub parochiali ecclesia in *Kazymyerz*, cuius villae decimae manipulares ex agris praedialibus omnibus et singulis necnon advocatiae agris provenientes spectant ad ecclesiam parochialem in *Modlna* et ipsius rectorem, et ex cmethonalibus ad praepositura *Lanciciensem*.

Psary, villa sub parochiali ecclesia in *Valyschew*, cuius villae ex agris praedialibus alias duobus campis post fluvium *Mroya* iacentibus decimae manipulares provenientes spectant ad ecclesiam parochialem in *Modlna* et rectorem ipsius et ex aliis agris eiusdem villae cmethonalibus pro certis canonicatu et praebenda *Lanciciensibus*.

Taxata est eadem ecclesia ad unam marcam argenti, quo vero ad denarium *S. Petri* camerae apostolicae ad tres cum medio.

97. GORA.*)

Villa monasterii de *Trzemeschna*, extra quam in monte ecclesia parochialis, tituli *S. Margarethae*, de iure patronatus et praesentandi abbatis cum conventu

*) *Góra ś. Małgorzaty*, bardzo starożytna osada, położona w dzisiejszej archidyecezyi warszawskiej, powiecie i dekanacie *łęczyckim*, w pobliżu starożytnego grodu *Łęczycy*, pierwotnie książęca, którą książęta polscy: *Mieczysław*, *Bolesław*, *Henryk* i *Kazimierz* nadali na własność wieczystą klasztorowi *trzemeszeńskiemu* kanoników regularnych lateraneńskich, jak dowodzi przywilej *Mieszka* z r. 1145 nadający „*capellam S. Marie apud Lanciciam* in monte *sitam cum villa ipsius montis*" (Kod. dypl. wielkopol-

monasterii de *Trzemeschna*, dioecesis *Gnesnensis*; ad quam ex antiquo solet praesentari loci Ordinario *Gnesnensis*, vacatione occurrente, religiosus frater ordinis *S. Augustini* canonicorum regularium ex eadem domo monasterii *Trzemeschnensis*, quam et modo obtinet honorabilis et religiosus frater *Albertus de Brodnycza* [1]), professus eiusdem ordinis et monasterii, ex praesentatione reverendi patris olim *Joannis Wronowskj* [2]), protunc abbatis, et conventus dicti monasterii *Trzemeschnensis*; qui, prout ex antiquo, in subsidium tenet et servat secum alios duos fratres eiusdem ordinis et monasterii professos in vicarios et capellanos necnon ministrum clericum, quos ex proventibus mensae suae plebanalis salariis providet et expensis; ad quam iure parochiali ex antiquo praefata *Gora* necnon *Bogdanczevo* [3]), *Koszyerkovo* [4]), *Myerczyno* [5]), *Nyesmyerz* [6])(sic), *Thymyenycza* [7]), *Boczkj* [8]), *Skothnykj* [9]), *Mrovyny* [10]), *Yambroszevo* [11]), *Koszyno* [12]), *Karnycze duplex*, *maius* et *minus* [13]), *Czernykovo* [14]), *Myslowka* [15]), *Mchovice* [16]), *Zabokrzekj* [17]), *Morakow* [18]), *Gorkj* [19]), *Gay* [20]), *Glupyewo* [21]), *Lethkovo duplex* [22]), praedium *Slugy* [23]) cum praedio *Zagay* [24]), *Rogulice* [25]), *Oyrzyschevice* [26]), *Komaschice* [27]), *Pothgorzyce* [28]) et *Bryskj* [29]), villae spectant et pertinent; quae quidem ecclesia et eius pro tempore rector habet pro dote et fundo imprimis circa ecclesiam supra montem dumtaxat aream pro curia et sub monte circa villam *Gora* habet imprimis praedium speciale cum hortis pro allodio et aliis commoditatibus necnon duabus hortulaniis eidem praedio circum circa hinc inde adiacentibus; item pro praedio certos agros in tribus locis hinc inde infra limites dictae villae in *Gora* iacentes, ab agris cmethonalibus distinctos, unum vide-

str. 17) i *Humbalda* kardynała, legata apostolskiego nadany w dniu 2 marca roku 1146 *Bernardowi*, proboszczowi *trzemeszeńskiemu*, w którym w imieniu Stolicy apostolskiej też darowiznę zatwierdza: *Ideoque notum fieri volumus presentibus et futuris, quoniam dum apud Genezen civitatem essemus, Bolesclavus et Misico duces et fratres eorum Henricus atque Casimirus, filii quondam Bolesclavi ducis capellam sancte Marie apud Loncisiam in monte sitam pro remedio anime sue eorumque parentum ecclesie sancti Adalberti, que est in loco, qui dicitur Sciremusine (Trzemeszno), cum omnibus redditibus ad eam pertinentibus perpetuo contulerunt, et ut auctoritate nobis comissa eandem confirmaremus donacionem, communiter rogaverunt . . . Nos itaque etc. . . . Actum est apud Genezen anno Dominice Incarnanionis M. C. XL. VI. Indictione VII, VI Nonas Martii feliciter*" (Archiv. Capit. Gnesn. Kod. dypl. wielkopl. I, 18. 19). W r. 1349 *Władysław*, książe *łęczycki* i *dobrzyński* uczynił zamianę z klasztorem *trzemeszeńskim*, biorąc od niego klin roli w *Górze*, celem przyłączenia go do wsi książęcej *Gaju*, a dając za to klasztorowi kawał ziemi we wsi *Rogulicach*, jak opiewa przywilej odnośny wydany w *Bobrownikach* na dniu 18 czerwca tegoż roku (Archiv. kościoła *trzemeszeńskiego Diplomata* et *Liber privileg.* f. 17. 81. Kod. dyplom. wielkopl. II, 620). Według tradycyi miejscowej kościół *górski* murowany i starożytny ma pochodzić z roku 1143; jednakże budowa jego zdaje się być późniejszą i niezawodnie już przez proboszczów *trzemeszeńskich* wzniesioną została. Aż do roku 1818, w którym stosunki kościelne w królestwie kongresowem zostały nowo uregulowane, parafią *górską* zawiadowali zakonnicy klasztoru *trzemeszeńskiego*. Po śmierci ostatniego plebana zakonnego, *ks. Lewandowskiego*, przeszła pod zarząd kapłanów świeckich. Obecnie zarządza nią *ks. Stefan Łuniewski*, dbający o utrzymanie w należytym porządku starożytnej świątyni, która nam żadnych nie przechowała pamiątek i osobliwości (Acta Ecclesiae).

[1]) *Wojciech z Brodnicy*, pleban. [2]) *Jan Wronowski*, opat *trzemeszeński* zmarły 1504 (Kronika trzem. Ms. str. 288. Mon. Pol. hist. t. III, 261). [3]) *Bogdańczew*. [4]) *Kosiorów*. [5]) *Mirzyn*. [6]) *Leśmierz*. [7]) *Tymienica*. [8]) *Boczki*. [9]) *Skotniki*. [10]) Osada w parafii *górskiej* dziś nie znana, może *Mrowna* w parafii *Wartkowice*. [11]) *Ambrożew*. [12]) *Kosin*. [13]) *Karsznice*, dziś tylko jedne. [14]) *Czerników*. [15]) *Mysłówka*. [16]) *Mchowice*. [17]) *Żabokrzeki*. [18]) *Moraków*. [19]) *Górki*. [20]) *Gaj*. [21]) *Głupiejew*. [22]) *Łętków*. [23]) *Sługi*. [24]) *Zagaj*. [25]) *Rogulice*. [26]) *Orszewice*. [27]) *Komaszyce*. [28]) *Podgórzyce*. [29]) *Bryski*. Później powstała osada *Żale*.

licet circa ipsum praedium et ab eodem usque ad viam, quae vadit de *Lancicia* in *Pyathek*, protendentem; alios vero duos arvos agri versus villam et haereditatem *Oyrzyszevice* sitos; item ex opposito eiusdem praedii versus meridiem in palude habet unum pratum, quod iacet inter prata cmethonum eiusdem villae, de quo colligi solent de foeno singulis annis citra vel ultra tres acervi; item hortulani sic, ut praemittitur, circa praedium plebanale praemissum locati pro plebano eiusdem ecclesiae aut quovis alio nihil solvunt, solum laborant labores manuales pro plebano; item decima manipularis ex omnibus et singulis eiusdem villae *Gora* agris praedialibus et cmethonalibus possessionatis et desertis proveniens in toto spectat ad eandem parochialem in *Gora* et ipsius rectorem, et conducunt eam cmethones curribus eorum in dotem plebanalem absque solutione canapalium; solvunt tamen columbationem prout ex aliis villis eiusdem parochiae parochiani, ex manso per grossum et de dimidio per dimidium.

Bogdanczevo, *Kosyerkovo*, *Thymyenycza*, *Boczkj* et *Skothnykj*, villae sub eadem parochiali in *Gora*, in quibus ex antiquo fuerunt et modo sunt certi agri praediales ab agris cmethonalibus distincti, ex quibus decimae manipulares provenientes spectant ad parochialem ecclesiam praedictam in *Gora* et rectorem ipsius et ex agris cmethonalibus ad archidiaconum ecclesiae *Lanciciensis*.

Yambroszevo, villa sub eadem parochiali in *Gora*, cuius villae incolae pro eadem ecclesia solummodo colendam ad instar aliarum villarum solvunt; decimae vero manipulares ex omnibus et singulis agris praedialibus et cmethonalibus alias totius villae provenientes in toto ad archidiaconum ecclesiae collegiatae *beatae Mariae Lanciciensis* spectant et pertinent.

Myerczyno et *Nyesmyerz*, villae sub eadem parochiali in *Gora*, in quibus decimae manipulares ex agris praedialibus pertinent ad eandem parochialem in *Gora* et ipsius rectorem et ex cmethonalibus ad praeposituram ecclesiae collegiatae *Lanciciensis*.

Mroviny, *Karsznyce*, *Lathkovo minor* et *Komaschice*, villae sub eadem parochiali in *Gora*, quarum ex omnibus et singulis agris, nullis exceptis, decimae manipulares provenientes in toto spectant ad eandem parochialem ecclesiam in *Gora* et rectorem eiusdem.

Koschyno et *Bryski*, villae monasterii *Trzemeschensis*, ex quarum agris praedialibus decimae nulli solvuntur, sed percipiunt eas factores pro mensa monasterii *Trzemeschensis* pro praediis in ibidem; sed ex agris cmethonalibus utriusque villae decimae manipulares provenientes in toto spectant ad parochialem ecclesiam praedictam in *Gora* et rectorem ipsius; in *Bryskj* nihilominus sculteti solvunt de duobus mansis pecuniariam dimidiam marcam eidem ecclesiae in *Gora*.

Karsznyce minor, villa sub parochiali praedicta in *Gora*, in qua ex agris praedialibus et uno campo cmethonali decimae manipulares provenientes spectant ad eandem parochialem in *Gora* et rectorem ipsius, et de aliis duobus campis agrorum cmethonalium pro certo canonicatu et praebenda, quos modo obtinet dominus *Leonardus de Oleschnycza*.

Czernykovo, *Zabokrzekj* et *Gorkj*, villae sub eadem parochiali in *Gora*, post quarum villarum omnes agros praediales decimas manipulares provenientes ex antiquo curatus de praedicta *Gora* et ex agris cmethonalibus canonicus canonicatus et praebendae *Lanciciensis* percipit, quos modo obtinet dominus *Stanislaus Unyenskj*.

Mchovice, villa sub eadem parochiali in *Gora*, fundi archidiaconatus *Lanciciensis*, cuius incolae pro parochiali solum colendam solvunt, et decimas manipulares provenientes ex praedialibus et in parte cmethonalibus agris archidiaconus, et ex certis cmethonalibus residuis agris canonicus canonicatus et praebendae *Lanciciensis*, quos obtinet modo dominus *Stanislaus Unyenskj.*

Morakow, villa sub eadem parochiali in *Gora*, quae est fundus certorum canonicatus et praebendae *Lanciciensium*, quos obtinebat quondam dominus *Martinus Slath*; cuius incolae pro parochiali praedicta in *Gora* solum colendam, sed census decimas et alias omnes et singulas obventiones canonico eorum (solvunt).

Gay et *Slupy*, villae sub praedicta parochiali in *Gora*, quarum incolae pro eadem parochiali colendam solummodo solvunt, et decimas manipulares pro universitate vicariorum ecclesiae collegiatae *Lanciciensis.*

Glupyevo et *Lethkovo maior*, villae sub parochiali eadem, quarum ex agris cmethonalibus decimae manipulares provenientes spectant ad altare seu capellaniam perpetuam tituli *Omnium Sanctorum* in ecclesia collegiata *Lancicienai*, quod altare modo obtinet venerabilis dominus *Joannes Buschynskj*, canonicus *Gnesnensis*[1]), et de praedialibus vero ad praedictae praedialis in *Gora* rectorem.

Zagay, villa sub parochiali praedicta in *Gora*, cuius villae decimae manipulares provenientes ex agris praedialibus pertinent ad eandem parochialem in *Gora* et ex cmethonalibus pro certis canonicatu et praebenda *Lanciciensibus.*

Oyrzyschevice, villa sub parochiali eadem in *Gora* capitularis ecclesiae *Lanciciensis*, cuius villae de uno campo cmethonali decimae manipulares provenientes de tertio in tertium annum spectant ad eandem parochialem in *Gora* et rectorem ipsius, et de aliis duobus campis ad collegiatam *Lanciciensem*; item capitulum ecclesiae collegiatae *beatae Mariae Lanciciensis* ratione decimarum manipularium praedialium, quas percipit in villis *Slugy*, *Sosnka* et *Oyrzyschevice*, singulis annis ex certo contractu ecclesiae parochialis in *Gora* rectori solvit per tres fertones.

Pohtgorzyce, villa sub eadem parochiali in *Gora* mensae archiepiscopalis ecclesiae *Gnesnensis*, in qua sculteti de agris scultetiae pro praedicta parochiali in *Gora* loco decimae manipularis solvunt pecuniariam de quolibet manso per sex grossos; de agris autem praedialibus et cmethonalibus decima manipularis proveniens in toto spectat ad mensam archiepiscopalem.

Zachlodzice, villa sub parochiali in *Pyathek*, cuius villae post omnes et singulos agros decimae manipulares provenientes spectant in toto ad parochialem ecclesiam in *Gora* et ipsius rectorem.

Taxata est eadem ecclesia ad novem marcas argenti, quo vero ad denarium *S. Petri* camerae apostolicae ad quindecim scotos.

[1]) *Jan Busiński* h. *Grzymała*, najprzód kanonik, a następnie sufragan *gnieźnieński*, biskup *nazareński*. Był on pierwszym z suffraganów *gnieźnieńskich* wybranych z łona kapituły *gnieźnieńskiej*, którymi dotąd byli zakonnicy. Pod czterema arcybiskupami: *Łaskim*, *Krzyckim*, *Latalskim* i *Gamratem* przez 14 lat sprawował obowiązki suffragana gorliwie, odznaczywszy się przytem rozmaitemi ważnemi względem kościoła i kraju zasługami. Umarł w *Gnieźnie* roku 1541 dnia 20 stycznia (Ks. Korytkowski l. c.).

98. PYANTHEK.*)

Oppidum mensae archiepiscopalis ecclesiae *Gnesnensis* et in eodem ecclesia parochialis, tituli *S. Trinitatis* et *S. Stanislai*, ex cuius fructibus decanatus ecclesiae *Lovicensis* per reverendissimum olim *Albertum* [1]), archiepiscopum et primatem *Gnesnensem*, est dotatus et in eadem ecclesia *Lovicensi* inter alias dignitates et canonicatus fundatus et erectus, ratione cuius dicta parochialis est incorporata et unita dicto decanatui *Lovicensi*, iusque patronatus et praesentandi eiusdem parochialis in *Pyanthek* eiusdem dictae collegiatae decano pro tempore existenti est concessum et donatum, prout latius in fundatione et dotatione alias erectione collegii praelatorum et canonicorum ecclesiae *Lovicensis* litteris sub titulo et sigillo praefati olim *Alberti*, archiepiscopi, cum consensu et ratihabitione capituli ecclesiae *Gnesnensis* continetur; obtinetque eandem modo honorabilis *Stanislaus de Bogdany* ex praesentatione venerabilis olim domini *Nicolai Kothwycz* [2]) *de Znena*, decretorum doctoris et decani *Lovicensis*; qui, prout ex antiquo, circa eandem ecclesiam in subsidium servat duos capellanos in vicarios et ministrum seu scholae rectorem, quos ex proventibus mensae suae plebanalis salariat; ad quam iure parochiali ultra ipsum oppidum *Pyanthek* et suboppidanos villae infrascriptae, videlicet *Pokrzywnycza* [3]), *Boguschyce* [4]), *Zachlodzyce* [5]), *Lubnycza* [6]), *Janovice* [7]), *Bolkow* [8]), *Goslub duplex* [9]), *maius* et *minus*, *Pyekary* [10]), *Laka* [11]), *Sulkovice* [12]), *Krzyskovice* [13]), *Konarzevo* [14]), *Rogaschyn* [15]), *Orathkj* [16]), *Gorkj* [17]), *Wlostovice* [18]), *Panczlavice* [19]), *Czechoslavice* [20]), *Yankow* [21]), *Rogaschynko* [22]) ex

*) *Piątek*, osada nad rzeką *Moszczenicą*, położona w dzisiejszej archidyecezyi *warszawskiej*, powiecie i dekanacie *łęczyckim*, niegdyś miasto starożytne arcybiskupów *gnieźnieńskich*, ludne i zamożne, słynące z swego piwa pokupnego w całej Polsce, miała kościół parafialny już na początku wieku XIV, jak dowodzą dokumenta z tego czasu w archiwum kapituły *gnieźnieńskiej* przechowane. W roku 1407 pleban tamtejszy *Mikołaj* występuje jako świadek na przywilejach arcybiskupa *Mikołaja Kurowskiego* (Archiv. Capit. Gnesn.). Obecny starożytny kościół murowany lustracya dóbr arcybiskupich w r. 1785 tak opisuje: „Kościół parafialny w miasteczku *Piątku* murowany, niedawno dość dobrze wyreparowany, pod dachówką. Przy którym jest dwóch mansyonarzów do kursu śpiewania obowiązanych. Proboszczem zaś Jmć. Xiądz *Roch Kossowski*.“ Oprócz kościoła parafialnego istniał w *Piątku* drugi kościół pod tyt. *ś. Wawrzyńca*, o którym wspomniona lustracya tak się wyraża: „Drugi kościół w miasteczku *Piątku* na przedmieściu *ś. Wawrzyńca Kirchowem* zwanego, drewniany, przed lat piętnastu (1753) nowo postawiony, wewnątrz ołtarzami z malowaniem pięknie ozdobiony“ (Archiv. Capit. Gnesn., Inwentarz dóbr arcybiskupstwa sporządzony przez X. Ignacego Nepomucena z Bardzinina Bardzińskiego, kanclerza Gnieźnieńskiego w roku 1785 str. 49). Kościół ten dotąd na cmentarzu parafialnym istnieje. Jak opis powyższy opiewa arcybiskup *Wojciech Jastrzębiec* (1422—1436) wcielił probostwo w *Piątku* do dziekanii *łowickiej*. We wsi *Ciecholowice* istnieje dotąd kaplica publiczna pod wezwaniem *N. Maryi P. Łaskawej* w roku 1521 przez niewiadomego fundatora z drzewa kostkowego wystawiona (Acta Ecclesiae).

[1]) *Wojciech Jastrzębiec*, arcybiskup. [2]) *Mikołaj Kotwicz* h. *Kotwicz*, kanonik *gnieźnieński*, archidyakon *pozna*ń*ski*, dziekan *łowicki*, mistrz dekretów, przyjaciel arcybiskupa *Zbigniewa Oleśnickiego*, z którego polecenia zebrał ustawy synodalne dla całej prowincyi *gnieźnieńskiej*, znakomity kanonista i poeta, mąż głębokiej nauki i wielkiego czasu swego znaczenia, umarł około roku 1508 (Ks. Korytkowski l. c.). [3]) *Pokrzywnica*. [4]) *Boguszyce*. [5]) *Zachlodzice*. [6]) *Łubnica*. [7]) *Janowice*. [8]) *Bolków*. [9]) *Goślub*, dziś tylko jeden. [10]) *Piekary*. [11]) *Łęka*. [12]) *Sułkowice*. [13]) *Kryszkowice*. [14]) *Konarzew*. [15]) *Rogaszyn*. [16]) *Orądki*. [17]) *Górki*. [18]) *Włostowice*. [19]) *Pęcławice*. [20]) *Ciecholowice*. [21]) *Janków*. [22]) *Rogaszynek*, dziś w parafii nie znany.

antiquo spectant et pertinent; habetque pro dote et fundo bona, proventus et decimas infrascriptos, ultra decimas ademptas et decanatui asscriptas seu incorporatas, quorum proventuum modo et bonorum extat in possessione eadem ipsa ecclesia et ipsius rector pacifica; et primo in eodem oppido et ipsius haereditate habet circa ecclesiam circa littus fluvii unam specialem aream pro curia plebanali et in eadem curiam cum horto pro allodio et aliis utilitatibus domesticis nec non et vinariis et alias speciales cimiterio contiguas et a se ipsis distinctas areas pro duobus vicariis et tertiam pro schola; item habet per unum mansum agri pro praedio in quolibet campo trium camporum inter agros oppidanorum eiusdem latitudinis et longitudinis iacentem et se protendentem, et ex opposito eorum unius habet unum alium hortum ultra hospitale iacentem; item habet ex eodem oppido et ipsius oppidanis ex omnibus et singulis braxaturas cervisiarum exercentibus *pokowne* singulis annis de qualibet taberna, alias ubi cervisia braxatur, ratione braxaturae per unum grossum, necnon et colendam ex omnibus et singulis ipsius oppidi oppidanis et anteoppidanis de qualibet domo per unum grossum ab hospite et ab inquilino per dimidium grossum; item habet eadem ecclesia ex antiquo ex tota ipsius communitate unum lapidem cerae, quam ipsius oppidi consulatus pro tempore existens obligatur extradere pro dominica *Ramis palmarum*; decima tamen manipularis ex omnibus et singulis ipsius oppidi agris, dempto manso plebanali, necnon et haereditate deserta *Mroskovice* agrisque ipsius oppidanorum adiacente proveniens spectat ad mensam archiepiscopalem ecclesiae *Gnesnensis.*

Pokrzywnycza, *Goslub duplex* et *Zachlodzyce*, villa sua eadem parochiali in *Pyanthek*, quarum incolae pro eadem ecclesia nihil aliud solvunt, solum colendam de quolibet manso possessionato per grossum et de dimidio per dimidium; decimas vero manipulares ex agris cmethonalibus in dictis *Pokrzywnycza* et *Goslub* pro decano *Lovicensi* et in *Zachlodzice* pro curato in *Gora*, praediales vero in praefata *Pokrzywnycza* ad parochialem ecclesiam in *Myerzyn* et ipsius rectorem, et in *Goslub* pro parochiali in *Barthoschovice* et similiter in minore *Goslub.*

Boguschice, *Lubnycza* et *Yanovice*, villae sub eadem parochiali in *Pyanthek*, post quarum villarum omnes et singulos agros praediales decimae manipulares provenientes spectant ad eandem parochialem ecclesiam in *Pyanthek* et rectorem ipsius, dempta *Yanovice*, quam percipit rector parochialis ecclesiae in *Byelavj*; de agris vero cmethonalibus in dicta *Boguschyce* ad certos canonicatum et praebendam *Lancicienses*, quos modo, ut dicitur, obtinet dominus *Stanislaus Unyenskj*; in *Lubnycza* autem et *Yanovice* ad altare seu capellaniam perpetuam in ecclesia *Lanciciensi*, tituli *Omnium Sanctorum*, quam modo obtinet dominus *Joannes Buschynskj*, canonicus *Gnesnensis.*

Bolkovo, *Laka* et *Sulkovice*, villae sub praedicta parochiali in *Pyanthek*, in quibus sunt curiae nobilium agros praediales ex antiquo habentes, ex quibus agris praedialibus decimae manipulares provenientes in toto spectant ad eandem parochialem in *Pyanthek* et rectorem ipsius, et ex agris cmethonalibus pro certis canonicatibus et praebendis in ecclesia *Lanciciensi*, videlicet in *Bolkovo*, quos modo obtinet dominus *Nicolaus Mygdal* et in *Laka* necnon *Sulkovice*, quos obtinet dominus *Leonardus de Olesnycza.*

Pyekari, villa sub eadem parochiali in *Pyanthek*, post cuius omnes et singulos agros praediales et cmethonales decimae manipulares provenientes in toto spectant ad eandem in *Pyanthek* et rectorem ipsius.

Krzyskovice, villa sub eadem parochiali ecclesia, cuius incolae pro eadem parochiali in *Pyanthek* solummodo colendam solvunt, decimas vero manipulares ex agris praedialibus pro parochiali ecclesia in *Byelavi* et ex cmethonalibus pro altarista *S. Alexii* in ecclesia *Lanciciensi*.

Konarzevo, villa similiter sub eadem parochiali *Pyanthkoviensi*, cuius incolae pro eadem parochiali similiter colendam duntaxat solvunt et decimas manipulares ex agris praedialibus pro parochiali ecclesia in *Gyeczno* et ex cmethonalibus pro certis canonicatibus *Lanciciensibus*, quos modo obtinet dominus *Leonardus* suprascriptus.

Rogaschyn, *Gorkj*, *Wlostovice* et *Rogaschynko*, villae sub eadem parochiali in *Pyanthek*, in quibus et earum haereditatibus sunt, prout ex antiquo fuerunt, certi agri praediales ab agris cmethonalibus distincti, ex quibus decimae manipulares provenientes spectant ad eandem parochialem ecclesiam in *Pyanthek* et rectorem ipsius, ex agris autem cmethonalibus ad mensam archiepiscopalem.

Oranthki et *Yankovo*, villae sub eadem parochiali, in quibus non sunt aliqui agri praediales, solum cmethonales, ex quibus decimae manipulares provenientes in toto spectant ad mensam archiepiscopalem, et pro parochiali praedicta in *Pyanthek* solummodo per incolas solvitur colenda.

Panczlavice, villa sub parochiali praedicta in *Pyanthek*, in qua sunt ex antiquo agri praediales ab agris cmethonalibus distincti, ex quibus decima manipularis proveniens spectat ad eadem parochialem in *Pyanthek* et rectorem ipsius, et de agris cmethonalibus ad altare in ecclesia *Lanciciensi*, dictum *Grabyschevo*, quod obtinet modo dominus *Mathias Myleskj*, canonicus *Lanciciensis*.

Czechoslavice, villa sub eadem parochiali in *Pyanthek*, in qua propter inundationes et discrimina viae non patentis aliquibus temporibus ad eandem ecclesiam in *Pyanthek* factum est per haeredes oratorium, circa quod plebanus de *Pyanthek* praedicta solet providere de capellano seu vicario manuali, cui loco salarii concedere solet decimam manipularem post agros praediales in eadem villa provenientem et ad ecclesiam praedictam in *Pyanthek* spectantem; haeres etiam eiusdem villae eidem oratorio et capellano pro tempore existenti certos agros unius mansi donavit pro subsidio, quem capellanus residens colere aut locare solet pro posse; decima tamen manipularis post agros omnes et singulos cmethonales proveniens spectat ad mensam archiepiscopalem ecclesiae *Gnesnensis*.

Taxata est eadem ipsa ecclesia ad duas marcas argenti, quo vero ad denarium *S. Petri* camerae apostolicae ad viginti scotos.

ALTARE in eadem ecclesia parochiali *Pyanthkoviensi*, tituli *gloriosissimae Virginis Mariae*, per reverendissimum olim *Joannem Grusczynskj*, s. ecclesiae *Gnesnensis* archiepiscopum et primatem, de anno Domini millesimo quadringentesimo septuagesimo secundo erectum et per generosos olim dominos *Jaroslaum* et *Stanislaum*, haeredes de *Pokrzywnycza*[1]), fundatum et dotatum, de iure patronatus haeredum de eadem *Pokrzywnycza*, pro tempore existentium, quod modo obtinet domi-

[1]) *Pokrzywnicey h. Grzymala.*

nus *Mathias de Byelavj*, ex praesentatione olim generosi *Stanislai Pokrzywnyczkj*; quod quidem altare et eius altarista habet pro dote et fundo imprimis specialiter aream circa ecclesiam in acie plateae, dictae *Pokrzywnyczka*, cum horto eidem annexo, et in eadem area domunculam; item habet certas excrescentias agrorum, alias *klyny*, in tres partes seu in tribus locis, in uno tamen campo consistentes, quos agros altarista locare solet iuxta posse hominibus, quibus placet aut quibus potest; inter quas excrescentias habet etiam plebanus dumtaxat in uno loco penes viam, quae vadit in *Lubnycza*, partem excrescentiarum ex antiquo, ut dicitur, per dictae villae haeredes donatam; item habet et habere debet in praedicta platea *Pokrzywnyczka* circa oppidum *Pyanthek* existenti ex omnibus et singulis domibus ex censibus domini haeredis ex earum qualibet per sex grossos; insuper ex molendino aquatico eidem plateae adiacente et ad haereditatem *Pokrzywnycza* spectante de duabus in duas septimanas successive et immediate se sequentes per unum corum farinae, quos quidem census et proventus altarista pro tempore existens habet facultatem sibi datam et concessam per erectionis litteras a possessoribus aut dominis haeredibus, per censuras ecclesiasticas in defectu solutionis repetere et exigere; item eiusdem altaris altarista obligatur singulis hebdomadis tres missas per se vel per alium explere, unam de *beata Virgine*, alteram pro defunctis et tertiam pro peccatis.

Hospitale, *S. Spiritus* [1]) tituli, oratorium domui pauperum annexum, infra limites oppidi alias in corpore situatum, etiam cum area dotis capellani perpetui titulo praepositurae insigniti et per reverendissimum olim in Christo patrem dominum *Jacobum de Syenno*, s. ecclesiae *Gnesnensis* archiepiscopum et primatem, de consensu venerabilis capituli ipsius ecclesiae praedictae *Gnesnensis* erectum et certis bonis temporalibus de mensa archiepiscopali de anno Domini millesimo quadringentesimo septuagesimo septimo fundatum et dotatum; quod quidem hospitale et eius pro tempore praepositus, prout litterae sub titulo et sigillo eiusdem olim reverendissimi patris domini *Jacobi* de consensu praedicti capituli *Gnesnensis* datae et concessae disponunt et continentur, habet pro dote et fundo, imprimis in eiusdem oppidi haereditate et circa ipsum oppidum certum agrum sex sulcorum, iacentem inter agros alios oppidanorum, per quendam olim providum *Joannem Burza* de eadem *Pyanthek* eidem hospitali donato et per praefatum reverendissimum olim archiepiscopum *Jacobum* cum decima ex eodem agro proveniente incorporato; ex quo agro ex ordinatione eiusdem olim reverendissimi patris dimidium census locationis hospitale pauperum et alteram dimidiam partem praepositus pro tempore existens tollere debet; insuper tres hortos circum circa ipsum oppidum in anteoppido iacentes, quos hortos praepositus habet facultatem pro libito disponere, locare et utilitates percipere; item habet decimam manipularem in villa *Pluvyny* [2]) sub parochiali ecclesia in *Kozyel*, cuius medietas cedere debet pro usu pauperum et altera pro usu praepositi; item aliam decimam manipularem in *Lypyny* [2]) sub parochia in *Lodzya*, post cuius villae

[1]) *Szpital ś. Ducha*, dziś już nie istniejący, fundował w roku 1477 arcybiskup *Jakób Sienieński*. Erekcya jego znajduje się w całej osnowie w archiwum kapituły *gnieźnieńskiej* (Liber privileg II, f. 14 i 15). Dziesięciny stołu arcybiskupiego w *Płudwinach*, wsi należącej do parafii *Koźle* nadał szpitalowi arcybiskup *Sienieński* przy erekcyi jego. [2]) Dziesięciny w *Lipinach* nadał temuż szpitalowi arcybiskup *Fryderyk Jagiellończyk* w roku 1501 (Archiv. Capit. Gnesn., Liber privileg. II, f. 43).

omnes et singulos agros cmethonales dumtaxat ex donatione posteriori olim reverendissimi patris domini *Frederici*, cardinalis *S. Romanae* ecclesiae tituli *S. Luciae in septem soliis*, archiepiscopi *Gnesnensis*, similiter ex consensu venerabilis capituli eiusdem ecclesiae *Gnesnensis*, spectat ad idem hospitale *S. Spiritus* in *Pyanthek*, cuius medietas similiter cedere debet in usum praepositi et altera pauperum; insuper omnes et singulae oblationes altaris in eodem oratorio pro tempore fiendae cedere debent in usum praepositi pro tempore existentis; item praepositus pro tempore existens obligatur ex prima fundatione singulis septimanis ad duas missas, una de *beata Virgine* et ultera pro defunctis; et postea ex incorporatione et donatione alterius decimae, superius descriptae, similiter ad alias duas missas, una de *b. Virgine* et altera pro defunctis cum positione collectarum pro vivis pontificibus, collecta pro peccatis et pro mortuis defunctis; insuper obligatur ad administrationem sacramentorum, videlicet poenitentiae, viatici et unctionis extremae pauperibus in domo hospitalis degentium (sic); item ad interessendum circa ecclesiam parochialem ad divina, peractis divinis in oratorio, infra maturam parochialem superpelliciatus, in qua habet primum locum post rectorem seu curatum parochialem ecclesiae *S. Trinitatis*; idem hospitale alias praepositura ipsius ex concessione praefati olim reverendissimi patris domini *Jacobi*, archiepiscopi *Gnesnensis*, fundatoris et dotatoris, est de iure patronatus et praesentandi proconsulum cum consulibus dicti oppidi *Pyathek*, qui debent esse provisores pauperum alias vitricos ordinare.

99. OSCHKOVICE.*)

Villa haereditaria et in eadem ecclesia parochialis, tituli *S. Martini*, de iure patronatus laicorum haeredum in eadem *Oschkovice* et *Droguscha* nečnon *Sdzarj* vicibus alternatis, ita videlicet, quod haeredes de *Oschkovice* vacatione occurrente pro una vice praesentant et altera pars, videlicet haeredes de *Droguscha* et *Zdzarj* consentiunt, et e converso; quam pronunc obtinet honorabilis *Stanislaus Bogyenskj* [1]) ex praesentatione haeredum de *Droguscha* et *Zdzarj* et de consensu haeredum de *Oschkovice*; qui, prout ex antiquo, consuevit servare circa ipsam ecclesiam in subsidium duos capellanos in vicarios et ministrum, quos ex proventibus mensae suae plebanalis salariat; et spectant ad eandem ex antiquo iure parochiali ultra praedictam *Oschkovice* aliae villae, videlicet *Borovo* [2]), *Droguscha* [3]), *Laznyno duplex* [4]), *maius* et *minus* et tertia *Laznyno*, dicta *Zarowskye* [5]), item *Orynyce duplex* [6]), *Yasyona* [7]), *Vithovo* [8]), *Lezayna* [9]), *Sdzarj* [10]), *Pyaskj* [11]), *Borowko minor* [12]), *Zavadowko* [13]) et *Stradzewko* [14]); et habet pro dote et fundo bona, de-

*) *Oszkowice*, wieś szlachecka położona w dzisiejszej archidyecezyi *warszawskiej*, powiecie i dekanacie *łowickim*, posiadała kościół parafialny według wzmianek w aktach konsystorskich już w połowie wieku XV, o którego fundatorach i dziejach na wszelkich zbywa nam wiadomościach.

[1]) *Stanisław Bogiński*, pleban. [2]) *Borowo*. [3]) *Drogusza*. [4]) *Łazin* i *Łazinek*. [5]) Osada dziś nie znana. [6]) *Orenice*, dziś tylko jedne. [7]) *Jasionna*. [8]) *Witów*. [9]) *Leżajna*. [10]) *Żdżary*. [11]) *Piaski*. [12]) *Borówek*. [13]) *Zawadowko* i [14]) *Stradzewko*, osady dziś w parafii i okolicy nie znane.

cimas et proventus infrascriptos, quorum ex antiquo et modo est in possessione pacifica; et primo in eadem *Oschkovice* circa ecclesiam habet specialem aream pro curia plebanali et in eadem curiam cum hortis pro allodio et aliis utilitatibus inserendis, seminandis et plantandis, necnon vinario, eidem areae adiacentibus; necnon alias speciales areas pro vicariis duobus et ministro cimiterio adiacentes et in eis domunculas; item habet pro praedio unum specialem campum agrorum cum pratis eidem campo adiacentibus, inter haereditates alias in confinibus villarum *Oschkovice*, *Droguscha*, *Zdzarj* et *Pyaskj*, certis signis ab eisdem haereditatibus distinctum et obsignatum; decima etiam manipularis post omnes et singulos agros praediales et cmethonales alias totius villae proveniens spectat ad eandem parochialem ecclesiam in *Oschkovice* et rectorem ipsius, et conducunt eam ex agris cmethonalibus cmethones curribus ipsorum in dotem plebanalem absque solutione quavis canapalium; solvunt tamen colendam de manso possessionato per grossum et de dimidio per dimidium, et similiter in aliis villis eiusdem parochiae solvunt.

Borovo, *Laznyno maius* et *Lasnyno Sdzarowskye*, villae sub eadem parochiali in *Oschkovice*, post quarum villarum agros omnes et singulos praediales decimae manipulares provenientes spectant ad ecclesiam parochialem praedictam in *Oschkovice* et ipsius rectorem, et ex agris cmethonalibus ad canonicatum et praebendam *Lanciciensem*, quos obtinet modo dominus *Spythek Buzynskj* [1]).

Lasnyno minus, villa sub eadem parochiali in *Oschkovice*, post cuius villae omnes et singulos agros decimas manipulares provenientes alternatis vicibus percipiunt eiusdem ecclesiae in *Oschkovice* rector cum canonico *Lanciciensium* canonicatus et praebendae, quos modo obtinet dominus *Spythek Buzynskj*, et similiter in villa *Zavadowko* alternatis vicibus decimae manipulares modo praemisso percipiuntur.

Jaschona, *Wythowo* et *Leznyna*, villa sub eadem parochiali in *Oschkovice*, in quibus villis sunt ex antiquo agri praediales ab agris cmethonalibus distincti, ex quibus decimae manipulares provenientes spectant ad eandem parochialem in *Oschkovice* et ipsius rectorem, de agris autem cmethonalibus ad altare tituli *S. Alexii* in ecclesia collegiata *Lanciciensi*.

Orynyce, villa sub parochiali ecclesia in *Oschkovice*, cuius incolae pro eadem parochiali nihil aliud, solum colendam solvunt, et decimas manipulares ex totius villae agris ecclesiae parochialis in *Gyeczno* rectori.

Droguscha, *Sdzarj*, *Pyaski*, *Borowko*, *Stradzewko* et *Orynyce minor*, villae sub parochiali praedicta in *Oschkovice*, post quarum villarum omnes et singulos agros praediales et cmethonales possessionatos et desertos decimae manipulares ex antiquo provenientes in toto spectant ad eandem ecclesiam parochialem in *Oschkovice* et rectorem ipsius.

Taxata est eadem ecclesia ad unam sexagenam argenti, quo vero ad denarium *S. Petri* ad quatuor scotos.

[1]) *Spytek z Bużenina*, o którym było wyżej.

100. VALYSCHEWO.*)

Villa haereditaria, in eadem ecclesia parochialis, tituli *Nativitatis gloriosissimae Virginis Mariae* et *S. Vitalis*, de iure patronatus haeredum duntaxat de eadem *Valischewo* pro tempore existentium, quam pronunc obtinet venerabilis *Albertus Valyschewskj*[1]), canonicus *Lanciciensis*, ex praesentatione protunc haeredum in eadem; qui, prout ex antiquo, circa eandem ecclesiam servat duos capellanos in vicarios et ministrum, quos ex proventibus mensae suae plebanalis salariis providet; ad quam iure parochiali ex antiquo ultra praedictam villam *Walyschevo* aliae villae, videlicet *Psarj*[2]), *Psarska Volya*[3]) deserta, *Ploczzynow*[4]), *Skubyeykj*[5]), *Czebolyce*[6]), *Boczkj duplex*[7]), *Sbroszkova Volya*[8]), *Zywanyce*[9]), *Borschyny Zyvanyce*, *Gawronkove* deserta[10]), *Sopel*[11]), *Zywanyce Glynskye*[12]), *Glynnyk maior*[13]), *Popow maior*[14]), *Popow minor*[15]), *Myaschasosznya*[16]), *Goslawska Volya*[17]), *Goslawice*[18]), *Orbykulj*[19]) deserta et *Varcholow*[20]) etiam deserta spectant et pertinent; et habet eadem ipsa ecclesia pro dote et fundo ex antiquo bona, decimas et proventus infrascriptos, quorum et modo est in possessione pacifica; et primo in eadem villa et ipsius haereditate habet imprimis circa ecclesiam unam specialem aream pro curia plebanali et in eadem curiam cum hortis pro praedio, allodio, vinario et aliis commoditatibus et utilitatibus, eidem areae dotis plebanalis adiacentibus; insuper alias speciales areas pro duobus vicariis et tertiam pro ministro et in eisdem domunculas; item pro praedio habet unum specialem campum agri ante villam praedictam *Valyschew* iacentem, qui incipit ab alveo torrentis, dicti *Garskj*, et se protendentis circa limites haereditatis villae, dictae *Skubyeykj*, usque ad praedium dominorum haeredum in eadem *Valyschew* cum certa alia sorte agri quondam praediali haeredum de *Ploszczynovo* cum prato ac hortulaniis eidem sorti agrorum et areae dotis plebanalis adiacentibus, per venerabilem dominum *Albertum* de eadem

*) *Waliszewo*, wieś szlachecka, gniazdo familii *Waliszewskich* h. *Leszczyc* (Niesiecki l. c. IV, 452), należący dziś do archidyecezyi *warszawskiej*, dekanatu i powiatu *łowickiego*, zawdzięcza kościół parafialny szczodrobliwości tejże rodziny, która, jak opis powyższy świadczy, utrzymała się przy *Waliszewie* jeszcze na początku wieku XVI. Kościół ten istniał już w końcu wieku XIV, jak dowodzą akta konsystorza *gnieźnieńskiego* (Excerpta ex actis Consist. Gnesn. ab a. 1404 f. 257 sqq.). W roku 1442 *Krystyn*, *Ścibor* i *Trojan Waliszewscy*, *Tomasz z Mięsosośni*, kasztelan *słoński*, *Jan z Zakrzewa*, pleban w *Ostrowie* i *Elżbieta z Ploszczynowa*, jako patronowie kościoła *waliszewskiego*, pozywają przed sąd konsystorza *gnieźnieńskiego* dziedziców *Zakrzewa* o to, że prezentowanego przez nich plebana *Piotra* niepokoją, nie chcąc go za takiego uznać i przywłaszczając sobie prawo prezentowania na beneficyum w *Waliszewie* wbrew przywilejom i dekretom arcybiskupa *Wincentego Kota* (Excerpta ex actis Consist. Gnesn. f. 244). Sprawę tę rozstrzygnął później konsystorz na korzyść dziedziców *Waliszewa*, jak opis powyższy dowodzi.

1) *Wojciech Waliszewski*, kanonik *gnieźnieński* i *łęczycki*, pleban w *Waliszewie*, otrzymał r. 1505 prowizyą apostolską na kanonią *krakowską*, którą ustąpił *Erazmowi Ciołkowi*, biskupowi *płockiemu* (X. Korytkowski l. c.). 2) *Psary*. 3) *Psarska Wola*, dziś w parafii nie znana. 4) *Płoszczynów*. 5) *Skubiki*. 6) *Cybulice*. 7) *Boczki Zarzeczne* i *Boczki Domaradzkie*. 8) *Wola Zbrożkowa*. 9) *Ziewanice*. 10) *Gawronki*. 11) *Sopel*. 12) *Ziewanieski*. 13) *Glinnik*. 14) *Popów*. 15) *Popówek*. 16) *Mięsosośnia*. 17) *Gosławska Wola*. 18) *Gosławice*. 19) Nieodgadnione. 20) Także.

Walyschow, canonicum *Lanciciensem* et plebanum in eadem *Walyschow*, pro sexaginta marcis pecuniarum pro eadem ecclesia et usu eiusdem exemptum et, ut dicitur, ad eandem ex antiquo spectantem; decima etiam manipularis ex omnibus et singulis eiusdem villae agris tam praedialibus quam cmethonalibus proveniens in toto spectat ad eandem ecclesiam parochialem in *Walyschow* et rectorem ipsius, et conducunt eam ipsius villae cmethones ex eorum agris curribus eorum in dotem plebanalem absque quavis solutione canapalium, et ex agris praedialibus plebanus curru ipsius; solvunt tamen colendam eiusdem villae incolae de qualibet domo per medium grossum.

Makolice[1]), villa mensae archiepiscopalis ecclesiae *Gnesnensis*, in qua est ecclesia parochialis, in qua ultra praedium archiepiscopale et cmethonales agros alios et hortos ex antiquo fuerunt et modo sunt duo mansi speciales cum areis et hortis, nec non pratis mansos concernentibus, et ab aliis agris cmethonalibus eiusdem villae distincti seorsum in eadem villa et ipsius haereditate iacentibus(sic), in quibus modo resident quidam cmethones *Waga*, *Baran* et *Sokol*; quorum proprietas cum omni iure, dominio et proprietate necnon decima eiusdem proveniente spectat ad ecclesiam parochialem in *Walyschevo* et ipsius rectorem; et solvunt cmethones dictorum mansorum pro tempore possessores eiusdem ecclesiae parochialis in *Walyschevo* rectori pro tempore existenti singulis annis pro censu de quolibet manso per dimidiam marcam, necnon duos capones, triginta ova et singulis septimanis eorum quilibet de manso per duos dies laborat labores plebano in eadem *Valyschevo* pro tempore necessarios, alias pro arbitrio plebani eiusdem, prout cmethones eiusdem villae archiepiscopales laborare obligantur, et ipsi tenentur plebano; qui quidem cmethones plebanales habent libertatem ligna pro eorum necessitate in boris archiepiscopalibus incidendi in locis, in quibus archiepiscopales cmethones habent libertatem.

Psari, villa sub praedicta parochiali in *Walyschevo*, in qua agri praediales per fluvium *Mroga* partiuntur, quorum agrorum sub una parte fluvii iacentium decimae manipulares provenientes spectant ad parochialem in eadem *Walyschewo*, et ab altera parte ad parochialem ecclesiam in *Modlna* et ipsarum rectores; ex agris autem cmethonalibus omnibus et singulis decimae manipulares provenientes in toto spectant ad certos canonicatum et praebendam ecclesiae *Lanciciensis*, quos obtinet modo dominus *Albertus Walyschewskj*.

Plosczynow, *Zywanyce*, *Borszyny*, *Popowo minor*, *Popovo maior* et *Glynnyk*, villae sub praedicta parochiali in *Valischow*, quarum villarum post agros omnes et singulos praediales decimae manipulares provenientes spectant ad eandem parochialem ecclesiam in *Walyschevo* et rectorem ipsius, et ex agris cmethonalibus quoad villas praedictas *Ploscynow*, *Zywanyce*, *Borszyny*, *Popowo duplex* ad certos canonicatum et praebendam *Lancicienses*, quos modo obtinet dominus *Albertus Walyschewskj*, quo vero ad *Glynnyk* ad mensam archiepiscopalem ecclesiae *Gnesnensis*.

Sbroskova Volya, *Varcholow*, haereditas deserta, *Psarska Volya*, similiter haereditas deserta et quondam villae sub eadem parochiali, quarum incolae pro eadem ecclesia nihil aliud solvunt aut solvebant, solum columbationem per dimidium grossum, et decimas manipulares in *Sbroskova Volya* pro parochiali in *Makolice* et rectore

[1]) *Mąkolice*, wieś z kościołem parafialnym w dekanacie i powiecie *łowickim*.

eiusdem; in *Varcholovo* pro mansionariis oratorii in *Banthkow*, et in *Psarsko Volya* pro universitate vicariorum ecclesiae collegiatae *Lanciciensis*.

Skubyeyki, *Czybolice*, *Boczkj*, *Sopel*, *Zywanyce*, *Glynskye*, *Myasztaszoznya* et *Orbykuli*, haereditas deserta et quondam villa sub eadem parochiali in *Walischevo*, quarum incolae post omnes et singulos praediales et cmethonales agros possessionatos et desertos generaliter et singulariter singulos decimas manipulares provenientes ex antiquo solvunt pro eadem parochiali ecclesia in *Wa(li)schew* et rectore ipsius.

Goslawska Volya et *Goslavice*, villae sub eadem parochiali in *Walyschewo*, in quibus sunt agri praediales ab agris cmethonalibus ex antiquo distincti, ex quibus decimae manipulares provenientes spectant ad eandem parochialem ecclesiam in *Walyschewo* et ipsius rectorem et ex agris cmethonalibus ad canonicatum et praebendam, quos modo obtinet dominus *Spythek Buzynskj*.

Taxata est eadem ecclesia ad duas marcas argenti et quoad denarium *S. Petri* camerae apostolicae ad quatuor scotos.

101. BIELAWI.*)

Oppidum haereditarium, in eodem ecclesia parochialis murata, tituli *Visitationis b. Virginis Mariae*, de iure patronatus laicorum, haeredum in eodem; et habent

*) *Bielawy*, dziś osada, dawniej miasto, nad rzeką *Mrogą*, należące obecnie do archidyecezyi *warszawskiej*, dekanatu i powiatu *łowickiego*, słynne na całem *Mazowszu* ze swego piwa, gniazdo starożytnej familii *Bielawskich* h. *Zaremba*, z której pochodzili: *Wojciech Bielawski*, kanonik *gnieźnieński*, scholastyk *łęczycki* (1408—1423), *Piotr Bielawski*, kanonik *gnieźnieński* (1414), *Jan Bielawski*, kustosz *gnieźnieński* od roku 1409, *Stanisław Bielawski*, kanonik *gnieźnieński*, archidyakon *łęczycki* od r. 1437 do 1479 (Ks. Korytkowski l. c.), *Maciej Bielawski*, kasztelan *łęczycki*, *Stanisław*, podkomorzy *łęczycki* (1438 i 1433) i inni (Niesiecki l. c. I, 92), miała kościół parafialny przez tęż familią założony i uposażony już przynajmniej w pierwszej połowie wieku XIV, jak wnosić należy z zapisków w aktach konsystorza *gnieźnieńskiego* (Excerpta ex actis Consist. Gnesn.). Z rąk *Bielawskich* przeszły *Bielawy* do *Tarnowskich* (Baliński l. c. I, 276), a w początku wieku XVI należały, jak opis powyższy świadczy, do *Sokołowskich*, następnie do *Dzierzbickich*, potem do *Skarbków* (tamże I, 276). Arcybiskup *Wojciech Jastrzębiec* (1422—1436) erygował na prośby wyżej wspomnianego *Wojciecha Bielawskiego*, kanonika *gnieźnieńskiego* przy kościele w *Bielawach* kolegium mansyonarzów, przekazawszy im na uposażenie dziesięciny stołu arcybiskupiego w *Jaworzynie*, *Gozdowie* i *Woli Makowskiej* (Damalewicz, Series Archiepiscopor. Gnesn. f. 236). Przed rokiem 1460 *Maciej z Bielaw*, kasztelan *łęczycki*, fundował ołtarz w kościele *bielawskim*, na którego uposażenie arcybiskup *Jan Sprowski* ustąpił dziesięciny stołu swego w *Malicach*. Odnośny dokument erekcyjny brzmi jak następuje: „*In nomine Domini amen. Ad perpetuam rei memoriam. Joannes Dei gracia Sancte Ecclesie Gueznensis Archiepiscopus et Primas. Et si omnes, qui nobis et Ecclesie nostre sua prestiterunt obsequia singulari favore prosequimur, illos tamen speciali gracia prevenimus et affectu, a quibus ipsa Ecclesia nostra in suis necessitatibus presidia suscepit ampliora. Proinde significamus tenore presencium quibus expedit universis. Quomodo magnificus dominus Mathias de Byelawi, quondam castellanus Lanciciensis zelo devotionis accensus, cupiens diem ultimum operibus misericordie prevenire, altare in Ecclesia parochiali in Byelawi nostre diocesis pro sue salutis remedio fundare proposuit, unde nobis supplicavit, qualiter sibi decimam manipularem in villa sua Malicze in terra Lanciciensi sita provenientem et ad mensam nostram archiepiscopalem spectantem pro*

inter se ex antiquo super iure praesentandi certam ordinationem, hoc videlicet modo, quod possessor antiquae curiae, prout modo est dominus *Stanislaus Sokolowskj*, debet eligere tres personas idoneas, ex quibus alii omnes et singuli ipsius oppidi haeredes debent eligere unum, quem idem haeres obtinens pro tempore curiam antiquam habet facultatem praesentandi et alii cohaeredes pro tempore existentes in eundem consentiendi, prout litterrae huiusmodi ordinationis latius disponunt; quam pronunc obtinet honorabilis *Simon de Pyekarj* ex praesentatione generosi domini *Stanislai Sokolowskj*, dapiferi *Lanciciensis*, protunc possessoris antiquae curiae et ex consensu aliorum cohaeredum; qui, prout ex antiqua ordinatione et speciali dotatione, circa eandem ecclesiam tenetur servare et ordinare singulis annis sex capellanos in mansionarios et vicarios necnon et ministrum, qui ex antiquo habent speciales decimas et proventus inferius specificandos et declarandos; et spectant ad eandem iure parochiali ultra oppidum praedictum *Byelavj* ex antiquo villae infrascriptae, videlicet *Byelawska Wyesch* [1]), *Szelygy* [2]), *Brzozow* [3]), *Mroga* [4]) et *Valewyce* [5]); et habet eadem ipsa ecclesia ipsiusque rector, mansionarii et minister decimas, bona et proventus pro dote et fundo infrascriptos, quorum modo, prout ex antiquo, extant in possessione pacifica vel quasi; et primo in eodem oppido ipsiusque haereditate et circa ecclesiam imprimis rector eiusdem ecclesiae habet unam specialem aream pro curia plebanali et in eadem curiam cimiterio contiguam cum hortis pro allodio, prato et aliis utilitatibus satis competentem, eidem areae adiacentibus versus fluvium et curiam antiquam se protendentem; insuper pro praedio habet certos et speciales agros in tribus campis ipsius oppidi *Byelavj* haereditate hinc inde iacentibus cum pratis agris hinc inde adiacentibus; in uno campo dicto et appellato post oppidanorum, duos laneos et in confinibus unius mansi habet hortum pro utilitatibus domesticis plantandis et inserendis; in secundo vero campo, dicto *Cruszew*, alios tres laneos agri, duos insimul et tertium seorsum inter alios

eodem altari fundando et erigendo de nostra benignitate donare dignaremur. Nos supplicacionibus suis in hac parte annuentes, attentis ipsius domini Mathie castellani serviciis nobis et Ecclesie nostre multipliter exhibitis, qui non solum tempore hoc, quo huic Ecclesie presidemus, sed eciam a temporibus retroactis nostris predecessoribus se benevolum exhibuit, negocia ipsius Ecclesie promovendo, volentes eum proinde digna remuneracione reddere consolatum, sibi tanquam benemerito dictam decimam manipularem in ipsa villa Malicze provenientem sub ratihabicione venerabilium fratrum nostrorum dominorum prelatorum et canonicorum Capituli nostre Ecclesie Gneznensis predicte dedimus et donavimus pro dicto altari fundando et erigendo, damusque et donamus graciose per presentes pro Altarista dicti altaris pro tempore existente habendam, tenendam, utifruendam et pro suo beneplacito convertendam perpetuis temporibus et in evum. In cuius rei testimonium nostrum et dicti Capituli nostri sigilla presentibus sunt appensa. Datum Gnezne feria quinta proxima post festum sancti Adalberti pontificis et martiris gloriosi anno Domini millesimo quadringentesimo sexagesino. Presentibus venerabilibus dominis Johanne de Brzostkowo Cantore, Joanne de Milonicze Cancellario, Nicolao de Glamboczecz Archidiacono Poznaniensi, Petro Pnyewsky Preposito Vladislaviensi, Johanne de Brzostkowo, Stanislao de Byelawi, Archidiacono Lanciciensi, Johanne de Grandi, Stanislao de Brudzewo, Nicolao de Xyansch, Johanne de ibidem, Nicolao de Czechel, licenciato in decretis, Petro Bardsky, Demetrio de Senno, Benedicto Ffurman, Nicolao Spicimiri, decretorum doctore, Canonico Cracoviensi, Derslao de Czechel, Magistro Alberto de Oppathow, doctore in medicinis et Paulo de Czanzthkow, prelatis et canonicis Ecclesie nostre Gneznensis hic capitulariter congregatis" (Archiv. Capit. Gnesn., Liber privileg. II ab a. 1459 f. 707). Fundacya ta przed sporządzeniem opisu powyższego upadła, gdyż tam o niej nie ma wzmianki.

[1]) *Bielawska Wieś.* [2]) *Szeligi.* [3]) *Brzozów.* [4]) *Mroga.* [5]) *Walewice.* Dziś należą prócz tego do parafii: *Rulice, Marywil, Emilianów, Leonów, Władysławów.*

agros oppidanorum cum accrescentiis alias *przydathkj* in duobus locis in eodem campo situatis; item et in tertio, dicto *Kozyny* et *Maczyschewo*, alios quatuor laneos agri cum excrescentiis alias *przydathkj* in duobus locis similiter hinc inde iacentibus; decima vero manipularis ex agris praedialibus omnibus et singulis proveniens partitur ex antiquo hoc videlicet modo, quod ex agris praedialibus omnibus et singulis proveniens tollitur et percipitur per vicarios et mansionarios, et de uno campo dicto et appellato *Kozyny* per rectorem eiusdem ecclesiae parochialis in *Byelavj*; de agris autem aliis omnibus et singulis oppidanorum proveniens tollitur et percipitur per rectorem ecclesiae parochialis in *Koczyerzowo*; et ipsius oppidi oppidani et suboppidani nihil aliud solvunt, solum columbationem ex agris de manso possesso per grossum et de domo qualibet per dimidium grossum.

Byelawska Wyesch, *Schelygy* et *Brzoszow*, villae sub eadem parochiali, in quibus et ipsarum haereditatibus ex antiquo sunt agri praediales, ex quibus decimas manipulares provenientes percipiunt mansionarii eiusdem ecclesiae parochialis in *Byelavj*, et ex agris cmethonalibus canonicus ecclesiae *Lanciciensis* canonicatus et praebendae, quos modo obtinet dominus *Spythek Buzynskj*; et pro parochiali eiusdem ecclesiae rectori ipsarum villarum incolae, cmethones videlicet, solvunt dumtaxat colendam.

Mroga, villa sub eadem parochiali, cuius villae ex agris praedialibus certis decimas manipulares rector parochialis et ex certis mansionarii eiusdem ecclesiae parochialis in *Byelavj* tollunt hinc inde et percipiunt, de agris autem cmethonalibus dumtaxat canonicus *Lanciciensis* canonicatus et praebendae, quos modo obtinet dominus *Spythek Buzynskj*.

Valevice, villa sub eadem parochiali in *Byelavj*, cuius incolae pro eadem parochiali solummodo colendam solvunt, decimas vero ex praedialibus agris pro parochialis ecclesiae in *Sobbota* et ex cmethonalibus ecclesiae parochialis in *Campyna* rectoribus.

Powlovice, villa sub parochiali ecclesia in *Lakj*, post cuius villae omnes et singulos agros praediales et cmethonales decima manipularis proveniens in toto spectat ad ecclesiam parochialem in *Byelavj* et ipsius mansionarios.

Makolska Volya et *Gosdowo*, villae sub parochialibus in *Makolice* et *Kozyel*, quarum post omnes et singulos agros decimae manipulares provenientes in toto spectant ad parochialem ecclesiam in *Byelavj* et ipsius mansionarios; ex praedialibus tamen agris in villa *Gosdowo* decimas manipulares provenientes percipit plebanus in praedicta *Kozyel*, et solvit singulis annis decem et octo grossos mansionariis dictae parochialis in *Byelavj* ex certa ordinatione.

Lypyni, villa sub parochiali ecclesia in *Brzeszyny*, ex cuius agris omnibus et singulis decimae manipulares provenientes spectant ad ecclesiam parochialem in *Byelavj* et ipsius mansionarios.

Polik, villa sub parochiali in *Brzeszyny*, post cuius similiter agros tam praediales quam cmethonales decimae manipulares provenientes in toto spectant ad ecclesiam parochialem in *Byelavj* et ipsius mansionarios et similiter in *Maliczow*.

Moskolye necnon *Stokj* et *Stokowska Volya*, villae sub parochialibus ecclesiis in *Dobra* et *Myleskj*, quarum ex agris omnibus et singulis cmethonalibus possessionatis et desertis decimae manipulares provenientes ex antiquo spectant ad ecclesiam parochialem in *Byelavj* et rectorem ipsius, de agris autem praedialibus in *Moskolye*

ad parochialem in *Dobra*, et in *Stokj* et *Stokowska Volya* ad parochialem ecclesiam in *Myleskj* et ipsarum rectores.

Przywyska, villa sub parochiali ecclesia in *Sobbota*, cuius villae ex agris praedialibus ecclesiarum parochialium de eadem *Sobbota* et *Byelavj* ex certis respective decimas manipulares rectores percipiunt, pro parte tamen rectoris dictae parochialis in *Sobbota* huiusmodi decimas ex certis agris praedialibus provenientes ex concessione plebani minister de eadem ecclesia percipit.

Krzyskovice et *Yanovice*, villae sub parochiali ecclesia in *Pyanthek*, quarum ex agris dumtaxat praedialibus decimae manipulares provenientes spectant ad ecclesiae parochialis in *Byelavj* rectorem; percipit tamen eas minister ecclesiae in eodem ex concessione plebani.

Paprothna, villa sub parochiali in *Brzeszyny*, cuius ex agris praedialibus decimae manipulares provenientes spectant ad parochialem praedictam in *Byelavj* et percipere eam solet ipsius ecclesiae minister.

Taxata est eadem ecclesia ad unam marcam argenti, quo vero ad denarium *S. Petri* camerae apostolicae ad tres scotos.

DECANATUS RURALIS BEDLNENSIS,

eiusdem archidiaconatus *Lanciciensis* sequitur, et primo

102. KOSCZYOL CUM THOPOLYA.*)

In eadem *Kosczyol*, villa mensae archiepiscopalis ecclesiae *Gnesnensis*, ultra ecclesiam collegiatam habetur ex antiquo alia ecclesia parochialis, tituli *S. Nicolai*,

*) *Kościoł*, wieś niegdyś arcybiskupia, dziś *Tum* nazwana od starożytnej tamże przez dziewięć wieków blisko istniejącej archikollegiaty *łęczyckiej*, położona na wschód od miasta *Łęczycy* wśród błót i trzęsawisk, miała kościół parafialny obok rzeczonej kolegiaty już przynajmniej w wieku XIII, przez arcybiskupów *gnieźnieńskich* fundowany i uposażony, do którego od niepamiętych czasów wcielono kościół starodawny wraz z parafią w pobliskiej wsi *Topola*. Po zniesieniu archikolegiaty *łęczyckiej* w r. 1818 przeniesiono nabożeństwo parafialne z kościoła *ś. Mikołaja* w *Tumie* do kościoła pokolegiackiego, a w *Topoli* osobnego ustanowiono plebana. Kościół *ś. Mikołaja* pierwotnie drewniany, w przeciągu wieków pokilkakrotnie z drzewa odbudowany opisuje lustracya dóbr arcybiskupich w roku 1785 przez *ks. Ignacego Bardzińskiego*, kanclerza *gnieźnieńskiego*, dokonana temi słowy: „Kościół drugi w *Tumie* *ś. Mikołaja* drewniany już nadstarzały należy z funduszem swoim do wikaryuszów kolegiaty“ (Arch. Capit. Gnesn.). Po przeniesieniu nabożeństwa do kościoła kolegiackiego, kościół dawny parafialny upadał coraz więcej, aż nareszcie zupełnie został zniesiony. Według powyższego opisu kościół *topolski* był starożytny i już na początku wieku XVI wcielony był do kościoła w *Tumie*. Kto go pierwotnie fundował i później z upadku dźwigał, nie wiadomo.

cui ex antiquo annexa est alia ecclesia parochialis in *Thopolya* tituli *S. Bartholomaei* ultra paludes *Lancicienses* sita, nec non vicaria perpetua in ecclesia collegiata *beatae Mariae Lanciciensis* de iure patronatus et praesentandi praepositi eiusdem collegiatae *Lanciciensis* pro tempore existentis; quam pronunc obtinet honorabilis *Adam de Jeschow*[1]) ex praesentatione reverendissimi in Christo patris olim domini *Andreae Rosa*[2]), archiepiscopi *Gnesnensis* et tunc praepositi *Lanciciensis*; qui, prout ex antiquo, circa eandem parochialem *S. Nicolai* in *Kosczyol* solet facere residentiam personalem et in *Thopolya* unum vicarium cum ministro servare et tenere consuevit, quos ex proventibus mensae suae plebanalis salariis providet; ad quas iure parochiali ex antiquo spectant respectivae villae infrascriptae, videlicet quoad *Kosczyol S. Nicolai* praedicta *Kosczyol*, nec non *Mychalovice*[3]), *Vythalyschevice duplex*[4]) et *Manklow*(sic) *deserta*[5]), quo vero ad *Thopolya S. Bartholomei* ultra paludes praedicta *Thopolya*[6]), nec non *Gawrony duplex*[7]), *Chrzastowko*[8]), *Prandzewo*[9]), *Rybythwy*[10]), *Kucharj duplex*[11]), *Kozuby duplex*[12]), *Dobrogosti*[13]) et *Karlowo*[14]); quarum quidem ecclesiam pro tempore rector seu plebanus circa ipsas ecclesias habet ex antiquo pro dote et fundo, imprimis in *Kosczyol* circa oratorium *S. Nicolai* specialem unam aream cimiterio eiusdem ecclesiae *S. Nicolai* contiguam pro curia plebanali et in eadem modo curiam cum horto in postico eiusdem sibi ipsis contiguam, non tamen habet aliquos agros, solum alios proventus infrascriptos, videlicet in eadem *Kosczyol* habet ex omnibus et singulis agris cmethonalibus missalia de quolibet manso per duos coros avenae et per unum siliginis; tabernatores vero et hortulani solvunt dumtaxat colendam de qualibet domo per grossum; decimae vero manipulares post omnes et singulos agros praediales et cmethonales provenientes in toto spectant ad mensam archiepiscopalem; molendinator etiam solum colendam per unum grossum solvit.

Mychalovice et *Wytalyschevice minus*, villae sub eadem parochiali in *Kosczyol*, in quibus non sunt aliqui ex antiquo agri cmethonales, solum praediales; post quarum villarum omnes et singulos agros decimae manipulares provenientes in toto spectant ad eandem parochialem *S. Nicolai* in *Kosczyol* et ipsius pro tempore rectorem.

Vitalyschevice maius, sub eadem parochiali in *Kosczyol*, in qua ex antiquo sunt et fuerunt speciales agri praediales curiarum nobilium, quarum modo sunt duae ab agris cmethonalibus distinctae, nec non quidam arvus seu mansus agri specialis ab haereditate *minoris Vythalyschevice* ex quadam causa et tandem per limitationem granicierum ademptus; de quibus omnibus et singulis agris praedialibus nec non praedicto arvo seu manso adempto et praedictae haereditati *maioris Vythalyschevice* incorporato decimae manipulares provenientes spectant ad eandem parochialem *S. Nicolai* in *Kosczyol* et ipsius rectorem; de agris autem cmethonalibus pro certis canonicatu et praebenda *Lanciciensibus*, quos modo obtinet dominus *Joannes Handa*[15]); nihilominus habetur differentia super aliquibus agris ademptis super perceptione decimae provenientis inter plebanum et canonicum.

[1]) *Adam z Jeżowa*, pleban. [2]) *Andrzej Róża Boryszewski*. [3]) *Michałowice*. [4]) *Witaszewice* i *Witaszewiczki*. [5]) *Mętlew*. [6]) *Topola*. [7]) *Gawrony* i *Gawronki*. [8]) *Chrząstówek*. [9]) *Prądzew*. [10]) *Rybitwy* należą do parafii *Witonia*. [11]) *Kuchary* dwojakie tak samo. [12]) *Kozuby* dziś trojakie: *Średnie*, *Dobrogosty* i *Żarnowice*. [13]) *Dobrogosty*. [14]) *Karkoszki*. [15]) *Jan Handa z Grabowca Bogdańskim* zwany h. *Doliwa* (Acta decr. Capit. Posnan. VII, 82), dziekan *gnieźnieński* i *poznański*,

Munklow, villa quondam, modo haereditas deserta, decani ecclesiae *Lanciciensis* sub eadem parochiali in *Kosczyol*, cuius incolae quondam pro eadem parochiali et rectore ipsius solummodo colendam solvebant de manso per unum grossum et decimas manipulares pro decano.

Thopolya, villa ultra paludes et in eadem ecclesia praedictae ecclesiae *S. Nicolai* unita, ut praemissum est, in qua ecclesiae ipsius in *Kosczyol* rector ex antiquo habuit et modo habet in possessione pro dote et fundo imprimis aream pro domo absque horto et aliam pro ministro, item decimam manipularem post omnes et singulos agros praediales dumtaxat etiam pro monasterio *Lanciciensi*, ut dicitur, quondam donatam provenientem; post agros vero cmethonales omnes et singulos decima manipulares proveniens spectat ad mensam archiepiscopalem ecclesiae *Gnesnensis*; ex agris autem scultetiae pro canonicatu et praebenda *Lanciciensibus*, quos modo obtinet dominus *Joannes Handa*, pro parochiali vero in eadem *Thopolya* incolae tam ex agris cmethonalibus quam scultetiae solvunt missalia ipsius ecclesiae rectori de quolibet laneo per tres coros siliginis et per tres avenae.

Gawrony duplex, villae sub eadem parochiali in *Thopolya*, in quibus decimas manipulares ex agris praedialibus provenientes ex antiquo percipit rector parochialis ecclesiae in *Kosczyol* et *Thopolya*, nec non colendam ex cmethonalibus ex quolibet manso possessionato seu culto more aliarum villarum ipsius parochiae per unum grossum; decimas tamen manipulares ex agris cmethonalibus percipit custos ecclesiae *Lanciciensis* pro tempore existens.

Prandzewo et *Kuchari duplex*, villae sub parochiali in *Thopolya*, in quibus sunt agri praediales ex antiquo ab agris cmethonalibus distincti, ex quibus agris praedialibus omnibus et singulis decimae manipulares provenientes spectant ad eandem parochialem in *Kosczyol* et ipsius pro tempore rectorem et ex cmethonalibus in *Prandzewo* pro certis mansionariis collationis praepositi *Lanciciensis* in eadem *Lanciciensi* ecclesia, quo vero ad *Kuchari* ad universitatem ecclesiae *Lanciciensis* vicariorum.

Rybithwi, villa sub parochiali in *Thopolya*, in qua decimae manipulares ex agris praedialibus provenientes spectant ad ecclesiam parochialem in *Thopolya* et ipsius pro tempore rectorem; quo vero ad cmethonales agros in parte ex certis agris ad universitatem vicariorum et in parte ad mansionarios praepositurae ecclesiae *Lanciciensis*.

Kozubi duplex, villae sub parochiali in *Thopolya*, quarum post omnes et singulos agros cmethonales et praediales decimae manipulares provenientes in toto spectant ad eandem parochialem in *Thopolya* et rectorem eiusdem.

Chrzastovo et *Dobrogosti*, villae sub parochiali in *Thopolya*, quarum post omnes et singulos agris praediales et cmethonales decimas manipulares provenientes percipiunt ex antiquo in *Chrzastowko* factores capituli ecclesiae *Lanciciensis* et in *Dobrogosti* in maiori parte ex certis agris pro mensa archiepiscopali et in parte pro canonicatu et praebenda *Lanciciensibus*, quos modo obtinet dominus *Joannes*

proboszcz w *Widawie* i *Wolborsu* od roku 1517 kanonik *posnański* i kanonik *łęcsycki* (od r. 1510) w roku 1514 poseł z synodu *łęczyckiego* do króla *Zygmunta I* w sprawie kontrybucyi od duchowieństwa; r. 1527 kanonik, 1528 scholastyk i w tymże roku dziekan *gnieźnieński* i officyał jeneralny za arcybiskupa *Drzewickiego*, 1532 dziekan *posnański* † 20 października 1533 (Ks. Korytkowski l. c.).

Handa; pro parochiali autem ipsarum villarum incolae solummodo colendam de manso per grossum solvunt.

Karlowo quondam villa, nunc vero haereditas deserta, sub parochiali in *Thopolya*, cuius haereditatis ex agris omnibus et singulis decimae manipulares provenientes spectabant et modo spectant ad quoddam altare in ecclesia parochiali *S. Andreae* in *Lancicia*, ratione cuius ex quodam contractu possessores solvere tenentur per unam sexagenam singulis annis; item eiusdem ecclesiae in *Koszyol* et *Thopolya* pro tempore rector ultra proventus superius descriptos ratione vicariae ipsi ecclesiae ex antiquo unitae seu annexae percipit omnes et singulos proventus et singulas obventiones, prout unusquisque vicarius ecclesiae collegiatae *Lanciciensis* universitatis tollit et percipit.

Taxata est utraque ecclesia ad unam sexagenam argenti, quo vero ad denarium *S. Petri* camerae apostolicae ad octo scotos.

103. BLONYE.[1])

Villa regalis, in eadem ecclesia parochialis tituli *Omnium Sanctorum*, de iure patronatus regis Poloniae pro tempore existentis, quam pronunc obtinet honorabilis *Gregorius de Slup*[1]), ex praesentatione serenissimi principis domini *Sigismundi* moderni regis Poloniae; qui propter paucitatem proventuum non valet secum tenere alium capellanum in vicarium, solum ministrum, quem ex proventibus mensae suae plebanalis pro posse salariat; ad quam iure parochiali ultra praedictam villam *Blonye* aliae duae villae, videlicet *Leka*[2]) et *Zawadka*[3]) ex antiquo spectant et pertinent; habetque pro dote et fundo bona et proventus infrascriptos, quorum modo extat eadem ipsa ecclesia et rector ipsius in possessione pacifica et quieta; et primum in praedicta *Blonye* habet decimam manipularem post omnes agros praedii regalis provenientem, quam conducere solet curru proprio in dotem plebanalem; item habet unam specialem aream pro curia plebanali satis latam et spatiosam ex opposito agrorum praedii plebanalis cum hortis in postico et ante aream hinc inde consistentibus et adiacentibus et in quolibet campo trium camporum per duos mansos agri in latitudine et longitudine se protendentes, prout agri cmethonales protenduntur, etiam cum pratis mansos eosdem ex antiquo concernentibus; item cmethones pro eadem ecclesia nec non et advocatus solvunt missalia de quolibet manso per unum eorum cum dimidio siliginis et per unum cum dimidio avenae, item et colendam per

[1]) *Błonie*, wieś niegdyś królewska, położona w dzisiejszej archidyecezyi *warszawskiej*, dekanacie i powiecie *łęczyckim*, miała kościół parafialny z szczodrobliwości monarchów polskich już w wieku przynajmniej XIV, jak wnosić należy z powyższego opisu i wzmianek w aktach konsystorza *gnieźnieńskiego* (Excerpta ex actis Consist. Gnesn.). Dawniej należał kościół *błoński* do dekanatu *kłodawskiego*. Kto fundował obecną świątynię nie wiadomo.

[1]) *Grzegorz z Słup* (wsi położonej w gubernii *warszawskiej* parafii *Suserz* albo w gubernii *łomżyńskiej* parafii *Zuzel* (Skorowidz Król. Pol. z r. 1877 t. II, str. 158). [2]) *Łęka*. [3]) *Zawada*. Później przybyła osada *Mikołajew*.

unum grossum, loco vero decimae manipularis solvunt pecuniariam ex quolibet manso per octo grossos, et percipiunt eam per medium canonicus *Lanciciensis* pro canonicatu et praebenda, quos obtinet modo dominus doctor *Dominicus* [1]) pro dimidia parte et pro alia dimidia parte plebanus de *Lakoschyno*; scultetus tamen ex agris scultetiae, videlicet octo mansis huiusmodi decimam pecuniariam solvit pro praedicto plebano in *Lankoschyn*, sed quia dictae scultetiae adiuncti sunt alii quatuor mansi cmethonales ex speciali posteriori donatione regali alii quatuor mansi cmethonales (sic), ex quibus datur huiusmodi pecuniaria decima pro praedicto canonicatu et praebenda *Lanciciensi*.

Zawathka, villa sub eadem parochiali in *Blonye*, cuius villae decima manipularis ex agris cmethonalibus proveniens spectat ad canonicatum et praebendam *Lancicienses*, quos obtinet modo dominus doctor *Dominicus*, ex agris vero praedialibus certis datur pro eisdem canonicatu et praebenda et ex certis pro eadem parochiali et plebano in *Blonye*, et cmethones eiusdem villae pro eadem parochiali solummodo colendam de quolibet manso per grossum solvunt.

Laka, villa mensae archiepiscopalis ecclesiae *Gnesnensis* sub eadem parochiali in *Blonye*, cuius incolae nihil aliud pro eadem parochiali solvunt, solum columbationem de manso per grossum et decimas manipulares ex omnibus et singulis agris dempta una parte unius campi pro mensa archiepiscopali solvunt; de dicta autem parte praedicti campi pro certis canonicatus et praebendae canonico ecclesiae *Unyeoviensis*, quos modo obtinet dominus *Nicolaus Bedlenskj* [2]).

Taxata est eadem ecclesia ex antiquo ad unam marcam argenti, quo vero ad denarium *S. Petri* camerae ad duos scotos.

104. SZIEDLECZ.*)

Villa mensae episcopalis, ecclesiae *Vladislaviensis*, in eadem ecclesia parochialis, tituli *S. Martini*, de iure patronatus et praesentandi episcopi *Vladislaviensis* pro

[1]) *Dominik z Secemina*, kanclerz *gnieźnieński*, kanonik *łęczycki*, doktor teologii i obojga prawa, prałat wielkiej powagi i głębokiej nauki † 1519 (Ks. Korytkowski l. c.). [2]) *Bedleński Mikołaj* z *Bedlna* h. *Wieniawa*, kanonik *gnieźnieński* (1508), *poznański* (1485) i *uniejowski*, scholastyk i officyał *krakowski*, fundator szkoły na zamku w *Krakowie* † 1540 (Ks. Korytkowski l. c.).

*) *Siedlec*, niegdyś wieś biskupów *kujawskich*, położona w dzisiejszej archidyecezyi *warszawskiej*, powiecie i dekanacie *łęczyckim*, z kościołem parafialnym przez tychże biskupów fundowanym i uposażonym przynajmniej już w końcu wieků XIV, albowiem przed sądem konsystorza *gnieźnieńskiego* układał się *Jan*, pleban tamtejszy, odwołując się na dawne prawa swoje, z *Janem Drozdowskim*, plebanem w *Łęczycy* o dziesięciny w *Siedlcu* roku 1433. Prawdopodobnie powstała parafia *siedlecka* z części parafii *łęczyckiej*, jak z tego układu wnosić należy. W roku 1436 występuje w tymże konsystorzu jako świadek przy pewnej czynności *Paweł Zorzewski*, pleban *siedlecki* (Archiv. Capit. Gnesn., Excerpta ex actis Consist. Gnesn. f. 112 b. 142). W miejsce starodawnego kościoła drewnianego zębem czasu zniszczonego wystawili w roku 1758 nowy również drewniany małżonkowie *Władysław* i *Domicella* z *Grabowskich Kamieńscy* przy pomocy plebana ówczesnego, *ks. Stanisława Ciechowskiego*. Kościołek ten mały z bali sosnowych stawiany w formie krzyża, którego prawe ramię stanowi zakrystya, a lewe kruchta

tempore existentis, quam pronunc obtinet honorabilis *Thobias Yanykowskj*[1]) ex praesentatione reverendissimi patris domini *Mathiae* episcopi *Vladislaviensis*[2]) moderni; qui, prout ex antiquo, circa eandem ecclesiam servat unum capellanum in vicarium et ministrum, quos ex proventibus mensae suae plebanalis salariis providet; et spectant ad eandem iure parochiali ultra praedictam *Szyedlecz* aliae villae infrascriptae, videlicet *Garbolyno*[3]) *Saczkovo*[4]) (sic), *Krezelevyce*[5]), *Szyemczice*[6]) *Golbyce duplex*[7]), *Chorkj*[8]), *Zelenyevo*[9]), *Borowo duplex*[10]), *Patrze*[11]), *Slapy*[12]), quo ad hortulanos *Pylchi*[13]) similiter, *Boruczice*[14]) similiter quoad hortulanos, nec non *Dambye*[15]) et *Pruskj sextuplex*[16]); habetque eadem ipsa ecclesia pro dote et fundo bona, proventus et decimas infrascriptas, quorum modo est in possessione pacifica, et primo in eadem *Szyedlecz* et ipsius haereditate ex opposito ecclesiae in latere villae versus orientem habet specialem aream unam pro curia plebanali et in eadem modo curiam cum horto, nec non in latere eiusdem aliam specialem aream pro cmethone et in altero latere eiusdem villae unam aliam aream pro alio cmethone satis latam et spatiosam et in eisdem cmethones possessionatos, cum hortis eisdem areis hinc inde adiacentibus, insuper alias speciales areas pro vicario et ministro cimiterio contiguas cum hortulis; item habet per quatuor mansos agri in quolibet campo pro praedio plebanali cum pratis eisdem, mansis et agris adiacentibus ac eosdem ex antiquo concernentibus, in quorum uno dimidio locati sunt duo cmethones, unus in manso et alius in dimidio, et solvunt pro censu plebano de integro manso per dimidiam marcam et ex dimidio manso per fertonem, et unusquisque eorum ex dimidio manso obligatur laborare singulis septimanis per unam diem quoscunque labores plebano necessarios, item ad civitatem aut ad molendinum vecturas nec non lignorum; item decimam manipularem post omnes et singulos agros praediales domini episcopi *Vratislaviensis*[17]) in eadem villa, ex agris vero omnibus et singulis cmethonalibus nec non scultetiae decimae manipulares provenientes spectant ad ecclesiam parochialem in *Lancicia*; pro parochiali vero in eadem *Szyedlecz* eiusdem villae cmethones et scultetus solvunt dumtaxat missalia de quolibet manso per unum corum cum dimidio siliginis et per unum corum cum dimidio avenae; de praedictis autem mansis quatuor dotis plebanalis plebanus nulli solvit decimas sed eas ipsemet percipit.

Garbolyno, *Sanczkowo*, *Kreszelevyce* et *Szyemczice*, villae sub eadem parochiali in *Szyedlecz*, quarum incolae pro eadem ecclesia solummodo colendam de manso per grossum solvunt; decimas autem in praedicta *Garbolyno* pro universitate vicariorum ecclesiae *Lanciciensis*, in *Sanczkowo* et *Kreszelovyce* in toto et in *Szyemczice* ex certis campis et agris pro mensa archiepiscopali ecclesiae *Gnesnensis*, in parte vero alia et praesertim praedialibus agris in dicta *Szyemczice* pro altari et quadam capellania parochialis ecclesiae *S. Andreae* in *Lancicia*.

poboczna, przed kilku laty groził upadkiem. Podźwignął go obecny rządzca jego, *ks. Wiktor Mrowiński* i długie lata byt mu zabezpieczył, murem cmentarz naokoło niego opasał, drzewami lipowemi obsadził i wewnątrz pięknie przyozdobił (Acta Ecclesiae).

[1]) *Tobiasz Janikowski*, pleban. [2]) *Maciej Drzewicki*, prymas. [3]) *Garbolin*. [4]) *Jacków*. [5]) *Kręźelewice*. [6]) *Siemczyce*. [7]) *Golbice*, dziś tylko jedne. [8]) *Chórki*. [9]) *Zieleniew*. [10]) *Borów*, dziś tylko jeden. [11]) *Patrze*, jedyna wieś tej nazwy leży w gubernii *płockiej*, parafii *Będkowo*. [12]) *Czlapy*. [13]) *Pilichy*. [14]) *Borucice*. [15]) *Dębie*. [16]) *Pruski*, dziś tylko jedne. Później przybyły osady: *Koryta*, *Goszczywno*, *Siedlew*, *Skrzynki*, *Piekarice* i *Szarowizna*. [17]) Ma być *Vladislaviensis*.

Patrze, *Chorkj*, *Zyelenyowo*, *duplex Borowo* et *sextuplex Pruskj*, villae sub eadem parochiali in *Szyedlecz* nobilium haereditariae, in quarum aliquibus non sunt aliqui cmethones solum curiae nobilium, ex quarum villarum et haereditatum omnibus et singulis agris decimae manipulares provenientes spectant ad eandem parochialem ecclesiam in *Szyedlecz* et ipsius rectorem.

Szlapi, *Pylchy*, *Boruczice*, villae quoad hortulanos seu cmethones sub eadem parochiali in *Szyedlecz*, quo vero ad curias nobilium sub parochiali in *Slabossowo*; quarum villarum praedicti cmethones seu hortulani pro parochiali praedicta in *Szyedlecz* solummodo colendam per dimidium grossum solvunt et decimas manipulares in toto tam ex agris praedialibus et aliis quibuscunque pro ecclesia parochiali in *Slaboschowo*.

Taxata est eadem ecclesia ad unam sexagenam argenti, quo vero ad denarium *S. Petri* camerae apostolicae ad quinque scotos.

105. GORAY.*)

Oppidum haereditarium, in eodem ecclesia parochialis, tituli *S. Catharinae* et *S. Adalberti*, ex parochiali ecclesia in *Grabow*, ut dicitur, erecta, de iure patronatus laicorum haeredum in eodem *Goray*, quam modo obtinet honorabilis *Nicolaus de Brathoschevice* [1]), ex praesentatione nobilis *Joannis Brzeczka* [2]), haeredis in eodem *Goray* et *Pyaskj*, qui propter paucitatem proventuum non valet pro subsidio secum tenere aliquem capellanum, solum ministrum, quem pro posse salariat ex proventibus plebanalibus; ad quam iure parochiali ultra praedictam *Goray*, *Kothovice* [3]), *Leschno* [4]) et *Byschovi* [5]), villae, spectant et pertinent; habet eadem ipsa ecclesia et ipsius rector pro tempore bona et proventus dumtaxat infrascriptos, quorum modo est in possessione, videlicet imprimis in eodem *Goray* et haereditate eiusdem habet unam aream dumtaxat pro domo seu curia plebanali et in eadem curiam cum horto pro allodio et aliis utilitatibus, areae contiguo et in eadem area locata est domuncula pro schola; item in postico hortus(sic) praedicti dotis plebanalis habet dumtaxat unicum pratum se protendens in eadem latitudine, prout hortus usque ad alveum fluvii, et non habet aliquos agros pro praedio, praeter decimam manipularem, quae ex omnibus et singulis agris eiusdem haereditatis in *Goray* proveniens in toto spectat ad eandem ecclesiam et ipsius rectorem, et conducunt eam ipsius oppidi in-

*) *Goraj*, niegdyś miasto, jak opis powyższy świadczy, później wieś szlachecka, zapewne gniazdo rodziny *Gorajskich* h. *Korczak*, położona w dzisiejszej archidyecezyi *warszawskiej*, powiatu i dekanatu *łęczyckiego*, należała pierwotnie do parafii w *Grabowie*. Z pobożnej szczodrobliwości dziedziców miejscowych stanął tam prawdopodobnie w wieku XIV kościół, który ówczesny arcybiskup wyniósł do godności parafialnego, przyłączywszy do niego oprócz *Goraju* wsie: *Kotowice*, *Leszno* i *Byszew*. Akta konsystorza *gnieźnieńskiego* wspominają o tym kościele jako dawno istniejącym w drugiej połowie wieku XV (Excerpta ex actis Consist. Gnesn.). W skutek upadku kościoła i utraty uposażenia jego parafia *gorajska* wcieloną została napowrót do *Grabowa* prawdopodobnie w połowie wieku XVIII.

[1]) *Mikołaj z Bratoszewic*, pleban. [2]) Zapewne *Brzechna*. [3]) *Kotowice*. [4]) *Leszno*. [5]) *Byszew*.

colae curribus propriis in dotem plebanalem absque quavis solutione campalium; item eiusdem oppidi incolae ultra decimas pro eadem ecclesia et rectore ipsius loco colendae et missalium solvunt de qualibet domo per septem ternarios, videlicet pro colenda per dimidium grossum et per quatuor ternarios pro missalibus.

Kathovice et *Lyeschno*, villae sub eadem parochiali in *Goray*, quarum incolae pro eadem ecclesia solummodo colendam de quolibet manso per grossum et de dimidio per dimidium grossum et decimas manipulares in *Kothovice* pro parochiali in *Pchalybozice* [1]), in *Leschno* vero ex agris praedialibus pro eadem parochiali in *Pchalibozice* et de cmethonalibus tam possessionatis quam desertis pro parochiali ecclesiis in *Chodowo* [2]) et ipsarum rectoribus solvunt.

Byschewo, villa sub eadem parochiali in *Goray*, in qua sunt agri speciales praediales curiae ex antiquo ab agris cmethonalibus distincti, ex quibus decimae manipulares provenientes spectant ad eandem parochialem in *Goray* et ipsius rectorem et ex agris cmethonalibus ad mensam archiepiscopalem ecclesiae *Gnesnensis*; pro dicta autem parochiali in *Goray* eiusdem villae cmethones solvunt missalia et colendam ad instar incolarum de *Goray*.

Taxata est eadem ecclesia ad sex scotos argenti, quo vero ad denarium *S. Petri* camerae apostolicae ad unum scotum.

106. GRABOW.*)

Oppidum haereditarium, in eodem ecclesia parochialis, tituli *Omnium Sanctorum*, de iure patronatus laicorum haeredum dumtaxat in eodem, quam modo obtinet honorabilis *Joannes de Ploczko* [3]) ex praesentatione generosi domini *Jaroslai Sokolowskj*, capitanei *Colensis* [4]), protunc haeredis in eodem *Grabow*; qui, prout ex antiquo, propter parochianorum multitudinem servare consuevit et modo servat circa eandem ecclesiam in subsidium curae animarum duos capellanos in vicarios et ministrum, quos ex proventibus mensae suae plebanalis salariis providet; ad quam iure parochiali ultra ipsam *Grabowo* villae infrascriptae, videlicet *Byesyekyerz* [5]), *Kadzydlowa* [6]), *Yastrzebna* [7]), *Ostrowek* [8]), *Srzebrzna* [9]), *Kurza yama* [10]), *Lyskj* [11]),

[1]) *Chwalikorzyce*, wieś z kościołem paraf. w dekanacie *tureckim*. [2]) *Chodów*, wieś w dek. *łęczyckim*.

*) *Grabów*, wieś szlachecka, należąca dziś do archidyecezyi *warszawskiej*, dekanatu i powiatu *łęczyckiego* w gubernii *kaliskiej*, na początku wieku XVI własność familii *Sokołowskich z Sokołowa* h. *Ślepowron*, z której *Jarosław Sokołowski*, starosta *kolski*, prezentował na beneficyum *grabowskie Jana z Płocka*, jak opis powyższy świadczy. O fundacyi, początkach i dalszych dziejach kościoła w *Grabowie* zbywa nam na wiadomościach. Tak z powyższego opisu jako i wzmianek w aktach konsystorza *gnieźnieńskiego* wnosić można, że istniał już na początku wieku XV. Obecny kościół murowany z wieżą na froncie bez żadnego stylu stanął w roku 1838 nakładem *Krethowskiego*, dziedzica miejscowego. Konsekrował go w roku 1840 *Józef Joachim Goldtman*, suffragan *kujawski*. W roku 1878 staraniem obecnego swego rządcy, *ks. Mateusza Porudowskiego*, wewnątrz i zewnątrz wyrestaurowany i przyozdobiony, w roku następnym murem z cegły palonej został ogrodzony (Acta Ecclesiae).

[3]) *Jakób z Płocka*, pleban. [4]) *Jarosław Sokołowski*, starosta *kolski*. [5]) *Bieniekiery*, gniazdo rodziny *Bieniekierskich* h. *Pomian*. [6]) *Kadzidłowa*, gniazdo *Kadzidłowskich* h. *Ogończyk* (Niesiecki l. c. I, 10, II, 460). [7]) Osada dziś nie znana. [8]) *Ostrówek*. [9]) *Srebrna*. [10]) *Kurzojama* albo *Kurzelowo*. [11]) *Łyszki*.

Zacskj[1]), *Pusta wyesch*[2]), *Bowanthowo*[3]), *Besk*[4]), *Buthkj*[5]), *Smolice*[6]), *Nagorkj*[7]) et *Pyaskj*[8]) spectant et pertinent; et habet eadem ipsa ecclesia et rector ipsius pro tempore existens pro dote et fundo bona et proventus infrascriptos, quorum et modo est in possessione pacifica, et primum in eadem *Grabowo* et haereditate ipsius habet imprimis circa eandem ecclesiam pro curia unam specialem aream et in eadem modo curiam cum horto pro allodio et aliis utilitatibus sibi ipsis contiguas et adiacentes et alias speciales areas pro duobus vicariis et tertiam pro ministro et in eisdem modo domunculas in latere cimiterii versus aquilonem; item habet in quolibet campo ipsius haereditatis *Grabowo* per duos mansos agri pro praedio plebanali ab aliis agris tam praedialibus haeredis quam cmethonalibus distinctos cum pratis ipsis dumtaxat adiacentibus seu confinantibus; item decimam manipularem dumtaxat ex agris praedialibus omnibus et singulis provenientem, quam conducere solet in horreum dotis plebanalis plebanus curru proprio, ex agris autem omnibus aliis oppidanorum et cmethonalibus decima manipularis proveniens spectat pro certis canonicatu et praebenda ecclesiae *Unyeoviensis*, quos modo obtinet dominus *Nicolaus Bedlenskj*[9]), et pro parochiali ipsius oppidi oppidani seu villani solum colendam de manso per unum grossum solvunt.

Kadzidlova et ***Yastrzebno***, villae sub eadem parochiali in ***Grabow***, in quibus decimae manipulares provenientes spectant ad eandem parochialem in ***Grabow*** et ipsius rectorem, percipit tamen eas minister ex concessione plebani pro salario, et de agris cmethonalibus in praedicta ***Kadzydlowa*** ad mensam archiepiscopalem; in ***Yastrzebna*** vero ad mansionarios in ecclesia ***Lanciciensi***; pro parochiali autem ipsarum villarum cmethones solvunt dumtaxat colendam de manso per grossum.

Byesyekyerz, ***Ostrowek***, ***Srzebrzna***, ***Kurzelowo*** seu ***Kurza yama***, ***Lyski***, ***Bowanthowo***, ***Besk***, ***Smolice***, ***Nagorkj*** et ***Pyaskj***, villae sub eadem parochiali in ***Grabow***, in quibus ex antiquo sunt et fuerunt curiae nobilium agros praediales ab agris cmethonalibus distinctos habentes, ex quibus decimae manipulares provenientes spectant ad eandem parochialem ecclesiam in ***Grabow*** et ipsius rectorem, quarum aliquas percipiunt vicarii de concessione plebani loco salarii; ex agris autem cmethonalibus omnibus et singulis earundem villarum tam possessionatis quam desertis huiusmodi decimae manipulares provenientes spectant in toto ad certos canonicatum et praebendam ecclesiae ***Unyeoviensis***, quos modo obtinet dominus ***Nicolaus Bedlenskj***; quarum villarum cmethones pro parochiali praedicta ipsorum solummodo colendam solverunt ad instar aliarum villarum.

Zaczki et ***Pusta wyesch***, villae sub eadem parochiali in ***Grabowo***, quarum villarum decimae manipulares ex omnibus et singulis agris praedialibus et cmethonalibus provenientes in toto spectant ad eandem parochialem in ***Grabow*** et rectorem ipsius, quas percipiunt aliquando vicarii ex concessione plebani.

Buthkj, villa sub eadem parochiali, cuius villae ex omnibus et singulis agris decimae manipulares provenientes in toto spectant ad mensam archiepiscopalem, et pro parochiali ipsius incolae solummodo colendam solvunt prout in aliis villis.

[1]) *Zacski.* [2]) *Pusta Wieś* czyli dzisiejsza *Grabowska Wieś.* [3]) *Bowętów.* [4]) *Beski.* [5]) *Budki.* [6]) *Smolice.* [7]) *Nagórki.* [8]) *Piaski.* Przez wcielenie do *Grabowa* parafii *gorajskiej* przybyły osady: *Leszno*, *Byszew*, *Kotowice* i *Goraj*. Później powstały osady: *Gać*, *Sławęcin* i *Potrzasków.* [9]) *Mikołaj Bedleński*, o którym było wyżej.

Taxata est eadem ecclesia ad unam marcam argenti et quoad denarium *S. Petri* camerae apostolicae ad sex scotos.

107. PIECEVO.*)

Villa mensae archiepiscopalis ecclesiae *Gnesnensis*, in eadem ecclesia parochialis, tituli *S. Stanislai*, de collatione et provisione archiepiscopi *Gnesnensis* pro tempore existentis, quam pronunc obtinet honorabilis *Bartholomaeus de Rava* ex provisione reverendissimi olim *Andreae Rosa*, archiepiscopi protunc *Gnesnensis*; qui, prout ex antiquo, consuevit pro subsidio curae animarum servare circa ipsam ecclesiam unum capellanum et ministrum, quos ex proventibus mensae suae plebanalis salariis providet; ad quam iure parochiali ex antiquo spectant ultra praedictam *Pyeczewo* aliae villae infrascriptae, videlicet *Mnyewo* [1]), *Smarszewa* [2]), *Lyssyce* [3]), *Gosdzyedza* [4]), *Roslye* [5]), *Lassy* [6]), *Dembovice duplex* [7]) et *Kobylye*; cuius ecclesiae rector ipsaque ecclesia pro dote et fundo tam ex dotatione et ex antiquo habet bona et proventus infrascriptos, quorum modo est in possessione pacifica; et primum ex prima fundatione et dotatione primaeva per quendam reverendissimum olim patrem dominum *Bocentam*, [9]) s. ecclesiae *Gnesnensis* archiepiscopum de anno millesimo trecentesimo octogesimo septimo de data in *Unyeow* facta, prout litterae sub titulo et sigillo ipsius, quae circa eandam ipsam ecclesiam in scrinio licet in sigillo laesae ex vetustate, tamen ut apparet ex earum tenore et parte sigilli verae conservantur, quarum tenor sequitur et est talis:

Noverint universi, quibus nosse fuerit opportunum, scriptum praesens, quod nos *Bodzeta* divina providentia s. ecclesiae *Gnesnensis* archiepiscopus ad instantem petitionem christifidelium ecclesiam in villa nostra *Pyeczowo* in terra *Lanciciensi* noviter fundavimus ad honorem Dei omnipotentis et *sanctissimi Stanislai matyris et pontificis gloriosi*; et praedictae ecclesiae duos mansos agri ibidem in *Pyeczwo*, villa nostra, donavimus et decimas campestres de villis, quae vulgariter nuncupantur *Goszyedza* et *Lyssice* nec non de campo, qui etiam vulgariter nominatur *Kobylye*, pro sustenta-

*) *Pieczew*, wieś niegdyś arcybiskupów *gnieźnieńskich*, należąca do klucza dóbr ich *grzegorzewskiego*, położona w dzisiejszej archidyecezyi *warszawskiej*, dekanacie i powiecie *łęczyckim*, posiada kościół parafialny fundowany i uposażony w roku 1387 przez arcybiskupa *Bodzantę*, jak przytoczony w powyższym opisie dokument erekcyjny dowodzi. Lustracya dóbr arcybiskupich w roku 1785 przez *ks. Ignacego Bardzińskiego* dokonana tak kościół *pieczewski* opisuje: „Kościół parafialny w wsi *Pieczewie* drewniany i niewielki w dobrej porze i ozdobie wewnętrznej przez tamecznego plebana Jmci Xiędza *Cobańskiego* utrzymany. Ma ten kościół krzywdę, któremu wieś i gromada dwa płace i tyleż ogrodów już od niejakiego czasu zarwawszy, w swojej trzyma possessyi“ (Archiv. Capit. Gnesn., Inwentarz Arcybiskupstwa Gnieźnieńskiego z r. 1785). Obecny kościół drewniany z trzema ołtarzami, mający w w. ołtarzu obraz *N. Maryi P.* bardzo dobrego pędzla, wystawił własnym nakładem dbały o przybytki Pańskie prymas *Krzysztof Szembek*, lecz nie wiadomo w którym roku. W uroczystość *ś. Rozalii* odbywa się w tym kościele odpust ośm dni trwający nadany przez *Piusa IX* dnia 18 marca r. 1864 (Acta Ecclesiae Pieczoviensis).

[1]) *Mnichów*. [2]) *Smardzew*. [3]) *Lisice*. [4]) *Gozdzędza*. [5]) *Rdle*. [6]) Osada dziś nie znana. [7]) *Dębowice* i *Dębowiczki*. [8]) *Kobyle*, wieś w parafii *Dąbie*. [9]) *Bodzanta*, arcybiskup

tione rectoris ecclesiae praedictae, qui pro tempore fuerit, damus, iniungimus et perpetuo adscribimus ad honorem Dei omnipotentis et *beatae genitricis eius Mariae* et *sanctissimi Stanislai* patroni supradictae ecclesiae; in cuius rei testimonium sigillum nostrum praesentibus est appensum; actum et datum in *Unyeow* in die *S. Procopii martyris gloriosi* anno domini millesimo trecentesimo octogesimo septimo; praesentibus honorabilibus et discretis et nobilibus viris *Swyethopelko Rudensi* praeposito, *Nicolao* canonico *Unyeoviensi* et plebano in *Grzegorzowo*, *Petro* dicto *Yastrzebyecz* nostro procuratore, pluribusque testibus fide dignis.

Item ultra praemissa habet ex antiquo in possessione, et primo in eadem villa *Pyecevo* et ipsius haereditate videlicet aream specialem pro curia plebanali cum horto, necnon alias areas speciales cum hortis, unam pro taberna, aliam pro hortulano et duas alias pro vicario et ministro, quae areae sibi ipsis sunt contiguae, et solvit tabernator ex taberna singulis annis pro plebano pro censu per novem grossos; qui tabernator solet habere, prout et modo habet, calidar plebani, a quo solvit specialem censum per unum grossum et cervisiae per unam amphoram a qualibet cervisiae braxatura; item obligatur ad labores plebano, prout tabernatores domini archiepiscopi; hortulanus vero non solvit aliquem censum, solum laborat unam diem in qualibet septimana; et non habet aliquos agros pro taberna et hortulania, solum hortum, praeter hortulanum, qui habet pratum ex donatione plebani ex pratis plebanalibus; item habet decimam manipularem post omnes et singulos agros scultetiae eiusdem villae *Piecovo* provenientem, quam sculteti conducunt ipsorum curribus in allodium dotis plebanalis, cmethones vero eiusdem villae pro eadem villa nihil aliud solvunt, solum colendam de quolibet manso possessionato per grossum et similiter tabernatores.

Mnyevo, villa sub eadem parochiali in *Piecovo*, in qua ex agris praedialibus, in quorum partes sunt locati cmethones modo duo sunt possessionati et ante plures, de quibus agris praedialibus quondam et de duarum curiarum decimae manipulares provenientes spectant ad eandem parochialem in *Piecovo* et rectorem ipsius et ex agris cmethonalibus ad parochialem seu monasterium in *Clodava*; cuius villae cmethones pro parochiali eadem in *Piecevo* solummodo solvunt colendam.

Roslye, *Dembovice duplex*, villae sub eadem parochiali in *Piecevo*, in quibus ex antiquo fuerunt curiae habentes agros praediales, de quibus agris praedialibus decimae manipulares provenientes spectabant et modo spectant ad eandem parochialem in *Pyecevo*; ex agris vero cmethonalibus in *Dembovice duplici* eadem ipsa ecclesia per praebendarium de *Borislavice* ab aliquot annis possessione decimarum est spoliata, quarum fuit ex antiquo in possessione, in *Roslye* vero spectant ad mensam archiepiscopalem; et pro plebano praedictae parochialis ecclesiae in *Pyecevo* earundem villarum cmethones solummodo pro hac vice solvunt colendam.

Smarzeva, villa sub eadem parochiali in *Piecevo*, cuius incolae pro eadem ecclesia solummodo colendam solvunt more aliarum villarum et decimas manipulares pro mensa archiepiscopali ecclesiae *Gnesnensis*; item eiusdem ecclesiae rector ratione perceptionis decimae in *Mnyevo* ex quadam, ut dicitur, ordinatione aut compositione solvere consuevit ecclesiae parochialis in *Clodava* praeposito singulis annis per unam marcam cum sex grossis [1]).

[1]) O tym układzie wspominają akta konsystorza *gnieźnieńskiego* pod rokiem 1472 w tych słowach: *„Die Veneris septima mensis Februarii (1472) hora et loco consueto. In causa commissaria*

Taxata est eadem ecclesia ad unam marcam argenti, quo vero ad denarium *S. Petri* camerae apostolicae ad duos scotos.

108. DAMBYE.*)

Oppidum regale, in eodem ecclesia parochialis, tituli *S. Nicolai*, de iure patronatus regis Poloniae pro tempore existentis, quam pronunc obtinet honorabilis *Mathias de Rosczyeschyno* [1]) ex praesentatione serenissimi olim principis *Joannis Alberti* pro tunc regis Poloniae; qui, prout ex antiquo, circa eandem ecclesiam servat unum capellanum in vicarium et clericum in ministrum, quos ex proventibus mensae

Ordinaria Magistri Sandivogii, Praepositi et sui Conventus in Klodawo contra dominum Nicolaum Kossowski, Plebanum in Pieczewo, Dominus citatis Procuratoribus per cursorem et relatione facta, interloquendo, non obstantibus rationibus et aliis allegationibus contra sententiam arbitralem inter ipsum Sandivogium et suum Conventum ex una et dominum Jacobum olim Plebanum in Pieczewo, antecessorem domini Nicolai Kossowski, moderni in Pieczewo Plebani ex alia partibus, pro et super decimo manipulari quatuor mansorum in villa Muiewo per dominum Michaëlem Barski, Canonicum Uniejoviensem et suos coarbitros factam, declaravit, robur perpetuae firmitatis habere ipsam in omnibus punctis, clausulis, et conditionibus, approbando et ratificando processus contra dominum Nicolaum Kossowski, Plebanum in Pieczewo et suos successores super retentione et solutione unius marcae cum sex grossis, prout in sententia arbitrali continetur decernendo" (Archiv. Capit. Gnesn. Excerpta ex actis Consist. Gnesn. f. 575).

*) *Dąbie*, miasto niegdyś królewskie nad rzeką *Nerem*, należące dziś do archidyecezyi warszawskiej, powiatu *kolskiego* a dekanatu *łęczyckiego*, liczące około 3300 mieszkańców i posiadające znaczne fabryki sukna, sięga początkiem swoim odległych wieków, a w roku 1423 otrzymało od króla *Władysława Jagiełły* prawo miejskie (Encyklop. ogólna wiedzy ludzkiej, Warszawa 1872 t. II, str. 276). Tamtejszy kościół parafialny zawdzięcza fundacyą swoję monarchom polskim prawdopodobnie jeszcze w wieku XIV, jak wnosić należy z starożytności osady, powyższego opisu i wzmianek w aktach konsystorza *gnieźnieńskiego* z pierwszej połowy wieku XV, mówiących o nim jako o dawnym (Archiv. Consist. Gnesn. akta luźne). Któremu z książąt polskich pierwotny kościół parafialny *dąbski* byt swój zawdzięcza, nie wiadomo. Starożytna świątynia drewniana zgorzała w roku 1793. Zastępowała ją odtąd zbudowana na prędce z drzewa mała kapliczka aż do roku 1806. Dopiero w tym roku parafianie rozpoczęli budowlę nowego murowanego kościoła, do której się najwięcej przykładał *Jan Zieleniewski*, podczaszy *brzeziński*, dziedzic dóbr *Karszewa* i *Krzewa*, lecz dla zawczesnej jego śmierci i z powodu niedostatecznych funduszów zaledwo w dwa lata stanęły mury, gdy niespodziany pożar z znaczną częścią miasta zniszczył także ową tymczasową kaplicę. Parafianie zmuszeni koniecznością, urządzili nabożeństwo w prezbyteryum budującego się kościoła, pokrywszy je na prędce słomą. W roku nareszcie 1809 z dobrowolnych składek parafian i zapomogi rządu stanął dach nowy dachówką pokryty z sygnaturką w środku, poczem zwolna wewnętrzne postępowało urządzenie. W roku 1856 zbudowano kosztem *Anny Węgrzeckiej*, obywatelki ziemskiej, nowy organ. Od roku 1874 za staraniem usilnem rządzcy obecnego, *ks. Kaspra Montronowicza* wewnętrzne przyozdobienie kościoła z ofiar parafian zostało szczęśliwie dokonane. Dziś ma on 4 ołtarze, chrzcielnicę, ambonę, konfesyonały i ławki. W przeciągu pięciu lat ostatnich ogrodzono cmentarz grzebalny i około kościoła murem, postawiono nową dzwonnicę z cegły palonej, sprawiono dzwon 750 funtów ważący, przystawiono do kościoła nową kruchtę murowaną i t. d. W zewnętrznej ścianie kościelnej wmurowany jest nagrobek marmurowy *Wężykowej*, dziedziczki *Tarnówka*, a w wewnętrznej ścianie umieszczony nagrobek z białego marmuru *Franciszka Słubickiego*, obywatela ziemskiego. Obecnie parafianie za staraniem rządzcy kościoła zajmują się rączo planem przybudowania wieży w stylu gotyckim (Akta kościoła w Dąbiu).

[1]) *Maciej z Rościeszyna* (wsi położonej w gubernii *kaliskiej*, powiecie *sieradzkim*, parafii *wadzimskiej*), pleban.

suae plebanalis salariis providet; ad quam iure parochiali ex antiquo spectant ultra oppidum praedictum villae infrascriptae, videlicet *Tarnowka* [1]), *Wyesyolovo* [2]), *Zalyeschye* [3]). *Kupyenyno* [4]), *Karsewo* [5]), *Krzewo* [6]) et *Podleze* [6]); quae quidem ecclesia ex antiquo pro dote et fundo habet bona, decimas et proventus infrascriptos, quorum modo est in possessione pacifica; et primum in eodem oppido et ipsius haereditate habet imprimis circa ecclesiam unam specialem aream pro curia plebanali et in eadem modo curiam cimiterio contiguam et ex eius opposito post stratam publicam, quae vadit ex oppido in *Kolo*, hortum pro allodio et aliis utilitatibus et alium in postico eiusdem areae versus fluvium *Nyr*, pro duobus hortulanis cum areis; insuper alias areas pro vicario et ministro in parte dotis plebanalis; item pro praedio habet duos mansos agri cum pratis eisdem mansis ab antiquo adiacentibus et eos concernentibus, ab agris oppidanorum in omnibus tribus campis distinctos et se protendentes in longitudine et latitudine, prout protenduntur agri oppidanorum; item habet eiusdem ecclesiae rector pro tempore existens in fluvio *Nyr* pro mensa sua per se vel per piscatorem piscium liberam piscaturam supra et infra ipsum oppidum et ponendi obstaculum unum a littore ad littus eiusdem fluvii, prout et modo habet positum infra oppidum et ex opposito agrorum plebanalium alia obstacula per dimidium fluvii, et in eisdem locis circa agros plebanales potest concedere plebanus ipsius hortulanis pro tempore existentibus pro usu ipsorum pisces piscari et non alias; item habet decimam manipularem post omnes et singulos agros praediales et advocatiae ipsius oppidi, quam conducit plebanus curru proprio in horreum plebanale; ex agris autem oppidanorum decima manipularis proveniens spectat ad mensam archiepiscopalem ecclesiae *Gnesnensis*, pro rectore seu plebano autem praedictae parochialis in *Dambye* oppidani solvunt missalia de quolibet manso culto per unam mensuram alias tres coros siliginis et per tres avenae.

Tarnowka, villa sub eadem parochiali in *Dambye*, in qua ex antiquo, ut dicitur, speciales agri praediales ab agris cmethonalibus distincti et per multos annos inculti, ex quibus decimae manipulares provenientes spectabant ad eandem parochialem in *Dambye* et ipsius rectorem; ratione autem diuturnae agrorum a cultura vacationis super perceptione decimarum ex eisdem dubiosa actio et lis inter eiusdem ecclesiae rectorem praedictum *Mathiam* et factores reverendissimi patris domini *Joannis de Lasco*, archiepiscopi *Gnesnensis*, legati nati et primatis coram venerabili domino *Spythkone de Buzenyn* [8]), canonico *Gnesnensi* et officiali *Unyeoviensi* ex commissione eiusdem reverendissimi patris domini *Joannis* pendet indecisa; ex agris vere cmethonalibus proveniens spectat ad mensam archiepiscopalem.

Wyesyolovo, villa sub praedicta parochiali in *Dambye*, in qua, ut dicitur, fuerunt et modo sunt tres curiae agros praediales ex antiquo habentes, nec fuerunt aliqui agri cmethonales, sed praediales; in quorum agrorum praedialium paucis ante annis locati sunt quatuor cmethones unusquisque in medio manso, ex quibus omnibus et singulis agris praedialibus decimas manipulares provenientes, ut dicitur, percipiebat praedicta parochialis in *Dambye* et ipsius rector, sed ex mutatione huiusmodi per

[1]) *Tarnówka.* [2]) *Wiesiołów.* [3]) *Zalesie.* [4]) *Kupinin.* [5]) *Karszewo.* [6]) *Krzewo.* [7]) *Podłęże*, wieś w parafii nie znana. Przybyły później osady: *Bocieniec* i *Dąbskie Olędry.* [8]) *Spytek z Bużenina*, o którym już było wyżej.

locationem cmethonum de duobus mansis, uno per duos cmethones possesso et alio qui colitur pro curia, quam aliquando possidebat nobilis *Bogumyl*, decima manipularis pro mensa archiepiscopali pro nunc tollitur et percipitur, occasione cuius etiam modo actio et lis pendet indecisa coram suprascripto domino *Spythkone*, canonico et officiali *Unyeoviensi* inter plebanum de dicta *Dambye* et factores reverendissimi domini archiepiscopi.

Zalyeschye, villa deserta et solum scultetia per scultetum possessa, de cuius scultetiae agris decimae manipulares provenientes spectant ad ecclesiam parochialem in *Dambye* et rectorem ipsius, de agris vero cmethonalibus, dum et quando coluntur, ad mensam archiepiscopalem ecclesiae *Gnesnensis*.

Kupyenyno, *Karsewo*, *Krzewo* et *Podleze*, villae sub praedicta in *Dambye*, in quibus villis omnibus sunt speciales agri praediales curiarum ab agris cmethonalibus distincti, ex quibus decimae manipulares provenientes spectant ad eandem parochialem in *Dambye* et rectorem ipsius, de agris autem cmethonalibus ad mensam archiepiscopalem ecclesiae *Gnesnensis*; item cmethones ex eisdem villis pro parochiali praedicta solvunt solummodo colendam de quolibet manso possessionato per unum grossum.

Taxata est eadem ecclesia ad viginti scotos argenti, quo vero ad denarium *S. Petri* camerae apostolicae ad tres scotos.

109. CHELM.*)

Oppidum mensae archiepiscopalis ecclesiae *Gnesnensis*, in eodem ecclesia parochialis, tituli *Nativitatis gloriosae virginis Mariae*, de collatione et provisione

*) *Chełmno* albo *Chełm* starożytna osada arcybiskupów *gnieźnieńskich*, położona w dzisiejszej archidyecezyi *warszawskiej*, powiecie *kolskim*, a dekanacie *łęczyckim*, należąca niegdyś do klucza *chełmskiego* dóbr arcybiskupich, którą arcybiskup *Jan Łaski* zamienił na miasto krótko przed uskutecznieniem powyższego opisu, a król *Zygmunt I* nadał jej prawo miejskie i różne swobody przywilejem z dnia 29 marca roku 1530 przechowanym w archiwum kapituły *gnieźnieńskiej* (pod No. 694. Cfr. Żywot arcybiskupa Łaskiego na czele niniejszego dzieła str. 79). Miasteczko to nie mogło się podźwignąć i już w wieku XVII na wieś zostało zamienione. Który z arcybiskupów pierwszy kościół parafialny tamże fundował i uposażył, nie wiadomo. Przedostatnia świątynia drewniana zawdzięcza byt swój arcybiskupowi *Ostrowskiemu* (r. 1779), jak dowodzi następująca uwaga w lustracyi dóbr arcybiskupich w roku 1785 przez kanclerza *gnieźnieńskiego*, *Ignacego Bordzińskiego*, dokonana: „Wieś *Chełmo* ma kościół parochialny nowo nakładem ś. p. J. O. Xiążęcia Jmci *Ostrowskiego*, Prymasa, z drzewa rzniętego postawiony, w którym wewnętrznej ozdoby prawie wszystkiej brakuje. Plebanem tego kościoła jest zawsze kustosz kolegiaty *uniejowskiej*, teraz Jmci Xiądz *Cieciszowski* (Archiv. Capit. Gnesn., Inwentarz Arcybiskupstwa Gniezn. z r. 1785). Kościół ten za staraniem rządzcy swego, *ks. Truskolaskiego* został w roku 1871 zrestaurowany i przyozdobiony, lecz w tym samym jeszcze roku na dniu 3 września stał się pastwą płomieni. W roku 1875 zastąpiony został nowym murowanym 50 łokci długim, 19 szerokim a 16 wysokim z wieżą 61 łokci wysoką. Wewnętrzne urządzenie wypadło bardzo pięknie i poważnie. Nowa świątynia, stojąc na wysokiej górze, u której podnóża wije się rzeka *Ner*, jest prawdziwą ozdobą całej okolicy. Dotąd koszta budowli wynoszą 150,000 złt., potrzeba jeszcze do zupełnego wy-

archiepiscopi *Gnesnensis* pro tempore existentis, quam pronunc obtinet honorabilis dominus *Jacobus Mantowskj* ex provisione Sedis apostolicae legati; qui, prout ex antiquo, circa eandem ecclesiam pro subsidio servat unum vicarium et ministrum, quos ex proventibus mensae suae plebanalis salariis providet; ad quam iure parochiali ultra praedictum *Chelm* aliae villae infrascriptae, videlicet *Rzuchowo* [1]), *Ladorucz duplex* [2]), *Sobothka* [3]) et *Chrosczyn* [4]) (pertinent), habetque eadem ecclesia et ipsius pro tempore rector ex antiquo pro dote et fundo bona, decimas et proventus infrascriptos, quorum modo est in possessione pacifica; et primo in eodem *Chelm* et ipsius haereditate habet imprimis circa ecclesiam specialem aream pro curia et in eadem curiam cum horto pro allodio et aliis utilitatibus satis latam et spatiosam et circa cimiterium alias speciales duas areas et in eis domunculas pro vicario et ministro; item ex opposito areae dotis plebanalis versus littus fluvii alias tres areas, duos pro hortulanis et in eisdem hortulanos et tertiam pro piscatore, necnon hortos et prata easdem areas hortulanorum et piscatorum ex antiquo concernentes; qui quidem hortulani et piscator plebano pro tempore existenti singulis annis pro censu solvunt per unum fertonem, piscator tamen antea solvebat per decem octo grossos, sed ex moderatione olim domini *Jacobi Boskowskj* plebani ultimo defuncti solvit per fertonem et ultra census singulis quatuor temporibus pro dieriis porrigit plebano quatuor virgas piscium, et ultra census praedictos obligantur sepes facere circa hortus plebani et prata disponere et hortos seu *salta* in hortis purgare; item habet ultra fluvium pro curia plebani unum alium hortum iacentem inter hortum curiae et piscatoris; item duos mansos agri in omnibus tribus campis ipsius haereditatis se protendentes in latitudine et longitudine, prout villanorum protenduntur, necnon et prata circa agros plebanales dumtaxat in duobus campis iacentia; item decimam manipularem dumtaxat post agros praediales curiae et advocatiae provenientem, quam conducere solet plebanus curru proprio in allodium dotis plebanalis; ex agris vero cmethonalibus decima manipularis proveniens datur pro mensa archiepiscopali, et pro ecclesia parochiali ipsiusque rectore ipsius villae *Chelm* cmethones solvunt missalia de quolibet manso per duos coros siliginis et per unum avenae, tabernatores vero et hortulani dumtaxat colendam de qualibet domo per medium grossum.

Rzuchowo et *Sobothka*, villae sub eadem parochiali in *Chelm*, in quibus decimae manipulares ex agris advocatiarum provenientes spectant ad eandem parochialem in *Chelm* et ipsius rectorem, ex agris autem cmethonalibus ad mensam archiepiscopalem.

Ladorucz duplex, villae sub eadem parochiali in *Chelm*, quarum ex omnibus et singulis agris tam cmethonalibus quam advocatiarum decimae manipulares provenientes in toto spectant ad eandem parochialem in *Chelm* et rectorem ipsius.

wnętrznego urządzenia 30,000 złt., które parafianie, jedyni fundatorowie, złożyć jeszcze zobowiązali się. Głównymi dobroczyńcami tego pięknego dzieła są: *P. Borodzicz*, dzierzawca majoratu *chełmińskiego* i *Andrzej Bryl*, gospodarz z *Chełmna*. Budową kierował według własnego planu budowniczy *Lamprecht* (Acta Ecclesiae).

[1]) *Rzuchów.* [2]) *Ladorudz* i *Ladorudzek.* [3]) *Sobótka.* [4]) *Chruślin.* Później przybyły osady: *Skępe, Majdany, Grabina* i *Dębina.*

Chrosczyn, villa sub eadem parochiali in *Chelm*, cuius incolae pro eadem parochiali ecclesia solummodo colendam de quolibet manso per unum grossum solvunt et similiter in aliis villis superius descriptis cmethones praeter suprascriptam *Chelm* ubi solvunt missalia, ut praemissum est.

Ostrow, villa sub parochiali ecclesia in *Unyenye*, in qua non sunt aliqui agri praediales, post cuius omnes et singulos agros, nullis exceptis, decimae manipulares provenientes in toto spectant ad ecclesiam parochialem in *Chelm* et ipsius rectorem.

Taxata est eadem ecclesia ad duas marcas argenti, quo vero ad denarium *S. Petri* ad quatuor cum dimidio scotos.

110. UNYENYE.*)

Villa haereditaria, in eadem ecclesia parochialis, titnli *S. Michaelis*, de iure patronatus et praesentandi laicorum haeredum duntaxat in eadem *Unyenye*, et habent inter se ordinationem alternativae, videlicet quod successores ex duobus fratribus germanis *Paulo* et *Martino* [1]) vacatione occurente ex uno pro una vice de consensu alterius et e converso praesentant instituendum; quam pronunc obtinet quidam *Stanislaus Myroschowskj* [2]) ex praesentatione domini *Andreae* et aliorum ipsius fratrum successorum *Pauli*, qui, prout ex antiquo, licet non abundat in proventibus, solet servare unum vicarium et ministrum, quos ex proventibus mensae suae plebanalis salariat; ad quam iure parochiali ultra *Unyenye* praedictam villae infrascriptae, videlicet *Olschowka* [3]), *Glebokye* [4]), *Drzewce* [5]), *Lubyanka* [6]) et *Ostrow* [7]) spectant et pertinent; et habet ex antiquo pro dote et fundo bona et proventus infrascriptos, quorum modo est in possessione pacifica; et primo in eadem *Unyenye* et ipsius haereditate circa ecclesiam habet specialem aream pro curia plebanali satis latam et spatiosam cum horto pro horreo et aliis utilitatibus, necnon alias speciales areas pro vicario et ministro, item et unam aliam pro taberna iacentem inter aream vicarialem et tabernam dominorum haeredum, quae iacet iam dudum deserta, quae dum erat

*) *Uniewie* albo *Uniénie*, wieś szlachecka, gniazdo rodziny *Unieńskich* albo *Unieńskich*, z której pochodził *Stanisław Unieński*, kanclerz *gnieźnieński* i kanonik *łęczycki*, installowany na pierwszą godność r. 1489 (Ks. Korytkowski l. c.), należąca dziś do archidyecezyi *warszawskiej*, dekanatu *łęczyckiego*, a powiatu *kolskiego*, w której zapewne przodkowie wspomnionego prałata kościół parafialny fundowali i uposażyli, prawdopodobnie już w wieku XIV, jak wnosić należy z zapisów w aktach konsystorza *gnieźnieńskiego* z lat 1443 i 1445, o których będzie niżej (Excerpta ex actis Consist. Gnesn. ab a. 1404 f. 247. 249). Komu przynależy zasługa fundacyi obecnego kościoła *unieńskiego*, nie wiadomo nam. Jest on drewniany w formie zwykłej kościołów naszych wiejskich budowany, zapewne jeszcze w połowie wieku XVII i nie zawiera żadnych zgoła pamiątek i osobliwości. Za staraniem obecnego rządzcy swego, *ks. Juliana Wypychowskiego*, Trynitarza zniesionego w roku 1864 klasztoru *warszawskiego*, wewnątrz został odnowiony, zewnątrz gruntownie zrestaurowany i do należytej przyprowadzony pory przy pomocy patrona i dziedzica miejscowego, *Szczepana* hrabiego *Zabokrzyckiego* (Acta Ecclesiae).

[1]) Zapewne bracia *Unieńscy*. [2]) *Stanisław Mirozzewski* h. *Ślepowron*, pleban (Cfr. Niesiecki l. c. III, 271). [3]) *Olszówka*. [4]) *Głębokie*. [5]) *Drzewce*. [6]) *Lubianka* i [7]) *Ostrówek*. Później powstały osady: *Młynik*, *Grabina*, *Hilarów*, *Józefów*, *Józefków*, *Julianów*, *Krzyżówka*, *Straszówek*, *Szczepanów*, *Wilhelmów*, *Wojciechów*, *Wygoda*.

possessionata, tabernator locabatur per plebanum iuxta posse in pecuniis aut *stawne*; item habet speciales tres mansos seu laneos agri pro praedio cum pratis ipsis mansis adiacentibus et ex antiquo concernentibus in omnibus tribus campis se protendentes in longitudine et latitudine, prout alii agri eiusdem villae protenduntur; item et decimam manipularem dumtaxat ex agris praedialibus curiarum provenientem, quas (sic) plebanus conducit curru proprio in horreum dotis plebanalis; cmethones vero ex eorum agris pro eadem ipsa ecclesia solummodo colendam ex manso per unum grossum et similiter in aliis villis parochialibus eiusdem ecclesiae solvunt; decimae autem manipulares ex huiusmodi agris cmethonalibus provenientes spectant ad mensam archiepiscopalem ecclesiae *Gnesnensis*.

Olschowka, *Glebokye* et *Drzewce*, villae sub eadem parochiali in *Unyenye*, in quibus sunt agri praediales curiarum ex antiquo ab agris cmethonalibus distincti, ex quibus decimae manipulares provenientes spectant ad eandem parochialem ecclesiam in *Unyenye*, ex agris autem cmethonalibus in *Olschowka* ad mensam archiepiscopalem ecclesiae *Gnesnensis*, in *Glebokye* vero et *Drzewce* ad universitatem vicariorum ecclesiae collegiatae *beatae Mariae Lanciciensis* [1]).

Lubyanka, villa sub eadem parochiali post cuius villae omnes et singulos agros praediales et cmethonales decimae manipulares provenientes spectant in toto ad eandem ecclesiam parochialem in *Unyenye* et ipsius plebanum.

Ostrow, villa sub praedicta parochiali in *Unyenye*, cuius incolae pro eadem parochiali solum colendam more aliarum villarum superius descriptarum de mansis possessionatis per grossum solvunt et decimas manipulares pro parochiali in *Chelm*.

Taxata est eadem ecclesia ad tres fertones argenti, quo vero ad denarium *S. Petri* camerae apostolicae ad duos scotos.

[1]) O dziesięciny w *Głębokiem* i *Drzewcach* zachodziły od początku wieku XV zacięte spory pomiędzy plebanem *unieńskim* a kolegium wikaryuszów *łęczyckich*. Sprawa poszła nareszcie pod najwyższy sąd Stolicy apostolskiej, która ją ostatecznie rozstrzygnęła na korzyść wikaryuszów rzeczonych, jak dowodzi następujący zapis w aktach konsystorza *gnieźnieńskiego* z r. 1443: „*Die Veneris decima octava mensis Januarii (1443). In causa Apostolica Universorum Vicariorum Ecclesiae Lanciciensis contra dominum Joannem, plebanum de Unienie, super decimis in Glembokie et Drzewce. Idem dominus Joannes, plebanus, super dictis decimis cessit iuri, liti et causae, assignando earundem decimarum ipsis dominis Vicariis possessionem actualem et realem, quantum in eo est. Et ratione perceptorum et expensarum assignavit ipsis decimam in villa Lubnia usque ad extenuationem eorundem perceptorum et expensarum. Praesentibus honorabili domino Joanne Phalonis, Canonico Gnesnensi, Petro Kostrzewa, Stanislao Alberto de Wolanowice, Alberto Laurentii de Lukowo. Et ibidem dominus petiit instrumentum, et dominus decrevit*“ (Excerpta ex actis Consist. Gnesn. f. 247). Tymczasem wspomniony wyżej pleban *Jan* cofnął swoje oświadczenie co do dziesięcin w *Lubiance* na pokrycie kosztów procesowych wynoszących 23 grzywny, o co na nowo zaskarżony, w r. 1445 zniewolony był ustąpić też dziesięciny na rzecz powodów aż do pokrycia rzeczonych znacznych kosztów, jak dowodzi następujący dekret konsystorski: „*Die Veneris duodecima mensis Februarii (1445). In causa Vicariorum Lanciciensium contra Joannem, plebanum in Unienie, Petrus Bnin, procurator plebani renuntiando occupationi ulteriori decimae in villa Lubianka, assignat possessionem actualem et realem, restituendo eos ad eandem possessionem iuxta primam inscriptionem usque ad extenuationem viginti trium marcarum, promittens eos amodo in eadem possessione non impedire, alias, si impediat, tunc condemnabitur in omnibus expensis*“ (Excerpta ex actis Consist. Gnesn. f. 297).

111. BORZYSLAWICE.*)

Villa haereditaria *duplex*, in una earum ecclesia parochialis, tituli *Assumptionis gloriosissimae virginis Mariae*, de iure patronatus laicorum haeredum in utraque *Borzyslavice*, qui inter se super iure praesentandi et in praesentatum consentiendi habent et ex antiquo inter se alternatas vices, ita videlicet, quod vacatione occurrente haeredes de una *Borzyslavice* praesentant et de alia consentiunt et e converso; quam pro nunc obtinet honorabilis dominus *Mathias de Myelecz* [1]) ex praesentatione magnifici olim domini *Jaroslai de Lassko* [2]), palatini *Siradiensis*, domini obligatarii castri et villae *Boryslavicze* et eorundem possessoris bonorum arcis et villae *Borzyslavice*; qui plebanus, prout ex antiquo, circa ipsam ecclesiam pro subsidio consuevit servare unum capellanum in vicarium et alium in ministrum, quos ex proventibus mensae suae plebanalis salariis providet; ad quam iure parochiali ultra dictas villas *duplici Borzyslavice* [3]), aliae villae infrascriptae, videlicet *Grodna* [4]), *Barlogy* [5]), *Cruschyna* [6]), *Bylice duplex* [7]), *Krzykoschj* [8]), *Dambrowka* [9]), *Zawathka* [10]), *Slotha* [11]) et *Byelavi* [12]) spectant et pertinent; quae ecclesia et ipsius pro tempore rector ex antiquo habet pro dote et fundo bona et proventus infrascriptos, quorum modo extat in possessione pacifica; et primo in una ecclesiastica *Borzyslavice* habet circa ecclesiam pro curia plebanali et ministris unam specialem aream pro curia plebanali et ministris satis latam et spatiosam et in eadem curiam et domunculas pro vicario et ministro cum horto pro horreo et aliis utilitatibus

*) *Borysławice*, wieś szlachecka, położona w dzisiejszej archidyecezyi *warszawskiej*, dekanacie *łęczyckim*, powiecie *kolskim*, gniazdo familii *Borysławskich* h. *Srzeniawa* (Niesiecki l. c. I, 155), którym zawdzięcza niezawodnie fundacyą i uposażenie kościoła parafialnego, już przynajmniej w początku wieku XV, należała w początku wieku następnego tytułem zastawu do *Jarosława Łaskiego*, wojewody *łęczyckiego* a później *sieradzkiego*, brata rodzonego arcybiskupa *Jana Łaskiego* (Cfr. uwagę w *Żywocie* Jana Łaskiego na czele niniejszego dzieła zamieszczoną na str. 1), jak dowodzi opis powyższy. Gdy starożytny kościół drewniany od starości chylić się począł ku upadkowi w połowie wieku przeszłego, dziedzic miejscowy, *Gorzeński*, podstoli *kaliski*, wystawił własnym nakładem nowy również drewniany 42 łokci długi, 20 szeroki a 12 wysoki, jak dowodzi napis umieszczony na belce dzielącej główną nawę od presbyteryum: „*Hanc Ecclesiam fieri curavit Magnificus Gorzeński, dapifer Calissiensis patronus et collator eiusdem Ecclesiae a. D. 1759 die 5 mensis Augusti.*" Nowy ten kościół konsekrował dnia 25 sierpnia 1811 *ks. Ignacy Bardziński*, suffragan *gnieźnieński*, dziedzic i proboszcz miejscowy. Za staraniem *ks. Stanisława Gąsiorowskiego*, proboszcza swego został w roku 1855 gruntownie zrestaurowany, nadto ujęty w ankry i deskami obity; wieżą przy nim blachą żelazną pokryto a cały dach podwójnemi gontami pobito. W roku 1870 cały wewnątrz odmalowano i odzłocono nakładem parafian, a przeważnie *Józefa Słuckiego*, właściciela dóbr *Złota*, który oprócz tego kosztownemi sprzętami go opatrzył. Na uwagę zasługuje kielich srebrny bardzo starożytny pięknej roboty, pochodzący podobno z kaplicy zamkowej w sąsiedniej wsi *Borysławicach Zamkowych*, przy której niegdyś była fundowana prebenda pod tyt. *ś. Krzysztofa*, a po zrujnowaniu zamku fundusz jej przeniesiono do kościoła parafialnego (Acta Ecclesiae).

[1]) *Maciej z Mikleszа* (wsi w gubernii *kaliskiej*, powiecie *sieradzkim*, parafii *Złoczew*), pleban. [2]) *Jarosław Łaski*, jak wyżej. [3]) *Borysławice Kościelne* i *Zamkowe*. [4]) *Grodna*. [5]) *Barłogi*, (gdzie się znajduje publiczna kaplica pod wezwaniem *ś. Rocha* z drzewa przez dziedziców miejscowych fundowana). [6]) *Kruszyna*, dziś w parafii nie znana. [7]) *Bylice* i *Bylicki*. [8]) *Krzykosy*. [9]) *Dąbrówka*. [10]) *Zawadka Nowa* i *Stara*. [11]) *Złota*. [12]) *Bielawy*. Później przybyła osada *Feliсyanów*.

areae contiguo, necnon duos mansos agri in omnibus tribus campis cum pratis, nemoribus seu silvis in confinibus agrorum eisdem agris plebanalibus adiacentibus et confinantibus; item decimas manipulares in utraque *Borzyslavice* ex omnibus agris praedialibus provenientes, quas plebanus pro tempore existens conducit propriis curribus pro arbitrio suo in aream dotis plebanalis; ex agris autem cmethonalibus decimae manipulares dantur pro praepositura ecclesiae parochialis seu monasterio in *Klodawa*, et pro parochiali praedicta ipsarum villarum cmethones colendam solummodo de quolibet manso possessionato per unum grossum solvunt et similiter in aliis villis sub eadem parochiali consistentibus, demptis villis *Bylice*, *Krzykossi* et *Dambrowka*, in quibus loco colendae cmethones eiusdem ecclesiae rectori solvunt per unum corum avenae.

Grodna, villa sub eadem parochiali in *Borzyslavice*, in qua de duobus mansis quondam, ut dicitur, praedialibus, in quibus nunc resident duo cmethones *Dodo* videlicet et *Bogumyl*, decimae manipulares provenientes spectant ad ecclesiam parochialem praedictam in *Borzyslavice*, ex agris autem aliis omnibus et singulis cmethonalibus ad monasterium seu praeposituram in *Klodawa*.

Barlogi, *Kruschyna* et *Byelavi*, villae sub praedicta parochiali in *Borzyslavice*, quarum villarum incolae loco decimae manipularis solvunt pecuniariam pro eadem parochiali in *Borzyslavice* et rectore ipsius in dictis *Barlogy* et *Kruschyna* de quolibet manso possessionato seu culto per quatuor grossos et in *Byelavi* per octo grossos.

Bilice maior, *Slotha*, *Krzykosi* et *Dambrowka* necnon *Zawatka*, villae sub eadem parochiali in *Borzyslavice*, quarum incolae pro eadem ecclesia nihil aliud, solum colendam uti supra, decimas vero de *maiori Bylice* pro parochiali in *Byerzwyenna*, in *Slotha* ac *Dambrowka* pro parochiali in *Kladowa*, in *Krzykossi* pro mensa archiepiscopi et in *Zawathka* pro capellania seu altari in arce in *Borzyslavice* solvunt et extradunt; item in praedicta *Dambrowka* praedicta parochialis ecclesia in *Borzyslavice* habet ex antiquo unum mansum cmethonalem agri cum area, horto et pratis, laneum ipsum ex antiquo concernentibus; area iacet in fine villae versus *Borzyslavice*, cuius quondam possessor cmetho solvebat pro censu plebano singulis annis per unam marcam et ad certa servitia obligabatur facienda; decimae etiam manipulares nedum ex eodem manso sed et ex certis argulis seu agris provenientes spectant ad eandem parochialem et plebanum in *Borzyslavice* et de residuis aliis, ut praemissum est, ad monasterium in *Klodawa*.

Bilice minor, villa sub parochiali in *Borzyslavice*, in qua ex agris advocatiae duorum mansorum decimae manipulares provonientes ex antiquo spectant ad eandem parochialem et plebanum in *Borzyslavice* et ex agris cmethonalibus ad mensam archiepiscopalem ecclesiae *Gnesnensis*.

Dembovice duplex, villae sub parochiali in *Pyecevo*, post quarum agros omnes et singulos dumtaxat ex antiquo cmethonales decimae manipulares provenientes spectant ad ecclesiam parochialem in *Borzyslavice* et rectorem ipsius et ex praedialibus ad parochialem in *Pyecevo*.

Taxata est eadem ecclesia ad unam marcam argenti, quo vero ad denarium *S. Petri* camerae apostolicae ad duos scotos.

ALTARE seu capellania perpetua, tituli *S. Christophori*; in capella arcis alterius villae *Borislavicze* murata habens calicem argenteum et apparatum altaris cum insignio *Jastrzambec* de iure patronatus et praesentandi eiusdem arcis haeredum,

quam pronunc obtinet honorabilis *Mathias de Myslecz* ex praesentatione magnifici domini *Jaroslai de Lasko*, palatini *Siradiensis* et eius arcis protunc haeredis obligatarii; qui pro dote et fundo habet imprimis arcem specialem ante aream sitam modo desertam; item capellanus, quantum residens et manens eiusdem altaris possessor expensas habet in castro commensales domini seu haeredis vel tenutarii eiusdem arcis; item et decimas manipulares in *Zawathka* sub parochia *Borzyslavice*, in *Wolodrza* sub parochia *Krosnyevice* et in *Czolowo* sub parochiali in *Ossyek*, villis hinc inde consistentibus post omnes et singulos agros cmethonales; cuius quidem altaris seu (sic) capellanus pro tempore existens obligatur ad residentiam personalem et non posse (sic) aliud quodcumque beneficium obtinere, singulisque septimanis quatuor missas per se vel per alium, unam de *sancta Trinitate*, aliam de *S. Nicolao*, tertiam pro defunctis et quartam de *beata virgine Maria* in eadem arce et capella ipsius legere et explere.

Taxata est eadem capellania ad duas marcas argenti.

112. KORZECZNYK.*)

Villa haereditaria, in eadem ecclesia parochialis, tituli *Omnium Sanctorum*, de iure patronatus laicorum haeredum in eadem *Korzecznyk*, quae ad praesens vacat, nec eam propter proventuum defectum aliquis in titulum acceptare optat, ad quam iure parochiali nulla alia villa praeter ipsam *Korzecznyk* spectat; quae ecclesia ex antiquo et ipsius rector habuit et habet pro dote et fundo bona et proventus infrascriptos, videlicet in eadem villa dumtaxat specialem aream pro domo plebanali et ministro satis latam et spatiosam cum horto eidem areae adiacente et in eadem modo domunculas pro plebano et ministro, ex opposito ecclesiae iacentes, item tres mansos seu laneos agri in quolibet campo ipsius villae haereditatis ita se protendentes in latitudine et longitudine, prout ipsius villae incolarum protenduntur, qui agri in parte nemoribus sunt occupati; item decimam manipularem dumtaxat ex agris praedialibus curiae in eadem *Corzecznyk* provenientem, ex agris vero cmethonalibus in parte decimae manipulares provenientes spectant pro mensa archiepiscopali ecclesiae *Gnesnensis* et ex quibusdam in alia parte pro mensa episcopi *Vladislaviensis*, et pro parochiali ipsius villae cmethones solummodo colendam solvunt per unum solidum.

*) *Korzecznik*, wieś szlachecka, położona w dzisiejszej dyecezyi *kujawsko-kaliskiej*, w powiecie i dekanacie *kolskim*, w parafii w roku 1591 nowo utworzonej z szczodrobliwości dziedzica miejscowego. *Jarosława Sokołowskiego*, w *Modzerowie*, miała jeszcze w początku wieku XVI kościół starożytny parafialny, sądząc z powyższego opisu, przynajmniej w połowie wieku XIV fundowany, który już podczas sporządzenia tegoż opisu dla zbyt szczupłych dochodów nie miał od dawna własnych rządców, a gdy w połowie wieku XVI podczas tak zwanej reformacyi dziedzic miejscowy, porzuciwszy wiarę ojców, kościół tenże katolikom zabrał i grunta plebańskie sobie przywłaszczył, upadł niepowrotnie i dziś śladu nie ma, gdzie niegdyś stał. Wcielenie parafii *korzecznickiej* do nowo powstałej parafii *modzerowskiej* nastąpiło prawdopodobnie w samym końcu wieku XVI lub na początku wieku następnego (Rubryc. dyec. kuj.-kal. z r. 1876 str. 37, 38).

Taxata erat eadem ecclesia ad unam marcam argenti, quo vero ad denarium *S. Petri* camerae apostolicae ad tres scotos.

113. BYERZWYENNA.*)

Villa haereditaria, in eadem ecclesia parochialis, tituli *S. Dominici*, de iure patronatus laicorum haeredum de eadem *Byerzwyenna triplici*, videlicet *tabernali, dluga* et *krothka*, qui inter se, ut dicitur, habent alternatas vices; quam pronunc obtinet venerabilis vir dominus *Mathias de Sluzewo*, canonicus *Gnesnensis* [1]), qui, prout ex antiquo, circa eandem ecclesiam servat duos capellanos in vicarios et ministrum, quos ex proventibus mensae suae plebanalis salariis providet; ad quam iure parochiali ultra dictam *Byerzwyenna triplicem* [2]) aliae villae infrascriptae, videlicet *Czyastkowo* [3]), *Tarnowka* [4]), *Okolynyecz* [5]), *Slupcza duplex* [6]), *Lubony* [7]), *Ryschyny* [8]), *Smyelnyk* [9]),*Kacerzyno* [10]) et *Lescze* [11]) spectant et pertinent; habetque eadem ipsa ecclesia et ipsius pro tempore rector pro dote et fundo bona decimas et proventus infrascriptos, quorum modo est in possessione pacifica; et primo in *Byerzwyenna* dicta *Kaczemna*, in qua ecclesia ipsa extat, habet dumtaxat areas pro curia plebanali et alias pro duobus vicariis et ministro satis latas et spatiosas et in postico earundem hortos pro horreo et aliis utilitatibus satis competentes; item in *Byerzwyenna dluga* dicta *longa* sex mansos seu laneos agri habet, quondam quinque per cmethones possessos et sextum pro praedio, qui plebano pro tempore existenti per cmethones plebanales colebatur, cum areis, hortis, pratis, necnon silvis ipsos laneos ex antiquo concernentibus et ad eos spectantibus in parte eiusdem villae inter alios agros cmethonales in eadem latitudine et longitudine (se) protendentem, prout incolarum eiusdem villae *Byerzwyenna dluga* protenduntur; quorum quidem agrorum possessores quondam cmethones plebano pro tempore existenti census et proventus alios solvebant, prout alii cmethones ipsius villae nobilium solvunt, videlicet de quolibet manso per triginta et duos grossos, quatuor coros siliginis et quatuor avenae pro *sepne*, duos capones et per triginta ova, necnon et alia onera et labores plebano faciebant et obligabantur facere, prout dominorum haeredum alii cmethones faciunt

*) *Bierzwienna*, wieś szlachecka położona w dzisiejszej archidyecezyi *warszawskiej*, powiecie *kolskim*, dekanacie *łęczyckim*, z kościolem parafialnym przez dziedziców miejscowych już przynajmniej w początku wieku XIV fundowanym i uposażonym, jak z powyższego opisu i z akt konsystorza *gnieźnieńskiego* wnosić można. W roku 1416 dnia 30 kwietnia występuje wikaryusz tamtejszy, *Piotr*, jako świadek w konsystorzu *gnieźnieńskim* przy czynności dotyczącej dziesięcin z *Sławoszewa* dla *Jana Pelki (Pełki)*, proboszcza *kruświckiego* i kanonika *gnieźnieńskiego* (Excerpta ex actis Consist. Gnesn. f. 25). Jak o pierwotnej fundacyi tego kościola, obecnie drewnianego, tak i o dalszych losach jego zbywa nam na wiadomościach.

[1]) *Maciej* ze *Służewa Służewski*, kanonik *gnieźnieński* przed rokiem 1511 (Archiv. Capit. Gnesn. No. 602), wspominany w testamencie arcybiskupa *Jana Łaskiego* pod rokiem 1512 (Zeissberg, Joh. Łaski u. sein Testament f. 146). [2]) *Bierzwienna*, dziś tylko jedna. [3]) *Częstków*. [4]) *Tarnówka*. [5]) *Okoleniec*. [6]) Dziś tylko istnieje w parafii *Słupeczka*. [7]) *Luboniek*. [8]) *Rysiny*. [9]) Osada dziś nie znana. [10]) *Kęcerzyn*. [11]) *Leszcze*.

et facere obligantur; decimae etiam manipulares ex praedictis villis triplici *Byerwenna Kaczemna*, *dluga* et *krothka* tam ex agris praedialibus quam cmethonalibus provenientes in toto spectant ad eandem parochialem et plebanum ipsius in *Byerzwyenna*, in quibus villis ac totius parochiae aliis cmethones loco colendae solvunt per unum eorum avenae.

Czyasthkovo, *Tharnowka* et *Slupcza duplex*, villae sub eadem parochiali in *Byerwyenna*, quarum post omnes et singulos agros praediales et cmethonales incolae decimas manipulares provenientes in toto solvunt pro eadem ecclesia parochiali et ipsius plebano.

Okolinyecz et *Lubyon*, villae sub eadem parochiali in *Byerzwyenna*, in quarum una, videlicet *Okolinyecz* sunt ex antiquo agri praediales, ex quibus decimae manipulares provenientes spectant ad eandem parochialem in *Byerwyenna* et post agros cmethonales in utraque ad mensam archiepiscopalem ecclesiae *Gnesnensis*; pro praedicta vero parochiali cmethones ipsarum villarum solvunt colendam in avena dumtaxat.

Sczmyelnyk, villa sub praedicta parochiali in *Byerzwyenna*, in qua ex agris praedialibus omnibus et singulis necnon cmethonalibus unius campi versus *Byerzwyenna* iacentis decimae manipulares provenientes spectant ad eandem parochialem in *Byerzwyenna*, ex aliis autem duobus campis cmethonalibus ad parochialem ecclesiam in *Klothna* dioecesis *Vladislaviensis*.

Ryschyny, *Kacerzyno* et *Lescze*, villae sub parochiali eadem, in quarum una, videlicet *Ryschyny* sunt agri praediales, ex quibus decimae manipulares et ex agris cmethonalibus loco manipularis pecuniariae in omnibus tribus villis de quolibet manso possessionato seu culto per octo grossos provenientes spectant in toto ad eandem parochialem in *Byerzwyenna* et ipsius rectorem.

Bilice, sub parochiali in *Borzyslavice*, necnon *Straschkowo duplex* sub parochiali in *Klodawa*, villae, quarum post omnes et singulos agros dumtaxat cmethonales possessionatos et desertos decimae manipulares provenientes in toto spectant ad eandem parochialem in *Byerzwyenna* et rectorem ipsius, ex agris autem praedialibus ad parochiales, sub quibus consistunt.

Rycerzewo, *Pyotrokowko* sub parochiali *Rudulthow* et *Modzurovo* sub parochiali in *Ysbycza*[1]), villae, post quarum omnes et singulos agros cmethonales possessionatos et desertos decimae manipulares provenientes in toto spectant ad eandem parochialem in *Byerzwyenna* et ipsius pro tempore rectorem.

Taxata est eadem ecclesia ad duas marcas argenti, quo vero ad denarium *S. Petri* camerae apostolicae ad octo scotos.

ALTARE tituli *Nativitatis gloriosissimae virginis Mariae*, in eadem ecclesia iam dudum erectum et fundatum, sed iam a multis annis propter decrescentiam proventuum vacat, de iure patronatus et praesentandi haeredum de *Byerzwyenna*; quod habuit pro dote et fundo, primo in eadem villa *Byerzwyenna Kaczemna* aream pro domuncula, partem areae tabernalis prope scholam iacentem et duos mansos agri in villa *Tarnowka*, in quibus aliquando fuerunt locati cmethones, qui census et alias obventiones altaristae dicti altaris solvebant, qui duo mansi a multis

[1]) *Izbica*, wieś z kościołem parafialnym w dekanacie *kolskim*, dyecezyi *kujawsko-kaliskiej*.

annis manent deserti, sicque idem altare vacat; quod quidem altare fuit taxatum ad sex scotos argenti.

114. CLODAWA.*)

Oppidum, in eodem ecclesia parochialis, tituli *S. Aegidii*, quae quondam solebat regi et gubernari per clericos saeculares et ad illam unus ad praesentatio-

*) *Kłodawa*, miasto niegdyś zamożne, handlowe i ludne, pamiętne pobytem królów, stolica starostwa tego nazwiska, dziś osada licząca około 2600 mieszkańców, położona nad rzeczką *Rgilówką* w archidyecezyi *warszawskiej*, dekanacie *łęczyckim*, powiecie *kolskim*, wspominana w dziejach XI wieku. Już wtenczas, będąc jeszcze wsią, miała kościół parafialny pod tytułem *ś. Idziego* z szczodrobliwości książęcia *Władysława Hermana*. Książę ten za radą biskupa *krakowskiego Lamberta*, wyprawił poselstwo do klasztoru *Benedyktynów* w *Langwedoku* we *Francyi*, w którym spoczywały zwłoki *ś. Idziego*, cudami słynącego, z podarunkami i prośbą, aby zakonnicy za przyczyną tego Świętego wyjednali u Boga płodność dla księżniczki *Judyty*, małżonki jego. Opat miejscowy nakazał zakonnikom post trzydniowy i modlitwy, a księżniczka w dziewięć miesięcy potem powiła syna *Bolesława* zwanego *Krzywoustym*. Z wdzięczności za to fundował *Władysław Herman* kilka kościołów na cześć *ś. Idziego* (Cosmas *Chronicon* w Monum. Polon. histor. t. I, 165. 16[illegible]. Kadłubek *Chronica* tamże II, 301. 302. Galla *Kronika* tamże t. I, 425. 426), pomiędzy innemi i w *Kłodawie*. Król *Władysław Jagiełło*, założywszy nowe biskupstwo w *Wilnie*, uposażył je w roku 1387 dochodami znacznemi probostwa *kłodawskiego*; na prośby jednakże *Pawła z Brudzewa*, kanonika i profesora *krakowskiego*, proboszcza *kłodawskiego*, tenże monarcha, opatrzywszy dla biskupa *wileńskiego* inne fundusze, w porozumieniu z arcybiskupem *gnieźnieńskim*, *Wojciechem Jastrzębcem*, oddał w roku 1429 kościół *kłodawski* kanonikom regularnym lateraneńskim, wyniósłszy go do godności kolegiaty zakonnej, jak opis powyższy świadczy (Cfr. Baliński, *Starożytna Polska*, t. I, 281—286. *Kron. trzemess.* Ms. f. 165. Długosz, *Hist. Polon.* lib. IV, 308). W drugiej połowie wieku XV był proboszczem kolegiaty *kłodawskiej* słynny w dziejach narodu i kościoła polskiego *Sędziwój z Czechla*, półwiekowy przyjaciel *Długosza*, mąż wielkiej powagi, głębokiej nauki, rzadkiego rozsądku i głośnej w całym kraju świątobliwości życia, który będąc kanonikiem metropolitalnym i proboszczem starożytnej kolegiaty *ś. Jerzego* w *Gnieźnie*, w roku 1459 dnia 10 sierpnia, złożywszy poprzednio wszystkie swe godności, po czułem z kapitułą *gnieźnieńską* pożegnaniu udał się do *Kłodawy*, aby w tamtejszym klasztorze resztę życia Bogu wyłącznie poświęcić (Ks. Korytkowski l. c.). *Długosz* opowiada o nim, że po nieszczęśliwej bitwie pod *Chojnicami* w roku 1454, gdy jeszcze był kanonikiem *gnieźnieńskim*, szedł boso przybrany w włosiennicę z *Krakowa* do *Brześcia kujawskiego*, dokąd się król *Kazimierz* z niedobitkami wojska swego był schronił, a stanąwszy przed nim w obozie, powiedział żarliwe i do okoliczności zastosowane kazanie, przypisując klęskę doznaną karze Boskiej za zdrożności i występki króla i rycerstwa jego, strofując za nie tak pierwszego jako i drugie i oboje do rzetelnej pokuty napominając (Hist. Polon. lib. XIII, 162). Godnym uwagi jest list jego do *Długosza* w r. 1472 z *Kłodawy* pisany, przechowany w archiwum kapituły *krakowskiej*, oddrukowany w *Monum. medii aevi* (Kraków 1876) t. II, str. 264—270, w którym się jasno odbija piękna i szlachetna jego dusza. Z czci i przywiązania ku niemu król *Kazimierz* i arcybiskupi *gnieźnieńscy* klasztorowi *kłodawskiemu* liczne świadczyli dobrodziejstwa. Pomiędzy innemi wcielili do tegoż klasztoru probostwa z wszelkiemi dochodami w *Rudułtowie* i *Sobótce*, położone w dawnej archidyecezyi *gnieźnieńskiej*, a dziś w *warszawskiej*, którą to inkorporacyą na prośby arcybiskupa *Jana Gruszczyńskiego* Stolica apostolska zatwierdziła (Acta Capit. Gnesn.). Kanonicy regularni lateraneńscy przebywali w *Kłodawie* przez cztery blisko wieki. Na przedstawienie arcybiskupa *Raczyńskiego* zostali dekretem *Fryderyka Augusta*, króla saskiego i księcia *warszawskiego*, z dnia 24 marca roku 1810 zniesieni, a parafia oddana została pod zarząd duchownych świeckich. Starożytny kościół *ś. Idziego*, o którym czytelnik znajdzie obszerną wiadomość w *Encyklopedyi* Orgelbranda pod *Kłodawą*, wytrwał niezmiennie aż do początku wieku obecnego. Przeszedłszy po zniesieniu klasztoru na własność rządu, zamieniony został wraz z klasztorem na magazyn rządowy, a nie długo potem jako grożący

nem regis Poloniae pro tempore existentis per loci ordinarium s. ecclesiae *Gnesnensis* institui et investiri in collegiatam conventualem fratrum *S. Augustini* canonicorum regularium de anno Domini millesimo quadringentesimo vicesimo nono, ex ordinatione serenissimi principis olim *Vladislai*, regis Poloniae, per reverendissimum olim in Christo patrem *Albertum*, archiepiscopum *Gnesnensem* et primatem, denuo per suas litteras patentes erecta et expost ab eodem tempore per religiosum ex canonica canonicorum regularium eiusdem ecclesiae domus et conventus fratrem in praepositum electum et per loci ordinarium ecclesiae *Gnesnensis* confirmatum et institutum regi et gubernari solita; cui postea aliae duae ecclesiae parochiales in *Radulthow* collationis et provisionis s. ecclesiae *Gnesnensis* archiepiscopi pro tempore existentis de consensu ipsius capituli et alia in *Sobothka* iuris patronatus regis Poloniae pro tempore existentis ex speciali concessione serenissimi principis *Casimiri* regis Poloniae pro conservatione fratrum circa eandem in *Clodaiva* ecclesiam vitam monasticam et religiosam ducere et omnipotenti Deo famulari volentium per reverendissimum olim *Joannem Grusczynskj*, s. ecclesiae *Gnesnensis* archiepiscopum, cum omnibus et singulis ipsarum decimis et proventibus sunt perpetuo unitae et incorporatae et per sedem

upadkiem z gmachem klasztornym całkiem rozebrany. Miejsce na którem przez 7 przeszło wieków opierał się burzom czasu, ogrodzono i tam gdzie niegdyś stał wielki ołtarz krzyż wystawiono. Dotąd przechowują się w kościele poklasztornym OO. Karmelitów trzewiczkowych cztery konfesyonały stolarskiej pięknej roboty, strojne misterną rzeźbą w osoby i kwiaty, a w zakrystyi tegoż kościoła szafa do aparatów uderzająca oko widza piękną rzeźbiarską robotą. W pomyślnych dla miasta *Kłodawy* czasach obywatele tamtejsi wystawili na cmentarzu grzebalnym po za miastem w roku 1557 modrzewiowy kościół pod tytułem *śś. Fabiana* i *Sebastyana* i funduszem na utrzymanie przy nim osobnego prebendarza opatrzyli. Kościół ten w ciągu kilkowiekowego istnienia swego pokilkakrotnie był restaurowany, lecz w pierwszej połowie wieku obecnego groził upadkiem. Obecny proboszcz *kłodawski*, ks. kanonik *Albertski*, podźwignął go w roku 1846 niemałym własnym nakładem i rozprzestrzenił, w tym zamiarze, aby nabożeństwo parafialne przenieść do niego z kościoła klasztornego OO. Karmelitów, w którym się od czasu zniesienia kościoła *s. Idziego* odprawiało, na co źle zakonnicy niechętnem patrzeli okiem. W tym celu udał się wspomniony ks. kanonik do władzy archidyecezalnej i za zezwoleniem administratora *warszawskiego*, ks. suffragana *Fijałkowskiego*, nabożeństwo parafialne w tymże roku odprawiać tam począł. Trwało to aż do r. 1878, w którym nabożeństwo przeniesione zostało za rozporządzeniem administratora archidyecezyi *warszawskiej*, ks. *Sotkiewicza*, do kościoła OO. Kamedułów w r. 1864 z wielu innemi zakonami zniesionych, pod zarządem osobnego wikaryusza będącego. Kościół ten wraz z klasztorem fundował w roku 1623 *Franciszek Krzyłuski*, dziedzic dóbr *Krzyłusy* i *Dąbrówki*. W końcu wieku XVII kościół ten zgorzał z zabudowaniami klasztornemi, w których miejsce na początku wieku następnego *Ernest Chryzostom z Dorpowa Dorpowski*, jenerał wojsk polskich i audytor jeneralny a następnie wojewoda *łęczycki*, starosta *przedecki* i *kłodawski*, zmarły w roku 1718, wystawił dzisiejszą wspaniałą świątynię murowaną, jak opiewa napis na portrecie jego olejnym na ścianie obok zakrystyi wiszącym. Konsekrował ją w roku 1776 dnia 7 września ks. *Józef Kiełczewski*, biskup *hermopolitański*, sufragan *chełmiński* i kanonik *krakowski*. Obszerny gmach klasztorny przez tegoż fundatora równocześnie wystawiony, przeznaczony został po usunięciu zakonników na mieszkanie dla wikaryuszów i na pomieszczenie szkół miejskich, męzkiej i żeńskiej. Kościół w murze będący ozdobiony na froncie dwiema wieżami blachą żelazną krytemi tak w zewnętrznym swym kształcie jako i wewnętrznem urządzeniu nader poważnie się przedstawia, lubo obecnie gruntownej potrzebuje restauracyi. Z dziewięciu ołtarzy uderza oko widza przedewszystkiem wspaniały ołtarz wielki z granitu nader misternie wykuty, w którym umieszczony jest obraz *Matki Boskiej Szkaplerznej* dość dobrego pędzla. Wspomniony wyżej kościół prebendarski *św. Fabiana* i *Sebastyana* lud nazywa pospolicie *Bożem Ciałem*, dla tego niezawodnie, że był konsekrowany w niedzielę podczas oktawy *Bożego Ciała*. Ta podwójna jego nazwa wprowadziła w błąd autora artykułu *Kłodawa* w *Encyklopedyi Orgelbranda*, który z jednego dwa zrobił kościoły

apostolicam huiusmodi unio approbata et confirmata, prout litterae desuper sub patentibus sigillis latissime disponunt et continentur; ad quas quidem ecclesias in *Rudulthow* et *Sobothka* vacatione occurente praepositus pro tempore existens cum conventu suo de domo seu monasterio ipsius per unum ex fratribus religiosis instituendi et investiendi habet facultatem; ad quam quidem ecclesiam in *Klodawa* ex antiquo iure parochiali ultra oppidum praedictum cum ipsius anteoppidanis villae infrascriptae, videlicet *Pomorzanj* [1]), *Krzewatha* [2]), *Dzyanczyolova* [3]), *Gorkj* [4]), *Volya* [5]), *Rgylowo* [6]), *Laszek* [7]), *Straschkowo duplex* [8]), *Glogowa* [9]) et *Nova villa* [10]) spectant et pertinent; habetque eadem ipsa ecclesia et ipsius praepositus cum collegio fratrum eiusdem collegii canonicorum regularium conventu bona et proventus modo in possesione pacifica infrascriptos, videlicet primo et principaliter in eodem oppido circa ecclesiam, monasterium seu curiam et extra oppidum, praedium cum hortis et pomeriis, necnon tres mansos seu laneos agri cum pratis, qui mansi seu agri pro praedio eiusdem monasterii coluntur, item et duo molendina ventilia; decima etiam manipularis ex agris praedialibus praedii regalis et post omnes et singulos ipsius oppidi oppidanos agros pecuniaria proveniens in toto spectat ad eandem ecclesiam parochialem in *Klodawa* et ipsius praepositum cum conventu, et solvunt oppidani de quolibet laneo per unum fertonem et similiter scultetus seu advocatus ex agris advocatiae, et ultra huiusmodi decimas ipsius oppidi oppidani praeposito eiusdem ecclesiae cum conventu de qualibet domo hospes pro colenda per unum grossum et inquilinus per dimidium solvunt.

Pomorzany, *Dzyeczolowa*, *Gorkj*, *Volya* et *Gylow*, villae sub eadem parochiali in *Klodawa*, post quarum omnes et singulos agros praediales et cmethonales possessionatos et desertos et singulariter singulos decimae manipulares provenientes in toto spectant ad ecclesiam parochialem eandem et ipsius praepositum cum conventu.

Krzevatha, *Lanzek* et *Glogowa*, villae sub praedicta parochiali in *Klodawa*, in quarum videlicet praedicta *Krzewatha* sunt ex antiquo agri praediales, ex quibus decimae manipulares et ex agris cmethonalibus pecuniariae in eadem *Krzewatha* et *Glogowa* de quolibet manso per sex grossos, in *Lanzek* vero per octo provenientes spectant ad eandem ecclesiam parochialem in *Klodawa* et praepositum ipsius cum conventu.

Straschkowo duplex, sub eadem parochiali in *Clodawa* villae, quarum ex agris praedialibus decimae manipulares provenientes spectant ad eandem parochialem in *Klodawa* et ex agris cmethonalibus ad parochialem in *Byerzwyenna* et ipsarum ecclesiarum rectores.

Chodowo et *Wyewyerze* [11]), villae sub parochiali in praedicta *Chodowo maiori*, in quibus incolae ex omnibus agris cmethonalibus demptis praedialibus in praedicta *Chodowo* et duobus mansis in praedicta *Wyewyerze* solvunt in pecuniis decimas de quolibet manso per decem grossos ecclesiae parochiali in *Klodawa* praeposito cum conventu; de agris autem praedialibus in praedicta *Chodowo* et in *Wyewyerze* de praedictis duobus mansis spectant ad praedictae ecclesiae in *Chodowo* rectorem.

[1]) *Pomarzany*. [2]) *Krzewata*. [3]) *Dzięciołowa*. [4]) *Górki*. [5]) *Wólka Czopowa*. [6]) *Rgilew*. [7]) *Łążek*. [8]) *Straszków* i *Straszkówek*. [9]) *Głogowa*. [10]) *Nowawieska*. Później powstały osady: *Łubno*, *Józefów*, *Przybyszew*, *Malawieś* i *Dębina*. [11]) *Wiewiers*, wieś należąca aż do r. 1864 do parafii *Chodów*, odtąd do parafii *Dzierzbice*.

Byesseyekyerz triplex [1], sub ecclesia parochiali in *Gyeczno* [2] villae, quarum villarum ex agris cmethonalibus decimae manipulares provenientes spectant in toto ad parochialem ecclesiam in *Klodawa* et ipsius praepositum cum conventu.

Zelasna [3], *Odachowo duplex* [4] sub parochiali in *Slaboschowo* [5], *Boryslavice duplex*, *Slotha* et *Dambrowka* sub parochiali in dicta *Borzyslavice* villae, quarum ex omnibus et singulis agris cmethonalibus decimae manipulares provenientes spectant ad parochialem ecclesiam in *Klodawa* et ipsius praepositum cum conventu.

Kothkovo [6] sub parochiali in *Sobothka*, *Mnyewo* [7] sub parochiali in *Pyecewo* et *Domanykow* [8] sub parochiali *Rudulthovo* [9], villae, post quarum villarum omnes et singulos agros cmethonales decimae manipulares provenientes spectant ad parochialem ecclesiam in *Klodawa* et praepositum cum conventu ipsius.

Sobothka, villa, in qua est ecclesia parochialis ecclesiae parochiali in *Klodawa* unita, post cuius villae omnes et singulos agros cmethonales et scultetiae demptis tabernarum agris, ex quibus decimas percipit curatus in ibidem, decimae manipulares provenientes spectant in toto ad ecclesiam parochialem in *Clodawa* et rectorem ipsius, videlicet praepositum cum conventu.

Lancicia oppidum, cuius oppidi plebanus ratione perceptionis decimae manipularis ex agris certis oppidanorum provenientis et quondam ad ecclesiam parochialem in *Klodawa* spectantis ex certa arbitrali sententia et amicabili compositione per olim reverendissimum in Christo patrem dominum *Jacobum de Syenno*, archiepiscopum *Gnesnensem* et primatem, de anno Domini millesimo quadringentesimo septuagesimo sexto inter olim venerabiles *Joannem Lanka* in *Lancicia* plebanum et *Bartholomaeum* in *Klodawa* praepositum facta, singulis annis obligatur solvere sex fertones cum sex grossis ecclesiae parochialis praedictae in *Klodawa* praeposito; item plebanus de *Pyecewo* ratione perceptionis similiter certarum decimarum ex certis agris in villa *Mnyewo* provenientium ecclesiae parochiali praedictae in *Clodawa* solvere tenetur singulis annis per unam marcam et sex grossos; item eadem ecclesia in *Klodawa* habuit ex antiquo et modo habet certas areas infra et extra oppidum hinc inde sitas et in eisdem domunculas, quarum incolae faciunt et facere ex antiquo consueverunt certa servitia ecclesiae eiusdem praeposito et suo conventui.

Taxata est eadem ecclesia ad quatuordecim marcas argenti, quo vero ad denarium *S. Petri* camerae apostolicae ad viginti scotos.

115. DZIRZBICE.[*]

Villa haereditaria, in eadem ecclesia parochialis, tituli *S. Margarethae* et *S. Nicolai*, de iure patronatus laicorum haeredum in eadem, quam pro nunc obtinet

[1] *Bieniekierz*, *Bieniekierz Nowojowy* i *Kolonia Bieniekierska*. [2] *Gieczno*, wieś z kościołem parafialnym w dekanacie i powiecie *łęczyckim*. [3] *Żelazna*. [4] *Odechów*, wieś w parafii *Sobótce*, w dekanacie *łęczyckim* położona. [5] *Sławoszewo*, wieś z kościołem parafialnym w dekanacie dawniejszym *kłodawskim*, dziś należąca do parafii *Mazew* w dekanacie *łęczyckim*. [6] *Kotków*. [7] *Mniewo*, o którem było pod *Pieczewem*. [8] *Domanikowo*. [9] *Rudułtowo*, wieś z kościołem parafialnym w dekanacie *kutnińskim*.

[*] *Dzierzbice*, wieś szlachecka, należąca dziś do archidyecezyi *warszawskiej*, dekanatu i powiatu *kutnińskiego*, gniazdo familii *Dzierzbickich* h. *Topór* (Niesiecki l. c. II, 128), której niezawodnie fundacyą

honorabilis *Albertus Cosubowskj*[1]) ex praesentatione nobilis *Joannis* olim haeredis in eadem *Dzyerzbice*, qui propter tenues ipsius ecclesiae proventus ex antiquo non potest servare vicarium, solum ministrum, quem salariat pro posse ex proventibus mensae suae plebanalis; ad quam iure parochiali ultra praedictam *Dzyerzbice* aliae villae infrascriptae, videlicet *Kalyen*[2]), *Dlugye kanthj*[3]), *Yaschyenyecz*[4]) et *Nywkj*[5]) spectant et pertinent; quae ecclesia et rector ipsius ex antiquo habet pro dote et fundo bona et proventus infrascriptos, quorum modo est in possessione pacifica; et primum in eadem *Dzirbice* et ipsius haereditate habet imprimis circa ecclesiam pro curia plebanali specialem aream cimiterio contiguam et in eadem curiam cum hortis pro horreo et aliis utilitatibus areae adiacentem et unum alium hortum parvum et piscinulam seu vinarium ante ingressum in curiam dotis plebanalis; item in campo post allodium seu horreum dotis plebanalis habet duos mansos agri pro praedio et in aliis campis duobus per quatuor laneos seu mansos cum pratis agris adiacentibus; item et decimam manipularem dumtaxat ex agris praedialibus provenientem, de agris vero cmethonalibus decimas manipulares percipit universitas vicariorum ecclesiae *Lanciciensis*, et pro parochiali ipsius villae cmethones solvunt solummodo missalia loco colendae de quolibet laneo per tres coros siliginis.

Kalyen et *Nywkj*, villae sub parochiali eadem in *Dzirbice*, in quibus villis sunt ex antiquo agri praediales, ex quibus decimae manipulares provenientes spectant ad eandem parochialem ecclesiam in *Dzierzbice* et rectorem ipsius et ex agris cmethonalibus quoad *Kalyn* ad universitatem vicariorum ecclesiae *Lanciciensis*, quo vero ad *Nywkj* ad mensam archiepiscopalem pecuniariae; pro parochiali autem ipsarum villarum incolae solvunt dumtaxat colendam de manso per unum grossum.

Yaschyenyecz, villa sub eadem parochiali, in qua de duobus laneis pro curia coli solitis necnon advocatiae agris omnibus et singulis decimae manipulares provenientes spectant ad eandem parochialem in *Dzirbice*, ex cmethonalibus vero pecuniariae ad mensam archiepiscopalem.

Dlugye kathy, villa sub eadem parochiali in *Dzirzbice*, cuius villae incolae pro eadem ecclesia more aliarum villarum superius descriptarum solummodo colendam de manso per grossum solvunt et decimas manipulares ex agris cmethonalibus ad mensam archiepiscopalem et ex agris advocatiae ad parochialem ecclesiam in *Dambrovice*.

Taxata est eadem ecclesia ad unam marcam argenti, quo vero ad denarium *S. Petri* camerae apostolicae ad duos scotos.

i uposażenie kościoła parafialnego zawdzięcza, istniejącego już na początku wieku XV, jak dowodzi przywilej króla *Władysława Jagiełły* z dnia 17 sierpnia roku 1425 zatwierdzający sprzedaż wójtostwa w *Niwkach*, na którym występuje jako świadek pleban tamtejszy (*Albertus plebanus de Dzirbicze*) (*Muczkowski* i *Rzyszczewski* Cod. dipl. Polon. II, f. 413). Obecny kościół murowany, dachówką pokryty stanął w roku 1789 nakładem *ks. Pawła Jastrzębowskiego*, kanclerza *gnieźnieńskiego*, archidyakona w katedrze *kujawskiej pomorskiego*, oficyała i kanonika *łowickiego*, dziedzica miejscowego. W roku 1864 wcielono do parafii *dzierzbickiej* na zawsze jako filią kościół dotąd parafialny w *Chodowie* wraz z wsiami: *Kozery*, *Wiewiery* i *Szołajdy*. Kościół ten dziś zupełnie opuszczony i zaniedbany.

[1]) *Wojciech Kasubowski*, pleban. [2]) *Kaleń*. [3]) *Długiekąty*. [4]) *Jasieniec*, dziś należy do parafii w *Przedczu* w dekanacie i powiecie *włocławskim*, dyecezyi *kujawsko-kaliskiej*. [5]) *Niwki*. Później przybyła osada *Studzień*.

116. DAMBROVICE.*)

Oppidum regale, in eodem ecclesia parochialis, tituli *S. Adalberti* et *S. Stanislai martyrum*, de iure patronatus regis Poloniae pro tempore existentis, quam modo obtinet honorabilis *Alexius de Kolo*[1] ex praesentatione serenissimi principis domini *Sigismundi* moderni regis Poloniae; qui circa ipsam ecclesiam, prout ex antiquo, servat unum capellanum in vicarium cum ministro, quos ex proventibus mensae suae salariis providet; ad quam iure parochiali praedictum oppidum cum *Baby*[2]) et *Zakowyecz*[3]), villis, duntaxat spectat et pertinet; quae quidem ecclesia licet habeat plura in fundationis et erectionis litteris bona et proventus, tamen aut ex negligentia et abusu privilegii habet solummodo infrascripta in possessione pacifica, et primo in eodem oppido et ipsius haereditate circa ecclesiam habet unam specialem aream pro curia et in eadem modo curiam cum horto pro horreo et aliis utilitatibus satis competentem et alias speciales areas ex opposito eiusdem pro vicario et ministro; item ultra ecclesiam in oppido habet alias speciales quatuor areas cum hortis, tabernis, quae modo iacent desertae; item pro praedio habet quatuor laneos agri in omnibus tribus campis eiusdem oppidi *Dambrovice* cum pratis, ab aliis agris eiusdem oppidi distinctos, necnon aream cum horto speciali unius lanei ex dictis quatuor laneis et in quorum unius medio laneo locatus unus cmetho, qui pro censu solvit plebano singulis annis per quindecim grossos, residui vero lanei coluntur pro plebano aut locantur; habet etiam ex agris advocatiae ex omnibus et singulis decimam manipularem, quam plebanus curru proprio conducit in horreum dotis plebanalis; oppidani vero et anteoppidani pro eiusdem ecclesiae rectore solummodo colendam per unum grossum de qualibet domo solvunt et decimam pecuniariam pro mensa archiepiscopali.

Zakowyecz, villa sub eadem parochiali, in qua sunt duodecim lanei cum duobus laneis scultetiae et solummodo unus cum medio sunt possessionati; cuius villae proprietas cum omni iure, dominio et proprietate necnon decimis provenientibus spectat ad eandem ecclesiam in *Dambrovice* et ipsius pro tempore rectorem et

*) *Dąbrowice*, osada położona w dzisiejszej archidyecezyi *warszawskiej*, dekanacie i powiecie *kutnowskim*, niegdyś miasto królewskie starożytne, ludne i zamożne z kościołem parafialnym przez monarchów polskich fundowanym i uposażonym, jak z powyższego opisu wnosić można, przynajmniej już w początku wieku XV. W miejsce starożytnego kościoła drewnianego od starości upadającego stanął w roku 1834 za staraniem *ks. Michała Kurowskiego*, kanonika katedralnego *kujawskiego*, proboszcza miejscowego, kościół obecny murowany dachówką pokryty, którą następnie w roku 1867 zamieniono na blachę. Kościół ten pod tyt. *śś. Wojciecha* i *Stanisława* konsekrował w roku 1842 *ks. Józef Joachim Goldtman*, biskup-nominat *sandomierski*, archidyakon i officyał *kujawski*. Blisko do roku 1840 istniał w *Dąbrowicach* drugi kościół drewniany pod tyt. *ś. Ducha* wraz z szpitalem, mający osobnego prebendarza, wybudowany prawdopodobnie w początku wieku XVII przez mieszczan miejscowych, który po upadku swoim w wspomnionym czasie więcej nie został odbudowanym (Acta Ecclesiae).

[1]) *Aleksy z Koła*, pleban. [2]) *Baby*. [3]) *Żakowiec*. Później powstały kolonie zamieszkałe przez sprowadzonych kolonistów niemieckich i akatolików i wprawdzie: *Augustopol*, *Różopol*, *Liliopol*, *Zofijów*, *Marynpol* i *Iwiny*.

solvunt cmethones pro censu plebano singulis annis de manso per dimidiam marcam et per duos capones.

Baby, villa sub eadem parochiali in *Dambrovice*, in qua ex agris praedialibus dimidii mansi et scultetiae duobus mansis decimae manipulares provenientes spectant ad eandem parochialem in *Dambrovice* et ipsius rectorem et ex agris cmethonalibus pecuniariae ad mensam archiepiscopalem; pro parochiali autem eiusdem villae cmethones solummodo solvunt colendam per dimidium grossum.

Ostrowi minus [1]), *Ostrovj maius* [2]) alias *Ploczkye* [3]) et *Kopi* [4]), villae sub parochiali ecclesia in *Krosnyevice* [5]), in quibus tam ex agris praedialibus in praedicta *Ostrovj minori* quam scultetiarum in eadem et aliis praedictis villis decimae manipulares provenientes spectant ad ecclesiam parochialem in *Dambrovice* et ipsius rectorem, ex agris autem cmethonalibus ad mensam archiepiscopalem.

Dlugye kanthi, villa sub parochiali ecclesia in *Dzirbice*, ex qua scultetus ex scultetia singulis annis solvit ecclesiae parochiali in *Dambrovice* rectori unum fertonem, cmethones vero eiusdem villae pro mensa archiepiscopali solvunt decimas.

Taxata est eadem ecclesia ad mediam marcam argenti, quo vero ad denarium *S. Petri* camerae apostolicae ad unum scotum.

Item tabernatores in tabernis plebanalibus ex privilegio regio habent libertatem in domibus eorum res vendibiles et emptibiles tenere et eadem libertate gaudere, prout oppidani eiusdem oppidi.

117. CHODOVO.*)

Villa haereditaria, in eadem ecclesia parochialis, tituli *Exaltationis S. Crucis*, de iure patronatus laicorum haeredum eiusdem villae, quam pronunc obtinet honorabilis *Mathias de Orlow* [6]) ex praesentatione magnifici domini et generosi, dominorum *Nicolai de Lumbrancz* [7]), palatini *Posnaniensis* et *Joannis Chodowskj*; qui circa eandem ecclesiam propter paucitatem proventuum non consuevit servare vicarium, solum ministrum, quem salariat ex proventibus mensae suae plebanalis; et spectant ad eandem iure parochiali ultra praedictam *Chodowo maius* aliae villae, videlicet *Kossorz* [8]), *Wyewyerze* [9]) et *Szolaydj* [10]), et habet pro dote et fundo bona

[1]) *Ostrowy.* [2]) *Ostrówki.* [3]) *Plockie.* [4]) *Kopy.* [5]) *Krośniewice*, wieś z kościołem parafialnym w dekanacie i powiecie *kutnińskim*, archidyecezyi *warszawskiej*.

*) *Chodów*, wieś należąca dziś do archidyecezyi *warszawskiej*, dekanatu i powiatu *kutnińskiego*, gniazdo familii *Chodowskich* h. *Budzisz* albo *Paparona* (Niesiecki l. c. I, 283.), która tam niezawodnie kościół parafialny fundowała i uposażyła przynajmniej już w wieku XV, jak z powyższego opisu wnosić należy. W początku wieku XVI byli spółdziedzicami *Chodowa Lubrańscy*, jak widać z powyższego opisu. W skutek upadku kościoła i dochodów jego parafią *chodowską* zawiadowali plebani z *Dzierzbic*, aż nareszcie w roku 1864 kościół *chodowski* wcielono na zawsze z całą parafią jako filią do kościoła *dzierzbickiego* (Cfr. Rubryc. dyec. warsz. z r. 1860 f. 45 i z r. 1873 f. 37).

[6]) *Maciej z Orłowa*, pleban. [7]) *Mikołaj Gardzina z Lubrańca*, najprzód kanclerz *łędzki* 1496 potem wojewoda *kaliski* i starosta *łęczycki*, nakoniec wojewoda *poznański*, brat rodzony *Jana z Lubrańca Lubrańskiego*, biskupa *poznańskiego* (Niesiecki l. c. III, 182). [8]) *Koserz.* [9]) *Wiewierz.* [10]) *Szołajdy.*

et proventus infrascriptos, quorum modo est in possessione pacifica; et primo in eadem *Chodowo* circa ecclesiam habet imprimis unam specialem aream cimiterio contiguam pro curia et in eadem curiam, in cuius parte est domuncula scholae cum hortis pro horreo et aliis utilitatibus, necnon et vinario seu piscinula; item duos laneos seu mansos agri in omnibus tribus campis cum pratis ipsis agris et laneis adiacentibus et ad eos spectantibus, qui protenduntur in latitudine et longitudine, prout eiusdem villae cmethonum (agri); item et aliud speciale pratum quod iacet sub haereditate villae *Szolaydi*, de quo colligi solent ad omne minus tres currus de foeno; item decimas manipulares duntaxat ex agris praedialibus duarum curiarum provenientes, ex agris enim cmethonalibus spectant ad parochialem ecclesiam in *Klodawa* et ipsius praepositum; cuius villae cmethones solummodo pro ecclesia parochiali in ibidem solvunt colendam per dimidium grossum.

Kossorz, villa sub eadem parochiali in *Chodowo*, cuius similiter villae decimae manipulares provenientes spectant ad eandem parochialem in *Chodowo* et ipsius rectorem, de agris autem cmethonalibus ad mensam archiepiscopalem.

Wyewyerze, villa sub eadem parochiali in *Chodowo*, in qua sunt duo speciales lanei praediales possessionati, ex quibus decima pecuniaria pro plebano eiusdem ecclesiae in *Chodowo* de quolibet laneo per decem grossos solvitur, de aliis autem laneis cmethonalibus ad parochialem ecclesiam in *Klodawa*.

Szolaydi, villa sub eadem parochiali, in qua non sunt aliqui agri cmethonales, solummodo praediales, de quibus decimae manipulares provenientes spectant ad eandem parochialem in *Chodowo* et ipsius pro tempore rectorem; item sunt quidam agri deserti seu campi sub parochia *Rudulthowo* iacentes iuxta villam *Turzynowo* [1]), qui colebantur per nobiles, modo tamen deserti, qui, dum et quando coluntur, decimae manipulares provenientes ex eisdem ex antiquo spectant ad parochialem ecclesiam in *Chodowo* et rectorem ipsius.

Rayszczik [2]) et *Rayszczy* [3]), villulae seu haereditates nobilium sub parochia in *Krosnyevice* agros solummodo praediales in se habentes, ex quibus haereditatibus et ipsarum agris decimae manipulares provenientes spectant ad ecclesiam parochialem suprascriptam in *Chodowo* et ipsius rectorem.

Potczachi duplex [4]), quondam villae nunc haereditates desertae, sub parochiali in *Nowe* [5]), in quarum una sunt agri praediales, de quibus decimae manipulares, dum et quando coluntur, provenientes spectant ad eandem parochialem in *Nowe* et ipsius plebanum et in eadem ex agris cmethonalibus cmethones aut agrorum cultores solvunt pecuniariam ad parochialem ecclesiam in *Chodowo* et ipsius plebanum; in alia autem *Potczachi* pro eadem ecclesia in *Chodowo* in toto manipularem, et in eadem solum unicus est mansus possessionatus et alii deserti.

Taxata est eadem ecclesia ad tres marcas argenti, quo vero ad denarium *S. Petri* pro camera apostolica ad quatuor scotos.

ALTARE seu capellania perpetua, tituli *SS. Petri* et *Pauli apostolorum*, de iure patronatus laicorum haeredum in eadem *Chodowo*, quam modo obtinet quidam *Nicolaus* plebanus in *Kazymyerz*, qui pro dote et fundo habet imprimis in eadem

[1]) *Turzynów*. [2]) i [3]) Osady dziś nie znane. [4]) *Podczachy*, dziś tylko jedne. [5]) *Nowe*, wieś z kościołem parafialnym w dekanacie i powiecie *kutnowskim* archidyecezyi *warszawskiej*.

Chodowo et ipsius haereditate circa ecclesiam seu ipsius ex opposito versus villam eundo unam specialem aream pro curia ipsius altaristae, necnon duos mansos agri cum pratis, laneis seu mansis ipsius adiacentibus et ab aliis laneis ipsius villae cmethonalibus distinctos, qui modo iacent deserti; item habet decimam manipularem in villa *Pomorzany* sub parochia *Krosnyevice* ex omnibus et singulis agris cmethonalibus provenientem et non plus; obligaturque singulis septimanis altarista eiusdem altaris per se vel per alium tres missas explere, unam de *S. Cruce*, aliam de *SS. Petro* et *Paulo* et tertiam pro defunctis; alia onera si quae sunt per abusum ex ignorantia privilegii erectionis omittuntur.

Taxatum est praedictum altare ad dimidiam marcam argenti.

118. RUDULTOW.*)

Villa mensae archiepiscopalis ecclesiae *Gnesnensis*, in eadem ecclesia parochialis, tituli *S. Trinitatis* et *S. Joannis Baptistae* ecclesiae conventuali et paro-

*) *Rdułtowo* albo *Rudułtowo*, wieś niegdyś arcybiskupów *gnieźnieńskich* stanowiąca w wieku zeszłym wraz z wsią *Koczawy* i folwarkiem *rudułtowskim* osobny partykularz dóbr arcybiskupich, należąca dziś do archidyecezyi *warszawskiej*, dekanatu i powiatu *kutnińskiego*, miała kościół parafialny przez tychże arcybiskupów fundowany i uposażony już przynajmniej w wieku XIV, jak wnosić należy z powyższego opisu i dekretu konsystorskiego wydanego w *Gnieźnie* w roku 1471, który brzmi jak następuje: „*Die Mercurii vigesima tertia mensis Octobris (1471) hora et loco consuetis. In causa magistri Nicolai, plebani Ecclesiae parochialis in Rudolthowo, contra generosum dominum Vladislaum de Milonicze, subdapiferum Lanciciensem, Andreas de Wilczyna, procurator domini plebani et suae Ecclesiae ex continuatione termini proposuit. Quod licet decimae manipulares de iure et consuetudine sunt liberae et conduci propriis curribus ad dotem seu allodium plebanalem debeant, nihilominus ipse Nobilis decimam post araturam allodii sui in villa Turzinowo ad dotem ipsius domini Nicolai in Rudolthowo plebani seu dotem plebanalem conducere recusat in praeiudicium divinae legis, petens ipsum dominum Vladislaum ad id faciendum compelli, Nobili respondente, nolente se huiusmodi decimam permittere secundum voluntatem plebani conducere. Et ibidem Dominus (Officialis) auditis propositis et responsis, decrevit et mandavit ipsi Nobili prefatam decimam libere dimittere et eam iuxta voluntatem plebani disponere et conducere ac locare ubi voluerit, sub censuris ecclesiasticis, Nobili protestante de gravamine et appellando*“ (Excerpta ex actis Consist. Gnesn. f. 571). Arcybiskup *Jan Gruszczyński* (1464—1473) wcielił probostwo *rudułtowskie* za zezwoleniem czyli raczej na prośby króla *Kazimierza Jagiellończyka* i za konsensem Stolicy apostolskiej do klasztoru kanoników regularnych *lateraneńskich* w *Kłodawie* z faworu dla sławnego proboszcza ówczesnego rzeczonego klasztoru, *Sędziwoja z Czechla*, o którym było wyżej (Cfr. opis kościoła w *Kłodawie*). Odtąd aż do zniesienia rzeczonego klasztoru zawiadywali kościołem *rudułtowskim* zakonnicy klasztoru *kłodawskiego*. Lustracya dóbr arcybiskupich z roku 1785 tak pisze o kościele *rudułtowskim*: „We wsi *Rudułtowie* jest jeden kościół parochialny drewniany, stary i ze wszystkiem zły. Plebanem kościoła tego Jmć. Xiądz *Franciszek Hercyk*, kanonik regularny. Kosztem swoim materyałów na nowy kościół murowany przysposabia, ale bez cudzej poręki przedsięwzięcia tego nie wykona“ (Archiv. Capit. Gnesn. Inwentarz arcybiskuptwa z r. 1785). I w rzeczy samej dokonał rozpoczęte chwalebnie dzieło w roku 1800 *Tomasz z Drozdowej Byszewski*, dziedzic dóbr *Bomyczyny* z przyległościami, wystawiwszy kościół murowany z trzema ołtarzami, z których w wielkim znajduje się obraz nader pięknego pędzla *N. Maryi Panny* malowany, jak napis na nim położony świadczy, w roku 1441. Kościół ten znajdował się w roku 1870 w tak opłakanym stanie, że już groził zupełną ruiną. Ulitował się nad nim świeżo do parafii przybyły rządzca, *ks. Franciszek Kuśmierski*

*

chiali (in *Klodawa)* per reverendissimum olim *Joannem Gruszynskj*, archiepiscopum *Gnesnensem* et primatem et regni Poloniae cancellarium unita, perpetuo cum omnibus ipsius ecclesiae proventibus et incorporata; quae quondam erat de collatione et provisione archiepiscopi eiusdem ecclesiae *Gnesnensis*, modo ex huiusmodi unione solet in spiritualibus et temporalibus regi et gubernari per unum ex fratribus canonicorum regularium per praepositum parochialis et conventualis ecclesiae in *Klodawa* dato et proviso (sic) absque quavis institutione ordinarii prout et modo eandem obtinet quidam religiosus frater *Petrus de Obornykj* [1]), professus conventus in *Klodawa* ex concessione et provisione praepositi de *Klodawa*; qui, prout ex antiquo, servat pro subsidio fratrem eiusdem ordinis conventus in *Klodawa* et ministrum, quos expensis et salariis ex proventibus sibi concessis eiusdem ecclesiae (sic); ad quam iure parochiali ultra praedictam *Rudultow* villae infrascriptae, videlicet *Koczawa* [2]), *Domanykow* [3]), *Turzynowo* [4]), *Szythowyc* [5]), *Ganszyorowo* [6]), *Bomyczyny* [7]), *Pyotrkowo duplex* [8]) *maius* et *minus*, *Radzyn* [9]), *Nowa Wyesch* [10]) et *Rycerzewo* [11]) spectant et pertinent; quae quidem ecclesia, licet habuit ex antiquo plures decimas ad eam spectantes, modo tamen ipsius rector solum habet bona et proventus infrascriptos per monasterium seu conventum in *Klodawa* fratrum ordinis *S. Augustini* canonicorum regularium pro victu reservatos, quorum modernus suprascriptus est in possessione; et primo in eadem *Rudulthowo* habet specialem aream, prout ex antiquo, pro curia plebanali et in eadem curiam cimiterio contiguam cum horto eidem adiacente pro horreo, pomerio et aliis commoditatibus satis competentem; item duos mansos agri in quolibet campo cum pratis agris adiacentibus et ipsos ex antiquo concernentibus pro praedio; item et decimam manipularem ex agris advocatiae omnibus provenientem, quam conducere solet plebanus curru proprio in horreum dotis plebanalis; ex agris autem praedialibus et cmethonalibus decimae manipulares provenientes spectant ad mensam archiepiscopalem et pro parochiali eadem eiusdem villae cmethones loco missalium solummodo de quolibet manso possessionato solvunt seu dant per siliginis unum corum.

Koczawa, villa sub eadem parochiali in *Rudulthow*, in qua non sunt aliqui agri praediales, solum cmethonales et advocatiae duo lanei, ex quibus duobus laneis advocati solvunt loco decimae manipularis praefatae parochialis in *Rudulthow* rectori de quolibet laneo per sex grossos, cmethones vero pro eadem ipsa parochiali ecclesia et rectore ipsius de quolibet manso missalia per unum corum siliginis et per dimidium grossum et decimas manipulares pro mensa archiepiscopali.

Domanykowo, villa sub eadem parochiali, post cuius villae agros praediales decimae manipulares provenientes spectant ad eandem parochialem in *Rudulthow* et ipsius rectorem; ex agris autem cmethonalibus provenientes percipit eas praepo-

i od roku 1871—1872 własnym nakładem i składkami parafian zupełnie go zrestaurował, wewnątrz przyozdobił, w sprzęty potrzebne opatrzył, a nadto budynki plebańskie z ruiny dźwignął, lub nowe postawił, za co mu tem większa przynależy zasługa, że parafianie biedni mało mu dopomódz mogli do uskutecznienia tak kosztownych budowli i restauracyi (Acta Ecclesiae).

[1]) *Piotr z Obornik*, pleban. [2]) *Koczewo.* [3]) *Domanikowo.* [4]) *Turzynów.* [5]) [illegible] [6]) *Gąsiorowo.* [7]) *Bomyczyny.* [8]) Dziś tylko *Piotrkówek.* [9]) *Radzeń.* [10]) *Nowawieś.* [11]) *Rycerzew.* Późniéj przybyły osady: *Grobelka*, *Mizerka*, *Gąsiory* i *Boguszki*.

situs cum conventu de *Klodawa*, quas aliquando percipiebat ante unionem rector eiusdem ecclesiae in *Rudulthow.*

Turzynowo, villa sub praedicta parochiali in *Rudulthow*, cuius villae ex agris, tam praedialibus quam cmethonalibus ex certis campis totiusque haereditatis decimas manipulares provenientes alternatis vicibus percipiunt praedicta parochialis *Rudulthow* et ipsius rector cum factoribus mensae archiepiscopalis, ita videlicet, quod uno anno frumenta hiemalia cedunt pro dicta parochiali in *Rudulthow* et altero aestivalia et e conserso pro mensa archiepiscopali, alias ipsa ecclesia parochialis in *Rudulthow* uno anno de uno campo dumtaxat percipit decimas sic, quod de tertio in tertium annum nihil percipit; item eiusdem villae haereditati adiunctae sunt seu incorporatae certae haereditates, in quibus dumtaxat nobiles residebant hincinde per curias, ex quibus agris, dum et quando coluntur, decimae manipulares provenientes spectant ad ecclesiam parochialem et ipsius rectorem.

Szythowie, *Ganszyorowo*, *Pyotrkowko minus* et *Bovyczyny*, villae seu haereditates nobilium, post quarum omnes et singulos agros praediales etiam cmethonales possessionatos et desertos, dum et quando coluntur, decimae manipulares provenientes in toto spectant ad eandem ecclesiam in *Rudulthow* et plebanum ipsius.

Piotrkowko maius, villa, quae in toto fere est desertata, ita, quod solum unus cmetho in eadem residet, sub eadem parochiali, in qua haereditate ex antiquo fuit et modo est unus laneus seu mansus in campo ipsius haereditatis versus *Radzew* se protendente et iacente praedialis et quondam pro praedio coli solitus, de quo laneo, dum et quando aratur, decimae manipulares provenientes spectant ad ecclesiam parochialem in *Rudulthow* et ipsius rectorem; ex aliis autem omnibus et singulis agris eiusdem haereditatis cmethonalibus huiusmodi decimae manipulares provenientes spectant ad parochialem ecclesiam in *Byerzwyenna.*

Radzyn, villa sub eadem parochiali, in qua est unus mansus, in quo residet modo cmetho possessionatus, dictus *Schetha*, ex quo laneo decimae manipulares provenientes pertinent ad eandem parochialem in *Rudultow* et de aliis omnibus et singulis totius villae agris ad universitatem vicariorum ecclesiae collegiatae *Lanciciensis.*

Nova wyesch et *Rycerzewo*, villae sub eadem parochiali in *Rudultowo*, quarum incolae pro eadem ecclesia solummodo colendam, prout in aliis villis superius descriptis, per dimidium grossum solvunt et decimas in *Nowa wyesch* pecuniarias pro mensa archiepiscopali et in *Rycerzewo* pro rectore parochialis ecclesiae in *Byerzwyenna*; item suprascriptae ecclesiae parochialis in *Klodawa* praepositus cum conventu ex unione dictae ecclesiae in *Rudultow* praedictae parochiali in *Klodawa* facta ex proventibus ex antiquo ad eandem parochialem in *Rudultow* spectantibus decimas manipulares in *Domanykow* duplici *Borzyslavice*, *Pomorzany* et *Slotha* pro se et usu ipsorum reservavit et easdem percipit.

Taxata est eadem ecclesia quoad proventus, quos modo rector eiusdem ecclesiae percipit, ad unam sexagenam argenti, quo vero ad denarium *S. Petri* camerae apostolicae ad quinque scotos.

119. SOBOTKA*).

Villa regalis, in eadem ecclesia parochialis, tituli *S. Mathaei apostoli* et *evangelistae*, quondam de iure patronatus et praesentandi regis Poloniae pro tempore existentis, sed ex concessione serenissimi olim principis domini *Casimiri* regis Poloniae ecclesiae parochiali et conventuali in *Klodawa* per reverendissimum olim in Christo patrem dominum *Joannem Grusczynskj*, archiepiscopum *Gnesnensem* et primatem et regni Poloniae cancellarium, unita et in perpetuo incorporata; quae antea in spiritualibus et temporalibus regebatur et gubernabatur et ad illam instituebatur clericus saecularis, nunc vero ex unione huiusmodi regitur et gubernatur, per unum religiosum fratrem per praepositum monasterii *Klodawiensis* de eadem provisum, prout et nunc eandem obtinet quidam honorabilis et religiosus frater *Lucas Parcewskj* [1]), professus monasterii praedicti in *Klodawa*, qui solet secum tenere unum alium eiusdem ordinis fratrem in subsidium curae animarum, necnon et ministrum, quos salariat ex proventibus eiusdem parochialis sibi concessis et ad percipiendum admissis, necnon et expensis providet; ad quam iure parochiali spectant ex antiquo praedicta *Sobotka*, necnon *Kothkowo* [2]), *Odachowo duplex* [3]) et *Lubno* [4]), villae, habetque, ut praemissum est, concessos sibi proventus et bona ipsius ecclesiae ad eandem ex antiquo spectantes infrascriptos, quorum modo est in possessione praedictus dominus *Lucas* rector eiusdem ecclesiae; et primo in eadem *Sobothka* et ipsius haereditate circa ecclesiam specialem aream pro curia plebanali et in eadem curiam cimiterio contiguam cum horto eidem annexo pro horreo et aliis commoditatibus; item unum mansum agri pro praedio in omnibus tribus campis cum pratis agris adiacentibus, insuper alias speciales sex areas cum hortis pro tabernis et hortulanis ex opposito areae dotis plebanalis in eadem villa iacentes et in eisdem tabernas et hortulanos modo quinque locatos, et sextam aream adhuc desertam, necnon certos agros et prata easdem areas et hortos ex antiquo concernentes et ad eas spectantes, quarum arearum inhabitatores habent facultatem seu libertatem in eadem villa ex antiquo cervisias in eorum domibus braxandi et eas propinandi et artes mechanicas exercendi; quorum quilibet eiusdem ecclesiae plebano pro tempore existenti pro censu solvit per unum fertonem; item obligantur ex frumentis plebanalibus brasea praeparare et cervisias braxare plebano, necnon alia servitia plebano necessaria, non tamen continue, impen-

*) *Sobótka*, wieś niegdyś królewska, dziś należąca do archidyecezyi *warszawskiej*, dekanatu i powiatu *łęczyckiego* z kościołem parafialnym przez monarchów polskich założonym i uposażonym prawdopodobnie już wieku XV, jak z opisu powyższego i z wzmianek w aktach konsystorskich wnosić można. Kościół ten z wszelkiemi dochodami swemi wcielił za przyzwoleniem króla *Kazimierza Jagiellończyka* i Stolicy apostolskiej „ad instantiam Santconis" (Kron. Traem. 242.) do klasztoru kanoników regularnych lateraneńskich w *Kłodawie* arcybiskup *Jan Gruszczyński* w drugiej połowie wieku XV, jak powyższy opis świadczy. Odtąd zawiadywali parafią tamtejszą zakonnicy *kłodawscy* aż do zniesienia klasztoru w roku 1818. Obecny kościół murowany starożytny bez żadnych pamiątek i osobliwości wystawili wspomnieni zakonnicy prawdopodobnie w pierwszej połowie wieku XVI.

[1]) *Łukasz Parczewski*, kanonik regularny lateraneński, pleban. [2]) *Kotków*. [3]) *Odechów*, dziś tylko jeden. [4]) *Lubno*. Później powstały osady: *Opiecin*, *Wygórek* i *Wymysłów*.

dere, sicut est foenum rastrare et alia levia servitia; item decimam manipularem post omnes et singulos agros praediales et hortulaniarum tam regalium quam plebanalium ac hortulaniarum provenientem, quam eiusdem ecclesiae plebanus conducere solet proprio curru in dotem plebanalem ex agris praedialibus, et ex agris hortulaniarum et tabernarum conducunt eam tabernatores et hortulani, ex agris autem cmethonalibus et advocatiae decima manipularis proveniens in toto spectat ad monasterium *Klodaviense*; cmethones vero eiusdem villae, necnon et tabernatores pro eadem parochiali ecclesia ultra decimas solvunt colendam de qualibet domo per unum grossum et similiter in utraque *Odachovo.*

Kothkow, villa sub eadem parochiali, in qua est unus specialis laneus cum area, horto necnon pratis laneum cmethonalem concernentibus, in quo nunc residet laboriosus *Albertus Ossowskj*, cuius lanei proprietas ex antiquo spectat ad eandem parochialem ecclesiam in *Sobothka* et ipsius rectorem, cuius possessor cmetho plebano eiusdem ecclesiae solvit singulis annis pro censu unam marcam et nihil aliud, solum omni septimana per unam diem laborat; decima etiam manipularis ex eodem laneo necnon agris praedialibus proveniens spectat ad eiusdem ecclesiae in *Sobothka* rectorem, de agris autem cmethonalibus ad monasterium *Klodawiense*, et pro parochiali praedicta ipsius villae cmethones solvunt solummodo colendam per grossum.

Odachowo duplex, villae sub praedicta parochiali in *Sobothka*, quarum ex agris praedialibus omnibus et singulis decimae manipulares provenientes spectant ad eandem parochialem in *Sobothka* et ex cmethonalibus ad monasterium *Klodaviense.*

Lubno, villa sub eadem parochiali in *Sobothka*, cuius incolae pro eadem ecclesia solummodo colendam per dimidium grossum solvunt et decimas manipulares pro mensa archiepiscopali ecclesiae *Gnesnensis.*

Taxata est eadem ecclesia ad unam marcam argenti, quo vero ad denarium *S. Petri* camerae apostolicae ad duos scotos.

120. MAZOWO.*)

Villa mensae archiepiscopalis ecclesiae *Gnesnensis*, in eadem ecclesia parochialis, tituli *S. Joannis Baptistae* et *S. Catharinae*, de iure patronatus custodis

*) *Mazew (Mazowo, Mazow)*, wieś niegdyś arcybiskupia, należąca dziś do archidyecezyi *warszawskiej*, powiatu i dekanatu *łęczyckiego*, którą arcybiskup *Jarosław Skotnicki* wcielił w połowie wieku XIV do prałatury kustodyi *łęczyckiej* i dla tego w opisie powyższym mylnie podaną jest jako należąca do dóbr stołowych arcybiskupich. Podczas tej inkorporacyi istniał tam już kościół parafialny przez arcybiskupów fundowany i uposażony (Acta Capit. Gnesn.). *Władysław Jagiełło*, wracając z wyprawy krzyżackiej po świetnem zwycięztwie pod *Grunwaldem*, obozował w *Mazewie*, przez co ówczesny kustosz *łęczycki*, *Kelczon z Bzowa*, nie małe poniósł straty i szkody w zapasach zbożowych, paszy i inwentarzach. Król, chcąc mu wynagrodzić te szkody, wyniósł na dniu 1 sierpnia roku 1416 wieś *Mazew* do godności miasta, opatrzywszy je różnemi przywilejami i przeniósłszy z prawa *polskiego* na *magdeburgskie* (Rzyszczewski i Muczk. *Cod. diplom. Polon.* II, 382—384). Przywilej ten *Jagiełły* albo wcale nie wszedł w wykonanie, albo *Mazewo* bardzo krótko było miastem, nigdzie bowiem nie napotykamy wzmianki o mieście tego nazwiska w ziemi *łęczyckiej*, a opis powyższy wyraźnie *Mazew* wsią nazywa. W roku 1718 arcybiskup *Stanisław Szembek* przeznaczył probostwo *mazewskie* z wszelkiemi do-

ecclesiae collegiatae *beatae Mariae Lanciciensis* pro tempore existentis, quam pronunc obtinet honorabilis *Andreas* de eadem *Maszowo* ex praesentatione venerabilis *Sigismundi de Kamyenyecz* [1]), custodis olim *Lanciciensis*; qui propter defectum seu paucitatem proventuum eiusdem ecclesiae non potest servare ex antiquo vicarium, solum ministrum et nulla alia villa ad eam iure parochiali spectat, solum ipsa *Mazowo*; quae quidem ecclesia habet pro dote et fundo et ipsius rector solummodo bona et proventus infrascriptos, quorum extat modo in possessione, videlicet imprimis habet ex opposito eiusdem ecclesiae aream specialem pro curia plebanali et in eadem modo curiam cum horto eiusdem latitudinis, prout area se extendit, item unam aliam aream pro schola cum horto eidem areae contiguo, item duos mansos seu laneos agri pro praedio cum pratis et silvis ipsis agris seu mansis adiacentibus et confinantibus; insuper duas tabernas inter areas aliarum tabernarum domini custodis iacentes, quae tabernae seu areae arearum non habent aliquos agros aut prata, solum hortos satis magnos; quarum tabernarum possessores plebano pro tempore existenti solvunt pro censu ex earum qualibet per viginti grossos, et non obligantur ad aliquos labores, solum ad foenum rastrandum et colligendum et arillam, quando opus est, fodiendum; item habet ultra prata agris, ut praemissum est, adiacentia unum speciale pratum, dictum et appellatum *Gacz*, circa limites haereditatis *Zyelenyewo*; item decimam manipularem ex agris praedialibus et advocatiae omnibus et singulis provenientem, quam conducit plebanus curru proprio in horreum dotis plebanalis; ex agris vero cmethonalibus decimas manipulares percipit custos *Lanciciensis*, et pro parochiali eiusdem villae cmethones loco colendae missalia de quolibet manso per unum corum siliginis et per unum avenae, tabernatores vero per unum grossum.

Romartowo [2]) villa custodiae collegiatae *Lanciciensis* sub parochiali *Wytunya* [3]), in qua scultetus ex agris scultetiae seu advocatiae trium laneorum ratione decimae ex quadam ordinatione solvit ecclesiae parochialis in *Mazowo* rectori ex antiquo singulis annis per unam marcam, et ex agris cmethonalibus cmethones decimas manipulares solvunt similiter cum censibus de quolibet manso per sexagenam et per unum medium avenae.

Taxata est eadem ecclesia ad mediam marcam argenti, quo vero ad denarium *S. Petri* camerae apostolicae ad unum scotum.

chodami na uposażenie seminaryum duchownego w *Gnieźnie*, zostającego pod zarządem XX. Missyonarzów, którym zarazem powierzył *curam animarum* w parafii. W roku 1797 rząd pruski zabrał grunta i łąki probostwa wynoszące około 2¼ włók rozległości, wyznaczywszy na utrzymanie plebana rocznej kompetencyi 120 złt. gr. 19. Ponieważ się za to pleban na miejscu utrzymać nie mógł, przeto XX. Missyonarze odstąpili od probostwa *masewskiego* w r. 1803, które odtąd aż do roku 1810 nie miało stałego rządzcy, lecz zawiadywane było przez sąsiednich kapłanów. W roku 1816 dnia 26 lipca prefekt missyonarski seminaryum *gnieźnieńskiego* zrzekł się kanonicznie tego probostwa w ręce arcybiskupa *Raczyńskiego*, który ustanowił plebanem świeckim *Jana Jakubowskiego*. W roku 1741 XX. Missyonarze wybudowali przy pomocy arcybiskupa *Szembeka* nowy kościół drewniany w miejsce dawnego również drewnianego zębem czasu zniszczonego. Kościół ten zgorzał na dniu 15 lipca roku 1821. Zastąpiono go w roku 1830 dzisiejszą murowaną świątynią wystawioną kosztem parafian z cegły palonej bez żadnego stylu, różniącą się tylko sygnaturą na środku dachu od zwyczajnego budynku. Za staraniem miejscowego plebana, *ks. Szeputowskiego* zrestaurowaną została nakładem parafian w roku 1877. Po zniesieniu kościoła parafialnego w sąsiedniej wsi *Sławoszewie* w roku 1812 należące do niego wsie w liczbie 15 wcielone zostały na zawsze do parafii *masewskiej* (Acta Ecclesiae).

[1]) *Zygmunt z Kamieńca*, kanonik *gnieźnieński* i *poznański*, najprzód kustosz a potem dziekan *łęczycki* † około 1523 roku (Ks. Korytkowski l. c). [2]) *Romartów*. [3]) *Witonia*.

121. SLAWOSCHEWO.*)

Villa, in eadem ecclesia parochialis, tituli *beatorum Petri* et *Pauli apostolorum*, de iure patronatus et praesentandi praepositi ecclesiae collegiatae *Lanciciensis* ratione altaris tituli *S. Catharinae* in *Sgyerz* [1]), oppido eidem praepositurae unito, ad cuius altaris altaristam ex antiquo pertinebat, quam pronunc obtinet venerabilis dominus *Mathias de Mylesky* [2]), canonicus *Lanciciensis*, ex praesentatione olim venerabilis domini *Andreae Laskj* [3]), custodis *Gnesnensis* et tunc praedicti altaris in *Sgyerz* altaristae; qui, prout ex antiquo, circa eandem ecclesiam in subsidium administrationis curae animarum servat duos capellanos in vicarios et ministrum, quos ex proventibus mensae suae plebanalis salariis providet; ad quam iure parochiali ultra praedictam *Slawoschewo* villae et haereditates curiaeque nobilium infrascriptae, videlicet *Yarochowo duplex* [4]), *Rzanthkowo* [5]), *Ogrodzona* [6]), *Szelasna* [7]), *Walowo* [8]), *Byalokurowye* [9]), *Ossadovice* [10]), *Yamnyce* [11]), *Cacerzyno duplex* [12]), *Yablona* [13]), *Upalye duplex* [14]), *Korytha* [15]), *Ssowkj* [16]), *Skrzynkj* [17]), *Szyedlowokarz* [18]), *Gosczyno duplex* [19]), *Pylchy* [20]), *Boruczyce* [21]), *Szlapi* [22]), *Vyschkj* [23]), *Slaweczyno* [24]), *Potrzaskowo* [25]), *Derly* [26]), *Zyabokrzekj* [27]), *Yaczkowo* [28]), *Yandrzychi* [29]), *Ganschyorowo* [30]), *Daschyno* [31]), *Zagrobkj* [32]), *Thobolkj* [33]), *Bayskj minor* [34]), *Zyelenyewo duplex* [35]), *Nossalye* [36]), *Drzykossy* [37]), *Kuthy* [38]), *Myroschovice Cipri* [39]), *Myroschovice Ssathanek* [40]), *Myroschovice Basylya* [41]), *Boyarek* [42]), *Mythochy* [43]), *Galkj* [44]) et *Odkorzewo* [45]) spectant et pertinent; habetque eadem idem (sic) ipsa ecclesia et rector ipsius pro dote et fundo bona, decimas et proventus infrascriptos,

*) *Sławossewo*, wieś z kościołem parafialnym w archidyecezyi *warszawskiej*, w powiecie i dekanacie *łęczyckim*, od niepamiętnych czasów wcielona do probostwa *łęczyckiego* wraz z altaryą *ś. Katarzyny* w *Zgiersu*, której pierwotną stanowiła dotacyą. Kto i kiedy wystawił pierwszy kościół parafialny w *Sławossewie*, nie wiadomo. Istniał już na początku wieku XV, gdyż rządzca jego *Paweł* występuje na dniu 19 grudnia roku 1419 jako świadek przy pewnej czynności w konsystorzu *gnieźnieńskim* (Excerpta ex actis Consist. Gnesn.). Dzisiejszy kościół drewniany, wcielony do parafii w *Mazewie* stanął niezawodnie staraniem i nakładem proboszczów *łęczyckich*. Obecnie kościół ten stanowi kaplicę publiczną, w której się niekiedy odprawia nabożeństwo.

1) *Zgierz*, miasto w archidyecezyi *warszawskiej*, powiecie i dekanacie *łódzkim*. 2) *Maciej z Mileszków*, pleban. 3) *Łaski Andrzej*, młodszy brat prymasa, kustosz *gnieźnieński*, kanonik *krakowski*, *poznański* i *kujawski* † 17 kwietnia 1512 (Ks. Korytkowski l. c.). 4) *Jarochów* i *Jarochówek*. 5) *Rzędków*. 6) *Ogrodzona*. 7) *Żelazna*. 8) *Walów*. 9) Osada dziś nie znana. 10) *Osędowice*, wieś należąca do parafii *Topola* pod *Łęczycą*. 11) *Jamnice*, wieś należąca do parafii *Wójków*. 12) Zapewne *Ciecierzyn*, 13) *Jabłonna*, wieś należąca do parafii *Topola*. 14) *Upale*, tak samo. 15) *Koryta*, wieś należąca do parafii *Siedlec*. 16) Nieodgadnione. 17) Wieś należąca do parafii *Siedlec*. 18) Nieodgadnione. 19) *Goszczynno*, dziś tylko jedno w parafii *Siedlec*. 20) *Pilichy*, tak samo. 21) *Borucice*, tak samo. 22) *Czlopy*, również. 23) Nieodgadnione. 24) *Sławęcin*, wieś w parafii *grabowskiej*. 25) *Potrzasków*, tak samo. 26) Nieodgadnione. 27) *Żabokrzeki*, w parafii *Mazew*. 28) *Jacków*, w parafii *Siedlec*. 29) Nieodgadnione. 30) *Gąsiorów*, wieś w parafii *sławoszewskiej*. 31) *Daszyna*, tak samo. 32) *Zagrobki*, wieś w parafii *Mazew*. 33) Nieodgadnione. 34) Tak samo. 35) *Zieleniew* w parafii *sławoszewskiej*, dziś tylko jeden. 36) *Naszale*, wieś w parafii *Domaniew*. 37) *Drzykozy*, wieś w parafii *sławoszewskiej* czyli *mazewskiej*. 38) Nieodgadnione. 39) *Miroszewice*, wieś w parafii *Mazew*. 40), 41), 42) i 43) Nieodgadnione. 44) *Gałki*, dziś w okolicy nie znane. 45) Tak samo.

quorum modo est in possessione pacifica; et primo in eadem *Slawoschewo* et ipsius haereditate circa ipsam ecclesiam habet specialem aream pro curia plebanali et in eadem curiam cum horto eidem contiguo, necnon ex alia parte ecclesiae alias areas pro vicariis et ministro ultra cimiterium sitas cum hortis sibi ipsis vicinas et contiguas, et non habet aliquos alios agros aut prata in eadem villa et ipsius haereditate, solum decimas manipulares post omnes et singulos ipsius villae totius agros provenientes, quas incolae conducunt in horreum dotis plebanalis propriis curribus, et ultra decimas solvunt colendam et similiter in aliis villis ipsius parochialibus cmethones in manso residentes per unum grossum.

Yarochowo duplex, *maius* et *minus*, villae sub eadem parochiali in *Slawoschewo*, in quibus ex agris praedialibus decimae manipulares provenientes spectant ad eandem parochialem in *Slawoschewo* et ipsius rectorem, ex agris vero cmethonalibus in *maiori* pro altari et altarista in parochiali *S. Andreae Lanciciensis* collationis haeredum arcis *Boryslavice* et in *minori* pro certis canonicatu et praebenda ecclesiae collegiatae *Lanciciensis*, quos obtinet modo dominus *Leonardus de Oleschnycza*.

Rzantkowo et *Zelazna*, villae sub eadem parochiali in *Slawoschewo*, quarum ex agris praedialibus decimae manipulares provenientes spectant ad ecclesiam parochialem in *Slawoschewo* et rectorem ipsius, de agris vero cmethonalibus in *Zelasna* ad parochialem in *Klodawa* et ipsius monasterium, in *Rzantkowo* autem demptis certis agris ad mensam archiepiscopalem et de certis agris aliis ad altare praedictum in parochiali *S. Andreae Lanciciensis* collationis haeredum arcis *Borzyslavice*.

Ogrodzona, villa sub eadem parochiali, cuius incolae pro eadem parochiali solummodo colendam solvunt, decimae vero manipulares provenientes et ex ipsius villae omnibus et singulis agris pertinent ad mensam archiepiscopalem.

Valowo, *Byalokurowye*, *Ossandovice*, *Yamnyce* cum campo dicto *Kamyonovy most*, *Kacerzyno duplex*, *Yablona*, *Upalye minus*, *Ssowkj duplex*, *Skrzynkj*, *Szyedlcwokarz*, *Gosczyno*, *Pylchy*, *Boruczice*, *Szlapi*, *Wyskj*, *Derly*, *Zabokrzekj*, *Yaczkowo*, *Yandrzychy*, *Ganszyorowo*, *Zagropkj*, *Thobolkj*, *Bazskj*, *Zyelenyewo minus*, *Zyelenyewo maius*, *Nossalye*, *Drzikossy*, *Kuthy*, *Myroschewice Cipri*, *Myroschevice Szathanek*, *Miroschevice tertia Basilia*, *Boyarek*, *Mythochy*, haereditas deserta et *Thuschewo* ac *Galky* desertae, villae, haereditates et praedia nobilium, in quibus pauci sunt cmethones, solum villae nobilium et agri ex antiquo praediales, post quarum omnium villarum, haereditatum et praediorum agros possessionatos et desertos, dum et quando coluntur, decimae manipulares provenientes in toto spectant ad eandem parochialem ecclesiam in *Slawoschewo* et ipsius rectorem, et conducit eas plebanus curru proprio locando eas pro placito ex praediis nobilium; cmethones vero, ubicunque sunt in eisdem, solent conducere suis curribus.

Upalye maius et *Korytha*, villae sub praedicta parochiali in *Slawoschewo*, in quibus ex agris praedialibus decimae manipulares provenientes pro eiusdem parochialis ecclesiae rectore et ex agris cmethonalibus pro universitate vicariorum ecclesiae collegiatae *Lanciciensis* dantur et solvuntur.

Slawoczyno et *Potrzaskowo*, villae sub eadem parochiali, in quibus sunt agri ex antiquo praediales, de quibus decimae manipulares provenientes spectant ad eandem parochialem in *Slawoschewo* et ipsius rectorem, de agris autem cmethonalibus ad vicarios ecclesiae collegiatae in *Unyeow*.

Daszyno, villa sub eadem parochiali in *Slawoschewo*, post cuius villae omnes et singulos agros praediales et cmethonales, dempto uno campo versus villam *Slawoschewo* in eadem haereditate iacente, decimae manipulares provenientes spectant ad eandem parochialem in *Slawoschewo* et ipsius plebanum, de praedicto autem tertio campo versus *Slawoschow* iacente ad certos canonicatum et praebendam ecclesiae *Lanciciensis* collegiatae, quos modo obtinet dominus *Joannes Phirsuld.*

Othkorzewo, quondam villa et iam dudum haereditas deserta, in qua fuerunt ex antiquo speciales agri praediales et alii cmethonales et decimae manipulares ex agris praedialibus provenientes spectabant, prout et modo spectant, dum et quando coluntur, ad ecclesiae eiusdem rectorem, de agris autem cmethonalibus ad altare in ecclesia parochiali *Lanciciensi S. Andreae* collationis haeredum de *Borzyslavice.* Item plebanus praedictae ecclesiae parochialis in *Slawoschow* ex quadam ordinatione, ut dicitur, ratione perceptionis decimae manipularis in *Ssyedlewo* suprascripta solvit singulis annis certis canonicatui et praebendae ecclesiae *Lanciciensis* canonico unam marcam polonicalem, quos modo obtinet quidam dominus *Joannes Phirsuld.*

Taxata est eadem ecclesia ad duas marcas argenti, quo vero ad denarium *S. Petri* camerae apostolicae ad sex scotos.

122. MYLONYCE.*)

Villa haereditaria, in eadem ecclesia parochialis, tituli *S. Stanislai*, de iure patronatus laicorum haeredum de eadem, quam modo obtinet honorabilis *Stanislaus*

*) *Milonice*, wieś szlachecka, należąca dziś do archidyecezyi *warszawskiej*, powiatu i dekanatu *kutnińskiego*, w wieku XV dziedzictwo familii *Oporowskich Sulimów*, piszących się także *Milońskimi*, z których pochodził *Władysław Oporowski*, arcybiskup *gnieźnieński*, *Jan Miloński*, kanclerz *gnieźnieński* kanonik *kruświcki*, który zasiadał w kapitule metropolitalnej od roku 1451 do 1496 (Ks. Korytkowski l. c.). *Władysław*, podstoli *łęczycki*, ojciec obydwóch, *Mikołaj z Oporowa Miloński*, kasztelan *brzeziński*, główny fundator kościoła *milonickiego* i wielu innych mężów znakomitych i zasłużonych. Wspomniony arcybiskup *Władysław* (1448—1453) wystawił własnym nakładem pierwszy kościół parafialny z drzewa i uposażył go dziesięcinami stołu arcybiskupiego dla wygody tamtejszych mieszkańców, którym dla odległości od *Krośniewic*, dokąd dotąd jako parafianie należeli i dla wylewów wód przystęp do kościoła parafialnego był utrudniony. Śmierć nie dozwoliła mu zapewne dokończyć dzieła i kanonicznie erygować nowego kościoła, dla tego wspomniony wyżej *Mikołaj Oporowski*, zapewne brat arcybiskupa, udał się do następcy jego, prymasa *Jana Sprowskiego*, z prośbą, aby rzeczony kościół jako parafialny kanonicznie erygował, uposażywszy go w roku 1457 dwoma łanami ziemi i odpowiedniemi łąkami, jak to przechowany w archiwum kapituły *gnieźnieńskiej* akt donacyjny z tegoż roku opiewa, który brzmi jak następuje: „*In nomine Domini amen. Ad perpetuam rei memoriam .... Ego Nicolaus Opporowski heres de Milonicze, Castellanus Brzesinensis, considerans humane nature fragilitatem diesque breves hominum super terram et transitorios. nihilque cercius morte et incercius hora mortis, nam quilibet sive velit sive nolit debet ante tribunal domini presentari et illic quicquid gessit in humanis recipere, cupiens ergo salutem animarum mee et predecessorum et parentum meorum ad laudem et honorem omnipotentis Dei et gloriose virginis Marie, Genitricis sue, pariter et beati Stanislai pontificis et martiris patronique gloriosi, duos mansos agri in eadem villa Milonicze, hereditate mea, in triplici campo ita latos et longos, prout kmethones et incole eiusdem ville tenent et possident cum hortis et areis eorundem ivilla in nter mansos fabri ex una et Bury kmethonis partibus ex altera iacentes, una cum area et*

ex praesentatione generosi domini *Joannis Mylonskj*, protunc eiusdem villae haeredis; ad quam iure parochiali solum eadem *Mylonyce* et quaedam alia haereditas, ubi quondam villa fuit, dicta *Liczkj*, spectat; cuius quidem ecclesiae rector propter huiusmodi paucitatem parochianorum et proventuum non consuevit servare vicarium, solum ministrum; et habet pro dote et fundo, prout litterae fundationis et erectionis per reverendissimum olim in Christo patrem quondam *Joannem* [1]) archiepiscopum *Gnesnensem* et primatem, nec non generosum quendam *Nicolaum Oporowskj*, castellanum *Brzeznicensem* et haeredem in eadem *Mylonice* de anno Domini millesimo quadringentesimo quinquagesimo septimo factae disponunt et continentur, habet imprimis ex donatione praefati olim *Nicolai* haeredis in eadem villa circa ecclesiam unam specialem aream pro domo cum horto eidem adiacentem ex opposito eiusdem ecclesiae in latitudine sex bisulcorum se protendentem et penes eandem aliam aream cum horto pro vicario; item ultra praedictam aream inter areas et hortos cmethonales duas alias areas cmethonales cum hortis, necnon duobus mansis seu laneis agrorum cum pratis ipsos laneos duos ex antiquo concernentibus in eadem latitudine et longitudine, prout aliorum cmethonum mansi seu lanei, necnon areae et horti se extendunt et protenduntur, in quibus mansis duobus plebanus pro tempore existens habet libertatem cmethones locare aut pro praedio et utilitate sua colere; item habet decimam manipularem post omnes et singulos agros praediales domini haeredis in eadem *Mylonyce* provenientem, ut dicitur, ex commutatione quadam pro decima

horto plebani versus Croschnyewicze in sex compositis alias na skladzech latitudinis extra villam, prout nunc eadem et hortus sunt sepibus circumdati, et alia area cum hortis pro vicario et ministro circa eandem plebani versus Croschnyewicze cum omni iure, dominio et proprietate, nihil iuris aut proprietatis pro me et successoribus meis in eisdem mansis, areis et hortis penitus reservando, cum speciali consensu venerabilis ac generosorum Johannis Cancellarii Ecclesie Gneznensis et Canonici Cruschviciensis, Vladislai subdapiferi Lanciciensis et Jacobi filiorum meorum pro Ecclesia parochiali et plebano pro tempore existente in ibidem in Milonicze nuper per Rmum in Christo patrem et dominum dominum Johannem sancte Ecclesie Gneznensis Archiepiscopum et primatem ad peticionem meam errecta et proxime edificata et edificanda do, dono, lego et perpetuo resigno et assigno. In quibus quidem mansis, areis et hortis plebanus pro tempore existens cum Ecclesia sua habebit plenam et omnimodam potestatem et libertatem laborandi vel eosdem mansos cmethonibus locandi, prout sibi melius et utilius videbitur expedire. Prata etiam ex opposito dictorum mansorum, prout kmethones et incole eiusdem ville habent, habebit et libere possidebit temporibus sempiternis. In cuius rei testimonium et fidem sigillum meum presentibus est subapensum. Datum in Milonicze die dominico proximo post festum sancti Johannis Baptiste anno Domini millesimo quadringentesimo quinquagesimo septimo. Presentibus honorabili, magnificis, strenuisque, generosis et nobilibus dominis Svantoslao de Starzini Canonico et Officiali Lanciciensi, Sassino de Szczawino Plocensi, Joanne de Lankoschino Gostinensi Castellanis, Gotardo de Schubyna, Andrea de Wyschoka, Nicolao de Grodno et Stanislao de Byelycze testibus ad premissa aliisque pluribus fidedignis vocatis specialiter et rogatis." Arcybiskup *Sprowski*, przychylając się do prośby pobożnego fundatora, wydał na dniu 27 czerwca 1457 dokument erekcyjny w *Łęczycy*, którym osobny kościół parafialny w *Milonicach* ustanowił, odłączywszy też wieś i osadę *Łyszki* dziś już nie znaną od parafii w *Krośniewicach* i nadał mu dziesięciny stołu swego w wsiach: *Perna* w parafii *krośniewickiej* i *Kwilnie* w parafii *glecznieńskiej* położonych (Archiv. Capit. Gnesn. Liber privileg. I, ab a. 1459 f. 703. 704). Obecny starożytny kościół murowany trzydzieści łokci długi, piętnaście łokci szeroki i tyleż łokci wysoki, nosi na sobie cechy budowli wieku XVI. Kto był jego fundatorem, nie wiadomo. Ma on trzy ołtarze w roku 1868 wraz z całym kościołem odnowione i nowemi obrazami przyozdobione. W wielkim ołtarzu jest nadto starożytny obraz *N. Maryi P.* powszechnie za cudowny uważany. Obecny rządzca kościoła tego, *ks. Emilian Księżniewski*, w wzorowym utrzymuje go porządku (Acta Ecclesiae).

[1]) *Jan Sprowski.*

manipulari in villa *Perna* sub parochiali *Kroznyevice* existente, cum rectore parochialis ecclesiae in *Krosnyevice*; ad quam dicta praedialis decima in *Mylonyce* spectabat et praefata in *Perna* ad dictam *Mylonyce* ex donatione praefati olim reverendissimi *Joannis* archiepiscopi in parte dotatoris ex manso archiepiscopali facta; item habet et aliam decimam manipularem ex donatione praefati olim reverendissimi patris *Joannis* archiepiscopi, dotatoris ex mensa archiepiscopali donatam, in villa *Qwylyno* post omnes et singulos agros cmethonales provenientem; de agris autem scultetiae, videlicet tribus mansis decima manipularis spectat ad ecclesiam parochialem in *Gyeczno*, sub qua ipsa villa *Qvylyno* consistit; item cmethones in eadem *Mylonyce* pro eadem ecclesia nihil aliud solvunt, solum loco columbationis per dimidium grossum, decimas vero manipulares pro certis canonicatu et praebenda *Lanciciensibus*, quos modo obtinet dominus *Joannes Phyrsuld.*

Liczki, quondam villa, nunc vero haereditas jam dudum deserta, sub eadem parochiali in *Mylonice*, post cuius haereditatis omnes et singulos agros decimae manipulares spectabant et modo spectant, dum et quando coluntur, ad eandem parochialem ecclesiam in *Mylonice* et ipsius rectorem.

Taxata est eadem ecclesia ad mediam marcam argenti, quo vero ad denarium *S. Petri* camerae apostolicae ad unum scotum.

123. CROSNYEVICZE.*)

Oppidum haereditarium, in eadem ecclesia parochialis, tituli *Assumptionis beatae Mariae Virginis*, de iure patronatus et praesentandi laicorum haeredum de

*) *Krośniewice*, osada licząca około 1800 mieszkańców, należąca dziś do archidyecezyi *warszawskiej*, powiatu i dekanatu *kutnowskiego*, niegdyś miasto bardzo ludne i zamożne, które już w r. 1459 dostarczyło 3 zbrojnych ludzi na pomoc oblężonemu *Malborgowi* (Baliński l. c. I, 288), własność przez kilka wieków zamożnej rodziny *Ogończyków z Kutna Kucieńskich*, którzy prawdopodobnie na początku wieku XV, podniósłszy dobra obszerne do dobrobytu i takowe zaludniwszy, kościół parafialny tamże fundowali i uposażyli, a ówczesny arcybiskup, odłączywszy od kościoła parafialnego wsie *Krośniewice*, *Milonice* i inne, nową kanonicznie erygował parafią, jako się to z akt konsystorza *gnieźnieńskiego* pokazuje. Według tychże akt pleban *krośniewicki*, *Mikołaj*, długi i zacięty toczył spór z plebanem z *Nowego* o dziesięciny wytyczne w *Milonicach*, które, jak wyżej powiedziano, przyłączone zostały do parafii w *Krośniewicach*. Ponieważ plebani w *Nowem* od niepamiętnych czasów pobierali rzeczone dziesięciny, konsystorz *gnieźnieński* w roku 1442 przyznał im takowe naprzeciw uroszczeniom plebana *krośniewickiego* następującym wyrokiem: „*Christi nomine invocato pro tribunali sedentes et Deum solum pre oculis habentes per hanc nostram sentenciam definitivam quam ferrimus in his scriptis, dicimus, decernimus, pronunciamus et declaramus. Decimam predialem in Milonice a temporibus legitime prescriptis ad Ecclesiam parochialem in Nowe ad rectores ipsius pro tempore existentes pertinuisse ac spectasse, ac nunc pertinere et spectare debere, predecessoresque domini Mathie, rectoris dicte Ecclesie in Nowe pro tempore existentis, ante erectionem Ecclesie in Krosniewicze et expost iure parochiali et cummuni in possessione dicte decime allodialis seu predialis in villa Milonice pacifica et quieta actualique ac reali fuisse et extitisse, ac ipsum dominum Mathiam plebanum modernum ex successione suorum predecessorum similiter in possessione eiusdem decime allodialis in Milonicze esse debere et existere, prefatumque Nicolaum ipsius ecclesie in Krosniewicze rectorem de anno domini millesimo quadringentesimo tricesimo primo et tribus annis sequentibus ipsum dominum Mathiam plebanum in Nowe de dicta decima in Milonicze temere*

eadem *Crosnyevicze* et *Pomorzany*, quam pronunc obtinet honorabilis dominus *Joannes* haeres de eadem; qui, prout ex antiquo, circa eandem pro subsidio servat duos capellanos et ministrum, quos ex proventibus mensae suae plebanalis salariat; ad quam iure parochiali ex antiquo ultra praedictum oppidum et ipsius suburbia villae infrascriptae, videlicet *Pomorzanj*[1]), *Krzewye*[2]), *Morawcze*[3]), *Czudnykj*[4]), *Lykowo*[5]), *Glogowa*[6]), *Yankovice duplex*[7]), *Pekawkj*[8]), *Vilczynart*[9]), *Kopytha*[10]), *Suchodoly*[11]), *Byelice Myechowyeta*[12]), *Belice Wyechovy*[13]), *Belice Yarochnykowe*[14]), *Raysczyk*[15]), *Rayszczy*[16]), *Szady*[17]), *Woyczechowy Byelice*[18]), *Zarowyowe Byelice*[19]), *Lassek*[20]), *Glasnowo*[21]), *Pnyewo*[22]), *Byernathowy*[23]), *Pnyewo Zakowe*[24]), *Pnyewa Ostalawskyego*[25]), *Pnyewa Yadamkowe*[26]), *Kopi*[27]), *Ostrowy minus*[28]), *Ostrowy maius*[29]), *Lassoczyn*[30]), *Wolodrza*[31]), *Perna*[32]), *Kayewo*[33])

spoliasse ac de possessione eiusdem iniuste et indebite eiecisse sibique talia facere non licuisse, neque licere, predictoque Nicolao rectori dicte Ecclesie in Krosniewicze in dicta decima nullum ius competiisse neque competere. Propter quod memoratum dominum Mathiam et ecclesiam suam in Nowe ad possessionem actualem et realem dicte decime allodialis in Milonicze ante omnia restituendum, reponendum et reintegrandum fore et esse, ac reponimus, restituimus et reintegramus, dictamque decimam allodialem in Milonicze tanquam propriam eidem domino Mathie et ecclesie sue in Nowe adiudicandum fore et adiudicamus per presentes, prefatoque Nicolao super ulterioribus opposicionibus, molestacionibus et impedimentis occassione huiusmodi decime allodialis dicto domino Mathie in Nowe factis et illatis perpetuum silencium imponendum fore et imponi debere, ac imponimus per presentes, condemnantes ipsum Nicolaum in perceptis dicte decime a tempore mote litis et in expensis huiusmodi causae factis. Quorum perceptorum et quarum expensarum taxacionem nobis in posterum revervamus. Ita pronunciavi ego Predvogius de Grandi, Prepositus, Vicarius et Officialis Gnesnensis die Lune quarta mensis Junii (1442)" (Excerpta ex actis Consist. Gnesn. f. 374). Na tym wyroku żadną miarą poprzestać nie chciał pleban *krośniewicki* i zapowiedział apelacyą do *Rzymu*, co na dniu 8 listopada tegoż roku oświadczył uroczyście w konsystorzu *gnieźnieńskim*, lubo mu król *Władysław Warneńczyk*, zapewne za wdaniem się władzy duchownej pod zagrożeniem konfiskacyi majątku apelacyi zakładać wzbronił, jak to dowodzi zapis w aktach konsystorza rzeczonego w tych słowach: „... *Honorabilis vir dominus Nicolaus in Krosniewicze plebanus ... protestatus est, quod huiusmodi suam appellacionem prosequi paratus esset, prout et effectu de prosecucione sue appellacionis manifeste constat. Sed propter schisma in Ecclesia Dei nescit ubi et quo huiusmodi suam appellacionem prosequi debet, necnon propter prohibicionem Serenissimi Principis Domini Vladislai Regnorum Polonie et Ungarie Regis sub pena confiscacionis bonorum, que caderet in contrastantem virum; nihilominus se offerens facere omnem diligenciam in prosecucione sue appellacionis, quantum maiorem poterit etc.*" (tamże f. 243). Pierwotny kościół drewniany spalił się w r. 1681. W miejsce jego wystawił *ks. Bardziński*, suffragan *kujawski*, nowy kościół drewniany w roku 1692 pod wezwaniem *Wniebowzięcia N. Maryi P.* i *ś. Michała Archanioła*. W roku 1872 stanął obok niego nowy wspaniały kościół w stylu gotyckim z cegły palonej z wyniosłą wieżą nakładem dziedziców miejscowych *Rembielińskich* przy pomocy parafian. W tymże roku przeniesiono nabożeństwo parafialne z starego do nowego kościoła, który roku 1878 konsekrował *ks. Popiel*, biskup *kujawsko-kaliski*. W kościele tym zachwycają widza dwa wielkie okna kolorowe, z których jedno przedstawia *N. Maryą P.* uchodzącą z Dzieciątkiem *Jezus* i *ś. Józefem* do Egiptu, a drugi *Zwiastowanie N. Maryi P.* Obok tych obrazów umieszczono po dwóch apostołów. Jest to dar hrabiny *Branickiej* z hrabiów *Zamojskich*, szczególniejszej opiekunki kościoła. W wielkim ołtarzu umieszczono obraz olejny pięknego pędzla ukrzyżowanego Zbawiciela ofiarowany przez *Karóla hr. Zamojskiego*, malowany w *Paryżu* (Acta Ecclesiae).

1) *Pomarzany*. 2) *Krzewie*. 3) *Murawce*. 4) *Cudniki*. 5) Osada dziś w parafii i okolicy nie znana. 6) *Głogowa*. 7) *Jankowice*, dziś tylko jedne. 8) *Pękawki*, dziś nie znane. 9) Nieodgadnione. 10) *Kopyta*. 11) *Suchodoły*. 12) *Bielice*. 13) Nieodgadnione. 14), 15) i 16) Osady znikłe. 17), 18), 19), 20) tak samo. Były to pojedyncze parcele i małe szlacheckie folwarczki i osady, które z czasem upadły. 21) *Głaznów*. 22) *Pniewo* i *Pniewko*. 23), 24), 25), 26) Osady na terytoryum *Pniewa* i *Pniewka* dzisiejszego niegdyś istniejące. 27) *Kopy*. 28) *Ostrówki*. 29) *Ostrowy*. 30) Osada dziś w parafii nie znana. 31) *Wołodrza*. 32) *Perna*. 33) *Kajew*.

et *Nyklewo* [1]), haereditas deserta; et habet eadem ipsa ecclesia et ipsius pro tempore rector ex antiquo pro dote et fundo bona, decimas et proventus infrascriptos, quorum est modo in possessione; et primo in eodem oppido et ipsius haereditate in latere circuli unam specialem aream pro curia plebanali et in eadem modo curiam cum horto eidem contiguo, in cuius parte sunt locatae domunculae pro vicario et ministro, et alia area pro ministro seu schola circa cimiterium et penes campanile; insuper alias duas areas ex opposito curiae dotis plebanalis in acie circuli sibi ipsis contiguas pro oppidanis et (in) eis domus oppidanorum plebanalium, quarum possessores pro censu solvunt plebano singulis annis per octo decem grossos; item unum laneum seu mansum agri cum pratis eidem laneo seu manso adiacentibus ita se protendentem, prout oppidanorum mansi seu lanei in latitudine et longitudine protenduntur; item decimam manipularem dumtaxat ex agris praedialibus dominorum haeredum provenientem, quam plebanus conducit curru proprio in horreum dotis plebanalis; de agris autem oppidanorum decimae manipulares provenientes pertinent ad ecclesiae collegiatae *Lanciciensis* custodiam; pro parochialis vero rectore praedicti ipsius oppidi incolae agros habentes de quolibet manso seu laneo solvunt loco colendae per unum grossum et de domibus per dimidium grossum.

Pomarzany, villa sub eadem parochiali in *Crosnyevice*, cuius ex agris praedialibus decimae manipulares provenientes spectant ad eandem parochialem in *Crosnyevice* et ipsius rectorem et ex agris cmethonalibus ad altare seu capellaniam perpetuam ecclesiae parochialis in *Chodowo maiori*.

Krzewie, villa sub praedicta parochiali in *Crosnyevice*, in qua et ipsius haereditate fuit et modo est unus specialis laneus seu mansus agri cmethonalis cum area et horto ac pratis ipsum laneum concernentibus, qui modo iacet desertus, cuius proprietas et dominium spectat ad eandem parochialem et plebanum in *Crosnyevice*, de quo etiam necnon agris praedialibus decimae manipulares provenientes spectant ad eandem ipsam ecclesiam parochialem in *Crosnyevice* et ipsius rectorem et de agris cmethonalibus ad custodiam ecclesiae collegiatae *Lanciciensis*.

Glogowa, *Glasnowo* et *Kayowo*, villae sub eadem parochiali in *Crosnyevice*, quarum ex agris praedialibus decimae manipulares provenientes pertinent ad eandem parochialem in *Crosnyevice* et ipsius rectorem et ex cmethonalibus ad custodiam ecclesiae collegiatae *Lanciciensis*.

Morawce, *Czudnykj*, *Lykowo*, *Yankovice*, *Pankowkj*, alia *Yankovice*, *Vylczynart*, *Kopytha*, *Suchodoly*, *Byelice Myechowy*, aut *Byelice Wylkovy*, *Byelice Yarochnykowe*, *Raysczyk*, *Byelice Woyczechowj*, *Byelice Zarowyovy*, *Lassek*, *Perna* et *Nyklowo*, villae et haereditates desertae, quarum villarum et haereditatum post omnes et singulos agros praediales et cmethonales et desertos, dum et quando coluntur, decimae manipulares provenientes spectant in toto ad eandem parochialem ecclesiam in *Crosnyevice* et ipsius rectorem.

Raysczy, villa seu nobilium praedia trium sub eadem parochiali in *Krosczyevice*, post quarum curiarum omnes et singulos agros decimae manipulares provenientes spectant ex antiquo ad parochialem ecclesiam in *Chodowo*.

[1]) Osada dziś nie znana. Później powstały miejscowości: *Baranki*, *Bardzinin*, *Błonie*, *Bzówki*, *Franki*, *Leonów*, *Lisianka*, *Mikołajki*, *Nowawieś*, *Ostałów*, *Piaski*, *Pniewko*, *Starawieś*, *Wychny*, *Zielonka*,

Rayski, certa haereditas unius curiae nobilis, sub eadem parochiali in *Crosnyevice* circa *Spolaydj*, post cuius haereditatis agros decimas manipulares provenientes alternatis vicibus percipiunt rectores ecclesiarum in *Crosnyevice* et *Chodowo.*

Pnyewo triplex videlicet: *maius*, *Zakowy* et *Yadamkovy*, villae sub eadem parochiali, post quarum villarum agros praediales decimae manipulares provenientes spectant ad eandem parochialem in *Crosnyevice* et rectorem ipsius, de agris autem cmethonalibus ad mensam archiepiscopalem.

Pnyewo quarta, dicta *Ostholowskyego*, sub eadem parochiali, cuius similiter ex agris praedialibus decimae manipulares provenientes dantur pro parochiali et de agris cmethonalibus pro custodia ecclesiae *Lanciensis* ex antiquo.

Kopy, villa sub praedicta parochiali in *Crosnyevice*, in qua non sunt aliqui agri praediales, solum scultetiae et cmethonales, cuius incolae pro eadem parochiali in *Crosnyevice* solummodo solvunt colendam, et decimas ex agris scultetiae sculteti pro ecclesiae parochialis in *Dambrovice* rectore et ex cmethonalibus pecuniariam in pecuniis pro mensa archiepiscopali.

Ostrovi minus, villa sub eadem parochiali, in qua similiter decimae manipulares provenientes ex agris praedialibus pertinent ex antiquo ad parochialem ecclesiam in *Dambrovice* et de agris cmethonalibus ad mensam archiepiscopalem ecclesiae *Gnesnensis*, pro suprascripta vero parochiali in *Crosnyevice* eiusdem villae incolae solvunt dumtaxat colendam.

Ostrowy maius, villa sub praedicta parochiali in *Crosnyevice*, in qua ex agris praedialibus decimae manipulares provenientes spectant ad eandem parochialem in *Crosnyevice* et ipsius rectorem et ex cmethonalibus ad mensam archiepiscopalem ecclesiae *Gnesnensis*, ex agris advocatiae seu scultetiae ad parochialem ecclesiam in *Dambrovice.*

Lossoczyn et *Wolodrza*, villae sub eadem parochiali in *Crosnyevice*, quarum incolae pro eadem parochiali in *Dambrovice* colendam solummodo solvunt et decimas manipulares in *Lassoczyn* pro mensa archiepiscopali et in *Wolodrza* pro praebenda seu altari arcis *Boryslavice.*

Taxata est eadem ecclesia ad unam cum dimidia marcam argenti, quo vero ad denarium *S. Petri* camerae apostolicae ad sex scotos.

Hospitale seu *oratorium* [1]), tituli *S. Spiritus*, extra oppidum, circa quod est domus pauperum, quae domus in spritualibus dirigebatur per presbyterum manualem, per plebanum cum consensu haeredum ordinatum; qui quidem capellanus ex antiqua dotatione habuit pro dote et fundo foralia salis in eodem oppido ab hospitibus quibusvis ad forum venientibus provenientia ad negotia foralia, modo tamen ipsum oratorium a capellano vacat [2]) et nihil aliud habet dictum hospitale.

[1]) Szpital czyli kaplica *ś. Ducha*, nie wiadomo kiedy i przez kogo fundowana, dziś już nie istnieje. [2]) Wyrazy teraz następują: *et percipiunt haeredes huiusmodi foralia*, co jednakże ta sama ręka tym samem atramentem skreśliła.

124. NOVE.*)

Villa haereditaria, in eadem ecclesia parochialis, tituli *S. Floriani*, de iure patronatus laicorum eiusdem villae haeredum pro tempore existentium, quam modo obtinet honorabilis *Stanislaus de Kuthno* [1]) ex praesentatione olim magnifici domini *Andreas Kuczyenskj* [2]), palatini *Ravensis*, eiusdem villae *Nove* tunc haeredis; qui circa ipsam ecclesiam, prout ex antiquo, servat duos capellanos et ministrum, quos ex proventibus mensae suae plebanalis salariis providet; ad quam iure parochiali ultra praedictam *Nove* aliae villae infrascriptae, videlicet *Pawlykovice duplex* [3]), *Yvyczna* [4]), *Szubyna* [5]), *Sklothy* [6]), *Oczycze* [7]), *Pothszachy duplex* [8]), *Krzeschynko duplex* [9]), *Mazydlovice* [10]), *Wythowo* [11]), *Wroczyny* [12]), *Wloskowo* [13]), *Szupsko duplex* [14]), *Kalynova* [15]), *Vyssoka duplev* [16]), *Cygany* [17]), *Luboracz duplex* [18]), *Volya* [19]), *Wykowya* [20]), *Ruschynkj* [21]), *Borzkj* [22]) et *Mykolaykj* [23]) spectant et pertinent; quae quidem ecclesia et ipsius rector pro tempore habet ex antiquo pro dote et fundo bona et proventus infrascriptos, quorum est modo in possessione; et primo in eadem villa et ipsius haereditate habet imprimis circa ecclesiam unam specialem aream pro curia plebanali et in eadem curiam cum hortis pro horreo, pomerio et aliis utilitatibus satis competentibus et penes eandem aream in eodem latere villae alias speciales areas pro vicariis et duobus cmethonibus in uno manso ex agris praedialibus dotis plebanalis emensurato locatis, cum hortis ipsis areis adiacentibus et ad eas spectantibus; habet enim eadem ipsa ecclesia seu ipsius rector pro praedio et agris praedialibus unam sortem seu partem haereditatis praedictae villae *Nowe*, dictam et appellatam *Poswyathne*, per modum specialis campi ab eiusdem villae agris et aliis adiacentibus seu confinantibus villarum haereditatibus certis signis distinctam et limitatam ab una parte ipsius villae *Nove* versus occidentem alias in postico arearum dotis plebanalis, et cmethonum ipsius iacentem; in cuius

*) *Nowe*, wieś starożytna położona w dzisiejszej archidyecezyi *warszawskiej*, powiecie i dekanacie *kutnowskim*, przez kilka wieków dziedzictwo familii *Ogończyków z Kutna*, *Kucieńskimi* zwanej. jak opis powyższy świadczy, z szczodrobliwości tejże familii miała kościół parafialny co najpóźniej w końcu wieku XIV lub początku wieku XV, jak dowodzi przytoczony pod *Krośniewicami* w uwadze wyrok konsystorski z roku 1442 przysądzający plebanom w *Nowem* dziesięciny dworskie z *Miłonic* przed utworzeniem parafii osobnej w *Krośniewicach* część parafii *nowskiej* stanowiących (Excerpta ex actis Consist. Gnesn. f. 274). Obecny kościół drewniany prostej struktury z trzema ołtarzami wystawiony został w miejsce dawnego również drewnianego w roku 1775 z dobrowolnych ofiar parafian. Według ustnego miejscowego podania uposażył kościół pierwotny *Andrzej Kucieński*, wojewoda *rawski*, dziedzic miejscowy (Acta Ecclesiae in Nowe).

[1]) *Stanisław z Kutna*, pleban. [2]) *Andrzej z Kutna Kucieński*, najprzód kasztelan *gostyński* 1496, następnie wojewoda *rawski* (Niesiecki l. c. 737). [3]) *Pawlikowice Wielkie* i *Małe*. [4]) *Iwiczna*. [5]) *Szubina*. [6]) *Skłoty*. [7]) Nieodgadnione. [8]) *Podczachy*, dziś tylko jedne. [9]) *Krzesin*, dziś tylko jeden. [10]) Osada dziś w parafii i okolicy nie znana. [11]) *Witów*. [12]) *Wroczyny*. [13]) *Włosków*. [14]) *Szubsko Wielkie* i *Małe*. [15]) *Kalinowa*. [16]) *Wysoka Wielka* i *Mała*. [17]) *Cygany*. [18]) *Luboradź*, dziś tylko jeden. [19]) *Wola Nowska*. [20]) *Wilkowyja* w parafii nie istnieje. Jest wieś tego nazwiska w parafii *Imielno* w tym samym dekanacie. [21]) *Rusinki*, dziś w całej okolicy nie znane. [22]) i [23]) osady dziś nie znane. Później przybyły osady: *Godziemby* i *Ludwików*.

parte areae dotis plebanalis et agrorum praedictorum, ut praemissum est, locati sunt per plebanum duo cmethones in uno manso, quorum quilibet cmethonum plebano eiusdem ecclesiae singulis annis pro censu solvit et solvere tenetur per viginti grossos, per unum caponem, quindecim ova et per unam diem in septimana laborat; item habet decimam manipularem ex eisdem agris cmethonalibus in parte agrorum plebanalium locatis necnon praedialibus domini haeredis provenientem, quam conducit curru proprio in horreum dotis plebanalis; de agris vero cmethonalibus omnibus et singulis spectat ad altare *S. Alexii* in ecclesia collegiata *Lanciciensi*; pro praedicta vero parochiali eiusdem villae cmethones solummodo colendam solvunt.

Pawlykovice duplex, *Sklothy*, *Oczyce*, *Krzeschynko duplex*, *Wyssoka minus*, *Cygany*, *Luboracz duplex*, *Ruschynkj* et *Borzkj* haereditas deserta, villae et haereditates sub eadem parochiali in *Nove*, in quibus pauci sunt cmethones, solum ex antiquo agri praediales, post quarum villarum omnium omnes et singulos agros generaliter et singulariter singulos possessionatos et desertos decimae manipulares provenientes in toto spectant ad eandem parochialem ecclesiam in *Nove* et ipsius rectorem.

Ywyczna, *Wloskowo*, *Wyssoka maior* et *Volya*, villae sub eadem parochiali in *Nove*, in quibus decimae manipulares provenientes ex agris praedialibus spectant ad eandem parochialem in *Nove* et ipsius rectorem et ex agris cmethonalibus ad custodiam ecclesiae collegiatae *Lanciciensis*.

Szubyna, villa sub praedicta parochiali in *Nove*, in qua non sunt speciales agri praediales ab agris cmethonalibus distincti, de quibus decimae provenientes spectant ad eandem parochialem etiam in *Nove* et ex cmethonalibus ad custodiam ecclesiae collegiatae *Lanciciensis*.

Pothczachy duplex, villae sub eadem parochiali, in quibus sunt ex antiquo agri praediales speciales, ex quibus decimae manipulares provenientes pertinent ad eandem parochialem in *Nowe* et rectorem eiusdem, de agris vero cmethonalibus ad parochialis ecclesiae in *Chodowo maiori* rectorem.

Mazydlovice, *Wylhowo* et *Wroczyny* ac *Szupsko*, villae sub eadem parochiali, in quibus similiter sunt agri ex antiquo praediales, ex quibus decimae manipulares provenientes spectant ad eandem parochialem in *Nowe* et rectorem ipsius et ex agris cmethonalibus ad universitatem vicariorum ecclesiae collegiatae *Lanciciensis*.

Szupsko minus, villa sub eadem parochiali, in qua non sunt aliqui agri praediales, solum cmethonales; est tamen una taberna habens agros ex agris praedialibus *maioris Szupsko* emensuratos et tabernae adiunctos, de quibus dumtaxat decima manipularis proveniens spectat ad parochialem praedictam in *Nowe* et ex agris cmethonalibus in toto ad universitatem vicariorum ecclesiae *Lanciciensis*; cuius villae cmethones pro eadem parochiali solummodo solvunt colendam de manso per grossum.

Kalynowa et *Mykolaykj*, villae sub praedicta parochiali in *Nowe*, quarum incolae pro eadem parochiali solummodo colendam solvunt, decimas vero manipulares in *Kalynowa* pro mensa archiepiscopali et in *Mykolaykj* pro custode ecclesiae *Lanciciensis*.

Wylkowya, villa sub praedicta parochiali in *Nove*, post cuius villae omnes et singulos agros praediales et cmethonales decimas manipulares provenientes ex quadam antiqua ordinatione et quodam respectu rector eiusdem parochialis ecclesiae cum custode ecclesiae collegiatae *Lanciciensis* inter se per medium dividunt et par-

tiuntur, sic videlicet unus unam cassulam, alter similiter alteram usque ad manipulos singulos aequaliter dividendo percipiunt.

Taxata est eadem ecclesia ad duas cum media marcas argenti, quo vero ad denarium *S. Petri* camerae apostolicae ad sex scotos.

125. GROCHOWO.*)

Villa haereditaria, in eadem ecclesia parochialis, tituli *S. Thomae apostoli*, de iure patronatus laicorum haeredum de eadem *Grochowo*, necnon *Grochowko* et *Kaly*, quam modo obtinet honorabilis *Nicolaus* de suprascripta *Grochowko* ex praesentatione protunc in eisdem villis haeredum; qui in subsidium curae animarum, prout ex antiquo servat duos capellanos in vicarios, unum circa eandem ecclesiam et alium circa filialem seu oratorium in villa dicta *Gyemyelno* sub parochia eiusdem ecclesiae ex antiquo, parochialis in *Grochowo* propter longinquam distantiam factum et erectum et in eodem sacramenta parochialem ecclesiam repraesentantia propter periculum vitandum conservantur, necnon et ministros, unum similiter circa matricem et alium circa filialem, quos ex proventibus mensae suae plebanalis salariis providet;

*) *Grochowo*, wieś szlachecka, zapewne gniazdo której z familii *Grochowskich*, należąca dziś do archidyecezyi *warszawskiej*, dekanatu i powiatu *kutnowskiego*, z kościołem parafialnym, o którego pierwotnej fundacyi na wszelkich zbywa wiadomościach. Według powyższego opisu i wzmianek w aktach konsystorza *gnieźnieńskiego* z drugiej połowy wieku XV wnosić można, że już istniał przynajmniej w pierwszej połowie tegoż wieku. Obecny kościół drewniany, nie zawierający żadnych pamiątek ani osobliwości, wystawiony został w miejsce dawnego również drewnianego w roku 1681 przez miejscowego dziedzica, którego nazwiska ani akta kościelne ani miejscowa tradycya nie przechowały. Dla wygody parafian zamieszkujących wsie *Imielno*, *Wilkowyję* i *Rdułtów*, dziedzice *Imielna*, *Imielińscy*, wystawili tamże w pierwszej połowie wieku XVI osobny kościół i takowy uposażyli, który arcybiskup *gnieźnieński* jako parafialny kanonicznie erygował. Dla zbyt szczupłych funduszów kościół ten nie mogąc utrzymać osobnego plebana, zawiadowany był przez proboszczów *grochowskich* jeszcze w połowie wieku tegoż, którzy z czasem uważali go jako filią kościoła w *Grochowie*. Akta grodzkie *kowalskie* z roku 1567 wyraźnie kościół *imieliński* parafialnym nazywają. Gdy dla zbytniego oddalenia *Imielna* i wsi wyżej wzmiankowanych od *Grochowa* oraz dla złych dróg i roztoków przystęp do tejże wsi był zbyt trudny, dziedzic ówczesny *Imielna*, *ks. Aleksander Magnuski*, kanonik *gnieźnieński*, *krakowski*, *kujawski*, *poznański* i *łowicki*, kantor *kruświcki*, zmarły w roku 1689 (Ks. Korytkowski l. c.), udał się do arcybiskupa *Stefana Wydżgi* z prośbą, ażeby kościół *imieliński* od parafii *grochowskiej* odłączył i jako parafialny na nowo kanonicznie erygował, co po zbadaniu sprawy przez komisarzów arcybiskupich na miejscu, w roku 1685 nastąpiło. *Ks. Aleksander Magnuski*, uzyskawszy nową erekcyą, uposażył kościół *imieliński* gruntami, wystawił plebanią i budynki gospodarcze i osobnego plebana prezentował. Że ta erekcya nie była pierwotną, lecz tylko odnowioną, dowodzi następujący odnośnego dokumentu w archiwum kościelnem przechowanego ustęp: „*Ipsam vero Ecclesiam Imielinensem de novo deditis fundis et agris dotatam, aedificiis, decimis et censibus auctam, inventario agrario et domestico satis provisam, in beneficium speciale nulli in posterum annexum erigimus instituimusque et ei pro dote imprimis tres laneos agri inter agros villae Imelno iacentes supra specificatos ac nomine fundatoris declaratos et circumscriptos ad antiquos agros additos etc.*“ W roku 1686 *ks. Magnuski* wystawił w miejsce pierwotnego drewnianego zębem czasu zniszczonego dzisiejszy kościół drewniany, w którym nad drzwiami do zakrystyi prowadzącemi umieszczony jest olejny portret naturalnej wielkości szczodrobliwego i hojnego jego fundatora. W wielkim ołtarzu jest obraz *Niepokalanego Poczęcia N. Maryi P.* powszechnie za cudowny uważany (Acta Ecclesiae).

ad quam iure parochiali praedicta *Grochowo*[1]), necnon *Grochowko*[2]), *Nyechczanowo*[3]), *Ssyeczyny duplex*[4]), *Chroslno duplex*[5]), *Modzne*[6]), *Rykowo*[7]), *Nyeglossowo*[8]), *Kaly*[9]), *Grodno*[10]), *Gyemyelyno*[11]), *Vylkowya*[12]), *Rudulthowo*[13]), *Malynyno*[14]), necnon *Chrosczyenska Volya*[15]) et *Lypkj*[16]), quondam villae, modo haereditates desertae, spectant et pertinent; quae quidem ecclesia et ipsius pro tempore rector habet ex antiquo pro dote et fundo bona et proventus infrascriptos, quorum modo est in possessione pacifica; et primo in eadem *Grochowo* et ipsius haereditate habet imprimis circa ecclesiam unam specialem aream pro curia et in eadem curiam cimiterio contiguam cum horto areae eidem contiguo, in cuius parte sunt domunculae pro vicario et ministro; item habet pro praedio in quolibet campo per unum certum arvum agri, in cuius unius parte locatus est hortulanus; qui hortulanus pro tempore existens non obligatur et alicuius census solutionem, solummodo ad labores aliquos, quia non habet aliquos agros; decima etiam manipularis post omnes et singulos agros praediales et cmethonales ex eadem villa proveniens in toto spectat ad eandem ecclesiam in *Grochowo* et ipsius rectorem, et conducunt eam ipsius villae cmethones in horreum dotis plebanalis ipsorum curribus, de agris autem praedialibus plebanus; et ultra huiusmodi decimas ipsius villae tam cmethones quam tabernatores et hortulani solvunt pro eiusdem ecclesiae rectore columbationem de qualibet domo per unum grossum.

Grochowko, *Nyechczanowo*, *Rudultowo*, *Sswyeczyny duplex*, *Chroslno*, *Chrosczyenko*, *Modzne*, *Rykowo*, *Nyeglossew*, *Kaly* et *Vylkowya*, villae et haereditates sub eadem parochiali in *Grochowo*, post quarum omnes et singulos agros praediales et cmethonales possessionatos et desertos decimae manipulares provenientes in toto spectant ad eandem parochialem ecclesiam in *Grochowo* et ipsius rectorem.

Grodno, villa sub eadem parochiali, in qua sunt ex antiquo agri praediales, ex quibus decimae manipulares provenientes spectant ad eandem parochialem in *Grochowo* et rectorem ipsius, de agris vero cmethonalibus ad mensam archiepiscopalem ecclesiae *Gnesnensis*; cuius villae et aliarum villarum supra et infra descriptarum cmethones praeter *Grochowo* pro eadem parochiali ecclesia ultra decimas solvunt colendam de manso per unum grossum pro eiusdem ecclesiae rectore.

Malynyno, *Volya Chrosczyenska* et *Lypkj*, quondam villae, nunc vero haereditates desertae et in parte maiori nemoribus occupatae, sub eadem parochiali in *Grochowo*, quarum ex agris, dum et quando colebantur et modo aliqui coluntur, decimae manipulares provenientes spectant et modo pertinent ad praedictam parochialem in *Grochowo* et ipsius rectorem.

Gyemyelyno, villa sub eadem parochiali in *Grochowo* et in eadem oratorium seu filialis ecclesia, prout supra est, erecta et dudum in eadem fons baptismalis et sacrarium propter distantiam longam a matrice ecclesia reposita, tituli *Omnium Sanctorum*; in qua quidem villa eadem ipsa ecclesia habet imprimis pro capellano seu vicario unam specialem aream pro vicario (sic) et aliam pro ministro cum hortis necnon certis agris per certas argulas hincinde in campis tribus etiam cum pratis distinctam, quos agros aliquando vicarius circa idem oratorium residens ex con-

[1]) *Grochowo.* [2]) *Grochówko.* [3]) *Niechcianów.* [4]) *Święciny*, dziś tylko jedne. [5]) *Chrośno* i *Chrościnek.* [6]) Nieodgadnione. [7]) *Ryków.* [8]) *Niegłoszów.* [9]) *Kały.* [10]) *Grodno.* [11]) *Imielno.* [12]) *Wilkowyja.* [13]) *Rdułtów.* [14]) *Malinin*, dziś w archidyecezyi *warszawskiej* nieznany (Zob. Skorowidz król. Polskiego). [15]) *Chróścińska Wola.* [16]) *Lipki*, dziś w całej okolicy nie znane.

cessione plebani de *Grochowo* colit; item decimam manipularem post omnes et singulos agros dumtaxat praediales etiam, in quorum parte quidam cmethones et tabernatores locati sunt et ab agris praedialibus emensurati, provenientem, quam similiter ex concessione plebani de *Grochowo* vicarius in ibidem tollit et percipit in sortem salarii; de agris autem cmethonalibus ex antiquo decima manipularis proveniens ad parochialem ecclesiam in *Kassowo* spectat et ipsius rectorem.

Taxata est eadem ecclesia ad unam sexagenam argenti, quo vero ad denarium *S. Petri* camerae apostolicae ad quatuor scotos.

126. GLOGOWIECZ.*)

Villa haereditaria, in eadem ecclesia parochialis, tituli *Nativitatis beatae Virginis Mariae* et *S. Adalberti*, de eadem et *Ssyemyanowo*, quam nunc obtinet quidam honorabilis *Jacobus de Pothczachy* [1]), qui, prout ex antiquo, circa eandem ecclesiam pro subsidio servat unum vicarium et ministrum, quos ex proventibus mensae suae plebanalis salariis providet; ad quam iure parochiali ultra praedictam *Glogowyecz* aliae villae infrascriptae, videlicet *Ssyemyanowo* [2]), *Klonowyecz duplex* [3]), *Raczyborowo* [4]) et *Raczyborowko* [5]) spectant et pertinent; item eadem ecclesia et ipsius pro tempore rector habet pro dote et fundo bona et proventus

*) *Glogowiec*, wieś szlachecka, gniazdo rodziny *Glogowskich* h. *Grzymała* (Niesiecki l. c. t. II, 228), należąca dziś do archidyecezyi *warszawskiej*, powiatu i dekanatu *kutnowskiego* z kościołem parafialnym fundowanym przez *Janusza*, *Pawła*, *Piotra* i *Mikołaja Glogowskich*, dziedziców miejscowych a w r. 1433 przez arcybiskupa *Wojciecha Jastrzębca* kanonicznie erygowanym. W miejsce pierwotnego kościoła drewnianego od starości upadającego, potomek wspomnionych fundatorów, *ks. Paweł z Głogowa Głogowski*, dziekan *płocki*, prałat pobożny i uczony, zmarły w roku 1570 (Niesiecki l. c. II, 228), wystawił obecny kościół murowany 52¼ łokcia długi, 15 szeroki a 25 wysoki z wyniosłą wieżą od strony zachodniej blachą krytą i syguaturą na środku dachu pod gontami, około roku 1560. O pierwotnej i późniejszej fundacyi tegoż kościoła wizyta jeneralna z roku 1826 następującą zawiera wiadomość: „*Ecclesia haec est matrix ab anno 1433, jam vero circa annum 1560 opere lateritio a fundamentis extructa, erecta in parochialem ad instantiam Janussi, Pauli, Petri et Nicolai haeredum bonorum Glogowiec ab Alberto Archiepiscopo Gnesnensi Primate, Regni, postero tempore opera et impensis Reverendissimi Pauli de Glogowiec, Decani cathedralis Plocensis tota, ut superius dictum, muro constat; ex traditione et signis nonnulis hucusque in muro apparentibus constat Ecclesiam hanc fuisse consecratam.*“ W kościele tym mającym trzy ołtarze i za staraniem obecnego rządzcy swego schludnie utrzymanym znajduje się pomnik z białego piaskowca dobrego dłuta, wmurowany w ścianę obok zakrystyi wyobrażający osobę w zbroi w postawie leżącej mającego głowę wspartą na prawej ręce nieco w górę uniesioną, z następującym napisem:

Joannes a Glogowiec Provinciae huius Judex, vir placidis moribus, aequitatis imprimis studiosus, pacis amator, pacificandisque amicis omnem fere vitam impendens suam, obiit Anno Domini MDXXVII. Filius vero suus patri superstes Paulus Archidiaconus Plocensis paternae erga se pietatis memor hoc monumentum posuit, quietem amantissimo parenti precando sempiternam in Beatorum Patria 1563.“

[1]) *Jakób z Podczachów*, pleban. [2]) *Siemianów*. [3]) *Klonowiec Szlachecki* i *Klonowiec Chłopski*. [4]) *Raciborów*. [5]) *Raciborówek*. Później przybyła *Wola Raciborowska*.

infrascriptos, quorum modo est in possessione pacifica; et primo in eadem *Glogowiec* et ipsius haereditate habet imprimis circa ecclesiam unam specialem aream pro curia et in eadem curiam cum horto pro horreo et aliis utilitatibus, necnon piscinam seu vinarium eidem areae contiguam, insuper alias duas areas pro vicario et ministro et in eis domunculas; item duos laneos seu mansos cum pratis eisdem mansis hincinde adiacentibus, ita se protendentes, prout agri cmethonales in longitudine et latitudine se protenduntur (sic); item decima manipularis in eadem villa *Glogowiecz* de agris praedialibus proveniens spectat ad ecclesiam parochialem in *Cuthno* et ipsius rectorem et ex cmethonalibus agris tam possessionatis quam desertis pro universitate vicariorum ecclesiae *Plocensis* necnon et ex agris plebani pro universitate praedicta vicariorum *Plocensis* ecclesiae.

Siemyanowo, *Clonowiecz* et *Raczyborowko*, villae sub eadem parochiali in *Glogowyecz*, in quibus villis decimae manipulares provenientes tam ex agris praedialibus quam cmethonalibus possessionatis et desertis et generaliter ex omnibus et singulis spectant ad eandem parochialem ecclesiam in *Glogowiecz* et ipsius pro tempore rectorem; nihilominus dictarum villarum cmethones ultra decimam solvunt colendam de quolibet manso per unum grossum.

Racziborowo maior, villa sub eadem parochiali, in qua sunt agri ex antiquo praediales, de quibus decimae manipulares provenientes, exceptis duobus mansis, de quibus plebanus eiusdem ecclesiae in *Glogowiecz* tollit decimam, spectant ad parochialem ecclesiam in *Kuthno* et ipsius rectorem et ex agris cmethonalibus pro vicariis ecclesiae collegiatae *Plocensis*.

Clonowiecz, antiqua villa sub eadem parochiali in *Glogowiecz*, in qua sunt praediales agri ex agris cmethonalibus facti et etiam agri cmethonales, de quibus omnibus et singulis decimae manipulares provenientes spectant ad mensam archiepiscopalem ecclesiae *Gnesnensis*.

Taxata est eadem ecclesia ad unam marcam argenti, quo vero ad denarium *S. Petri* camerae apostolicae ad duos scotos.

127. CUTHNO.*)

Oppidum haereditarium, in eodem ecclesia parochialis, tituli *S. Laurentii*, de iure patronatus laicorum haeredum dumtaxat eiusdem oppidi pro tempore existentium,

*) *Kutno*, miasto powiatowe nad rzeką *Ochnią*, należące dziś do archidyecezyi *warszawskiej*, dekanatu *kutnowskiego*, stanowi jednę z najstarszych osad w Polsce. *Piotr z Kutna*, przybywszy do Polski, roku 997, założył *Kutno* na pamiątkę swojej majętności w Czechach. Razem z osadą fundował niezawodnie i uposażył tamże kościół parafialny. Potomkowie jego pisali się hrabiami z *Kutna*, później przybrali nazwisko *Kucieńskich*. Jak opis powyższy świadczy, rodzina ta utrzymała się przy gnieździe swojem jeszcze w wieku XVI i jej niezawodnie zawdzięcza miasto obecny kościół parafialny. W wieku XVIII było *Kutno* własnością *Zamojskich* (Baliński l. c. I, 591, 592).

quam pronunc obtinet honorabilis *Stanislaus de Sudul* [1]) ex praesentatione generosorum dominorum *Andreae de Kuthno* [2]), castellani *Gostinensis* et *Venceslai de Ostrorok* [3]), protunc eiusdem oppidi haeredum; qui, prout ex antiquo, circa eandem ecclesiam pro subsidio servat duos capellanos in vicarios et ministrum, quos ex proventibus mensae suae plebanalis salariis providet; ad quam iure parochiali ultra praedictum oppidum villae, videlicet *Wyelkye Golebyowo* [4]), *Ssoykj* [5]), *Syeczechowo* [6]), *Komadzyno* [7]), *Szyerochowo* [8])(sic), *Byelavy* [9]), *Starawyesh* [10]), *Malyna* [11]), *Geralthy* [12]), *Gnoyno duplex* [13]), *Golebyowko* [14]), necnon *Wyerzbye* [15]) et *Ressewo* [16]) haereditates desertae et quondam villae (spectant); cuius quidem rector pro tempore existens alias ipsa ecclesia habet ex antiquo pro dote et fundo bona et proventus infrascriptos, quorum modo est in possessione; imprimis in eodem oppido et ipsius haereditate unam aream specialem pro curia plebanali et in eadem curiam in latere ecclesiae versus orientem cum hortis eidem circumcirca adiacentibus pro horreo, vinariis, pomeriis et aliis utilitatibus satis competentem et circa eandem alias speciales areas seu eius in parte pro vicariis duobus et schola; ultra quas areas habet alias areas sex civiles et in corpore oppidi clausas et in eis domos cum hortis eisdem annexis, videlicet circa aream dotis plebanalis tres, duas ab uno latere curiae dotis plebanalis et ab altero latere tertiam in acie circuli civilis in tergo scholam habens, in qua modo residet quidam *Albertus Golovicz*, presbyter gratialis ex concessione plebani, ex eo respectu, quod in eadem area diu deserta de novo domos reaedificavit, ad vitam; in latere vero praemisso imprimis residet similiter quidam sacerdos gratialis *Andreas de Ssoyko* ex eodem respectu reaedificationis; et penes eandem quidam *Mathias* currifex mechanicus et solvit pro censu plebano singulis annis per sedecim grossos, in alia vero parte eiusdem oppidi in platea, qua itur versus *Lovicz* ex *Crosnyevice*, ex latere ipsius dextro alias tres areas et in eis domos sibi ipsis contiguas cum hortis ipsis contiguis et in eisdem domibus et areis homines civiles de corpore ipsius oppidi iure civili gaudentes et utentes, quorum quilibet de qualibet domo plebano ipsius ecclesiae singulis annis, ex eo quod habent maiores hortos, solvunt pro censu per decem octo grossos, per unam ligaturam seu crinile cepae et per unam sexagenam calium pro fermentatione valentium; item in postico dictarum trium arearum eiusdem ecclesiae rector habet speciale pratum ab ipsarum arearum hortis in eadem latitudine, prout se ipsae areae simul iunctae extendunt, protendentes(sic) usque ad prata domini haeredis, modo domini *Venceslai de Ostrorok*; quod quidem pratum concernit duos laneos seu mansos ecclesiae eidem pro rectore incorporatos; habet enim per duos mansos agri in quolibet campo trium camporum ipsius oppidi ita latos et longos, prout se extendunt agri oppidanorum; item habet decimam manipularem ex agris praedialibus dominorum haeredum ipsius oppidi omnibus et singulis

[1]) *Stanisław z Sudołu* (dwie wsie tego nazwiska znajdują się w dzisiejszej gubernii *kieleckiej*, jedna w *jędrzejowskim*, druga w *pińczowskim* powiecie. [2]) *Andrzej z Kutna Kucieński*, kasztelan *gostyński*, następnie wojewoda *rawski*, o którym było wyżej. [3]) *Wacław z Ostroroga* h. *Nałęcz*, poseł na sejm 1501, potem komisarz do kwarty *rawskiej* (Niesiecki l. c. III, 526). [4]) *Golembiew*. [5]) *Sójki*. [6]) *Sieciechów*. [7]) *Kamadzyn*. [8]) *Sierakowo*. [9]) *Bielawki*. [10]) *Starawieś*. [11]) *Malina*. [12]) Osada dziś nie znana. [13]) *Gnojno* i *Gnojenek*. [14]) *Golembiewek*. [15]) *Wierzbie*. [16]) *Raszew*. Później powstały osady: *Bociany*, *Dębina*, *Dutki*, *Dybów*, *Florek*, *Foksał*, *Konstancya*, *Kuczków*, *Piaski*, *Pochulanka*, *Potraszczyna*, *Rataje*, *Siemiennik*, *Walentynów*, *Zgórze*, *Żabienice*, *Żurawieniec*, *Holendry Gnojeńskie*.

provenientem, quam conducit curru proprio in horreum dotis plebanalis; oppidani vero pro eadem ecclesia et ipsius rectore solum colendam de qualibet domo per dimidium grossum (solvunt), decimae enim manipulares ex agris oppidanorum et anteoppidanorum provenientes spectant ad praeposituram eccesiae *Lanciciensis.*

Wyelkyegolebyowo, villa sub eadem parochiali in *Cuthno*, cuius incolae pro eadem parochiali et ipsius rectore solummodo colendam de quolibet manso per grossum solvunt et decimae manipulares ex totius villae agris provenientes spectant pro universitate vicariorum ecclesiae *Plocensis.*

Syeczechowo, villa sub eadem parochiali in *Cuthno*, cuius villae ex agris scultetiae occasione decimae manipularis pendet controversia inter eiusdem ecclesiae in *Cuthno* rectorem et praepositum ecclesiae *Lanciciensis*, ad quem pertinet decima manipularis ex agris cmethonalibus proveniens, est tamen ipse praepositus in possessione pro hac vice, sicque ipsius villae incolae pro eadem parochiali solummodo colendam solvunt de manso per unum grossum, prout in aliis villis ipsius ecclesiae.

Soyki, *Byelavy*, *Starawyesch*, *Gyeralthy* et *Mroczkowyssna*, villae seu haereditates sub eadem parochiali, post quarum omnes et singulos agros praediales et cmethonales possessionatos et desertos decimae manipulares provenientes in toto spectant ad eandem parochialem in *Cuthno* et ipsius rectorem.

Comadzyno et *Syerochowo*, villae sub eadem parochiali in *Cuthno*, in quibus sunt ex antiquo agri praediales speciales in *Syerochowo* citra ad sex laneos se extendentes, seu sex mansos facientes, ex quibus decimae manipulares provenientes spectant ad eandem parochialem in *Cuthno* et ipsius rectorem, de agris vero cmethonalibus utriusque villae ad praeposituram ecclesiae *Lanciciensis.*

Malyna, villa sub eadem parochiali, in qua etiam ex agris praedialibus decimae manipulares provenientes spectant ad eandem parochialem in *Cuthno* et ipsius rectorem et de cmethonalibus ad praeposituram *Lanciciensem*; item eiusdem villae haereditati adiunctus est quidam campus et quondam haereditas unius nobilis, dictus *Wyerzbye*, ex cuius campi agris, dum et quando coluntur, decimae manipulares provenientes ex antiquo spectant ad eandem parochialem in *Kuthno* et rectorem ipsius.

Gnoyno maius, *Gnoyenko*, *Raschewo* et *Golebyewko*, villae sub eadem parochiali in *Cuthno*, in quibus ex antiquo sunt et fuerunt agri speciales praediales ab agris cmethonalibus distincti, de quibus decimae manipulares provenientes in toto spectant ad eandem parochialem in *Cuthno* et ipsius rectorem et ex agris cmethonalibus, dempta *Golebyewko*, ad ecclesiam parochialem in *Orlow* et ipsius rectorem, in dicta autem *Golebyewko* ad vicarios ecclesiae *Plocensis.*

Wierzbie, quondam villa, sed a multis annis deserta, in qua fuerunt agri speciales praediales, ex quibus decima manipularis proveniens spectabat ad eandem parochialem, prout et modo spectat et ex agris cmethonalibus ad praeposituram ecclesiae *Lanciciensis*, sed modo ex antiqua desertatione non discernuntur, attamen dum et quando aliqui coluntur, decimas manipulares percipit eiusdem ecclesiae plebanus.

Goslavice, villa sub parochiali in *Pyanthek*, cuius villae ex agris omnibus et singulis decimae manipulares provenientes spectant ad ecclesiam parochialem in *Kuthno* et rectorem ipsius.

Glogoviecz, in qua parochialis ecclesia et *Raczyborowo* sub parochiali in eadem *Glogoviecz*, villae, quarum ex agris dumtaxat praedialibus omnibus et singulis deci-

mae manipulares provenientes ex antiquo spectant ad parochialem ecclesiam in *Kuthno* et ipsius rectorem, et de agris emethonalibus ad universitatem vicariorum ecclesiae *Plocensis*, prout supra.

Taxata est eadem ecclesia ad unam sexagenam argenti, quo vero ad denarium *S. Petri* camerae apostolicae ad duos scotos.

S. Spiritus et *S. Leonardi* oratorium et circa illud domus pauperum, nondum erecta, habet tamen pro dote et fundo ex donatione magnifici olim *Nicolai de Kuthno*, palatini *Lanciciensis* et capitanei *maioris Poloniae generalis* [1]), *Gostinensis* [2]), sex marcas pecuniarum monetae et numeri polonicalis, ex censibus et proventibus sortis tum ipsius oppidi *Cuthno* et tota villa (sic) *Suchedambye* concernentes et pro tempore venientes per ipsum et successores suos singulis annis pro festo *S. Nicolai* solvendas, tres videlicet marcas pro capellano seu lectore missarum in eodem oratorio legendis aut explendis et tres in eleemosynam pauperum circa illud oratorium decumbentibus, convertendas; quem quidem censum per certas litteras sub sigillo maiori sigillatas obligavit se et suos successores perpetuis temporibus soluturum, in quibus litteris nihilominus sibi et suis successoribus reliquit arbitrium huiusmodi sex marcas census annui perpetui centum marcis redimendas et pro alio censu simili in aliquo loco comparando ad usus similes hospitalis per successores suos commisit et habere pro sua voluntate ultima voluit; insuper ex pecuniis, quae cedunt a molitura braseorum in molendino braseali in dicto oppido *Kuthno* voluit et per dictas litteras donavit, quod singulis septimanis pro emendis piscibus ad victum pauperibus unus grossus daretur, item oneravit capellanum ad tres missas singulis septimanis in eodem oratorio explendas, unam de *Annuntiatione gloriosissime Virginis Mariae* eodem die, quo ipsum festum contingat celebrari, aliam de *S. Cruce* singulis sextis feriis et tertiam pro defunctis singulis feriis secundis, prout litterae, de quibus supra fit mentio, latius continent(ur).

128. LANKOSCHYN.*)

Oppidum haereditarium, in eodem ecclesia parochialis, tituli *S. Stanislai*, de iure patronatus et praesentandi abbatis cum conventu monasterii de *Trzemeschna*,

[1]) *Mikołaj z Kutna* występuje z tytułami: *Palatinus Lanciciensis*, *Capitaneus majoris Poloniae generalis* na dwóch przywilejach *Jana Olbrachta* z r. 1493 (Rzyszczewski i Muczk. l. c. t. I, str. 203 i 222). Szpitalny kościół już dawno nie istnieje. [2]) „*Gostinensis*“ przez pomyłkę podano, lub opuszczono poprzedzające „*et*.“

*) *Łąkoszyn*, niegdyś miasteczko szlacheckie, dziś wieś należąca do archidyecezyi *warszawskiej*, dekanatu i powiatu *kutnowskiego*, miała kościół parafialny, nie wiadomo przez kogo fundowany, już w wieku XIV, jak dowodzi następujący dokument: „*Noverint quibus expedit universis quod nos Jaroslaus divina providencia sancte Gneznensis ecclesie Archiepiscopus iuxta credite nobis dispensacionis officium gregi Dominico paternis inviolare* (sic) *cupientes affectibus infrascriptas villas, videlicet Valy, binum Voyczechowicze, novam villam Jankowicze et Lankoszino in terra Lanciciensi sitas ecclesie parochiali in Lankoszino iam dicto parochialiter iure parochiali iniungimus addicimus, asscribimus perpetuo et incorporamus, volentes ut incole dictarum villarum ibidem (in) Lankoszino divina audiant et ecclesiastica*

ad quam solet ex eodem monasterio frater professus canonicorum regularium ordinis *S. Augustini* praesentari et per loci Ordinarium institui, prout et modo eandem obtinet honorabilis et religiosus frater *Mathias de Myleschyno* [1]) ex praesentatione reverendi patris domini *Andreae* [2]) divina patientia abbatis et conventus ipsius *Trzemeschnensis*; cui, prout ex antiquo, in subsidium ex eodem monasterio duo fratres professi per abbatem in vicarios dari et concedi (solent), quos rector ipsius ecclesiae ex proventibus mensae suae plebanalis expensis et salario obligatur providere et in domo tenere; ad quam iure parochiali praedicta *Lankoschyn* cum villis *Nowawyesch* [3]), *Lessno* [4]), *Pywkj* [5]), *Wyerzeykj* [6]), *Nagodowo* [7]), *Valy* [8]), *Voyczechovice duplex* [9]), *Skleczkj* [10]), *Wyreby* [11]), *Sthodolkj* [12]), *Possnykj* [13]), *Zakovice duplex* [14]), *Psurz duplex* [15]), *Kothlyskj* [16]), *Kurosche* [17]), *Plebankj* [18]), *Dobnya* [19]).

omnia percipiant sacramenta, mandantes nihilominus omnibus et singulis villanis ut sibi (sic) *plebano suo in Lankoszino, qui pro tempore fuerit, devote obediant in his que ad salutem pertinent animarum. Actum et datum in Lowicz tercio Idus Septembris anno millesimo trecentesimo quinquagesimo nono.*" (Metrica vet. Ecclesiae Tremesnensis f. 83. 84). Kościół ten z wszelkiemi dochodami wcielony był już wtenczas do probostwa kanoników regularnych lateraneńskich w *Trzemesznie*. W drugiej połowie tegoż wieku powstał spór pomiędzy dziedzicem miejscowym *Stefanem*, a proboszczem *trzemeszeńskim Jakóbem* o prawo patronatu nad kościołem w mowie będącym, który arcybiskup *Jarosław Skotnicki* wyrokiem z dnia 7 marca roku 1374 przysądził ostatniemu i następcom jego na mocy dobrowolnej pomiędzy stronami ugody *(„quod prenominatus Stephanus de Lancossyno iam dictum prepositum Tremesensem et suum conventum omnem iurisdictionem iuris patronatus prescripte ecclesie in Lancossyno obtinere fatebatur coram nobis pariter et habere et eandem ecclesiam in Lancossyno a temporibus retroactis et in antea per eosdem prepositum et conventum alicui religioso et seculari posse conferre, ipsum nobis pro confirmacione ordinaria presentando et donare. Nos igitur concordiam eandem, ut prefertur, presentibus ratificantes totalem condicionem iuris patronatus ecclesie predicte in Lancossyno prenotato preposito et suo conventui perpetuis temporibus ascribimus etc.*" (Archiw. kościoła trzemesz. Metr. vet. f. 92. Kod. dypl. wielkpl. III, 41). W roku 1420 *Bogusław*, dziedzic z *Psurza (de Psuri)* z synami swymi *Wojciechem*, *Maciejem*, *Mikołajem*, *Stefanem* i *Janem* darował kościołowi *łąkoszyńskiemu* ogród w *Psurzu* z pewnemi obowiązkami (Metr. vet. Ecclesiae Tremesn. f. 93). Dwanaście lat przedtem, w roku 1408 załatwiono drogą sądu polubowego spór o prawa kościoła tego powstały pomiędzy rządzcą jego *Mikołajem* i opatem *trzemeszeńskim Maciejem*, a dziedzicami *Łąkoszyna* (tamże f. 94). W r. 1517 arcybiskup *Jan Łaski* przedłożył kapitule swojej metropolitalnej projekt *Andrzeja*, opata *trzemeszeńskiego*, (proboszczowie *trzemeszeńscy* zostali opatami r. 1441), który chciał tejże kapitule ustąpić na wieczne czasy kościół parafialny *łąkoszyński* z wszelkiemi dochodami i prawami oraz całą wieś opacką *Wełnę* i młyn wodny pod *Niestronnem* na własność, gdyby kapituła tak jego jako wszystkich opatów *trzemeszeńskich* chciała przyjąć do grona swego jako rzeczywistych kanoników z prawem do wszelkich dochodów kanonii i wolnego głosu, a przytem podjęła się opieki nad dobrami opactwa i klasztoru *trzemeszeńskiego*. Projekt ten nie przyszedł atoli do skutku, ponieważ ofiarowane kapitule dochody i własności nie odpowiadały wysokości dochodów przypadających na nowego kanonika (Acta decr. Capit. Gnesn. IV, 162 b). Obecny kościół *łąkoszyński* drewniany stanął staraniem i nakładem opatów *trzemeszeńskich*, którzy aż do roku 1818 przeznaczali na rządzców jego zakonników klasztoru swego, w roku 1758 po spaleniu poprzedzającego, również drewnianego, który stał zaledwo lat 40. Kościół ten w roku 1869 bardzo był zdezolowany i opuszczony. Podźwignął go, zrestaurował, przyozdobił wewnątrz i nowemi sprzętami opatrzył przy pomocy parafian teraźniejszy rządzca jego, *ks. Frasunkiewicz*, nie małe sobie przez to zjednawszy zasługi (Acta Ecclesiae).

[1]) *Andrzej z Mieleszyna*, pleban. [2]) *Andrzej Drzążyński* opat, ten sam, który podał projekt wyżej opisany co do kanonikatu *gnieźnieńskiego*, rządził klasztorem od r. 1505 do 1522. [3]) *Nowawieś*. [4]) *Leszczynek*. [5]) *Piwki*. [6]) *Wierzyki*. [7]) *Nagodów*. [8]) *Wały*. [9]) *Wojciechowice Wielkie* i *Małe*. [10]) *Sklęczki*. [11]) *Wyręby*. [12]) *Stodółki*. [13]) *Pąśniki*. [14]) *Żakowice*, dziś tylko jedne. [15]) *Psurze*. [16]) *Kolliska*, wieś i folwark. [17]) Osada dziś w parafii i okolicy nie znana. [18]), [19]) Osady znikłe.

Wnorowa [1]), *Zydowo* [2]), necnon *Raczykj* [3]) et *Zawadj* [4]) desertae spectant et pertinent; cuius ecclesiae rector ipsaque ecclesia ex antiquo habet pro dote et fundo bona et proventus infrascriptos, quorum modo est in possessione pacifica; et primo circa eandem ecclesiam in eodem oppido et ipsius haereditate habet imprimis inter oppidanos unam aream specialem pro curia seu domo et in eadem modo curiam, in latitudine unius mansi seu lanei se protendentem cum horto usque ad fluvium dictum *Ochnya* [5]) et eiusdem ex opposito duas alias areas, unam quondam pro vicario, in qua nunc factum est per plebanum bras(e)atorium et tertiam pro schola; item ultra oppidum prope dictum fluvium *Ochnya* habet unum alium hortum in latitudine trium laneorum, cuius partem tenet pro prato et colligere solet ex eodem citra vel ultra duos currus et partem pro domesticis commoditatibus et tertia iacet deserta propter eius infertilitatem, et non habet aliquos agros pro praedio; item habet decimam manipularem de duobus mansis advocatiae seu scultetiae ex certis praedialibus agris, quos habent ipsius oppidi oppidani in possessione, provenientem, et conducit eam plebanus curru proprio in horreum dotis plebanalis; de agris autem oppidanorum omnibus et singulis decima manipularis proveniens spectat ad certos canonicatum et praebendam *Lancicienses*, quos obtinet modo dominus *Nicolaus Cepel* [5]); pro parochiali vero ipsius oppidi oppidani solvunt eiusdem ecclesiae parochialis rectori per medium grossum.

Nowawyesch, villa sub eadem parochiali, in qua ex tribus laneis scultetiae seu advocatiae decimae manipulares provenientes pertinent ad eandem parochialem in *Lankoschyn* et rectorem eiusdem et de agris cmethonalibus ad canonicatum et praebendam *Lancicienses*, quos obtinet modo dominus *Nicolaus Cepel*.

Lesno minus, *Wyerzeykj*, *Nagodowo*, *Woyczechovice maius* et *Waly*, villae sub eadem parochiali in *Lankoschyno*, in quibus sunt agri praediales ex antiquo ab agris cmethonalibus distincti, ex quibus decimae manipulares provenientes spectant ad eandem parochialem in *Lankoschyno* et ex agris cmethonalibus in *Lesno* ad canonicatum et praebendam ecclesiae collegiatae *Lanciciensis*, quos obtinet suprascriptus dominus *Nicolaus Cepel*, in *Waly* ad mensam archiepiscopalem, in *Wyerzeykj* vero *Nagodowo* et *maiori Woyczechovice* ad universitatem vicariorum ecclesiae *Lanciciensis*.

Pywki et *Zawadi*, quondam villae, sed a multis annis haereditates desertae, in quibus fuerunt et modo sunt certi agri, videlicet in praedicta *Pywkj* ultra praediales alii tres mansi speciales, nec non excrescentiae alias *Klyny* et certi alii cmethonales; in praedicta vero *Zawadj* in toto sex mansi, tres praediales et tres cmethonales, ex quibus praedictis agris praedialibus nec non tribus mansis ac excrescentiis, videlicet in praedicta *Pywkj* et in *Zawadj* tribus mansis praedialibus decimae manipulares provenientes spectabant et modo pertinent, dum et quando huiusmodi agri coluntur, ad eandem parochialem in *Lankoschyno* et ipsius rectorem, de agris autem cmethonalibus in utraque haereditate et quondam villis ad canonicatum et praebendam *Lancicienses*, quos modo obtinet dominus *Nicolaus Cepel*, quoad *Pywkj* et quoad *Zawadj* ad universitatem vicariorum ecclesiae *Lanciciensis*.

Woyczechovice minus, *Skleczkj*, *Wyreby*, *Stodolkj*, *Pusnykj*, *Zakovice maius* et *minus*, *Psurz maius* et *minus*, *Kothliskj*, *Kurosche*, *Plebankj*, *Dobnya*, *Wno-*

[1]), [2]), [3]) Osady znikłe. [4]) *Zawady*. [5]) *Ochnia*. [6]) *Mikołaj Csepel*, o którym było wyżej.

rowa, *Zydowo* et *Raczykj*, nec non *Gogolye*, villae, haereditates et sortes haereditariae nobilium sub eadem parochiali in *Lankoschyno*, quarum post omnes et singulos agros possessionatos et desertos decimae manipulares provenientes in toto spectant ad eandem parochialem in *Lankoschyno* et rectorem ipsius, et conducit eas curru proprio in horreum dotis plebanalis, aut ubi placet.

Blonye, in qua est ecclesia parochialis, cuius villae ex medietate agrorum cmethonalium ipsius villae cmethones nec non et scultetus solvunt decimam in pecuniis de quolibet manso seu laneo per octo grossos; de altera autem medietate percipit canonicus ecclesiae *Lanciciensis*.

Taxata est eadem ecclesia ad tres marcas argenti, quo vero ad denarium *S. Petri* camerae apostolicae ad tres scotos.

129. CASCHEWO.*)

Villa haereditaria, in eadem ecclesia parochialis, tituli *S. Andreae apostoli*, de iure patronatus laicorum haeredum de eadem *Caschewo* et de alia *Caschewo mediocri* alias de utraque, quam pronunc obtinet quidam *Albertus de Grzybowo* ex praesentatione de eisdem villis protunc haeredum; ad quam iure parochiali ex antiquo spectant ultra praedictam *Kassewo* [1]), villae infrascriptae, *duplex* alia *Caschewo* [2]), *Sczythj* [3]), et *Gay* [4]); quae quidem ecclesia habet pro dote et fundo imprimis in eadem villa et ipsius haereditate unam specialem aream pro curia plebanali cum hortis ipsam concernentibus, nec non alias duas speciales pro vicario et schola: item duos laneos seu mansos agri in quolibet campo cum pratis ipsos concernentibus, et adiacentibus, ubi fieri possunt, et decimam manipularem dumtaxat ex agris praedialibus provenientem; de agris vero cmethonalibus spectat ad praeposituram *Lanciciensem*.

Caschewo mediocris et *Caschewo Tharnowskyego*, villae sub eadem parochiali, quarum ex agris praedialibus omnibus et singulis in *mediocri* de uno manso cum dimidio et in *Tharnowskyego* de duobus laneis quondam per cmethones possessis

*) *Kaszewy*, wieś szlachecka, należąca dziś do archidyecezyi *warszawskiej*, powiatu i dekanatu *kutnowskiego*, gniazdo zapewne familii *Kaszewskich* h. *Janina*, z której pochodzili: *Jan Kaszewski*, kanonik *gnieźnieński*, *krakowski* i *łucki*, archidyakon i officyał *lubelski*, zmarły około roku 1720 i *Konstanty Kaszewski*, kanonik *gnieźnieński*, dziekan i officyał *łucki* † 1726 (Ks. Korytkowski l. c). Tej to familii zapewne zawdzięczają *Kaszewy* fundacyą i uposażenie kościoła parafialnego, istniejącego już na początku wieku XV, jak dowodzi dokument z roku 1420, w którym *Bogusław*, dziedzic *Psurza* w parafii *Łękossyn* darował plebanii tamże ogród. Na tym dokumencie występuje jako świadek *Gnewomirus plebanus in Kazewo* (Metrica vetus Tremesnensis f. 93). Obecny kościół drewniany małych rozmiarów, dotąd niekonsekrowany wystawił własnym nakładem przy pomocy prymasa *Teodora Potockiego*, księżnej *Teofili Wiśniowieckiej*, kasztelanowej *krakowskiej* i *Łukasza Wolskiego*, skarbnika *rawskiego*, *Jan Wilkanowski*, podczaszy *rawski* w roku 1732. Kościół ten niedawno kosztem parafian zrestaurowany i odnowiony w dobrym znajduje się stanie (Acta Ecclesiae).

[1]) *Kaszewy Kościelne*. [2]) *Kaszewy Dworne* i *Kaszewy Tarnowskie*. [3]) *Szczyt*. [4]) *Gajew*. Później przybyły osady: *Julianów*, *Kamienna*, *Zabawa*.

decimae manipulares provenientes spectant ad eandem parochialem in *Caschewo* et rectorem ipsius, de agris vero cmethonalibus ad praepositnram ecclesiae *Lanciciensis*.

Sczyty et *Gay*, villae sub eadem parochiali, in quibus similiter sunt agri praediales speciales in praedicta *Sczythy* citra quinque laneos facientes, ex quibus decimae manipulares provenientes spectant ad eandem parochialem in *Caschewo* et de cmethonalibus ad praeposituram ecclesiae *Lanciciensis*.

Skorzewa, villa sub parochiali ecclesia in *Mnych* [1]) dioecesis *Plocensis*, cuius villae ex omnibus et singulis agris cmethonalibus decimae manipulares provenientes spectant ad ecclesiam parochialem in *Caschewo* et ipsius rectorem.

Jukowo, villa sub parochiali ecclesia in *Sokolow* [2]) sub dioecesi *Plocensi*, post cuius villae omnes et singulos agros cmethonales possessionatos et desertos decimae manipulares provenientes spectant ad ecclesiam parochialem in *Caschewo* et ipsius rectorem.

Gemyelino, villa sub parochiali ecclesia in *Grochowo*, cuius post omnes et singulos agros cmethonales tam possessionatos quam desertos decimae manipulares provenientes spectant ad praedictam parochialem *Kaschewo*, de agris autem praedialibus spectant ad parochialem ecclesiam in *Grochowo*.

Taxata est eadem ecclesia ad unam marcam argenti, quo vero ad denarium *S. Petri* camerae apostolicae ad duos scotos.

130. STRZEGOCZYN.*)

Villa haereditaria, in eadem ecclesia parochialis, tituli *S. Bartholomaei apostoli*, de iure patronatus et praesentandi laicorum haeredum de eadem, quam pronunc obtinet honorabilis *Dominicus de Woyschyce* [1]) ex praesentatione generosi olim *Alberti Glandzanowskj* [2]), castellani *Lanciciensis*, *Jacobi Wythunskj* [3]), *Nicolai Strzegoczkj* et *Joannis Strzegoczkj* [4]) protunc haeredum; qui, prout ex antiquo, circa ipsam ecclesiam servat unum vicarium et ministrum, quos ex proventibus mensae

[1]) *Mnich*, wieś z kościołem parafialnym dziś w archidyecezyi *warszawskiej*, dekanacie *kutnowskim*.
[2]) *Sokołów*, wieś z kościołem parafialnym w archidyecezyi *warszawskiej*, dekanacie i powiecie *gostyńskim*.

*) *Strzegocin*, wieś szlachecka, położona w dzisiejszej archidyecezyi *warszawskiej*, dekanacie i powiecie *łęczyckim*, gniazdo rodziny *Strzegockich* niewiadomego herbu, która się jeszcze w początku wieku XVI przy części dziedzictwa swego trzymała, jak opis powyższy świadczy, i niezawodnie pierwotny kościół parafialny tamże fundowała i uposażała. Kościół ten istniał już w polowie wieku XV, jak dowodzą akta konsystorza *gnieźnieńskiego* (wykazy). W miejsce pierwotnego kościoła drewnianego stanął w roku 1677 nakładem dziedzica miejscowego, *Grabskiego*, nowy, również drewniany, który w roku 1691 w niedzielę trzecią po Wielkanocy przez *Wojciecha Stawowskiego*, biskupa *petreeńskiego*, suffragana *gnieźnieńskiego* został konsekrowany. W dwieście lat później kościół ten tak dalece podupadł, że nowym zastąpionym być musiał. Wystawili go parafianie w roku 1867 z cegły palonej, pokryli blachą żelazną i sygnaturą przyozdobili. Z starego kościoła przeniesiono do nowego pięć oltarzy dość dobrej rzeźby, które przy tej sposobności odnowiono (Acta Visit. Ecclesiae de aa. 1778. 1779 i 1811).

[1]) *Dominik z Wojszyc* (wsi w parafii *Bedlno* w powiecie i dekanacie *kutnowskim*). [2]) *Wojciech z Gledzianowa* h. *Pomian*, kasztelan *łęczycki*, o którym już było wyżej. [3]) *Jakób Wituński* h. *Rola* (Niesiecki l. c. IV, 358). [4]) *Mikołaj* i *Jan Strzegoccy*.

suae plebanalis salariis providet; ad quam iure parochiali ultra praedictam *Strzegoczyn* aliae villae infrascriptae, videlicet *Lesno maior*[1]), *Kyetrze* seu *Kthary*[2]), *Swynarj*[3]), *Kucharj*[4]), *Szyelenyewo*[5]), *Obydowo duplex*[6]) et *Glandzanowo*[7]) spectant et pertinent; cuius quidem ecclesiae rector pro tempore existens habet pro dote et fundo ex antiquo, quorum est et modo in possessione, bona et proventus infrascriptos, et primo in eadem *Strzegoczyn* imprimis aream specialem pro curia plebanali et in eadem curiam cum horto se protendente et prato sibi annexo usque ad medium paludis in postico areae dotis plebanalis iacentem et in parte eiusdem areae versus ecclesiam est situs domuncularum pro vicario et ministro; item habet duos mansos pro praedio agri in quolibet campo ipsius haereditatis cum pratis adiacentibus et ipsos mansos seu laneos ex antiquo concernentes; item habet duas areas speciales tabernales in altero latere ecclesiae, alias ipsius ex opposito iacentes iam dudum desertatas; quarum tabernarum possessores et inhabitatores ex antiquo habuerunt libertatem cervisias braxandi in domibus eorum propinandi et ex aliunde ad propinandum adducere (sic), obligabanturque census certos plebano solvendi (sic) et servitia nonnulla impendendi (sic), prout ex contractu contrahere plebano potuerant; item habet decimas manipulares post omnes et singulos agros praediales dominorum haeredum provenientes, quos conducit plebanus curru proprio in horreum dotis plebanalis; ex agris autem cmethonalibus spectant ad universitatem vicariorum ecclesiae *Lanciciensis*, et pro parochiali ipsius villae cmethones solummodo colendam de quolibet manso per grossum solvunt.

Lesno maior, sub eadem parochiali villa, cuius ex agris praedialibus decimae manipulares provenientes spectant ad eandem parochialem in *Strzegoczyn* et ex agris cmethonalibus ad universitatem vicariorum ecclesiae *Lanciciensis*.

Cuchari, villa sub eadem parochiali, cuius ex agris praedialibus decimas manipulares provenientes eiusdem parochialis rector in *Strzegoczyn* cum ecclesiae parochialis in *Parznycew* (rectore) alternatis vicibus percipiunt; ex agris vero cmethonalibus spectant ad certos canonicatum et praebendam *Lancicienses*, quos modo obtinet venerabilis dominus *Nicolaus Cepel*.

Kyetrze alias *Kthary*, *Zyelenyewo*, *Obydowo duplex* et *Glandzanowo*, villae sub eadem parochiali, in quibus sunt agri ex antiquo praediales curiarum a cmethonalibus distincti, ex quibus decimae manipulares provenientes spectant ad eandem parochialem in *Strzegoczyn* et ipsius rectorem et ex agris cmethonalibus ad certos canonicatum et praebendam ecclesiae *Lanciciensis*, quos modo obtinet dominus *Nicolaus Cepel*.

Swynari, villa sub praedicta parochiali in *Strzegoczyn*, in qua non sunt aliqui agri cmethonales, solum praediales, ex quibus decimae manipulares provenientes in toto spectant ad eandem parochialem in *Strzegoczyn* et rectorem ipsius.

Taxata est eadem ecclesia ad unam marcam argenti, quo vero ad denarium *S. Petri* camerae apostolicae ad quinque scotos.

[1]) *Lesno.* [2]) *Kietrze* albo *Ktery.* [3]) *Świniary.* [4]) *Kuchary.* [5]) *Zieleniew.* [6]) *Obiadów* i *Obiadówek.* [7]) *Gledzianów*, gniazdo familii *Gledzianowskich*. Później powstały osady: *Józinki*, *Julinki*, *Marcinów*, *Psiagórka*, *Wierzyki*.

131. WYTHUNYA.*)

Villa haereditaria, in eadem ecclesia parochialis, tituli *S. Catharinae*, de iure patronatus laicorum haeredum ipsius villae, quam pronunc obtinet honorabilis dominus *Laurentius de Kurosche* [1]) ex praesentatione nobilis *Joannis* [2]), haeredis protunc in ibidem; qui, prout ex antiquo, servat pro subsidio duos capellanos in vicarios et ministrum, quos ex proventibus mensae suae plebanalis salariis providet; ad quam iure parochiali ultra praedictam *Vythunya* aliae villae infrascriptae, videlicet *Spyzany* [3]) haereditas deserta, eiusdem villae *Vythunya* haereditati unita, *Krococzyce* [4]), *Oraczewo* [5]), *Tuklancz* [6]), *Gayewo nadolne* [7]) et alia *Gayewo* [8]), *Byssewo* [9]), *Slunawy* [10]), *Goloczice* [11]), *Trzpyelye* [12]) deserta, *Schamowo* [13]), *Wargowo duplex* [14]), *Nadarzewo* [15]), *Wanglovice maior* [16]), *Glandzanowo* [17]), *Qwyelyno* [18]), *Goloczice Clementis* [19]), *Szyedlewko* [20]), *Wargowo budkhy* [21]), *Romarthowo* [22]) et *Wyeprzky* [23]) deserta spectant et pertinent; quae quidem ecclesia et ipsius pro tempore rector (habet) ex antiquo et modo in possessione bona et proventus infrascriptos, et primo habet in eadem *Wythunya* pro curia plebanali unam aream satis latam et competentem et in eadem curiam cimiterio contiguam cum horto pro horreo, piscinulis et aliis commoditatibus eidem areae contiguo, in cuius areae parte domunculae pro vicariis et ministro sunt factae et erectae; item unum laneum seu mansum agri pro praedio in omnibus tribus campis, prout ipsi eiusdem villae incolae habent, necnon pratum, dictum *Poswyathne*, iacens circa limites haereditatis *Glandzanowo*, de quo colligi

*) *Witunia* albo *Witonia*, wieś szlachecka, gniazdo familii *Wituńskich* h. *Rola* (Niesiecki l. c. IV, 358), należąca dziś do archidyecezyi *warszawskiej*, powiatu i dekanatu *łęczyckiego*, miała kościół parafialny niewątpliwie przez tęż familią fundowany i uposażony, w aktach konsystorza *gnieźnieńskiego* w pierwszej połowie wieku XV wspominany, zapewne już w wieku XIV. Obecna świątynia 60 łokci długa, 20 szeroka i tyleż łokci wysoka, zbudowana częścią z cegły palonej, częścią z kamieni polnych nieobrobionych i tak niedbale wsadzanych, że tak w zewnętrznych jako i wewnętrznych ścianach w połowie niekiedy wystają i całą budowę oryginalną czynią. Z frontu wznosi się wieża murowana 120 stóp wysoka, blachą żelazną równie jak cały dach kościelny pokryta, mieszcząca w sobie trzy dzwony. Rok 1550 wykuty na drzwiach żelaznych do zakrystyi prowadzących domyślać się każe, że kościół ten w miejsce dawnego drewnianego w tym czasie został wystawiony. Kto go konsekrował, nie wiadomo. Doroczna uroczystość poświęcenia jego odbywa się w niedzielę po *Narodzeniu N. Maryi P.* Wnętrze jego przyozdobione pięciu ołtarzami, przed czterema laty odmalowanemi i odzłoconemi, nader starannie utrzymywane, poważny przedstawia widok. Cmentarz przy kościele otoczony jest murem z kamieni polnych, tak samo cmentarz grzebalny, na którym znajduje się murowana dość obszerna kaplica pod wezwaniem *ś. Józefa*, zbudowana w roku 1844 przez ówczesnego rządzcę parafii, *ks. Rupińskiego*, częścią własnym nakładem, częścią z składek parafian, z jednym tylko ołtarzem przyozdobionym obrazem Patrona swego (Acta Ecclesiae).

[1]) *Wawrzyniec z Kuraszowa* (wsi w guberni *radomskiej*, powiatu *kozienickiego*). [2]) *Jan Wituński.* [3]) Nazwa dziś już nie znana. [4]) *Krokorczyce.* [5]) *Oraczew.* [6]) Nieodgadnione. [7]) *Gajewo.* [8]) Dziś tylko jedna wieś tego nazwiska w parafii. [9]) *Byszewo.* [10]) Osada dziś nie znana. [11]) *Gołocice.* [12]) Osada dziś nie znana. [13]) *Szamów.* [14]) *Wargowa Stara* i *Nowa*. [15]) *Nędzerzew.* [16]) *Węglewice.* [17]) *Gledzianówek.* [18])—[21]) Osady dziś nie znane. [22]) *Romartów.* [23]) Nieodgadnione. Później powstały osady: *Rudki, Janice, Józefów, Józefków, Karkoszki, Kostusin, Kuchary, Rudniki, Rybitwy, Uwielinek.*

solent quandoque quinque aut sex currus de foeno; item decimam manipularem post omnes et singulos agros praediales et cmethonales possessionatos et desertos ex eadem villa *Vythunya* necnon *Spyzany* haereditate iam dudum deserta et eiusdem villae *Vythunya* haereditati adiuncta provenientem, quam conducit plebanus curru proprio ex agris praedialibus et ex cmethonalibus cmethones in aream dotis plebanalis; cuius villae cmethones pro eadem ecclesia ultra deciniam huiusmodi colendam de manso possessionato per grossum solvunt.

Crokoczice, *Thuklancz*, *Gayewo*, *Byssewo*, *Slunawj*, *Trzpyelye* deserta, *Stkamowo*, *Varga* antiqua, *Goloschyce Clementis*, *Szyelewko* et *Wargawa buthkj*, villae et haereditates, quoad *Thuklancz* et *Trzpyelye* desertae, sub eadem parochiali in *Wythunya*, post quarum omnes et singulos agros praediales et cmethonales possessionatos et desertos decimae manipulares provenientes spectant ad eandem parochialem in *Wythunia* et ipsius rectorem.

Oraczewo, *Gayewo nadolne*, *Vargawa*, *Nyrskj*, *Qwyleyno* et *Wyeprzkj* deserta, villae sub eadem parochiali in *Vythunya*, in quibus ex antiquo sunt et fuerunt agri praediales ab agris cmethonalibus distincti, ex quibus decimae manipulares provenientes spectant ad eandem parochialem in *Vythunya* et ipsius rectorem et ex agris cmethonalibus ad custodiam ecclesiae collegiatae *Lanciciensis*.

Nedzerzewo, *Wanglovice* et *Glandzyanowo*, villae sub eadem parochiali, in quibus decimae manipulares ex agris praedialibus provenientes spectant ad eandem parochialem in *Wythunya* et ipsius rectorem et de agris cmethonalibus ad universitatem vicariorum ecclesiae collegiatae *Lanciciensis*.

Goloschice, *Karkosczyny*, villa sub praedicta parochiali in *Wythunia*, cuius ex agris praedialibus decima manipulares et ex cmethonalibus pecuniariae de manso quolibet per fertonem provenientes spectant et pertinent ad eandem parochialem in *Wythunya* et ipsius rectorem.

Romalthowo, villa sub eadem parochiali in *Vythunia*, cuius incolae pro eadem ecclesia nihil aliud solvunt, solum colendam de quolibet manso per grossum et similiter in aliis villis cmethones solvunt, decimas vero et alios proventus pro custodia ecclesiae *Lanciciensis* collegiatae.

Taxata est eadem ecclesia ad duas marcas argenti, quo vero ad denarium *S. Petri* camerae apostolicae ad quinque scotos.

132. LANKI.*)

Villa haereditaria, in eadem ecclesia parochialis, tituli *S. Mariae Magdalenae*, de iure patronatus haeredum de eadem, quam pronunc obtinet honorabilis *Thomas*

*) *Lęki*, wieś szlachecka, należąca dziś do archidyecezyi *warszawskiej*, powiatu i dekanatu *kutnowskiego*, miała kościół parafialny już przynajmniej w początku wieku XV, jak wnosić można nie tylko z powyższego opisu, ale z akt konsystorza *gnieźnieńskiego*, w których o nim jako o dawnym w drugiej połowie tegoż wieku zachodzą wzmianki. O fundatorach pierwotnego kościoła żadnej nie mamy wiadomości. Obecna świątynia drewniana w formie krzyża z wieżą na froncie i sygnaturą na

ex praesentatione haeredis de eadem villa *Lanki*; qui, prout ex antiquo, circa eandem ecclesiam servat duos capellanos in vicarios et ministrum, quos ex proventibus mensae suae plebanalis salariat et providet; et spectant ad eandem iure parochiali ultra praedictam *Lanki* villae infrascriptae, videlicet *Mnogoschyn* [1]), *Syemnyce duplex* [2]), *Lyssyeyamy* [3]), *Golyschewo* [4]), *Rybye* [5]), *Konarj* [6]), *Rostowa* [7]), *Rosthowko* [8]) *Pawlovice* [9]), *Krzyzanowo duplex* [10]), *maius* et *minus*, *Yagnyetha duplex* [11]), *Suchodolj deserta* [12]) et *Dobyeslavice* [13]); quae quidem ecclesia et ipsius pro tempore rector ex antiquo habet pro dote et fundo bona et proventus infrascriptos, quorum est et modo in possessione pacifica; et primo habet aream specialem pro curia et in eadem curiam et hortum ipsius in postico pro horreo, vinario et aliis utilitatibus sufficientem; item alias speciales areas pro vicariis et schola ex alia parte ecclesiae et in eisdem domunculas; item pro praedio habet duos laneos seu mansos agri cum pratis ipsos mansos concernentibus et iacentibus (sic); decima etiam manipularis ex omnibus et singulis agris praedialibus et cmethonalibus proveniens spectat in toto ad eandem ecclesiam et ipsius rectorem, et conducunt eam cmethones ex agris ipsorum propriis curribus in horreum dotis plebanalis sine solutione quavis canapalium; solvunt tamen colendam de qualibet domo per medium grossum; de agris autem praedialibus conducit eam plebanus curro proprio.

Mnogoschyn, *Syemyenyce*, *maius* et *minus*, villae sub eadem parochiali, in quibus sunt agri praediales ex antiquo, in quibus quoad *Syemyenyce minus* locati sunt tres cmethones; ex quibus agris praedialibus omnibus et singulis etiam inter cmethones divisis decimae manipulares provenientes spectant ad eandem parochialem et rectorem ipsius, de agris vero cmethonalibus pertinent ad universitatem vicariorum ecclesiae collegiatae *Lanciciensis*; quarum villarum cmethones prout et in aliis villis ipsius parochiae, demptis in *Lankj*, solvunt pro eadem ecclesia et ipsius ministris colendam de quolibet manso seu laneo possessionato per grossum.

Golyschewo et *Rybye*, villae sub eadem parochiali, quarum ex agris praedialibus decimae manipulares provenientes spectant ad eandem parochialem in *Lankj* et ipsius rectorem et de agris cmethonalibus ad mensam archiepiscopalem ecclesiae *Gnesnensis*.

Conari et *Krzyzanowo duplex*, *maius* et *minus*, villae sub parochiali praedictae in *Lanki*, in quibus sunt agri praediales, ex quibus decimae manipulares provenientes spectant ad eandem parochialem in *Lankj* et rectorem ipsius, de agris autem cmethonalibus ad canonicatum et praebendam in ecclesia *Lanciciensi*, quos modo obtinet dominus *Mathias Kyowskj* [14]).

dachu, długa łokci 46, szeroka 22, wysoka 12, wystawioną została w roku 1775 nakładem *Jana Leśnickiego*, podczaszego *łęczyckiego*, dziedzica miejscowego. Konsekrował ją w roku 1806 dnia 27 lipca *ks. Antoni Luboradzki*, biskup *tanareński*, suffragan *pułtuski*. W roku 1852 za staraniem rządzcy swego gruntownie została wewnątrz i zewnątrz zrestaurowana. Osobno stojącą dzwonnicę drewnianą wystawił w roku 1828 *Rafał Świętosławski*, dziedzic *Łęk*. Kościół *łęcki* z pięciu ołtarzami schludnie i porządnie utrzymany przez obecnego ks. plebana w dobrym budowlanym znajduje się stanie (Acta Ecclesiae).

[1]) *Mlogoszyn*. [2]) *Siemieniec* i *Siemieniczki*. [3]) *Lisiejamy*. [4]) *Goliszew*. [5]) *Rybie*. [6]) *Konary*. [7]) *Rustów*. [8]) *Rostówek*, dziś nie znany. [9]) *Pawłowice*. [10]) *Krzyżanów* i *Krzyżanówek*. [11]) Dziś tylko jedne *Jagniątka*. [12]) Osada dziś w parafii nie znana. [13]) Tak samo. [14]) *Maciej Kijowski ze Służewa* h. *Ogończyk*, kanonik *gnieźnieński* i *łęczycki* † 1525 (Ks. Korytkowski l. c.).

Lyssye iamy, *Rostowo*, *Rostowko*, *Yagnyctha duplex*, *Suchodoli* et *Dobyeslavice*, villae sub eadem parochiali, quarum post omnes et singulos agros praediales et cmethonales possessionatos et desertos decimae manipulares provenientes in toto spectant ad eandem ecclesiam parochialem in *Lankj* et rectorem ipsius.

Pawlovice, villa sub eadem parochiali, cuius villae incolae decimas manipulares provenientes solvunt pro mansionariis ecclesiae parochialis in *Byelavi* et pro parochiali ipsorum in *Lankj* praedicta solummodo colendam more aliarum villarum.

Taxata est eadem ecclesia ad quinque marcas argenti, quo vero ad denarium *S. Petri* camerae apostolicae ad quatuor scotos.

133. ORLOW.*)

Oppidum haereditarium, in eodem ecclesia parochialis, tituli *Corporis Christi* de iure patronatus laicorum haeredum de ibidem, quam pronunc obtinet honorabilis *Mathias de Conskj* [1]) ex praesentatione haeredum eiusdem oppidi protunc existentium; circa quam pro subsidio curae animarum servat duos capellanos in vicarios et ministrum, quos ex proventibus mensae suae plebanalis salariis providet; ad quam iure parochiali, prout ex antiquo, ultra praedictum oppidum villae infrascriptae, videlicet *Myroslavice* [2]), *Zyronyce duplex* [3]) et *Mossabrza* [4]) spectant et pertinent; cuius ecclesiae rector alias ipsa ecclesia habet ex antiquo pro dote et fundo bona et pro-

*) *Orlów*, niegdyś miasteczko, dziś osada przy ujściu *Ochni* do *Bzury*, należąca do archidyecezyi *warszawskiej*, dekanatu i powiatu *kutnowskiego* z kościołem parafialnym fundowanym w drugiej połowie wieku XV, jak dowodzi dekret w aktach kapituły *gnieźnieńskiej* z dnia 25 kwietnia roku 1452. „*Item ad peticionem pro parte generosi domini Slavoborij Dobrzczskj heredis in Orle* (ma być *Orlow*, ponieważ *Orle* położone w dzisiejszym dekanacie *nieszawskim* już w r. 1442 miało kościół parafialny według dekretu konsystorskiego w sprawie spornej o dziesięciny tamże pomiędzy *Mikołajem z Inowłodzi* plebanem *nieszawskim*, a *Wojciechem*, plebanem z *Orlowa*. Excerpta ex actis Consist. Gnesn. f 241. Nadto *Orle* rzeczone i *Orlów* w dzisiejszym dekanacie *inowrocławskim* należały do dyecezyi *kujawskiej*. Nareszcie *Orlów* nasz nazywano niekiedy w czynnościach konsystorskich wieku XVI *Orle*) „*ibidem in presencia dominorum (Capitularium) prefatus dominus archiepiscopus (Wladislaus de Oporow) cum dominis decrevit, ut prefati domini Petrus Pnyewsky et Lascarius (Canonici Gnesnenses) in dictam villam Orle (deputarentur) ad conspiciendum aut* (sic) *posset fieri Ecclesia in eadem villa et si ex donacione ministri eiusdem Ecclesiae poterint in rerum necessariis contentari*“ (Acta decr. Capit. Gnesn. II, 41). Tak więc fundatorem kościoła *orlowskiego* był niejakiś *Sławobors Dobrzczski* (*Dobrski* albo *Dobrzycki)*, który go niezawodnie tak uposażył, że wspomniony arcybiskup mógł go po odbytej rewizyi przez deputacyą kapitulną kanonicznie erygować. Jak opis powyższy świadczy, *Orlów* był w wieku XVI i następnych własnością familii *Odrowążów*, dziedziców *Końskich* i okolicznych włości, których pobożnej szczodrobliwości obecny starożytny kościół murowany byt swój zawdzięcza. W roku 1849 kościół ten 69½ łokci długi, 27 szeroki, grożąc upadkiem, ze składek parafian gruntownie został zrestaurowany W roku 1879 wystawiono kosztem parafii osobną dzwonnicę drewnianą, gdyż kościół jest bez wieży. Za staraniem obecnego rządzcy swego kościół ten w wzorowym utrzymany jest porządku. W archiwum plebańskiem przechował się oryginalny dokument erekcyi kościoła, lecz dla zniszczenia wilgocią jest zupełnie nieczytelny (Acta Ecclesiae).

[1]) *Maciej z Końskich*, pleban. [2]) *Mirosławice*. [3]) *Żurowice* albo *Żyrowice*. [4]) *Mosiębrza*. Później powstały osady: *Dąbrówka* i *Grusskowizna*.

ventus infrascriptos, quorum modo est in possessione pacifica; et primum, ex eo quia ex antiquo eadem ipsa ecclesia seu situs ipsius erat in oppido, ubi erat et residentia rectoris ipsius, et habuit, prout et modo habet, pro domo plebanali specialem aream, ubi modo habet hortum et ibidem sunt speciales areae pro domunculis et in eis modo domunculas pro vicariis et schola et circa scholam seu eius posticum etiam specialem hortulum pro areis, sed quia idem locus erat nimis strictus pro ecclesia muris erigenda, per haeredes ipsius oppidi alter locus extra oppidum donatus nedum pro ecclesia, sed et pro residentia plebani; in quo loco ecclesia muris est erecta et consumata, circa quam habet plebanus modo aliam specialem aream pro curia plebanali et in eadem curiam cum horto usque ad littus piscinae se protendentem; item habet duos mansos seu laneos agri in tribus omnibus campis cum additamentis agrorum, quoad duos campos cum pratis et silvis seu nemoribus ipsis agrum duorum laneorum in protensione confinantibus ad fines granicierum; decima etiam manipularis ex agris omnibus et singulis praedialibus dominorum haeredum proveniens spectat ad eandem parochialem ecclesiam et rectorem eius; ex agris autem oppidanorum pro eadem ipsa ecclesia et rectore ipsius per oppidanos et anteoppidanos datur seu solvitur pecuniaria de quolibet manso possessionato per septem grossos cum medio, et percipiunt eam ipsius ecclesiae vicarii; de desertis vero datur manipularis ex concessione plebani pro eisdem vicariis, et ultra huiusmodi decimas nihil aliud solvunt pro eadem parochiali ecclesia, excepta colenda de qualibet domo per medium grossum; agros vero possidentes de manso per grossum.

Myroslavice, villa sub eadem parochiali in *Orlow*, cuius ex agris praedialibus decima manipularis proveniens spectat pro eadem parochiali in *Orlow* et rectorem ipsius et ex agris cmethonalibus pro mensa archiepiscopali ecclesiae *Gnesnensis*; pro parochiali autem eorum ipsius villae cmethones solummodo solvunt colendam per dimidium grossum.

Sironyce duplex et *Mossyebrza*, villae sub eadem parochiali in *Orlow*, quarum ex agris praedialibus decimae manipulares provenientes pertinent ad eandem parochialem in *Orlow* et rectorem ipsius, de agris vero cmethonalibus ad parochialem ecclesiam in *Bedlno* et rectorem eius.

Gnoyno duplex et *Raschewo*, villae sub parochiali ecclesia in *Cuthno*, post quarum omnes et singulos agros cmethonales possessionatos et desertos decimae manipulares provenientes spectant ad parochialem in *Orlow*, ex praedialibus vero ad parochialem in *Cuthno* et ipsarum rectores.

Taxata est eadem ecclesia ad tres marcas argenti, quo vero ad denarium *S. Petri* camerae apostolicae ad quinque scotos.

134. BEDLNO.*)

Villa, in eadem ecclesia parochialis, tituli *S. Floriani*, de iure patronatus laicorum haeredum de eadem villa, quam modo obtinet honorabilis *Andreas Zelesskj*,

*) *Bedlno*, wieś szlachecka, należąca dziś do archidyecezyi *warszawskiej*, dekanatu i powiatu *kutnowskiego*, gniazdo rodziny *Bedleńskich* h. *Wieniawa*, z których pochodzili: *Mikołaj Bedleński*, kanonik

*

ex praesentatione nobilium olim *Joannis Bedlenskj* [1]) et *Nicolai Goscz* [2]), haeredum protunc in eadem; circa quam, prout ex antiquo, servat duos capellanos in vicarios et ministrum, quos ex proventibus mensae suae plebanalis salariis providet; ad quam iure parochiali ultra praedictam villam *Bedlno* aliae, villae videlicet *Sdbyewyecz* [3]), *Pnyewye* [4]), *Zleschyn* [5]), *Grzymkj* [6]), *Odolyno* [7]), *Kamyenyecz* [8]), *Garbowo* [9]), *Stanislavice duplex* [10]), *Szewce triplex* [11]), *Krzeczyesskj* [12]), *Wyotheskj duplex* [13]), *Woyschyce* [14]), *Pyaskj* [15]), *Turnowo* [16]), *Grosky* [17]), *Rzuskj* [18]), *Cyelczowo* [19]), *Wyrowo* [20]), *Drzewoskj* [21]), *Pywkj* [22]) et molendinum *Owszyany* [23]) spectant et pertinent; cuius quidem ecclesiae rector alias eadem ipsa ecclesia habet ex antiquo pro dote et fundo et modo in possessione bona et proventus infrascriptos: et primo in eadem *Bedlno* pro curia plebanali specialem unam aream et in eadem curiam cum horto eidem contiguo pro horreo et aliis utilitatibus et in ipsius uno latere duas speciales areas, unam pro hortulano, aliam pro taberna, inter quas via communis mediat cum hortis ipsas areas concernentibus, et in eiusdem domunculas, quarum incolae pro tempore existentes plebano ipsius ecclesiae non solvunt aliquos census, quia non habent aliquos agros, solum serviunt et laborant domesticos labores; in altero vero latere eiusdem areae dotis plebanalis habet domunculam pro uno vicariorum et pro altero vicario, necnon et schola habet duas alias areas cimiterio contiguas ex opposito areae dotis plebanalis iacentes; item habet pro praedio agros dumtaxat in duobus campis duos mansos, in uno et in altero certum arvum protendentem citra vel ultra ad duo stadia; item et pratum unicum circa silvam versus *Krzeczyeskj* iacentem (sic) et circa eosdem agros et pratum nemora silvatica; item decimam manipularem post omnes et singulos agros praediales et cmethonales alias totius villae provenientem, quam conducunt cmethones curribus ipsorum ex eorum agris in horreum dotis plebanalis, de praedialibus autem plebanus curru propio; et ultra huiusmodi decimam nihil aliud solvunt ipsius villae cmethones, dempta colenda, quam solvunt ex manso per medium grossum, et similiter in aliis villis, ubi solvunt decimas pro eadem ecclesia in *Bedlno*, in quibus vero non dant decimas, solvunt per grossum de manso.

gnieźnieński, zmarły w roku 1500 i synowiec jego *Mikołaj*, kanonik *gnieźnieński* i *poznański*, scholastyk i officyał *krakowski* zmarły roku 1540 (Ks. Korytkowski l. c.). Tej to rodzinie zawdzięcza *Bedlno* fundacyą kościoła parafialnego w końcu wieku XIV lub na początku wieku XV, jak z akt konsystorza *gnieźnieńskiego* wnosić można, które w połowie wieku XV o nim jako o dawno istniejącym wspominają (Arch. Consist. Gnesn. akta luźne). Dzisiejszy kościół drewniany stanął w miejsce dawnego również drewnianego nakładem *Faustyna Stokowskiego*, stolnika *łęczyckiego*, w roku 1794, a przy nim zakrystya z skarbczykiem w stylu gotyckim murowana. Za staraniem obecnego rządzcy swego, *ks. Jabłońskiego* został w roku 1878 gruntownie zrestaurowany, gontami pokryty, cały wewnątrz i zewnątrz olejno malowany. Pod kościołem są groby murowane familii szlacheckich w parafii osiadłych; nad jednym z nich jest kamień grobowy przedstawiający w płaskorzeźbie postać niewiasty w stroju XVII wieku (Acta Ecclesiae).

[1]) *Jan Bedleński* h. *Wieniawa* (cfr. Paprocki l. c. str. 535). [2]) Zapewne *Mikołaj Goski* h. *Prawdzic* (cfr. Niesiecki l. c. II, 275). [3]) *Zbiewiec.* [4]) *Pniewie.* [5]) *Zleszyn.* [6]) *Grzymki*, dziś w parafii i okolicy całej nie znane. [7]) *Odolin* i *Odolinek.* [8]) *Kamieniec.* [9]) *Garbowo.* [10]) *Stanisławice.* [11]) *Szewce Górne*, *Szewce Dolne* i *Szewce Owsiane.* [12]) *Kręcieszki.* [13]) Nieodgadnione. [14]) *Wojszyce.* [15]) *Piaski.* [16]) *Tarnów.* [17]) *Groszki.* [18]) *Ruszki.* [19]) *Kielców.* [20]) *Werow.* [21]) *Drzewoszki Wielkie* i *Małe.* [22]) *Piwki.* [23]) *Młyn Owsiany.* Później powstały osady: *Baranowizna* i *Galice.*

Zleschyn, villa sub eadem parochiali in *Bedlno*, cuius ex agris praedialibus, etiam duobus mansis, in quibus locati sunt cmethones, ex antiquo praedialibus, decimae manipulares provenientes spectant ad eandem parochialem in *Bedlno* et ipsius rectorem et de agris cmethonalibus ad capitulum ecclesiae collegiatae *Lanciciensis*.

Szewce Nagorne et *Szewce Owszane*, villae sub eadem parochiali, in quibus sunt agri ex antiquo praediales ab agris cmethonalibus distincti, ex quibus decimae manipulares provenientes spectant ad eandem parochialem in *Bedlno* et ipsius rectorem, de agris vero cmethonalibus in dicta *Szewce Nagorne* ad canonicatum et praebendam *Lancicienses*, quos obtinet dominus *Mathias Kyewskj*, in *Szewce* vero *Owszane* ad mensam archiepiscopalem ecclesiae *Gnesnensis*.

Sdbiewiecz, *Pnyewye*, *Grzymkj*, *Odolyno*, *Kamyenyecz*, *Garbowo*, *Stanislavice duplex*, *Voyschice*, *Pyaskj*, *Tarnowo*, *Groschkj*, *Rzuskj*, *Kyelcze*, *Wyrowo* et *Pywkj* ac parva *Tarnowo*, villae sub praedicta parochiali in *Bedlno*, in quibus pauci sunt agri cmethonales, solum nobilium, quarum villarum post omnes et singulos (agros) possessionatos et desertos praediales et cmethonales decimae manipulares provenientes in toto spectant ad eandem parochialem in *Bedlno* et rectorem ipsius.

Drzewoski duplex, villae sub eadem parochiali in *Bedlno*, quarum post omnes et singulos agros, dempto uno laneo in *minori Drzewosskj*, decimae manipulares provenientes in toto spectant ad eandem parochialem in *Bedlno* et rectorem ipsius, de dicto autem manso decima manipularis pertinet ad ecclesiam parochialem in *Zychlyn*.

Stradzewo, villa sub parochiali ecclesia in *Pleczka Dambrowa*, de cuius agris praedialibus decimae manipulares provenientes spectant ad ecclesiam parochialem in *Bedlno* et ex agris cmethonalibus ad capitulum ecclesiae collegiatae *Lanciciensis*.

Mostabrza et *Zyronice duplex*, villae sub parochiali ecclesia in *Orlow*, quarum ex agris cmethonalibus omnibus et singulis possessionatis et desertis decimae manipulares provenientes spectant ad ecclesiam parochialem in *Bedlno* et ipsius rectorem, de agris vero praedialibus ad ecclesiam parochialem in *Orlow*.

Taxata est eadem ecclesia ad tres marcas argenti, quo vero ad denarium *S. Petri* camerae apostolicae ad tres scotos.

135. OPPOROW.*)

Oppidum haereditarium, in eodem ecclesia parochialis, tituli *S. Martini* et conventualis ex parochiali quondam per clericum saecularem regi et ad illam insti-

*) *Oporów*, niegdyś miasto szlacheckie, dziś wieś należąca do archidyecezyi *warszawskiej*, dekanatu i powiatu *kutnowskiego* (dawniej *gostyńskiego*), gniazdo głośnej w dziejach kościoła i kraju rodziny *Oporowskich* h. *Sulima*, z których pochodził *Władysław Oporowski*, najprzód biskup *kujawski*, następnie arcybiskup *gnieźnieński* i prymas, oraz wielu duchownych i świeckich mężów znakomitych. Przodkowie jego wystawili tam prawdopodobnie jeszcze w wieku XIV kościół parafialny i hojnie go uposażyli. Tenże arcybiskup wymurował w *Oporowie*, ulubionej siedzibie swojej, na kępie wodą oblanej nie wielki zameczek, który dziwnym trafem przetrwał wszystkie burze i do dziś dnia w całości się utrzymał. W tym zamku przemieszkiwał często wspomniony prymas i tam żywot doczesny zakończył roku 1453,

tui solita, de anno domino millesimo quadringentesimo quinquagesimo tertio per reverendissimum quondam olim *Wladislaum* [1]) archiepiscopum *Gnesnensem* et primatem, manente tamen cura et proventibus ad eam ex antiquo spectantibus, in conventualem translata de consensu cuiusdam olim magnifici *Petri do Opporow* [2]), castellani tunc *Lanciciensis*; ad quam vacatione occurrente debet ex fratribus conventus eiusdem unus frater in priorem nominari et de consensu patroni alias haeredis in eadem *Opporow* loci Ordinario ad instituendum praesentari; qui sic praesentatus et institutus debet esse sub protectione et obedientia eiusdem loci Ordinarii seu dioecesani *Gnesnensis*, debetque ex ordinatione eiusdem archiepiscopi et patroni secum septem personas religiosas professionis et de regula *S. Pauli* primi eremitae *S. Augustini* in conventu secum tenere et expensis ac de habitu ipsis providere ex proventibus eiusdem ecclesiae necnon altaris tituli *S. Joannis* eidem ecclesiae et conventui incorporato; ex quibus personis priore incluso ad minus quinque debent esse actu presbyteri et alii ad minus subdiaconi aut diaconi; quam quidem ecclesiam modo obtinet religiosus frater *Jacobus de Cossmynek* [3]) eiusdem religionis et ordinis *S. Pauli*; ad quam iure parochiali spectant ex antiquo ultra praedictum oppidum villae *Syechow* [4]), *Yastrzebya* [5]), *Yaworzyna* [6]), *Kurowo* [7]), *Dobrzewy* [8]), *Volya* [9]), *Mala Volya* [10]), *Kamyona* [11]), *Opporowko* [12]) et *Golyenskye* deserta [13]); et habet eadem ipsa ecclesia et eius pro tempore rector bona et proventus infrascriptos, quorum est modo in possessione pacifica; et primo unam aream pro curia et in eadem curiam cum hortis pro horreo, piscinulis et aliis utilitatibus eidem adiacentibus; item penes eandem duas alias areas pro tabernis et in eisdem modo tabernatores seu oppidanos, quorum quilibet pro censu singulis annis solvit per sex grossos ipsius ecclesiae rectori seu priori; item pro praedio habet quatuor mansos agri in quolibet campo ipsius haereditatis cum certa parte agri in uno campo dicta, et appellata *plebanya lanka* cum pratis ipsos laneos seu mansos concernentibus et ipsis adiacentibus; item et decimas manipulares tam ex agris praedialibus domini haeredis quam ipsius totius oppidi provenientem, et conducunt eas eiusdem oppidi oppidani curribus ipsorum in horreum dotis plebanalis, de agris vero praedialibus rector ipsius

pochowany w wystawionym przez siebie w miejsce pierwotnego drewnianego murowanym kościele, który krótko przed śmiercią za zezwoleniem króla *Kazimierza Jagiellończyka* i Stolicy apostolskiej oddał sprowadzonym z *Częstochowy* księżom *Paulinom*, wystawiwszy im przy nim klasztor, z obowiązkiem, aby w nim ciągle utrzymywało się siedmiu zakonników, a z nich jeden przy pomocy reszty miał sprawować *curam animarum*. Klasztor ten utrzymał się w miejscu aż do zniesienia swego w początku obecnego wieku, otaczany opieką rodziny *Oporowskich*, która się aż do połowy wieku XVII przy gnieździe swojem utrzymała, następnie *Sollohubow*, z których *Jan*, cześnik *żmudzki*, później łowczy *litewski*, a nareszcie podskarbi wielki litewski i wojewoda *brzeski*, nabył *Oporów* od pierwotnych dziedziców, potem *Korseniowskich* i *Pociejów*. Od tych przeszła ta majętność do *Oborskich*, a w roku 1837 nabył ją *Tomasz Orsetti*. Po zniesieniu klasztoru w roku 1864 zawiadują parafią *oporowską* kapłani świeccy (Ks. Korytkowski, Żywoty Arcyb. Gniezn. Cfr. Tygodn. illustr. warszawski z r. 1864 No. 248). Starożytny piękny kościół *oporowski* przed kilku laty kosztem parafian wewnątrz odnowiony i zrestaurowany za staraniem obecnego rządzcy swego w należytym utrzymywany jest porządku (Acta Ecclesiae).

[1]) *Władysław Oporowski* (1448—1453). [2]) *Piotr Oporowski*, kasztelan *łęczycki*, brat rodzony arcybiskupa, a syn *Mikołaja*, wojewody *łęczyckiego* i *Krystyny* (Niesiecki l. c. III, 475). [3]) *Jakób z Koźminka*, pleban. [4]) *Świechów.* [5]) *Jastrzębia.* [6]) *Jaworzyna.* [7]) *Kurów.* [8]) *Dobrzewy.* [9]) *Wola.* [10]) *Wólka Szlachecka.* [11]) *Kamienna.* [12]) *Oporówek.* [13]) *Golęckie.*

ecclesiae; item oppidani ultra decimam nihil aliud pro eadem ecclesia solvunt, solum colendam de qualibet domo per medium (grossum).

Swyechow, *Yaworzyna*, *Curowo*, *Dobrzewy*, *Wolya*, *Kamyona*, *Mala Volya* et *Golyeskye* deserta, villae et haereditates, quondam villa sub parochiali praedicta in *Opporow*, quarum villarum omnium post omnes et singulos agros praediales et cmethonales possessionatos et desertos decimae manipulares provenientes in toto spectant ad eandem parochialem in *Opporow* et ipsius rectorem.

Jastrzebya, villa sub eadem parochiali, post cuius omnes et singulos agros, demptis certis paucis praedialibus, decimae manipulares provenientes in toto spectant ad mensam archiepiscopalem, ex dictis vero praedialibus exceptis, dum et quando coluntur, pertinet ad ecclesiam parochialem in *Opporow*, pro qua ipsius villae cmethones solummodo colendam solvunt.

Opporowko, villa sub praedicta parochiali in *Opporow*, in qua sunt ex antiquo agri praediales ab agris cmethonalibus distincti, ex quibus decimae manipulares provenientes spectant ad eandem parochialem ecclesiam in *Opporow* et ipsius rectorem et ex agris cmethonalibus ad parochialem ecclesiam in *Campyna* ex donatione reverendissimi patris olim *Joannis Grusczynskj* loco unius cori farinae ex molendino, quem percipiebat alias quondam ad mensam archiepiscopalem.

Taxata est eadem ecclesia ad unam marcam argenti, quo vero ad denarium *S. Petri* camerae apostolicae ad quatuor scotos.

136. ZYCHLYN.*)

Oppidum haereditarium, in eodem ecclesia parochialis, tituli *SS. Petri* et *Pauli apostolorum*, de iure patronatus laicorum haeredum de eodem *Zychlyn*, et habent

*) *Żychlin*, pierwotnie wieś, potem miasto, a obecnie osada położone w pięknej równinie gubernii *warszawskiej*, powiecie i dekanacie *kutnowskim*, gniazdo familii *Żychlińskich* h. *Szeliga*, z której głośny w dziejach kościoła i rzeczypospolitej *Wojciech z Żychlina Żychliński*, kanonik *gnieźnieński*, *krakowski*, *kujawski* i *poznański*, proboszcz *łęczycki* i *kaliski*, kustosz *sandomirski*, podkanclerzy koronny, świadek naoczny klęski pod *Warną* i śmierci króla *Władysława* (Ks. Korytkowski, Żywoty Prałat i Kanon. Gniezn.), za przywilejem króla *Kazimierza Jagiellończyka* wyniósł wieś dziedziczną *Żychlin*, w której prawdopodobnie dziad jego fundował i uposażył w roku 1418 drewniany kościół parafialny, do rzędu miast roku 1450. W tym kościele zapewne *Wojciech* po śmierci swej roku 1471 na wieczny złożony został spoczynek. Według powyższego opisu przeszedł *Żychlin* zapewne po zgonie *Wojciecha* do rodziny *Rakowieckich z Rakówca*. Kiedy w drugiej połowie wieku przeszłego pierwotny kościół *żychliński* chylić się począł ku upadkowi, dziedzic miejscowy przy pomocy parafian wystawił w miejsce jego obecny kościół murowany, który w roku 1782 pod dawnym tytułem *śś. Piotra* i *Pawła* został poświęcony. Piękna ta świątynia stojąca na środku porządnie wybrukowanego rynku, za staraniem *ks. Walentego Konradzkiego* od roku 1838 przeszło 30letniego swego rządzcy została w roku 1848 znacznie rozprzestrzenioną przez przybudowanie presbyteryum i skarbca, wewnątrz zaś przyozdobioną nowemi ołtarzami, pięknemi obrazami i sprzętami. Przyczynili się do tej ozdoby parafianie, a szczególniej właścicielki *Żychlina*, *Marya* i *Seweryna Prussakowe*. Ostatnia, głośna w literaturze naszej autorka, obdarzyła kościół obrazem *ś. Stanisława Kostki* pięknego pędzla i innemi dary (Tygodn. illustr. warsz. t. IV serya II str. 248. Acta Ecclesiae).

inter se vices alternativas praesentandi vacatione occurrente; et obtinet eandem modo honorabilis *Albertus Czernykowskj*[1]) ex praesentatione olim nobilium *Mathiae*, *Andreae* et *Jacobi Rakowyeczy*[2]), protunc vices habentium de consensu aliorum; qui, prout ex antiquo, circa eandem servat duos capellanos in vicarios et ministrum, quos ex proventibus mensae suae plebanalis salariis providet; ad quam iure parochiali ex antiquo ultra oppidum villae infrascriptae spectant, videlicet *Dobrzelyn*[3]), *Rakowyecz*[4]), *Przykuthy*[5]), *Rakow*[6]), *Dobrow*[7]), *Skrzyzow duplex*[8]) *Buczkow duplex*[9]), *Marszewa*[10]), *Chlocholow*[11]), novem *Gumyna*[12]), *Zabykow*[13]), *Sokolow*[14]) et *Volya*[15]) deserta, necnon *Kamyenyecz*[16]); quae quidem ecclesia et ipsius rector ex antiquo habet pro dote et fundo bona et proventus infrascriptos, quorum modo est in possesione; et primo in eodem oppido et ipsius haereditate habet imprimis aream specialem pro curia et in eadem curiam cum horto solum pro horreo et vinario seu piscinula, et alias areas pro vicariis et schola circa cimiterium ipsius ecclesiae hinc inde sitas; insuper et alias areas pro oppidanis ultra aream dotis plebanalis ex adverso agrorum plebanalium iacentes; in quarum solum duabus sunt domus possessionatae, et solvunt incolae ipsarum plebano pro censu singulis annis per octo grossos et gaudent libertatibus et privilegiis eiusdem oppidi oppidanis concessis; item ultra praemissa pro praedio habet per duos mansos seu laneos agri in quolibet campo cum pratis ipsis agris seu laneis adiacentibus, et concernentibus, necnon hortum circa idem oppidum et fluvium dictum *Slodew* iacentem et in eius postico pratum protendentem (sic) se usque ad ripam seu alveum eiusdem fluvii, in quo horto aliquando fuerant quatuor hortulani locati, nunc vero eundem hortum plebanus pro sua utilitate conservat; decimae etiam manipulares post omnes et singulos ipsius oppidi agros tam praediales dominorum haeredum (quam) oppidanorum et suboppidanorum possessiones, dum et quando coluntur, provenientes in toto spectant ad eandem parochialem in *Zychlyn* et rectorem ipsius, et conducunt eas eiusdem oppidi oppidani ex agris ipsorum, ex agris vero praedialibus plebanus curru ipsius; et nihil aliud eiusdem oppidi oppidani ratione agrorum pro eiusdem ecclesiae (rectore) solvunt, solum ex domibus eorum colendam per medium grossum.

Volya plebanalis, quondam villa, sed a multis annis haereditas deserta in eadem parochiali in *Zychlyn*, continens in se septem laneos, cuius proprietas cum omni iure, dominio, proprietate, necnon et decima manipulari ex antiquo spectabat et modo spectat ad eandem parochialem in *Zychlyn*, in qua aliquando cmethones residentes possessionati eiusdem ecclesiae rectori pro censu solvebant de quolibet manso per triginta et duos grossos et singulis septimanis per tres dies ad laborandum erant obligati; nihilominus plebanus eiusdem haereditatis agros super annua pensione ex aliunde hominibus locat.

[1]) *Wojciech Czernikowski*, pleban. [2]) *Maciej*, *Andrzej* i *Jakób Rakowieccy*, familia heraldykom naszym nie znana, stanowiąca zapewne osobną linią *Żychlińskich*, która od wsi *Rakowiec*, w pobliżu *Żychlina* położonej, *Rakowieckimi* się przezwała. [3]) *Dobrzelin* [4]) *Rakowiec*. [5]) Osada dziś w parafii i całej okolicy nie znana. [6]) *Raków*. [7]) *Dobrów*. [8]) *Skrzeszowy Wielkie* i *Małe*. [9]) *Buszków*, dziś tylko jeden. [10]) *Marszewa*, dziś w parafii i okolicy nie znana. [11]) *Chocholów*. [12]) Nieodgadnione. [13]) *Żabików*. [14]) *Sokołówek*. [15]) *Wola Popowa*. [16]) *Kamieniec*. Później powstały osady: *Budzyń*, *Feliksów*, *Gaj*, *Gutów*, *Holendry Dobrowskie*, *Kaczkowizna*, *Karólew*, *Kędziory*, *Leśne*, *Maryanków*, *Orątki*, *Pasieka*, *Sędki*, *Teodorów*, *Walentynów*, *Zagroby*.

Dobrzelyn, *Rakowyecz*, *Przykuthy*, *Dobrow*, *Karszewa*, *Novem Gumyna* et *Sokolow* deserta, villae sub eadem parochiali, post quarum villarum omnes et singulos agros tam praediales quam cmethonales possessionatos et desertos, dum et quando coluntur, decimae manipulares provenientes in toto spectant ad eandem parochialem in *Zychlyn* et rectorem ipsius.

Rakow, *Buzkow duplex* et *Zabykow*, villae sub eadem parochiali in *Zychlyn*, in quarum duabus, videlicet *Rakow* et *maiori Buzkow* ex antiquo sunt agri praediales, ex quibus decimae manipulares provenientes spectant ad eandem parochialem in *Zychlyn* et rectorem ipsius, ex agris vero cmethonalibus ipsarum villarum omnium praedictarum in toto ad mensam archiepiscopalem.

Skrzyschow maius, villa sub eadem parochiali, in qua non sunt aliqui agri praediales ex antiquo, solum cmethonales; post cuius totius villae agros decimae manipulares provenientes in toto spectant ad mensam archiepiscopalem.

Skrzyschow minus, villa sub eadem parochiali, post cuius omnes et singulos agros praediales et cmethonales decimae manipulares provenientes spectant ad parochialem ecclesiam in *Sobotha* et ipsius rectorem.

Chlocholow et *Camyenyecz*, villae sub eadem parochiali, in quarum una, videlicet *Chlocholow*, sunt agri speciales praediales et advocatiae, ex quibus agris tam praedialibus quam advocatiae decimae manipulares provenientes spectant ad eandem parochialem in *Zychlyn*, de agris vero cmethonalibus et praedictae *Kamyenyecz* totius pertinent ad ecclesiam parochialem in *Pleczka Dambrowa*, et pro parochiali in praefata *Zychlyn* solvunt cmethones ipsarum colendam, prout in aliis villis superius descriptis.

Drzewoski, villa sub parochiali in *Bedlno*, in qua est unus specialis mansus agri, cuius dimidiam partem colit quidam unus nobilis pro praedio et alteram cmetho in eodem possessionatus, de quo manso decima manipularis proveniens spectat ad ecclesiam parochialem in *Zychlyn* et plebanum ipsius, ex aliis autem agris praedialibus et cmethonalibus ad ecclesiam parochialem in *Bedlno*.

Taxata est eadem ecclesia ad sex marcas argenti, quo vero ad denarium *S. Petri* camerae apostolicae ad octo scotos.

137. SLESSYN*)

maius alias *Solek*, villa, extra quam in confinibus eiusdem villae *maioris Slessyn* et circa fines seu limites alterius *Slessyn minoris* situata est ecclesia in loco, qui

*) *Ślessyn*, wieś szlachecka, należąca dziś do archidyecezyi *warszawskiej*, dekanatu i powiatu *kutnowskiego*, gniazdo rodziny *Ślessyńskich* albo *Slesińskich* h. *Wieniawa* (Niesiecki l. c. IV, 128), z której *Mikołaj Ślessyński* w samym początku wieku XVI lub na końcu wieku XV wystawił pomiędzy dziedzicznemi wsiami swemi *Ślessyn Wielki* i *Ślessyn Mały* na miejscu *Sołek* zwanem piękny kościół murowany, jak dowodził przez kilka wieków napis na nagrobku jego dziś już nie istniejącym z r. 1535. Według powyższego opisu kościół ten nie był pierwotny, ale wystawiony w miejsce starożytnego drewnianego przez przodków *Mikołaja Ślessyńskiego* fundowanego i uposażonego.

dicitur *Solek*, in eadem ecclesia etiam parochialis situata ex antiquo et erecta, de iure patronatus laicorum haeredum de eadem *Slessyn maiori*; quam modo obtinet honorabilis *Abraham de Modzelye* [1]), vicedecanus ecclesiae collegiatae *Lanciciensis*. qui circa eandem ecclesiam, prout ex antiquo, servat unum vicarium et ministrum. quos ex proventibus mensae suae plebanalis salariis providet; ad quam iure parochiali ultra *Slessyn maiorem* et *minorem* villae infrascriptae *Byala* [2]), *Zarebowo* [3]). *Ygrzyska* [4]), *Grzybowa* [5]) et *Zalyeschye* [6]) spectant et pertinent; quae quidem ecclesia et ipsius rector pro tempore habet pro dote et fundo bona et proventus infrascriptos, quorum modo est in possessione pacifica, et primo in loco, in quo ipsa ecclesia habet situm, habet solummodo areas pro curia plebanali et hortis ipsam concernentibus pro horreo et aliis utilitatibus, necnon pro vicario et ministro hincinde circa cimiterium ecclesiae sita; in *Slessyno* vero praedicta *maiori* habet aliam specialem aream pro praedio cum horto in latitudine duorum laneorum inter villanos seu cmethonales areas iacentem, necnon duos laneos seu mansos agri in eadem haereditate protendentes se in latitudine et longitudine, prout agri eiusdem villae cmethonum protenduntur, cum pratis ipsos laneos concernentibus. Decima etiam manipularis in eadem *Slessyn* ex agris praedialibus omnibus et singulis proveniens spectat ad eandem parochialem et rectorem ipsius, et ex agris cmethonalibus ad mensam archiepiscopalem; cuius villae cmethones pro eadem ecclesia nihil aliud solvunt. solum colendam de manso per grossum et similiter in aliis villis, dempta *Ygrzyska*. ubi solum per medium grossum.

Byala, *Zarebowo*, *Slessyn minus* et *Zalyeschye*, villae sub eadem parochiali in *Slessyn maiori*, in quibus sunt ex antiquo agri praediales, ab agris cmethonalibus distincti, ex quibus decimae manipulares provenientes spectant ad eandem parochialem in *Slessyn* et ipsius rectorem, et de agris cmethonalibus in toto ad mensam archiepiscopalem ecclesiae *Gnesnensis*.

Ygrzyska, villa sub eadem parochiali in *Slessyn*, in qua non sunt aliqui agri praediales, solum cmethonales, de quibus decimae manipulares provenientes spectant ad mensam archiepiscopalem ecclesiae *Gnesnensis*.

Grzybowa, villae seu haereditates per curias nobilium divisae, sub eadem parochiali, quarum post omnes et singulos agros possessionatos et desertos decimae manipulares provenientes in toto spectant ad eandem parochialem in *Solek* sive *Slessyn* et ipsius rectorem.

Taxata est eadem ecclesia ad unam marcam argenti, quo vero ad denarium *S. Petri* camerae apostolicae ad duos scotos.

W trzysta lat później kościół ten grożąc upadkiem rozebrany został w roku 1835, lecz o wiorstę drogi od *Solka* w samej wsi *Śleszynie Wielkim* wystawił w tymże roku przy pomocy parafian dziedzic miejscowy, *Tomasz Pruszak*, nowy kościół murowany pod wezwaniem *ś. Aleksandra*. Kościół ten przez obecnego swego rządzcę, *ks. Byczyńskiego*, gruntownie zrestaurowany, wewnątrz odnowiony i murem naokół opasany, nie jest konsekrowany, tylko benedykowany w roku 1836 przez *ks. Kublickiego*, kanonika *łowickiego*. Oprócz tego kościoła ma parafia o wiorstę od wsi *Śleszyna* w lasku kaplicę murowaną w ostatnim czasie zbudowaną i sztachetami żelaznemi otoczoną nakładem *Ignacego Zaborowskiego*, dziedzica wsi *Grzybów*, wraz z mauzoleum familijnem (Acta Ecclesiae).

[1]) *Abraham z Modzeli Modzelewski* h *Powęza* albo *Herburt* (Niesiecki l. c. III, 285). [2]) *Biała*. [3]) *Zarębów*. [4]) Osada dziś w parafii i całej okolicy nie znana. [5]) *Grzybów*. [6]) *Zalesie*, dziś tylko jedno. Później powstały osady: *Śleszynek*, *Tretki*, *Gajew*, *Gaj*, *Grabie*, *Szczytów*, *Kamilów* i *Klotyldów*.

138. PLECZKA DAMBROVA.*)

Villa haereditaria, in eadem ecclesia parochialis, tituli *Annuntiationis gloriosissimae virginis Mariae* et *S. Barbarae*, de iure patronatus laicorum haeredum de eadem, quam modo obtinet honorabilis *Stanislaus de Lovicz* [1]), qui propter paucitatem proventuum aliquando servat vicarium, aliquando non, solum ministrum, quos ex proventibus mensae suae plebanalis salariis providet; ad quam spectant iure parochiali ultra praedictam *Pleczka Dambrowa* aliae dumtaxat villae, videlicet *Stradzewo* [2]) et *Thomczyce* [3]); et habet pro dote et fundo bona et proventus infrascriptos, imprimis aream pro curia plebanali et in eadem curiam cum hortis eidem contiguis pro horreo, pomeriis et aliis utilitatibus, satis látam et spatiosam et eius ex opposito domunculas pro vicario et ministro cimiterio contiguas; insuper alias duas areas unius mansi penes eandem aream dotis plebanalis iacentes cum hortis et in eisdem duos cmethones locatos, qui habent unum mansum agri dotis plebanalis; habet enim eadem ipsa ecclesia et rector ipsius pro praedio tres mansos agri in eadem haereditate, quorum duos pro praedio ex antiquo colit et in tertio cmethones locavit, et solvit eorum quilibet plebano pro tempore existenti singulis annis pro censu per viginti grossos et per duos dies omni septimana laborat; item habet decimam manipularem ex omnibus agris praedialibus eiusdem villae provenientem, quam conducit curru proprio plebanus in horreum dotis plebanalis; ex agris autem cmethonalibus spectant decimae manipulares provenientes ad capitulum ecclesiae collegiatae *Lanciciensis*; pro praedicta vero parochiali cmethones eiusdem villae solummodo colendam de quolibet laneo per grossum solvunt et similiter in aliis villis, videlicet *Stradzewo* et *Thomczice*.

*) *Plecka Dąbrowa*, wieś szlachecka położona w dzisiejszej archidyecezyi *warszawskiej*, powiecie i dekanacie *kutnowskim*, gniazdo zapewne jednej z kilku osiadłych w *łęczyckiem* województwie familii *Dąbrowskich* h. *Zagłobia*, *Szeliga* i *Zabawa* (Niesiecki l. c. II, 8. 9), miała kościół parafialny przez dziedziców miejscowych fundowany i dość ubogo uposażony przed rokiem 1447, albowiem w tym roku arcybiskup *gnieźnieński*, *Wincenty Kot z Dembna*, chcąc dochody plebańskie tamże powiększyć, za przyzwoleniem swojej kapituły metropolitalnej ustąpił kościołowi na wieczne czasy dziesięciny stołu swego w *Chocholowie* i *Kamieńcu*, położonych w parafii *żychlińskiej* (Acta decr. Capit. Gnesn. I, 250 b). Według niżej zamieszczonego opisu kościoła w *Bąkowie*, parafia w *Pleckiej Dąbrowie* powstała z parafii *bąkowskiej*. W roku 1778 ówczesny dziedzic miejscowy, *Józef Głębocki*, kasztelan *kruświcki*, przestawił dawny kościół drewniany, rozprzestrzenił go i dwiema wieżami przyozdobił, które do roku 1846 przetrwały, w tym roku zaś dla wielkiego uszkodzenia zniesione zostały, a kościół cały zrestaurowano. Ostatnia gruntowniejsza jego reparacya była w latach w 1868—1870 staraniem miejscowego dziedzica i proboszcza ze składek parafian. Obecnie kościół ten, dzięki zabiegom i troskliwości rządzcy swego, *ks. Gibasiewicza*, w wzorowym znajduje się porządku. Oprócz arcybiskupa *Łaskiego* wizytowali kościół *dąbrowski* przez zastępców swoich arcybiskup *Władysław Łubieński* w roku 1765 i *Antoni Ostrowski* w roku 1779 (Acta Ecclesiae).

[1]) *Stanisław z Łowicza*, zapewne ten sam, który w roku 1480 na akademii *krakowskiej* uzyskał stopień bakałarza nauk wyzwolonych (Muczkowski, Statuta et Liber promot. f. 87). [2]) *Stradzew*. [3]) *Tomczyce*. Później powstały osady: *Antoniew*, *Barak*, *Kossary Drogowe*, *Narty*, *Annetów*, *Ernestów*, *Józefów*, *Teodorów*, *Franciszków* i *Julianów*.

Stradzewo et *Thomczice*, villae sub eadem parochiali in *Pleczka Dambrowa*, in quibus decimae manipulares ex agris praedialibus provenientes spectant ad parochiales in *Strzadzewo* in *Bedlno* et in *Thomczice* in *Sobotha* et ipsarum ecclesiarum rectores; et ex agris utriusque cmethonalibus ad capitulum ecclesiae *Lanciciensis*.

Camyenyecz et *Chlocholowo*, villae sub parochiali ecclesia in *Zychlyn*, quarum ex omnibus et singulis agris cmethonalibus possessionatis et desertis decimae manipulares provenientes spectant in toto ad parochialem ecclesiam in *Pleczka Dambrowa* et rectorem ipsius; de praedialibus vero dumtaxat in praedicta *Chlocholowo* ad parochialem in *Zychlyn*.

Taxata est eadem ecclesia ad dimidiam marcam argenti, quo vero ad denarium *S. Petri* camerae apostolicae ad tres scotos.

139. BANKOW.*)

Villa mensae archiepiscopalis, in eadem ecclesia parochialis *SS. Adalberti* et *Nicolai*, *martyrum* et *pontificum*, quae est vicaria perpetua custodiae ecclesiae collegiatae *beatae Mariae Lovicensis*, ex eo, quia ex eadem parochiali ipsa custodia, quae est tertia dignitas in eadem collegiata *Lovicensi* est fundata et dotata, iusque patronatus et praesentandi ipsius vicariae perpetuae, vacatione occurrente, est reservatum pro custode eiusdem ecclesiae *Lovicensis*; quam et modo obtinet honorabilis *Jacobus Boyanowskj* [1]) ex praesentatione domini *Parznyewskj* [2]), protunc custodis;

*) *Bąków*, wieś niegdyś arcybiskupów *gnieźnieńskich*, należąca dziś do archidyecezyi *warszawskiej*, dekanatu i powiatu *łowickiego*, otrzymała kościół parafialny z pobożnej szczodrobliwości arcybiskupa *Jarosława Skotnickiego*, który w roku 1345, połączywszy tę wieś z *Giżycami* i *Słomowem* w jednę całość pod nazwą *Bąkowa* liczącą przeszło 30 kmieci, ulokował takową na prawie *średzkiem* i sprzedał wójtostwo tamże niejakiemu *Januszowi z Pczewa*, jak opiewa opis księstwa *łowickiego* w roku 1511 z polecenia arcybiskupa *Jana Łaskiego* sporządzony: „*Bankow exempta, ibidem parochia. Jaroslaus Dei gracia olim Archiepiscopus Gnesnensis prefatam villam Bankowo cum Gyszicze et Slonowo in unum iungendo, anno Domini millesimo CCCXLV iure theutonico Sredensi sub territorio Lovicensi exponsit locandam, vendendo in eadem sculteciam cuidam Janussio de Pczewo pro certa pecuniarum summa etc.*" (Archiv. Capit. Gnesn., Joannis de Lasco Liber Inventarior. ducatus Loviciens. de a. 1511). Dla tak znacznej osady wystawił niezawodnie wspomniony arcybiskup, tak wielce troskliwy o dobro duchowe poddanych i tylu innych kościołów wspaniałomyślny fundator, osobny kościół parafialny i takowy uposażył. W roku 1433 arcybiskup *Wojciech Jastrzębiec* wyniósłszy kościół parafialny w *Łowiczu* do godności kolegiaty i ustanowiwszy przy niej trzech prałatów i dziesięciu kanoników, na utrzymanie ich przeznaczył pomiędzy innemi beneficyami i dziesięcinami za zezwoleniem kapituły metropolitalnej kościół *bąkowski* z wszelkiemi dochodami (Acta decr. Capit. Gnesn. I, 147. Cfr. Dokument erekcyjny kolegiaty *łowickiej* na końcu niniejszego dzieła pod No. 1 oddrukowany). Dochody tegoż kościoła stanowiły główne utrzymanie prałata-kustosza *łowickiego*, jak opis powyższy świadczy. Dzisiejszy kościół zawdzięcza byt swój troskliwości i szczodrobliwości kustosza *łowickiego*, *ks. Stanisława Krajewskiego*, późniejszego dziekana *gnieźnieńskiego* i *łęczyckiego*, proboszcza *ś. Michała* na zamku w *Krakowie*, zmarłego roku 1694 (Ks. Korytkowski l. c.). Wystawił go własnym nakładem roku 1679 częścią z kamienia polnego, częścią z cegły palonej. Pokryty później blachą żelazną, w należytym, dzięki zabiegom dzisiejszego swego rządcy, utrzymany jest porządku (Acta Ecclesiae).

[1]) *Jakób Bojanowski*, pleban. [2]) *Parzniewski* h. *Paparona*, kustosz *łowicki*, następnie archidyakon, a nareszcie proboszcz katedralny *kujawski* † 1540 (Acta decr. Capit. Lovic. Cfr. Niesiecki l. c. III, 564).

ad quam iure parochiali ex antiquo ultra villam praedictam *Bankowo*, aliae villae infrascriptae videlicet, alia *Bankowo* [1]), *Wyskythnycza*, *Rzasseno* [2]), *Boguria* [3]), *Dembowa gora* [4]) et *Osthoya* [5]) spectant et pertinent; cuius quidem vicariae perpetuae vicario pro tempore existenti ex proventibus ad eandem ex antiquo spectantibus, pro dote et fundo reservati sunt proventus et obventiones et bona infrascripta; et primo in eadem *Bankowo* area dotis plebanalis pro curia et in eadem modo curiam habet cum horto ipsam aream concernente; item et aliae areae pro vicario et ministro; item duo mansi agrorum, prout ex antiquo, plebanus ipsius ecclesiae habuit cum pratis necnon annonis missalium, quas solvunt ipsius villae *Bankowo* incolae ex omnibus et singulis agris cmethonalibus de quolibet manso per tres coros siliginis et per tres avenae, necnon ratione colendae per unum grossum [6]); item et decima manipularis ex agris praedialibus, quam conducit ex antiquo ipsius plebanus curru proprio in dotem plebanalem; item sculteti eiusdem villae ex eorum agris scultetiae ratione decimae solvunt tres fertones singulis annis eiusdem ecclesiae rectori, prout ex antiquo; item et in aliis infrascriptis:

Vyskythnycza, villa sub eadem parochiali, in qua sunt agri praediales speciales ab agris cmethonalibus distincti, ex quibus decimas manipulares provenientes percipit eiusdem ecclesiae in *Bankow* rector; ex agris autem cmethonalibus custos ecclesiae collegiatae *Lovicensis* missalia et in *Rzasseno* similiter rector dictae parochialis ecclesiae in dicta *Bankow* percipit decimam manipularem ex agris praedialibus et custos ex agris advocatiae et ex cmethonalibus missalia.

Boguria, villa in eadem incolae pro parochialis suae praedictae in *Bankowo* rectore solum colendam, prout in aliis villis, solvunt et decimas manipulares necnon missalia pro custode ecclesiae *Lovicensis*.

Dembova gora, villa sub eadem parochiali, in qua ex antiquo fuerunt et sunt agri praediales curiarum a cmethonalibus distincti, ex quibus decimae manipulares

[1]) *Bąków Górny* i *Bąków Dolny*. [2]) *Rząśno*. Arcybiskup *Jarosław Skotnicki*, darował wójtostwo tamże w r. 1365 niejakiemu *Janowi*, nałożywszy nań obowiązek płacenia plebanowi *bąkowskiemu* za meszne *fertonem grossor. pragensium* (J. Łaski, Inventarium ducatus Loviciensis de a. 1511). [3]) *Bogorya*, wieś założona przez arcybiskupa *Skotnickiego* w roku 1343 i od herbu jego tak nazwana, w której w tymże roku sprzedał wójtostwo niejakiemu *Blasskowi* (tamże). [4]) *Dębowagóra*. [5]) *Ostoja*, dziś w parafii i okolicy nie znana. Później powstały osady: *Kasimirek* i *Piaski*. [6]) W wspomnionej wyżej księdze opisu księstwa *łowickiego* prymasa *Łaskiego* taką o kolędzie *(columbatio)* dla plebana *bąkowskiego* przypadającej czytamy uwagę: „*Cmethones queruntur tamen contra Joannem plebanum quondam in dicta Bankow, nunc vero in Slessin, qui fuit mensurator tempore olim domini Sbignei Archiepiscopi. Existens plebanus citaverat omnes cmethones ad Reverendissimum dominum et proposuerat contra eos, qualiter ipsi columbacionem per grossum de laneo solvere nollent, que columbacio, prout allegabat, in sua proposicione expressa est in privilegio advocati, cuius privilegii copiam tunc produxerat. Unde dominus Sbigneus vigore dicte copie, reviso originali privilegio, fidem copie adhibens, condempnavit omnes cmethones in solvenda columbacione per unum grossum de laneo. Qua sententia promulgata ipsi cmethones allegant, quod solvunt missalia. Quibus tandem dominus Sbigneus respondit. Quando quidem hoc ante sentenciam promulgatam non allegastis, iam mihi revocare eam non licet. Et ab isto tempore coacti et subiecti sunt ad solucionem columbacionis. Qui dominus Joannes (plebanus) a tempore sentencie prolate tribus annis et ultra eandem capellam* (kościół bąkowski) *possidebat, nihilominus ipsam columbacionem sibi dari debere decretam ex eis non extorsit, primo modernus plebanus ab eis extorquet, ut dicunt, cum iniuria ipsorum, et petunt se ab ea columbacione absolvi, si licite possint, quia iniuriose sunt condempnati in ea*" (Lib. Inventar. ducatus Lovic. de a. 1511). Zażalenie to nic nie pomogło, gdyż kmiecie według powyższego opisu płacili ową daninę dalej.

provenientes reservatae sunt pro parochialis praedictae rectore, ex agris autem cmethonalibus percipit eas custos ecclesiae *Lovicensis*.

Ostoya, villa sub eadem parochiali, in qua ex antiquo non fuerunt aliqui agri cmethonales, solum praediales, ex quibus decimae manipulares provenientes spectant ad rectorem eiusdem ecclesiae in *Bankow* ex reservatione speciali, prout de praemissis in fundationis et erectionis litteris collegiatae ecclesiae *Lovicensis* expresse patet et continetur.

Pleczka Dambrowa, villa, in qua habetur ecclesia parochialis, cuius villae haeredes ex antiqua ordinatione ratione decimae manipularis ex agris praedialibus in eadem provenientis, et quondam ad parochialem in *Bankow* tanquam matricem spectantis, praedictaeque parochiali in *Pleczka Dambrowa* appropriatae et incorporatae ipsius villae *Pleczka Dambrowa* haeredum opera singulis annis ex eorum proventibus et censibus solvunt et solvere tenentur perpetuis temporibus praedictae parochialis in *Bankow* rectori per unam sexagenam.

Taxata est eadem ecclesia ex antiquo ad duas marcas argenti simul cum custodia, et solvit custos pro contributione, dum et quando instituitur dupla, tres fertones et curatus in *Bankow* unum fertonem; quo vero ad denarium *S. Petri* camerae apostolicae, ignoratur.

140. SOBOTHA.*)

Oppidum haereditarium, in eodem ecclesia parochialis, tituli *SS. Petri* et *Pauli apostolorum*, de iure patronatus laicorum haeredum in eadem, quam modo obtinet

*) *Sobota* nad *Bzurą*, niegdyś miasto starożytne, dziś osada licząca około 800 mieszkańców. należąca do archidyecezyi *warszawskiej*, dekanatu i powiatu *łowickiego*, stanowiła w wieku XIII *praestimonium* proboszcza *kujawskiego*, jak dowodzi przywilej *Kazimierza*, książęcia *łęczyckiego* i *kujawskiego* z roku 1250, w którym „*magistro Nicolao phisico preposito Wladizlaviensi capellano suo,*“ pozwala też wieś „*cum suo districtu prepositure Wladizlaviensi pertinentem*“ lokować na prawie niemieckiem (Rzyszczewski i Muczkowski Cod. dipl. Pol. 41). Później wskutek zamiany lub sprzedaży wieś ta przeszła w ręce szlacheckie, prawdopodobnie do familii *Rozrażewskich* (Cfr. Paprocki, Herby str. 239. 240), którzy się odtąd *Sobockimi* pisać zaczęli. Z tej familii *Doliwów Sobockich* pochodzili: *Tomasz z Soboty Sobocki*, kasztelan *łęczycki*, 1484, *Tomasz*, syn jego, sędzia ziemi *łęczyckiej*, syn tegoż *Tomasz*, kanclerz w. koronny za *Zygmunta I*, *Brykcyusz*, brat jego, kasztelan *gostyński*, podkomorzy *łęczycki*, starosta *rawski* i t. d. (Paprocki l. c. str. 240. Niesiecki l. c. IV. str. 152). Tej to rodzinie zawdzięcza *Sobota* niewątpliwie fundacyą kościoła parafialnego prawdopodobnie już w wieku XIV równocześnie z wyniesieniem jej do rzędu miast za czasów *Kazimierza W.* Jej też niezawodnie fundacyi jest obszerna świątynia i jej główne ozdoby. *Piotr Gamrat*, arcybiskup *gnieźnieński* i biskup *krakowski*, przekazał szpitalowi miejscowemu, o którym opis powyższy nie wspomina, dziesięciny stołu arcybiskupiego w *Żabikowie*, wsi należącej do parafii *żychlińskiej*, jak dowodzi następujący dokument: „*Petrus Dei gracia Archiepiscopus Gnesnensis et Episcopus Cracoviensis, Legatus Natus et Primas Regni. Significamus tenore presentium quibus expedit universis, quia nos in sustentationem victus pauperum hospitalis ac etiam pro ipso hospitali in Sobotha dedimus et donavimus, damusque et donamus hisce literis nostris decimam nostram in Zabykowo clavis Piathcoviensis si septem fertones vel ad magis duas marcas peccuniarum in annuo proventu non excedit, per provisores illius hospitalis tollendam et in usus eiusdem hospitalis convertendam; si vero duas marcas praedictas excedat, tum pro-*

honorabilis *Nicolaus Dambrowskj* [1]) ex praesentatione generosi domini *Thomae Soboczkj* [2]), protunc haeredis; circa quam, prout ex antiquo, servat duos capellanos in vicarios et ministrum, quos ex proventibus mensae suae plebanalis salariis providet ad quam iure parochiali ultra praedictum oppidum (pertinent) villae *Urzeczye* [3]), *Zakrzewko* [4]), *Przevyska* [5]), *Volya* [6]), *Goslavice* [7]), *Campadly* [8]) et *Waschosche* [9]) deserta; cuius ecclesiae pro tempore rector alias ipsa ecclesia ex antiquo habet pro dote et fundo bona et proventus infrascriptos in possessione; et primo in eodem oppido et villa ipsius praedicta *Sobotha* circa ecclesiam pro curia plebanali specialem aream, et in eius parte domunculas pro vicariis et schola, cum horto eidem areae contiguo, pro horreo et aliis utilitatibus; et ultra ipsam aream praedictam alias duas areas et in eis domos pro hortulanis, ex opposito areae advocatiae ipsius oppidi inter areas et domos oppidanorum cum hortis, hortulanos concernentibus, iacentes; et non habent eaedem hortulaniae aliquos agros aut prata ipsas concernentes; et solvit unius possessor singulis annis plebano pro censu annuo per fertonem, et alterius inhabitator nihil solvit, sed ad servitia manualia circa domum plebani obligatur; item pro praedio habet duos mansos agri in omnibus campis inter agros oppidanorum sitos, cum prato circa pontem in littore fluvii iacente, de quo colligi solet plebanus singulis annis per unum acervum de foeno; item habet decimam manipularem ex omnibus et singulis agris praedialibus necnon duobus laneis advocatiae provenientem; post agros vero oppidanorum decimae manipulares prove-

visores ipsi loco decime praedictae duas marcas percipient perpetuis futuris temporibus sub ratihabitione tamen venerabilium dominorum praelatorum et canonicorum totiusque Capituli ecclesie nostre metropolitane Gnesnensis. Proinde vobis Capitaneo et exactoribus nostris Pyatheoviensibus modernis et pro tempore existentibus mandamus, ut ipsos hospitalis provisores ad liberam perceptionem istius decimae permittatis et permitti iubeatis. Verum si maioris eadem ipsa decima valoris duarum marcarum fuerit, dabitis et numerabitis eius loco duas marcas peccuniarum provisoribus ipsis, sicuti iam suprascriptum est, in perpetuum, decimam vero ipsam et cum aliis in usum mensae nostrae deponetis. In cuius autem rei testimonium nostrum et praefati Capituli nostri sigilla presentibus est subappensa. Datum in Squyernievicze die secunda mensis Julii anno Domini millesimo quingentesimo quadragesimo quarto. Praesentibus Rndis et venerabilibus dominis Bartholomeo Ganthcowski, Archidiacono Cracoviensi, Posnaniensi et curiae nostrae Cancellario, Mathia de Jesow, Archidiacono Varschoviensi, Stanislao Kylowski Decano Pulthoviensi Canonicis nostris Gnesnensibus, Alberto Starozrzebski Plocensi, Paulo Glogowski Lascensi Canonicis et aliis quampluribus testibus circa praemissa. Petrus Archiepiscopus et Episcopus qui supra manu sua subscripsit. Transivit per manus Joannis Vythcowski Corzbok Decani Gnesnensis in absentia Cancellarii" (Liber privil. I ab a. 1459 f. 949[b] 950 in Archivo Capit. Gnesn.). Obecny kościół murowany w stylu gotyckim wystawił w roku 1518 *Tomasz Sobocki*, dziedzic miejscowy, kasztelan *łęczycki*. W ścianie po lewej stronie ołtarza wielkiego znajduje się pomnik śpiżowy syna jego, *Tomasza*, kanclerza wielkiego koronnego, przedstawiający w płaskorzeźbie rycerza w zbroi spoczywającego, arcydzieło sztuki rzeźbiarskiej. Pod nagrobkiem jest umieszczony napis następujący:

Spectabilis et Magnificus D. Tomas Sobocski Regni Polonie Cancellarius, serenissimi Regis Zigismundi primi Conciliator, Burgrabia Cracoviensis, Tribunus Lanciciensis, Capitaneus Ravensis Anno Domini MDXLVIII etatis sue XXXIX die IV Februarii Cracovie mortuus hoc quiescit tumulo. Quod Briccius Sobocski Castellanus Gostinensis monumenti opus fieri fecit.

Po drugiej stronie ołtarza są nagrobki podobne, lecz z kamienia, *Jana* i *Jakóba Sobockich*. Kościół *sobocki* mający cztery murowane ołtarze, odnowiony został w roku 1852.

[1]) *Mikołaj Dąbrowski*, pleban. [2]) *Tomasz Sobocki*, sędzia ziemski *łęczycki*, o którym było wyżej. [3]) *Urzecze*. [4]) *Zakrzew*. [5]) *Przeświska*. [6]) *Wola*. [7]) *Gosławice*. [8]) *Kępadły*. [9]) Osada dziś nie znana. Później powstały osady: *Emilianów* i *Wiewiera*.

nientes spectant ad mensam capituli ecclesiae *Lanciciensis*; et pro parochialis praedictae rectore eiusdem oppidi oppidani solummodo colendam solvunt de qualibet domo per medium grossum, et similiter in villa *Sabotha* post totius villae agros decimae manipulares provenientes pertinent ad mensam capituli ecclesiae *Lanciciensis*.

Urzecze, villa mensae archiepiscopalis sub eadem parochiali in *Sobotha*, cuius incolae pro eadem parochiali loco missalium singulis annis ex quadam certa ordinatione pro eadem ecclesia alias rectore ipsius unam sexagenam pecuniarium solvunt; decimae vero in eadem ex agris praedialibus provenientes spectant ad parochialem ecclesiam in *Sduny*.

Przewyska, *Wassosche*, villae sub eadem parochiali in *Sobotha*, in quibus sunt ex antiquo agri praediales ab agris cmethonalibus distincti, in quorum parte, videlicet in praedicta *Przevyska* uno cum dimidio laneis cmethones aliquando (sic), ex quibus agris in utrius villae praedialibus (sic) decimae manipulares provenientes spectant ad eandem parochialem in *Sobotha* et ipsius rectorem, praeter unius campi praedialis in praedicta *Przevyska* agros, quia dum et quando coluntur, decimae provenientes ex eodem spectant ad parochialem ecclesiam in *Byelavy*; de agris autem cmethonalibus utriusque villae decimae huiusmodi manipulares provenientes spectant ad mensam capituli ecclesiae *Lovicensis*; sed quia propter commoditatem et maiorem utilitatem capitulum ecclesiae praedictae *Lanciciensis* ex quadam mutua intelligentia et compositione cum rectore eiusdem ecclesiae in *Sobotha* hinc inde facta, decimas in praedicta *Przewyska* plebanum dictae ecclesiae in *Sobotha* concernentes ex agris praedialibus provenientes cum decimis ex agris cmethonalibus provenientibus insimul capitulum dictae ecclesiae *Lanciciensis* ex integro tollit et percipit modo, et similiter rector dictae parochialis in *Sobotha* decimas ex agris cmethonalibus insimul et ex agris praedialibus in praedicta *Waschosche* tollit et percipit absque tamen Ordinarii licentia et consensu aut privilegio desuper habito.

Zakrzewo, *Zakrzewko*, *Goslavice* et *Campadly*, villae sub eadem parochiali in *Sobotha*, post quarum villarum omnes et singulos agros possessionatos et desertos decimae manipulares provenientes in toto spectant ad eandem parochialem in *Sobotha* et ipsius rectorem.

Volya, villa sub eadem parochiali, in qua decimae manipulares ex agris praedialibus provenientes spectant ad eandem parochialem in *Sobotha* et ipsius rectorem, et ex cmethonalibus ad mensam capituli ecclesiae *Lanciciensis*.

Skrzyssewo sub parochiali in *Zychlyn*, *Thomczice* sub parochiali in *Pleczka Dambrowa* et *Walewice* sub parochiali in *Byelawy*, villae, in quibus ex antiquo sunt et fuerunt agri praediales speciales ab agris cmethonalibus distincti, ex quibus decimae manipulares provenientes spectant ad parochialem ecclesiam in *Sobotha* et ipsius rectorem.

Taxata est eadem ecclesia ad unam marcam argenti, quo vero ad denarium *S. Petri* camerae apostolicae ad sex scotos.

141. SDUNY.*)

Villa mensae archiepiscopalis ecclesiae *Gnesnensis*, in eadem ecclesia parochialis, tituli *S. Jacobi*, de collatione et provisione archiepiscopi *Gnesnensis* pro tempore existentis, quam pronunc obtinet venerabilis dominus *Vincentius Lagyewnyczkj*; qui, prout ex antiquo, circa eandem servat duos capellanos in vicarios et ministrum, quos ex proventibus mensae suae plebanalis salariis providet; ad quam iure parochiali eadem *Sduny* cum villis *Marzice* [1], *Strzugyenyce* [2], *Swyerzynovice* [3], *Yaczkovice duplex* [4], *maius* et *minus*, *Lassnykj* [5], *Ostrowek* [6] et *Schymanovice* [7] spectant et pertinent; et habet eadem ecclesia et ipsius pro tempore rector pro dote et fundo bona et proventus infrascriptos, quorum modo est in possessione pacifica; et primo in eadem villa et ipsius haereditate habet unam specialem aream pro curia plebanali et in eadem curiam cum horto pro pomerio et horreo et circa eandem alias areas et in eis domunculas pro vicariis et schola; item alios duos hortos habet speciales pro aliis utilitatibus domesticis plantandis et seminandis aut fiendis, unum inter hortos ab una parte tabernae, quam pronunc inhabitat quidam *Albertus Byki*, et ab altera parte hortum curiae iacentem; alium vero hortum habet in fine villae penes hortum advocatialem, circa quem etiam habet eadem ipsa ecclesia et rector ipsius pratum laneos seu mansos praediales plebani concernentem (sic); habet enim pro praedio ipsius ecclesiae plebanus duos laneos seu mansos agri in quolibet campo, circa agros cmethonales hinc inde iacentes, protendentes se in eadem latitudine et longitudine, prout agri cmethonales protenduntur, cum prato suprascripto, ultra quod pratum habet aliud pratum in villa seu haereditate *Laznykj* inter prata archiepi-

*) *Zduny*, starożytna wieś arcybiskupów *gnieźnieńskich*, należąca dziś do archidyecezyi *warszawskiej*, dekanatu i powiatu *łowickiego*, która z 6 folwarkami i 13 wsiami stanowiła niegdyś osobny klucz tego nazwiska dóbr arcybiskupich księstwa *łowickiego*, miała kościół parafialny już przed rokiem 1369, albowiem arcybiskup *Jarosław Skotnicki* założywszy w tymże roku we wsi *Strugienice* do parafii *zduńskiej* należącej nowe wojtostwo, zobowiązał wójta i następców jego do oddawania plebanowi *zduńskiemu* dziesięciny (Archiv. Capit. Gnesn. Liber I Inventarior. ducatus Loviciens. de a. 1511) W r. 1441 arcybiskup *Wincenty Kot* ustanowił nowe wójtostwo w wsi *Marczyce* do parafii *zduńskiej* należącej, które darował niejakiemu „*Gregorio Bohemo pixidario castri Loviciensis intuitu ipsius serviciorum*,“ podobny na niego nałożywszy obowiązek (tamże). W miejsce starożytnego drewnianego ku upadkowi chylącego się kościoła *zduńskiego* stanął w roku 1779 nakładem arcybiskupa *Antoniego Ostrowskiego* obecny kościół murowany 51 łokci długi i 21 szeroki pod tyt. dawnego, *ś. Jakóba apostoła* (Rubr. archid. warsz. z r. 1860 f. 55. Inventarium ducatus Loviciensis in Archivo Capit. Gnesn. Acta Eccl. Zdunensis). W roku 1600 arcybiskup *Stanisław Karnkowski* wcielił kościół *zduński* z wszelkiemi dochodami do klasztoru OO. Dominikanów w *Łowiczu* z zastrzeżeniem, że każdoczasowym plebanem miał być przeor tegoż klasztoru, któremu należało utrzymywać na miejscu jednego zakonnika swej reguły z tytułem wikaryusza. W roku 1826 po zniesieniu klasztoru powrócił kościół *zduński* pod zarząd księży świeckich. Obok niego wystawiono w roku 1826 nową murowaną dzwonnicę. Za staraniem obecnego rządzcy swego, *ks. Cebrowskiego*, utrzymywany jest w należytym porządku (Acta Ecclesiae).

[1]) *Maurzyce* albo *Marczyce*. [2]) *Strugienice*. [3]) *Wierzynowice*. [4]) *Jackowice Prymasowskie* i *Jackowice Pijarskie*, dawniej *Wielkie* i *Małe*. [5]) *Łaźniki*. [6]) *Ostrówek*, dziś w parafii i okolicy nie znany. [7]) *Szymanowice*. Później przybyły osady: *Dąbrowa* i *Świące*.

scopalia iacent, de quo colligi solet ad minus unus acervus de foeno: item habet decimam manipularem ex omnibus et singulis agris praedialibus curiae archiepiscopalis necnon advocatiae provenientem, quam conducere solet ipsius ecclesiae plebanus curru proprio in horreum dotis plebanalis, et ex agris cmethonalibus cmethones solvunt missalia de quolibet laneo per tres coros siliginis et per tres avenae.

Marzice et *Strzugyenyce*, villae sub eadem parochiali, in quibus sunt advocatiae, quarum ex agris decimae manipulares provenientes spectant ad eandem parochialem in *Sduny* et ipsius rectorem; ex agris vero cmethonalibus cmethones solvunt missalia solum in *Strzugyenyce* et in *Marzice* colendam de qualibet domo per grossum.

Laznyki, villa sub eadem parochiali, cuius villae scultetus seu advocatus ex agris advocatiae loco decimae eiusdem ecclesiae rectori singulis annis solvit per decem octo grossos: et cmethones missalia ad instar cmethonum in *Sduny* praedicta de quolibet manso per tres coros siliginis et per tres avenae.

Swierzynovice, *Ostrowek* et *Schymanovice*, villae sub eadem parochiali in *Sduny*, quarum incolae pro eadem ecclesia parochiali in *Sduny* nihil aliud, solum colendam de qualibet domo per grossum solvunt.

Jaczkovice duplex, villae sub eadem parochiali in *Sduny*, quarum villarum post omnes et singulos agros quondam praediales et cmethonales possessionatos et desertos decimae manipulares spectant in toto ad eiusdem ecclesiae in *Sduny* rectorem; quarum villarum cmethones nihil aliud ultra decimas solvunt, exceptis hortulanis et tabernatoribus, qui solum colendam solvunt.

Jaschyona, villa sub parochiali in *Bolemow*, post cuius villae omnes et singulos agros ex antiquo cmethonales decimae manipulares provenientes spectant ad ecclesiam parochialem in *Sduny*, et ex agris praedialibus, in quorum parte locati sunt cmethones, ad parochialem ecclesiam in praedicta *Bolemow*.

Urzecze, villa sub parochiali ecclesia in *Sobotha*, in qua ex agris praedialibus decimae manipulares provenientes ex antiquo spectant ad parochialem in *Sduny*: ex agris vero cmethonalibus pertinet pro mensa archiepiscopali.

Taxata est eadem ecclesia ad duas marcas argenti, quo vero ad denarium *S. Petri* camerae apostolicae ad quinque scotos.

INVENTARIUS

ECCLESIAE COLLEGIATAE S. MARIAE LOVICENSIS

AD MANDATUM ET COMPULSUM

reverendissimi in Christo patris domini et domini *Joannis* Dei gratia s. ecclesiae *Gnesnensis* archiepiscopi, legati nati et primatis, extractus quantum ad privilegia, donationes omnes et singulas universaliter et generaliter, specialiter tamen ad fundum uniuscuiusque praelati et canonici, secundum quod continent in erectione et privilegio fundatoris et aliorum reverendissimorum dominorum, qui donaverunt certis dotibus, decimis ipsam ecclesiam *Lovicensem* et ipsos praelatos et canonicos, ut patet ex privilegiis suarum paternitatum, necnon censibus, proventibus, emolumentis omnibus et singulis iuxta paternitatis suae reverendissimae mandatum editum sub anno Domini millesimo quingentesimo vicesimo tertio, die vicesima secunda Julii; et primo tenor sive copia privilegii erectionem et fundationem praelatorum et canonicorum collegii ad ecclesiam *S. Mariae* in *Lovicz* in se continens sequitur et est talis:

I.

In nomine Domini. Amen. *Albertus* [1]), Dei gratia, *S. Gnesnensis* ecclesiae archiepiscopus et primas, ad rei memoriam sempiternam. Constituti in eminenti speculo vigilantiae pastoralis, dum per universum officii nostri ambitum curam omnium, quibus nos occulta Dei et nobis pavida dignatio praetulit, intentae sollicitudinis passibus circuimus, continuo cordis nostri se offert obtutibus onus supra vires nostrae possibilitatis impositum debilibus humeris nostris; stupor ergo hebetat et tremor concutit animum nostrum, ne sic perimat quod opprimat, sic opprimat quod succumbat mollis immensitate portantis debilitas. Porro quum ceteri sub particulari onere conqueri cogantur, se frequentis ministerii taedio fatigari et quaerere auxiliorum solatium, attenta meditatione pensandum est, quantis implicamur difficultatibus, quantis afficimur taediis, quantisve premimur angustiis, quum semper intendere cogamur, quotidiana cura subiectis

[1]) *Wojciech Jastrzębiec* (1422—1436).

nobis lege dioecesana universis, tantoque proinde reddimur attoniti, quanto non de propria solum et ipsa periculosa, sed et de omnium salute superesse nobis cernimus reddendam rationem. Inde est, quod quum necessitas distantiae *Lovicensis*, *Ravensis* et *Langonicensis* dioecesis nostrae *Gnesnensis* a nostra metropolitana et collegiatis ecclesiis elongatorum districtuum efflagitet, profectusque commissae nobis plebis in eisdem districtibus degentis persuadeat et zelus salutis urgeat animarum et quemadmodum aliarum partium, quas regit nostra sollicitudo populis et eorum commoditatibus salubriter provisum existit, sic et degentibus in eisdem districtibus habitatoribus pastorali solertia prospicere curaremus: non indigne censuimus in partem ministerii nobis advocare cooperatores strennuos, quorum auxilio suportaremur a lapsibus, virtutumque muniamur suffragiis et plebs illa solertia dirigatur in dubiis eorumque ducatu per pascua salutaris alimoniae gradiens, mereatur introire Dei tabernacula cum coeli civibus aeternae patriae porticibus fruitura. Quum itaque oppidum seu locus *Lovicensis* ecclesiae et dioecesis nostrarum praedictarum populositate celebris et ad humanae vitae commodum uberior fructibus in illis partibus habeatur, ecclesiaque parochialis *S. Mariae Virginis* oppido et loco in eodem, ad collationem, provisionem et quamvis aliam dispositionem nostras pertinens, in dote sua sic exuberet, quod eius fructus, reditus et proventus sufficere possunt pro statu decenti ministrorum plurimorum, capropter habito cum venerabilibus fratribus nostris, capitulo *Gnesnensi*, solemni tractatu et, prout tanti negotii qualitas requirebat, saepius repetito de praedicta ecclesia *S. Mariae* ad honorem, laudem et gloriam omnipotentis Dei Patris et Filii et Spiritus s. eiusdemque beatissimae Dei genitricis *virginis Mariae*, sub cuius vocabulo ipsa ecclesia specialiter fundata existit et erecta, divinique cultus augmentum ac salutem populi Christiani collegiatam fundavimus et ereximus, tituloque altioris dignitatis illam decoravimus ac fundamus, erigimus et decoramus harum serie litterarum, decernentes, quod deinceps et in antea collegialis nominetur et censeatur, omnibusque libertatibus, immunitatibus, privilegiis, gratiis, indultis, exemptionibus aliisque iuribus potiatur et gaudeat, quibus aliae nostrarum provinciae et dioecesis *Gnesnensis* ecclesiae collegiatae potiuntur et gaudent. Ut autem nostrae intentionis affectus perducatur sancte Domino ad effectum ipsaque ecclesia titulo collegii decorata ad eius decus et regimen dignitatibus, personatibus, officiis, canonicatibus aliisque ministeriorum titulis pro personis in ea Domino perpetim servituris ordinetur beneficiisque et praebendis ad opus ministrorum datis stabiliatur perpetuo permansura, praeposituram, decanatum, custodiam et decem canonicatus cum totidem praebendis distinctis, Domino quoque praedicatorum officia in ea, quae tam ex eo, quod honorabilis vir magister *Strzeschko* [1], rector eiusdem ecclesiae ultimus, illam obtinens scholastriam ecclesiae collegiatae *S. Mariae Lancicìensis* dictae dioecesis nostrae, quae dignitas est in ipsa *Lanciciensi* ecclesia per nos auctoritate ordinaria sibi collata, existit pacifice assecutus; quam etiam per resignationem eiusdem *Strzeschkonis* in manibus nostris sponte de ea factam et per nos admissam et receptam vacat de praesenti, creamus et ex fructibus, reditibus, proventibus, possessionibus, iuribus et pertinentiis eius infra descriptis de novo constituimus, ordinamus et facimus velut eius praecipua fundamenta: et de ipsis prae-

[1]) *Strzeszkon*, syn *Jana z Clunowa*, ostatni proboszcz parafialny w *Łowiczu*, jak będzie niżej.

positura, decanatu, custodia, canonicatibusque et aliis personis infrascriptis vita et honestate praeclaris litterarumque scientia eruditis duximus providendum et tenore praesentium providemus; et primo quidem de praepositura dilecto nobis *Stanislao de Rosthovo* [1]), presbytero, providemus ipsumque eidem ecclesiae in praepositum praeferimus, pro cuius etiam successorumque suorum sustentatione congrua et fundo praepositurae villam *Popowo* [2]) cum omni iure et dominio, decimamque in eadem villa et de agris illius pro tempore provenientem, duobus piscatoribus in fluvio *Bzura*, incipiendo ab area praepositi usque ad aggerem *minoris Zabostovo*, ab aliis proventibus eiusdem ecclesiae antiquae dotationis resecando et seperando, assignamus et appropriamus decernimusque ac ordinamus ipsum *Stanislaum* et successores suos, praepositos *Lovicenses*, in perpetuum de illis pro sustentatione sua debere remanere et esse in futurum contentos, ita tamen, quod pro rectore scholae, quem ipse praepositus pro tempore existens eligat et recturam scholarum committat magistro in artibus vel valenti bacalario, si haberi potuerit, alias viro idoneo, qui in trivio scholares pauperes gratis doceat, duos currus lignorum per cmethones de *Popovo* eidem rectori scholae qualibet septimana de anno in annum assignet. De decanatu vero sic per nos de novo creato, pro cuius fundo et dote necnon decani pro tempore in eo instituendi sustentatione mensae nostrae archiepiscopalis decimas in villis *Voyska* [3]) et *Mykulj* [4]), dioecesis *Gnesnensis* praescriptae de dictorum fratrum nostrorum capituli *Gnesnensis* consensu dedimus et appropriavimus, damusque et appropriamus honorabili *Dobrogostio de Czyechoslawicze* [5]), presbytero eiusdem dioecesis, providimus et praesentibus providemus, et insuper attento, quod proventus decimarum earundem ipsi decano pro statu suo minus competenter sufficiant et sint tenues et exiles, de dictorum fratrum nostrorum capituli *Gnesnensis* consilio et assensu ecclesiam parochialem in *Pyanthek*, oppido mensae nostrae archiepiscopalis praedictae, dictae dioecesis, vacantem per resignationem liberam dicti *Dobrogostii* in manibus nostris per eum de illa sponte factam et ad collationem, provisionem omnimodamque dispositionem nostras pertinentem cum iuribus et pertinentiis suis infrascriptis eidem decanatui anneximus et anectimus per praesentes, ita, quod decanus pro tempore decimas eiusdem ecclesiae in duplici *Gosłub* [6]) et in *Coprzywnicza* [7]), quas etiam pro dote sui decanatus et decanatu deputamus et incorporamus, habeat et percipiat, decernentes et statuentes de cetero fratrum! nostrorum consensu praesentium per tenorem, ut ecclesia ipsa in *Pyantek* et cura eidem imminens animarum per vicarium idoneum et perpetuum ad praesentationem decani eiusdem pro tempore, quoties in futurum et quocunque modo eam vacare contigerit, per nos et successores nostros instituendum regatur et in ea deserviatur in divinis; pro cuius etiam vicarii perpetui pro tempore et ministrorum aliorum ecclesiae eiusdem sustentatione reliquas decimas, fructus, reditus et proventus, videlicet decimam de agris cmethonum in *Pyekarj* [8]) necnon de agris allodiorum nobilium haeredum in *Lanka* [9])

[1]) *Stanisław z Rostowa* (Acta Capit. Gnesn.). [2]) *Popowo*, wieś należąca do parafii kolegiaty *łowickiej*. [3]) *Wojska*, wieś w parafii *Wysokienice*, dekanatu i powiatu *rawskiego*. [4]) *Mikuły*, wieś w parafii *Lipce*, dekanatu i powiatu *łowickiego*. [5]) *Dobrogost z Ciechosławic* (wsi w parafii *Piątek* dekanatu i powiatu *łęczyckiego)*, pierwszy dziekan *łowicki*. [6]) *Gosłub*, wieś w tejże parafii. [7]) W opisie powyższym mylnie napisano *Koprzywnica* zamiast *Pokrzywnica*, wieś należąca do parafii *Piątek*. [8]) *Piekary*. [9]) *Łęka*.

et *Sulkovicze* [1]), in *Boguschicze* [2]), in *Lubnicza* [3]), in *Bolkovo* [4]), in *Rogaschyno duplici* [5]), in *Gorkj* [6]), in *Wlostovicze* [7]) necnon *pokowne* et lapidem cerae in oppido *Pyantek* praedicto solvi consueta ac mansum unum agri, curiam, domum seu dotem in ipso oppido, oblationes et obventiones alias praeter incorporata superius descripta integre et perpetue separamus et deputamus. Praeterea non minus commoditati et utilitati quam tranquilitati et quieti mensae archiepiscopalis *Gnesnensis* et decanatus decanique praefatorum prospicientes, pratum magnum haereditatis nostrae *Pothworzino* [8]) ante *Lovicz* situatae, quod ad mensam nostram archiepiscopalem spectabat, pro platea seu vico uno in dicto oppido *Pyantek* et prato parvo ante ipsum oppidum, quae rectores eiusdem ecclesiae in *Pyantek* in ius et proprietatem ipsius ecclesiae vindicabant seu vindicare contendebant, necnon decimas mensae eiusdem archiepiscopalis in villis *Dambowa gora* [9]), *Zelazna* [10]) et *Viskovicze* [11]) pro medietate decimarum in dicto oppido *Pyantek* et medietate decimarum in villa mensae eiusdem dicta *Mrokowicze* [12]), quas similiter dicti rectores ecclesiae in *Pyantek* sibi vindicabant et quae ac quas de consilio dictorum fratrum nostrorum capituli *Gnesnensis* dictae mensae archiepiscopali, consensu ad id dicti *Dobrogostii* tunc rectoris dictae ecclesiae in *Pyantek* expresso accedente, reintegramus et applicamus via et modo commutationis et recompensationis pratum ipsum magnum in *Pothworzino* et decimas in *Dambova gora*, *Zelazna* et *Viskovicze* in ius et proprietatem dicto decanatui et praefato *Dobrogostio*, decano *Lovicensi*, suisque successoribus in perpetuum assignamus et invisceramus per praesentes; item de custodia praescripta sic, ut praefertur, creata, *Nicolao* sacerdoti de *Posnania* [13]) providimus et attenta proventuum eiusdem custodiae tenuitate ecclesiam parochialem in *Bąnkovo* [14]) vacantem per resignationem liberam *Stanislai de Rostovo* [15]), rectoris ultimi praedictae ecclesiae in manibus nostris per eum factam et ad collationem et dispositionem nostras spectantem cum iuribus et pertinentiis suis infra descriptis ipsi custodiae de dictorum fratrum nostrorum capituli *Gnesnensis* consilio et consensu anneximus et univimus ac annectimus et unimus per praesentes, ita, quod praefatus *Nicolaus* suique successores, pro tempore custodes *Lovicenses*, ratione et nomine eiusdem custodiae decimas et proventus ac iura infrascripta, quas, quos et quae in dotem iusque et proprietatem custodiae eidem et custodibus assignamus et incorporamus, habeant et percipiant perpetuo, videlicet in *Boguria* [16]) missales annonas de quolibet manso possesso per unam avenae et aliam siliginis mensuras et decimam manipularem ibidem de scultetia, in *Rzanszno* [17]) missalia et de scultetia ibidem unum fertonem *Bohemicalium* grossorum ratione decimae; in *Viskitnicza* [18]) missalia et a sculteto ibidem etiam unum fertonem; et in *Dambovagora* decimam manipularem proviso similiter et cum

[1]) *Sulkowice*. [2]) *Boguszyce*, [3]) *Łubnica*, [4]) *Bolków*, [5]) *Rogaszyn*, wsie należące do parafii *Piątek*. [6]) *Górki* i [7]) *Włostowice* tak samo. [8]) *Potworzyn*, tak samo. [9]) *Dębowagóra* i [10]) *Żelazna*, wsie należące do parafii *Żelazna* w dekanacie i powiecie *skierniewickim*. [11]) *Wyskienica*, wieś w parafii *Bąków*, powiatu i dekanatu *łowickiego*. [12]) Nieodgadnione. [13]) *Mikołaj z Poznania*, pierwszy kustosz *łowicki*, zapewne ten sam, który w roku 1428 za dziekaństwo *Jana z Jastrzębia* uzyskał w akademii *krakowskiej* stopień bakałarza nauk wyzwolonych (Muczkowski, Statuta etc. f. 21). [14]) *Bąków* w dekanacie i powiecie *łowickim*. [15]) *Stanisław z Rostowa* (wsi należącej do parafii *Sołek* w powiecie i dekanacie *opoczyńskim* w dzisiejszej dyecezyi *sandomirskiej*. [16]) *Bogorya*, wieś arcybiskupia w parafii *Bąków*. [17]) *Rzązno*, tak samo. [18]) *Wyskienica* jak wyżej.

dictis fratribus nostris capitulo *Gnesnensi* statuto, quod ecclesia eadem in *Bankowo* curaque animarum in eadem amodo et quoties ac quocumque modo illam vacare contigerit, per vicarium idoneum et perpetuum, quem custos pro tempore nobis vel successoribus nostris praesentabit, per nos et successores nostros instituendum regatur et deserviatur in divinis in eadem; pro cuius vicarii sustentatione competenti omnes decimas reliquas fructusque, reditus et proventus, videlicet ibidem in *Bankovo* duos mansos agrorum cum annonis missalibus de agris rusticorum et quatuor hortulaniis ac tribus fertonibus de scultetia necnon de praedio nobilium antiquo decimam manipularem, ac per unum grossum de quolibet manso pro columbatione et de *Bankova gora* similiter; in *Ostoya* [1]) vero de allodiis duorum terrigenarum decimas manipulares ac prata, curiam, domum seu dotem, areas, hortos, oblationes obventionesque alias et iura parochialia, praeter incorporata superius descripta, integre et perpetuo reservamus et deputamus.

Item de canonicatu primo *Clementi de Dzerzasna* [2]) providimus et decimam in villa *Czyrznyevo* [3]) de proventibus ecclesiae *Lovicensis* ab aliis separatam proventibus in praebendam et pro dote canonicatus et praebendae suorum eorundem deputamus; item de canonicatu secundo *Divissio de Vyewcze* [4]) providimus et de fructibus ecclesiae *Lovicensis* decimam ab aliis proventibus eiusdem separatam in villa *Duplice maiori* [5]) provenientem pro praebenda et dote canonicatus et praebendae suorum eorundem deputamus; item *Jacobo Godzyonowskj* [6]) de tertio canonicatu providimus et decimam in *Mastkj* [7]) ecclesiae praedictae *Lovicensis* ab aliis separatam fructibus pro praebenda et pro dote canonicatus et praebendae suorum eorundem deputamus et assignamus; item *Mathiae Pyeczenya* [8]) et *Joanni* dicto *Baptista* [9]) providimus de quarto et quinto canonicatibus, pro quorum praebenda et dote decimas in *Syerznikj* [10]) et in *Vyerzmovice* [11]), villis archiepiscopalibus, aeque dividendas assignamus ab aliis proventibus similiter separantes; item *Joanni de Rogozno* [12]) de canonicatu sexto providimus, pro cuius praebenda et dote decimam in *Antiqua Lovicz* assignamus; item de septimo et octavo canonicatibus *Nicolao Chmyel* [13]) et *Alberto de Campina* [14]) providimus, pro quorum dote canonicatum in praebendas duas decimam in maiori *Zlakovo* [15]) aequaliter per eosdem canonicos pro tempore dividendam et percipiendam assignavimus; item de nono et decimo canonicatibus *Nicolao Crogulyecz* [16]) et *Bernardo* [17]) providimus, pro quorum dote canonicatuum in praebendas duas decimam in minori *Zlakovo* similiter per eos dividendam assignamus; insuper decimas manipulares villarum *Svyerzysch* [18]) et *Janovicze* [19]) una cum decima in villa

[1]) *Ostoja*, wieś w parafii *Radomsk*. [2]) *Klemens z Dzierząśny*, pierwszy kanonik *łowicki*. [3]) *Czerniewo*, wieś należąca do parafii *Kiernozia* w dekanacie i powiecie *gostyńskim*. [4]) Zapewne *Dyonizyusz z Wiewca*, drugi kanonik *łęczycki*. *Wiewiec*, wieś z kościołem parafialnym w dekanacie i powiecie *Nowo-Radomskim*. [5]) *Duplice Wielkie*, wieś w parafii *Złakow* w dekanacie i powiecie *łowickim*. [6]) *Jakób z Godzianowa* (wieś z kościołem parafialnym w dekanacie i powiecie *skierniewickim*) *Godzianowski*, trzeci kanonik *łowicki*. [7]) *Mastki*, wieś arcybiskupia w parafii *Złakow*. [8]) *Maciej Pieczenia* i [9]) *Jan Baptysta*, czwarty i piąty kanonik *łowicki*. [10]) *Sierzniki*, wieś arcybiskupów w parafii kolegiaty *łowickiej*. [11]) *Wierznowice*, wieś w parafii *zduńskiej* w powiecie i dekanacie *łowickim*. [12]) *Jan z Rogoźna*, szósty kanonik *łowicki*. [13]) *Mikołaj Chmiel* i [14]) *Wojciech z Kampiny*, siódmy i ósmy kanonik *łowicki*. [15]) *Złakow* w dekanacie *łowickim*. [16]) *Mikołaj Krogulec (z Krogulca)* i [17]) *Bernard*, dziewiąty i dziesiąty kanonik *łowicki*. [18]) *Świerzysz*, wieś arcybiskupia należąca do parafii kolegiaty *łowickiej*. [19]) *Janowice*, wieś w parafii *Bednary* w dekanacie i powiecie *łowickim*.

Boczkj[1]), postquam decima ipsa in *Boczkj* de manibus honorabilis *Strzeschkonis Joannis de Ulanow*[2]), clericus (sic) dioecesis nostrae praedictae, cui tanquam benemerito, nostro et fratrum nostrorum capituli *Gnesnensis* ad haec accedente consensu, per praefatum magistrum *Strzeschkonem*, tunc rectorem dictae ecclesiae *S. Mariae Lovicensis*, de fructibus ipsius ecclesiae in provisionem seu sustentationem, quoad viveret idem *Strzeschko Joannis*, vel aliquod beneficium ecclesiasticum sine cura in aliqua ecclesiarum collegiatarum auctoritatem ordinaria assecutus foret, est concessa, cedente vel decedente ipso *Strzeschkone Joannis*, clerico, aut huiusmodi beneficium assecuto, extracta et liberata fuerit pro fabrica, vino, oleo, luminaribus et aliis necessariis ecclesiae assignamus et deputamus, per praelatos et canonicos ipsius ecclesiae in communi possidendas; item pro duobus praedicatoribus per capitulum eiusdem collegii *Lovicensis* eligendis, qui manuales et ad nutum capituli eiusdem removibiles existant, decimas in *minori Duplice*[3]), in *Malischicze*[4]) et in *Golyenska*[5]) de excrescentiis vulgariter *przymyarky* omnium cmethonum duas mensuras siliginis et duas avenae, per advocatum de agris suis ratione decimae solvendas, decimas per agros advocatiae in *Myedzvyada*[6]), in *Svyerzisch*[7]) decem et octo grossos ratione decimae currentis monetae per advocatum de agris suis solvendas; in *Clyewkova Volya*[8]) unum fertonem ratione decimae per advocatum de agris suis, in *Strzelczova Volya*[9]) unum fertonem per advocatum de agris suis, in *Chąsna*[10]) decem et octo grossos per advocatum ratione decimae in moneta currenti de agris suis; item de *Plaskoczyno*[11]) de agris advocatiae decimam manipularem; item de agris advocatiae decimam manipularem; item de agris advocatiae in *Gangolyno*[12]) decem et octo grossos latos ratione decimae, item in *Campina* de agris advocatiae mediam marcam latorum grossorum, item in *Schramowo*[13]) de agris advocatiae decimam manipularem, item in *Lagussow*[14]) fertonem currentis monetae de agris advocatiae provenientem de ecclesia *S. Mariae* in *Lovicz* et in *Domkovicze*[15]) decem et octo grossos ratione decimae monetae currentis assignamus et deputamus de fructibus dictae ecclesiae *S. Mariae Lovicensis* ab aliis proventibus eiusdem separando. Qui praedicatores singulis diebus ferialibus alternatis vicibus missas pro populo laborioso maturas seu matutinas circa ortum solis legant et confessiones audiant, in quadragessima vero et adventu Christi tam canonici, quam praedicatores audire confessiones fidelium, completis horis, sint adstricti; item volumus et de dictorum fratrum nostrum capituli *Gnesnensis* consilio statuimus et assensu, quod canonici praedicti curam gerant animarum, quibus eandem committimus, tamen sacramentis infirmos ordinarie septimanatim, iuxta quod necesse fuerit, procurantes et alia sacramenta Christi fidelibus ministrantes, pro quorum canonicorum communitate et decentiori sustentatione missalia in *Campina*[16]), necnon prata in paludibus, vocatis *Ribno*, penes *Blądow*[17]).

[1]) *Boczki*, wieś w parafii kolegiaty *łowickiej*. [2]) *Strzeszkon*, syn *Jana z Ulanowa*, proboszcz ostatni kościoła parafialnego w *Łowiczu*, o którym było wyżej. [3]) *Duplice Małe*, wieś należąca do parafii *Złaków*. [4]) *Malczyce* i [5]) *Goleńsko*, wsie należące do parafii kolegiaty *łowickiej*. [6]) *Niedźwiada*. [7]) *Świeryż*, wsie w parafii kolegiaty *łowickiej*. [8]) *Klewkowa Wola*, dziś *Klewków* w tejże parafii [9]) *Strzelców*, tak samo. [10]) *Chąśno*, wieś do tejże parafii należąca. [11]) *Płaskocin*, wieś położona w parafii *Kampina*, dekanacie i powiecie *łowickim*. [12]) *Gągolin*, tak samo. [13]) Nieodgadnione. [14]) *Łaguszew*, wieś w parafii kolegiaty *łowickiej*. [15]) *Dąbkowice*, wieś należąca do parafii *ś. Ducha* w *Łowiczu*. [16]) *Kampina*, wieś z kościołem parafialnym w dekanacie i powiecie *łowickim*. [17]) *Błędów* wieś z kościołem parafialnym w powiecie i dekanacie *grojeckim* w archidyecezyi *warszawskiej*.

prout eis ab aliis pratis nostris et cmethonum nostrorum emensurabuntur pro pabulatione equorum, in quibus canonici ad infirmos ordinarie equitabunt, conferimus de voluntate et consensu fratrum nostrorum praedictorum. Colendam vero de omnibus villis parochiae *Lovicensis* non solventibus decimas manipulares vel maldratas per unum eorum avenae de quolibet hospite sive cmethone, colendam autem in oppido *Lovicz* arbitrariam, oblationes, offertoria, funeralia, omnes quaestus et obventiones alias iure parochiali provenientes et mediam sexagenam grossorum per consules pro tempore oppidi *Lovicz* solvendas ad festum *S. Martini* pro communi praelatorum et canonicorum cum rectore scholae aequaliter dividendas deputamus, concedimus etiam de eorundem fratrum nostrorum consensu dictis praelatis et canonicis *Lovicensibus*, quod quilibet eorum cum minoribus retibus, vulgariter *vathi*, piscari possit absque navibus pro eorum prandiis in fluvio *Bzura*, incipiendo a domo praepositi usque ad granities villae nostrae inferius proximioris *minoris Zabostovo* [1]) appellatae. Item considerato, quod annonae maldratarum, quae ratione decimae manipularis de agris villae *Zabostovo maioris* rectori ecclesiae *Lovicensis* praedictae solvebantur, non sine gravi difficultate exigi poterant per censuras ecclesiasticas et poenas alias ab agricultoribus villae eiusdem, et quod villa ipsa propterea et saepius in parte desolabatur, consultius circa id providere cupientes, de dictorum fratrum nostrorum consensu maldratas ipsas in decimam manipularem reduximus et commutavimus inantea de agris villae eiusdem tempore messium et in campis more patriae per agricultores reddendam loco dictarum maldratarum et decimam ipsam in *Zabostovo maiori* pro rectore scholae, quam praepositus ecclesiae, ut praemissum est, instituat, addentes ibidem de tribus mansis mensae nostrae decimam ipsi rectori scholae, qui pro tempore fuerit magister in artibus aut bacalaureus aut in eorum defectu vir sufficiens, temporibus perpetuis et in aevum assignamus; item tam de dictorum fratrum nostrorum capituli *Gnesnensis* quam etiam eorundem praelatorum et canonicorum collegii *Lovicensis* assensu decimam eiusdem ecclesiae *S. Mariae* in *minori Zabostovo* hospitali infirmorum et eius praeposito ac ipsis infirmis apud *S. Joannem* adscribimus, annectimus et incorporamus; qui praepositus curam gerat eorundem infirmorum tam in confessionibus audiendis et sacramentis ecclesiasticis ministrandis quam necessitatibus ad eorum victum procurandis, teneaturque ipse praepositus superpelliceatus et in dalmutio griseo vario, expletis divinis apud *S. Joannem* in mane, interesse processionibus diebus dominicis et sollemnibus apud ecclesiam collegiatam *S. Mariae* praedictam ad laudem Dei omnipotentis et eiusdem genitricis *Mariae* et honorem; quotiescunque autem ipsa praepositura hospitalis praedicti vacaverit per cessum vel decessum praepositi seu quovis alio modo, consules et communitas eiusdem nostrae *Lovicensis* civitatis eligent sacerdotem idoneum et discretum et praesentabunt per nos et successores nostros archiepiscopos instituendum, quod ipsis concedimus ex gratia speciali, ut eo favorabiliores eisdem infirmis decumbentibus in largitione eleemosynarum et in exhibitione aliorum operum pietatis se exhibeant et existant: nec ipsi praeposito liceat aliud beneficium obtinere simul cum dicta praepositura, ne detur sibi occasio evagandi ab ipso hospitali, circa quod tenebitur curam gerere infirmorum eorundem et residentiam facere personalem; item

[1]) *Zabostów Mały*, wieś w parafii kolegiaty *łowickiej*.

areas olim plebani et *Nicolai Gosthkonis*, oppidani *Lovicensis*, pro domibus et curiis praelatorum et canonicorum construendis damus et assignamus inter ipsos dividendas; item lapidem cerae pro lumine ad fontem in festo *Paschae* per consules solvendum assignamus eidem ecclesiae collegiatae. Praeterea quia ss. patrum decrevit auctoritas, ordines in ecclesia pro gradibus dignitatum fore disponendos, ut unus, qui foret praestantior, praeemineat pluribus, minores obediant maioribus et superioribus honorificentiam deferant, quapropter statuimus, decernimus et ordinamus, quod praepositus primum in dextera parte chori cum quinque canonicis suprascriptis, uno praedicatore et rectore scholae, decanus vero similiter primum cum custode et quinque aliis canonicis et uno praedicatore stallum in parte chori eiusdem sinistra teneant superpelliciisque et dalmutiis de pellibus varii grisei, biretis aliisque insigniis, ritibus et ceremoniis in capitulo et ecclesiasticis officiis utantur secundum morem metropolitanae et aliarum ecclesiarum collegiatarum nostrae dioecesis et alias tales se exhibeant per opera fructuosa, quod onere nobiscum partito simplices ex data sibi prudentia divinitus exemplis laudabilibus aedificent et instruant ad salutem ceterorum. Ut dicti praelati et canonici officia sua, propter quae beneficia dantur, ipsa eo perpensius exequantur, volumus, quod nullus praelatorum dignitatem cum canonicatu et praebenda insimul in ipsa ecclesia aut praelatus vel canonicus aliud beneficium extra ecclesiam obtineat seu habere valeat et tenere, sed singula beneficia singulis personis singilatim committantur, dictosque praelatos et canonicos ad personalem residentiam circa ipsam ecclesiam et ad horas canonicas decantandas singulis diebus et *beatae Mariae Virginis* missam festivis diebus cantandam obligamus, excessus et negligentias eorum in choro corrigendos praeposito commitentes. Statuimus insuper, quod, si quis praelatorum et canonicorum eorundem a nobis vel successoribus nostris licentia non petita aut dispensatione non obtenta a dicta ecclesia, cessante infirmitate vel alia iusta causa, quam coram nobis ostendere teneatur, se per tres menses absentare praesumpserit, elapsis eisdem mensibus a recessu suo computandis, praelatus dignitate et canonicus canonicatu et praebenda suis eo ipso sit privatus; alius autem ad ipsos dignitatem vel canonicatum et praebendam, qui residentiam faciat et officia debita impleat, actio de absentia institui debeat sine difficultate; super absentia autem breviori potestatem praepositus habeat, prout qualitas rei exigit, licentiam concedendo; at vero praeposito extra locum agente aut in concedendo huiusmodi licentiam difficilem se reddente seu etiam alicuius rancoris aemulatione denegante, extunc ad decanum et in eius absentia ad praelatos et canonicos praesentes recurratur, qui, iuxta quod negotii requirit necessitas, ipsam licentiam concedant postulanti; si quis autem constituto sibi die ad ecclesiam redeundi cessantibus praemissis impedimentis non redierit, extunc post lapsum trium mensium, a dicto die numerandorum, suis praelatus dignitate, canonicus canonicatu et praebenda, ut praefertur, eo ipso sit privatus, aliis, prout supra, idoneis conferendo. Ad haec omnes praelati et canonici practerquam infirmitate notabili vel alias, ut dictum est, impediti per se ipsos singulis diebus sollemnibus, festivis, dominicis pro festis et ferialibus horas canonicas, videlicet matutinum, primam, tertiam, sextam, nonam et completorium, clerici vero seu scholares scholae eiusdem ecclesiae in diebus sollemnibus totum matutinum, primam, tertiam, vesperas et completorium voce sonora decantent, festivis vero et dominicis matutinum trium lectionum et singulis diebus summam missam et vesperas voce psallere, ut praescriptum est, sint adstricti, necnon, ut praemittitur,

curam animarum ipsi canonici habeant, confessiones audiant et alia sacramenta parochianis per vices suas seu septimanatim administrent. Verum quum ex causis diversis nos frequenter ab ecclesia nostra cogimur absentari et nedum dioecesim, sed et provinciam nostras et alia loca remota pro reipublicae necessitate perlustrare, quo fit, quod de statu ecclesiarum nobis subiectarum excessibusque et negligentiis clericorum subditorum puniendis praesto notitiam habere non valemus: attento igitur, quod gravibus quam plurimum onusta et plena est dispendiis in spiritualibus et temporalibus prolixa beneficiorum ecclesiasticorum vacatio, et ne dicta ecclesia collegiata *Lovicensis* ex facto et culpa absentiae praescriptae aliquorum in ea beneficiorum eo ipso post lapsum trium mensium privatorum debitis in tempus longum remaneat destituta servitiis, cupientes etiam capitaneum seu gubernatorem pro tempore castri et oppidi *Lovicz* bonorumque districtus *Lovicensis* ad ecclesiam nostram *Gnesnensem* spectantium tanta erga ipsam ecclesiam perfectioris fidei integritate et constantiae solidare et afficere, quanta ab illa honoris altioris impendiis noverit se insignitum: proinde de dictorum fratrum nostrorum capituli *Gnesnensis* consilio et assensu eidem capitaneo seu gubernatori pro tempore, ut digna dignis rependamus, ius nominandi et praesentandi personas idoneas nobis et successoribus nostris archiepiscopis *Gnesnensibus* ad praedictos praeposituram, decanatum, custodiam necnon canonicatus et praebendas omnes et singulas ecclesiae *Lovicensis*, quoties et quocunque modo illos seu illas inantea vacare contigerit, damus et concedimus temporibus perpetuis duraturum. Postremo quieti et utilitati praefatorum praelatorum et canonicorum ac personarum dicti collegii *Lovicensis* providere et materiam frequentium litium et iurgiorum, quae inter homines inhabitatores vici seu plateae in dicto oppido *Lovicz* per rectores dictae ecclesiae *S. Mariae* in hortis et spatio terrae, quae ad ipsam ecclesiam pertinebant, collocatos ex una, et in commune eiusdem oppidi mensae nostrae saepenumero ex altera partibus nascebantur, subducere et submovere volentes, plateam ipsam seu vicum, accedente ad haec consensu dictorum praelatorum et canonicorum collegii *Lovicensis*, pro mensa nostra archiepiscopali dicto oppido nostro adunavimus et in illius recompensam per viam commutationis eisdem praelatis et canonicis ac collegio *Lovicensi* insulam mensae nostrae praedictae *Zavyerzb* [1]) appellatam in fluvio *Bzura* et retro areas praepositi et aliorum praelatorum et canonicorum consistentem, damus perpetuo eisdem praelatis et canonicis ac collegio et inter eos succisis arboribus salicum inutilium dividendam, ad plantandum pro eis arbores fructiferas et pomeria ac ad ferendum caules, caepe et alia legumina pro coquina eorundem, donantes etiam eis in commune partem decimae manipularis in villa *Svyerzisch* et decimam de tribus mansis in villa *Zabostovo*, quae ad mensam nostram archiepiscopalem pertinebant. Quae omnia sic ordinata, disposita et decreta de certa nostra scientia et consensu dicti nostri *Gnesnensis* capituli praesentis scripti patrocinio confirmamus et roboramus perpetuo duratura, firmam habentes fiduciam, quod, suffragante divini auxilii cooperatione, subsidii non mediocris exinde profectus animarum provenit et locus ipse *Lovicensis* reddetur insignior dictaque ecclesia in spiritualibus et temporalibus salubra suscipiet incrementa. In quorum fidem et testimonium nostrum et eiusdem capituli sigilla maiora

[1]) *Zawierzbie.*

praesentibus sunt appensa. Actum et datum *Gnesnae* in loco capitulari die sabbati vicesima quinta mensis aprilis anno Domini millesimo quadringentesimo tricesimo tertio, praesentibus venerabilibus fratribus nostris *Predvogio*[1]) praeposito, *Joanne* decano[2]), *Joanne* cantore[3]), *Andrea* scholastico[4]), *Joanne* cancellario[5]), *Nicolao Gorka*[6]), *Nicolao Jaroczskj*[7]), *Adam de Bantkow*[8]), *Nicolao Bronissy*[9]), *Benedicto* officiali, *Joanne de Rudzicza*[10]), *Jaroslao de Kankolevo*[11]), *Paulo Gyziczskj*[12]), *Mathia Chlapowskj*[13]), *Joanne de Nyevyesch*[14]), *Sandkone*[16]), *Adam Svynka*[17]) et *Petro Pnyewskj*[18]), praelatis et canonicis nostrae *Gnesnensis* ecclesiae, ad sonum magnae campanae more solito capitulariter congregatis.

II.

Copia privilegii fundationis et erectionis novae vicariarum et mansionariarum perpetuarum ecclesiae collegiatae Lovicensis sequitur et est talis:

In nomine Domini amen. *Johannes*[19]), Dei gratia s. ecclesiae *Gnesnensis* archiepiscopus et primas ac regni Poloniae cancellarius, ad perpetuam rei memoriam. Quemadmodum unigenitus Dei filius excellentissimam matrem suam *virginem Mariam* prae ceteris sanctis altius in coelestibus collocare disposuit, ita ipsam venerari a suis fidelibus voluit nobis exemplum insinuans, debere ad hoc summopere intendere, quanta caritatis dulcedine decorem domus Dei, cultus, honoris et gloriae pro honore huius gloriosissimae *virginis Mariae*, dominae nostrae, valeamus sublimare, nam, sicut ecclesiarum vigor ex defectu personarum in principium ignominiae prosternitur, ita siquidem ex multiplicitate personarum idonearum de statu proclivi ad profectum immensi culminis elevatur et debitis honoratur obsequiis. Sane dum lustrando dioecesim nostram salutemque animarum procurando ac cultum divinum augendo defectusque ecclesiarum perspiciendo in oppidum *Lovicz* mensae nostrae archiepiscopalis tandem venientes luculenter comperimus, ecclesiam collegiatam *S. Mariae virginis* ibidem fundatam bono dirigi regimine et multiplicum per-

[1]) *Przedwój z Grąd Grądzki* h. *Łodzia*, proboszcz *gnieźnieński*, kantor *kujawski*, kanonik *poznański*, officyał arcybiskupa *Wojciecha Jastrzębca* † 1455. [2]) *Jan*, syn *Budkona*, dziekan *gnieźnieński*. [3]) *Jan Brzostkowa Brzostkowski*, kantor *gnieźnieński*, † 1460. [4]) *Andrzej Myszko (Myszkowski)*, scholastyk *gnieźnieński*, archidyakon i officyał *krakowski* † około 1436. [5]) *Jan Paweł Koziebrodzki* h. *Jastrzębiec*, kanclerz *gnieznieński* † 1451. [6]) *Mikołaj Górka*, kanonik *gnieźnieński*, kanclerz *poznański* † około 1440. [7]) *Jarocki Mikołaj z Jarocina* h. *Rawicz*, kanonik i officyał *gnieźnieński*, archidyakon, później proboszcz *kaliski* † 1433. [8]) *Adam z Budkowa*, kanonik *gnieźnieński* i *krakowski*, doktor prawa † 1451. [9]) *Mikołaj Bronisz (Bronissius)*, kanonik *gnieźnieński* † 1434. [10]) *Benedykt*, kanonik i officyał *gnieźnieński*. [11]) *Jan z Rudzicy*, kanonik *gnieźnieński* i *krakowski* † około 1447. [12]) *Kąkolewski Jarosław*, kanonik *gnieźnieński*, *wrocławski* i *poznański* † 1453 [13]) *Giżycki Paweł*, kanonik *gnieźnieński* i *poznański*, scholastyk *krakowski* i *płocki*, nareszcie biskup *płocki* † 1463. [14]) *Maciej Chłapowski* h. *Dryja*, kanonik *gnieźnieński* † około r. 1435. [15]) *Jan Chebda, z Niewiesza (Pełka* zwany) h. *Pomian*, proboszcz, potem kanonik *gnieźnieński* † 1454. [16]) *Z Czechla Sędziwój*, kanonik i officyał *gnieźnieński*, o którym już było. [17]) *Adam Świnka*, kanonik *gnieźnieński* i *krakowski*, mistrz dekretów, zawołany poeta swego wieku [18]) *Piotr Pniewski*, kanonik, potem proboszcz *gnieźnieński*, pleban *kryński* † około 1458 (Ks. Korytkowski l. c.). [19]) *Jan Gruszczyński* (1464—1473).

sonarum pro divino cultu agendo et signanter vicariis et mansionariis manualibus noviter dotatis fuisse insignitam, volentes eosdem vicarios iuxta morem aliarum collegiatarum ecclesiarum dioecesis nostrae perpetuare et stabilire, ut firmati eo ferventius officiis et laudibus divinis intendere valeant atque possint, idcirco vestigiis praedecessorum nostrorum inhaerendo, habentes singularem devotionem ad merita et immensa suffragia *virginis Mariae* illibatae, volentesque ipsam matrem Dei, dominam nostram, laudibus praecipuis honorare et cultum divinum ex auctione personarum ipsarum in eadem ecclesia Deo indesinenter famulatarum incrementare et ipsi ecclesiae meliorem facere conditionem, consensu et voluntate venerabilium praelatorum et canonicorum dictae ecclesiae *S. Mariae* collegiatae *Lovicensis* accedente expresso, vicepraepositurам, vicarias et mansionarias perpetuas in ipsa ecclesia collegiata *Lovicensi* ad honorem omnipotentis Dei et *Assumptionis Mariae*, sub cuius titulo extat fundata, in Dei nomine fundavimus, ereximus et creavimus, fundamusque et creamus ac erigimus praesentium serie litterarum, ac vicepraepositum, vicarios et mansionarios et ad eos succedentes inantea intitulari et nominari perpetuos decernimus, canonicosque singulos eiusdem ecclesiae a cura animarum, quam gerebant et habebant, absolvimus ac monoculitatem et continuam residentiam ab eis et praelatis dictae ecclesiae *Lovicensis* relaxantes et relaxamus, respectum ad alias ecclesias collegiatas in nostra dioecesi consistentes habendo, in quibus praelati et canonici a talibus sunt liberi et soluti, omnis tamen cura et regimen huiusmodi animarum totius parochiae ipsius ecclesiae *S. Mariae Lovicensis* in vicarios canonicales perpetuos in solidum transferimus et eandem ipsis committimus per eos de cetero plenarie exercendam, prout et ipsorum canonici eandem procurabant, ita et ipsi eam exercebunt per vices seu septimanatim, confessiones audiendo et sacramenta ecclesiastica voluntaria et necessaria ministrando temporibus perpetuo duraturis; praetextuque huiusmodi curae animarum percipient proventus infrascriptos: ipsi vicarii canonicales curati habebunt denarium s. Petri ac introductionales per mulieres post partum et post nuptias offerendas, quodque ipsi vicepraepositus, vicarii et mansionarii perpetui pro decore ipsius ecclesiae superpelliciis et almutiis de pellibus aspergellorum, biretis parvis aliisque insigniis infra divina officia in ipsa ecclesia agenda temporibus affuturis incedere et uti debebunt iuxta ritum aliarum ecclesiarum collegiatarum, et alias tales se exhibeant per opera virtuosa quod onere eis commisso simplices vita et exemplis laudabilibus aedificent et instruant ad salutem; et quia beneficium datur propter officium, ideo statuimus et decernimus, quod vicepraepositus cum duodecim vicariis perpetuis pro tempore existentibus horas canonicas diurnas et nocturnas cum missa matutina de *beata Virgine* per se ac summam missam cum scholaribus more solito singulis diebus voce psallere sine intermissione debebunt, nec non et horas sive cursum de *beata Virgine*, videlicet matutinum, primam, tertiam, sextam, nonam, vesperas et completorium iuxta consuetudinem ecclesiae nostrae *Gnesnensis* etiam singulis diebus temporibus perpetuis, eo videlicet ordine, quod tres vicarii de gremio omnium vicariorum ordinarie et septimanatim cum altarista *S. Nicolai* in capella sub organo fundati ac cum sacristiano et magistro scholarum pro tempore existentibus ad honorem omnipotentis Dei et matris eius *S. Mariae*, dominae nostrae, ac ob salutem olim reverendissimi patris domini *Thomae* [1]), episcopi *Cracoviensis*.

[1]) *Tomasz Strzępiński*, biskup krakowski † 1460.

ipsius mansionariae dotatoris, in ipsa ecclesia *Lovicensi* decantare tenebuntur, ac insuper dicti vicepraepositus et vicarii sive mansionarii missam de *beata Virgine*, videlicet: *Salve S. Parens*, ad cursum ipsum sive mansionariam pertinentem per se vel per alium septimanatim infra decantationem horarum de ipsa *beata Virgine* in summo vel alio in choro altari submissa voco legere et complere sine intermissione debebunt et sint asstricti temporibus aeviternis; nec non dictus vicepraepositus et duodecim vicarii et duo ex eis septimanatim ministrantes diebus dominicis et festivis ad altare in dalmaticis cantantes summam missam ministrabunt et in vesperis utrisque et matutino antiphonas incipient et psalmodiam intonabunt et versum circa responsorium decantabunt; vicepraepositus autem specialiter defectus et negligentias chori videre et emendare ac negligentes vicarios poenis mulctare debebit et potestatem habebit; verum quia, qui sentit onus, sentire debet et commodum, et qui altari servit, de altari vivere debet, ideo iuxta statutum et dotationem praelatorum et canonicorum praedictae ecclesiae *Lovicensis* ordinamus et decernimus, quod vicepraepositus ratione oneris, quod pro praeposito ferat, habere debebit ultra alios proventus a *Nicolao de Kyelkovice* [1]), moderno praeposito, et suis successoribus, praepositis *Lovicensibus*, unam marcam communis pecuniae pro festo *S. Martini*, per praepositum pro tempore existentem solvendam, quodque ipse vicepraepositus, vicarii et mansionarii una cum altarista *S. Nicolai*, sacristiano et magistro scholarum pro annuo censu sive salario habebunt, possidebunt et in usus ipsorum convertent census pro mille quadringentis florenis Hungaricalibus pro ipsa mansionaria fundanda per praefatum dominum *Thomam*, episcopum *Cracoviensem*, legatis et datis, emptos et comparatos, videlicet apud nobiles dominos *Joannem Mszurka de Gawlovo* [2]), iudicem *Gostinensem*, decem sexagenas, apud *Nicolaum*, bacalarium et *Joannem* [3]), fratres de *Syroky*, decem sexagenas, apud *Albertum Sathkowskj* [4]), iudicem *Ravensem*, decem sexagenas, apud *Paulum Jasyenskj* [5]) octo marcas cum sedecim grossis, apud *Nicolaum Dobrzelewskj* [6]) in *Chlochovo* [7]) quinque marcas, item apud *Nicolaum* et *Joannem* fratres de *Orlow* [8]) quatuor cum media marcas, totum in mediis grossis, de quibus partientur et dabunt altaristae *S. Nicolai* et suis successoribus tres cum media marcas, sacristiano tres marcas et magistro scholarum tres marcas ratione decantationis horarum de *beata Virgine*, et residuas pecunias praedicti census pro quolibet ipsorum omnium vicariorum tres cum media marcas aequaliter dividendo assignabunt, et quotiescunque contingat reemptio census in parte vel in toto, extunc vicepraepositus, vicarii et mansionarii pro pecunia et capitali summa quam ab reemptore recipient, alium similem censum de scientia et consilio praelatorum et canonicorum emere et comparare tenebuntur; item praefati vicepraepositus et duodecim alii vicarii praetextu vicariarum habebunt, percipient et inter se aequaliter divident decimas in *Rogoszno* [9]) manipularem et decimam lini sive canapi ibidem pecunialem per duos grossos de quolibet manso solvendam; item decimas in *Jassye-*

[1]) *Mikołaj z Kiełkowic*, o którym już było wyżej. [2]) Zapewne *Jan Gawłowski z Gawłowa*, sędzia *gostyński* h. *Jelita* (cfr. Niesiecki l. c. II, 186). [3]) *Mikołaj* i *Jan z Serok*. [4]) *Wojciech Sadkowski* h. *Rola* (cfr. Niesiecki l. c. IV, 2). [5]) *Paweł Jasiński* h. *Sas* (cfr. Niesiecki l. c. II, 411). [6]) *Dobrzelewski Mikołaj* h, *Poraj* (cfr. Niesiecki II, 47). Zapewne *Mikołaj z Chochoła* (wsi w gubernii *warszawskiej* powiatu *nowo-mińskiego*. [8]) *Mikołaj* i *Jan z Orłowa Orłowscy* h. *Orla* (Niesiecki l. c. III, 480). [9]) *Rogoźno*, wieś położona w parafii *Domaniewice* w dekanacie i powiecie *łowickim*.

nye [1]) et *Ruchna* [2]) manipulares post agros et araturas cmethonum ex fructibus crescentibus provenientes; item ipsi vicepraepositus, vicarii omnes et singuli ac magister scholarum pro tempore existens totum offertorium, oblationes, quaestus ac omnia funeralia, vigiliales, spolia tam in pecuniis quam in pannis cuiuscunque fuerint materiei et columbationem de civitate *Lovicz* arbitrariam inter se aequaliter distribuant et dividant et medietatem quindecimae portionis campanatori dabunt irrecuse; insuper testamenta, domos, agros, prata et hortos pro ipsis vicariis et eorum universitate legata et data habebunt, exceptis testamentis et aliis legatis specialiter pro praelatis et canonicis ac pro fabrica et ornamentis ecclesiae ac sepultura, pannis sericeis, cera, cereis, luminibus sive candelis, clenodiis et aliis vasis in auro, argento pro ecclesia legatis et datis, quae dumtaxat ad praelatos et canonicos ac ecclesiam *Lovicensem* volumus pertinere et spectare, censusque et alia praescripta et ipsis vicariis et mansionariis data et assignata auctoritate nostra ordinaria de certa nostra scientia ratificamus, approbamus, incorporamus et in robur perpetuae firmitatis recipimus, decernentes, dictos census et proventus seu alios loco ipsorum succedentes deinceps ecclesiasticae subiacere libertati, quodque pro ipsius census recuperatione ad ecclesiasticum iudicem habeant recursus; et quia pro sustentatione competenti tot personarum census et proventus praedicti pro ipsorum statu decenti sufficere minus bene videntur, ideo volentes, ut etiam in ipsa ecclesia *Lovicensi* per ipsos vicepraepositum et duodecim vicarios nostri salubris misericordia habeatur, ipsique vicepraepositus et vicarii onera suprascripta ipsis imposita et assignata commodosius implere valeant, decimas manipulares cuiuslibet grani et seminis in villis *Lubyunkovo* [3]) et *Trezyanka* [4]), in *Vola Bylynina* [5]) in novalibus ex fructibus crescentibus post agros et araturas cmethonum provenientes in districtu *Squirnyevicensi* consistentes, ad mensam nostram archiepiscopalem pertinentes, cum omni iure et dominio, nihil iuris pro nobis et successoribus nostris in eisdem reservando, sub ratihabitione venerabilium fratrum nostrorum dominorum praelatorum et canonicorum capituli ecclesiae nostrae *Gnesnensis*, ipsis vicepraeposito, vicariis et mansionariis ecclesiae *Lovicensis* per nos, ut praemittitur, de novo fundatis, creatis et erectis ac eorum uberiori sustentationi damus, donamus et largimur, per ipsos successoresque ipsorum pro tempore existentes possidendas, decimandas, percipiendas, locandas, habendas, et in usus ipsorum beneplacitos convertendas; postremo quia pastore orbato grex saepius dispargitur et disparsus videtur oberrare, igitur ne ipsi vicepraepositus, vicarii et omnes mansionarii sine pastore oberrare videant(ur) venerabili domino *Nicolao de Kyelkovicze*, bacalareo in decretis, praeposito *Lovicensi* et canonico *Lanciciensi* ecclesiarum et suis successoribus praepositis *Lovicensibus* pro tempore existentibus personas idoneas ad regendam curam animarum et onera ad alia ferenda valentes ad ipsas vicarias et mansionarias taliter per nos noviter creatas et toties quoties eas per cessum sive decessum vacare contigerit, ad praesentationem praelatorum et canonicorum singillatim factam, ad quos ius patronatus et praesentandi ipsarum vicariarum et mansionariarum pertinere volumus, canonice instituendi et

[1]) *Jasienie* albo *Jasień*, wieś w parafii *Wysokienice* w dekanacie i powiecie *skierniewickim*. [2]) *Ruchna*, wieś w parafii *Główno* w dekanacie i powiecie *łowickim*. [3]) *Lubianków*, wieś w parafii *Dmosin* w dekanacie i powiecie *łowickim*. [4]) *Trscianna* w parafii *Stara Rawa* w powiecie i dekanacie *skierniewickim*. [5]) Nieodgadnione.

investiendi ac curam animarum et administrationem spiritualium et temporalium vicariis canonicalibus et eorum cuilibet committendi ac de vicepraepositura etiam personae idoneae providendi, ipsisque vicariis et mansionariis de se querulantibus iustitiam faciendi ac pro excessibus et criminibus corrigendi, castigandi et iuxta canonicas sanctiones censura ecclesiastica etiam mediante puniendi, distringendi et compellendi, vicariisque et mansionariis chorum privandi et alienandi ac domos circa ecclesiam sitas, necnon cameras in domo nova ipsorum vicariorum constructas distribuendi et de eisdem providendi, damus et concedimus omnimodam et perpetuam potestatem et facultatem per praesentes. In cuius rei testimonium nostrum et dicti capituli *Gnesnensis* sigilla praesentibus sunt appensa. Actum et datum in *Lovicz* in curia nostra archiepiscopali circa castrum sita anno Domini millesimo quadringentesimo sexagesimo septimo, die vero veneris tertia mensis aprilis, praesentibus ibidem venerabilibus et honorabilibus dominis: *Andrea Grusczynsky* [1]) archidiacono *Calisiensi*, capitaneo *Unyeoviensi* et *Benedicto de Lopyenno* [2]) nostrae *Gnesnensis*, *Cracoviensis*, *Vladislaviensis*, *Nicolao Malynskj* [3]) et *Nicolao Beskowskj Lanciciensis* ecclesiarum canonicis et aliis pluribus testibus circa praemissa.

III.

Copia privilegii fundationis altaris S. Nicolai sub organo in ecclesia Lovicensi, de quo mentio supra facta est, sequitur et est talis:

In nomine Domini amen. *Joannes* [5]), Dei gratia s. ecclesiae *Gnesnensis* archiepiscopus et primas ac regni Poloniae cancellarius, ad perpetuam rei memoriam. Immensa benignitas Conditoris homini, quem ad suam formavit similitudinem, primi lapsu parentis suorum labe criminum deformato innumera praestat beneficia et adminicula multa parat, quibus expiare commissa suorumque disrumpere vincula delictorum promereri veniam et reconciliari suo valeat Creatori, utriusque hospitalitatis opera tanto praestantiora et utiliora ad promerendam salutis gratiam stabilivit, quanto per ipsa maiora et acceptiora obsequia Patris luminum in divini cultus augmento et Dei ministrorum multiplicatione impenduntur. Sane in nostra constitutus praesentia venerabilis dominus *Nicolaus de Kyelkovicze*, bacalarius in decretis, praepositus *Lovicensis* et canonicus *Lanciciensis* collegiatarum *S. Mariae* ecclesiarum nostrae dioecesis, hac promotus sententia salubrique ductus devotione, cupiens pro rebus transitoriis et caducis bonisque mundanis, quae fluunt et refluunt nequeuntque subsistere una sorte, Christi gratiam et perennis coronae gloriam promereri et indeficientes divitias deliciasque adipisci et ob id nobis supplicavit, quatenus in dicta ecclesia collegiata *S. Mariae Lovicensis* et in capella sub organo altare iam constructum et dedicatum ad honorem *S. Trinitatis* ac *SS. Nicolai* et *Martini* ponti-

[1]) *Andrzej Gruszczyński*, kanonik *gnieźnieński*, *kujawski* i *kruświcki*, archidyakon *kaliski*, brat rodzony prymasa *Gruszczyńskiego* † 1482. [2]) *Benedykt z Łopienna*, kanonik *gnieźnieński*, *krakowski* i *kujawski*, kanclerz arcybiskupa *Gruszczyńskiego* (Ks. Korytkowski l. c.). [3]) *Mikołaj Maliński* i [4]) *Mikołaj Beszkowski*, kanonicy *łęczyccy*. [5]) *Gruszczyński*.

ficum et *confessorum* necnon *Elisabeth* et *Hedvigis electarum* pro altarista sive ministro per eum certis censibus et redditibus annuis, videlicet octo marcis cum sedecim grossis in *Lassycsnykj*, villa nobilis *Sassyny*, nostrae dioecesis *Gnesnensis* mediorum grossorum monetae et numeri Polonicalis per ipsum de bonis et facultatibus suis iuste conquisitis sub conditione reemptionis emptis et pro certa summa pecuniarum comparatis sufficienter dotatum, erigere et fundare privilegiumque praeclarae principis dominae *Annae*, ducissae *Masoviae*, in pergameno scriptum, eius vero sigillo rotundae figurae intus de rubea ab extra vero de communi ceris in cordula sericea subappensum sigillatum, huiusmodi census emptionem, resignationem et solutionem continens, et quod ipse *Nicolaus* praepositus in evidentia praefatae dotationis coram nobis exhibuit ratificare et approbare, adiectis nonnulis oneribus pro altarista, pro tempore existente] ferendis dignaremur: nos igitur *Joannes* archiepiscopus et cancellarius memoratus petitionibus dicti *Nicolai*, praepositi *Lovicensis*, tanquam iustis benigniter inclinati, volentes ecclesiam collegiatam *S. Mariae Lovicensis* praedictam amplioribus insignire honoribus dictique *Nicolai* praepositi piam et devotam in praescriptam deducere voluntatem, ut ceteri eius exemplo ad similia pietatis opera assurgant propensius, quanto uberioribus huiusmodi praerogativis ipsius devotam intentionem conspexerint per nos roboratam, praedictum altare *S. Trinitatis* ac *S. Nicolai* et *Martini pontificum* et *confessorum* nec non *Ellisabeth* et *Hedvigis electarum* in praefata capella sub organo situatum de consensu honorabilium praelatorum et canonicorum ecclesiae praedictae *Lovicensis* sic, ut praemissum est, octo marcis et sedecim grossis census annui dotatum, auctoritate ordinaria et de certa nostra scientia in nomine Domini erigimus, creamus et fundamus per altaristam pro tempore existentem regendum et gubernandum, censumque praedictum octo marcarum cum sedecim grossis mediorum grossorum percipiendum et levandum et in usus beneplacitos convertendum, praescriptum quoque privilegium et singula in eo contenta recipimus, admittimus, ratificamus, gratificamus, approbamus et in robur perpetuae firmitatis confirmamus, censumque praedictum et alia infrascripta dicto altari et altaristae incorporamus per praesentes. Et quia altare huiusmodi principali intentione pro laude summi Dei et eius Genitricis intemeratae saluteque animarum dotatum est et institutum, unde volumus et ordinamus sicque omnibus dicti altaris altaristis pro tempore existentibus sub excommunicationis poena praecipimus et mandamus, quatenus anno quolibet et in singulis septimanis tres missas, videlicet secunda pro defunctis et quarta feriis de *S. Nicolao pontifice glorioso* et sabbato de *beatissima virgine Maria*, domina nostra, agendo in eis pro dicto *Nicolao* praeposito et eius parentibus dignam memoriam per se vel per alium legat et peragat sine intermissione; quodque idem altarista dicti altaris pro tempore existens cursum de *beata Virgine* cum vicariis et aliis mansionariis dictae ecclesiae *Lovicensis* decantare tenebitur, ratione cuius decantationis, singulis diebus factae, de censibus pro mansionariis et vicariis emptis singulis annis pro salario tres cum media marcas mediorum grossorum monetae et numeri Polonicalis tollet et recipiet et habebit, necnon hortum post pontem inter hortos domini decani et custodis consistentem, per ipsum *Nicolaum* praepositum a *Nicolao Reschka* per commutationem partis hortus (sic) circa allodium ipsius *Nicolai* et per ipsum praepositum receptum, ac aream cum domo iuxta domum domini *Petri de Pyantek*, canonici *Lovicensis*, in cimiterio situatam pro incolatu et habitatione habebit, tenebit et de consensu prae-

latorum et canonicorum ecclesiae praedictae *Lovicensis* possidebit; tenebiturque idem altarista in ipsa ecclesia *Lovicensi* superpelliciatus infra divina et cantus horarum canonicarum incedere et processionibus interesse, ac censum altaris praedictum, si aliquando reemptus fuerit, pro pecuniis principalibus sive capitalibus aequalem vel similem reemere et comparare cum scientia capituli ecclesiae *Lovicensis* praedicti, habebit (sic), in quo eorum conscientiam oneramus. Quem censum superius emptum et descriptum ac dicto altari et altaristae per nos incorporatum et inantea comparandum ac hortum et aream sive domum praedictam deinceps ecclesiasticae subiicimus libertati. Cuius quidem altaris ius patronatus et praesentandi ipse dominus *Nicolaus de Kyelkovicze*, praepositus *Lovicensis* praedictus, vita sibi comite habebit et possidebit, ac personas idoneas, quas maluerit, tempore vacationis nobis et successoribus nostris, dominis archiepiscopis pro tempore existentibus, ad dictum altare instituendos praesentabit; ipso vero *Nicolao* praeposito vita functo, honorabiles praelatos et canonicos totumque capitulum ecclesiae *S. Mariae Lovicensis* praedictae de voluntate eiusdem *Nicolai* praepositi dicti altaris decernimus esse veros et unicos patronos et collatores, qui tempore vacationis nonnisi unum ex vicariis ecclesiae *Lovicensis* seniorem vocatione ad dictum altare domino loci Ordinario praesentabunt instituendum temporibus perpetue duraturis; ad quod quidem altare *S. Trinitatis* ac *S. Nicolai* et *Martini confessorum*, sic per nos erectum et fundatum discretum *Nicolaum Andreae de Pylcza*, clericum *Cracoviensis* dioecesis, nobis per praefatum dominum *Nicolaum* praepositum vivae vocis oraculo praesentatum per manus nostrae capiti suo impositionem instituimus et investivimus ac investimus, administrationem spiritualium et temporalium eiusdem altaris sibi committendo per praesentes, mandamusque vicariis ecclesiae *Lovicensis* praedictae, quatenus *Nicolao* praedicto altaristae praefati altaris possessionem realem omnium iurium, redituum et pertinentiarum ac domus et areae assignent. In cuius rei testimonium nostrum et dicti capituli *Lovicensis* sigilla praesentibus sunt appensa. Actum et datum in villa *Chroslyno* [1]) et in curia nostra archiepiscopali die sabbati vicesima sexta mensis Januarii anno Domini millesimo quadringentesimo sexagesimo quinto, praesentibus ibidem venerabilibus et honorabilibus dominis *Jacobo Jablowskj* [2]), canonico *Posnaniensi*, *Stanislao Mylyey de Chroslyno* [3]) et *Martino* in *Czarnoczyn* [4]) ecclesiarum parochialium rectoribus, et nobili *Alberto Pangowskj* [5]) et aliis pluribus testibus circa praemissa etc.

IV.

Copia privilegii super praedicaturam manualem ecclesiae collegiatae Lovicensis.

In nomine Domini amen. *Sbigneus* [6]), Dei gratia s. ecclesiae *Gnesnensis* archi-

[1]) *Chruślin*, wieś z kościołem parafialnym w powiecie i dekanacie *łowickim*. [2]) *Jakób Jabłkowski* h. *Wczele*, kanonik *gnieźnieński* i *poznański* (Acta decr. Capit. Posnan.). [3]) *Stanisław*, syn *Milussa*, pleban *chruśliński* [4]) *Marcin*, pleban w *Czarnocinie*, wsi położonej w powiecie i dekanacie *łódzkim*. [5]) *Wojciech Pągowski* h. *Połóg* (Niesiecki l. c. III, 552). [6]) *Zbigniew Oleśnicki* (1480—1493).

episcopus et primas, ad perpetuam rei memoriam. Convenit nobis, qui licet immeriti pastoralis curae officium tenemus, ut illos, qui pietatis actibus in praesenti devotos se exhibent, post huius incolatus caliginosi transitum ad beatae vitae ianuam feliciter perducere valeamus. Sane quia venerabilis vir dominus olim *Jacobus de Covalevicze* [1]), decanus ecclesiae collegiatae *beatae Mariae Lovicensis* dioecesis nostrae *Gnesnensis*, considerando, quod licet in eadem ecclesia *Lovicensi* verbum Dei populo christiano proponatur, tamen, quia officium praedicationis nedum certum directorem seu praedicatorem habeat, certum altare per eum, dum viveret, in augmentum laudis divinae et salutis animae suae remedium ad honorem omnipotentis Dei et *gloriosissimae virginis Mariae* sub titulo *beati Jacobi apostoli* et aliorum Sanctorum in privilegio fundationis et erectionis dicti altaris expressorum, in ipsa ecclesia *Lovicensi* fundatum et dotatum ac per reverendissimum patrem dominum olim *Joannem Gruszczynskj*, archiepiscopum *Gnesnensem*, praedecessorem nostrum, ad huiusmodi dicti domini *Jacobi* decani dotationem confirmatum et erectum, post obitum *Stanislai*, parochialis in *Pyantek* nostrae dioecesis praedictae rectoris et dicti altaris altaristae et possessoris pro officio praedicationis perpetuo in ecclesia *Lovicensi* praedicta per nos fundando et instituendo eiusdem officii directore seu praedicatore pro tempore cum omnibus eiusdem altaris fructibus, reditibus et proventibus ac domo pro altarista iuxta eandem ecclesiam collegiatam sita, bona intra se deliberatione praehabita deputat et voluit esse deputatum, prout in certis quibusdam litteris nostris ad instantem dicti domini decani petitionem desuper confectis, quas hic pro insertis et sufficienter expressis habere volumus, plenius continetur et habetur. Idcirco nos dicti olim domini *Jacobi* decani voluntatem et affectum commendantes et in effectum celerius deducere cupientes, praesertim cum dictum altare per obitum dicti olim *Stanislai* altaristae et possessoris eiusdem immediati, nunc videlicet de octava mensis maii apud eandem ecclesiam collegiatam *Lovicensem* defuncti, vacare dinoscitur, officium praedicationis perpetuum in eadem ecclesia collegiata *Lovicensi* in nomine Domini fundavimus et instituimus per praesentes, decernendo, ut exnunc et de cetero temporibus duraturis tale officium praedicationis in ipsa ecclesia *Lovicensi* habeatur, officiumque praedicationis perpetuum ecclesiae collegiatae *Lovicensis* intituletur et nominetur. Pro cuius quidem officii praedicationis dotatione et ipsius directoris seu praedicatoris pro tempore sustentatione altare praedictum *S. Jacobi*, sic, ut praemittitur, in ipsa ecclesia fundatum et erectum cum omnibus et singulis suis fructibus, reditibus, proventibus, iuribus et pertinentiis universis, videlicet decima manipulari cuiuslibet grani et seminis ac etiam canapi in *Pliczvya* [2]), villa mensae nostrae archiepiscopalis in tenuta *Squiernyevicensi* consistente, necnon horto et area circa pontem civitatis *Lovicensis*, eundo versus *Sochaczew*, per dictum olim dominum *Jacobum* decanum pro dicto altari et eius altarista emptis et comparatis et domo praedicta pro altarista aedificata et constructa per altaristas altaris praedicti pro tempore a primaeva ipsius fundatione et dotatione plene et integre ac pacifice et quiete tenta, habita et possessa; adiicentes insuper et iungentes ad haec aliam decimam manipularem cuiuslibet grani et seminis post omnes agros et araturas cme-

[1]) *Jakób z Kowalewic* h. *Prus*, dziekan i officyał *łowicki* i kanonik *uniejowski* (Niesiecki l. c. II, 768). [2]) *Płyćwia*, wieś w parafii *Godzianów* w powiecie i dekanacie *skierniewickim*.

*

thonales in *Maliechicze* [1]), villa etiam mensae nostrae archiepiscopalis sub castro nostro *Lovicensi* consistente pertinentem et a tempore fundationis collegii in ipsa ecclesia pro tempore praedicatoribus eiusdem disignatam et per praedicatores pro tempore ratione officii praedicationis huiusmodi plene et integre, pacifice et quiete semper et hactenus tentam, habitam et possessam concessimus, appropriavimus et incorporavimus concedimusque, appropriamus et incorporamus usibus eiusdem praedicatoris pro tempore omnibus modis profutura, quem volumus et decernimus esse temporalem sive manualem, ita quod possit immutari et ab eodem officio alienari ex iustis dumtaxat et rationabilibus causis. Ut autem metu alienationis et mutationis huiusmodi praedicator ipse in officio ipso et proponendo verbo Dei tanto diligentius se exerceat et virtutibus ac bonis exemplis ceteris praestet, ex certis causis, animum nostrum legitime moventibus, ac ad instantem petitionem venerabilis capituli dictae ecclesiae *Lovicensis* et de expresso consensu venerabilis domini *Nicolai Cothvicz* [2]), decretorum doctoris, decani ecclesiae *Lovicensis*, cui ratione huiusmodi decanatus in fundatione et dotatione altaris praedicti ius patronatus et praesentandi altaristam et praedicatorem fuerat reservatum et concessum, titulum praefati altaris et perpetuitatem duximus fore extinguendum et extinguimus praesentium per tenorem, ita quod de cetero altare praedictum titulo perpetui beneficii careat et sit omnino vacuatum, salvis tamen oneribus per fundatorem impositis, statuentes et decernentes, quod exnunc et in futurum perpetuis temporibus decanus et capitulum dictae ecclesiae *Lovicensis* ad praedictum officium praedicationis, quoties locus et tempus se obtulerint, eligendi, nominandi et assignandi manualem rectorem seu praedicatorem virum idoneum et valentem, ipsumque mutandi, amovendi et alienandi dumtaxat ex iustis et rationabilibus causis, ut praemissum est, quoties expedire videbitur, plenam et liberam habere debeant facultatem. Qui quidem praedicator ratione officii praedicationis huiusmodi debeat praedicare et proponere verbum Dei in ipsa collegiata ecclesia *Lovicensi* diebus dominicis et festivis ad populum ac etiam diebus quadragesimalibus aliisque temporibus consuetis et locis opportunis, quoties visum fuerit et necesse pro laude et honore Dei et populi christiani informatione. Quo finito exhortetur populum, ut pro pace et unitate S. Matris Ecclesiae, felici statu regni et pro nobis ac pro nostrae dictique olim domini *Jacobi* decani, qui huiusmodi officii praedicationis primarius fuit dotator, animarum salute, orare velit, propitiationem divinam singularius implorando. Qui etiam praedicator pro tempore missas eidem altari annexas, duas videlicet pro defunctis secunda et quarta feriis imponendo etiam specialem collectam pro sacerdote defuncto et tertiam de *beata virgine Maria* die sabbati singulis septimanis cuiuslibet anni per se vel per alium legere et adimplere absque omni negligentia, in quo eius conscientiam oneramus, et alias pro devotione Deum omnipotentem pro pace et unitate s. matris ecclesiae et reipublicae incremento exorando, onera quoque eiusdem altaris omnia et singula supportando et in ipsa ecclesia superpelliciatus, prout et ceteri beneficiati et altaristae, horis et temporibus consuetis incedere teneatur et sit adstrictus. Pro quo quidem praedicationis officio nunc honorabilem virum dominum *Petrum de Crasnopole* [3]), actu presbyterum, scientia et vita probatum, praefatus dominus *Nicolaus* decanus una cum capitulo

[1]) *Maleszyce*, wieś położona w parafii kolegiaty *łowickiej*. [2]) *Mikołaj Kotwicz* h. *Kotwicz*, kanonik *gnieźnieński* i dziekan *łowicki*, o którym już było wyżej. [3]) *Piotr z Krasnopola.*

dictae ecclesiae *Lovicensis* elegerunt, nominarunt et deputaverunt, illudque sibi contulerunt per ipsum regendum, et eius onera iuxta formam praeinsertam portandum ac decimas in villis praedictis *Pliczvia* et *Malischicze* una cum horto et area praedictis pro suis usibus et sumptibus plene et integre occasione officii praedicationis nec non domo pro altarista, ut praefertur, assignata tollendum, percipiendum et utifruendum: quodque iam exnunc eidem *Petro* et in futurum alteri praedicatori et ad officium praedicationis huiusmodi sive per cessum sive decessum ipsius per decanum et capitulum ecclesiae *Lovicensis* praedictae electo, nominato et assumpto liceat vigore praesentium corporalem, realem et actualem decimarum in *Pliczvya* et in *Malischicze* praedictarum pro dicto officio praedicationis designatarum, ac horti, areae et domus praedictae possessionem libere apprehendere et pro suis usibus retinere, quamdiu in praedicationis officio huiusmodi laboraverit. In cuius rei testimonium nostrum et dicti capituli *Lovicensis* sigilla praesentibus sunt appensa. Datum et actum in *Lovicz* apud ecclesiam collegiatam eiusdem sub anno a Nativitate Domini millesimo quadringentesimo nonagesimo secundo, die vero prima mensis Junii, nobis inibi cum venerabilibus et honorabilibus viris dominis *Clemente de Nyeznamirovicze* [1]), praeposito, *Joanne de Czyechoslavicze* [2]) custode, *Stanislao de Schamovo* [3]), *Nicolao de Byelavicze* [4]), *Joanne Grabya de Vola Grabyna* [5]), *Paulo Chodakowskj* [6]), *Joanne de Vagancze* [7]) et *Joanne de Grothkow* [8]), praelatis et canonicis dictae ecclesiae collegiatae *Lovicensis* existentibus, praesentibus etiam honorabilibus viris *Laurentio de Vawrzinczicze* [9]) in *Znenna* [10]) et *Paulo de Sbaschyn* [11]) in *Vissokinicze* [12]) parochialium ecclesiarum rectoribus, notariis publicis, scribisque nostris, testibus ad praemissa vocatis pariter et rogatis.

V.

Copia privilegii super decimas in Gosd [13]) *et Ostraląnka* [14]) *manipulares nec non super libertate excidendi robora et ligna in boris et silvis dominis praelatis et canonicis ecclesiae Lovicensis.*

In nomine Domini amen. Ad rei memoriam sempiternam. Clementia Salvatoris nostri humanae fragilitati, quae et in oblivionem et in errorem collabi consuevit, industriosum indidit remedium, ut naturali deficiente fabrica scriptura et testium

[1]) *Klemens z Nieznamierowic* (wsi z kościołem parafialnym w dzisiejszej dyecezyi *sandomirskiej* dekanacie i powiecie *opoczyńskim)* proboszcz *łowicki*. [2]) *Jan z Ciechosławic* (wieś w parafii *Piątek* w dekanacie i dowiecie *łęczyckim)* kustosz. [3]) *Stanisław Szamowski z Szamowa* (wsi w parafii *Witonia* tegoż dekanatu). [4]) *Mikołaj z Bielewic* (wieś w parafii *Wejwery* w powiecie i dekanacie *maryampolskim).* [5]) *Jan Grabia z Woli Grabinej*, wsi należącej do parafii *Srocko*, w powiecie i dekanacie *łódzkim*. [6]) *Paweł Chodakowski*, kanonik *gnieźnieński* i *łowicki* h. *Dołęga* † około 1527 (Ks. Korytkowski l. c.). [7]) *Jan z Wyganek* (wsi położonej w parafii *Pamięcin*, powiecie i dekanacie *kaliskim).* [8]) *Jan z Grotkowa Grotkowski* h. *Ogończyk* (Niesiecki l. c. II, 315). [9]) *Wawrzyniec z Wawrzyńczyc* pleban *żniński*. [10]) *Żnin*, miasto arcybiskupie. [11]) *Paweł ze Zbąszynia*. [12]) *Wysokienice*, wieś z kościołem parafialnym w dekanacie i powiecie *skierniewickim*. [13]) *Góźd*, dziś w kluczu *skierniewickim* nie znany [14]) *Ostrołęka*, wieś w parafii *Główno*, powiecie i dekanacie *łowickim*.

quasi quadam arte, ut perpetui actus eius, quantum fas est, consistant, corroboret et perennet: proinde nos *Vincentius*[1], Dei et apostolicae Sedis gratia s. ecclesiae *Gnesnensis* archiepiscopus et primas, significamus tenore praesentium, quibus expedit, universis, tam praesentibus quam futuris, praesentium notitiam habituris, quod modo pridem zelo specialis devotionis accensi ac ob salutem animarum ecclesiam parochialem in villa nostra *Campino*[2], in castellania *Lovicensi* sita, ad honorem omnipotentis Dei eiusque genitricis *Mariae*, *virginis gloriosae*, ac sub titulo *beati Adalberti martyris*, ac *beatae Barbarae virginis*, de novo fundavimus et ereximus villasque mensae nostrae archiepiscopalis, videlicet *Campina*, *Zabostovo maior*[3], *Plaskoczyno*[4], *Schramovo*[5], *Gangolyno*[6] et *Patokj*[7], ac incolas earundem ab ecclesia collegiata *S. Mariae* in *Lovicz*, cui iure parochiali subiectae erant, ex causis urgentibus et in litteris erectionis dictae novae ecclesiae, per nos descriptis, alienando et removendo adiunximus, adscripsimus, anneximus et incorporavimus, necnon etiam inter alia bona, quae de mensa nostra archiepiscopali in dotem dictae ecclesiae in *Campina* de quolibet cmethone tres siliginis et tres avenae coros ratione missalium, et in *Zabostovo maiori*, *Plaskoczyno*, *Schramovo*, *Gangolyno* et *Patokj* de quolibet cmethone per unum corum avenae praetextu colendae; quodque et in praedictis villis, videlicet *Schramovo* et *Patokj* post agros et araturas advocatorum decimam manipularem, item in *Campina* et *Zabostovo maiori*, *Plaskoczino* et *Gangolino* de quolibet manso advocatorum sex grossos latos *Pragensis* monetae ratione decimae ipsi ecclesiae in *Campina* per ipsamque et eius rectorem pro tempore existentem, percipienda, tollenda et possidenda de annuentia et voluntate praelatorum et canonicorum ecclesiae collegiatae *S. Mariae Lovicensis*, qui in vim incorporationis ipsis et eorum ecclesiae praefatae factae easdem decimas advocatorum et frumenta ratione missalium et colendae percipiebant, annecimus et incorporavimus, prout haec et alia in litteris nostris erectionis et incorporationis ipsi ecclesiae in *Campina* datis clarius continentur; et ne praedicta ecclesia collegiata *S. Mariae* in *Lovicz* eiusque praelati et canonici per praefatam alienationem decimarum et frumentorum dispendium detrimentumve in proventibus et fructibus ipsorum quoquomodo patiantur et pro commodo reportarent iacturam, praenarratas decimas et frumenta taliter ecclesiae in *Campina* per nos incorporata redimendo et ab ipsis praelatis et canonicis *Lovicensibus* eximendo dictae ecclesiae *S. Mariae* in *Lovicz* ac praelatis et canonicis eiusdem, ipsos contentando et consolando ac in recompensam et per viam commutationis praemissorum sub ratihabitione venerabilium fratrum nostrorum praelatorum et canonicorum capituli nostri *Gnesnensis*, duas decimas manipulares omnis grani et seminis post agros et araturas cmethonum in villis *Gosd*, dominorum *Joannis* et *Nicolai*, dictorum *Copaczk*, et *Ostrolanka*, in qua nondum libertas expiravit, tam post agros exstirpatos, quam in futurum in haereditatibus villarum praedictarum exstirpandos, excrescentes et provenientes in clave seu territorio *Squiernyevicensi* consistentes, ad nos quoque et mensam nostram archiepiscopalem pertinentes, donavimus, dedimus, assignavimus et incorporavimus, damusque, assignamus et incorporamus, per ipsos praelatos et canonicos eorumque ecclesiam praefatam decimandas,

[1]) *Wincenty Kot z Dembna* (1436—1448). [2]). *Kampina*, wieś z kościołem parafialnym w dekanacie i powiecie *łowickim*. [3]) *Zabostów*. [4]) *Płaskocin*, [5]) *Szromów*, [6]) *Gągolin*, [7]) *Patoki*, wsie stanowiące parafię *kampińską*.

locandas, levandas, habendas, percipiendas, tenendas, possidendas et in usus ipsorum beneplacitos convertendas; damus etiam et concedimus per praesentes eisdem praelatis et canonicis ecclesiae *Lovicensis* crebro dictae robora pro aedificiis et ligna in silvis nostris, in quibus oppidani de *Lovicz* et homines nostri eandem excidere consueverunt pro necessitate et usibus ipsorum ac scholae plenam excidendi facultatem perpetuo temporibus duraturis. In cuius rei testimonium nostrum et capituli nostri praedicti sigilla praesentibus sunt appensa. Actum et datum in *Lovicz* feria quinta proxima post festum *Assumptionis S. Mariae virginis* anno Domini millesimo quadringentesimo quadragesimo quinto, praesentibus ibidem venerabilibus et honorabilibus dominis *Thoma de Strzampino* [1], s. theologie professore et decretorum doctore, canonico et *Joanne Furman* [2], custode ecclesiae nostrae *Gnesnensis*, *Jacobo de Malonovo* [3], notario, et *Joanne Rod* [4], in *Lopyenno* capellano, parochialium ecclesiarum rectoribus, ac *Nicolao de Kyelkovicze* [5], bacalario in decretis, cancellario curiae nostrae, qui praesentes habuit in commissis, et aliis testibus pluribus fide dignis.

VI.

Copia privilegii donationis decimarum in villis Potokj [6] et *Syerszchow* [7] *praelatis et canonicis ecclesiae Lovicensis.*

In nomine Domini amen. Ad perpetuam rei memoriam. Saluti animarum debita cum providentia consulitur, dum eorum, qui se sua liberalitate exhibent cernuos, actus pietatis diriguntur in sempiternum Regis ac Domini beneplacitum atque voluntatem; proinde nos *Jacobus de Senno* [8] Dei gratia s. ecclesiae *Gnesnensis* archiepiscopus et primas, significamus tenore praesentium universis tam praesentibus et futuris, quod dominus reverendissimus *Vincentius Coth* [9] *Kmithae* carpentario molendinum in *Campyna* et *Joannes Grusczinskj* [10], archiepiscopi praedecessores nostri, quatuor laneos in eadem *Campyna* desertos *Nicolao* olim *Byelawskj*, procuratori , in iacturam et detrimentum castri *Lovicensis* dedissent donationeque primus temporali et secundus perpetua donavissent, molendinum et laneos praefatos sic a mensa archiepiscopali sub ratihabitione venerabilis capituli nostri *Gnesnensis* alienando et abrogando; nos volentes huiusmodi molendinum et laneos summae necessitati castri utiles atque opportunos recuperare et mensae nostrae reintegrare, prout plura alienata et abrupta recuperavimus et reintegravimus, molendinum et quatuor mansos praefatos a successoribus eorundem *Kmithae* et *Byelawskj* pro centum

[1]) *Tomasz Strzępiński*, późniejszy biskup *krakowski*. [2]) *Jan Furman z Niesamyśla*, kanonik później kustosz *gnieźnieński*, archidyakon *warszawski* i dziekan *łęczycki* † 1458 (Ks. Korytkowski l. c.) [3]) *Jakób z Malonowa.* [4]) *Jan Roth* albo *Rod*, wikaryusz w *Łopiennie* (Acta Capit. Gnesn.). [5]) *Mikołaj z Kiełkowic*, późniejszy proboszcz *łowicki*. [6]) *Potoki*, wieś należąca do parafii *Kampina*. [7]) *Sierzchów*, wieś w parafii *Bednary*. [8]) *Jakób z Sienna Sieniński* (1473—1480). [9]) *Wincenty Kot z Dembna*, arcybiskup (1436—1448). [10]) *Jan Gruszczyński* (1464—1474).

sexagenas mediorum grossorum redemimus et mensae nostrae restitui procuravimus; et quia sic transeundum est per temporalia, ut non obliviscantur aeterna, in recompensam reemptionis huiusmodi propriis nostris sumptibus factae, et in retributionem mercedis aeternae, habendo devotionem singularem ad ecclesiam nostram collegiatam *Lovicensem*, in qua ex frequentia cleri et cultus divinus crescit et Deus, cui honor debetur, sine cessatione veneratur, praefatae ecclesiae alias pro sustentatione praelatorum et canonicorum eiusdem ob animae nostrae salutem duas decimas manipulares et canapi in villis *Patokj* et *Syerzechow*, in castellania *Lovicensi* consistentibus, nostras et ad eandem mensam nostram spectantes cum earundem omnibus et singulis proventibus, usibus iure decimandi et obventionibus universis, nihil pro nobis aut nostris successoribus in eisdem reservando, aut quomodolibet excipiendo, de certa nostra scientia ac voluntate expressa damus, donamus, largimur, conférimus et incorporamus, attribuimus et appropriamus, per ipsos dominos praelatos et canonicos alias capitulum *Lovicense* tenendum, habendum, possidendum, utifruendum, obtinendum, decimandum, percipiendum, levandum, tollendum et in usus beneplacitos, preut ipsis videbitur expedire, convertendum perpetuo et in aevum venerabilis capituli nostri *Gnesnensis* sub ratihabitione per praesentes. In cuius rei testimonium nostrum et praefati venerabilis capituli nostri *Gnesnensis* sigilla praesentibus sunt appensa. Actum et datum *Gnesnae* feria quinta *Natalis S. Adalberti* in capitulo generali sub anno millesimo quadringentesimo septuagesimo octavo, praesentibus venerabilibus dominis *Uriele de Gorka* [1]), nostrae *Gnesnensis* et *Posnaniensis* praeposito, regni Poloniae cancellario, *Jacobo Koth de Dambno* [2]) decano, *Joanne de Xyasch* [3]) archidiacono, *Nicolao* de eadem *Xyasch* [4]) cantore, *Michaele de Lassocky* [5]) scholastico, *Alberto de Gay* [6]), custode *Joanne de Zaxyn* [7]) canonico, *Petro de Pnyevy* [8]) vicario in spiritualibus et officiali, *Stanislao de Byelavy* [9]), *Joanne de Brzosthovo* [10]), *Stanislao de Brudzevo* [11]), *Paulo de Czanstkow* [12]), *Benedicto de Lopyenno* [13]), *Andrea Grusczinskj* [14]), *Martino de Nyechanow* [15]), *Vladislao de Posnania* [16]), decretorum doctoribus, *Adam de Dambrowka* [17]) et *Stanislao Jablowskj* [18]), praelatis et canonicis memoratae nostrae ecclesiae *Gnesnensis*.

[1]) *Uryel Górka*, proboszcz *gnieźnieński* i *poznański*, kanclerz w. koronny, następnie biskup *poznański* † 1498. [2]) *Jakób Kot z Dembna* h. *Doliwa*, dziekan *gnieźnieński*, kanonik *poznański* † około r. 1480. [3]) *Jan z Xiąża*, archidyakon *gnieźnieński*, kustosz *kujawski*, kanonik *krakowski*, *kujawski* i *poznański*, scholastyk *kruświcki*, brat poprzedzającego † około r. 1480. [5]) *Michał Lasocki* h. *Dołęga* scholastyk *gnieźnieński* i kanonik *poznański*. [6]) *Wojciech z Gaju Gajewski* h. *Jelita*, kustosz *gnieźnieński*, kanonik *krakowski* i *poznański* † około 1488. [7]) *Jan Zaksiński*, kanonik, później kanclerz *gnieźnieński*, zrezygnował 1488. [8]) *Piotr Pniewski* h. *Nałęcz*, proboszcz *kujawski*, kantor *poznański*, kanonik *gnieźnieński* i *płocki* † około 1482. [9]) *Bielawski Stanisław*, kanonik *gnieźnieński* i archidyakon *łęczycki* † 1479. [10]) *Jan z Brzostkowa Brzostkowski*, kanonik *gnieźnieński* i *poznański* † 1499. [11]) *Stanisław z Brudzewa Brudzewski* h. *Pomian*, kanonik *gnieźnieński*, *kujawski* i *poznański* † 1487. [12]) *Paweł Cząstkowski*, kanonik *gnieźnieński* i pleban w *Marzeninie* † 1480. [13]) *Benedykt z Łopienna*, kanonik *gnieźnieński*, *krakowski* i *kujawski*, kanclerz arcybiskupa *Gruszczyńskiego* † 1480. [14]) *Andrzej Gruszczyński*, kanonik *gnieźnieński*, *krakowski* i *kujawski*, archidyakon *kaliski*, brat prymasa † 1482. [15]) *Marcin Niechanowski z Niechanowa*, kanonik *gnieźnieński*, *krakowski* i *uniejowski*, kustosz *łęczycki*, mistrz dekretów † 1492. [16]) *Władysław z Poznania*, kanonik *gnieźnieński* i *poznański*, mistrz dekretów † około 1490. [17]) *Adam Dąbrowski*, kanonik *gnieźnieński*, dziekan *poznański* † 1494. [18]) *Stanisław Jabłkowski* h. *Wczele*, kanonik *gnieźnieński* † około 1485 (Ks. Korytkowski l. c.).

VII.

Tenor privilegii super decimam in campo Turze polye, villae Syerzchow adiacenti, sequitur huiusmodi:

In nomine Domini amen. Ad perpetuam rei memoriam. Nos *Joannes de Lasko*, Dei gratia s. ecclesiae *Gnesnensis* archiepiscopus, legatus natus et primas, significamus tenore praesentium, quibus expedit universis, quomodo, dum verteretur diutius coram nobis materia quaestionis inter subditos nostros villanos villarum nostrarum *Syerzchow* [1]) et *Zyampkj* [2]) in castellania *Lovicensi* consistentium occasione campi, *Turze polye* nuncupati, inter ipsas villas iacentis et per villanos villae *Zyampkj* aliquantulo tempore occupati, nos cognoscentes sufficienter, quod campus ille ad villam *Syerzchow* ab antiquo pertinebat eorumque de iure esset (sic), ipsum eidem villae *Syerzchow* appropriavimus, adiudicavimus et restituimus, villanis de *Zyampkj* super eo silentium perpetuum imponendo, prout in ipsorum villanorum in *Syerzchow* privilegio per nos eis de consensu venerabilium fratrum capituli nostri dato latius continetur. Tandem venientes ad nostri praesentiam venerabiles domini praelati et canonici ecclesiae collegiatae *Lovicensis* retulerunt nobis, quod decima manipularis omnis grani in tota illa villa *Syerzchow* ad ipsorum capitulum pertinet eamque semper percipit, quod et probarunt in continenti privilegio sufficienti, et ita quoque (de) illo campo *Turze polye* eidem villae *Syerzchow* per nos adiudicato, appropriato et restituto, decimam eis de iure deberi, supplicantes nobis humiliter, ut praefatam decimam ipsorum capitulo adiudicaremus et percipere libere admitteremus; nos igitur communicato super hoc peritorum consilio, eandem decimam manipularem omnis grani de praefato campo *Turze polye* provenientem eidem capitulo *Lovicensi* dedimus et ad perceptionem ipsius admisimus, damusque et admittimus praesentibus de consensu venerabilium fratrum capituli nostri, volentes et decernentes, ut eadem decima utatur, fruatur eamque in usus suos convertat, prout ei utilius videbitur, perpetuo et in aevum. Ratione cuius quidem donationis praefatae decimae sic ut praemissum est, per nos factae, submiserunt se praefati domini praelati et canonici vigilias cum missa omni anno loco anniversarii in die depositionis nostrae pro salute animae nostrae decantare et submittunt, ad quod faciendum nos ipsorum conscientias oneramus. In cuius rei fidem et testimonium nostrum et capituli nostri sigilla sunt subappensa. Datum *Gnesnae* in capitulo generali *Translationis* divi *Adalberti* anno Domini millesimo quingentesimo decimo septimo, praesentibus venerabilibus viris dominis *Bartholomaeo Coschmynskj* [3]) custode, *Vincentio de Lagyewnikj* [4]) vicario in spiritualibus et officiali generali, *Paulo Chodakowskj* [5]), *Mathia Kyyo-*

[1]) *Sierzchów*, wieś położona w parafii *Bednary*. [2]) *Ziąbki*, wieś należąca do parafii *Bolimów*. [3]) *Koźmiński Bartłomiej z Koźmina*, kustosz *gnieźnieński* i *poznański* † 1517. [4]) *Wincenty Łagiewnicki*, archidyakon *gnieźnieński* i *warszawski*, officyał i wikaryusz jeneralny arcybiskupa *Łaskiego* † 1525. [5]) *Paweł Chodakowski* h. *Dołęga*, kanonik *gnieźnieński*.

wskj[1]), *Andrea Czyessyelskj*[2]) licenciato in decretis, *Anselmo Lukowskj*[3]), *Joanne Grothkonis de Ruda*[4]) decretorum doctore, *Spitkone de Buzenin*[5]), *Joanne Bussynskj*[6]), *Joanne de Lyeznicza*[7]) sacrae theologiae professore, praelatis et canonicis *Gnesnensibus*, testibus circa praemissa.

Transivit per manus *Vincentii Lagyewniczskj*, canonici *Gnesnensis* in absentia cancellarii.

VIII.

Tenor privilegii ad decimam in Swyathe[8]) *pro pratis in Viczye*[9]) *iure permutationis dominis canonicis datam.*

In nomine Domini amen. Ad perpetuam rei memoriam. *Joannes*[10]), Dei gratia s. ecclesiae *Gnesnensis* archiepiscopus, legatus natus et primas, significamus tenore praesentium, quibus expedit universis, quomodo, dum saepe verterentur coram nobis controversiae, contentiones et lites inter venerabiles dominos canonicos ecclesiae collegiatae *Lovicensis* nostrae dioecesis et cmethones villae nostrae *Viczye* nuncupatae in castellania *Lovicensi* consistentis, occasione pratorum canonicalium, quae iidem canonici circa illam villam nostram et in illa eadem haereditate *Viczye* ab antiquo ex fundatione et erectione habent et possident eisdemque utebantur semper et utuntur in hactenus pacifice et quiete. Quae prata iidem cmethones nostri, quotiescunque eos agros hiemales, *ugory* appellatos, penes illa prata habere contingebat et contingit, toties ea ipsis dominis canonicis depascebant et depascunt et propterea ab eis pro ipsis pratis saepe excommunicabantur tandem, donec eis damnum commissum resarciretur et persolveretur, unde fuit, quod iidem cmethones saepe ad nos questuri contra eosdem canonicos veniebant, prout et hoc anno currenti venerunt, petentes se absolvi ab ipsorum censuris ex eadem causa contra se prolatis; nos igitur volentes inter eos pacem et mensae nostrae conditionem facere meliorem, praemissa prius de more visitatione et relatione a visitatore, scilicet venerabili domino *Spitkone de Buzenin*, custode *Gnesnensi*, recepta, talem inter partes pro pace perpetua inter eas servanda permutationem fecimus, videlicet dedimus ipsis dominis canonicis *Lovicensibus* pro eisdem pratis permutative decimam mensae nostrae archiepiscopalis in villa *Swyantha*, sub parochiali *Makow* in castellania *Squiernyevicensi* consistente, valoris trium marcarum annuatim, quam a nobis libenter acceperunt; prata vero libere resignarunt. Quae prata dedimus eisdem cmethonibus villae in

[1]) *Maciej Kijowski ze Służewa* h. *Ogończyk*, kanonik *gnieźnieński* i *łęczycki* † około 1525. [2]) *Ciesielski Andrzej z Cieśli* h. *Zadora*, kanonik *gnieźnieński* i *poznański*. [3]) *Anzelm Łukowski*, kanonik *gnieźnieński* i kantor *poznański* † około 1543. [4]) *Jan*, syn *Grotkona z Rudy*, kanonik *gnieźnieński*. [5]) *Spytek z Bużenina*, kanonik, późniejszy kustosz i kanclerz arcybiskupa *Łaskiego*. [6]) *Jan Busiński* h. *Grzymała*, kanonik, później suffragan *gnieźnieński*, biskup *nazareński* † 1541. [7]) *Jan z Leźnicy*, kanonik *gnieźnieński*, doktor teologii i mistrz dekretów † około 1530. [8]) *Święte*, wieś należąca do parafii *Maków* w powiecie i dekanacie *skierniewickim*. [9]) *Wicie*, wieś w parafii *Kocierzew* w dekanacie i powiecie *łowickim*. [10]) *Jan Łaski*.

Viczye, de quibus quidem pratis ipsi cmethones submiserunt se et submittunt sponte et libere dare nobis et successoribus nostris de eisdem pratis annuatim tres marcas census ad quodlibet festum *S. Martini* pariter cum alio censu, quem nobis ex antiquo ex eadem villa dare et persolvere consueverunt et solvunt, prout damus et assignamus de consensu venerabilium fratrum capituli nostri, volentes et decernentes, ut tam ipsi domini canonici *Lovicenses* et eorum successores praefatis decimis a nobis permutative eis datis et a nobis receptis, quam illi cmethones de *Viczye* praefatis pratis et ipsorum success ꝫ es utantur, fruantur perpetuo et in aevum. In cuius fidem et testimonium nostrum et dicti capituli sigilla praesentibus sunt appensa. Datum *Gnesnae* in capitulo generali pro festo Natalis *divi Adalberti* celebrato, anno Domini millesimo quingentesimo decimo nono, praesentibus ibidem venerabilibus dominis *Vincentio de Lagyewniky* [1]) archidiacono vicarioque in spiritualibus et officiali nostro generali, *Spitkone de Buzenin* [2]) custode et canonico curiae nostrae, *Stanislao de Lyppovyecz* [3]) cancellario, *Mathia Kyyowskj* [4]), *Andrea Czyessyelskj* [5]), *Anselmo Lukowskj* [6]), *Joanne Grot* [7]) decretorum doctore, *Felice Naropinskj* [8]), *Joanne de Lyesznicza* [9]) doctore, *Joanne Bussynskj* [10]), *Joanne Rybyenskj* [11]), *Nicolao* [12]) episcopo *Naturiensi*, canonico et suffraganeo, *Juliano Chelmskj* [13]), *Georgio Myskowsky* [14]) utriusque iuris doctore et *Alberto Zaluskj* [14]), praelatis et canonicis s. ecclesiae nostrae *Gnesnensis*, tunc capitulum generale nobiscum repraesentantibus, testibus circa praemissa.

Transivit per manus *Stanislai de Lippovyecz*, cancellarii *Gnesnensis*. Idem manu propria scripsit.

IX.

Tenor privilegii super taxam domorum post mortem alicuius praelati et canonici nec non de testamentis etc.

In nomine Domini amen. Ut rei gestae apud posteros plena memoria habeatur, nos *Vincentius* [15]), Dei gratia s. ecclesiae *Gnesnensis* archiepiscopus et primas, significamus tenore praesentium, quibus expedit, universis tam praesentibus quam futuris, praesentium notitiam habituris, quomodo constituti coram nobis venerabiles et honorabiles viri domini *Stanislaus* praepositus et *Joannes* canonicus *Lovicensis*, suo et aliorum praelatorum et canonicorum nominibus nobis cum debita instantia supplicarunt, quatenus areas, domos et aedificia in dictis ipsorum areis circa dictam

[1]) Cfr. dokument VII. [2]) Tak samo. [3]) *Stanisław z Lipówca* h. *Ciołek*, kanclerz *gnieźnieński*, kanonik *kujawski* i *poznański* i kolegiaty *ś. Jerzego* na zamku w *Gnieźnie* † 1540. [4]), [5]), [6]) Cfr. dokument VII. [7]) *Feliks Naropiński*, dziekan *kujawski*, kanonik *gnieźnieński*, *krakowski* i *poznański* h. *Belina*. [8]) i [9]) Cfr. dokument VII. [10]) *Jan Rybieńshi*, kanonik *gnieźnieński* i *poznański*, proboszcz *kruświcki* † 1424. [11]) *Mikołaj*, biskup *naturyeński*, suffragan i kanonik *gnieźnieński* † 1526. [12]). *Julian Chełmski*, kanonik *gnieźnieński*, *krakowski* i *poznański*, proboszcz *ś. Michała* na zamku w *Krakowie* † 1531. [13]) *Jerzy Myszkowski*, kanonik *gnieźnieński*, archidyakon *krakowski* o. pr. doktor † 1543. [14]) *Wojciech Załuski*, kanonik *gnieźnieński* i *kruświcki*, proboszcz w *Strzyżewie* i *ś. Michała* w *Gnieźnie* † 1547 (Ks. Korytkowski l. c.). [15]) *Wincenty Kot z Dembna* (1436—1448).

ecclesiam *Lovicensem* constructa, post decessum alicuius ex ipsis vacanda vel vacantia ad certam taxari pecuniae quantitatem ipsis singulis coniunctim dare condignam facultatem necnon testamenta piis votis supplicum in desideriis extremis pro ecclesia *Lovicensi* ad eorum usum, sustentationem et augumentum collegii eorum facta ratificare, approbare et confirmare dignaremur. Nos igitur, qui iustis petitionibus libentes annuimus eaque favoribus prosequimur opportunis, praenominatis dominis *Stanislao* ac aliis praelatis et canonicis et eorum successoribus, qui fuerunt pro tempore, areas et structuras in eisdem singulas praelatorum et canonicorum, quum eorum aliquem de hac luce decedere contingat, taxare ad certam summam pecuniae pro successore in easdem plenam tenore praesentium de consensu venerabilium dominorum fratrum nostrorum capituli *Gnesnensis* tribuimus perpetuo facultatem ac omnia et singula testamenta per quascunque personas pia devotione pro dicta ecclesia collegiata *Lovicensi* et sustentatione praelatorum et canonicorum ipsius ecclesiae rite facta seu etiam in posterum facienda ratificavimus, approbavimus et confirmavimus ac tenore praesentium ratificamus, approbamus et confirmamus, decernentes, ea robur obtinere perpetuae firmitatis; volumus autem, quod, quum aliquem praelatorum et canonicorum dictae ecclesiae *Lovicensis* de medio tolli contingat sive testatum sive intestatum, quod bona ipsius praelati aut canonici defuncti per nostrum capitaneum *Lovicensem* aut eius burgrabium seu aliquem ipsius procuratorem post mortem ipsius derelicta quovis modo non recipiantur neque impediantur, sed ipsi praelati ac canonici de huiusmodi bonis mobilibus et immobilibus, si testata, iuxta testatorum voluntatem, si vero intestata existant, secundum conscientiam eorum pro anima defuncti de eiusdem rationabiliter disponant, in quo eorum conscientiam oneramus per praesentes. In quorum testimonium et evidentiam pleniorem nostrum et capituli nostri sigilla maiora praesentibus sunt appensa. Actum et datum *Gnesnae* feria secunda proxima ante festum *S. Margarithae* anno Domini millesimo quadringentesimo quadragesimo, praesentibus ibidem venerabilibus egregio et honorabilibus ac nobilibus viris dominis, *Joanne de Nyevyesch* [1]) archidiacono, *Joanne Furman* [2]) custode, *Thoma de Strzampino* [3]) decretorum doctore, canonico, *Martino de Tarnowka* [4]) *Vyelunensi*, *Bodzyanta de Vyankovo* [5]) *Lanciciensi* canonicis et *Vincentio de Byeganovo* [6]) haerede, testibus circa praemissa.

Transivit per mansus *Joannis Pauli* cancellarii.

X.

Tenor privilegii super decimas Rogoszno [7]), *Ruchna* [8]) *et Jassyona* [9]) *super missam de beata Virgine vicariis ecclesiae Lovicensis decantandam datis et donatis* (sic).

In nomine Domini amen. Ad perpetuam rei memoriam. *Joannes* [10]), Dei gratia s. ecclesiae *Gnesnensis* archiepiscopus et primas. Inter ceteras pastoralis officii

[1]) *Jan Chebda z Niewiesza*, o którym było wyżej. [2]) *Jan Furman* (cfr. dok. V). [3]) Tak samo. [4]) *Marcin z Tarnówki*, kanonik *wieluński*. [5]) *Bodzanta z Jankowa Jankowski*, kanonik *łęczycki* (Ks. Korytkowski l. c.). [6]) *Wincenty z Bieganowa*. [7]) *Rogoźno*, wieś w parafii *domaniewickiej*. [8]) *Ruchna*, wieś w parafii *Głowno*. [9]) *Jasionna*, wieś w parafii *Bolimów*. [10]) *Jan Odrowąż Sprowski* (1453—1464).

sollicitudines, cui licet immeriti praesidemus, ad id mentis nostrae dirigimus intuitum, ut tempore felicis nostri regiminis cultum divinum ampliare et animas Christi sanguine redemptas, ut gloriam regni coelestis mereantur, lucrifacere valeamus, ecclesiaeque nobis subiectae in spiritualibus et temporalibus felicia suscipiant incrementa: notum igitur facimus universis tam praesentibus quam futuris, praesentium notitiam habituris, quod considerantes, quomodo in ecclesia collegiata *S. Mariae Lovicensi* in bonis mensae nostrae archiepiscopalis fundata et erecta nondum sit missa matutina instituta, in qua Deus gloriosus et beatissima *virgo Maria*, advocata nostra praecipua, laudaretur, missam ad laudem et gloriam Dei et in augmentum cultus divini instituere, habentes singularem affectum ad ecclesiam praedictam *Lovicensem* et personas illius, quae ita se in officiis et laudibus divinis exhibent studiosos, ut merito debeant a nobis prosequi gratia et favore speciali, sub ratihabitione venerabilium fratrum nostrorum dominorum praelatorum et canonicorum capituli ecclesiae nostrae *Gnesnensis* decimas novalium campestres et manipulares cuiuslibet grani et seminis in villis *Rogozno*, alias *Dolyvye*, et in *Ruchna* et in *Jassyenye* ab antiquo provenientes ad nosque et mensam nostram archiepiscopalem spectantes et pertinentes in terra *Ravensi*, ducatus *Mazoviae*, et tenutis nostris *Lovicensibus* et *Squirnyevicensibus* consistentibus pro dicta matura missa per omnes et singulos vicarios dictae ecclesiae *Lovicensis* decantanda eidem universitati vicariorum dedimus, donavimus damusque et donamus gratiose per praesentes, nihil iuris, proprietatis et dominii in eisdem decimis pro nobis et nostris successoribus reservantes, per ipsos vicarios seu universitatem eorum habendum, tenendum, possidendum, decimandum, utifruendum et, prout ipsis utilius videbitur, de eisdem disponendum temporibus perpetuis et in aevum. Quam quidem missam maturam de *Beata* et *gloriosa virgine Maria*, domina nostra, in recompensam huiusmodi nostrae donationis singulis diebus perpetuis temporibus praefati vicarii singulariter singuli, qui fuerint pro tempore, decantare voce sonorosa tenebuntur, demptis secundis et quintis feriis, in quibus loco praedictae missae *beatae Virginis*, feriis quintis de *Corpore Christi*, collectam specialem pro antistite imponentes, feriis vero secundis nobis, quando Deo placuerit, ab hac luce sublatis, missam defunctorum pro antistite et salute nostra explere et decantare tenebuntur et obligabuntur sub onere conscientiarum ipsorum et excommunicatione iuris. In cuius rei testimonium nostrum et dicti capituli nostri sigilla praesentibus sunt appensa. Actum et datum in *Unyeiow* feria sexta infra octavas solemnes *Paschae* anno Domini millesimo quadringentesimo sexagesimo secundo, praesentibus venerabilibus dominis *Joanne Stankonis de Glogovia* [1]) doctore medicinae, decano *Glogoviensi* et canonico *Vyelunensi*, *Joanne Pyenyazek de Vitovicze* [2]) decano *Lanciciensi* et canonico *Cracoviensi*, *Jacobo de Covalyevicze* [3]) decano *Loviczensi* et canonico *Unyeyoviensi* ecclesiarum, testibus ad praemissa.

Transivit per manus *Petri Karskj* [4]) canonici *Gnesnensis* tunc procuratoris capituli de mandato dominorum in absentia cancellarii.

[1]) *Jan*, syn *Stanka* z *Glogowy*. [2]) *Jan z Witowic Pieniążek*, archidyakon *gnieźnieński*, dziekan *łęczycki*, kanonik *krakowski*. [3]) *Jakób z Kowalewic*, dziekan *łowicki* i kanonik *uniejowski*. [4]) *Piotr Karski*, kanonik *gnieźnieński*.

XI.

Item ecclesia Lovicensis collegiata habet unum lapidem cerae purgatae pro cereo Paschali per consules dandum, de quo habetur privilegium, cuius tenor sequitur talis:

Capitulum s. ecclesiae *Gnesnensis*. Significamus tenore praesentium, quibus expedit, universis, quomodo dum coram nobis et venerabili domino *Predvogio de Grandj*, praeposito et administratore in spiritualibus et temporalibus eiusdem ecclesiae *Gnesnensis*, sede vacante, orta fuisset inter honorabiles dominos praelatos et canonicos ecclesiae collegiatae *S. Mariae Lovicensis* ex una et providos proconsulem et consules oppidi *Lovicz* parte ex altera materia quaestionis de et super solutione unius lapidis cerae ipsis praelatis et canonicis et eorum ecclesiae praedictae debitae et eius occasione materiam quaestionis tandem comparentibus coram nobis in loco capitulari venerabili domino *Nicolao de Kyelkovice* bacalario in decretis, decano *Lovicensi* et provido *Stephano Mrziglod* [1]), consule oppidi *Lovicz*, tamquam procuratoribus partium praedictarum et hanc materiam per nos definiri petentibus, nos autem auditis hinc inde propositis et responsis tractatuque mutuo praehabito et solemni ac re ipsa aequa lance iustitiae dissensa decrevimus et definivimus ac decernimus et definimus et pronuntiamus, praefatos proconsulem et consules oppidi *Lovicz* pro tempore existentes esse obligatos ad dandum et solvendum singulis annis temporibus perpetuis pro festo *Paschae* unum lapidem cerae mundatae et purgatae alias *smalczovanego* pro parando cereo dictis praelatis et canonicis et ipsorum ecclesiae *Lovicensi* et ex antiquo solvi per eosdem proconsulem et consules consuetum ac ad hoc ipsos compellimus sub censuris ecclesiasticis, in eos per loci Ordinarium aut officialem *Lovicensem* pro tempore existentem, si in solutione dicti lapidis cerae purificatae negligentes fuerint vel remissi, ferendis et promulgandis. In cuius rei testimonium sigillum capituli nostri praesentibus est appensum. Actum et datum *Gnesnae* in capitulo generali sabbato proximo post festum *Natalis S. Adalberti martiris* et *pontificis gloriosi*, anno Domine millesimo quadringentesimo quadragesimo nono, praesentibus venerabilibus et honorabilibus dominis *Jacobo Coth de Dambno* [2]) decano, *Joanne de Brzostkovo* [3]) cantore, *Joanne Furman* [4]) custode, *Joanne de Coszyebrodj* [5]) cancellario, *Jaroslao de Cocalyevo* [6]), *Nicolao de Glamboczyecz* [7]) et magistro *Sandkone* [8]) bacalario formato in theologia, *Joanne Falonis de Grandj* [9]) et *Joanne de Brzostkovo* [10]) nepote, aliisque praelatis et canonicis ecclesiae *Gnesnensis* memoratae, ad sonum campanae tunc capitulariter congregatis, testibus circa praemissa.

[1]) *Stefan z Mrzygłodu.* [2]) Cfr. dokument VI [3]) *Jan z Brzostkowa Brzostkowski*, kantor *gnieźnieński*. [4]) Cfr. dokument V. [5]) Cfr. dokument I. [6]) *Jarosław z Kąkolewa Kąkolewski*, kanonik *gnieźnieński*. [7]) *Mikołaj Głębocki*, archidyakon *poznański* kanonik *gnieźnieński* i *krakowski* † 1468. [8]) *Sędziwój z Czechla*, kanonik *gnieźnieński*, następnie proboszcz kanoników regularnych *laterańskich* w *Kłodawie*, o którym już było wyżej. [9]) *Jan*, syn *Falona Grądski*, najprzód archidyakon potem tylko kanonik *gnieźnieński* † 1466. [10]) *Jan z Brzostkowa Brzostkowski Nepos* zwany dla odróżnienia od wspomnionego wyżej *Jana Brzostkowskiego*, kantora *gnieźnieńskiego* † 1463.

XII.

Item ecclesia Lovicensis habet singulis annis quinque lapides sepi per capitaneum Lovicensem pro tempore ecclesiae dandos, de quo habetur tale privilegium, cuius tenor sequitur:

In nomine Domini amen. Ad perpetuam rei memoriam. Nos *Joannes* [1]) Dei gratia s. ecclesiae *Gnesnensis* archiepiscopus et primas tenore praesentium significamus, quibus expedit universis praesentibus et futuris, quomodo pro cultus divini frequentia oculos mentis nostrae, prout, possumus erigentes et in eiusdem contemplatione illius, cui debetur, propagationem et auctionem officiose satagentes, sufficienti experientia cognovimus, praedecessores nostros in et ad ecclesiam collegiatam *Lovicensem* tituli *beatae Mariae virginis* eiusque decorem, ac praelatorum, canonicorum ipsius ministrorum sustentationem satis congruos et necessarios proventus attribuisse et incorporavisse. Sed quia tempore medio ipsorum in dicta ecclesia ministrorum et cultus divini crevit, dante Domino, pluralitas ad cantumque matutinarum horarum et missarum in tempore nocturno ibidem tenendum et faciendum, prout qualitas temporis deposcit, in candelis sepi ipsa ecclesia in hactenus passa est defectum, propter quem et vocum discordia et in ipso cultu aliqualis negligentia contingebat. Inhaerendo igitur vestigiis et devotioni praedecessorum nostrorum praefatorum, et ut ipse cultus divinus tanto melius ex vocum concordia in ipsa ecclesia peragatur ipseque Deus, qui est lux vera, luminarium splendore numerosius collaudetur, praefatae ecclesiae *Lovicensi* quinque lapides sepi singulis annis ex macellis nostris per capitaneum *Lovicensem* pro tempore existentem, quoad id obligatum pro quolibet festo *S. Catharinae* solvendos eundemque si in solutione dicti sepi quomodolibet negligens fuerit, censuris et sententiis excommunicationum per officialem *Lovicensem* ferendis cogendum, submittendum, damus, donamus, ascribimus, appropriamus et attribuimus ac incorporamus, tenendos, habendos, tollendos, levandos, pacificeque et quiete percipiendos et in usus dictae ecclesiae, prout melius et utilius praelatis et canonicis eiusdem ecclesiae videbitur expedire, committendos perpetuo venerabilis capituli nostri *Gnesnensis* sub ratihabitione harum, quibus nostrum et praefati capituli nostri sigilla praesentibus sunt appensa. Actum et datum *Gnesnae* ipso die *S. Adalberti episcopi et martyris gloriosi* anno Domini millesimo quadringentesimo septuagesimo secundo, praesentibus ibidem venerabilibus dominis *Uriele de Gorka* praeposito [2]), *Jacobo de Dambno* decano [3]), *Joanne de Xyasch* archidiacono [4]), *Nicolao de Xyasch* custode [5]), *Alberto de Gay* custode [6]) *Joanne de Zaxyn* [7]) cancellario, *Petro de Pnyevj* [8]) *Stanislao Byelawskj* [9]) *Joanne de Brzostkovo* [10]), *Petro de Bandkow* [11]), *Paulo de Czastkovo* [12]), *Benedicto de Myeschkovo* [13]), *Nicolao de Sczekoczino* [14]), *Benedicto de Lopyenno* [15]), *Andrea Grusczynskj* [16]), *Martino de Nyechanovo* [17]), *Ladislao de Posnania* [18]), *Joanne de*

1) *Jan Grusszczyński* (1464—1473). 2)—10) zob. dokument VI. 11) *Piotr z Bądkowa, Wspinek* albo *Spinek* zwany, kanonik *gnieźnieński* i *poznański*, proboszcz *krakowski* † 1496. 12) Cfr. dokument VI. 13) *Benedykt z Mieszkowa Mieszkowski*, kanonik *gnieźnieński*. 14) *Mikołaj Szczekocki* h. *Odrowąż*, kanonik *gnieźnieński*. 15)—18) cfr. dokument VI.

Rodakj[1]), decretorum doctoribus, *Derslao de Vąsosche*[2]), *Andrea de Dambrowka*[3]) et *Joanne de Ivanovicze*[4]), praelatis et canonicis ecclesiae *Gnesnensis*.
Transivit per manus *Joannis de Zaxin*, cancellarii *Gnesnensis*.

XIII.

Copia privilegii super villam capitularem ecclesiae Lovicensis, dictam Lupia[5]) *et molendinum eius sequitur talis:*

In nomine Domini amen. Ad rei memoriam sempiternam. Quia ea, quae homines in hoc labentis vitae decursu factitant, litterarum testimonio pro futurorum notitia assolent roborari, proinde nos *Vincentius*[6]), Dei at apostolicae Sedis gratia s. ecclesiae *Gnesnensis* archiepiscopus et primas, cunctis, quos praesens complectitur aetas comprehendetque futura, volumus fore notum, quomodo in nostra personaliter constitus praesentia nobilis *Borscha de Zyronicze*[7]), haeres in *Lup*, sanus mente et corpore, non compulsus, non coactus nec aliquo dolo circumventus, sed bona animi sui deliberatione praehabita amicorumque suorum fretus consilio, eandem villam *Lup* in castellania sive districtu *Lovicensi* sitam, ad ipsum iure haereditario pertinentem, honorabilibus dominis praelatis et canonicis totique capitulo collegiatae *S. Mariae Lovicensis*, nostrae dioecesis, pro trecentis quadraginta quatuor marcis mediorum grossorum monetae et numeri Polonicalis, quadraginta octo grossos in quamlibet marcam computando, confessus et recognovit se vendidisse, iusto et vero venditionis et emptionis titulo interveniente, cum omnibus suis iuribus et pertinentiis ac molendino, cum quibus ipsam hactenus tenuit et possedit, prout in privilegio bonae memoriae *Janislai*, olim archiepiscopi *Gnesnensis*, praedecessoris nostri, desuper confecto, ipsiusque et venerabilis capituli *Gnesnensis* sigillis maioribus sigillato, cuius tenorem de verbo ad verbum praesentibus inseri fecimus, plenius continetur, nihil iuris et proprietatis pro se et suis successoribus in eadem villa *Lup*, molendino et ipsius toto ambitu reservando, praefatis praelatis et canonicis totique capitulo ecclesiae *Lovicensis* praedictae rite et rationabiliter resignavit, per ipsos praelatos et canonicos eorumque ecclesiam dictam villam *Lup* tenendam, habendam, possidendam ac necessitate ingruente de nostro nostrorumque successorum assensu alienandam et commutandam, petens, eandem per nos recipi, admitti et ratificari. Nos vero ipsas venditionem et emptionem ac resignationem tanquam rationabiliter factas, ratas et gratas habentes, ipsas admisimus, approbavimus, ratificavimus et confirmavimus, admittimusque et confirmamus, approbamus et ratificamus per praesentes. Et nihilominus volentes ipsos praelatos et canonicos ipsorumque ecclesiam in *Loviez* amplioribus prosequi gratiis et libertatibus fulciri ad fundendum quoque pro salute

[1]) *Jan z Rodaków*, kanonik *gnieźnieński*, doktor obojga prawa i bakałarz teologii † 1478. [2]) *Darosław z Wąsosza*, kanonik *gnieźnieński* † 1504. [3]) *Andrzej Dąbrowski z Dąbrowy*, kanonik, później dziekan *gnieźnieński* † 1493. [4]) *Jan z Iwanowic Gruszczyński*, zwany także *Kaliskim*, kanonik *gnieźnieński* i proboszcz *klecki* † 1517 (Ks. Korytkowski l. c.). [5]) Osada dziś nie znana. [6]) *Wincenty Kot z Dembna*. [7]) *Borsza (Borzysław) z Żeronic*.

nostra iuges preces Altissimo ipsos obligari de ratihabitione venerabilium fratrum nostrorum praelatorum et canonicorum capituli ecclesiae nostrae *Gnesnensis* duas marcas *Thorunensis* monetae, valentes similiter quadraginta grossos monetae *Polonicalis*, quas de dicta villa *Lup* ratione decimae agrorum et de molendino ac praetextu servitiorum cmethones ipsiusque possessores nobis singulis annis in festo *S. Martini* solvere soliti erant ac duos denarios, qui ratione poenae iudicati nos conveniebant, et omne interesse nostrum, quod in dicta villa *Lup* habuimus, ecclesiaque et mensa nostra *Gnesnensis* habuit, ipsis dominis praelatis et canonicis et ecclesiae praefatae *Lovicensi* dedimus, donavimus, appropriavimus, anneximus et incorporavimus, ac de certa nostra scientia damus, donamus, appropriamus, annectimus, attribuimus et incorporamus per ipsos praelatos et canonicos ac cmethones et incolas dictae villae a solutione dictarum duarum marcarum *Thorunensium* monetae aut valore earundem aut duorum denariorum ratione poenarum et quibusvis servitiis et angariis absolvimus, libertamus et quittamus perpetuo et in aevum. In cuius rei testimonium nostrum et dicti capituli nostri *Gnesnensis* sigilla maiora praesentibus sunt appensa. Actum et datum in *Lovicz* feria quarta proxima post dominicam *Reminiscere*, anno Domini millesimo quadringentesimo quadragesimo sexto, praesentibus venerabilibus, honorabilibus et nobilibus dominis *Joanne Furmann* [1]) custode *Gnesnensis* et decano *Lanciciensis* ecclesiarum ac capitaneo *Lovicensi*, *Martino de Tarnow* [2]) canonico *Vyelunensi*, *Mathia* [3]) rectore ecclesiae parochialis in *Zlakow*, ac *Vincentio Byeganowskj* [4]) marschalco, *Petro Schoff* [5]) incisore, *Bogussio Turskj* [6]) magistro coquinae ac *Nicolao de Kyelkovicze* bacalario in decretis, canonico nostro, qui praesentes habuit in commissis. Tenor vero privilegii originalis dictae villae de verbo ad verbum sequitur et est talis:

In nomine Domini amen. Quum summum bonum in rebus sit iustitiam colere et unicuique sua iura servare, ut hi, qui sua casibus fortuitis perdiderint munimenta, renovatione scripturae possint in eorum iuribus confoveri: igitur nos *Janislaus* [7]), divina et apostolicae Sedis providentia s. *Gnesnensis* ecclesiae archiepiscopus, notum facimus universis praesentibus et futuris, ad quos devenerit praesens scriptum, quod, quum *Gerassius*, civis noster *Lovicensis*, quandam mericam in territorio *Lovicensi* sitam, inter villas nostras *Bobrownykj* [8]) et *Myslakovo* [9]) super fluvium *Lupya* [10]) suis laboribus extruxisset, signa seu gades praefatae mericae incipiendo a *Bobrownykj* ad viam de *Makow* [11]) directe eundo ad finem paludis circa viam publicam *Ravensem* usque ad fluvium, dictum *Lupia*, signum vero aliud dictae mericae iter tenendo ad civitatem dictam *Lovicz*, ab eodem molendino sito in *Lupia*, agri ad partem dexteram eidem adhaerent mericae de sorte villae, dictae *Myslakow*, et retro fluvium praetactum *Lupia* silvam pro pascuis potest excidere, eundo in *Myslakowo* cum ceteris agris, silvis et pratis eidem mericae adiacentibus; ceterumque propter commodum et utilitatem nostram incolae de villa saepe repetita *Myslakowo*, molendinum in villa ipsorum formare non habebunt, quod de consensu

[1]) *Jan Furman*, o którym było wyżej. [2]) *Marcin z Tarnowa Tarnowski*, kanonik *wieluński*. [3]) *Maciej*, pleban *złakowski*. [4]) *Wincenty Biegański*, marszałek dworu arcybiskupiego. [5]) *Piotr Szof(?)*, krajczy arcybiskupi. [6]) *Bogusław Turski*, kuchmistrz arcybiskupi. [7]) *Jan III* albo *Janisław* († 1341). [8]) *Bobrowniki*, wieś należąca do parafii kolegiaty *łowickiej*. [9]) *Mysłaków*, wieś w parafii *Bednary*. [10]) *Lupia*. [11]) *Maków*, wieś z kościołem parafialnym w powiecie i dekanacie *skierniewickim*.

fratrum nostrorum et capituli exstat informatum, super quo privilegium nostrum habuit, sigillis nostris et nostri ***Gnesnensis*** capituli roboratum, quod privilegium per incendium domus suae in ***Lovicz*** noscitur perdidisse. In quo continebatur, quod idem ***Gerassius*** et sui liberi ac successores legitimi agros exstirpatos in dicta merica et molendinum cum aliis infrascriptis haereditario iure perpetuo possiderent nobisque pro decima dictorum agrorum et de molendino ac ratione servitiorum duas marcas ***Torunensis*** monetae pro quolibet anno in festo ***beati Martini*** solvere tenentur: nos vero, ne de dicta locatione tanquam dubium verteretur, praefato ***Gerassio*** et suis posteris praedictam exstirpationem et molendini concessionem super eandem solutionem praesentibus innovamus, adiicientes, ut prius, quod praedictus ***Gerassius*** de dicto molendino vel de domo, quam construxit, ibidem teneatur coram nobis iure Teutonico de se querulantibus respondere, suum vero molendinarium vel quemvis alium, quem locavit ibidem seu locaverit in futurum eodem iure supradictus ***Gerassius*** iudicabit et tertium denarium de poena percipiet iudicati. Juramentum autem totum solus tollet pro se. Insuper pascua inter praefatas duas villas, videlicet ***Bobrownykj*** et ***Myslakow*** libere habebit. In cuius rei testimonium sigillum nostrum praesentibus est appensum et demum capituli nostri ***Gnesnensis*** appendendum. Datum in ***Lovicz*** duodecimo ***Kalendas Martii*** anno Domini millesimo trecentesimo tricesimo nono, praesentibus his testibus, comite ***Jacobo,*** fratre [1]) nostro, castellano ***Lanciciensi***, ***Petro*** scholastico ***Gnesnensi*** [2]), ***Przibislao*** thesaurario nostro [3]), ***Joanne*** praeposito ***Calisiensi*** ac ***Nicolao***, advocato ***Lovicensi***, multis quoque aliis fide dignis.

Transivit per manus ***Joannis Pauli*** cancellarii.

XIV.

Copia privilegii super villam Mislkovicze [3]) ***in quinquaginta marcis cuidam Cuncza obligatam.***

Nicolaus [5]), Dei gratia ***S. Gnesnensis*** ecclesiae archiepiscopus, significamus tenore praesentium universis, quod a fideli nobis dilecto ***Cuncza*** [6]), sculteto nostro de ***Myslkovicze*** pro necessitate nostra ***Gnesnensis*** ecclesiae quinquaginta marcas grossorum monetae currentis, quadraginta octo grossos in quamlibet marcam computando, mutuo recepimus, habuimus et levavimus in paratis nobis pecuniis mutuatas. In quarum quidem quinquaginta marcarum grossorum praedictorum recompensam sub ratihabitione venerabilium fratrum nostrorum ***Gnesnensis*** capituli villam ***Myslkovicze*** archiepiscopalem pertinentem cum censibus, allodio et omnibus libertatibus ad ipsam villam ***Myslkovicze*** quomodolibet spectantibus ac cum eodem iure, quo nosmet ipsi ipsam villam tenuimus, eandem ***Kunczae*** donavimus, dedimus, contulimus

[1]) *Jakób* h. *Kotwicz*, kasztelan *łęczycki*, brat rodzony arcybiskupa *Jana III* albo *Janisława* (cfr. Niesiecki l. c. II, 677). [2]) *Piotr*, scholastyk *gnieźnieński*. [3]) *Przybysław*, kanonik *gnieźnieński*, podskarbi arcybiskupi, proboszcz *sandomirski* (Ks. Korytkowski l. c.). [4]) *Myslaków*, wieś w parafii *Bednary*, dekanacie i powiecie *łowickim*. [5]) *Mikołaj Kurowski* (1402—1411). [6]) *Kuńcza* albo *Kończa*.

et praesentium tenore damus, conferimus et donamus per praedictum *Kunczam* liberos et propinquiores, successores suos legitimos tenendum, habendum, possidendum, regendum et utifruendum tamdiu, donec dictae quinquaginta marcae grossorum monetae similiter per nos aut successores nostros sibi vel suis successoribus legitimis supradictis integraliter fuerint persolutae. Nolumus autem, quod idem *Kuncza* vel liberi aut successores sui legitimi antedicti fructus eiusdem villae, quos sibi et eisdem successoribus suis legitimis praetextu servitiorum suorum fidelium indulgemus, in sortem deducat vel deducant, neque propter hoc incurrant maculam usurariae pravitatis harum, quibus nostrum et dicti capituli nostri sigilla appensa sunt testimonio litterarum. Actum et datum in castro nostro *Lovicz* sabbato proximo post diem *S. Mauritii* et sociorum eius, anno Domini millesimo quadringentesimo sexto.

Transivit per manus *Kyesczy*, cancellarii, duplici cera omnino obstante.

XV.

Copia alterius privilegii super villam Mislkovicze in nonaginta marcis Borscha, sculteto obligatam.

Nicolaus [1]), Dei gratia *S. Gnesnensis* ecclesiae archiepiscopus et primas, significamus quibus expedit universis, quomodo ex certis causis animum nostrum ad id moventibus sub ratihabitione venerabilium fratrum nostrorum dominorum, videlicet capituli *Gnesnensis*, villam mensae nostrae *Myslkovicze* vulgariter nuncupatam in districtu *Lovicensi* sitam, quam quidam *Kuncza* per multa tempora in quinquaginta marcis tenuit obligatam, nobili *Borschae*, sculteto nostro de *Chroslino*, acceptis ab ipso pro nostra et ecclesiae nostrae necessitate quadraginta marcis monetae et computi Polonicalium ab eodem *Kuncza* redimi dedimus et permisimus ipsamque villam *Myslkovicze* eidem *Borschae* in nonaginta marcis obligavimus et tenore praesentium obligamus eo iure, quo dictus *Kuncza* ipsam tenuit, per ipsum *Borscham* tenendam, habendam et pacifice possidendam tamdiu, quousque dictae nonaginta marcae per nos vel successores dicto *Borschae* aut eius successoribus fuerint persolutae. In quorum omnium et singulorum praemissorum testimonium et evidentiam pleniorem praesentes nostras litteras scribi nostrique et dicti capituli sigillorum munimine iussimus roborari. Actum et datum *Gnesnae* feria tertia proxima post festum Undecim millium virginum anno Domini millesimo quadringentesimo decimo nono, praesentibus venerabilibus viris, domino *Vincentio* decano [2]), *Joanne* cantore [3]), *Swyentopelcone* cancellario [4]), *Petro de Kolyno* [5]) (sic), *Alberto de Byslavj* [6]),

[1]) *Mikołaj Trąba* (1411—1422). [2]) *Wincenty*, dziekan *gnieźnieński* od r. 1413—1425 w aktach kapitulnych wspominany † 1425. [3]) *Jan z Brzostkowa Brzostkowski*, kantor *gnieźnieński* † 1460. [4]) *Świętopełek*, kanclerz *gnieźnieński* i kantor *krakowski* † 1428. [5]) *Piotr z Kobylina* (w tekscie mylnie napisano *Kolyno*, kanonik *gnieźnieński* i *krakowski*, dziekan *poznański*, licencyat dekretów † około 1421. [6]) *Wojciech Bielawski*, kanonik *gnieźnieński*, scholastyk *łęczycki* od roku 1468 do 1423 w aktach kapitulnych *gnieźnieńskich* wspominany (ks. Korytkowski l. c.)

Joanne Pelka [1], *Albrico de Modlna* [2], *Nicolao Gorka* [3], *Nicolao de Czeszevo* [4], *Nicolao de Budzislav* [5], *Jascone de Czechel* [6], *Predvogio de Grandj* [7], *Benedicto de Modlna* [8], canonicis dictae ecclesiae *Gnesnensis*, capitulariter congregatis.

XVI.

Item copia privilegii super villam Mislkovicze de manibus Borschae per capitulum Lovicense exemptam.

Joannes [9], Dei gratia s. ecclesiae *Gnesnensis* archiepiscopus et primas. significamus tenore praesentium universis. Quamvis dudum bonae memoriae dominus *Nicolaus*, archiepiscopus et primas *Gnesnensis*, praedecessor noster, necessitate sibi et utilitate ecclesiae suadente, nonaginta marcas pecuniae monetae et numeri Polonicalis a nobilibus *Kuncza de Myslkovicze* et *Borscha de Chroslyno* advocatis, successive in mutuum receperit et ipsis villam *Myslkovicze* mensae archiepiscopalis, in castellania *Lovicensi* consistentem, cum eo iure, quo eam solus tenuit et habuit sub ratihabitione venerabilis capituli *Gnesnensis* in eisdem nonaginta marcis primo *Kunczae* et demum *Borschae* dederit tenendam et gubernandam tamdiu, quousque dicta summa pecuniae per ipsum dominum *Nicolaum* et suos successores ipsi *Borschae*, ultimo possessori, integraliter fuisset soluta, prout haec et alia in litteris dicti domini *Nicolai* suo et capituli dicti *Gnesnensis* sigillis roboratis, desuper datis, clarius vidimus contineri, tamen ipse *Borscha* villam ipsam *Myslkovicze* gubernando plus solito incolas villae ipsius laboribus et exquisitis oneribus gravare non cessabat, eam fortasse desertare intendens, sicut de hoc clamor incolarum ipsorum aures nostras pulsabat: nos vero praemissis obviare et commoditati dictae villae et eius incolarum providere volentes, oculum tandem considerationis habuimus ad ecclesiam collegiatam *S. Mariae* in *Lovicz*, quae iuris patronatus nostri capitanei *Lovicensis* existit, et in suo ambitu multa indigeat reparatione, in qua etiam nostri et praedecessorum nostrorum salubris memoria agitur horum respectu et, ut ecclesia ipsa, quae in fructibus tenuis est, felicia valeat suscipere incrementa, honorabilibus praelatis et canonicis dictae ecclesiae *Lovicensis* decernimus gratiam facere specialem et ad eorum devotam supplicationem et supplicem devotionem dictam villam *Myslkovicze* pro eorum statu decentiori et ecclesia in muris et aliis ornatibus decoranda et reparanda consensum nostrum praebuimus et consentimus a dicto *Borscha* advocato nostro de *Chroslyno*, ipsius villae possessore, pro dictis nonaginta marcis

[1]) *Chebda Jan z Niewiesza*, *Pelką* albo *Pellą* nazywany h. *Pomian* kanonik *gnieźnieński* † 1454. [2]) *Alberyk z Modły* albo *Modlny*, kanonik *gnieźnieński* i archidyakon *warszawski* † 1430. [3]) *Mikołaj Górka*, o którym już było wyżej. [4]) Z *Czeszewa Mikołaj*, kanonik metropolitalny i *ś. Jerzego w Gnieźnie*, archidyakon *kaliski* † 1436. [5]) Z *Budzisławia Mikołaj*, kanonik *gnieźnieński*. [6]) *Jaśko z Czechla Czecheński*, kanonik potem dziekan *gnieźnieński* † około 1443. [7]) *Przedwój z Grąd Grądzki*, najprzód kanonik, potem proboszcz *gnieźnieński*, o którym już było wyżej. [8]) *Benedykt z Modlny*, kanonik i officyał *gnieźnieński* i archidyakon *łęczycki* † około 1434 (Ks. Korytkowski, Żywoty Prał. i Kanon. gnieźn). [9]) *Jan Odrowąż Sprowski*.

redimere et liberare. Quam exemptionem ratam habentes ipsam villam *Myslkovicze* taliter reemptam cum omni iure et dominio ac censibus, reditibus, proventibus, solutionibus, laboribus, honoribus, exactionibus, aquarum decursibus, pratis, pascuis, silvis, mericis et universis obventionibus, ad ipsam quomodolibet spectantibus, dictis praelatis et canonicis totique capitulo ecclesiae collegiatae *Lovicensis* de gratia nostra speciali sub ratihabitione venerabilium fratrum nostrorum dominorum praelatorum et canonicorum capituli ecclesiae nostrae *Gnesnensis* dedimus, donavimus et contulimus, damusque, donamus et conferimus per praesentes habendam, tenendam, possidendam, gubernandam et utifruendam tamdiu, quousque villa ipsa a dictis praelatis et canonicis pro simili summa nonaginta marcarum per nos aut successores nostros fuerit liberata et redempta. Volumus autem, quod ipsi praelati et canonici *Lovicenses* pro tempore existentes fructus, census et proventus, quos ex dicta villa interim levabunt et percipient, in sortem summae capitalis pecuniae computare aut deducere minime teneantur, sed nec propterea aliquam contrahant notam usurariae pravitatis, quam praesentibus abolemus, quinimo nostri, qui variis regni et ecclesiae nostrae arduis negotiis occupamur, praemissorum intuitu tam in vita praesenti, quam quum de eadem divina vocatione nos migrare contigerit, in missis et orationibus ipsi praelati et canonici habere debeant memoriam salutarem. In cuius rei testimonium nostrum et dicti capituli nostri sigilla praesentibus sunt appensa. Actum et datum *Gnesnae* in capitulo generali feria sexta proxima post dominicam *Misericordia Domini* anno Domini millesimo quadringentesimo quinquagesimo sexto, praesentibus ibidem et consentientibus venerabilibus dominis *Petro de Pnyevo* cantore, *Posnaniensi* praeposito [1]), *Joanne de Brzostovo* [2]) vicario in spiritualibus, cantore, *Joanne Furman* custode [3]), *Joanne de Mylonicze* cancellario [4]), *Michaële de Lassothkj* scholastico [5]), *Nicolao de Glamboczyecz* [6]), magistro de (sic) *Santkone de Czyechel* [7]) in theologia bacalario formato, *Joanne Nepos de Brzostovo* [8]), *Joanne Falonis de Grandj* [9]), *Stanislao de Byelavj* [10]), *Nicolao Kxyaskj* [11]), *Petro Kxyaskj* [12]), *Benedicto Furman* [13]) et *Michaël Barczsky* [14]), praelatis et canonicis ecclesiae nostrae *Gnesnensis* capitulariter ad sonum magnae campanae congregatis ac testibus ad praemissa.

Transivit per manus *Joannis de Mylonicze* cancellarii *Gnesnensis.*

XVII.

Copia privilegii super advocatiam in Milskovicze dominis praelatis et canonicis ecclesiae Lovicensis datam.

In nomine Domini amen. Ad futuram rei memoriam. Consulte saluti animarum prospicitur, dum illorum, qui se benignitate exhibent devotos, actus pietatis

[1]), [2]), [3]) Cfr. dokument VI. [4]) *Jan z Milonic Milowski* albo *Miloński*, kanclerz, potem kanonik *gnieźnieński* do r. 1496. [5])—[13]) cfr. dokument VI i nast. [14]) *Bardski Michal*, kanonik *gnieźnieński* od r. 1455 (Ks. Korytkowski l. c).

in aeterni regis beneplacitum diriguntur et, ut eorum iugis memoria habeatur, scripturae testimonio commendantur: proinde nos, *Jacobus de Senno*, Dei gratia *S. Gnesnensis* ecclesiae archiepiscopus et primas, notum facimus universis, quomodo venerabilis vir *Nicolaus de Kyelkovicze*, praepositus *Lovicensis* et canonicus *Lanciciensis* collegiatarum *S. Mariae* ecclesiarum, constitutus personaliter coram nobis, mortem sibi imminere pro humana conditione perspiciendo, dies adhuc vitae suae agens in sospitate, ut terrenae substantiae facultates ei largitate divina concessas dignis suae salutis applicaret usibus, consideransque per experientiam introitus, reditus et proventus praelatorum et canonicorum ecclesiae *Lovicensis* praedictae ad tantum esse tenues, quod vix sufficere possunt pro statu ipsorum minus competenti cupiensque, donec spiritus alit corpus defectus ipsorum utcunque relevare et suae saluti consulere, animo deliberato suorum amicorum fretus consilio advocatiam suam cum duobus mansis agrorum et excrescentiis ad ipsam spectantibus in villa *Myslkovicze* mensae nostrae archiepiscopalis et per praelatos et canonicos *Lovicenses* de manibus laicorum exempta et cum omni iure in praesentiarum possessa consistentia per eum emptam et aliquamdiu possessam cum allodio, pratis, gais, rubetis, mericis, lacubus, aquarum decursibus, gulgustris, aedificiis, structuris et universis obventionibus ad ipsam advocatiam quomodolibet pertinentibus cum pleno iure, sicut eam solus habuit et tenuit, venerabilibus viris dominis praelatis et canonicis ac toti capitulo ecclesiae collegiatae *S. Mariae Lovicensis* praesentibus et futuris dedit donavit ac causa mortis donatione inter vivos coram nobis assignavit et resignavit per ipsos et ipsam ecclesiam praedictam *Lovicensem* ipsius advocatiae post mortem praepositi *Lovicensis* praedicti, quam de consensu et donatione praedictorum praelatorum et canonicorum *Lovicensium* ipsius advocatiae et villae *Myslkovicze*, quam nunc gubernat, possessionem et usufructum sibi in vita reservavit, per eos habendam, tenendam, possidendam, utifruendam, et in usus beneplacitos convertendam, nihil iuris, proprietatis et dominii in eadem advocatia sibi suisque consanguineis, affinibus, agnatis et cognatis ac amicis reservando, sed ab eis omne ius et propinquitatem ipsius abdicando et abdicavit perpetuo et in aevum. Voluit tamen ipse *Nicolaus* praepositus praedictus, ut praefati praelati et canonici totumque capitulum ecclesiae *Lovicensis* praesentes et futuri sive eorum successores beneficia beneficiis superando possessione dictae advocatiae in *Myslkovicze* post obitum ipsius reali et effectuali apprehensa et habita, in retributionem huiusmodi donationis factae quinque anniversaria annis singulis temporibus perpetuis pro salute ipsius *Nicolai*, praepositi *Lovicensis* suorumque consanguineorum et benefactorum in ecclesia praedicta collegiata *Lovicensi* vigilias novem lectionum et missas defunctorum, imponendo collectas pro presbytero, consanguineis et benefactoribus voce sonorosa cum vicariis more solito agerent et decantarent unum aniversarium in die obitus sui et alia quatuor circa quaelibet quatuor tempora anni iuxta ipsorum arbitrium diebus ferialibus et competentibus decantando, complendo et perficiendo. Ad quae agenda se et suos successores submiserunt et obligaverunt sub poena excommunicationis. Quam donationem et resignationem et obligationem ipse *Nicolaus* praepositus suo praelatorumque et canonicorum nominibus petivit instanter per nos admitti et ratificari confirmarique. Nos vero attendentes, quod sinceritas devotorum tunc potissimum in augmentum et perfectionem deducitur, quum benignitas nostrae auctoritatis ordinariae in complendis eorum desideriis prompta et propitia reperitur, praescriptam

donationem, resignationem, reservationem ipsius advocatiae in *Myslkovicze* taliter causa mortis factam et anniversariorum ac missarum expletionem iuxta submissionem et obligationem ac ordinationem praescriptam in omnibus punctis et clausulis ad supplicem petitionem dicti *Nicolai* praepositi *Lovicensis*, qui praedecessoribus nostris ac nobis ecclesiaeque nostrae *Gnesnensi* grata fecit et facit servitia, de certa nostra scientia admittimus et confirmamus, approbamus et auctoritate nostra ratificamus in Dei nomine per praesentes. Et ut dicti praelati et canonici *Lovicenses* eo devotius et ferventius officium divinum sibi commissum complere nostrique memoriam singularem et sempiternam in missis et orationibus ipsorum indesinenter habere valeant, praedictam advocatiam in *Myslkovicze*, quae a septuaginta annis solutiones et servitia dominis archiepiscopis et capitaneis castri *Lovicensis* minime faciebat ipsosque praelatos et canonicos totumque capitulum ecclesiae *Lovicensis* praedictae ac possessores eiusdem advocatiae exnunc et inantea ab omnibus et singulis servitiis, angariis, perangariis, oneribus solutionibusque universis nobis et capitaneo ac castro nostro *Lovicensi* quomodolibet debitis sub ratihabitione venerabilium fratrum nostorum praelatorum et canonicorum ecclesiae nostrae *Gnesnensis* de gratia nostra speciali et favore, quem ad ipsam ecclesiam *Lovicensem* habuimus et habemus, absolvimus, quietamus libertamusque temporibus perpetuo duraturis, ita tamen, quod dicti praelati et canonici *Lovicensis*, dictae scultetiae possessores tempore guerrarum generalium unum hominem cum balista in castro pedestrem sub expensis castri servare tenebuntur et erunt adstricti. In cuius rei testimonium nostrum et praefati capituli nostri *Gnesnensis* sigilla praesentibus sunt appensa. Actum et datum *Gnesnae* feria quinta *Natalis S. Alberti* in capitulo generali sub anno Domini millesimo quadringentesimo septuagesimo octavo, praesentibus ibidem venerabilibus dominis *Uriele de Gorka* [1]), nostrae *Gnesnensis* (et) *Posnaniensis* praeposito, regni Poloniae cancellario, *Jacobo Kot de Dambno* [2]) decano, *Joanne de Kxyasch* [3]), *Nicolao de Byelavj* [4]), *Joanne de Brzostovo* [5]), *Stanislao de Brudzevo* [6]), *Paulo de Cząstkow* [7]), *Benedicto de Lopyenno* [8]), *Andrea Grusczinskj* [9]), *Martino de Nyechanow* [10]), *Ladislao de Posnania* [11]), decretorum doctoribus, *Adam de Dambrowka* [12]), *Joanne de Rodakj* [13]) decretorum doctore, *Derslao de Vąsosche* [14]), *Joanne de Ivanovice* [15]) et *Stanislao Jablowskj* [16]), praelatis et canonicis ecclesiae nostrae *Gnesnensis*, testibus circa praemissa.

Transivit per manus *Joannis de Zaxyn* cancellarii *Gnesnensis.*

XVIII.

Tenor sive copia privilegii super advocatiam in Myslkovicze capitulo Lovicensi datam et resignatam.

In nomine Domini amen. Ad rei perpetuam memoriam. Quum summum bonum in rebus sit iustitiam colere et unicuique sua iura servare, ut hi, qui sua

[1]) i [2]) Cfr. dokument VI. [3])—[16]) Cfr. dokument VI et sqq.

casibus fortuitis perdiderunt munimenta, renovatione scripturae possint in eorum iuribus confoveri; proinde nos *Vincentius*[1]), Dei gratia s. ecclesiae *Gnesnensis* archiepiscopus et primas, significamus tenore praesentium, quibus expedit universis praesentibus et futuris, harum notitiam habituris, quomodo nostram accedens praesentiam honestus *Stephanus Mrzyglod*, scultetus de *Myslkovicze*, villa mensae nostrae archiepiscopalis in districtu sive castellania *Lovicensi* consistente, non sine cordis amaritudine nobis exposuit, quod licet ipse et sui praedecessores huiusmodi sculte- tiam in *Myslkovicze* in vim privilegii desuper per praedecessores nostros archi- episcopos dati et concessi, aliquamdiu pacifice et quiete possederint et tenuerint, prout ipse in praesentiarum possidet et tenet, tamen pridem exactis temporibus privilegium huiusmodi casu fortuito est per ipsius praedecessores amissum et deperditum, unde timens, processu temporis turbationem sive alienationem in dicta scultetia sibi quoquomodo imminere propter carentiam huiusmodi privilegii, nobis attente et humiliter supplicat, quatenus ipsum in huiusmodi pacifica scultetiae possessione conservare et confovere ac sibi privilegium per modum innovationis dare et concedere dignaremur. Nos vero, fide dignis testibus super hoc receptis, comperimus, ipsum *Stephanum* et suos antecessores a tempore locationis villae praedictae eandem scultetiam cum iuribus inferius designatis habuisse et possedisse ac tenuisse pacifice et quiete, et quum indignum arbitramur, eos privari possessionibus, qui sua munimenta casibus fortuitis amiserunt, ideo praefatum *Stephanum*, consideratis eius obsequiis nobis et antecessoribus nostris fideliter exhibitis et amplius in posterum exhibendis circa praedictam scultetiam et iura ipsius sub ratihabitione venerabilium fratrum nostrorum dominorum praelatorum et canonicorum capituli nostri *Gnesnensis* duximus conservandum et confovendum conservamusque et ipsa ratificamus per praesentes. Ne vero tractu temporis de iuribus eiusdem scultetiae cuipiam dubium oriatur, ipsa iura singulatim specificando innovamus, confirmamus, roboramus et praesentis scripti patrocinio dictae scultetiae appropriamus, damus, annectimus per ipsum *Stephanum* suosque successores, scultetos sub iure *Sredensi* tenendum, habendum, possidendum, utifruendum, vendendum, commutandum et de nostro successorumque nostrorum assensu alienandum temporibus perpetuo duraturis. Imprimis, quod dictus *Stephanus*, filii et successores sui legitimi nomine scultetiae habeant iure haereditario duos mansos agrorum liberos et excrescentias agrorum in *Ostrovek*[2]). inter agros cmethonum consistentes, ac agros dictos *Kantj* cum pratis eisdem mansis et areis ab antiquo adhaerentibus et ex opposito consistentibus, in quibus mansis suis poterit hortulanos locare. Item aream in fine villae, ubi antiquus scultetus residebat, eundo in villam *Bochyn*[3]), item rubetum, dictum *Vipusta*, una cum *Ostrovek*, dicto *Varzel*, item tertium denarium rei iudicatae et totum iuramentum. Item habebit facultatem prandendi pisces in fluvio *Bzura* cum rete, dicto *drgubicza*, et obstacula alias *jazy* ex opposito agrorum suorum in ipso fluvio construendi et habendi ac feras parvas venari et aves aucupari in haereditate praedicta; servitia vero dictus scultetus, filii et successores sui nobis et successoribus nostris impendet, prout ceteri sculteti aliarum villarum mensae nostrae in dicta castellania *Lovicensi*

[1]) *Wincenty Kot.* [2]) *Ostrów* albo *Ostrówek* w parafii *łowickiej ś. Ducha.* [3]) *Bocheń*, wieś w parafii *Chruślin* w dekanacie *łowickim.*

facere soliti sunt; cmethones autem sive incolae villae eiusdem de quolibet manso pro censu unum fertonem latorum grossorum *Bohemicalium* in festo *S. Martini* ac *poradlne* per sex grossos etiam *Bohemicales* in festo *S. Joannis Baptistae*; item per unum corum humuli; item a gulgustris et obstaculis alias *jazy* per quinque grossos; item *vyecznego* scultetus fertonem et cmethones mediam marcam et *vyeprzovego* fertonem in festo *S. Martini* nobis et successoribus nostris una cum aliis obventionibus per eos solvi consuetis dare et solvere debent et tenebuntur, ac labores et onera ferre iuxta antiquam consuetudinem. Item scultetus et cmethones post eorum araturas de decima manipulari rectori et ecclesiae in *Chroslyno* respondere debent, prout ex antiquo respondent et decimant eidem. Et quia iura *Srzedensia* nobis sunt incognita, idcirco singula iura, quae commodum, utilitatem et honorem dominorum concernunt, salva nobis et successoribus nostris reservamus. In cuius rei testimonium nostrum et dicti capituli nostri *Gnesnensis* sigilla praesentibus sunt appensa. Actum et datum in *Lovicz* sabbato proximo post festum divisionis apostolorum anno Domini millesimo quadringentesimo quadragesimo sexto, praesentibus venerabilibns et honorabilibus ac nobilibus dominis *Joanne Furman* custode *Gnesnensis* et decano *Lanciciensis* [1]) et capitaneo *Lovicensi*, *Slawnik* [2]) archidiacono *Unyeoviensis* et canonico *Gnesnensis*, *Nicolao de Kyelkovicze* bacalario in decretis, decano *Lovicensis* ecclesiarum, curiae nostrae cancellario, *Joanne Vyelamowskj*, *Petro Schoff* et *Bogussio Turskj*, familiaribus nostris, testibus circa praemissa.

Transivit per manus *Joannis* [3]), cancellarii *Gnesnensis.*

XIX.

Census villarum praedictarum Lupya et Myslkovicze capituli ecclesiae Lovicensis est huiusmodi:

Imprimis ecclesia sive capitulum *Lovicense* habet duas villas, superius nominatas, quarum privilegia superius continentur, emptas per ipsum capitulum pro certa summa pecuniarum; prima villa est *Lupya* circa villam archiepiscopalem *Myslakow* in clave *Campinensi*, in qua capitulum habet de annuo censu novem marcas a cmethonibus etiam pro laboribus redimendis dictorum cmethonum. Ibidem etiam est molendinum aquaticum in mensuris locatum, quod aliquando quatuor, aliquando quinque marcas facit secundum cursum aquae. Secunda villa est *Myslkovicze* in clave *Chroslynensi*, in qua capitulum habet de annuo censu tam ex advocatia quam ex cmethonibus etiam redimendis omnes census et angarias, datias universas duodecim marcas. De his proventibus seu censibus capitularibus exsolutis oneribus servorum ecclesiae et aliorum negotiorum domini refectiones constituerunt secundum crescentiam et decrescentiam anni.

[1]) Cfr. dokument VI. [2]) *Slawnik*, kanonik *gnieźnieński* i *poznański*, archidyakon *uniejowski* † 1454. [3]) *Jan Milowski* (Ks. Korytkowski l. c.).

XX.

Sequitur copia bullae Julii Papae erectionem et fundationem ecclesiae collegiatae Lovicensis confirmantis.

Julius episcopus servus servorum Dei, ad perpetuam rei memoriam. His, quae pro ecclesiarum quarumlibet et personarum in illis divinis laudibus insistentium laudabili successu ac commoditatibus, necnon pro animarum cura diligenter exercenda facta dicuntur, quum a nobis petitur, adiicimus apostolici muniminis firmitatem. Sane pro parte dilectorum filiorum moderni praepositi et capituli ecclesiae *beatae Mariae virginis* oppidi *Lovicensis*, *Gnesnensis* dioecesis, nuper nobis exhibita petitio continebat, quod alias bonae memoriae *Joannes* archiepiscopus *Gnesnensis* pro divini cultus augmento in dicta ecclesia vicepraeposituram, vicarias et mansionarias perpetuas de consensu et voluntate dilectorum filiorum capituli eiusdem ecclesiae ordinaria auctoritate erexit et creavit, ac singulos canonicos ipsius ecclesiae a cura animarum, quam gerebant et habebant, absolvit, necnon monocularitatem et continuam residentiam praelatis et canonicis dictae ecclesiae relaxavit et absolvit ad instar aliarum dictae dioecesis collegiatarum ecclesiarum, ac onus curae animarum et regimen totius parochiae praefatae ecclesiae in illius vicarios perpetuos canonicales nuncupatos in solidum transtulit et eandem ipsis commisit exercendam cum certis capitulis, ordinationibus atque statutis super missarum et divinorum officiorum celebratione, necnon directione et manutentione ac certis declarationibus et determinationibus super testamentis, domibus, agris, pratis et hortis pro ipsis vicariis habendis tunc expressis ac nonnulla tunc expressa vicariis et mansionariis data et assignata ratificavit, approbavit, incorporavit et robur perpetuae firmitatis obtinere debite decrevit ac tunc praeposito et pro tempore existentibus praepositis dictae ecclesiae personas idoneas ad regendam curam animarum et ad alia onera facienda valentes ad ipsas vicarias et mansionarias, quoties illas per cessum vel decessum vacare contigerit, ad praesentationem praelatorum et canonicorum singilatim factam, ad quos ius patronatus et praesentandi personas idoneas ad dictas vicarias et mansionarias pertinere voluit, canonice instituendi et investiendi ac curam animarum et administrationem spiritualium et temporalium vicariis canonicalibus et eorum cuilibet committendi ac de praepositura providendi, ipsisque vicariis et mansionariis de se querulantibus iustitiam faciendi ac eorundem excessus, crimina et delicta corrigendi, castigandi, puniendi et compellendi, vicariis et mansionariis eorum privandi et amovendi ac domos circa ecclesiam praedictam sitas et cameras in domo nova ipsarum vicariarum distribuendi et de eisdem providendi omnimodam potestatem et facultatem dedit et concessit, prout in litteris ipsius *Joannis* archiepiscopi desuper confectis dicitur plenius contineri. Quare pro parte moderni praepositi et capituli praedictorum asserentium, se in pacifica possessione vel quasi praemissorum omnium existere, nobis fuit humiliter supplicatum, ut praemissis pro illorum subsistentia firmiori robur apostolicae confirmationis adiicere ac alias in praemissis opportune providere de benignitate apostolica dignaremur. Nos igitur, qui singularum ecclesiarum felicem et laudabilem successum sinceris desideramus

affectibus, modernum praepositum et capitulum praefatos ipsiusque capituli singulares personas a quibusvis excommunicationis, suspensionis et interdicti aliisque ecclesiasticis sententiis, censuris et poenis a iure vel ab homine quavis occasione vel causa latis, si quibus quomodolibet innodati existent, ad effectum praesentium dumtaxat consequendum harum serie absolventes ac absolutos fore censentes, huiusmodi suplicationibus inclinati praemissa omnia per dictum *Joannem* archiepiscopum, ut praefertur, facta ac, prout illa conveniunt omnia et singula in eisdem litteris contenta et inde secuta quaecunque auctoritate apostolica tenore praesentium approbamus et confirmamus, ac omnes et singulos defectus, si qui forsan intervenerint, in eisdem supplemus, illaque omnia et singula perpetuo observari debere decernimus, non obstantibus constitutionibus et ordinationibus apostolicis necnon dictae ecclesiae iuramento confirmatione apostolica vel quavis firmitate alia roboratis, statutis et consuetudinibus, ceterisque contrariis quibuscunque. Nulli ergo omnino homini liceat hanc paginam nostrae absolutionis, approbationis, confirmationis, suppletionis et decreti infringere vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare praesumpserit, indignationem omnipotentis Dei ac *beatorum Petri* et *Pauli* apostolorum eius se noveverit incursurum. Datum *Bononiae* anno Domini millesimo quingentesimo sexto, duodecimo *Kalendas* Januarii, pontificatus nostri anno quarto.

XXI.

Item capitulum Lovicense habet in molendino Lovicensi ducentas et quinquaginta sexagenas, quas receperunt ex domino *Michaële Lublin* [1]), protunc canonico *Lovicensi*, pro ipso capitulo per eum donatas, pro quibus emerunt in praedicto molendino censum in praedicto molendino de consensu reverendissimi ae serenissimi domini *Frederici* cardinalis, archiepiscopi olim *Gnesnensis* et sui venerabilis capituli *Gnesnensis*, qui in vita ipsius domini *Michaëlis* ita, uti ille disposuit, videlicet in reformationem in actis, post vitam vero ipsius sic, ut ordinavit ipse, in hunc, qui seqitur, modum:

Anno Domini millesimo quingentesimo secundo, vicesima quinta die mensis septembris, venerabilis dominus *Michaël Lublin*, canonicus ecclesiae *Lovicensis*, census, quos emit in molendino *Lovicensi* pro ducentis et quinquaginta sexagenis tredecim sexagenarum et ipsarum usufructum, prout latius in littera reemptionis censuum de manu ipsius domini *Michaëlis* continetur, dedit et donavit, ex quibus tredecim sexagenis post mortem ipsius deputavit dominis de capitulo sexagenas quatuor, dividendas inter praesentes singulis annis, per unam pro festo *Assumptionis Mariae*, *Omnium Sanctorum*, *Trium Regum et Annuntiationis Mariae* et quilibet dominorum legat per unam missam de octava festi cum collecta pro defunctis benefactoribus. Item alias quatuor sexagenas pro quatuor anniversariis singulis quatuor temporibus anni aut proxime post decantandas vigilias et requiem et qui-

[1]) *Michał z Lublina.*

libet dominorum praesentium legat per unam missam pro defunctis: item donavit campanatori marcam unam pro legenda missa „Requiem“ qualibet secunda feria mane; item duobus baculistis, gratialistis et non (sic) vicariis marcas duas, unus legat missam feria tertia de *S. Spiritu*, alter feria quarta „Requiem“; item tribus gratialistis presbyteris marcas tres, primus legat missam feria quinta *de Corpore Christi*, secundus feria sexta de *Passione Domini* cum brevi evangelio, tertius sabbato de *beata Virgine*, ad omnes missas addendo collectam pro defunctis benefactoribus singulis annis et hebdomadis summo mane. In vita autem ipsius domini *Michaëlis* capitulum habeat distributiones quotidianas, pro quibus deputavit novem sexageras, quatuor vero sexagenas residuas ad tredecim reservavit sibi usumfructum: quas quatuor sexagenas singulis quatuor temporibus anni ipse dominus *Lublin* aut suus procurator pro ipso recipit et, si contingat reemptionem censuum in molendino ut eo citius alii et similes census emantur, voluit, et ut suae pecuniae nemini mutuentur sub anathematis damnatione.

Reverendissimus dominus Albertus, s. ecclesiae Gnesnensis archiepiscopus et primas, erexit et fundavit capitulum praelatorum et canonicorum ecclesiae collegiatae Loviccnsis de consilio dominorum praelatorum et canonicorum ac totius capituli Gnesnensis, in qua fundavit tres praelaturas et decem canonicatus, quos de mensa sua dotavit.

Prima praelatura et *praepositura*, cuius pronunc est possessor venerabilis dominus *Stanislaus Schamowskj* [1]), qui dixit se habere pro fundo, ut patet in privilegio erectionis, villam *Popowo* prope *Lovicz*, in qua sunt sedecim mansi possessi et unus desertus; de quolibet manso possesso solvunt cmethones per unam marcam, per duos capones et per duas gallinas antiquas, per XXX ova; item tota villa solvit *vyeprzove* mediam marcam semel in anno, labores in ea cmethones faciunt more villarum aliarum reverendissimi domini archiepiscopi. In eadem villa praefatus dominus praepositus dixit, se habere praedium, in quo laborant dicti cmethones. Habet etiam idem dominus praepositus in eadem villa decimam manipularem, quae venditur aliquando pro viginti marcis, aliquando pro maiori vel minori summa citra vel ultra. Idem praepositus etiam habet duos piscatores in civitate prope pontem, qui a festo Paschae usque ad festum *S. Martini* solvunt *digeria*, hoc est uterque dat pisces pro uno grosso semel in septimana, et pro festo *S. Martini* praefati piscatores solvunt per unum fertonem. Item dominus praepositus cantans summam in sua vice die dominico habet ex capitulo mediam sexagenam, de qua expensat pro una vice, videlicet eodem die dominico ministrantes altaris campanatorem et cantorem chori, et legit novem missas pro animabus reverendissimorum dominorum fundatorum et dotatorum pro dicta summa missa per se vel per alium continue, videlicet septem pro anima olim domini *Thomae Strzampynski*, episcopi *Cracoviensis*, et duas pro anima olim reverendissimi domini (sic). Item habet omni septimana duos grossos sabbatales pro pane emendo; item quando anniversarium occurrit, habet grossos sex, septem, octo secundum residentiam praelatorum et canonicorum; item in Adventu omni die habet per duos grossos; item in qua-

[1]) *Stanisław Słomowski*, późniejszy arcybiskup *lwowski*, o którym już str. 238.

dragesima per duos grossos; item per octavam *Corporis Christi* per duos grossos; item pro tribus festis *Visitationis*, *Assumptionis* et *Purificationis* dividitur quolibet festorum praedictorum inter dominos praesentes marca secundum ordinationem domini doctoris *Lublin*, nam de eius pecuniis sic ordinavit. Item idem dominus praepositus habet pro festo *Natalis Domini* et tribus diebus sequentibus quolibet die, si intraverit matutinis dictorum festorum per tres grossos, similiter in festo *Circumcisionis*, *Trium Regum*, *Purificationis*, *Annuntiationis*, festo *Paschae* s. cum duobus diebus, in *Natali S. Adalberti*, *Ascensionis Domini*, *Pentecostes* cum duobus diebus sequentibus, *Trinitatis*, *Corporis Christi*, *Petri* et *Pauli apostolorum*, *Joannis Baptistae*, *Visitationis*, *Assumptionis*, *Nativitatis Mariae*, *Inventionis* et *Exaltationis S. Crucis*, *Michaëlis*, *Dedicationis* et *Omnium Sanctorum*, quolibet festorum praedictorum per tres grossos. Ista omnia sunt de pecuniis domini *Michaëlis Lublin*, quibus in vita sua capitulum utitur eis, ut ordinavit. Idem etiam dominus praepositus habet tempore celebrationis capituli generalis, quod bis in anno celebratur, videlicet in crastino *S. Trinitatis* et in crastino *Conceptionis Mariae* habet (sic) per unam marcam de pecuniis communibus. Item idem dominus praepositus habet ius patronatus sive collationem conferendi vicepraepositurам suam et (ad) eandem instituendi. Idem etiam dominus praepositus habet collationem conferendi regimen scholae magistro in artibus aut valenti bacalario. Idem etiam dominus praepositus habet iurisdictionem ex privilegio ad ipsas vicarias ecclesiae, per dominos praelatos et canonicos praesentatos (sic), ipsos ad easdem instituendi et investiendi, necnon etiam ipsis vicariis de se querulantibus iustitiam faciendi ac pro excessibus eorum et criminibus facultatem corrigendi et castigandi, ut latius patet in privilegio. Idem etiam habet domum annexam suae praepositurae versus fluvium *Bzura*.

Secunda praelatura in ecclesia *Lovicensi* est decanatus, cuius nunc possessor est *Stanislaus Czasniczskj* [1]), *Gnesnensis* et *Cracoviensis* canonicus. Habet pro fundo decanatus sui decimas manipulares in *Goslub* et *Pokrzywnicza* in clave *Pyantkoviensi* valoris sedecim ad maximum decem octo marcarum; item in *Dambova gora* in clave *Squiernyevicensi* decimam valoris decem ad maximum duodecim marcarum; item decimam in *Vola Voyska* quatuor ad maximum quinque marcarum; in *Mykuly* decimam trium marcarum. Item idem dominus decanus habet duos piscatores in *Lovicz*, qui solvunt semel in septimana pisces pro uno grosso; censum nullum solvunt. Idem dominus decanus habet pratum unum in *Nakwasy* ante cimiterium pro decanatu valoris trium fertonum ad maximum marcae, et hoc quando non destruitur per aquam. Idem etiam dominus decanus habet ius patronatus sive collationem ex privilegio erectionis et fundationis suae conferendi et praesentandi plebanatum ad ecclesiam in *Pyantek* reverendissimo domino instituendum, necnon etiam praesentandi ad vicedecanatum in ecclesia *Lovicensi* domino praeposito instituendum. Et habet domum annexam penes dominum praepositum in parte una versus fluvium. Idem etiam dominus decanus habet cantans summam missam ex ordine die dominico mediam sexagenam, similiter qualibet septimana per annum sab-

[1]) *Stanisław Czaśnicki*, kanonik *gnieźnieński* i *krakowski*, później scholastyk *gnieźnieński* † 1538 (Ks. Korytkowski l. c.).

batalium duos grossos, similiter in Adventu, in Quadragesima singulis diebus per duos grossos; similiter matutinalium in festis superius nominatis per tres grossos. Item etiam tempore decantationis anniversariorum habet sortem pecuniarum ex divisione inter cantantem sive provenientem (sic), similiter et in festis *Visitationis*, *Assumptionis* et *Purificationis* sortem ex divisione sibi cedentem, necnon per unam marcam in capitulis generalibus et alias obventiones, ut dominus praepositus.

Tertia praelatura in ecclesia *Lovicensi* est custodia, cuius pronunc possessor est venerabilis dominus *Gabriel Parznyewskj*, canonicus *Wladislaviensis*, habens pro fundo et dote custodiae suae missalia per unum corum siliginis et alium avenae in villis archiepiscopalibus *Rzasno*, *Boguria* et *Viskitnicza*, necnon decimas manipulares in dictis villis ex agris desertis, qui coluntur pro curia, ratione missalium, quae decimae una cum missalibus venduntur aliquando duodecim marcis iuxta qualitatem anni. Ibidem in *Boguria* idem dominus custos habet decimam manipularem per advocatos, quae venditur aliquando marca cum media, aliquando duabus marcis minus fertone, sic anno praesenti. Item etiam habet decimam manipularem in *Dambova Gora*, quae venditur pro tribus marcis; hunc valorem missalium et decimarum retulit honorabilis *Bernardus* vicecustos, procurator et dispositor domini *Parznyewskj*; habet aream pro domo sua penes dominum praepositum eundo versus molendinum, per dominum archiepiscopum occupatam. Item idem dominus custos et sui successores ex privilegio fundationis suae habent ius patronatus praesentandi vicarium idoneum et perpetuum ad curam animarum in ecclesia *Bankow* gerendam, quoties illam quocumque modo vacare contingat, reverendissimo domino archiepiscopo instituendum, similiter et in ecclesia *Lovicensi* idem custos habet de collatione sua praesentandi ad vicecustodiam, si ipsam vacare contingat. domino praeposito *Lovicensi* instituendum. Item idem dominus custos, postquam eum ex ordine summam missam die dominico decantare contingat, habet de capitulo mediam sexagenam, de qua debet expensare ministrantes ad altare necnon novem missas singulis diebus continue in septimana per se vel per alium legere pro animabus dotatorum, necnon, si praesens fuerit ad ecclesiam, qualibet septimana per duos grossos sabbatalium pro pane, similiter in Quadragesima et in Adventu per duos grossos, similiter etiam per tres grossos matutinalium in festis supra nominatis, similiter et sortem in anniversariis decanatis et alias obventiones superius nominatas, quas domini praesentes ad ecclesiam tollunt et percipiunt.

Primus canonicatus est, quem habet dominus *Mathias Auctus de Cracovia*, medicinae doctor, qui pro fundo et dote praebendae suae habet decimam in villa *Czernyevo*, nunc vero nuncupatam *Czarsnicze*, per se separatam ab aliis proventibus ecclesiae, valoris decem octo aliquando viginti marcarum, necnon aream pro domo in cimiterio ecclesiae. Idem etiam canonicus cantans summam missam die dominico ex ordine habet mediam sexagenam, de qua expensare debet suos ministrantes et legere novem missas in eadem septimana continue. Item habet in Adventu, in Quadragesima singulis diebus, per octavas *Corporis Christi* necnon omni sabbato per annum duos grossos, similiter si interfuerit matutinis in festis superius enuntiatis quolibet illorum per tres grossos, similiter ex anniversariis decantatis inter alios dominos sortem suam. Item etiam praesentabit ad suam vicariam tempore vacationis domino praeposito instituendum.

Secundus canonicatus, cuius possessor modernus est venerabilis dominus *Stanislaus de Zavadj*, habet fundum in villa *maiori Duplice* in clave *Lovicensi*, per se distinctum ab aliis valoris decem octo marcarum annis tam communibus quam ascendentibus in terra *Gostiniensi* sita; item habet domum in parte praepositi sitam, versus circulum antiquae civitatis extendentem se ad fluvium, ut in privilegio erectionis continetur; item habet in sua hebdomada vicis suae mediam sexagenam et duos grossos pro pane sabbatales. Idem habet in Adventu et Quadragesima omni die per duos grossos, item per octavam *Corporis Christi* per duos grossos; item matulinales in festis superius enuntiatis per tres grossos; similiter etiam tempore decantationis anniversariorum inter praelatos et canonicos habet sortem aequalem, quae aliquando facit octo, novem, aliquando decem grossos. Similiter etiam habet praesentare ad vicariam suam personam idoneam domino praeposito *Lovicensi* instituendam.

Tertius canonicatus, cuius possessor est venerabilis dominus *Julianus Chelmskj* [2]), canonicus *Cracoviensis*. Habet pro fundo decimam manipularem per se ab aliis distinctam in villa archiepiscopali dicta *Mastkj* [3]) valoris sedecim aliquando decem octo marcarum citra vel ultra secundum qualitatem temporis et domum in parte domini praepositi in circulo civitatis antiquae, extendentem se ad fluvium; idem etiam habet ut ceteri praelati et canonici tempore praesentiae suae refectiones in Adventu, Quadragesima, per octavum *Corporis Christi*, matutinales, missam ex ordine et sortem ex anniversariis; item etiam habet praesentare ad vicariam personam domino praeposito instituendam.

Quartus et *quintus canonicatus*, cuius possessores sunt venerabiles domini *Nicolaus Ourdwanowskj* [1]), et *Joannes Zyrnyczkj*; habent pro fundo et dote praebendarum suarum in solidum decimas manipulares in *Syerznykj* et *Vyerzynovice*, villis archiepiscopalibus valoris aliquando triginta octo, aliquando quadraginta marcarum citra vel ultra secundum exigentiam temporis, quas pecunias inter se aequaliter partiuntur. Habent etiam et domos penes se in cimiterio, idem etiam ut ceteri domini, dum praesentes sunt ad ecclesiam, tollunt omnes refectiones enuntiatas superius circa fundum domini praepositi et aliorum, similiter etiam tempore vacationis vicariarum praesentat quilibet ad suam vicariam domino praeposito.

Sectus canonicatus, cuius possessor est venerabilis dominus *Jacobus*, medicinae doctor. Habet pro fundo praebendae suae decimam in antiqua *Lovicz* valoris secundum qualitatem temporis, prout eam emebat annis transactis advocatus *Lovicensis*, viginti quatuor citra vel ultra marcarum. Habet etiam domum in parte domini praepositi penes dominum decanum; habet etiam ut ceteri refectiones omnes superius enuntiatas, quas praesentes solum tollunt ad ecclesiam, similiter et praesentare ad vicariam suam.

Septimus et *octavus canonicatus*, cuius possessores sunt venerabiles domini *Stanislaus Syerchowskj* [4]) et *Hieronymus Bechcziczkj* [5]), habentes pro fundo praebendarum suarum decimam in *Zlakow maiori* in solidum, cuius medietatem dominus

[1]) *Stanisław Zawadzki.* [2]) *Julian Chełmski*, kanonik *gnieźnieński* i *krakowski*, o którym było wyżej. [3]) *Mastki*, wieś w parafii *Złaków.* [4]) *Stanisław Sierzchowski.* [5]) *Hieronim Bechcycki.*

Syerzchowskj dixit se vendere aliquando decem octo marcis, istis vero transactis pro (valore) viginti marcarum; similiter et dominus *Becheziczskj* ididem dixit unam medietatem vendi. Habent etiam domos dominus *Syerzchowskj* in area civili, exemptam per eum, libertatam per revendissimum dominum; dominus *Becheziczskj* aream pro domo canonicali circa molendinum, occupatam per coquinam reverendissimi domini archiepiscopi. Habent etiam anniversaria omnia tanquam communia, quae notata sunt descripta, similiter et refectiones omnes, quas dumtaxat praesentes ad ecclesiam percipiunt; habent etiam ius patronatus praesentandi ad vicarias suas tempore vacationis, similiter et alia, ut ceteri; *sic coram se recognoscunt* [1]).

[1]) Niema opisu 9 i 10 kanonikatu. Wcześniejszy opis patrz str. 238—245.

INDICES ALPHABETICI
PERSONARUM,
LOCORUM ET VOCABULORUM SPECIALIUM

AD

UTRUMQUE TOMUM

LIBRI BENEFICIORUM

COMPOSITI PER

J. K.

ALFABETYCZNE WYKAZY
OSÓB,
MIEJSC I WYRAZÓW TECHNICZNYCH

DO

OBYDWÓCH TOMÓW

LIBRI BENEFICIORUM

UŁOŻONE PRZEZ

Ks. J. K.

I.

INDEX PERSONARUM.

WYKAZ OSÓB*).

Abbreviationes (Skrócenia): altr. = *altarista (altarsysta)*; archiep. = *archiepiscopus (arcybiskup)*; archid. = *archidiaconus (archidyakon)*; can. = *canonicus (kanonik)*; capit. = *capitaneus (starosta)*; decan. = *decanus (dziekan)*; episc. = *episcopus (biskup)*; hrs. = *haeres — haeredes (dziedzic — dziedzice)*; praepos. = *praepositus (proboszcz)*; plb. = *plebanus (pleban)*; palat. = *palatinus (wojewoda)*; schol. = *scholasticus (scholastyk)*; vicar. = *vicarius (wikaryusz)*. — Liczba rzymska oznacza tom, liczba arabska stronę.

A.

B.

*) Z opuszczeniem imion i nazwisk mieszczan i kmieci jako mniej ważnych.

C.

H.

J.

K.

L.

M.

N.

O.

R.

S.

T.

II.

INDEX LOCORUM.

WYKAZ MIEJSC.

Abbreviationes (skrócenia): fil. = *kościół filialny (eccl. filialis)*; flw. = *folwark (praedium)* guber. = *gubernia*; kośc. = *kościół (ecclesia)*; kr. = *karczma (taberna)*; m. *miasto (oppidum)*; mł. = *młyn (molendinum)*; n. = *nieznany (ignotus)*; os. = *osada*; pr. = *parafia — parafialny (parochia — parochialis)*; pw. = *powiat — powiatowy (districtus)*; w. = *wieś (villa)*; z. = *zobacz (vide)*.

C.

D.

F.

G.

H.

J.

K.

L.

M.

N.

Q.

R.

S.

U.

V.

W.

Y.

Z.

III.

INDEX VOCABULORUM SPECIALIUM.

WYKAZ WYRAZÓW TECHNICZNYCH.

Nota: Vocabula sine additione paginarum saepe occurrunt.
Uwaga: Wyrazy bez podania stronnic często zachodzą.

Accryus stóg (siana, zboża) I, 393.
Adamaschus adamaszek.
Allodium posiadłość dziedziczna.
Alveus smog.
Arazium (croceum) materya na ornaty II, 118.
Area plac budowlany — zagroda.
Athlasch atlas II, 112. 20.
Blotho (blotha) palus, paludes.
Bora (borra) las.
Brodnya (seu **klonya**) rete minus I, 676.
Caldear (calidar) kocieł, kocielek II, 124. 439.
Camcha materya na ornaty.
Canapalia danina konopi
Cantarus stanneus naczynie I, 114.
Chmyelnyk (alias lupularium) chmielnik I, 587.
Choyenky lasek sosnowy II, 299.
Clepy (Klepy) gatunek sieci I, 331.
Clonya (klonya — brodnya) kłoń, gatunek sieci I, 109. 676
Cmethones liberi alias **wolni,** kmiecie niezacięźni II, 156.
Colenda kolenda.
Columbacio (kolenda).
Cophtir materya na ornaty II, 118. 31. 33.
Corus korzec (miara).
Cowthir s. **Cophtir.**
Cythayka (kitajka) materya na ornaty.
Czamleth (kamlot) materya na ornaty.
Czamlyeth z. **Czamleth.**
Czwelych (tella) materya na ornaty.
Czwyertnya — Czwerthny (ćwiertnia) miara.
Czwyerthnya to samo (tres metretae alias czwyerthnye) II, 10.
Czyndalyn materya (antependium de czyndalyn) II, 135.
Czoschy (exactiones civiles) II, 334.
Czwyercz (ćwierć) quarta pars cori I, 604.
Czyosny (signa) nacosy na drzewie leśnem I, 667.
Czysz danina I, 583.
Dambrowa (merica) dąbrowa I, 593.
Decima in gonythwam gatunek dziesięciny I, 528. 665. II, 364.
Decima canapi dziesięcina konopi I, 548.
Denarius sancti Petri świętopietrze.
Dierium (digerium) in piscibus II, 184. 548.
Doly doły.
Drgubicza gatunek sieci II, 544.
Dzial (dział) iuger agri I, 413. II, 179.

Dzialy — dziali (działy) duo iugera agri – argula agri — mansus agri I, 387. 629. 665. II, 182. 336.
Dzyenye (z dzyenyamy) alvearia (kuszki, pnie z pszczołami).
Ferto polonicalis moneta I, 391.
Foralia ciężary miejskie I, 690.
Funth piperis (funt pieprzu) I, 186.
Gagius (seu nemus) gaj I, 637.
Gajus gaj.
Glynky glinki II, 299.
Gulgustra alias **Vyaczerze** gatunek sieci I, 196. 259.
Gyare jare (pole – zboże) I, 21.
Gyasz z. **Jaz — Jazy.**
Gyazy z. **Jaz — Jazy.**
Hamus (hamum) parvus gatunek sieci I, 196.
Harasch materya na ornaty I, 242.
Hortulanus zagrodnik
Jaz — Jazy (Gyasz — Gyazy) structurae in lacu – fluvio – zastawy sieciami na ryby (**obstacula**) I, 178. 98. 231. 331. 457. II, 117. 544.
Jutrzyny („agri quorum partem cmethones colere alias **jutrzyny** tenentur") I, 433.
Kanth (kąt) merica cum silva pro mellificiis I, 595.
Klepy z. **Clepy.**
Klyn klin (roli).
Kolenda z. **Colenda.**
Kophtir z. **Copphtir.**
Kytha (kita) ligatura canapi II, 335.
Kythayka (kitajka) materya na ornaty II, 127.
Laczmycza gatunek sieci (łącznica) I, 196.
Lagena (legena) sive cantarus pro vino servando II, 109. 114.
Laneus łan roli.
Lodices sprzęt kościelny II, 108.
Lucibularia lichtarze kościelne II, 108.
Lug (palus) bagno II, 164.
Maldrata daniny zbożowe.
Mollificium pasieka leśna.
Morica alias **dambrowa** I, 296. 606.
Metreta alias **czwyerthnya** II, 10.
Minera („decima manipularis post omnes et singulos agros eiusdem villae **minerae** spectans") I, 597.
Modrzewowy (truncus terebinthi) las I, 620.
Morg alias arvus I, 39.
Morgi (mórgy) roli pewna przestrzeń I, 98. 131. II, 101. 114.
Mrzeza gatunek sieci I, 178.
Myara alias metreta (ćwiertnia) II, 97.
Myedze seu gaya I, 644.
Myelczuchy braxatoria I, 359.
Naczyoszy z. **Czyosny.**
Niewodem piscatura hiemalis cum magno rete I, 331.
Nowyny arvae — novalia I, 571.
Nolae dzwonki II, 109.
Nyewot – Nyewoth z. **Niewodem** I, 195.
Nyffka arvus agri I, 631.
Nywa iuger agri tertium I, 405.
Nywka unum iuger agri II, 212.
Nywky seu **przymyarky** I, 564.
Nywy arvi.
Obstacula z. **Jazy.** II, 544.
Olssovj las silva alnea II, 330.
Ostrowkj insulae II, 187.
Ossymye oziminne (pole) I, 21.
Pannus Ostrodomiensis I, 587.
Pasthewnyk (pasthewnyky) pascuum seu hortus pro pascuis specialibus I, 538. 59. 631.
Pasthewnyky prata feralia I, 454.
Pelliceum vulpineum lisie futro I, 587.
Pieschy laborans manu diem per se (pieszy) I, 589. 600. 15.
Poddimne (poddymne) podatek od domów czyli kominów I, 690.
Podwody (pothwody) dostawianie pociągów zaciężnych I, 690. 99. II, 223.
Piscina – piscinula sadzawka, stawek.
Plosza płusa roli I, 23. 266.
Ploszy płusy roli I, 23.
Pogorzałek alveus piscinae II, 330.
Pokow quarta vel urna mellis (**rączka** miodu) I, 670. II, 153.
Pokowne danina w miodzie II, 510.
Polathlaszye półatłas (materya na ornaty) II, 127.
Poldzyalek una pars agri (**półdziałek**) I, 616.
Pollae seu mappae ad altaria II, 110.
Pol wyertelia pół wiertela II, 153.
Pomerium sad owocowy.
Postawyecz (posthavyecz) materya na ornaty I, 148. 242. II, 114.
Pothblothy paludes II, 258.
Pothrzasznycza gatunek sieci.
Pothwody z. **Podwody.**
Prath – pranth – pranthy miara I, 225.
Przecolky (przyczołki) pewne **grunta** miejskie I, 708.
Przecze sive **przymyarky — nywki** (przydziałki roli I, 41. 121).

Przeczne calo (theloneum) cło I, 457.
Przeszcoczen (przeskoczeń) nazwa roli I, 372.
Przydathkj accrescentiae agri I, 104. II, 428.
Przydzalek (przydziałek) „quintum arvum alias przydzialek" I, 619.
— dimidium juger agri II, 182.
Przymyarky seu **nywky** z. **Przecze.** I, 39. 41. 100.
Pubanek (półdzbanek) manuale cerevisiae II, 285.
Pulvinar poduszka kościelna II, 108.
Pyessye z. **Pieschy.** I, 600. 615.
Quittantia pokwitowanie.
Rathaye (rataje) alias coloni I, 208.
Rączek — **rączka myodu** z. **Pokow.** II, 95.
Robora drzewo budulcowe II, 141.
Rzeszethnyk miara do zboża I, 130.
Sadzawka piscina — piscinula I, 559. 68.
Scatula (szkatuła) cum reliquiis II, 130.
Schanek (dzbanek) amphora cerevisiae I, 681.
Schossy — **schosz** exactiones communes regales I, 255. 690.
Schyrzynka (szyrzynka) zasłona, okrycie, firanka. II, 109. 16. 19.
Scotus skojec — moneta.
Sklad (skład) zagon roli I, 262. II, 21. 29.
Sklady duplatae sulcorum II, 21. 29.
Smug (smuk) alias alveus I, 593.
Solidus szeląg.
Spandi (spandy) „quinque modii frumenti alias spandi (miara zboża I, 441.
— triginta modii alias **spandy** II, 334.
Staye (staje) stadium agri II, 29.
Sthalmachowye cmethones II, 242.
Sthaysko (staisko) stadium II, 29.
Stawne II, 445.
Stholowe (stołowe) danina plebańska II, 134.
Stog (stóg zboża – słomy) cumulus I, 675.
Stozek (stożek) cumulus I, 576.
Strenna seu colenda I, 10.
Struga rivulus — gurges I, 620. II, 24. 31. 35. 363. 72.
Strumyenyech decursus aquarum I, 670.
Superpellicium komża II, 125.
Szepy sepy (zboża) I, 429. 31. 33.
Szklad z. **Sklad.**
Szlampnycza gatunek sieci I, 178. 96.
Szlothoglow (złotogłow) materya na ornaty II, 108.
Szmalczowany topiony (wosk) I, 359. II, 534.
Szyedza (magnum obstaculum) zastaw na ryby I, 252.
Szerzynky z. **Schyrzynka.**
Taberna karczma.
Tawta (thawta) materya na ornaty II, 142. 52.
Ternarius moneta II, 121.
Truncus terebinthi z. **Modrzewowy.**
Ugor ugór — odłóg roli I, 369.
Ugorowe (pole) I, 21. II, 530.
Vathor gatunek sieci I, 230.
Vitricus dozórca — prowizor kościoła.
Viaticum (scriptum) II, 114.
Voyenne (wojenne) expeditio bellica I. 452.
Vyanczerze (więcierze) gatunek sieci I, 230.
Vyderkof (odkup — **wykup**) I, 71.
Vyeczne danina wiecowa II, 545.
Vyeprzowe (wieprzowe) podatek od wieprzy II, 239. 545.
Vyersche gatunek sieci I, 230.
Vyerthel corus — due quartae – dimidium quartale I, 532. 33. II, 9. 97. 105. 50.
Wierzchowisko (Wyerzchovisska) summitas piscinae I, 579. 96. 604. 70.
Wlok (Klyep) sagena et tractura gatunek sieci I, 98. 141. 50. 99. 231.
Wodomerz „inter gurgitem seu alveum alias wodomerz" I, 712.
Wolni cmethones — sculteti liberi I, 485. II, 129. 56.
Wolyusch folusz — młyn I, 180.
Zabrodnya gatunek sieci I, 109. 472. II, 117.
Zagon — zagony sulcus — sulci.
Zagroda hortus, hortulania I, 559.
Zaroslye (zarośle) argula II, 323.
Złothoglow z. **Szlothoglow.**